

dc_859_14

Bárány Attila

Magyarország nyugati külpolitikája (1458-1526)

Angol-magyar kapcsolatok Mátyás és a Jagellók korában

Az MTA doktora cím elnyeréséért benyújtott értekezés

I. kötet

Debrecen, 2014.

TARTALOM

I. kötet

I. Bevezetés	1
1. Az értekezés témaválasztása, célkitűzései. Munkafázisok, metodika	1
2. Az értekezés forrásai	9
3. A források típusai, sajátosságai	15
4. Historiográfiai áttekintés	24
i. Magyarország külpolitikája a Mátyás- és a Jagelló-korban	24
ii. A késő középkori angol-magyar kapcsolatok kutatása	28
iii. A kontaktológiai kutatás a hazai és a nemzetközi tudományosságban	34
 II. Hunyadi Mátyás nyugat-európai politikája	 37
1. A külpolitika alappillérei	37
2. A nyugati irányú külpolitika alapjai	40
3. Mátyás és Burgundia szövetségesei a Birodalomban	41
4. Merész Károly és Mátyás kapcsolatai	46
5. Magyar-angol kapcsolatok az 1470-es évek derekán	58
6. Magyarország kapcsolata Burgundiával 1476-1477-ben	65
7. Mátyás és birodalmi szövetségesei 1477 után	70
8. Francia és svájci kapcsolatok	78
9. Magyarország kapcsolatai Angliával, 1477-1490	83
10. Robert de Champlain Magyarországon	88
11. Magyarország és a Bretagne-i háború	92
 III. Adalékok II. Ulászló nyugati külpolitikájához:	 108
Angol trónkövetel Magyarországon a 16. század elején	
1. II. Ulászló házassága és az angol trónkövetel k: a kérdés historiográfiája	109
2. Törökellenes szövetségek a 15. század végén és a 16. század első éveiben	113
3. A Tudorok nemzetközi helyzete az 1490-es évek végén	116
4. Anglia és a törökellenes vállalkozások a 15. század végén	120
5. Francia-magyar szövetség a 16. század elején	126
6. Anglia és a törökellenes vállalkozások a 16. század elején	131
7. Foix-i Anna házasságának diplomáciai előkészítése. Az 1502-es angliai követség	139
8. A York-házi trónkövetel k	145
9. Foix-i Anna rokonsága és házassága	155
10. Angol követek Magyarországon 1502-ben	162
11. A York-trónkövetel k, a Birodalom és Magyarország (1502-1506)	170
12. A Fehér Rózsa Magyarországon	178
 IV. Adalékok II. Ulászló nyugati külpolitikájához:	 206
Magyarország, Anglia és a Cambrai-i Liga (1508-1513)	
1. Az európai diplomáciai helyzet 1508-ban	209
2. A Cambrai-i Liga és Magyarország	211
3. A Cambrai-i Liga és Anglia	212
4. Magyarország, Anglia és a Liga háborúi	215
5. Az 1510-es tatai országgyűlés	229
6. A Cambrai-i Liga háborúi 1510-1513-ban	235
 V. Robert Wingfield követjelentései 1514-1515-ben	 242
1. Az angol követ és a Dózsa-féle parasztháború	245
2. Anglia és az 1515-ös bécsi királytalálkozó	246
 VI. Angol-magyar kapcsolatok 1515 és 1520 között	 258
1. VIII. Henrik és a kereszties eszme	258

2. A török-magyar viszony 1514 és 1520 között	263
3. X. Leó keresztes tervezetei	269
4. Anglia és a törökellenes háború 1517-1519-ben	272
5. A császárválasztás és a Tudor-diplomácia	278
6. A „haragos pap-bán”: Beriszló Péter angliai forrásokban	279
VII. Magyarország, a Török Birodalom és a Nyugat (1521).	285
Az 1521-es „szülejmáni” ajánlat a nyugat-európai források tükrében	
1. Források	287
2. Hieronymus Balbus követsége	298
3. Az angol diplomácia 1521-ben	303
4. Követjelentés Magyarország állapotairól 1521-ből	308
5. Nándorfehérvár elestének a híre Európában	322
6. A calais-i konferencia	327
7. Defensor Fidei	334
8. A calais-i kongresszus kudarca	336
9. Wolsey kardinális és a pápai tiara	342
10. Balbi Angliában	349
II. kötet	
VIII. Magyarország, a Török Birodalom és a Nyugat (1522-1524).	366
Adalékok az 1524-es „szülejmáni ajánlathoz”	
1. Magyarország és a Török Birodalom 1521 végén – 1522 elején	367
2. Ferdinánd f. herceg és Anglia	372
3. Az 1522. évi nürnbergi Reichstag	382
4. A török veszély és keresztes tervek 1522-ben	385
5. Magyarország, a Nyugat és a török veszély Rodosz eleste után	394
6. Antonio Rincón követségei (1522 szeptember – 1523 májusa; 1524 tavasza)	404
7. II. Lajos és a nyugati fejedelmek 1523-ban	416
8. Az 1524-es „szülejmáni ajánlat”	430
9. Levél San Sisto bíborosához	448
10. Az európai diplomáciai helyzet és a török 1524-ben	460
IX. Magyarország és a Nyugat 1525-ben. Lorenzo Campeggio, mint budai „angol” követ	467
1. Az eretnekség elleni küzdelem	471
2. A török elleni küzdelem	472
3. Brodarics István és I. Ferenc fogsága	486
X. Magyarország és a külső segítség 1526-ban	498
1. VIII. Henrik pénzsegélye II. Lajosnak	502
2. Az angol politika és a magyarországi hadi helyzet 1526-ban	509
3. A mohácsi hadjárat	518
4. John Wallop váltója	523
XI. Összegzés	529
Dinasztikus tábla: A Foix- és a de la Pole-ház kapcsolatai	545
Rövidítések	546
Bibliográfia	549
Melléklet: Képek	

I. Bevezetés

1. Az értekezés témaválasztása, célkit zései. Munkafázisok, metodika

A magyar történelem megismeréséhez hozzátartozik a középkori Magyarország európai politikája. A Magyar Királyság Európában elfoglalt helyét, a róla él képet, dinasztikus-diplomáciai kapcsolatrendszerét szeretném feltárni és forrásait kívánom b víteni. A kutatás során azt vállaltam, hogy folytatom és id ben kiszélesíteném 2001-es PhD disszertációm – *Angol-magyar kapcsolatok, 1301-1437*¹ – tárgyát, és a Magyar Királyság nyugat-európai, els dlegesen Anglia-irányú külpolitikáját, illetve Anglia Magyarországgal szembeni diplomáciai érintkezéseit vizsgálom a Mátyás- és a Jagelló-korban (1458-1526). Korábbi, 2009-es habilitációs értekezésemben Magyarország angol kapcsolatait IV. Béla trónraléptét l az Árpád-ház kihalásáig vizsgáltam (1235-1301), dönt en azért, mert az Árpád-kor angol-magyar kontaktusainak a kutatásaiból ezen korszak kimaradt. Az Árpád-korral e tekintetben foglalkozó Laszlovszky József alapvet en az Aranybulláig vitte el a kutatás vonalát.

Kronológiai keretek – tematikai határvonalak

Mivel 2009-et megelő z en is már a Mátyás-korral, a Mátyás-kori Magyarország nyugat-európai kapcsolataival kezdtem el foglalkozni, úgy döntöttem, értekezésemben a megítélésem szerint együvé tartozó, együtt vizsgálándó 1458 és 1526 közötti id szak nyugat-európai kapcsolatait kutatom, itt is dönt en az angol kontaktusokra koncentrálva.² Való igaz, jelen munka nem terjed ki a Zsigmond halálát követ , 1437 és 1458 közötti évekre, de úgy ítélt meg, hogy egyrészt ennek az id szaknak a kutatása már túlfeszítené jelen értekezés kereteit, s id ben is több évi újabb, helyszíni, angliai levéltári adatgy jt munkát igényelne; másrészt az angol történelem sajátos kronológiai szakaszolása is arra indított, hogy ezen éveket ne vegyem bele a kutatás spektrumába. Az 1430-as, 1440-es évek Anglia középkori történetét tekintve az el z id szakhoz, a Plantagenet-házon belül is a Lancaster-id szakhoz, más tekintetben a Százéves Háborúhoz tartozik szorosabban. Ennek a területnek a kutatását a korábbi, Zsigmond-kori kutatás kiegészítéseképpen, annak folytatásaképpen tudom elképzelni, a magyar történelem szempontjából az Albert- és I Ulászló / V. László-korszakkal együtt, hiszen olyan hatalmas munkát igényl területek várnak feldolgozásra, mint a baseli zsinat id szaka magyar és angol kontaktusainak a feltárása. Korábbi m veimben foglalkoztam a konstanzi zsinat id szakának magyar-angol diplomáciai érintkezéseivel, s a témába belekóstolva látom, a baseli zsinat még ennél is nagyobb kutatómunkát igényel. Az 1444-et követ id szak magyarországi külpolitikája, Hunyadi kormányzóságának európai politikája feltárásához is több id szükségeltetik. Az angol történelem szempontjából viszont az 1450-es elejét l meginduló polgárháborús konfliktusok – a Rózsák Háborúja – nehezíti, hogy Anglia európai politikáját vizsgáljuk, s az e tekintetben általam is mérvadónak tekintett korszakhatár 1461, a Lancaster-dinasztia bukása és a York-ház hatalomra kerülése (IV. Edward, 1461-83). Az általam vizsgált angol külpolitika alapvet en a IV. Edward-kori, a

¹ Angol nyelven íródott: *Anglo-Hungarian Relations in the Later Middle Ages, 1301-1437*.

² Évek óta kutatom a középkori Magyar Királyság Európában elfoglalt helyét és a dönt en nyugat-európai királyságokkal való kapcsolatait. Több éve veszek részt a középkori magyar uralkodói dinasztiákra vonatkozó nyugat-európai emlékek, források összegy jtésében (2003 és 2006 között „A középkori magyar királyok emlékei” c. OTKA-projektben, vezet : Takács Imre; 2002–2005 között az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja keretében; 2005–2008 között egy OTKA-projektben; illetve a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének m helyében (*Memoria Regum – A középkori magyar királyok emlékei és emlékezete Európában*).

belső harcokat leküzdése után az 1470-es évek elején éledez York-házi diplomácia az, amit együvé tartozónak tekintek az azt követő Tudor-házi külpolitikával. Sok tekintetben a rivális dinasztia követte el dje irányvonalait. Így kerül egységbe és vizsgálom a Mátyás-kori magyar külpolitikával, magyar kapcsolataival együtt a Yorki diplomáciát az 1470-es évek elejétől. Mivel Mátyás is igazán az 1460-as évek második felétől volt képes Nyugat-Európára is tekinteni, s nyugati politikájáról 1467-68-at megelőzően keveset tudunk mondani, így valószínűleg Magyarországon is a tényleges korszakhatár az 1460-as évek vége, az 1470-es évek eleje, amikor Hunyadi Mátyás is megkezdte nyugati, sok tekintetben egymástól el nem választható burgundi és angol kapcsolatait.

Hasonlóképpen szeretném leszögezni, hogy a vizsgálat alapvetően a mohácsi csatáig terjed ki. Jóllehet némely kérdések áttekintése természetszerűleg túl kell, hogy vezesse a kutatót az 1526. augusztus 29. utáni időszakra is, és valóban magam is több esetben – például az angol pénzsegély ügyében – „átnyúlok” legalábbis az 1526-os év szélére is, mégis, még az 1526. év szeptemberének-októberének a nemzetközi politikába ágyazott részletes tálalása olyan nagy munkát jelent, ami túlfeszítené jelen értekezés kereteit. Bizonyos értelemben felvethető, hogy lehetséges lenne tovább gondolni a külső segítségnyújtás kérdését legalábbis Ferdinánd koronázásáig vagy Szapolyai János királlyá választásáig, de magam a kutatást annyiban s addig viszem tovább csupán, amíg az európai politikában végső bizonyosságot nem nyer, hogy II. Lajos meghalt. A Mohács és a kettős királyválasztás közötti eseményeket már külön tematikai egységként kezelem, amely nem tartozik jelen munka tárgyához. Így csupán arra szorítkozom augusztus 29. után, hogy „Sir John Wallop váltójának” a sorsát követem, még ha talán bizonyos mértékben az olvasó számára lezáratlannak tűnik az, hogy hogyan hatott Wolsey-ra és VIII. Henrikre a mohácsi csatavesztés – ennek tárgyalása azonban nem célunk.

Itt térek ki arra, hogy az értekezés Mátyás-kori részeiben nem „tisztán” – ha egyáltalán lehet így fogalmazni a kései középkor nagyhatalmi konstellációiban – angol érintkezéseket vizsgállok, hanem Magyarország és a korabeli Európa egyik meghatározó szövetségi blokk, a York-házi Anglia, Burgundia, az Aragóniai-ház Nápolyi Királysága valamint a Birodalom Wittelsbach és Wettin famíliái alkotta igen szövevényes „liga” között. Sok tekintetben Mátyás e szisztéma tagjaként szemben állt a Habsburgokkal, a Valois Franciaországgal, a svájci kantonokkal és Lancaster-házi ellenkirállyal (VI. Henrik, 1461-71). Angol kapcsolatai leginkább ezen keresztül vizsgálhatóak, s bizonyos vonatkozásaiban sokkal inkább a liga fejének, Merész Károly burgundi hercegnek a meghatározó szerepéből is adódóan magyar-burgundi kapcsolatokként értelmezhetők. Mindazonáltal Magyarország és a Török Birodalom viszonya sem választható el ebben az időszakban a burgundi hercegek keresztes vállalkozásaitól, hitetlenek elleni tervezeitől, a törökkel szembeni aktivizálódásától. A burgundi hercegek igen aktív nemzetközi politikája rányomta a bélyegét a 15. század derekára, s tényleg annak a végére is, ha úgy tekintjük, hogy a hercegséget öröklő Miksa bizonyos tekintetben folytatta a burgundi orientációt. A hercegek Burgundiája, fennállásának időszakában kétségtelenül nagyhatalomnak számított. A magyar burgundi kapcsolatoknak a nemzetközi összefüggésbe, a kelet-nyugati kapcsolatok rendszerébe ágyazott bemutatása nem hagyható ki Magyarország nyugat-európai kapcsolatainak vizsgálatából.

E vonatkozásban kell szólnom arról, hogy mivel kimondottan Mátyás nyugati kapcsolatait kívánom vizsgálni, elkerülhetetlen, hogy az uralkodó Habsburgokhoz fűződő viszonya is szóba kerüljön. Az olvasó úgy érezheti, aránytalanul kap kevesebb szerepet III. Frigyes az 1477 utáni időszakban. A magyar történetírásban is döntően Mátyás és III. Frigyes kapcsolataival foglalkoztak, magam viszont a nyugati érintkezéseket tekintem kiindulópontnak, ezért Mátyás és Miksa „mint Németalföld ura” viszonyát tekintem elsődlegesnek. Mindazonáltal az, hogy mennyiben állt fia mögött Frigyes 1477 után, Merész Károly halála és a burgundi örökség megszerzése után, vizsgálható lenne, de talán

túlfeszítené a munka kereteit. A magyar diplomácia német, birodalmi szövetségeseit is annyiban tekintem hangsúlyosnak, amennyiben a burgundi-nápolyi-yorki konstellációhoz tartoztak.

Ugyanebben a kontextusban kell leszögezmem, dönt en a külpolitika áll érdekl désem középpontjában. Az 1458 és 1526 közötti Magyarország belpolitikai viszonyaira, az ország általános politikai vagy gazdasági állapotaira csak annyiban térek ki, amennyiben azt elengedhetetlennek tartom a tárgyalandó téma szempontjából. A Mohács el tti Magyarország bels válságtüneteinek az áttekintése nem célom, azt annyiban tartom fontosnak érinteni, amennyiben azok – természetesen leg – hatással voltak az ország külpolitikájára is. Így például az 1525-ös országgy lésekre valamint az ország romló gazdasági helyzetére, a bevételek drasztikus csökkenésére, a végvárak állapotára nem áll módomban kitérni, legfeljebb abban a tekintetben, hogyan hatottak a diplomáciai „mozgástérre” és lehet ségekre.

Ugyanitt kell szólnom arról, hogy kit vagy kiket tekintek a külpolitika „m vel inek”. Anglia esetében egyszer bb a helyzet, hiszen a vizsgált korszakokban egy-egy uralkodó vagy politikus markánsan meghatározta az állam diplomáciáját: VII. Henrik (1485-1509) gyakorlatilag saját maga „vitte” a külpolitikát is, ahogyan semmilyen más ügyet sem adott ki a kezéb l. IV. Edward vagy VIII. Henrik uralkodása els szakaszában (1509-1514/15) sokkal inkább hagyatkozott királyi tanácsra (a sz kebb *Privy Council*ra), illetve néhány bels tanácsadóra. VIII. Henrik idején 1514-15-t l azonban egyre inkább egyszemélyi vezetés jellemz az angol diplomáciában: Thomas Wolsey yorki érsek (1514-30), majdani bíboros (1515-30) és lordkancellár (azaz f kancellár, Lord High Chancellor, 1515-29) gyakorlatilag saját maga képviseli a Tudor Angliát. Jellemz módon a külhoni követek is neki adnak át akkreditációt, a külföldi uralkodók vele leveleznek, hozzá intézik követeik megbízóleveleit.

A Magyar Királyságot tekintve már árnyaltabb, egyben nehezebb is a kérdés. Mátyás uralkodása alatt természetesen maga tartotta rajta a kezét a külügyeken, még ha támaszkodott is több esetben h tanácsosaira. A mi szempontunkból érdekes például a nyugati politikában Filipec János váradi püspök, aki Váradi Péter bebörtönzése idején (1485-90) a gyakorlatban a kancellári feladatokat is ellátta, illetve épp az távollétében emelkedik fel a gyakorlatban a kancelláriát m ködtet Bakócz Tamás gy ri püspök. II. Ulászló uralkodása alatt – amellett, hogy f képp uralkodása elején magát a királyt sem tekinthetjük jelentéktelen tényez nek, különösen a Habsburg- és Jagelló-irányú álláspontot tekintve – a „politikai vezetést” a külpolitika vonatkozásában mindig fémjelezte egy-egy nagyformátumú politikus, aki egy-egy diplomáciai irányvonalat vitt – Bakócz Tamás esztergomi érsek vagy Szatmári György pécsi püspök. Az egy-egy nagytekintély nádor (Perényi Imre, Bátori István) vagy az 1520-as évekre komoly tényez vé váló Szapolyai János vajda mellett azonban „külföldr l nézve” a valódi kormányzati hatalom az egyházi rendhez tartozó kancellárok kezében volt. A világi tisztségvisel k közül a nagyhatalmak egyedül Szapolyaival számoltak. Bakócz ugyan 1497-ben az országgy lés nyomására visszaadta a nála lév királyi pecsétet, s azokat Szatmári vette át, a f - és titkos kancellári címet továbbra is visel Bakócz az államügyekre mindig is befolyással volt. Nem lehet itt célom, hogy maradéktalan elemzést nyújtsak arról, hogy egy-egy adott korszakban mely politikus vagy politikai csoportosulás fémjelezte az ország külpolitikai vezetését. Az adott helyeken, a Cambrai-i Liga illetve az 1515-ös bécsi királytalálkozó áttekintésénél lesz err l szó. Ki lehet indulni természetesen abból, ki vitte a gyakorlatban a kancellári teend ket, s ki birtokolta ténylegesen az ország királyi pecsétjeit. Bizonyos esetekben azonban, a külpolitikát tekintve ez nem segít, mert hiába volt Frangepán Gergely a Habsburg-Jagelló találkozó idején a kancellár, Miksa császár mégis Bakócz Tamással tárgyalt „titokban”, s vele döntött a lényeges kérdésekben, illetve Szatmárral, aki 1516-ban vissza is kapta a királyi pecsétet. Ugyanígy, 1525-ben a hatvani országgy lés ugyan el akarta távolíttatni Szalkai Lászlót, aki ugyan átadta a királyi pecsétet Szalaházi Tamás veszprémi püspöknek, de a kancellári címr l

nem mondott le. Arról viszont nem tudunk, hogy a külföldi hatalmak Szalaházival tárgyaltak volna. 1516-ban például, annak ellenére, hogy az országgyűlés az ifjú Lajos nevelését Ulászló jelöltjeire, Brandenburgi Györgyre és Bornemissza Jánosra bízta, nem választották be őket a kormánytanácsba, s a külföldi hatalmak sem velük tárgyaltak. 1519-ben például a császárválasztási szavazat ügyében a Habsburg-követek Bakócz-cal, Szatmárral és Szalkaival tárgyaltak. A politikai tekintély és befolyás terén 1516 és 1521 között Bakócz és Szatmári is meghatározó, sőt, a kancellária gyakorlati, napi vezetését ellátó Szalkai is egyre inkább markáns. 1521-1524 között azonban a döntő szó Szatmárié. Annak áttekintése azonban, hogy egy-egy pillanatban ki fémjelezte az ország külpolitikai álláspontját – éppen Bakócz-e vagy Szatmári-e – meghaladná a dolgozat tematikai kereteit. Arra, hogy az ország külpolitikája mennyire viselte magán Perényi Imre és Bátori István nádor, vagy Szapolyai János vajda hatását, az adott helyeken megpróbálok utalni. Abból próbálok kiindulni, hogy a külhoni követek, a velencei titkárok vagy az európai hatalmak, a Szentszék számára ki „jelentette” a magyar politikai vezetést. Ki volt „az ország” Andrea dal Burgo vagy Burgio báró számára? 1522-23-ban Rincón francia követ számára Szatmári György, Szapolyai János és Bornemissza János budai várnagy volt a „politikai vezetés” a Csehországban időző király távollétében. 1525-ben például a Budán tartózkodó Campeggio legátus számára Mária királyné és Szalkai László esztergomi érsek volt a tárgyalópartner. A külföldi követek sokszor a Nyugat-Európában gyakran megfordult, diplomáciai tapasztalattal bíró Werbőczy Istvánt tekintették „mérvadónak” a magyar kormányzat szándékait illetően, függetlenül attól, éppen milyen pozíciót viselt. Ugyanígy informális pozíciót vívott ki az európai diplomáciai életben Brodarics István, még jóval azelőtt, hogy 1526 márciusában kancellárrá nevezték volna ki. Hasonló módon adtak a külföldi udvarokban a törökver Beriszló Péter veszprémi püspök, horvát-szlavón-dalmát bán, vagy a ferences fráter, Tomori Pál szavaira. Magam azonban az ifjú II. Lajosnak is szentelek némi szerepet, s nem tekintem az urak hálójában vergődő „gyermeknek”, s különösen 1523 után, legfeljebb pedig 1525-26-ban úgy vélem, saját szava is volt a politikában. Mindezt annak ellenére vélelmezem, hogy a király még 1523-ban is Szatmári György vagy Szalkai László kancellárok nagy hatalma miatt csak királyi titkárok útján bocsáthatott ki oklevelet a királyi gyűrű pecséttel. Legalábbis azonban az 1516-os évben II. Lajos is „beleszámítható” a politikai vezetésbe. Meg lehet kísérelni, hogy egy Habsburg-pártot is körvonalazzunk az 1520-as években, amelyhez Thurzó Elek tárnokmester és kincstartó és Ákosházi Sárkány Ambrus országbíró tartozhat. A történetírásban ide tartozónak tekintett Bornemissza Jánost azonban a külföldi követek mindig is kétkulcsosnak s ezért is veszélyesnek tekintették.

A kutatás kiindulópontjai

A magyar történetírásban sosem tulajdonítottak megfelelő fontosságot a középkori Magyar Királyság európai államokkal folytatott külpolitikájának. Főként a déli és keleti irányú – „hegemonisztikusként” is értékelt – politika vált a külpolitikai értékelések mozgatórugójává. A téma jelentőségének megfelelő összefoglaló munkák sem születtek. Ugyanakkor megfigyelhetjük az is, hogy egyes kérdések kapcsán (lásd például a Magna Carta és az Aranybulla viszonyát, Zsigmond fejedelmi látogatásait a konstanzi zsinat időszakában vagy Mátyás itáliai kapcsolatait) nagyobb mennyiségű publikáció született. Ezek a kérdések azonban általában nem kapcsolódtak össze egymással, az egyes részterületeket minél inkább a kutatók nem, vagy csak kevésbé próbáltak megfogalmazni közös, esetleges általános vonásokat, még az alapvetően könnyebben megragadhatónak mondható, viszonylag szélesebb területeken – például az Árpád-kori Magyarország és magyar egyház francia kapcsolatairól – sem született összefoglaló, általános munka. Az egész időszakot végigtekintve pedig a szintézis igénye kevésbé jelent meg a kutatásban, vagy csupán egyes időszakokra, az Árpád-

korból pl. a III. Béla haláláig terjedt idők, illetve területekre (Rurikidák, Bizánc). A késő középkori kontaktusokat a rájuk vonatkozó szerteágazó és jelentős mennyiségű forrásanyag ellenére senki sem kísérelte meg egységes szemléletben áttekinteni.

Ugyanígy csekély mértékben jelenik meg a kutatásban annak a vizsgálata, hogy milyen kép élhetett Nyugat-Európában Magyarország vagy a magyarság vonatkozásában. (Lásd erre nézve az utóbbi évek pozitív hazai eredményeit a *Historiográfiai áttekintésben*.) A tradicionális megítélés szerint, ha figyelembe vesszük a középkori közlekedési és hírközlési viszonyokat, akkor Nyugat-Európa és Magyarország között eleve csak nagyon szórványos kapcsolatfelvételre kerülhetett sor, így ezek a kontaktusok minden tekintetben unikumnak számíthattak a maguk korában. A leginkább meggyökeresedett szemlélet szerint a középkor kommunikációs viszonyai között alapvetően nem is számolhatunk rendszeres kapcsolatokkal ilyen távoli területek között. Ez a gondolat végigvonul a szakirodalomban. Az egyes szerzők különféle magyarázatokat próbáltak adni, miért került mégis sor kapcsolatok létrejöttére, különféle egymásra hatásokra. Az Angliával kialakult kontaktusokat például legtöbbször egyszerűen véletlenül kialakult, semmiféle törvényszerűséget nem tükröző kapcsolatoknak tartották, mivel dinasztikus kapcsolatok nem alapozták meg a kapcsolattartást a távoli országok között. A modern kontaktológiai kutatások szerint azonban a „primér” kontaktusként értelmezhető dinasztikus házasság hiánya nem jelenti azt, hogy nem létezett egyfajta „szekunderként” értelmezhető információs rendszer, egy kommunikációs szisztéma. Az európai politikában való „eligazodáshoz” nélkülözhetetlen volt, hogy a különböző udvarokban megfelelő információkkal bírjanak egy-egy országban uralkodó dinasztiairól, az ottani politikai helyzetről, az uralkodó szövetségeseiről és ellenségeiről. Ez nem mindig rendszeres, közvetlen kapcsolattartás eredménye volt, léteztek *másodlagos* csatornák – különösen a középkori, határokon túlnyúló egyház – amely kiterjedt információs rendszert tartott fenn. Ez a rendszer feltételezi a mélyebb ismereteket, a rendszeresebb kapcsolatok meglétét.

A kapcsolatok sokrétűsége és komplex jellege alapján a hatalmas távolság, mint korlátozó tényező, inkább a modern kutatók szemléletrendszerében jelentkezett, és kevésbé a középkori udvarok gondolkodásmódjában. A középkori Magyarországnak a Nyugattól való „távolságát” és „politikai elszigeteltségét” vitatni próbálom, és azt a középkori latin keresztény Európa szerves alkotórészeként szemlélem. A feltárt kontaktusokat nem csupán véletlenszerűen létrejövő kapcsolatokként interpretálom, azokban megkísérellek valamiféle tudatosságot felfedezni, és rendszerszerűen láttatni – példaként itt Mátyás hosszú idejét a burgundi hercegekkel ápolt, Habsburg-ellenes tengely-politikáját említem.

A kapcsolatok sajátosságai. Közvetlen és közvetett érintkezések

Tisztában voltam, hogy milyen problémákkal kell szembenéznem a kései középkor nyugati irányú külpolitikáját kutatva. Míg a korábbi időszakokban – különösen például az Anjou-korban – a források jellege, sporadikus, töredékes volta adta a legfőbb nehézséget, ez leginkább már csak a Mátyás-korra, annak is csak az elejére jellemző. A hagyományosan értelmezett külpolitikai kapcsolatok terén a középkor korábbi időszakában az angol-magyar viszony valóban nehezen megfogható volt, hiszen nem mondhatjuk, hogy Anglia és Magyarország között a 13-14. században gyakoriak lettek volna a követjárások vagy szövetségkötések, sőt, dinasztikus kapcsolatok sem voltak. Ez azonban a 15. század második felére úgy történik, valamelyest megváltozik, és nagyobb számban találunk példát követjárásra, megszorodik az uralkodói levelezés, számosabbak lesznek a rendelkezésre álló magyar vonatkozású követjelentések. E korban Anglia és Magyarország kapcsolatai már nem tekinthetők sporadikusnak, véletlenszerűnek. A középkor korábbi időszakában is láttuk, hogy a kapcsolatok viszonylag nagyobb számban kialakultak, sőt bizonyos körben szinte

törvényszerűen, időről-időre létrejöttek, de a rájuk vonatkozó források mindvégig nagyon töredékesek és hiányosak voltak. A 15. század végén azonban mind a közvetlen érintkezések, mind a rájuk vonatkozó források száma megnövekedik. Ez természetesen a korszak forrásadottságainak alapvető jellegéből is adódik. Megítélésem szerint azonban nem kizárólag a diplomáciai iratanyag 15-16. századi megnövekedése okozza, hogy jelentősebb számban áll rendelkezésünkre okleveles anyag Magyarország nyugati irányú külpolitikáját illetően. Nem egyedül emiatt van, hogy szélesebb a magyar vonatkozású nyugati, angliai források spektruma, hanem az is, hogy a Magyarország, különösen Zsigmond megváltozott diplomáciai aktivitása és meghatározó, orientáló, iránymutató, kiegyenlítő európai politikai szerepe (a „pax Sigismundiana” rendszere) óta jelentősebb helyet foglal el az európai nagyhatalmi konstellációban.

Mindazonáltal a korábbi kutatások alapján a forrásanyag és -adottságok sajátosságai tekintetében levont következtetéseket ebben a korszak terén is hasznosítottam. Az angol-magyar kapcsolatok kutatásában legfontosabb észrevétel az volt, hogy a kutatónak nem kizárólag a „nagypolitikát” kell áttekintenie, hanem fel kell lelnie mindazokat a színtereket, amelyeken kapcsolatok léteztek vagy *létezhetek*: nemcsak közvetlen, hanem a diplomácián túli *közvetett* kapcsolatokat is, például a keresztes hadjáratokat vagy a klérus csatornáit és közös szféráit is. A kutatás nem szűkülhet Angliára és Magyarországra: meg kell találni a *lehetséges* kapcsolódási pontokat. Ilyen például a kúriai magyar és angol követek valamint a bíborosi kollégium tagjainak együttes kódexe a 16. század itáliai háborúi közepette. Konkrét példaként emelhetők ki Christopher Bainbridge yorki érsek és Bakócz Tamás közös munkálkodása a Cambrai-i Liga háborúiban. Hasonló közvetett érintkezési pontot képeznek a törökellenes keresztes vállalkozások. Vizsgálhatjuk angol lovagok részvételét a magyar-oszmán végeken vagy Anglia keresztes búcsúkon keresztüli anyagi hozzájárulását a törökellenes küzdelemhez. Az adatok mozaikszerű sége rendkívül sokoldalú és aprólékos munkát igényelt. Az fellelt adatok alapján arra a következtetésre jutottam, hogy ha nem is voltak folyamatosan, állandó *közvetlen* diplomáciai kapcsolatok – olyan „napi” érintkezések, mint Lengyelországgal vagy a Habsburgokkal –, létezett, különösen a Jagelló-korban egy olyan kapcsolatrendszer, amely sok esetben csak *közvetett* módon, közvetett források útján bizonyítható, viszont azt tanúsítja, hogy *létezett* kommunikáció Anglia és Magyarország között. Ezek az érintkezések *nem* mindig a *felszínen* húzódtak, de bármikor fel lehetett „melegíteni” őket, ahogyan meg is történt az 1502-es VII. Henrik-féle törökellenes segélynyújtás és Salisbury püspöki székeinek javadalmát bíráló, *informális* angol követ, Lorenzo Campeggio hosszú időn át tartó budai m. kódexe idején. Volt perspektívája, hogy a – gyakran a háttérben, a politikai alternatívák tárházában húzódó érdekközösséget – valódi, gyakorlati politikai kapcsolattá kovácsolják. A politikai érdekközösségek az ez alapján folytatott politikai kommunikáció nemcsak lehetséges volt, hanem mindig jelen volt az adott diplomáciai lehetőségek keretein belül. Ezzel szemben a különböző politikai konstellációkhoz való kötődés is megfigyelhető volt, hiszen annak is volt perspektívája, hogy a Tudor-házzal szemben álló York-házi trónkövetel a Jagellók-államát biztos bázisnak tartva Magyarországon időzőn éveken keresztül a 16. század első évtizedében.

E *közvetett* kapcsolatok alapján úgy vélem, a kutatásnak van értelme, hiszen – ha nem is tárunk fel állandó, *direkt* összeköttetéseket, nincs példának okáért dinasztikus házasság vagy nincs évről-évre megújított szövetség – segít abban, hogy Magyarországot és Angliát egy közös külpolitikai kapcsolatrendszer részeseként világítsuk meg a középkori Magyar Királyságnak Európában elfoglalt helyét. Az európai hatalmi szisztémában elfoglalt helyet és a Magyarországról Nyugat-Európában élő képet azonban már alapvetően más jellegű csatornákon keresztül ítélik meg, a kapcsolatok másrészt is, mint az itáliai háborúk korát megelőző időszak diplomáciai kötődései. A külpolitika már nem dinasztikus házasságokon mérhető.

Mindazonáltal, mivel a korban az angol külpolitika egyedül, önmagában, a birodalmi-spanyol-francia-szentszéki és velencei külpolitikától elválasztva nehezen vizsgálható, bizonyos mértékben be kell vonni a kutatásba a vonatkozó francia, birodalmi, kúriai, velencei és lengyel forrásokat is. Ennek alátámasztására egy példa: amikor V. Károly Spanyolországban tartotta udvarát létezett, különösen a három koronát uraló Jagellókkal rendszeres kommunikáció, s voltak szinte napi érintkezések a valladolidi-burgosi udvar, a császár birodalmi kormányzatának (nürnbergi) képviselői, Ferdinánd, valamint a cseh-magyar és lengyel udvarok között. A Wolsey bíboros vezette angol diplomácia, amikor török ügyekben információkat szerzett vagy a magyar segély ügyében tárgyalt, mindig kapcsolatba lépett a Habsburg-Jagelló „kommunikációs rendszerrel”, s hasznosította követi rendszeres és pontos jelentéseit Habsburg (Szavojai) Margit németalföldi udvarából, csakúgy mint kúriai és velencei hírszerzését.³

Magyarország és Európa a késő-középkorban (1458-1526): a vizsgálat alapkérdései

A Magyar Királyság a Mátyás-korban – a markáns uralkodói politizálásnak köszönhetően is – már más szerepet játszik Európa hatalmi szférájában. Az értekezés egyik célja ennek a körüljárása és vizsgálata: milyen helyet foglalt Magyarország a kor Európájában? Szinte az az érzése támad az embernek, hogy az 1510-es, 1520-as években szisztematikus, rendszeres kapcsolatrendszerben áll egymással a Tudor- és a Jagelló-hatalom egymással. Vizsgáljuk meg ezt nyugat-európai szemszögből is: hogyan értékeli a magyar Királyságot, mint politikai tényezőt az európai diplomáciában, hogyan látják a szerepét Nyugaton?

Azt a munkát, amit Zsigmond az európai monarchiákkal való kapcsolatrendszer kiépítésében végzett, Mátyás és a Jagellók fejezték be. Az ország a késő-középkorban kilépett az európai *grand polície* színpadára, uralkodója egész Európa sorsát befolyásoló döntésekben kellett, hogy közreműködjön. Mátyásnak, mint *athleta ecclesiae*-nek döntőszava volt a nagypolitika alakításában, de, legalábbis az 1520-as évek elejéig a Jagellók sem szorultak olyan mértékben a háttérbe, hogy jelentéktelenségbe süllyedve asszisztálniuk kellett volna Európa hatalmi konstellációiban. E kontextusban a kifinomult diplomáciai eszközökkel zajló nyugati kapcsolatoknak döntő jelentősége van. Az Anjou-, Zsigmond- és Mátyás-korban kialakított külpolitikai stabilitás, az, hogy Magyarország az európai hatalmi kérdések cselekvő részese lett, új politikai helyzetet teremtett, amelynek lecsapódásait akkor is szükség szerint vizsgálni, ha a hagyományos értékítélet szerint Magyarországot kényszerpályára sorolta a török fenyegetés. Megítélésem szerint egészen az 1520-as évek elejéig, Szülejmán agresszív hódító törekvéseiig nem lehet úgy tekinteni Magyarországra – legalábbis ezen értekezés lapjain azt szeretném igazolni –, hogy csupán az oszmán fenyegetettség határozza meg az ország külpolitikai státuszát. A török veszedelem ellenére Zsigmond, Mátyás, és bizonyos mértékben – a kor fényes „csúcstalálkozóit” rendező és a VIII. Henrik legveszedelmesebb ellenségét befogadni merészelt – Jagellók már nem csak szemlélők, hanem alakítói is az európai politikának. Úgy ítélem meg, mindennek legfontosabb bizonyítékát a vizsgálat alá vett nyugat-európai diplomáciai források, a kutatás jellegéből adódóan itt elsőslegesen angol dokumentumok adják. A vizsgálat egyik fő célja, hogy ezt a fenti tételt a felhasznált források segítségével alá tudjam támasztani.

³ A kasztíliai-aragóni koronát illetve a burgundi örökséget birtokló Habsburgok magyar kapcsolatait nem lehet pusztán Habsburg-kutatásként szemlélni, hiszen a Spanyolországot és a burgundi örökséget uraló hatalom *önálló királyságként* is meghatározó tényező, s Szép Fülöp kasztíliai király valamint V. Károly *spanyol király* Mohács előtti magyar kapcsolatait eddig nem vizsgálták. A *spanyol* Habsburg politika is nélkülözhetetlen az 1500-as, 1510-es, 1520-as évek magyar politikájának megértéséhez. Ez a kutatás további feladata lehet.

E külpolitikai szerepkörben az angol, s ezen túlmenően a továbbiakban a francia, spanyol és szentszéki kapcsolatok részletesebb, mélyebb kutatása kiindulópont lehet a magyar történetírás számára is. A törökelleni harc kérdésében, de a Habsburg-Valois, valamint a Birodalom-Velence-Szentszék-Franciaország-Anglia viszonylatban elfoglalt pozíció is, 1521-ig – s bizonyos értelemben még 1522, Szapolyai havasalföldi sikerei és 1523, a szávaszentdemeteri ütközet után is, egészen 1525-ig – nem pusztán kényszerpályát kínált, hanem tényleges perspektívát jelentett a Magyar Királyság politikai vezetése számára, hogy a nyugati hatalmakkal való érdekközösséget *gyakorlati* kapcsolattá kovácsolják. Az egyik legfontosabb „kapcsolódási pont” a törökellenes segély ügyévé, a subsidium kérésekké, exhortációkká „alakított” keresztes eszme volt, melyben a Habsburgokon kívül Anglia, Franciaország és a Szentszék – elbbiek mind Burgundia 15. századi szerepére áhítózva – is hathatós szerepet kívánt vállalni.

A vizsgálat másik alapvető kérdése – melyet már Kosáry Domokos is felvetett és megpróbált minden oldalról körüljárni 1978-as munkájában (*Magyar külpolitika Mohács előtt*) – az, hogy az európai diplomácia a törökök elleni fellépés eszméjét csak frázisként használta-e, s így igazolta-e az egyes államok önös érdekek mentén zajló politikáját. Arra próbálunk meg választ adni, ez valóban így van-e, vagy így történt-e a vizsgált korszak egészében, vagy más irányt is vett az európai diplomácia már a közelgő veszély erőszódése, 1521–1522 után – a kutatás jellegéből adódóan a helyütt az angol diplomácia mélyebb motivációit boncolgatva. További alapkérdés az is, hogyan látja a Nyugat a „kereszténység védőbástyája” (*antemurale Christianitatis*) mítoszt? Mennyire veszik komolyan a sorozatos segélykéréseket és lamentációkat? Hogyan jelenik meg Magyarország „panasza” (*quaerela Hungariae*) a nyugati közvéleményben, a korai sajtóban, *newsletter*-ekben, *journal*-okban, *Zeitung*-okban, *Türkenliteratur*-ban? Illetve e mellett a nagypolitika hogyan tekint ezekre, mennyire kezeli komolyan a magyar és a pápai adhortációkat?

Az ország a török hódítás agresszívabbá válásáig képes volt megmaradni hatalmi tényezőként, a jelentős hatalmi tényezővel – ha nem is teljesen – egyenrangú, de nem „alsóbbrendű” monarchiaként, s egészen az 1524–25-ös évek sorozatos kudarcáig helytállt a nagypolitika vérkeringésében. Hajdani hatalmi tényezői státuszából, 1521 előtti kapcsolatait felhasználva, azokból valamit megmentve próbált megatni a nyugati hatalmakra. Igaz, az ország 1521 után egyre inkább belesüllyedt a nyugati segélykérések spiráljába, de ez nem támasztja alá azt, hogy a Magyar Királyság, a „török kérdés”, a „magyar ügyé” vált korábbi *negotium crucis* ne lett volna fontos az európai nagyhatalmi politizálásban. E tekintetben az ország a korabeli politikai konstelláció lényeges szereplője, közreműködője volt 1521 után is, legfeljebb egyre szűkebb körben és mozgástérben. Ezt igazolja például II. Lajos és követe, Brodarics István aktív szerepvállalása I. Ferenc kiszabadításáért a pavai csata után. A Jagellókkal számoltak Londontól Párizson át Madridig, s ezt nem csupán a cambrai-i liga fejeinek II. Ulászló bevonására tett szüntelen próbálkozásai mondatják velem. A westminsteri kormány, a velencei Signoria, X. Leó és VII. Kelemen kúriai kormányzata igenis figyelt arra, mi történik Magyarországon. A korabeli politikai szisztéma irányítói, a nem szürke eminenciás Wolsey, Gattinara, Salamanca, Granvelle, a Tízek Tanácsának „atyái” valamint a Medici-pápák számára az egyensúlyi konstellációhoz szükség volt egy olyan Magyarországra, amely ha nem is tud ellenakciókat véghezvinni a törökkel szemben, de az alapvető status quo-t fenn tudja tartani, meg tud maradni a térképen.

Azt a kérdést is felvetjük, hogy a nyugatiak valóban elhanyagolták-e a török kérdést? Valóban veszni hagyták-e Magyarországot és feláldozták saját jól felfogott érdekeik oltárán? Igaz-e, hogy I. Ferenc francia király is csak a saját pecsenyét sütögette és már 1526 előtt megegyezett az oszmánokkal, miközben az ellenkezőjét ígerte a kiszabadításán ügyködő Brodarics Istvánnak? Valóban ennyire érzéketlen lett volna a Nyugat s ennyire távolinak érezték volna-e a török fenyegetést? Valóban nem nyújtott senki jelentékeny, kézzelfogható segítséget? Vagy csak azért nem adtak pénzt, mert attól tartottak, azt úgyis csak egy „lyukas

zsákba” öntik, és nem bíztak a magyarokban? Eleve lemondtak volna-e Európa irányítói arról, hogy a magyarok valóban fel tudják használni a segélyeket a török elleni küzdelem valós céljaira? A rendelkezésekre álló források alapján közölni fogjuk, Wolsey bíboros valóban útnak indított egy segélyösszeget 1526 nyarán, amivel a pápa és a portugál király soha meg nem érkez pénze mellett volt az egyetlen, aki támogatást adott Magyarországnak. Az is kérdés, hogy a magyar diplomácia csakugyan megrekedt-e azon a szinten, hogy szinte semmi másra nem futotta erejéb l, csak segélyeket kért? Semmi egyebet nem tudott tenni, mint hogy pénzt és pénzt kérjen?

A vizsgált források jellegéb l adódóan van lehet ségünk arra is, hogy egyfajta imagológiai kutatást végezzünk, és rávilágítsunk, milyen kép él Magyarországról Nyugat-Európában. A nyugati követjelentések – Sir Robert Wingfield, Lorenzo Campeggio, a Birodalomban és a Kúriában dolgozó magyar diplomaták er feszítéseit bemutató angliai relatio-k – beszámolnak a Dózsa-féle parasztfelkelést l a bécsi királytalálkozón át a hatvani országgy lésig, képet adnak az országban uralkodó politikai-katonai helyzetr l – arra engednek következtetni, hogy a fent jelzett kommunikáció még 1526 el tt is jól m ködött. Magyarország a nyugat-európai királyságok számára a korban nem távoli, elszigetelt, ismeretlen, elérhetetlen „föld” volt, hanem egy európai közös lét részese volt. A középkorban még nem létezik a *barbaricum* vízió Magyarországról, miszerint itt „kutyafej” tatárok élnének. Ez a 16. század derekának utazási irodalmában kerül el térbe. Az ország a latin kereszténység szerves alkotórészeként a középkor egyes id szakában közelebb állt az európai centrumhoz, mint a kés bbiak során. A kutatás egyik legf bb célja ennek forrásközlésekkel való bizonyítása. Magyarországnak a Nyugattól való „távolságát” „politikai elszigeteltségét” vitatni próbálom, még a Jagelló-kor válságba rohanó éveiben is.

2. Az értekezés forrásai

Az értekezés alapvet en levéltári és kéziratári okleveles anyagra, részben eredetiekre, részben egykorú, vagy közel egykorú, 15–16. századi másolatokra épül. Alább látni fogjuk, az angol kancelláriában rendkívül nagy hangsúlyt fektettek arra az 1500-as évek els évtizedeit l, hogy az angol diplomácia kúriai, velencei, birodalmi, spanyolországi képvisel i révén beszerzett híreket, más államok követeinek jelentéseit, uralkodói levelezést másolatban „hazaküldjenek” s azokat Londonban rendszerezzék és kötetekbe foglalják. Így az angol levéltári anyagban sok olyan magyar okleveles forrás van, amely egyedül angol kancelláriai másolatban maradt fenn, mi több, néhány olyan uralkodói levél is, amelynek eredetijét rzik Nagy-Britanniában. Így a kutatás Hungarica-vizsgálat is. A kés középkori uralkodói levelezés majdnem teljességgel feltáratlan Angliát tekintve. A korábbi forráskiadásokban a diplomáciai emlékek összeállításakor nem szenteltek nagy teret az Itálián és Közép-Európán túli levéltáraknak, francia-burgundi vonatkozásban is mindössze néhány levéllel bírunk. A Mohács el tti korszak uralkodói levelezésének kiadói, a vatikáni, velencei, nápolyi, firenzei, bécsi kézirat- és levéltárakra koncentráltak, jórészt feltáratlan maradt a londoni Public Record Office és British Library, az oxfordi Bodleian Library anyaga. Kutatásaim során sikerült Mátyás-, és II. Ulászló-, valamint és II. Lajos levélre bukkanni. Továbbá több magyar vonatkozású, magyar uralkodókhoz címzett eredeti vagy másolatban fennmaradt oklevelet tártam fel, amit a hazai kutatás még nem, vagy egy-két 19. századi említésen kívül kevésbé ismer.

Oxfordban a Bodleian kéziratárban rzik a Mátyás nevében s Vitéz János váradi püspök által kiállított, egy bizonyos Robert de Champlayn számára kiadott 1465-os

oklevelet.⁴ Igen értékes az a British Library-ben őrzött eredeti Mátyás-oklevél, amelyet az uralkodó 1488-ban írt Gian Galeazzo Sforzának. A Mátyás király levelei új kiadása már ismeri, de szövege a hazai tudományosság előtt még ismeretlen.⁵ (Jelenleg publikálás alatt áll: Györkös Attilával együtt dolgozunk egy közös tanulmányon, amelyben kiadjuk.) Igen érdekes lehet a kutatás számára az a londoni Beatrix-levél is, amely ismeretlen a magyar kutatás előtt.⁶ (Jelenleg publikálás alatt áll.) Nem ismerjük – az angol kancelláriában viszont másolatban fennmaradt – II. Ulászló Bakóczhoz írott, 1515. november 24-i levelét, melyben Szelim szultán követségéről szól, illetve Bélay Barnabás követségéről, valamint az általa végzett adrianopoliszi tárgyalásokról.⁷

Számomra, a saját kutatásaimhoz a legértékesebbek talán II. Lajos levelei. A VIII. Henriknek angol királynak írott, 1521. június 30-i levele eredetiben maradt fenn Angliában.⁸ [Kép I/13.] Ennek a hazai fényképmásolata sem ismert a Cotton MS Vespasian állományáról a MNL OL-ban készült és DF-ben található fotómásolatok – DF 293–354 – között. Ugyancsak eredetiben őrizte meg az angol kancellária II. Lajos Tétényből, 1521. augusztus 7-én Thomas Wolsey lordkancellárnak írott levelét.⁹ [Kép I/14.] Ez utóbbi szerepel a MNL OL fotómásolatai között, de sajnos alig használható – lásd alább. Eredetiben maradt fenn II. Lajos VIII. Henriknek írott, 1524. február 5-én kelt segélykérő levele. A DF-állományban ez sem található.¹⁰ II. Lajos VIII. Henrikhez írott, 1526. márc. 25-i,¹¹ [Kép X/2.] illetve június 21-i¹² [Kép X/14.] levelei is eredetiben maradtak fenn a British Library-ben. A DF-állományában nem találhatóak meg. A királyi levelezésen kívül is van értékes okleveles anyag Angliában: a saját kutatásaim szempontjából igen értékes például Tomori Pál II. Lajosnak 1526. július 5-i jelentése.¹³ [Kép X/10.] Ez utóbbi sincs meg a hazai fotómásolatok között. II. Lajos és a Szentszék levelezésének is vannak olyan példányai, amelyek – a vatikáni eredetiek mellett – angliai másolatban is fennmaradtak hazai fotómásolataink pedig nincsenek róla.¹⁴ Angliai kópiák őrizték meg II. Lajos és Ferdinánd fő herceg levelezésének darabjait.¹⁵

Olyan angliai oklevél-másolatokat is felhasználtam a kutatás során, amelyek közvetett módon érintik Magyarország és Anglia viszonyát, de az angol kancellária ezeket is begyűjtötte. Így került Angliába Habsburg Mária királyné, V. Károly császár vagy Ferdinánd fő herceg több levele is. Ugyancsak felhasználtam francia okleveles anyagot: a Bibliothèque nationale de France-ből például I. Ferenc Szapolyai Jánoshoz írott 1523-as levelét.¹⁶

Az értekezés viszonylag nagy terjedelemben közöl – sok esetben – eredeti forrásszövegeket. Egyes helyeken némileg az lehet az érzése az olvasónak, hogy a szöveg nehezen szakad el a forrásoktól. Ez azonban részemről tudatos választás: a mondanivaló szempontjából lényegi forrásokat közölni szeretném. Erre azért volt szükség, mert a jelzett

⁴ Bács, 1465. január 26. Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 81r. [Kép II/2.]

⁵ Bécs, 1488. aug. 20.: BL Egerton Charters 139. (Mátyás, manu propria); MKL, Függelék, p. 1001.; Kurucz említi: Kurucz, Guide, n. 15.488. Horváth itineráriuma sem tud róla. Horváth, Itinerárium, 128.

⁶ 1474. ápr. 19.: BL 21.515. Kurucz említi: Kurucz, Guide, n. 15.15.

⁷ 1515. nov. 24.: PRO SP 1/11 f. 192.

⁸ BL Cotton MS Vespasian F. I f. 80.

⁹ BL Cotton MS Vespasian F. I f. 73.

¹⁰ BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 74–75. (82–83). (II. Lajos, manu propria) A levél be van ragasztva a Cotton gyűjtemény kódexébe. A MNL OL DF-ben nincs. Ellis, Original letters, Ser. II., I. 342.; Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 40. A Consistorialia szerkesztői február 6-ra datálják, nem tudni, mi okból. Consistorialia, 48. 1. j.

¹¹ BL Cotton MS Vespasian F. I f. 74. (81.)

¹² BL Cotton MS Vespasian F. III f. 161. (II. Lajos, manu propria, eredeti, be van ragasztva a Cotton gyűjtemény kódexébe.); Simonyi, Okmánytár, I. 75–77.; Ellis, Original letters, Ser. 2. Vol. I. 341–42.

¹³ PRO SP 1/38 fos. 221–222.

¹⁴ Buda, 1526. márc. 24.: II. Lajos VII. Kelemen pápához: PRO SP 1/37 fos. 215–216. [Kép X/5.]

¹⁵ 1526. márc. 25.: PRO SP 1/37 f. 217. [Kép X/6a–6b.]

¹⁶ 1523. május: I. Ferenc Szapolyai Jánosnak: BnF Clairambault 324. fos. 84–85. [Kép VIII/6.]

okleveles anyag a magyar kutatás számára ismeretlen, több esetben közöletlen. Ezek a sokszor igen hosszú szövegközlések az értekezés szövegébe vannak ágyazva, s nem pedig külön függelékként közlöm ket. Az eredeti, több esetben Hungarica-forrásnak is tekinthet okleveles anyagot természetszer leg teljes egészében, kritikai oklevélkiadásként lett volna célszer közölni, ez azonban – még appendixként is – túlfeszítette volna a dolgozat kereteit. Ez okból közlöm a legfontosabb szövegrészeket – néha valóban hosszan – a szövegben. Az okleveles függelék hiánya miatt szerkesztettem „ízelt ként” egy válogatást a legfontosabbnak ítélt forrásanyag, illetve a különböz sajátos forrástípusok – követjelentések, hírlevelek, memorandumok, szerz dések, keresztes tervezetek – fotóiból.

Az értekezés elkészítéséhez szükséges kutatás alapvet részét dönt en külföldi, angliai levéltári, illetve kéziratári anyaggy jtés tette ki. A magyarországi levéltári anyagon túl a legértékesebb eredeti források zöme az angliai Nemzeti Levéltár (*The National Archives/Public Record Office*, Kew, Surrey) gy jteményeiben található. Az 1509 el tti – azaz a VIII. Henrik (1509-1547) uralkodását megelő z , még „középkori” – korszak diplomáciai jelleg iratai: követjárások anyagai, követi elszámolások, jelentések dönt en a Public Record Office számvev széki (*Exchequer*) iratanyagából (*Treasury of Receipt: Diplomatic Documents*; *Treasury of Receipt: Books*; *King's Remembrancer: Accounts Various* és *Memoranda Rolls* valamint ezen belül a *Miscellaneous Books*; *Lord Treasurer's Remembrancer Miscellaneous* és *Memoranda Rolls*; *Accounts Various* és *Foreign Account Rolls*; *Exchequer of Receipt: Issue Rolls*; *Exchequer of Receipt: Writs and Warrants for Issues* és *Wardrobe Debentures*) származnak. A diplomáciai források más része – követutasítások, salvus conductus-ok, követjelentések, diplomáciai levelezés, uralkodói magánlevelezés – a kancelláriai (*Chancery*) levéltárban találhatóak (*Chancery Miscellanea*; *Patent Rolls*; *Treaty Rolls*; *Chancery Warrants/Warrants for the Great Seal*). Az 1509-et követ korszak teljes diplomáciai iratanyaga a „Külügyi Iratok” (*State Papers*) hatalmas kollekciójában, azon belül f leg az 1-es alosztályban található, amelyeket már alosztályok szerint klasszifikálva – például az V. Károly németalföldi udvarában tartózkodó angol követek jelentéseit a „Low Countries, reign Henry VIII” alosztály alatt – foglaltak kötetekbe.

Ugyancsak használtam a *The National Archives Special Collections* iratanyagát, különösen az uralkodói és szentszéki diplomáciai levelezése és követjárások anyagát tekintve (*Ancient Correspondence*; *Papal Bulls*; *Ancient Petitions, Henry III to James I*), amelyek mind az 1509 el tti és utáni korszak vonatkozásában használhatóak. Hasonlóképp felhasználtam a *The National Archives* külföldi levéltári transcriptumainak gy jteményét, f ként annak vatikáni és velencei állományát (*Transcripts of documents: Venice 1202-1797*; illetve *Roman Transcript Series I/1.*).

Az eredeti források másik nagyobb hányada a londoni *British Library* Kézirattárának (*Manuscript Collection*) gy jteményeiben, alapvet en a *Cotton Collection* különböz alosztályaiban (zömmel a *Vespasian* és *Vitellius* osztályokban) található. Ezen osztályok bizonyos állományairól létezik fényképmásolat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Diplomatikai Fényképgy jteményében, de nem csupán hiányos, hanem a hazai fotókópiáknak a felhasználása több buktatót is rejt magában. Sok esetben készült használható, jó min ség másolat. Ilyen II. Ulászló 1514. szeptember 17-i levele Domenico Grimani bíborshoz, amelyben a keresztes háború ügyében kér támogatást, a Dózsa-féle parasztháború miatt elakadt keresztes had szervezéséhez.¹⁷ Jó min ség fotónk van Worcester püspöke, Silvestro de' Gigli 1520-as római jelentésér l, igaz, Gigli Wolsey-hoz írott leveleinek sokkal nagyobb hányada foglalkozik a Magyarországot érint török veszéllyel, mint amit ismerünk, vagy amir l mikrofilm- vagy fényképmásolatunk van.¹⁸ Több esetben azonban azt voltam kénytelen elkönyvelni, hogy az adott, a fondjegyzékekben illetve

¹⁷ BL Add. MS 28098 E f. 24. DF 293 345.

¹⁸ 1520. jún. 4.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 58.; DF 293 351. p. 11.

a kéziratári, levéltári mutatókban, regisztrumokban magyar vonatkozásúként nyilvántartott dokumentumok helyett a magyarországi fotókópián egészen más, magyar szempontból irreleváns dokumentumok szerepelnek. A Cotton Gy jtemény egyes köteteit ugyanis a British Museum 18. századi t zvése után újrakötötték, majd restaurálták is, s egyes foliókat új lapokra ragasztottak. Így kétfajta számozás is létezik, s bizonyos esetekben az adott, magyar vonatkozásúként regisztrált, 18. században számozott foliók helyett az új, modern számozás szerintieket fényképezték le. Így a MNK OL több olyan fotót is riz, s még a DL-DF adatbázis is közöl, amelyek angliai provenienciájúak ugyan, de a magyar történelem szempontjából irrelevánsak. (Ami a DF 293 354 p. 31. alatti fotón van, az valójában a Vespasian F. I f. 36. foliója, VIII. Henrik V. Károlyhoz írott levele, 1520. április 2-ről, melyben értesíti, hogy visszahívja birodalmi követét, Spinellit.) A néhány folióval kés bbi, magyar vonatkozású folió viszont nincs meg másolatban. Az is el fordult, hogy egy oklevél, nem kisebb fontosságú, mint egy eredetiben csak Angliában meglév , II. Lajos Wolsey lordkancellárhoz írott levele (manu propria), 1521. augusztus 7-r l, a BL Cotton MS Vespasian F. I. 73. sz. folió alatt a MNL OL fotómásolatai között szerepel, de félig behajtvá készült a kép (DF 293 354. p. 39.) s – sajnos – alig használható.

Campeggio bíborosnak sok magyarországi vonatkozású jelentése van, de példának okáért az egyik 1520. május 28-i levelét ugyan lefotózták és meg is van a DF-ben, mégis valószínűleg tévedésből készítették róla fotókópiát, mert sem magyar, sem török, sem az országot bármilyen tekintetben érint vonatkozási nincsenek.¹⁹ A British Library Cotton Gy jtemény Vitellius B IV. alosztályáról 12 darab fotó készült a MNL OL-ban, s való igaz, ez az állomány nagyon sok Campeggio-levelet tartalmaz, de itt éppen egy olyat sikerült lefotózni, amely irreleváns. Vélhetően azért, mert itt is összekeveredett a régi és az új foliószámozás: az ezt követ , 57–62 foliók például mind magyar vonatkozásúak, s ezekből csak az 57–58-as van meg a DF-ben (DF 293 351 p. 5., p. 9. és p. 11.). Más esetben az nehezíti az okleveles anyag felhasználását, hogy egyes foliókon a British Museum 18. századi t zvéseiben épp a számunkra érdekes rész semmisült meg, illetve a rongálódott rész nagyon nehezen vehető ki, így csupán a t zvész el tti rövid regesztákra alapozhatunk, amelyek a kérdéses részt b vebben nem közlik. Vagy, egyes esetekben az angol levéltárakban ugyan restaurálták a sérült dokumentumokat, de érthető módon az angol vonatkozású szövegeknek, az angol politikai szempontjából releváns részeknek tulajdonítottak nagyobb figyelmet, s az esetlegesen kevésbé lényeges, nehezen restaurálható részeket nem gondolták kell figyelemmel. Ugyanilyen nehézséget okoznak a sifírozott szövegek: bizonyos nagyobb lélegzet követjelentések esetén érthető módon az angol vonatkozású szövegrészeket desifírozták, az esetleges kevésbé fontos részeket pedig nem írták át. A sifrekulcsokat pedig nem minden esetben lehet megszerezni, még ha valamely kutató át is írta a szövegek lényegi elemeit a margón a 19. században, nem minden esetben közölte a megfejtés clavis-szát.

A British Library Kézirattárában az egyéb gy jteményekben már kevesebb számú magyar vonatkozású dokumentum található, azok is főként a *Harleian* és az *Additional MS* kollekcióiban. Míg azonban a British Library Cotton Gy jteményeinek anyagai jórészt digitálisan is kutathatóak (*State Papers Online, 1509-1714*), addig a fenti, Harley és Additional Manuscripts anyaga az értekezés elkészítése idején még nem volt ily módon elektronikusan hozzáférhető. (Hozzá kell tennem, a digitális e-levéltárak nem nyíltak hozzáférésre, a fenti intézmények, a londoni *The Institute of Historical Research*, *The University of London* gy jteményeiben; továbbá a *National University of Ireland, Galway Történelem Tanszéke* (Department of History) lehetővé, hogy ezeket használhassam.)

Ugyancsak végeztem kutatásokat a *Bodleian Library*-ban Oxfordban, főként a Kézirattár Ashmolean, Auctarium, Lyell és Rawlinson alosztályaiban. Jelen munkában a

¹⁹ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 56.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 845. Másolata: DF 293 351 p. 3.

gy jtésemnek csak egy részét, az adott kronológiai spektrumra vonatkozó hányadát használtam fel, f ként az Ashmolean MS-b l. A cambridge-i *Corpus Christi College* Kézirattárának anyagát digitális online adattáron keresztül használtam (*Parker Library on the Web* – Stanford University).

Végeztem kutatásokat a párizsi *Bibliothèque nationale de France* Kézirattárában (*Département des Manuscrits, Manuscrits occidentaux*), itt f ként két alosztályban találtam releváns dokumentumokat (Erudits et bibliophiles. Mélanges de Colbert 396; Clairambault 324). (El bbi egyes anyagai a DF-ben hozzáférhet ek.) Segítette munkámat hogy a BnF Kézirattárának egyes anyagai – például a fenti Clairambault állomány – digitálisan, online hozzáférhet ek (Gallica BnF: <http://gallica.bnf.fr>). A bécsi *Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv* anyagain – f ként a Grosse Korrespondenz 25a és 25b állományát – mikrofilmes formában vizsgáltam. Az anyag egy része a DL-DF-ben is kutatható.

A kiadott forrásanyagot a londoni *The Institute of Historical Research* gy jteményeiben; továbbá a *National University of Ireland* könyvtárában használtam. A leginkább használható levéltári regisztrumokat a Public Record Office-ban vizsgáltam (a kancelláriai *Patent, Close, Charter* és *Liberate Rolls* gy jteményei; a *Deputy Keeper of Public Records* és a *Historical Manuscript Commission* sorozatai; az *Issues of the Exchequer* iratanyaga

A kiadott forrásanyagban a legértékesebb a VIII. Henrik-kori okmánytár, a *Letters and Papers Foreign and Domestic* anyaga volt. A kiadott forrásgy jteményekben nagyon hasznosak voltak a diplomáciai iratanyagokat közl oklevéltárak (pl. *Calendar to the English Affairs, existing in the Archives and Collections of Venice*; *Calendar of State Papers. Milan*; *Calendar of State Papers Spain* vagy a korábbi id szakokra nézve a *Treaty Rolls*); az uralkodói levelezést közl okmánytárak (*Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III and Henry VII*; Ellis, *Original letters*; *Lettres de Rois, Reines et autres personages*). A felhasznált kiadott oklevelek egy részét, a f ként az 1530-as évek el tti külügyi vonatkozású iratokat a Thomas Rymer által a 18. században összegy jtött *Foedera, conventiones, literae, et cujuscunque generis acta publica inter reges Angliae*-b l merítettem.

Áttekintettem kiadott regisztrumokat, pl. parlamenti jegyz könyveket (*Rotuli Parlamentorum*); diplomáciai levelezést, külföldi, velencei és spanyol követjelentéseket (*Correspondencia de Gutierre Gomez de Fuensalida*; *The Correspondence of Emperor Charles V and his ambassadors*; Giustinian: Despatches; Martín de Salinas relatio-i; *Le relazioni degli ambasciatori veneti*); az angol-pápai viszonyra nézve szentszéki regisztereket és kúriai levelezést (*Calendar of entries in the Papal Registers relating to Great Britain*), továbbá prelátusok regisztrumait (*The Register of John Morton, Archbishop of Canterbury, 1486-1500*).

A korszak angliai narratív forrásanyagát is áttekintettem. A törökellenes küzdelem angliai recepciójára és a keresztes hadjáratokra nézve kit n nek bizonyultak a kolostori regisztrumok (*Registrum Whethamstede*). A 16. század elejének külpolitikai viszonyaira megbízhatóak a kortárs- vagy közel-kortárs krónikák (Bernard André, Polidoro, Grafton, Fabyan, Hall, Holinshed, *Chronicle of London*, *Chronicle of Calais*).

Szót kell ejtenem Kurucz György rendkívül értékes és a kutatásban elengedhetetlen dokumentumregiszterér l is (*Guide to Documents and Manuscripts in Great Britain Relating to the Kingdom of Hungary from the Earliest Times to 1800*). Kurucz hatalmas adatgy jtése valóban nélkülözhetetlen kiindulópont és óriási segédlet az angliai levéltári és kéziratári kutatáshoz. A hivatkozásokban azonban nem jelöltem külön Kurucz adattárának regisztereit, mert az adott okleveles anyagról a középkorkutatásban használatos regesztáknál kevesebb, sok esetben minimális adatot közöl, amelyek kiindulópontként valóban nélkülözhetetlenek, de az oklevelek alapvet , lényegi adatait nem adják vissza, azok mibenlétér l sokszor nem

közölnek elegendő információt. Így bár sok esetben valóban Kurucz adataiból indultam ki, azoknak magam mentem utána és jutottam el az eredeti forrásokhoz. Segédletként kitűnt, de a kutatónak magának kell megbizonyosodnia az adott oklevelekről. Ezért is rendkívül fontos, hogy a kutató a The National Archives saját fondjegyzékeit – *PRO Lists and Indexes* – is használja (pl. *List of ancient correspondence of the Chancery and Exchequer preserved in the Public Record office; List of foreign accounts enrolled on the great rolls of the Exchequer; List of volumes of state papers, foreign*). Bizonyos esetekben Kurucz – önhibáján kívül – téves foliószámokat közöl, illetve nem közli, az adott foliók a British Museum régi, vagy új számozására vonatkoznak. Mi több, a magyar vonatkozású adatoknak csak egy szeletét nyújtja, azokat, amelyeket eredetileg a 18–19. században is magyar vonatkozásúként klasszifikáltak és így szerepelnek a Public Record Office fondjegyzékeiben vagy a British Library Kézirattárának katalógusaiban. Ennél azonban számosabb magyar vonatkozású forrással bírnak az angol levél- és kéziratárak, és nem is jelöltem az adott esetekben, hogy egy-egy oklevél szerepel-e Kurucz adattárában, vagy sem. Tagadhatatlan, hogy már az a tény, hogy Kurucz munkája létezik, nagyban megkönnyíti a kutató munkáját és nem kell magát beleásnia olyan mértékben a fondjegyzékekbe és katalógusokba, mintha nem lenne ez a vezető és útmutató. Kisebbségi tévedései pedig ugyancsak önhibáján kívüliek, mert a angliai fondjegyzékek is összekeverik Burgio bárót és Andrea dal Burgo császári követet, valamint tévesen datálják Burgio leveleit, némelyiket – még a Pétervárad elestől hírt adó is – 1526 helyett 1521-re helyezve.

Az értekezés forrásaihoz hozzátartoznak a nem angliai vagy magyarországi okmány- és levelezésgyűjtemények. Különösen nagy hasznát vettem a francia, olasz, lengyel és német (birodalmi, és V. Károly korában értelemszerűen egyúttal spanyol) oklevéltáraknak és levelezésgyűjteményeknek (*Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche; Monumenta Habsburgica; Papiers d'État du Cardinal de Granvelle; Négociations de la France dans le Levant; Lettres inédites de Maximilien; Lettere di principi; Nanni, Epistolae ad Principes; Acta Tomiciana; Akta Aleksandra*). A birodalmi külpolitika tanulmányozásához nélkülözhetetlen a *Regesta Imperii* és a *Deutsche Reichstagsakten*. Előbbi részben digitálisan, online is hozzáférhető (<http://www.regesta-imperii.de/>).

A korszak magyar vagy magyar vonatkozású diplomáciája forrásanyagának egy része jól ismert forrásgyűjteményekben és okmánytárakban található meg, itt a teljesség igénye nélkül sorolok fel néhányat (Theiner *Vetera Monumenta; Monumenta Vaticana; Raguzai okmánytár; Mátyás király levelei, Diplomáciai emlékek Mátyás korából, A veszprémi püspökség római oklevéltára*). Ezek adatait a kutatás során kiegészíteni, valamint pontosítani próbáltam – a kutatás nem szentelt kellő figyelmet például az 1524-1525-ben Budán tartózkodó legátus, Lorenzo Campeggio jelentéseinek. A *Monumenta Vaticana* pápai követjelentéseket közlő kötete még a kiadott Campeggio relációk – Balan: *Monumenta saeculi XVI; Monumenta vaticana historiam ecclesiasticam saeculi XVI* – közül sem közöl minden magyarországi szemszögből fontosat, nem beszélve arról, hogy a legátusnak egy sor kiadatlan levele található angliai levéltárakban és kéziratárakban.

Marino Sanuto óriási anyagot felölelő *I Diarii*-t nem kell bemutatnom a Jagelló-kori magyar kutatás számára. A Wenzel által a 19. század végén közölt magyar vonatkozású adatokon kívül is érdemes volt Sanuto eredeti szöveg helyeinek utánamenni, hiszen Wenzel csak a kifejezetten magyarországi relevanciájú utalásokat „szedte össze”, és még így sem állíthatom, hogy „a teljes Sanuto” anyag releváns vonatkozásai helyet kaptak a disszertációban, azokat folyamatosan bővítem. Az anyag ugyanis akkora terjedelmű, hogy óhatatlan, hogy egy-egy fontos adat elkerüljön az ember figyelmét.

Hasonlóképp nem kell bemutatni a hazai, vagy honi történetírásunkban ismeretes kortárs, vagy közel-kortárs narratív forrásanyagot (Bonfini, Tubero, Cuspinianus, Zay, Brutus), amelyeknek bizonyos esetekben mégis hiánypótló módon vettem hasznát. Ugyanígy

hasznosnak bizonyultak követeink kúriai vagy a Reichstag el tt tartott oratiói (Balbi, Werb czyi, Macedóniai László, Frangepán Bernát).

3. A források típusai, sajátosságai

Az értekezés legértékesebb forrásai közé tartoznak a szerte Európában ekkoriban már széles követi hálózattal bíró Tudor-monarchia képvisel inek jelentései. Az angol követjelentések a hazai, ismert forrásainkon alapuló információinkat nemcsak kiegészítik, hanem adott esetben meger sítik, és újabb adalékokkal is szolgálnak azok értelmezéséhez, s sok esetben új adatokat is nyerhetünk bel lük.

Röviden, néhány példával érzékeltetni szeretném, miért is megbízhatóak az angol követjelentések. Az angol hírszerzés a korban néhány évtized alatt hihetetlen fejl désen keresztülmenve a kor egyik legfejlettebbévé vált. Roppant gépezet m ködtette, a különböz státuszú, gyakran, több udvarban állandó megbízottak és meghatalmazott követek küldtek jelentéseket nem csupán napi szinten, hanem akár naponta többet is. A kémek és futárok ezrei behálózták Európát Moszkvától Lisszabonig. Lorenzo Campeggio legátus, salisbury-i püspök 1524 decembere és 1525 júniusa közötti ténykedését kivéve Budán nem volt állandó képvisel je az angol monarchiának, de a sokszor a birodalmi határhoz közel tartózkodó, Miksa császárhoz, Ferdinánd f herceghez, vagy a Reichstaghoz rendelt követeik,²⁰ valamint állandó velencei, raguzai, szentszéki megbízottaik szinte naponta jelentettek Thomas Wolsey bíborosnak, yorki érseknek, VIII. Henrik kancellárjának. A Tudorok nem sajnálták növekv bevételeiket diplomáciai testületük fejlesztésébe is befektetni. Az angol követek és az udvarokon kívül Európa nagyobb városaiban (Firenze), kereskedelmi csomópontjaiban (Antwerpen) és politikai centrumaiban (Nürnberg) m köd ügynökeik – akik sok esetben egyes keresked társaságok faktorai is voltak – a lehet leggyorsabban jelentették értesítéseiket a Tudor-diplomácia atyjának, Wolsey kardinálisnak. Peter Vannes (a luccai Pietro Vanni vagy Ammonio) velencei angol követ 1526-ban napi kapcsolatban állott Burgióval, John Clerk kúriai követ pedig állandó összeköttetésben állt Rómában Brodarics Istvánnal, aki említi is t, mint „tekintélyes” diplomatát leveleiben.²¹ Wolsey másik római diplomatája, Thomas Hannibal, a worcesteri püspök vikáriusa, utóbb a Titkos Tanács tagja is huzamosabb ideig együtt tartózkodott a Szentszéknél Brodariccsal együtt, akinek a szereplésér l be is számol.²² Els látásra furcsának t nhet, milyen részletes és pontos beszámolót közöl Clerk a szávaszentdemeteri csatáról, de annak a fényében már nem az, hogy Anglia irányítóinak minden információra szükségük volt az európai politikai színtéren, hiszen a friss hír igen nagy érték volt.²³ A Birodalomba, a császárhoz vagy a birodalmi rendekhez akkreditált követek folyamatosan jelentettek a magyar követek vagy a magyar uralkodó tevékenységér l.²⁴

²⁰ Általában Nürnbergben, vagy ha a Birodalmi Gy lés adott esetben éppen Speyerben ülésezett, esetleg részleges gy lést tartottak, mint 1523-ban Bécsben vagy Bécsújhelyen, az angol követek folyamatosan követték a Reichstagot és jelentettek Londonba. Pl. 1523. feb. 5.: A Reichstag segélyt – 20 ezer gyalogost és 4 ezer lovast – szavazott meg Magyarországnak: Sir Robert Wingfield Wolsey-nak. BL Cotton MS Galba B. VII f. 235.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2816.

²¹ „His diebus venit novus orator a serenissimo rege Anglie, episcopus Bathonensis, vir [...] non parvae auctoritate [...]”: 1523. jún. 10.: Brodericus, Epistulae, n. 19.; AT VI. n. 245.

²² 1523. márc. 14.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 187.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2891 (1). Brodaricsra: lásd pl. 1523. márc. 15.: Consistorialia, n. 37.

²³ BL Cotton MS Vitellius B. V f. 201; State Papers, VI. 175.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3331.

²⁴ Sir Charles Somerset, Worcester grófja írt egy 600 lovassal történ horvátországi portyáról. 1517. márc. 27.: BL Cotton MS Galba B. V f. 145.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3059.; 1517. ápr. 4.: arról számolt be, a birodalomban katonákat toboroznak a török hadszíntére., BL Cotton MS Galba B. V f. 192. Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3104.

A Ferdinánd f herceg udvarával tartó angol követek igen pontos és rendszeres információt szolgáltattak a horvát és bosnyák végek hadmozdulatairól, Wolsey igen hamar értesült minden stájerországi és krajnai betörésről. Az angol hírszerzői hálózat az 1520-as évekre a velenceivel vetekedett, s a francia, spanyol és birodalmi hírszerzésnek azért tudott fölébe kerekedni, mert a Tudoroknak volt pénze, s nem sajnálták erre is felhasználni. A diplomáciai gépezet tekintetében Anglia Európa hatalmasságaival egy szintre emelkedett. A hírek bámulatos gyorsasággal értek el a Westminsterbe, s a jelentések tömörek, lényegretörők és hitelesek voltak. Azt emelték ki, ami az angol monarchia számára a legfontosabb volt. Számunkra azok a legértékesebbek, amelyek az Európát érintő török veszélyről számolnak be.

Nándorfehérvár elestének – 1521. augusztus 29. – a híre már szeptember 10-én, 12 nap alatt megérkezett Brüsszelbe, a császári udvarba, az angol követ kezébe.²⁵ [Kép I/1a-1b.] Az ott tartózkodó magyar követ, Hieronymus Balbi még nem hallott fel-le – pedig a magyar királyságnak elemi érdeke lett volna, hogy a tragikus hírről mielőbb, rohanvást tudósítsa éppen az V. Károlynál lévős Reichstag segítségért esedező követét – majd csak három nappal később érkezik meg a magyar posta.²⁶

Egy másik példa még gyorsabb, még bámulatosabb postaszolgálatról árulkodik. A mohácsi csatáról az első Európába eljutó híradást Edward Lee jelentette az igen távoli Granadából, 1526. szeptember 4-én. A jelentés viszonylag gyorsan, szeptember 19-re Angliába ér.²⁷ [Kép I/2.] Lényegét tekintve arról szól, hogy „a magyarok nagy vereséget szenvedtek a törököktől, akik sokukat levágtak”.²⁸ Alapjában véve csak a dátumban téved, augusztus 28-át ír. A fő kérdés az, hogy milyen gyorsasággal bírt az angol hírszerzés, ha augusztus 29-e után 6 nappal már Spanyolország távoli szegletébe elért a hír! Az első híreket is csak 30-án éjjélkor kapta meg a Budán tartózkodó Burgio, amiről csak szeptember 5-én jelentett,²⁹ továbbá Frangepán Kristóf is csak szeptember 5-én írt róla Zágrábból,³⁰ valamint Brodarics is csak szeptember 6-án adott hírt róla Lengyelországba.³¹ A közelben, Innsbruckban tartózkodó Ferdinánd f herceg pedig csupán szeptember 7-én értesül a csatavesztésről.³² [Kép I/3.] Azt írja, hogy „most érkezett a posta”, azaz a Spanyolország déli részénél sokkal közelebb lévő Tirolba később ért el, mint Granadába. Ennek a fényében bámulatos, hogyan tudhat minderről mindenkivel korábban Granadában Wolsey követe! Hogyan lehet, hogy a spanyolországi angol követ szinte egyidőben írt a vereségről Wolseynek, mint Zágrábban Frangepán, Pozsonyban Burgio és Brodarics. S hogy a kép teljes legyen, természetesen Ferdinánd fenti levelét is mielőbb beszerezte az angol kancellária –

²⁵ 1521. szept. 21.: Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli Thomas Wolsey-hoz: PRO SP 1 1/23 f. 50. Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1561.

²⁶ „[...] a post is coming out of Hungary to thambassadour here”: 1521. szept. 13.: PRO SP1/23 p. 55.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1570.

²⁷ BL Cotton MS Vespasian III f. 256.; Itt is téved – nem kicsit – az okmánytár szerkesztője, hiszen a Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2456. nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a magyarok győztek („News came on the 28 Aug. that the Hungarians had defeated the Turks”).

²⁸ „[...] of xxvijth of August [...] hungarians hath been overthrown by the turke and slayn many”. uo.

²⁹ Burgio híradása: Mon. Vat. II/1. n. 130.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 49. A pápának ír egy datálatlan levele, melyet Pray adott ki: Pray, Epistolae, n. 102.

³⁰ Mohács,

³¹ Brodericus, Epistolae, n. ; AT VIII. n. 172 pp. 220–21.; Mohács, 97–98.

³² „[...] das vnnsers heiligen Christenlichen glaubens Erb veindt der Türanisch Turckh vnnsern lieben Hern vnd Swagem den König zu Hungern mit seiner Khüniglichen wurde Kriegsvolckh geslagen vnd abgesygt haben solle. Wie aber solche Schlacht ergangen, wo sein Khüniglich wurde in derselben belieben vnnd hinkommen ist, das moegen wir noch nit wissen, seyen aber allstündt ainer andern post, [...] gewertig. [...] das die Schlacht auf den neun und zwentzigsten tag Augustj negstvergangen gewisslichen beschehen, und die Kunigkliche wurde von Hungern darinnen verloren, also, das man noch nit wissen mag, ob dieselbig in leben oder umbkomen ist.” Ferdinánd Hermann kölni érseknek: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 17.; Ellis, Original letters, Ser. 2. Vol. I. 344.

amely úgy t nık, sokkal tájékozottabb volt, mint maguk az „érintett” Habsburgok. Mi több, hogy teljesen biztosra menjen, a Tudor hatalom még azt a török diplomáciai vezetés által Szülejmán nevében, szeptember 5-ére vagy 6-ára datálható, Velencébe eljuttatott híradást is megszerezte, amelyben a szultán beszámolt a mohácsi csatáról, s egyben mellékelte az elesettek névsorát. Ha úgy tetszik, Wolsey el bb böngészhetette a csatában elveszett magyar el kel k lajstromát, mint arról a Pozsonyban tartózkodó magyar kancellár vagy Mária királyné tudott volna.³³

Wolsey kancelláriája szinte mindenr l tudott, mindenr l „képben” volt. Angliában pontosan tudták, ki az esztergomi érsek, milyen a politikai pozíciója Mária királynénak, milyen informális befolyása van Bornemisszának, vagy hogyan viszonyulnak éppen a törökhöz a Frangepánok, továbbá mire lehet számítani, Tomori valóban ki tud-e tartani. Éppen ezért is festenek értékes képet az angliai jelentések és használhatóak a magyar történetírásban is. A bíboros rendszeresen kapott híreket Magyarországról. Ha nem is volt a „helyszínen” állandó követük, több csatornán keresztül nyertek értékes információkat és levél- vagy követjelentés másolatokat, melyeket a Kancelláriában rendszeresen regisztrumokba foglaltak. Már a 16. században tematikusan vették lajstromba és kötötték kódexekbe a követjelentéseket. Így kerültek a British Museum Cotton Gy jteményébe, majd az Egyesült Királyság Nemzeti Levéltárában (The National Archives / The Public Record Office) is így, a 16. századi alosztályok szerint klasszifikálták azokat (VIII. Henrik-kori Külügyi Iratok – State Papers).³⁴

Az egyik legolajozottabban m köd kommunikációs csatornát a Londonba akkreditált velencei követek jelentették, akik szinte napi rendszerességgel adták át a bíborosnak a Signoriától érkező utasításait (*dispacci*) információit.³⁵ Ugyancsak megosztották a Serenissima képvisel i a Köztársaság Ciprustól Portugálián át a Németalföldre terjed kereskedő hálózata minden szegletéb l érkező – „birodalmi”, „török” vagy „spanyol” – hírleveleiket.³⁶ Kifejezetten „magyar” – külön „magyarországiaként” osztályozott – hírleveleket is vittek a Signoria követei a királyi tanácsba, vagy utóbb, az 1510-es évek derekától magához Wolsey kancellárhoz.³⁷ Különösen értékesek Sebastian Giustinian híradásai, aki fáradhatatlanul közvetített a Tudor-kormányzat számára magyarországi és „török” híreket.³⁸ A Signoria a fontosabb döntések el tt például megosztotta híreit és kikérte az angol kancellár véleményét.³⁹ Volt, amikor a velencei követ a szultán levelét olvasta fel az angol királyi tanácsban.⁴⁰ Mi több, volt, amikor a velencei híradás egyenesen arról szól, hogy a török el renyomulása magát Angliát is veszélyeztetheti.⁴¹

A Köztársaság londoni követe rendszeresen megvitatta a török ügyeket az angliai pápai és a francia követekkel is.⁴² Az angliai velencei követek még a Köztársaság máshol szolgálatot teljesítő megbízottainak a jelentéseit is megkapták, lényegében azok kivonatát, de a fontosabb esetekben a teljes szöveg relatio-kat. Így kerülhettek Angliába, az angol

³³ Szülejmán Andrea Gritti dogénak: PRO SP 1/39 f. 108.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2464. [Kép I/4.]

³⁴ PRO SP 1: digitális feldolgozása és kiadása: State Papers Online, 1509-1714 [<http://gale.cengage.co.uk/state-papers-online-15091714.aspx>].

³⁵ Giustinian, Despatches, I. 298., 301., 309. II. 1., 9., 12.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. nos. 2414., 2445., 2543., 2559., 2642.; Calendar Venice, II. nos. 774., 781., 796., 867., 891., 958., 959., 1002., 1003., 1014., 1022.

³⁶ Pl. Calendar Venice, III. n. 225., 288.; Sanuto, XXX. 263.; XXXI. 156.; XXXI. 244.

³⁷ Calendar Venice, II. n. 1136.

³⁸ Giustinian, Despatches, I. 124.; 177., 292. II. 2., 12., 50., 64., 144–48., 167., 175., Pl. 1516. jún. 3. A török Nápoly ellen készül. Giustinian, Despatches, I. 234.; A szultán levelének másolatát olvasta fel az udvarban: Giustinian, Despatches, I. 301.

³⁹ Calendar Venice, III. n. 86.; Sanuto, XXIX. 2.

⁴⁰ Calendar Venice, II. n. 786.

⁴¹ Calendar Venice, II. n. 803.

⁴² Calendar Venice, III. n. 64.; Sanuto, XXVIII. 511.

kancelláriába a Magyarországon az 1520-as évek elején megbízatást teljesít Francesco Massaro jelentései is.⁴³

A birodalmi és velencei angol követek jelentései mellett leginkább az Anglia állandó szentszéki képviselőjét ellátó követek híradásai a fontosak, akik sokszor angliai stallummal „jutalmazott” itáliai klerikusok voltak. Sok „török” hírt közöl 1521-ben bekövetkezett haláláig Silvestro de' Gigli, Worcester püspöke. Wolsey t le értesült már Szelim szultán életében, 1520 nyarán, hogy a török aktivizálódik és hadi készüléseket tesz.⁴⁴ A leghívebb „tudósító” a Rómában tartózkodó és a kereszties háború céljára kinevezett legatus a latere, Lorenzo Campeggio volt, aki majd utóbb magyarországi megbízatást is teljesít. 1520–21 folyamán rendszeresen beszámol a török háborúkról.⁴⁵ Campeggio – Anglia bíboros-protektoraként, majd tekintélyes angol javadalom birtokosaként bizonyos értelemben jótevőnek is tekintette VIII. Henriket, vagy sokkal inkább Wolsey-t⁴⁶ – minden értesülését megosztotta a kancellárral, s sok közülük értékes magyarországi információkkal szolgált. 1521 januárjában például Campeggio rögtön a hír kézhezvétele után jelentett arról, hogyan alakul al-Ghazáli lázadásának leverése.⁴⁷ Úgy t nık, „saját” török hírforrása volt Konstantinápolyban. Gyakorta szereztek az angol diplomácia irányítói firenzei csatornákon keresztül is híreket a Török Birodalomból. A firenzei kereskedelmi lerakatok képviselői egyes török hadmozdulatokról is beszámoltak, melyeket az angol kancellária szorgalmasan lajstromba vett.⁴⁸ Gyakran a milánói csatortákat is hasznosították, a londoni milánói követ is jelentett török híreket a kancellárnak.⁴⁹

Igen jól működött a Tudorok raguzai hírszerzése, rendszeresen, a londoni kereskedő társaságok faktoraikon keresztül szereztek értesüléseket, s t, akár Magyarországról származó levelek másolatait is csatolva. Nem csupán a Raguzát érintő, a városnak írott magyarországi leveleket értem ezen, hanem akár például a pápához írott magyarországi leveleket is. Beszámoltak török hadmozdulatokról, magyar ellencsapásokról.⁵⁰ 1519-ben a raguzaiak például arról számoltak be, hogy a török Magyarország tartományát, a Szerémséget fogja megtámadni.⁵¹ Lorenzo Campeggio bíboros, Bologna, majd Salisbury püspöke, az angol korona protektor kardinálisa, Wolsey és VIII. Henrik személyes híve is gyakran jelentett Raguzából származó értesüléseket.⁵² Velencén keresztül is gyakorta érkeztek raguzai hírek Londonba a török katonai elıkészületeiről, vagy akár a perzsa hadszíntér eseményeiről.⁵³ Volt, amikor saját, „belső” forrásaikat használták fel: a szentföldi zarándoklatról vagy a kereszties vállalkozásokról visszatérő angolok is beszámoltak értesüléseikről Westminsterben.⁵⁴ A mohácsi csatáról oly módon is érkezik jelentés, hogy az angol diplomácia itáliai megbízottja, az éppen az újabb hírek szerzésére a térséghez közelebb, Velencébe utazó Gregorio de Casale találkozik egy olyan skóttal, aki abban az időben, tehát augusztusban járt Magyarországon.⁵⁵ Az is bejártatott út volt, hogy a német és németalföldi

⁴³ PRO Exchequer, Diplomatic Documents E 30/25/147.

⁴⁴ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 62.

⁴⁵ BL Cotton MS Vitellius B. IV fos. 51., 60. 79.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1132.

⁴⁶ 1518-ban neki ígérték Salisbury püspökségét, igaz, csak 1524-ben kapta meg.

⁴⁷ BL Cotton MS Vitellius B. IV. f. 79.

⁴⁸ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 739.

⁴⁹ CSP Milan, I. n. 616.

⁵⁰ Pl. BL Cotton MS Nero B. VI f.120; BL Cotton MS Vitellius B. III f. 157.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1190.; PRO SP 1/232 f. 188.

⁵¹ PRO SP 1/232 f. 188.; Letters and Papers Henry VIII, Addenda I/1. n. 257.

⁵² 1516. feb. 27.: PRO SP 1/37 f. 149.

⁵³ 1514: PRO Venetian Transcripts 180. p. 27.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3404.

⁵⁴ 1516: CPL XX. n. 587.

⁵⁵ 1526. szept. 24.: PRO SP 1/39 f.137.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. 2512.

keresked -és bankházak – például a Welserek – tájékoztassák Wolsey-t a török hírekről, a magyarországi eseményekről.⁵⁶

Egy másik fontos hírcsatorna Rodosz volt. Az angol kormányzat már a 15. század vége óta rendszeresen kapott közvetlenül, első kézből híreket Wolsey Szent János lovagjaitól. A rodoszi johannita nagymesterek, a 16. század elején Fabrizio del Carretto,⁵⁷ majd különösen az angliai rokonsággal és birtokokkal is bíró, 1521-ben a lovagok élére választott Philippe de Villiers Lisle (L'Isle/Lyle) Adam is szinte automatikusan küldte jelentéseit a török ügyekről.⁵⁸ A nagymester kifejezetten Wolsey kancellárnak címezte tudósításait a oszmánok egyiptomi és perzsa háborúiról.⁵⁹ A johanniták is Angliában és Wolsey-ban látták potenciális megmentőjüket: 1522 tavaszán és nyarán is, amikor az oszmán flotta blokádnál állt a kereszties lovagok szigetét szinte folyamatosan kérték segítséget Wolsey-től.⁶⁰ Több jelentésükben a nagymesterek saját török hírszerzésükre alapulva magyarországi ügyekről is beszámoltak. Annak érzékeltetésére, hogy milyen jó a johanniták hírszerzése, álljon itt csak annyi, hogy Rodoszon még arról is tudnak, már 1515 januárjában, hogy II. Ulászló találkozóra készül Miksa császárral.⁶¹ 1515 novemberében például azt jelenti a nagymester, a szultán Hadrianopoliszba utazott október folyamán, hogy „magyar ügyeket intézzon”.⁶² Anglia egyébként maga is szerzett be híreket, önálló hírszerzési forrásain keresztül Rodoszról és a Levantéről.⁶³ Tudunk például egy aquileiai származású rodosziról, aki rendszeresen jelentett Angliába.⁶⁴ A perzsa háborúkról már az 1510-es években rendszeres információkat kaptak.⁶⁵

Nemcsak közvetett módon értesült azonban a Tudor-diplomácia a török hírekről, hanem rendszeresen kapott közvetlenül is információkat Konstantinápolyból, saját hírszerzésén keresztül. Az Oszmán Birodalom-béli megbízottai nagy rendszerességgel küldtek „török hírleveleket”, a szíriai és egyiptomi lázadásokról, al-Ghazáli felkeléséről. A fontos kereskedelmi centrumból, Antwerpenből származó hírlevél (*journal*) számol be például a magyarok 1522-es havasalföldi győzelméről. [Kép VIII/2.]

Az angol hírszerzés mindig csalhatatlan érzékkel rátapintott, hogy „valami” készül benne, 1521-ben és 1526-ban is. 1521 kora tavaszától figyelemmel kísérték – Velencén kívül Raguzán, a rodoszi johannitákon, az angol nagymesteren, Sir Thomas Docwra-n keresztül is – Szülejmán hadm. veleteinek alakulását. A lordkancellár pontos információkkal bírt a török sereg hollétéről: raguzai jelentések adtak hírt Londonba 1521. július végén arról, hogy az oszmán sereg elhagyta Szófiát és Magyarország felé vonul.⁶⁶ Így mikorra szeptemberre az angol kancellárhoz ért II. Lajos követe, Girolamo Balbi, Wolsey mindenről pontos információkkal rendelkezett.⁶⁷ Docwra személyesen vett részt Wolsey calais-i tárgyalásain 1521-ben – amikor már értesült Nándorfehérvár vesztéről – és próbálta rávenni a bíborost, hogy a török ellen nyújtson támogatást.⁶⁸ „Magyarország kulcsa” elestéről

⁵⁶ BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 124.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2466.ii.

⁵⁷ BL Cotton MS Otho C. IX. fos. 16., 27b., 30., 34., 35b.

⁵⁸ Róla Istvánffy is megemlékezik. Istvánffy VII k. 184.

⁵⁹ BL Cotton Otho C. IX f. 38.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 2898.; BL Cotton MS Otho C. IX f. 31.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 2760.

⁶⁰ BL Cotton MS Otho C. IX fos. 37., 38.

⁶¹ 1515. jan. 30.: BL Cotton MS Otho C. f. 19.

⁶² BL Cotton MS Otho C. IX f. 24.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1138.

⁶³ BL Cotton MS Otho C. IX f. 19.

⁶⁴ BL Cotton MS Otho C. IX fos. 31., 33.

⁶⁵ BL Cotton MS Otho C. IX fos. 12, 14, 28.,

⁶⁶ Calendar Venice, III. n. 272.; Sanuto, XXXI. 181

⁶⁷ Május 8.: jelentés Szulejmán hadi készülődéséről: Calendar Venice, III. n. 206.; Sanuto, XXX. 208.

⁶⁸ Calendar Venice, III. n. 350. Andrew A. Chibi: „Docwra, Sir Thomas (d. 1527)”, ODNB. Maga Docwra 20 ezer dukátot áldozott saját családi vagyonából Rodosz védelmére és küldött el a nagymesternek a török ostrom alatt 1522-ben. Tyerman, Crusades, 355. 1521-ben Rodoszra ment, de mégsem választották a Rend nagymesterévé. Goodman, The Shadow of God, 64.

az angol krónikák is beszámolnak. Mielőtt még megérkezne a magyar király 1521. június 30-i segélykérése, azt is tudják Angliában, hogy a király ugyanakkor levelet intézett a velencei dogéhoz, és beszámolt a török hadi elkészületeit. A londoni követ szerint ez náluk megszokott, hogy a budai követen keresztül küldenek hírt, már a gyorsaság és a megbízhatóság miatt is.

Az angol hírszerzés min sége, fejlettsége abban is megnyilvánult, hogy a legtöbb esetben nem elégedtek meg egyetlen forrásból származó információval, hanem arra törekedtek, hogy azt több oldalról is megerősítsék és meggyőzzenek annak hitelességéről. Megpróbálták minél több oldalról „kontroll” információt is szerezni. A római, velencei és a birodalmi ügynökök egymás között is egyeztettek értesítéseiket, és némely híradást sokszor maguk is kételkedve fogadtak, és azt jelezték is Wolsey kardinálisnak írt jelentésükben. Például az 1523-ban – a császár távollétében a Német-Római Birodalom egyik politikai központjának számító – Mechelenben I. Szavojai Margit udvarából jelent angol követ arról számolt be, hogy ugyan a „római híradások szerint a magyarok teljes győzelmet arattak a török felett két ízben is, [...] és nagy veszteségeket okoztak nekik”. Továbbmenve azonban azt fogalmazta meg, hogy ezt nem látszanak igazolni „azok a levelek, amelyeket az Úrn [Habsburg Margit] kapott [Ferdinánd] főhercegtől, mivel azok nem említenek semmi ilyesmit”.⁶⁹ A mecheleni udvarból gyakorta szerzett az angol diplomácia „magyar híreket”, különösen akkor volt nagy értékük, amikor lényegében Margit hercegnő volt a Birodalom kormányzatának egyik centruma, mivel Károly Spanyolországban volt, Ferdinánd pedig a stájer-horvát végeken időzött.⁷⁰ Az angol diplomáciai hírszerzésről talán Campeggio értéktétele a legjellemzőbb: Wolsey mindenről tud szerte Európában, követei „minden hírt és híresztelést” megírnak neki („non modo res novas sed rumores”).⁷¹ Valóban, még ha nem is küldött külön levelet Wolsey kardinálisnak a magyar ügyekről Campeggio legátus, leveleinek – és Burgio jelentéseinek is – római címzettje Jacopo Sadoletto pápai titkár, Carpentras bíborosa maga is beszámolt az angol lordkancellárnak. Sadoletto gyakorta továbbküldte másolatban a Magyarországról származó információkat Angliába.⁷² Így már nem tűnik különlegesnek, hogy az angol diplomáciai beszerezte például Szapolyai János, 1526. márciusi, szászsebesi levelének másolatát.⁷³ [Kép X/7.] Az erdélyi vajda arról értesítette a magyar királyt, hogy a szultán Erdélyt fogja megtámadni, azon belül is először Brassót és Szegedet. Az angol diplomácia saját „beszerzési útjain” keresztül jutott hozzá a levélhez, és azt rögtön le is másolta egy angol megbízott, feltehetően Rómában vagy Ferdinánd udvarában. Az angol király római követei még 1526. júniusában is úgy tudták, hogy a török sereg egyik fele Erdélybe akar benyomulni. Vélhetően havasalföldi, konstantinápolyi vagy velencei forrásaik ezt látszottak megerősíteni.⁷⁴ Az is elképzelhető, hogy Szapolyai több híradása eljutott Angliába is. Szapolyai János több, későbbi keltezésű levelében is felhívta a királyt, hogy Erdély saját erejéből nem képes ellenállni a török benyomulásnak. Kérte a királyt, hogy minél előbb segítsen neki.⁷⁵ Ezek, ha nem is másolatban, de Burgio összegzésében eljutottak

⁶⁹ „[...] it is statyd from Rome that the hungaryans hath dyfeathered the turks foolly in thoose partys twayne tymes [...] slayn grett nombry of thym, howbeit such lettys [...] to my laady from the archduke maak no mention of anything”: 1523. jan. 15.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 214.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2776.

⁷⁰ Pl. 1523: Hírek Magyarországról a Szavojai Margithoz akkreditált angol követektől: BL Cotton MS Caligula E. I f. 982.

⁷¹ BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 219.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1835.

⁷² Pl. 1524. okt. 4.: Lettere di principi, I. 136.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 706.

⁷³ PRO SP1/37 f. 178.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2027.; Szapolyai oklevéltár, n. 613.

⁷⁴ 1526. jún. 22.: Ghinucci és Casale Wolsey-nak: „[...] divisurum ac partem alteram in Ungarie expugnationem [...] in Transilvania invadendam”: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 84.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2272.

⁷⁵ Számított egy Erdély felől érkező támadásra. 1526. ápr. 3., 28., 29.: Szapolyai oklevéltár, nos. 615. [DF 292 046], 617. [DF 246 622], 618. [DL 47 663].

Rómán keresztül Angliába.⁷⁶ Burgio azon információja is eljuthatott Wolsey-hoz, hogy már az év elején olyan információk kerültek a birtokába, melyek szerint a török „az Erdélybe vezet úton nyomul el re”.⁷⁷ Ezért is figyelt az angol kancellária Szapolyai híradásaira s próbált meg t le is információkat szerezni. Angliának, saját, levantei kereskedelmi érdekei szempontjából is fontos volt, hogy Havasalföldön, a Balkán keleti felén alakul-e ki újabb front.

Ezek fényében természetesnek t nik, hogy az angol kancellária rendelkezik Burgio magyarországi levelei egy részének másolatával is. Burgionak a pápához, illetve Sadoletóhoz írott leveleit és jelentéseit újabb magyarországi vonatkozású adatokkal kiegészít , a vatikáni könyvtár egy gy jteményében található kéziratát feltehetően Anglia bíboros protektora, a Wolsey-val napi kapcsolatban álló Campeggio kardinális állíthatta össze. (Ezt nemrégiben Antonín Kalous adta közre.)⁷⁸ Az ezekb l szerkesztett információkat, vagy akár egy-egy újabb jelentés másolatát eljuttathatta Angliába is. Arra is volt példa, hogy még mielőtt Rómába, Campeggiohoz elért volna Burgio jelentése, már Velencében az angol ügynök, Peter Vannes birtokába került, aki lemásolta, s rögvest Angliába küldte. Illetve Burgio az általa is ismert angol követnek *tudatosan* maga is küldött levelet, tudatában lévén, hogy Anglia kancellárja az, aki a leginkább segíthet anyagilag Magyarországon. A báró például 1526. augusztus 4-én, végs elkeseredésében közvetlenül Peter Vannes velencei angol követnek írt Magyarország sanyarú katonai helyzetér l, egyetlen mentséget látván, hogy Anglia gyorsan ad segílyt.⁷⁹ [Kép I/5.] Itt maga a nuncius levele nem maradt fenn egészében, másolatban az angol kancelláriában, hanem gyakorlatilag Vannes jelentésébe van foglalva, a követ ismerteti 19-én a hozzá 18-án érkező magyarországi levelet. Ennek tartalma nagyban megegyezik Burgio egyéb, augusztus eleji leveleinek tartalmával – Pétervárad ostromáról szól, a vár elestér l, a 90 megmaradt véd r l, s arról, az oszmánok újjáépítik az er dőt – de a magyar történetírás számára nem ismeretes. (Sajnos az angol fondjegyzékek és okmánytárak tévesen datálják Vannes levelét, 1521-re helyezik. Meg is jelent az 1521-es évet közl , III/2-es Letters and Papers Henry VIII-kötetben, s t, még annak digitális, modern változatában is 1521 alatt szerepel.⁸⁰)

A báró levelei így szinte egyid ben, vagy – ismerve az angol *intelligencia* gyorsaságát – akár korábban értek Westminsterbe, mint az eredeti címzetthez Rómába. Így szerezheti be az angol lordkancellár szinte néhány napos késéssel Burgio 1526-os magyarországi leveleinek másolatait, vagy akár els kézb l szerzett híreket a Burgioval kapcsolatban álló velencei követe útján. Úgy vélem, nem csak vélelmezhetjük, hanem ki is jelenthetjük, hogy Wolsey bíboros tisztában volt azzal, hogy Burgion keresztül hogyan kaphat Magyarországról friss híreket, s ezzel szerintünk Burgio is így volt. Burgio 1526. július 10-i levele angliai másolatban is fennmaradt,⁸¹ de ez a *latin* nyelv exemplum nem egyezik meg a Monumenta Vaticana által közölt, Sadoletóhoz írott, olasz nyelv levéllel, legfeljebb tartalmilag. Nem is egyezhet meg, hiszen ez egy rövidebb levél, amit Burgio a VII. Kelemen pápának írt, s igaz, hogy lényegében rövidebben tartalmilag ugyanazt mondja el, amit Sadoletónak – a török el renyomulásáról, a Száván való átkelésr l, a hadsereg és a katonai helyzet reménytelenségér l –, mégis, igazán értékes Hungarica-forrás,

⁷⁶ PRO SP 1/37 f. 223.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2056.

⁷⁷ 1526. jan. 18. Mon. Vat. II/1. n. 78.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 11.

⁷⁸ Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 3924: Kalous, Elfeledett források, 604., 608., 616.

⁷⁹ PRO SP 1/39 f. 228.

⁸⁰ Letters and Papers Henry VIII, III/2. ns. 1497. Másodközlés (1872): Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2409. Még 2014-ben sem, a modern digitális változatban sem utalnak arra az ellentmondásra, hogy egy 1526-os oklevelet két különböző időpontban is közölnek. Lásd: 1521: [<http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=91070> – 2014. március 26.]; 1526: [<http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=91264> – 2014. március 26.] Kurucz sem fedezi fel, hogy ez lényegében egy oklevél, 1521-nél és 1526-nál is szerepelteti adattárában. Kurucz, Guide, nos. 21.972., 21.1009. pp. 126., 129.

⁸¹ PRO SP 1/37 f. 228.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2306.

hiszen a magyar történetírás nem ismeri. [Kép I/6.] Pray közli ugyan Burgio VII. Kelemen pápához írott néhány levelét, de éppen a július 10-ét nem, bár azt megelőzően, július 8-át és azt követően, július 22-ét igen.⁸² Az angliai Burgio-levél tehát kiválóan behelyezhető a Burgio-levelezésbe is kiválóan használható, új, eddig ismeretlen forrásként a Mohács-kutatásban. Annál is inkább, mivel a legértékesebb meglátása, amely a Sadoletonak írt levélben is benne van, hogy „ha a töröknek eszébe jutna [hogy] Szalánkemén vagy Eszék várát újra felépítse, ebben az évben még megtarthatjuk az országnak Dráván inneni részét”.⁸³ Hasonló módon értékes a báró 1526. március 27-i, VII. Kelemenhez írott jelentése. [Kép I/7.]⁸⁴ A magyar történetírás ezt sem ismeri – s az Antonín Kalous által nemrégiben felfedezett római, vatikáni anyagban sem találni –, legfeljebb az azzal tartalmilag némileg megegyező, ugyancsak március 27-i keltezésű, Sadoletóhoz írott levelet.⁸⁵ Burgio több, 1526. augusztus 6-i, VII. Kelemenhez írott levele is angliai másolatban maradt fenn. (Valójában három levél: egy augusztus 5-i bele van foglalva az első augusztus 6-i levélbe, majd azt követi még egy 6-i, amelyek a Sadoletonak írott augusztus 3-5. között írott levelekkel nagyban megegyeznek.) [Kép I/ 8a-8b.]⁸⁶ Ezeket az angol levéltári fondjegyzék, majd a kiadott okmánytár (Letters and Papers) is eredetileg tévesen, 1521-re datálta, meg is jelent az 1521-es évet közlő, III/2-es kötetben, igaz, később áthelyezték az 1526-os, IV/2- kötetbe.⁸⁷ Ezen levelek már nem csupán tartalmilag egyeznek a Burgio által Sadoletóhoz *olaszul* írott három augusztus 5-i és egy augusztus 6-i levéllel – miről is írhatna másról Rómába a báró néhány héttel Mohács előtt –, hanem azok *latin* változatai.⁸⁸ Ezeket egy szorgos kéz lemásolta és Angliába küldte. Talán maga Sadoletto, vagy Campeggio. Mindenképpen a magyar Hungarica-kutatás értékes darabjai, de nem közli sem Pray, sem Kalous nem bukkant nyomára az általa vizsgált vatikáni fondokban. Nem véletlen, hogy az egyik első híradást a mohácsi csatáról Burgio szeptember 5-i levelének másolatából szerzik Londonban.⁸⁹ [Kép I/9.] A magyar történetírásban Burgio szeptember 5-i, Sadoletóhoz írott levelét ismerjük,⁹⁰ de ennek latin, VII. Kelemenhez írott változatát nem. Tartalmilag nem sokban különbözik, leírást ad az ütközetről.

A szentszéki angol követek több alkalommal is Magyarországról Rómába érkeztek – segélykérő levelek másolatait csatolják jelentéseikhez.⁹¹ Ezek nem mindig maradtak fenn az angol kancelláriában az eredeti jelentésekhez csatolva, gyakorta csak annyit tudunk, hogy a követek ki is emelik, „másolatokat csatoltak Magyarországról érkezett levelekről Wolsey kancellár részére”.⁹² Wolsey római követe, Girolamo Ghinucci 1526-ban rendszeresen közöl

⁸² Pray, Epistolae, I. nos. 99., 100.

⁸³ PRO SP 1/37 f. 228.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2306.

⁸⁴ PRO SP 1/37 f. 223.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2056. Pray nem közöl csak március 12-i levelet a pápához. Pray, Epistolae, I. n. 87.; majd az után csak májusi keltezésű t. uo. n. 91.

⁸⁵ Mon. Vat. II/1. n. 88.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 17.

⁸⁶ PRO SP 1/39 fos. 35-39.

⁸⁷ Első közlés (1867): Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1471, 1472.; másodközlés (1872): Letters and Papers Henry VIII, IV/2. nos. 2380., 2381. A digitális változatban sem utalnak az ellentmondásra, hogy egy 1526-os oklevelet két különböző időpontban is közölnek. Lásd: 1521: [<http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=91069> – 2014. március 26.]; 1526: [<http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=91263> – 2014. március 26.] Kurucz sem fedezi fel, hogy ezek lényegében Burgio levelei 1526-ból, 1521-nél szerepeltetett adatárában. Kurucz, Guide, nos. 21.970-21.971. p. 126.

⁸⁸ Mon. Vat. II/1. nos. 119-122.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, nos. 40-42.

⁸⁹ PRO SP 1/39 f. 106.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2463.

⁹⁰ Mon. Vat. II/1. n. 130.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 49. (Utóbbi tévedésből Bécset ad meg keltezési helyként, noha az Pozsony, s elbővíti is a címben Budát szerepeltet.)

⁹¹ Clerk Wolsey-hoz: 1524. jún. 25.: BL Cotton MS Vitellius B. VI. f. 98.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 446. Clerk megköszönte a pápának, hogy Wolsey-hoz fordul, és hogy újabb követet küld Angliába a török ügyekben. A pápa azt mondta, Wolsey-nak igen nagy a tekintélye, és nincs nála külön ember a feladatra. A legátusi pozícióra pedig nincs Campeggionál alkalmasabb.

⁹² „[...] news at lately ben comyng out of hungarye your grace shall have knowelaige of tham by certayn copies”: 1526. okt. 3.: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 39.

levélmásolatokat, extractumokat, tartalmi kivonatokat a magyar politikai vezetés tagjainak szentszéki levelezéséből.⁹³ Exemplumokat, „ex litteris” másolatokat közöl egy magyarországi hírszerző jelentés („intelligencia”), II. Lajos és – a British Museum katalógusa szerint „miniszterei” – leveleiből (például Szatmári György pécsi püspök, választott esztergomi érsekét).⁹⁴

Az angol kancellária rendszeresen szerzett információkat a Magyarországon működő, vagy az országról jelent Habsburg-követeken keresztül is. Andrea dal Burgo követjelentéseinek is nem kevés számú kópiája van a British Museum Kézirattárában vagy a Public Record Office-ban.⁹⁵ (Igaz, a kutatást nehezíti, hogy a fondjegyzékek készítői vagy a katalógusok összeállítói könnyen összekeverik Antonio de Burgio báróval. Így teszik például 1523-as jelentését 1526-ra, még a modern digitális kiadások is, pedig akkor már a követ nincs „apud regem Hungariae”.⁹⁶ A magyar adattárban Kurucz György is „Burgio”-ként nevezi meg.⁹⁷) A magyar kutatásban is lényeges lehet egy feltehetően 1523. május 19-i jelentése, magyar ügyekről, amely a HHStA Grosse Korrespondenz-béli Burgo-jelentések közül egyelőre hiányzik.⁹⁸ Az angol kancellária azért gyűjthette be a másolatát, illetve inkább kivonatát, mert török csapatösszevonásokról és a birodalmi segély ügyéről írt Gabriel Salamanca kincstartónak. [Kép I/11.]

Az egyik legértékesebb angliai forrásunk Szalkai László érsek, 1526 februárjára datálható levele Burgio nunciushoz.⁹⁹ [Kép I/12.] Szalkai saját elkeseredettségét foglalja össze igen tömören: „nem tudja mi jót remélhet még”, „a végeken minden tisztségviselő kétségbeesett”, a hit romlásba süllyed, az ország a pusztulás felé halad. „Örömmel feláldozná” a saját életét is, ha ez bármilyen eredményre vezetne, ha halála árán bármi jót megvalósíthatna.

Végül szót kell ejtenünk néhány nem diplomáciai jellegű forrástípusról is – útleírások, utazási irodalom, zárandokok, keresztések memoárjai – amelyek nem adnak közvetlen módon információt, de közvetett evidenciaként sokban segíthetik a kutatást. Részletesebben ki fogok térni Sir Richard Guildford zárai, dalmáciai tartózkodására, melyről szentföldi utazásának leírásából tudunk. (Ez egy vele tartó szerzetes, Guisborough ágostonrendi perjele, John Whitby tollából fenn is maradt és ki is nyomtatták 1511-ben.¹⁰⁰) Utazása azért érdekes, mert a VII. Henrik belső köréhez tartozó „zárandok” éppen akkor járt a magyar korona felségterületein, amikor uralkodója mindenáron a Magyarországra készül Tudor-ellenes trónkövetelő, Richard de la Pole nyomára szeretett volna bukkanni. A késő középkori angol utazási irodalom egyik kiemelkedő alakja William Wey, és az *Itineraries* c. műve is bír magyar vonatkozásokkal. 1462-ben jár Zarában, „Sclavonia”-ban és „Dalmatia”-ban, Raguzában.¹⁰¹ Utazása azért is lehet érdekes, és jól időzített, mert éppen a II. Pius pápa által

⁹³ Pl. BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 29.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2122.

⁹⁴ BL Cotton MS Vespasian F. I f. 26-27. [Kép I/10.]

⁹⁵ 1524 elejétől 1515 októberéig terjedően rendelkezünk Andrea dal Burgo jelentéseivel: Andreas de Burgo, Imperial Ambassador to Hungary: Letters: BL Add. MS 28574 fos. 120., 390.; BL Add. MS 28576 fos. 376-379., 398.; BL Add. MS 28577 fos. 7., 47., 138., 143., 181., 252.; BL Add. MS 28578 f. 390.

⁹⁶ Letters and Papers Henry VIII. IV/2. n. 2190.

⁹⁷ Kurucz, Guide, n. 15.19. p. 10.

⁹⁸ „Ex litteris 19 Maii Budae datis D. Andreae de Burgo oratoris Caesarei apud regem Hungariae”: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 30.

⁹⁹ „[...] omnes confiniarum officiales] video facti sunt desperati [...] fides laborat, Regnum perit [...] Si posse mortem meam aliquis boni factum libenter facerem [...]”. Copia cedulae archiepi. Strigonien. ad baronem Burgii, Nuntium Apostolicum in Ungaria”: PRO SP 1/37 f. 142.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1958.

¹⁰⁰ *The pilgrimage of Sir Richard Gylforde to the Holy Land, A.D. 1506*. Ed. Henry Ellis. London, 1851; Tyerman, *Crusades*, 310.

¹⁰¹ „[...] post nonam navigavimus inde ad civitatem Jarre in patria Sclavoniae, ubi jacet corpus sancti Symeonis integrum [...], inde navigavimus per Dalmaciam et venimus ad Ragosam”: *The Itineraries of William Wey, fellow of Eton college. To Jerusalem, A.D. 1458 and A.D. 1462; and to Saint James of Compostella, A.D. 1456*. London, 1857. p. xxv., 93.

szervezett keresztes háborúra esik, másrészt ugyanekkor jár Magyarországon az alább majd részletezendő Robert de Champlayn, aki ugyancsak 1462-ben indult Angliából, hogy Mátyás segítségére jött a török ellen. A két párhuzamos angol látogatás talán rejt maga mögött valamit. 1517-ben jár Magyarországon Richard Torkington – aki elsőslegesen jeruzsálemi zarándoklatra indult, de lehetséges is azért, hogy Wolsey kardinális és X. Leó pápa keresztes tervezetének ügyében is tárgyaljon, akár csak informális módon.¹⁰² Jár Zárában és Raguzában, a „világ egyik leger sebb és leghatalmasabb városában”, amelynek lakói, bár adót fizetnek a töröknek, „a maguk urai”, nekik „senki más nekik nem parancsol”. Raguzai erődökkel, tornyokkal, bástyákkal körülvett város, „olyan erődítése van, amit még soha életemben nem láttam”.¹⁰³

4. Historiográfiai áttekintés

A disszertáció témájának kutatástörténeti áttekintése alapvetően két nagy területet kell, hogy felöleljen. Egyrészt a Mátyás- és Jagelló kori, döntően a „Mohács előtti” jelzettel illetett, de nem kronologikus értelemben láttatott és túlnyomóan a törökellenes küzdelemre, a Magyar Királyság „véd bástya” funkciójára összpontosító historiográfiáját tekintem át. Másrészt a téma, a források specifikumából adódóan a késő középkori angol-magyar kapcsolatok kutatásának eredményeit vizsgálom, bizonyos szélesebb kitekintéssel egyik oldalon a kontaktológiára és kapcsolattörténetre, a másik oldalon a középkori Magyar Királyság nyugati viszonyrendszerére, továbbá a Magyarországról Európában élő képre.

i. Magyarország külpolitikája a Mátyás- és a Jagelló-korban

Az első területet illetően a disszertációnak nem is titkolhatja, hogy a mindmáig meghatározó, Kosáry Domokos *Magyar külpolitika Mohács előtti* című munkáját tekinti a munka egyfajta előképének, a kutatás kiindulópontjának, bizonyos értelemben olyan igazodási sarokpontnak, amelyhez mindig vissza és visszatér. A terület kutatástörténetére nagyban rányomja a bélyegét a *propugnaculum Christianitatis* vezérelve, amit akár, kölcsönvéve generációk szóhasználatát, „Mohács-szindrómaként” is érthetünk, azaz Magyarország külpolitikáját az oszmán előrenyomulás által megszabott mozgástérben, már az 1526-ot jóval megelőző korszakokban is kényszerpályán értelmezték, szinte „előre elrendelve” az 1526 előtti évek válságtünetei alapján a középkori Magyar Királyság bukását. Az *antemurale* ideológiájára és a belpolitikai krízisre koncentrált kutatás Magyarország külpolitikáját jobbra nem is igazán vizsgálta, előre kilátástalannak ítélve bármilyen kitörési lehetőséget. Jó példa erre, hogy sok éven keresztül a kutatásban szinte minden egyetlen momentum, az ún. „szülejmáni ajánlat” körül forgott – s majd látni fogjuk, magam is ebben indulok ki az 1521-es és az 1524-es évek külpolitikájának ábrázolását, hiszen a szinte véget nem ér vitákat kiváltó kérdés egy idő után megkerülhetetlenné vált, s a kor kutatója egyszerre nem teheti meg, hogy elmenjen mellette és ne foglaljon állást. Maga Fraknói Vilmos is a Mohács előtti két esztendő krónikájának szentelt külön munkát (*Magyarország a mohácsi vész előtt*); s a korábbi diplomáciatörténeti áttekintések (Török Pál, Miskolczi István) is a tragédia felé rohanó ország 1526-ot megelőző segítségkéréseire koncentráltak.¹⁰⁴

¹⁰² *Ye oldest diarie of Englysshe travell: being the hitherto unpublished narrative of the pilgrimage of Sir Richard Torkington to Jerusalem in 1517.* Ed. W. J. Loftis. London, 1884. Eredeti: Bodleian Library 20605 f. 1. [<http://dbooks.bodleian.ox.ac.uk/books/PDFs/N10119277.pdf> – 2014. március 26.]

¹⁰³ „[...] we passyd by the havyn of Jarre [...] we passy by the most strong and myzghty towne callyd Aragouse, in the Countre of Salvanye or Dalmacye, they hold of no man but them self. [...] it ys the Strongest towne of walls, towers, Bulwerks, waches, and wardes that ever I saw in all my lyff.” uo.

¹⁰⁴ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei; Miskolczi István: Keresztes hadjárat.

Valóban, mintha a korabeli Magyarország diplomáciája nem állt volna másból csak sorozatos, folyamatos segélykérésekkel állt volna – nem véletlenül vált állandósult terminussá és toposzá az 1520-as évekre a „quaerela Hungariae”, Magyarország panasza. Még a velencei követjelentéseket kiadó Balogh István is azokra a relatio-kra koncentrált, amelyek 1523–1525 között keletkeztek, a Bartoniek Emma által kiadott Burgio-jelentések is csak az 1525. év áprilisától követik a nuncius leveleit, jóllehet a báró már 1524 augusztusa óta jó néhány jelentést küldött Magyarországról. Ezért jelentett üdít kivételt Kosáry munkája 1978-ban, amely egy sokkal komplexebb képet kívánt nyújtani a Jagelló-kor külpolitikájáról, s egyedülálló volt abban a tekintetben is, hogy a szerző valóban arra vállalkozott, diplomáciatörténetet ad közre, s a kor európai külpolitikai forráskiadványainak a felhasználásával – Sanutón, Gévayn, Katonán, az *Acta Tomicianán* túlmenően – nemzetközileg is elismert és elfogadható módon alkotott. Kosáry a nemzetközi kutatásban már hosszú évtizedek óta használt és olyan, a történetírásban bizonyos értelemben „kötelezőnek” tekintett forráskiadványokat vett újra elő, – szinte azt lehet mondani, Fraknói Vilmos, Török Pál és Miskolczy István után, jó néhány évtizedest követően – mint V. Károly és Ferdinánd levelezése (*Familienkorrespondenz*), Pasqualigo követjelentései, a birodalmi gyűlés anyagai (*Deutsche Reichstagsakten*), a francia történetírás korszakalkotó, mérvadó forráskiadványai (Le Glay, *Négociations diplomatique...*). Bár Kosáry Domokosnak az 1970-es években nem volt lehetősége, hogy eredeti levéltári dokumentumokat is vizsgáljon külföldön, arra mégis jó érzékkel rátapintott, hogy a nyugati forráskiadványok közül a Magyarországon a legkevésbé ismert, s eldei által alig, vagy egyáltalán nem használt angliai dokumentumgyűjtemények igen hasznosak, és sejtetni engedte, hogy az angol levéltári dokumentumok vizsgálata közelebb vihet bennünket a Jagelló-kori Magyarország nemzetközi helyzetének kiegyensúlyozottabb értékeléséhez. Kosáry ugyan csak néhány esetben utalt arra, hogy a korszak magyar külpolitikájának áttekintéséhez fontos forrásokat rejt a VII. Henrik és VIII. Henrik korabeli *Letters and Papers* című – a korszak francia és német dokumentumkiadásához képest is – monumentális dokumentumtára, pedig akkoriban már a 16. századi európai diplomáciatörténet kutatói számára is nyilvánvaló volt, hogy a kor nemzetközi viszonyainak átlátásához szinte bármely királyság korabeli szerepének megértéséhez nélkülözhetetlen az időszak tagadhatatlanul egyik meghatározó politikusegyéniségének, Thomas Wolsey yorki érsek, bíboros, lordkancellár diplomáciájáról tanúskodó okmánytár használata. Magam arra vállalkozom, hogy mintegy Kosáry modern kori „megbízottjaként” azokat a vizsgálatokat is elvégezzem, s összegyűjtssem azokat az eredeti forrásokat, amelyekre neki nem volt módja. A VIII. Henrik-korabeli angol diplomáciai forrásoknak azonban csak egy szeletét képezik a kiadott angol regesztagyűjtemények, magam az eredeti levéltári dokumentumokban kutatva szeretnék új forrásokra bukkanni a Mátyás- és Jagelló kori Magyarország Európában elfoglalt helyéről, valamint e területen újat is mondani.

A történetírásban számomra a másik kiindulópontot Szakály Ferenc *A mohácsi csata* (1975) című műve jelenti, amely csak első látásra szól csupán magáról az ütközetről, valójában egy külön fejezetet szentel Magyarország és Európa kapcsolatrendszerének 1526 előtt. Szakály abban az értelemben is újat alkotott, hogy nem csupán a Mohácsot közvetlenül megelőző évekről beszél, s nem csupán a válságos, a kudarc felé – II. Lajos saját szavaival élve – „zuhanó” országot ábrázolja, hanem egységében vizsgálja a korszakot jóformán a Mátyás halálát követő időszakról, a 15. század utolsó éveitől. Szakály abban is újat mond, – amit munkámban magam is követendőnek tekintek – hogy az 1526 előtti korszak a nemzetközi szintéről nézve szerves egységet alkot az itáliai háborúk kezdetétől, 1494-től, a nagyhatalmi politizálás születésétől, s Magyarországot ezen új nemzetközi konstellációkban, a ligák világában kell szemlélni, s a megváltozott, francia, spanyol és angol *grandeur* alakította nemzetközi helyzetű Magyarország pozíciója nem vonatkoztatható elő. Szakály külön alfejezeteket szentelt Velencén túl Franciaországnak, a spanyol Habsburgok új,

határtalan államának, a nyugati hatalmak és a Porta viszonyának, s t, még azt sem tartotta jelentéktelen epizódnak, hogyan kapcsolódhatott volna be a – talán csak számunkra, de a Londonban vagy Madridban ügköd kortárs politikusok számára egyáltalán *nem* távoli – Perzsia a törökellenes összefogásba. Szakály komoly teret szentelt Lengyelország, a Jagellók és a nyugati hatalmak viszonyának. Lehet ségeib l adódóan sem tudott hozzáférni eredeti nyugati dokumentumokhoz, ezt az adósságot is szeretném pótolni. Szakály külön fejezetet ugyan nem szentelt az angol kapcsolatoknak, de Kosáryhoz hasonlóan ráértett arra, hogy az angliai források kutatása Magyarország a törökkel szembeni politikájának az árnyalásához is szükséges lehet, hiszen a kor Angliája a nagyhatalmi konstelláció szerves és egyre inkább egyenrangú képvisel je lesz. Rámutatott, Magyarországot egy nagy Jagelló-konglomerátum részeként kell szemlélni – ahogy például a francia vagy az angol diplomácia tette. Alább látni is fogjuk Geoffrey Blythe, Antonio Rincón vagy Johannes Dantiscus követségéin keresztül, a nagyhatalmak külpolitikája egyfajta közös, vagy egymástól nagymértékben függ Jagelló-diplomáciai alapállást feltételezett, ezért megpróbálta összehangolni magyar és lengyel irányú külpolitikáját. Ez a Lengyelországgal vagy az adriai térséggel, Raguzával jelentékeny gazdasági kapcsolatokkal bíró s az éppen a „tengerek urává” váló Angliának is komoly érdeke volt. Alapvet tézisem, hogy a Mátyás-, és Jagelló-kori Magyarország történetében, f ként annak európai szerepe, az Oszmán Birodalomhoz való viszonya értékelésében Anglia, az angol források szerepe nem elhanyagolható tényez . Kosáry arra mutatott rá, hogy a Jagelló-kor politikai-diplomáciai viszonyait tekintve információinkat „meglehet sen szétszórt elemekb l, els sorban külföldi forrásokból kell közvetett módon összeszednünk”.¹⁰⁵

Méltánytalan lenne, ha csak Kosáryt és Szakályt emelném ki a Mátyás- és a Jagelló-kor magyar diplomáciatörténetéb l. Szakály az 1521-es nándorfehérvári ostromról írott soraiban is igyekezett teret szentelni nemzetközi kitekintésnek.¹⁰⁶ Mellettük Kubinyi András is szorgalmazta azt a nyugat-európai forrásokra is kiterjed kitekintést – különösen a HHStA anyagaira tekintettel –, amit alapállásomnak tekintek jelen munkában. is próbált a korszak egészének diplomáciájára vonatkozó következtetéseket levonni.¹⁰⁷ Hasonló vonatkozásokban kell e helyütt megemlékeznem Barta Gábor munkásságáról, aki ugyan dönt en az 1526 utáni korszakkal foglalkozott, mégis, nagyban profitálhattam – diákjaként is – a munkáiban megjelen európai kitekintésb l.¹⁰⁸ Az „Illúziók esztendeje” illetve egyéb m vei Mohácsot megel z en is szolgálnak olyan, a nemzetközi politikai viszonyokat is áttekint elemzésekkel, ami a magam munkája számára is kiindulópont volt.¹⁰⁹ Ugyancsak nélkülözhetetlen a maga „m fájában” a Barta Gábor által szerkesztett Mátyás-kötet, amely közreadott az adott szakterületekre koncentráló munkákat is.¹¹⁰ Hasonló összefüggésekben a mai történetírásban leginkább B. Szabó János Mohács-monográfiája használható.¹¹¹

A Mátyás-kor külpolitikájára nézve máig nagy hatású Karl Nehring, aki szinte olyan, mintha a magyar tudományosság része lenne. Nehring fedezett fel új forrásokat, saját gy jtése során,¹¹² s a *Nikolsburgi kódex*-szel gazdagította a Corvinus-levelezést.¹¹³ Egyéb munkáiban jelentékeny forrásközlést végzett, amelyek nélkülözhetetlenek a Mátyás-

¹⁰⁵ Kosáry, Magyar külpolitika, 7.

¹⁰⁶ Szakály, Nándorfehérvár.

¹⁰⁷ Kubinyi, Szávaszentdemeter; U : A Jagelló-kori Magyarország történetének vázlata.

¹⁰⁸ Barta Gábor: *A Sztambulba vezet út (1526-28)*. Bp., 1983.

¹⁰⁹ Barta G.: „Illúziók esztendeje.”; U : „Az elfelejtett hadszíntér 1526-1528. (Megjegyzések a török-magyar szövetség előtörténetéhez)”, TSz 37 (1995) 1-34

¹¹⁰ *Mátyás király 1458–1490*. Szerk. Barta Gábor. Bp., 1990.

¹¹¹ B. Szabó, A mohácsi csata.

¹¹² MNL OL, X szekció, Filmtár. Karl Nehring gy jtése, 30173-30175.

¹¹³ Masaryk Universitni knihovny, Brno: Mk 9, mikulovsky rukopis. Korábban Dietrichstein könyvtár: Dietrichsteinske knihovne, Mikulov [Nikolsburg] Csehország: *Relationes Italice, Regionum diversarum conditiones complectentes, a legatis Venetorum descriptae*, n. 1-121. fos. 210r-283r (1478-82; Mátyás kancelláriai regisztrumának 16. századi másolata.

külpolitika kutatásában.¹¹⁴ Átfogó közlést azonban, rövid közleményektől eltekintve leginkább a Habsburgokkal való viszony tekintetében adott közre, amely a számunkra fontos nyugat-európai kapcsolatrendszer legfeljebb érint legesen érinti, hiszen kimondva is a közép-európai térségre összpontosít („im Donauraum”).¹¹⁵ Részkutatásokra többen vállalkoztak Mátyás külpolitikájának vizsgálatában, de átfogó képet leginkább Kubinyi András és E. Kovács Péter általános monográfiáinak fejezeteiből nyerhetünk.¹¹⁶ Számunkra hasznos részkutatásokra a szentszéki diplomácia tekintetében vállalkozott Galla Ferenc¹¹⁷ és E. Kovács Péter;¹¹⁸ az itáliai diplomáciában hasonlóan az utóbbi és Teke Zsuzsa,¹¹⁹ valamint a kihagyhatatlan Wenzel Gusztáv.¹²⁰ Nagy segítséget nyújt a modern Mátyás-kutatásban Horváth Richárd itineráriuma.¹²¹ Ugyan diplomáciatörténeti tanulmányokat is adott közre a közelmúltban.¹²²

A Jagelló-kori diplomácia tekintetében részkutatásokra többen vállalkoztak, de átfogó képet leginkább Kulcsár Péter és Tringli István általános monográfiáinak egyes fejezeteiből nyerhetünk.¹²³ Egyes részterületeket elemzett E. Kovács Péter és Kubinyi András.¹²⁴ A nyugat-európai szemszöveget leginkább még mindig Fraknói Vilmosnak a Cambrai-i Ligáról írott műve képviseli,¹²⁵ és azt kell mondanunk a legszélesebb kitekintéssel mindaddig rendelkezett, míg –örömteli módon – néhány éve megindultak a kifejezetten Jagelló-kori diplomáciai kutatásokat célul kitűző vállalkozások (C. Tóth Norbert, Lakatos Bálint, Neumann Tibor, és részben Pálosfalvi Tamás),¹²⁶ illetve C. Tóth, Horváth Richárd és Neumann közreműködésével a kor vizsgálatához elengedhetetlen okmánytárak is napvilágot láttak.¹²⁷ C. Tóth tanulmányai a nemzetközi összefüggések vizsgálatához is jó alapot nyújtanak.

A szentszéki kapcsolatokat illetően máig megkerülhetetlen Fraknói Vilmos¹²⁸ és Artner Edgár¹²⁹ – Tusor Péternek köszönhetően ma már nem elfeledett – munkássága. A több mint száz éve megjelent okmánytárakon kívül újabbak is napvilágot láttak, így a „régiek” értesülései nem mindig megbízhatóak. Artner okmánytára azonban a Monumenta Vaticana kötetein kívül a kutatás nélkülözhetetlen segédlete. A római diplomácia tekintetében Kubinyi Andrást¹³⁰ kell megemlítenünk, de a modern kutatásban nagy segítség a

¹¹⁴ Nehring, Quellen.; Nehring, Angaben.; Nehring: Die Bestände.

¹¹⁵ Nehring, Matthias Corvinus.

¹¹⁶ Kubinyi, Mátyás király; E. Kovács, Matthias Corvinus.

¹¹⁷ Galla, Mátyás király és a Szentszék.

¹¹⁸ E. Kovács, A Szentszék, a török és Magyarország a Hunyadiak alatt.; U : Magyarország és Nápoly.

¹¹⁹ Teke, Az itáliai államok és Mátyás; E. Kovács, „A nándorfehérvári győzelem és Itália”. TSz 49 (2007) 3: 315–327.

¹²⁰ Pl. Wenzel, Marino Sanuto Magyarországról 1496-1501-ben.

¹²¹ Horváth, Itineraria.

¹²² „Hunyadi Mátyás és Havasalföld”, *Világtörténet* (2010) sz. 3–12.; „Mátyás király külpolitikája és diplomatái”, *M vel és* 63. (2010) 2. (február) 19–22.

¹²³ Kulcsár, A Jagelló-kor; Tringli, *Az újkor hajnala*.

¹²⁴ E. Kovács, A császárválasztás és Magyarország; U : Jajca és az 1519-es béke; U :

Miksa magyarországi hadjárata; U : I dispacci dell’ambasciatore di Venezia Pietro Paulo Pasqualigo dall’Ungheria; U : Magyar-francia. Kubinyi, Kubinyi A.: „Két sorsdöntő esztendő”; U : Ákosházi Sárkány Ambrus; U : Werbőczy.

¹²⁵ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga.

¹²⁶ C. Tóth: Tolnai; U : Egy legenda; U : Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjárata; U : A királyi pár; U : Az út tatái; Lakatos; Haag; U : A tatái országgyűlés; U : Magyar vonatkozású 1526 körüli oklevelek és levelek Bernhard von Cles trienti püspök levelezésébe; Neumann, Habsburg-Jagelló; Pálosfalvi, Bajnai Both András.

¹²⁷ Helytartói okl.; Szapolyai oklevéltár; Documenta Batoriana.

¹²⁸ Fraknói, Szent-szék.

¹²⁹ Artner, Magyarország.

¹³⁰ Kubinyi, Magyarok a késő-középkori Rómában; U : Diplomáciai érintkezések.

Kasza Péter által kiadott Brodarics-levelezés,¹³¹ valamint Nemes Gábor,¹³² Tusor Péter¹³³ m veí és a *Consistorialia* anyaga.

A Habsburg-kapcsolatokra nézve örömteli, hogy megindult az 1515. évi királytalálkozót kutató Tringli István vezette munkacsoport, s így például Hermann Zsuzsanna évtizedekkel ezel tti munkája mellett rendelkezésünkre áll a nemzetközi kutatásban is ismert német nyelv Spekner Enik -tanulmány,¹³⁴ továbbá Habsburg Máriát illet en – igaz, korszakunkat egy kisebb részében érint en – Réthelyi Orsolya munkái.¹³⁵ A korszakunkkal határos, de alapvet en az 1526 utáni Habsburg-diplomáciára koncentráló Pálffy Géza m veit is meg kell említenünk, különösen azokat, amelyek kronológiai spektruma az 1520-as évek elejét l kezd dik.¹³⁶ A Jagelló-kori lengyel-magyar kapcsolatokat tekintve megkerülhetetlen Zombori István munkássága, illetve forráskiadó tevékenysége.¹³⁷ Lengyelországot illet en új megvilágításba helyezett több kérdést Botlik Richárd és Kasza Péter.¹³⁸ Nem célom e helyütt, hogy Magyarország török viszonyának a historiográfiáját is áttekintsem, legfeljebb azokra a m vekre utalok, amelyek az Oszmán Birodalom és a Magyar Királyság kapcsolatrendszerét az európai diplomácia szemszögéb l is vizsgálták (Fodor Pál, Papp Sándor).¹³⁹ Hasznosíthatóak az egy-egy diplomata életútját feldolgozó munkák: az Angliában járó Girolamo Balbi humanistaként viszonylag nagy teret kapott a kutatásban;¹⁴⁰ de az itáliai megbízatásokat teljesít Móre Fülöp l írt munka is hiánypótló (Fedeles Tamás).¹⁴¹ A diplomáciai személyzet összetételér l nyújt segítséget Fraknói túl¹⁴² Kubinyi András¹⁴³ és a tekintélyes katalógust összeállító Köblös József¹⁴⁴ valamint Fedeles.¹⁴⁵

A disszertáció egyes területeinek historiográfiai el zményeinek az áttekintését a vonatkozó részeknél, az adott fejezetekben teszem meg. Ezek olyan specifikus al-témák, melyek önállóan is külön historiográfiai elemzést kívánnak meg – mint az 1521-es, illetve a „második” „szülejmáni ajánlat” vagy Foix-i Anna magyar királyné magyarországi utazása és az azt megelő z magyar-francia és -angol követjárás, továbbá Mátyás nyugat-európai politikája. E helyütt, a disszertáció elején nem térek ki e területek kutatástörténetére, hiszen azok a „a saját szférájukban”, el zményeikkel értelmezhet ek igazán szerves egységükben.

ii. A kés középkori angol-magyar kapcsolatok kutatása

A középkori angol-magyar kapcsolatok kérdése nem tartozik azon kutatási problémák közé, amelyek hosszabb ideig a történeti vizsgálódások homlokterében álltak volna. Egyes

¹³¹ Brodericus, Epistolae.

¹³² Nemes, Kelemen.

¹³³ Tusor Péter: *The Papal Consistories and Hungary in the 15th–16th centuries*. Bp., – Róma, 2012.

¹³⁴ Spekner, Die Geschichte der habsburgisch-jagiellonischen Heiratsverträge.

¹³⁵ Pl. Habsburg Mária, Mohács özvegye; Réthelyi Orsolya: „Habsburg Mária királyné és a királynéi kultúráközvetítés”, In: *Magyarország és Németalföld kapcsolata*. Szerk. Pusztai Gábor – Bozzay Réka. Debrecen, 2010, 25-44.; *Maria von Ungarn (1505–1558): eine Renaissancefürstin*, Hrsg. Martina Fuchs – Orsolya Réthelyi. Münster, 2007.

¹³⁶ Pl. Pálffy, Die Türkenabwehr der Habsburgermonarchie in Ungarn und Kroatien im 16. Jahrhundert; U : The Origins and Development of the Border Defence System.

¹³⁷ Zombori István: „Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet 1523-ból Krzysztof Szydlowiecki naplója alapján”, In: *Krzysztof Szydlowiecki kancellár naplója 1523-ból*. Sajtó alá rend. Zombori István. Bp., 2004. 219–328.

¹³⁸ Botlik, Szapolyai; Kasza, Egy magyar diplomata lengyel szolgálatban.

¹³⁹ Fodor, A szultán és az aranyalma; U : A szimurg és a sárkány.; Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom.

¹⁴⁰ Knauz, Balbi; Sommer, Balbus; Hermann, Balbi.

¹⁴¹ Fedeles, Móre.

¹⁴² Fraknói, Mátyás király diplomatái.

¹⁴³ Kubinyi, Királyi titkárok.

¹⁴⁴ Köblös, Az egyházi középréteg.

¹⁴⁵ Fedeles, A pécsi székeskáptalan.

korszakokban, els sorban néhány kutatónak köszönhet en, a téma sokoldalú vizsgálatára is sor került, de ennek ellenére sem jött létre egy olyan kutatási helyzet, amely eredményeképpen a téma jelent ségének megfelel összefoglaló munkák születtek volna. Ugyanakkor megfigyelhet az is, hogy egyes kérdések kapcsán jelent s mennyiség publikáció született, a legkülönbébb történetírási tradíciókat követve. Ezek a kérdések azonban általában nem kapcsolódtak össze egymással, szinte csak Fest Sándor munkásságában¹⁴⁶ találjuk meg azt, hogy több témával is foglalkoztak. A kontaktusokat, a rájuk vonatkozó szerteágazó és jelent s mennyiség forrásanyag ellenére senki sem kísérelte meg egységes szemléletben áttekinteni, Fest pedig alapvet en csak összegy jtötte az adatokat, s gyakorta forráskritika nélkül dolgozott. Az 1458 és 1526 közötti id szak pedig még ezen a területen belül is mostohagyermeknek számít, hiszen a megjelent munkák száma nem mérhet az Aranybulla – Magna Carta rokonsága terén vagy Skóciai Szent Margit magyar származása, de akár még az angliai egyetemek magyar hallgatóinak vizsgálata területén napvilágot látott publikációkhoz.

A 19. század végén, amikor a forrásfeltáró munka, a pozitivistá történeti kutatások és a modern értelemben vett történettudományi szakfolyóiratok és monográfiák megjelenésével együtt, angliai forrásokat közl okmánytárak is megjelentek és angliai forrásokat közl tanulmányok is napvilágot láttak. Ezek úttör je, Simonyi Ervin azonban nem volt történész – vegyészeti tanult, s a komáromi vár véd jeként került angol emigrációba, londoni kutatásait magánszorgalomból folytatta, autodidakta módon „fedezte” fel a levéltári anyagot – s forráskiadványai ma már egy lelkes, de amat r történetbúvár szorgalmas, de több tévedést l hemzseg közléseknek hatnak. Simonyi is sokkal nagyobb teret szentelt m vében a koraújkornak, s e területen kiadott munkái még mindig megbízhatóbbak, mint az 1526 el tti id szakra vonatkozó kiadásai és magyarázatai.¹⁴⁷ Összegy jtötte a Rákóczi szabadságharc angliai vonatkozású diplomáciai dokumentumait is.¹⁴⁸ A 19. század utolsó évtizedeiben azonban megjelennek a kutatási terület markáns, meghatározó egyéniségei, akik viszont inkább az Árpád-korra koncentrálnak, mint Marczali Henrik,¹⁴⁹ vagy a koraújkorra, mint Angyal Dávid több munkája.¹⁵⁰ k már szakmailag megalapozott munkákat adtak közre, igaz, nem a korszakunk vonatkozásában. Az Angliában is meginduló, és erre az id szakra már jelent s eredményeket felmutató szisztematikus forrásközl sorozatok eredményeként olyan források váltak hozzáférhet vé, amelyek alapvet en új információkat hoztak az angol-magyar kapcsolatokra vonatkozóan. Tulajdonképpen ezzel a munkával kezd dik meg az a fontos vonulata az angol-magyar kapcsolatok kutatásának, amikor egyes történészek kifejezetten az angliai források és tudományos feldolgozások ismeretében, azok adatait és eredményeit kiaknázva külön foglalkoznak a téma kutatásával. Marczali és Angyal munkája már illeszkedik abba a hatalmas forrásfeltáró munkába, amely során német, francia, török levéltárak és könyvtárak, valamint tudományos központok anyagát kezdik feldolgozni. Egyre kevésbé adnak közre publikációkat lelkes amat rök, igaz, az eredetileg mérnök Kropf Lajos, aki érdekl déssel fordult a középkori angol témák felé, hasznos magyar vonatkozású adatokat és kutatási eredményeket is közölt.¹⁵¹ Kropf keze alól sok minden kikerült, már foglalkozott a kés középkorral is, gazdaság- és kereskedelem-történeti kuriózumait azonban máig sem sikerült kiaknázni.

¹⁴⁶ Fest, Skóciai Szt. Margittól a walesi bárdokig.

¹⁴⁷ Simonyi, Okmánytár.

¹⁴⁸ Simonyi Ern : *Angol diplomáciai iratok II. Rákóczi Ferenc korában, 1703-1712*. I-III. Bp., 1872-1876.

¹⁴⁹ Marczali Henrik: „Árpád-kori emlékek külföldi könyvtárakban”, I. TT 13 (1878) 167-172.

¹⁵⁰ Angyal, Erdély politikai érintkezése Angliával.

¹⁵¹ Kropf Lajos: „A magyar b r Angliában a XIV. század végén”, *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* (1898) 237.; U : „Fullár Erasmus”, SZ 21 (1896) 222–25.; U : „Magyar ezüstm vek Angliában (1436)”, *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* (1899) 50.; U : „Magyar keresked angol fogságban 1388-ban”, *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* (1899) 49.

Az angol-magyar kapcsolatok kutatásának kétségkívül legjelentősebb szakasza a két világháború közötti időszak. Az 1930-as években Fest Sándor sorra publikálta munkáit, mégis e helyütt a valóban diplomáciatörténettel foglalkozó Horváth Jenő kell megemlíteni, aki már összefoglaló munkájában is teret szentelt késő középkori angol-magyar kontaktusoknak.¹⁵² Helyette azonban a hatalmas munkabírási és szervezői készség Fest vált a szakterület ikonikus alakjává. A budapesti egyetem mellett a debreceni angol tanszék volt az, amely az egyetemi oktatásban biztosította ezen területeknek a színvonalas jelenlétét, ugyanakkor pedig ezek a tanszékek a kutatások, többek között a történeti kutatások központjaivá is váltak. Ennek egyértelmű jele volt az is, hogy olyan publikációs fórumok is kialakultak mint az *Angol Filológiai Tanulmányok* és a *Danubian Review* vagy a *Hungarian Quarterly*.¹⁵³) Fest rengeteg mindent kiadott, gyakorta mindenféle kritika nélkül, olykor-olykor azonban ráértett igen fontos kapcsolódási pontokra is. Fest kezdet megfeldolgozni a 15. század angol-magyar kontaktusait, az e munkában kibontott „angol trónkövetel Budán” is az „fejébe l pattant ki”.¹⁵⁴ Fontos tudományos műhelyt alakított ki, sorra jelennek meg a korábban említett periodikákban a középkori angol-magyar kapcsolatokkal foglalkozó tanulmányok, többek között Siklóssy László és Róna Éva munkái.¹⁵⁵ Számos kérdésre, témakörre viszont maga Fest Sándor hívta fel először a figyelmet és számos megállapítása ma is kiindulópontja a kutatásoknak. 1947-ben még egy utolsó kísérlet volt Gál István részéről az angolszász-magyar kapcsolatok összefoglalása,¹⁵⁶ amely még bizonyos visszhangot is kiváltott külföldön,¹⁵⁷ de az angol-magyar történeti kutatások a továbbiakban háttérbe szorultak. Gál kisebb közleményeket továbbra is adott közre, Frank Tibor, Gál Ágnes és Gál Julianna hozzáférhetővé tették ezt a nagyon fontos életművet.¹⁵⁸

1956 után az Angliába emigráló kutatóknál logikusan adódott a kapcsolatok történetének feltárása. Ennek az irányzatnak kétségkívül legjelentősebb alakjai a Londonban oktató, és a közelmúltban elhunyt Péter László, és a Cambridge-ben megletelepedő Gömöri György voltak.¹⁵⁹ Az ő munkáik új módszertani irányokat is kijelöltek a kutatásban. A kora újkori és újkori sokkal gazdagabb forrásanyag lehetővé tette, hogy ne csupán a kapcsolatok történetét, és annak kialakulásának folyamatát lehessen megvizsgálni, hanem azt is, hogy milyen kép élte a két országban élő különböző csoportokban a másik területéről. Az országgép, a percepció és az ezeket befolyásoló tényezők kutatása jelentős mértékben kitágította az angol-magyar kapcsolatok vizsgálatának spektrumát. Az 1970-es, 1980-as években a terület újra a történészek érdeklődési köreibbe került. Jellemző, hogy bizonyos értelemben az újabb történeti kutatásokat mintegy megelőző, a művészettörténet irányából érkező kutató mutatott fel újabb eredményeket, még az új fellendülést megelőzően a középkori kapcsolat kutatás témakörében. Kovács Éva mindig is európai kitekintésű munkássága logikusan fordult

¹⁵² Horváth Jenő, *Papers relating to the History of Anglo-Hungarian Relations 1188-1711*. Bp. 1922.

¹⁵³ Kialakulásáról és hatásáról, Frank Tibor: „To comply with English taste”. The Making of The Hungarian Quarterly 1934-1944”, *Hungarian Quarterly* 44 (2003) 112-124.

¹⁵⁴ Fest, An English pretender.

¹⁵⁵ Siklóssy László: „An Anglo-Hungarian Tournament at the court of Edward IV”, *Hungarian Quarterly* 3 (1937) 512-17.; U : „Angol-magyar vitézi torna IV. Edward canterbury-i udvarában”, *Angol Filológiai Tanulmányok* 2 (1937) 42-52.; Róna Éva: „Two Interesting References to Hungary in Early English Literature, Hungary in fifteenth century political poems”, *Danubian Review* 3 (1935 January) 4: 12-13.;

U : „Capystranus’, Hungary in a medieval poem”, *Angol Filológiai Tanulmányok* 2 (1937) 60-69.; U : „Early travel-books and Manuscripts on Hungary”, *Angol Filológiai Tanulmányok* 3 (1938) 37-58.; Ullmann István: „Morus Tamás dialógusa a török-magyar háborúról”, *Egyetemes Philológiai Közlemények* 64 (1940) 253-59.

¹⁵⁶ Gál István: *Anglia és Magyarország a középkorban*. Bp., 1944.

¹⁵⁷ Gál István: *Magyarország, Anglia és Amerika*. Bp., é. n. (1948)

¹⁵⁸ Gál István: *Magyarország és az angolszász világ*. Szerk. Frank Tibor, Gál Ágnes, Gál Julianna. Bp., 2005.

¹⁵⁹ Gömöri György: *Angol-magyar kapcsolatok a XVI-XVII. században*. Bp., 1989.; U : *Erdélyiek és angolok*. Bp., 1991.; Gömöri György: *Angol és skót utazók a régi Magyarországon*. Budapest, 1994. Péter László tanulmányai: *Hungary's Long Nineteenth Century: Constitutional and Democratic Traditions in a European Perspective. Collected Studies by László Péter*. Ed. Miklós Lójkó. Leiden and Boston, 2012.

angliai emlékek irányába is, amikor a Zsigmond-kori m vészet egy érdekes aspektusát kutatta.¹⁶⁰ A 20. század második felében, végén, majd napjainkban újra megindult majd feler sődött az angol-magyar kapcsolatok kutatása, bár ennek els fázisában f ként az újkori kérdéseket kutatták ismét. F ként Frank Tibor munkásságának köszönhet en els sorban az újkori, a 19-20. századi brit-magyar kapcsolatok kutatása nyert teret.¹⁶¹ Maga Frank Tibor is foglalkozott azonban koraújkori angol történelemmel, ezzel is megindítván a hazai és koraújkori anglisztika m velésének modern útját,¹⁶² amely logikusan kapcsolódott a már korábban tárgyalt emigráns történeti kutatások eredményeihez. Az 1980-as években, a középkori kapcsolatok kutatása is újra megjelent témaként. Laszlovszky József kutatásainak eredményeképpen feldolgozta Magyarországi Miklós oxfordi tanulmányait,¹⁶³ illetve több más tanulmányt közölt.¹⁶⁴ Ezt bizonyította egyértelm en Kurucz György munkája, aki ugyancsak a megnyíló új ösztöndíjas lehet ségek egyikével széleskör levéltári felmérést végzett, annak érdekében, hogy feltárja, milyen magyar vonatkozású források találhatók különböz angliai levéltárakban.¹⁶⁵ Munkájának eredménye volt az a vaskos kötet, amely még évtizedekre ad kutatnivalót a téma iránt érdekl d knek. És bár a források nagyobb része az újkorra vonatkozott, a kötet azt is jól mutatta, hogy még a forrásfeltárás területén is vannak lehet ségeink s még b séggel van mit feltárni, újraértékelni a középkori angol-magyar kapcsolatokon belül.

Mindez, és a történeti kutatásokban megnyilvánuló általános átalakulási folyamatok is szerepet játszottak abban, hogy meger sődött a középkori egyetemes történeti kérdések kutatásának kérdése, amely az anglisztika mellett mindig is háttérét jelentette a középkori angol-magyar kapcsolatok kutatásának. Néhány kutató kifejezetten kapcsolattörténettel kezdett el foglalkozni (Seb k Ferenc, Szántó Richárd), többen pedig – a hazai anglisztika m vel i közül is – érint legesen, közvetett módon jutottak új eredményekre (Velich Andrea, Homonnai Sarolta).¹⁶⁶ Többen fedeztek fel egy-egy apró szeletet a kapcsolattörténeten belül (Petrovics István, Piti Ferenc, Sz nyi György Endre).¹⁶⁷ Nagy el relépést jelentett, hogy Frank Tibor szerkesztésében napvilágot látott a magyarországi anglisztikát, az angol történelemmel foglalkozó kutatók munkáit bemutató úttör jelleg vállalkozás. A kötet érdeme, hogy bebizonyította, hogy Nyugat-Európától távol is lehet létjogosultsága egy

¹⁶⁰ Kovács Éva: „Hattyú és strucc, Lancaster és Luxemburg”, *Építés – Építészettudomány* 12 (1980) 1-4, 231-239. [U : *Species Modus Ordo. Válogatott tanulmányok*. A szöveget gondozta Ver Mária és Takács Imre. Bp., 1998.]

¹⁶¹ F ként 19-20. századi munkák: pl. *Ethnicity, Propaganda, Myth-Making, Studies on Hungarian Connections to Britain and America, 1848-1945*. Bp., 1999.; Frank T.: *Picturing Austria-Hungary, The British Perception of the Habsburg Monarchy 1865-1870*. New York, 2005.

¹⁶² „A reneszánsz fejedelem”, In: Mészöly Dezs (szerk.), *VIII. Henrik udvarában, Egy korszak arcúlatá versekben és rajzokban*. Bp., 1984. 109-122.; U : „A Leap Backwards, Leslie Stephen in Transylvania”, *New Hungarian Quarterly* 14 (1973) 160-164.

¹⁶³ Laszlovszky József: „Nicholaus clericus. A Hungarian student at Oxford University in the twelfth century”, *Journal of Medieval History* 14 (1988) 217-31.

¹⁶⁴ Laszlovszky József: „Angol-magyar kapcsolatok Szent Istvántól a 13. század elejéig”, *SZ* 130 (1995) 221-252.

¹⁶⁵ Kurucz György: *Guide to Documents and Manuscripts in Great Britain Relating to the Kingdom of Hungary*.

¹⁶⁶ Seb k, Angol-magyar; Szántó Richárd: „Az „, „angol-magyar kapcsolatok néhány vonatkozása az 1390-es évek elején”, In: „*Magyaroknak eleir I*”. Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő s Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. Piti Ferenc. Szeged, 2000. 515-36.; U : „Derby grófja közép-európai utazása”, In: *Középkortörténeti tanulmányok*, A III. medievisztikai PhD-konferencia el adásai. Szerk. Weisz Boglárka. Szeged, 2003.; „Diplomáciai levelezés III. Edvárd és Nagy Lajos között”, *Acta Universitatis Szegediensis Acta Historica CXXVIII* (2011) 45-50.; Velich Andrea: „Idegenek Londonban a 15-16. század fordulóján”, *Aetas* 11 (1996) 1, 53-74.; U : „VII. Henrik és a londoni lobbyk”, *Aetas* 9 (1994): 4: 27-52.; Homonnai Sarolta: „... cundo in nuncium regis versus regem Hungariae...”, Egy diplomáciai utazás és költségei 1346-ban”, *Aetas* 14 (1999) 3: 34-56.

¹⁶⁷ Petrovics István – Sz nyi György Endre: „'Capystranus'. A Late Medieval English Romance on the 1456 Siege of Belgrade”, *The New Hungarian Quarterly* 27 (1986) No. 104: 141-46.

nyugat-európai ország történelme kutatásának, a modern *egyetemes* történelem-írásnak.¹⁶⁸ Több magyar kutató is foglalkozik érint legesen angol történelemmel (Zsoldos Attila, Nagy Balázs).¹⁶⁹ A koraújkor területén kiemelhet Várkonyi Gábor munkássága, aki több tanulmánnyal járult hozzá az angol-magyar, angol-erdélyi és angol-Habsburg-kapcsolatok történetének kutatásához.¹⁷⁰ Ugyancsak a középkori Magyarország európai kapcsolatrendszerének, a keresztény egyházban elfoglalt helyének a megismerésében segített az, hogy számos olyan kötet jelent meg, amely az európai kapcsolatrendszerek dinasztikus vagy egyházi vonatkozásait állította központjába. Ezek közül témánk szempontjából nagyon jelentek azok amelyek a középkori francia kapcsolatokra koncentráltak,¹⁷¹ vagy Magyarország és a keresztes hadjáratok viszonyát vizsgálták.¹⁷² Továbbra is új szempontokat hozott az angol-magyar kapcsolatok vizsgálatában a m vészettörténet és a heraldika. Különösen a dinasztikus jelképek és a királyi emlékek vonatkozásában Kovács Éva munkásságát folytatva L. v. Pál közölt fontos tanulmányokat ebben a témakörben, amely új szempontokat hozott a Zsigmond-kori udvari kultúra megítélésében is.¹⁷³ Takács Imre hosszú ideje foglalkozik a hazai középkori m vészet nyugat-európai kapcsolataival, s több fontos megállapítást is tett f. ként a 13. század terén, de új szempontokat vetett fel a Zsigmond-kor m vészet- és kultúrtörténetének angol és francia hatásait vizsgálva.¹⁷⁴ A fellendülő kapcsolattörténeti kutatások eredményeképpen a késő középkori angol-magyar kapcsolatok témaköre is összefoglalást nyert 2001-es disszertációmban, illetve az ebből kifejtett tanulmányok és összefoglalások egész sora lehetővé tették, hogy a késő középkor id. szakát is egységben láthassuk.¹⁷⁵ Szerencsés módon pedig, az Árpád-kor utolsó évtizedei és a 14.

¹⁶⁸ Angliától Nagy-Britanniáig, magyar kutatók a brit történelemről I. Szerk. Frank Tibor. Bp., 2004. Különösen Várkonyi Gábor tanulmánya („Kolozsvár – Isztambul – London, 1594”, 73-88).

¹⁶⁹ Zsoldos Attila: „A f. királyi hatalom címei az angolszászoknál”, LK 56 (1985) 201-214.; Nagy Balázs, „Szerzetesi reformok és szerzetesi életmód a 10. század végi Angliában (Aelfric apát Colloquium című műve alapján)”, In: Draskóczy István (szerk.): *Scripta manent (Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére)*. Bp., 1994. 11-25.

¹⁷⁰ Lásd: „A konstantinápolyi angol politika a tizenöt éves háború id. szakában. (Edward Barton portai követ jelentései Konstantinápolyból, 1593-1597.)” *Aetas* 15 (2000) 4, 106-123.; „Edward Barton 1597. január 5-ei jelentése az 1596-os szultáni hadjáratról, Eger elfoglalásáról és a mez. keresztes csatáról”, LK (2002) 1-2.: 177-199.

¹⁷¹ Csernus Sándor: *A középkori francia nyelv történetírás és Magyarország, 13-15. század*. Bp., 1999.

¹⁷² *Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik*. Szerk. Laszlovszky József – Majorossy Judit – Zsengellér József. Gödöllő-Márisbesnyő, 2006.

¹⁷³ „Zsigmond király kardja Yorkban”, In: *Détshy Mihály 80. születésnapjára. Tanulmányok*. Bp., 2002. 127-136.; ill. U.: „A Sárkányrend fennmaradt emlékei”, In: *M. vészet Zsigmond király korában*. szerk. Beke László – Marosi Ernő – Wehli Tünde. Bp., 1987. I-II. 148-179. U.: „Uralkodói lovagrendek a középkorban, különös tekintettel Zsigmond Sárkányrendjére.” *Sigismundus rex et imperator. M. vészet és kultúra Zsigmond korában, 1387-1437*. Kiállításkatalógus. Budapest-Luxembourg, 2006. 287-291.

¹⁷⁴ Takács Imre: „Királyi udvar és m. vészet Magyarországon a késő i. Anjou-korban”. In: *Sigismundus Rex et Imperator*, 68-86.; Takács I.: „Villard de Honnecourt utazása a m. vészettörténetben”, *Ars Hungarica* 22 (1993) 15-19.; Takács I.: „The French Connection. On the Courtenay Family and Villard de Honnecourt apropos of a 13th century Incised Slab from Pilis Abbey”, In: Fajt, J. i. – Horsch, Markus (Hrsg.): *Künstlerische Wechselwirkungen in Mitteleuropa*. Ostfildern, 2006. 11-26.

¹⁷⁵ Bárány A.: „A joint effort for a new Europe in the early 15th century, political relations between Emperor Sigismund and King Henry V of England (1410s-1420s)”, In: *Das Zeitalter König Sigismunds in Ungarn und im Deutsche Reich*. Szerk. Tilmann Schmidt – Gunst Péter. Debrecen, 2000. 83-102.; U.: „The communion of English and Hungarian mercenaries in Italy”, In: *The First Millennium of Hungary in Europe*. Eds. János Barta – Klára Papp. Debrecen, 2002. 126-41.; U.: „V. Henrik „bírodalma”, In: *Angliától Nagy-Britanniáig, magyar kutatók a brit történelemről I*. Szerk. Frank Tibor. Bp., 2004. 23-40.; U.: „Les relations bourguignonnes-hongroises sous le règne du roi Sigismund”, In: *Regards croisés. Recherches en Lettres et en Histoire, France et Hongrie*. Textes publiés sous la responsabilité de Jean-Luc Fray et Tivadar Gorilovics. Clermont-Ferrand – Debrecen, 2003. (Studia Romanica de Debrecen, Bibliothèque Française N° 5) 53-64.; U.: „Zsigmond király 1416-os angliai kísérete”, *AETAS* 19 (2004) 3-4, 5-30.; U.: „Angol lovagok a nikápolyi csatában”, *HK* 118 (2005) 3, 517-572.; U.: „Anglo-Luxemburg Relations during the reign of Emperor Sigismund”, In: *Sigismundus. Ein Kaiser in Europa*. Ed. Michel Pauly. Luxembourg-Mainz, 2006. 43-59.; U.: „Zsigmond

század eleje között húzódó id szak forrásainak kutatását is megkezdte egy ifjú kutató, Papp Zsuzsanna. A kultúrtörténet-irodalomtörténet terén is újabb munkák születtek (például Petrovics István tollából).¹⁷⁶ A középkori angol-magyar kapcsolatok kutatói az utóbbi id ben sem tétlenkedtek, és újabb kutatásaikat közreadták, szélesítve jelen tárgy spektrumát is.¹⁷⁷

Az angol kontaktusokkal párhuzamosan folyó kapcsolattörténeti kutatásokról is szót kell ejtenünk, hogy képet adjunk, hol helyezkedik el jelen munka a hazai tudományosságban, hogy lássuk, milyen szélesebb körbe, de mégis „rokon” közegbe helyezhet ek kutatásaim. A nyugat-európai és magyar kapcsolatokon belül az angliai kontaktusok fontos „rokon-területe” a francia-magyar kapcsolatok, hiszen bizonyos korszakokban és területeken – például a Százéves Háború idején – nem nagyon választhatóak el egymástól. A keresztes háborúk idején az angol, francia és magyar viszonyrendszer sem vizsgálható csak angol, vagy csak francia kontaktusokon keresztül, ahogyan Zsigmondnak a konstanzi zsinat alatti angol, francia, burgundi tárgyalásait is sokkal inkább egységben kell szemlélnünk. Örömteli, hogy az utóbbi években nemcsak megindult, de új er re kapott a kapcsolattörténet kutatása, mi több, a kontaktológia tudományos alapjai még inkább körvonalazódni látszanak (Csernus Sándor, Csukovits Enik , Kiss Gergely, Körmendi Tamás, Nagy Balázs).¹⁷⁸ A francia-magyar kontaktusok terén Györkös Attila és Kiss Gergely – többek között Sággy Marianne és jómagam közrem ködésével – 2012-ben egy nemzetközi konferenciát szervezett a középkori francia-magyar kapcsolatok tárgyában, amely el adásaiból egy kötet is napvilágot látott.¹⁷⁹ Különösképpen a 15. század, a Zsigmond-kor tekintetében születtek olyan munkák,

király, a konstanzi zsinat és a százéves háború”, *Századok* 144 (2010) 6: 1345-96.; U .: „Political Pilgrimage in Later Medieval Central Europe: A case study of a Hungarian traveller to Ireland”. In: *Global Encounters European Identities*. Ed. Mary N. Harris with Anna Agnarsdóttir and Csaba Lévai. Pisa, 2010.; U ., „Anglia, Magyarország és a tatár veszély a 13. század második felében”, *Hadtörténelmi Közlemények* 122 (2009) 2: 251-81.; U .: „The last rex cruceignatus, Edward I and the Mongol alliance”, *Annual of Medieval Studies at Central European University* 16 (2010) 202-23.

¹⁷⁶ Petrovics István: „Capystranus. Egy 1515-ben Londonban kinyomtatott névtelen angol elbeszél költemény”, In: Kálmán Peregrin – Veszprémy László (szerk.): *Európa védelmében. Kapisztrán Szent János és a nándorfehérvári diadal emlékezete*. Bp. 2013. 126–134.; Ugyan a szentkultusz terén: „Szent Eligius magyarországi és angliai tisztelete a középkorban”, In: Nagy Ádám – Ujszászi Róbert (szerk.): *A VIII. Numizmatika és a Társtudományok Konferencia*. Szeged 2009. okt. 7-8-9. Szeged, 2011. pp. 163–17.

¹⁷⁷ Laszlovsky József: „Legenda és valóság. Angolszász hercegek magyarországi vára?” *Várak, kastélyok, templomok* 9 (2013) 3 (Június): 4–7.; Papp Reed Zsuzsanna: „Magyarország egy elfeledett forrástípusban: tartománylisták a középkori Angliában”, *Korall* 10 (2009) 38: 91–111. ; Papp Reed Zs.: *Perceptions of eastern Europe: peoples, kingdoms and region in 13th- and 14th-century English sources*. PhD-dissertation, Leeds, 2010.

¹⁷⁸ Csernus Sándor: „Quelques aspects européens du conflit armagnac-bourguignon: Sigismond et la France des parties”, In: *Violence et contestation au Moyen age: Actes du 114. congrès national des sociétés savants, Paris, 1989*. Paris, 1990. 305-318.; U .: „A XV. századi francia útleírások Magyarország-képe”. In: Békési I. – Jankovics J. – Kósa L. – Nyerges J. (szerk.): *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*. Bp. – Szeged, 1993. 1006–19.; Csukovits Enik : „Keresztes hadjáratok és zarándoklatok. Elbeszélések, krónikák és szentföldi útleírások. XII–XVI. század”, *SZ* 133 (1999) 3: 633–636.; Györkös Attila: „Európai összefogás vagy dinasztikus érdek? Franciaország és a törökellenes liga az 1450-1460-as években”, In: *Emlékkönyv Barta János 70. születésnapjára*. Szerk. Papp Imre – Angi János – Pallai László. Debrecen, 2010. 81 –93.; Györkös, Frangepán; U : Ulászló; Kiss Gergely: „Les légats pontificaux en Hongrie au temps des rois Angevins (1298–1311)”, In: Kordé Zoltán – Petrovics István (szerk.): *La diplomatie des états Angevins aux XIIIe et XIVe siècles: Actes du colloque international de Szeged, Visegrád, Budapest 13–16 septembre 2007*. Roma – Szeged, 2010. 101–116.; U : „Pápai legátusok a XI–XIII. századi Magyarországon (diplomácia, egyházkormányzat és egyházjog)”, In: Almási Tibor, Révész Éva, Szabados György (szerk.): *"Fons, skepsis, lex": Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő s Makk Ferenc tiszteletére*. Szeged, 2010. 195–201.; Körmendi Tamás: „A magyarság ábrázolása a nyugat-európai elbeszél forrásokban a 13. század végéig”, *Korall* 10 (2009) 38: 30–46.

¹⁷⁹ *Francia-magyar kapcsolatok a középkorban*. Szerk. Györkös Attila – Kiss Gergely. Debrecen, 2013. Jelen munka szempontjából releváns tanulmányok: Csukovits Enik : „Nagy Károly ivadéka. Az Anjou-ház Firenze levelezésében”, 117–126; Csernus Sándor: „Jehan de Wavrin krónikája: angol történelem, francia történetírás és keresztes hadjárat. Burgundiak az Al-Dunán (1444–1445)”, 127–152.; Novák Veronika: „Sárkány a

amelyek új néz pontba helyezték a zsigmondi külpolitikát, az uralkodó európai szerepvállalását, illetve nyugat-európai kapcsolatait, munkálkodását nem csupán periférikus jelentőségnek tekintették – melyben a munka is sokat profitált (Baán István, Csernus Sándor, E. Kovács Péter, Kondor Márta).¹⁸⁰

iii. *A kontaktológiai kutatás a hazai és a nemzetközi tudományosságban*

E helyütt nem térek ki a narratív források magyarság-képének, a középkori nemzet-karakterológiai kutatások historiográfiai bemutatására. Céлом alapvetően *nem* az elbeszél források elemzése, hanem az, hogy azokon túlmenően – igaz részben azok felhasználásával is – áttekintsem a Magyarországra vonatkozó dokumentumok – követjelentések- és utasítások, uralkodói levelezés – minél szélesebb körét. Döntően nem a magyarságról él képre helyezem a hangsúlyt, hanem azt vizsgálom, hogy a Magyar Királyság, mint politikai tényező milyen helyet foglalt el az európai diplomáciában. (E téren munkámhoz a legközelebb Varga Gábornak a Német-Római Császárság és Magyarország politikai kapcsolatait vizsgáló kötete áll a legközelebb.¹⁸¹) Így a modern kontaktológia terén leginkább csak a legfontosabb művek áttekintésére vállalkozom.

Az irodalomtudomány területén a Manfred S. Fischer által kidolgozott „Komparatistische Imagologie” módszerével indultak meg az ún. nemzet-karakterológiai kutatások.¹⁸² A kontaktológia nemzetközi szintén manapság nagy fejlődésnek indult. A modern, nemzetközi kontaktológiai kutatások folyamátába helyezkedik az annak metodikai kereteit és eszközeit követi az angol illetve német történetírás több középkori kapcsolatokkal foglalkozó alkotása is.¹⁸³ A bennünket érintő, Magyarországot is számba vevő kutatások döntően a középkori Nyugat-Európa és a „perifériális” területek viszonyrendszerének az újragondolását tűzték ki célul. Skandinávia és Közép-Kelet-Európa terén is jelentős előrehaladás tapasztalható. Jelentős kiadók adták közre az egyes kontaktológiai művek munkáit.¹⁸⁴ Az Ashgate kiadó külön sorozatot szentelt a témának: „The Expansion of Latin Europe, 1000-1500”. Egyes kötetek a kontaktológia és a „centrum-periféria” kérdés új megközelítéseit helyezik előtérbe.¹⁸⁵ Megindult a korábban kevés teret kapott angol-német,

porcelánboltban: Luxemburgi Zsigmond és a párizsi ceremóniák”, 253–270.; E. Kovács Péter: „Két barát a „Gässleinban”. Zsigmond császár és VIII. Amadé de Savoie herceg kapcsolata (1410–1416)”, 195–240.; Sági Marianne: „Mézières Magyarországról. A késő-Anjou-kori kormány és külpolitika kritikája”, 241–52; Györkös Attila: „V. László francia házassági terve: diplomáciai fordulat 1457-ben?”, 271–89; Kiss Gergely: „11–13. századi magyar főpapok francia kapcsolatai”, 341–50.

¹⁸⁰ Baán István: „Zsigmond és Bizánc”, In: *Sigismundus Rex et Imperator*, 438–41.; Csernus Sándor: „Zsigmond és a Hunyadiak a francia történetírásban”, SZ 132 (1998) 1: 47–127.; Csernus S.: „Francia források Zsigmond párizsi tartózkodásáról”, In: *Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szeged, 1995. 103–141.; Csukovits E.: „Egy nagy utazás résztvevője. (Zsigmond király római kísérete)”, In: *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Szerk. Csukovits E. Bp., 1998. 11–36.; E. Kovács Péter: „A szent koronára! Ez kedvemre telik.”: Zsigmond császár Luccában”, SZ 141 (2007) 2: 353–364.; U.: „Zsigmond császár Gubbióban”, *Aetas* 23 (2008) 1: 56–63.; U.: „Zsigmond császár megkoronázása Rómában”, SZ 143 (2009) 6: 1323–1383.; U.: „Egy firenzei követjárás Magyarországon”, SZ 144 (2010) 6: 1455–1536.; Kondor Márta: „Latin West und Byzantine East at the Dawn of the Renaissance: Emperor Sigismund and the Union with the Greeks”, In: P. E. Kovács – K. Szovák (eds.), *Infima Aetas Pannonica*. Bp., 2010. 79–96.

¹⁸¹ Varga Gábor: *Ungarn und das Reich vom 10. bis zum 13. Jahrhundert*. München, 2003.

¹⁸² *Nationale Images als Gegenstand vergleichender Literaturgeschichte. Untersuchungen zur Entstehung der komparatistischen Imagologie*. Bonn, 1981. (Aachener Beiträge zur Komparistik 6.)

¹⁸³ Derek Baker (ed.): *Relations between East and West in the Middle Ages*. Edinburgh, 1973.; *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter*. Hrsg. D. Berg, M. Kintzinger. Bochum, 2002.

¹⁸⁴ Jonathan Adams – Katherine Holman (eds.): *Scandinavia and Europe 800-1350, contact, conflict, and coexistence*. Turnhout, Brepols, 2004

¹⁸⁵ Series Editors: James Muldoon, Felipe Fernández-Armesto. *The Expansion of Central Europe in the Middle Ages*. Ed. N. Berend. Farnham, 2012.; *Travellers, Intellectuals, and the World Beyond Medieval Europe*. Ed. J.

valamint francia-német kapcsolatok kutatása is, amelyek természetszerűleg kell, hogy érintsék a középkori Magyar Királyságot is.¹⁸⁶ Újabbban ismét el térbe került a pápaság centrum-szerepe, ill. ezzel kapcsolatban a régiók kérdése.¹⁸⁷ Új megközelítés az is, hogy nem csupán a kapcsolatok összefoglalására törekedtek kutatók, hanem vizsgálták a kontaktusok háttérében megfigyelhető társadalmi-politikai viszonyrendszert is.¹⁸⁸ Közép- illetve Közép-Kelet-Európa sem marad ki a kontaktológiai kutatás látóköréből, születnek összefoglalások Csehország, Lengyelország és Horvátország nyugat-európai kapcsolatairól is.¹⁸⁹ Látnunk kell, hogy Európa újkori és legújabb kori kettészakítottsága nem kell, hogy továbbra is rányomja a bélyegét a történeti munkákra is. Gyakorta olyan, újkori kettészakítottságot vetítettek vissza kutatók a középkor id szakára vonatkozóan is, amely ezekben a századokban sokkal kevésbé volt megfigyelhető.

Magyarországon a kulturális-irodalmi kontaktológia terén már a 20. század elején megkezdődött a tudományos munka: Fest Sándor, Róna Éva, Karl Lajos és Eckhardt Sándor azt vizsgálta, hogyan ábrázolták népünket az első sorban irodalmi művekként számon tartott középkori munkák.¹⁹⁰ Örömteli, hogy az utóbbi években a hazai tudományosságban is megindult a középkori narratív források magyarság-képének feltárása (Radek Tünde,¹⁹¹ Csernus Sándor,¹⁹² Körmendi Tamás,¹⁹³ Nagy Balázs¹⁹⁴, Veszprémy László¹⁹⁵ és Ágoston Magdolna¹⁹⁶). A középkori Magyarország-kép modern elemzésének igényét vetette fel Csukovits Enikő, valamint alapozta meg a további kutatás útjait 2009-es „iránymutató” tanulmányában.¹⁹⁷ Az célja a magyarságról, a magyar népről alkotott kép áttekintése az európai középkorban, a földrajzi megismerés forrásainak görcső alá vonásával egyetemben.¹⁹⁸

Muldoon. Farnham, 2010.; *Spain, Portugal and the Atlantic Frontier of Medieval Europe*. Ed. José-Juan López-Portillo. Farnham, 2013.

¹⁸⁶ Dieter Berg: *Die Anjou-Plantagenets. Die englischen Könige im Europa des Mittelalters 1100–1400*. Stuttgart, 2003.; *Regnum und Imperium. Die französisch-deutschen Beziehungen im 14. und 15. Jh.* Hrsg. Stefan Weiß. München, 2008.

¹⁸⁷ *Rom und die Regionen. Studien zur Homogenisierung der lateinischen Kirche im Hochmittelalter*. Hg. Jochen Johrendt – Harald Müller. Göttingen, 2012. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Neue Folge, Band 19. Studien zur Papstgeschichte und Papsturkunden)

¹⁸⁸ Joseph P. Huffman: *The social politics of medieval diplomacy, Anglo-German relations (1066-1307)*. Ann Arbor, 2000.

¹⁸⁹ *Britain and Poland-Lithuania. Contact and Comparison from the Middle Ages to 1795*. Ed. Richard Unger – Jakub Basista. Brill, Leiden, 2008.; Alfred Thomas: *A blessed shore : England and Bohemia from Chaucer to Shakespeare*. Ithaca, 2007.; *La Pologne et l'Europe occidentale du Moyen-Âge à nos jours : actes du colloque organisé par l'Université Paris VII-Denis Diderot, Paris, les 28 et 29 octobre 1999*. textes réunis et publ. par Marie-Louise Pelus-Kaplan et Daniel Tollet; avec la collab. de Maciej Forycki et Maciej Serwański. Poznań – Paris, 2004.; *Hrvatska/Francuska : stoljetne povijesne i kulturne veze*. Ed. Drazen Katunaric. Zagreb, 1995.

¹⁹⁰ Pl. Karl Lajos: „Margit királyné, III. Béla király neje”, SZ 44 (1910) 1: 49-52.; U : *Árpádházi Szent Erzsébet a francia krónikában*. Bp., 1907.; Pl. Eckhardt Sándor: *Sicambria. Egy középkori munda életrajza*. Bp., 1928.

¹⁹¹ Radek T.: *Das Ungarnbild in der deutschsprachigen Historiographie des Mittelalters*. Frankfurt, 2008.

¹⁹² A középkori francia nyelv történetírás.

¹⁹³ A magyarság ábrázolása a nyugat-európai elbeszélő forrásokban.

¹⁹⁴ „A középkori magyar városok a külföldi utazók leírásaiban”, *Korall* 10 (2009) 79-90.

¹⁹⁵ „Egy kés középkori világkrónika a Mátyás-kori historiográfiában. Johannes de Utino latin nyelv krónikájának hazai recepciója”. SZ 144 (2010) 465-484.

¹⁹⁶ „Mátyás király és kora Jakob Unrest Osztrák krónikájában”, *Életünk* 18 (1990) 8: 666–670.

¹⁹⁷ „Források, műfajok, lehetőségek: a középkori Magyarország-kép elemei”, *Korall* 10 (2009) 5-29.

¹⁹⁸ A dolgozat elkészítése idején nem állt módomban ismerni Csukovits Enikő MTA doktora címéért benyújtott értekezését (*Magyarországról és a magyarokról*. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban. Bp., 2013.), legfeljebb annak közzétett téziseit. (2014. március 24.) Ezen kívül fontosnak tartom hangsúlyozni egyéb műveiben kifejtett munkásságát: Csukovits E.: *Középkori magyar zarándokok*. Bp., 2002.; U : „A halhatatlan Mátyás király itáliai emlékezete (Matteo Bandello két 16. századi novellája)”, In: *Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Nyíregyháza, 2011. 339–344.; U : „A kés középkori városhálózat a kortársak szemével”, In: *A mezővárostól a rendezett tanácsú városig*. Szerk. Garda Dezső. Csíkszereda, 2011. 9–31.; U : „Ismerték-e a kés középkori magyar

A fentiekén kívül az is igazolhatja a téma újszerűségét és fontosságát, hogy az utóbbi években a Mohács előtti Magyarország európai diplomáciai kapcsolataival, a törökellenes összefogás nyugat-európai szemszögből való vizsgálatával külföldön is foglalkoznak, elegendő csupán Andrew Aytont, Jacques Paviot-t, Antonín Kaloust vagy Norman Housley-t megemlíteni.¹⁹⁹ Nyugat-európai történeti műhelyekben is figyelem irányul a középkori Magyarország Európában elfoglalt helyére és kapcsolataira.

udvarban az összes megyét?”, In: *Aktualitások a magyar középkorkutatásban*. Szerk. Font Márta – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs, 2010. 93–121.; U : „Katalónia és Magyarország a középkorban. Királylányok messzi földről”, *História* 31 (2009) 8: 23–24.; U : Késő középkori leírások Erdély-képe. *Erdélyi Múzeum*, 67. (2005) 3–4. 86–104.; U : „A földrajzi megismerés útjai Európában (Az ókortól a nagy földrajzi felfedezések megindulásáig)”, *SZ* 144. (2010) 255–299.; U : „Geográfusok, peregrinusok, tengerészek. Válasz Szommer Gábor bírálatára”, *SZ* 145 (2011) 477–496.

¹⁹⁹ Andrew Ayton: „From Muhi to Mohács – Armies and Combatants in Later Medieval European Transcultural Wars”, In: *Transcultural Wars from the Middle Ages to the 21st century*. Ed. Hans-Henning Kortüm. Berlin, 2006. 213–48.; Kalous, Elfeledett források a mohácsi csatáról; Housley, Crusading; Jacques Paviot: *Les ducs de Bourgogne, la croisade et l'Orient (fin XIVe siècle - XVe siècle)*. Paris, 2003.; *Actes du colloque La Cour du Prince. Cour de France et cours d'Europe XIIIe-XVe siècle*. Éd. Murielle Gaude-Ferragu – Bruno Laurioux – Jacques Paviot. Paris, 2010.

II. Hunyadi Mátyás nyugat-európai politikája

E helyütt Mátyás európai, alapvetően nyugat-európai politikáját szeretném bemutatni, elsősorban azzal a céllal, hogy túllépjek a történetírás hagyományos keretein. Kívül szeretnék lépni Mátyás külpolitikájának a tradicionális megítélésén, a mindmáig markánsan meghatározónak tekintett Habsburg-velencei-oszmán viszonyon és azt egy kicsit talán szélesebb európai kitekintéssel kívánom áttekinteni. Azt próbálom igazolni, hogy Mátyás politikája nem korlátozódott Közép-Kelet-Európára, Ausztriára, Csehországra, Sziléziára, Velencére, hanem azokon túl is, Angliától Mantováig, Burgundiától Aragóniáig igen aktív európai nagypolitikát folytatott. Úgy ítélem meg, Mátyás nyugati diplomáciája, a Habsburgokon és Velencén túli európai diplomáciája kissé mostohagyermek a magyar történetírásnak, igen kevesen foglalkoztak vele. A magyar történetírás sajnos nem szentelt túl széles teret a király nyugati politikájának. Eltekintve Horváth Jenő és Károlyi Árpád 20. század elején kifejtett munkásságától, ez idáig egyetlen kutatás sem törekedett Mátyás „hagyományosan hangsúlyozott”, az oszmánokra, a Habsburgokra és Itáliára korlátozódó diplomáciai tevékenységének látókörén túl vizsgálni az eseményeket.¹ Alig néhány tanulmány tárgyalja Mátyás német szövetségeseivel fenntartott diplomáciai kapcsolatát, a svájci és franciaországi kapcsolatok vizsgálata pedig aránytalanul csekély szerepet kapott. Jellemző, hogy, aki az utóbbi fél évszázadban foglalkozott ezzel, az az osztrák Karl Nehring. Azt gondolom, hogy Mátyás politikájának a szélesebb nemzetközi összefüggésekbe való helyezése a mai történetírásnak is feladata.

Mátyás európai politikáját a középkori külpolitika működési rendszerébe próbálom belehelyezni, s innen láttatva igyekszem meghatározni Magyarország Európában elfoglalt reális helyét az 1460-as évektől és az 1480-as évekig. Mátyás közép-európai terjeszkedését – ausztriai, morvaországi, sziléziai, lausitzi területszerzéseit – nem szeretném abban a hagyományos történetírói kontextusban láttatni, amely negatív képet fest a király nyugati irányú külpolitikájáról, s mely szerint az uralkodó tántoríthatatlan volt abban, hogy uralma alá kényszerítse a közép-európai térség minél több területét. Nem osztom azt a vélekedést sem, hogy Mátyás hódításai az oszmán terjeszkedés malmára hajtották volna a vizet.

1. A külpolitika alappillérei

Mátyás külpolitikája sikeres véghezviteléhez több elfeltételt kellett teljesíteni. Ahhoz, hogy teljes erővel tudjon diplomáciai célkitűzéseit megvalósításához fogni, elsősorban belső konszolidációra és stabilitásra volt szükség. Mátyás meglepő módon önállóan, erőssé kezdetű kormányozni. A tényleges politikai vezetést nem engedte ki a kezéből. Rövid időn belül kiszorította a hatalomból a Garai-Újlaki-Szilágyi csoportosulást, sorozatos hadjáratok révén sikerült kiegészenie a Felvidék jó részét kezében tartó Jiskrával és 1462-re megkérdőjelezhetetlenné tette egyeduralmát. Alapvetően volt számára a Szent Korona visszaszerzése. Amíg Habsburg III. Frigyes császár birtokolta a koronát, Mátyás hatalma nem lehetett legitim. Az 1463-ban kötött bécsújhelyi béke ugyan meggyorsította az ország belső konszolidációját, de az örökösödési szerződés egyúttal meg is határozta a király külpolitikai mozgásterét, sőt, az 1470-es évek végétől, örökös hiányában, egyre inkább szűkítette és korlátozta azt. A belső konszolidáció mellett politikai fegyvertára nem nélkülözhetette az állandóan fegyverben tartott fizetett sereget sem. A több fronton való helytállás, az ország déli határvidékének védelme már nem volt megoldható a hadsereg hagyományos formáival, főpapi és főúri bandériumokkal. Az egy ideiglenesen, egy-egy hadjárat alkalmára felállított, jobbra vagyis fegyverzet és összetétel hadsereg nem lehetett célravezető. A

¹ Károlyi, Mátyás; Horváth, Mátyás.

tervezett közép-európai hatalmi pozíció is megkövetelte egy szisztematikusan megszervezett, bárhol és bármikor bevethet modern zsoldosereg létét.

Mátyás európai politikája értékelésében megkerülhetetlen, hogy néhány szót szenteljünk a török politikájának, hiszen annak megítélése nélkül nem lehet teljes képet alkotni a király diplomáciai erőfeszítéseiről, azzal összhangban kell látnunk.

A magyar történetírásban is nagy viták voltak Mátyás török politikájának a mibenlétéről, lényegéről. Ezeket néhány kérdésben próbálom megválaszolni, de a nyugati külpolitika kissé árnyaltabb bemutatásával megpróbálok ezekre is új válaszokat adni. A történeti irodalomban van egy irányzat, amely Mátyást hibáztatja azért, hogy nem indított nagy törökellenes hadjáratot, és az oszmánok Európából való kiűzése helyett az ország erőforrásait céltalan nyugati hadszíntereken pazarolta el. Első sorban apjához, a nagy törökverőhez mérjük a fiát, és azzal vádolják, hogy elszalasztotta a lehetőséget, hogy Európa egyik leggazdagabb birodalma élén a török ellen vonuljon. Vajon arról van szó, hogy Mátyás reneszánsz hatalomvágytól vezérelve elhanyagolta a pogánnyal szembeni küzdelmet, a pápákat és az európai közvéleményt mindvégig megtévesztő színlelt eltökéltsége csupán eszköz volt? Vajon III. Frigyes császár állandó áskálódása, és a csehek és a lengyelek féltékenysége az oka, hogy nem tudott a keresztes harcra koncentrálni? Azért törekedett egy közép-európai hatalmi koncentráció kiépítésére, hogy annak megnövekedett anyagi erőit a törökellenes harc szolgálatába állítsa? Vagy éppen ezt tette lehetetlenné III. Frigyesnek vagy a Jagellóknak az áskálódása? Ha Nagy Lajos balkáni politikájával kapcsolatban a délszláv-román történetírás felállít egy „törődés-elméletet”, akkor ugyanezt a hipotézist Mátyás kapcsán is fel lehet vetni. Mátyást is értékelik hasonlóképpen, mondván, lehetetlenné tette a Habsburg-Jagelló-szövetség összefogását, ezért nem volt képes fellépni a török ellen.

Kétségtelen az is, hogy ha behelyezkedünk Mátyás korának szemléletébe, az hatalmi és erőviszonyaiba, akkor érthető politikája. Anélkül, hogy értékítéletet mondanék ezekben az igen nagy súlyú kérdésekben, megpróbálok a magam álláspontját megvilágítani. Nyugati politikája kétség kívül rengeteg áldozattal járt. Ugyanakkor Mátyás elfordulását a déli „veszedelemről” és teljes energiájával a nyugati ügyekbe való beavatkozását magam indokoltnak látom. Látnunk kell a király személyes viszonyát a török háború eszméjéhez, illetve azt, mennyiben tartotta a kívánalmakat megvalósíthatónak. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy II. Mehmed állam-potenciálját figyelembe véve, milyen török politika lehetett a korban egyáltalán megvalósítható és eredményes. Kubinyi Andrással egyetértve magam is azt az eredményt tartom igazán jelentősnek, hogy Mátyás országát és a kereszténységet jó időre mentesítette a közvetlen pogány veszélytől, ami 1444 és 1448 után kézzelfogható közelségbe került. Nem 1456, nem Nándorfehérvár volt az, ami egyedül, egycsapásra „megmentette” Magyarországot és a kereszténységet. A török nem csüggedten, hamar kiheverte a vereséget, mely valójában inkább csak a keresztény szemlélet és a nyugati történetírás szerint okozott különösebb sokkot. A hódító szultán állama gyorsan képes volt regenerálódni. 1458-ban az oszmánok lerohanták Szerbiát, elfoglalták a két fontos „kaput”, Galambócot és Szendrőt, majd 1462-ben előzönlöttek Boszniát.

Mátyástól elvárta az európai közvélemény, hogy, apja örökébe lépve, maga legyen a „kereszténység védőbástyája”. „Saját” udvari humanistái is dicshimnuszokat zengtek a királyról. A magyar uralkodó minden megnyilatkozásában központi helyet foglalt el a törökök elleni fellépés, a pogány veszély, és a szüntelen, kíméletlen, megalkuvás nélküli harc gondolata – bár érdekes, hogy frazeológiájában viszonylag ritkán fordult el maga a keresztes háború megnevezés. A pápák joggal reménykedhettek egy új keresztes háború megindításában. Mátyás szívesen hangoztatta, hogy a „kereszténység bástyája”, és többször is elkötelezte magát a törökellenes örök harc mellett, mondván „a török örökös ellenségünk”.

A realitások talaján azonban egészen más a helyzet. Annak ellenére, hogy Mátyás rendkívül élénk diplomáciai tevékenységet folytatott Franciaországtól egészen Perzsiáig, folyton lehetséges szövetségeseket keresve a „Krisztus népeért” folytatott harcban,

ugyanakkor szinte egyetlen uralkodó sem szervezett olyan széles körű pogányellenes koalíciót, mint , a források – legalábbis 1464 és 1475 között, majd 1481 után mindinkább – azt értesítik, hogy békét akart az Oszmán Birodalommal. A törököket nem tekintette kizárólagos ellenségnek.

Mátyás valószínűleg kiválóan informálódott a török birodalomról és jól tudta, mire számíthat, melyek a lehetséges ségei. Azzal is tisztában volt, hogy komolyabb nyugati segítségre nem számíthat, hiszen bármennyire is fellelkesíti a nyugati lovagokat a kereszties eszme, valódi szükség esetén Európa csupán az 1456-os sereghez hasonló, gyenge harcértékű hadat képes felállítani. Felismerte, hogy a kereszties szellem leáldozóban van, bár leveleiben már-már kötelezően és mindennapos módon ostromozta a fejedelmeket, amiért a pogánnyal szembeni küzdelemben magára hagyják. Bármennyire is fogadkoztak a „fácán ünnepen” a burgundi lovagok vagy tett ígéretet a „lánglelkű francia lovagok” fegyverbe állására a „szájhelyes király”, XI. Lajos, Mátyás tisztában volt azzal, semmi egyébire, mint fogadkozásokra nem számíthat; vagy esetleg ha fel is veszi a keresztet egy nyugati princeps, rögzített területi igényekkel lép fel, mint Aragóniai Alfonz, aki latin császár kívánt volna lenni a segítségért cserébe.

A király tisztában volt az oszmán veszéllyel, de apjának kudarcaiból megtanulhatta, hogy kerülnie kell az összeütközést a szultáni hadat vel. Úgy vélte, a második rigómezei kudarc után a nagy balkáni hadjárat már nem célravezető, egy nagy mezei csatában, egyedül Magyarország érforrásaira támaszkodva lehetetlen legyőzni a többszörös túlerőben lévő török sereget. Más eszközökkel, a realitások talaján, s elsősorban egy nagy közép-európai államszövetség koncentrált erőinek a felhasználásával képzelte el a török elleni háborút. Ebben el futára volt a Habsburgok egy nagy dunai monarchiájáról szólott terveinek. Konkrét, kidolgozott elképzelései voltak a török elleni háborút illetően, de azzal is tökéletesen tisztában volt, mindez mennyi pénzért igényel.

Mátyás reálpolitikusként úgy ítélte meg, amíg nem teremti el a nagy hadjárat alapjait, célszerű békében élni a Birodalommal. Ezért is tekintett reménnyel a közép-európai szövetségi rendszer felé. A törökkel való béke és az érdekszférák elhatárolása, a déli határszéli nyugalom úgy tűnik, mindennél fontosabb volt a királynak, hogy elsődleges célját, a nyugati-északi irányú terjeszkedést megvalósítsa.

Mátyás jól tudta, hogy a török hatalom mekkora erőket képvisel és katonáinak létszáma felülmúlja a korabeli Európa összes hadseregét, fegyelmezett és jól szervezett ellátási rendszerrel bír. Felismerte, a kereszties harcban más eszközökre van szükség, állandó várvédők kellenek. Tisztában volt azzal is, hogy nem tud akkora sereget felállítani, amely nyílt színen legyőzné a törököket, apjának kudarcaiból megtanulhatta, hogy kerülnie kell az összeütközést a szultáni hadat vel. A második rigómezei csata legfontosabb tanulsága az volt, hogy egy 30-35 ezer fős nagy hadsereg egy nyílt mezei csatában képtelen legyőzni a többszörös túlerőben lévő török hadsereget. Ha a keresztény erőket egy szultáni hadsereggel kerülnek szembe, akkor, akármely európai hatalmak állnak is sorba, képtelenek akkora hadsereget kiállítani, amely a győzelem reményével állhat ki ellene. Ez a hadsereglétszám a korabeli Franciaország vagy Anglia 8-10 ezer fős hadseregeihez képest is óriási számnak tűnik, de még ez sem lehetett elegendő. Ki kellett tehát építeni valamiféle „túlélési mechanizmust”, hiszen az 1450-es években a török elnyomulása megsemmisítette a Zsigmond-féle ütő államok rendszerét. Mátyás nem „paktált le a törökkel”, csupán modern, korlátozott léptékű hadviselést folytatott. Belátta, hadereje mire képes, és aktív védelemre rendezkedett be. Eközben tovább folytatta a déli végvárrendszer kiépítését, óriási összegeket áldozva egy második, belső védvonal megerősítésére. Hódító Mehmed is tisztában volt Mátyás haderejével, s nem szándékozott az adott történeti pillanatban Magyarországot meghódítani, s megelégedett a status quo alapján kötött békével.

A király európai politikáját nehezítette az is, hogy a keresztény hatalmak féltékenyek voltak Mátyás közép-európai elretörésére, s inkább hátráltatták a törökellenes harcot. Ez

érhet tetten akkor is, amikor Franciaország vonakodott Mátyásnak kiadni a szultánfi Dzsem herceget, így az út kártya nem oda került, ahol igazán hasznát vehették volna. Ráadásul a pápa és Velence több fronton, például Ancona és a nápolyi szövetség kérdésében is szembekerült Magyarországgal.

2. *A nyugati irányú külpolitika alapjai*

Mátyás államának éves jövedelme legfeljebb a kor legnagyobb uralkodóihoz, a burgundi hercegéhez mérhet. A hatalmas Oszmán Birodalom bevételei azonban a Mátyásénak is a kétszeresére-háromszorosára tehetek, így a páratlan gazdagság sem volt elegendő a hosszú déli végvárrendszer védelmére és az elengedhetetlen zsoldossereg ellátására. Ezért volt kénytelen a király újabb- és újabb jövedelemforrások után nézni, s ez a megfontolás állt nyugati külpolitikája háttérében is. A védelem költségei évről évre többet emésztettek fel, mint amit a királyság maga ki tudott termelni. A király Cseh- és Morvaország, valamint Szilézia javaival kívánta pénzügyi helyzetét javítani, s titkon azt remélte, a cseh királyi, német birodalmi választófejedelemi cím révén lehet sége nyílni a Német-Római Császárság koronájának a megszerzésére. Miután a birodalmi győzések által megszavazott segélypénzek csak csordogáltak, úgy ítélte meg, csak a birodalmi korona megszerzésével tudja biztosítani a törökellenes háborúhoz szükséges erőforrásokat. Ezért fordított oly nagy energiát a cseh korona megszerzésére.

Úgy ítélem meg, hogy Mátyást a sziléziai-cseh-osztrák háborúiban nem kizárólag az anyagi elnyök vezették. A tartományok jövedelmei is közrejátszottak abban, hogy a maga elképzeléseit képes legyen megvalósítani, de véleményem szerint számára az volt az elsődleges, hogy egy igen stabil hatalmi koncentrációt, egy szövetségi rendszert, egy közép-európai, és a német birodalom keleti tartományait is magában foglaló ligát kívánt megszervezni. Politikai tekintetből két kívánt kovácsolni morva és sziléziai tartományaiból, amelyre a későbbi szélesebb európai diplomáciájában építeni akart. Mátyás saját szövetségi háttérként tekintett a hosszú évek munkája révén kiépített, a Habsburgokkal és a Jagellókkal szembenálló „keleti blokkra”, Szászországra, Türingiára, Meissenre, Brandenburgra, a Bajor Hercegségre, Pfalzra. E térségben kívánt döntő hatalmi tényező lenni, egy erős hatalmi koncentrációt akart létrehozni a régióban, a Birodalom keleti felében – szinte a dán határtól Münchenig – s megalapozni egy súlyponti, regionális hatalmi pozíciót Magyarország számára. Ezzel a ligával a kezében elnyerhette Európa meghatározó jelentőségű hatalmának, Burgundiának a szövetségét is, mellyel egyszer s mindenkorra megszabadulhatott volna a Habsburgok ellensúlyától. Ezek a meghatározó indítékok vezették az 1460-as és '70-es években. Erre a politikai tekintélyre támaszkodva a későbbiekben nyugodt szívvel fordulhatott volna a török kérdés megoldásához. S úgy tűnt, egészen Merész Károly burgundi herceg 1477-es haláláig, hogy ez meg is valósulhat. A birodalom keleti területein az 1470-es évek közepe után Mátyás volt az igazi uralkodó, bírt döntő befolyással, nem pedig a Habsburgok. Véleményem szerint ez a célkitűzés állt Mátyás homlokterében, s emellett, ha megteremtődött ez a hatalmi koncentráció, körülbástyázva szövetségekkel, szövetségi rendszerekkel Burgundiától Anglián át Nápolyig, akkor létre lehet hozni, vagy meg lehet próbálkozni az oszmánokkal való viszony újragondolásával is. Mindezeket alapvetően az angol és burgundi kapcsolatok forrásainak médiumán szeretném láttatni.

A vizsgálat első szakaszában Mátyás 1463-64 és 1477-78 közötti nyugati politikájára szeretnék koncentrálni, főként a birodalmi és birodalmon túli szövetséges rendszereire. Az 1480-as évek első harmada, közepe után már egyre növekvő mértékben a trónutódlás foglalkoztatja és Corvin János utódlásának biztosítása már egy más vetületet, arculatot kölcsönöz a politikájának. Az 1470-es évek elejétől Merész Károly nancy-i csatavesztéséig terjedő magyar-burgundi – és mindezek mögött, hangsúlyozom nápolyi-angol – szövetségre

helyezem a f hangsúlyt. Azt próbálom itt megvilágítani, hogy az ország ezekben az években olyan jelleg európai nagypolitikai konstellációk részese volt, amelyre 1437 óta nem volt példa. Mátyás Magyarország szerves része volt a kor meghatározó európai érdekcsoportjainak, csatlakozott a nagypolitikát alakító szövetségi rendszerekhez. Európa meghatározó politikai tengelye ebben a korban, 1466 és 1477 között – amire fel lehet f zni Mátyás egész szövetségi kapcsolatrendszerét – az XI. Lajos francia királynak és burgundi Merész Károly hercegnek a szembenállása. Véleményem szerint nem a Habsburgok, nem III. Frigyes határozza meg ekkor Európa diplomáciai életét, hanem ez a dönt jelent ség hatalmi konstelláció: Burgundia illetve a Valois-Franciaország, valamint szövetségi rendszerük, ligái szembenállása, melyben fontos része van Magyarországnak, (a York-házi) Angliának, Nápolynak. Bizonyos értelemben az osztrák-német és a magyar történetírás is kissé talán túlságosan is nagy jelent séget tulajdonít a Habsburg-hatalomnak ebben az id szakban, magának III. Frigyesnek is. III. Frigyes is gyakran megpróbálják egyfajta emblematikus figuraként beállítani, noha az 1460-as években még a saját Habsburg-tartományokon belül, a saját családján belül is konfliktusokkal kellett szembenéznie. Például 1461-ben VI. Albert osztrák herceg éppen Mátyás szövetségét keresi; kés bb pedig Zsigmond f herceg tiroli gróf (†1496) a burgundiak és Magyarország ligájába lép Friggyessel szemben. Ezen évtizedekben, Miksa 1477-es burgundi házasságáig III. Frigyes ugyan viseli a császári címet, de még nem centrális jelent ség az európai politikában, majd éppen a burgundi örökség megszerzése után lesz az. Mátyás diplomáciájának alapvet fontosságú eleme a burgundi szövetség, az anti-Valois és a Habsburg-ellenes tengelyhez való csatlakozás – melyben része van természetesen a párhuzamos szövetségi kapcsolatoknak, a burgundi-nápolyi és Magyarország Aragóniai-házzal való kapcsolatainak, csakúgy, mint Károly herceg és Mátyás párhuzamos, ferrarai, York-házi, milánói kapcsolatrendszerének is. Az 1470-es évekt l Mátyás sorra köt szövetségeket azokkal a birodalmi tartományokkal, fejedelmekkel – Wittelsbachok, Wettinek, Württemberg, a kölni érsek – akik burgundi Károly szövetségesei is, valamint szoros kapcsolatban állnak Nápollyal, Milánóval, Ferrarával.

3. *Mátyás és Burgundia szövetségesei a Birodalomban*

Azért, hogy Mátyás megszerezze, majd megtartsa a cseh koronát és a választófejedelmi címet, Mátyás egységes frontot kívánt kialakítani Friggyessel és a Jagellókkal szemben. A Cseh Királyságot és Sziléziát szövetségeseikkel akarta körbevenni. A birodalmi szövetségeseiket a háta mögött tudva Mátyás azt remélte, hogy elégtételt vehet a császáron, amiért az támadó jelleg szövetségre lépett a Jagellókkal Magyarország ellenében.

A választófejedelmekkel fenntartott kapcsolat, melyet Mátyás nagyra becsült, sokat jelentett Magyarország ügye szempontjából. A király folyamatosan törekedett jó viszonyt fenntartani a birodalmon belüli lehetséges szövetségeseikkel, els sorban az egyházi fejedelmekkel, akik nagyobb önállósággal folytathattak diplomáciai tevékenységet, és kevésbé voltak kitéve a Habsburgok befolyásának.

A Wittelsbach-ház mindegyik ága már az 1460-as évek dereka óta mind Magyarország, mind pedig Burgundia egyik legszilárdabb szövetsége volt, s igen élesen Habsburg-ellenes álláspontot foglalt el. A bajor hercegek – IX. Gazdag Lajos, Landshut ura (1450-79), majd 1482-ig György landshuti herceg (1479-1503) és IV. Bölcs Albert, müncheni bajor herceg (1467-1508) – Mátyás és Károly stabil partnerei voltak.² Pfalz Wittelsbach-házi palotagrófjai régóta a Habsburg-ellenes ügy támogatói voltak. Bajorországi unokatestvéreikkel egyetemben Mátyás pártolóiként vettek részt a magyar király III. Friggyessel szembeni küzdelmében. Alsó-bajorországi Lajos herceg, mivel elfoglalta Dinkelsbühl és Donauwörth szabad birodalmi városokat, a Habsburgok régi ellenségének

² Mátyás Albertnek: 1471: DF 293 007.; Nehring, Quellen, n. 27.

számított. 1469-ben a bajor hercegek ismerték el el ször Mátyást Csehország királyaként.³ Mi több. Albert herceg felajánlotta, hogy a magyar király vikáriusaként is közrem ködne a Cseh Királyságban. A Wittelsbachok mindnyájan elküldték képvisel iket Mátyás és Aragóniai Beatrix esküv jére. Er s Kristóf, müncheni bajor herceg (†1493) jelen is volt és képviselte a dinasztíát a menyegz n – ami a korban egy diplomáciai konferencia is volt, s a szövetségi rendszer tekintélyét volt hivatott sugallni szert Európában. Kristóf herceget „Szent István kardjával” maga a király ütötte lovaggá és „ ült legközelebb a Királynéhoz, közvetlenül a balján”. 1476-ot követ en Kristóf herceg évjáradékot kapott Magyarország királyától.⁴

A Wittelsbachok rajna-pfalzi ága – I. Gy zedelmes Frigyes (1451-76), valamint Igazságos Fülöp (1476-1508) rajnai palotagróf, választófejedelem – a burgundiak és Mátyás híve volt III. Frigyesse szemben.⁵

Károly herceg régóta, 1465 óta szövetségben állott Wittelsbach Frigyes rajnai palotagróffal, aki Elzászban még kormányzójaként is közrem ködött, illetve IX. Lajos bajor herceggel.⁶ Frigyes választó és a Habsburgok viszálya 1464-re nyúlik vissza, ami 1470-re nyílt háborúba torkollott, ezért is lehetett központi alakja a burgundi-magyar szövetkezésnek. A császárral való szembenállásuk f oka az volt, hogy IV. Lajos palotagróf halála után az öccse, Frigyes, bátyjának a fia, a kiskorú Fülöp nevében kívánta kormányozni a grófságot, amibe III. Frigyes császár nem egyezett bele: Ennek ellenére Pfalzi Frigyes fiává fogadta unokaöccsét, Fülöpöt, és de facto maga uralkodott 1476-ig. 1469-ben Mátyás is egyezséget kötött a választóval, és részben a Wittelsbachok közvetítése révén kívánta megnyerni Burgundiát a Habsburg-ellenes liga számára.⁷ A másik oldalról pedig Károly mindent megtett, hogy a rajnai palotagrófságot eltántorítsa egy esetleges francia közeledést l. A Wittelsbachok palatinátusi ága régóta támogatta az angol és burgundi oldalt a Valois-kkal szemben: már a Százéves Háborúban részt vettek angol-burgundi harcokban Franciaország ellenében. I. Frigyes apja, III. Lajos Angliai (Plantagenet) Blankát (Blanche of England), IV. Lancaster Henrik király leányát vette feleségül. A palotagrófok ugyancsak partnerre leltek Mátyásban III. Frigyesse szembeni küzdelmükben. Frigyes és Lajos katonailag is sikeres volt a császárral szemben, hiába állította vele szembe III. Frigyes még Dieter von Isenburg mainzi érseket is. Mi több, még meg is növelte az ellen rzése alatt álló területeket, s az új mainzi érsek, Nassaui János pedig már a burgundiak ügyének a támogatója volt. Az új palotagróf, Fülöp ugyancsak folytatta a hagyományos pfalzi irányvonalat 1476 után is.⁸

Frigyes és Fülöp választók unokaöccsére, II. Pfalz-Mosbach-I Ottó (1461-99) – aki egy id ben a palatinátust is kormányozta – is részt vett Mátyás esküv jén. Igen fontos Mátyás politikája szempontjából az is, hogy olyan tartományurakkal, fejedelmekkel kívánt kapcsolatba kerülni, akinek dönt szava van a birodalomban, különös tekintettel a jelent s tekintéllyel bíró egyházmegyék prelátsúaira és az egyházi választófejedelmekre. Így kapcsolata a Merész Károllyal szintén szövetségben álló Wittelsbach-házi Ruprecht kölni érsekkel (1463-80), Gy ztes Frigyes pfalzi választó öccsével is értékes volt a számára – ahogyan Mátyás számára is. Ezzel a kapcsolattal egyszerre két választót is megnyertek mind a ketten. Mátyás is igen nagyra értékelte a Ruprecht érsekhez f z d kapcsolatát.⁹ A burgundi herceg fegyveresen is hajlandó volt támogatni a pfalzi házból származó kölni

³ Nehring, Matthias, 41.

⁴ Magyarország király, Mátyás esküv je, 126–29.; Aragóniai Beatrix, n. 25.; A pfalzi beszámoló: *Mátyás király menyegz je 1476. A pfalzi választófejedelem követeinek hivatalos jelentése szerént*. Szerk. Kazinczy Gábor. Pest, 1863. 117–37.; Peter Eschenloer is említi Kristófit boroszlói krónikájában. Szamota, Régi utazások, 106.

⁵ E. Kovács, Matthias, 106.

⁶ Vaughan, Charles, 16.; 124.

⁷ Nehring, Matthias, 68–69.

⁸ Paravicini, Merész, 110–11.

⁹ Mátyás Ruprecht kölni hercegérseknek: 1479: MKL I. n. 320.

érseket, amikor Neuss városa fellázadt ellene 1473-ban. Ugyancsak Károly közbenjárására volt szükség, amikor 1474-ben a kölni káptalan is az érsek ellen fordult, és Ruprecht helyett új püspököt választott. Éppen ezért az érsek katonai szövetségre lépett Károllyal és behívta a burgundi seregeket.¹⁰

A Német-Római Császárságon belül Mátyás másik legjelentősebb szövetségesei a Wettinek voltak. Merész Albert szász herceg (1464-1500) – Burgundia elretolt bástyája a birodalom keleti felén, az Aranygyapjas Rend lovagja – valamint Ernő szász választó, Thüringia tartománygrófja, meisseni gróf (1464-86), továbbá a szász-weimari III. Bátor Vilmos, thüringiai tartománygróf (†1482). Mátyás egyértelmű sikere volt, hogy le tudta választani a Habsburgokról és Podjebrád György I. Ernő és Albert szász hercegeket, s t, Ernő fel is ajánlotta leányát Mátyás hitvesül.¹¹ A szász hercegek hajlandóak voltak elismerni Mátyást cseh királynak, cserébe a király elismerte minden jogigényüket Sziléziában és Csehországban.¹²

Viszontagságos kapcsolat fűzte Mátyást a Hohenzollernekhez, III. Albert Achilles Brandenburg választója, Ansbach grófja (1471-86) még az 1460-as években Mátyáshoz kívánta adni a leányát, mi több, Mátyás is tervebe vette, hogy feleségül kéri Albert bátyjának, II. Frigyes grófnak a leányát. (1471-ig Frigyes volt a választó.) Habár az gróf elutasította a házassági ajánlatot, 1469 júniusában Boroszlóban végül is elfogadott egy 2000 forintos évjáradékot, s cserébe vállalta, hogy támogatja Magyarországot a cseh koronáért folytatott harcban. 1471-ben a király támogatást kért Brandeburgtól, már az új választótól, Alberttől Lengyelország ellenében, és követként Georg von Steint [Georgius de Lapide] küldte, hogy egy megállapodást készítsen el.¹³ 1472-ben Pálóci Imrét és újfent Georg von Steint bízta meg a király, hogy egy megegyezést hozzanak tet alá Brandenburggal.¹⁴ A felek 1472-ben a zerbsti konferencián rendezték vitás ügyeiket. A szász hercegek, Albert, Ernő, és nagybátyjuk, Thüringiai Vilmos is jelen volt.¹⁵ Első sorban a luxemburgi örökség kérdésében egyeztek meg. Bátor Vilmos V. László húgának (így Luxemburgi Zsigmond unokájának), Annának a leszármazottja volt és ilyen módon magyar királyi vérből származott, s jogot formált a luxemburgi hercegségre. Mátyás kiterjedt tárgyalásokat folytatott Vilmossal, ugyanis Luxemburgot a burgundiak szerezték meg maguknak. 1467-ben az utolsó Habsburg, aki igényt formálhatott a hercegségre, Ausztriai Erzsébet a burgundi hercegre hagyta tartományát, Károly burgundi herceg felvette a Luxemburg hercege címet. Mátyás és Burgundia szövetségesi kapcsolata részeként lehet ség nyílt arra, hogy Bátor Vilmos thüringiai tartománygróf valamilyen részt kapjon a hercegségből ezen a kapcsolatszerzőn keresztül. Thüringia grófja és Wettin-házbeli unokaöccsei reménykedhettek benne, hogy Mátyás közbenjárásával még Károly életében megkaphatják a luxemburgi örökség egy részét. Vilmos maga azonban csak leánya számára kívánt jogigényt szerezni Luxemburgra. Mátyás viszont azzal, hogy tet alá hozta Thüringiai Vilmos leányának, Margitnak és Albert

¹⁰ Mátyás a szász hercegekhez: 1468-1474: MKL I. nos. 172., 179., 180., 181., 183., 186., 192., 195., 198., 199., 201., 202., 204-209., 216-218., Nehring, Quellen, nos. 29., 39., Szövetség: 1471: Nehring, Quellen, VI/1-2. (248. o.), Jegyesség: 1474. márc. 27.: Paravicini, Merész, 111.

¹¹ Mátyás követsége Alberthez: 1468: MKL I. n. 236.; Közeledés Albert és Ernő felé: 1470: MKL I. nos. 179.; 180-81.; megegyezés a szász hercegekkel: 1471: MKL I. n. 183.; béke és barátsági egyezmény: MKL I. n. 186.; a király felhívása, hogy tartóztassák fel, ha hozzájuk menekül Janus Pannonius: MKL I. n. 190.; cselekedeteik összehangolása a birodalmon belüli közös ellenfelekkel szemben: MKL I. n. 202.; követség a barátság megújítására, 1473: MKL I. n. 204.;

¹² E. Kovács, Matthias, 108.

¹³ MKL I. nos. 187.; 188. [DF 293 252]; Fraknói, Hohenzollernek, 5-6.; 9-10.

¹⁴ 1472: Albert választóhoz: DF 293 250., MKL I. n. 194. Stein levelei: 1472. márc. 23.-jún. 7.: DF 293 091., 293 103., 293 105., 293 107., 293 108.

¹⁵ DF 293 251., MKL I. nos. 191.; 192.; 195.; Fraknói Vilmos: „Az 1472-iki zerbsti szövetség”, *Történeti Szemle* 3 (1915) 1: 115-118.; 1472. máj. 18.: Mátyás Ernő herceghez: DF 293 102. Albert választó válasza: DF 293 104., 293 106.

Achilles brandenburgi gróf fiának, János Cicerónak (1486-99) a házasságát, nemcsak kibékítette a Wettineket és a Hohenzollerneket, hanem mindkettőt azzal a reménnyel töltötte el, hogy meg tudja nyerni Burgundiát, hogy adjon át területeket a gazdag nyugati hercegségbe.¹⁶ (Margit és János 1476-ban kötött házasságot.) Sőt, a Hohenzollernek még Burgundiával is jó kapcsolatot alakítottak ki 1474-75-ig, hiszen még Albert Achilles másik fiának és Burgundi Máriának a házassága is szóba került. Következésképpen egészen 1477-ig Brandenburg Mátyás híveként politizált, s ami igazán fontos volt, később sem állt, egészen 1482-ig a Jagellók mellé.

1473 folyamán egy Habsburg-ellenes szövetség létrehozásának reményében több követ is megjárta a Magyarország, Szászország és Brandenburg közötti utakat. Mátyás csak azt követően biztosította 1472 szeptemberében a császárral elégedetlen ausztriai rendeket támogatásáról, hogy pozitív választ kapott a brandenburgi választófejedelemtől,¹⁷ és csak az után vetette a császár szemére Magyarország-ellenes szövetségének megkötését a Jagellókkal, hogy maga mögött tudta birodalmi szövetségeseit.¹⁸ Brandenburg támogatását élvezve 1475 elején megismételte szemrehányását.¹⁹ Brandenburg a közös ellenfél, Lengyelország miatt volt érdekelt a magyar kapcsolatok fenntartásában, és első sorban riválisa, Jagelló Ulászló ellenében szövetséget kötött Mátyással. 1470 elején, majd 1474-75 folyamán Albert tárgyalásokat folytatott annak érdekében, hogy egyik fia feleségül vehesse Máriát, Merész Károly lányát és örökösét. A brandenburgi választó és IV. Bölcs Albert, Bajorország-München hercege, valamint Trier és Mainz érsekei meghívták Mátyást a választófejedelmek Augsburgban megrendezésre kerülő tanácskozására, ahol a Habsburgokkal szemben folytatandó politikájukat vitatták meg.²⁰

Szászország és Brandenburg a Szentszék iránymutatását követték, hiszen IV. Sixtus 1472 márciusában történt beiktatását követően bejelentette, hogy elismeri Mátyás Csehország trónjával szemben támasztott igényét. Amikor IV. Kázmér lengyel király 1471-ben szén megtámadta Magyarországot és lengyel helyrsegeket helyezett el az elfoglalt várakban, Mátyás új szövetségesei szembesültek vele, hogy a helyes úton járnak, mivel a pápa támogatását Magyarország királya élvezte. Ez is azon közös érdekek egyike volt, amelynek hatására Károly burgundi herceg közeledni kezdett Mátyás felé.

Merész Károly a birodalom keleti határán is igyekezett szövetségeseket kötni. Már 1467-ben szövetségre lépett az Oldenburg-i dinasztiából származó I. Keresztéllyel, Dánia (1448-81), Norvégia (1450-81) és Svédország (1457-81) királyával.²¹ Ezt a szövetséget 1474. november 29-én a neuss-i táborban a király testvérével, Gerhard-dal, Oldenburg hercegével (†1500) is megerősítette, és támogatást ígért a hercegnek Közép- és Kelet-Frízföld megszerzésére irányuló törekvéseihez. Gerhard 1474. december 3-án még hűségesküet is tett a burgundi hercegnek, Károlynak ekkor ugyanis égető szüksége volt szövetségesekre. Az angol követek néhány nappal korábban kaptak megbízást tárgyalások lefolytatására Mátyással, és mindez csak néhány héttel azt követően történt, hogy a herceg maga is szövetséggkötésre tett javaslatot Mátyásnak. A neuss-i táborban maga I. Keresztély is megjelent, és Burgundia katonai támogatását kérte a Habsburgokkal szemben, Károly pedig kétségbeejtő helyzetében még a lánya kezét is oda ígerte Dánia királyának. Mátyás és Burgundia szövetségesei politikai téren ugyan ilyen álláspontra helyezkedtek Dániával szemben. Az Oldenburgok a burgundiak érdekeltségébe tartozó más szövetségeseikkel, a Wettin és a Wittelsbach

¹⁶ Követ Vilmos tartománygrófhhoz, 1473: DF 293 128., MKL I. n. 201.

¹⁷ MKL I. n. 196.

¹⁸ MKL I. nos. 205.; 214.

¹⁹ MKL I. n. 219.

²⁰ 1473. aug.: Károlyi Árpád: „Adalék Frigyes császár és Mátyás király viszályai történetéhez”, *Történelmi Tár* 37 (1892) 1–41.; 226–66. itt 28–31.

²¹ Vaughan, Charles, 44.

hercegekkel is jó kapcsolatokat ápoltak.²² II. Frigyes brandenburgi választófejedelem az 1460-as évek végén, amikor Mátyás éppen leányának kezét szeretne volna elnyerni, javaslatot tett a kapcsolatfelvételre Dánia és Magyarország királyai között.²³

A magyar uralkodónak a német egyházi fejedelmek közötti tekintélyét emelte Friedrich Mauerkircher passauai püspök (1482-85), valamint Bernhard von Rohr salzburgi érsek (1466-82) szövetsége.²⁴ Bernhard von Rohr Magyarország katonai támogatását is kérte, és stájerországi várakat bocsátott Mátyás rendelkezésére. Mátyás a bajor pártfogást élvez passauai püspököt is támogatta a Habsburgok jelöltjével szemben.²⁵

Burgundia közvetítésével került Mátyással kapcsolatba egy másik német birodalmi választófejedelem is, a badeni házból származó trieri érsek is, Johann von Zähringen (1456-1503) és öccse, Georg von Zähringen metzi püspök (1459-84). Az 1470-es évek közepén Mátyás megpróbált létrehozni egy Jagelló-ellenes szövetséget a Német Lovagrenddel és annak lehetséges szövetségesével, Ermland püspökével, Nicolaus von Tüngennel.²⁶ Heinrich Reffle von Richtenberg nagymester (1470-77) egy káptalant ajánlott neki Poroszországban, ha segítségükre siet a lengyelek ellen vívott „Pfaffenkrieg”-ben (a „papok háborújában”).²⁷

1469-ben Zsigmond, Tirol grófja Károly segítségét kérte a svájciakkal szemben, cserébe elzalogosította számára Felső-Elzász felett gyakorolt hűbéri jogait, hogy eredményesebben védelmezhesse a területet az *Eidgenossen* szemben.²⁸ Ugyanakkor Elzász elfoglalása komoly vitához vezetett a császár és Zsigmond között. Károly alkut kötött. Támogatásért fejében ragaszkodott hozzá, hogy Zsigmond vesse fel Károly római királlyá választásának lehetőséget, és ösztönzésképpen még lánya, Mária kezét is felajánlotta a Tirol grófja számára.²⁹ Csakhogy Károly elzásziakkal szemben folytatott politikája arra sarkallta az elzásziakat, hogy a svájciakhoz forduljanak segítségért. Egészen ez idáig Zsigmond Merész Károly legfontosabb szövetségesének számított, valamint fontos összekötő kapocsként szolgált Károly és Mátyás között, aki szintén a Habsburg-ház megosztására törekedett és már az 1460-as évek elején is lépéseket tett rá, hogy éket verjen Frigyes császár és öccse és családon belüli rivalisa, VI. Albert, Ausztria hercege továbbá Stájerország, Krajna és Karintia hercege közé. Zsigmond 1474-ben Konstanzban kénytelen volt békét kötni a svájci konföderációval (*Ewige Richtung*). Vissza akarta vásárolni elzászi birtokait Károlytól, aki visszautasította ajánlatát. A svájciak egyesültek az elzászi városokkal és Habsburg Zsigmonddal egy „burgundi-ellenes ligában”, amelyhez Károly ellenfelei közül többen csatlakoztak, mint valaha (Konstanzi Liga).³⁰

Károly herceg még tovább szövelezte a XI. Lajost körülvevő hálót: Szavojával is szövetekezett a Valois-ek ellen. IX. Amadé herceg két fivére, Földnélküli Fülöp, Bagé grófja és Bresse ura (†1497) valamint Jakab, Romont grófja (†1486) a burgundi seregekben harcoltak a franciák ellen. Miután 1472-ben IX. Szavojai Amadé özvegye, Valois Jolánta, XI. Lajos húga lett a hercegség régense és a kiskorú örökös, Philibert nevében kormányzott, a dinasztia tagjai, francia befolyástól tartva Burgundi Károlyhoz fordultak.³¹

Nagyon sok szállal kötődik egymáshoz ez a szövetségi rendszer, ami dinasztikus kapcsolatokban is megragadható. Az 1460-as évek derekától megfigyelhetjük, hogy a liga tagjai elszövegettel kötnek házasságokat egymás családjain belül. E konstellációban is értelmezhetjük Mátyás és Aragóniai Beatrix házassága; valamint Aragóniai Frigyes (Ferdinánd

²² Paravicini, Merész, 109.; Vaughan, Charles, 112.; 329.

²³ Keresztély is Hohenzollern-házból házasodott. Fraknoi, Hohenzollernek, 12.

²⁴ DF 258 304., MKL I. n. 193.

²⁵ E. Kovács, Matthias, 122.

²⁶ Hoensch, Matthias, 141.; Nehring, Wuellen, 57.; XI.

²⁷ Galla, Mátyás és a Szentszék, 158.

²⁸ Paravicini, Merész, 40.

²⁹ Horváth, Mátyás, 84.

³⁰ Paravicini, Merész, 127.

³¹ Vaughan, Charles, 57.; 73.; 320.; Paravicini, Merész, 107.

nápolyi királynak a fia, Beatrix bátyja) és Merész Károly leányának Burgundi Mária eljegyzése. V. Ulrich, Württemberg(–Stuttgart) grófja (1419-80), aki h szövetségesként képviseltette magát Mátyás esküv jén, szorosán köt dött a burgundiakhoz és a liga más tagjaihoz is, családi kapcsolatok révén is. Ulrich unokafivére, Heinrich ugyancsak évjáradékot kapott a burgundi hercegt l.³² (Württemberg grófjának els felesége Klévei Margit, I. Klévei Adolf és egy burgundi hercegn leánya volt; második neje pedig Erzsébet landshuti bajor hercegn , IX. Gazdag Lajos herceg húga; harmadszor pedig a Szavojai-házból n sült, Margitot, VIII. Amadé herceg és egy burgundi hercegn gyermekét vette n ül.) Pfalz-Mosbach-i Otto alsó-bajorországi IX. Lajos unokaöccse volt. IX. Gazdag Lajos leánya, Katalin Fülöp pfalzi választóhoz ment feleségül. Ern szász választó Erzsébetet, IV. Albert, Fels -Bajorország-München hercegének a testvérét vette n ül. I. Gy zedelmes Frigyes pfalzi választófejedelem a burgundi-szövetséges Szavojából származó Matildát vette feleségül. Merész Albert szász herceg leánya Habsburg Zsigmond tiroli gróf jegyese lett. A liga tagjai között több keresztházasság is kötöttetett. Ern szász választó felesége Erzsébet, IV. Bölcs Albert és Er s Kristóf müncheni bajor hercegek húga volt; Ern és Albert szász hercegek Amália nev húga pedig IX. Gazdag Lajos landshuti bajor herceg neje lett. Alfonz, I. Ferdinánd [Ferdinánd] nápolyi király (1458-94) fia Ipolita Sforza milánói hercegn t, Galeazzo Maria Sforza (1466-76) milánói herceg leányát vette n ül. Anna Sforza Alfonso d’Este, Ercole d’Este, Ferrara, Modena és Reggio hercege (1471-1505) és Aragóniai Eleonóra fiának a felesége lett; Bianca Maria Sforza pedig I. Philiberthez, Szavoja hercegéhez ment n ül. Ugyancsak napirendre került egy Sforza-leány és Edward, Wales hercegének, IV. (Yorki) Edward angol király fiának a jegyessége. Gian Galeazzo Sforza (1476-94), Milánó hercege, Aragóniai Izabellát, II. Alfonz nápolyi király leányát, Beatrix királyné unokahúgát vette feleségül. Bona, Szavojai Lajos herceg leánya Galeazzo Maria Sforza milánói herceghez ment n ül.

4. *Merész Károly és Mátyás kapcsolatai*

Burgundia és Magyarország közeledése már az 1470-es évek elején megfigyelhet , párhuzamosan a Habsburg-burgundi és a magyar-Habsburg viszony megromlásával. Ennek tárgyalása el tt azonban át kell tekintenünk a két hatalom viszonyát az 1460-as években.

A burgundiak – Merész Károly apja, Jó Fülöp herceg – közép-európai politikája az 1460-as évek elején és közepén Podjebrád György körül forgott. II. Pius pápa keresztes hadjáratában a herceg természetesen jeles szerepet kívánt játszani. Ennek is volt azonban egy franciaellenes éle, mivel a f célja az volt, hogy a pápát rávegye, ne támogassa az Anjou-ház trónigényét Nápolyban. XI. Lajos a nápolyi trónért azt is bevetette, hogy ultimátumot adott a pápának, hogy máskülönben Podjebrád Györgyöt fogja támogatásáról biztosítani. XI. Lajos ezért akár a pápával is szembement volna, követte, Antonio Marini 1464 tavaszán Budára jött, részben a cseh király megbízásából, hogy Mátyást bevonja a Franciaországgal tervezett pápaellenes szövetségre.³³ Mátyás kizárólag a keresztes harc ügyében akart a Valois-uralkodóval tárgyalni, legfeljebb abban számított rá, hogy a császárral szembeni sérelmeit a francia király elé is tárta.³⁴ A francia király mindezen terveket éveken át lebegtetete, ami természetszer leg szembefordította a Podjebrád ellen 1469-ben hadjáratot vezet Mátyással.³⁵ A magyar támadásra a cseh király azzal válaszolt, hogy nyomban segítséget kért

³² Vaughan, Charles, 287.

³³ Kronológia, I. 283.

³⁴ 1465 eleje: XI. Lajosnak : MKL I. 49.; 1465. okt. eleje: Mátyás Guillaume d’Estouville roueni érseknek. MKL I. 84.; Az év folyamán jár is nála egy francia követ 1465.: dec. 2: XI. Lajosnak: MKL I. 95.

³⁵ Horváth, 83.; Fraknói, Hunyadi Mátyás [<http://mek.oszk.hu/05700/05736/> – 2008. október 28.] A francia király még 1468-ban az eretnekek elleni keresztes hadjáratban való részvételér l biztosította a magyar királyt.

a francia királytól.³⁶ Ez már egyértelműen közös platformra „hozta össze” Magyarországot és a Valois-k ellenfelét, Burgundiát. Mindazonáltal, az 1460-as évek végén Podjebrád György megpróbálkozott a másik oldallal is, és 1469-ben, majd az 1470-es évek elején a burgundi herceghez is követeket küldött.³⁷ II. Pál pápa, miután kiderült, hogy a husziták elleni keresztes hadjáratban nem számíthat a franciákra, úgy gondolkodott, hogy Burgundiát vonja be, akár azzal az ígérettel, hogy Merész Károlyé lesz a cseh korona. A Mátyás által szorongatott III. Frigyes ugyancsak osztotta ezt a tervezetet.³⁸ Károly herceg fő célja, a független burgundi monarchia megteremtése érdekében nem tartotta eleve elvetendőnek, hogy egy birodalmi választófejedelmi címmel gazdagodjék.³⁹ Ez utat nyithatott volna a számára ahhoz, hogy választófejedelemeként német király lehessen. Azonban ezt úgy látta megvalósíthatónak, ha kibékíti az eretnek királyt a pápával, máskülönben Csehország megszerzéséhez hatalmas anyagi és katonai erőfeszítésekre lett volna szükség.⁴⁰ Ezt viszont a Szentszék találta elfogadhatatlannak. Amikor a herceg azután felismerte, hogy Podjebrádnak a magyar hadjáratok és a pápai kiközösítés mellett egyre kisebb súlya van Csehországban is, nagyon okosan kihátrált a huszita király mögül.⁴¹ Podjebrád halálát és a magyar győzelmeket követően közeledett a már cseh királlyá választott – és a választófejedelmi cím várományosának tekintett – Mátyás felé, és céljait egyre inkább az segítségével látta megvalósíthatóknak. Mátyás is tervbe vette a német királyi cím megszerzését, de első próbálkozását az ehhez vezető első lépés megtételére – III. Frigyes leányának, Kunigundának a kezét akarta megszerezni – a császár mereven elutasította, ami megint csak közös táborba sodorta a burgundi herceggel. Merész Károly a nyugati nagy fejedelme kívánt lenni, és úgy telt, ehhez szüksége lesz a cseh király és választófejedeleme támogatására. Európa leggazdagabb uralkodója mindent elért, csak koronát nem tehetett a fejére. Mindenáron egy királyságra áhítozott, egy önálló Burgundiára, ami egészen a Frízföldtől Szavojáig terjed. Ebben támogatókra volt szüksége.

Már az 1460-as évek végétől, az 1470-es évek elejétől megfigyelhetjük, hogy Burgundiai Károly folyamatosan eltávolodott III. Frigyesétől és mindent arra tett fel, hogy élete fő célját – egy független Burgundi Királyságot, egy „Lotharingia” névvel is illetett új államalakulatot, amely az Északi-tengertől a Mediterráneumig terjed – megvalósítsa. Ennek érdekében arra törekedett, hogy szövetségesekkel bástyázza körül a Habsburgokat. Ebben a „közös nevezetűben” került egymással egyre közelebb a hercegség és Magyarország, ebben a politikai konstellációban érdekeik és szövetségeseik egy idő után ugyanazok lettek. A legnyilvánvalóbb „közös nevezetű” a nápolyi Aragón-házzal való közös platform volt. Mátyás már az 1460-as évek végén megkörmökezte Ferdinánd királyt, és a kapcsolat a Beatrix-szal való házasságában csúcsosodott ki 1476-ban. Mind Ferdinánd, mind fivére, II. János, Aragónia királya (1458-79) mind a York-házi Anglia és Burgundia oldalán álltak, szemben XI. Lajos országaival. A Valois-k ugyanis támogatták Anjou Jó René címzetes Nápoly-Szicíliai királyságát, és jogigényét érvényesíteni kívánták. 1468-ban XI. Lajos, René „király” fia, II. Anjou János, Lotharingia hercege vezetésével meg is támadta Aragóniát, hogy területeket hasítson ki a katalán őrgrófságból. Az Aragón-ház Burgundiához fordult, és 1471-ben mind Nápoly, mind Aragónia katonai szövetséget kötött vele.⁴² Ezt azzal is megpecsételték, hogy Károly herceg 1473-ban megkapta az aragón Hermelin Rendet,

1468 [?]. júl. 20.: BNF MS Français 5044, Ancien 9675(d), Baluze 476: Recueil de pièces relatives principalement à la Bourgogne, au Portugal et à l'Allemagne de 1343 à 1575, fol. 119–120.

³⁶ Fraknói, Hohenzollernnek, 8.

³⁷ Fraknói, Hohenzollernnek, 16.; Hoensch, Matthias, 114.

³⁸ Hoensch, Matthias, 99., 106.

³⁹ Macek, Corvin Mátyás, 219–220. 230.

⁴⁰ Comines, Mémoires, III. 116–118.

⁴¹ Otakar Odložilík: *The Hussite King. Bohemia in European Affairs, 1440-1471*. New Brunswick, 1965. 239–42.

⁴² Haynin, Mémoires, II. 131.

cserében pedig Aragóniai Ferdinánd nápolyi király az Aranygyapjú lovagja lett. Ezzel a tengellyel szemben XI. Lajos Kasztíliahoz közeledett, de nem tudta eltántorítani Katolikus Izabella királyné az aragón szövetségtől és az aragón trónörökösrel, Ferdinánddal való házasságtól (1474).⁴³

Mátyás és Károly már az 1460-as évek végén kapcsolatban állott, hiszen amikor a herceget beiktatták Gentben Flandria grófjává, követeket fogadott Magyarországról.⁴⁴ Rendelkezünk olyan francia forrásokkal, amelyek igazolják, hogy Mátyás már korábban közeledni kívánt Burgundiához. 1471. július 6-án, csak néhány héttel a cseh király halálát követően a magyar király követet küldött (Georg von Steint) a burgundi herceghez, hogy felkérje, legyen közvetítő a cseh koronáért folytatott magyar-Jagelló viszályban. A levelekből tudjuk, a burgundi herceg követe érkezett el ször, Louis de Maisoncel, a herceg tanácsosa.⁴⁵ A brandenburgi gróf levelezéséből tudjuk, Stein a visszaúton már azzal kérkedett, hogy királya a burgundi herceg szövetségese.⁴⁶ Albert Achilles választó azt írta császárnak, hogy a közelgő Burgundi Károllyal való tárgyalásain próbálja meg a herceget rábírní, hogy nem ködjék közre döntőbíróként a magyar-lengyel konfliktusban, valamint egyúttal azt javasolta a Habsburg-uralkodónak, hogy erősítse meg szövetségét a Jagellókkal, mert Mátyásnak a burgundiakkal való tervei veszélyt hordoznak magukban.⁴⁷

A burgundi-magyar közeledés már 1473-ban megmutatkozott. Február és március folyamán magyar csapatok dúlták Ausztriát, áprilisban pedig III. Frigyes az augsburgi Reichstagon a birodalmi rendek segítségét kérte. IV. Sixtus pápa Károly burgundi herceget kérte fel döntőbíróként Mátyás és IV. Kázmér lengyel király között a cseh koronára támasztott jogigényüket illetően.⁴⁸ A herceg nem igazán vágyott erre a pozícióra, de ezen keresztül került közelebb és ismerte meg Közép-Európa politikai viszonyait, illetve ismerte fel, hogy a Birodalom keleti felén és határvidékén milyen értékes szövetségesei lehetnek. Döntőbírói feladatát jóformán csak arra használta fel, hogy Habsburgok ellenében, Csehország Habsburg-öröklésével szemben foglaljon állást.

Merész Károly számára Mátyás jó alternatíva volt. Ha megszerzi és Burgundia esetleges segítségével egyértelművé teszi, hogy egyedül az övé Csehország koronája a választófejedelmi cím, Károly támaszkodhat rá a birodalomban saját tervei megvalósításában. Mátyás 1472-es ausztriai katonai sikerei arra késztették III. Frigyest, hogy deklarálja, hajlandó elismerni Mátyás jogait a cseh trónra, ha kivonja csapatait Habsburg területéről. 1473 áprilisában a császár kétségbeesetten sürgette a birodalmi fejedelmeket és rendeket, hogy adjanak segítséget a magyar invázió ellen, de ebből is Károly volt képes profitálni, mert rögtön úgy állította magát az elterítésbe, mintha lenne a Birodalom megmentője, aki békét tud szerezni, ami tagadhatatlanul megnövelte a herceg tekintélyét és erősítette pozícióit Németföldön. Megerősítette német szövetségeseit, s Mátyásnak immár azt is tudta ajánlani, hogy cseh királysága maradéktalanul elismertetéséért saját szövetségi rendszerét is munkába állítja, s a magyar király is számíthat a burgundi ligára, a Wettinekre, a Wittelsbachokra, az Oldenburg-dinasztiára. Még a sokáig idegenkedő Hohenzollernek is közeledtek Burgundia közbenjárására Magyarország felé. A Habsburg-ellenes ligát a keleti

⁴³ Horváth, Mátyás, 83.; Paravicini, Merész, 105.

⁴⁴ Putnam, Charles, 245.

⁴⁵ Lettres closes de Mathias Corvin, roi de Hongrie, à Charles le Téméraire, au sujet de son conseiller Louis de Maisoncel. Pozsony, 1471. júl. 6.: Bibliothèque National de France, Paris, Département des Manuscrits, Erudits et bibliophiles. Mélanges de Colbert 396 [Documents relatifs à la Flandre et à la Bourgogne. Actes des comtes de Flandre, des ducs de Bourgogne] VI. Nr. 688.; Másolata: DF 292 992.; Catalogue des manuscrits de la collection des Mélanges de Colbert. Ed. Paul-M. Bandoit. Paris, 1922. II. 50.; Reg. kiadva: *Der Briefwechsel Karls des Kühnen (1433-1477)*. I-II. Hrsg. Werner Paravicini, Sonja Dünnebeil, Holger Kruse. Frankfurt, 1995. II. 566.; Nehring, Matthias, 68. 115n.; Segesser, Die Beziehungen, 4.

⁴⁶ Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles, I. nos. 587., 655.

⁴⁷ Nehring, Matthias, 68.

⁴⁸ Hoensch, Matthias, 132.; 134.

oldaláról Mátyás, a meglév szövetségesei és a császárral egyébként is szemben álló fejedelmek révén tartotta össze birodalmi területeir I, Morvaországból és Sziléziából.

A császár mozgástere egyre sz. kült. A német királyi cím – amire valamilyen szinten mind a két fejedelem áhítozott – egyel re nem merült fel a felek között, így vitát sem gerjeszthetett. Az 1470-es évek elején Mátyást az vezette, hogy Csehországot is megszerezze, minden uralkodói jogával és örökségével, Károlyt pedig az, hogy egy önálló monarchiát hozzon létre, akár a Birodalmon belül is, egyel re a római királyi cím nem foglalkoztatta, legfeljebb úgy, mint egy lehetséges eszköz, amellyel megteremheti magának a független burgundi királyságot. Még egy birodalmi vikariátussal is megelégedett volna, ha elnyer egy koronát. 1473 után azonban, amikor csalódott Frigyes ígéreteiben, új terveket kovácsolt, új partnerekkel.⁴⁹ Mátyás az 1470-es évek eleje óta képviseltette magát a Reichstagon, rendszeresen követeket küldött, akik felhánytorgatták a császár által okozott sérelmeket, és a rendek támogatásáért folyamodtak. A Habsburg-ellenes oldal egyre inkább Mátyás és Károly felé fordult.⁵⁰ A gy. lésben a herceg szövetségesei, a kölni érsek és a pfalzi választó már úgy léptették fel Burgundi Károlyt, mint egy potenciális ellenzéki vezet t.⁵¹ Ez nagyban kedvezett Mátyás terveinek is.

Még 1472-73-ban a burgundi herceg nem tett le arról az elképzelésér l, hogy hozzájárul Burgundi Mária és Miksa házasságához, s születend gyermekük öröklí a burgundi ház összes birtokait, cserébe viszont Károly megszerzi a német királyi címet, végül pedig Frigyes abdikációja, vagy valamilyen módon való távozása, visszavonulása révén, esetleg a halála után a császári koronát is. Ez óriási ár, de a Habsburgok az egyébként is gyenge birodalmon belüli pozíciójuk helyett kezükbe kerülne egy hatalmas, er s és gazdag tartomány-komplexum, igaz, így a Birodalom kevésbé központi területeire, a nyugati „perifériájára” húzódnának vissza, és politikai súlyukból veszítenének, hiszen a császárságot kiadnák a kezükb l, s Miksának is le kellene róla mondania.⁵² Az az idea, hogy a Habsburgok a nyugati területekre szorulnának vissza és kevésbé fajsúlyos szerepet vinnének a Birodalom központi és keleti területein, nem tudnának kapcsolatot fenntartani a Jagellókkal vagy Velencével, s így a térségben háttérbe szorulnának, rt hagyva maguk után, Mátyás számára sem lehetett kedvez tlen. E tervezetben is lehetett Mátyással, mint cseh királlyal számolni, hiszen az els dleges az volt a magyar király számára, hogy a teljes Csehországot szerezz meg. Így tudta volna támogatni a választói kollégiumban Károly terveit. Hangsúlyozzuk, ekkor még Mátyásnak a római királyságról elviekben táplált terve fel sem merült, s Károly is félretette azt egy id re, hiszen még Csehország egésze nem volt Mátyás, s az egész Lotharingia és a Rajna-vidék pedig nem volt Károly kezében. A pillanatnyi szituációban a magyar király megelégedett volna annyival, hogy Károly támogatja Csehországra támasztott igényét. III. Frigyes azonban rögtön megvonta a támogatását Károlynak a római királyságról sz tt terveit l, mihelyt a herceg Mátyás személyében kezdte megtalálni új szövetségesét. Elviekben lehetséges, hogy Mátyás megelégedett volna azzal, hogy Károly lesz a római király, majd a császár, ha ez a Habsburgok pozícióvesztésével és hatalmi súlypontjuk nyugatabbra helyez désével jár együtt, vagy akár azzal is, ha Frigyes császár lemondana a trónról. Mátyás felismerte, hogy ily módon ki lehet szorítani a Habsburgokat a közép-európai hatalmi színtérr l. Még egy érve lehetett e mellett: úgy vélte, ha Károly császár lesz, esetleg fel lehet vetni az 1463-as, a Habsburgokkal kötött örökösödési szerz dés módosítását.⁵³ Elképzelhet , úgy gondolta, hogy Károly lehet az az er s ember a birodalomban, aki segíthet keresztülvinni a szerz dés megváltoztatását. és így

⁴⁹ Vaughan, Charles, 42.; Paravicini, Merész, 115.

⁵⁰ 1472: MKL I. n. 189.

⁵¹ Vaughan, Charles, 138.

⁵² Paravicini, Merész, 47.

⁵³ Nehring, Mátyás külpolitikája, 430.

megszabadulhat annak kényszerít kötelmeit l.⁵⁴ 1473-ban Mátyás is kísérletet tett, hogy maga mellé állítsa Károlyt Frigyessel szemben.⁵⁵ 1474 nyarán a herceg már kezdte átlátni, hogy a Habsburgok ellenfele, XI. Lajos felé mozdultak el és szövetséget ajánlottak Franciaországnak.⁵⁶ Károly maga biztos volt abban, hogy a szövetséget Lajos kezdeményezte és fordította vele szembe a császárt.⁵⁷

Mátyás még a trieri találkozót, 1473 nyara el tt be akarta biztosítani magát Burgundia fel l, mert – miután seregei újfent Frigyes birtokait pusztították – 1473 májusában fényes követséget küldött Károly herceghez Valenciennes-ba.⁵⁸ A magyar-burgundi „harapófogó” félelemmel töltötte el a császárt, aki így júniusban maga kezdeményezte, hogy egy személyes találkozót tartsanak a herceggel augusztusban Trier városában. Mindazonáltal, Frigyes még a találkozó el tt nyilvánvalóvá tette, hogy nem áll szándékában a burgundiak tervezetét elfogadva lemondani a császári címr l Károly részére. Habár a herceg beleegyezett, hogy tartsanak egy konferenciát, hogy egyeztessék álláspontjaikat, id közben már meg is kezdte a Habsburgok további elszigetelésére irányuló offenzíváját. 1473 nyarán Thionville-ben egy impozáns ceremóniát rendezett, ahol fogadta híveinek és szövetségeseinek követségét, ezzel is nyomás alá helyezve Frigyeset. A burgundi liga igaz ünnepe volt a magyar, angol, dán, breton, ferrarai, nápolyi és pfalzi követek seregszemléje.⁵⁹ A követek jó része, köztük a magyar, az angol és a nápolyi Trierbe is elkísérték a burgundi herceget. Károly úgy vonult be szövetségesei gy r jében, mintha maga lenne az *imperator*.⁶⁰ Frigyes elszámította magát, mert úgy érezte, még mindig elég er s ahhoz, hogy Károlyt megegyezésre bírja és szembeszálljon Mátyással. Azt is remélte, hogy véglegesítheti Burgundi Mária és Miksa eljegyzését. Ezért is utasította vissza újfent Mátyás követeléseit, majd utasította a Reichstagot, hogy határozatban szólítsa fel a magyar királyt a kezében lévő várak visszaadására és az osztrák területekr l való kivonulásra. Szembement ezzel saját, el z évi ígéretével: 1472 szeptemberében Frigyes hajlandóságot mutatott, hogy elismerje Mátyás cseh királyságát amennyiben a magyar uralkodó megvonja a támogatását az ausztriai lázadóktól és kivonja csapatait Habsburg területekr l. Most, néhány hónappal kés bb Frigyes megmakacsolta magát, és semmilyen jelét nem mutatta, hogy elismerné Mátyás cseh koronáját. Nyilván azt remélte, hogy meggy zheti és maga mellé állíthatja Károlyt a birodalmi vikariátus ígéretével. Ez azonban már nem volt elég a hercegnek. Mátyás is megelégedte a „játszadozással”, és júniusban már azt üzenté az osztrák rendeknek, hogy a cseh királysága elismertetéséért kénytelen más eszközöket is igénybe venni. Ez megnyitotta az utat a burgundi szövetség felé.

Károly magatartása Magyarország irányában azonban nagyban függött a császár politikájától. Károly azt a vasat is a t zben tartotta, hogy – ami az eredeti elképzelése volt – a Habsburgok támogatásával juthat egy önálló burgundi koronához. Ennek a lehet sége is fennállt, s ezt is lebegtette a burgundi politika a Magyarországgal való kapcsolatfelvétellel párhuzamosan, s ezért is kezdtek tárgyalásokat Miksa és Károly egyetlen örököse, Burgundi Mária jegyességér l. Károly herceg egészen addig nem mondott le err l az alternatíváról sem, s nem kötelezte el magát végérvényesen, amíg 1473-ban kudarcba nem fulladtak a trieri tárgyalásai III. Frigyessel.⁶¹ A Habsburgok szövetségében való megoldási alternatíva az volt, hogy a császár támogatásával Károly el ször az Alsó-Rajnáól nyugatra fekv területek vikáriusa lesz, a kés bb kialakítandó királyságról pedig ez után tárgyalnak.

⁵⁴ Horváth, Mátyás, 86.

⁵⁵ Szabó, Egy schweiczi, 144.

⁵⁶ Vaughan, Charles, 291.

⁵⁷ Paravicini, Merész, 100.

⁵⁸ Vaughan, Charles, 138.

⁵⁹ Putnam, Charles, 363.

⁶⁰ Hoensch, Mathias, 35.; Putnam, Charles, 347.

⁶¹ Nehring, Matthias, 69.

A hagyományos történetírói megítélés szerint Mátyás és Burgundi Károly szövetsége kudarcra volt ítélve, mivel természetszerűleg összeütközésbe kellett kerülniük, mert tulajdonképpen mind a ketten ugyanazt akarták, mind a ketten római királyok akartak lenni. Ezt próbálom egy kicsit új megvilágításba helyezni. Karl Nehring álláspontja szerint, az, hogy 1471-ben Habsburgok és Burgundia örökösödési szerződést kötöttek, Mátyás számára igen nagy veszélyt rejtett magában, mert egy potenciális nyugati szövetséges elvesztését jelentette egy Habsburg-ellenes diplomáciai miben.⁶² Mindez Frigyes pozíciójának a megerősödését jelentette a birodalomban. Ezt egy kicsit árnyalnám, vagy lehet, hogy túl erős kifejezés az, hogy revidálnám, mert a Karl Nehring-féle álláspont a német-osztrák történetírás hagyományain nyugszik, és magam ugyanezt egy más oldalról világítanám meg.⁶³ A francia és az angolszász történetírás egészen más szerepet testál Burgundiára, mint a német historiográfia. Magam azon a nézeten vagyok, hogy 1471-ben még a burgundi-Habsburg megállapodás nem foglalt magában egy konkrét örökösödési szerződést. 1471-ben és 1473 végén, 1474-ben nem ugyanaz volt a politikai helyzet, a két időpont között nem volt egy általános, folyamatos baráti viszony Burgundia és a Habsburgok között, annak ellenére, hogy Miksa és Burgundi Mária majdani jegyességéről döntés született. Mindazonáltal nem voltak hivatalosan jegyesek 1473-ig, sőt, az 1470-es évek elején Miksa csak egyetlen volt a sok jelölt közül. A főherceg nem is volt még annyira idős, 12 éves volt, 1459-ben született. Miksa későbbi, 1482 utáni szerepét, miután felesége, Mária meghal és egyedül marad a nagy Burgundia ura, nem nagyon lehet 1471-re visszavetíteni. 1471-ben csak egy egyszer elszereződött. A házasságkötésig innen még nagyon sok lépcsőfok van. 1472-73-74-ben nagyon sok jelölt akadt még Burgundi Mária kezére is, azt is mondhatnánk, hogy Burgundi Merész Károly több hercegnek is felajánlotta leányát – Ferdinánd aragóniai trónörökösnek; a York-házi Györgynek, Clarence hercegének; Pfalzi Fülöpnek; Miklós lotharingiai hercegnek (Nicolas de Anjou-Lorraine) – s Miksa csupán csak egyetlen kártya volt a kezében, ami az adott, pillanatnyi politikai céljait megfelelően alátámaszthatta.⁶⁴ Igazából, amikor már jegyességről beszélhetünk, ez 1476, amikor már Merész Károly elveszíti az első nagy csatáit a svájciakkal szemben Grandsonnál. 1476 márciusában is csak ígéretet tett azonban Miksának, hogy majd eljegyezi vele a leányát. 1471-ben – sőt, 1474-ben – semmi sincs eldöntve. A német történetírás gyakran úgy láttatja, hogy 1471-ben megszületett a nagy Habsburg-állam, a kor nagyhatalma, Burgundia egésze már ekkor Miksa ölébe hullott. Nem így történt. Az 1473-as trieri találkozón III. Frigyes nem járult hozzá Károly római királyságához, s a herceg nyomban más konstellációkban kezdett gondolkodni. Merész Károly azt a tervet vetette fel Habsburg Frigyesnek, hogy odaadja Mária leányának a kezét fiának, de ezért cserébe a német-római császári koronát kéri, s Frigyes pedig mondjon le a császárságról és vonuljon vissza az osztrák tartományokba. Ezt a császár nem fogadhatta el. Károly maga sem hitt teljes szívvél a Habsburgokkal való megegyezésben. Elviekben elfogadta, vagy inkább, jobb megoldást nem látván, elfogadtatta magával, de a gyakorlatban nem vitte volna rá a szíve, hogy végignézze, hogy egyetlen leánya kezével az egész életműve, s a seinek munkája egy Habsburg-herceg ölébe hullik. Egyelőre azonban 1473-ig más mód nem mutatkozott, hogyan szerezhetne koronát, ezért a jegyességről való tárgyalásokat mindig felújították, s a dinasztikus köteléket megerősítették. A Habsburg-házasság nem volt Károly végső céljai között, időlegesen eszköznek tekintette, hogy elnyerjen egy királyságot. Az után pedig bármi megtörténhet, a házasság nem feltétlenül kell, hogy kövesse a jegyességet.⁶⁵ Ilyen szempontból nézve a burgundi herceg sem volt szinte. Kényszerhelyzetben volt, s a magyar király porondra lépése, különösen csehországi elretörésével, igazán kapóra jött.

⁶² Nehring, Mátyás külpolitikája, 430.

⁶³ Nehring, Matthias, 68.; Uo., Angaben, 85–96.

⁶⁴ Calmette, Le projet, 459.; 462.; CSP Milan, I. nos. 67.; 168.

⁶⁵ Vaughan, Charles, 126–28.

A burgundi herceg a trieri tárgyalások kudarca után fordult Mátyáshoz teljes mellszélességgel. Burgundia 1473 végén és 1474 elején egyértelműen elhatárolódott a korábbi, 1471-ben a Habsburgokkal kötött dinasztikus megállapodástól. A Burgundi Mária, Merész Károly egyetlen örököse és Habsburg Miksa között tervezett eljegyzést felbontották és egy új házassági kapcsolatot építettek ki, bizonyos részben Mátyás és az Esték közvetítésével Mária és Frigyes tarantói herceg, Altamura fejedelme, utóbb Nápoly királya (IV. Frigyes, 1496-1501) között. Burgundi Károly szakított a Habsburgokkal 1473 után és csatlakozott Magyarországnak, Nápoly, Ferrara és IV. Sixtus pápa szövetségi rendszeréhez. Kiszemelt örököse egy csapásra nem Miksa lett, hanem Frigyes, Ferdinánd nápolyi király fia, Mátyás kiszemeltjének, Beatrixnek a testvére. Mátyás házassági tárgyalásaival egyidőben tárgyalta Károly herceg leánya és Frigyes eljegyzését is.

Károly a Birodalmon belüli orientációjában is Mátyás felé közeledett. Első lépése az volt, hogy katonailag is hajlandó volt segítséget adni Ruprecht kölni érseknek. Egy a mainzi érseknek írott levelében úgy fogalmazott, hogy a császár „megpróbálta fellázítani ellenünk alattvalóinkat”.⁶⁶ Már 1474 tavaszán szüksége volt a hercegnek Mátyás támogatására, amikor a felső-rajnai tartományok fellázadtak ellene. Tudjuk, hogy Mátyás követeként, Georg von Stein már 1474 márciusában úton van Burgundia felé, igaz, ekkor még hivatalosan azzal a kéréssel, hogy felkérje békebírónak a Jagellókkal való, Neissébe tervezett konferencián.⁶⁷ Károly 1474 áprilisában újra felvette a kapcsolatokat Mátyással és tárgyalásokat kezdeményezett, egyelőre szigorúan hivatalosan a békebírói tisztelettel.⁶⁸ Augusztusra várják a követeket Boroszlóba, 1474. augusztus 4-én a király a boroszlói tanácsot hívja fel, hogy a Cseh- és Lengyelországból visszatérő burgundi küldötteket fogadják jól, és tartsák Boroszlóban, amíg a király oda érkezik.⁶⁹ 1474. szén és 1475 tavaszán több követség is járt Magyarország és Burgundia között. Mivel Kázmér és Ulászló betörték Sziléziába, kútba esett a békebíróság, és Mátyás felkérte a burgundi herceget, hogy a békebontók ellen, tárgyalás nélkül mondja ki az ítéletet, hogy Ulászlót meg kell fosztani a cseh koronára támasztott jogigénye semmis. Mátyás utasította a közben visszatért Steint, hogy a burgundi herceggel és az angol királlyal szövetséget hozzon létre.⁷⁰ 1475. szén ismét egy burgundi követség jött Magyarországra. Október 29-én Mátyás meghagyta Olmütznek, hogy a követeket fogadja jól kísérettel Trencsénig.⁷¹ Eközben Károly hadjáratot vezetett Köln ellen is, ahol a káptalan ellenállt Ruprecht érseknek, majd a főpappal ugyancsak szembe forduló Neuss városát vette ostrom alá. Így három fronton is le volt kötve.⁷² (Köln városa Mátyás követét is elfogatta, és a király közbenjárására volt szükség, hogy Steint kiengedjék.⁷³) III. Frigyes fegyverbe szólította a birodalmi rendeket, de a burgundiak és Mátyás legtöbb szövetségese egyenesen visszautasította. Egyedül Albert brandenburgi választó állt hadba, igaz némiképp vonakodva, valamint Bajor Albert eljött ugyan a császár táborába, de nem vett részt a harcokban. Albert szász herceg vonakodva bár, de táborba szállt, de „minden pillanatban kész volt, hogy távozzon”. 1475. március 20-án Károly gratulált neki, amikor úgy döntött, hazamegy csapataival és felajánlotta, hogy újra erősítsék meg a burgundi-szász szövetséget.⁷⁴

Neuss ostroma közben George von Stein vezetésével egy magyar követség érkezett Merész Károly táborába és az ostromló burgundi sereg mellett maradt mindaddig, amíg 1474

⁶⁶ Vaughan, Charles, 336.

⁶⁷ Politische Correspondenz Breslaus, I. 142.

⁶⁸ Hoensch, 135.; Politische Correspondenz Breslaus, I. 143.

⁶⁹ Politische Correspondenz Breslaus, I. 146.

⁷⁰ Politische Correspondenz Breslaus, I. 179.; Fraknoi, Mátyás összeköttetései a burgundi fejedelemmel, 350.

⁷¹ Politische Correspondenz Breslaus, I. 193. November 18-án még ott lehetnek, mert Rangoni Gábor egri püspök említi őket levelében. uo.

⁷² Paravicini, Merész, 119.

⁷³ Politische Correspondenz Breslaus, I. 189.

⁷⁴ Vaughan, Charles, 333.; 339.

novemberében egyezményt írtak alá a két hatalom között.⁷⁵ Egy kevésbé ismert forrás, Philippe de Croy, Chimay grófjának memoárja, amely egyébként az ostromról készített legfontosabb szemtanúi feljegyzés, arról számol be, hogy a „dics ségünk iránti csodálattól vezérelve Nápoly királyának fia ellátogatott hozzánk, hogy a dolgok állása fel l érdekl djön. Magyarország királya ideküldte nagytisztelet követét”.⁷⁶ Georges Chastellain szintén meger síti Mátyás követeinek jelenlétét a burgundi táborban.⁷⁷ Egy német forrás is azt hangsúlyozza, hogy magyar követek tartózkodtak Neussban.⁷⁸ 1474. december 8-án a Jagellókkal Boroszlóban kötött fegyverszünet megkötésekor Mátyás Merész Károlyt is szövetségesei között tartotta számon. Amikor 1475-ben megérkeztek a nápolyi követek, a magyar király szövetségeseivel kérkedve ezúttal is közéjük sorolta Burgundiát.⁷⁹

Mátyás úgy találta/érezte, hogy Burgundia elkötelez dése egy III. Frigyes ellenében megkötött szövetség irányába csak er sődött, amelyet jól jeleztek a herceg arra irányuló lépései, hogy az 1471-ben Miksával kötött megállapodást félresöpörve új v legényt találjon leánya számára. Részben a magyar király, részben a burgundi-párti szövetségi rendszer tagjainak, els sorban Anglia és Nápoly er feszítéseinek köszönhet en új házassági ajánlatot terjesztettek a herceg elé, melynek értelmében Mária kezét Frigyes, a nápolyi infáns és trónörököse, Mátyás menyasszonyának bátyja nyerte volna el. Azáltal, hogy elutasította III. Frigyes császár fia, Miksa és Burgundi Mária házasságára vonatkozó ajánlatát, a herceg még inkább az európai politika ezen tengelye felé sodorta Mátyást. Burgundi Máriát Tarantói Federicóval, Aragóniai Beatrixnak, tehát Mátyás jegyesének bátyjával jegyezték el, vagyis a feleket egy kett s házassági szövetségben egyesítették. Az új kér és a burgundi örökség jöv beli tulajdonosa tehát Frigyes (Federico) herceg lett volna, nem Miksa, amely Mátyás számára jelent s gy zelemnek számított.⁸⁰ Egy pillanatra visszatekintve látnunk kell, hogy Burgundia már az 1460-as évek végén is lépéseket tett egy XI. Lajos ellen irányuló szövetségi rendszer létrehozására. 1471-ben St. Omernél egy hármas szövetségi rendszer jött létre az aragóniai testvérek, Nagylelk Alfonz fiai, vagyis aragóniai II. János és nápolyi Ferdinánd, valamint Merész Károly között.⁸¹ Franciaország Anjou René ügyét támogatta és meg akarta szerezni Barcelonát és Rousillont Aragóniától, valamint magához akarta ragadni Nápoly trónját is.⁸² A teljes elszigetel dést l való félelmében XI. Lajos felhagyott ilyen irányú terveivel és Jó René címzetes nápolyi király támogatásával, és Nápolyt törekedett szövetséget kötni: 1473-ban házasságot javasolt egyik fia és aragóniai Beatrix között.⁸³ Ekkor azonban nápolyi Ferdinánd már tárgyalásokat folytatott Beatrix és Mátyás házasságát illet en, és részben Mátyás és Károly herceg közbelépésének hatására elutasította Franciaország királyának javaslatát. A magyar-nápolyi közeledés számára új indítékként szolgált a francia Anjouk Velencével kötött 1470-es szövetsége, amely er sen aragóniai-ellenes színezete mellett Magyarország számára is veszélyt jelentett, különösképpen Janus Pannonius Mátyás ellen irányuló összeesküvését követ en, hiszen ekkor a pécsi püspök már Velencével és René királlyal is jó kapcsolatokat ápolt.⁸⁴ Mivel Velence szintén Habsburg-párti volt, Mátyásnak saját érdekében l kifolyólag szorosabbra kellett fonnia kapcsolatát az

⁷⁵ Politische Correspondenz Breslaus, 189.; Hoensch, Matthias, 135.

⁷⁶ Haynin, Mémoires, II. 184.

⁷⁷ Chastellain, Oeuvres, VIII. 268.

⁷⁸ Wie Kayser Friedrich mit dem Reych fur die stat News gezogen ist. *Wie die mechtigen Erbkünigreich vnnd Fürstentumb Hispania, Hungern vnnd Gelldern zu den loblichen heusern Osterreich v (nd) Burgund kommen sein.* Walther Isenberg. 1520 gedruckt bei Johann Schönsperger zu Augsburg. München, Bayerische Staatsbibliothek, 20 A. lat. b. 385/3, f. 14 b.

⁷⁹ Fraknói, Hunyadi Mátyás [<http://mek.oszk.hu/05700/05736/> – 2008. október 28.]

⁸⁰ Calmette, Le Projet, 459–60.

⁸¹ 1471. nov. 1. : Calmette, Le Projet, 461.

⁸² Paravicini, Merész, 103.

⁸³ Toutey, Charles le Téméraire, 169.

⁸⁴ Horváth, Mátyás, 80–82.

Aragóniai-házzal.⁸⁵ Mátyásnak az Anjou-ellenes és franciaellenes erő, vagyis Nápoly és Burgundia barátságát kellett keresnie, hiszen a francia-velencei szövetség Magyarország számára is állandó fenyegetettséget jelentett. A Velence-ellenes indítékok megmagyarázzák a Mátyás és a milánói herceg, Gian Galeazzo Sforza közeledését is. Bár Mátyás már 1471 augusztusában is tett szövetségekötésre irányuló lépéseket, egészen 1473-ig nem sikerült megegyezésre jutniuk. Az új milánói-magyar „szövetség” természetesen meglehetesen erősen Velence-ellenes színezettel rendelkezett (lásd alább).⁸⁶

A Mátyás és Ferdinánd leánya közötti házassági tárgyalások az 1460-as évek közepén vették kezdetüket. 1465-ben Nápoly királya tudatta budai követével, hogy az egyik hercegnőt, feltehetőleg Eleonórát Mátyáshoz kívánta hozzáadni.⁸⁷ 1468-ban, részben a Katalóniában tartózkodó Anjou trónkövetel aktivizálódása miatt Aragónia és Nápoly királyai szerették volna Mátyást is bevonni egy Burgundia által vezetett franciaellenes szövetségbe, de ez alkalommal egy másik hercegnőt, aragóniai Beatrix kezét ajánlották fel a magyar király számára.⁸⁸ A tárgyalások fonalát 1469-ben vették fel újra, amikor a magyar követeknek Mátyás és ezúttal már Beatrix házasságáról kellett tárgyalniuk.⁸⁹ A tárgyalások 1474-ben folytatódtak, de ezzel párhuzamosan Magyarország és Burgundia, Nápoly szövetségese között is megindultak a tárgyalások. A folyamatot végül az gyorsította fel, hogy Velence 1474-ben a ciprusi-incidens miatt megszakította korábbi kapcsolatait a nápolyiakkal.⁹⁰ A kapcsolatteremtést ferrarai közvetítés segítette, főként aragóniai Eleonóra révén. Az Este hercegek, Modena és Ferrara urai szintén jó kapcsolatokat ápoltak Burgundia Valois hercegeivel, és házassági szerződések révén kötötték magukat hozzájuk.⁹¹ Az 1470-es években az Este hercegek a budai udvarral is kommunikációs csatornákat építettek ki, és állandó követeket is tartottak a városban.⁹²

A nápolyi-burgundi koalíció itáliai tagjait szintén számos házassági és dinasztikus kötelék fűzte egymáshoz. 1444-ben Leonello d’Este feleségül vette aragóniai Máriát, V. Alfonz nápolyi király törvénytelen leányát. Francesco nagybátyja, Ercole d’Este, Modena és Reggio hercege és Ferrara márkija (1471-1505) aragóniai Eleonórát, Beatrix testvérét vette feleségül, vagyis Mátyás sógorává vált. Ercole lányát, d’Este Izabellát a burgundi-nápolyi-pápai szövetség egy másik tagjához, Francesco II. Gonzaga-hoz, Mantova grófjához (1484-1519) adta hozzá. Az apja, I. Federico (1478-84) és nagyapja, Ludovico (1444-78) mindketten jó kapcsolatot ápoltak a burgundiakkal. I. Federico Gonzaga Wittelsbach Margitot, III. Albert Bajorország-München hercegének lányát vette feleségül, vagyis Mátyás és Merész Károly szövetségeseinek, Kristóf és IV. Bölcs Albert bajor hercegek testvérét. Ercole d’Este fia, Alfonz Sforza Anna milánói hercegnőt, Galeazzo Maria Sforza lányának kezét nyerte el. Nem meglepő, hogy Beatrix kísérete Magyarország felé tartó útját megszakítva hetekig időzött Ferrarában.⁹³

A burgundi, magyar, nápolyi felek közötti kétféle házassági rendszerben a legfontosabb szerep Merész Károly egyik leghűségesebb követjének és a nápolyi udvar egyik legbefolyásosabb tagjának, Francesco d’Este-nek jutott. Károly együtt nőtt fel Leonello d’Este, Ferrara márkijának törvénytelen fiával. Francesco d’Este Károly élete végéig hűséges bajtársa volt, fontos szerepre tett szert a burgundi udvarban és ilyen minőségében, valamint

⁸⁵ Teke, Itáliai, 252.; 258.

⁸⁶ Horváth, Mátyás, 84.; MDE II. n. 166.; Teke, Itáliai, 255.

⁸⁷ Aragóniai Beatrix, n. 6.

⁸⁸ Horváth, Mátyás, 83.

⁸⁹ Handó György és Bánfi Miklós követsége. MDE II. n. 65.

⁹⁰ Teke, 258.; E. Kovács, Corvin János, 961.

⁹¹ E. Kovács, Magyarország és Nápoly, 233.

⁹² Florio Roverella. MDE II. n. 190.

⁹³ A nápolyi-ferrarai kapcsolat keretében egyházi javadalmakat is kapott például Estei Hippolit/Ippolito d’Este kardinális, esztergomi érsek (1486/87-1497); egri püspök (1497-1520), aki Ercole d’Este és Aragóniai Eleonóra fia volt. Aragóniai János bíboros, Ferdinánd király fia esztergomi érsek lett (1480-85)

Mátyás felesége, Beatrix személyén, illetve ferrarai és nápolyi kíséretén keresztül minden bizonnyal segédkezett a Károly és a magyar király ügyeinek lebonyolításában is. A burgundi koalíció egy másik tagja, III. Ludovico Gonzaga, Mantova grófja szintén szövetségre kívánt lépni Károly herceggel és 1469-ben egyik gyermekét, Rodolfo Gonzagát küldte a burgundi udvarba.⁹⁴

Miközben Mátyás egyik követsége a burgundi herceg táborában tartózkodott Neussben, egy másik pedig Anglia királyával tárgyalt május-június folyamán, egy harmadik követséget küldött Nápolyba, ez alkalommal is Handó Györgyöt és Bánfi Miklóst, hogy megnyerjék számára Beatrix kezét.⁹⁵ 1474 szén bejelentették, hogy két esküvő megrendezésére kerül majd sor, az egyiket Mátyás és Beatrix, a másikat Burgundi Mária és Tarantói Frigyes között. Miközben a magyar követség Nápolyban tartózkodott, 1474 nyarán Johannes de Candida, aki híres jogász és a herceg egyik fő tanácsadójának hírében állt, Burgundia követeként arra kapott megbízást, hogy utazzon Nápolyba és vigye magával Frigyes herceget a burgundi udvarba.⁹⁶ Ferdinánd király szeptember 5-én keltezett levelében adta Mátyás tudomására, hogy lányát eljegyezte vele.⁹⁷ Mátyás 1474. október 30-án Boroszlóban hirdette ki a házasságáról érkezett híreket. 1475. január 5-én Sziléziában kapta meg Ferdinánd király ajándékát. Menyasszonya csak a következő évben, 1476-ban utazott Magyarországra.⁹⁸ A burgundi, magyar és nápolyi követek Neuss ostromakor tudták összehangolni terveiket. 1474 októberében Ferdinánd király egy követtel, Francesco Bertinivel, Capaccio püspökével együtt küldte el a fiát a herceghez, azzal a megbízással, hogy házassági tárgyalásokat folytassanak. A francia és a Habsburg-diplomácia aggodva tekintett az egyre szilárdabbá váló nápolyi-magyar-burgundi tengelyre. A trónörökös, Calabriai Alfonz szintén felhatalmazta a követet tárgyalások lefolytatására, és magát Frigyes herceget is feljogosították rá, hogy saját belátása alapján járjon el.⁹⁹ A levelek tanúsága alapján a két dinasztiát mély barátság fűzte egymáshoz: „benivolentiae et fraternitatis nexus, quibus mutuo astringimur, indissolubili et perpetua firmitate et stabilitate firmabuntur, et mutuus amor effecit”.

A két házasság részleteinek megtárgyalásával párhuzamosan zajlottak a megbeszélések Mátyás és a burgundi herceg követei között, valamint ekkor, 1474 novemberében és decemberében tárgyaltak Burgundia szövetségesének, IV. Edward angol királynak követei a Nápoly és Magyarország királyaival. 1474. október 18-án Ferdinánd utasításokat adott fia és a burgundi örökösnek a házasságának lebonyolítására, és a herceg útnak is indult jövendőbelijéhez Burgundiába. 1475. június 20-án Nápolyban *per procuram* egy elzetes házasságot kötöttek.¹⁰⁰ Miközben Ferdinánd király fogadta a magyar követséget, 1475 júliusában megérkeztek udvarába Merész Károly követi is. Emellett Antoine-t, a burgundi herceg törvénytelen féltestvérét elküldték Angliába, Portugáliába és IV. Sixtus pápához Rómába, valószínűleg azért, hogy értesítse a szövetségi rendszer tagjait a házasságokról.¹⁰¹ Aragóniai Frigyes a következő éveket Merész Károly mellett töltötte egészen 1476-ig, tehát még azt követően is, hogy bejelentették Mária és Miksa eljegyzését. Ahogyan azt a szemtanúként jelen levő Chimay grófja is megerősíti, Aragóniai Frigyes jelen volt a herceg táborában Neuss ostrománál és a burgundi seregben harcolt. Lehetséges, hogy a

⁹⁴ Vaughan, Charles, 59.; 73.

⁹⁵ Berzeviczy, Beatrix [<http://mek.oszk.hu/05800/05825> – 2008. okt. 28.]

⁹⁶ Horváth, Mátyás, 84.

⁹⁷ Berzeviczy, Beatrix [<http://mek.oszk.hu/05800/05825> – 2014. feb. 28.]; E. Kovács, Magyarország és Nápoly, 233.

⁹⁸ Horváth, Itinerarium, 132.

⁹⁹ Pouvoirs conférés par Ferrand Ier de Naples à son fils Frédéric d'Aragon: 1474. okt. 18.; Pouvoirs d'Alphonse d'Aragon, duc de Calabre, conférés à fils Frédéric d'Aragon. 1474. nov. 28.: Calmette, Le Projet, 463–65.

¹⁰⁰ Vetési Albert veszprémi püspök, Laki Thúz János szlavóniai bán és Francesco Fontana: Berzeviczy, Beatrix [<http://mek.oszk.hu/05800/05825> – 2013. okt. 22.].

¹⁰¹ Stolle, Tübingisch-Erfurtische Chronik, 81.; CSP Milan, I. n. 192.

jelen lev magyar követekkel is tárgyalt.¹⁰² Ezzel egy időben Calabriai Alfonz trónörökös 1475. december 8-án levelet küldött Antonio d'Ayello-nak, Bari érsekének, aki később a nápolyi udvar Magyarországra küldött rendkívüli követeként szolgált. Levelében támogatta Beatrix frigyét és már ekkor *Serenissima Regina de Hungaria*-nak nevezte a hűgát.¹⁰³ 1474 végén Burgundia, Anglia, Magyarország és Nápoly terveinek megfelelően Aragóniai Frigyes herceg vált volna *grand duc d'Occident*-é, testvére, Beatrix Közép-Európa nagy uralkodójához menne feleségül, Nápoly és Aragónia pedig képesek lettek volna ellenállni a francia nagyhatalmi politikának és területi terjeszkedésre irányuló erőszakos kísérleteknek, miközben Anglia királya Burgundia hercegével összefogva hadjáratot indítana Franciaország, valamint a Habsburgok birodalmi hűbértartói ellen.¹⁰⁴ Károly herceg részéről szimbolikus gesztusnak minősült, hogy amikor 1475. december 18-án fogadta Lotharingia hűbéreskijét, Aragóniai Frigyes számára a balján biztosított helyet.¹⁰⁵

Mátyás és Károly herceg együttműködtek. Mátyás ekkor kötött békét Jagelló Ulászlóval (Ófalu, 1474 februárja), de tekintve, hogy a lengyel fél ezt szinte azonnal megszegve két héttel később Nürnbergben megegyezett és szövetséget kötött Frigyesel, Mátyás bejelentette, hogy júniusban hadjáratot indít Szilézia ellen. Ezen okból kifolyólag megerősítette szövetségét a Wettinekkel, először Vilmossal, Thüringia grófjával 1473 szeptemberében, majd a szász hercegekkel 1474 októberében, aztán Boroszló ostromára indult.¹⁰⁶ Frigyes az elszigetelt déstől tartva kétségbeesésében személyes találkozót kért Károlytól. Bár a császár Triernél Burgundia minden követelését visszautasította, elérte, amit akart: sikerült időt nyernie. Ismét szüksége volt a Jagellókra, és rávette őket, hogy szegjék meg a Magyarországgal kötött békét csupán néhány héttel az után, hogy aláírták azt.

Mátyás még a sziléziai hadjárat megtervezése előtt új európai szövetségeseket keresett. 1474 júniusában követséget küldött Angliába. Burgundia herceget erősen családi kötelékek fűzték Portugáliához és Angliához, és elkötelezettnek érezte magát a Plantagenetek ügye mellett, mely Franciaország trónjának megszerzésére irányult. Károly anyja, Izabella, és I. János király valamint felesége, Lancasteri Filippa leányaként az Avis-ház portugál infánsnője volt, továbbá IV. Henrik angol király testvére. Portugáliai Izabella mindent megtett annak érdekében, hogy fenntartsa az angol-portugál szövetséget Franciaország és Kasztília ellenében, amely az 1460-as és 1470-es években egybevágott Burgundia érdekeivel is. Nagybátyja, V. Alfonz Portugália királya (1438-77) szövetségre lépett Burgundiával, és bár elpártolt a herceg hűségéről, 1476-ban visszatért a burgundi táborba.¹⁰⁷ A Rózsák Háborújában Károly a Yorki-házat támogatta a francia támogatást élvező Lancaster-házzal szemben. Utóbbit Anjou Margit királynő vezette, aki a burgundiak ellenségének számított. 1467-ben egy komplex/átfogó jellegű megállapodás született Anglia és Burgundia között, amely kiterjedt egymás kölcsönös katonai támogatására, a kereskedelemre, a pénzváltásra, a halászati jogokra és az utazás szabadságára, melyek mind a

¹⁰² Haynin, Mémoires, II. 184.

¹⁰³ MDE II. n. 202. Beatrix már 1475. júl. 30-án úgy címezte magát, mint *Regina Hungariae*. Aragóniai Beatrix, n. 13.

¹⁰⁴ Ernesto Pontieri: „Su le mancate nozze tra Federico d'Aragona e Maria di Borgogna”, *Archivio storico per le provincie napoletane* 63 (1939) 78–112.

¹⁰⁵ Frigyes egészen 1476 májusáig a burgundi hadseregben szolgált, többnyire Károly herceg mellett. Rábízták Szavoja védelmét. Vaughan, Charles, 170.; 309.; 381. Berzeviczy és E. Kovács szerint Frigyes herceg 1476 szeptemberében is a burgundi udvarban volt, így nem is fogadhatta a Nápolyba akkor érkező magyar követséget. E. Kovács, Magyarország és Nápoly, 235.; Berzeviczy, Beatrix, [<http://mek.oszk.hu/05800/05825> – 2014. március 6.]. Frigyes, bár visszatért Nápolyba, mire húga kísérete elindult Magyarországra, 1476 szén, és jöllehet meghívták, nem vett részt Beatrix és Mátyás esküvőjén. Helyette fivére, Francesco volt jelen. Aragóniai Beatrix, n. 21. Frigyes Ferrarában volt, amikor a kísértet az Esték udvarába látogatott, de nem követte őket Magyarországra. E. Kovács, Magyarország és Nápoly, 237.; Walsh, Charles, 321. Aragóniai Beatrix, n. 25.; Francesco: Szamota, Régi utazások, 106.

¹⁰⁶ MKL I. nos. 208.; 216.; 217.

¹⁰⁷ Paravicini, Merész, 105.

herceg és yorki Margit, IV. Edward leánya közötti házasságra épültek. XI. Lajos mindent megtett annak érdekében, hogy megakadályozza a frigy megkötését, de 1468-ban Károly feleségül vette a yorki hercegnőt és megkapta a Térdszalagrendet. 1470-ben, amikor a Lancasterek a franciák segítségére támaszkodva visszakerültek a hatalomba és Edwardnak Margithoz és Károlyhoz kellett menekülnie Burgundiába, XI. Lajos pedig hadat üzent a hercegnek, Károly támogatta a yorkiakat trónjuk visszaszerzésében. A felek „örök békét, szövetséget és barátságot” kötöttek, majd a következő évben IV. Edward támadó jellegű szövetséget kötött Burgundia hercegevel XI. Lajos ellenében és tárgyalásokat kezdett a Franciaország ellen irányuló „összehangolt támadásról”.¹⁰⁸ 1472 után Merész Károly elvárta Edwardtól, hogy hadjáratot vezessen Franciaország ellen, és erre vonatkozóan több figyelmeztetést is adott. 1474-ben megerősítették a katonai szövetséget,¹⁰⁹ mivel XI. Lajos okot adott az ellenségeskedés újrakezdéséhez: támogatta Lancaster-párti lordok, Beaumont vikomtja és John de Vere, Oxford grófjának invázióját. A francia támogatást élvező támadást követően a hadjáratot nem lehetett tovább halogatni. 1474 júliusában Anglia és Burgundia részletes támadási tervet dolgozott ki a következő évre vonatkozóan, hogy „visszaszerezzék a Francia Királyságot”.¹¹⁰ Abban is megállapodtak, hogy Károly támogatni fogja yorki Edward francia trónra támasztott igényét, ennek fejében Edward Franciaország királyaként már elreábrósította a herceg rendelkezésére bocsátotta a Francia Királyság bizonyos területeit: „Károly engedélyezi Anglia királya számára, hogy Franciaország királyává koronázzák, pedig átadja neki Champagne grófságát”.¹¹¹ 1475. július 1-én angol csapatok szálltak partra Normandiában, és úgy történt, hogy újraindul a Százéves Háború, aminek megrendítő hatása volt az európai hatalmi egyensúlyra.¹¹²

Egy angol levéltári forrás beszámol egy Canterburyben tartott lovagi tornáról, amelyen három magyar lovag és IV. Edward király is részt vettek, valószínűleg 1474 júniusában, ami talán egy informális küldetésre utal, amelynek célja Anglia terveinek kipróbálása lehetett.¹¹³ Ugyanennek a küldetésnek a nyomát találhatjuk meg az oxfordi Bodleian Library Ashmole-kéziratai között. Ez a változat közép-angol nyelven számol be a lovagok angliai megmérettetéséről.¹¹⁴ [Kép II/1.] A lovagok leveleket hoztak Anglia királyának és királynéjának Magyarországról,¹¹⁵ de sajnos nem maradtak fenn.¹¹⁶ Az

¹⁰⁸ 1472. feb. 29.: PRO Exchequer, Treasury of Receipt: Diplomatic Documents E 30/1073/11.; 1472. dec. 11.: PRO Exchequer, Treasury of Receipt: Diplomatic Documents E 30/1073/15.

¹⁰⁹ 1474. júl. 25-27.: 10 és 20 ezer ember közötti erővel támogatja és segít elnyerni a koronát Reimsben: Rymer, Foedera, XI. 804–809., PRO E 30/549–553.

¹¹⁰ 1474 jún.: PRO Exchequer, Treasury of Receipt: Diplomatic Documents E 30/1073/15.

¹¹¹ Rymer, Foedera, XI. 810.; 813.

¹¹² Ross, Edward IV, 226 skk.; Scofield, Edward IV, 95–97.

¹¹³ BL Harleian MS 69 f. 14r–16r. „The Booke of certaine Triumphes”: Report from the Garter King of Arms to King Edward IV: „[...] there be come to Canterbury III worshipfull Knights of the King of Hungaris court called Vladislaus of Bodna, Fredericus of Waredma, and Lancelagus of Tresulvan which the last days sent unto me and I according to my duty went and welcomed them in this your reaime and offered them my service. [...] They have desired me to present your Grâce there lettre also lettres from the Queene of Hungarie to your grâce and the Queenes, [...] and here be first there letters, Lowely than king your highness of the great gifte that they have given me for your sake.” Simonyi, Okmánytár, I. 150.

¹¹⁴ Oxford, Bodleian Library Ashmolean MS 1116 f. 111r–113v. Az Asmole-katalógus szerkesztje 1473-ra teszi. A bevezető szerint Németföldről (high Almayn) érkeztek, később kiderül, magyarok voltak: „A demonstracon by John Writh alias Garter, to King Edward the Fourth, touching three Knyghtes of high Almayn, wch came to do arms in England, wth the instruccions by them geven untot he saide Gartr and the articles of their feates and enterprise. ... Their names were Wladislaus of Bodna, Fredericus of Wardina, and Lancelagus of Tresalwen, courtiers of the King of Hungary”. uo.

¹¹⁵ „They have desired me to present your Grace there lettre also lettres from the Queene of Hungarie to your grace and the Queenes”. uo.

¹¹⁶ Siklóssy László: „Angol-magyar vitézi torna IV. Edward canterbury-i udvarában”, *Angol Filológiai Tanulmányok* 2 (1937) 42–52.; Uo.: „An Anglo-Hungarian tournament at the court of Edward the Fourth”, *Hungarian Quarterly* 3 (1937) 3: 515–23.

is fennmaradt, hogy értékes ajándékot hoztak Anglia királyának és királynéjének, amely mögött talán egy királyi küldetés szándéka sejthető.¹¹⁷ A Térdszalagrend címerkirálya az oxfordi kéziratban f-ként a canterburyi lovagi tornáról számol be, amit maguk a magyar lovagok szeretnének, s magától a királytól kértek rá engedélyt, de azt is közli, hogy „nagy örömmel fogadták ket már Calaisban, és egyéb más tárgyalásra is sor került”.¹¹⁸ A lovagi tornán a címerkirály kérte a magyarokat, adjanak instrukciókat arra, hogy milyen szabályok szerint tartsák meg a lovagjátékot, amit ket el is mondanak, latinul, mire azt angolra lefordítva közli részleteiben a címerkirály jelentése. ket a nápolyi szabályokhoz ragaszkodnak.¹¹⁹

5. Magyar-angol kapcsolatok az 1470-es évek derekán

Válaszképpen 1474. december 2-án IV. Edward követett menesztett Magyarország királyához és szövetségekötést javasolt neki.¹²⁰ A szóban forgó küldetés elsődleges fontosságú volt a király számára. A követséget a yorki kormányzat egyik legbefolyásosabb embere, John Morton, Ely püspöke vezette, aki később elnyerte Canterbury érseki címét és a lordkancellári hivatalokat, és aki Shakespeare III. Richárd-jából is ismeretes. Morton egyúttal a király személyi orvosa és titkára is volt. Mortont, a yorki vezetés egyik vezető államférfijaként nagy körültekintéssel választották meg arra a komoly feladatra, hogy kössön szövetséget Mátyás királlyal („concludendi, tam de et super firma, perpetua, et reali pace atque concordia, quam de et super ligis, amicitiiis, alligantii, et confoederationibus) Lajos „a francia trón bitorlója” ellen („contra Lodovicum, regnum et coronam Francie impraesentiarum nequiter usurpantem melioribus viis et modis”).¹²¹ Az feladata volt összehangolni az angol politikát a burgundi és magyar tervekkel Neuss ostrománál.¹²² Morton minden bizonnyal maga is számos magyar követtel találkozott Károly táborában, mivel semmilyen bizonyíték nincs rá, hogy 1475 januárja előtt visszatért volna Németországból.¹²³ Közvetlenül hazaérkezését követően Edward egy másik követet küldött Károly herceghez, Rivers grófját,

¹¹⁷ „[...] Lovely than king your highness of the great gifte that they have given me for your sake”. Oxford, Bodleian Library Ashmolean MS 1116 f. 111r–113v

¹¹⁸ „[...] the great cheare made unto them at Caleies with diuers other communications had betwist us [...] they questioned me whether such a feast should be hold such a daye or not [...] they asked me whither I would do their message and shewe their intente plainly unto your Grace”. uo.

¹¹⁹ „I required them to deliver me by instructions the order and articles of the said exercises and howe I should behave me signed with their handes which thing they gladly granted. And here be myne instructions and their articles translated into English which were before in latine.... the manner of Justs in the realme of Naples”. uo.

¹²⁰ Fest Sándor: „Anglo-Hungarian contacts in the Middle Ages”, *Angol Filológiai Tanulmányok* 2 (1937) 53–59. [U : *Skóciai Szent Margittól a walesi bárdokig*. Magyar-angol történeti és irodalmi kapcsolatok. Szerk. Korompay H. János. – Czigány Lóránt. Bp., 2000. 607–12.

¹²¹ John Morton, William Hatclyff, és Thomas Mountgomery követsége. (De tractando cum Rege Hungariae contra dictum Ludovicum) Westminster, 1474. dec. 2. „[...] concedentes eisdem, Johanni Morton, Thome Mountgomery, et Willielmo Hatclyff, ac cuilibet eorum, per se, plenam potestatem et auctoritatem, ac mandatum generale et speciale, nomine nostro, et pro nobis, et successoribus nostris, regnis, terris, dominiis, amicis, alligatis, confoederatis, faventibus, et adhaerentibus nostris quibuscumque, cum illustrissimo principe, ac praecarissimo consanguineo nostro eadem gratia, Hungariae Rege, [...] determinandi, et finaliter concludendi, tam de et super firma, perpetua, et reali pace atque concordia, quam de et super ligis, amicitiiis, alligantii, et confoederationibus quibuscumque inter nos ac haeredes et successores nostros, ac regna, terras, et dominia nostra, ac subditor, confoederatos, alligatos nostros, et alios nobis faventes et adhaerentes.” Rymer, *Foedera*, XI. 834. Fraknói Vilmos úgy vélte, az angol király valószínűleg a burgundi udvarhoz küldte követeit, hogy ott Stein Györggyel tárgyaljanak. Fraknói, Mátyás összeköttetései a burgundi fejedelemmel, 350.

¹²² Morus Tamás, azaz Sir Thomas More, aki Morton házában nőtt fel, így írt róla himnuszban *Utópiájában*: „[...] in his speche he was fyne, eloquent and pythye. In the lawe he had profounde knowledge, in witte he was incomparable, and in memory wonderful excellent. These qualites, which in hym were by nature singular, he by learninge and use had made perfecte. The Kynge put much truste in his counsel, the weale publyque also in a maner leaned unto him, when I was there.” Fest, *Skóciai*, 608.

¹²³ Ross, Edward IV, 224.

akit minden bizonnyal azzal is felhatalmaztak, hogy Burgundia összes, az ostromnál jelen lev szövetségesének követével tárgyaljon.¹²⁴

Az 1470-es években nem ez lehetett az egyetlen kapcsolat Anglia és Magyarország uralkodói között, mivel fennmaradt egy adat 1471 októberéből, amely szerint IV. Edward kormányának egyik legbefolyásosabb tagja, Anthony Woodville, Rivers grófja és egyben a király sógora hirtelen elhatározással úgy döntött, hogy keresztes hadjáratba vonul a hitetlenek ellen.¹²⁵ Mivel a hírek szerint a következő év júliusában már ismét Angliában tartózkodott, nem valószínű, hogy a Szentföldön járt volna, hiszen 7-8 hónap alatt lehetetlenség volt megtenni az oda vezető utat, és ekkoriban kizártnak tekinthető, hogy keresztes lovaghoz illő buzgalommal zárandoklat céljával utazott volna Palesztinába, hogy harcba bocsátkozzon „contra incredulos et Christianae religionis immanes hostes, ut eorum in vere Dei cultores feritati armata ac militare manu resisteret”. A legvalószínűbb magyarázat az lehet, hogy Magyarországra, vagy a magyar végekre utazott és az oszmánok ellen szállt harcba, hiszen néhány angol nemes is tudvalevő, hogy a 15. század második felében Magyarországon harcoltak a hitetlenek ellen. Rivers earl hűsített a kor nemesi levelezése is hírt adott, azaz a közvélemény is tudott róla.¹²⁶ Példának okán megemlíthető Robert de Champlain, aki az 1460-80-as években több alkalommal is Mátyás szolgálatában állt (róla alább, más összefüggésben külön szövegek),¹²⁷ vagy James Radclyffe, akinek 1477-ben Magyarországon állt szándékában megküzdeni a törökkel.¹²⁸ Rivers részt vett az 1475-ös Franciaország ellen indított hadjáratban, majd a murteni/morat-i csatáig Merész Károly udvarában tartózkodott, és lehetett az Anglia és Burgundia közötti kapcsolattartó Neuss ostrománál, ahová Mátyás követei 1475-ben érkeztek meg. Személyén keresztül tartotta a kapcsolatot Mátyás és Edward is. A burgundi udvarból Itáliába utazott és több küldetés során is Ferdinánd király udvarában szolgálta uralkodóját.

Többé-kevésbé ugyanakkor, amikor 1474 nyarán magyar követek tartózkodtak Nápolyban, IV. Edward utasítást adott megbízottainak, hogy tárgyaljanak Ferdinánd nápolyi királlyal az 1466-67 folyamán megkötött szövetség megerősítéséről. 1474. augusztus 15-én angol követséget küldtek Ferdinánd királyhoz Lajos franciaországi követeléseinek ügyében.¹²⁹ Edward azt akarta elérni, hogy Nápoly királya ismerje el Franciaország trónjára vonatkozó jogait – *super recuperatione regni Franciae* – és támogassa Normandia ellen indított hadjáratát „Lodovicum Franciae Regnum injuste occupantem” ellenében. Mátyás követei találkozhattak angol kollégáikkal, ezáltal a magyar király pontos képet kaphatott az angol diplomácia Nápolyra vonatkozó terveiről. Mivel a követek számára augusztus 15-én biztosítottak biztos átvonulást, lehetséges, hogy Anglia királya követ küldése mellett döntött Ferdinándhoz, miután a Magyarországról követségbe érkezett három lovag tárgyalta vele júniusban, melynek révén megismerhette Mátyás álláspontját. Nincs arra vonatkozó adatunk, hogy Mátyás mit válaszolt Anglia királynak, de azt kell feltételeznünk, hogy IV. Edward felhívó szavaira pozitív válasz érkezhett, hiszen az 1475 augusztusában Picquigny-nél XI. Lajos és IV. Edward között megkötött békében olvasható listán Magyarország királya is Anglia szövetségeseként szerepelt, csakúgy, mint Kasztília, Skócia, Aragónia, Nápoly királyai, valamint Burgundia és Bretagne hercegei.¹³⁰

¹²⁴ CSP Milan, I. nos. 195–96.

¹²⁵ 1471. okt. 12.: Rymer, Foedera, XI. 727.; Tyerman, Crusades, 308.

¹²⁶ Paston Letters, I. 440., 446., 566–567., 570.

¹²⁷ PRO Chancery Patent Rolls C 66/567 m 4.; Bodleian Library, MS Ashmole 1114. ff. 84–85: Mátyás seregében szolgál 1479-ben: Bodleian Library MS Ashmole 1114. ff. 78–79.

¹²⁸ PRO Exchequer: Miscellaneous Ecclesiastical Documents: E 135/19/63.

¹²⁹ Rymer, Foedera, XI. 816.

¹³⁰ „[...] quod in praesentibus treugis, abstinentiis guerrarum, ligis et confederationibus comprehendatur alligati, et confederati hincinde postea nominatur, ex parte serenissimi principis Anglie regis, Rex Hungariae”: 1475. aug. 29.: Rymer, Foedera, XII. 17.

Edward emellett Urbino hercegének, Federigo da Montefeltrónak (1444-82), a segítségét is kérte. Montefeltrót a Térdszalagrend lovagjává választották, mely az első lépés volt a megnyeréséhez vezető úton.¹³¹ Az angol király talán azt remélte, hogy egy, a Szavojai hercegségen át Franciaország ellen indított burgundi-nápolyi hadjáratot hozhat tető alá a herceg vezetése alatt. Montefeltro Nápoly egyik szövetségese volt, és jó kapcsolatokat ápolt Magyarországgal, hiszen 1476-ban Beatrix kísérete Magyarország felé vezető útja során Urbinóban pihent meg. Az Urbino irányába tett lépés mind Magyarország, mind Anglia részéről azt jelentette, hogy Itáliában a pápai párt irányába mozdultak el, amely egy újabb közös célként szolgált a szövetségesek számára. IV. Sixtus pápa (Francesco della Rovere) kedvenc unokaöccsét, Giovanni Della Rovere-t Montefeltro lányával, Giovannával házassította ki, és 1474-ben az Urbino hercege címet adta neki. A burgundi-nápolyi-angol-magyar koalíció célja az volt, hogy megakadályozza a III. Frigyes császár és XI. Lajos francia király alkotta ligát IV. Sixtus eltávolításában.

Ezzel egy időben az angol diplomácia követet küldött Burgundia többi szövetségeseivel fenntartott korábbi kapcsolatainak újjáélesztésére.¹³² 1472-73 során Edward megerősítette kapcsolatait a korábbi yorki szövetségesekkel, Skóciával és Bretagne hercegeivel, II. Ferencsel (1458-88). Utóbbi számára már 1474 márciusában útnak indított 2000 íjászt Franciaország királya ellen.¹³³ Emellett a burgundi szövetség egy másik tagja, I. Keresztély, Dánia királya szintén csatlakozott a koalícióhoz: 1474 májusában, közvetlenül a Franciaország ellenében megígért angol csapatok behajózását megelőzően, IV. Edward követeket küldött, hogy tárgyaljanak Dániával.¹³⁴ Ugyancsak felvették a Ferrarával folytatott tárgyalások fonalát, melyet az 1460-as évek végén szakítottak meg.¹³⁵ 1474 nyara és őszén folyamán az angol követek arra is felhatalmazást kaptak, hogy II. János aragóniai királlyal tárgyaljanak. Nagyjából Mátyás király és a Német Lovagrend között Lengyelország ellenében folytatott tárgyalásokkal egy időben, 1472 augusztusában IV. Edward szintén követeket küldött, hogy szövetségre lépjen a német lovagokkal. A Német Lovagrend és Ermland püspöke már az 1470-es évek kezdetétől fogva Mátyás szövetségesei voltak. A Lovagrend egy birodalmi káptalant ajánlott Mátyásnak a Lovagrend területéért, Poroszországért és Livóniáért cserébe, feltéve ha Mátyás támogatja őket Lengyelország ellenében.¹³⁶ IV. Sixtus pápa szintén támogatta a Lovagrendet és Mátyás király védelme alá helyezte őket.¹³⁷ Ilyen formát öltött a koalíció, amelybe Mátyás 1475 elején belépni készült. 1474 szélére Magyarországot és Burgundiát már szoros szövetség fűzte egymáshoz. Egy veronai krónikás megemlíti, hogy 1474 szeptemberében jelentették be a Károly, valamint Nápoly, Magyarország és Anglia királyai közötti kölcsönös barátsági egyezmény megkötését. Ferrara szintén tagja volt a koalíciónak: egy ferrarai krónikás feljegyezte, hogy Károly egy skarlátvörös „burgundi módra készült” (*a la borgognana*) bársonyköpenyt küldött ajándékként és Ercole d'Este herceg elfogadta Ferdinánd Hermelin-rendjét.¹³⁸ A diplomácia szabályainak megfelelően Anglia királya a francia béke fényében megerősítette korábbi szövetségeit, mint ahogyan azt Dániával és Bretagne-nal is tette néhány hónappal a picquigny-i találkozót követően, de arra vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, hogy Mátyással is szövetséget kötött volna.

¹³¹ Ross, Edward IV, 213.

¹³² Burgundia: 1471. feb. 29.: Rymer, Foedera, XI. 737. ; Portugália: 1471. márc. 11.: Rymer, Foedera, XI. 741.; XI. 762.

¹³³ Rymer, Foedera, XI. 791.

¹³⁴ Rymer, Foedera, XI. 775.

¹³⁵ Gairdner, Historical Collections, 235.

¹³⁶ Hoensch, Matthias, 141.

¹³⁷ Galla, Mátyás és a Szentszék, 158.

¹³⁸ Walsh, Charles, 289.

Ebben az új szituációban Magyarország királyának is meg kellett értenie szövetségeit, hiszen ekkor már Boroszló is a birtokában állt, illetve már az angol korona és Burgundia hercegének követével is tárgyalt a szövetségről. 1474-ben Boroszlóban megerősítette szövetségét Ernő szász választófejedelemmel. Ezen túlmenően rendelkezésünkre áll egy 1474. december 2-án keltezett levél, melynek tanúsága szerint Mátyás megbízást adott egy követének, hogy tárgyalásokat folytasson Ernő herceggel egy titkos ügy kapcsán, amely minden bizonnyal a Burgundia hercegének megsegítését jelentette Neuss ostrománál. 1474 elején Ferdinánd király megerősítette Burgundiával kötött katonai szövetségét, emellett pedig katonákat küldött Itáliából a háború burgundiai frontjára.¹³⁹ 1475. augusztus 15-én, néhány nappal azt követően, hogy a magyar követek Castel Nuovóban *matrimonium per procuram* kötöttek, Ferdinánd király megerősítette szövetségét IV. Edward királlyal, amiért is elnyerte a Térdszalagrendet.¹⁴⁰

Itt kell szólnunk azon tervezetről, amely egyetlen krónikában maradt meg, a Tübingisch-Erfurtische Chronikban: Mátyás követi és Merész Károly a neuss-i táborban 1475 januárjában megegyeztek a birodalom felosztásáról. E szerint Burgundia kapná meg a nyugati tartományokat, a Rajna-menti városokat, a kölni érsekséget, a magyar király pedig Breslau, Csehországot, és az egész Sziléziát.¹⁴¹ A választófejedelmek pedig Burgundia támogatásával támogatnák Lengyelország ellen Mátyást. Burgundia biztosítaná azt, hogy Mátyás a birodalom keleti felén egy nagyon erős teljes hatalmi koncentráció fejévé váljon, függetlenül attól, viseli-e német királyi címet vagy sem. Azaz lenne az úr a birodalom keleti felén. Ilyen szempontból akkor magának a császári koronának igazából csak ceremonális szerepe lenne. Mindazonáltal csínján kell bánni ezzel a fenti adattal, mely kiválóan beleillik logikailag a képbe, de sajnos más nyomát, semmilyen más forrásban nem találtam. Egyedül a periférikusnak is tekinthető német krónika szól róla, így az első reakciónk az is lehetne, hogy hitelt, ha nem is gyanakodva, de fenntartásokkal fogadjuk. Nem folytattunk szövegkritikai vizsgálatokat Konrad Stolle-mal, és nem is, igaz, a burgundi hercegek kutatói többnyire említik és forgatják is a krónikáját, különösen a neuss-i ostromról írott sorait.¹⁴² A német történetírás mindenesetre nem kételkedik Stolle megbízhatóságában, hiszen kortárs (1430-1505) és humanista-műveltséggel bíró szerző, így magunk is vélelmezzük, a fenti értesülés nem teljesen hiteltelen.¹⁴³

Mátyás alapvető célja nem az volt, hogy mindenáron a német birodalom ellen politizáljon, hanem kizárólag a Habsburgokkal állt szemben, és vissza kívánta kényszeríteni súlyponti szerepükre és egyfajta másodlagos birodalmi tartományúri szerepre akarta őket kárhoztatni. Ebbe belefért az is, hogy akár Merész Károly legyen felkent római király, és elfogadható volt Mátyás számára az is, hogy esetleg Miksa legyen Burgundi Máriának a jegyese, de ne örökölje a császárságot és Burgundiát egyszerre. Ebben a korban még csak 14-15 éves volt, nagyon fiatal, és az is elképzelhető volt, hogy Merész Károlynak fia születik, hiszen nem volt még öreg, 40 éves volt ekkor. Nem mondott le még teljesen egy fiúutódról. 1475 májusában egy újabb magyar követség érkezett a neuss-i burgundi táborba, azzal a

¹³⁹ Paravicini, Merész, 81.

¹⁴⁰ CSP Milan, I. nos. 108.; 115.

¹⁴¹ 1475 januárja, a neuss-i táborban: „Der koning von Vungern hatte sich mit deme herzoge von Burgundien verbunden vnd vortragen, das der herzoge von Burgundien der solde vnder der gestalt das bisthum zu Koln gewinne, vnd in neme den Ryn strom, die bisthume vnd die stete, So wolde der koning von Vngern gewynne der Stadt Bresla vnd die Slesiere Behemer land, Vnde wann er das gewonne,; was sie des Landes gehorende hetten zu der kron zu Behemen; Vnd der herzoge von Burgundien solde eyn romischer konig verde. Also meynten die zweite hern das rich vnd die dutzen fursten vnd das richs stete vnder sich zu brengen vnde das were alles also ergangen, hette der konig von Vngern recht genommen, vnd das die Poln nicht also starg gewest weren.” Stolle, Tübingisch-Erfurtische Chronik, 91.

¹⁴² Vaughan, Charles, 91., 181.

¹⁴³ Enno Bünz: „Neues zur Biographie des Chronisten Konrad Stolle (1436-1501)”, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 56 (2000) 201–211.

felhívással, hogy újra er sítsek meg a Habsburg-ellenes szövetséget. Erre válaszul egy nagy, díszes burgundi követség indult Magyarországra 1475. augusztus 1-én.¹⁴⁴ Burgundiának egyre inkább szüksége volt a küls támaszra, mert legy zhetetlennek hit seregei az els vereségüket szenvedték el a svájciaktól Héricourt-nál 1474 novemberében.¹⁴⁵ Ráadásul néhány nappal kés bb, 1475. január 2-án a svájciak francia zsoldba álltak és katonai szövetséget kötöttek XI. Lajossal a burgundok ellen.¹⁴⁶

Ugyanakkor, mivel a katonai m veletek az ostrom során megakadtak, a Neuss ellen vezetett hadjárat kudarcba fulladt, és mivel Károly Neuss alatt volt lekötve, seregei pedig 1474 júniusától 1475 júniusáig mindvégig harcban álltak, nem tudott katonai támogatást nyújtani a Pikárdiában és Normandiában küzd angol seregeknek. Edward 1475. augusztus 29-én kénytelen volt békét kötni Franciaországgal Picquigny-nél.¹⁴⁷ Ennek eredményeképpen szeptember 13-én Károly ugyancsak békekötésre kényszerült XI. Lajossal, melyet Soleuvre-nél írtak alá, november 17-én pedig a császárral volt kénytelen békét, és *nem szövetséget* kötni. A herceg politikai elszigeteltségében rákényszerült a békekötésre. Olyan egyezményt, olyan ligát kívánt Magyarország királyával, mint amilyen a császárnak Csehország és Lengyelország királyaival van („dominus imperator habet cum regibus Pollonie at Boemie et dictus dominus dux habet cum rege Hungarie et Boemie”).¹⁴⁸ Ez azt jelentette, hogy a császárral kötött szövetség nem érvénytelenítette a Magyarország és Burgundia között kötött szövetséget. Néhány történelmi munkában az az állítás fogalmazódik meg, mely szerint Mátyás hiába próbálta szövetségévé tenni Burgundiát és bevonni a herceget a Habsburgok ellen viselt háborúba, hiszen, mivel Burgundia 1475 novemberében Nancyben szövetségre lépett III. Frigyessel, a próbálkozások hiábavalónak bizonyultak, és a szövetséget érvénytelenítették. Nehring és részben Teke Zsuzsa is azt állítják, hogy Mátyás nem volt képes megakadályozni Károly és a császár 1475-ben bekövetkezett szövetségkötését.¹⁴⁹ E. Kovács Péter ezen túlmen en azt is állítja, hogy az 1475 novemberében Burgundia és a Habsburgok közötti megállapodás elejét vette a Mátyás és Károly közötti további közeledés lehet ségének, ezáltal Magyarország királya nem remélhette, hogy el nye származhat a szituációból.¹⁵⁰ Én ezzel nem teljesen értek egyet. Hoensch is említést tesz egy szövetségr l, de úgy véli, hogy ez nem érintette Károly és Mátyás szövetségét, amely még ezt követ en is érvényben volt.¹⁵¹ Való igaz, hogy a szövetségük még jóval a nancy-i béke után is tovább m ködött. A neuss-i kudarcot követ en 1475 októberében egy másik, Georg von Stein által vezetett magyar követség kapott rá megbízást, hogy er sítse meg a Károly herceggel kötött korábbi szövetséget, ez alkalommal azonban kifejezetten Frigyes császár ellen irányulóan. Hogy a tárgyalásokat tovább folytathassák, a felek 1476 tavaszán követeket küldtek egymáshoz, hogy meger sítsek császárellenes szövetségüket, hiszen ahogyan Mátyás írta, Frigyes a herceg ellen fordította a svájciakat (lásd alább a király 1476. május 7-én kelt levelét). Burgundiának nem sikerült Frigyes egyetlen szövetségését sem átállítania. Ezt követ en mintegy utolsó csapásként a svájciak 1475 végén ismét hátba támadták. Vagyis Károly hercegnek nagyobb szüksége volt Mátyás segítségére, mint valaha.

A burgundi-magyar-nápolyi-angol szövetségnek mindenképpen Habsburg-ellenesnek is kellett lennie, mivel a szövetséges felek joggal várhatták, hogy Franciaország Frigyes császár segítségét kéri majd, feltéve, ha nem tett így már azel tt, hogy Mátyás és Merész Károly tárgyalóasztalhoz ültek volna. Károly számára mindenképpen elkerülhetetlen volt

¹⁴⁴ Vaughan, Charles, 341.

¹⁴⁵ Ross, Edward IV, 224.

¹⁴⁶ Vaughan, Charles, 292.

¹⁴⁷ Paravicini, Merész, 97.

¹⁴⁸ Nehring, Matthias, 74. 156. j.

¹⁴⁹ Teke, Itáliai, 260.

¹⁵⁰ E. Kovács, Matthias, 116.

¹⁵¹ Hoensch, Matthias, 153.

szövetségei megerősítése, mivel pusztán néhány nappal azt követően, hogy Burgundia megkötötte a Nancy-békét, a Habsburgok egyetlen reményének számító Franciaország elárulta az 1474 júniusában Burgundiával kötött Compiègne-i békét, és 1475. december 31-én III. Frigyesrel kötött szövetséget Andernach-nál.¹⁵² Franciaország és a Habsburgok egyesülésével létrejött egy egységes front, ami megkövetelte Burgundia és potenciális szövetségesei, köztük Magyarország egyesülését. Ezen túlmenően XI. Lajos aktivizálódása – októberben nagyszámú svájci katonát sorozott be seregébe – Magyarország királyát is arra készítette, hogy saját érdekében avatkozzon be.¹⁵³ Emellett Johann Beckensloer esztergomi érsek szökése és a császárhoz menekülése feldühítette Mátyást, és az eset kiváló ürügyként szolgált a Habsburgokkal folytatott ellenségeskedés újraindításához 1476 kezdetén. Károly felismerte, hogy képtelen kétfrontos háborút vívni és katonai támogatást biztosítani a yorkiak számára Franciaország ellen indított hadjáratukhoz, továbbá megvédeni „birodalmát” és földrajzilag Frízföldtől Szavojáig, valamint Lotaringiától Geldernig terjedő szövetségeseit. Erre, hatalmas szövetségesekre volt szüksége. Ezért vette fel ismét a tárgyalások fonalát Magyarországgal már 1475-ben. A Neuss-i bukást követően Mátyás megpróbált új szövetségeseket rávenni a burgundi-nápolyi koalícióhoz való csatlakozásra. 1475 decemberében Francesco Fontana személyében követet küldött Mantovai grófjához, III. Ludovico Gonzagához, Burgundia és Milánó szövetségeseéhez.¹⁵⁴ Igyekezett meggyőzni a Milánó elkötelezettségét illetően, és felhatalmazta ugyanezt a követet, hogy Galeazzo Maria Sforzával is bocsátkozzon tárgyalásokba.¹⁵⁵ Attól félt, hogy III. Frigyes győzelme után követően a burgundi párt korábbi szövetségesei elhagyják a koalíciót, ezért egy másik követet küldött Brandenburgba, hogy vegye fel a kapcsolatot Albert Achilles-szel, mivel ő volt az első fejedelem, aki pártot váltott, és 1474-75 folyamán a Habsburgok ügye mellé állt.¹⁵⁶ 1474-ben Mátyás, felfigyelve a glogauai/glogów-i konfliktus kapcsán kialakult vita miatt szintén megszakította kapcsolatait Albert Achilles-szel.

Amikor 1474 decemberében Kasztília királya, IV. Henrik elhunyt, és féltestvére, Kasztíliai Izabella magának követelte a trónt, egy másik hatalom is csatlakozott a burgundi-angol szövetséghez. Anglia 1475 tavaszán azonnal követet küldött Kasztíliába, közvetlenül azt megelőzően, hogy csapatai kihajóztak volna Franciaország elleni hadjáratra. A szigetország szövetséget kötött Kasztíliai Izabellával és férjével, Aragóniai Ferdinánddal (utóbb Aragónia királya, 1479–1516). IV. Henrik király halálát követően háború tört ki Kasztíliában, és kezdetben Franciaország Henrik lányát, Johannát támogatta. Johanna féltestvére, Kasztíliai Izabella viszont férje, Ferdinánd révén Aragónia támogatását élvezte, valamint Burgundiáét és Angliáét is. A kasztíliai örökösödési háborúban Mátyás szövetségesei példáját követve Izabella és férje, Aragóniai Ferdinánd francia-ellenes pártját támogatta.¹⁵⁷ 1476 folyamán Edward az örökösöse, Edward walesi herceg és a spanyol infánsnő, Izabella, a Katolikus Királyok (Ferdinánd és Izabella) örököse közötti házasság tervét fontolgatta.

Sikerként könyvelhették el, hogy Milánó belépett a szövetségbe és bár a franciák régi szövetségeseinek számított, sikerült leválasztani a Valois blokkról. 1475. január 30-án Milánó belépett a Moncalieri Ligába és szövetségre lépett Burgundiával és Szavojával Franciaország ellenében.¹⁵⁸ Ezen túlmenően néhány héttel később még az a hír is elterjedt, hogy Lodovico Sforza elutazik Károly herceghez, hogy maga pecsételje meg az új szövetséget. Mátyás már régóta próbálkozott a saját oldalára állítani Milánót, és hozzá hasonlóan az 1460-as évek vége

¹⁵² Vaughan, Charles, 319.; Paravicini, Merész, 113.

¹⁵³ Horváth, Mátyás, 86.

¹⁵⁴ MKL I. n. 226.

¹⁵⁵ MKL I. n. 227.

¹⁵⁶ Fraknói, Hohenzollernek, 23–25.

¹⁵⁷ Rymer, Foedera, XII. 2.

¹⁵⁸ Comines, Mémoires, III. 356–62.

óta Károly herceg is tárgyalásokba bocsátkozott Milánóval egy esetleges szövetség lehet ségeit illet en.¹⁵⁹ 1464-65 folyamán felvet dött az a lehet ség, hogy Mátyás Francesco herceg lányát, Ippolitát venné feleségül, akinek kezét hivatalosan is felajánlottak Magyarország királya számára és a király tárgyalta is ez ügyben Milánóval.¹⁶⁰ 1469-ben a felek közeledtek egymáshoz: Magyarország királya követet küldött Francesco Sforzához.¹⁶¹ A Sforzák budai követe, Gerardus de Collis az 1460-as évek végét l kezdve Mátyás Milánó iránt viseltetett jó szándékairól tett jelentéseket.¹⁶² Milánó 1471-73 között meg akarta akadályozni a Burgundia és a Habsburgok közötti házasságot, és Magyarország királyának személyében ehhez partnerre is talált.¹⁶³ A kapcsolattartást megkönnyítette, hogy Galeazzo Maria Sforza herceg testvére, Ippolita Ferdinánd fiához, II. Alfonz nápolyi királyhoz, vagyis Beatrix testvéréhez ment feleségül. Fia, Gian Galeazzo Sforza az unokatestvérét, nápolyi Izabellát, I. Ferdinánd nápolyi király unokáját és Beatrix királyn unokahúgát vette feleségül. Galeazzo Maria egy másik lánya, Anna 1477-ben ment hozzá Alfonso d'Este-hez, Ercole d'Este és nápolyi Leonóra fiához, Beatrix királyn unokaöccséhez. Bianca Maria Sforza, Galeazzo Maria egyik leánya els házassága szintén a burgundi-nápolyi koalíció egyik tagjával, Philibert Szavojai herceggel kötött. Mátyás Johann Ravenstein visegrádi prépost személyében küldött követet Milánóba, és 1473-ban Magyarország és Galeazzo Maria Sforza egy támadó jelleg katonai szövetséget kötöttek, amely leginkább Velence ellen irányult.¹⁶⁴ 1474 folyamán még több követ tette meg a Hunyadi és a Sforza udvarok közötti utat. 1475-ben, miután a Sforzák aktívan bekapcsolódtak a Moncalieri szövetségbe, egy pápai legátus, Alessandro Numai, Cesena püspöke tárgyalta Mátyással a Sforzák nevében, ezt követ en pedig szinte már állandó magyar követet székelt Milánóban és szintén állandó milánói követ Budán.¹⁶⁵ Milánó tökéletesen illeszkedett a hagyományos burgundi diplomácia terveibe: a Zsigmond tiroli gróffal, Szavojával és Milánóval kötött szövetségek révén Burgundia irányítása alá vont egy, a Németalföldt l Itáliáig terjed tengelyt, és itáliai szövetségesei, Ferrara és Mantova támogatását élvezve arra törekedett, hogy felélessze és újraformálja a hajdani Arles-i Királyságot, mely Lotaringiától Svájccon át az észak-itáliai területekig terjedt volna. Burgundia és Nápoly h séges szövetségeseiként Anglia is közeledett Milánó felé, 1476-ban Edward Galeazzo Maria Sforza herceg egyik lányával szerette volna összeházasítani a walesi herceget. (Milánó már 1474-ben felajánlotta a herceg özvegyének, Szavojai Bonának, egy, a burgundi koalícióhoz tartozó család tagjának kezét a walesi herceg számára, nagyjából ugyanakkor, amikor Mátyás házasságáról tárgyaltak.) Velence éppen ezen okból kifolyólag viseltetett régóta ellenségesen Burgundiával szemben, és ez volt az els dleges oka annak, hogy a herceg közös álláspontra akart helyezkedni Magyarországgal. Galeazzo Maria Sforza már 1471-ben is javaslatot tett Magyarország számára egy Velence- és Franciaország-ellenes szövetség megkötésére, de 1475-ig és a burgundi-magyar tengely létrejöttéig Milánó nem kívánta feladni korábbi franciabarát politikáját. Mátyás Károly irányába tett lépései vezettek ahhoz, hogy Milánó kibillenjen korábbi pozíciójából. Firenze szintén belépett a Velence-ellenes koalícióba. Amikor 1472-ben XI. Lajos arra kérte Lorenzo Medicit, hogy közvetítsen az unokaöccse, Philibert [il Cacciatore/le Chasseur] Szavoja hercege (1472-82) és Ferdinánd nápolyi király leánya, Eleonóra között kötend házasság ügyében; valamint a francia trónörökös, Károly és aragóniai Beatrix közötti frigyet illet en, Il Magnifico visszautasította Franciaország királyának kérését, és kijelentette, hogy nem

¹⁵⁹ 1470-ben Galeazzo Maria Sforza az Aranygyapjú lovagja lett: Vaughan, Charles, 74–75.

¹⁶⁰ MDE II. nos. 189.; 202.; E. Kovács, Magyarország és Nápoly, 230–31.; U , Corvin János, 961.

¹⁶¹ MDE II. n. 72.

¹⁶² MDE II. nos. 152–67.

¹⁶³ Teke, Itáliai, 256-57.

¹⁶⁴ MDE II. nos. 176.; 177.; MKL I. n. 200.

¹⁶⁵ Alessandro Numai: E. Kovács, Corvin János, 959.; Giustiniano Cavitello. MDE II. n. 191.; Francesco Fontana: MKL I. n. 227.

támogatja a burgundi pártot. Ezáltal megakadályozta a francia diplomácia arra irányuló törekvését, hogy távol tartsa Nápolyt az angol-burgundi szövetségtől. A Valois-kélszigetel dését azt tette teljessé, hogy Kasztília örököse, Izabella 1471-ben szövetségre lépett Burgundiával, Angliával és Nápolyal.¹⁶⁶

6. Magyarország kapcsolata Burgundiával 1476-1477-ben

Mátyás 1476 első hónapjaiban, a neuss-i kudarc után veszélyt érezvén figyelmeztette Merész Károlyt, hogy ne kezdjen hosszan elhúzódó hadjáratba a svájciak ellenében. Zsigmond tiroli gróf táborát váltott és a svájciak Burgundia ellen irányuló terveinek támogatása mellett döntött. XI. Lajos ráébredt milyen fontos szerepe lehet a svájciaknak az általa folytatott politikában, és 1474 júniusában közvetített szerepet vállalt a császár és köztük kötendő béke ügyében.¹⁶⁷ Miután II. René, Lotharingia hercege is csatlakozott a francia-Habsburg-svájci szövetséghez Burgundia veszélyes mértékben elszigetelt dött. 1476 tavaszán burgundi követség érkezett Budára, mivel a herceg meg kívánta újítani Mátyással kötött szövetségét.¹⁶⁸ 1476 május elején Mátyás rendkívüli megbízottat küldött a herceghez Georg von Stein személyében, egyrészt a célból, hogy visszatartsa a svájciakkal tervezett háborújától, illetve, hogy rábírja, határozzon végleg arról, hogy Máriának a kezét Frigyes hercegnek adja.¹⁶⁹ Egy 1476. május 7-én keltezett levelében Mátyás „prófétaként” képes volt megjósolni Károly sorsát.¹⁷⁰ Megjövendölte a veszélyeket: úgy érezte a herceg ezúttal olyasmint próbál meg elérni, ami kívül esik lehet ségei határán. Megérezte, hogy a császár tervei arra irányulnak, hogy a svájciakat Burgundia ellen fordítsa: az *Eidgenossenschaft* mindig bírja a birodalom védelmét („semper presidia imperii”). A király levelében kifejti, hogy el sem tudja képzelni, miként hagyhatta a herceg, hogy a császár ennyire megtévessze t, hiszen egyszer már hagyta magát elcsábítani és most mégis újfent hagyja magát belevezetni „a kudarc és szégyen labirintusába”.¹⁷¹ Figyelmeztette a herceget: az „egész birodalommal találod magad szemben, ha megtámadod ezt a verhetetlen népet, és nem tudsz gy zelmet aratni felettük”.¹⁷² „Azt tanácsoljuk, állj meg, mielőtt nagyobb veszteségnek és komolyabb veszélyeknek tennéd ki magad”. „vagy sosem menekülsz meg, vagy csak tönkrevérve és megszégyenítve menekülhetsz [...] életveszélynek téve ki saját magad [...] és embereid is mind egy szálra lemészárolják”.¹⁷³ Az ítéletet is megjövendölte: „Mesébe foglalják majd miként arattak gy zedelmet a parasztok a hatalmas herceg felett, akinek semmi dics sége nem származott volna a parasztok legy zéséből, de általuk legy zetvén örökös szégyen érte”.¹⁷⁴ Figyelmeztetése hasztalannak bizonyult. Néhány héttel később, 1476. június 22-én a herceg a murteni csatában megsemmisítő vereséget szenvedett „a parasztok kezétől”. Hiába próbált Mátyás segítséget nyújtani a svájciak és Burgundia közötti béke megkötéséhez. Ez egy elsőleges fontosságú levél volt, egy szimbolikus lépés Mátyás

¹⁶⁶ Horváth, Mátyás, 84.

¹⁶⁷ Segesser, Die Beziehungen, 69.

¹⁶⁸ Teleki, Hunyadiak kora, IV. 470–72.

¹⁶⁹ 1476. júl. 8.: Mátyás megbízólevele Stein részére a burgundi udvarnál tartózkodó Frigyes herceghez; Károly burgundi hercegnek 1476. július 15-én és 20-án Steinhez írott levelei. Politische Correspondenz Breslau, I. 197–199.

¹⁷⁰ 1476. máj. 7.: MKL, II. n. 239.; MDE II. n. 212.; Putnam, Charles, 421.

¹⁷¹ „Mirari satis non possumus, quod ita notorie decepta vestra fraternitatis, tantoque cum damno et dedecore prius seducta, nunc quoque ad talem labyrinthum trahi se permisit, ex quo vix aut nunquam exire possit, aut summis cum jacturis cum verecundia illi sit exeundum”. 1476. máj. 7.: MKL, II. n. 239.; MDE II. n. 212.

¹⁷² „[...] cum populo illo indomito insuperabilique bella agere conduceret, quos intellexerit forte sicut solet bellorum eventus esse dubius vincere posse, vinci non metueret”. uo.

¹⁷³ „[...] per quam et regna et bona et personam ipsam suam vestra certis periculis exposituram noverat [...] homines illi exterminarentur.” uo.

¹⁷⁴ „[...] tantum principem a rusticis superatum, quos vicisse nullus aut parvus ad modum honor, a quibus vincturpe semper fuit”. uo.

részér l, amellyel még közelebb kerülhetett Burgundiához. Ezért sietett a Burgundiában tartózkodó milánói követ azonnal jelenteni annak tartalmát a hercegnek.¹⁷⁵

1476 decemberében III. Frigyes és Ulászló ismét szövetségre lépett Mátyás ellen. Magyarország királya nem volt olyan helyzetben, hogy segítséget nyújtson Burgundia hercegének. Ezért döntött a szászokhoz, Vilmos meissenai grófhoz, valamint Ernő szász választófejedelemhez füzd szövetségének megerősítéséhez. Emellett segítségért fordult a birodalmi hercegekhez és a szász választó közbenjárását kérte.¹⁷⁶ Ugyanakkor 1476. március 15-én IV. Sixtus pápához címzett levelében kifejezte nemtetszését XI. Lajos és a császár arra irányuló tervei kapcsán, hogy egyetemes zsinatot hívjanak össze, ahol Sixtus helyett új pápát választanának. Mátyás Burgundia herceget a szövetségesei között említette („principem ducem Burgundie, fratre meo carissimo ac singulari confederato”) akiről nem hinné, hogy csatlakozna ennek a tervnek a támogatásához, Mátyással kötött szövetsége alapján („nullomodo credere possum, prorsertim si nostre mutue confederationis memor esse voluerit”).¹⁷⁷ Mátyás kifejti, hogy nem adna hitelt a velencei forrásokban szereplő híreknek, mely szerint Burgundia hercege úgy döntött IV. Sixtus ellenében köt szövetséget a pápa ellenségeivel, a császárral és Franciaország királyával. Éppen ellenkezéleg, 1476 szén Mátyás követet küldött Burgundiába Georg von Stein személyében, hogy megbizonyosodjon Károly való álláspontjáról. (Itt Stein egy másik követjárásáról lehet szó, hiszen előző megbízatásáról minden bizonnyal már májusban visszatért.)¹⁷⁸ Emellett kérte tőle, hogy csatlakozzon a pápa védelmére létrehozott ellenligához, amelyet nápolyi Ferdinánd vezetett. Stein feladata volt felhívni rá a herceg figyelmét, hogy III. Frigyesben nem bízhat meg. Emellett át kellett adnia Mátyás meghívását Burgundia hercegének és Anglia királyának – Stein arra is megbízást kapott, hogy Angliába utazzon tovább – saját esküvőjére, amelyet az év decemberében terveztek megülni.¹⁷⁹ Mihelyst megbizonyosodott a herceg céljairól szóló hírek hitelességéről, Steinnek mindezen túlmenően levelet kellett írnia Burgundiából a pápának, melyben remélhetőleg biztosíthatja majd róla szentségét, hogy a hercegnek nem áll szándékában szövetségre lépni a Szentszék ellenében. Mindezek mellett a király Mariotto Senilis egri kanonok személyében rendkívüli követet küldött a Szentszékhez, hogy ismertesse szentségét Mátyás ez ügyben lefolytatott tárgyalásairól.¹⁸⁰ IV. Sixtus szövetsége fontos volt Mátyás számára, hiszen a pápa hajlandó volt Magyarország ügyének védelmére kelni a Jagellókkal szemben, és 1476 márciusában legátust is küldött Magyarországra ez ügyben. Mátyás keményen dolgozott a szövetség életben tartásán és mindent megtett annak érdekében, hogy figyelmeztesse Károly herceget a pápaellenes szövetségtől való távolmaradásra. Néhány héttel később Firenzébe küldött követeket, hogy a Mediciket is rávegye a koalícióba való belépésre.¹⁸¹

1476 tavaszán Magyarország és Anglia nem adták fel a burgundi szövetséget. Galeazzo Maria Sforza sem, de tragikus hírként érte a koalíciót, hogy 1476 karácsonyán meggyilkolták.¹⁸² Milánó értesítést kapott Mátyás a burgundi szövetség megmentésére irányuló erőfeszítéseiről is, mivel követe értesítette az 1476. május 7-én a herceghez címzett leveléről, amelyben azt tanácsolta neki, hogy ne kísértse a szerencsáját egy svájciak ellen vívott csatával.¹⁸³ 1475. október 1-én Anglia szintén új követet küldött a milánói udvarba.¹⁸⁴

¹⁷⁵ Dépêches des ambassadeurs milanais, II. 126.

¹⁷⁶ 1476. okt. 2.: MKL II. n. 242.; 15 November 1476. MKL II. n. 245.

¹⁷⁷ MKL I. n. 233.

¹⁷⁸ Fraknói, Szent-szék, II. 154.

¹⁷⁹ Instrukciók Steinnek: Politische Correspondenz Breslaus, I. 179.

¹⁸⁰ Fraknói, Szent-szék, II. 154.

¹⁸¹ MKL I. n. 236.

¹⁸² E. Kovács, Corvin János, 962.

¹⁸³ Dépêches des ambassadeurs milanais, II. 202–03.

¹⁸⁴ CSP Milan, I. n. 217.

Ferdinánd király ugyancsak követeket küldött Burgundiába és Angliába.¹⁸⁵ Szavoja is kitartott Károly mellett.¹⁸⁶ Mátyás azért küzdött, hogy életben tartsa a szövetséget. Milánó budai követe több alkalommal is beszámolt az esküvő elkészületeiről, kiemelve Hunyadi arra irányuló tervét, hogy magát Burgundia herceget és meghívja az alkalomra.¹⁸⁷ Fontosnak tartotta arról is értesíteni a milánói herceget, hogy a nápolyi követ, Bari érseke rögtön a hozománnyal kapcsolatos tárgyalások lefolytatása után parancsba kapta, hogy nápolyi-magyar közös követként utazzon Burgundiába, és tárgyaljon Károly herceggel. Ekkor, 1476 májusának közepén Mátyás még nem kapott híreket a herceg Grandsonnál elszenvedett vereségéről. Károly herceg minden tehetet meg tett a szövetség egyben tartásáért: megpróbált szövetségre lépni korábbi partnerével, Zsigmond tirolai gróffal, és amikor 1476. január 1-én sikeresen aláírtak egy egyezményt, Magyarország királyát még mindig szövetségesei között tartotta számon.¹⁸⁸

Mátyás továbbra is felelősséget érzett politikai szövetségeseivel szemben, és nem akarta, hogy a svájci zsoldosok kezét levesszen el. Még akkor is kísérletet tett rá, hogy idő nyersen Burgundia számára és megbékéltesse Merész Károlyt a svájciakkal, amikor 1476. június 10-én hírt vett a herceg bukásának: az *Eidgenossenschaft*-nak küldött levelében felajánlotta segítségét, és Georg von Steint küldte a felek közötti közvetítésre.¹⁸⁹ Lehetséges, hogy ezt a levelet a nápolyi követ, Antonio d'Ayallo kézbesítette, és a milánói követ elzárva levele utal az 1476 júniusában Svájcba és Burgundiába szóló megbízatására. Erről a követségről azonban nem rendelkezünk további információval. Mátyás még Szabács 1476-os ostromának elkészítésekor is azt tervezte, hogy Bari érseke, a nápolyi-magyar közös követ révén küld leveleket Burgundia hercegéhez. A milánói követ jelentése alapján az érsek – aki 1476 késő részén fogva Magyarországon tartózkodott¹⁹⁰ – arra várta, hogy tájékoztatást adhasson az oszmán erősség elfoglalásáról, majd „subito” maga mögött hagyva, 1477. február 20-án azonnal Burgundiába induljon. A megfogalmazás a követ kiküldésének késlekedésére utal, hiszen már 1476 decemberében útra kellett volna indulnia a herceg tábora felé, de megbízását bizonyos okokból kifolyólag, valószínűleg az oszmánok 1476 decemberében Havasalföld és Erdély ellen vezetett hadjárata miatt, több alkalommal is visszavonták.¹⁹¹ A király minden bizonnyal nem tudott a herceg Nancy-nél bekövetkezett haláláról, ezért próbálta biztosítani a feltevést, hogy a Boszniában aratott győzelme után már minden figyelmét a nyugat-európai ügyeknek szentelhette és közvetíteni fog Burgundia érdekében. Ennek vonatkozásában küldte a milánói követet, Francesco Fontana-t Milánóba, mielőtt még értesítést kapott volna a Nancy-nél bekövetkezett tragédiáról.

A Grandson és Morat mellett vívott csaták azonban átírták az európai nagyhatalmi politikát jellemző viszonyokat. 1476 decemberében Frigyes császár Jagelló Ulászlóval egyetemben ismét kész volt Mátyás ellen fordulni. Galeazzo Maria Sforza halálával, tekintve, hogy az új herceg, Gian Galeazzo még kiskorú volt, Milánó ismét XI. Lajoshoz fordult, és

¹⁸⁵ CSP Milan, I. n. 221.

¹⁸⁶ Paravicini, Merész, 122.

¹⁸⁷ „Ultra le potenzie d'Italia, che sono invitate alle noze et così l'Imperatore et tutti Duca, Conti e Baroni de Alemagna e invitato ancora el Duca de Borgogna”: Luca Lupo jelentése: 1476. máj. 19.: MDE II. n. 114.

¹⁸⁸ Horváth, Mátyás, 87.

¹⁸⁹ „So hoffen wir durch erber zimlich wege di sachen zwischen eu zu früntlichen vrtage zu bringen; und getrauen, zwieveln auch nicht daran, ir werdet uns solchen gütlichen handel nit abslaen, und eu in solchen sweren leufften und anligen der Cristenheit als frumen cristen lewten in sulchen geschwinden lewffen der ganzen Cristenheit wol gepüret, auffrechtlich hallden und zimlich wege nicht verschlachen. Das wollen wir gen eu und den ewrn, wo esz u schulden kumpt, gnedlich erkennen”: 1476. jún. 10.: MKL I. n. 240.

¹⁹⁰ Alfonz megbízása Ayello érseknek: 1476. okt. 2.: MDE II. n. 227.; Alfonz calabriai herceg megbízása az érsekhez a kalocasai érseknek. MDE II. n. 229.

¹⁹¹ „Lo Archivescovo de Barri Oratore a Buda della Mastra del Re da Napoli ha havuto lettere de partirse de li e subito andare dal Duca de Borgogna, havuto chl abbia la licentia el Re de Hungaria, quale credo havere fra 20-di se parte, et va in Borgogna.” MDE II. n. 239.

Károly a teljes elszigetelés és felé tartott. A fiatal herceg helyett régensként uralkodó nagybátyja, Lodovico „Il Moro” Sforza gyorsan elvett unokaöccsét és minden hatalmat és Milánó de facto urává vált. Szavoja Milánóhoz hasonlóan elhagyta a burgundi pártot. Egy lehetséges kivezető út a Habsburgokkal kötendő szerződés volt: 1476. május 4-én Károly beleegyezését adta Mária és Miksa házasságához.¹⁹² A murteni csatát követően 1476 júniusában Károly úgy döntött, visszahúzódnak szövetségesei és csak a hadviselésnek éltek, bár IV. Edward és Mátyás úgy döntöttek, tartják magukat az általuk fogadott elkötelezettségeikhez.

A magyar-burgundi szövetség vonatkozásában a legérdekesebb bizonyítékként Mátyás 1477. május 30-án keltezett levele szolgál.¹⁹³ Azt szemlélteti, hogy a királynak ekkor kétség kívül fogalma sem volt Merész Károly haláláról, hiszen úgy beszélt a szövetségükről, mint amelyet „megkötni készül testvérével”, Burgundia hercegével. Ezt a levelet az Eidgenossenschaftnak írta, bizonyítandó, hogy nem kötött semmilyen szövetséget Franciaország királya ellen, akivel a svájciak szövetségben álltak. Azt írja, elküldte Steint *Burgundia hercegéhez*, vagyis ekkor *tudomása szerint* még életben kellett lennie! Május végén már Magyarországon is ismeretesnek kellett lennie, hogy a herceg hónapokkal korábban, még januárban elhunyt, ami azt jelenti, hogy a levél dátumozása kétséges vagy helytelen, és ezt meg kellett volna jelezni, hogy keletkezzen, valamikor a tavasz folyamán, vagy még az előző évben. Így szól: „an Freitag vor dem sunntag Trinitatis”, valamint „uralkodásunk huszadik évében”, vagyis látszólag nincs gond a keltezéssel. Csakhogy a levélből kiderül, hogy a herceghez küldött követ, Georg von Stein ekkor a burgundi udvarban tartózkodott, és a Burgundiával kötött szövetség biztos lábakon állt. Mindez illeszkedik az 1476-os év kontextusába, hiszen a szóban forgó év folyamán Mátyás birodalom szerte – a nürnbergi birodalmi gyűlésen, türingiai Vilmos és szászországi Ernő udvarában (1476 novembere) – kereste a lehetőséget szövetségese, Burgundia megsegítésére III. Friggyessel és Jagelló Ulászlóval szemben, hiszen utóbbi, aki nyíltan a Habsburgok szövetségese volt, elfoglalta Glogau-t/Głogów-t és megszegte a fegyverszünetet. Ezért lett volna neki is szüksége Burgundia segítségére 1476-ban, és még 1477 elején is, ezért Stein követi megbízatását 1476 végére vagy 1477 elejére kell tenni. Azon a véleményen vagyok, hogy a Luzern levéltárában található másolat nem lehet téves keltezés – a DF-ben látható kép is egyértelműen „zweinigsten ...Jarent”-t mond, illetve a Szentháromság ünnepe is kétségtelen –, és keltezése dátumát 1477-re kell tennünk. Ezek szerint Stein még ekkor is Burgundiában volt, vagy idő közben a svájciakkal való tárgyalásra kapott utasítást. Csak novemberben van újra Korneuburgban.¹⁹⁴ Más nem jöhet szóba, csak az, hogy Mátyás nem tudott ekkor még a burgundi herceg haláláról – vagy *tudatosan* írt úgy a svájciaknak, mintha még nem lenne birtokában az új információnak. Az lenne még elképzelhető, hogy a király nem lévén az ország központi részein, nem értesülhetett volna a herceg eleséről – itineráriuma szerint azonban a jelzett időszakban, 1477 januárja és április vége között mindig Budán keltez, majd májusban Esztergomban, Tatán, újra Budán. Igaz, január 17. és április 22. között csak a két szélső időpontról rendelkezünk okleveles adattal, de nem képzelhető el, hogy Mátyás úgy elment volna április végéig, hogy nem tudott volna semmiről.¹⁹⁵

Az 1469-77 közötti évek külpolitikáját a burgundi-nápolyi-magyar-ferrarai-angol érdekközösség keretében vizsgáltam. Itáliában is döntően azokhoz az érdekcsoportokhoz csatlakozott Magyarország, melyek szemben álltak a Habsburgokkal, Velencével és XI.

¹⁹² Paravicini, Merész, 122.

¹⁹³ „[...] sunder so sendtten wir den edeln unsern lieben getrewen Jörgen von Stein unsern ratt vordem zu unsern bruder dem herzog von Burgund nit wider den gannanten künig [France] noch ew.”: 1477. máj. 30.: Staatsarchiv Luzern; Akten Archiv I./Ungarn: DF 292 928.; MKL I. n. 250.

¹⁹⁴ DF 203 865.

¹⁹⁵ 1477. jan. 17.: DL 268 937; 1477. ápr. 22.: DL 90 168. Horváth, Itinerárium, 105–106.

Lajos Franciaországgal, így párhuzamosan Burgundia mellé sorakoztak fel. A nápolyi Trastámara (Aragón)-ház Merész Károllyal és Angliával való összeköttetései Magyarországgal párhuzamosan haladnak az 1460-as évek végétől kezdve. 1474-75 során sorozatosak a követjárások Magyarország és Burgundia, valamint Burgundia és Anglia, Anglia és Nápoly, Nápoly és Magyarország, Ferrara és Anglia, Burgundia és Ferrara között. Anglia és Magyarország közeledése is egyértelműen a közös konstellációnak tudható be. 1475-ben az angol király felsorolja Magyarországot is szövetségesei között, amikor hadba lép a francia király ellen Normandiában. Jól látható ez a szövetségi rendszer, egyetlen egy folt esik rajta, ugyanis 1475-ben a burgundiaiaknak nem sikerül a Rajna-menti kulcserdő, Neuss bevenniük, és ez – mint utóbb kiderült – végzetesen visszavetette a burgundiak hadi szerencséjét. A liga tervezete, ha megvalósul, és Károly herceg nem marad a csatateren, nem köd szisztémát hozott volna létre. Aragóniai Frigyes herceg, és nem Miksa volt Burgundi Mária kezének várományosa, és a liga tagjai remélhették, hogy a nápolyi fejedelem lesz a *grand duc d'Occident*, míg húga, Beatrix Közép-Európa meghatározó fejedelmének a felesége lesz. Ez utóbbi meg is valósult, ahogyan az is, hogy Nápoly képes volt ellenállni a francia agresszióknak és hatalmi igényeknek. A herceg halála ellenére részben az is megvalósult, hogy a francia grandeur egy időre visszaszorult, hiszen jónéhány évtized után újra angol csapatok szálltak partra francia földön, és a burgundi seregekkel együtt hadjáratot vezettek a Valois-k és a Habsburgok ellen. Nehring úgy ítélte meg, hogy Károly nem volt meggyőződve arról, hogy a Mátyással való szövetsége egyáltalán nem ködni fog, a magyar diplomácia pedig túlértékelte a saját szerepét mivel úgy remélte, a magyar király olyan befolyást lesz képes gyakorolni a burgundi hercegre, hogy az felbontja leánya Miksával való jegyességét.¹⁹⁶ Ezzel szemben magam úgy vélem, amikor Károly a kifulladás burgundi offenzíva után, a katonai kudarckat követően megegyezni volt kénytelen a császárral, nem szövetséget kötött, hanem egy általa időlegesen tartott fegyverszünetet. Nem „ejtette” nápolyi, magyar, angol szövetségeit, hanem ellenkezéleg, a továbbiakban is támaszkodni kívánt rájuk, és újra akarta kezdeni a harcot.

A történetírásban általánosan elterjedt, hogy Mátyás nem volt képes megtartani a burgundi szövetségesét, nem tudta kettőt a Habsburgok ellen fordítani, mert Károly szövetséget kötött III. Friggyessel. A magyar és a német történetírás is szövetséghősként aposztrofálja az 1475-ös békét, de ez messze áll valamiféle szövetségtől. Nem jelentett többet, mint azt, hogy Károly kényszerű egyezséget kötött Friggyessel a neuss-i kudarc végén. Nem tehetett mást, de ez még nem jelenti azt, hogy elhagyta volna korábbi szövetségeseit és Frigyeshez csatlakozott volna. Mátyás is többször közbenjárt Burgundiában a szövetség megkötéséért. Azért sem köthetett szövetséget Friggyessel, hiszen még a neuss-i hadjárat idején, néhány hónappal korábban a császár titokban szövetségre lépett a herceg esküdt ellenségével, XI. Lajossal, a burgundiak szövetségesei Mátyás és Nápoly ellenében is. Nem arról van szó, hogy Mátyás erőfeszítései kudarcba fulladtak, és a burgundi herceg lepaktált a Habsburgokkal, hanem időlegesen egyezségekre lépett velük, mert katonai fiaskói után időt kellett nyernie.

Nagy dilemma a historiográfiában is, hogyan juthatott közös platformra, hogyan köthetett egyezséget Mátyás és a burgundi herceg a császári korona kérdésében? A német-római császári korona kérdése még mindig nem volt eldöntött kérdés. Mátyás sem volt elismert cseh király, még nem szerezte meg a cseh koronát magának, még ez a kérdés sem rendeződött, és alapvetően ez foglalkoztatta. Először is cseh király, választófejedelem szeretett volna lenni. Igazában Burgundi Károlynak is egy független, erősen „nagy” Burgundiára (Lotharingiával és Németalfölddel együtt) volt szüksége, nem pedig a császári címre. Mátyás elfogadta volna Károly öröklését, a német-római királyi címet és maga lemondott volna a német-római királyi címről, hogyha megvalósul a trieri terv. Ha Frigyes

¹⁹⁶ Nehring, Matthias, 68–69.

lemond, visszahúzódik a Habsburg-tartományokba, Mátyásnak is megvalósulna az egyik legfontosabb célja, azaz, hogy Közép-Európa hatalmi szférájából szorítsák vissza a Habsburgokat.

A magyar-burgundi szövetség egészen 1478-ig tovább él, és véleményem szerint annak ellenére, hogy Merész Károly 1477 januárjában meghalt a nancy-i csatamezőn, a szövetségi rendszernek az eredményeképpen sikerült Magyarországnak megállapodásra jutnia a Habsburgokkal a gmunden-korneuburgi békében (1477. december). A szövetségi rendszer nem bomlott fel, a többi tagjai, Nápoly, Ferrara továbbra is támogatták Mátyást. Végül is a burgundi kapcsolat hozzájárult ahhoz is, s talán az egyik legfontosabb eredménye volt, hogy Mátyásnak sikerült elismertetnie magát cseh királlyá a császárral.

7. Mátyás és birodalmi szövetségesei 1477 után

A vizsgálat második szakaszában azt vizsgálom, hogy az 1480-as években Hunyadi Mátyás milyen diplomáciai kapcsolatokat ápolt egyrészt a nyugat-európai hatalmakkal, főként Franciaországgal, Angliával és Nápolyval, másrészt birodalmi szövetségeseivel, Bajorországgal, Pfalz-cal és Szászországgal. Arra teszek kísérletet, hogy Mátyás külpolitikáját az 1470-es évek után is szélesebb kontextusba helyezzem, bizonyítva, hogy ezen időszakon belül is, bizonyos periódusokban a magyar király diplomáciai érdeklődése nem korlátozódott pusztán Közép-Európára, figyelme Ausztria és Csehország határain túlra is kiterjedt, és vezető szerepet töltött be az európai nagyhatalmi politika színpadán. Ennek keretében azt vizsgálom, hogy az „ideális” szövetségeseinek nevezhet Merész Károly burgundi herceg 1477-ben bekövetkezett halálát követően Mátyás milyen elszánt lépéseket tett új szövetségesek keresésére a Habsburgok ellen irányuló és egész életét végigkísérő küzdelméhez.

Áttekintést adok azokról a törekvéseiről, amelyek XI. Lajos majd VIII. Károly francia királyok bevonására irányultak egy III. Frigyes császár ellen szervezett szövetségbe. Vizsgálódásom tárgya azonban nem korlátozódik pusztán Mátyás sorozatos kudarccal eredményezett francia kapcsolatának és a Valois-kból való teljes kiábrándulásának elemzésére, ugyanis Mátyás Velence- és Habsburg-ellenes, valamint Nápoly- és Anglia-párti politikai állásfoglalásának tükrében görcsöveszem alá a Valois-k Itáliával szemben támasztott hatalmi követeléseinek határozott visszautasítását is. Ugyanakkor nem kívánom részletekbe menni a tárgyalni a Dzsem herceg sorsa körül kibontakozó vitákat, és csak érintésként említem a Bianca Maria Sforza házasságával kapcsolatos tárgyalásokat.¹⁹⁷

A burgundi herceg halálának eredményeképpen elálló politikai vákuumban, amit – Miksa és Burgundi Mária házasságának köszönhetően –, a teljes burgundi örökség Habsburg kézbe kerülése okozott, a ligák és szövetségek szövetségén nyugvó teljes európai hatalmi rendszert újra kellett szervezni.

Ebben a hiátushelyzetben Mátyás állama és a sok esztendőforgása alatt Nápolyval, Burgundiával és számos német fejedelemséggel kiépített szövetségi rendszere továbbra is kiválóan működött és a Nancy-i csata után sem szűnt meg létezni, hiszen ennek eredményeként kötötték meg a gmunden-korneuburgi békét. Úgy tűnt Magyarország ekkoriban az európai vezető hatalmak közé tartozott és szövetségi rendszerének meghatározó súlya volt az európai politikában.

Mátyás külpolitikájára az 1480-as évek legjelentősebb antagonizmusával, a francia-Habsburg ellenségeskedés kontextusába illeszthető, azzal mintegy párhuzamosan futó szövetségi-diplomáciai rendszer részeként tekinthetünk. Ezért jelen tanulmány a nagyhatalmi

¹⁹⁷ A Dzsem-ügyről lásd Györkös Attila: „Prince Djem et les relations franco-hongroises, 1486-1490”, In: *Matthias Rex 1458-1490 – Hungary at the Dawn of the Renaissance*. Bp., 2013.

diplomácia kontextusában, a Valois-Habsburg tengely keretein belül vizsgálja a magyar diplomáciai tevékenységet. Kezdetben úgy tűnt, hogy Franciaország és Magyarország szövetségesek és egymás partnerei lesznek Európában. Mátyás kénytelen volt ellensúlyt keresni a Habsburgokkal szemben, és szintén remélte, hogy ezt XI. Lajos király személyében találja majd meg, de miután csalódnia kellett elvárásaiban Angliával kezdődően egészen Svájjal bezárólag igyekezett új szövetségesekre bukkanni.

Magyarország királya megpróbálta megnyerni magának Burgundia korábbi szövetségeseit, megakadályozva, hogy Miksa a burgundi külpolitikáját folytatva megtartsa Károly hagyományos szövetségeseit. Mátyás elsődleges terve az volt, hogy leválassa Miksáról a korábbi burgundi szövetségeket.

Ez különösen nehéz feladatnak minősült, hiszen Mátyás ajánlatának elfogadása a burgundi orientáció és a Valois-ellenes diplomácia feladását, vagyis totális pálfordulást és a XI. Lajos irányába történő nyitást jelentette volna a felek számára. Már az 1470-es évek burgundi-magyar-nápolyi-angol szövetségnek is Habsburg-ellenes éle volt, hiszen a résztvevők joggal sejtették, hogy Franciaország Frigyes császár támogatását keresi majd. Elvárásaik be is igazolódtak: nem sokkal azután, hogy 1474. júniusában Compiègne-ben XI. Lajos békét kötött Burgundiával, el is árulta azt és 1475. december 31-én III. Friggyessel lépett szövetségre.¹⁹⁸ 1477-et követően egy egységes front alakult ki Franciaország és a Habsburgok között, ami Burgundia korábbi szövetségeseinek és Magyarország egységbe kapcsolódását kívánta. Nehéz idők voltak ezek a burgundiak szövetségesei és a Valois-ellenes, valamint Habsburg-ellenes koalíció tagjai számára, hiszen orientációjuk egyik irányvonalának megváltozása egy másiktól való lemondással és egyben annak elvesztésével járt. Hogyan is válhatnak egy csapásra a győztes XI. Lajos szövetségeseivé, ha egyszer évtizedeken keresztül küzdöttek ellene? Ráadásul a Flandriából kiinduló és Szavoja irányába elretörő Habsburg hatalom terjeszkedése is fenyegette őket.

Miután Miksa *de jure uxoris* Burgundia hercegévé vált, Mátyásnak fel kellett adnia arra vonatkozó vágyait, hogy megszerezheti a német királyi címet. Az adott politikai helyzetben Mátyásnak meg kellett volna elégednie a cseh királyi és választófejedelemi címmel. Frigyes csak formálisan ismerte el Csehország királyaként. Mátyásnak, akit viszont a birodalomban elismertek cseh királyként, fel kellett volna mérnie céljait, és ki kellett volna zárnia a Habsburgokat a közép-európai politikai színtérről.

Mátyás 1477-et követően minden korábbi szövetségét megpróbálta megerősíteni, például a Wettin-házzal: Merész Albert szász herceggel, Ernő szász választóval, Thüringia tartománygrófjával és Meissen grófjával (1464-86), valamint nagybátyjával, a Bátor Vilmossal, Thüringia tartománygrófjával és Luxemburg címzetes hercegével. Thüringia tartománygrófja és Wettin-házbeli unokaöccsei 1477 után csak abban reménykedhettek, hogy Mátyás közbenjárásával juthatnak az áhított luxemburgi örökséghez, amit a burgundi herceg halála után Habsburg Miksa kaparintott meg.

Mátyás háttérbázisként támaszkodott a Wettin-házbeli hercegekre az 1470-es évek végén közte és a Hohenzollernek között kirobbant glogauai/glogówi konfliktusban. Amikor 1477-ben hadat üzent a császárnak a Wettin hercegeket értesítette először lépéséről, egészen pontosan egy nappal a hadüzenet után.¹⁹⁹ Csak az után üzent hadat III. Hohenzollern Albert Achilles brandenburgi választónak, Ansbach grófjának (1470-86), hogy a szász hercegek biztosították támogatásukról.²⁰⁰ Közbenjárásnak volt köszönhető, hogy az érintett felek megegyezésre jutottak a glogauai/glogówi hercegséget illetően. Az 1470-es évek végén a

¹⁹⁸ Vaughan, Philip, 319.; Paravicini, Merész, 113.

¹⁹⁹ MKL I. n. 252.

²⁰⁰ 1478. aug. 12.: MKL I. n. 383. Mátyás és Szász Albert szövetségét az is erősítette, hogy a herceg hűbéri esküt tett csehországi birtokaiért Mátyás cseh királynak 1477-ben Boroszlóban. A hadüzenet előtt a király Thüringiai Vilmoshoz is követet küldött. 1476. jún. 16.: MKL I. n. 258.

glogauai kérdés volt a Habsburg-Jagelló-magyar-burgundi kapcsolatok kritikus pontja.²⁰¹ A hercegséget az utolsó herceg, Henrik a feleségére, Hohenzollern Borbálára, Albert Achilles unokahúgára hagyta, de Mátyás, mint a terület h bérura, h séges emberének, II. Gonosz Jánosnak, Sagan hercegének (1472-1504) adományozta azt. János, Glogau/Głogów hercege ennek eredményeként megmaradt Mátyás szövetségesének és a sziléziai magyar befolyás tartóoszlopának egészen 1488-ig.²⁰² 1476-ban a nyíltan Habsburg-szövetséges Jagelló Ulászló megkérde jelezte a glogauai/głogówi örökösödést, megszállta a hercegséget és megszegte a Jagellók magyarokkal kötött fegyverszünetét.²⁰³ Az els hónapokban sikerült az oldalára állítani a brandenburgi választót, s t Albert még megözvegyült lányát is eljegyezte Jagelló Ulászlóval.

1477-ben Mátyás felszólította a Wettineket, hogy ne nyújtsanak támogatást Brandenburg urának, Albert Achillesnek, illetve a magyarokkal szövetséges János sági hercegnek.²⁰⁴ 1478-ban Mátyás h bérurukként még segítséget is kért a szász hercegekt l, mint csehországi vazallusaitól.²⁰⁵ Emellett Albert és Ern hercegek diplomáciai segítségére is támaszkodott: a szász hercegek közvetítettek Mátyás, Brandenburg, Ulászló és III. Frigyes között az 1477. évi olmützi konferencia megszervezésében.²⁰⁶ A Wettin hercegek közbenjárásának köszönhet en a felek ezt követ en úgy t nt, hogy fegyverszünetet fognak kötni 1478 decemberében.²⁰⁷ Albert herceg azt is felajánlotta, hogy közvetít ként közrem ködve megjelenik a békekonferencián.²⁰⁸ 1479 elején megállapodtak a Hohenzollernekkel kötend fegyverszünetben, és ugyancsak Mátyás követ inek (Albert és Ernst szász hercegek, Bölcs Albert Fels -Bajorország és München hercege és Pfalz-Mosbach-i II. Ottó) közbenjárásával egy májusban tartandó konferencia összehívását is indítványozták olmützi helyszínnel.²⁰⁹ Mátyás diplomáciai karrierjének csúcsára érkezett: a fent nevezett szövetségesekt l azt követelte, hogy az olmützi konferencián hódoljanak el tte, Csehország királya el tt.²¹⁰ A ceremónia Mátyás Pfalztól a Német Lovagrendig számos tartományt magába foglaló, német-római birodalmi szövetségének ünnepe volt. De amikor a találkozót elnapolták Mátyás ismét a Wettin hercegeket kérte fel, hogy járjanak közben Brandenburgnál.²¹¹

Ugyanakkor Albert Achilles szintén fenyegetve érezte magát a Habsburgok óriási hatalmától birodalmon belül, ezért 1479-ben békét kötött Mátyással, ami egészen 1482-ig tartott. Mátyás cserében csehországi földeket adományozott Hohenzollern Borbálának. Hohenzollern Albert örököse, János Ciceró, Brandenburg rgrófja szintén kiegyezett

²⁰¹ Fraknói, Hohenzollernnek, 46-61.

²⁰² Nehring, Mátyás külpolitikája, 109.

²⁰³ Panasz Albert Achilles, brandenburgi választóhoz unokaöccse glogauai dúlása miatt: 1476. okt. 1.: MKL I. n. 241.; Levél Tübingi Vilmoshoz arról, hogy Ulászló megsértette a fegyverszünetet: 1476. okt. 2.: MKL I. n. 242.

²⁰⁴ MKL I. n. 253.; 1477 nov. válaszul szász követ Beatrixhoz: Aragóniai Beatrix, n. 27., A királyné válasza: uo. n. 28.

²⁰⁵ 1478. okt. 30.: MKL I. nos. 271-72.

²⁰⁶ MKL I. nos. 276-77.

²⁰⁷ 1478. dec. 18.: Albert brandenburgi választónak: MKL I. n. 280., DF 293 048.; DF 293 061. p. 11-33. (az eredetiben f. 411-15). El készületek a tárgyalásokra, Mátyás a szász hercegekhez: MKL I. nos. 285.; 288. DF 293 061. p. 39-49. (az eredetiben f. 417-19.)

²⁰⁸ MKL I. n. 286.

²⁰⁹ Az 1479. feb. 9-i levél Georg von Steinnek a korábban kötött fegyverszünetr l szól, aminek a meghosszabbításáról neki tárgyalnia kell. MKL I. n. 290.; Közvetítés: 1479. márc. 1-17., MKL I. nos. 292-93. Követ Albert bajor herceghez is: 1479. márc. 17.: MKL I. n. 294.

²¹⁰ E. Kovács, Matthias, 120.

²¹¹ Filipec János váradi püspök követsége: 1479. szept. 21.: MKL I. 300. A király egy másik levélben a birodalmi fejedelmek segítségét is kérte: datálatlan, valószínűleg 1479. júl.: Nehring, Angaben, n. 39.

Mátyással, melynek eredményeképpen a hercegség északi részét képező Krosno Odrza skie-t 1482-ben a Brandenburgi grófsághoz csatolták.²¹²

Cserében Albert Achilles az 1480-as évek elején megvédte Mátyás érdekeit a birodalmi győlésen a Habsburgokkal és szövetségeseikkel szemben. A szász hercegek aktív szerepet játszottak a Mátyás és a Habsburgok közötti békeltet tárgyalások során is; 1483-ban például külön békeltet követet küldtek Mátyáshoz Nikolaus Köckeritz személyében, akinek Mátyás udvarában kellett maradnia, hogy egy egyezmény létrehozásán dolgozzon.²¹³ Mátyásnak fent kellett tartania a birodalmon belüli régi kapcsolatokat és szövetségeket. Régóta szövetségben állt a Wittelsbach-ház mindkét ágával, I. Gyzedelmes Frigyes palotagróffal és unokatestvéreivel, IX. Gazdag Lajossal, Alsó-Bajorország-Landshut hercegeivel és IV. Bölcs Alberttel, Bajorország-München hercegeivel.

Az új palotagróf, Igazságos Fülöp (1476-1508) szintén fenntartotta a szövetséget, mert nagy támogatója, Merész Károly halálát követően szüksége volt támogatásra, és ezáltal érdekében állt nyitni Mátyás irányában. Segítségre volt szüksége más ellenlábasokkal szemben, mint például a császár követével, Dieter von Isenburg mainzi hercegérsekkel szemben is.²¹⁴ György és Albert bajor hercegek több alkalommal is közvetítettek Mátyás és a Habsburgok közötti vitás ügyekben.²¹⁵ György Alsó-Bajorország-Landshut hercegeivel egyetértésben és közbenjárására Mátyás 1480 elején saját jelöltjét, Friedrich Mauerkirchert támogatta a passauai püspöki szék megszerzésében.²¹⁶ 1481-ben Mátyás védelmet ajánlott a püspöknek és a passauai káptalannak a császár vádjaiával szemben.²¹⁷ 1481-ben még zálogba is vette a püspök várait és városait (Sankt Pölten, Mauten stb.) és magyar csapatokat helyezett el bennük helyiségén.²¹⁸ 1481-82 folyamán a király továbbra is közbenjárt Mauerkircher érdekében Rómában, több alkalommal is utasítva a Szentszéknél tartózkodó követeket, hogy támogassák a magyar-bajor jelölt ügyét a Habsburgok által támogatott Georg Hessler bíborossal szemben.²¹⁹

Az 1480-as években legfontosabb szövetségeseiként számon tartott müncheni Bölcs Albert éles konfliktusba keveredett a Habsburgokkal, mivel megszerezte Regensburg birodalmi városát, és amiért 1487-ben a császár engedélye nélkül feleségül vette Frigyes lányát, Kunigundát. A herceg szorosán együttműködött Mátyással, bár ahhoz nem volt elég bátor, hogy megtagadja a birodalmi csapatok átvonulását hercegségén Mátyás területei felé, és nem adott semmilyen katonai támogatást sem.²²⁰

1480-1481 során, amikor ismét kiéleződött a viszonya Frigyesel, Mátyás igyekezett megerősíteni szövetségeit a birodalmi választókkal. Már 1479-ben fellebbezett a birodalmi győléshez és hivatalosan is panaszt tett III. Frigyesel szemben.²²¹ 1480-ban, amikor Frigyes nem fizette meg a kárpótlást, amelyre a gmunden-korneuburgi békeszerződés kötelezte, és

²¹² Fraknói, Hohenzollernek, 63–65.

²¹³ 1483. aug.: Károlyi, Adalék, n. XXVII. Később, 1484-től Köckeritz magyar szolgálatba lépett, különböző diplomáciai missziókat teljesített a királynak (pl. a svájciakhoz), majd és Filipec familiárisa lett. E. Kovács, Corvin János, 965.

²¹⁴ Fraknói, Hunyadi Mátyás [<http://mek.oszk.hu/05700/05736/> – 2008. okt. 28.].

²¹⁵ Levél Albert herceghez: 1480. ápr. 8.: MKL II. n. 245.

²¹⁶ 1480 eleje: Mátyás Sixtushoz: MKL II. n. 5. György herceghez írott levelében a király azt írja, a pápához fordult az kérésére, és kérte Mauerkircher megerősítését. MKL II. n. 6. ; 1480. júl-aug.: Károlyi, Adalék, n. XIV. A császár hajlandó volt elfogadni bizonyos feltételek mellett Györgyöt közvetítőként. Károlyi, Adalék, n. XV.

²¹⁷ Dátátlan, feltehetően 1481. nov. után: MKL II. n. 107.; Nehring, Angaben, n. 93., 1481. okt. 26.: Nehring, Quellen, n. 140.; 1481. nov. 25.: Nehring, Quellen, n. 149.

²¹⁸ 1481. okt. 9–14.: MKL II. 200.; Megerősítette, hogy védelmezi a káptalant: 1482. ápr. 29.: MKL II. n. 126.; Nehring, Angaben, n. 107.; Nehring, Mátyás külpolitikája, 110–11.

²¹⁹ Levél ifj. Vitéz János szerémi püspöknek. MKL II. n. 122. Ugyancsak kérte Ferdinánd nápolyi király segítségét Passau ügyében. MKL II. n. 123.

²²⁰ Nehring, Mátyás külpolitikája, 114.

²²¹ dátátlan, feltehetően 1479. jún. 25–júl. 4. között. Nehring, Angaben, n. 28.

megtagadta Esztergom kincseinek átadását, amelyeket még Johann Beckensloer érsek vitt magával, Mátyás seregei megkezdték Stájerország megszállását.²²² Mátyás attól tartott, hogy a Habsburgok hátba támadják, hiszen éppen egy újabb hadjáratot szervezett az oszmánok ellen, ezért a magyar határok biztosítására kérte birodalmi szövetségeseit, Bajorország és Szászország hercegeit.²²³ Emellett IV. Sixtus pápához fordult és arra kérte a szentatyát, hogy nyomást gyakorolva a császárra vegye elejét a Magyarország ellen vagy a határra intézett támadásoknak arra az időre, amíg a törökök ellen vezet hadjáratot. Minden egyes alkalommal, amikor Frigyes bármi jelét adta annak, hogy nem tesz eleget az 1477-es békeszerződésben vállalt kötelezettségeinek, Mátyás a Wettin hercegekhez fordult, értesítve őket a császártól elszenvedett minden egyes sérelméről.²²⁴ 1480 áprilisában levél útján biztosította Ernő és Albert szász hercegeket, hogy Radkersburg elfoglalásával voltaképpen nem szegte meg a gmunden-korneuburgi békét, mivel a császár volt az, aki nem tett eleget a békekövetelményeknek.²²⁵ Emellett Pfalz-Mosbach-i Ottó támogatását és megértését is kérte III. Frigyes „igaztalan vádjaiával” szemben.²²⁶ Amikor Mátyás augusztusban maga kívánt hadjáratot vezetni a horvát vidéket pusztító Daud boszniai pasa ellen György bajor herceg közbenjárását kérte, hogy kössön négy hetes fegyverszünetet a Habsburgokkal.²²⁷ Válaszként a császár arra kérte a választófejedelmeket, hogy csapatokkal támogassák őt a magyarok ellen, de a Wettin- és a Wittelsbach-ház nem válaszolt a felkérésre. Sőt mi több, Mátyás volt az, aki számíthatott rájuk, mivel kérésére megígérték, hogy nem adnak semmilyen katonai támogatást a császárnak, ha a nürnbergi birodalmi gyűlésen a császár a rendek segítségét kéri.²²⁸

Mindez azt jelentette, hogy Mátyás győzelmet aratott, és az általa épített szövetségi rendszer jól működött, mivel a birodalmi gyűlés elutasította a császár kérését és magyarországi követ küldése mellett döntött, hogy békekötésért közvetítsen a felek között, lehet vélté Mátyás számára, hogy 1481-ben hadjáratot indíthasson az oszmánok ellen.²²⁹ A magyar király cserébe sietve megerősítette a Wettinek jogait csehországi házbirtokaikban, amelyek kapcsán Jagelló Ulászlóval kerültek összetűzésbe és már korábban Mátyáshoz fellebbeztek ez ügyben.²³⁰ Hogy minél hatékonyabban tisztázhassa az ügyet Mátyás a személyes megbízottját, Filipec János váradi püspököt küldte a Wettin hercegek megnyugtására.²³¹ 1480 novemberében fontosnak tartotta figyelmeztetni Ernő szász herceget, hogy ne engedjen a császár „csábításának” és ne kapcsolódjon be semmilyen Magyarország ellen induló katonai akcióba.²³² Decemberben megismételte figyelmeztetését és biztosítva a hercegeket „ártatlanságáról és igazáról”, arra kérte őket, hogy ne adjanak hitelt a császár vádjainak.²³³ Ugyanakkor két ugyanolyan tartalmú levelet küldött, az egyiket

²²² 1480. márc.: Károlyi, Adalék, n. VII.

²²³ Máj-jún. Stefan cel Mare moldvai vajda egy Magyarország elleni hadjáratra készült a havasalföldi bábfejedelemmel.

²²⁴ 1481. júl.: MKL II. n. 86.

²²⁵ MKL II. n. 8.

²²⁶ 1480. máj. 17.: MKL II. n. 17. Előtte biztosította a herceget, hogy seregei nem fogják érinteni a bajor-párti Sixtus von Tannberg, Freising püspöke (1473-95) földjeit. MKL II. n. 24.; Franz Martin Meyer: „Über die Correspondenzbücher des Bischofs Sixtus von Freising 1474-1495”, *Archiv für Österreichische Geschichte* 68 (1886) 411–501. itt 486. n. 12.; Mátyás levele 1483. ápr. 11.: DL 38 886., ML II. 144.

²²⁷ Mátyás levele György bajor hercegnek egy négyhetes fegyverszünetről, amit a herceg hozott tető alá: 1480. aug. 25.: Károlyi, Adalék, n. XVII.

²²⁸ Fraknói, Hohenzollernnek, 63–65. Mátyás a német rendekhez: 1479-80: Nehring, Quellen, nos. 98., 99. 104. [utóbbi DF 293 280.]

²²⁹ 1480. nov-dec.: Károlyi, Adalék, n. XIX.

²³⁰ 1480. okt. 7.: MKL II. n. 38.

²³¹ 1480. okt. 15.: MKL II. 39.

²³² 1480. nov. 7.: MKL II. n. 45.

²³³ „pro declaratione innocentie et iusticie nostre [...] bonam pacem et concordiam semper affectasse”: MKL II. n. 49.

Dietrich von Isenburgnak, Mainz hercegérsekének, a másikat a svájciaknak, felhívva a figyelmüket III. Frigyes vádjainak igazságtalan voltára.²³⁴ Előbbi meglehetősen szokatlannak mondható, hiszen Mátyás diplomáciája korábban a Habsburgok híves követjeként kezelte az érseket. Mindez mégis egyrészt azt jelzi, hogy a király szélesíteni kívánta támogatóinak táborát a birodalmon belül, másrészt azt, hogy a Habsburgok németországi követiense száma csökkent, mivel néhány korábbi szövetségesük fenyegetve érezte magát gazdagságuk és birtokaik 1477-et követően bekövetkező nagymértékű növekedése miatt.²³⁵

A Wettin testvérek gyors válaszukban *amicitia et benivolentia mutua*-val biztosították afelől, hogy a közelgő nürnbergi birodalmi gyűlésen ellenrizni fogják a császár vádjait és megígérték, hogy nem fognak *auxiliumot* biztosítani III. Frigyes terveihez.²³⁶ A Wettinek és Mátyás egészen az 1480-as évek végéig összehangolták a birodalmon belüli akcióikat. Példának okáért 1481-ben Mátyás arra kérte őket, hogy tartóztassák le az Ihleburg bárókat Zossen megtámadásáért.²³⁷ Az 1480-as években Mátyás szívélyes kapcsolatot ápolt a szász hercegekkel: Habsburg-ellenes platformjukat Mátyás uralkodásának jó része alatt fenntartották. 1484-ben a király újfent arra kérte Ernő és Albert hercegeket, hogy ne nyújtsanak segítséget a császár ténykedéseihez.²³⁸ Ugyanakkor az 1480-as évek végén a magyarok és a Habsburgok közötti ellenségeskedés során Mátyás érzékelte, hogy Albert herceg fokozatosan elfordult a szövetségétől és fokozatosan rendezte kapcsolatát III. FrigyesSEL.²³⁹ Mégis a herceg fontosnak tartotta tudatni Mátyással, hogy pusztán a császárával szembeni kötelelességeinek tett eleget.²⁴⁰ 1487-ben, amikor Mátyás arra kérte a nürnbergi birodalmi gyűlést, hogy ne adjon támogatást a császárnak vele szemben, a herceg a Habsburg-párt támogatása mellett döntött, s tényleg hadat is üzent Magyarországnak.²⁴¹ Mátyás mindent megtett annak érdekében, hogy megmentse a szászokkal kötött szövetségét: kitartóan gyűzködte a herceget indítékai jogosságáról, amelyek arra készítették, hogy fegyvert ragadjon a császárral szemben, de csak egy fegyverszünetet tudott kicsikarni, valamint egy jövőbeli találkozó reményét a szász herceggel, amelyen a felek majd tárgyalhatnak.²⁴² A javasolt találkozóra azonban nem került sor, mivel a herceg még mindig vonakodott tárgyalásokba bocsátkozni Mátyással, bár a magyar király megpróbált minden lehetőséget megragadni, és még akkor is egy egyezség létrehozására sürgette a herceget, amikor már úgy tűnt, hogy a herceg erre nem hajlandó.²⁴³ Mindazonáltal 1487 végén Mátyás sikert aratott és ígéretet kapott a szász hercegtől egy fegyverszünet megkötésére.²⁴⁴ Ebben a kritikus helyzetben Mátyás nagyobb mértékben volt kénytelen a többi birodalmi szövetségesére támaszkodni, mint korábban bármikor: sietve újra megerősítette korábbi elkötelezettségeit a bajor hercegekkel, Alberttel és Györggyel.²⁴⁵ Végül Albert szász herceg, aki a birodalmi hadsereg főparancsnokaként sem mondott le soha a békés megegyezés lehetőségéről,

²³⁴ 1480. dec. 18.: DF 292 933., Nehring, Quellen, n. 114.; Segesser, Die Beziehungen, 85.

²³⁵ További levelek a választókhöz: 1481. júl.: MKL II. n. 88.

²³⁶ MKL II. n. 83–84.

²³⁷ MKL II. n. 98.

²³⁸ 1484. nov. 10.: MKL II. n. 168.

²³⁹ Albert herceg a császárhoz: hajlandó elfogadni az ajánlatát és vezetni a birodalmi seregeket. 1487 eleje (?): Károlyi, Adalék, n. XXV.

²⁴⁰ Károlyi, Adalék, n. XXVI. Egy követet is küldött, Admont apátját, mivel tényleg elkötelezte volna magát a Habsburgokkal: Károlyi, Adalék, n. XXVII. Igaz, sokáig, 8-9 hónapig habozott és csak azért vállalta, hogy Mátyás befejezze a háborút Ausztriában.

²⁴¹ Nürnberg városának és a választóknak: 1487. ápr. 17.: MKL II. n. 189.; Hadüzenet: MKL II. 321–22. A herceg csapatokat indított Mátyás Ellen Lausitz és Szilézia területén mivel tényleg hadat üzent volna: MKL II. n. 193.

²⁴² Mátyás Albertnek igazolván követeléseinek jogosságát a császárral szemben, és egy fegyverszüneti tárgyalásokat ajánlva Waidhofenben: 1487. aug. 31.; szept. 14.: MKL II. nos. 194.; 197.

²⁴³ Mátyás Albertnek: 1487. okt. 7 - nov. 30.: MKL II. nos. 199–203.

²⁴⁴ 1487. dec. 20.: MKL II. nos. 204–205. A levelek mind a már megkötött fegyverszünetről szólnak.

²⁴⁵ 1488. márc. 31.: MKL II. n. 208.; 1488. júl. 7.: MKL II. n. 212.

fegyverszüneti megállapodást kötött Mátyással. Mindazonáltal a császár nem ismerte el a fegyverszünetet és folytatni kívánta az ausztriai háborút.²⁴⁶

Az 1470-es évek végén Mátyás elnyerte a pápa beleegyezését az árulóvá vált Johann Beckensloer érseki rangjának visszavonásához és támaszkodhatott IV. Sixtusra Beckensloer patrónusával, a Habsburgokkal szemben.²⁴⁷ Mátyás részt kívánt venni az 1481-es nürnbergi birodalmi gyűlésen is, hogy maga adhasson választ az elért vádakra és, hogy megtárgyalja a választófejedelmekkel a gmunden-korneuburg-i béke követeléseinek ügyét.²⁴⁸ A magyar képviselők azonban nem nyertek bebocsátást a birodalmi gyűlésre. Annak ellenére, hogy Mátyás elkel szövetségesei, a Wettinek, a Wittelsbachok és a glogau-i/glogów-i krízist követően a Brandenburggal történt megbékélésnek köszönhetően ekkor a Hohenzollernnek is megpróbálták nyomást gyakorolni a diétára III. Friggyessel szemben, a Habsburg-ellenes törekvések kudarcot vallottak, és a birodalmi gyűlés a birodalom ellenségévé nyilvánította Magyarország királyát.²⁴⁹ Mátyás hiába panaszkodott a pápánál hangot adva keserű elégedetlenségének, az ügy holtpontra jutott: Ausztriában magyar csapatok állomásoztak, de a császárra nem gyakoroltak nyomást a béke pontjainak betartása végett, miközben a császár Mátyás kiűzésére törekedett.²⁵⁰ A király ugyancsak nehezményezte a birodalmi gyűlésre küldött pápai követ, Urbano Orsini, Teano püspökének működését, és követelte Sixtustól, hogy hatalmazzon fel másik követet a III. Friggyessel való tárgyalásra.²⁵¹ A pápa gyengesége, vagy sokkal inkább vonakodása a béke irányába tett lépések megtételére ugyancsak hozzájárult ahhoz, hogy Mátyás 1482-ben hadat üzenjen III. Frigyesnek, és egyben a katonai események felgyorsulását is eredményezte. (Példának okául Markenstein ostromára 1482 májusában, Hainburgéra 1482 szeptemberében került sor.)²⁵² Mátyás még az 1482. évi ausztriai hadjárat ideje alatt is reménykedett a birodalmi rendek támogatásának megnyerésében.²⁵³

Mátyás emellett megpróbált kapcsolatot teremteni Burgundia korábbi szövetségeseivel, akiket a Habsburgok növekvő hatalma fenyegetett a birodalom nyugati felében, nevezetesen badeni Jánossal, Trier érsekével és testvérével, Györggyel, Metz püspökével, valamint a Wittelsbach-dinasztia tagjával, Ruprechtel, Köln érsekével.²⁵⁴

1479-től kezdődően Mátyás II. Bernáttal/II. Bernhard von Rohr, Salzburg érsekével (1466-82) is szövetségre lépett, akit maga is támogatott az érseki szék megszerzésében a Habsburgok jelöltjével szemben, és 1480-ban még arra is megkérte, hogy támogassa egy közös ausztriai hadjáratban a Habsburgok ellen. Ezen felül azt kérte tőle, hogy várait bocsássa a magyarok rendelkezésére katonai hadm. veleteikhez, amihez az érsek beleegyezését adta.²⁵⁵ A király mindent megtett a pápai bíróságnál annak érdekében, hogy megakadályozza Johann Beckensloert és Habsburg pártfogóit a salzburgi érsekség megszerzésében.²⁵⁶ Ugyancsak törekedett szövetségre lépni egy másik lehetséges

²⁴⁶ Nehring, Mátyás külpolitikája, 113–14.

²⁴⁷ MKL II. n. 50. A pápa is küldött követet a Birodalomba Beckensloer letétele ügyében (Prospero Caffarelli, Ascoli püspöke). MKL II. n. 60. További levelek a pápánál. MKL II. n. 78.

²⁴⁸ 1481. jún.: MKL II. n. 76.; A követek megbízása: 1481. júl.: MKL II. nos. 87; 89.; Nehring, Angaben, nos. 66–68.; a birodalmi rendeknek: 1481. szept. 22. : Nehring, Angaben, n. 71.

²⁴⁹ Horváth, Mátyás király nyugati, 90.

²⁵⁰ 1481. szept.: MKL II. n. 94.

²⁵¹ 1481. szept.: MKL II. n. 95.

²⁵² Mátyás panasza Teano püspöke békétárgyalásaival szemben: 1482. feb. 20.: MKL II. n. 112.; Hadüzenet: 1482. márc.: MKL II. nos. 113.; 127–30.

²⁵³ 1482. szept. 28.: MKL II. n. 133.; Nehring, Angaben, n. 119.

²⁵⁴ Mátyás Ruprecht kölni hercegérseknek: 1479: MKL I. n. 320.

²⁵⁵ 1479. okt. 3.: Nehring, Quellen, n. XXVII., 1479. dec. 15.: DF 258 311., MKL I. 302., 1480. szept. 19.: DF 258 313.; MKL II. n. 35.; 1481: Nehring, Quellen, n. 146., 147.

²⁵⁶ 1481. szept. 24.: Nehring, Angaben, n. 72., Nehring, Quellen, n. 133.; Ugyanakkor a salzburgi káptalannak: Nehring, Angaben, nos. 73.; 92.; 1481. dec. 10.: MKL II. n. 106.; Instrukciók Vitéznek Passau és Salzburg

támogatóval a császár elleni harcához, nevezetesen Henrik von Abensberg-gel, Regensburg püspökével.²⁵⁷ Még az 1480-as években is próbált jó kapcsolatot ápolni Mainz követke hercegeisével, Berthold von Henneberg választóval (1484-1504), de erre tett kísérletei kudarcot vallottak, hiszen két évvel később a mainzi választófejedelem a Habsburgok támogatása mellett döntött, és 1486-ban nagyon aktív szerepet játszott Miksa római királlyá választásában.²⁵⁸ Mátyás kapcsolata a birodalom legtöbb egyházi fejedelmével mindig is bizonytalan volt, ezért volt szüksége egyre újabb és újabb lehetséges szövetségesekre. A király fenn kívánta tartani az 1470-es évek közepén kötött szövetséget a Német Lovagrenddel és több alkalommal is megerősítette a teutonokkal és Ermland püspökével kötött egyezségeit.²⁵⁹ Mátyás ugyancsak megpróbált a birodalmi városokra támaszkodni, elsősorban Nürnbergre,²⁶⁰ valamint igyekezett szívélyes kapcsolatokat fenntartani a német egyház befolyásos tagjaival, mint például Philipp von Henneberggel, Bamberg püspökével (1475-87), Rudolf von Scherenberggel, Würzburg püspökével (1466-95) és Wilhelm von Reichenauval, Eichstätt püspökével (1464-97), Johann Werdenberggel, Augsburg püspökével (1469-86).²⁶¹ Ezen felül folyamatosan lehetséges szövetségeseket keresett a német hercegek között, így például II. Heinrich von Plauennel, Meissen grófjával (1447-84), Ludwiggal, Hessen grófjával (1474-78), V. Ulrich-hal, Württemberg-Stuttgart grófjával (1419-80), illetve annak unikafivérével, V. Eberharddal, Württemberg-Urach grófjával (1457-95).²⁶² Mátyás még a korábbi burgundi-párti Vilmossal, Jülich és Berg hercegeivel is felvette a kapcsolatot 1480-ban.²⁶³

Annak érdekében, hogy több lábon állhasson, Mátyás megpróbálta megerősíteni szövetségi és örökösödési szerződéseit a sziléziai fejedelmekkel. 1478-ban egyezsége jutott X. Fehér (Biały Młodszy) Konráddal, Öls/Oels/Oleśnica hercegeivel (1471-92), amelynek értelmében a herceg halálát követően hercegsége Mátyásra szállt volna. Az 1480-as években Mátyás számos sziléziai fejedelemség örökösödési jogát szerezte meg, például Łost, Leobschütz, Ratibor, Kosel és Łosław bizonyos részeit. Podiebrady/Pogyebrád Viktorin, Münsterberg hercege pedig a Hunyadi-házra hagyta Troppau hercegségét.²⁶⁴ Ennek az volt az oka, hogy Mátyás megpróbált egyfajta hatalmi szférát kiépíteni a birodalom északkeleti területein, ahol a saját befolyását növelte a Habsburgok rovására, hogy elvágva egymástól a lengyel és az osztrák tartományokat meggátolja a Jagellók és a Habsburgok együttműködését. Az 1480-as évek végén Mátyás gyakorlatilag is a Lausitztól egészen Morvaországig terjedő északkeleti és keleti területek urává vált, élvezve brandenburgi, meissenai, szász, bajor, anhalti stb. szövetségesei támogatását. Elsődleges célja egy erős hatalmi bázis kiépítése volt a Birodalom keleti felében.

Az 1480-as évek vége felé a Hohenzollernekhez fűződő viszonya ismét feszültté vált. Mátyás Ausztria ellen indított hadjárata idején Brandenburg nem volt hajlandó csapatokat küldeni a császár megsegítésére. Mivel Sagan hercege elfordult a magyar szövetségtől 1488-ban Mátyás elfoglalta Glogau, és a fiát, Corvin Jánost emelte herceggé. Ugyanakkor a Hohenzollernekhez fűződő viszonya mindig is bizonytalan volt és Mátyás nem tudott

ügyében: MKL II. n. 122.; Ugyanarról Aragóniai János bíborosnak. 1482. ápr.: MKL II. n. 124.; Nehring, Angaben, n. 74a.

²⁵⁷ 1483. ápr. 11.: MKL II. n. 143.

²⁵⁸ 1485. nov. 18.: MKL II. n. 175.; 1487: Nehring, Quellen, n. 188.

²⁵⁹ Katonai szövetség Martin Truchsess von Wetzhausen zu Dachsbach nagymesterrel: 1479. feb. 2.: DF 293 259., MKL II. n. 242.; Nehring, Quellen, 77.; és Nicolaus von Tüngennel: 1476. márc. 24.: MKL II. n. 239.

²⁶⁰ MKL I. nos. 244.; 254.

²⁶¹ MKL II. 97.

²⁶² DF 293 019.; Nehring, Quellen, n. 72. A Nehring közölte kancelláriai regisztrum *Titula*-jában: Nehring, Angaben, 92-94.; DF 293 016., Nehring, Quellen, n. 138.

²⁶³ DF 293 014., Nehring, 112.

²⁶⁴ Cserében Mátyás közbenjárt a Szentszéknél a herceg fia, Podiebrady Albert boroszlói püspöksége érdekében: 1482: MKL II. n. 109-110.; Nehring, Mátyás külpolitikája, 112.

nyugodt szívvel rájuk támaszkodni, mivel nem értettek egyet Mátyás sziléziai terjeszked politikájával. Az 1480-as évek vége felé, miután János Ciceró a Brandenburgi választófejedelemség élére lépett, el ször csak semlegessé vált, majd 1489-ben több alkalommal is Mátyás ellen fordult, és III. Frigyessel lépett szövetségre.

Miután Franciaországgal létesítendő szövetség kísérlete kudarcot vallott, a király visszatért a birodalmi szövetségekre épített stabilabb és biztonságosabb politizáláshoz, és a Német-Római Birodalom keleti és északkeleti területein igyekezett vezet szerepre szert tenni, szoros kapcsolatot ápolva a Wittelsbach- és a Wettin-házakkal, miközben Sziléziában szerzett fejedelemségeket, hogy még biztosabb talajon állhasson. Egészen halála napjáig egy Habsburg- és Jagelló-ellenes blokkot próbált meg kiépíteni a birodalmon belül, amely lehetséges szövetségeseib l, a Miksa növekv uralmával szembehelyezked kb l, Bajorország és Szászország hercegeib l és a Rajnai palotagrófból állt össze. Mátyás saját hatalmi szférájának, vagyis a Birodalom keleti peremének dönt bírójává és a f döntéshozójává akart válni. Számára az els dleges prioritást az jelentette, hogy szövetségi rendszerén belül minden feszültségnek és ellentétnek elejét vegye.

Alapvet en ugyanezek a motívumok jellemzik Mátyásnak az 1477-78 utáni diplomáciai er feszítéseit is. Újult er vel keresett szövetségeket, els sorban a birodalom keleti felében a meger södött Habsburgokkal szemben. Potenciális partnereket keresett Burgundia helyett. Franciaországban is puhatolódzott, de nem sikerült szövetséget összekovácsolnia. Merész Károly halála után mégsem az a meghatározó, hogy nyugaton keressen partnert magának, hanem tovább er sítette azt a „hatalmi tényez i” szerepet, amit a Burgundiával való megegyezésben magának „talált”. Tovább er sítette pozícióit a Német-Római Császárság keleti felén. Sikeresen épített ki hátországot Mátyás Sziléziában is. Mátyás továbbra is megtartotta a volt burgundi szövetségeseiket a Habsburg-ellenes táborban, a Wittelsbach, a Wettin, a pfalzi kapcsolatai tovább éltek az 1480-as években is. A burgundi herceg kiesésével ez az érdekközösség nem bomlott fel, tovább m ködött és felhasználható volt III. Frigyes és a Jagellók ellenében. Itáliában is megtartja a nápolyi-ferrari szövetséget, de a prioritást a birodalom keleti területei jelentik számára.

8. *Francia és svájci kapcsolatok*

Megkísérlem, hogy megindokoljam, milyen okokból kifolyólag csalódott a király arra vonatkozó elvárásaiban, hogy Franciaországot is bevonja szövetségi rendszerébe. Ez leginkább azzal magyarázható, hogy a Valois-ház szemben állt Mátyás hagyományos itáliai szövetségeseivel, Nápolyal. Mátyás sosem hagyta volna, hogy a franciák megszerezzék Nápoly trónját, mert ez az európai er egyensúly felborítását jelentette volna. Ezért támogatta folyamatosan „hagyományos” szövetségesei, Ferrara, Milánó és Nápoly ügyét Itáliában, és nem értenék egyet azzal az állásponttal, mely szerint ez leginkább Beatrix királyn befolyásának tudható be, inkább úgy gondolom, hogy ez egy határozott és jól elkülöníthet politikai irányvonalként volt jelen Mátyás egész uralkodása alatt.

Mátyás megpróbált szövetségekre szert tenni III. Frigyes császárral és a Jagellókkal szemben, miközben a Valois-k szintén ki akartak építeni egy Habsburg-ellenes táborra a birodalmi hercegek részvételével. A helyzet azáltal vált igazán súlyossá XI. Lajos számára, hogy Miksa megszerezte Burgundiát és összeütközésbe keveredett a Valois-kkal. Ez váratlan változásokat hozott a burgundiai politika hagyományos irányát illet en. Meglehetősen furcsa módon Lajos ugyanabban a helyzetben találta magát, mint amiben legádázabb ellensége, Merész Károly volt korábban, és az diplomáciai örökségét volt kénytelen továbbvinni. Az óriási mértékben megnövekedett Habsburg hatalommal és területi terjeszkedéssel szembeni ellensúlyozásának érdekében XI. Lajos kénytelen volt szövetségesek után nézni. Ezért remélte a Lajossal megegyez problémákkal szembenéz Mátyás, hogy szövetségesevé teheti

a francia királyt. Egyazon politikai álláspontra kellett helyezkedniük, hogy megakadályozhassák a Habsburg befolyás növekedését.

A Franciaországgal szembeni magyar politikai irányváltás jól kivehető egy 1477. május 30-án keltezett és a Svájci Államszövetséghez, az *Eidgenossenschaft*-hoz címzett levélben, amelyben Mátyás azt bizonygatta, hogy a svájciakkal ellentétben nem volt a francia király szövetségese. A további években is megpróbálta megnyerni a svájciakat. Ugyanakkor a Valois-k Nápoly irányában tanúsított magatartásából kifolyólag Mátyás kapcsolata a franciákkal mindig bizonytalan volt. A Nápoly-Szicíliai királyi ház élén álló Anjou *Le bon roi René* állandó ellentétben állt az aragóniaiakkal. 1477-78 folyamán Mátyás megpróbált tető alá hozni egy házassági szerződést és egy kompromisszumos megoldáson dolgozott a francia-aragóniai ellentét megoldásán. Házasságot javasolt XI. Lajos unokahúga, a Valois udvarban élő Szavojai Anna és Mátyás sógora, Frigyes tarantói herceg között.²⁶⁵ Úgy tűnik, meg egyezésre is jutottak, hiszen a pár 1478-ban összeházasodott.

Csak hogy a Pazzi-gyilkosságot követően új tengely jött létre Itáliában; Velence, Firenze és Milánó szövetségre lépett a pápa és Nápoly ellenében, ami a francia kapcsolatokat sem hagyta érintetlenül.²⁶⁶ Mátyás úgy döntött, Nápolyt támogatja és Milánó ellenében lép fel, ami a Valois-k számára is kedvezett, hiszen a Szavojaiakkal a háta mögött XI. Lajos új lehetőségek után nézett, hogy Milánó területén terjeszkedhessen. Emellett Velence kénytelen volt III. Frigyes felé közeledni, amelynek eredményeként 1483-ban szövetségre is léptek.²⁶⁷ Csak hogy Anna hercegnő 1480-ban bekövetkezett halála Mátyás minden reményét szétoszlatta. A francia külpolitika visszatért a régi Nápoly-ellenes medrébe. II. René, Lotharingia és Bar hercege (1473/83-1508) Nápoly trónjához fűződő összes jogát Károly francia trónörökösre hagyta, aki agresszív külpolitizálásba kezdett Nápolyval szemben. Ráadásul VIII. Károly szövetségre lépett a Velencei Köztársasággal, ami fenyegetést jelentett Magyarországnak számára.

A francia szövetség gondolata akkor került megint napirendre, amikor Burgundiai Mária 1482-ben elhunyt, és ezáltal Miksa vált az egész burgundi örökség egyedüli birtokosává. A francia király túlságosan nagy veszélyt látott a Habsburg hatalom növekedésében és ismét felvette a tárgyalások fonalát Magyarországgal. A tárgyalások azonban ezúttal is bukásra voltak ítélve, hiszen a franciák nem egyeztek bele semmilyen kompromisszumos megoldásba. Kitartva álláspontja mellett XI. Lajos törvénytelennek kiáltotta ki Nápoly uralkodóját, és saját fiát, Károlyt nyilvánította törvényes uralkodónak.

1483-84-re Mátyás teljes mértékben kiábrándult XI. Lajos politikájából, úgy érezte elárulták, mivel 1483 decemberében megkötött arras-i béke értelmében Miksa kiegyezett a francia királlyal.²⁶⁸ 1483-tól fogva Mátyás szembehelyezkedett a franciák itáliai hatalmi törekvéseivel, ezáltal kockáztatva az európai erőegyensúly felbomlását, és megerősítette szövetségét Nápolyval, Milánóval, Ferrarával, Firenzével és Urbinóval Franciaország ellenében.²⁶⁹ 1482-ben még katonai támogatást is ígért Ercole d'Este hercegnek Velencével szemben és csapatokat bocsátott Nápoly rendelkezésére.²⁷⁰ Lodovico il Moro Sforza a kölcsönösség jegyében szintén Mátyáshoz fordult segítségért Velencével szemben.²⁷¹ Az 1483-85 közötti időszakban fenntartották a kedvező milánói-magyar kapcsolatot, amelyet Corvin János herceg és Bianka Mária Sforza eljegyzésével pecsételtek meg.²⁷²

²⁶⁵ Mátyás Frigyes hercegnek: Nehring, Angaben, n. 16.

²⁶⁶ Györköss, La guerre des Pazzi.

²⁶⁷ Velence ugyancsak Johann Beckensloert támogatta: MDR III. n. 16.

²⁶⁸ Charles Ross, *Richard III*. Los Angeles, 1984. 192.

²⁶⁹ 1480: MDE II. n. 287.; Mátyás Federico da Montefeltrének: 1478. okt. 18.: Nehring, Angaben, n. 15., Nehring, Quellen, n. 70.; Milánónak: 1482. jún. 10.: MKL II. n. 132. Teke, Itáliai, 263–65.

²⁷⁰ MKL II. n. 131.; III. nos. 7.; 11.; Nápolyba: 1486: MDE III. nos. 66.; 75.; 91.

²⁷¹ E. Kovács, Corvin János, 962.

²⁷² MDE III. nos. 36.; 40.

Milánó és Franciaország kapcsolatának rendezése Milánó ellen fordította Nápolyt. Mátyás nem volt hajlandó feláldozni a Milánóval kötött szövetségét az aragóniai kapcsolatai oltárán, mert ekkor még mindig azt remélte, hogy bevonhatja a franciákat a Habsburg-ellenes szövetségbe.²⁷³ Hagyományos szövetségese, Ferrara szintén Mátyás segítségére volt a francia ügyekben.²⁷⁴ Emellett Mátyás a Sforzákat is felkérte, hogy közvetítsenek számára Itáliában és Franciaországban Dzsem herceg szabadon bocsátásának ügyében.²⁷⁵ 1486-ban külön követet küldött Milánóba, hogy tárgyalásokat folytasson a Nápolyi Királyságba küldendő segédcsoportok ügyében, melynek révén remélte, hogy egyben nyomást gyakorolhat a Pápai Államra és Franciaországra is.²⁷⁶ Néhány hónappal később meg is kérte rá Milánót, hogy lépjen vele szövetségre a pápával szemben, és 1487-ben Filipec János váradi püspök személyében új követet küldött.²⁷⁷ Mátyás azt várta, hogy a Sforzák segítenek rendezni a helyzetet a franciákkal, hiszen 1486-87 folyamán VIII. Károly és Milánó harcban álltak Miksával. Filipec megbízást kapott rá, hogy miután feladatát elvégezte azonnal utazzon Franciaországba,²⁷⁸ majd Franciaországból az sz folyamán menjen ismét Milánóba, hogy Bianka Máriát és Corvin Jánost *per procuram* összeadják.²⁷⁹ Amikor Filipec útnak indult Franciaország felé, Mátyás, aki állandó képviseletet kívánt fenntartani a Sforza udvarban, Nikolaus Köckeritz személyében újabb követet küldött ki, akinek megbízása teljesítése után, 1487 nyarán – szén azonnal Svájcba kellett utaznia, hogy tárgyalásokat folytasson a tervezett milánói-svájci-magyar szövetséggel kapcsolatban (lásd alább). 1488-ban Mátyás biztosította Milánót, hogy rendíthetetlenül tartja magát a szövetségükhöz.²⁸⁰ 1489-90 folyamán Milánó szintén fent kívánta tartani szívélyes kapcsolatát Magyarországgal.²⁸¹

Röviden összefoglalva a burgundi-nápolyi koalíció még jóval Merész Károly halála után is fennmaradt, Mátyás elvárásai beigazolódtak és itáliai politikáját illetően a korábbi diplomáciát folytatta tovább. Ugyanakkor Mátyás pragmatikusként és reálpolitikusként jól látta, hogy nem szabad beavatkozni az itáliai államok szakadatlan küzdelmébe. Hagyományos szövetségese, Nápoly támogatását leszámítva nem kívánt belekeveredni a bizonytalan itáliai ligák harcába, és inkább közép-európai ügyeit tekintette prioritásnak.

Mivel a Valois-k nem voltak jelen a Német-Római Birodalomban, Franciaország nem bizonyult a legideálisabb szövetségese Mátyás számára, holott Mátyás elsődleges indítéka az volt, hogy valós szövetségesekre találjon a Birodalom politikai színpadán. Sőt mi több, VIII. Károly Nápoly ellen indított 1486-os hadjárata miatt a franciákkal való kapcsolata még veszélybe is került. 1487-ben Mátyás tett egy utolsó kísérletet és felszólította Franciaország királyát Dzsem herceg szabadon bocsátására, de nemleges választ kapott (lásd lent). Azonban Franciaországgal kapcsolatos megítélése helyesnek bizonyult: egészen hamarosan, 1488-ban VIII. Károly megegyezésre jutott Miksával, aki a következő években szemet hunyt a franciák itáliai hadjárata felett.²⁸²

²⁷³ E. Kovács, Corvin János, 962.

²⁷⁴ 1486: MDE III. nos. 75.; 79.; Titkos megbízatás a ferrarai követ, Cesare Valentini számára, az „ügyben”, azaz a Dzsem-ügyben: MDE III. nos. 82–83.; Ercole d’Estéhez: 1486. feb. 15.: MKL II. n. 176.; Egy másik Ferrarába indított követ a Dzsem-ügyben: 1486. apr. 2.: MKL II. n. 179. További ferrarai-magyar követségek. 1485-88: MDE III. nos. 60; 61.; 63.; 64.; 74.; 80.; 89.; 90.; 91. ; MKL II. nos. 188.; 195.; 1489: MKL II. nos. 219–20. Teke, Itáliai, 266.

²⁷⁵ 1486. jún. 10.: MKL II. n. 181. Már 1483 óta „ügy” a francia királynál is Dzsem kiszabadítása: Mátyás XI. Lajoshoz: MKL II: 141.

²⁷⁶ Megbízatás: 1486. júl. 1.: MKL II. n. 182.

²⁷⁷ Gian Galeazzo Sforzához: 1486. aug. 9.: MKL II. n. 183.; Prokuráció Filipecnek: 1487. jan. 13.: MKL II. n. 187.; Filipec missziója: 1487. aug. 15.: MDE IV: n. 171.

²⁷⁸ Györkös, Prince Djem.

²⁷⁹ E. Kovács, Corvin János, 966.

²⁸⁰ 1488. dec. 9.: MKL II. n. 215.

²⁸¹ Követségek Milánóba: MKL II. nos. 216., 218., 225. E. Kovács, Corvin János, 965.

²⁸² Horváth, Mátyás, 92.

Egészen Merész Károly haláláig Mátyás kitartóan azon munkálkodott, hogy életben tartsa a burgundi szövetséget. 1476-ban veszélyt érezvén figyelmeztette Merész Károlyt, hogy ne indítson hadjáratot a svájciak ellen. Úgy érezte, hogy a herceg ezúttal valami olyasmit próbál elérni, amely meghaladja a lehetőségeit.²⁸³ Figyelmeztetése haszталannak bizonyult. Néhány héttel később, 1476. június 22-én a herceg a murteni csatában megsemmisítő vereséget szenvedett „a parasztoktól”.

A burgundi hadseregre mért katasztrofális vereség mindent megváltoztatott a politikai küzdőtéren. Mátyás továbbra is felelősséget érzett politikai szövetségese iránt, és nem akarta, hogy a svájci zsoldosok kezét elvesszen. Még egy utolsó kísérletet tett, hogy időt nyerjen Burgundia számára és békét teremtsen Merész Károly és a svájciak között: 1476 júniusában felajánlotta segítségét és Georg von Stein-t küldte közvetítőként a két félhez.²⁸⁴ Mátyás eleget kívánt tenni kötelezettségeinek, amelyekkel a burgundiaknak tartozott, és közben nyitni akart a svájciak felé is, hiszen érezte, hogy a Burgundia és a Svájci Államszövetség közötti összeütközés csupán III. Frigyesnek kedvezett. Azonban minden igyekezete hiábavalónak bizonyult; Károly 1477-ben Nancy mellett életét vesztette. A Habsburgok már megtették első lépéseiket a burgundi örökség megszerzésére, amikor Mátyás ismét felvette a kapcsolatot a svájciakkal, hogy új alapokon kezdje meg velük a tárgyalásokat.

A legfontosabb bizonyítéknak Mátyás 1477. május 30-án kelt levele tekinthető.²⁸⁵ Ezt a Svájci Államszövetséghez címezte, és azt bizonygatta benne, hogy nem áll fenn szövetségi viszony közte és Franciaország királya között, akivel a svájciak egyébként szövetségben álltak. 1477. június 13-án Mátyás újabb levelet küldött a svájci kantonoknak, amelyben részletesen beszámol az okokról, amelyek a császárral vívott háborújához vezettek.²⁸⁶ Miután júniusban választ kapott, július 2-án egy magyar követet küldött, hogy a békéről tárgyaljanak, amire a Svájci Államszövetség 1477. július 9-én keltezett levelében pozitív választ adott.²⁸⁷

A követ csak 1478. március 1-én tért vissza, Mátyás pedig új követnek, Jakob Renetzhäusernek adott megbízást a tárgyalások folytatására, hogy a svájciakat Zsigmond tiroli gróffal, Albert bajor herceggel és Milánóval közös szövetségben egyesítse.²⁸⁸ Renetzhäuser azonban csak novemberben érkezett meg Svájcba, és egészen 1479 márciusának végéig hosszan tartó tárgyalásokat folytatott a Zürichben és Luzernben.²⁸⁹ Augusztusban ismét követségbe küldte Renetzhäusert.²⁹⁰ A Svájci Államszövetség április 7-én pozitív választ adott, de nem kötelezték el magukat egy tényleges katonai szövetség mellett, így nem beszélhetünk sem szövetségről, avagy „Bund”-ről, sem kölcsönös védelmi szerződésről, vagyis „Vereinigung”-ről, hanem egyszerűen csak egy tíz évre szóló barátsági egyezményről („fründliche verstendniss und eynug”).²⁹¹ Ugyanakkor Mátyás sikerként könyvelhette el, hogy a svájciak kötelezettséget vállaltak arra vonatkozóan, hogy nem engedik csatlakozni a zsoldosokat a birodalmi hadsereghez.²⁹² A kapcsolat javulását mutatja

²⁸³ 1476. máj. 7.: MKL, II. n. 239.; MDE II. n. 212.

²⁸⁴ 1476. jún. 10.: MKL I. n. 240.

²⁸⁵ „[...] sunder so sendten wir den edeln unsern lieben getrewen Jörgen von Stein unsern ratt vordem zu unsern bruder dem herzog von Burgund nit wider den gannanten künig [France] noch ew.” 1477. máj. 30.: MKL I. n. 250.

²⁸⁶ DF 292 935., Segesser, Die Beziehungen, 75-76.; Janssen, Frankfurts Reichsrespondenz, I. 381.

²⁸⁷ Szabó, Egy schweizi, 145.

²⁸⁸ Jakob Renetzhäuser követsége: 1478. szept. 9.: DF 292 929., MKL I. n. 265.; Segesser, Die Beziehungen, 77.

²⁸⁹ 1479. márc. 26.: 1479. márc. 26.: DF 292 930.; Nehring, Quellen, n. XV/1.; 1479. ápr. 7.: DF 293 341.; Nehring, Quellen, n. XV/2. Októberben ratifikálják: Szabó, Egy schweizi, 145.

²⁹⁰ 1479. aug. 23.: DF 292 932.; MKL I. 299.; Segesser, Die Beziehungen, 81.

²⁹¹ DF 293 341., Szabó, Egy schweizi, 145-46.

²⁹² Horváth, Mátyás, 89.

a kantonok válaszát kézhez kapva májusban Mátyás levelet küldött az Eidgenossenschaft-hoz egy birodalmi püspök érdekében.²⁹³

1477-et követően a svájciak egy új, az elzetesnél is veszélyesebb ellenféllel találtak szemben magukat, és a Habsburgok potenciális ellenfelei, Mátyás és Zsigmond tiroli gróf irányába mozdultak el.²⁹⁴ Az 1480-as évek elején Mátyás szerette volna, ha csatlakoznak egy Habsburg-ellenes egységes szövetséghez.²⁹⁵ Zsigmond tiroli gróf nem érezte magát biztonságban kuzinja, Miksa hatalom-gyapodását látva, így közeledett a Frigyes-ellenes blokk tagjaihoz, Mátyáshoz is. 1480-ban a svájciak felajánlották, hogy segédkeznek egy megállapodás alá hozásában a magyar király és Habsburg Zsigmond között. Párhuzamosan III. Frigyes velencei szövetségével Zsigmond háborúba bonyolódott a Signoriával.²⁹⁶ 1481-ben a magyar király a svájci kantonok megértését kérte III. Frigyes vádjaival szemben.²⁹⁷ Mivel szüksége volt kapcsolataik megerősítésére, a francia királyhoz menesztett követ mellett a szövetséghez is küldött egy másik követet, ezúttal is Renetzhauert, de ez alkalommal azzal a céllal, hogy XI. Lajossal is Habsburg-ellenes szövetségre lépjen.²⁹⁸ Csakhogy a svájciak nagyon óvatosak voltak, nem vállalkoztak rá, hogy nyíltan zsoldosokat bocsássanak Mátyás rendelkezésére III. Frigyes ellenében, és nem voltak hajlandók szövetségre lépni Franciaországgal. A tárgyalások egészen odáig jutottak, hogy a követ napirendre tette a kölcsönös védelmi szövetség kérdését, és 1481. augusztus 3-án még egy elzetes tervezetet is elfogadtak a megállapodásról, amely elméletileg az oszmánok ellen irányult volna, de a végén mindebből semmi sem valósult meg.²⁹⁹ Ugyanakkor ismeretes, hogy 1481-82 folyamán Mátyás király seregében nagyszámú svájci zsoldos szolgált, hiszen a nápolyi-ferrarai szövetséggel folytatott tárgyalások során katonai támogatást biztosítva Velence ellen Mátyás 10.000 svájci gyalogossal javasolta megtámadni a Köztársaságot!³⁰⁰ Ugyanakkor olyan magas árat szabott támogatása fejében – 100.000 firenzei aranyat –, hogy a valóságban szinte fel sem merülhetett, hogy valóban hadsereggel támogatná őket.³⁰¹

Ezen túlmenően az 1480-as évek közepén a felek szívélyes kapcsolatot ápoltak és a svájciak tartották magukat az 1479-ben tíz évre kötött megállapodás feltételeihez. 1484-ben az egyesült kantonok Mátyáshoz fordultak és azt kérték tőle, hogy vegyen védelmébe egy ausztriai nemest, Hans Gradnert, amit Mátyás készségesen teljesített.³⁰² Miksa német királlyá válása azonban váratlan fordulatot hozott a svájciak Mátyással fenntartott kapcsolatában. A német király Habsburg-párti liga szervezésébe kezdett Svájcban, amely ellen Franciaország és Magyarország királyai azonnal tiltakoztak.³⁰³ A források azt bizonyítják, hogy a svájci kantonokban néhány magas rangú méltóság régóta magyarországi évjáradékokban részesült. Számos városi tanácsos már 1479-ben is kegydíjakat kapott Mátyástól.³⁰⁴ 1486-ban a magyar király követet küldött Svájcba és megerősítette, sőt emelte is a kegydíjakat.³⁰⁵ Amikor 1487-

²⁹³ 1479. máj. 24.: DF 292 931., Nehring, Quellen, n. 84., MKL I. n. 296.; Segesser, Die Beziehungen, 80.

²⁹⁴ Renate Schweers: *Albrecht von Bonstetten und die vorländische Historiographie zwischen Burgunder- und Schwabenkriegen*. (Studien und Texte zum Mittelalter und zur frühen Neuzeit, 6) Münster, 2005. 35.; Horváth, Mátyás, 90.

²⁹⁵ MKL II. n. 9.; Segesser, Die Beziehungen, 83–84.; Janssen, Frankfurts Reichs-correspondenz, 385.

²⁹⁶ 1480. máj. 3.: DF 292 937., MKL II. n. 10.; Segesser, Die Beziehungen, 84.

²⁹⁷ 1480. ápr. 13.: DF 292 936., MKL II. n. 9.; Segesser, Die Beziehungen, 85.

²⁹⁸ Nehring, Mátyás külpolitikája, 111.

²⁹⁹ Szabó, Egy schweizi, 146.; 150.

³⁰⁰ 1482. ápr. 30. és máj. 1.: MDE III. nos. 10. 13.; Fraknói, Hunyadi Mátyás [<http://mek.oszk.hu/05700/05736/> – 2008. okt. 28.].

³⁰¹ E. Kovács, Magyarország és Nápoly, 242.

³⁰² 1484. júl. 9.: DF 292 938., MKL II. n. 167.; Segesser, Die Beziehungen, 87–88.

³⁰³ Probst, Die Beziehungen, 82.

³⁰⁴ Szabó, Egy schweizi, 146. Néhány kantonvezet franciá évjáradékot is kapott. Probst, Die Beziehungen, 83.

³⁰⁵ Szabó, Egy schweizi, 147.

ben, néhány kanton ismét felvette a tárgyalások fonalát Miksával,³⁰⁶ Mátyás újabb követet küldött.³⁰⁷ Válaszként 1487-88 folyamán Zürich és Luzern is követeket menesztettek Mátyáshoz, amelyről egy memorandum is fennmaradt Luzern levéltárában egy bizonyos Melchior Russ tollából.³⁰⁸ Az Államszövetség 1487-ben Mátyás szövetségeseivel is szerz déseket írt alá, például György bajor herceggel, vagy Fülöp rajnai palotagróffal. A követeknek arról kellett biztosítaniuk Mátyást, hogy a svájciak nem fognak katonai támogatást adni a császárnak, és „annak érdekében, hogy Magyarország királya könnyebben viselhesen hadat Ausztriában” nem lépnek szövetségre Miksával. Erről elismervényt is adtak Mátyásnak, valamint évi 2-3000 magyar aranyforint kegydíjat kértek.³⁰⁹ A Svájci Államszövetség kifejtette, hogy „nagy örömmel hallották, hogy Magyarország királya elfoglalta Ausztriát, és annak is örülnének, ha államaik szomszédok lennének”.³¹⁰ Emellett felajánlották, hogy háttámadással fenyegetve a sváb szövetséget (Schwäbische Bund) megakadályozzák, hogy az támogassa a császárt ausztriai küzdelmében. A svájci követek felhatalmazást kaptak rá, hogy a Merész Károly Nancy-nál megszerzett, ékszerekből, gyémántokból stb. álló kincsenek értékesítéséről folytassanak tárgyalásokat Mátyással, hiszen úgy gondolták, a legalkalmasabb személy, akinek felajánlhatnák a kincseket.³¹¹ Mindazonáltal a magyar-svájci liga létrehozásában vetett remények a Luzernt és Lodovico Sforzát érintő konfliktus miatt szertefoszlottak.³¹²

9. Magyarország kapcsolatai Angliával, 1477-1490

Tekintsük át, milyenek voltak Magyarország kapcsolatai a York-házi Angliával 1477 után. Merész Károly halálát követően az angol külpolitika ragaszkodott a korábbi burgundi-párti politikai irányvonal követéséhez és megpróbálta elejét venni Mária és Miksa egybekelésének. Az angolokhoz hasonlóan Mátyás legnagyobb félelme 1477-ben szintén az volt, hogy Miksa feleségül veszi Károly örökösét. Ezért minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy a francia herceget bezárva tartsa az 1477 tavaszán ostrom alá vett Bécs városában, de a herceg valahogyan mégis megszökött az ostromgyűrűből. Az özvegy hercegnő, Yorki Margit még közvetlenül Miksa és Burgundi Mária menyegzője előtt IV. Edwardhoz fordult segítségért, és tudtára adta, hogy Mária örömmel fogadna egy hozzáálló angol hitvestársat.³¹³ Edward a yorki kormányzat egyik legbefolyásosabb tagját, Anthony Woodville-t, Rivers grófját és történetesen a sógorát támogatta burgundiai Mária férjfelöltéséért.³¹⁴ Tette ezt annak dacára, hogy a sógora „csak egy kisszerű grófocska volt, Mária viszont korának legjelentősebb örökösének”. A yorkiak teljes mértékben elleneztek a Habsburg örökösödést: Edward követet küldött Flandriába és katonai támogatást ígért.

Mivel azonban Burgundiai Máriának nem volt sem anyagi, sem egyéb forrása, úgy döntött elfogadja Miksa ajánlatát. Az 1478-as év vége felé Miksa, aki elkeseredetten kereste lehetséges szövetségeseit Franciaországgal szemben, házasságot ajánlott az egyik angol herceg és testvére, Kunigunda, III. Frigyes lánya között. Miksának sürgősen támogatókra volt szüksége. Azonban Edwardot jobban érdekelte a walesi herceg és Gian Galeazzo Sforza

³⁰⁶ Bern városa Mátyáshoz: 1487. márc. 20.: DF 292 940.

³⁰⁷ Nicolaus Köckeritz/Käkeritz követsége, 20 lovagnyi kísérettel. 1487. szept. 14.: DF 292 939.; Segesser, *Die Beziehungen*, 89–90.

³⁰⁸ DF 292 934. Probst, *Die Beziehungen*, 98–9.

³⁰⁹ A kegydíjról: Albert Büchi: *Albrecht Von Bonstetten: Ein Beitrag Zur Geschichte Des Humanismus in Der Schweiz*. Frauenfeld, 1889. 84.

³¹⁰ Melchior Russ memorandumja. Közli: Szabó, Egy schweizi, 149.

³¹¹ Probst, *Die Beziehungen*, 84.

³¹² Nehring, Mátyás külpolitikája, 114.

³¹³ Ross, Edward IV, 250.

³¹⁴ Michael Hicks: „Woodville, Anthony, second Earl Rivers (c.1440–1483)”, ODNB, Oxford, 2004; online edn, 2008. [<http://www.oxforddnb.com/view/article/29937> – 2009. márc. 13.].

herceg egyik lánya között kötendő házasság gondolata, ami a „régí” burgundi-nápolyi-milánói tengely fenntartását jelentette volna, amely szembehelyezkedett a Habsburg hatalom növekedésével. A politikai napirenden a milánói szövetség a Habsburg-kapcsolattal szembeni alternatívaként merült fel.³¹⁵

IV. Edward azonban egészen 1479 végéig nem adta fel Burgundia új urával kapcsolatos régi politikáját és az irányába tanúsított hozzáállását. Edward nem szakította meg azonnal a korábbi burgundi partnereivel, például Magyarországgal fenntartott kapcsolatát. Tudomásunk van egy bizonyos James Radclyffe-ről, aki 1477-ben Magyarországon tervezett harcba szállni a törökök ellen, és el fordulhat, hogy Anglia képviseljeként m. ködhetett.³¹⁶ Még hónapokkal azelőtt is, hogy szövetségre lépett Miksával, Anglia királya tett egy utolsó kísérletet, hogy kapcsolatba lépjen Mátyással: 1479. április 17-én követtséget küldött, hogy Magyarországgal tárgyaljanak.³¹⁷ A követtség összetétele – John, Abingdon apátja; John Shirwood, Richmond főesperese, apostoli protonotárius és Durham leendő püspöke, valamint a yorki kormányzat oszlopos tagja; továbbá John Gyles, a kánonjog doktora és Anglia pápai adószedje – azt bizonyítja, hogy a királynak komoly elvárásai voltak a küldetéssel kapcsolatban. Mátyás egy esetleges angol-Habsburg szövetség veszélyének fenyegetésében valószínűleg nem adott kedvező választ az angol követeknek, akik arra is megbízást kaptak, hogy a még mindig *confratres nostri*-ként megcímzett korábbi burgundi szövetség tagjaival, például Nápoly királyával és más itáliai hercegekkel is tárgyalásokat folytassanak, mielőtt Edward Miksa mellett kötelezné el magát.³¹⁸ IV. Sixtus pápához is menesztettek egy angol küldöttséget, amely talán ugyanazokból a tagokból állt, mint akik az 1479-es kiküldetésen részt vettek. A pápa erre az angol akcióról időben értesítette Mátyást.³¹⁹ Ekkoriban az angol diplomácia Nápoly és IV. Sixtus ligáját kívánta támogatni, amire a pápa sietve értesítette szövetségését, Magyarországot is.

Az angol diplomácia csak akkor kezdett tárgyalásokba Miksával, miután ezek a küldetések és a korábbi burgundiai szövetség összetartására tett kísérletek kudarcot vallottak. Végül, de némileg kellenlenül a yorkiak kénytelenek voltak elismerni a Habsburgokat régi-új „burgundi” szövetségeseikként. Vagyis végeredményben a yorki orientáció ekkoriban homlokegyenest az ellentétje volt az 1470-es évek közepén tapasztaltaknak, és egyben Magyarországnak is, hiszen Miksa ügyét támogatta. Épp ezért volt logikus, hogy Magyarország természetesen legelőször ezek után az ellenpárt, a Yorki IV. Edwarddal, majd később a III. Richárddal szembenálló Lancaster-ágból származó trónkövetel – Richmond grófja, a későbbi Tudor VII. Henrik – felé közeledjék, aki, mivel a Burgundi hercegséget visszaszerezni kívánó Valois-k is támogatták, Miksa ellenfele is volt.

1479-ben, már a Mátyás felé való tapogatózás után IV. Edward egy titkos barátsági és szövetségi szerződést írt alá Miksával.³²⁰ Továbbá beleegyeztek, hogy Edward lánya feleségül megy Mária és Miksa legidősebb fiához, Szép Fülöphöz.³²¹ Tárgyalások folytak egy másik esküvőről is, mely V. Edward és Kunigunda, Miksa osztrák herceg lánya között kötöttetett volna, és amely Magyarországra nézve is veszélyt jelentett. A yorki politikában bekövetkező változást az is jelezte, hogy az V. Edward és Galeazzo Sforza milánói herceg

³¹⁵ Ross, Edward IV, 246.

³¹⁶ PRO Exchequer: Miscellaneous Ecclesiastical Documents: E 135/19/63.

³¹⁷ Rymer, Foedera, XII. 108.

³¹⁸ Uo. Shirwoodra azért is eshetett a választás, mert a nagy humanista és kódexgyűjtő maga is szívesen ellátogatott volna Budára. A. J. Pollard, „Shirwood, John (d. 1493)”, ODNB [<http://www.oxforddnb.com/view/article/25447> – 2009. márc. 13.]

³¹⁹ Levél Mátyásnak: *Mathiae Corvini Hungariae regis epistolae ad Romanos Pontefices datae et ab eis acceptae. Mátyás király levelezése a római pápákkal. 1458-1490.* Szerk. Fraknói Vilmos. (Monumenta Vaticana historiam regni illustrantia. Ser. 1., Tom. 6.) Bp., 1891. CIII.

³²⁰ Rymer, Foedera, XII. 95–97.

³²¹ Házassági szerződés: 1480: Rymer, Foedera, XII. 142–45.; 212–13.

lánya közötti házasságot kilátásba helyez korábbi tárgyalásokat beszüntették.³²² 1481-ben Miksa határozottabb angol lépéseket várt el a franciákkal szemben.³²³ IV. Edward azonban nem akart minden hidat felégetni maga mögött, és nem volt hajlandó elkötelezni egy Franciaországgal szembeni agresszív szövetség mellett. Edward 6.000 angol íjással támogatta Miksát, de leszögezte, hogy a Flandria megsegítésére bocsátott csapatait nem használhatják fel Franciaország ellenében.³²⁴ III. Richárd folytatta a Habsburg-párti politizálást és 1483-ban megerősítette a Habsburg szövetséget. III. Richárd a hagyományos yorki-burgundi szövetség orientációját vitte tovább – Miksával és Bretagne-nyal. Miksa 1483-84 folyamán ismét megtett minden teltelhet annak érdekében, hogy rávegye Richardot Franciaország megtámadására.³²⁵

A Habsburg-yorki viszonyok normalizálódásának hatására a Habsburg-ellenes kontinentális hatalmaknak, így például Magyarországnak is, új szövetséges után kellett nézniük, és a yorkiak Bosworth-nál bekövetkező bukása után ezt a Tudorokban remélték megtalálni.

VII. Henrik első külpolitikai lépései arra irányultak, hogy egy lélegzetvételnyi szünethez juttassák.³²⁶ A Habsburgok által támogatott és a Tudorok ellen irányuló nemzetközi szintű szövetséges összeesküvések a lehető leg súlyosabb veszélyt jelentették a biztonságára nézve. Miksa támogatta és finanszírozta a yorki trónkövetelők törekvéseit, akik a Habsburg udvarban gyülekeztek. 1487-et követően expedíciós seregeket bocsátott rendelkezésükre és fegyvereket biztosított számukra VII. Henrik ellen. 1487-ben Stoke mellett verték le a legveszélyesebb vállalkozást, amelyet a Miksa 2000 landsknechtjének támogatását élvező Lambert Simnel vezetett.³²⁷ A győzelem ellenére a Tudor uralomnak folyamatosan megújuló elégedetlenségek hullámaival és a yorkiak érdekében indított számtalan felkeléssel kellett szembenéznie.

Az 1480-as évek végén Magyarország királya Tudor Henrikkel is felvette a kapcsolatot. Tudomásunk van róla, hogy 1488-ban Mátyás követet küldött VII. Tudor Henrikhez, hogy gratuláljon neki egyrészt királlyá koronázásához, sajnálatos módon azonban semmi konkrétum nem maradt fenn a küldetéssel kapcsolatban.³²⁸ Csak vélelmezhetjük, hogy üdvözölte a nem sokkal korábban a stoke-i csatában aratott győzelmet. Mindazonáltal megpróbálom fényt deríteni a kapcsolat politikai hátterére. Mátyást nem rendítette meg a dinasztia-váltás, Angliával állt kapcsolatban korábban is, és ezt a Lancaster-ágból származó Tudor Henrik trónra kerülésével sem akarta feladni. Henrik, a korábban francia támogatást élvező trónkövetel, most a trónra ülve át kellett, hogy értékelje kapcsolatait. Közvetett módon azt lehet sejteni, hogy a két uralkodó azért is közeledett egymáshoz, hogy összehangolják politikájukat közös ellenfelükkel, a hatalmas németalföldi örökséggel a kezében jelentős tényezővé lépett Miksával szemben, aki az angol korona ellenségének, a York-háznak az ügyét támogatta.

A Tudor külpolitika megpróbált új európai szövetségesekre szert tenni. Ezért is fogadhatta örömmel VII. Henrik Mátyás gratulációját, és már csak azért is szüksége volt kontinentális segítségre, mert a skótok kezdtek beavatkozni a yorki összeesküvésekbe. A Tudor kormány, tartva a yorki-burgundi-Habsburg ligától, mást nem tehetett, mint ami

³²² Rymer, Foedera, XII. 123–39.

³²³ Joseph Calmette – Georges Périnelle: *Louis XI et l'Angleterre, 1461-1483*. (Mémoires et documents, 11.) Paris, 1930. 247.

³²⁴ Ross, Edward IV, 286.

³²⁵ Letters and Papers Henry VII, II. 23–24.

³²⁶ Chrimes, Henry VII, 279.

³²⁷ Lockyer – Thrush, Henry VII, 75–76.

³²⁸ „[...] ad regem variis ex regionibus oratores destinati [...] Pannonii”: Bernardi Andreae Tholosatis, Vita Henrici Septimi, 47.

egyfelől a legkézenfekvőbbnek látszott, megerősítette szövetségét Franciaországgal, amelynek köszönhetően ugyanarra a Habsburg-ellenes pályára lépett, mint Magyarország.³²⁹ A Valois-k is egyértelműen szembenálltak a burgundi örökséget megszerző német királlyal és York-párti barátaival. Egyértelmű volt, hogy egy közös Habsburg-ellenes platform jön létre Magyarország és a Tudorok Angliája között. Miksa burgundi herceg is érezte a keleti és nyugati ellenségeinek megállapodásban rejlő veszélyeket, és ezt megelőzendő még 1487 szén követeket menesztett Anglia királyához.³³⁰

Nagyjából a stoke-i csatával egyidőben (1487. június 17.) Henrik arra utasította franciaországi követét, Sir John Kendall-t, hogy tárgyalásokat folytasson Mátyás követével Lavalban. 1487-ben Velence franciaországi követe, Hieronimo Zorzi jelentést tett a Signoriának a Franciaországba küldött magyarországi követekről. (A jelentést lemásolták és elküldték Velence angliai követének.) A velencei követ nagyon fontosnak tartotta, hogy értesítse Angliában tartózkodó „kollégáját” Filipec János magyar követ franciaországi, Angers-i és lavalai megbízásáról és a VIII. Károllyal folytatott tárgyalásairól. A velencei diplomácia megpróbálta megakadályozni Mátyás arra irányuló törekvéseit, hogy megszerezze Dzsem herceget, és átvegye „a Török” [a szultán] testvérének felügyeletét”. (A forrásainkban Dzsemet Zizimként illetik.) A jelentésben egyértelműen megfogalmazódik, hogy a Signoria arra utasította követét, hogy „minden lehetséges módon és eszközzel akadályozza meg t [a magyar követet] célja elérésében”.³³¹ Zorzi azért küldött haladéktalanul jelentést Angliába és tájékoztatta a Serenissima londoni követét a magyar követ tevékenységéről, mert a Signoria tökéletesen tisztában volt Mátyás és VII. Tudor Henrik szívélyes kapcsolatával, és ezen felül annak a veszélye is fenyegette őket, hogy Anglia franciaországi követének közbenjárására VIII. Károly királyt esetleg rábírhassák elkel „vendégének” átadására. Ezért tett jelentést a velencei követ az angol követ, John Kendall keresztes lovag és az Ispotályos Lovagrend leendő angliai perjele által kifejtett tevékenységről. Kendall pápai nunciusként és az Ispotályos Lovagrend nagymesterének követeként arra is felhatalmazást kapott, hogy tárgyalásokat folytasson Franciaország és Magyarország királyaival a herceg felügyeletét illetően.³³² Anglia királya nem véletlenül nevezte ki a Tudor-kormány támogatójaként számon tartott és elismert ügyintéző hírében álló Sir John Kendall követének, akitől elvárta, hogy tájékoztassa a váradi püspökkel lefolytatott tárgyalásokról.³³³ Kendall Filipeccel együtt utazva két héten át egy percre sem hagyta magára a magyar követet, hogy az ügyben tapasztalható bármilyen elrelépésről tájékoztathassa VII. Henriket. A francia király Angers-ban együtt fogadta a magyar és az angol követeket.³³⁴ Henriknek pontos információkra volt szüksége a Mátyás és VIII. Károly között folyó tárgyalásokról, hogy azonnal lépéseket tehessen, ha Mátyásnak sikerül rábírnia Franciaországot a herceg átadására. A velencei követ arról is beszámolt, hogy a Signoria nagyon komolyan vette a pápai nuncius szerepét, valamint ispotályos és angliai politikai összeköttetéseit. Jó hírként szolgált számára, hogy a követ még nem érkezett meg, és „semmilyen hír nem érkezett felé”. Ezért is tett meg minden teltelhet a velencei követ, hogy megakadályozza az angol ispotályos lovag és a magyar követ találkozását és megérkezését a francia udvarba. Azt is megemlítette, hogy „a [francia] király, a kancellár és más nemes urak azt gyanítják, hogy ez [vagyis, hogy az angol követ még nem érkezett meg] az én arra irányuló mesterkedésem eredménye, hogy megghiúsítsam a magyar királlyal folytatott tárgyalásokat”. Velence nagyon is érdekelt volt abban, hogy megnehezítse a

³²⁹ Rymer, Foedera, XII. 278.

³³⁰ Bernard Andreae, Vita Henrici Septimi, 57.; Letters and Papers Henry VII, I. 52–53.

³³¹ 1487. aug. 15.: CSP Venice, I. n. 522.

³³² A doge és a szenátus válasza Hieronimo Zorzinak: 1487. szept. 15.: CSP Venice, I. n. 523.

³³³ Jürgen Sarnowsky, „Kendall, John (d. 1501)”, ODNB [http://www.oxforddnb.com/view/article/15349 – 2009. márc. 13.]

³³⁴ Filipec Angers-ban: jún. 8–10. és aug. 16-án. Kalous, Itinerárium Jana Filipce, 28–29.

magyar és az angol követek együttm ködését a Dzsem-ügyben. Bizonyos szempontból a velencei jelentés alapján úgy t nık, hogy a francia kormány át szándékozott adni Dzsem herceget Mátyásnak. A velencei követet arról tájékoztatta „a magyar, hogy a francia kormány reményeket ébresztett benne Zizim felügyeletével kapcsolatban”, és a francia király alternatívaként fontolgatta a herceg átadásának lehet ségét, mivel „a válasz megfogalmazásával 26 napot várt, és hírnököt menesztett, hogy *kitudakolja Zizim akaratát* [!], és „[...] egy szavahihet személy révén megbizonyosodott róla, hogy Zizim hajlandó volt Magyarország királyához utazni [...] mondván hogy Franciaországban elveszett ember, és a neki tett ígéreteket nem tartották be”. Ezért kellett Velencének mindent megtennie annak érdekében, hogy megakadályozza Kendall és Filipec együttm ködését, hiszen az er sítette volna Magyarország pozícióját a tárgyalások során, Anglia és az Ispotályos Lovagrend támogatása pedig megkönnyíthette volna a herceg átadását. Ezen okból kifolyólag küldték a jelentést azonnal Angliába, értesítve a velencei követet az ügyek állásáról és megkérve t, hogy adjon tájékoztatást bármilyen, a szóban forgó üggyel kapcsolatos angol tevékenységr l. Úgy t nık megvolt rá az esély, hogy a franciák átadják a herceget: Zorzi ugyanis arról is beszámolt, hogy a „Zizim felügyeletével megbízott Guy de Blanchefort” perjel „Zizim magyar királynak történ átadását” javasolta.³³⁵ Való igaz, hogy, Dzsem átadása teljes mértékben felforgatta volna a teljes politikai er egyensúlyt, és a Serenissima hajlandó volt bármit megtenni annak érdekében, hogy ezt megakadályozza.

Zorzi minden erejével azon munkálkodott, hogy meggy zze a francia diplomáciát és közvetít k révén Dzsem herceget is, hogy Magyarország királya „át akarta adni t a Töröknek pusztán abból a célból, hogy békét kössön vele”. A követ ez által VIII. Károlyra is nyomást gyakorolt, mondván, hogy „Franciaország királya megszegné ígétét és az egész kereszténységet a biztos veszedelemnek tenné ki, és ez által nehezen válhatna a legkeresztényibb uralkodóvá”.³³⁶ A követ Anne de Beaujeu régenskirályn el tt is „igyekezett ismertetni a hátrányokat és veszedelmeket”, „amelyek a kereszténységet érhetik, és szégyent hoznának Franciaország királyának fejére, amennyiben átadná Zizimet Magyarország királyának”. Az egész októbert Párizsban töltötte.³³⁷ Emellett „igyekezett rávenni” Anne de Beaujeu egyik udvarnokát, hogy fogadja el ezeket az érveket, aki cserébe felajánlotta, hogy „megnyeri a királyt és Madame de Beaujeu-t a kívánt ügy mellett”. A velencei követ jelentette, hogy Filipec emellett „jelent s ajándékot ígért az anyakirályn nek” és azt állította, hogy a királyn „a korábbi összegeken túlmen en” még pénzt is kapott Mátyástól, mivel „nagyon kapzsi, és bármit megtenne a pénzért”. Jelentésében azt is megemlíti, hogy a régenskirályn nek még több pénzt kellene felajánlani, máskülönben „még haszonlesésb l beleegyezne, hogy Zizim-et kiadják Magyarország királyának”.³³⁸

A helyzet életbevágó fontosságú volt a Signoria számára, mert attól tartott, hogy az angol ispotályos lovag valahogyan nyomást gyakorolva a franciákra elérí Dzsem herceg átadását. A doge, Agostino Barbarigo és a Signoria azonnal válaszoltak a követnek: utasították, hogy maradjon a király és a magyar és angol követek közelében. A Signoria mégis attól tartott, hogy Franciaország királya esetleg átadja a herceget, ami egyértelm en kiderül a követutasítás megfogalmazásából és rendkívül pesszimista hangvételéb l: „amennyiben a követ úgy találná, hogy sem az igazságszolgáltatás útján, sem bármely tettével nem ér célt, és *semmi remény nem marad* a neki kiszabott feladat elvégzésére, akkor minden igyekezetét vesse latba.”³³⁹ Felszólították rá, hogy „adjon meg minden támogatást” az ispotályos perjelnek, akit az ügy kimenetele szempontjából kulcsfontosságúnak tartottak.

³³⁵ CSP Venice, I. n. 522.

³³⁶ uo.

³³⁷ Kalous, Itinerá Jana Filipce, 29.

³³⁸ A francia források ugyancsak szólnak Filipec tárgyalásairól Madame de Beaujeu-vel: Simonyi Ern : „Magyar követség Franciaországban 1487-ben”, *Magyar Történelmi Tár* 13 (1867) 215–219. itt 219.

³³⁹ CSP Venice, I. n. 523.

A velencei követ egészen 1488 januárjáig nem kapott engedélyt a francia udvar elhagyására, mivel a szolgálataira azt követ en is szükség volt, hogy a magyar követet fogadta Franciaország királya. 1487 novemberéig volt Franciaországban Filipec.³⁴⁰ A Signoria követét arra utasították, hogy maradjon ott, és tegyen jelentéseket a Sir John Kendall és Filipec János tárgyalásainak alakulásáról. A meghatalmazás kétséget sem hagy afel l, hogy Kendall szintén uralkodója, VII. Henrik érdekében járt el, és új utasításokra várt Westminster l a magyar követtel folytatott tárgyalásokat illet en, akivel együtt utazott Lavalba és vissza.³⁴¹ „Az uralkodójától, Anglia királyától érkezett új parancs értelmében Franciaországban maradt”.³⁴² Miután az angol ispotályos lovag távozott, Zorzinak azonnal vissza kellett, hogy térnie Velencébe. Ez azt jelenti, hogy VII. Henrik 1488 januárjáig kapott értesítéseket az ügyek állásáról, és valószínű leg a francia diplomácia negatív válaszának fényében arra utasította követét, Kendallt, hogy további tárgyalásokat folytasson az Anglia és Magyarország közötti jövő beli lépésekr l. Sajnálatos módon semmi többet nem tudunk az ügyr l, leszámítva azt, hogy 1488 augusztusának végére Sir John Kendall és a Johannita Lovagrend beleegyezését adta Dzsem herceg Szentszéknek történ átadásába, és hogy az arra irányuló törekvések, hogy Mátyásnak adják át a herceget, valószínű leg a francia diplomáciai tevékenységnek köszönhet en buktak el. Birtokunkban van egy velencei jelentés, mely szerint Rendall is egyetértett azzal, hogy „engedélyezzék Zizim átköltöztetését egy, a Római Egyház felügyelete alatt álló várba”.³⁴³

A velencei követ részletes leírást ad a magyar követségr l, amely megítélésem szerint a magyar történetírás számára mindeztidáig ismeretlen volt. A magyar követnek díszes kísérete volt, több mint száz kísér vel, „15 teherhordó lóval és 10 öszvérrel, amelyek skarlátvörös poggyászt vittek, [valamint] 136 ifjú kísérte lovon, és maga is két pompás hátszlóval rendelkezett”. Arról is beszámol, hogy Filipec „rendkívüli költségei napi 50 dukát fölé rúgtak”, amikor „nagy kényelmetlenség közepette” a királyi audienciára várakozott. A követ azt is megjegyezte, hogy „Magyarország királya elvárta, hogy ügyét két héten belül rendezzék, de id közben négy hónap telt el, és a követet még mindig nem bocsátották el”.³⁴⁴

10. Robert de Champlayn Magyarországon

Az 1460-as évekt l kezdve több okleveles adatunk van arra, hogy Robert de Champlayn megfordult Magyarországon, s részt vett Mátyás törökellenes hadjárataiban.

Érdekes módon Champlaynra csak egyetlen, 1488-as levéltári adatunk van (Chancery, Patent Rolls), azon kívül viszont egy sor vele kapcsolatos oklevélmásolatot egybegy jtöttek az oxfordi Bodleian Library Ashmolean Manuscripts egyik (1114-es) kódexébe bekötve. A történetírás sem sokat tud a keresztes lovagról, néhány általános összefoglaló megemlíti, hogy egyike azoknak, akik Angliából vették fel a fegyvert a hitetlenek ellen.³⁴⁵ Már eleve furcsa, hogy egy ismeretlen keresztes lovagról – az egyik forrásunk „knight croyse”-ként aposztrofálja – ennyi adat maradjon fenn, s azokat Angliában egybegy jtsék. A keresztes „miles Anglicus” – maga az is izgalmas kérdés, miért vonatkoztatják rá a nemzet megjelölését a német, burgundi, magyar oklevelek, miért fontos az neki, s a kiállító fejedelmeknek, hogy márpedig Angliából érkezett, angol lovag. Mintha sokatmondóan

³⁴⁰ Kalous, Itinerá Jana Filipce, 29.

³⁴¹ Filipec Lavalban: szept. 7-16-a között. Még Vitrebe is utána ment a hadjáraton lévő királynak. Kalous, Itinerá Jana Filipce, 29.

³⁴² 1488. jan. 4.: CSP Venice, I. n. 526.

³⁴³ 1488. aug. 20.: CSP Venice, I. n. 533. Szolgálataiért Kendallt a királynak járó minden vám- és illeték alól felmentette 1492-ben. CPR Henry VII. Part I. 405.

³⁴⁴ uo.

³⁴⁵ John A. F. Thomson: *The early Tudor church and society, 1485-1529*. London, 1993. 333.; Alfred C. Wood: *A History of the Levant Company*. Oxford, 1935. 1.; Schwoebel, *The shadow of the crescent*, 257.

sejtenék, Anglia képviselőjében jár el. Nézetünk szerint arról lehet szó, hogy a királyi kancellária azért gyjtötte egybe a Champlaynre vonatkozó értesüléseket, menleveleket, tetteit sokadszorra is bizonyító *littera testimoniale*-kat, mert ha nem is hivatalosan, de királyi megbízatásban járt el. Amint azt az alább részletezend igazán gáláns királyi jutalmazás is bizonyítja, nem „magától” indult el többször is, hogy a fél Európát bejárja, a burgundi udvartól III. Frigyesén át egészen Mátyásig, majd Jó René királyig, hanem nem hivatalos királyi követ volt, és megbízatásokat teljesített az angol kormányzat számára. Ilyesmi nem volt szokatlan, majd látunk rá több példát is, hogy egy szentföldi zárandoklatra induló angol járt el egyúttal diplomáciai szolgálatban, s kissé megszakítva útját Zarában, nem a legegyszerbb útvonalat választva. Mi több, arról is vannak adataink, hogy a Rodoszon szolgáló angol johannita lovagok közül többen is rendszeres politikai, diplomáciai jellegű jelentéseket küldtek az angol kancellária számára. Ezért gondoljuk, hogy Champlayn nem egyszer en a török ellen akart harcolni, legalábbis más motiváció is állt a háttérben, különösen, amikor másodszor is útra kelt, több mint egy évtized után. A keresztes esküt tév lovagok, mikor teljesítették válllásukat, nem tették meg ugyanazt még egyszer, évek múltán, legalábbis e korban már nem jellemz .

Az, hogy nem hivatalosan járt el királyi szolgálatban az is magyarázhatja, hogy azokban az években, 1464-65-ben két királyi udvar m ködött a Rózsák Háborúja közepette: az egyik, a „hivatalos”, de iure uralkodó, VI. Lancaster Henrik, aki Skóciában, majd Franciaországban tartotta kormányát, mivel el zte a York-házi, de facto Londonban uralkodó IV. Edward (1461). Igaz, Henrik királyt 1465-ben elfogatta a York-házi király, de felesége, Anjou Margit hivatalosan francia földön m ködtette Anglia kormányát. A diplomáciai küldetések az is alátámaszthatja, hogy mindig ott jár „jó helyen”, ahol éppen a királyi politikának szüksége van diplomáciai tárgyalásokra, s azokkal a hatalmakkal tárgyal, akikt l az angol uralkodó – akár egyik, akár a másik – támogatást remél. Egy törökellenes keresztes eskü nem indokolhatja, hogy valaki Lotharingiától Burgundián és Itálián keresztül el bb Bécsbe megy, majd csak az után Magyarországra. A legegyszerbb mindenesetre, ismerve az angol keresztesek és zárandokok itineráriumait, ha hajóra ül, és úgy jut el például Zaráig vagy Raguzáig, s onnan kiindulva veszi fel a keresztet a török ellen. Ez olcsóbb is lett volna, mint a hosszú, több hónapos, szárazföldi vándorlás, ami ráadásul tele volt kitér kkel. Az okleveles anyagban az eligazodást nehezíti, hogy a kódexbe természetesen nem kronológiai sorrendben vannak bekötve a másolatok, és néhány eredeti angol oklevél, s t, némelyik datálatlan, amelyek közül a Bodleian Ashmolean MSS katalógizálói megpróbáltak néhányat datálni.

A fennmaradt oklevelek és oklevélmásolatok alapján szinte rekonstruálható Champlayn – majd látni fogjuk, igen „kacsaringós” – útja Londontól Budáig és vissza.

Els alkalommal 1463-ban találkozunk Champlayn-nel. Jó René címzetes nápolyi király, Anjou és Bar grófja ad neki menlevelet.³⁴⁶ Legközelebb 1465-ben t nik fel a *miles Anglicus*. Hieronymus [Landus, Geronimo Lando] Kréta érseke állít ki számára credentialis-t január 20-án.³⁴⁷ A kiadás helyét – a Bodleian Catalogus szerint „Bodare” egyel re így nehéz megfejteni, annyi bizonyos, hogy Lando címzetes krétai érsek pápai nunciusként ekkor Lengyelországban és Magyarországon is teljesített küldetést.³⁴⁸ Ez magyarázhatja, hogy hat nappal kés bb Champlayn is Magyarországon van, s a „Bodare” megfejtése így talán Buda is lehet, amit így nyilván Budae-nak kell olvasnunk. (Majd látjuk ez id ben Mátyás Budán id zik, s mellette tartózkodhat a nuncius is.) Ebben két fontos adat is van, egyrészt az, hogy „de regno Angliae expulsus”, azaz valószínű leg menekülnie kellett Angliából; másrészt az, hogy Mátyás szolgálatában áll. Tehát valószínű , hogy korábban, 1463-ban, vagy mivel René

³⁴⁶ Angers, jan. 6.: Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 80v.

³⁴⁷ Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 81v.

³⁴⁸ *A Descriptive, Analytical, and Critical Catalogue of the Manuscripts bequethed unto the University of Oxford* by Elias Ashmole. Eds. Alfred Hackman, Thomas Tanner, Henry Octavius Coxe. Oxford, 1845. 810.

„király” menlevele január legelején kelt, 1462-ben indult Angliából, és Mátyás segítségére jött a török ellen („in subsidium nostri regni Hungariae venerat...”). A későbbi, hat nappal utána keletkezett oklevél is ezt igazolja. E szerint a Mátyás magyar király nevében Vitéz János váradi püspök által kiállított Champlayn számára kiadott 1465. január 26-i *salvus conductus*-ának másolata szerint a török ellen harcolt. [Kép II/2.] A lovag kíséretével együtt („cum familiaribus suis”, Jó René menlevelében „servitoribus et equis”) – furcsa, ha valóban elment a királyságból – harcolt Mátyás seregében, a királynak a török elleni háborúiban, várostromokban véve részt.³⁴⁹ („Bachye” – a kiadás helye feltehetően Bács lehet.³⁵⁰) Ez feltehetően a korábbi, 1464-es jaijai és zborniki ostromra utalhat, elképzelhető, hogy az azt megelőző, 1463-as jaijai hadjáratra is. Az oklevél is több vár ostromáról beszél („in expugnatione castrorum”). Ez az az év, amikor még Pius pápa halála előtt valóban összegyűlt Itáliában egy kereszties sereg, és egyesek valóban Magyarországra értek közülük, így Champlayn is. Az oklevél úgy is szól, más keresztiesek is voltak vele együtt (*et alios cruce signatos*). Ha egyszer kereszties lovag lenne, nem is foglalkoztatna tovább bennünket. Tovább ment viszont bámulatos gyorsasággal III. Frigyes udvarába. Január 31-én így már Bécsújhelyen találjuk az Anglicus-t, aki *salvus conductus*-t kap a császártól.³⁵¹ Lehetséges, hogy ezután Mátyás számára is teljesített diplomáciai küldetést, mert március 20-án Nürnbergben Wittelsbach „Gy. zedelemes” Frigyes rajnai palotagróf és Lajos landshuti bajor herceg közös *salvus conductus*-t adnak ki számára.³⁵² 1466. október 5-én – nem tudjuk, közben újra hazatért-e Angliába, vagy VI. Henrik franciaországi udvarába – Burgundiai Károly, akkor még Charolais grófjaként, de apja francia háborúi idejére megbízott kormányzójaként az oklevélben már *dux Burgundiae*-ként ugyancsak *salvus conductus*-t ad ki számára, mert Champlayn több mint egy év után újra Magyarországra menne harcolni a török ellen.³⁵³ Eközben, az 1465 eleje és 1466 szeptember közötti időben nem tudunk róla semmit.

A legnagyobb probléma, hogy a legtöbb oklevél igen szűkszavú, a kereszties lovag törökellenes harcain kívül semmi érdemlegeset nem közölnek, így feltevésekre kell hagyatkoznunk. Nem tudjuk azt sem, Angliában milyen a pártállása, gyaníthatóan ekkoriban Lancaster-párti lenne, ha elment 1464-ben, és ezért indult hosszú útjára. Diplomáciai küldetései azonban sokkal inkább összefüggésben állnak a York-párti IV. Edward politikai irányvonalával: mind Burgundia, mind Magyarország, mind a pfalzi választó, mind a bajor herceg mindannyian a franciaellenes orientációt támasztják alá, nem beszélve arról, hogy első küldetése idején még az ugyancsak felkeresett III. Frigyes sem állt a burgundiakkal szemben. A felkeresett fejedelmek később mind Burgundia illetve Yorki IV. Edward szövetségesei lesznek. Nassaui Adolf mainzi érsek oklevele is említi magyarországi szolgálatait, ami 1466-os, de 1481-es átírásban maradt fenn. (Belefoglalják II. Pál pápa kereszties búcsúját is.).³⁵⁴ Nem véletlen, hogy Adolf érsek is a Burgundi- és a York-házak szövetségese. Pál pápa oklevele azt támasztja alá, hogy Champlayn vélhetően 1466-ban újra Magyarországra ment, vagy tervezte, hogy megy, mindenesetre a nyilvánvalóan együvé tartozó, egy kötegben szereplő iratok között az első, datálatlan, 1465 elttre helyezhető, de csak töredékesen fennmaradt kereszties indulgentia³⁵⁵ mellett egy másikat is kap, immár

³⁴⁹ „Robertus Champlayn [...] intra illud tempus quo nos contra hostes fidei bella gessimus”: Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 81r.

³⁵⁰ Ugyan a király itineráriuma szerint január 12-én és 31-én keltezett Budán, nem lehetetlen, hogy eközben Bácsón is megfordult. január 12.: DF 263 666.; január 31.: DL 60 802. Horváth, Itinerarium, 77.

³⁵¹ Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 82r.

³⁵² Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 82v.

³⁵³ Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 83r.

³⁵⁴ MS Ashmole 1114. ff. 83v–84v.

³⁵⁵ Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 77v.

1466-ban II. Pál pápától,³⁵⁶ ami azt támasztja alá, hogy 1464 után is szándékában állt a harcolni a törökkel, amint erre Burgundi Károly oklevele is utal.

Egyedül Jó René címzetes nápolyi király a kivétel, akit ugyancsak felkeresett Champlayn, a „kakukktójtás”, és a szembenálló liga képvisel je – a Lancaster-királyné, Anjou Margit, VI. Henrik feleségének az apja. Igaz, 1463-ban még nem robban ki háború a burgundiak és a Valois-k között, még közösen ügködnek a kereszt ügyéért. A lovag York-párti színezetét támaszthatja alá az is, hogy 1462-ben, vagy még korábban indult útnak, s ki zték a Lancasterek 1461-es sikerei után.

Ezután 13 évre elt nik a forrásokból, majd 1479-ben bukkan el újra, már a Yorki-ház uralma tet pontján. 1477-ben Burgundi Károly halála felfordította az egész európai diplomáciai konstellációt, IV. Edwardnak is szüksége volt arra, hogy meger sítse korábbi, a burgundiak közrem ködésével kovácsolt szövetségeit, vagy akár, hogy újakat kössön. Ezért is képzelhet el, hogy Champlayn a már korábban bejárt utat újra megtette, és újra felkereste az 1465-ben meglátogatott udvarokat. szigorúan most is felöltötte a kereszt jelét, és Magyarországon is járt. Ezt ugyan nem lehet kézzelfogható bizonyítékokkal igazolni, mert Mátyás littera testimoniale-jának csak egy töredékes fogalmazványa maradt fenn az Ashmole-kéziratok között. [Kép II/3.] A folió fels harmadánál megszakad a szöveg. Mindenesetre a katalógus, és Kurucz gy jteménye is 1480-as évekre datálja, annak ellenére, hogy a szövege sokban megegyezik a fenti, 1465-ös oklevéllel.³⁵⁷ Kurucz György is úgy ítéli meg, most is teljesített követi megbízatásokat, illetve Mátyás környezetében hosszabb id t töltött.³⁵⁸ Az id rendet most is úgy tudjuk rekonstruálni, hogy rendelkezésünkre áll IV. Edward 1479. április 23-án kiadott eredeti littera testimoniale-ja, amelyben az uralkodó megemlékezik Champlayn érdemeir l, s nézetünk szerint ez a nyitánya újabb kelet , de most sem hivatalos küldetésének.³⁵⁹ Az oklevél megemlékezik arról, Champlayn korábban is harcolt, meg is sebesült Magyarországon, s most újra szándékozik menni.³⁶⁰ Új pápai indulgentiát is kap, IV. Sixtus pápa engedélyez számára keresztes búcsút, ami az alább részletezend , lincolni püspök által kiadott oklevél is említ. Ez után indulhat útnak európai útjára, bár salvus conductusáról, prokurációjáról most sem tudunk. Szerintünk ekkor jár újra III. Frigyesnél, majd Mátyásnál. Frigyes császár 1479. november 30-án Grazban állít ki számára menlevelet, ennek az eredetije van bekötve a kódexbe.³⁶¹ Mátyás fogalmazvány-töredéke ez után kelhetett. Majd amir l már újabb adatunk van, az 1482. Nem tudjuk, mi történik vele 1479 vége és 1482 vége között, de az is elképzelhet , hogy végig itt maradt, s a török, Daud pasa elleni 1480 szén indult királyi hadjáratban vett részt. (Akár még az 1481 szi otrantói seregben is szolgálhatott.) Amikor hazatér, 1482-ben John Russell lincolni püspök oklevele úgy szól, mintha nem régiben harcolt volna a török ellen, nem pedig 17-18 évvel azel tt.³⁶² (A York-párt „színeit” igazolja az is, hogy Russell IV. Edward bels embere, h minisztere, lordkancellár volt. Nem véletlen, hogy a IV. Edward által, kiadott, 1479-es oklevél alján más kézzel, angol nyelven a lincolni püspök is commendatiót ad a lovag részére.)

Szintén Champlayn magyarországi tetteinek elismerését dokumentálja egy, a kancellária által 1488. február 26-án kiadott oklevél, mely szerint Robert de Champlayn számos alkalommal megfordult Magyarországon.³⁶³ Ez az oklevél közli, Champlayn-nek a

³⁵⁶ Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 84r–85r.

³⁵⁷ Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 85v.; Kurucz, Die britische Diplomatie, 29. j.; Kurucz, Érdekek, 258.

³⁵⁸ Kurucz, Érdekek, 258.

³⁵⁹ MS Ashmole 1114. ff. 76r.

³⁶⁰ „Edwardi IV. literae testimoniales pro Roberto Champlayn milite, quibus ipsum in R. Matthias bellis contra teucros vel Turcas multa vulnera damnaque diu passum, et jam reversurum in Hungariam, omnibus commendat”. uo.

³⁶¹ MS Ashmole 1114. ff. 79r.

³⁶² 1482. nov. 23.: Lincoln püspöke: MS Ashmole 1114. ff. 78r.

³⁶³ PRO Chancery: Patent Rolls: C 66/567 m 4.; Materials Henry VII, II. 257-58.

hitetlenek elleni szolgálatairól „melegen megemlékezett Mátyás, III. Frigyes, II. Pál és II. Pius, az apostoli legátus” (ez lehet Lando), súlyosan megsebesült és Magyarország területén török fogságba esett, de az udvar 1500 dukátért kiváltotta. Figyelembe véve, hogy maga a teljes háztartása vagyont kitév 300 dukáttal járult hozzá váltságdíjához, mindez azt jelenti, hogy a király óriási összeget – 1200 dukátot – fizetett a saját lovagjáért, amelynek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a lovag nem sokkal azt megelőzően vagy esetleg éppen akkor teljesített diplomáciai küldetést Magyarországon, amikor 1487 folyamán Várad püspöke franciaországi követségét teljesítette. Nem gondolom, hogy ez az oklevél az 1479-es, ‘80-as útjára vonatkozik, mert a váltságdíj kifizetésével nem vártak volna 8 évet, s 1482-ben tudjuk, Champlayn már otthon is volt. Vagyis VII. Henrik fontosnak tartotta, hogy kapcsolatba lépjen Magyarországgal, mint potenciális Habsburg-ellenes szövetségesével.³⁶⁴ Az érdekesség az, hogy Champlayn – mint sokan mások – átvált Tudor VII. Henrik táborába, és 1485 után már az új dinasztíának tett diplomáciai szolgálatokat. 1485-ben az új király be is választja a windsori Szent György fraternitás tagjává.³⁶⁵ Champlayn hálás is volt királyának, mert – katonától talán e korban már kissé szokatlanul – verses dicsőítményt is írt Henrik királyról, amely ugyancsak ebben a kódexben található.³⁶⁶

Champlayn magyarországi működése részét képezhette annak a diplomáciai aktusnak, amelynek keretében IV. Edward kapcsolatot létesített Magyarországgal, ami, nézetem szerint az összekötő kapocs, Burgundi Károly halála után is működött, s átnyúlt a Tudor-korra is.³⁶⁷

11. Magyarország és a Bretagne-i háború

Az 1480-as évek végén a bretagne-i konfliktus átrendezte a hatalmi konstellációt. II. Ferenc bretagne-i hercegnek egyetlen örököse maradt, Anna, s a Valois-politika azt tervezte, VIII. Károly elveszi Bretagne-i Annát, és ezzel a független hercegség, mely majdnem teljes autonómiát élvezett, még vazallusi eskü sem kötötte a francia királyhoz, teljesen a korona alá helyeztetik. Tudor Henrik francia támogatással került a trónra, trónralépte után pedig többször megerősítette Valois-szövetségét.³⁶⁸ Néhány évvel a Tudor-uralom kezdete után azonban akut problémaként merült fel, hogy milyen állást foglaljon el Anglia a Bretagne-i hercegség hovatartozásának a kérdésében. Először, amikor 1487-88-ban VIII. Károly lerohanta Bretagne-t, Tudor Henrik közvetítésként kívánt fellépni, majd minél tovább semleges akart maradni, megvárta, hogy a segítség az új trónra juttató Valois-khoz, de eközben Miksával sem akart rossz viszonyt kialakítani.³⁶⁹

Ugyan Tudor Henrik a stoke-i csata után egy ideig idegenkedett a Habsburgoktól, embargó alá helyezte a flamand kereskedelmet, majd szövetkezett a Miksa-ellen – francia támogatással – felkelt németalföldi, főképp flamand rendekkel,³⁷⁰ de hosszabb távon, 1487-88-tól a növekvő francia agressziót és területszerző vállalkozásokat látva továbbra is a már jól bevált yorki-burgundi orientációt követte.³⁷¹ VII. Henrik egyre inkább Miksához közeledett és meg kívánta újítani a yorkiak uralkodása idején kötött megállapodásokat.³⁷²

³⁶⁴ 1488. feb. 26.: CPR Henry VII. Part I. 188.

³⁶⁵ „[...] per [...] Robertus Champlayn miles, unus militum elemosine nostre infra Collegium nostrum sancti Georgii infra castrum nostrum de Wyndesore constitutus est”: MS Ashmole 1114. ff. 87v.

³⁶⁶ Carmen ad regem Henricum, quo illius favorem senex et supplex miles petit, Robertus Champlayn: MS Ashmole 1114. ff. 80r.

³⁶⁷ Kurucz, 258.; U., Die britische, 37.

³⁶⁸ 1486, 1488.: John M. Currin: „Persuasions to Peace: The Luxembourg-Marigny-Gaguin Embassy and the State of Anglo-French Relations, 1489-90”, *English Historical Review* 113 (1998) 882-904. itt 883., Rymer, Foedera, XII. 281-82., 344-45., 347.

³⁶⁹ Griffiths, Tudor, 149.

³⁷⁰ Currin, English international relations, 14.; Kubinyi, Két sorsdöntő, 14.

³⁷¹ Miksával: 1487: PRO E 30/591., 592., 1489: E 30/594, 595.

³⁷² Lockyer – Thrush, Henry VII, 76.

Miksa, majd fia, Szép Fülöp is ráállt az angolokkal való szövetségre, s annak ellenére, hogy a f herceg anyósa, Yorki Margit, Merész Károly özvegye továbbra is támaszt nyújt a Yorki dinasztíának, a „Fehér Rózsának” mehelteni udvarából.³⁷³ Miksának is megfelelt a Tudorokkal való kiegyezés, hiszen is tartott egy angol-francia szövetségt I: Henrik francia támogatással került a trónra, továbbá angol segítséggel remélte visszaszerezni francia kézbe került burgundi örökségének a részeit.³⁷⁴ 1487-ben Miksa Franciaország elleni hadjárata elbukott, még a flamandok is felláztak a hátában, így kétségtelenné vált, hogy egyedül nem képes újra kikerekíteni Merész Károly örökségét, szüksége van támogatókra. Arra meg, hogy a York-párti lázadókat támogassa, semmi szüksége nem volt. Így természetesen leg Anglia felé közeledett.

Ez a kett s politizálás nehezen sikerült, mivel mind a Valois-, mind a Habsburg-diplomácia a kialakuló egyensúlyi helyzetben Angliát látta a mérleg nyelvének. Tudor Henrik pozíciója alapvet fontosságú volt a francia diplomácia számára is.³⁷⁵ Nagy dilemma volt, hogy a király meddig tudja húzni-halasztani az id t, hogy minél kés bb kelljen színt vallania. Alapvet en békét akart, hiszen a yorki lázadók még mindig harcra készen álltak Írországból és Németalföldön, de minden eshet ségre készen már felszereltette a flottát 1486-ban.³⁷⁶ Ugyanakkor, mivel Henrik nem volt teljesen biztos abban, hogy Miksa már nem támogatja a York-pártiakat, a Valois-któl sem akart teljesen eltávolodni.³⁷⁷ A két féllel kötött fegyverszünetek csak 1487. január 17-éig, illetve február 2-ig voltak érvényben, és tekintve, hogy Franciaország és Miksa Bretagne-ban ütköztek meg, Henrik úgy döntött egyik fegyverszünetet sem hosszabbítja meg, hanem a magyarok és VIII. Károly abban az évben esedékes tárgyalásainak eredményét l teszi függ vé döntését. Miksán vagy VIII. Károlyon kívül szüksége lett volna egy másik szövetségesre, hogy kitörjön az elszigetelt dősb l. Adta magát, s készen is állott a Yorkok kiterjedt burgundi-nápolyi illetve birodalmi fejedelmekkel létesített kapcsolatrendszerre, továbbá Miksa ellen rzése céljából sem lett volna érdektelen egy kontinentális szövetséges a német király hátában. A Tudorok mindig is szerettek volna Merész Károly hajdani szövetségi rendszerére támaszkodni, amelyet az a tény támaszt alá, hogy VII. Henrik Nápoly leendő uralkodójának, II. Alfonznak adományozta a Térdszalagrendet.³⁷⁸ Ebbe a „küls ” szövetséges szerepébe kiválóan beleillett volna a Miksával szembenálló s a korábbi burgundi-nápolyi ligát is részben fenntartó Mátyás, de a magyar király helyébe majd Spanyolország Katolikus Királyai lépnek.

Amellett, hogy tárgyalásokba bocsátkozott Mátyás franciaországi követével, VII. Henrik más módon is tárgyalásokat kezdeményezett Magyarország királyával. 1488. február 26-án egy oklevelet bocsátottak ki bizonyos Robert de Champlayn nevére, aki a török ellen harcolt Magyarországon.³⁷⁹ Champlayn-r l más összefüggésben alább külön beszélek, itt annyit mondanék el, hogy ennek alapján az angol keresztes lovag nem sokkal azt megelőzően vagy esetleg éppen akkor teljesített diplomáciai küldetést Magyarországon, amikor 1487 folyamán Várad püspöke franciaországi követtségét teljesítette. (Többször is járt Magyarországon, ezek pontos datálása nehéz, de erre alább visszatérek. Az is lehet, közvetlenül 1488 előtt is volt itt.) Vagyis VII. Henrik fontosnak tartotta, hogy kapcsolatba lépjen Magyarországgal, mint potenciális Habsburg-ellenes szövetségesével.³⁸⁰

³⁷³ Weightman, Margaret of York, 150–52.

³⁷⁴ Weightman, Margaret of York, 156., 161.

³⁷⁵ Eugène de Certian (ed.), „Chronique rimée de Guillaume Ledoyen, notaire a Laval a XVe siècle”, *Bibliothèque de l'École des Chartes* 13 (1852) 361–93. itt 373. Lockyer – Thrush, Henry VII, 76.

³⁷⁶ Materials Henry VII, I. 145–152.

³⁷⁷ Rymer, Foedera, XII. 281.; 320–21.

³⁷⁸ Rymer, Foedera, XII. 528.

³⁷⁹ PRO Chancery: Patent Rolls: C 66/567 m 4.; Bodleian Library, Oxford, MS Ashmole 1114. ff. 84–85: Mátyás seregében szolgál, 1479: Bodleian Library MS Ashmole 1114. ff. 78–79.

³⁸⁰ 1488. feb. 26.: CPR Henry VII. Part I. 188.

VII. Henrik csak azt követ en döntött úgy, hogy 1488 márciusában meger síti Franciaország királyához f z d barátságát – vagy inkább fogalmazhatnánk úgy is, hogy fenntartja a bretagne-i konfliktusban való semlegességét –, hogy értesülést szerzett a Filipec és Kendall között lefolytatott tárgyalások eredményér l Dzsem herceg átadásának ügyét illet en.³⁸¹ Amikor VII. Henrik megtudta, hogy semmilyen segítségre nem számíthat a kontinentális szövetségeseit l – Mátyást ekkor Ausztria elleni hadjárata kötötte le – annak reményében lépett szövetségre a Habsburgokkal, hogy a német király ellensúlyozza majd az angol érdekeket Franciaországgal szemben.³⁸²

Henriket azonban egyre inkább elbizonytalanították a bretagne-i francia sikerek, és aggodalommal töltötte el, hogy ha a Valois-k kezére kerülnek a breton kiköt k, a francia király egy csapásra partra szállhat angol földön.³⁸³ Bretagne francia befolyás alá kerülve tökéletes ugródeszkaként szolgálhatott volna egy Anglia elleni esetleges – francia és York-párti – invázió idején: Henrik már csak tudta, hiszen maga is így szerezte meg a trónt. 1488 júliusában a Saint-Aubin-du-Cormier-i csatában a bretagne-i herceg vereséget szenvedett a Valois-któl, és vazallusi h ségesköt kellett tennie. Fél volt, hogy VIII. Károly elveszi az örökös n t, Bretagne-i Annát, és ezzel teljesen a korona alá helyezi a hercegséget. Tudor Henriknek így más választása nem volt, mint hogy közös platformra helyezkedjen Miksával. Kapcsolatuk mindazonáltal sohasem volt stabil. Mindenesre az alapvet Tudor-érdek az volt, hogy folyamatosan szövetségben legyenek a Habsburgokkal, s egyezményeiket folyamatosan meg is újították 1485 után.³⁸⁴ Amikor Miksa nyíltan Bretagne mellé állt, Angliának is végre színt kellett vallania, hogy megakadályozza, hogy a fél-autonóm hercegséget megóvják a francia bekebelezést l.³⁸⁵ Henrik „tartozott” annyival II. Ferenc bretagne-i hercegnek, aki befogadta az el zött Lancastereket, hogy ezt ne hagyja szó nélkül, korábban megállapodásokat is kötött vele.³⁸⁶

Vége Tudor Henrik elszánta magát, hogy fegyveresen is fellép Bretagne védelmében. Anglia azt várta Miksától, hogy Artois és Pikárdia fel l katonailag támogatja a franciaellenes angol fellépést Bretagne-ban.³⁸⁷ Maga a hercegség teljes francia bekebelezése sértette volna Anglia tengeri kereskedelmi érdekeit – ebben is megmutatkozott Henrik „új monarchiája”, mely önálló hatalmi szerepre tört Európában, alapvet en Anglia gazdasági és kereskedelmi érdekeit tartotta szem el tt, s ebben több stratégiai szövetségesre volt szüksége.³⁸⁸ Ezért tárgyalt 1488-ban és 1489-ben már a Katolikus Királyokkal. 1489-ben megkötötték az els „nagy” angol-spanyol egyezményt Medina del Campoban.³⁸⁹ Mi több, II. Ferenc bretagne-i herceg halála (1488 szeptembere) után örököse, Anna hercegn kezére Henrik stratégiai partnere, Miksa is pályázott, csakúgy, mint a Valois-k. Miksának szüksége volt a Tudor-szövetségre a franciák ellenében, ugyanis Artois, Franche-Comté és Burgundia visszafoglalására áhítozott – amir l az 1482-es arras-i szerz désben lemondott –, amihez segítyt kért a Reichstagtól. Ugyancsak le kellett gy rnie a flamand ellenállást.³⁹⁰ A Ghent,

³⁸¹ Rymer, Foedera, XII. 337.

³⁸² Tárgyalások: 1488. márc.-dec.: Rymer, Foedera, XII. 338.; 352.; Szerz dés: Dordrecht, 1489. feb. 14.: Rymer, Foedera, XII. 359–61.; 397–400.

³⁸³ Lockyer – Thrush, Henry VII, 77.

³⁸⁴ 1486: kereskedelmi egyezmény: Rymer, Foedera, XII. 303., 1487: Foedera, XII. 320.; Habsburg követség fogadása: 1488: Rymer, Foedera, XII. 338.

³⁸⁵ Angol-Habsburg tárgyalások: 1488. márc.-dec.: Rymer, Foedera, XII. 338.; 352.

³⁸⁶ 1486: Rymer, Foedera, XII. 303.

³⁸⁷ Currin, Redon, 356. Miksa küldött is csapatokat 1488 tavaszán. Lockyer – Thrush, Henry VII, 77.

³⁸⁸ Alexander, The first of the Tudors, 90–104.; Lockyer – Thrush, Henry VII, 68., 82–84.; Crowson, Tudor Foreign Policy, 73, 47–66.; Chrimes, Henry VII, 280–82.,

³⁸⁹ 1488-as tárgyalások: el ször március 10.: Rymer, Foedera, XII. 336., már itt szóba kerül Arthur herceg és Aragóniai Katalin eljegyzése. CSP Spain I. n. 21.; Rymer, Foedera, XII. 353. 1489. márc. 28.: Rymer, Foedera, XII. 417–24.; majd megújítása: 1490: Rymer, Foedera, XII. 411.; 1491: Rymer, Foedera, XII. 460.; 1492: Rymer, Foedera, XII. 517., 523.; CSP Spain n. 34.; Currin, Redon, 351–54.; Currin, Persuasions, 883., 887.

³⁹⁰ Lettres inédits de Maximilien. Pays-Bas, II. n. 89.

Bruges és Ypern vezette elégedetlenségi mozgalmat már régóta támogatta Franciaország.³⁹¹ A flamandok fegyveres ellenállásba kezdtek, ráadásul egyidőben azzal, amikor Miksa Magyarországon lett érdekelt a trónöröklésben, 1490 folyamán. Még egy tényező van, ami szerepet játszhatott Miksa döntésében: németalföldi és burgundiai harcaihoz nagy szüksége volt gabonára. Az angol források pedig arról tanúskodnak, hogy gyakran volt kénytelen Angliából gabonát hozatni.³⁹²

Henriknek azonban mindvégig tartania kellett attól, hogy Miksa két vasat is a tőzben tart, és alkalomadtán újfent hajlandó támogatni a Tudor-ellenes lázadókat. Henrik sosem bízott Miksában, félt, hogy valamilyen módon kiegyezik a franciákkal. Ezért is keresett „külső” szövetségest, akár Mátyást, akár Spanyolországot. A Katolikus Királyokhoz is éppen ekkor, 1488 március elején indítanak angol követeket.³⁹³ A király valóban jól sejtette, Miksa az 1490-es évek elején megint befogadott egy York-párti lázadót, Perkin Warbecket.³⁹⁴ A francia királyról sem lehetett biztos, VIII. Károly is bármikor készen állott egy trónkövetelt támogatni. A két dinasztia szinte versengett, hogy előbb melyikük pártolja Perkin Warbecket: mielőtt befogadásáról biztosította volna a francia király, Szép Fülöp – Yorki Margit hatására – valamint utóbb Miksa is, németalföldi helytartóján keresztül (Merész Albert szász herceg, Miksa sógora) levelezésben állt a trónkövetelrel már 1492 elejétől.³⁹⁵

Tudor Henriknek mindeközben a hátát is biztosítania kellett a York-párttal szemben, ezért is fordult a pápához, hogy szigorúbb eszközökkel lépjen fel azokkal szemben, akik benne voltak az 1487-es Lambert Simnel-féle konspirációban. VIII. Ince 1488 januárjában kiközösítette azokat a püspököket, akik Simnel pártjára álltak Írországból.³⁹⁶ Majd tavasszal kiátkozó bullákat adott ki a Tudorok ellenfeleire.³⁹⁷ Még így is lázadás tört ki 1489 tavaszán Yorkshire-ban.³⁹⁸ A királynak Skócia felől is biztosítania kellett magát, így 1488 februárjában békét kötött III. János skót királlyal. De a Bretagne-i hadi akció előtt, hogy megbizonyosodjon Miksa felől, 1488 márciusában köveit Calais-ba hívta.³⁹⁹ Anglia 1488 végén egy kereskedelmi egyezményt kötött Bretagne-i Annával.⁴⁰⁰ Majd 1489 márciusában megkötötték a redoni szerződést, Miksával is újra megerősítették egyezményüket 1489 februárjában, majd végre valóban megindultak az angol seregek is Bretagne-ba.⁴⁰¹ A frankfurti birodalmi gyűlésen Miksa a Franciaország elleni háborúhoz nyújtandó segítségért.⁴⁰²

A hadművelet közben azonban Henrik Miksával kötött szövetsége semmissé lett, amikor utóbbi 1489 júliusában Frankfurtban kihátrált az angol szövetségtől és különbékét kötött a franciákkal.⁴⁰³ A frankfurti béke Magyarország királyát is arra sarkallhatta volna, hogy megállapodásra lépjen Miksa ellenlábásával, a Tudorok Angliájával. A Tudor uralkodónak ugyanis újfent meg kellett békélnie korábbi kontinentális szövetségeseivel, többek között Magyarországgal is.⁴⁰⁴ Ebben a szituációban Henrik Miksa „árulását” követően ismét a franciák ügyének támogatását választotta, és a német király ellen foglalt állást, tehát 1489 nyara után ugyanabban a politikai táborban találta magát, amelybe Mátyás is belépni

³⁹¹ Currin, Traffic, 113.

³⁹² Rymer, Foedera, XII. 475.

³⁹³ Rymer, Foedera, XII. 336.

³⁹⁴ Lockyer – Thrush, Henry VII, 80.

³⁹⁵ Arthurson, Warbeck, 79., 101.

³⁹⁶ Rymer, Foedera, XII. 332.; 33.

³⁹⁷ Rymer, Foedera, XII. 341.

³⁹⁸ Arthurson, Warbeck, 24.

³⁹⁹ Rymer, Foedera, XII. 338.

⁴⁰⁰ Rymer, Foedera, XII. 348.

⁴⁰¹ Currin, To play, 209. Szerződés: Dordrecht, 1489. feb. 14.: Rymer, Foedera, XII. 359–61.; 397–400.

⁴⁰² DRTA III/1. n. 239.; E. Kovács, Miksa, 37.

⁴⁰³ Horváth, Mátyás, 92.; Kubinyi, Két sorsdöntő, 14.

⁴⁰⁴ Chrimes, Henry VII, 280.

szándékozott. Azért is sürget volt a politikai helyzet, mert az angol király attól tartott, hogy erőt hátra támadják Bretagne-ban Németalföldről, mi több, a háborúban Miksa azt a régi-új útját is beveti, hogy újra otthon ad Yorkoknak.

Felértékelhetők az angol politika számára a fent már említett „külső” szövetségek, így Magyarország is. Hasonló okok vezérelték VII. Henriket, amikor támogatásért fordult I. (II.) János dán-svéd-norvég és I. János portugál királyhoz. A Tudor uralkodó még annak tudatában kötött kereskedelmi egyezményt Firenzével és a Német Lovagrenddel, hogy él Mátyás, aki ennek a – lényegében az 1470-es évek yorki kapcsolatrendszere folytatását jelent – Habsburg-ellenes ligának a megerősítése lehetett volna.⁴⁰⁵ Firenze azt a kiváltságot kapta, hogy kikötje, Pisa az angol áruk egyedüli megállító jogával bír Itáliában, s onnan a firenzeiek mellett csak a velenceiek szállíthattak angol gyapjút.⁴⁰⁶ Amíg Mátyás élt, egy Magyarországgal kötendő megállapodás állandóan napirenden volt. Rendezte viszonyát az angol uralkodó Milánóval is: az 1480-as évek végén a Sforzák szintén aláírtak egy kölcsönös barátságról szóló megállapodást a Tudorokkal.⁴⁰⁷ Tudjuk, hogy ez is összhangban állhatott a magyar közeledéssel: Corvin János ugyanis 1487. november 25-én ötévesen Bianca Maria Sforza milánói hercegnő férje volt. Ahogyan a lavalai jegyző, Guillaume Ledoyen megemlíti, a milánói követ szintén jelen volt Filipec és Kendall francia királlyal lefolytatott 1487. évi tárgyalásain.⁴⁰⁸ Henrik már 1489 nyarán tárgyalásokat kezdeményezett a Milánóval fennálló szövetség felújításáról.⁴⁰⁹ Milánó hercege 1489 novemberében egy házassági szerződés ügyében kezdeményezett tárgyalásokat a Tudor-házzal – IV. Edward két leánya, Anna vagy Katalin jött szóba – amelyet néhány hónap múlva meg is kötöttek.⁴¹⁰ 1490 februárjában már meg is kötötték a Tudor-Sforza szövetséget.⁴¹¹ Ekkor azonban még a felek úgy tudták, él mindkettejük szövetségese, Magyarország királya. 1490 júniusában, valószínűleg ekkor már tudva Mátyás haláláról, Gian Galeazzo herceg főtanácsadója, Bartolomeo Chalco révén „leveleket” küldve követeket menesztett egyszerre Magyarországra és Angliába.⁴¹² A milánói kapcsolatot Henrik igen értékesnek tartotta, a megváltozott hatalmi viszonyok közepette is számított a Sforzákra, 1490-ben újra szövetséget kötöttek.⁴¹³

Miksa Frankfurt kapcsán tapasztalható *volte face*-e egyben azt is jelentette, hogy ekkor már Magyarország és az osztrák tartományok magyar megszállás alóli felmentése jelentettek számára politikai prioritást.⁴¹⁴ Miksa azért is akart „nyugalmat” és dőltre jutni Franciaországgal szemben, mert egyre inkább elterjedt nála Magyarország és a magyar örökség kérdése.⁴¹⁵ Mátyásnak is szüksége volt egy lehetséges szövetségesre, aki ellensúlyt jelenthet Miksa hátában. Anglia számára a Mátyással való kapcsolat jelentőségét növelte az a tény is, hogy Anglia egyre kevésbé számíthatott a Valois-Habsburg szövetség ellenében Spanyolországra, hiszen Ferdinánd és Izabella egyre inkább belebonyolódtak Granada 1482 óta tartó ostromába, s Málaga 1487-es eleste után egy végső, mindent eldöntő rohamra készültek a mórok ellen.⁴¹⁶

⁴⁰⁵ Firenze: 1490. ápr. 15./május 1. PRO 30/604.; Rymer, Foedera, XII. 374.; 378., 380., 389., 441. Portugál szövetség: már 1489 augusztusában: PRO 30/597.; 1696. Térdszalagrend a portugál királynak: Rymer, Foedera, XII. 448. Dán szövetség: 1490 január 20.: PRO E 30/1098.; John M. Currin, „Pro Expensis Ambassadorum”: Diplomacy and Financial Administration in the Reign of Henry VII”, EHR 108 (1993) 589–609. itt 601.

⁴⁰⁶ Mackie, Tudors, 102., 223.; Firenze: 1490. ápr. 15./május 1. PRO 30/604.; DKPR 45th Report. 339.

⁴⁰⁷ Rymer, Foedera, XII. 429.; CSP Milan, I. n. 250.

⁴⁰⁸ Chronique rimée de Guillaume Ledoyen, notaire à Laval a XVe siècle, 371.

⁴⁰⁹ CSP Venice, I. n. 554.

⁴¹⁰ CSP Milan, I. nos. 251–52.

⁴¹¹ CSP Venice, I. n. 559.; Megújították: októberben. Rymer, Foedera, XII. 430.; Mackie, Tudors, 103.

⁴¹² 1490. jún. 7.: CSP Milan, I. n. 256.

⁴¹³ PRO E 30/607.; Rymer, Foedera, XII. 429., 438.; CSP Venice, I. n. 594.

⁴¹⁴ Lockyer – Thrush, Henry VII, 79.

⁴¹⁵ Wiesflecker, Maximilian, I. 220–24.

⁴¹⁶ Currin, Persuasions, 890.

Anglia számára sürget volt, hogy szövetségeseket találjon, mert hiába verték le a Yorkok lázadását 1487-ben, 1489 decemberében egy újabb összeesküvésre derült fény, melynek az volt a célja, hogy a Towerbe zárt York-házi, Edwardot, Warwick grófját, III. Richárd unokaöccsét, a Plantagenet-ház egyedüli fiági leszármazottját kiszabadítsák. S r sődtek az események, miközben már Miksa egyre távolodott Angliától, 1490 februárjában újabb készül ben lévő lázadás nyomaira bukkantak a Tudorok.⁴¹⁷ Franciaországban 1489 végét l, és 1490 elején szervez dött a yorki ellenállás, hogy letaszítsa a trónról a Tudorokat.⁴¹⁸ A franciák 1490 tavaszán még több merényl t is küldtek, hogy oltsa ki Tudor Henrik életét.⁴¹⁹ Miksa kett s játékot játszott, mert még 1489 szeptemberében az angol királyt is biztosította támogatásáról, s nem zavarta az a tény, hogy hetekkel korábban Frankfurtban már a franciákkal kötött egyezményt.⁴²⁰ Az angol király mégis hitt Miksának, hogy a Valois-kkal kötött egyezménye nem Anglia ellen irányul, s még 1489 szeptemberében is úgy vette be a spanyol szövetség ratifikálásába, mint szövetségesét.⁴²¹ Pedig el tte Frankfurtban már konkrét kérdésekr l is megegyeztek a Habsburgok és a Valois-k: Burgundiát és Charolaist-t Miksa fia, Szép Fülöp kapja, míg St. Omert VIII. Károly.⁴²² Tovább sötétedtek a felh k VII. Henrik felett, amikor a franciák tervbe vették, hogy hadjáratot indítanak, egyfajta ellencsapásként a breton háború közepette, Warwick grófja támogatására, Írországba, az ottani yorki híveket megsegítend .⁴²³ Felvet dött az is, hogy a szövetségb l kihátrált Miksa a francia oldalon áll hadba Bretagne ellen, ezért is kérte 1490 májusában Bretagne-i Anna újfent Henrik segítségét. Id közben ugyanis az 1489-ben partra szállt er k száma megcsappant.⁴²⁴ Nem bíztak abban, hogy a Bretagne-ban lévő , eredetileg az angol-Habsburg szövetség keretében még 1489 elején küldött, 1500 német zsoldos az angol-breton oldalon áll hadba.⁴²⁵ Henrik újra csapatokat vezényelt Bretagne-ba 1490 januárjában és tavasszal hadm veletekbe is kezdett.⁴²⁶

Henrik megpróbálkozott azzal, hogy visszatérítse Miksát a francia szövetségbe l – még arra is hajlandó volt, hogy 1490 márciusában kinyilvánította, hogy a Térdszalagrend lovagjává avatja, ha visszatér a ligába.⁴²⁷ (Hivatalosan csak kés bb vették fel a lovagi társaságba.⁴²⁸) Ezzel együtt is Anglia újabb csapatokat küldött Bretagne-ba, 1490 februárjában, 3000 katonát – amire nyilván nem szánta el volna magát, ha nincs Miksa fel l biztonságban. Ekkor még bízott abban, szövetségesei Miksa hátában biztosítják az angol érdekeket a császárral szemben.⁴²⁹ Nem véletlen, hogy Miksa éppen 1490 februárjában állandó követet küldött Angliába, Pierre Puissant-t, aki 1492 októberéig folyamatosan betöltötte a rezidens követ szerepét Westminsterben.⁴³⁰ Miksa bizonyosan pozitív válasszal

⁴¹⁷ Christine Carpenter: „Edward, styled earl of Warwick (1475–1499)”, ODNB; Letters and Papers Henry VII, I. n. 99.

⁴¹⁸ J. R. Lander: *The Wars of the Roses*. Stroud, 1990. 206–207.

⁴¹⁹ Arthurson, Warbeck, 37.; Currin, English international relations, 30.

⁴²⁰ Woking: Currin, To play, 211.; Mackie, Tudors, 110.

⁴²¹ Foed, XII. 411–19.; CSP Spain, I. nos. 53., 54.

⁴²² Currin, To play, 213.

⁴²³ Seward, White Rose, 53., 58.

⁴²⁴ SP VI. 1–18.

⁴²⁵ Currin, King's Army, 394.

⁴²⁶ Currin, King's Army, 383.; 390–91.

⁴²⁷ Currin, To play, 222.

⁴²⁸ Rymer, Foedera, XII. 403. BL Cotton MS Julius B XII fo. 57r.; Beltz, Memorials, clxviii.; Leland, De rebus Britannicus collectanea, IV. 248.

⁴²⁹ Charles Giry-Deloison: „Henry VII et la Bretagne: aspects politiques et diplomatiques”, In: Jean Kerhervé (ed.): *1491 La Bretagne, terre d'Europe*. Brest, 1992. 227–39. itt 236.; Currin, To play, 230.; Lockyer – Thrush, Henry VII, 81.

⁴³⁰ Currin, Traffic, 115.; PRO Exchequer of Receipt: Warrants for Issues E 404/81/1.; PRO Exchequer of Receipt: Jorralia Rolls, Tellers' Rolls, Certificate Books, Declaration Books and Accounts of Receipts and Issues. E 405/78 rot. 42.; Arthurson, Warbeck, 79.

indította Angliába követét, 1490 márciusában tehát még biztos lehetett a Habsburgok felé Henrik, illetve voltak még Miksa hátában szövetségesei. Éppen ezért is közeledett Velence felé VII. Henrik még 1490. március elején is.⁴³¹ Ekkor még Mátyás életben volt. Az angol katonai akció azonban nem járt sikerrel.

Fél volt, hogy így Bretagne elesik, ami azt is magával vonta volna, hogy VIII. Károly hozzákezdhet régóta dédelgetett tervéhez, s Itáliába vonul Nápoly bevételére – ami újfent csökkentette volna Anglia esélyét, hogy új hatalomként jelenjen meg a politikai színpadon. 1489 szén azonban – miközben Miksa az angol királyt hitegette, hogy francia szövetsége nem ellene irányul – még szorosabbra fonták a Habsburg-Valois köteléket.

Rendelkezünk néhány olyan forrással, amelyek már a Jagelló-kori Magyarország nyugati külkapcsolatait érintik, II. Ulászló Habsburgokkal; illetve a nyugat-euróai hatalmakkal való viszonyát árnyalják. Ezek azonban még inkább a Mátyás halálát követ trónutódlással függenek össze, így valamilyen módon a Mátyás-kori nyugati kapcsolatok „utójátékaként”, de bizonyos tekintetben már a Jagelló-kori viszonyok el képeként szemlélhetők, ezért ezeket itt tárgyalom.

Nem mondhatjuk, hogy az Angliát, a Birodalmat, Franciaországot és Spanyolországot is érint bretagne-i háborút nem befolyásolta a magyarországi politikai helyzet. Sőt, bizonyos tekintetben azt mondanám, hogy nagyban, igaz, közvetett módon befolyásolta – ha azt vesszük, Miksa 1490 áprilisa után távozott a nyugati hadszíntérrel Mátyás halála és a magyarországi trónutódlás miatt, ami az angolok összes belé vetett reményét semmivé tette. Vagy amikor a római király éppen nem is volt Magyarországon, akkor sem tudta függetleníteni magát és a francia háborút a magyar politikai helyzettel: 1491-ben Fehérvár elestét hallva visszahívta a Bretagne-ba és Burgundiába küldött csapatai egy részét.⁴³² E. Kovács Péter fogalmazta meg, hogy az egész magyarországi hadjáratra azért is nyomta rá a bélyegét a „villámháborús taktika”, mert a római király több fronton, Bretagne-ban is le volt kötve. (S sokáig nem is mutatta semmi jelét, hogy valamelyikről is lemondjon.)⁴³³ Kubinyi András is azt hangsúlyozta, a cél az volt, a magyar trónt huszáros rajtaütéssel megszerezze.⁴³⁴ Amikor Miksa 1490 végén távozott Magyarországról, s december végén már Bécsújhelyt volt, az az angol diplomáciát töltötte el reménnyel, a franciát pedig csüggedéssel, hogy a római király újra folytatja a hadm. veleteket Bretagne-ban. Már Ulászló azon lépésére is nagyban hatással volt a bretagne-i, angol-birodalmi és francia konfliktus, hogy Magyarországra indulása előtt éppen Miksa f. ellenfelével, a francia királlyal kezdett szövetségi tárgyalásokba, és július 14-én meg is kötöttek egy egyezményt.⁴³⁵ Az is befolyásolhatta, bármilyen furcsa is első hallásra, a távoli breton földön vívott háborút, hogy Ulászló kiegyezett Mátyás cseh zsoldosaival,⁴³⁶ és katonailag megerősödött, ami miatt Miksa esélyei gyengültek a magyar hadszíntéren, de az angol esélyek ugyanakkor javultak, hiszen remélhették, hogy a római király nem köti le magát tovább a magyar koronáért folytatott küzdelmében. Még az 1491-es pozsonyi béke megkötése után is hivatkoztak Magyarországon a béke ellenére arra, hogy Miksa Franciaországba vonul, és így van lehetőség visszakövetelni Ausztriát.⁴³⁷ Miksa magyarországi hadjáratával teljesen tisztában voltak Angliában és

⁴³¹ CSP Venice, I. n. 562.

⁴³² Neumann, Jagelló-Habsburg, I. 361. Fehérvár visszafoglalásáról: Solymosi László: „K. szeg 1490. évi feladása”, *Vasi szemle* 37 (1983) 94–101. 96.

⁴³³ E. Kovács, Miksa, 44.; Kubinyi, Két sorsdöntés, 26.; Wiesflecker, Maximilian, I. 281.

⁴³⁴ Kubinyi, Két sorsdöntés, 30.

⁴³⁵ *Documents concernant l'Histoire de la Hongrie conservés aux Archives Nationales*. Paris, 1956. 943. sz. inventárium, 1–2., idézi Székely, Rende, 116.

⁴³⁶ Kubinyi, Két sorsdöntés, 35.

⁴³⁷ MDE IV. n. 180.; Neumann, Jagelló-Habsburg, II. 301.

Franciaországban is, nem véletlenül keletkezett egy „Journal de voyage du roy Maximilien en Hongrie”.⁴³⁸

Korábban, még a Tudorokkal kötött szövetség keretében Miksa el akarta venni Bretagne-i Annát s követséget is küldött 1490 márciusában, hogy megkössék a házasságot *per procuram*. De továbbra is kettő s játékot játszott, mert 1490. március 15-én Franciaországba is követet készült küldeni a Valois-Habsburg szövetség megerősítésére.⁴³⁹ Valami történt azonban, ami 1490 április elején megváltoztatta álláspontját, és véglegesen úgy döntött, kihátrál a házasságból és felrúgja az angol szövetséget. Ez Mátyás halálának a híre lehetett. Innentől kezdve a magyar trónöröklés foglalkoztatta, de ha Magyarországon „keresni” akart valamit, biztosítania kellett a hátát, s Franciaország tudta vállalni, hogy lecsillapítja, illetve nem tüzeli fel ellene a flamand rendeket, és nem támad rá a vitatott burgundi területekre, míg Magyarország koronájára tör.⁴⁴⁰ Miksa lóhalálában tért vissza Közép-Európába.⁴⁴¹ A pápai követ azt jelentette Toursból, ahová a franciák várták, hogy „már messze jár és Magyarország ügyei foglalkoztatják”.⁴⁴² Miksa április 19-én, Innsbruckból adta ki a magyar rendeknek szóló felhívását: az országa a császárt és leszármazottait illeti.⁴⁴³ Csapatai már májusban betörték Vasvárig.⁴⁴⁴ Május 21-én Linzből küldött rendelkezést Stájerország, Karintia és Krajna tartományoknak, hogy Magyarországot a fegyver hatalmával szerezzék meg.⁴⁴⁵ Június 7-én már a császár követei tolmácsolták követelését a Rákos-mezőn, majd Ulászló seregeinek a megindulása (június vége), majd királlyá választása után sereget gyűjtött, a magyar kézen lévő ausztriai birtokok ellen indult, s augusztusban már Bécs falai előtt állt, majd a hó végére be is vette.⁴⁴⁶ Készen állott, hogy „errel vegye el Magyarország koronáját”. Mátyás alsó-ausztriai hódításainak egy részét meg is szállta.⁴⁴⁷ Szeptemberre azonban megtorpant, és már segítséget kért a birodalom rendektől.⁴⁴⁸ Mivel azonban a György bajor herceg által vezetett birodalmi csapatok szeptember végén megérkeztek Bécs alá, illetve sokan a felbomló Corvin-párt legtekintélyesebb tagjai közül hozzá csatlakoztak, a római király erre kapva előbb Veszprémet vette be, majd november 17-én már Székesfehérvárra vonult be.⁴⁴⁹ Innentől kezdve – hiszen Ulászlót meg is koronázták – patthelyzet alakult ki, s nyugaton is, Miksa távollétében kedvezőtlenül alakultak ügyei. Már augusztusban a visszatérést fontolgatta Németalföldre,⁴⁵⁰ novemberre azonban a pénze is elfogyott, az ellátást is csak rablással lehetett megoldani. Jóllehet a Dunántúlon és Szlavóniában megvetette a lábát, kénytelen volt kivonulni az országból.⁴⁵¹

Úgy tűnt, hogy Mátyás halálával Miksa – a francia diplomácia számára kedvezően – kiiktatódott a bretagne-i konfliktusból. Mátyás halála VII. Henriket is politikája újragondolására készítette, hiszen Corvinus letételével nem volt képes hűtlen szövetségese, Miksa hátában egy Tudor-támogatót fellelteni. Mást kellett „kitalálnia”, s kénytelen volt még egyszer megkörménykezni Miksát: amikor nyilvánvaló volt, hogy a magyar királlyal *már*

⁴³⁸ Firnhaber, Beiträge, n. XLVII.

⁴³⁹ CSP Venice, I. n. 563.; Mackie, Tudors, 110.

⁴⁴⁰ Wiesflecker, Maximilian, I. 278–308.

⁴⁴¹ Setton, Papacy, III. 409.; Ulmann, Maximilian, 85skk.

⁴⁴² 1490. aug. 25.: CSP Venice, I. n. 592.

⁴⁴³ Firnhaber, Beiträge, n. II.; Kubinyi, Két sorsdöntő, 16.; E. Kovács, Miksa, 36.

⁴⁴⁴ Firnhaber, Beiträge, n. IV.

⁴⁴⁵ Székely, Rende, 124.

⁴⁴⁶ Miksa a németalföldi tanácshoz: Enns, 1490. júl. 14.: Lettres inédites de Maximilien. Pays-Bas, II. n. 99.;

Firnhaber, Beiträge, n. XIII.; E. Kovács, Miksa, 40.; Kubinyi, Két sorsdöntő, 19.

⁴⁴⁷ Neumann, Jagelló-Habsburg, I. 339.; E. Kovács, Miksa, 41.

⁴⁴⁸ Janssen, Frankfurter Reichskorrespondenz, II. n. 682.

⁴⁴⁹ Firnhaber, Beiträge, n. XXXII.; Székely, Rende, 124.

⁴⁵⁰ Kronológia, I. 318–19.; Busch, England, 60. Miksa levele Mons (Bergen) városához: 1490. aug. 17.: Lettres inédites de Maximilien. Pays-Bas, II. n. 101.

⁴⁵¹ Neumann, Jagelló-Habsburg, I. 339., Kubinyi, Két sorsdöntő, 31–32., E. Kovács, Miksa, 42–44.

nem tud szövetséget kötni, utoljára még egyszer gesztust gyakorolt a Habsburgok felé, és kész lett volna visszafogadni Miksát Anglia oldalára. Ezt tükrözi, hogy 1490 húsvétján – április 11-12. – furcsa ajánlatot tett az angol király a londoni Habsburg követeknek, s még egyszer megpróbálta a maga oldalára vonni Miksát.⁴⁵² Éppen belefér az id rendbe: Mátyás halálának (április 6.) a híre Bécsb l eljuthatott Angliába 5-6 nap alatt – bizonyára eljutott a „szenzációs hír” a rajnai és a németalföldi városokba 2 nap alatt, onnan pedig 1-2 nap alatt Angliába. S t, egészségi állapota fel l pedig már jóval azel tt értesülhettek, s tudhattak róla, hogy 1489 januárja óta súlyos beteg volt. Az év vége felé híre ment, hogy Mátyáson a betegség 1490 telén már nagyon elhatalmasodott, márciusban pedig rohamosan romlott az állapota. Az európai politikában számoltak közeli halálával.⁴⁵³ Április 4-én, Virágvasárnap gutaütés érte, azaz már 6-át megelő z en fel lehetett készülv Európá összes udvara, hogy a nagy Corvinus földi pályája véget ér. Nyilván VII. Henrik úgy gondolkodhatott, hogy most, hogy Miksa Magyarország koronájával van elfoglalva, az sem elvetend , ha az angolok nem bátorítják ellene lázadásra a flamandokat vagy esetleg nem kötnek-e békét gyorsan a franciákkal, lehet vé téve, hogy a Valois-k fegyverrel foglaljanak vissza vitatott burgundi területeket. Éppen ezért április elejét követ en, 1490 tavaszán a Tudor uralkodó többször is megismételte ajánlatát Miksa felé – aki azonban már Magyarország felé orientálódott.⁴⁵⁴

sszel azonban – amikorra kétségtelenné vált, nem tudja bevenni Budát és nem tudja rohammal megszerezni a magyar koronát – úgy t nt, van is valamiféle esélye annak, hogy Miksa Angliával is újra jó viszonyra lép, mert már kifelé kezdett hátrálni a franciákkal kötött frankfurti és ulmi megállapodásokból is, mivel szerinte a franciák csalárd módon elárulták megállapodásukat.⁴⁵⁵ Henriknek igaza is lett, már májusban, miközben Magyarország koronájáért készült hadm veletet indítani, Miksa puhatolózó követséget küldött Londonba.⁴⁵⁶ Júniusban már a milánói követ jelentése szerint azt óhajtotta volna leginkább, hogy Magyarország ügye rendez djék, s teljes szívvel tudjon Franciaország ellen fordulni.⁴⁵⁷ Augusztus elején már a velencei követ egy titkos megállapodásról tud Miksa és Henrik között.⁴⁵⁸ Tudor Henrik Miksát „visszacsbította” a saját oldalára a wokingi egyezményben, 1490 szeptemberében, s t, per procuram Miksa feleségül vette Bretagne-i Annát.⁴⁵⁹ 1490 végén Miksa követeinek Ulászlóval való magyaróvári tárgyalásai⁴⁶⁰ azzal a reménnyel tölthették el az angol királyt, hogy a római király békét köt, és teljes erejével immár Bretagne felé fordul. Mindezek ellenére katonailag nem tudtak sikereket elérni, és Henrik 1491 folyamán elveszítette Bretagne-t, a wokingi tervek dugába d ltek.⁴⁶¹ (Miksa valóban kett s játékot játszott, mert mindeközben, miután nem kellett tartania Mátyástól, meger sítette egyezségét a francia királlyal, majd júliusban követséget küldött Tours-ba, tárgyalt a francia

⁴⁵² Henrik a Habsburg követekhez, Lodovico Brunohoz, Pierre Puissanthoz, Herman Younghoz: PRO Exchequer Treasury of Receipt, Miscellaneous Books, E 36/124. p. 63.; Exchequer of Receipt: Jornalia Rolls, Tellers' Rolls, Certificate Books, Declaration Books and Accounts of Receipts and Issues E 405/77. m. 1.; Currin, To play, 233.

⁴⁵³ Kubinyi, Két sorsdönt , 6.

⁴⁵⁴ Rymer, Foedera, XII: 392–94., Molinet, Chroniques, IV. 95–122.

⁴⁵⁵ CSP Venice, I. nos. 574., 575.; Rennes-ben a Habsburg követek augusztusban márt tiltakoztak „contra falsas Francorum litteras pro defensione honoris Romanorum regis”: Négociations diplomatique entre la France et l'Austriche, I. n. 1.

⁴⁵⁶ Május 22.: PRO E 30/601.; Rymer, Foedera, XII. 393.; 397–400.; Mackie, Tudors, 103.

⁴⁵⁷ CSP Milan, I. n. 439.

⁴⁵⁸ CSP Venice, I. n. 590.

⁴⁵⁹ Kubinyi, Két sorsdönt , 15.

⁴⁶⁰ Neumann, Jagelló-Habsburg, I. 340., Szabó, Küzdelmeink, 54.;

⁴⁶¹ Woking: PRO E 30/606., 599., 600.; Rymer, Foedera, XII. 397–402.; Pribram, Österreichische Staatsverträge, I. n. 5.; 1490. szept. 17. Tudor royal proclamations, I. n. 23. Nyilatkozatot adott ki, hogy a szövetségük szilárd: 1490: CPR Henry VII. Part I. 352.; Windsor, 1490. nov. 17. A Térdszalagrend adománya. Molinet, Chroniques, IV. 115–18.; Wiesflecker, Maximilian, I. 295–95.

királlyal, s immár kész volt Anna hercegnő helyett VIII. Károly leányát, Margitot elvenni.⁴⁶²) Az év végén végül mégis az angol oldalt választotta, mert rájött, hogy VIII. Károly maga akar mindent, s akarja elvenni Bretagne-i Annát, s neki jóformán semmi sem jut. A magyarországi tárgyalások azonban holtpontra jutottak, Miksa nem volt hajlandó mérsékelni a követeléseit, a helyi körülményekben lévő csapatait nehezen tudta fizetni, ami így akkor is elvonta a nyugati hadszíntértől, hogy nem volt Magyarországon. A francia király így ki tudta használni a Miksára váró angolok gyámoltalanságát és a római király tehetetlenségét. 1491 elején VIII. Károly elfoglalta Bretagne kulcspontjait és Rennes-t ostromolta. A Reichstagon Nürnbergben Miksa Bretagne-t helyezte tárgyalásai középpontjába, s mindenképpen pénzt akart szerezni, de nem akarta feladni Magyarországot sem.⁴⁶³ Július 28-án a birodalmi gyűlés 8600 fős sereg felállítását szavazta meg, amelyet a király főként Franciaország ellen akart felhasználni. A gyakorlatban azonban ezt sem kapta meg.⁴⁶⁴ A nürnbergi Reichstag felhívta Miksát, hogy ne bonyolódjon kétfrontos háborúba, s legalább Ulászlóval kössön békét.⁴⁶⁵ Miksa szorongatott helyzete – éppen a bretagne-i háború – miatt lett kénytelen felülvizsgálni korábbi álláspontját a magyar koronát illetően, azaz, hogy az egyedülálló királyi jog, s Ulászlónak le kell róla mondania. A cél már nem Magyarország elfoglalása volt, hanem az, hogy Miksa kedvező békét kötve biztosítékot kapjon a magyar trón öröklésére.⁴⁶⁶ Ha közvetetten is, de Bretagne hozzájárult az 1491-es pozsonyi békéhez. Az, hogy Ulászló is számára kedvező megállapodást igyekezett kicsikarni, s ezért tervbe vett egy Ausztria elleni hadjáratot Miksa távollétében és nehézségeit ismerve, azt igazolja, hogy a bretagne-i hadi események a magyarországi politikára is hatással voltak. VIII. Károly akkor indult meg nagy erővel Rennes ellen, amikor Ulászló fontolgatta az osztrák hadjáratot. Miksának figyelnie kellett Ausztriára is, s így az angolok hiába könyörögtek neki, hogy minden erejével lépjen fel Bretagne-ban. 1491 júliusában Ulászló Alsó-Ausztriába küldte cseh zsoldosait⁴⁶⁷ – s ha Ausztria van fenyegetve, a római király nyilván nem fog a franciák ellen harcolni. Mi több, az is nehezítette a római király helyzetét, hogy Ausztria még mindig nem volt teljesen a Habsburgoké, hiszen egy sor vár volt magyar kézen. Fel is röppentek olyan hírek, hogy Miksa június végén a várható magyar hadjárat elleni védekezés céljából Nürnbergből a hadszíntérre érkezik. Ha ez hamisnak is bizonyult, az tovább „szomorította” a római királyt, hogy a magyar erők Bécs kapujáig portyáztak s már Felső-Ausztriába is betörték.⁴⁶⁸ Miksa augusztusban maga is erre a hadszíntérre figyelt, s Ulmban sereget szereltetett fel.⁴⁶⁹ Ilyen körülmények között a Tudorok hiába is unszolták, a francia király a német erők hiányában bármit megtehetett Bretagne-ban. Rennes elesett, s a hoppon maradt, s Miksa által csak per procuram elvett menyasszonyt, Bretagne-i Annát VIII. Károly vezette oltárhoz. VIII. Ince pápa nem sokára érvénytelenítette is a Miksával kötött házasságot, és a Károllyal kötöttet ismerte el hitelesnek.

Hozzájárult mind a magyarországi, mind a bretagne-i helyzet alakulásához III. Frigyes is. A császárnak nem tetszett a „nyugati kaland”. Tisztában volt Franciaország erejével, s a bretagne-i háború lezárását kívánta, ugyanakkor Magyarország ellen még jelentős erők voltak képesek megmozgatni.⁴⁷⁰

1491-ben sem Henrik, sem Miksa nem tudta megakadályozni, hogy VIII. Károly feleségül vegye Bretagne örökös hercegnőjét és a hercegséget a Valois-monarchiához csatolja.

⁴⁶² Montils-lez-Tours-i szerződés: Currin, *Persuasions*, 894., 900. Ulmann, Maximilian, I. 324–25.; CSP Venice, I. n. 585., 590.

⁴⁶³ Firnhaber, *Beiträge*, n. LXIV.

⁴⁶⁴ E. Kovács, Miksa, 48., Kubinyi, *Két sorsdöntés*, 37.

⁴⁶⁵ Wolff, *Doppelregierung*, 264.

⁴⁶⁶ Neumann, *Jagelló-Habsburg*, I. 342.

⁴⁶⁷ Neumann, *Jagelló-Habsburg*, I. 346.

⁴⁶⁸ Neumann, *Jagelló-Habsburg*, I. 351., 353–54.

⁴⁶⁹ Óváry, I. n. 663.

⁴⁷⁰ Kubinyi, *Két sorsdöntés*, 37.

Válaszul kijelentették, hogy hadat indítanak Franciaország ellen. Miksa meger sítette angol szövetségét,⁴⁷¹ majd Henrik is megkezdte egy sereg felállítását. 1492 januárjában Innsbruckban Miksa elhatározta, hogy fegyverrel vesz elégtételt.⁴⁷² A német király megkezdte felkészülését a hadjáratra VIII. Károly ellen.⁴⁷³ 1492 tavaszán a német király személyes találkozóra hívta a fejedelmeket Straßburgba és Frankfurtba, majd május végén, június elején Augsburgban tárgyalván úgy döntött, az sz elejére, szeptemberre Koblenzbe hív össze birodalmi gy lést, hogy a rendek is áldásukat adják, és adót szavazzanak meg az invázióra.⁴⁷⁴ Az egész német nemzetet felhívta az „áruló francia király” megbüntetésére.⁴⁷⁵ 1492 áprilisától júliusáig Miksa a birodalmi hader felállításával foglalatzkodott, sorban gy ltek a birodalmi fejedelmek Miksa táborába egy nagyarányú franciaellenes háborúra. Tudor Henrik nélkül azonban nem indult volna meg, az angol hadm veletek megkezdésére várt. A római király ígéretet tett Henriknek, hogy 10 – más források szerint 12 – ezres sereggel támogatja az angol hadm veleteket.⁴⁷⁶ Mi több, 1492 júniusában a spanyol királyok is vállalták, hogy az angol er k támogatására újabb csapatokat küldenek Bretagna-ba a franciák ellen.⁴⁷⁷ Ezzel a birodalmi kormányzat is tisztában volt.⁴⁷⁸ Maga VIII. Károly is azt várta, Miksa Champagne és Burgundia fel l is támadni fog.⁴⁷⁹ Valóban, a király utasításokat is adott, hogy Hennegau és Luxemburg határán is fejl djenek fel a birodalmi hadak.⁴⁸⁰ VII. Henriknek szüksége is volt Miksa mellett minél szélesebb kör támogatásra is Franciaország ellenében, ugyanis VIII. Károly 1492 márciusában befogadta udvarába s elismerte trónkövetel ként a magát a York-házból valónak mondó Perkin Warbecket, s t, francia pénzen szervezte az ellenállást Párizsban John Taylor yorkista lázadó.⁴⁸¹ (Az is igaz, nem lehetett meggy z dve arról, hogy Miksa nem támogatja a háttérben, kett s játékot játszva a trónkövetel t, aki folyamatos levelezésben állott Miksa anyósával, Yorki Margittal, s 1493-ban annak mechelteni udvarában talált menedékre. Miksa és Margit is tárgyalt a Warbecket támogató skót királlyal is.⁴⁸²)

Rendelkezünk egy francia kéziratos forrással, Sion püspökének VIII. Károlyhoz írott levelével, mely szerint Miksa strassburgi táborába Magyarország királya 1492 június és július folyamán magyar és cseh csapatokat, valamint pénzt küldött: „A rómaiak királya a birodalomban máshol tart gy lést, és a németek nagyjai nagyszámú embert biztosítanak számára, a cseh király, valamint a magyar király pedig pénzt küldenek neki”.⁴⁸³ Kérdés,

⁴⁷¹ PRO E 30/599., 30/605/1., 30/608.

⁴⁷² DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. 93.; Wolff, Doppelregierung, 272–73.

⁴⁷³ Háborús tervek: 1492 április: DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. n. 696.; Currin, Traffic, 106–107., 113.

⁴⁷⁴ DRTA, IV/1. 94

⁴⁷⁵ DRTA, IV/1. 95., n. 697.; Wiesflecker, Maximilian, I. 334–35.; Wolff, Doppelregierung, 274–76.

⁴⁷⁶ Temperley, Henry VII, 103.; Gairdner, Henry the Seventh, 85.

⁴⁷⁷ Rymer, Foedera, XII. 462–63., Currin, English international relations, 21.; CSP Venice, I. n. 613.; DRTA, IV/1. 94.

⁴⁷⁸ DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. n. 734.

⁴⁷⁹ Currin, Traffic, 120–21.

⁴⁸⁰ DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. n. 722.

⁴⁸¹ Goodman, Wars of the Roses, 109.

⁴⁸² Arthurson, Warbeck, 79., 80., 87., 89.

⁴⁸³ „Le roy Romain fait son assemblée de l’Ampire d’autrepart et la grant ligne des Allemens luy baillent ung grant nombre de gens, le roy de Boheme, aussi le roy de Hongrie luy fournissent argent.” [Györkös Attila fordítása. Segítségét köszönöm.] BNF MS Français 15541. Harlay 311. Recueil de lettres, pour la plupart originales, et autres pièces, relatives à l’histoire de France, principalement sous les règnes de Charles IX, Henri III, Henri IV et Louis XIII. (1477-1657). Documents relatifs principalement aux affaires diplomatiques, militaires et maritimes. Il Règles de Charles VIII et Louis XII (1487-1500). A konkrét folió: Lettre d’éveque de Sion [Jost von Silenen, akkor már Grenoble püspöke], au Roy Charles VIII a qui il mande des nouvelles des conspirations d’Allemagne contre luy, f. 159.; Egy másik dokumentum is szól err l, hírek a Birodalomból: Nouvelles d’Allemagne. f. 140.,

hogyan kerülhetett II. Ulászló olyan helyzetbe, hogy már 1492-ben Miksát támogassa, ráadásul pénzzel?

Magyarország külpolitikájának alapvető eseménye az 1491-es Habsburg-Jagelló béketárgyalások voltak. A november 7-i béke fényében elképzelhetjük, hogy Ulászló úgy kívánta megerősíteni Habsburg-kapcsolatát, hogy Miksa harcait támogatta, egy ilyen hosszú távra szóló hadjárat, egy több ezer kilométerrel, Magyarországról és Csehországból a francia-birodalmi határra induló sereg nem kevés energiájába kerülhetett a királynak, nem beszélve arról, hogy Mátyás halála után nem lehetett bízni a pénznek sem. 1492 elején még úgy fogalmazott a király, hogy „az ország ellenségeit, első sorban Miksa római szentbirodalmi királyt leküzdötte”, de a béke ellenére nem kevés feszültség terheli kapcsolatát a „leküzdött ellenséggel”.⁴⁸⁴ Igaz, az 1492-es országgyűlésen már „első sorban a Frigyes császárral és Miksa királlyal kötendő szerződésről tárgyaltak”.⁴⁸⁵ A hadjárat így igencsak meglepő, akármekkora erőkről, még ha jelképes katonai támogatásról is volt szó. Ráadásul a király 1492 elején épphogy megszabadult az országra törő János Albert lengyel hercegtől, majd a budai országgyűléssel volt elfoglalva, s az csak március 7-én ratifikálta a pozsonyi békét. Mi több, 1492 tavaszán és nyarán több török akcióra is sor került, Nándorfehérvár, Jajca és Szabács várát támadták, majd Szörényt érte portya.⁴⁸⁶ Az ország fő kapitánya, Kinizsi Pál előbb felmentette az ostromlott várakat, majd a Fekete Sereg maradványait verte szét szeptemberben. Így az ország haderejének jó része harcban állt a nyáron, s nehezen fér bele a nyugati, Habsburg segítség nyújtása az 1492-es évbe. Mondjuk inkább, Ulászló már 1492-ben csatlakozott, legalábbis *elvi*ekben, egy Tudor-Habsburg koalícióhoz.

Annyi valószínűnek látszik, hogy maga a pozsonyi békekötés is hatással volt az angol-francia viszonyokra: a Franciaországgal hadban álló római király így most már felszabadult a magyarországi háború nyugalma alól, és már minden erejét a nyugati hadszíntérre fordíthatja.

Úgy tűnik, valóban szükség van a birodalmi felvonulásra, mert Miksa mindenképpen háborúzni akar. VIII. Károly 1492 augusztusában és szeptemberében megerősítette a keleti határok védelmét, fegyvert halmoztatott fel például Troyes-ban.⁴⁸⁷ Számít arra, hogy a Birodalom felől, Champagne-ra vagy Burgundiára támadnak „a németek és szövetségeseik”.⁴⁸⁸ A lehetséges ellenfelek között az egyik terminus utal a szövetségesekre is, de csak általában: „nosdicts ennemys, tant Angloys, Alemans que autres leurs complices”. Ezek között a szövetségesek között a többi francia forrás nem nevesíti a cseh és a magyar királyt. Több oldalról vár Károly támadást, Pikárdia, Champagne, Burgundia felől is, tehát több birodalmi seregrel számít. A háborús felvonulásban nevesítik a bajor hercegeket, a brandenburgi grófot és „részt vesznek mások is”. Arról is beszámolnak a francia források, hogy a császár immár a határhoz közel, Metzbe hívtat össze majd hogynem fegyveres gyűlést augusztus 3-án, hogy onnan induljon tovább támadásra. Egy másik levelünk is arra mutat rá,

[<http://archivesetmanuscripts.bnf.fr/ead.html?id=FRBNFEAD000045942> – 2014. márc. 2.] Currin, Traffic, 114. 25. j.

⁴⁸⁴ 1492. feb. 2. Buda: DL 39 325.

⁴⁸⁵ 1492. ápr. 3. Buda: DL 37 673.

⁴⁸⁶ Kubinyi, Két sorsdöntő, 39.

⁴⁸⁷ Pélicier, Lettres de Charles VIII, III. 294.

⁴⁸⁸ „[...] tant a puissance de gens de guerre sur les costes de la mer de Normandie, Bretagne, Picardie et autres lieux [...]. pour ce que nous avons n'a guerres esté et sommes chacun jour advertiz et certifiez que nosdicts ennemys, tant Angloys, Alemans que autres leurs complices, ou plus grant nombre de gens de guerre qu'ilz ont peu finer, se sont approchez sur les frontieres de nostredict royaume de costé de Picardie, Bourgogne, Champaigne et autres pais, tous prestz á marcher sur nous et destruire nostre peuple [...]”. VIII. Károly: Reims-be írott levél, 1492. aug. 3.: Étampes. Pélicier, Lettres Charles VIII, III. 292.

más fejedelmek csapatai is a felvonult birodalmi felkelésben lehetnek, „a németek nagyjai sok embert adnak neki”.⁴⁸⁹

1492 nyarán Miksa komolyan készült a háborúra – de nem tartjuk valószínűnek, hogy a seregében felsorakoztak volna a Jagelló-segédere is – hiszen július közepén VIII. Károlyhoz küldött követsége sem hozta meg az eredményt.⁴⁹⁰ Akár az angolok várva várt partraszállása nélkül is megkezdte volna a hadműveleteket. Konkrét expanziós terveket is terjesztett udvari tanácsa elé.⁴⁹¹ Metz és a lotharingiai hercegség gyűlekezőhelyeként való kiválasztása, és a csapatok felvonulása már magában *casus belli* lehetett.⁴⁹² Több választófejedelem is felvonult.⁴⁹³ Milánói követjelentésből tudjuk, hogy szeptemberben felsorakozott a római király serege a burgundi határon. Más szövetségesei, mint Albert szász herceg is megindították hadaikat a franciák ellen.⁴⁹⁴ Miksa szeptemberben a koblenzi gyűlésen hadi segílyt kért a francia háborúra a rendektől – akik között elvileg Ulászló cseh király is helyet foglalt.⁴⁹⁵ Már korábban is az angol szövetséggel és egy éppen ezért esetleges sikeres háború esélyével próbál nyomást gyakorolni Miksa a birodalmi rendekre, hogy támogassák a Champagne és Burgundia megszerzéséért folytatott törekvéseit.⁴⁹⁶ A koblenzi Reichstagon a választófejedelmek maguk is követet küldtek az angol királyhoz, s további tárgyalásokra hívták Henrik képviselőt decemberre a frankfurti birodalmi gyűlésre.⁴⁹⁷ Magának VII. Henriknek is szüksége volt a birodalmi támogatásra. Már 1492 februárjában írt a birodalmi választóknak, hogy támogassák Miksát az álnok francia királlyal szemben, s maguktól tőlük is kért katonai segítséget.⁴⁹⁸ Az úsz folyamán követet is küldött a birodalmi rendekhez, különösképpen a választófejedelmekhez – így elviekben Ulászlóhoz is – hogy támogassák a római király készül ben lévő francia hadjáratát, mind anyagiakban, mind tevékenyen, katonailag is.⁴⁹⁹ Fennmaradt az angol követ, Franciscus de Puy a rendekhez intézett szónoklata, melyben a francia királyt ostromozta, amiért békétlenséget szított a Birodalomban, mert elorozta Miksa per procuram feleségét, amivel óriási sérelmet okozott minden fejedelemnek és a rendeknek. Azzal is vádolta a Valois-uralkodót, hogy bírta rá III. Richárdot arra, hogy ölesse meg unokafivéreit, a hercegeket a Towerben. Azokhoz is szólt, akik „a Birodalommal szövetséges királyok és fejedelmek”, s őket is csatlakozásra szólította fel. Mindez elviekben így nemcsak cseh királyként, hanem magyar királyként, szövetségesként is vonatkozott Ulászlóra is.⁵⁰⁰ Ulászló szerepét azért is hangsúlyozom, mert látnunk kell, választóként is „képben” kellett, hogy legyen mindazzal, ami a birodalomban

⁴⁸⁹ „[...] roy d'Angleterre s'est allié avec le roy des Romains et autres ses adherans pour grever noz bon villes, pais et subgetz, et invahir nostredict royaume en plusieurs et divers lieux”. VIII. Károly. 1492. márc. 12. Pélicier, *Lettres Charles VIII*, III. 248., Hasonló tartalmú, 1492. máj. 9. uo. 265.

⁴⁹⁰ Currin, Traffic, 127.

⁴⁹¹ 1492. máj. 10.: DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. n. 715.

⁴⁹² DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. n. 747., 758.

⁴⁹³ DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. 102., n. 763., 824., 827.

⁴⁹⁴ CSP Milan, I. n. 463.; DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. n. 962., 963.

⁴⁹⁵ Wiesflecker, Maximilian, I. 76.

⁴⁹⁶ *Lettres inédits de Maximilien*. Pays-Bas, II. n. 89.

⁴⁹⁷ Janssen, *Frankfurter Reichskorrespondenz*, II. n. 710. 1492. október 8-án újabb követséget intézett az angol királyhoz a Reichstag és a császár. uo.; DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. 106., n. 829.

⁴⁹⁸ „Heinricus...meminit...Electores caeteros Imperii Principes, promisso auxilio, in bellum contra Gallos extimulavit”: *Volumen rerum Germanicarum novem sive de pace imperii publica* etc. Libri V. Ed. Johann Philipp Datt. Ulm, 1698. 502–04.

⁴⁹⁹ DRTA Mittlere Reihe Mittlere Reihe IV/1. n. 828.

⁵⁰⁰ „[...]iniuriam et ignominiam suae Majestati et Sacro Romano Imperio, et omnibus Regibus et Principibus eis confoederatis et alligatis...sed etiam Sacri Romani Imperii omniumque eius Principum caeterorumque Regum et Principum eis confoederatorum cedet et remanebit [...]iniurias illatas tam ipsi quam Sacro Romano Imperio et omnibus eis confoederatis, amicis et subditis [...]”: *Legatio Anglicana. Henrici VII Angliae Regis ad Maximilianum Regem Romanorum & Imperij Ordines, in Comitibus Confluentiae habitis Anno MCCCCXCII. Legatio*. In: *Germanicarum rerum Scriptores aliquot Insignes*. Ed. Marquard Freher. I–III. Frankfurt – Hannover, 1611–37. [1717] III. 42–46. 45.

történik, s saját jól felfogott érdeke is arra készítette, tudjon mindent Miksa politikai man vereir I. Székely György és Kubinyi András mutat rá, hogy Filipec kancellár, aki maga járt Bretagne határán 1487-es francia követségén, teljesen tisztában volt a nyugat-európai viszonyokkal.⁵⁰¹ Nem hihetjük, hogy katonai segítségnyújtásban segédkezett volna, de maga a politikai aktus, ahogy belépett a francia háborúba, kijelölte a helyét. Igaz, az sem szomorította volna el, ha Miksa vereséget szenved Franciaországban.

Mindenesetre a Reichstag válaszolt is Henrik indítványára, majd megszavazott egy 94.000 forintnyi Reichshilfet a francia hadjáratra, amiből 16.000 forintnyit be is szedtek még az év szeptemberével, s a római király magával is vitte a hadjáratra készülve 1492 októberében.⁵⁰² Nem tudjuk, a nyáron Miksa táborában voltak-e Jagelló-erkek akkor, amikor ténylegesen megindult, az októberi angol támadással, Boulogne ostromával összhangban Miksa hadjárata. Igaz, cseh zsoldosok jelenlétét nem zárhatjuk ki Miksa hadmozdulataiban. Az is lehet, a francia források ezt értették félre, bár a Magyarország és Csehország királyáról külön beszélnek.) Henrik októberben partra szállt Bretagne-ban, bízva Miksa támogatásában, de míg október végéig kimerítette az angolokat Boulogne ostroma, a római király csak novemberben nyomult be a burgundi hercegségbe és Franche-Comtéba. Még az angoloknak is küldött segédet, Boulogne ostromához érkezett 4000 gyalogos és 2000 lovas, akik menet közben hozzá is láttak Arras bevételéhez, igaz, amire belemelegedhettek volna, VII. Henrik kénytelen volt békét kötni a franciákkal (Étaples-i béke).⁵⁰³ Anglia számára kiderült, hogy szélesebb körben kell partnereket keresnie – egész Európában kell nyitnia. Novemberre már Miksa is felhagyott minden hadi akcióval.⁵⁰⁴ A birodalmi rendek és maga a császár sem támogatták Miksa franciaellenes háborúját 1492 decemberében. Sőt, maga Miksa is kihátrált belőle. VIII. Károlynak sikerült Miksát is leszerelnie, a római király hadjárata nem tartott tovább néhány hétnél. „Jutalmul” 1493-ban a senlis-i szerződésben átadják majd neki Artois-t és Franche-Comté.⁵⁰⁵ A francia történetírás szerint az etaples-i és a senlis-i békéket VIII. Károly azért kötötte meg, hogy semlegesítse a nyugati hatalmakat, és szabad kezet kapjon a tervezett 1494-es itáliai háborújában. Étaples-nál Károly 745 000 *livres* fizetésére is kötelezte magát, évi kétszer 25 000-es törlesztéssel. A senlis-i béke is drága volt: a fent említett tartományokon túl Charolais és Noyon is a Habsburgoknak adatott át.⁵⁰⁶ A francia békerendszer épülését egyébként Magyarországon is nyomon követték, erre bizonyoságul szolgál Bonfini.⁵⁰⁷ Anglia Bretagne-t és Anna hercegnő kiházásításának esélyét elveszítette, de VIII. Károly esküt tett, hogy nem támogatja a Tudor-ellenes lázadókat.⁵⁰⁸ Tudor Henrik sokat azonban mégsem veszített, mert a kudarc ellenére megszilárdult a kapcsolata a Habsburgokkal, s mindennél fontosabb, hogy egy új és erős frontot hozott létre – a Valois-ek ellenében is – a Katolikus Királyokkal.⁵⁰⁹

Mégis, miért merülhetett fel a francia levélben Ulászló támogatása is? A megoldás kulcsa az lehet, hogy Ulászló a pozsonyi békében 100.000 forint hadikárpótlás fizetési

⁵⁰¹ Kubinyi, Két sorsdöntő, 25.; Székely, Rendek, 106.

⁵⁰² Currin, Traffic, 127.

⁵⁰³ Rymer, Foedera, XII. 497.; Currin, Traffic, 115., 128.; DRTA, IV/1. 109., n. 964.

⁵⁰⁴ CSP Milan, I. n. 464.

⁵⁰⁵ Chrimes, Henry VII, 282.; Weightman, Margaret, 167.; Wiesflecker, Maximilian, I. 318–44.; Kubinyi, Két sorsdöntő, 50.

⁵⁰⁶ Didier Le Fur: *Charles VIII*. Paris, 2006. 231–240., különösen: 232 és 234–235. Györkös Attila kiegészítését hálással köszönöm.

⁵⁰⁷ „Aztán az az év következett [1494], melyet a keresztény fejedelmek többsége között létrejött szövetség tett nevezetessé, amelyben VIII. Károly, a gallok királya kibékült Miksával, és békét kötött Ferdinánddal, Hispánia királyával, visszaadva neki Perpignan és a szomszédos Roussillon tartományt, amely szövetséghez a brit szigetek királya és a nyugat többi fejedelme is csatlakozott”: Bonfini, V. tized, III. könyv (p. 236).

⁵⁰⁸ Rymer, Foedera, XII. 508.

⁵⁰⁹ Egyezmény Miksával: 1493: Rymer, Foedera, XII. 544.

kötelezettségét vállalt Miksa részére.⁵¹⁰ Mivel a sioni püspök jelen id ben beszél a támogatásról, az akkor biztos nem érkezett még meg, s valószínű, hogy Ulászló ígéretét l van szó, a Miksa által elvárt pénzr l, ami megérkezik majd, vagy megérkezhet. Neumann Tibor mutatott rá, hogy a pozsonyi békekötés után a császári propagandában megjelent az a hamis hírverés is, miszerint a magyar uralkodó a békeszerz désben valóban rögzített 100 ezer forint hadikárpótlás mellett jelent s – egy januári jelentés szerint 18 ezer f nyi – segédcsoportok kiállítását vállalta. A római király engedélyt kapott arra, hogy valamely részlet elmaradása esetén akár az ország keresked it l is zálogot vehet áruik lefoglalásával.⁵¹¹

De a magyar részvétel lehet ségét még inkább csökkentti az a tény is, hogy júniusban a német király a török elleni segítségnyújtásról tárgyalt – arra válaszul, hogy márciusban a törökök ostrom alá vették Nándorfehérvárt. A Miksa udvari tanácsában felmerül tervezet 10 ezer embernyi és 120 ezer forintnyi Türkenhilfevel számolt.⁵¹² Elképzelhet , hogy azért vette napirendre a Magyarországnak adandó segély ügyét a német király, mert Ulászló éppen hajlandóságot mutatott legalábbis elvi felajánlással részt venni a francia király elleni felvonulásban. Neumann Tiborral egyetértve a hadikárpótlás valójában „nem nehezedett olyan nyomasztó teherként az országra”.⁵¹³ Magam is úgy látom, annyira nem volt szigorú a fizetési kötelezettség, hogy Miksa néhány hónapon belül megpróbálja kier szakolni. Ulászló sem tartotta magára nézve kötelez nek végrehajtását, s nem is lehetett realitása, hogy ekkora összeget kifizessen. Annak a lehet sége azonban megvolt, hogy az esetleges elvi kötelezettségvállalásra emlékeztesse a magyar királyt a franciák elleni háború szervezésének el rehaladtával, tavasszal, hiszen még március 18-ig ott tartózkodtak Budán Miksa követei.⁵¹⁴ Annyit még tudunk, hogy júniusban a magyar és német fél találkozott egymással, a béke megegyezésének értelmében Hainburgban adták át egymásnak a hitleveleket. Ami bizonyos, hogy 3000 rajnai forintot ekkor adott Ulászló Miksának, igaz, adósság fejében.⁵¹⁵ Az sem elképzelhetetlen, hogy az átadásra kerül , magyar kézen lév ausztriai várak rsége – a cseh zsoldosok a zsoldfizetés elmaradása után szinte magántulajdonba vették ezeket – ausztriai várak rsége átállt Miksa oldalára, s közülük többen szolgálatot vállaltak – akár a király készül hadjáratában Franciaország ellen. A levert Fekete Sereg zsoldosainak egy része is Ausztriába ment újabb szolgálatot vállalni. Neumann mutat rá, hogy ezen túl októberben a magyar uralkodótól 2400 magyar forint értékében különféle áru érkezett Miksához.⁵¹⁶ Az összeget a római király zsoldosai fizetésére kívánta felhasználni. A következ években érkezik némi kárpótlás, például ökrökben, de a teljes többévi összeg sem elegend jelent s számú had kiállítására. De a teljes kárpótlást soha nem fizették ki.

A háborút lezáró étaples-i békében Ulászló is részt vesz a kezesek között.⁵¹⁷ Az 1493-as, francia-Habsburg békében pedig Magyarország és Csehország, Anglia mellett Franciaország szövetségeseiként van felsorolva.⁵¹⁸ 1495-ben pedig a Franciaország és Milánó közötti vercelli békében Magyarország – Anglia mellett – ugyancsak Valois-szövetségesként

⁵¹⁰ Két év alatt: 22. cikkely: DL 37 205.; DL 46 173.; Firnhaber, Beiträge, nos. LXIX–LXXI.; Neumann, Jagelló-Habsburg I., 366.; Székely, Rendek, 124.

⁵¹¹ Neumann, Jagelló-Habsburg, II. 294., 340.

⁵¹² Augsburg, 1492. máj. 31.: DRTA, IV/1. 97–98. n. 708. A birodalmi rendek állásfoglalása a segély ügyében: DRTA Mittlere Reihe IV/1. no. 717.

⁵¹³ Neumann, Jagelló-Habsburg I., 370.

⁵¹⁴ Neumann, Jagelló-Habsburg II., 318., 320.

⁵¹⁵ DF 287 376.; Firnhaber, Beiträge, n. CIV.

⁵¹⁶ Neumann, Jagelló-Habsburg, I. 341.

⁵¹⁷ 1492-ben a francia király szövetségesei között felsorolják Magyarországot is.: „[...] in praesenti tractatu pacis et amicitiae comprehenduntur alligati et confederati utriusque partis subsequenter nominati pro parte Christianissimi regis Franciae, Sacra Majestas Imperialis, um Electoribus Imperii, reges [...] Ungariae et Bohemiae”. Rymer, Foedera, XII. 505.; PRO E 30/616, 30/609., 30/610.; Pollard, The Reign of Henry VII, III. 19.

⁵¹⁸ Molinet, Chronique, IV. 377.

van felsorolva.⁵¹⁹ Tudunk arról is, hogy a következő évben a franciák által is felkarolt keresztes vállalkozás készül dik a török ellen, a Horvátországba való betöréseik miatt.⁵²⁰ Az első szárnypróbálkozások után valóban kilép elszigeteltségéből a magyarországi Jagelló-diplomácia, ha másra nem, erre jó volt az bretagne-i háborúban való kiállása. Magyarország újra létezik, ha meg is halt a nagy Corvinus, de lehet vele számolni Európában. Ennek ellenére nem volt rossz Ulászló viszonya Miksával, mert az miután az 1492-es országgyűlés megerősítette a pozsonyi békét, a király 1493 júniusában „mindazoknak a regnicoloknak és familiárisaiknak, akik a királlyal és az országgal szemben a császárhoz és Miksa királyhoz csatlakoztak, megbocsátott”.⁵²¹ Miksa is közeledett Magyarország felé, amint megkötötte 1493-ban a senlis-i békét a Valois-kkal, felajánlotta leányát, Margitot Ulászló feleségéül.⁵²² Ha nem is valós a sioni püspök értesülése, és valójában nem merülhetett fel a gyakorlatban, hogy a Jagellók támogatást nyújtsanak a német királynak, mégis, ha valamilyen alapja lehet, akkor az az, hogy a magyarországi Jagelló-diplomácia első szárnypróbálgatásai, első önálló, a trónutódlás ügyétől, Beatrixtól és a lengyel Jagellóktól független lépései közé beletartozhatott, hogy a célból, hogy erősítse a birodalmon belüli választófejedelmi pozícióját, a magyar és cseh király egy gesztusérték felajánlást tett, és meg kívánta erősíteni Miksával való kapcsolatát. Ezzel képes volt megkerülni a még élő III. Frigyes, és belépett a Birodalom aktív politikájába is.

Mátyásnak fenn kellett tartania egy geopolitikai stabilitást, amely igen kifinomult diplomáciai tevékenységet igényelt. A király első sorban közép-európai szövetségi rendszerek létrehozását tűzte ki célul. Alapvető törekvése az volt, hogy országa hatalmi tényezővé váljon és így biztosítsa azt, hogy Európában megkerülhetetlen tényező legyen a diplomáciában, vele és érdekeivel számolni kelljen mind a császári, mind a pápai udvarokban, követei jelen legyenek az Európa sorsát érintő kérdések meghozatalánál. Mátyás felismerte, a török veszély árnyékában Magyarország fennmaradásának az az alapfeltétele, ha döntő hatalmi tényezővé válik a közép-európai palettán, és csak e státuszát megtartva képes szembeszállni az oszmán agresszióval. Magyarország létét és integritását ne veszélyeztesse semmi, az európai keresztény államok teljes jogú tagja legyen. Külpolitikája hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország meg tudja tartani ezt a pozíciót. Corvinus országa szuverén, mindenkivel szemben egyenrangú, független európai állam lett, melynek a szavára adtak Londontól kezdve Nápolyon át Párizstól Dijonig.

⁵¹⁹ RI XIV,1,2. n. 3580.

⁵²⁰ Anthoine Fabregues pápai követ jelentése Zenggből: Molinet, Chronique, IV 406–08.; RI XIV,1, 2. n. 2764.

⁵²¹ DL 94 289.

⁵²² Divéky, Újabb elmélet, 375.

III. Adalékok II. Ulászló nyugati külpolitikájához: Angol trónkövetel Magyarországon a 16. század elején

Mátyás halála után hajlamosak vagyunk úgy látni, a válságba süllyedő ország eltt egyenes út vezet a mohácsi katasztrófaig, s a mátyási nagyságnak a Jagellók királysága csupán silány, nehézségekkel küzdő mása. Magyarország ugyan részese a *foederatio*-knak, de felvetődik, valóban lehet-e még vele számolni a nagypolitika porondján. A nyugati, elsősorban angol diplomáciai források, követjelentések, szerződéstervezetek segítségével szeretnék rávilágítani, hogy legalábbis a nyugatiak szemében a 15. század utolsó éveiben, a 16. század első éveiben Magyarország még mindig jelentős tényező. 1500 áprilisában Európa egyik legnagyobb „csúcstalálkozásának” adott helyet Buda, ahol ott voltak a Szentszék, a milánói herceg, a császár, a spanyol király mellett orosz és lengyel követek, valamint török követség is, mi több, néhány hónappal később francia szövetségi és házassági ajánlat érkezik Ulászlóhoz, sőt, az angol király pénzsegélyt is ajánl fel a török elleni küzdelemhez.

A kérdés taglalását rendhagyó módon „in medias res” kezdeném. Viszonylag jól ismert a történeti irodalomban III. Richárd azon kifakadása, arra a hírre, amit a birodalmi követ, Nicholas von Popelau hozott neki, mely szerint hogy a magyarok az előző évben nagy győzelmet arattak a török felett 1484-ben: a király úgy fogalmazott, hogy „bár csak az én országom fekszik Törökország határán, szívesen harcolnék én is népem segítségével” a török ellen, és „a török mellett az összes gondomat elzéném”.¹ Richárd vágya, hogy a török ellen harcol, még egy kortárs balladába is bekerült (*The Ballard of Bosworthe feilde*).² A vérfürdőiről hírhedt király a polgárháború legmélyén arra vágyakozik, hogy a pogány ellen léphessen harcba, mert ez újra mögé sorakoztatná fel és egységbe forrasztaná a széthúzó nemzetet. Nem lehet véletlen az sem, hogy a rendkívül népszerű Sir Thomas Malory által az 1460-as években írt – s 1485-ben nyomtatásban is megjelent – *Le Morte d'Arthur*-jában Sir Blamore, Sir Ector és Sir Bleoberis a törökök ellen harcolnak.³ E két „apropókaval” kívánom már az elején leszögezni, hogy Anglia figyelemmel követte a magyarországi eseményeket, még a legsötétebb belharcok közepette is érdekelt az európai keresztes összefogásban – és amint látni fogjuk, az európai hatalmi konstellációban is számítottak rá, a Mátyás halálát követő évek után az 1490-es évek végétől egyre nagyobb mértékben.

A Tudor dinasztia alapítója, VII. Henrik célja az volt, hogy újra a meghatározó európai hatalmak közé emelje királyságát.⁴ Nemcsak dinasztijának érdekei, a trónbiztonsága érdekelte, nem süllyedt bele a Rózsák Háborúja alatti elszigeteltségbe, hanem igen jámbor célokért küzdve, szintén érdekelte a keresztenység sorsa, a keresztes harc eszméje.⁵ S majd látni fogjuk, a kettő, a polgárháborúból való kiemelkedés és a

¹ Pontefract vagy Middleham, 1484. május 2. Ez más nem lehet, mint Vingárti Geréb Mátyás horvát-szlavóniáért bántottatása a Krajnában és Stájerországban portyázókon, 1483 októberében, hiszen a követ jelentése „Szt. Márton nap” eltti ütközetről szól. Kronológia, I. 309.; Tyerman, *Crusades*, 302.; Domenico Mancini: *The Usurpation of Richard the Third: Dominicus Mancinus Ad Angelum Catonem De Occupatione Regni Anglie Per Ricardum Tercium Libellus*, now first printed and translated, with an introduction by C. A. J. Armstrong. London, 1969. 137.; Nigel Saul: *Three Richards: Richard I, Richard II and Richard III*. London, 2005. 106.; Ross, Richard III, 142.; Margaret Aston: *The fifteenth century: the prospect of Europe*. London, 1968. 104.; John Gillingham: *Richard III: A medieval kingship*. London, 1993. 116

² „I wold I had the great turke against me to fight”: Collection of English metrical romances and ballads, with marginal notes by Thomas Percy, Bishop of Dromore; being the volume from which he selected his „Reliques of Ancient Poetry”. BL Add. MS 27879. In: *Bishop Percy's Folio MSS III*. London, 1869. 235–59. itt 243.; *Richard III*. Ed. Pamela Tudor-Craig. London, 1973. n. 105.

³ Tyerman, *Crusades*, 303.; Thomas Malory: *La Morte d'Arthur*. I-II. Ed. John Rhys. London, 1906. II. 400–401.

⁴ Chrimes, Henry VII, 319.

⁵ Currin, English international relations, 29.

kereszténység *negotiuma* szorosan összefügg, hiszen a Tudor uralkodó a *cruciata* ideájára alapozva kíván kitörni az európai nagypolitika színterére. Mindazonáltal a Rózsák Háborúja nem azt jelentette, hogy Anglia 30 évre „kiírta magát” az európai hatalmi politizálásból és jelentéktelenségbe sülyedt. A század végére az ország már képes volt regenerálódni és teljes jogú résztvevőként fellépni az európai diplomáciai porondon. A polgárháborút kihever Angliát nem érintette olyan szörny módon a Rózsák Háborújának pusztítása, mint azt a hagyományos kép, például Shakespeare drámái alapján képzelünk. Nem volt ember és területpusztító, hosszas hadm. veletekkel terhelt háború, a gazdaság viszonylag gyorsan kiheverte. Anglia gazdasági-kereskedelmi volumene jelentős mértékben felértékelődött, s akik a leginkább hasznot reméltek belőle, azok a Némalföldet 1477 óta birtokukban tudó Habsburgok voltak. A Habsburg-ház az Európa rendjét alapvetően egyre inkább meghatározó, Franciaországgal szembeni konfliktusában akart a Tudorokra támaszkodni, ebben átvéve a burgundi hercegek „politikai örökségét” is.⁶

A Jagellók államkonglomerátuma és szövetségi rendszere Szászországtól a litván nagyfejedelemségen át Moldváig egy összehangolt diplomáciai rendszert m. ködtetett, amit a korabeli Európában is elismertek. Angliában, Franciaországban a fejedelmi reprezentáció szintjén a Jagellók jelentős tekintélynek örvendenek. Majd látni fogjuk, két magyar követ is megkapja a Valois-k nagy becsben álló Szent Mihály-rendjét. Jellemző, amit az 1494-es l. csei találkozón Ulászlóval mondott Bonfini: „amennyire én inkább engedek, királyságainkat, országainkat, melyek fölött az isten adományából az Északi-óceántól az Adriai-tengerig uralkodunk, rizzük meg kölcsönös segítséggel”.⁷ Valóban lehet-e egy közös, összehangolt, politikát folytató konglomerátumnak tekinteni a Jagelló-királyságokat? Vagy tekinthetjük-e a koronás f. ket – ahogy Sándor király fogalmazott – egy „totius familiae regiae Poloniae consanguinei” tagjainak?⁸ A másik alapkérdésünk az, hogy a nyugati hatalmak – amellet, hogy a propaganda szintjén elkötelezettek voltak a törökellenes harc mellett – valóban úgy vélhették-e, hogy Magyarország még mindig elég erős védőbástya, s ahogy azelőtt, lehet abban bízni, hogy a *propugnaculum Christianitatis* megoldja évszázados feladatát.

Az angol-magyar kapcsolatok intenzitása, néhány rövidebb időszakot kivéve nem volt túl erős a Hunyadi-korban. Éppen ezért érdekes, hogy a korszak végén, 1501-1502-ben, magyar követek járnak VII. Henriknél, amit angol küldöttek érkezése viszonz II. Ulászló Magyarországon. Anglia Tudor-házi királya azt kívánta elérni, hogy a Jagelló-diplomácia ne támogassa a koronája elleni tör. s a kontinensre menekült York-ház tagjait. Később egy Tudor-ellenes trónkövetel, Richard de la Pole is tartózkodik a Jagelló-udvarban 1506-07 folyamán. Mi indokolta ezt a kapcsolatfelvételt a két – első látásra – távoli hatalom között? Hogyan kerülhetett az 1485-ben az angol trónt III. Richárd halálával elveszítő York-ház utolsó sarja, a „Fehér Rózsa” éppen Magyarországra?

1. II. Ulászló házassága és az angol trónkövetel k.: a kérdés historiográfiája

A kérdésre magyar részről eddig három szerző igyekezett választ adni. Legkorábban Kropf Lajos a századforduló előtt, majd a két világháború között Fest Sándor, végül 1990-ben E. Kovács Péter. Elemzéseik a törökellenes nemzetközi összefogás kialakulóban lévő, de konkrétan soha meg nem valósuló keretei közé helyezték a szokatlan diplomáciai aktivitást. Felhasználva eredményeiket és nem tagadva érvelésük lényegét, úgy vélem, hogy további dokumentumok részletesebb elemzése révén finomítani lehet a szerzők megállapításait. Wenzel Gusztáv volt az első, aki Ulászló francia házasságával foglalkozott, de igazából nem

⁶ Malcolm Vale: *The Ancient enemy. England, France and Europe from the Angevins to the Tudors, 1154-1558*. London, 2007. 109.

⁷ Bonfini, V. tized, V. könyv, 44.

⁸ Akta Aleksandra, n. 97.

szentelt nagy teret a diplomáciai háttérnek, angol vonatkozásait pedig nem említette.⁹ Fraknói Vilmos viszont éppen a diplomáciai háttérrel elemezte, de sem vizsgálta Anna királyné házasságának angliai vonatkozásait és a Jagelló-ház Tudor kapcsolatait.¹⁰ Kropf Lajos 1895-ös tanulmányában¹¹ Anne de Foix francia hercegnének, II. Ulászló feleségének 1502-es magyarországi útjával foglalkozott, s munkájának elején hosszan értekezett a hercegné angol rokonságáról, nem csupán a Candale grófokkal – ahonnan Magyarországon a királyné közkeletű nevét kapta –, hanem a Tudorokkal szemben trónkövetelként fellépett de la Pole családdal való közeli viszonyáról is. Fest Sándor két munkájában érintette a 16. század eleji angol-magyar kapcsolatokat. 1937-ben közölte VII. Henrik két 1502-es megbízólevelét, amelyekben felhatalmazza követét a magyar királlyal való tárgyalásokra. Rövid kommentárjában a diplomáciai levelezést a törökellenes közös fellépéssel magyarázza.¹² Másik, 1938-as munkájában Fest Richard de la Pole magyarországi jelenlétének körülményeit próbálta meg tisztázni. Bemutatta a família szerepét a Tudor-hatalomátvitel utáni legitimációs konfliktusokban, s feltárta, hogy Richard jelenléte hazánkban 1506-1507-ben igazolható, valamint röviden utalt a közte és Anna királyné közötti rokoni viszonyra, nem pontosítva annak természetét.¹³ Ezután röviden Birkás Géza foglalkozott Foix Anna utazásával.¹⁴ E. Kovács Péter 1990-es cikke¹⁵ alaposan mutatta be az 1502-es angol-magyar kapcsolatok dokumentációját, s helyezte azt egy velencei-lengyel-magyar-francia törökellenes összefogás kereteibe, nem említve ugyanakkor a de la Pole rokonsággal való összefüggéseket. Kurucz György néhány éve általános brit-magyar kapcsolattörténeti szempontból tekintette át az 1502-es angol követjárást, valamint a de la Pole trónkövetel magyarországi tartózkodását.¹⁶ Legutóbb a kérdésnek a francia-magyar viszonyrendszerrel érintő vonatkozásait, Foix Anna magyarországi utazását szemlélítve elemezte Györkös Attila.¹⁷ Röviden érintette az angol király által 1502-ben felkínált segítyt Fodor Pál és Dávid Géza, de arra az álláspontra helyezkedtek, hogy „az olyan támogatókból, mint VIII. Henrik [ekkor még VII. Henrik az uralkodó – B.A.], Magyarországnak semmi haszna sem származott”.¹⁸ Látni fogjuk, valóban segítette pénzzel az angol király Magyarországot, egy bizonyos, nem is kis összeg valóban megérkezett Ulászló kezéhez.

Az angol történetírás sokáig nem fordított igazán nagy figyelmet sem VII. Henrik keresztes szerepvállalására, sem itáliai-pápai-magyar kapcsolataira, mindannak ellenére, hogy a kora Tudor-kor rendkívül gazdag forráskiadványokban. A Tudor-kor kutatása sokáig nem is „fedezte fel”, hogy VII. Henrik nem csak azzal töltötte napjait, hogy a Csillagkamarával nyakasztassa le ellenfeleit, és nem csak a polgárháborút nehezen átvészelt szigetország elszigetelt belpolitikai terhei nyomták a vállát.¹⁹ A király sokkal szélesebb körű európai látókörrrel és diplomáciai kapcsolatrendszerrel rendelkezett, mint ahogyan azt a korábbi Tudor-kutatók gondolták. Egy mai kutató, John M. Currin mutat rá, hogy Henrik sokkal kifinomultabb diplomáciát vitt, mint korábban gondolták. Igen józan, kimagasló ítéletképesseggel bírt, „jól értett” az itáliai hatalmak nyelvén és éles szemmel látta belső viszonyait, valamint reálpolitikusként tisztában volt mind a Habsburgok, mind a Valois-ki gyors elretörésének kockázataival is.²⁰ Egyszóval tehetségesebb uralkodói politikus volt,

⁹ Wenzel, Ulászló.

¹⁰ Fraknói, Les rapports diplomatiques.

¹¹ Kropf, Anna, Anna.

¹² Fest, Anglo-Hungarian Contacts.

¹³ Fest, An English Pretender.

¹⁴ Birkás, Francia utazók, 24–31., különösen 28–30.

¹⁵ E. Kovács, Törökellenes.

¹⁶ Kurucz, Die britische.

¹⁷ Györkös, Ulászló, 99.

¹⁸ Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 198.

¹⁹ Gairdner, Henry the Seventh, 111., 148.; Temperley, Henry VII, 126.

²⁰ Currin, Henry VII, France and the Holy League of Venice, passim.

mint az, akivel hajlamosak voltunk korábban azonosítani: a Lancasterek és Yorkok harcában a nevet harmadikkal, akinek a lábához odagurult III. Richárd koronája a bosworthi csatatéren. A henriki külpolitika kutatói legfeljebb annyit találtak fontosnak elmondani, hogy a király egyetlen fontos szövetsége, a VI. (Borgia) Sándor pápával és Velencével kötött Szent Liga is csupán VIII. Károly francia király ellen irányult, s belpolitikai megfontolásai voltak, amin túlmenően más, európai léptékű célok, mint például egy keresztes összefogás nem foglalkoztatták. Az pedig, hogy a trónkövetel elleni harc és az európai szövetségi viszonyok akár össze is kapcsolódhatnak, fel sem merült. A mai kutatások alapján már ismerjük, Tudor Henrik nagy taktikus volt, és a Szent Ligában egyszerre látott kitörési lehetőséget a még mindig fegyverben álló lázadók ellenében, valamint az – elbábként is összefügg – francia ambíciók ellenpontjaként minél szélesebb szövetségi kört próbált létrehozni – s ebbe a Jagellók államait is bevonni. Az új házból származó uralkodó úgy vélte, az európai ligák révén elérhetőbb léphet és meghatározó tényező lehet a diplomáciai színtéren.²¹ A 19. század végén és a 20. század elején tekintélyes okmánytárak láttak napvilágot (*Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III and Henry VII; Calendar of State Papers Venice; Original Letters illustrative of English History*; illetve a *The Reign of Henry VII from contemporary sources*), amelyek mind VII. Henrik, mind pedig a de la Pole-lázadók irataiból többet közöltek. A Tudorokkal szembenálló York-párti trónkövetelkötő (Perkin Warbeck, Lambert Simnel) szakirodalmi rendkívül bőséges, igaz, kevésbé kutatták a rebellesek kontinentális támogatottságát.²² Érdekes módon a York-ház kontinentális pártolóinak kérdéséről nem egy angol, hanem éppen egy német történész feszegette leginkább, Wilhelm Busch, 20. század eleji, monumentális Tudor-kori monográfiájában. VII. Henrik nagy kutatói, James Gairdner és S. B. Chrimes sem tekintették át teljességében a Fehér Rózsa viszonyát Miksához és XII. Lajoshoz, nem beszélve a Jagellokról. Az angol történetírásban nem ismert például VII. Henrik levelezése Jagelló Sándor (1501-1506) lengyel királlyal.²³ A de la Pole-házi trónkövetelkötővel azonban az 1980-as évek végéig, egészen W. E. Hampton és Alison Hanham írásaiig nem foglalkozott a kutatás.²⁴ Mindemellett a fenti kutatók sem tekintették át teljes mértékben Henrik magyar- és lengyelországi kapcsolatait, sem pedig a Suffolk-hercegek kontinentális politikáját és viszonyrendszerét.

A kutatók többféle nézetet fogalmaztak meg arról, miért aktivizálta magát Magyarország, illetve a francia-magyar, majd angol-magyar közeledést melyik oldal kezdeményezte. Wenzel és Fraknói úgy vélték, az első francia kapcsolatfelvételt még XII. Lajos itáliai háborúi motiválták, s a Valois uralkodó a Velencéhez fűződő jó viszonya miatt csatlakozott a Serenissima által kezdeményezett törökellenes koalícióhoz, majd így jutott el egy törökellenes magyar szövetségig.²⁵ Kosáry Domokos is úgy látta, a francia politika alapvető motivációja Velence törökellenes háborújának a támogatása volt.²⁶ E. Kovács Péter is alapvetően azon a nézeten volt, hogy a Jagelló-Valois közeledés mögött oszmánellenes indítékok állnak, de nem zárta ki, hogy a francia király a Habsburgokkal szemben is szövetséges támaszt keresett.²⁷ Még tovább ment Kulcsár Péter, aki már az 1980-as években úgy látta, hogy a Jagelló-Valois összefogásnak kifejezetten Habsburg-ellenes éle volt, s t. Foix-i Anna és Ulászló házassága is arra szolgált, hogy a „formalitás szintjére szállítsa le” a Habsburgokkal kötött, 1463-as, majd 1491-ben Pozsonyban Ulászló által is megerősített

²¹ Currin, Henry VII, France and the Holy League of Venice, 539.

²² Születettek munkái is a Tudor-ellenes összeesküvésekről, s a de la Pole-okat is érintették, de kevésbé kutatták kontinentális diplomáciai kapcsolataikat. Leginkább az 1487-ben felkelő Lincoln grófjára koncentráltak.

²³ Akta Aleksandra. A lengyel-angol kapcsolatokra: Kurucz György: „Polish Transylvanian Relations and English Diplomacy from the 16th to the Mid-17th Century”, *Ungarn-Jahrbuch* 26 (2002/2003) 13–31.

²⁴ Hanham, Edmund de la Pole and the spies; U : Edmund de la Pole, defector; Hampton, Edmund de la Pole; Hampton, Richard de la Pole.

²⁵ Wenzel, Ulászló, 633–38., Fraknói, Les rapports diplomatiques, 236–40.

²⁶ Kosáry, Magyar külpolitika, 83–95.

²⁷ E. Kovács, Törökellenes, 50.; E. Kovács, Magyar-francia, 171.

örökösödési szerződést.²⁸ Kubinyi András szerint a sok tekintetben összehangolt külpolitikát – Kulcsár szerint „családi egyetértésben”, hiszen 1498-ban szövetségre is lépett Ulászló és János Albert lengyel király (1492-1501)²⁹ – folytató cseh-lengyel-magyar Jagellók csak névleg kerestek partnert a török ellen, sokkal inkább a veszélyként megélt Habsburg-befolyás ellen közeledtek a franciák felé.³⁰ Magam annyit tennék hozzá, hogy logikailag tovább gondolva ezen eszmefuttatást, ebbe a konstellációba beleillik az is, hogy a Jagellók Miksával szemben még egy jelentősebb régi-új hatalmat is megkörmékeztettek: Angliát. Valóban létezhetett elviekben az 1490-es évek derekán egyfajta dinasztikus blokki külpolitika, de az korántsem működött egységesen. Ez különösen az 1492-es János Albert és Ulászló közötti kibékülést valamint az 1494-es I. csei Jagelló-találkozót – ahol Ulászló mellett jelen voltak fivérei, János Albert, Sándor, Frigyes bíboros, gnieznói érsek, valamint sógoruk, I. (V.) Frigyes brandenburg-ansbach-kulmbachi gróf – követi id szakra tehet.³¹ Moldova fennhatóságának kérdésében és a törökkel szembeni politikát illetően sem volt azonban egyetértés. 1496-97-ben János Albert lengyel király, azzal a céllal, hogy fivérének, Zsigmondnak megszerezze Moldvát, betört a román fejedelemségbe, s Nagy István fejedelmet hódolatra akarta kényszeríteni, de a vajda török segítséggel legyőzte. II. Ulászló ugyan egyes nézetek ellenére sem támogatta a törököket. Seregei azonban felvonultak a határon, mivel Magyarország saját háborújának tekintette Moldvát és sérelmezte a támadást, de azok nem álltak harcra, s inkább közvetítették a békét.³² Kubinyi András úgy véli, csak egyes „külföldi vélemények”, amelyekre a Reichstag is alapozott, közölték, hogy a magyarok a török oldalon álltak volna.³³ Ulászló nemhogy nem támadt fegyverrel fivérére, hanem követet küldött Konstantinápolyba, Cobor Imre pozsonyi ispánt, hogy a szultánt a lengyelekkel való kiegyezésre bírja.³⁴ Az oka az lehetett, amire Tubero is gondol, hogy „nehogy Albert – legyőzve a vlahokat – újból Magyarországra támadjon”.³⁵ Igaz, amikor a következő évben a török bosszút állt, s Lengyelországot pusztította, Ulászló nem kockáztatta a török békét, hanem kénytelen volt tétlenül nézni az akciót. 1498-ban János Albertnek ki kellett egyeznie magyar király fivérével, el kellett ismernie a török békét, ugyanakkor Moldvával együtt közös törökellenes összefogásra is ígéretet kellett tennie.³⁶ A nyugati hatalmak számára egyáltalán nem volt érdektelen, hogy össze tudnak-e fogni a török ellen a Jagelló-fivérek. A birodalmi spanyol követ, Gutierro Gomez de Fuensalida 1498-ban aggodalmát fejezte ki, hogy ha Magyarország, Lengyelország és a moldvai vajda között nincs egyetértés, az az egész kereszténység számára káros.³⁷ A Jagelló-házon belül azonban a nyugati hatalmak számára Magyarország számított a keresztes vállalat szempontjából döntőnek, hiszen János Albert 1497-es támadásának elbukása után 1499-ben békét kötött a törökkel, s utána még Ulászlónál is békésebb viszonyt alakított ki a Portával, s nem volt hajlandó csatlakozni még névlegesen sem a keresztes háborúhoz.³⁸ János Albert a porosz és

²⁸ Kulcsár, Jagelló-kor, 89–91.

²⁹ Tárgyalások: Vitéz János veszprémi püspök vezetésével: DF 248 778.

³⁰ Engel – Kristó – Kubinyi: Magyarország története 1301-1526, 336.; Kulcsár, Jagelló-kor, 87. Követség: Miklós egri prépost: Iványi, Adalékok, I. 167.

³¹ Divéky Adorján: *Az 1494. évi I. csei fejedelmi kongresszus*. L. cse, 1913.; U : Ujabb elmélet, 373.

³² Ilona Czamaszka úgy látja, törökök nem is vettek részt a háborúban, csak magyarok támadtak a lengyel seregek ellen. Czamaszka, A lengyel-török kapcsolatok, 92. Tubero valóban úgy szól, hogy a magyarok „nagy számú katonai csapatot küldtek oda, hogy megsegítse a vlahokat, ha a lengyelek megtámadnák őket”, de azt nem mondja, hogy a magyarok valóban harcoltak volna. Tubero, *Feljegyzések*, VI/2. 250.

³³ Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 135.; RI XIV,2,1 n. 5881., RI XIV,2,2, nos. 8395., 8417.

³⁴ Kronológia, I. 324. Kosáry, Magyar külpolitika, 82.; Iványi, Adalékok, I. 168.

³⁵ Tubero, *Feljegyzések*, VI/2. 250.

³⁶ *Codex diplomaticus Regni Poloniae*, I. 86–89.; Lovcsányi, Adalékok, 715.

³⁷ *Correspondencia de Fuensalida*, 21.

³⁸ Kubinyi András: „A Jagelló-kori Magyarország történeti vázlata”, SZ 128 (1994) 288–319. 306.; Dabrowski, Lengyelország, 130.; Krzysztof Baczkowski: „Der jagiellonische Versuch einer ostmitteleuropäischen Großreichsbildung um 1500 und die türkische Bedrohung”, In: *Europa 1500. Integrationsprozesse im*

orosz problémák – Miksa császár a háttérben a Lengyelországgal szemben álló Német Lovagrenddel és Moszkvával kötött szövetséget – miatt visszahúzódott minden törökellenes vállalkozástól.³⁹ Hiába kérte Pietro Isvalies/d'Isvaglia/Isuali bíboros, reggioi érsek, magyarországi pápai legátus a lengyel Jagellókat a magyar udvarban tartózkodó Jagelló Zsigmond herceg útján, elzárkóztak és béketárgyalásokba kezdtek a Portával.⁴⁰ Még amikor Magyarország, Velence és Franciaország oldalán belépett a törökellenes koalícióba, a lengyelek siettek a szultánnál különbékét kikönyörögni.⁴¹ Ez is magyarázhatja, hogy Franciaország és Anglia is akkor vette be a lengyel Jagellókat is a tárgyalásokba, amikor új uralkodó, Sándor kerül a trónra (1501).⁴²

Györkös Attila foglalta össze a francia történetírásnak a tárgyban alkotott nézeteit. A török elleni szövetkezés náluk is a háttérbe szorul, úgy vélik, az 1500-ban megkötött francia–magyar szövetség annak a koalíciós rendszernek képezte részét, amelyet XII. Lajos király milánói és nápolyi hadjáratai el tt hozott létre a spanyol Katolikus Királyok és a velük szövetséges Habsburg-ház semlegesítése céljából. Ebben a rendszerben Magyarország els sorban az észak-itáliai ügyekben érdekelt Miksa császár ellenpólusaként szolgált volna. Kihangsúlyozandó, hogy még számoltak vele, még képes volt ellensúlyként szerepelni az európai porondon. A francia királyt els sorban az itáliai háborúban vele szembenálló Habsburgok ambícióinak közömbösítése érdekelte, s a török elleni keresztes háború gondolata csak Nápoly 1501-es elfoglalása után kezdte el foglalkoztatni.⁴³ Hozzá kell tenni azonban, hogy a keresztes ügye mindig is jelen volt a francia királyok itáliai politikájában, már VIII. Károly is hangoztatta, hogy Nápoly elleni háborújának az is a célja, hogy a Nápoly-Szicíliai Királyság, a *Regno* adriai kikötőiből majd keresztes harcot indíthasson a török ellen – a Lodovico Sforza, Milánó ura által felajánlott gályákkal. Norman Housley mutatott rá, hogy az 1495-ös francia tervek olyan reményekkel töltötték el az albániai és görögöldi keresztényeket, hogy még oszmánellenes felkelésekre is sor került.⁴⁴ Ragusa városa 1495-ben üdvözölte is a francia uralkodó keresztes terveit, s olyannyira komolyan vette azokat, hogy kijelentette, „idejét látja, hogy egyesült erővel a török ellen induljanak”.⁴⁵ Még 1496-ban is komolyan bizakodtak egy velencei-francia-pápai keresztes had megindulásában.⁴⁶

2. Törökellenes szövetségek a 15. század végén és a 16. század első éveiben

Mielőtt rátérnénk az angol-magyar kapcsolatok 1501-1502-es eseményeire, látnunk kell Magyarország külpolitikai alapállását az 1490-es évek végén: mi indokolta, hogy a Jagelló-királyság újra nagy nemzetközi koalíciók tagjává lépett el ?

Az európai keresztény hatalmak már az 1490-es évek végén terveztek egy széles körű törökellenes szövetséget. A VI. Sándor által az Itáliára törő VIII. Károllyal szemben létrehozott liga is névleg törökellenes éllel jött létre. 1496-ban, a Borgia pápa külön kérésére Anglia csatlakozott is a ligához.⁴⁷ A velencei követjelentések szerint már 1495-ben felmerült annak az igénye, hogy Franciaország Angliát is bevegye a törökellenes szövetkezésbe,

Widerstreit: Staaten, Regionen, Personenverbände, Christenheit. Hrsg. Ferdinand Seibt – Eberhard Winfried. Stuttgart, 1987. 433–444.

³⁹ Dabrowski, Lengyelország, 134.

⁴⁰ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 252.; Wenzel, Sanuto, I. 269., 275–76.

⁴¹ Hiába kéri ennek ellenkezére 1500-ban követ útján Ulászló: Iványi, Adalékok, I. 170.; Czamaszka, A lengyel-török kapcsolatok, 92.; Akta Aleksandra, n. 10.

⁴² Housley, *Crusading and the Ottoman threat*, 113.

⁴³ Györkös, Ulászló, 91.

⁴⁴ Housley, *Crusading and the Ottoman threat*, 105.

⁴⁵ Gelcich, Ragusa, n. 406.

⁴⁶ Gelcich, Ragusa, n. 411.

⁴⁷ PRO Exchequer Accounts Various E 101/414/6. fos. 23r., 137.; BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 66.

Magyarországot támogatandó.⁴⁸ Mi több, a velenceiek, a milánói herceg és Miksa császár még arra is hajlandóak voltak Henrik kedvéért, hogy Londonba küldött követeik útján újra megkössék az egész szerz dést, immár Anglia részvételével kib vítve azt.⁴⁹ Anglia tehát, igaz, hosszú vonakodás után, de csatlakozott a Ligához. Érdekes adalékkal szolgál a szerz dés egyik angliai példánya: a Szent Liga angliai ratifikációját Windsorban a magyar király követe, egy bizonyos „Johannes de Montay”, „Orator Serenissimi Domini regis Hungariae” is ellátta kézjeggyével.⁵⁰ A gyakorlatban egy de facto is oszmánellenes foederatio-t csak az évtized végére sikerült összekovácsolni, fként Velence munkálkodásának eredményeképpen, immár francia részvétellel. XII. Lajos trónraléptét l, 1498-tól egy törökellenes koalíció tet alá hozásán ügyködött, melybe a legtöbb nyugati hatalmat, még Milánót és Portugáliát is bevonta volna.⁵¹ Létre is jött egy francia-velencei-pápai szövetség 1499. április 15-én.⁵² A szerz d felek a többi európai nagyhatalmat, így Angliát is felkérték a koalícióban való részvételre.⁵³ A Tudorok júliusban csatlakoztak is a ligához.⁵⁴ 1498–1499 során a Valois uralkodó békét kötött a vele szembenálló spanyol és angol monarchiával, megnyerte magának Habsburg Szép Fülöp burgundi herceget, aki sok tekintetben már ekkor más, külön utakon járt, mint apja, Miksa. A franciák sikeresen megfordították az ellenük 1495-ben még ligát köt Velence és Róma politikai alapállását. VI. Sándor most inkább a Habsburg el retörést l tartott.⁵⁵ A Valois-k partnerre találtak Velencében, amely a Sforzák és a mögöttük álló Miksa császár elleni védekezésül lépett volna szövetkezésre a néhány éve még barbár invádornak tekintett franciákkal. Maga a császár sem volt érdektelen egy közös keresztes szövetkezés iránt, 1498-ban a hozzá érkező lengyel követek panaszát tette szóvá a birodalmi gy lésben.⁵⁶ Franciaország 1499-ben kifejezetten Magyarország és Lengyelország védelmére szólította fel a nyugati fejedelmeket.⁵⁷

Franciaország is aktivizálódott Közép-Európa felé. Érdekes módon el ször Ulászló vetette fel a francia kapcsolatot, még 1496-ban, elhúzódó házassági perében fenyeget zött azzal, hogy a Valois-kkal köt egyezséget, ha a pápa nem bontja fel házasságát, s így szembefordul a velencei-szentszéki ligával.⁵⁸ Ezt támasztja alá az is, hogy 1498 májusában a birodalmi spanyol követ, Fuensalida, amellet, hogy beszámol II. Ulászlónak a házasságai felbontására tett er feszítéseir l, arról szól, hogy ki van szemelve a király leendő házastársa, „házasodni készül”.⁵⁹ Franciaország már 1499-ben meg kívánta nyerni a Jagellókat egy nemzetközi összefogásnak, ugyanakkor Velence is minden igyekezetével egyengette a francia-magyar közeledést.⁶⁰ 1499-ben XII. Lajos megfogalmazott egy szövetségi szerz dést a Valois-k és a Jagellók között, amit követe útján el is juttatott Magyarországra.⁶¹ Györkös

⁴⁸ Calendar Venice, II. Appendix n. 1330.

⁴⁹ Calendar Venice, I. nos. 668., 712.; 1496. júl. 18.: BL Cotton MS Cleopatra E. III fos. 140r–143v. Angliában ratifikálva: PRO Chancery Treaty Rolls C 76/178 m. 19–20.; Rymer, Foedera, XII. 638–42.

⁵⁰ Windsor, 1496. júl. 18.: Rymer, Foedera, XII. 642.

⁵¹ Correspondencia de Fuensalida, 12., 26., 83.

⁵² Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 245.; Mon. Vesp. IV. n. 66.

⁵³ E. Kovács, Törökellenes, 50.; A szerz dés kiadva: Ivan Pederin: „A velencei köztársaság és Magyarország szövetsége a török elleni harcban”, *Levéltári Közlemények* 57 (1986) 131–136. itt 133–34.

⁵⁴ Wenzel, Sanuto, I. 99.; Tárgyalások már 1496 óta: Calendar Venice, I. 704 725 728 729

⁵⁵ Kulcsár, Jagelló-kor, 89.

⁵⁶ Correspondencia de Fuensalida, 60., 74.

⁵⁷ „ser defensa del reyno de Ungría y Polonia”: Correspondencia de Fuensalida, 108.

⁵⁸ Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 122., Wenzel, Sanuto, I. 97.

⁵⁹ Correspondencia de Fuensalida, 25.

⁶⁰ 1499. júl. 3.: Óváry, I. n. 855. A francia király római képvisel jéhez intézett levele, melyben utasítja, hogy Orsini bíboros révén, aki pártfogója Ulászló királynak, igyekezzék egyengetni az utat egy francia-magyar szövetségre.; uo. n. 872.: 1500. jan. 6.: Követet is fog küldeni a magyar királyhoz a török elleni hadjárat ügyében.; uo. 874.: 1500. feb. 3.: A velencei doge levele magyarországi követéhez. Tudatja a Signoria részér l Ulászló érdekében a Szentszéknél és Franciaországban tett lépések sikerét.

⁶¹ 1499. jan. 19.: DF 293 344. p. 203–261. (British Library)

világít rá, hogy 1499-ben majd 1501-ben a franciák már több gályával részt is vettek a velenceiek égei-tengeri hadi vállalkozásaiban az oszmán flotta ellenében.⁶² Ha az alapvető érdek a Habsburgokkal való ellenpólus is volt, ügyeltek a „látszatra”, igaz, az 1499-ben Lepantóhoz útnak indított 22 hajó nem volt csekély.⁶³ A döntő azonban az lehetett, hogy a törökellenes felek együtt gyarapodtak Itáliában. A Valois-k Milánóra, a Serenissima Cremonára tette rá a kezét. Úgy történt azonban, a nyugati támogatástól bizakodóvá vált Velence – miután 1499. április 15-én formálisan is ratifikálták a Valois-szentszéki szerződést – valóban megindította törökellenes offenzíváját. Ezért is állandósultak az ideiglenes titkárok helyett a velencei követek Budán 1499-1500-tól kezdődően.⁶⁴ 1499 folyamán, már januártól kezdve tárgyalta a konzisztórium a nyugati hatalmak bevonását a keresztes koalícióba, és ez ügyben követeket is menesztett a fejedelmekhez.⁶⁵ 1499 szeptemberében Velence, követe Francesco della Giudecca (Zuecha) útján arra kérte Ulászlót, ne kössön békét a törökkel, majd ezt többször is megismételte és nyomatékosította.⁶⁶ Erre törekedett a pápa is. 1499 októberétől külön követe, Gasparo/Caspar Gulfi/Golfi, Cagliari püspöke útján arra akarta rábírni a magyar királyt, hogy lépjen be tevékenyen a törökellenes keresztes koalícióba.⁶⁷ A legátus épp akkor jött vissza Angliából, ahol ugyancsak a keresztes ügy szolgálatában járt. A budai udvar után, december és a következő január folyamán a lengyelt is fel kellett keresnie.⁶⁸ A Serenissima mindenképpen be akarta vonni a Jagellókat, sőt, ezért 70 ezer dukátot volt hajlandó ajánlani Ulászlónak. Több vélemény szerint így a Signoria keze is benne volt abban, hogy a pápa, 1500. április 3-án és 7-én hajlandó lett megsemmisíteni Ulászló korábbi házasságait (Brandenburgi Borbála, Beatrix).⁶⁹ Mi több, még a keresztes háborút szorgalmazó Katolikus Királyok is arra utasították római követüket, hogy próbálja elmozdítani a magyar király diszpenzációjának ügyét.⁷⁰ XII. Lajos francia király is ez irányban tett ígéretet.⁷¹ Ulászló még ekkor is vonakodott, és az összes többi európai hatalom csatlakozásától tette függvé, hogy felbontja-e a békét a törökkel.⁷² Ahogy már említettem, a szövetkezést előkészítendő 1500 áprilisában Buda a korabeli Európa egyik legnagyobb „csúcstalálkozójának” adott helyet, ahol ott voltak a Szentszék, a milánói herceg, a császár, a spanyol király képviselői mellett orosz és lengyel követek.⁷³ A pápa a március 11-én tartandó konzisztóriumra meghívta az európai fejedelmek követeit – Franciaországot és Angliát is, hogy tárgyalják meg a keresztes háború ügyét.⁷⁴ 1500. május 16-án a kibírt konzisztóriumban tárgyaltak a magyarok mellett angol, francia, spanyol, portugál, firenzei,

⁶² Györkös, Ulászló, 92.

⁶³ Jászay, Velence, 198–99.

⁶⁴ Főgel, Velencei diplomaták, 11.; Jászay, Velence, 192.; Balogh, Velencei, 16.; I–II.; C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgyűlés, 1454.; Főgel, II. Ulászló udvartartása, 110.

⁶⁵ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 245.

⁶⁶ Wenzel, Sanuto, I. 90–91., II. 6.; Setton, Papacy, II. 526.; Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 245.; Balogh, Velencei, 16.

⁶⁷ E. Kovács, Törökellenes, 49.; Fraknói, Szent-szék, II. 256–58.; Kosáry, Magyar külpolitika, 84.; Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 245.

⁶⁸ CSP Milan, I. n. 597.

⁶⁹ Berzeviczy, Beatrix, 598–601.; Velencei érélyes fellépése Rómában: 1500. jan. 6.; Aragóniai Beatrix, n. 276., Mantovai követjelentés: uo. nos. 278–279.; 1500. ápr. 3.: Pápai diszpenzáció: uo. n. 290.; Függelék, nos. 17., 23. 1500. jan. 2.: a velenceiek pénzzel segítik Ulászlót a házassági perben; 1500 márc. 23.: Óváry, I. n. 889.; C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgyűlés, 1454.

⁷⁰ Correspondencia de Fuensalida, 66–67.

⁷¹ Birkás, Francia utazók, 25.

⁷² Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 122.

⁷³ Wenzel, Sanuto, I. 95.; Jászay, Velence, 193.; Tubero, Feljegyzések, VIII/1. 259. 297. jegyz.

⁷⁴ Modenai követjelentés: 1500. márc. 17.: Aragóniai Beatrix, Függelék, n. 20.; E. Kovács, Magyar-francia, 171.; Kulcsár, Jagelló-kor, 90.; Wenzel, Marino Sanuto Magyarországról, 176.; Wenzel, Sanuto, I. 110.; Setton, Papacy, II. 524.

nápolyi, velencei és francia követek is.⁷⁵ VI. Sándor az el z évben Magyarországról visszatért legátust pedig 1500 nyarán újra Budára küldte, sürgetve a keresztes háború ügyét.⁷⁶ Velence is újabb követeket küldött Budára, s összesen 100 ezer dukátot ajánlott fel.⁷⁷ A pápa kiterjesztette a jubileumi búcsút *per modum cruciatae*, illetve azt meg is hosszabbította, valamint átengedte a szervez d háború céljára a tizedet.⁷⁸ A régi-új legátus, Cagli püspöke júliusban Magyarországon is kihirdette a pápa bulláját⁷⁹ – „Quamvis ad amplianda” –, majd a budai török követek kiutasítására kérte II. Ulászlót.⁸⁰ (A magyar kormányzat ezt – kénytelen-kelletlen – meg is tette, de nyíltan azért még ez nem jelentett szakítást, hiszen még 1501-ben is érkezett egy török követ Budára a „régii” fegyverszünet meghosszabbítására.⁸¹) Mi több, 1500 szeptemberében, túlnyomórészt Velence közbenjárására Bakócz Tamás elnyerte a bíborosi méltóságot. nem titkoltan a velencei érdekek szószólója volt.⁸² Tubero beállítása szerint, mivel „nagy adományokkal megnyerték maguknak”, Bakócz vette rá Ulászlót a velencei szövetség támogatására, pedig a török háborút a f urak tanácsában „szinte senki sem látta jónak”. A Velencével szemben elfogult raguzai történétíró úgy látja, hogy Velence közbenjárására lépett be a törökellenes ligába Franciaország és Spanyolország is.⁸³

Velencének valóban súlyos érdekei f z dtek ahhoz, hogy megállítsák a török el renyomulást. Szükség volt a készül désre, hiszen Velence csapásokat szenvedett el az Égei-térségben. 1499-ben II. Bajazid nagy tengeri offenzívát indított, elesett Lepanto, majd sorban Modon, Koron és Navarino is.⁸⁴ Erre VI. Sándor újra aktivizálta az európai uralkodókat, az angol királynak is felhívást küldött, s újra külön konferenciára hívta az európai hatalmak római követeit.⁸⁵ Egy bíborosnak Velencéhez írott leveléb l ismerjük a pápa terveit, melyik hatalomtól mekkora er t remélt, ebben Franciaország 20, Anglia 12 ezer f vel szerepelt.⁸⁶ VI. Sándor Magyarországra és Lengyelországra pedig újabb legátust nevezett ki, Pietro Isvalies bíboros személyében, aki 1501 elején már Budán is volt.⁸⁷ Annyit sikerült elérni, hogy a pápai segély, több, mint 10 ezer arany valóban megérkezett. Pápai hajók is részt vettek a harcokban.⁸⁸ 1500 augusztusában Modon városát visszafoglalták. Ez azután némileg felrázta az európai hatalmakat és els sorban a pápát. A szeptember 11-i konzisztórium elhatározta, hogy a törökök elleni összefogás er sítésére a nagyobb európai államokba legátusokat küldenek ki a bíborosi testület soraiból.⁸⁹

3. A Tudorok nemzetközi helyzete az 1490-es évek végén

⁷⁵ „ad consulendum et providendum necessitati Christiane”: Setton, Papacy, II. 524.; Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 122. Angliát Worcester és Hereford püspöke képviselte. Busch, England, 233.

⁷⁶ 1500. jún. 19.: Óváry, I. n. 897.

⁷⁷ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 247., 252.

⁷⁸ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 246.; Theiner, Vetera Monumenta, II. n. 721.

⁷⁹ Theiner, Vetera Monumenta, II. n. 732.

⁸⁰ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 248.

⁸¹ Fögel, Velencei, 18.; Fraknói, Szent-szék, II. 257.; Kosáry, Magyar külpolitika, 87.; Óváry, I. n. 921.

⁸² Istvánffy, IV. k. 101.

⁸³ Tubero, Feljegyzések, VIII/1. 259.

⁸⁴ Housley, Crusading and the Ottoman threat, 115., Correspondencia de Fuensalida, 156.

⁸⁵ Wenzel, Marino Sanuto Magyarországról, 176.; Wenzel, Sanuto, I. 162.

⁸⁶ „[...] a Catholicorum Rege et Regina Hispaniae cum sola decima beneficiis in Christianorum subsidium missa sunt ad 16 millia militum; eadem ex decimis pecunia mittet Rex Romanorum 20 millia militum; totidemque Christianissimus Rex Francorum; pariter et Hungariae sequentur; et ad id eos Poloniae Rex cum 10 millibus; Angliae 12 millia, Portugalliae 8 millia”. 1500. szept. 27.: Wenzel, Marino Sanuto Magyarországról, 176.

⁸⁷ Az els búcsúlevél kiadása: 1502. jan. 1.: DL 22 544. Fraknói, Szent-szék, II. 259.; 1500 dec. 15–18.: Óváry, I. n. 904.; Jászay, Velence, 196. Isvalies utóbb nyitrai, majd veszprémi püspök, valamint Magyarország bíboros protektora lett, 1503-ig itt is maradt. Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 122–23. Anna hercegn keresztapja is lett. Tóth-Szabó, Szatmári [<http://mek.oszk.hu/05600/05660/html/03.htm#120> – 2014. márc. 7.]

⁸⁸ Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 123.

⁸⁹ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 250.

A Tudor-uralkodó alapállása érdekesen változott az évtized dereka óta. 1496-ban még a franciaellenes pápai-velencei-birodalmi Szent Ligához csatlakozott.⁹⁰ Itáliát a francia túlsúlytól óvó politikája sem csupán propaganda volt, ez id ben már súlyos gazdasági érdekek kötötték össze Angliát és Itáliát. Az atlanti-mediterrán kereskedelem az angliai, fként londoni itáliai kolónia, mely a második legnépesebb idegen elem volt az országban, jelent s szerepet játszott.⁹¹ A koronának is rendkívüli hasznot hozott. VII. Henrik, függetlenül attól, hogy a Yorkok ellenében lépett a trónra, pragmatikusan tovább vitte a korábbi dinasztia orientációját. Annak ellenére, hogy Valois-támogatással jutott a koronához, a franciák ellenében csatlakozott a burgundi-bretagne-i tengelyhez, amit a korábban a trónon ül Yorkok kezdtek támogatni. Igaz, most más dinasztia tagja lett a király, de ez nem változtatott a régi burgundi, most Habsburg-kapcsolaton, s ezen kívül a Yorkok itáliai, régebbi burgundi szövetséges partnereivel is meger sítette a kötelékeit (például a mantovai Gonzagákkal, az urbinói Montefeltrókkal, valamint Nápolyal).⁹² Nápolyal azért is tartott fenn jó viszonyt, mert VI. Sándor pápához így kívánt meg közel kerülni.⁹³ A Sforzákkal már 1489 óta újra jó viszonyban állt – annak ellenére, hogy Milánó hagyományos York-párti szövetséges volt, utoljára 1484-ben er sítette meg szövetségét III. Richárddal. Tudor Henrik 1499-ben, a Milánóra leselked francia veszélyt megérezve segítséget ajánlott Lodovico Sforzának.⁹⁴ Ugyanakkor már 1490-ben közeledett Velence felé is.⁹⁵ VII. Henrik „saját” politikájának részeként nyerte el Guidobaldo da Montefeltro, Urbino hercege (1504) és a nápolyi Aragóniai-Trastamara-ház trónörököse, Alfonz calabriai herceg (1493) a Térdszalagrendet.⁹⁶ (A Tudor Anglia IV. Frigyes nápolyi királlyal 1499-ben újra meg is er sítette szövetségét.⁹⁷) A Tudor monarchia felújította a régi burgundi kapcsolatot Portugáliával is, felajánlotta a Térdszalagrendet I. Mánuel királynak majd utóbb János infánsnak.⁹⁸ Ezzel az európai hatalmi konstellációban els rend partnerekre tett szert.⁹⁹

Új, immár „teljességgel Tudor” elem volt az angol politikában, hogy itáliai egyházi támogatókra is szert tettek, illetve tudatosan törekedtek arra, hogy egy-egy befolyásos római kúriai politikust, bíborost megnyerjenek Anglia céljainak a képviselésére. VII. Henrik „alkalmazott” el ször kardinális protektort a Kúriában.¹⁰⁰ Át is alakította a korábban zarándokok lakóhelyéül szolgáló angol hospitiumot egy politikai intézménnyé, a római angol

⁹⁰ Chrimes, Henry VII, 283.; 1496. szept. 23.: Rymer, Foedera XII. 628–42.; BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 138.; Pollard, Reign of Henry VII, III. 33.; CPL XVII. xxxviii., lxvi., cxxxiv.; Pribram, Österreichische Staatsverträge, nos. 3., 4., 5., 6.

⁹¹ Currin, Henry VII, France and the Holy League of Venice, 529–30.

⁹² IV. Edward itáliai kapcsolatai. Scofield, Edward IV, I. 74., 99., 112., 129–32., 215., 279–181., 401–02., 484., II. 99., 196., 239–40., 254., 269. A Yorkoknak még a Sforzákkal is hagyományosan jó kpcsolatai voltak. Ross, ed iv, 112., 246. Gianfrancesco Gonzaga elnyerte a Plantagenetek SS-láncát. Ilaria Toesca: „Lancaster and Gonzaga: the Collar of SS at Mantua”, In: *Splendours of the Gonzaga*. Eds. David. S. Chambers – Jane T. Martineau. London, 1981. A Térdszalagrend lovagja lett Ferdinánd nápolyi király, Ercole d’Este Ferrara hercege, Federigo da Monefeltro. Beltz, Memorials, clxi–clxx. Lásd még: C. H. Clough: „Relations between English and Urbino courts, 1474–1508”, *Studies in the Renaissance* 14 (1967) 202–18. itt 209.

⁹³ Rymer, Foedera, XII. 283–84.; Materials, I. 375–77.; Currin, English international relations, 25.

⁹⁴ Currin, English international relations, 27.; CSP Milan, I. nos. 607., 611.; 1484: Calendar Venice, I., n. 486.; 1489–90: Calendar Venice, I. n. 554.; Rymer, Foedera, XII. 429., 438.; Currin, Persuasions, 902.; Levél Lodovico Sforzához: CSP Milan, I. n. 452.

⁹⁵ Calendar Venice, I. n. 562.

⁹⁶ PRO E 30/617.; Rymer, Foedera, XII. 517., 528.; Polydore, Anglica historia, XXVI. k. 49.; Hall, Chronicle, 502.; Holinshed, Chronicle, III. 538.

⁹⁷ PRO E 30/679.

⁹⁸ Letters and Papers Henry VII, II. 101.

⁹⁹ Glenn John Richardson: „England and France in the Sixteenth Century”, *History Compass* 6 (2008) 2: 510–528.

¹⁰⁰ VII. Henrik kinevezi Vincent de Palcottist, itáliai ügyei procuratorává. Kenilworth Castle, 1487. júl. 18.: PRO State Papers Domestic, Supplementary SP 46/123 f. 29–30.; Wilkie, Cardinal Protectors, 18–35.

„követség” és Angliához hű bíborosok f hadiszállásává.¹⁰¹ Külön palotát is vásároltak Rómában az angol „konzulátus” számára, mely homlokzatán Anglia címerjeleivel és a dinasztia jelvényeivel fenn hirdette, hogy az új hatalom bele kíván szólni a kúriai játszmákba, a nemzetközi porond döntéseibe.¹⁰² Több pápa is Anglia kúriai bíborosi protektoraként (pl. Francesco Todeschini Piccolomini, a későbbi III. Pius), több bíboros pedig angol követként kezdte fényes karrierjét.¹⁰³ A Tudorok alatt egy sor itáliai klerikus futott be fényes karriert angol diplomataként és zsiros angliai stallumok birtokosaként, akár úgy is, hogy adott esetben be sem tette a lábát a szigetországba.

A Tudor uralkodó itáliai politikája azonban a későbbi években nem rendítette meg a Valois-khoz fűződő viszonyát. Henrik ugyan a Valois-kkal szemben létrejött Szent Liga tagja volt, de kikötötte, nem fog franciaellenes katonai akcióban részt venni. Szüksége volt legalábbis a Valois-k semlegességére, amíg a York-párti trónkövetel, a magát az állítólag a Towerben a III. Richárd által mégis életben hagyott egyik York-hercegnek, IV. Edward állítólagos fiának magát kiadó Perkin Warbeck a politikai porondon volt (1491-1497 között). Ez is igazolja, hogy az európai nyitást és a trónkövetel „impostor”-ok elleni harcot nem lehet egymástól függetlenül szemlélni, azok a Tudor külpolitika szerves részét képezték. A Szent Liga is részben arra szolgált, hogy egyik fő tagját, Miksa császárt Anglia csatlakozásával arra bírja, hogy ne támogassa az angol korona ellenes lázadásokat az azoknak korábban természetesen leg táptalajt adó Németalföldről.¹⁰⁴

1492-ben az étaples-i szerződésben VIII. Károly francia uralkodó vállalta, hogy megvonja a támogatását Warbecktől, amit aztán többször is megerősített is, és utóda, XII. Lajos is.¹⁰⁵ Nem volt azonban egyértelmű, hogy Miksa is megvonja a támogatását Warbecktől, hiszen 1493 óta a császár anyósa, a York-párti lázadóknak otthont adó Yorki Margit burgundi hercegné is elismerte a szélhámost saját vérének, a Towerben a III. Richárd gyilkosai kezébe csodálatos módon megszabadult York hercegeinek, fivére gyermekének és befogadta mecheloni udvarába.¹⁰⁶ Mi több, ebben az ifjú Habsburg herceg, Szép Fülöp is – a nevelésében nagy szerepet játszó – mostoha-nagyanyját, Yorki Margitot, nem pedig apját, Miksát követte.¹⁰⁷ A változó politikai helyzetben sem VIII. Károly, sem Miksa sem tett le egyértelműen Warbeck támogatásától.¹⁰⁸ Előbbi 1492 végéig fogadta be, utóbbi 1493-ban még udvarában, Bécsben is fogadta. Jelzésértékű volt, hogy fejedelmi személynek kijáró tisztelettel övezték, amint 1493 novemberében megjelent III. Frigyes császár temetésén.¹⁰⁹ A Birodalom egyházi és világi fejedelmei mind elismerték a York-ház hercegeinek, ami igen komoly fenyegetést jelentett Tudor Henriknek.¹¹⁰ A néhai császár temetésén jelen voltak Magyarország és Csehország követei is – Bakócz Tamás egri püspök és Alsólendvai Bánfi Miklós ajtónállómester, illetve Albrecht von Pfalz-Mosbach strasburgi püspök –, így közvetve Ulászló is, mint cseh király és választófejedelem kész helyzet elé állítva, s kénytelen volt legalábbis a reprezentáció szintjén elviekben támogatni a Tudor uralkodóval szembenálló trónkövetelt.¹¹¹ Ugyancsak ott voltak a magyar és cseh követek „Richárddal,

¹⁰¹ Lawrence, Church, 221–22.

¹⁰² Underwood, The pope, the queen and the king's mother, 77.

¹⁰³ Wilkie, Cardinal Protectors, passim és 5–17.

¹⁰⁴ Már az első York-párti lázadó, Lovell vikomtja is Flandriába menekült, Yorki Margithoz, Miksa anyósához (1486). Gillingham, Rózsák, 299.

¹⁰⁵ Letters and Papers Henry VII, II. 292.

¹⁰⁶ Arthurson, Warbeck, 90.

¹⁰⁷ Seward, White Rose, 66., 71.

¹⁰⁸ Goodman, Wars of the Roses, 109.

¹⁰⁹ RI XIV,1,1 n. 136. Miksa viszonya Warbeckhez: Wiesflecker, Maximilian, I. 340., 361., 385–87., 393., II. 59. skk., 97.

¹¹⁰ Arthurson, Warbeck, 113.; Weightman, Margaret, 173.

¹¹¹ Molinet, Chroniques, IV. 396. Nicolo de Cesare milánói követ jelentése, Bécs, 1493. dc. 12.: RI XIV,1,1 n. 176.

Edward király fiával, Anglia királyával” együtt Miksa elkövetkez beiktatásán a Habsburg-tartományok rendjeinek első gyűlésén.¹¹² VII. Henrik azokban 1493 júliusában követeket is küldött az új német királyhoz, Miksához, hogy ne adjon támogatást az imposztornak.¹¹³ Warbeck renoméja egyre nőtt a Birodalomban is, még Albert szász herceg is fogadta és elismerte jogigényét.¹¹⁴ Olyan hír is terjedt, hogy Miksa hajlandó elismerni Warbeck trónigényét, hozzáadni a lányát, Margitot, valamint akár Anglia trónjára is jutatni. Így Miksa egy eröss York-házi Angliával együtt készült volna egy Franciaország elleni háborúra.¹¹⁵ Úgy hírlett, fia, Szép Fülöp már egy 150 fős zsoldossereget is szervez egy Anglia elleni invázióhoz.¹¹⁶ 1493-ban azonban VII. Henrik – miután az év elején figyelmeztette Miksát, mert még mindig Perkin Warbecket támogatja – gazdasági szankciókat léptetett életbe és embargó alá helyezte a németalföldi kikötőket az angol alattvalók számára. Angolok egyedül Calais-ba vihettek árukat.¹¹⁷ Henrik félelmei valósak voltak. Épp a Szent Liga megkötésének kellős közepén, 1495 júliusában tett Warbeck elször kísérletet, hogy megvesse a lábát Angliában. Igaz, ez kudarcba fulladt: Warbeck partra szállt ugyan egy Yorki Margit által is finanszírozott sereggel Dealnél, de vereséget szenvedett és Írországba menekült. Reménnyel tölthette el viszont Henriket, hogy 1495 végén Miksa jelezte Anglia felé, hogy ki fog hátrálni a York-párti trónkövetel mögül. A Tudor uralkodó igénybe vette itáliai és spanyol szövetségesei segítségét is, hogy nyomást gyakoroljanak a római királyra, hogy hartárolódjon el Warbecktől.¹¹⁸ Mi több, a császár, pápai és velencei nyomásra hajlandó volt közremködni egy Henrik és Warbeck közötti békeszerződés aláhozásában.¹¹⁹ Azaz, a Szentszék és Velence érdeke is az volt, hogy Anglia végre szabaduljon meg a trónkövetel okozta állandó bizonytalanságtól, s komoly tényezőként léphessen Európa hatalmi porondjára. Élen járt az angolokkal való jó viszony kialakításában a császár fia, Szép Fülöp – aki már ekkor sok tekintetben próbált burgundi hercegként, Németalföld „természetes uraként” önálló politikai irányvonalat kialakítani. 1495-ben a saját szakállára puhatolózó tárgyalásokat kezdeményezett Angliával, majd 1496 februárjában kereskedelmi szerződést is kötött Anglia és a burgundi hercegség.¹²⁰ Mivel Warbeck Írországból egyre inkább elszigetelt dött, Miksa is hajlott a kiegyezésre. Az embargót 1496-ban feloldották – ezt nevezték a flamandok *interkursus magnus*nak, megkülönböztetve a korábbi és későbbi „rossz” *interkursus malus*tól. Az egyezmény szabaddá tette a felek számára a kereskedelmet, s egyikük sem szedhetett magasabb vámokat, mint az előző 50 évben.¹²¹ Végül egy Tudor-Habsburg barátsági egyezményt is kötöttek 1500-ban Calais-ban.¹²² A lázadás tüze azonban nem csitult, még nagyobb veszélyt jelentett, hogy IV. Jakab skóti király támaszt nyújtott Warbecknek, sőt, 1496-ban fegyveresen támadt Angliára, ezért nem lehetett feladni a franciákkal való jó viszonyt, még a Szent Liga árán sem. Warbeck még 1497-ben is fegyverrel támadt Cornwallban, és csak ekkor fogták el és került végre a Towerba.¹²³

Az alapvető kérdés még mindig a trón biztonsága volt, s Tudor Henrik minél több szövetséggel akarta körülvenni magát a sorra fellépő trónkövetel ellenében. Ezért is

¹¹² Molinet, Chroniques, V. 439–440. itt Ellerbach János vasi ispán a követség vezetője.

¹¹³ PRO E 404/81/2.; Currin, Pro expensis, 595–96.

¹¹⁴ CSP Spain, I. n. 85.; RI XIV,1,1, n. 2761.; RI XIV,1,1 n. 478. Seward, White Rose, 72–74.

¹¹⁵ CSP Milan, I. n. 465. Arthurson, Warbeck, 90.

¹¹⁶ Weightman, Margaret, 174.

¹¹⁷ Chrimes, Henry VII, 232.; Henrik követsége a Reichstaghoz: 1493 márc. előtt: Janssen, Frankfurts Reichs-correspondenz, II. n. 719.

¹¹⁸ Weightman, Margaret, 173.

¹¹⁹ Currin, Henry VII, France and the Holy League of Venice, 536.

¹²⁰ PRO E 30/622., 624. Rymer, Foedera, XII. 578–91.

¹²¹ PRO E 30/667.; Rymer, Foedera, XII. 578–88.; Pollard, Reign of Henry VII, I. 285–309.

¹²² Wiesflecker, Maximilian, II. 66.

¹²³ Currin, Henry VII, France and the Holy League of Venice, 534., 536. Erről jelent a spanyol követ is még 1495 nyarán is: CSP Spain, I. n. 98.

közeledett például Spanyolország felé, s a Katolikus Királyok is a Tudorok felé. Ugyanakkor a Borgia pápa mellett maguk a Katolikus Királyok is sokat tettek azért, hogy Anglia csatlakozzon a Szent Ligához.¹²⁴ A tengeri – nem csak az atlanti, hanem a mediterrán – kereskedelemben egyre nagyobb súllyal jelen lévő Anglia Spanyolország számára értékes szövetséges volt. 1496-tól állandó rezidens spanyol konzul tartózkodott Westminsterben.¹²⁵ A Katolikus Királyok tudatosan a Tudor-uralkodó aggályaira apelláltak, amikor azt adták tudtára Henriknek, hogy a Szent Ligához való csatlakozással tudná rávenni végérvényesen Miksát, hogy megvonja támogatását a lázadóktól.¹²⁶ Egy ilyen, erre utaló klauzulát be is foglaltak abba a szerződésbe, amely a trónörökös, Tudor Arthur herceg és a Katolikus Királyok gyermeke, Aragóniai Katalin eljegyzését rögzítette.¹²⁷ 1488-tól 1499-ig már tárgyaltak is a házassági egyezményről.¹²⁸ Katalin és Arthur herceg frigyét 1499-ben *per procuram* meg is kötötték, majd 1500-ban újra meg is erősítették, egy szövetségi szerződéssel egyetemben. 1500-1501-ben a házasságról mindenben megegyeztek, még arról is, mikor küldik Londonba a menyasszonyt.¹²⁹

VII. Henrik alapvetően megtartotta a jó viszonyát a Valois-kkal, de amikor XII. Lajos Milánót megszállta, óvatosan elhúzódtott tőle, és közeledett Velencéhez és a császárhoz.¹³⁰ Ez is kimozdíthatta egy Velencével és a Jagellókkal közös kereszties szövetség irányába. A Tudor-uralkodó rögtön aktívan belevetette magát a Szent Liga ügyeibe, és 1496 tavaszán követeket küldött a pápához és a császárhoz, s az európai egyensúly megteremtésén fáradozva szólalt fel azért, hogy a franciák hagyják el Itáliát.¹³¹ Annak az elvárásnak, hogy meghatározó tényező lehessen az európai porondon, része volt az is, hogy csatlakozott a Szentszék és Velence kereszties terveihez. Ehhez kiválóan illeszkedett az a frazeológia, ahogyan VII. Henrik sorozatosan sérelmezte, hogy a franciák itáliai jelenléte gyengíti a „keresztények közösségét”, az Apostoli Szentszékét, a kereszties összefogást.¹³²

4. Anglia és a törökellenes vállalkozások a 15. század végén

Az új dinasztia hatalomra jutásával még inkább megélénkült az angliai kereszties lelkiület. Azt lehet mondani, mindezzel az angol kormányzatnak tudatos politikai céljai is voltak. Már az 1480-as évek végén megmutatkozott a Tudor uralkodó törökellenes frazeológiája, s a belpolitikai gondok ellenére meg is maradt uralkodása végéig. A pápák még a Rózsák Háborúja viharai közepette sem tettek le arról, hogy Angliát is bevonják a török elleni vállalkozásokba.¹³³ 1463-64-ben IV. Edward csatlakozott II. Pius és Jó Fülöp kereszties hadjáratához, íjászokat küldött az anconai táborba.¹³⁴ 1480-ban a pápa felszólította Angliát is a kereszties harcra, IV. Edward ki is fejezte szándékát IV. Sixtus pápának, hogy részt kíván

¹²⁴ Ferdinánd és Izabella Henrikhez: 1496. jan. 31. CSP Spain, I. n. 126.

¹²⁵ Mattingly, Diplomacy, 122., 137.

¹²⁶ CSP Spain, I. n. 113.

¹²⁷ CSP Spain, I. nos. 99., 103.

¹²⁸ PRO E 30/1099., E 30/677. PRO Ancient Correspondence SC 1/51/102.; Rymer, Foedera, XII. 353. Pápai diszpenzáció: CPL XVII. cii.; BL Cotton MS Cleopatra E. III fos. 142., 144b., 146b–147.; Idris Bell, A List of Original Papal Bulls, 556.

¹²⁹ PRO E 30/683–684., 1288.; Rymer, Foedera, XII. 658–66., 740–9.; CSP Spain, I. n. 241.; Pollard, Reign of Henry VII, I. 206–208., III. 44–59.; BL Add MS 48000 (Yelverton MS 1) 62. fos. 546–553b.; IBT, 32.; BL Add MS 48000 (Yelverton MS 1) 63. fos. 558–567.; IBT, 33.

¹³⁰ Auton, Chroniques, I. 93.

¹³¹ PRO Exchequer of Receipt: Jornalia Rolls, Tellers' Rolls, Certificate Books, Declaration Books and Accounts of Receipts and Issues E 405/79/11.; CSP Milan, I. n. 477.; PRO E 30/1651.

¹³² Currin, Henry VII, France and the Holy League of Venice, 541.

¹³³ 1463-66: Wilkins, Concilia, III. 587–94.; 1472; 1476–78; 1478–80; 1479–82 (kifejezetten a rodoszi johanniták megsegítésére); 1480-82: pápai kereszties tizedek és bnbocsánat meghirdetése, általános hadjárat a török ellen, II. Pius, IV. Sixtus: Lunt, Financial relations, 150.; 586–593.

¹³⁴ Tyerman, Crusades, 304.; Waurin, Recueil des chroniques, V. 430.

venni a keresztes harcban, mivel Rodosz szigetén a johanniták között több angol is harcolt akkor már évek óta a török ellen.¹³⁵ Nem véletlen, hogy Jean de Wavrin/Jehan Waurin a királyhoz címzett krónikáját telesz tte törökellenes hadi eseményekkel,¹³⁶ s az sem, hogy 1476-ban a király támogatásával ki is nyomtatták Caxton nyomdájában és terjesztették is IV. Sixtus pápa keresztes b nbocsánat-bulláját.¹³⁷ A keresztes lelkület felbuzdulását jelzi, hogy Caxton 1481-ben kinyomtatta a *Godfrey de Bouillon or the Siege and Conquest of Jerusalem* c. m vet is. El szavában maga a kiadó fogalmazta meg, hogy a török veszély sokkal nagyobb, mint valaha, most, hogy elesett Konstantinápoly, más országokat is elfoglaltak, és fenyegetnek, külön felhívva a figyelmet Otranto megszállására. Mondanivalója, hogy Angliának is fel kell készülnie a fellépésre a pogányok ellen. Fel is szólított mindenkit, hogy kövesse a keresztesek példáját és álljon fegyverbe.¹³⁸ Anglia azonban Otranto elestének a hírére sem szerelt fel többet egyetlen hajónál, igaz, még IV. Edward hadjáratai közepette, 1476-78 között is sikerült beszédni a keresztes ügy céljára 1500 fontot.¹³⁹ A király ugyan általános tized beszédését nem engedélyezte, de egyéni adományok révén jutott el angol pénz is a johannitákhoz.¹⁴⁰

Angliában a Tudor dinasztiához politikailag közel állók között igen népszerű vé vált a keresztes háború s az azon való részvétel. 1486-ban Sir Edward Woodville, Lord Scales, a királyné nagybátyja és a Tudorokat a franciaországi szám zetésben is szolgáló szavojai nemes, Philippe de Chandée, akit Angliában Bath grófjává emeltek, harcolt a mórok ellen.¹⁴¹

E helyütt érdemes szót ejtenünk azokról az angol keresztesekről, akik Magyarországon vagy a Balkánon harcoltak a török ellen. Érdekes, a nikápolyi csatát megelőző korszakhoz képest arányaiban kevesebbet ismerünk. Ezért is meglepő talán, hogy a Mátyás-korban a török ellen harcoló Robert de Champlaignról ennyi információval bírunk. (Vele alább külön foglalkozunk.) Van, amikor egy-egy olyan személyről tudunk, aki b nbocsánatban részesült, mert felvette a keresztet, és szándékában állt harcolni Magyarországon a török ellen, de semmi egyéb adatunk nincs róla. Ezeket a neveket is össze lehet gy jteni – például a 15. század második felében Robert Almer, John Ocle, John Sayntone, William Atwode, Hugh Johnnis, Sir Robert Curson mind menlevelet nyertek, mert a török ellen készülnek harcolni¹⁴² –, jelen munkában azonban teljes, kimerítő lista

¹³⁵ Calendar Venice, I. n. 475.; Setton, Papacy, II. 367.

¹³⁶ Waurin, Recueil des chroniques, V. 430.

¹³⁷ Abingdon apátjának keresztes felhívása: PRO Exchequer Miscellaneous Ecclesiastical Documents E 135/6/56.; Lunt, Financial relations, 587.

¹³⁸ „I fynde very causes [...] by the mescreantes and turkes empyrised agenst Cristendom [...] for the defence of there Royammes, Londres. [...] the turkes had conquerd vpon Cristendom but vnto the braas of seynt George by Constantynople, And had no foote on this syde the sayd braas But at this dye it is so that they haue comen ouer and goten Constantynople, and grete dommage of alle Cristendom, to the resistance of whom, as yet fewew Cristen prynces haue put them in deouyr [...] Considering the grete puyssance of the Turke [...] and hath taken the Cyte of Ydronte in puylle, By whiche he hath goten an entre to entre in to the Royamme of Naples it necessary for alle cristen prynces to make peas and allyaunce eche with other and prouyde by theyr wyssdommes the resistance for the defense of our fayth [...] and to do as Godefroy of boloyne [...] I exhorte alle noble men to redde this booke [...] by whiche ye shal see [...] what noble prowesses and valyaunces were achyeueyd”: William Caxton: *Godefroy de Boloyne*. Ed. M. N. Colvin. (Early English Books Society) London, 1893. 1–5.; Tyerman, Crusades, 305., Duff, English books, n. 164.; Továbbá IV. Edward számára kiadták és lefordították a Rodosz ostromáról szóló beszámólót (Guillaume de Caoursin: *The dylectable newesse, and tithynges of the glorious victorye of the Rhodyans agaynest the Turkes*, translated from the Latin of Guillaume Caoursin by Johan Kaye). Setton, Papacy, II. 347.; Duff, English books, n. 75. A VIII. Henrik-korabeli keresztes kultusz mutatja Korykos-i vagy Lamproni Hayton/Hetum ideologikus m vének, a *La Flor des estoires de la terre d'Orient*. [Flos historiarum terre Orientis] a kinyomtatása 1520-ban. Duff, English books, n. 285–86.

¹³⁹ Már 1464-ben eljutott 4000 font a subsidiumból Rómába. Tyerman, Crusades, 311., 317., 319. Otranto segítségére felszólítja a pápa a közrem ködére: Setton, Papacy, II. 373.

¹⁴⁰ Lunt, Financial relations, 153–54., Wilkins, Concilia, 613.

¹⁴¹ Griffiths – Thomas, Tudor, 112.

¹⁴² Tyerman, Crusades, 307–08.; Schwoebel, The Shadow of the crescent, 257.

összeállítására nem vállalkoznék, mert nem nagyon tudjuk az egyes önmagában álló neveket hová tenni. Van, akit legalább helyhez tudunk kötni – John Davy of Norwich – de róla sem tudunk meg többet.¹⁴³ Egy-egy olyan esetet kiemelek azonban, amit tudok valahová kötni. Érdekes lehet egy olyan lovag, aki a királyi háztartás tagja, mint Sir Henry Still 1499-ben, aki VII. Henrikhez köthet.¹⁴⁴ Viszonylag többen vannak 1457 körül. Többségük a ferences térítés hatására veszi fel a keresztet 1458-ban. A legérdekesebb egy magyarországi prédikátor, aki 1457-ben járja be Angliát és lelkesíti a népet a kereszt felvételére. Három levelet hozott magával – története egy apátsági regisztrumban maradt fenn – amelyekben Hunyadi János számol be Nándorfehérvár helytállásáról; egy másikat a pápa kapja az egyiptomi szultántól; s egy domonkos levelét a magyarországi török pusztításról. St. Albans apátságában a prédikátor maga is beszámolt Hunyadi harcairól.¹⁴⁵ Ennek hatására igen sokan mennek török ellen harcolni (például Robert Garnet, Thomas Garnet és Robert Allerton).¹⁴⁶ Még Skóciából is szervez dik egy egész kompánia 1455-ben.¹⁴⁷

Külön kategóriát képeznek a johannita lovagok, akik ebben az id ben az angliai rendtartományból Rodoszra távoztak, hogy a törökök fenyegette ispotályos központ védelmében vegyenek részt. A legismertebb a Rodosz ostrománál magát kitüntet , a nagymesteri címért is verseng Thomas Docwra.¹⁴⁸ Itt azonban, Magyarországon harcoló keresztések után kutatva ket nem tartottam a tárgyhoz tartozónak. Esetleg akkor lehet figyelembe venni egy-egy johannitát, ha például Itáliában vagy Európa más részén tevékenykedik, hirdeti a kereszties hadjáratot, pápai szolgálatban ténykedve, mint 1484-ben John Weston, aki maga is toborzott keresztéseket Magyarország védelmére.¹⁴⁹ A b nbocsánatért, s hangsúlyozottan a törökellenes harc okán adományozott összegekr l is tudunk. 1457-ben a durhami püspök, Lawrence Booth hatalmas, 300 fontnyi summát ajánlott fel a török elleni flotta felállítására. 1477-ben Thomas Belasyse of Hewknolle b nbocsánatban részesült, mert hajók felszerelésére adott jókora összeget.¹⁵⁰ Sokan hagytak kisebb összegeket végrendeleteikben a magyarországi török elleni harcra.

A török elleni védekezés ügye valamilyen szinten érintette a társadalmat is, bármilyen messze is legyen az oszmánok veszélye. A mediterránum-beli kereskedelemben az angol hajósok igen korán a saját b rükön is tapasztalták a török el renyomulást.

A Tudor-uralkodó trónra lépésével és a angol belpolitikai helyzet stabilizálódásával új remény öntötte el a pápát. VII. Henrik kereszties és kifejezetten törökellenes megnyilatkozásait nem lehet csupán az uralkodói propaganda és a reneszánsz fejedelmi frazeológia részének tekinteni. Az uralkodó életrajzírói és egyházpolitikájának kutatói azon a véleményen vannak, hogy Henrik már Richmond grófjaként mélyen vallásos életet élt, már-már puritán módon viszonyult a világi élet dolgaihoz, s nagyban hatottak rá az egyház reformját szorgalmazó gondolatok. Szigorú, bigott, ájtatos életet él , ortodox nézeteket valló uralkodó volt. Francis Bacon szerint mindig is „megfontolt, tiszteletreméltó arckifejezése”, tekintélyes megjelenése miatt leginkább „klerikusnak gondolhatta az ember”. A Tudorok történetírója, Polidoro szerint minden nap a legnagyobb buzgósággal vett részt minden lehetséges egyházi szertartáson.¹⁵¹ 1487-ban azzal a kéréssel fordult a pápához, hogy újjászervezze a Rózsák Háborúja által megviselt szerzetesrendeket – mind anyagilag, mind szervezetileg.¹⁵² VII. Henrik – fiával ellentétben – valóban komolyan gondolta a szerzetesek

¹⁴³ Tyerman, *Crusades*, 308.

¹⁴⁴ Henry Still 1499-ben felveszi a keresztet.; *Letters and Papers Henry VII*, I. 111–112.

¹⁴⁵ *Registrum Whethamstede*, I. 268–79.; Tyerman, *Crusades*, 320.

¹⁴⁶ CPL XI. 173

¹⁴⁷ CPL XI. 158.

¹⁴⁸ Tyerman, *Crusades*, 355.

¹⁴⁹ CPL XIV. 5., 195

¹⁵⁰ Tyerman, *Crusades*, 317.

¹⁵¹ Lockyer – Thrush, *Henry VII*, 97.

¹⁵² Lockyer – Thrush, *Henry VII*, 64.; Chrimes, *Henry VII*, 240–41.

támogatását. Gyakran adott alamizsnát és támogatta az egyházat, templomokat építtetett és újjátatott fel – gondoljunk csak a cambridge-i King's College Chapelre vagy a Westminster Abbey VII. Henrik kápolnijára.¹⁵³ Tudor Henrik leginkább az obszerváns ferences nézetekhez vonzódott, amint ezt alapításai is igazolják szerte Angliában. Nagy számban tett alapítványokat és alapított kolostorokat az obszerváns ferencesek részére (Canterbury, Newcastle, Southampton). Greenwich obszervánsait saját védnöksége alá helyezte. Végrendeletében nagy összeget hagyott a rendre.¹⁵⁴ Maga Henrik a reneszánsz fejedelmekhez képest más módon állt hozzá a valláshoz, az egyházhoz, s egyfajta személyes kötődés is kötötte a kereszténység gondjaihoz. Igen szigorúan lépett fel az V. Henrik óta igencsak megrettentetett lollard eretnokséggel szemben, mely újult erővel ütötte fel a fejét. Hetven lollard-ellenes pert tartott, s három esetben meg is égették a „megátalkodott”, tanáik visszavonását megtagadó eretnekeket. Egy esetben maga a király a máglya tüze mellett próbálta meggyőzni a hit igazáról a kivégzendő elítélteket.¹⁵⁵ Sokat tett „se”, VI. Henrik szentté avatásáért, a westminsteri Miasszonyunk kápolnát is azért építtette át, hogy átszállíthassa oda a király holttestét. Több tucat csodát tulajdonított VI. Henriknek, akinek a sírjához rengetegen zarándokoltak, a templomokban pedig már-már szentként ábrázolták.¹⁵⁶ John Blacmannek a királyról írott dicsőimnuszát VII. Henrik nyomtatott formában terjesztette.

VII. Henrik a kereszties eszméhez másképpen fordult, mint gondolnánk. szinte módon hitt a *negotium crucis* eszméjében.¹⁵⁷ A pogányok elleni harc kultusza szervesen beleivódott a Tudorok dinasztikus ideológiájába. Henrik walesi családfáját a pogány századok ellen harcoló brit királyokig, egészen Cadwaladerig vezette vissza. Zászlai egyikén a századok fölött aratott brit győzelmet jelképező fehér sárkány mintájára a walesi vörös sárkány szerepelt, amely a Tudorok családi címerébe is bekerült. Nem véletlen, hogy elsőszülött fiát a Britanniát a pogányok ellen védő nagy Arthur királyról nevezte el. Richmondi palotájában Brutus brit király szobra állott. Szent György jelképei is egyre inkább feltűntek a nem csupán angol, hanem egyre inkább egyedi jelleget öltő „családi” dinasztikus reprezentációban is.¹⁵⁸ Maga VII. Henrik is szerzett Szent György-ereklyét, a szent lábát hozatta Windsorba.¹⁵⁹ 1505-ben is egy kereszties traktátust kapott ajándékba Mánuel portugál királytól, mely a pogány törökök elleni harcról értekezik.¹⁶⁰ 1488-ban VIII. Ince pápa, bízva az angol király kereszties szerepvállalásában, az „Egyház védelmében” „Kardot és Süveget” küldött számára, s legalábbis azt remélte, az 1487-ben Angliába küldött kereszties adószedő, Giovanni de' Gigli egy jelentősebb összeget be tud szedni.¹⁶¹ A pápa már 1487-ben kifejezetten azzal indokolta a felhívását, hogy a „törökök és tatárok Lengyelországra törtek”, és Itália a következő célpontjuk. Kázmér lengyel király megsegítésére szólított fel minden fejedelmet.¹⁶² Németalföldön kifejezetten a Magyarországot ért török pusztítás miatt

¹⁵³ Chrimes, Henry VII, 304., 305.

¹⁵⁴ Lockyer – Thrush, Henry VII, 64., 108–109.; Chrimes, Henry VII, 240–41.

¹⁵⁵ Lockyer – Thrush, Henry VII, 62., 106.; Chrimes, Henry VII, 240–41.

¹⁵⁶ II. Gyula pápa bullája a vizsgálatok megindításáról: BL Cotton Cleopatra E. III fos. 157b.; 164b-165.; Idris Bell, A List of Original Papal Bulls, 557.

¹⁵⁷ Wernham, Armada, 79.

¹⁵⁸ Griffiths – Thomas, Tudor, 148., 162., 163–64.; A. E. Goodman: „Henry VII and Christian Renewal”, *Studies in Church History* 17 (1981) 115–25.

¹⁵⁹ Bernardi Andreae, Vita Henrici Septimi, 82.

¹⁶⁰ Tyerman, Crusades, 307.; Duff, English Books, 53. nos. 204–12.; Letters and Papers Henry VII, II. 125–32.

¹⁶¹ „[...] pileo et gladio nostrae religionis in protectionem tuitionemque totius ecclesiae militantis”: BL Cotton MS Julius B. XII fos. 51–52.; Bernardi Andreae, Vita Henrici Septimi, 46.; Calendar Venice, I. n. 520.; Lunt, Financial relations, 595.; Busch, England, 232.; J. Wickham Legg: „The gift of the Papal Cap and Sword to Henry to Henry VII”, *Archaeological Journal* 57 (1900) 183–203.; Leland, De rebus Britannicus collectanea, IV. 244–45.

¹⁶² „[...] nuper nonnulla castra et fortalitia charissimi in Christo nostri Kasimiri, regis Poloniae, et idem rex per suos oratores ad nos destinatos insinuari fecit [...] tyrannus Turcorum [...] ad expugnandam ejus castra [...]

hirdették a búcsút.¹⁶³ Henrik válaszában kifejezte, minden óhaja a török ellenes harc, ugyanakkor közölte, olyannyira sújtja Anglia népét a rebellisek elleni harc, hogy nem tud adakozni Krisztus ügyéért.¹⁶⁴ Az angol királyok emellett mindig is féltve rködtek egyházuk függetlenségén, s nem igazán engedtek be pápai tizedszed ket az országba. Henrik magától az idegen adószed kt l idegenkedett, s maga kívánta beszedni a subsidiumot saját adószed ivel. Azt is közölte a pápával, hogy miért éppen Angliától várja, hogy a terhek nagyobb részét egyedül viselje, s miért nem szedet tizedet Franciaországban is.¹⁶⁵ A király nem volt a cruciata ellen, de nehezményezte, hogy a pápai követek úgy vélik, Anglia „tele van arannyal és ezüsttel”.¹⁶⁶ Négy évig húzódott az ügy, 1488-ban és 1489-ben három pápai követ is járt Angliában a török elleni harc ügyében,¹⁶⁷ 1489 márciusában kihirdették a b nbocsánat-bullát,¹⁶⁸ mégsem tudtak d l re verg dni, s nagyobb összeget beszedni, pedig a pápa ahhoz is hozzájárult, bármekkora összeget is ad valaki, „légyen az akár egyetlen dukát”, ugyanolyan b nbocsánatban részesül, mintha a Szentföldre ment volna harcolni.¹⁶⁹ 1490 februárjában a pápa újabb követet kívánt indítani, hogy végre eljusson hozzá a beszedett keresztes segély.¹⁷⁰ Az év tavaszára VIII. Ince egy kongresszust is hívott össze Rómában, ahol nagyszabású keresztes terveket fogadtak el: Anglia is vállalta, hogy többekkel – Franciaországgal, Spanyolországgal, Portugáliával és Navarrával – közösen a törökellenes hader egyharmadát fogja kiállítani.¹⁷¹ 1490-ben a bretagne-i konfliktusban összeütköz felek, Anglia és Franciaország kibékítésére – s részben a keresztes hadjárat ügyében is – Londonba érkezett pápai követ (Leonello Chierigato, Concordia püspöke) orációjában közvetítette a szentatya, VIII. Ince „üzenetét” Henrik felé.¹⁷² Hangsúlyozta, hogy a király hogyan adta máris tanúbizonyságát a keresztes harc iránti elkötelezettségének.¹⁷³ Kinyilvánított célja az volt, hogy békét hozzon létre VIII. Károllyal, hogy mindkét uralkodó csatlakozhasson a pápa keresztes hadjáratához. Az id pont is érdekes, hiszen ekkor – 1490. március 12-én – még élt Mátyás, és a VIII. Ince bízott abban, Mátyás nevével összehozhat egy angol-francia-birodalomi koalíciót.¹⁷⁴ Chierigato az egyház h és ájtatos fiának titulálta a királyt, aki „bölc s uralkodóként tudatában van a törökök zsarnoksága”, a „Kelet meghódítása” okozta veszedelemnek, „ami nemcsak a Sacrosanta Romana-t, hanem ez egész Respublica Christiana-t fenyegeti”. Kifejezte reményét, hogy Henrik, folytatva nemes el dei, mint Oroszlánszív Richárd és I. Edward példáját, harcba fog állni a török ellen, és

magnum paravit”. Wilkins, *Concilia*, III. 627.; *The Register of John Morton, Archbishop of Canterbury, 1486-1500*. Vol. I-III. Ed. Christopher Harper-Bill. Woodbridge, 1987-2000. I. 11. n. 47.

¹⁶³ Molinet, *Chroniques*, V. 148.

¹⁶⁴ *Calendar Venice*, I. n. 548.

¹⁶⁵ „And also that the said Legats, shulde have auctorite to publisse jubilee, and to receyve subsidies and dismes in suche Roymes and Countrees as they shuld be sent to, by the which subsidies and dismes the Wer ayenst the Turk myght be maynteyned and contynued.” A király a törökellenes hadjáratra felszerelt sereg ellátásáról: 1501: BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 150.; Ellis, *Original letters*, Ser. 1. Vol. I. 48.

¹⁶⁶ *Calendar Venice*, I. n. 548. Az adószed , Perseus de Malvicius 20 ezer dukátot remélt beszedni. *Calendar Venice*, I. n. 551.; Lunt, *Financial relations*, 597.

¹⁶⁷ Setton, *Papacy*, II. 405.

¹⁶⁸ „Indulgentia pro contribuentibus ad bellum contra infideles concessa [...] universitas orbis horrenas clades, incendia, et lachrymales jacturas per Turcos, christiani nominis”: Wilkins, *Concilia*, III. 626–29.

¹⁶⁹ 1488: CPL XIV. 52–53.; 1489: *Calendar Venice*, I. n. 551.; Lunt, *Financial relations*, 595–96.

¹⁷⁰ CSP Milan, I. n. 396.

¹⁷¹ Setton, *Papacy*, II. 414.

¹⁷² Mackie, *Tudors*, 102.; Alexander, *The first of the Tudors*, 95.

¹⁷³ A szónoklat fenn is maradt, s ki is adták Rómában: *Reverendi in christo patris domini Leonelli, Chierigati decretorum doctoris, Episcopi Concordiensis, Sanctissimi domini nostri domini Innocentii papae VIII. Referendarii domestici et oratoris, propositio habita coram serenissimo domino Henrico Angliae Rege VII. Londoniis, Anno Domini M. CCC. XC., die XXIX. Martii*. Eredetileg Thomas Grenville könyvtárában, Bibliotheca Grenvilliana, majd Bodleian Library, Oxford, MS Auctarium, II. Q. 5. 68. (22); Currin, *To play*, 216.; *Calendar Venice*, I. n. 558.

¹⁷⁴ Antonio Flores, sevillai kanonok, pápai protonótárius jelentése: *Calendar Venice*, I. n. 1004.

csatlakozik VIII. Ince keresztes vállalkozásához. A király nevében John Morton, canterbury érseke, lordkancellár válaszolt – igaz, Henrik egy monográfusa a király szájába adja a beszédet –, aki leszögezte, a királynak nincs más óhaja, mint a török ellen fegyvert fogni, s kész is a hadbalépésre, s meg is teszi azt nyomban, ha hazai ügyei nem hátráltatnák. Tudja, hogy „a török hódít Magyarországon, Görögországban és a Krímben”.¹⁷⁵ VIII. Ince valóban számított a Tudor-ház szerepvállalására, hiszen 1485-ben III. Richárddal szemben kiállt VII. Henrik mellett, elismerte Henrik trónjogát, s trónralépte után a Tudor-érdekeknek megfelel en sorban kiátkozta a York-házi trónkövetel ket és *ipso facto* mindenkit, akit a Tudor-ház rebellióval vádolt meg.¹⁷⁶ A király azonban, féltve az angol egyház autonómiáját, most sem járult hozzá a tized szedéséhez, hanem 1491-ben egy konvokációt hívatott össze, hogy az angliai klérus ott maga szavazza meg az adót. A pápa 1492-es halálakor azonban még mindig nem szedték be a tizedet, s még mindig nem érkezett meg Rómába legfeljebb csak az 1490-ben beszédett b nbocsánat-pénz, a kijózanítóan kevés 4460 aranyforint. Igaz, nem lehet azt mondani, Anglia nem járult hozzá *semminel* a keresztes vállalathoz.¹⁷⁷

Az 1490-es években folyamatosan érkeztek Angliába a keresztes célra kért segélyek iránti kérelmek, és a Szentszék keresztes adó iránti igényei. A következő pápát, VI. Sándort is arra kérte Anglia királya, hogy a York-lázadókat sújtsa átokkal.¹⁷⁸ Az er skez Borgia viszont nem tette meg ezt ingyen. Cserébe már 1492-ben pápai nunciust küldött Angliába, hogy segélyt kérjen Henrikt l, illetve felhatalmazta az uralkodót és legátusát, hogy a keresztes háború céljára adományokat gy jthessenek.¹⁷⁹ Az angol egyháziak jövedelmére kivetett tizedet a király megint csak nem nézte jó szemmel, s csak olyan hozzájárulásra volt hajlandó igent mondani, amibe neki is beleszólása van. Mindenesetre 1494-ben az angol király biztosította a pápát, hogy országa segítséget fog nyújtani a török ellen.¹⁸⁰

A Szent Liga szerz désének preambuluma úgy állította be Henriket, ahogyan szerette volna: „ az egyház elkötelezett gyermeke”, aki azért lépett be a szövetségbe, mert a „kereszténységet és az Anyaszentegyházat veszély fenyegeti”.¹⁸¹ Ez a „homályos” megfogalmazás már el revetítette, hogy a keresztes tervekben is számít a Szentszék Angliára. VI. Sándor is Pápai Kardot és Süveget küldött Henrik királynak, amit II. Gyula utóbb a pápai Arany Rózsával is megtoldott.¹⁸² A canterbury-i érsek nagy jelent séget tulajdonított e szimbólumnak, az átadási ceremónián mondott prédikációjában „Krisztus egyháza védelmez jének nevezte az angol királyt.”¹⁸³ A Tudorok VI. Sándorral szemben is folytatták az elviekben, frazeológiájukban mindig is aktív törökellenes politikájukat. VII. Henrik már 1494-ben újra kifejezte eltökéltségét, hogy keresztény fejedelemhez ill en részt vesz a keresztes vállalatban, mondván, tudatában van annak, hogy török csapatok pusztítanak

¹⁷⁵ Gairdner, Henry the Seventh, 77.; Currin, To play, 217.

¹⁷⁶ 1486: Rymer, Foedera, XII. 297., 1488: Rymer, Foedera, XII. 332., 341.; Wilkie, Cardinal Protectors, 12–17.; C. S. L. Davies: „Bishop John Morton, the Holy See, and the Accession of Henry VII”, *English Historical Review* 90 (1987) 13–30.; CPL XIV. 2. A Tudorok trónhoz való jogának elismerését a Szentszék a következő kben többször is megismételte. CPL, XVII. cxxviii.; Lawrence, Church, 220.; Alexander, The first of the Tudors, 58.

¹⁷⁷ Lunt, Financial relations, 155.

¹⁷⁸ Hall, The Union, 497.

¹⁷⁹ CPL XVII. n. 118. p. 123.; n. 159. p. 162–63.

¹⁸⁰ Windsor, 1494. jan. 12.: RI XIV,1 n. 2896.

¹⁸¹ BL Cotton MS Cleopatra E. fos. 140–141.

¹⁸² Currin, Henry VII, France and the Holy League of Venice, 543.; CPL XX. lxxxiii.; Narratív forrás: Writhe’s Book of Knights: BL Add. MS 46354: Wriothesley’s Heraldic Collections. Vol. IV. fos. 36v–37r.; Lawrence, Church, 221.; Bernardi Andreae, Vita Henrici Septimi, 46., 85.; Mackie, Tudors, 156. Mi több, X. Leó is rögtön megválasztása után ugyancsak Pápai Kardot és Süveget küldött VIII. Henriknek: 1514: Letters and Papers Henry VIII, I. n. 4835.; BL Cotton MS Vitellius B. II fos. 77–78.; Hergenröther, I. n. 7008.; Idris Bell, A List of Original Papal Bulls, 558.

¹⁸³ John Morton: „by authorite wherof the kyng was admytted by the pope and his hool counsayll protectour & deffendour of the Chyrch of Cryst”: The Great Chronicle of London, 274.

a magyar végvidéken és a fennálló béke ellenére II. Bajazid határmenti erőit folyamatosan fenyegetik Magyarországot.¹⁸⁴ szinte megdöbbenését fejezte ki a pápának 1494 januárjában, hogy Horvátországban és Dalmáciában milyen pusztítást végeztek a törökök.¹⁸⁵ De a pápai adót mégsem volt hajlandó kivetni Angliában. A trónköveteltől tartó VII. Henrik vonakodott egy aktív katonai szerepvállalástól bármilyen tervezett keresztes háborúban. A király mindig ki is fejezte ezen aggályait a császár és a pápa előtt, mondván, amíg ír és skót földön rebellesek lakoznak, addig nem tud seregeket felszerelni.¹⁸⁶ A Liga politikai súlyával felvértezve Henrik 1496 szeptemberében azonban már képes volt visszaverni Perkin Warbeck támadását, akit már csupán a skót király támogatott. Az imposztorok egyre kevésbé veszélyeztették a trón szilárdságát, erre kevésbé hivatkozhatott az uralkodó előtt.

A trón biztonsága miatt a Franciaországhoz fűződő viszony is döntő volt, amint azt az angol kereskedelmi egyezmények és azok megújításai igazolják.¹⁸⁷ Anglia diplomáciai prioritásai között tehát a Szent Liga is inkább csak formálisan létezett. A korábbi angol-francia békeszerződések értelmében még évi „jóvátételben” is részesült Anglia a francia királyságtól, ezt sem akarták feladni egy esetleges ellenséges szerződéssel.¹⁸⁸ (Igaz, VII. Henrik sosem hitte el, hogy VIII. Károly itáliai tervei mögött törökellenes célok állnak, hiába hirdette a Valois király, hogy Nápoly megszerzése után az oszmán hatalom ellen fog fellépni, és ebben szövetségeseire, a császárra és Angliára is számít.¹⁸⁹) Mindenesetre, a Tudorok pragmatikus érdekeik mentén 1498-ban az új francia uralkodóval, XII. Lajossal új egyezményt kötöttek.¹⁹⁰ Ebben a török elleni közös harc eszméje is benne volt természetesen, amit például a Katolikus Királyokkal kötött egyezményeikbe is mindig belevettek.¹⁹¹ Ugyanebben az évben Anglia már még inkább távolodott a Liga eredeti platformjától, és nyitott egy velencei-pápai-francia szövetség felé. Guicciardini szerint Anglia Savonarola bukása után Firenzéhez is közeledett.¹⁹² A magyarországi követjárás idején, a francia-velencei-magyar törökellenes szövetség alatt VII. Henrik is tervezte, hogy bekapcsolódik a háborúba: Jean d'Auton szerint a spanyol és portugál királyokkal és a rodoszi johannitákkal közösen egy tengeri vállalkozást szerveztek és úgy tervezték, Korfunál áll majd fel egy angol-portugál-rodoszi flotta az égei-tengeri velencei területek védelmére.¹⁹³ 1500 májusában, amikor francia követek tárgyalnak Magyarországon, Anglia is részt vesz Lyonban azon a tanácskozáson – spanyol portugál, pápai és velencei, birodalmi követekkel együtt –, melyen egy közös török elleni vállalkozást tárgyalnak meg.¹⁹⁴

5. Francia-magyar szövetség a 16. század elején

Franciaország és Velence továbbra is létfontosságúnak tartotta, hogy Magyarországot bevonják a török elleni szövetségbe. Az 1499-ben a keresztes szövetséget megtárgyalandó

¹⁸⁴ Henrik „tudja, legfőbb feladata a török kiűzése: VI Sándornak: Calendar Venice. I. n. 635. Hasonló értelemben XII. Lajosnak. uo. n. 805.

¹⁸⁵ Calendar Venice, I. n. 635.

¹⁸⁶ CSP Milan, I. n. 485.

¹⁸⁷ Rymer, Foedera, XII. 592.; 1497-98: tengeri kereskedelmi egyezmény: BL Add 48002 (Yelverton MS 3) 8. fos. 102b-106.

¹⁸⁸ Pl. 1494: Rymer, Foedera, XII. 569.; 575., 712.

¹⁸⁹ Currin, Henry VII, France and the Holy League of Venice, 539.; Setton, Papacy, II. 456.

¹⁹⁰ Rymer, Foedera, XII. 681.

¹⁹¹ „[...] debemus, in quo Turcarum princeps, sanctissimae fidei inimicus, arma ad eam evertendam a tota Asia et Graecia concitavit [...] 1499: Pollard, Reign of Henry VII, III. 45.; Rymer, Foedera, XII. 746.

¹⁹² Guicciardini, I. Lib. I. cap. V. 325.

¹⁹³ 1501. jún.: Auton, Chroniques, II. 20.

¹⁹⁴ Auton, Chroniques, I. 293-94.

Magyarországra küldött francia követ ugyan Zenggben elhunyt,¹⁹⁵ de 1500. január 29-én XII. Lajos újabb követséget küldött Magyarországra és szövetséget ajánlott.¹⁹⁶ Györkös Attila a Valois-monarchia indítékaira is megpróbált rávilágítani. A franciák uralma megroggyanni látszott Itáliában, ugyanis francia-ellenes lázadás tört ki Lombardiában és átmenetileg kiszorultak a térségből. A Milánóból korábban elmenekült Lodovico II Moro pedig éppen Miksa császár udvarában talált menedékre, majd császári pénzen fogadhatott fel svájci és német zsoldosokat a franciák ellen, így Lajos király fontosnak tarthatta a Habsburgokkal szemben ellenségesnek számító Jagellókhoz való közeledést.¹⁹⁷ A Fényes Porta számára pedig adott volt a lehetőség, hogy az ellene szövetkező nagyhatalmakkal szemben éppen azok ellenfeleihez, Miksához és a Sforzákhöz forduljon.¹⁹⁸ Mindez sürgette bábé tette, hogy francia követek jöjjenek Budára 1500 elején. Egy spanyol követjelentés már április 4-én tud arról, hogy francia követek tárgyalnak Magyarországon.¹⁹⁹ Elképzelhetjük, hogy egy másik, elzárkózott követségről is érkezett Magyarországra, még 1499 végén, mert a fenti, január végén küldött követek idő közben áprilisban megálltak Velencében is, hogy egyeztessék terveiket – ahogyan azt majd visszafelé is teszik.²⁰⁰ A követek – Valérien de Senlis és Macé/Matthieu Toustain királyi tanácsos²⁰¹ – áprilisban érkeztek meg, éppen a Szt. György-napján tartandó országgyűlésre, ahol a szövetséget rögvést megvitatták.²⁰² Nem tudjuk, a francia, pápai és velencei követeken kívül más fejedelmek követei is jelen lettek volna, igaz, egy C. Tóth Norbert által közölt levélben az áll, „minden keresztény fejedelem elküldte követeit”.²⁰³

A magyar tárgyalások közepette Franciaország, és Velence nem tett le arról, hogy Miksát is megpróbálja bevonni az aktív törökellenes politikába. 1501 elején még francia követ is érkezett a császárhoz, sőt, pénzt is ajánlott az anyagi gondokban mindig is bővelkedő uralkodónak.²⁰⁴ Lehetséges, hogy a Valois-Jagelló közeledés volt az oka, hogy a pápa keresztes felhívását Miksának nem akaródzott átvennie, még *salvus conductus* sem adott az így Roveredóban vesztegelni kénytelen legátusnak, s a keresztes bullát így a Birodalomban 1502. januárjáig ki sem hirdették.²⁰⁵ (Igaz, bár a Habsburgokkal egyébként is feszült volt a Valois-k viszonya, az év során már tárgyalásokat tartottak, Szép Fülöp bevonásával.²⁰⁶)

XII. Lajos a Jagellóknak is pénzbeli támogatást ígért, igaz, a konkrét összeget nem tudunk.²⁰⁷ E. Kovács, Dobosy, Borsa és Kosáry szerint már ekkor szóba került, hogy a szövetséget egy házassággal pecsételjék meg.²⁰⁸ Jászay Magda úgy vélte, Lajos rögtön, már 1499-ben házasságot ajánlott, mielőtt még a szövetség körvonalazódott volna.²⁰⁹ Fraknói szerint már ekkor konkrét házassági ajánlat is érkezett.²¹⁰ Magam úgy ítélem meg, ha fel is merült egy esetleges eljegyzés, merben szokatlan lehetett, hogy ennyire előre gondolkodjon

¹⁹⁵ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 247.; Fraknói, Les rapports diplomatiques, 236–38.

¹⁹⁶ 1500. feb. 3-én tudósít a Signoria, a francia király is követséget indított Magyarországra. Óváry, I. n. 874.

¹⁹⁷ Györkös, Ulászló, 93.

¹⁹⁸ Kosáry, Magyar külpolitika, 83. Ezt megelőzően Miksa császár szövetséget akar kötni Velencével a török ellen, de a Signoria visszautasítja ajánlatát. 1499. nov. 29.: Óváry, I. n. 869.

¹⁹⁹ CSP Spain, I. n. 260.

²⁰⁰ E. Kovács, Törökellenes, 50.

²⁰¹ Birkás, Francia utazók, 25.

²⁰² C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgyűlés, 1454.

²⁰³ 1500. máj. 18: Leszóczki/Liszolcki János racsai/radocsai várnagy levele Pestről: „omnes principes Christianorum miserunt suos oratores ad regem nostrum”: DF 260 478. idézi, C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgyűlés, 1455.

²⁰⁴ Le Glay, Négociations, I. n. 9.

²⁰⁵ Fraknói, Szent-szék, II. 261.

²⁰⁶ 1501. okt. 29.: Chmel, Urkunden, 215–16.

²⁰⁷ 1500. máj. 4.: Óváry, I. nos. 893–894.

²⁰⁸ E. Kovács, Törökellenes, 58. 3. j.; Dobosy, Pierre Choque, 19.; Kosáry, Magyar külpolitika, 86.; Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 247.

²⁰⁹ Jászay, Velence, 192.

²¹⁰ Fraknói, Les rapports diplomatiques, 241.

a francia udvar, hiszen követei elküldésekor, januárban Ulászló még formailag házasember volt. 1500 végén sietett is a velencei diplomácia, hogy követei útján tudassa a francia udvarral, hogy Ulászló házasságát felbontották.²¹¹ Ekkor még, a fenti követség idején is a franciák is szorgalmazták a király házasságainak annulálását. Úgy fogalmaznék, *valamilyen* francia házasság szóba jöhetett, de legfeljebb a tárgyalások menete során. A fentebb említett spanyol követjelentés, már a követek megérkezése, 1500 áprilisa el tt tud arról, hogy a francia király *egy* házasságot ajánlott – s tudni véli, XII. Lajos unokahúgát, Angoulême-i Margit kezét ajánlotta el ször. A jelentés azonban még legfeljebb *tervekr l* beszél, hiszen egy másik tervr l is szól, melynek értelmében Margitot a francia király Arthur walesi herceggel is összeboronálná, hiszen sem consummálta még frigyt Aragoniai Katalinnal.²¹²

II. Ulászló sem késlekedhetett. A magyar király ekkor 44 éves volt, már nem volt fiatal, de keze immár felszabadult. Fiúutód híján az ország öröklésének kérdése azonban egyre akutabbá vált, amit természetesen örömmel figyeltek a Habsburgok. A francia követekkel való, 1500 tavaszán-kora nyarán zajló tárgyalások C. Tóth Norbert szerint gyorsan mentek.²¹³ Györkös viszont francia források alapján is bemutatta, milyen feszült és hosszú hetekig tartó alkudozás vette kezdetét. Úgy vélem, ha a házassági ajánlat informálisan fel is merült, azt a gyakorlatban, konkrétumok terén a franciák csak akkor vetették be, amikor egyre csak húzódott a szövetség ügye. Ennek a legf bb oka pedig az volt, hogy a magyarok XII. Lajostól pénzt kértek, amit vonakodott megadni.²¹⁴ (Ezért is jön majd kapóra az angol király, aki tudna pénzt adni, így fogalmazódik meg a magyar udvarban, hogy hozzá is forduljanak segélyért.) A magyar kormányzat úgy t nik egy nagy, a pápa által vezetett összeurópai törökellenes összefogásban gondolkodott. S csak akkor állt volna rá egy rtörök elleni háborúra, ha ehhez a Nyugat valóban ad anyagi támogatást. Azt remélték, minél több keresztény fejedelem csatlakozik annál több segély várható t lük. A franciák ezzel szemben korlátozott (magyar–francia, esetleg velencei) szövetségi szerz dést kínáltak, amely más hatalmakat, és különösen a Német-Római Birodalmat nem foglalta volna magában.²¹⁵ Végül is meg tudtak egyezni egyel re egy korlátozott, kétoldalú szövetségben: Magyarország és Franciaország 1500. július 14-én szövetségre lépett egymással. A Valois-k Lengyelországgal is kötöttek egyezményt.²¹⁶ C. Tóth szerint ekkor indították meg a francia házasságról szóló konkrét tárgyalásokat.²¹⁷ Július után a a francia, lengyel és a velencei követek tovább is maradtak, s szeptemberben meg is szemlélték a Bácsnál felvonult fegyveres csapatokat. Tanúi voltak annak is, ahogy a király kihirdette, maga indul a török ellen. A szövetség végs ratifikálására 1500. szeptember 16-án került sor.²¹⁸ Végül is úgy fogalmazták az egyezményt, hogy az aláíró felek „bármilyen más” (*contra quoscunque*) ellenféllel szemben is közösen lépnek fel, ha ez szükséges. Igaz, magyar kérésre a potenciális ellenfelek sorából kivették a pápát és a birodalmat s személyesen Miksát is, de a felek megállapodtak abban, hogy egyoldalú agresszió és az ilyenkor el írt békéltet tárgyalások kudarca után ellenük is lehetséges katonai akcióba bocsátkozni. Azaz mégis lehetett ennek egy Habsburg-ellenes éle.²¹⁹ Ez még inkább el térbe került, amikor 1500. november 11-én a granadai szerz désben XII. Lajos megegyezett a dél-itáliai térségben szintén érdekelt Aragoniai Ferdinánddal a nápolyi királyság megosztása fel l. Várható volt, a francia és aragón hadak megindulnak Nápoly meghódítására.

²¹¹ 1500. dec. 19.: Aragoniai Beatrix, n. 284.

²¹² CSP Spain, I. n. 260.

²¹³ C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgy lés, 1456.

²¹⁴ C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgy lés, 1456.; Györkös, Ulászló, 93.

²¹⁵ Györkös, Ulászló, 93.

²¹⁶ DF 293 344. p. 203–259. (British Library)

²¹⁷ C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgy lés, 1456.

²¹⁸ Sebastian Zustignan jelentése: Balogh, Velencei, III.; C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgy lés, 1456.; Tóth-Szabó, Szatmári [<http://mek.oszk.hu/05600/05660/html/03.htm#120> – 2014. márc. 7.]

²¹⁹ Györkös, Ulászló, 94–95.

Válaszképpen Jagelló-követ ment Franciaországba, Besseni György (Ji í B šín). E. Kovács szerint „Cseh” György cubicularius, udvari kamarás már ezt megelőzően, az 1500 nyarán elindult. Nézete szerint a logika azt kívánja meg, hogy még a szövetség előtt elindult, sőt, vissza is ért.²²⁰ Birkás szerint július 30-án indult útnak, hogy magával hozza Anne és Germaine de Foix arcképét.²²¹ Magam úgy vélem, ha már 1500 júliusa előtt visszatért, miért vártak a házassággal 1502-ig, azaz még vagy 14-15 hónapig? Nézetem szerint Besseni 1500 júliusa, az egyezmény megkötése után utazott a Valois udvarba. Főgel is ezt valószínűsíti, s Sanuto alapján azt közli, Besseni a leendő királynéről készült festményért ment Franciaországba.²²² Wenzel és Kropf is szól arról, hogy a követ megbízólevele szeptember 16-án Tolnában, a Bács felé tartó fegyveres országgyűlésre készült fel.²²³ Úgy látom, lehetséges, hogy még az országgyűlést is megvárta a cseh kamarás, s csak szeptemberben kelt útra július vége helyett, mert viszonylag későn, 1501 elejére ért vissza a képekkel. Ekkor már bejelentették, hogy Ulászló Foix-i Annát készült elvenni.

Ekkor még nem volt teljes a koalíció, hiszen a törökellenes szövetkezést hátráltatta, hogy a velencei dukátok csak szivárogtak, a segély egyelőre bizonytalan volt. Ulászló ugyan 1498 óta hároméves békében állott a Portával, de ez sosem akadályozta a határmenti beütéseket, egyik részen sem. 1500-ban azután az országgyűlésen felbontották a békét.²²⁴ Majd az év késő nyarától egészen 1500-1501 teléig összecsapások zajlottak a végeken. Ezzel azonban még az oszmánok „nem vették komolyan”, hogy Ulászló felmondja a békét.²²⁵ Sőt, egy spanyol követjelentés szerint 1500 folyamán maguk a budai török követek léptek fel az „ellenség” Velence ellen, s éppen a Signoria ellen kérték Magyarország segítségét, és azt, hogy maradjon meg a velük kötött béke.²²⁶ Azt jól sejtették az oszmánok, hogy Ulászló vonakodik kilépni a török fegyverszünetből, mert Corvin János horvát-szlavón-dalmát bán 1500. augusztusi boszniai portyáiban igazán nagy erőfeszítést nem tettek, pedig még némi velencei erő is harcolt a hadjáraton.²²⁷ Ulászló csatlakozásához az is kellett, hogy Velence 100 ezer dukátra emelje az évi segély összegét, s a pápa pedig belemenjen abba, hogy meghirdeti a keresztes búcsút.²²⁸ 1500. július 26-án VI. Sándor végre hajlandó volt, s velencei „nógatásra” nemcsak a keresztes búcsút hirdette meg és tett ígéretet, hogy a keresztet felvett uralkodók megtarthatják a tizedet, hanem az 1499. december 24-én meghirdetett szentév bevételeit is átengedte a *cruciata* aktívan harcoló résztvevőinek, Velencének, Lengyelországnak és Magyarországnak.²²⁹ Ez azt jelentette, a jubileumi búcsút mindenkinek módjában áll elnyerni, aki a török elleni hadjáratra pénzt adott – oly módon, ahogy II. Ulászló és Velence kérte, azaz a jubileumot ünneplendő senkinek sem kellett Rómába mennie.²³⁰ Mi több, a szentatya kinyilatkoztatta, hogy a keresztes háború céljára minden egyházi javadalomra három évig tizedet vetnek ki. Majd látjuk, milyen fontos lesz nemcsak Franciaország, hanem Anglia számára is propagálni, maguk is harcba szállnak és fegyvert fognak – hiszen így s beszédhetik a keresztes tizedet és az az országukban maradhat.

²²⁰ E. Kovács, Magyar-francia, 172.

²²¹ Birkás, Francia utazók, 26.

²²² Főgel, II. Ulászló udvartartása, 114.; Sanuto, III. 630.

²²³ Wenzel, Ulászló, 728.; Kropf, Anna, Anna, 698.; C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgyűlés, 1461.

²²⁴ C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgyűlés, 1456.

²²⁵ Kronológia, I. 326–27.

²²⁶ „[...] escriuió el turco a sus enbaxatores que tiene con el rey haziendoles saber la vitoria que ovo de los venecianos, y llamalos enemigos de nobleza, y dezia que presto quería yr a Roma a castigar al Papa, que le ditzian que hera mal christiano”: Correspondencia de Fuensalida, 168.

²²⁷ Jajca, n. 173.

²²⁸ Jászay, Velence, 197.

²²⁹ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 245–246.; Setton, Papacy, II. 527.

²³⁰ Pásztor Lajos: *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*. Bp., 2000. 120–22.; Kubinyi, Magyarok a késő-középkori Rómában, 84.

Magyarországon a velencei és a pápai szövetség végső formába öntésére, valamint annak kihirdetésére csak azután került sor, hogy Isvalies legátus 1501. márciusában hivatalosan is kihirdette a keresztes bullát,²³¹ majd többször meghosszabbította azt 1503 tavaszáig. 1501. május 12-én (Pederin szerint 13-a után) kihirdették a szövetségi egyezményt is.²³² A szerződő felek, Magyarország, a Szentszék és Velence a császárt, a francia, a spanyol, a portugál és az angol királyt is felkérték a csatlakozásra.²³³ A király már pár nappal később, 1501. május 20-án megbízta Lónyai Albert zenggi kapitányt, hogy a segélyösszeg első részletét, mely Zengben volt fizetendő, felvegye a velenceiektől. (Utóbb Foix-i Anna királyné, illetve a jó korán elé küldött, Újlaki Lőrinc herceg vezette 400 fős küldöttség Velencéből Magyarországra történő utazását fedezték ezen összeg egy részéből. Ezt, 7000 aranyat maga Lónyai vette fel 1502 nyarán egy másik részlettel együtt.²³⁴) II. Ulászló ünnepélyesen azt is vállalta, személyesen száll hadba Szendrőnél. Ha ez ugyan nem is történt meg, a háborús készülődés mindenesetre megindult.

Korábban Kosáry Domokos alapján elfogadtuk, hogy Ulászlónak nem kellett a főga török elleni harchoz, „tessék-lássék útra kelt, de már Tolnárról dolgavégezetlenül visszafordult”. C. Tóth Norbert, újraértékelve a bácsi és a tolnai országgyűléseket, mindezt túlzónak érzi, és hangsúlyozza, a magyar felsővezetés igenis komolyan gondolta a törökellenes fellépést – adót vetett ki a városokra és a bandériumtartó urakat kötelezte a fegyveres harcra –, valamint felvonultatta a teljes magyar hadat a végeken.²³⁵ Magunk is úgy véljük, az, hogy egy-egy katonai sikerről lehet számolni – 1501 elején Kozsulics Pál és Drazsojevics Zsarkó török területen a Bisztriciáig nyomultak; az év során magyar erők felmentették Jajcát és vereséget mértek Szekender boszniai pasára;²³⁶ továbbá Corvin János a Neretva-völgyén egészen Mosztarig portyázott, majd Vingárti Geréb Péter nádorral együtt győzött is egy török egység felett – azt támasztja alá, hogy a Jagellók komolyan gondolták a nyugati hatalmak, így Anglia bevonását is a keresztes háborúba. Kosáry úgy vélte, hogy mivel 1501. június 1-én Ulászló „ajándékokkal halmozta el a hazainduló török követet”, „mintha e barátságos gesztussal is jelezni kívánta volna, hogy részéről a háború nem lesz komoly”.²³⁷ Igazán jellemzi a korszak külpolitikájának megítélését, hogy Kosáry minének hátsó borítójára fülszövegében is ez a mondat szerepel, kiemelve, hogyan vélekedünk alapvetően Ulászló országlásáról. Tubero is úgy látta, Bajazid szultánnak is az volt a véleménye, hogy mivel Ulászló a francia és a velencei követség idején visszatartotta a hozzá érkező török követet, a „magyar csak ijesztgetni akar [...] hiszen tisztában van azzal, hogy az az összeg, amiben a velenceiek a magyarokkal megegyeztek, [...] még lovaik sarkantyúzására is kevés, nemhogy rendes sereg kiállítására”.²³⁸ Magam némiképp máshogy vélem, ha nem is azt akarom állítani, hogy a király hatalmas hadjáraton gondolkodott volna. Maga II. Ulászló is tisztában volt a vállalkozás nehézségeivel: Ugyanekkor a megyékhez rendeletet intézett, amelyben tudatta, hogy a törökökkel kötött békét a rákosi országgyűlés felbontotta és meghagyta, hogy fegyveres erejünkkel Szent Mihály napjára Bácsra gyűljenek

²³¹ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 255.; 1502. feb. 12.: A pápától és bíborosi kollégiumtól II. Ulászlónak a török ellen vezetendő hadjárat céljára fizetett évi 40.000 forintnyi segélyösszeg utolsó harmadának fedezésére a magyarországi, köztük a veszprémi püspökségek betöltéséért Rómában fizetendő díjak is felhasználhatóak. Mon. Vesp. IV. n. 93.

²³² 1501. jan. 20.: A Signoria Lengyelországot is bevette az egyezménybe. Óváry, I. n. 905.; Főgel, II. Ulászló udvartartása, 111. A bíboros 1502. augusztus 22-én keltezte utolsó búcsúlevelét, csak azután hagyta el az országot. DL 93 699.

²³³ „[...] item che il re de Romani, re di Franza, realli de Spagna, re de Ingalterra, et re de Portugallo sarano exortati a intrar in tal liga”: Wenzel, Sanuto, I. 256.; Óváry, I. n. 915.

²³⁴ Lónyai Albert velencei követségei, n. 1–2.; Főgel, II. Ulászló udvartartása, 124.

²³⁵ C. Tóth, Az 1501. évi tolnai országgyűlés, 1463., 1466.

²³⁶ Istvánffy, IV. k. 103.

²³⁷ Kosáry, Magyar külpolitika, 91.

²³⁸ Tubero, Feljegyzések, VIII/2. 261.

egybe. A király azt írta, maga is készül a támadásra, s hogy elbb nem fog fegyvert, annak az oka, hogy rövid id alatt nem tud elkészülni a háborúra, a kincstár üres, a legutóbbi országgylésen megszavazott adó is nagyon gyéren folyik be. „Veszedelemes és szégyenletes” is volna, „ha ily dicsőséges háborúra” kell el készület nélkül vállalkozni. De szükség van óvatosságra is. „Készüljenek tehát titokban s készületeiket ne nyilvánítsák”, nehogy megtudja a török s haddal támadjon, mi nemcsak az országnak volna veszedelemre, de árthatna azon ügynek is, a melyben Budán bizonyos követekkel tárgyalások folynak.²³⁹ Nem lehet azt mondani, hogy a török nem lett volna veszélyes, hiszen például Foix-i Anna Magyarországra érkezte, s Zenggből Fehérvárra utazása közben, „az menyegző előtt kevés nappal” oszmán csapatok törtek be Pozsegába és Valkóba, s Malomfalvánál tzzel-vassal pusztítottak, ami nincs messze a királyné útvonalától. A törökök „[...] mindenfelé nagy félelmet szerzének, úgyannyira, hogy még azok a főrendek is, azikre bízattatott vala a királyné asszony hozása, nem keveset kényszerítettének tartani, mind magok s mind az késérik, attúl”.²⁴⁰

Ulászló nagyra értékelte, hogy most a török ellen Velence anyagi és hadi segítségével léphet fel, s reménykedett további nyugati szerepvállalásban. Éppen ezért kisebb gyzelmeket a Jagellók, valamint szövetségeseik ki is használtak: például Európa szerte nyomtatásban terjesztették Corvin János és Vingárti Geréb Péter gyzelmét – igaz, azt nem, hogy majd 1501 márciusában a bán Blatánál Boszniában nagy vereséget szenvedett. Somi Józsa alsó-magyarországi főkapitány és temesi ispán Szerbiába ütött be, s még Foix-i Anna királyné is a saját szemével láthatta a hadi dicsőség hagyományos jeleként Budára küldött török fejeket. Ezeket azután a budai palota kertjében levő szökőkút köré tzték.²⁴¹ Ugyanígy kelt híre nyomtatott újságlapokon, Zeitungokon annak, hogy a Szlavóniába 1502 tavaszán betört törököt Somi Józsa, Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda, Kanizsai György nándorfehérvári bán és Drágffy Bertalan volt erdélyi vajda hogyan dúlta fel az oszmán területeket Nikápolyig, pusztította Vidint, s egyesülve Corvinnal hogyan nyomult egészen Szarajevóig.²⁴² A balkáni sikerekhez nagy reményeket főtött és a keresztes eltköltséget Ragusa városa is komolyan vette, olyannyira, hogy – feltehetően Velencén át értesülve Foix-i Anna királyné érkezéséről – éppen a francia és angol követek Magyarországra érkezéséhez igazítva küldött követet Ulászlóhoz, 1502. augusztusában.²⁴³ Egyszóval a magyar hadi akciók híre Nyugat-Európába is eljutott, s életben tartotta a keresztes lelkiületet. A híreket akár a Magyarországra 1502 szén érkező angol követ, Geoffrey Blythe is ismerhette.²⁴⁴ A hadi eseményeket Európa-szerte élénk érdeklődéssel figyelték, hiszen még folyt az ennek érdekében hirdetett búcsú terjesztése, amelynek Németországban Raimundus Peraudi bíboros volt a gazdája. Volt az, aki szorgalmazta a nyomtatványok megjelentetését, melyekről Borsa Gedeon részletes listát és beszámolót adott.²⁴⁵

6. Anglia és a törökellenes vállalkozások a 16. század elején

A törökellenes szövetség, a keresztes összefogás kiterjedt Angliára is. VII. Henrik már 1500. április 7-én, Lepanto elestének a hírére támogatásáról biztosította a török elleni

²³⁹ Tóth-Szabó, Szatmári [<http://mek.oszk.hu/05600/05660/html/03.htm#120> – 2014. márc. 7.] 1500. júl. 21-én Sáros vármegyéhez: DF 229 170.; Wagner, Diplomatarium., 17–19.

²⁴⁰ Istvánffy, IV. k. 105.

²⁴¹ „De mid m az katonák török fejeket az királynak gyzedelem jelensége látásának kedvéért küldötenek volna, az kútfél, melynek vizét óncsévéken az várba vették, s az királyné asszony abból szokott vala innya, lerakták volna, mivel immár megfonnyadtak s -büdösültek vala, az következék beléle, hogy az vízzel soha többé nem élt teljes életében.”: Istvánffy, IV. k. 106.; Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 259.

²⁴² Istvánffy, IV. k. 105.

²⁴³ Gelcich, Ragusa, n. 417.; A követek csak 1503 februárjában tértek vissza. uo. p. 826.

²⁴⁴ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 266.

²⁴⁵ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 257.

összefogás céljából alakult velencei-szentszék, majd Magyarországgal kiegyeztethetőséget.²⁴⁶ A Tudor uralkodó már ebben az évben megbízta római rezidens követét, Silvestro de' Giglit, az 1498-ban Worcester püspöki székébe emelt itáliai diplomatáját, továbbá elindította a Kúriába másik hűbéres támogatóját, Adriano Castellesi de Cornetót, Hereford leendő püspökét, hogy ajánljanak anyagi támogatást a pápának a török ellen. A pápa szeptemberben ki is nevezte a keresztes hadjárat angliai kincstárnokává Castellesit. Hogy nyomatékokot adjon Castellesi szerepkörének, VI. Sándor 1503-ban bíborossá emelte, VII. Henrik pedig Anglia kardinális protektorává tette.²⁴⁷ Anglia csatlakozása vagy legalább pénzbeli segítsége egyre égetőbb szükség volt. 1500. szeptember 5-én a velencei Signoria tudósította az angol udvart is Modon elestéről, majd a pápa is írt erről Westminsterbe, hangsúlyozva, a törökök nemcsak tengeren, hanem Magyarország ellen, szárazföldön is törnek előre. Mind a Signoria, mind a pápa nyomatékosan kért segítséget.²⁴⁸ A pápa is valóban számított Tudor Henrik támogatására.²⁴⁹ VI. Sándor 1500. február 10-én egy különmegyezményt is kötött Angliával a segély vállalása tekintetében.²⁵⁰ A velencei Köztársaság római követétől 1501. július 24-én érkezett levél tanúsága szerint a római angol követ tudósította arról, hogy az angol király eltökélte a keresztes vállalat iránt. A Signoria tudatta a követtel, hogy az ügyben nemsokára követet fog küldeni Angliába.²⁵¹ A keresztes bullát és a jubileumi búcsút Angliában is kihirdették 1501 elején, sőt, a király ki is nyomtattatta és terjesztette az országban.²⁵² Ugyanígy nyomtatva propagálta a pápának írott saját válaszelevelét, melyben nagy összeg támogatást ígért a Szentszéknek a török ellen.²⁵³ A pápa azt is kérte, ha szükséges, az angol király maga is szálljon hadba személyesen és legyen a következő nyáron Itáliában.²⁵⁴ Henrik kifejezte, azt javasolja, hogy Csehország, Lengyelország és Magyarország a szárazföldön indítson hadat, hiszen nekik bírnak a legnagyobb tapasztalattal a török elleni harc terén, és más hatalmak, mint Anglia is, azt *anyagilag* támogassák, valamint, mivel „nagy tengeri hatalom”, a *flottájával* álljon ki.²⁵⁵ A király azt is kijelentette, a pénzbeli segélyt hajlandó haladéktalanul megadni,

²⁴⁶ Sanuto, III. 298–300.; Setton, Papacy, II. 526.

²⁴⁷ Underwood, The pope, the queen and the king's mother, 74.

²⁴⁸ Sanuto, III. 750–52.; Setton, Papacy, II. 522. Ezt követte a pápai exhortatio „contra Turcos post acceptum Modon”. Setton, Papacy, II. 524.

²⁴⁹ E. Kovács, Törökellenes, 50.; Sanuto, III. 893.955–57.; Busch, England, 170.

²⁵⁰ T. F. Mayer, „Castellesi, Adriano (c.1461–1521)”, ODNB [http://www.oxforddnb.com/view/article/174, accessed 20 Feb 2013]

²⁵¹ Kropf, Anna, 701.

²⁵² „[...] willing and effectually desiring to provide and withstand the most cruel purpose and infinite malices of our most cruel enemies of our Christian faith the Turk, which continually studieth and greatly inforceth himself with all his might and strength to subvert and utterly destroy the holy religion of our sovereign Christ, as it is not unknown how now of late the said most cruel enemy hath obtained and gotten with great might and power many and divers great cities and castles as Modon, Neoponton, and Corona, with many other towns and possessions which was then in the domination and possession of Christian people, and most cruelly hath slain and destroyed infinite number of Christian people without mercy or pity, [...] King Henry the Seventh, with all his progeny, all archbishops, bishops, abbots, dukes, earls, barons, squires, gentlemen, yeomen, citizens, and strangers, and all other Christian people, both men and women [...] shall be assigned to [...] put into the chest for the intent ordained such sum or gratuity of money, gold or silver, as is limited and taxed here.”: BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 157b.; Letters and Papers Henry VII, II. 93–100.; CPL XVII. n. 53.

²⁵³ „Alexander enim salutem hominum prospiciendo per honestam causam suis quoque commodis serviendum statuerat, quare pretium suae gratiae constituit, et ut rex id fieri non impediret partem gratiae offerebat, ac [ut] populus libentius iuaret, praedicabat *se primo quoque tempore bellum adversus Turcas suscepturum. Ita pecunia non mediocriter confecta est, at bellum nondum inchoatum in Turcas*, qui de nobis multa interim oppida ceperunt, sed diu meliora.” Polydore, Anglica historia, XXVI. k. 43.

[http://www.philological.bham.ac.uk/polverg/26eng.html – 2014. március 19.]

²⁵⁴ Bacon, History of Henry VII, 182,

²⁵⁵ Henrik feltételei: 1501: „[...] take conclusions with the said Princes, how and in what manner and for what it should be best to withstand the said Turk [...] the Pope writeth of the tripartite Warre that his Highness hath decreed and determined against the said Turk, and how the Hungaries, Boyams and the Polans, the which shall make war by land against the said Turk, shall have aid in money of the Princes of Italy and other that may

s t, hamarosan személyesen indul a török ellen, s flottájával megjelenik Itália partjainál. Az angol uralkodó azonban azt a *nem csekély* feltételt szabta, hogy a spanyol, a francia, a magyar, a lengyel király és a császár mellett a szentatya maga is *személyesen* szálljon harcba és biztosítsa az angol sereg szállítását és élelmezését. Tekintve, hogy Rodrigo Borgia már 70 éves volt, Henriknek nem kellett tartania attól, hogy valóban megindul a keresztes had.²⁵⁶ A király óvatosan ugyan, de megpróbált kihátrálni a személyes hadbaszállás és az aktív szerepvállalás mögül. Logikus érveket is hozott fel: Anglia messze van a hadszíntért l, a háború maga, a flotta felszerelése és élelmezése is sokkal, háromszor annyiba kerülne.²⁵⁷

not personally be in the said Warres, the whiche discrete ordinaunce and provision the King's Highnesse right well considereth, marketh, and commendeth [...] Warre to be made by lond by the Germaine's, Hungaries, Boyams, and Polons ayenst the said Turke, the Kings Grace greatly commendeth, seing that they be best acqueynted and expert in faicts of werre and fraudis of the said Turkes [...] other Princes, not personally being present to the said Expedition in likewise doeng their parte and being contributory. And also the King of Almayns, Hungry, Bohom, and Polon, in like maner effectually making Warre by land ayenst the said Turkes [...] that the Kyng of Romaynes with his armee by land, and the Kings of Hungry, Bohom, and Polon, according to the decre of the Popes Holynesse, begynne to warre ayenst the said Turk": BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 150.; CPL XVII. n. 57. cxv.; Ellis, Original letters, Ser. 1. Vol. I. 48–52.; Bacon, History of Henry VII, 183.; Halliwell, Letters of the Kings of England, 185–88.; Temperley, Henry VII, 362.

²⁵⁶ „[...] our holy fader hath requyred and desired the Kings Grace, that, seing yf remedie be not had this wynter the Turke is like next somer to be in the parties of Italic to the subversion of Cristen feith, [...] the Pope is Holynesse thinketh it right according, that the King in his person, with Navy convenient, yeve his assistance ayenst the Turke in his partie, and desireth the Kings Grace to be certified spedely, when, in persone, with what Navy, and in to what place he will applie. [...] Kings Grace hath be, is, and allway wilbe as sorie as any Cristen Prince that the Turke shuld eny thing attempt ayenst the Cristen Religion, and willeth and desireth as moche as any Cristen Prince, that the same Turke may be so at this tyme withstand, rebuked, and punysshed, that he ne noon of his successours shall dare hereafter so temerously any thynge attempt ayenst the Cristen feith. The King considering that the malice of the Turke and jeopardie of the Cristen feith is at hand, [...] in causyng peax and unities to be made amongs the Cristen Princes [...] which divisions hath yeven the Turke greates boldnesse to attempt the Warre ayenst the Cristen feith. Albe it the Kings Grace is, and of long tyme hath be, thanked be God, at peax a with all Cristen Princes. Ferthermore the King's Grace considering that the Pope, in his owen person, having the assistance of the King of Fraunce or the King of Spayne, entendeth to goo ayenst the said Turke and to jeopard his lif, thinketh his highnes worthy grete thanks of God and man ; for asmoche as he had lever offer hym self to the jeopardie of werre to suffre deth, then to see the Cristen feith in jeopardie, in that following th example of Criste whos place he occupieth here in erthe. And sorie the King's Highnesse is that he, seing the distaunce of his Reynie from thos parties may not conveniently with his Navy and power, in so holy a purpose, yeve assistance according to his mynde [...] The Kings Grace sheweth that he hath as goode zeale and love to the diffence of the Cristen feith as any Prince lyvyng [...] And to that Prince of the said Princes that will take upon hym and with effect and good diligence will resiste the said Turke, the King both with men and money metely and conveniently for his partie wol yeve assistance, [...] the Popes Holynes hath offred to goo ayenst the Turke in his owen person [...] Kings Grace [...] his costs by reason of suche ferneshe shuld be gretter then other Princes shuld, yet, having a sufficient space to prepaire him self to soo long a Journey, is contented in his own propre persone, and with armye according, to take upon hym the said charge, to come personally and joyiie with the Popes said Holynes yf the same Pope woll personally goo ayenst the said Turke. Provided that the Popes Holynes shall assigne a certeigne and a sure Porte to the whiche the Kings Grace with his armye may comme and also shall provide sufficient Navy, maisters, and maryners, armours and habiliments of warre and vitail, and all other necessarie thinges, to receyve the said King and al his people, and all his and their stuff and cariage, and for the contynuaunce of the same as long as the King and his army shall have nede therof.” BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 150.; Ellis, Original letters, Ser. 1. Vol. I. 48–52.; CPL XVII. n. 57. cxv.

²⁵⁷ „[...] if the King shulde send any help or Navy by the See it shulde litle prouffite, considering the ferre distance of thos parties so to be besegied, troubled, or obsessed by the said Turke; and also the Englishe maryners have not ben accustomed to sail any farther but to Pyses which is not half the Journey for it is vj. or vij. monethes sailyng from Pises to thos parties where they myght do the Turke any noyance ; and so all the cost doon by See shulde litle or nothing proficte in this behalf [...] they say that if soo be the King shuld send from his Royame his Navie by the see, the men being in the same shuld nede twice or thries vitaylling or they shuld come where they shuld applie, and yet then peradventure they shuld applie where no socour wold be had. And also the said shippes myght be sore troubled with contrarie wyndes, so that they shuld not com to doo any goode in this greates cause: and also considering the greates stormes and perilles of the see and parteth shippes and driveth theym to severall coosts, and twiseth theym often tymes to perisshe, and soo there shuld be grete costs

Mégis, Angliában sokkal pozitívabb volt a felhívás visszhangja, és sokkal lelkesebb volt a keresztes bulla fogadtatása, mint akár Franciaországban vagy akár a Birodalomban.²⁵⁸ Nem gondolkodott konkrét katonai segítségnyújtásban maga Velence sem. a Köztársaság sem akart fegyveresen konfrontálódni a szultánnal. ASignoria kúriai követe is úgy fogalmazott 1502 júniusában, hogy a keresztény fejedelmek legfeljebb anyagi támogatásra kaphatók, s „saját részüket a magyar királynak ajánlják fel”.²⁵⁹

A búcsú – valamint a keresztes tized – bevételeinek az összegyűjtésére külön követek érkeztek Angliába, elbb 1500 októberében Giovanni Vera bíboros,²⁶⁰ majd Gaspar Pou (Powe/Pons/Ponce) pápai protonótárius, legátusi megbízással. Fel voltak hatalmazva arra, hogy a jubileumi búcsút is a keresztes had céljaira szedjék be.²⁶¹ Kimondva-kimondatlanul az is a megbízásuk volt, hogy arra bírják az angol királyt, álljon személyesen a török ellenes had élére.²⁶² Pou legátus még 1502-ben, a francia és a magyar követek angliai missziója alkalmával is Londonban tartózkodott, hiszen a jubileumi búcsút 1502. húsvétjáig meg is hosszabbították – így be is mutathatta az éppen ott járó – alább részletezend – magyar követeknek, Henrik népének elkötelezettsége révén mennyi pénz gyűlt össze.²⁶³ Tudjuk, hogy a legátus 1502. április 16-án a Szent Pál székesegyházban tette közzszemlére a felnyitott pénzesládákat – amit akár az ott járó magyar és francia követek is megtekinthettek, s meggyőzhetek arról, Anglia mennyire elkötelezett a *negotium Dei* iránt.²⁶⁴ Ismerve Tudor Henriket, bizonyára megragadta az ebben rejlő propaganda-lehetőséget. A keresztes búcsút olyan szélesre nyitották, amennyire csak lehetett. A szimoniákusok és más bűnösök is megválthatták penitenciájukat a török ellen adományozott pénzzel.²⁶⁵ Igaz, a tized beszédese nehezkese ment, az angol király inkább egy a fapapoktól szedett egyházi jövedelemadó, subsidium gyűjtését pártolta volna, semmint a mindenkire kiterjedő tizedet. E célból a canterbury-i érseket fel is hívta, hogy tartson egy konvokációt.²⁶⁶ Nem véletlen, hogy Henrik és John Morton érsek éppen akkor – 1502. április 11-én – tartotta az egyházmegyei gyűlést, melyen a keresztes segély összegyűjtéséről volt szó, amikor a magyar követek éppen a török elleni segítség ügyében jártak Angliában.²⁶⁷ Össze is gyűjtöttek a bűnbocsánatból több mint 12.000 fontot, maga a király 4000-et (20.000 aranydukátot²⁶⁸) adott saját kincstárából – amit

and chargies doon by the King, and yet noo noysaunce therby doon to the said Turk. Yf ther shulde be any noubre of Shippes and men, and suche as were according to the Kings honour, sent for the said expedicion, yet considering the distance of his Rialme and the nyghnes of their Roialmes, the Kings costs and charges, albe it thei shuld be very large.”: uo. Lásd még: Lunt, Financial relations, 157.

²⁵⁸ Lunt, Financial relations, 156.

²⁵⁹ „[...] e qui disse tutte le operazioni buone fatte per lui in questa cristianissima expedizione, in esortar li principi cristiani et in contribuir la porzion sua al Re d’Ongaria”: Dispacci di Antonio Giustinian, I. 15.

²⁶⁰ Sanuto, III. 892–3. A bulla: „Cum res impiissimorum Turchorum sicut omnibus palam ets cum aperto Totius Christianitatis periculo in dies fortius invalescant [...] remedia adhibere [...]”: Setton, Papacy, II. 529.

²⁶¹ BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 150.

²⁶² Gairdner, Henry the Seventh, 177.

²⁶³ Vagyoni kategóriák szerint határozták meg, ki mennyit tartozik fizetni egy névleges római zarándoklatért adott bűnbocsánatért. „First, every man and woman, what degree, condition, scale of or state soever they be, if it be an archbishop, duke, taxes, or of any other dignity, spiritual or temporal, having lands, tenements, or rents, amounting to the yearly value of 2,000 [pounds] or above, must pay, or cause to be paid, to this holy intent and effect, for defence of our faith against the most great and cruel enemy of the same the Turk, if they will receive this great indulgence and grace of this jubilee for them self [...] three pounds six shillings and eight pence.”: Letters and Papers Henry VII, II. 97–98.

²⁶⁴ 1501. április 18. után. CPL XVII. n. 57. cxvi–cxvii.; Lunt, Financial relations, 156–60.

²⁶⁵ CPL XVII. n. 58. cxviii.

²⁶⁶ CPL XVII. n. 53. cxii.

²⁶⁷ Illetve tartottak már egyet februárban, de valószínűleg legpropagandisztikus okokból elhalasztották, és még egyszer összehívták a gyűlést áprilisa. CPL XVII. cxvi.

²⁶⁸ 1 font = 4,5-5 arany.

akár be is tudott mutatni a magyar követeknek.²⁶⁹ Polidoro szerint is nagy mennyiség pénz gyűlt össze.²⁷⁰ Ezért is mondhatta később az akkor már feltörekvő, fiatal Thomas Wolsey – akkor még királyi káplán és a titkos pecsétre nézve, Richard Foxe-nak titkárja –, hogy VII. Henrik „Krisztus legalkalmasabb instrumentuma, hogy a keresztény vallás ellenségeit legyőzzük”, „sem a császár, sem a francia király, sem az aragón vagy a magyar király nem alkalmasabb” hogy expedíciót vezessen a török ellen. Ők már nem tudják visszaszerezni vagy megbosszulni, amit elveszítettek, ez a tehetség csak az angol királyban van meg, ezért kell neki felvennie a fegyvert és magának vezetnie a kereszties háborút.²⁷¹ Jól érzékeltette a későbbi bíboros-lordkancellár, hogy a hitetlenek ellen már nem lángelek kereszties királyok kellenek, „instrumentumokra” van szükség, akik pénzelni képesek a kereszties vállalkozásokat. Tudor Henrik, a fősvény kalmár-király épp ilyen volt. 1503 folyamán a canterbury-i konvokáción kívül még további összegeket gyűjtöttek össze a yorki egyházmegyében.²⁷² Lehetséges, hogy ebből az összegből származott a későbbiekben a Miksa császárnak nyújtott segély. Ennek a török elleni valószínű felhasználásáról, mint majd látni fogjuk, nem tudunk. (Csakúgy nem tudjuk természetesen, hogy pontosan mire fordították a majd Magyarországra Velence útján eljutó angol segély.)²⁷³ A kutatók véleménye szerint az összesen idközben 16.000 fontra, majd 1503-ra 20 ezerre emelkedő összeget VII. Henrik nem tartotta meg magának, hanem valóban a kereszties had céljára fordította, s részben Magyarországra küldte. A király önzetlenül átadta a begyűjtött pénzt az egyháznak, s továbbra is hangoutatta, maga is hajlandó a harcra.²⁷⁴ Adriano Castellesi római követ szerint „ az

²⁶⁹ 1502. szept. 16.: Privy Purse expenses of Henry VII: In: Bentley, *Excerpta historica*, 85–134. itt 128.; Tyerman, *Crusades*, 351.; „De concilio et subsidio a clero contra Turcas concessio. Alexander VI. papa [...] defensionem fidei contra Turcas imposuit clero Anglicano subsidium unius integre decimae [...] rex [...] mandat [...] ad convocandum clerum [...] clerus in convocatione [...] concesserunt ad defensionem christianae religionis contra Turcas 12000 libras”: Wilkins, *Concilia*, III. 646–47.; *Letters and Papers Henry VII*, II. 116–17.; Lunt, *Financial relations*, 157–159.; Henrik magánadománya: *Memorials of King Henry VII*, 413.; Lawrence, *Church*, 220.; Setton, *Papacy*, II. 532., III. 48.

²⁷⁰ „Ita pecunia non mediocriter confecta est”: Polydore, *Anglica historia*, XXVI. k. 43.

²⁷¹ „[...] no Chrynstyn prince wych was more met and convenient for the expedicion against the Turke, for that incas the emperor, Frenche kyng or the kynges of Arragon, Portugal, Hongerey, [...] shuld interpryse and take thys thyng opon them yt shuld be thought that they dyd it for ther singuler awantage rather to recovyr suche as they have lost or to attayne to that they have no ryght on to or to be revengyd of them [Turks] wych hath don them in jurie in tyme past, wych cowde nat be jugyd or fownde in your grace, they seyde, ye war instrumentum Christi maxime idoneum ad debellando[s] Christianae religionis hostes, exortyng your garce that be gone so to contynue and go forward and helpe forwardes”: *Records and papers concerning England and Burgundy, 1499–1508*: BL Cotton MS Galba B. II f. 139.; *Letters and Papers Henry VII*, I. 441.

²⁷² Lunt, *Financial relations*, 159.; *The records of the Northern convocation* (1907), 204.

²⁷³ Lunt, *Financial relations*, 160.

²⁷⁴ Róma, 1504. jan. 4.: Adriano Castellesi jelentése Henriknek: „Hadrianus Card. Sci. Chrysogoni, ad Henricum VII [...] ac quam magnifico opere vestra majestas capellam in ea ecclesia [...] aedificet, quantaque bona fecerit pro Sede Apostolica [...] de pecuniis decimae vestre majestatis permissione in Anglia impositis et [...] collectis [...] vestram majestatem ad opus fidei contra Turcos subsidium concessisse. Alios ostendi reges et principes cruciatus ac subsidia admisisse in suis regnis, sed pro se ipsis non pro Sede Apostolica illa voluisse et integre exegisse, multaque ac pulcherrima contra Turcos promississe [...] Rex Romanorum subsidio recepit, sed pontifex ne obolum quidem accepit [...] Rex Gallorum, qui cruciatus et decimas habuit in suis locis, pro seipso exegit, nec in uno denario pontifex participavit [...] Rex Hispaniae hoc ipsum fecit, Rex Hungariae, Rex Poloniae, et fere omnes alii [...] vestram majestatem solam fuisse inter omnes Catholicos principes qui non solum admisit pro Sede Apostolica dictas cruciatus et subsidia, sed etiam antequam colligerentur, de suis propriis pecuniis xxi milia scutorum auri Sedi Apostolicae solvenda hic Romae commisisse [...] se in id bellum contra Turcos in defensione fidei non solum auxilia possibilia et praesidia quae haberet, sed se ipsam quoque personaliter venturam”: BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 162.; *Letters and Papers Henry VII*, II. 116–17.; Lunt, *Financial relations*, 159. Fordításban kidv: „I was not silent on the score of the two cruciatae conceded by your Majesty, nor did I pass over the recent subsidy [...] [other princes] wanted [the subsidies] and collected them entirely for themselves [...] they had promised to perform many wonderful deeds against the Turks [...] Your Majesty was alone among all the Christian princes in that he not only allowed [...] the said cruciatae and subsidies for the Apostolic see, but [...] delivered [...] 20,000 gold ducats to be paid from your own funds [...]

egyedüli fejedelem, aki áldozott a keresztes had céljára”. az aki nem csak szavakkal harcol, hanem segítyt is küld, és ha kell, maga áll a háború élére a török ellen. volt az „egyedüli fejedelem, aki áldozott a Kereszt Ügyére”. A francia király és a császár a maga részére szedte be a keresztes subsidiumot és a tizedet, és egy dénárt sem juttatott a pápának, s ugyanígy tettek Magyarország és Lengyelország királyai, ahelyett, hogy adakoztak volna a keresztes céljára. A többi fejedelem csak szavakban, ígéretekben harcol a török ellen.²⁷⁵ A Tudor-politika valóban áldozott a keresztes ügyre, de sokat profitált annak a hangoztatásából is, hogy egyedül állt ki a szent cél érdekében.

A propaganda is szorgalmasan dolgozott. VII. Henriknek, mint „keresztes fejedelemnek” hatalmas reputációja alakult ki. A pápától elnyerte a johannita rend protektora címet – a Szent János Lovagrend nagymestere maga kérvényezte, hogy Henrik, a keresztény hit „igazi bajnoka” legyen a rend védelmezője „az egész keresztény világon”.²⁷⁶ A címet majd fia is öröklé 1511-ben.²⁷⁷ Nem lehet elvitatni, hogy a Tudor királyság anyagilag is támogatta a török elkenni harcot. A 1501-ben például már Anglia adta a rodoszi lovagok flottájának negyedrészt.²⁷⁸ Anglia jelentősen támogatta katonailag is a rodoszi lovagok harcát, hiszen nagy számban védelmezték angol lovagok a szigetet egészen az utolsó csepp vérükig.²⁷⁹ 1501 és 1527 között az utolsó angol perjel, Sir Thomas Docwra magánvagyonából is sokat áldozott.²⁸⁰ Minden pragmatizmusa ellenére úgy tnt, Tudor Henrik élete vége felé valóban szinte elkötelezettséget mutat a keresztes eszme felé – vélhetően az elkövetett „bűnei” miatt is bocsánatot kívánt nyerni.²⁸¹ Majd látjuk, 1502-ben 10 ezer fontot küldött Miksának a török elleni harcra. Ez ugyan abban a történeti pillanatban a valóságban a York trónkövetelők féken tartását volt hivatott biztosítani, de Henrik ezen kívül is valóban tervezett közös törökellenes háborút a császárral. 1503-ban az angol király követeknek az a feladata, hogy megtárgyaljanak egy keresztes háborút, mert „a császárnak hadat kell viselnie a török ellen, mert el fogják pusztítani az országát”. A Tudor uralkodó valószínűleg tekintette, ha a török eléri a Birodalom területeit. Miksa úgy válaszolt, hogy a célból birodalmi győlelem hív össze 1503-ban, amelyre Anglia és más királyságok követeit is meghívja.²⁸² VII. Henrik még halála előtt néhány hónappal, 1508 novemberében is kifejezte azon óhaját, hogy a hitetlenek ellen kíván hadba szállni, s meg is határozza a hadjárat és az abban való részvétel feltételeit.²⁸³

Még két tényező van, ami miatt egyre értékesebbé vált Anglia részvétele a keresztes koalícióban, s a pápa is egyre nagyobb jelentőséget tulajdonított a Tudorok bevonásának.

and had offered for the war against the Turks in defense of the faith not only to supply all possible aid and support, but even to go on the Crusade in person”: Setton, Papacy, III. 48.; Tyerman, Crusades, 351.

²⁷⁵ Setton, Papacy, III. 48.

²⁷⁶ Aiméry d’Amboise nagymester Henrikhez: Rodosz, 1506. máj. 27: „[...] consuevimus protectores habere qui nos et res nostras Christiano nomini dedicatos contra Turcos defendant ut professionem nostram ad honorem Christianae fidei complere valeamus absque Christianorum impedimento [...] verae catholicae et honoris Christiani zelantissimae [...] vestram sacram regiam [...] ordinamus nostrum nostraeque religionis et militiae per universum Christianum orbem [...] protectorem, fautorem, patronum et defensorem [...]”: PRO E 30/1613.; BL Cotton MS Charters VI. 10.; Letters and Papers Henry VII, I. 287–88.; Setton, Papacy, III. 47.

²⁷⁷ Tyerman, Crusades, 351.; Letters and Papers Henry VII, I. 287–88.

²⁷⁸ Ettore Rossi: „The Hospitallers at Rhodes, 1421-1523”, In: H. W. Hazard (ed.): *The fourteenth and fifteenth centuries*. (A History of the Crusades. Ed. Kenneth. M. Setton. Vol. III.) Milwaukee, 1975. 314–339. itt 329.

²⁷⁹ Setton, Papacy, II. 349.

²⁸⁰ 28000 dukátot. Andrew A. Chibi, „Docwra, Sir Thomas (d. 1527)”, ODNB [<http://www.oxforddnb.com/view/article/7726>, accessed 1 March 2013]; Tyerman, Crusades, 356.

²⁸¹ Setton, Papacy, III. 47.; Temperley, Henry VII, 226.

²⁸² „[...] the king of Romaynes [...] the Turke wull destroye his countreys [...] and thus he must nedes make warre ayenst the Turke”. A császár válasza: the matier of Turkes, ayenst whom I entende to make warre [...] and at this next somer to kepe a diete for the said matier of the Turkes, to the whiche I wull praye the king of England to send his orators, likewise as every other prince shall do”: BL Cotton MS Galba B. II f. 121b.; Letters and Papers Henry VII, I. 209–10.

²⁸³ Correspondencia de Fuensalida, 494.

Angliában a Rózsák Háborúját követően megindult és egyre nagyobb fejlődésnek indult a gazdaság. A 15. század második felében már a tengeri kereskedelem jelentős profitot termelt. Az angol hajók a Baltikum és a Mediterráneum áruforgalmának egyre jelentősebb szereplőivé váltak. Az angol király már arra is képes volt, hogy maga adjon kölcsönt kereskedőnek, vagy hajóit bérbe adja! A királyság bevételei – köszönhetően a szigorú királyi fiskális politikának, a bírságoknak, az elkobzott birtokoknak, a jövedelemadóknak és az áruforgalmi és árumegállító jogokból és egyéb a hazai kereskedelmet védő vámokból származó bevételeknek – a Rózsák Háborúját megelőző évekhez képest a 16. század első éveire háromszorosára nőttek. A kincstári tartalék, melynek egy része drágakövekben és aranyban volt, összesen a királyság 9-10 évi összjövedelmével volt egyenértékű.²⁸⁴ Egy szóval, az üres zseb császárhoz és a háborúi miatt eladósodott francia királyhoz képest Angliának volt pénze – még a Habsburgoknak is képes volt kölcsön adni.²⁸⁵ XI. Lajos francia király 1481-es, a pápához írott keresztes tervezetében azzal számolt, hogy még a polgárháború sújtotta Anglia is képes feleannyi keresztes segílyt adni, mint a Birodalom, vagy a Katolikus Királyok, 100.000 dukátot.²⁸⁶

Másrészt igaz, hogy Anglia csak néhány éve kászálódott ki a Rózsák Háborújából, de volt flottája és „ismerte a tengereket”.²⁸⁷ A 15. század végére IV. Edward félelmetes hajóhadat szervezett.²⁸⁸ Tudor Henrik 1492-ben franciaországi hadjárata idején 500 hajó lefoglalását rendelte el az átkeléshez.²⁸⁹ Nem véletlen, hogy a velenceiek és a pápa még a Rózsák Háborúja közepette is megkönyékezték IV. Edwardot a török elleni segítség ügyében.²⁹⁰ Hajózni tudni kell, a Anglia birtokában volt a tudománynak, míg versenytársai nem. Az alapvetően szárazföldi berendezkedés Franciaország vagy a Szentszék által felfogadott nehézkes gályák nem versenyezhetek a rövid idő alatt hadihajóvá átalakítható több száz angol kereskedelmi hajóval. VII. Henrik állandó királyi hajóhadat is tartott fenn, s maga is épített nagy teherbírású és komoly tűzérsséggel is felfegyverzett hadihajókat. A Regent és a Sovereign a kor legnagyobb hadihajói voltak, 600 tonnásak, egyik 1441, a másik 225 ágyúval. 1489-es breton hadjáratához a király 66 hajót vett zár alá – a korona gyakorlata volt a kereskedelmi hajók lefoglalása (*impressment*).²⁹¹ Mivel II. Bajazid tudatosan fejlesztette a flottáját, fontos támaszpontokat szerzett karnyújtásnyira az itáliai kikötőktől – Otranto megszállását 1480-81-ben –, valamint a szultán és utódai nyíltan meghirdették a harcot a tengereken is, és kiterjesztették azt, szövetkezve a Mediterráneum nyugati vizein „uralkodó” észak-afrikai mór kalóz-emírekkel,²⁹² egyre sürgetővé vált, hogy olyan erők is beszálljanak a tengeri háborúba, akik képesek voltak például arra, hogy kitűzzék a Tudorok lobogóját Új-Fundlandon.

Anglia kereskedelmi érdekeit is sértette a földközi-tengeri mór elretörés. Erre próbált Henriknél apellálni Mánuel portugál király, amikor 1505-ben közös keresztes hadindítást javasolta.²⁹³ Anglia is érdekelt volt, hiszen az alkalmairól is megérezte a Földközi-tengeren

²⁸⁴ Mackie, Tudors, 214., 218. Lásd még: David Grummitt: „Henry VII, Chamber Finance and the New Monarchy”, *Historical Research* 72 (1999) 229–43.; Lásd: Anthony Goodman: *New Monarchy. England 1471-1534*. Oxford, 1988.

²⁸⁵ 1508. nov.: 10.000 arany: PRO E 30/1736. Mattingly, Diplomacy, 137.

²⁸⁶ Setton, Papacy, II. 370.

²⁸⁷ Arthur Nelson: *The Tudor navy: the ships, men and organisation, 1485-1603*. London, 2001.; David Loades: *The Tudor Navy: An administrative, political and military history*. Aldershot. 1992.

²⁸⁸ Gillingham, Rózsák, 281.

²⁸⁹ Currin, Traffic, 116.

²⁹⁰ 1465, 1479: Calendar Venice, I. nos. 397., 467.

²⁹¹ Mackie, Tudors, 210.; C. S. Goldingham, „The Navy under Henry VII”, *EHR* 33 (1918) 472–88.; itt 447., 486.; John M. Currin: „The King's Army into the Partes of Bretagne”: Henry VII and the Breton Wars, 1489–1491”, *War in History* 7 (2000) Nov/Issue 4: 379–412. itt 383., 387.

²⁹² Housley, Crusading and the Ottoman threat, 116., Setton, Papacy, II. 527.

²⁹³ Letters and Papers Henry VII, II. 125–32.; Bernardi Andreae, Vita Henrici Septimi, 83.; Setton, Papacy, III. 48.

egyre inkább kritikusabbá váló mór-oszmán veszélyt. A Velencéhez számtalan szállal kötő szigetország kereskedelme megérezte mindazokat a hátrányokat és csapásokat, amiket a Köztársaság elszenvetett. Emelkedtek a vámok, a bor ára, a hajózás veszélyesebbé vált, a török bármikor, bárhol embargót rendelhetett el.²⁹⁴ A Katolikus Királyok is azt remélték Angliával kötött szerződésekkel, hogy az angolok tengeri erőinek vehetik hasznát, ha megindulnak Szicília és Dél-Itália megszerzésére.²⁹⁵ Spanyolország urai már 1502-ben felvetették VII. Henriknek, hogy egyesítsék flottáikat, gyülekezzenek Genovában, és a rodoszi johanniták vezetésével induljanak a hitetlenek ellen.²⁹⁶ Tudor Henriknek volt hadiflottája, be volt rendezkedve arra, hogy elretolt tengeri erődjét, Calais-t tengeren, egyfajta „hídon” át lássa el. A rodoszi lovagok már egyre kevésbé tudtak ellenállni, Velence a békére törekedett, a franciák pedig képtelenek voltak hajózni „navigare necesse est” értelmében.

Már korábban is Anglia volt az, amely valóban jelentős flottát volt képes kiállítani a Kereszt Ügyéért. Oroszlánszív Richárd flottáját 100-150 hajóra lehet becsülni.²⁹⁷ A hadi vállalkozásokban igénybe vett hajók túlnyomó többsége „zár alá vett” (*arrestandis et capiendis*) hajó volt. A kereskedelmi hajók tulajdonosait kötelezték, hogy hadiszállítás céljaira alakítsák át hajóikat (*eskippamentum*). Az is előfordult, hogy ha a hajókat nem is, de a rajtuk szolgáló tengerészeket lefoglalták (*eligendis*).²⁹⁸ A hajókat a városoknak „jól felszerelve” (*bien apareille* vagy *naves bene munitas*) kellett a sereg behajózási helyére küldeniük és a légénység ellátásáról az indulásig maguknak kellett gondoskodniuk.²⁹⁹ Ez többnyire azt jelentette, hogy a hajóknak *dupplici eskippamento*, azaz „kettős”, tartalék hajókötelézzel és vitorlázattal kellett rendelkezniük, sőt, valamikor dupla légénységgel is, „hadihajóvá” átalakítva (*naves de guerra*, hadakozókkal, *gentz armées*).³⁰⁰ 1355-ben például csak lóból 25000-at hajóztak be és alakítottak át több száz hajót.³⁰¹ Már Calais első, 1347-es ostroma idején a tengeri zárlatot több mint 100 hajó tartotta fenn, több mint 6000 haditengerésszel a fedélzeten. Összesen az ostrom alatt 853 hajót, 23.907 tengerészt és 30-32.000 katonát mobilizáltak.³⁰² Az 1359-es reimsi hadjáraton Anglia 800 hajónyi flottát mobilizált.³⁰³ A 15. században indult meg egy komolyabb királyi hadihajóhad (*naves regis*) építése: V. Henrik már 35-40, köztük több, saját maga számára építtetett hadihajóval bírt.³⁰⁴ VIII. Henrik monumentális Mary Rose-át pedig nem kell bemutatni.

²⁹⁴ Tyerman, *Crusades*, 320.

²⁹⁵ CSP Spain, I. n. 275.; Mackie, *Tudors*, 175.

²⁹⁶ Memorials of King Henry VII, 410–13.

²⁹⁷ R. W. Unger: „The northern crusaders: the logistics of English and other northern crusaders fleets”, In: *Logistics of Warfare in the Age of the Crusades*. Ed. John H. Pryor. Aldershot, 2006. 251–273. itt 257.

²⁹⁸ „assignavimus [...] marinarios [...] eligendum et capiendum”: Rymer, *Foedera*, III. i. 428.; Timothy J. Runyan: „Naval Logistics in the Late Middle Ages: The Example of the Hundred Years’ War”, In: *Feeding Mars: Logistics in Western Warfare from the Middle Ages to the Present*. Ed. John A. Lynn. Boulder, 1993. 79–103. itt 89.

²⁹⁹ *Rotuli Scotiae in Turri londensi et in Domo capitulari westmonasteriensi asservati*. Vol. I. Temporibus regum Angliae Edwardi I. Edwardi II. Edwardi III. London, 1814. I. 210.; Rymer, *Foedera*, II. ii. 1201.; Craig L. Lambert: „The Contribution of the Cinque Ports to the Wars of Edward II and Edward III. New Methodologies and Estimates”, In: *Roles of the Sea in Medieval England*. Ed. Richard Gorski. Woodbridge, 2012. 59–78. itt 63.

³⁰⁰ *Rotuli Scotiae* I. 209., 210., 231., 248., 305., 309., 311.; CCR 1337-1347. 307., Rymer, *Foedera*, II. ii. 1095.; Kettős légénység: CCR 1318-23. 533.

³⁰¹ Herbert J. Hewitt: *The Organization of War under Edward III*. Manchester, 1966. 86.

³⁰² Craig L. Lambert: *Shipping the Medieval military: English maritime logistics in the fourteenth century*. Woodbridge, 2011. 247., 251.

³⁰³ Andrew Ayton: *Knights and warhorses: the English aristocracy under Edward III*. Woodbridge, 1999. 270.; Sőt, arra is volt pénze, hogy flamand hajókat béreljen: Rymer, *Foedera* III. i. 445.

³⁰⁴ Colin Richmond: „The keeping of the seas during the Hundred Years War: 1422-1440”, *History* 49 (1964) 283–98. itt 285–87.

7. Foix-i Anna házasságának diplomáciai el készítése. Az 1502-es angliai követség

E. Kovács Péter feltárt egy 1500. évi angliai követjárásra vonatkozó adatot is: magyar követek mentek Angliába 1500 október végén.³⁰⁵ Kíséretükben volt két lengyel követ is. Mindezt Sanuto alapján ismerjük, az angliai források nem szólnak róla.³⁰⁶ Ez a követség feltehetően az 1500. szén Franciaországba küldött magyar és lengyel misszióval összhangban történhetett, s elképzelhető, hogy eredetileg nem is volt a tervek között, csak az események alakulása révén lett feladat az angol király meglátogatása is.³⁰⁷ A magyar diplomácia irányítói id. közben valószínűleg a velencei diplomácia útján értesültek Anglia pozitív magatartásáról. E. Kovács felteszi, hogy már ekkor pénzsegélyt is kértek Henriktől, amit a Tudor-uralkodó későbbi (1502. július 20-i) levele alapján feltételez.³⁰⁸ VII. Henrik e szerint azt írta Francesco Capello velencei követnek, aki éppen elhagyta Angliát, s *salvus conductus* állított ki neki, hogy Ulászló a „korábban ígért pénz” ügyében írt neki, ami arra vonatkozhat, hogy az 1500. év szén, a Franciaországból „átmenet” magyar követek útján Henrik ígért segélyt Ulászlónak. A magyar uralkodó 1501-ben, a követek visszatértekor értesült erről, s az 1501. szeptemberében indított követségével küldött levelében természetesen már erre, „a korábbi ígérvényre” hivatkozott. A velencei követ híradásában valóban az áll, hogy „a másik levél”, azaz, értelmezésünk szerint a *korábbi*, s nem az, amit majd az 1502-es magyar követek (Telegdi István és Bacskai Miklós) fognak hozni.³⁰⁹

II. Ulászló a francia szövetség ratifikálását követően, 1501. szén követeket is küldött XII. Lajoshoz. Arról is tudunk, Istvánffy tudósításából, hogy János Albert lengyel király halála után – 1501. június 17. – a magyar és cseh uralkodó levelet küldött a francia királyhoz. Ez még a júliusi szövetségekötés előtt lehetett, mert nincs benne szó házasságról.³¹⁰ Az 1501. évi, szíri franciaországi követség már házassági ajánlatra is választ adott. A magánéleti zavarai (Brandenburgi Borbálával, majd Aragóniai Beatrix-szal kötött házasságai)³¹¹ lassan kikeveredő Ulászló választhatott a francia uralkodó két rokona, Germaine és Anne de Foix között.³¹² A történet körülményeit megfelelően tisztázta a szakirodalom: némi hezitálás után, s a Besseni György által hozott festmény alapján, a magyar király választása az utóbbira esett.³¹³ Besseni visszaérkezése után Ulászló a raguzai dalmát humanistát, Feliks Petantius -ot vagy Petantius -ot (Felix Petantius) küldte Franciaországba, hogy elzetesen megkérje Anna kezét.³¹⁴ Erről a misszióról sokat nem tudunk, de feltételezzük, az 1501. évi szeptemberi, hivatalos, Telegdi-Bacskai-féle követség előtt – s Besseni György Magyarországra való visszaérkezése, 1501. eleje után – történhetett, azt, s az azzal járó, a mennyasszony tervezett Magyarországra hozatalát mintegy el készítendő.

1501. szeptember 19-én Telegdi István királyi tanácsos, kincstartó (†1514) Bacskai Miklós nyitrai, majd erdélyi püspök és (új)fént) a cseh Besseni György indult franciaországi

³⁰⁵ E. Kovács, Törökellenes, 50.

³⁰⁶ Sanuto, III. 1102.

³⁰⁷ Óváry I. nos. 926–27. 1501. szept. 19-e után indultak el. Ulászló felhatalmazza Franciaországba küldött követeit, hogy a Velencétől segély címén neki járó 100.000 aranyból 3000 aranyat felvegyenek. Október 23-án értek Velencébe. Óváry I. n. 929.: Bacskai Miklós nyitrai püspök, Telegdi István és Besseni György nyugtája a velencei Signoriától fölvetett 3000 aranyról.

³⁰⁸ Woodstock, 1502. július 20.: „the King of Hungary had written to him certifying the transmission of other letters which the King of Hungary had addressed to King Henry [...] to solicit payment”: Calendar Venice, I. n. 826.; Kropf, Anna, 699.; Wenzel, Marino Sanuto Magyarországról, 173.

³⁰⁹ Calendar Venice, I. n. 826.

³¹⁰ Istvánffy, IV. k. 105.

³¹¹ Wenzel, Ulászló, 630.

³¹² Le Roux de Lincy, Détails sur la vie privée d’Anne de Bretagne, 165.

³¹³ Kropf, Anna, 697–698.; Főgel, II. Ulászló udvartartása, 112.

³¹⁴ Főgel, II. Ulászló udvartartása, 115. Felice Petanzio da Ragusa/Felix Petanzio a Jagelló-udvar jól ismert humanistája volt, m. vett Ulászlónak ajánlotta: *De itineribus in Turciam Libellus*. Később, a cambrai-i liga id. szakában is járt francia és spanyol követségben, vagy a johannita nagymesternél.

delegációba. December 5-én értek Orléans-ba.³¹⁵ Céljuk els dleges az volt, hogy hazahozzák Anne de Foix hercegn t, Ulászló választott jegyesét, de emellett az angol uralkodóval is tárgyalásokat kellett folytatniuk. A Jagelló-diplomácia minden bizonnyal értesült követségei révén is, vagy ha máshogy nem is, Velence és a pápa révén, 1501-ben arról, hogy a Tudorokkal szembeni York-ház trónkövetel i, Edmund és Richard de la Pole Miksa császárhoz menekültek Tirolba, ahol a német-római császártól ígéretet kaptak arra, hogy a birodalom támogatni fogja trónigényüket. Az 1501 szeptemberében Angliába küldött magyar követek indulásuk idejére már tudatában voltak annak, hogy a York-ház tagjai a Birodalomban, éppen 1501 nyarán Tirolban vannak. Ulászló tehát politikáját is e szerint kellett, hogy alakítsa. 1501 augusztusának végén döntötte el Velence is, hogy újabb követeket küld Angliába³¹⁶ – ekkorra már Velencébe is megérkezhetett a híre, hogy a Yorkok Tirolban vannak. (Részletesebben lásd alább.) Végül október 19-én nevezték ki s majd novemberben indítják útnak követeiket, Girolamo Donatót, Domenico Trevisant és Francesco Capellót XII. Lajoshoz, utóbbit VII. Henrikhez is – kifejezetten a török elleni segély ügyében.³¹⁷ A Signoria természetesen tud a Valois-udvarban men magyar követekr l, hozzájuk is igazítja saját követei id rendjét. Feladatuk az, hogy a magyar követséggel közrem ködjenek és rábírák a francia, királyt a török elleni aktívabb szerepvállalásra. Ugyanezt a feladatot kapta november derekán kapta Francesco Capello is, akinek Angliába kellett utaznia, hasonló célból.³¹⁸ Természetesen a velencei követek a keresztes háború ügyét voltak hivatottak el mozdítani, de a Signoria nem nézhette tétlenül, hogy ilyen fontos eseményekr l, mint amilyen a Tudor-ellenes trónkövetel k menekülése a Habsburgokhoz, ne els kézb l szerezzon tudomást. Már követe indulása el tt tudósította Velence a budai udvart, hogy azon fáradozik, hogy megnyerje Angliát az Ügynek.³¹⁹ A Signoria 1502. januárban követet indított Ulászlóhoz, s biztosította, hogy számíthat a keresztes hatalmak támogatására.³²⁰ Megbízottja már 1501 decemberében ott is van Angliában.³²¹ A velencei diplomácia élénk figyelemmel kísérte a fejleményeket. Capello már 1501 végén jelenthetett is, s már arról is tudomása volt, hogy a Franciaországban id z – december 5-én Orléans-ba ér – magyar követek *Angliába* is utaznak. Azt, hogy a XII. Lajoshoz induló követek Angliába is mennek, a Signoria már október végén tudta, pár nappal azután, hogy Telegdiék megérkeztek Velencébe – csak szeptember 19. után indultak útnak.³²² Az Angliába is utazó magyar követekr l a velencei források kit n közvetett információval szolgálnak. 1502. február 23-án arra utasította a Serenissima Titkos Tanácsa Francesco Capellót, angliai követét, hogy támogassa *majd* az angol udvarban a magyar küldötteket: azaz a velencei Signoria is tud róla, Angliába magyar követek mennek – „mire odaér a levél”, „meg fognak érkezni” –, így követét azzal bízta meg, együtt hassanak a királyra a pénzsegély érdekében.³²³ A Serenissima tehát mindent megtett, hogy Tudor Henrik pozitívan reagáljon a

³¹⁵ Le Roux de Lincy, Discours des cérémonies, 160. Besseni György megbízólevele fenn is maradt Párizsban: 1501. szept. 16.: Le Roux de Lincy, Vie de la reine Anne de Bretagne, III. 73–75.; Birkás, Francia utazók, 26.

³¹⁶ 1501. aug. 30.: Calendar Venice, I. n. 817.

³¹⁷ 1501. nov. 17.: „[...] et perché á la impresa turchescha etiam era bon aver ajuto dal re de Ingaltera”: Calendar Venice, I. n. 818.; Sanuto, IV. 240.

³¹⁸ Kropf, Anna, 701.

³¹⁹ E. Kovács, Törökellenes, 52.

³²⁰ 1502. jan. 31.: Óváry, I. n. 941.

³²¹ 1501. nov. 4.: Óváry, I. n. n. 931. A velencei Signoria közli magyarországi követeivel fáradozásait, hogy Angliát is megnyerje a szent célnak. Utasítja ket, hogy e híreket Ulászló királlyal s Bakócz esztergomi érsekkel közöljék. Calendar Venice, I. n. 818.

³²² 1501. okt. 31.: Óváry, I. n. 930. A Signoria tudósítja magyarországi követeit, hogy az Ulászló által a Franciaországba és Angliába küldött követekr l.

³²³ Kropf, Anna, 703–704.; „You are persuaded that before the receipt of the present ambassadors from the King of Hungary will have arrived in England, and that he will have assisted them to obtain from King Henry the aid demanded by them for Christendom [...] they are convinced of the necessity for aiding the King of Hungary,

magyar kérésekre. Capellót arra utasították, hogy tudatosítsa az angol királyban, milyen fontos Velencének Magyarország részvétele, „ha már 100.000 dukátot ki is utaltak Ulászlónak, s továbbra is folyamatosan ki fognak ennyit utalni évente”. Kérték, közvetítse az angol uralkodónál tartózkodó magyar követeknek, hogy a Köztársaság mennyire elkötelezett Magyarország irányában.³²⁴ Angliai követüket a velenceiek arra utasították, hogy minél inkább sürgesse Henriknél a pápának ígért pénzsegélyt.³²⁵ Római illetve más országokból, például spanyolföldi követeiket is folyamatosan arra utasították, bírják rá az ottani angol követeket, a keresztes vállalkozás ügyében tegyenek meg mindent, hogy Anglia részt vegyen.³²⁶ Capello megbízatása volt az is, hogy eszközölje ki a francia királytól, hogy vele együtt indítson is követet VII. Henrikhez, hogy együtt bírják rá a keresztes hadban való meli részvételre.³²⁷ Mi több, adja át szerencsekívánatait a király fiának, Arthur walesi hercegnek Aragónai Katalinnal történt menyegyzés alkalmából. (Az esküvő 1501. november 14-én kötöttetett.)³²⁸ A Signoria 1502. február 21-én, majd 23-án is újra írt Capellónak, s kérte, sürgesse a pápának a Tudor Henrik által ígért pénzsegély haladéktalan megküldését.³²⁹

A magyar követek angliai tartózkodásának pontos időpontja nem ismert, de 1502. márciusa (március eleje, esetleg február legvége, lásd a Signoria február 23-i levelét fentebb) és májusa közé kell tennünk.³³⁰ VII. Henrikről tudjuk, hogy a Jagelló-követek a francia király közbenjárására érkeztek, tehát XII. Lajos aktívan közreműködött Telegdiék angliai missziójában. Viszont Anne de Foix házassági szerződését 1502. március 23-án állították ki – ami nyilván nem történhetett meg a magyar követek jelenléte nélkül.³³¹ Így arra a következtetésre kell jutnunk, a magyar követek március 23-a után indultak útnak, s így március legvégére értek oda. Györkös szerint csak április 2-a után indultak el, mert ezen a napon halt meg Arthur angol trónörökös, s maga XII. Lajos is követet küldött a szigetországba, hogy részvétét nyilvánítsa.³³² Mivel tudjuk, hogy a magyar követek egy francia követséggel együtt érkeztek, valamint a francia király pénzén utaztak – az erről szóló fizetési kötelezvényt (*mandat de paiement*) 1502. január 19-én állították ki³³³ – valószínű, hogy a Valois uralkodó nem küldött egyszerre két követet. A részvétnyilvánítással megbízott francia követ április közepén érkezett Londonba. Erre Györkös az alapján következtet, hogy egy jelentés szerint a részvétnyilvánító követ érkezése után történt közeledés Henrik irányában a magyar követek részéről.³³⁴ Magam viszont azt hiszem, a velencei híradás alapján, ami felteszi, hogy február végén csak idő kérdése, hogy odaérjenek a magyarok, valamint annak vonatkozásában, hogy XII. Lajos fizetési kötelezvényét már január közepén kiállították, az április már kissé késő a magyar követek elutazására. Inkább március végére tenném, néhány nappal, akár egy héttel is Foix-i Anna *per procuram* esküvére, feltehetően en március 23-a utánra. (Annak fényében viszont, hogy Sanuto híradása – mely szerint VII.

whose position causes him to be much feared by the Turks”: Calendar Venice, I. n. 821. A követ ott van Angliában március folyamán. Sanuto, IV. 240.

³²⁴ 1502. feb. 23.: Capellónak: Calendar Venice, I. n. 821.

³²⁵ 1502. feb. 18.: „Henrik elkötelezett a kereszténység érdekében, ezért is hozzá kell folyamodni, tegyen elkészületeket a hit ellenségei elleni harcra, és küldje el a megígért pénzt”: Calendar Venice, I. n. 820. RI XIV,4,2 n. 19594. 1502. feb. 23.: A velencei követet utasítják, tegyen meg mindent, hogy Henrik adjon pénz vagy bármi egyéb segélyt: E. Kovács, Törökellenes, 52.

³²⁶ 1501. aug. 30.: Calendar Venice, I. n. 817.; 1502. feb. 4.: uo. n. 819.

³²⁷ 1501. nov. 17.: Calendar Venice, I. n. 818.

³²⁸ Kropf, Anna, 702.

³²⁹ Kropf, Anna, 703.

³³⁰ Kropf tavaszra teszi: Kropf, Anna, 705.

³³¹ Kropf, Anna, 699.

³³² Jacques de Montbel, Entremont ura. Györkös, Ulászló, 100.

³³³ Auton, Chroniques, 217.; Györkös, Ulászló, 99.; Kropf, Anna, 700.

³³⁴ „[...] et d’empuis la venue vers luy dudit sieur escuier, aucunes ouvertures luy en avoient esté faictes, tant par les ambassadeurs d’Espagne et de Hongrie [...]” Mathieu Bacquier angol követ jelentése Grenoble-ból, 1502. jún. 28.: Champollion-Figeac, Lettres de Rois, II. 515.; Györkös, Ulászló, 100.

Henrik elutasító levelet küldött a hozzá utazó, már úton lévő magyar követeknek – április 18-án kelt, későbbre tehető az indulásuk. Nem tudjuk persze, mikor érkeztek el a hírek Sanutohoz, s mikorra datálta azokat egészen pontosan.³³⁵⁾

Az angol uralkodó azonban nem volt könnyen meggyőzhető. Mikor megtudta – feltehetően velencei forrásból, hogy magyar követek érkeznek hozzá, első reakciója elutasító volt. A velencei híradások szerint már az úton lévő követeknek azt írta, saját szavaival, hogy „aki nem képes háborúzni a török ellen, az kössön békét vele”.³³⁶ Úgy tűnik, a követek első audienciája idején, március végén vagy április elején, vagy akár a többszöri kihallgatásukkor sem volt Henrik ínyére a segély kifizetése. A velencei követjelentésből tudjuk, hogy II. Ulászló írt Henrik királynak és Capellónak is az ígért pénzsegély ügyében. Ez utóbbit felszólította Ulászló, hogy amint a pápai breve megérkezik, sürgesse az angol királynál az Ulászlónak ígért összeg kifizetését. Henriknek válasza Ulászlóhoz ez ügyben az volt, „hogy mindaddig, míg a magyar király és más hatalmak követeinek jelenlétében stipulált feltételek nincsenek teljesítve és a szükséges pápai breve nincsen kiállítva: sem a törvény, sem a méltányosság nem követelheti azt, hogy az angol király az ígért összeget kifizesse. Amint az említett feltételek teljesedésbe mennek és a pápai breve megérkezik, Henrik be fogja váltani ígéretét”.³³⁷ Tehát még ekkor is elutasító volt. A francia király haza is hívta követét, aki feltehetően a magyarokkal együtt érkezett.

Henrik elűzt Ulászló követei még ezután is többször felelevenítették, hogy korábban pénzt ígért. A velencei követ jelentéséből kiderül, pápai legátus is tartózkodik Angliában, s is a mielőbbi segélyt forszírozza.³³⁸ Ezért azt hihetnénk, hogy a folytonos segélykérések miatt lett ingerült Tudor Henrik. De másról van szó.

Érdekes módon a kezdeti negatív hozzáállás után nemcsak fogadta a követeket, hanem májusban maga ajánlott szerződést tervezet – egy közös, magyar-lengyel-angol szövetkezés megkötésére, amelynek elfogadásától tette függvé a magyar király által kért pénzsegély megadását. VII. Henrik még egyszer megerősítette, „azt válaszolja a magyar királynak, hogy a magyar követek jelenlétében megerősített szerződésben vállalt feltételek teljesítése mellett is teljesíteni fogja vállalásait”.³³⁹ Május 20-án illetve 27-én követet, Geoffrey Blythe-ot bízott meg a magyarországi tárgyalásokkal, s arra utasította, kössön szövetséget és ígérjen pénzbeli segélyt, 10 ezer livre-t Magyarország királyának egy törökellenes hadjáratra, „contra Mahometanos”.³⁴⁰ (A kérdés egyik kutatója úgy véli, a

³³⁵ Calendar Venice, I. n. 822.

³³⁶ 1502. ápr. 18.: „Di Ingaltera. [...] re [...] á scritto a li oratori ungarici, andavano li, che, veneundo per aver soccorso contra il turcho, non vadino, dicendo, chi non pol far guerra contra il turcho, fazi paxe; ergo niun ajuto si ará”: Sanuto, IV. 252.; Calendar Venice, I. n. 822.

³³⁷ 1502. júl. 20.: Kropf, Anna, 705., Calendar Venice, I. n. 826.

³³⁸ Calendar Venice, I. n. 820.

³³⁹ uo.

³⁴⁰ „De Liga cum Ladislao Hungariae Bohemiaeque Rege contra Mahometanos. Non conquiescet Mahometana [...] Populum Cristianum aliqua gravi et miseranda clade afficere [...] amicitia mutuoque auxilio omnium Christianorum Principum amoveantur [...] Nos [...] mutuam amicitiam contraximus [...] Hungariae Bohemiaeque Regis [...] pro communi Christi Fide tuenda, certam, firmam, [...] Intelligentiam, necnon amicitiam, ligam, unionem, et confoederationem perpetuam [...] contrahere, inire [...] volumus”: PRO C 76/184 m. 1.; Rymer, Foedera, XIII. 4. Hadsegély. „Pro Rege memorato de Subsidio concedendo [...] Regi [...] aliquod subsidium gratuitum, sub certis modo et forma, a nobis foret praestandum, maxime cum nos in persona nostra ire, aut copias vel armorum gentes a regno nostro ad tanta tamque remota loca trajicere non facile finit locorum distantia [...] concedentes plenam [...] cum Serenissimo Principe confratre nostro [...] oratoribus [...] nunciis ab eodem Serenissimo Principe ad hoc habentibus, de super certis pecuniarum summis aut certa pecuniarum summa, per Nos eidem [...] Principi concedenda sive donanda in auxilium et subsidium defensionis Christianae Fide. Cum quibus quidem pecuniarum summis idem confrater noster aliquem idoneum militum sive gentis armorum teneatur conducere et eos ad napharios conatus Turchorum impetus reprimendos mittere [...] Qui contra Turcos proficiscantur, et pro rata ipsarum pecuniarum per aliquod tempus nomine nostro et sub nostro vexillo armis nostris insignito militent et bella effectualiter gerant”. uo. 5–6.

magyar követség bírta rá Henriket arra, hogy pénzt és követet is küldjön.³⁴¹) A lengyel Akta Aleksandra oklevéltár közöl egy hasonló tartalmú követutasítást már május 20-ról – igaz, abban még nincs szó a hadsegélyről, azt a fenti angol okleveleken kívül csak Ulászló november 19-i, Sándor lengyel királyhoz írott levele tanúsítja, melyben továbbküldi hozzá az angol szövetségi ajánlatot.³⁴² Ahogy a későbbiek kiderül, valóban nyújtott pénzügyi segítséget Ulászlónak. VII. Henrik a Sándor lengyel királynak küldött, 1502. május 30-i levelében, melyben is törökellenes szövetségre kéri, s meg is nevezi a magyar követeket, Telegdit és Bacskaít, támogatja az Ulászlóval való szövetséget („eorum persuasioni libenter annuimus”).³⁴³ (E. Kovács feltételezi, hogy a harmadik követ, Besseni György Franciaországban maradt.³⁴⁴) Meg is indokolja, hogy bár szívesen állna hadba maga is személyesen, fegyvert és hadat a nagy távolság miatt nem küldhet, így küld subsidiumot. Az auxiliumból a török elleni harcra megfelelő számú sereget fogadhat fel, és az angol király saját zászlaja is képviseltetik a harcban. Érdekes módon a korabeli diplomáciában mindez nem maradhatott titokban: 1502 július elején a római velencei követ arra kéri a pápát, hogy hasson az angol királyra, írjon is neki, hogy az általa Magyarország királyának megajánlott 10.000 dukát megérkezzen.³⁴⁵ A pápa a velencei követnek adott július 4-i válaszában már arról szól, hogy a francia király nem tudja kifizetni a törökellenes ligában vállalt rá eső részt (15 ezer dukátot) Magyarország királyának, így az összesen 40 ezer dukát összegyűjtésére csak úgy van remény, hogy Anglia királyának a saját részén kívül „szabadságában áll” a hiányzó összeget pótolni. Ebben már az is benne van, hogy a Kúria tud a május végén a magyar követeknek tett angol ajánlat (10 ezer dukát) mellett a császári udvarban tett másik, ugyancsak 10 ezer dukátos angol ajánlatról is.³⁴⁶ S ehhez a velenceiek közbenjárását kéri.

³⁴¹ Kurucz, *Die britische*, 38.

³⁴² A május 20-i szövetségi ajánlat (protocollum, Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie, Metrika koronna: Libri legationum) „Henricus [...] rex Angliae [...] Sciatis, quod cum truculentam [...] perditissimam Turcorum gentem christianis omnibus et Christi religioni ad modum semper infestam esse perspicimus [...] contraxerimus, animadvertimusque Wladislaum, Hungariae Bohemiaeque regem, dictis nostris inimicis, Turcis videlicet [...] Imprimis capitulatum actum conventumque extitit hinc inde et promissum, quod nos praedictus rex Angliae [...] firmam, bonam, meram et puram intelligentiam, ligam, unionem et confoederationem perpetuam contra Turcos et alios quoscunque hostes praesentes et futuros, ad conservationem et defensionem regnorum, habemus, possidemus [...] agatur, tractatur vel attemptetur quod possit cedere in damnum, praeiudicium aut aliquod incommodum vel iacturam personae, status et dominii alterius partis vel ad impedimentum defensionis religionis christianae contra Turcos, sive alios fidei hostes [...]”: Akta Aleksandra, n. 75. DF 290 311.; DF 290 312. [Kép III/1.]; II. Ulászló: 1502. nov. 19.: „[...] oratores nostros pro aliquo subsidio contra Turcos petendo ad certos principes et potentatus christianos, ad regem etiam usque Angliae misissemus, idem rex non contentus multis et praeclaris bonae et sinceræ amicitiae indiciis, quae praesetulit et ipsis nostris oratoribus ostendit, singularem etiam confoederationem et intelligentiam nobiscum [...] habere desideravit. In cuius rei effectum cum eisdem nostris oratoribus unum oratorem suum, virum Ganfredum decanum Eboracensem ad nos miserat cum certis articulis, quos praesentibus alligatos [...] mittendum duximus.”: Akta Aleksandra, n. 132.; DF 290310. (protocollum, május 30., ebbe belefoglalva, Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie, Metrika koronna: Libri legationum) [Kép III/2.]

³⁴³ 1502. máj. 30.: „Henricus [...] rex Angliae [...] venerunt [...] episcopus Nittriensis [...] Stephanus Thelegdy, oratores [...] principis Vladislai Hungariae et Bohemiae regis, pro nonnullis negotiis [...] totius Reipublicae christianae concernentibus [...] a quibus oratoribus hortati sumus, ut tam cum ipso Vladislao, quam etiam *foedus et amicitiam iniremus* [...] .mittimus Ganfredum Blithe, [...] in oratorem cum nostris litteris et monumentis”: Akta Aleksandra, n. 76. DF 290310. (protocollum, Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie, Metrika koronna: Libri legationum)

³⁴⁴ E. Kovács, *Törökellenes*, 52.

³⁴⁵ „Ha ricevuto commissione dai Capi del Consiglio dei dieci di pregare il Papa che scriva al Re d’Inghilterra, perché contribuisca i diecimila ducati dei denari del giubileo e della crociata [...] e concessi al Re d’Ungheria per la spedizione contro i Turchi”: Dispacci di Antonio Giustinian, I. 48.

³⁴⁶ „Affare dei danari della crociata raccolti in Inghilterra [...] .Circa i denari del giubileo e della crociata, il Papa risponde all’Oratore: Nui concedessimo el giubileo e cruciata a quel Re [di Francia], [...] quel Re , zoè ch’ el ne desse ducati 15,000 e il resto fusse per conto suo, dei qual ancora fin a questo zorno non ne abbiamo avuto un quattrin. De questi 15,000 [...] che siano dati al Re d’Ongaria [...] s’ el non li vuol tuor in conto delli 40,000 che nui li damo per la forma delli capitoli della lega [...] Dei ducati 40,000 (dai 15,000 in suso) el Re de Inghilterra

Hatásos is lehetett a Serenissima közbenjárása, mert szeptemberre a velencei követ már arról tud, hogy „Anglia küldi a 15 ezer dukátot, amiben megegyeztünk”.³⁴⁷ Hogy hogyan lett a 10 ezerb l 15 ezer? Id közben, augusztus elején és derekán a Foix-i Anna kíséretével tartó angol követ, Blythe Velencében id zött, s esetleg felhatalmazása volt többet is ígérni Magyarországnak és Velencének, nem tudjuk. Mindenesetre a dolog összevág, Blythe tárgyal a Signoriával, és szeptemberre már Rómában 15 ezer dukátról szól a követ.

El kell gondolkodni azonban azon, mi történt ebben a két tavaszi hónapban, ami az angol diplomáciát álláspontjának felülvizsgálatára készítette? Valaminek történnie kellett, mivel mind a velencei, mind a francia követet május 30-án visszahívták.³⁴⁸ Az els elutasító reakció után nem pusztán a magyar követek fogadására került sor, hanem szerz déstervezet készítésére, angol követ Magyarországra küldésére, majd konkrét anyagi segítségnyújtásra is. Úgy t nik, hogy az említett id szakban valami meggy zte VII. Henriket arról, hogy érdemes komolyan vennie a magyar segélykérést.

Els gondolatunk az is lehetne, hogy a török veszély akutabbá válása változtatta meg az angol király véleményét. 1501-1502 folyamán ugyanis a velenceiek folyamatosan szorultak vissza Moreában. Egyes híradások szerint a Signoria vénjeinek a fejében már 1499-ben megfordult, hogy kihátrálnak a keresztes szövetségb l, és békét kérnek a Portától.³⁴⁹ A kés bbiekben – miután 1501 augusztusában elesett Durazzo és a török gályák 2-3 napi hajóútra voltak Itáliától – egyre gyakrabban merült fel, hogy puhatolózásba kezdenek egy esetleges fegyverszünet irányába, ahogyan arra sor is került 1502 szén.³⁵⁰ A kúriai velencei követ már akkor egy lehetséges békér l beszélt, amikor 1502 júniusában a magyar követek visszafelé tartottak Angliából a keresztes segély ígéretével.³⁵¹ 1502 decemberében, amikor éppen csak hogy Magyarországra kísérték a francia királylányt és Anglia segélyét hírül adták Budán, már a szultán küldött követet egy békeegyezmény tervezettel Velencébe, válaszul a Signoria szí ajánlatára.³⁵² A törökellenes vállalkozás mögött a háttérben a Signoria bizonyult a leggyengébb láncszemnek. Igaz az is, hogy Magyarország is puhatolózott a törökkel való béke irányába, Istvánffy szerint Velence indíttatására,³⁵³ s mihelyt visszaindult az angol követ Magyarországról s megérkezett az angol király pénze, Ulászló már követet küldött Rómába, hogy puhatolózzon, mi lenne egy esetleges magyar-török békér l a Szentszék álláspontja.³⁵⁴ 1502. december 9-én Ulászló útnak indította Rómába egyik titkárát, Beriszló Péter háji prépostot, azzal az utasítással, hogy a békekötéshez a törökkel a pápa beleegyezését kérje.³⁵⁵ A követ 1503. január 18-án érkezett Rómába s azonnal felkereste

ha libertà de darli, e dandoli, nui ne saremo ben contenti, e li scriveremo che li dia per compiacer a la onesta petizion della illustrissima Signoria.” Dispacci di Antonio Giustinian, I. 48–49.

³⁴⁷ „Inghilterrea mando i 15 milla convenuti”: Róma, 1502. szept. 15.: Dispacci di Antonio Giustinian, I. 115.

³⁴⁸ Calendar Venice, I. n. 824.; Sanuto, IV. 261. De Capellot már szeptemberben vissza is küldte a Signoria Angliába. Sanuto IV 321.; ott is van, októberben: uo. 331., s az angol király által küldend segélyr l tárgyal, majd novemberben új követ megy, Constantin Arniti, s egészen decemberig-januárig tárgyal: uo. 413., 500., 601. A Signoria további levelei, októberben uo. 339–340.

³⁴⁹ „[...] a hosszantartó háborútól kifáradtan a béke kérésének tervét kezdték el a fejükben forgatni annál is igyekv bben”: Tubero, Feljegyzések, VIII/11. 263.

³⁵⁰ 1502. februárjában már meg is fogalmaztak egy békeszerz déstervezetet, s az év folyamán azt tárgyalták. Sanuto, IV. 879–884. Továbbiak: Tubero, Feljegyzések, VIII/11. 263.; Óváry, I. n. 961.; Jászay, Velence, 199.; 1502. szept. 6.: Óváry, I. n. 962.; Ennek ellenére a magyar szövetséget fenntartották: 1502. szept. 13.: Óváry, I. n. 971.; Housley, Crusading and the Ottoman threat, 116.

³⁵¹ Dispacci di Antonio Giustinian, I. 20., 28. Októberben már a pápai konzisztórium is a békér l tárgyal. uo.I. 161–62.

³⁵² Setton, Papacy, II. 523.

³⁵³ „Hogyha az magyarországi királyt arra vehetnék, hogy együtt követét odabocsátaná, annál méltóságosban és igazabb okokkal végezhetnének”: Istvánffy, IV. k. 106.

³⁵⁴ Mon. Vesp. IV. n. 2.; Fraknói, Szent-szék, II. 262.; Sanuto, VI. 563., 573.; Wenzel, Sanuto, II. 34., 42. 1502 végén mint háji prépost és kir. titkár a Szentszéknél járt, hogy a törökkel kötött békéhez a pápát megnyerje. Fögel, II. Ulászló udvartartása, 120.

³⁵⁵ Kubinyi, Magyarok a kés -középkori Rómában, 83.

Velence követét, Antonio Giustiniant. Február 7-én indult vissza és magával vitte a pápa beleegyezését, melyet VI. Sándor a január 27-én tartott konzisztóriumban terjesztett el a bíborosi testületnek.

Egy másik, fontos súlyú esemény volt, hogy 1501 júliusában Franciaország és Aragónia együtt elfoglalták Nápolyt, s ez felborította az európai erőviszonyokat.³⁵⁶ A Valois-k újra Itália térképére kerültek, házassági szerződésre készültek a Jagellókkal, elretörték a Szentszéknél, s Anglia nem akart másodlagos szerepkörbe süllyedni. A Tudorok nem nézték jó szemmel Franciaország elretörését a hatalmi szférában.³⁵⁷ Igaza van E. Kovács Péternek, aki úgy látja, a pálfordulás oka az volt, hogy Anglia nem akart a nagy európai ligából kimaradni, különösen úgy nem, hogy a franciák már aktívan részt vettek az Égei-tengeren, flottájuk pedig Nápolyban állomásozott, „felfalva” a dél-itáliai aragón-ház katonai erőit. Ha a császár nem akart teljesen elszigetelődni, nyitnia kellett valamely hatalom felé. Ebben a helyzetben a nyertesek a Jagellók lettek, nagyhatalmi partnereik révén, velencei és pápai támaszaikkal megszűnt kelet-európai izoláltságuk. Így Miksa nem tehetett mást, nyitnia kellett a Jagellók felé, legfeljebb rosszallását fejezte ki a magyar-velencei és -francia szövetség miatt.³⁵⁸ Ha Anglia nem akarta, hogy megbomoljon egy látszólagos egyensúly, s szövetségese, a császár helyette inkább a Jagellókkal fonja szorosabbra a kapcsolatát, akkor magának is a porondra kellett lépnie. Miksa tartott is attól, hogy egyedül marad, s Franciaország felé közeledett. Viszonyát XII. Lajossal az 1501. október 13-án megkötött tridenti béke rendezte, amelyben a francia uralkodó a lányát, Klaudiát (Claude de France) ígérte feleségül az ekkor még csecsemő Károlynak.³⁵⁹ Hogy a Valois-k a velencei-római ligába bevonják a Birodalmat is, nem volt Anglia érdeke, ezért fordult volna a velencei-pápai-magyar liga felé. Henrik sem kívánt elszigetelődni és szövetséges nélkül maradni – hiszen trónja, mint látjuk, korántsem volt stabil, hiába hullottak ellenfelei fejei. Angliát a hajóhada tette igazán fontossá a politikai konstellációban. Ezért is kérte 1500-ban és 1502-ben Aragóniai Ferdinánd, hogy mivel Velence már nem tud ellenállni a török hajóhadnak, Anglia hajóhadával szálljon be a keresztes vállalatba és bocsássa azt a rodoszi johanniták rendelkezésére.³⁶⁰ Mivel pedig a Sforzák és Velence is kihátrált a tengeri háborúból, a keresztes koalíció egyedüli esélye Anglia lehetett. Mi több, Milánó, s mellette az egyetlen hatalom, amelynek még tengeri ereje volt, Nápoly, a törökök felé kacsingatott, sürgetett a helyzet. A franciák ugyan elfoglalták Nápolyt, de a nápolyi hajóhad, hozzáértés nélkül holt erővé vált a szárazföldi háborúhoz szokott francia katonai parancsnokok kezében.

Azt feltételezzük, hogy az angol király véleményének megváltozásában nem annyira a török veszély játszott szerepet, mint az a kapcsolat, ami a szigetország belpolitikájának akut kérdései és a magyar uralkodó házassági tervei között fedezhető fel.

8. A York-házi trónkövetelések

³⁵⁶ Korábban a nápolyi Aragóniai-ház még Angliával is egyezményeket kötött, hogy támogatókat szerezzen a várható veszély ellenében. A Tudorok felruházták II. Alfonzt a Térdszalagrenddel. 1493: Rymer, Foedera, XII. 528.; 1498: uo. XII. 720.

³⁵⁷ Setton, Papacy, II. 537.

³⁵⁸ 1501. szept. 17.: Óváry, I. n. 924.; 1502. jan. 16.: Ulászlónak tett ajánlatok, a Budán tartózkodó pápai legátus közli a Signoriával. uo. n. 939.

³⁵⁹ Györkös, Ulászló, 97. Miksa új fordulatára: Wiesflecker, Maximilian, II. 152–56., E. Kovács, Törökellenes, 58. 14. j.; Setton, Papacy, II. 538.

³⁶⁰ 1502. ápr. 29.: CSP Spain, I. nos. 250.; 315.; Az Angliában összegyűjtött pénzt hajók felállítására kell fordítani: RI XIV,4,2 n. 19708. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-04-29_5_0_14_4_1_170_19708] (Abgerufen am 22.03.2013); Bernardi Andreae, Vita Henrici Septimi, 410–14.; Tyerman, Crusades, 351. Henrik nehezményezte viszont, hogy csak Aragónia, s nem Velence kéri a segítséget. CSP Spain, I. n. 268.

VII. Henrik a Rózsák Háborújaként ismert angol trónviszály során került hatalomra, az 1485-ös bosworthi csata után, amelyben meghalt a hatalom birtokosa, III. Yorki Richárd. Henriknek, aki csak oldalágon volt rokona a korábban uralkodó Lancaster-dinasztiának, hatalma legitimációjának biztosítása nem volt egyszer. Feleségül vette ugyan Richárd unokahúgát, Yorki Erzsébetet, de ennek ellenére számos trónkövetel lépett fel ellene valós, vagy kreált indokokkal. A jelentkezők közül a legkomolyabb joggal a York család oldalágából származó Suffolk hercegei, a de la Pole család tagjai rendelkeztek. Edmund de la Pole, Suffolk grófja (1472?-1513) és öccse, Richard de la Pole (†1525) királyi, Plantagenet-vérből származtak, anyjuk, Yorki Erzsébet (1444–1503/4), IV. Edward és III. Richárd királyok húga révén. Maguk is hivatkoztak Plantagenet-rokonságukra, és a York-házon keresztül jogos igényt fogalmaztak meg az angol trónra.

III. Richárd maga nevezte meg utódjának „kedvenc unokaöccsét”, a família legidősebb tagját, John de la Pole-t, Lincoln grófját (1460?-87), aki bár 1485-ben segítségért esküdött a VII. Henriknek, két évvel később mégis csatlakozott a Tudor-ellenes Lambert Simnel-féle összeesküvéshez, és a lázadás leverésekor halt meg a stoke-i csatában (1487).³⁶¹ Apját és testvérét azonban ennek ellenére mentesítették a felségárulási vád alól, de Edmund csak hatalmas megváltás révén kapta vissza a család birtokait, és hercegi címét is megfosztották, csak grófi címét tarthatta meg (1493).³⁶² Mindenesetre a Pole-ok lojálisak maradtak a királyhoz az 1490-es években, harcoltak a Tudorok háborúiban, nem is utalt arra semmi, hogy néhány évvel később a Tudorok minden követ megmozgatnak majd kézre kerítésükre szerte Európában.³⁶³ Azon kívül, hogy Edmund fivére, Richard de la Pole is behódolt a Tudoroknak, élete más állomásait nem ismerjük 1499 előtt. A de la Pole-ok olyannyira hozzámaradtak a Tudorokhoz, hogy 1497-ben Perkin Warbeck lázadásának utolsó állomásán a lázadók kérése ellenére sem csatlakoztak a rebellióhoz.³⁶⁴ Annyit tudunk, hogy a király – Vergilio Polydoro szerint még 1500-ban is – feltétlenül megbízott Richardban, hiszen elsőszülött fia, Arthur walesi herceg kamarásává tette meg és részben rábízta fia nevelését.³⁶⁵ Nem tudjuk, hogy pontosan miért fordultak a de la Pole-ok Tudor Henrik ellen, annyi látszik valószínűnek – amellet, hogy csekély birtokaik méltatlan jövedelmet biztosítottak egy Plantagenet-leszármazott számára³⁶⁶ – hogy Edmundot egy gyilkossági ügyben meghurcolták, de Polidoro, Edward Hall és Francis Bacon VII. Henrik életrajzai szerint sem fogadta el a megalázó feltételt, hogy kegyelmet kérjen a királytól,³⁶⁷ inkább a kontinensre menekült.³⁶⁸ 1499-ben Edmund és Richard engedély nélkül elhagyták Angliát,³⁶⁹ és nagynénjük, a York-ház még mindig élő nagyasszonya, Margit, Merész Károly burgundi herceg özvegye és Miksa császár anyósa segítségét kérték.³⁷⁰ Csakhogy erre nincs konkrét bizonyítékunk, bár a leglogikusabb valóban az lett volna, ha Calais-ből egyenesen

³⁶¹ Polydore, *Anglica historia*, XXVI. k. 7.; Hall, *Chronicle*, 432.; Gillingham, *Rózsák*, 301–02.; Alexander, *The first of the Tudors*, 53.

³⁶² RP VI. 475.; Temperley, *Henry VII*, 68. Edmund birtokainak jelentős részét elkobozta a korona, hercegi rangja helyett meg kellett elégednie az earl címmel, és összességében 5000 font megváltásra kötelezte VII. Henrik. J. A. F. Thomson: „John de la Pole, Duke of Suffolk”, *Speculum* 54 (1979) 3: 528–42. itt 541.; Goodman, *Wars of the Roses*, 211.

³⁶³ Edmund részt vette a Tudorok háborúiban is, a Térdszalagrend lovagjává ütötték, és a király meg is látogatta ewelme-i kastélyában 1495-ben. Statutes of the Realm, II. 605.; Seward, *White Rose*, 136–37.; Alexander, *The first of the Tudors*, 102. A York-párti lázadók ellen is, Warbeck ellen is. Bacon, *History of Henry VII*, 100., 152.

³⁶⁴ Goodman, *Wars of the Roses*, 114., 212.

³⁶⁵ Polydore, *Anglica historia*, XXVI. k. 43.

³⁶⁶ Még családi birtokai egy része visszaszerzésért is fizetnie kellett a királynak egy jelentős összeget. Hanham, *Edmund de la Pole, defector*, 240.

³⁶⁷ Bacon, *History of Henry VII*, 177.; Polydore, *Anglica historia*, XXVI. 44.; Hall, *Chronicle*, 495.

³⁶⁸ Paston Letters, III. 942.; Pollard, *Reign of Henry VII*, I. 209.

³⁶⁹ Hall, *The Union*, 495.; The Paston Letters, III. n. 942.

³⁷⁰ Hanham, *Edmund de la Pole, defector*, 240.

Mechelenbe (Malines), Margit udvarába menekülnek, de nem tették. Azt is csak sejthetjük, hogy Margit a támogatásáról biztosította ket. Bár a birodalmi követ úgy tudja, három napot töltöttek Mechelen mellett, a hercegn mégsem fogadta ket.³⁷¹ Az angol király viszont meg volt gy z dve arról, hogy a de la Pole-ok Yorki Margitnál vannak. Kés bb is mindig ezzel vádolta a hercegn t.³⁷² Miksa egyébként gyakran hivatkozott arra, hogy azért nem tudja kiadatni a York-lázadókat, mert a kontinensre való megérkezésükkor ígéretet tett Yorki Margitnak, hogy támogatja Suffolkékat – amire egyébként a császár megnyilatkozásain és a Birodalmi Udvari Tanács állásfoglalásain kívül más alapunk nincs.³⁷³ A korábbi években Yorki Margit – VII. Henrik Edward Hall szerint csak „lázítást szító mérges kígyóként” aposztrofálta s mindig is nagyon tartott veszedelmes, különösen Miksára és Szép Fülöpre gyakorolt befolyásától – mindig is a Yorkok támaszaként lépett fel a kontinensen és pénzelt lázadókat a Tudorok ellen.³⁷⁴ John de la Pole, Lincoln grófja is hozzá menekült 1487-ben.³⁷⁵ Egy lépés volt csak, hogy Yorki Margit közvetítsen mostohaleányának, Burgundi Máriának a gyermeke, Szép Fülöp, és veje, Miksa felé. Valóban, 1499-ben Edmund felvette a kapcsolatot Fülöppel: 1499. augusztusában Suffolk Brüsszelben a segítségét kérte.³⁷⁶ Nem sokkal kés bb VII. Henrik követei már ugyanott tárgyaltak, hogy Edmund visszaküldésére bírják Fülöpöt.³⁷⁷ VII. Henrik nem vette félvállról az ügyet, hanem nagyon komolyan tartott a Yorkok politikai aktivizálódásától. Részben emiatt is küldött újra követeket Miksához a következő év elején, hogy megbizonyosodjék arról, Fülöp mellett apja hogyan vélekedik a Tudorok ellenfeleir l.³⁷⁸ Nem egyedül menekültek el, hanem egy egész kompániányi lázadóval együtt, akik jelent s mozgósító er vel bírtak Angliában, a király nagyon bánta, hogy kicsúsztak a hálójából. A kíséret 50 f b l állott, s közöttük volt olyan, aki rögtön lázadás szervezésébe kezdett Angliában.³⁷⁹ Ha Margit aktívan nem is m ködött közre Suffolkék támogatásában, Miksa mindenesetre mindig úgy fogalmazott, „Margit kedvéért” támogatja a York-házi trónkövetel ket.³⁸⁰

Még a korábban, az év tavaszán megkötött kereskedelmi egyezmény visszavonásával,³⁸¹ valamint embargóval is fenyegetett Henrik, s kész lett volna feláldozni Anglia Flandria irányába történ gyapjúkereskedelmét egy trónkövetel miatt.³⁸² A Habsburgok így ekkor még nem karolták fel az ügyét, így Edmundnak vissza kellett kéredzkednie Angliába. Érdekes módon azonban Henrik már akkor tarthatott attól, hogy Brüsszelben a Habsburgok befogadják a f lázadóját, ezért visszafogadta Edmundot, tetemes összeg megfizetése mellett.³⁸³ Suffolknak vissza kellett térnie, de még a korábbi jövedelmét is elveszítette. Kibékült ugyan a királlyal, de ilyen ínséges helyzetben nem élhetett III.

³⁷¹ Correspondencia de Fuensalida, 190.

³⁷² BL Galba MS B. II f. 123.; Letters and Papers Henry VII, Ié 212.

³⁷³ Antwerpen, 1503. feb. 16.: RI XIV,4,2 n. 20266a. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-02-16_1_0_14_4_1_754_20266a (Abgerufen am 27.03.2013)]; Letters and Papers Henry VII, I. 210–13.

³⁷⁴ Hall, Chronicle, 495. Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 119.; Weightman, Margaret, 155.

³⁷⁵ Gillingham, Rózsák, 301.

³⁷⁶ Bacon, History of Henry VII, 178. Leadam, An Unknown Conspiracy, 138.

³⁷⁷ 1499. szept. 20.: Sir Richard Guildford and Richard Hatton követsége.

³⁷⁸ Angol követség, 1500. ápr. 9. el tt: Janssen, Frankfurts Reichs-correspondenz, II. 796.

³⁷⁹ *Report on manuscripts in various collections*. HMC. London, 1903. Vol. II. The Manuscripts of Lord Edmund Talbot, M. P. 289–336. 333.

³⁸⁰ Weightman, Margaret, 182.

³⁸¹ Rymer, Foedera, XII. 648., 654., 695., 713.

³⁸² Szinte állandó vita övezte a Tudorok és a Habsburgok között a németalföldi-angol kereskedelmet, s 1499-ig újra felfüggesztették az *intercursus magnus*. 1499: új egyezmény: PRO E 30/678. Rymer, Foedera, XII. 654–57., 695., 713–20.; Wernham, Armada, 62–76. 1499: új kereskedelmi egyezmény: BL Add MS 48000 (Yelverton MS 1) 16. fos. 107–113b. Érdekes azonban, hogy Anglia máshogy közeledett Szép Fülöp herceg, mint apja, Miksa császár felé, s megpróbálta maga mellé állítani a függetlenségre vágyó burgundi herceget, különösen, amikor az Kasztília királya lett. Tárgyalások: 1495: Rymer, Foedera, XII. 576., 1497: uo. 654.

³⁸³ Seward, White Rose, 137–39.; Chronicles of London, 223.

Edward leszármazottja. A de la Pole-oknak azonban ezek után nem lehetett sokáig maradásuk, 1501 júliusában titokban elmenekültek.³⁸⁴ Egy követjelentés szerint maga Margit kérésére karolta fel a de la Pole-ügyet a császár.³⁸⁵ Miksának magának sem lehetett érdektelen, hogy továbbvigye a hagyományos burgundi York-párti politikát, és ezzel magához láncolja egyrészt a Németalföldön továbbra is nagy tekintélynek örvendő, s mostohaleánya, Burgundi Mária halála (1482) után sok flamand szemében a Merész Károly-féle burgundi uralmat igazából megtestesítő hercegasszonyt; másrészt a Valois-kkal való vitáiban számíthasson így a hagyományosan franciailles németalföldi rendekre.

Miksa, Margit nyomására már 1487-ben aktivizálta magát, és 1500-2000 német és svájci zsoldost küldött Martin Schwartz vezetésével a magát a York-házi Warwick grófjának – Edward Plantagenet, Clarence hercegének, IV. Yorki Edward öccsének a fia – kiadó Lambert Simnel írországi bázisára, John de la Pole-al együtt, akik partra is szálltak Angliában, és részt vettek a vesztes stoke-i csatában.³⁸⁶ Miksa soha nem tett le arról, hogy több vasat a t zben tartva támogassa a Fehér Rózsát. VII. Henriket rémülettel töltötte el, hogy a York-ház Margit segítségével 1487 után újra a trónjára tör, és megérezte annak a veszélyét, hogy Fülöp esetleg szárnyai alá veszi az új de la Pole-örökös, és lépéseket tett.³⁸⁷ A királyt nagyon megviselte a Yorkok menekülése. Aggodalommal töltötte el, hogy Suffolk menekülése más lázadásokat is generálhat, bele is kezdett, hogy felkutat és letartóztat mindent konspirátort, aki csak az életére törhet.³⁸⁸ Követet is küldött Edmundhoz, hogy megbocsát neki, ha visszajön Angliába.³⁸⁹ (Attól is tartott, hogy Suffolk, Perkin Warbeck bukása után ráteszi a kezét a York-lázadók összegyűjtött vagyonára, kontinensre menekített fegyvereire stb.³⁹⁰) VII. Henrik már 1498-ban észlelte a veszélyt, és elre menve egyezményt kötött Miksával, hogy egyikük sem támogatja a másik koronája ellen lázadókat.³⁹¹ Ugyanilyen klauzulát tétetett a XII. Lajossal kötött egyezményébe is.³⁹²

Már ekkor, közvetlenül a kontinensre való menekülés után, 1501 nyarán felmerülhetett a de la Pole-ok esetleges Magyarországra való menekülése, hiszen a király egy Sir Robert Curzon nevű ügynököt indított utánuk Miksához, akinek *salvus conductus*ában az is szerepelt, hogy „a török ellen akar harcolni”,³⁹³ – de a történetírók szerint is kém volt³⁹⁴ – feltehető, hogy azért került ez bele, hogyha tovább kellett volna mennie a Birodalomból Magyarországra.³⁹⁵ (Lehetséges, hogy már ekkor megfordult Tudor Henrik fejében, hogy ha a Habsburgoktól kosarat kapnak, a de la Pole-ok tovább mennek más udvarokba, a Jagellókhoz is, ezért kellett bebiztosítani, hogy bármikor utánuk mehessen, akár

³⁸⁴ BL Cotton MS Vitellius A. XVI. f. 183.

³⁸⁵ Letters and Papers Henry VII, I. 212.

³⁸⁶ Gillingham, Rózsák, 302.; Goodman, Wars of the Roses, 101.; Weightman, Margaret, 157.

³⁸⁷ Holinshed, Chronicle, III. 528.

³⁸⁸ Polydore, Anglica historia, XXVI. k. 44. Letartóztatták William Courteney-t, Edward Courteney, Devonshire grófjának fiát, aki Katalint, IV. Edward leányát vette nőül, valamint Sir James Tyrellt és Sir John Wyndhamot. Hall, Chronicle, 496.

³⁸⁹ Letters and Papers Henry VII, I. 129–34.

³⁹⁰ PRO Ancient Correspondence SC 1/52/2.

³⁹¹ Rymer, Foedera, XII. 705.

³⁹² Rymer, Foedera, XII. 694.

³⁹³ „De Licentia ad Infideles debellandos. Ex Roberto Curson militi [...] licentiam a Nobis habere Infideles et Christi Inimicos Bello aggredi, et eos pro Fidei Catholicae Defensione Debellare”. 1499. aug. 29.: Rymer, Foedera, XII. 729.

³⁹⁴ Bacon, History of Henry VII, 193.; Hall, The Union, 495.; Holinshed, Chronicle, III. 528.; Grafton, Chronicle, 224.; Letters and Papers Henry VII, I. xxxviii.; xl–xli. Bizonyos, hiszen miután „elmenekült”, t is perbe fogták, de érdekes módon, amikor hazatért, még 400 fontnyi birtokadományban is részesült. Alexander, The first of the Tudors, 197. „Menekülése” után nyomban sorban tartóztattak le york-pártiakat Angliában. Mackie, Tudors, 168.

³⁹⁵ Polydore, Anglica historia, XXVI. k. 44.; Hanham, Edmund de la Pole, and the spies, 104.; James Gairdner: „A Supposed Conspiracy against Henry VII”, *Transactions of the Royal Historical Society*, n.s. 18 (1904) 157–194. itt 159.

Magyarországra is: a jelentésben csak annyi szerepel „Törökországba megy”.³⁹⁶) Ekkor sem közvetlenül Yorki Margithoz menekültek azonban – bár most is logikus lépés lett volna, de talán nem mertek Angliához közel es területen maradni, félve az utánuk küldött pribékektől, vagy elször a császárnál akarták magukat bebiztosítani. (A császárhoz intézett első beszédében valóban azt mondta, Henrik meg akarja öletni.³⁹⁷) 1500-ban a calais-i angol-Habsburg tárgyalásokon Edmund és Richard is részt vett, és újra találkozott a Habsburgokkal.³⁹⁸ Már ekkor felmerülhetett, hogy adandó alkalommal Miksához menekülnek. 1501 júliusában Miksához menekültek a tiroli Imstbe.³⁹⁹ Érdekes, hogy a Tudor-ügynök, Curzon már a Yorkok megérkezése előtt a császár szolgálatába állt, s az udvarában tartózkodott. Henrik ki akarta puhatolni, mit szándékozik tenni Miksa. Curzon jelentése jeges félelemmel töltötte el, s ezt szinte egész Európa tudta, ahogyan Sanutohoz is eljutott.⁴⁰⁰ Állandó nyugtalanság és gyanakvás gyötörte, ráadásul egy asztrológus megjósolta Henriknek, hogy az életre törnek. Azt hírt kapta a kontinensről, hogy mivel Anglia már kifáradt a rengeteg gyilkolástól és Henrik „zsarnokoskodásától”, ezért a császár hajlik arra, hogy támogassa „Edward király vérének” – ahogy maga Henrik nevezte, „vad alattvalójának” – trónra jutását, amiért hajlandó egy évi jövedelmét is áldozni.⁴⁰¹ Lehetséges, hogy Curzon kettő s játékot játszott, vagy éppen ez volt a feladata, de ez utóbbiról rögtön értesítette Suffolkot, aki elképzelhet, hogy éppen ezt hallván döntött az újbóli távozás mellett. Miksa sem lehetett bizonyos Curzon igazi pártállásától, de az „ügynök” szinte végig ott maradt az események során.⁴⁰²

A császár megérezte a Tudor-ellenes párt felkarolásában rejlő lehetőséget, pénzt és igényük figyelembe vételét ígérte.⁴⁰³ Egy levél tanúsága szerint maga Miksa ajánlott menedéket a de la Pole-oknak még 1501 előtt, egy York-párti lázadó útján, s úgy nyilatkozott, hogy „ha nála lenne [IV.] Edward vére, segítene neki visszaszerezni a koronát”.⁴⁰⁴ Egy-egy olyan pillanatában, amikor megorrolt Tudor Henrikre, Miksa csak úgy nevezte „a Vörös Rózsa Henrikje”, s nem pedig Anglia jogos királya.⁴⁰⁵ Sőt, még egy olyan hangzatos ajánlatot is tett, hogy 3 és 5 ezer közötti sereget ad egy Anglia-elleni invázióhoz, egy-két vagy három hónapra.⁴⁰⁶ (Más forrásokban 4000 gyalogosról és 600 lovasról olvashatunk.⁴⁰⁷) Edmund de la Pole későbbi leveleiben már egy 10.000-es seregre emlékszik. Érdekes, a York-házi herceg éppen akkor „érzi veszélyben az életét Henrik gyilkosaitól” és kér ekkora sereget egy Anglia elleni invázióra, amikor 1502. május 12-én az angol és a magyar követek már feltehetően elhagyták Angliát, tehát hozzá és a császárhoz is eljuthatott egy Jagelló- és Valois-közeledés a Tudorok felé.⁴⁰⁸ A Jagelló-Tudor viszony és a York-Tudor kapcsolat is összefüggésben van tehát sok minden mással az európai politikai porondon. Az is sokatmondó volt, hogy a császár rokonnak, kuzinnak titulálta Edmund de la Pole-t, azaz

³⁹⁶ Letters and Papers Henry VII, I. 134.

³⁹⁷ Seward, White Rose, 143.

³⁹⁸ BL Harley MS 1757 . f. 361.; Letters and Papers Henry VII, II. 87.; Greyfriars, 26; Pollard, Reign of Henry VII, I. 214–15.;

³⁹⁹ The Great Chronicle of London, 296.; Chronicles of London, 233.; Mások szerint Yorki Margithoz: Stowe: *The Annals or Generall Chronicle of England*. London, 1614. 807.

⁴⁰⁰ „chi coram rege questo si habi fato” Sanuto, IV. 759.

⁴⁰¹ Letters and Papers Henry VII, I. 134.; Bacon, History of Henry VII, 204.; Weightman, Margaret, 181.; Chrimes, Henry VII, 307.

⁴⁰² Seward, White Rose, 141.

⁴⁰³ Busch, England, 171.

⁴⁰⁴ Letters and Papers Henry VII, I. 134.

⁴⁰⁵ Innsbruck, 1504. jan. 18.: „Hainrich von der Rotten Rosen”: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 174.; PRO SC 1/52/15.v.; Letters and Papers Henry VII, I. 186.; RI XIV,4,2 n. 20910a.

⁴⁰⁶ Letters and papers Henry VII, I. 136–39.; Weightman, Margaret, 182.

⁴⁰⁷ Gairdner, Henry the Seventh, 188.

⁴⁰⁸ „[...] exercitum X^M virorum potuit in Angliam traducere”: 1502. május?: Suffolk George Neville-nek: PRO SC 1/52/15.iii., iv.; Letters and papers Henry VII, I. 179.

elismerte, királyi vérből való, és jogigénnyel bír a trónra, s uralkodókhoz illő megszólítással illette („Treschier et tresame cousin”).⁴⁰⁹ Egyes kutatók szerint a császár elismerte Suffolkot „számvetésben lévő uralkodónak”.⁴¹⁰ Igaz, az európai politikai helyzet alakulásától függően volt amikor a császár újra csak úgy titulálta, „Suffolk hercege, aki Anglia királyának címzi magát”.⁴¹¹ 1501 szeptemberében a Yorkok a császárt követve tovább mentek Innsbruckba, majd októberben Telfsbe, utóbb pedig Aachenbe.⁴¹² Igaz, a császár nemrégiben kötött egyezséget VII. Henrikkel, hogy kölcsönösen nem támogatják az egymás koronája ellen lázadókat, de ez nem hátráltatta a Pole-ok ügyében.⁴¹³ Mindemellett a császár szeretett kettős játékot játszani, és az 1499 óta tartó angol-birodalmi közeledés azért mégis csak prioritást jelentett számára, s emiatt senki sem lehetett biztos, most igazán számol-e komolyan a de la Pole-okkal, vagy sem. Hírhedt lett a velencei követ azon jelentése, amely szerint az éppen Perkin Warbecket támogató Miksa azt mondta, hogy „Yorki Richárd a zsebemben van”: bármikor el húzhatja, ha szükséges.⁴¹⁴ Ugyanakkor 1503-ban, amikor biztosította Suffolkot barátságáról, sőt, kiutaltatott neki adósságai kifizetésére 3000 rajnai forintot, ugyanabban a követutasításban olyanokat is mondott követeknek, hogy „nem áll módunkban továbbra is támogatni Suffolk herceget Anglia királyával szemben”.⁴¹⁵ Ezért is vetődhetett fel később II. Ulászló támogatásának a kérdése, hiszen a trónkövetel is úgy ítélte meg, hogy a császár kezdeti, felszínes lelkesedése után nem történt elrelépés, csak pusztáigérek, aminél a magyar királynál esetleg többre is számíthattak Angliával szemben.

Miután pénzügyi segélyeket és nyilvánvalóan politikai hátszelet is kapott, Suffolk egyre bátrabb lett, és már egy Anglia elleni katonai akciót tervezgetett.⁴¹⁶ (Igaz, a császár legtöbbször ugyan ígért segélyeket, de azok nem vagy csak nehezen érkeztek meg a herceghez.) Nem tudunk konkrét bizonyítékot arra, hogy a császár által 1503-ban ígért 2000 aranyforintot valóban meg is kapták a Yorkok.⁴¹⁷ Miksa katonai erőit is lebegtetett a Yorkok szeme előtt: 1501-ben felvetette Dánia esetleges tengeri flottatámogatását.⁴¹⁸ A Yorkok maguk is tárgyaltak I. (II.) János dán-svéd-norvég királlyal. Dánia az 1490-es évek elején Tudor Henrik oldalára állt, viszont az évtized közepén, az angolokkal való kereskedelmi viták miatt közeledett Perkin Warbeck trónköveteléhez, majd a York-párthoz.⁴¹⁹ Miksa már 1501 nyarán, nyomban a Yorkok megérkezése után írt az aacheni városi tanácsnak, hogy mikor ködjön közre abban, hogy de la Pole Dániában hajókat tudjon bérelni.⁴²⁰ Az ügyletet éppen akkor tárgyalták Aachenben, amikor a magyar követek 1501 késő szétől 1502 széléig Franciaországban és Angliában voltak – így akár értesülhettek is erről. A császár éppen akkor adott utasítást a de la Pole-ok Dániába kísérésére, amikor egyébként nála tárgyaltak az angol király követi Ulmban (1502. június 30.).⁴²¹ Az pedig éppen a magyar követek angliai látogatása idejére, 1502 áprilisára esett, hogy a de la Pole-família bizalmas híve, Thomas Killingworth jelentette a császárnak, hogy a Yorkok egyik birodalmi támogatója, az osztrák-stájer nemes Heinrich, Graf zu Hardegg katonai erőfelállítását ajánlotta fel Suffokéknak egy

⁴⁰⁹ Letters and Papers Henry VII, I. 143.

⁴¹⁰ Seward, White Rose, 143.

⁴¹¹ Miksa utasításai Suffolknak: 1501. szept. 26.: Wiesflecker, Maximilian, III. 289., 536.

⁴¹² 1501. szept. 22.: PRO SC 1/58/69.; 1501. okt. 23.: PRO SC 1/52/48.

⁴¹³ Rymer, Foedera, XII. 705.

⁴¹⁴ Weightman, Margaret, 175.

⁴¹⁵ „[...] wir denselhen [herzogen von]Suffolckh in nichte weiter wider den kunyng Hainrichen von Engellandt nit furdern sallen”: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 174.; Letters and Papers Henry VII, I. 187.

⁴¹⁶ Busch, England, 171.

⁴¹⁷ Alexander úgy tudja, igen. Alexander, The first of the Tudors, 197. Tárgyalások: uo. 74.; BL Cotton MS Galba B. II fos. 110–113.

⁴¹⁸ Letters and Papers Henry VII, I. n. 52.

⁴¹⁹ Letters and papers Henry VII, I. 136–39.; Seward, White Rose, 143.; Weightman, Margaret, 171.

⁴²⁰ Seward, White Rose, 143.

⁴²¹ Wiesflecker, Maximilian, III. 536.

angliai partraszállásra.⁴²² A terv szerint a németek majd a de la Pole-ok vezetésével vonulnak dán kikötőbe, s onnan, a János király által felajánlott hajókra hajóznak be csapatokat egy Anglia elleni katonai akcióhoz, ha a Habsburgok is támogatják.⁴²³ A terv megrémisztette Miksát, gyorsan leállította a seregszervezést, de továbbra is lebegtette a katonai támogatás esélyét. Megbízta hívét, III. Jánost, Kleve herceget, Jülich és Berg grófját, hogy álljon Suffolkek rendelkezésére.⁴²⁴

Kétségtelen, hogy Suffolk nem ábrándozhatott volna, ha nincs mögötte legalábbis elviekben Miksa császár. VII. Henrik azonban egyre jobban tartott a Pole-októl, s 1502-ben le is tartóztatta a harmadik fivért, Williamet – éppen március végén, vagy áprilisban, amikor Londonban jártak a francia és a magyar követek. Lehetséges az okból, hogy a követségek ne találkozhassanak a potenciális trónkövetel vel.⁴²⁵ Mi több, 1502 márciusában a király Edmund de la Pole-t megfosztotta összes birtokától – éppen, mikor követek érkeztek Magyarországból – akik saját szemükkel láthatták, hogy a lázadó imposztorokat kiátkozza a canterbury-i érsek. 1504-ben az angol parlament felségárulási perben el is ítélte a de la Pole fivéreket.⁴²⁶ VII. Henrik növekvő félelemmel nézte a York trónkövetel kontinentális intrikáit.⁴²⁷ A király maga is a „nagy lázadóként” aposztrofálta Edmundot.⁴²⁸ A Tudor-kormányzat sietett szövetségeseket szerezni Németalföldön és a Birodalomban.⁴²⁹ Az is aggaszthatta Henriket már 1501-1502-ben is, hogy a de la Pole-ok további tekintélyes támogatókat szereznek a kontinensen, azaz már a magyar-angol követváltást megelőzően képbe kerülhetett egy a Yorkoknak adandó, esetleges Valois- vagy Jagelló-támogatás is. Tudomásunk van arról, hogy Edmund már 1502-ben a rajnai palotagrófhhoz szeretett volna menekülni, tőle már *salvus conductus*-t is kért.⁴³⁰ Polidoro, Hall és Holinshed szerint Suffolk nem csak a Birodalomban keresett támogatókat, hanem Franciaországban is járt.⁴³¹ Curzon jelentése szerint maga Miksa is azt ajánlotta, keressen támogatást Franciaországban.⁴³²

Edmund törekvéseinek leszerelésére VII. Henrik hatalmas diplomáciai hadjáratot indított. A Tudorok követei, Sir Charles Somerset (a király unokatestvére, Lord Herbert, Worcester grófja, a Lancaster-párti Somerset grófjának törvénytelen gyermeke), a Privy Council tagja és királyi alkamarás,⁴³³ valamint William Warham a kancellária egyik vezető tisztviselője, a nagypecsétre, London püspöke, a későbbi canterbury-i érsek már 1501 szeptemberétől hosszas tárgyalásokat folytattak Miksával Antwerpenben, hogy a császárt visszatérítsék a Yorkok támogatásától.⁴³⁴ „Kölcsönt” ígértek, röpködtek az összegek, állítólag

⁴²² Seward, *White Rose*, 143.

⁴²³ *Letters and Papers Henry VII*, I. 137–38.

⁴²⁴ *Letters and Papers Henry VII*, I. 139.; Hampton, Edmund de la Pole, 466.

⁴²⁵ Hall, *The Union*, 496.; Fabian, *Chronicles*, 687.

⁴²⁶ 1502. március 5.; 9.: CPR Henry VII. Part II. 259.; Pollard, *Reign of Henry VII*, I. 222., 232.; 1504: RP, VI. 545.; Greyfriars Chronicle, 27.; Chronicle of London, 259.; 1504: PRO Suffolk attainder-per: Chancery Inquisitions Post Mortem C 142/23/229.

⁴²⁷ Busch, *England*, 179.

⁴²⁸ Hanham, Edmund de la Pole, defector, 243.

⁴²⁹ Például szerződést kötött a liège-i püspökkel, Johan van Horne-nal: 1502. január 12. PRO E 30/693.; Rymer, *Fodera*, XII. 785.; BL Add MS 48001 (Yelverton MS 2) 43. fos. 258b–259b.

⁴³⁰ „[...] mon souverain seigneur, a esté adverty secrètement, par aucuns bien secreetz et familiers dudit Emond de la Polle, comment il a l'intention de bref se transporter en Almaynes vers le conte Pallatin, pource qu'il ne peut avoyr nul entretenement du roy des Romains; au moien de quoy il a envoyé vers ledit conte pour avoyr ses lectres de sauf-conduit [...]”: Champollion-Figeac, *Lettres des Rois*, II. 522–523.; Alexander, *The first of the Tudors*, 197.

⁴³¹ Polydore, *Anglica historia*, XXVI. k. 44.; Hall, *Chronicle*, 496.; Holinshed, *Chronicle*, III. 529.

⁴³² *Letters and Papers Henry VII*, I. 140.

⁴³³ Jonathan Hughes: „Somerset, Charles, first earl of Worcester (c. 1460–1526)”, ODNB [<http://www.oxforddnb.com/view/article/26004>, accessed 15 Feb 2013]

⁴³⁴ Instructions of Henry VII, to Ch. Somerset vicechamberlain, and Wm. Warham, master of the Rolls: Records and papers concerning England and Burgundy, 1499–1508: BL Galba MS B. II fos. 19.; 27.; 56., 101.; Busch, *England*, 173. 1502. februárjában kötnek egyezményt a lázadók kölcsönös proscriptiójáról: „[...] quia firma

még 50 ezer dukátról is volt szó – igaz, titkos tárgyalásokon. Ezért a summáért a király annyit kért, sújtsák birodalmi átokkal a Yorkokat, s az ket támogatókat vagy befogadókat is.⁴³⁵ A konkrét összeget nem, csak annyit tudunk, hogy már 1502 szén is kapott a császár egy nagy összeget, amit a kincstartó „rendkívüli” összegként, „angol pénzként” könyvelt el.⁴³⁶ 1503 februárjában egy újabb „kölcsonben”, „roppant nagy összegben” egyeztek meg.⁴³⁷ Nem lehettek azonban igazán komolyak a császár szándékai, inkább csak üt kártyaként használta ki a Pole-okat, hiszen már 1502. áprilisában kérte a számukra kedvez kereskedelmi egyezmény hatályának az egész Németalföldre való kiterjesztését az angol királytól, s maga küldött követeket Angliába – április 24-én, nagyjából egyidőben a Londonban időző magyar és francia követekkel.⁴³⁸ A magyarországi követség elindulása után Henrik is hajlott a kereskedelmi egyezmény kibővítésére, és már májusban írt is e tárgyban az új németalföldi kormányzónak, Ausztriai Margitnak (második egyben utolsó férje, II. Philibert szavojai herceg után a szakirodalom s magam is Szavojaként titulálom) – ti. Fülöp Kasztíliaiába távozott 1502-ben.⁴³⁹ Az új *interkursus*t már a nyáron tető alá is hozták.⁴⁴⁰ 1502 májusára az is körvonalazódott, hogy egy 10.000 font értékű törökellenes segélyért cserében a császár nem támogatja a de la Pole-ok trónigényét.⁴⁴¹ Van, aki úgy ítéli meg, Henrik is tudta, a török segély címén kiutalt pénz csak álca, valójában Miksa semlegességének az ára, semmi köze a keresztes harchoz.⁴⁴² (Mégis, Miksa többször is kijelentette, a pénzt a török ellen fogja felhasználni, az angol követek jelenlétében is.⁴⁴³) Május 27-én Henrik vállalta, hogy kifizet 10.000 font segélyt a császárnak török ellen, s megbízta követeit a részletek megtárgyalását illetően. Az is szóba került, hogy Henrik trónörökösét összeházasítja Miksa unokájával, Eleonórával.⁴⁴⁴ Június 20-án Henrik a segély kifizetését még egyszer megerősítette – amikor a Magyarországra indított angol követ feltehetően Bloisban készülődő az indulásra Foix-i

amicitia inter principes non posset, si alter principum hostes aut rebelles alterius in suis regnis, patriis, terris, dominiis se continere permiserit, conventum [...] est, quod [...] principes omnes et singulos rebelles, profugum, vel profugos alterius principis [...] sub poena capitali perpetuo [...] proscribet”: Sanuto, IV. 793–96.; Privy Purse expenses of Henry VII: In: Bentley, *Excerpta historica*, 125.

⁴³⁵ RI XIV,4,1 n. 17182. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-02-01_1_0_14_4_0_1431_17182] (Abgerufen am 19.03.2013)] „[...] diti oratori anglici [...] aprendo la secreta, [...] re anglico li de scudi, videlicet scudi 50 milia, come etiam hora la rifermera, ma secrete. Poi prego non desse favor [...] al conte di Sophol, dito ruosa bianca [...] come era stá posto, per li prediti, excommunication, sue le porte de le chiesie, chi deva ajuto o favor a dito conte di Sophol”. Sanuto, IV. 759.; RI XIV,4,1 n. 17182. Temperley, Henry VII, 227.; Letters and Papers Henry VII, I. 152–77.; Currin, *English international relations*, 30.

⁴³⁶ RI XIV,4,1 n. 17014. „vom englischen Geld 500 flRh zu bezahlen”: RI XIV,4,1 n. 17295.; „aus dem englischen gelt”: RI XIV,4,1 n. 17302. „auf die Bezahlung von den Englichen”: RI XIV,4,1 n. 19054.

⁴³⁷ „[...] des Freundschaftsvertrages mit England an, bei dessen Abschluß eine bedeutende Summe Geldes eine Rolle spielte”: RI XIV,4,1 n. 17199. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-02-11_1_0_14_4_0_1448_17199] (Abgerufen am 19.03.2013)] „[...] anglesi conclusi, intervenendo perho bona summa di danari”: Sanuto, IV. 793.

⁴³⁸ Flandria korábban kimaradt az *interkursus* hatálya alól. PRO E 30/685. Rymer, *Foedera*, XIII. 3., 6.; Chrimes, Henry VII, 233.

⁴³⁹ Letters and Papers Henry VII, I. 327–36.

⁴⁴⁰ Rymer, *Foedera*, XIII. 6.; A kereskedelmi egyezmény későbbi ratifikálása: 1502. aug. 14.: RI XIV,4,1 n. 16381. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-04-24_1_0_14_4_0_569_16381] (Abgerufen am 19.03.2013)]

⁴⁴¹ Május 17-i tárgyalások: Letters and Papers Henry VII, II. 106–112. RI XIV,4,2 n. 19739a. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-05-17_1_0_14_4_1_204_19739a] (Abgerufen am 22.03.2013)]; Jún. 19. kereskedelmi egyezmény: PRO E 30/686., 30/687., 30/688.; BL Cotton MS Galba B. II f. 26.; RI XIV,4,2 n. 19820. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-06-19_5_0_14_4_1_287_19820] (Abgerufen am 22.03.2013)]; Pribram, *Österreichische Staatsverträge*, n. 7. pp. 16. 47skk.; Georgisch, *Regesta chronologico-diplomatica*, III. n. 12. p. 47.

⁴⁴² Seward, *White Rose*, 146.

⁴⁴³ Ulmann, Maximilian, II. 128.

⁴⁴⁴ Rymer, *Foedera*, XIII. 6–10.; Currin, *English international relations*, 31.

Anna kíséretével együtt (lásd alább).⁴⁴⁵ Erről nézetünk szerint a magyar követek, Telegdi és Bacsikai útján a Jagelló- és a Valois-diplomácia is tudhatott. Jean d'Auton szerint a francia király, Foix-i Anna indulása előtt találkozott is Charles Somerssettel, az angol követtel.⁴⁴⁶ Mi több, a magyar követekkel együtt, vagy akár attól függetlenül VII. Henrik is több követet küldött, akik, ha nem is mind kísérték el a hercegnő kompániáját, de jelentettek neki Franciaországból.⁴⁴⁷ A 10 ezer font reményében Miksa külön oklevélben nyomtatékosította, nem támogatja a rebelleket.⁴⁴⁸ A szerződést július 28-ra sikerült tető alá hozni – miközben Foix-i Anna úton volt a magyar és az angol követekkel Magyarország felé, a császár aacheni udvarában pedig ott voltak a York-háziak.⁴⁴⁹ A Tudor-Habsburg egyezményt Birodalmi Gyűlés is ratifikálta, különös tekintettel arra, hogy a Birodalom rendjei sem fogadják be, és nem segítik a szerződő fél engedetlen rebelleit és nem is engedik be a Birodalom területére.⁴⁵⁰ Július 28-án külön tanúsítványban jelentették ki, hogy Anglia királya, noha a távolság miatt nem tud személyesen hadra kelni, „igaz katolikus fejedelem”, mert kiutalta a törökellenes háborúra a császárnak az összeget.⁴⁵¹

Sosem lehettek azonban a kortársak biztosak Miksában, hiszen Curzon jelentése szerint még 1502 júniusában is azt mondta, titokban mindig támogatni fogja a de la Pole-okat, abban bízva, hogy Yorki Margit anyagi forrásaira támaszkodhat.⁴⁵² 1503 folyamán szinte végig nála vannak az angol követek,⁴⁵³ de mindig úgy nyilatkozik, nincs szándékában Edmundot a trónra segíteni. A de la Pole-okat sem ringatta már hiú reményekben, legfeljebb annyit ígért, közbenjár, hogy Suffolk visszakapja birtokait.⁴⁵⁴ A császár sokáig ragaszkodott ahhoz, hogy kegyelmet próbáljon kijárni a de la Pole-oknak.⁴⁵⁵ A vége felé már azonban ehhez sem – persze ezt nem adta Suffolkék tudtára. Az angol követek előtt viszont ragaszkodott ahhoz, hogy nem adja ki a Yorkokat. A pénz csak később jutott el Miksához, július végén csak kötelezvényt kapott. Augusztus 14-én újabb kereskedelmi egyezményt kötöttek, az *interkursus* hatályát Németalföld teljes egészére kiterjesztették.⁴⁵⁶ A rebellek

⁴⁴⁵ Antwerpen, 1502. jún. 20.: egyezmény törökellenes subsidium fizetéséről. PRO E 30/689.; BL Cotton MS Galba B. II f. 6.; Rymer, Foedera, XIII. 10.; Bentley, Excerpta historica, 129. RI XIV,4,2 n. 19821. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-06-20_1_0_14_4_1_288_19821] (Abgerufen am 22.03.2013)] RI XIV,4,2 n. 19823. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-06-20_3_0_14_4_1_290_19823] (Abgerufen am 22.03.2013)]; Wiesflecker, Maximilian, III. 288.skk., 536.skk. A 10 000 font összegének külön rögzítése: PRO E 30/690., 30/691. Pribram, Österreichische Staatsverträge, n. 8–9.

⁴⁴⁶ „Toutes ses choses revolues, le Roy s'en alla de Tours a Amboise, ou sejourna cinq jours, et puis tira droit a Bloys, ou devers iuy vint en ambassade, pour le Roy d'Angleterre, ung chevallier angloys nommé messire Charles de Sombrecet”: Auton, Chroniques, IV. 28.

⁴⁴⁷ Matthieu Bacquier, az én olvasatomban Matthew Baker angol követ jelentése Grenoble-ból, 1502. június 28-án. Champollion-Figeac, Lettres des Rois, II. 515.

⁴⁴⁸ „[...] quod neuter regum [...] quovis modo receptabit [...] alter receptari permittet aliquem vel aliquos eorum vel alterius eorum rebellem, proditorem aut transfugam, rebelles, proditores aut transfugas [...] de crimine lese majestatis suspectum, reputatum seu convictum, suspectos, reputatos aut convictos [...]”: PRO E 30/692.; Rymer, Foedera, XIII. 9.; Records and papers concerning England and Burgundy, 1499–1508: BL Cotton MS Galba B. II f. 28–30.; Pribram, Österreichische Staatsverträge, n. 8. Ratifikálás: 1502. július 28.: BL Add. MS 48000 (Yelverton MS 1) 11. fos. 65., 1502. nov. BL Add. 48001 (Yelverton MS 2) 46. fos. 272–74.

⁴⁴⁹ Miksa ratifikálja: 1502. júl. 28. PRO E 30/686., 30/687., 30/1405.; Letters and Papers Henry VII, p. xlv.

⁴⁵⁰ Novemberi megerősítés: PRO E 30/1396.; Janssen, Frankfurts Reichs-correspondenz, II. n. 854.

⁴⁵¹ „als wahrer katholischer Fürst”: RI XIV,4,1 n. 16763. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-07-28_1_0_14_4_0_962_16763] (Abgerufen am 19.03.2013)]; Georgisch, Regesta chronologico-diplomatica, III. n. 17. p. 48.; „Anglie rex [...] .qui cum tanta Turcorum a regno suo distancia in persona ire prohibeatur”: Pribram, Österreichische Staatsverträge, n. 10.; Wiesflecker, Maximilian, III. 288.skk., 536.skk.

⁴⁵² Seward, White Rose, 147.

⁴⁵³ RI XIV. 4,1 n. 17192. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-02-07_1_0_14_4_0_1441_17192] (Abgerufen am 19.03.2013)] Ulmann, Maximilian, II, 129; Wiesflecker, Maximilian, III, 280.fos., 533.fos.

⁴⁵⁴ Letters and Papers Henry VII, I. 134–51.

⁴⁵⁵ Rymer, Foedera, XIII. 15.; Letters and Papers Henry VII, I. 205.

⁴⁵⁶ RI XIV,4,2 nos. 19926–19927. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-08-14_1_0_14_4_1_397_19926] (Abgerufen am 22.03.2013)], Pribram, Österreichische Staatsverträge, n. 7. : P 16, 51.fos., n. 8 (d)

tekintetében azonban a császár még ekkor sem adott nyílt választ. Novemberben Henrik még azt is kérte a szerz és újfenti meger sítésére vonatkozólag, hogy kifejezetten a rebellisek kézre kerítésére vonatkozó cikkelyt er sítsék meg újra s terjesszék ki a szabad birodalmi városokra is – hiszen Aachenben tartózkodtak a York-házi trónkövetel k is. Cserébe Szép Fülöp is elnyerte a Térdszalagrendet.⁴⁵⁷ Ennek újbóli rögzítésére és Suffolk kiadatásának meggyorsítására decemberben az angol király újabb követet küldött.⁴⁵⁸ 1503 februárjában még egyszer rögzítették az el z évi szövetséget, különös tekintettel megint a rebellisek kézre kerítésére. Szükség is volt erre, mert a császári udvarban is úgy tudták, lázadások vannak készül ben Angliában.⁴⁵⁹ 1503 áprilisában a császár még azzal is megpróbálkozott, hogy valahogyan kárpótolná az angol királyt, amiért nem adja ki a Yorkokat, ezért követséget küldött Angliába.⁴⁶⁰ Gaspere de Comite mantovai követ szerint 1503 júliusában az angol király még tovább srófolta a Yorkokért adandó összeget, most egy újabb „ajándékot”, 60 ezer arany küldött volna Miksának.⁴⁶¹ Ezen összeg sorsáról nem tudunk ugyan, de a szövetséget 1503 szeptemberében újfent meger sítik.⁴⁶²

Henrik a továbbiakban is folyósította „anyagi támogatását”: a Fülöp rajnai palotagróf elleni birodalmi háborúban 1504 áprilisában Anglia 16 ezer rajnai forintot ajánlott – vö.: az is tervben volt, hogy Edmund de la Pole a rajnai palotagrófhhoz menekül. Ezenkívül a Pfalz elleni hadjáratban részt vesznek angolok, „Herr von Sombraser” és „Ritschart von Des” vezetésével 1000 íjász, akiket a Regesta Imperii szerkeszt i, igaz kérd jelesen, Friedrich von Sombresse-vel és Richard de la Pole-lal azonosítottak. Richard de la Pole feltehetően nem vezethetett egy angol királyi támogatású egységet, ellenben a kontinensen id z Tudor követ, Charles Somerset igen, szerintünk róla, Lord Herbertr I, utóbb Worcester grófjáról van szó.⁴⁶³ Az 1000 íjász nem csekély er , áthajózni a kontinensre és hadba küldeni nem volt olcsó mulatság Henrik számára. Érdekes, hogy ezt az akciót, mint választófejedelem, a magyar és cseh király is segítette, 1000 ökörrrel.⁴⁶⁴ Egy kis id re fellélegezhetett Tudor Henrik, mert 1503 végén meghalt Yorki Margit, aki, ha tev legesen vagy nyilvánosan nem is, de a háttérben bizonyára támogatta a Yorkokat, legalábbis egész Európa így vélte tudni.⁴⁶⁵

⁴⁵⁷ RI XIV,4,2 nos. 20082–20083–20084. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-11-18_1_0_14_4_1_561_20082] (Abgerufen am 22.03.2013)]; Georgisch, Regesta chronologico-diplomatica, III. n. 22. p. 48.

⁴⁵⁸ Darmstadt, 1502. dec. 21. RI XIV,4,2 n. 20141a. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-12-21_1_0_14_4_1_623_20141a] (Abgerufen am 22.03.2013)]; Letters and Papers Henry VII, I. 147.

⁴⁵⁹ RI XIV,4,1 n. 17200, RI XIV,4,1 n. 17207.; RI [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-02-12_1_0_14_4_0_1449_17200]; RI XIV,4,1 n. 17207. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-02-19_1_0_14_4_0_1457_17207] (Abgerufen am 19.03.2013)]; Sanuto, IV. 794–96.

⁴⁶⁰ RI XIV,4,1 n. 17291. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-04-00_1_0_14_4_0_1543_17291] (Abgerufen am 19.03.2013)]; Zurita, Annales, V. 280.; Wiesflecker, Maximilian, III. 288.; 536.; Ulmann, Maximilian, II. 131.

⁴⁶¹ „[...] der König von England nach Abschluß des Vertrages mit Kaiser Maximilian diesem neben vielen schönen Geschenken 60.000 scudi in bar geschickt hat”: RI XIV,4,1 n. 17408. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-07-10_2_0_14_4_0_1675_17408] (Abgerufen am 19.03.2013)].

⁴⁶² RI XIV,4,1 nos. 17662–17665.; Ulmann, Maximilian, II. 136; Wiesflecker, Maximilian, III. 255.skk., 263.skk., 524.skk.

⁴⁶³ „Der Herr von Sombraser [Friedrich von Sombreffe?] und Ritschart [Richard de la Pole?] 1.000 [englische?] Bogenschützen”. RI XIV,4,1 nos. 17665.

⁴⁶⁴ „[...] der Hilfspolder, des Kriegsvolkes [für den bayerisch-pfälzischen Krieg] aus den österreichischen Ländern, aus dem Reich, aus Burgund, aus Ungarn [...] England 16.000 flRh [...] .König von Ungarn 1.000 Ochsen”: RI XIV,4,1 n. 18598. [http://www.regesta-imperii.de/id/1504-04-17_2_0_14_4_0_2874_18598] (Abgerufen am 19.03.2013)]

⁴⁶⁵ RI XIV,4,1 n. 17950. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-12-01_2_0_14_4_0_2224_17950] (Abgerufen am 19.03.2013)]; Sanuto, V. 526.

Az angol király mindazonáltal nem színt meg kérni a megfizetett jutalmát, 1504-ben is követelték a de la Pole-ok kiadatását.⁴⁶⁶

9. Foix-i Anna rokonsága és házassága

A franciaországi és angliai követségnek nagy sikere volt – erről árulkodik, hogy Telegdi István május 24-én francia címet kapott. Ennek a szövege külön ki is emeli korábbi angol követségét, tehát a Valois diplomácia számára sem volt jelentőség nélküli, hogy a magyar követ a Tudorokkal is tárgyalta.⁴⁶⁷ Telegdi kimagasló érdemeket szerzett abban, hogy II. Ulászló leendő hitvesét Magyarországra hozza. Tevékenységéről igen nagy elismeréssel nyilatkozott a francia király, hiszen nem csupán címeradományban részesült, hanem megkapta a Valois-ház egyik kiemelkedő devizáját, a XI. Lajos által alapított Szent Mihály-rendet, amit utóbb sírkövére is faragtattott (1504 után, valószínűleg 1507-14 körül, Mezőtelegd/Tileagd, Románia, református templom). Sírköve a nyugat-európai lovagi rendjelvények egyik legimpozánsabb hazai példája.⁴⁶⁸ Az oklevél szövege is kiemeli a Szent Mihály-rend adományát.⁴⁶⁹ A rendjel jelentőségének és fontos követségének igenis tudatában volt Telegdi, hiszen a sírkövére faragtattott feliratban utalt arra, hogy „külföldi királyok által ismert és szeretett” – azaz valamiféle szorosabb kapcsolat is kialakulhatott a Valois-uralkodó és közöttük.⁴⁷⁰ S mivel a „királyok” többes számban áll, elgondolkodtató, a francia királyon kívül más külhoni uralkodóra is utalni akart ezzel, kinek az udvarában szolgálatot teljesített. Nem volt gyakori ugyanis a korban, hogy a Szent Mihály-rendet, külföldiek, sőt, nemcsak főrangú fejedelmek is megkaphassák. Telegdi szerepét mutatja az is, hogy lett a kiválasztott, aki *per procuram* oltár elé vezette Foix-i Annát, majd hazaérkezése után lett Anna királyné udvarmestere.⁴⁷¹

⁴⁶⁶ RI XIV,4,1 n. 18893. [http://www.regesta-imperii.de/id/1504-06-20_1_0_14_4_0_3170_18893] (Abgerufen am 19.03.2013)] wiesflecker, Maximilian, III. 118. skk., 124. skk.

⁴⁶⁷ „Idcirco cum superioribus mensibus ab prefato rege consanguineo nostro orator ad nos et serenissimum Anglie regem pro maximis et arduis negotiis, que utriusque nostrorum statum, ac etiam christiane rei publice dignitatis conservationem concerebant, destinatus extiteris.” Blois: DL 71 522 Közl. Sváb Frigyes: „XII. Lajos francia király címer-adománya a Telegdiek részére”, *Turul* 8 (1890) 1. 63–65.

⁴⁶⁸ A pajzsot körülveszi a Szent-Mihály-rend díszláncja, melyet egy medaillon, benne Szt. Mihály arkangyal alakjával köt össze, e körirattal: „Immensi tremor oceani”. Fehér zománcú nyolc hegy kereszt, sarkain 4 arany liliummal. A lánc arany kapcsokkal összefűzött ezüst kagylókból áll. Cserghe Géza: „Magyar sírkövek. Telegdy István sírköve”, *Turul* 7 (1889) 1.: 34–36; Balogh Jolán: *Az erdélyi renaissance*. I. Kolozsvár, 1943. 199.; 270–71.; Mikó Árpád: „Jagelló-kori reneszánsz sírköveink I” *Ars Hungarica* 14 (1986) 97–113. 97. 56. kép.; *Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458-1541*. Schallaburg, 1982. 690. n. 840.; Lévai Pál: *Posuit hoc monumentum pro aeterna memoria: Bevezető fejezetek a középkori Magyarország síremlékeinek katalógusához*. Akadémiai doktori disszertáció. I-II. + Képmelléklet. Bp., 2009. [<http://real-d.mtak.hu/381/>] - a letöltés ideje 2012. január 19.] I. 379. Képek: 448–49.; Em di Tamás: „A Telegdi család és a reneszánsz művészet néhány emléke a 16. századi Bihar és Bereg vármegyében”. *Művészettörténeti Értesítő* 47 (1998) 177–198. itt 191.; Cserghe Géza – Csoma József: *Alte Grabdenkmäler aus Ungarn*. Bp., 1890. 56–65. 59. rajz.; Bunyitay Vince: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig*. I-III. Nagyvárad, 1883-1884. 431–432.; *Monumenta Hungariae Heraldica. Magyar címerez emlékek*. Szerk. Fejérfpataky László – Áldásy Antal. I-III. Bp., 1901-26. I. 24.; II. n. XXV./L. ; Ugyanazt a címet bízott ki, a Telegdiek korábban is bírták, amint azt Telegdi István erdélyi alvajdai pecsétje igazolja. 1496: DL 62946.

⁴⁶⁹ „conchilibusque tamen singula singulis liliis distanguantur, que conchilia sunt insignia militie ordinis Sancti Michaelis de regno Francie”. Sváb, XII. Lajos, 63.

⁴⁷⁰ A szentély déli falában:

STEPHANVS THELEGGI REGIS DE INDE REGNI HUNGARIAE THESAURARIVS EXTERNIS REGIB(VS) NOTVS CHARVSQ(VE) HOC SAXV(M) P(ER)PETVA(M) SIBI POSTERISQ(VE) SVIS QVIE(N)TE(M) POSVIT 15 .

Em di János – Varga Árpád: „Telegdi sírkövek, emléktáblák”. *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 73 (1997-98) [1999] 245–272. itt 246.

⁴⁷¹ E. Kovács, Magyar-francia, 173.

Hasonlóképpen kiemelkedő érdemeket szerzett a követség másik tagja is, A Gut-Keled nemzetség zempléni ágából származó – tehát a Telegdiakkal és a Bátoriakkal rokon – Bacskai Miklós püspök. Fennmaradt címerköve (1502-04 k., eredetileg Konca/Szászszékes, Fehér m., ma Déva, Múzeum / Deva, Muzeul Civilizatiei Dacice si Romane) ugyancsak a francia Valois-k nagy becsben tartott Szent Mihály-rendjének emlékét őrzi, igaz, itt egy Szent Mihály-figura mellett a kagylóformák között csak egy kivehet Capet *fleur-de-lys* maradt fenn.⁴⁷² Bacskai és Telegdi a Jagelló-kormányzat tekintélyes szereplői voltak, megfelelő műveltséggel és diplomáciai jártassággal bírtak, ezért is eshetett rájuk a választás. Bacskai már Mátyás követeként járt a pápánál, majd intézte például Ulászló házassági ügyeit Rómában, majd pápai káplán lett. Ulászló alatt intézte az itáliai, velencei ügyeket, fogadta a követeket.⁴⁷³ Feltehetően is címeradományban részesült, jóllehet az nem maradt fenn.

A két Valois-devizás címeres emlék azonban arról tanúskodik, Franciaországban nagy jelentőséget tulajdonítottak a magyar frigynek; s az adományok részben azért is adtak, mert a követek sikeresen ellátták angliai feladatukat is, hiszen, mint láttuk, a francia király közbenjárására érkeztek Angliába. Olyan hírt hozhattak, ami XII. Lajosnak is tetszett: VII. Henrik közeledik a Jagellókhoz, örömmel fogadja a Jagelló-Valois szövetkezést, s egyáltalán nem közeledik a Habsburgok felé. (1500-ban még Ulászló és Miksa egyezményt kötöttek.⁴⁷⁴) Ezért is fontos, hogy a követek egyébként a francia uralkodó költségén utaztak, s tartózkodtak Angliában.

Foix-i Anna házasságát az angliai követek visszaérkezése után kötötték meg, biztosan annyit tudunk, hogy 1502. március 23-a után, a menyasszony házassági szerződését ugyanis ekkor állították ki. Korábban úgy tudtuk, csak június 13-ra illetve 14-re ért Magyarországra a hír,⁴⁷⁵ de ma már ismerjük, május 18-ra már biztosan elért Ulászlóhoz, mert egy Budáról Miksához írt levelében már utalt a tényre.⁴⁷⁶ Érdekes, hogy a jól értesült Serenissima június 2-án már nemcsak azt tudta, hogy a hercegnő útra kelt Franciaországból, hanem azt is, hogy Velencén keresztül utazik.⁴⁷⁷ Július 12-én már a hercegnő érkezéséről értesíti Ulászló a lengyel és az orosz udvart.⁴⁷⁸ A hercegnő 1502. szeptember 29-én után érkezett Székesfehérvárra, ahol házasságot kötött a magyar uralkodóval.⁴⁷⁹ Kíséretében ott voltak Anglia és Franciaország követei. Maga Ulászló 1502. évi oklevele is kiemeli, a királyné koronázásán Székesfehérvárott „sok fejedelem követe vett részt”.⁴⁸⁰

Amint láttuk a de la Pole család igényeinek megfigyelése fontos volt VII. Henrik számára. Hogyan kapcsolódik ez össze a törökellenes szövetség kérdésével és a magyar király támogatásával? Azt gondoljuk, hogy a kérdés kulcsa II. Ulászló francia házasságában rejlik.

Anne de Foix és a de la Pole család közeli rokonságban állt egymással: Anna nagynagyja Margaret de la Pole (†1486) a Tudor-ellenes trónkövetel testvérek másodfokú

⁴⁷² Erdélyi püspök, 1503–04. Előtte egri prépost, szerémi és nyitrai püspök. Temesváry János: *Az erdélyi püspökök címerei*. Bp., 1930. 9–10.; Balogh Jolán: *Kés renaissance k. faragó m. helyek. I.*, *Ars Hungarica* 2 (1974) 27–58. itt 34–36.

⁴⁷³ Fraknói, Mátyás magyar diplomatái, 90. Előtte mislyei prépost. Kubinyi, Magyarok a késő-középkori Rómában, 83.; Főgel, II. Ulászló udvartartása, 107–08.; 119–120.

⁴⁷⁴ Marczali, Közlemények a párisi nemzeti könyvtárból, 92–97.

⁴⁷⁵ II. Ulászló, Buda, 1502. jún. 14.: „Vobis significandum duximus, quod nos Serenissimam dominam Annam de Candalle, ex Regia stirpe Fuxorum oriundum, affinem videlicet et consanguineam Christianissimi Regis Franciae, in coniugem et consortem nostram carissimam accepimus”: DF 270 841; Katona, *Historia critica*, XVIII. 324.; 1512. jún. 13.: Házi, Sopron, VI. n. 189.

⁴⁷⁶ DF 283 538.; Györkös, Ulászló, 99.

⁴⁷⁷ 1502. jún. 2.: Óváry, I. n. 945.; 1502 jún. 12.: *Intézkedések fogadására*: Óváry, I. nos. 949–950–951.

⁴⁷⁸ *Akta Aleksandra*, n. 87.

⁴⁷⁹ [Gabriel Angelus] *Libellus Hospitalis munificentiae Venetorum in excipienda Anna regina Hungariae*.

⁴⁸⁰ 1502. dec. 18. „in civitate nostra Albe Regali, quo ex nostra invitatione multorum principum oratores [...] convenerant”: DL 21 143., Másolat: DL 24 387.; Frangepán, II. n. 146.

nagynénje volt.⁴⁸¹ (Lásd: Dinasztikus tábla: *A Foix- és a de la Pole-ház kapcsolatai*) De a rokonság közeli volta arra is magyarázatot adhat, hogy VII. Henrik 1502-ben – a kezdeti merev elutasítás után – miért értékelte át Magyarországgal kapcsolatos politikáját. Vélhet leg
ekkor – a magyar, velencei, vagy francia követek révén – szerzett tudomást Ulászló házasságának számára fenyegető családi-politikai vonatkozásairól. S míg a törökellenes szövetség gondolata nem hatotta meg, az a veszély, hogy a magyar udvar a de la Pole-ok újabb menedékhelye lehet – miközben még le sem zárta a hasonló értelmű tárgyalásokat Miksával – félelemmel tölthette el. Henrik 1502. évi aktivizálódását, s a magyarországi követséggel szembeni magatartásváltozását magyarázhatja az is, hogy egyre kevésbé érezte trónját szilárdnak. 1500-ban meghalt fia, Edmund, majd a trónörökös, a nagy reményekkel kecsegtetett elsőszülött, Arthur is – éppen akkor, amikor ott járhattak a magyar követek (1502. április 2.). Következő gyermeke halva született s a szülésbe belehalt Yorki Erzsébet királyné is (1503. február 11.) – éppen amikor a Pole-ok aktivizálták magukat a kontinensen.⁴⁸² Így a királyt már nem kötötte a Fehér Rózsához semmi, trónjának legitimitása gyenge lábakon állott, a trón legközelebbi örökösei, a Plantagenetek leszármazottjai, a de la Pole-ok voltak.⁴⁸³ Az ifjú, 11 éves új trónörökös, Henrik fiatalkorában nem örvendett jó egészségnek, így a király veszélyben érezte a koronát. Az angol uralkodót nagyon megrázták a gyászos események, szinte megbénult, nem is tudta mitévő legyen.⁴⁸⁴ Olyannyira nem volt természetes, hogy a másik fia, Henrik, York hercege lép a trónörökös helyébe, hogy csak két évvel később, 1504 tavaszán ruházták fel Wales hercege címével. A Yorkokat mindez felvillanyozta. Rögtön Arthur halála után igyekeztek a számukra „jó hírt” szétkürtölni Európában. Edmund de la Pole azt írta, „nagyon közel vagyok ahhoz, hogy visszaszerezsem Anglia trónját, jogos jussomat”.⁴⁸⁵ Suffolk elszökött a császár mellett a birodalmi kincstartónak írt, nyilván azért, hogy erre a sorsukat megváltoztató hírre kiutaljon számukra további kölcsönöket.⁴⁸⁶ Abban az évben, 1502-ben „ígért meg” számukra a császár 5000 aranyat.⁴⁸⁷ 1502 májusában Edmund már olyannyira fellelkesült, hogy „egy tengerhez közeli helyet” kerestetett embereivel Angliában, ahol el készíthetik a partraszállását.⁴⁸⁸ 1502 májusában Edmund követe, Thomas Killingworth azt írta a császárnak, az ígért inváziós sereg kiállítását elvetendő, hogy „Henrik nem valószínű, hogy sokáig él, a gyermek pedig nem jelent semmilyen veszélyt [...] ha meghal, semmi sem veszélyezteti az [Yorkok] királyi címét, s ha egészen Henrik haláláig folytatjuk [a tervezett hadjáratot], senki nem fogja a fiatal Henriket az én uram ellenében” trónra emelni.⁴⁸⁹ Edmund ekkor még reménykedett, hogy csak várnia kell, a gyengélkedő király meghal, s utána övé lehet a korona. Egy 11 éves gyermek nem jelenthet akadályt az igazi királyi vért hordozó Plantagenetnek.⁴⁹⁰ Még a következő évben is azt jelentették VII. Henrik ügynökei, hogy a királyság legmagasabb köreiből úgy vélik, hogy

⁴⁸¹ Erről a magyar szakirodalomban: Kropf Anna, 690–693.

⁴⁸² Pollard, *Reign of Henry VII*, I. 231.

⁴⁸³ A III. Edwardtól származtak a női ágon, míg a Tudorok csak a két generációval későbbi Lancaster-ház, ráadásul utóbb törvényesített, sokáig illegitimként kezelt Beaufort-oldalágából eredtek.

⁴⁸⁴ Mackie, *Tudors*, 174.; Leland, *De rebus Britannicus collectanea*, V. 373.

⁴⁸⁵ „je pensoy a leheure destre bien pres Dangleterre pour recouvre mon droit [...] le filz du Roy H. est mort”: *Letters and Papers Henry VII*, I. 181–85.

⁴⁸⁶ PRO SC 1/52/15. iii.; *Letters and Papers Henry VII*, I. 182. RI XIV,4,2 n. 19732a. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-05-12_1_0_14_4_1_195_19732a] (Abgerufen am 22.03.2013)]

⁴⁸⁷ *Letters and Papers Henry VII*, I. 141.

⁴⁸⁸ *Letters and Papers Henry VII*, I. 180.; „hoffte er um diese Zeit in der Nähe Englands zu sein und Kaiser Maximilian noch vor dem Ende des Sommers seine Unterstützung vergelten zu können”: RI XIV,4,2 n. 19732a. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-05-12_1_0_14_4_1_195_19732a] (Abgerufen am 22.03.2013)] Hampton, Edmund de la Pole, 114.

⁴⁸⁹ „[...] quod si secundus Henrici filius esset mortuus nullum esset dubium titulo domini mei. Et ideo si dominus meus maneret ex ista parte maris usque ad mortem dicti Henrici, qui diu vivere non potest, junior filius suus domino meo in nullo nomine poterit”: PRO SC 1/52/15. iv.; *Letters and Papers Henry VII*, I. 180.

⁴⁹⁰ Hanham, Edmund de la Pole, defector, 244.

a király „gyenge és beteges”, „nem lesz hosszú élet”. Már 1499-ben azt jelentette róla a spanyol követ, amikor kénytelen volt elrendelni a trónra jogos igényt formáló Warwick grófja halálos ítéletét, hogy a b ntudat miatt szinte egy pár nap alatt „20 évet öregedett”.⁴⁹¹ Francis Bacon úgy írt, „szellemek kísértették”, folytonos b ntudat emésztette.⁴⁹²

Fennmaradt egy kémjelentés 1505-b l, melyben VII. Henriket tudósítják a calais-i hely rség tisztjeinek egy beszélgetésér l. A stratégiai fontosságú város magasrangú tisztségvisel i, bizalmi állások betölt i is arról beszélnek, hogy hiába telt el húsz év Bosworth óta, nem megoldott a trónöröklés, hiszen a király két fia is elhalt, s a trónörökös igen fiatal, s ha a király meghalna, nem biztos, hogy a királyság f emberei egyértelm en az ifjú Henrik mellett állnának ki. „A király gyenge ember. Most is beteg, wansteadi udvarházába vonul vissza”, s kerüli a nyilvánosságot, nehogy ez kitudódjon. Azt sem tartották kizártnak, a király merénylet áldozata lesz, s akkor hirtelen kell döntenie az új uralkodó személyér l.⁴⁹³ Ami a trónöröklést illeti, a királyság „nagytekintély férfiai is Lord Buckinghamr l beszélnek, mondván, királyi alkat [...] mások Edmund de la Pole-ról, de senki sem beszél a [trónörökös] hercegr l”. (Edward Stafford, Buckingham 3. hercege, bár a Tudorok állhatatos híve volt, több ágon is Plantagenet-vérb l származott, három dédszül je is III. Edwardhoz vezethette vissza családfáját. Ezért is kellett verpadra lépnie 1521-ben, mivel VIII. Henrik nem hagyhatta életben.) Baljóslatú „üzenet” Tudor Henriknek, hogy „minden ember halandó, és meg kell halnia”. Ha a király meghalna, s Edmund de la Pole Calais-ba jönne, átadnák neki a várost.⁴⁹⁴ Nemcsak a köznép, de a nemesség köreiben is olyan hangulat akalkult ki, hogy az ifjú Henrik utódlását nem tartják valószínűnek, hanem egyre inkább szóba kerül, egy a nép körében népszerű prófécia okán is Edmund de la Pole, akinek vannak hívei, akik adott esetben a trónra segítenék.⁴⁹⁵ A Yorkok követe, Thomas Killingworth arról számolt be 1507-ben a császárnak, hogy Anglia királya „egy nyomorúságos beteg”, s ha meghalna, akár a fia, Henrik trónörökös élete is veszélyben forogna.⁴⁹⁶

„York rózsája” egyáltalán nem volt jelentéktelen tényez : nemcsak Angliában gy lt a tábor a Tudorok elrendelte kivégzésekkel elégedetlenek körében, hanem komoly tényez ként tekintettek rá jelent s európai hatalmak is, és politikai t két kovácsoltak befogadásából – ezért sem érdektelen s nem egy nüánsnyi momentum Richard de la Pole budai tartózkodása sem a Jagelló-diplomácia keretein belül. VII. Henrik valóban valós veszélyként tekintett a de la Pole-okra egészen uralkodása utolsó percéig.⁴⁹⁷ Európa koronás fejeit sokkolta az a hír, hogy újabb királyi vérb l való, fiági leszármazott Plantagenetet nyakaztak le 1499-ben (Warwick grófját, IV. Edward unokaöccsét). VII. Henriket páni félelem fogta el, mikor Suffolkek elmenekültek – eszébe juthatott, hogyan végezte III. Richárd. (Egy korabeli angol ballada is mutatja, mennyire népszerűk voltak a Yorkok a nép körében, még évtizedekkel a bosworthi csata, 1485 után is élénken élt a Fehér Rózsa, s

⁴⁹¹ Alexander, *The first of the Tudors*, 179.

⁴⁹² Bacon, *History of Henry VII*, 185.; G. R. Elton, „Henry VII: rapacity and remorse”, *The Historical Journal* 1 (1958) 21–39.

⁴⁹³ Alexander, *The first of the Tudors*, 197.

⁴⁹⁴ „[...] kyngis grace is but a weke man and syklow, not lykly to be no longe lyvis man. Yt ys not longe sithens his hygnes was syke and lay then in his maner of Wansted [...] amonges many grett personages the whiche fele in communication of the kyngis grace and of the world that shouldbe after hym yf hys grace hapned to depart [...] other there were that spake of Edmond de la Pole, and none of them spake of my lord prynce [...] .every manys mortall and must dij [...] the kyngis were ons depatyd, beyng in the castell here Edmond de la Pole hire cosen at hys lyberte and wolde helpe hym in hys causes and lett hym come into this toune”: PRO SC 1/58/57.; SC 1/58/58; Letters and Papers Henry VII, I. 230–40.

⁴⁹⁵ Letters and Papers Henry VII, I. 233.; 236–37.

⁴⁹⁶ „[...] sed mora trahit periculum, quia non latet Caesari *debilitas regis Angliae*, et si contingat eum breviter mori, credatis firmiter [...] sic casus potest evenire quod forsitan filius regis Angliae potest post mortem regis patris sui esse in consimili periculo”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers Henry VII, I. 319.

⁴⁹⁷ J. R. Lander: *The Wars of the Roses*. Stroud, 1990. 217.

különösen annak utolsó hajtása, Suffolk hercege utáni nosztalgia.⁴⁹⁸) Az végzete is effajta, kontinensre menekül lázadókkal kezd dött.⁴⁹⁹ Ráadásul éppen ekkor, 1502 tavaszán jártak ott magyar, francia és spanyol követek – akik tisztában voltak az angol belpolitikai helyzet alakulásával – és a kiskirály nem véletlenül ígért támogatást mind a Habsburgoknak, mind Magyarországnak.⁵⁰⁰ Mi több, éppen ekkor, 1502 április-májusában leplezték le egy Tudor-ellenes lázadást, amely kiterjedt a de la Pole-ok köreire is, és május elején a király rohamos gyorsasággal ítélt halálra többeket, kifejezetten a de la Pole-okkal való összeesküvés vádjával.⁵⁰¹ 1502 tavasza után Tudor Edmund herceg, majd a trónörökös halálát, és a későbbi VIII. Henrik beteges alkatát figyelembe véve elgondolkodhattak a kortársak, akár a Tudorok legbensőbb hívei is, hogy ki lesz a király VII. Henrik halála után – aki már ekkor sem örvendett a legjobb egészségnek.⁵⁰² Megfordulhatott a fejekben, hogy még a vérpados árnyékában sem teljesen elvetendő jó viszonyt kialakítani a megmaradt Yorkokkal, bárhol legyenek is, vagy otthon maradt híveikkel. A király már a de la Pole-ok menekülése után kiátkoztatta a Szent Pál-székesegyház előtt, „Pál keresztjénél” a lázadókat – a magyar követek akár ennek is tanúi lehettek, s lehet, ez is volt a célja a sietségnek.⁵⁰³ Rómában rezidens követe útján Anglia uralkodója újra kihirdette a kiközösítő bullát, majd Angliában Adriano Castellesi da Corneto, a kereszties adószedő is újra deklarálta.⁵⁰⁴ Úgy tűnt, a Tudor-uralkodó nem igazán érzi biztonságban a koronáját. Felsőgárulási perben fogta és elítélte az elmenekült Yorkokat és híveiket, elkoboztatta birtokaikat.⁵⁰⁵ Aggodalma odáig fajult, hogy a parlamenttel betiltatta az „engedély nélküli” összejöveteleket, majd megtiltotta, hogy a felségárulás vádjával köröztek templomokban keressenek menedéket, egyszerre bezáratta a szentélyeket az egyházakban és a kolostorokat.⁵⁰⁶ Richard Grafton néhány évtizeddel későbbi krónikája úgy fogalmaz, hogy a király sosem szabadult a lázadás gyanújától, ellenfeleit egyszerre istentagadó szakadároknak, schismaticusoknak tekintette.⁵⁰⁷ 1502 áprilisa-májusa során, miközben sorra fogadta a király a magyar, a francia, a spanyol és velencei követeket, egymás után tartóztatták le a York-párt potenciálisnak vélt fejeit, köztük IV. Edward vejét, William Courtenay-t, Devon grófját, aki pedig még vérségi igényt sem támaszthatott a trónra.⁵⁰⁸ Lehetséges, hogy propagandisztikus célja volt, s egyfajta érfitogatás is volt egy nagy felségárulási pernek május elején, majd azt követően a május 6-i újabb lenyakazásoknak. Akár a Franciaország felé készülődő magyar követek is végignézhették a kitört fejeiket a London Bridge-en. Már hónapok óta folyamatosan m ködött Londonban a „pellengér”, a királyt becsmérlőknek a fülüket vágták le.⁵⁰⁹ Van olyan történész, aki egyszerre úgy fogalmaz, Tudor Henrik „vendettát rendezett a York-párt soraiban”.⁵¹⁰

Henrik fia halála után lázasan igyekezett azon, hogy megerősítse régebbi partnereivel fennálló szövetségeit, és újabb támaszokat szerezzen. De ez nem azt jelentette, hogy

⁴⁹⁸ *A ballad, on the death of Wm. de la Pole D. of Suffolk*. BL Cotton MS Vespasian B. XVI, 2. 441.

⁴⁹⁹ „Qui ubi de Edmundi fuga cognovit valde perturbatus iam tum coepit novos pertimescere motus”: Polydore, *Anglica historia*, XXVI. k. 44.

⁵⁰⁰ Az aragón követ is ott van április fojlamnán. CSP Spain, I. n. 315.; RI XIV,4,2 n. 19708. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-04-29_5_0_14_4_1_170_19708 (Abgerufen am 22.03.2013)]

⁵⁰¹ *The Great Chronicle of London*, 318.; Polydore, *Anglica historia*, XXVI. k. 44.

⁵⁰² Seward, *White Rose*, 153.

⁵⁰³ Bacon, *History of Henry VII*, 194. Hall, *The Union*, 496.; *Chronicle of Grey Friars*, 127.; Fabian, *Chronicles*, 688. Mi több, a ceremóniát minden évben megismételték a de la Pole-ok haláláig. Seward, *White Rose*, 144., CPL XVII. cxxxiv.

⁵⁰⁴ Underwood, *The pope, the queen and the king's mother*, 75.

⁵⁰⁵ *Statutes of the Realm*, II. 685.

⁵⁰⁶ Lockyer – Thrush, *Henry VII*, 83.; Holinshed, *Chronicle*, III. 529.; Grafton, *Chronicle*, 224.

⁵⁰⁷ Grafton, *Chronicle*, 225.

⁵⁰⁸ Polydore, *Anglica historia*, XXVI. k. 44.; *Chronicles of London*, 55.

⁵⁰⁹ Fabian, *Chronicles*, 687.

⁵¹⁰ Weightman, Margaret, 184.

automatikusan Aragóniai Katalinnal boronálta volna össze másik fiát is. Fontos volt számára, hogy a Yorkok ne kerüljenek francia védelem alá, ezért Arthur halála után egyszerre két vasat is a t zben tartva tárgyaltak Spanyolországgal Katalin és Henrik eljegyzésér l valamint XII. Lajos unokahúga, Angoulême-i Margit és Henrik esetleges eljegyzésér l.⁵¹¹ 1503-ban is tárgyalt angol követ XII. Lajossal.⁵¹² A Katolikus Királyok felé persze azt jelezték, hogy lebonyolították Aragóniai Katalin újabb eljegyzését az életben maradt Henrik herceggel, pedig a korabeli szokásjogban korántsem volt egyértelm , hogy az elhalt házastárs helyét annak testvére automatikusan átvenné. Az els spanyol követ, aki májusban érkezett Angliába, még azzal a megbízatással érkezett, hogy a hercegn visszavitelér l tárgyaljon.⁵¹³ Miután kiderült, hogy egyel re a Yorkok XII. Lajosnál nem kaptak menedéket, az angolok nagyon gyorsan léptek Spanyolország irányába, és 1502 szeptemberében már meg is kötöttek egy házassági szerz dést, amit végs formába 1503 nyarán öntöttek.⁵¹⁴ Henrik elérte, amit akart, Katalin Angliában maradt – távozása s egy esetleges másik házassága ugyanis már tavasszal felmerült – és a spanyol szövetséget meg tudta rizni.⁵¹⁵ Ugyanezen okból – illetve részben azért is, mert birodalmi tartózkodása során a de la Pole-ok több Hansa-várossal is tárgyaltak befogadásukról – er sítette meg kereskedelmi egyezményeit Anglia a Hansa-városokkal 1504-ben.⁵¹⁶

Mindezek ellenére VII. Henrik aggodalma egyre csak növekedett, hiszen 1502-ben, mialatt a magyar követek Angliában jártak, és angol követ indult Magyarországra, valamint angol követek – Sir Charles Somerset és William Warham – tárgyaltak Miksával a de la Pole-ok kiadatásáról, Suffolk hercege is aktivizálta magát. Edmund de la Pole igencsak tarthatott attól, hogy valamely hatalom elfogadja Henrik pénzét és kiszolgáltatja. 1502 májusában, megérezvén a veszélyt, panaszt tett Miksánál, hogy csak üres ígéreteket kapott és méltatlanul bántak vele a Birodalomban.⁵¹⁷ S t, még nagyobb veszély hordozott magában az is, hogy a Katolikus Királyok is ajánlkoztak, éppen ebben az id ben, hogy kézre kerítik Suffolkot.⁵¹⁸ Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella azt várták maguk is, ha Arthurhoz adják leányukat, Katalint, „Isten” – valójában VII. Henrik keze útján – „mindent alaposan megtisztítson, és egy cseppnyi kétes királyi vér ne maradjon az országban, csak az igaz király és királyné vére”, nehogy a trónörökösnek trónralépte után legitimitási gondokkal kelljen küzdenie.⁵¹⁹ (Már korábban, 1500-ban kifejezték a Katolikus Királyok, hogy egyedül Tudor Henriket ismerik el az angol korona legitim örökösének, s már ekkor megfogalmazták óhajukat, hogy ne maradjon „kétes eredet ” vér az angol királyi házban. A Tudorok vére az egyedül igaz.⁵²⁰) A spanyol követ azt jelentette Angliából, hogy a király Edmund de la Pole

⁵¹¹ Currin, *English international relations*, 27.

⁵¹² Auton szerint Mathieu Bascler, feltehet , Matthew Baker. Auton, *Chroniques*, III. 246–47.

⁵¹³ CSP Spain, I. n. 317.; Temperley, Henry VII, 232.

⁵¹⁴ CSP Spain, I. nos. 318., 351. Pollard, *Reign of Henry VII*, III. 59–60.; Június 23-ára már Kasztília és Aragónia uralkodói is beleegyeztek: Rymer, *Foedera*, XIII. 76.; BL Add. MS 48000 (Yelverton MS 1) 64. fos. 570–586.; IBT, 34. 1503-as megállapodások: PRO E 30/694., 695., 587. Ennek „ára” egy kereskedelmi megállapodás is volt: PRO E 30/1101., 30/1252.

⁵¹⁵ Chrimes, Henry VII, 285.

⁵¹⁶ Seward, *White Rose*, 148.; Temperley, Henry VII, 178.; Mackie, *Tudors*, 222.

⁵¹⁷ PRO SC 1/52/15.iv.; Busch, *England*, 175.

⁵¹⁸ Talavera, 1502. ápr. 29.: Azt kérték Miksától, ne engedje, hogy a Birodalomban maradhasson Suffolk. CSP Spain, I. n. 315.; RI XIV,4,2 n. 1970. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-04-29_5_0_14_4_1_170_19708 (Abgerufen am 22.03.2013)] Wiesflecker, Maximilian, III. 289 skk. Kés bb úgy fogalmazott londoni követük, hogy nem lesz különösebben nehéz a császárral kiadatni a rebellist. 1504. dec.: CSP Spain, I. n. 421.

⁵¹⁹ Henrik végig kapcsolatban áll velük is a rebellisek ügyében. CSP Spain, I. nos. 416., 429. 1505-ben még azt is megígéri, hogy fegyveres segítséget nyújtanak a Yorkok ellen. CSP Spain, I. n. 432.; Grant, Henry VII, 41. A követjelentés magyar fordítása: Griffiths – Thomas, *Tudor*, 6.

⁵²⁰ „[...] not a doubtful drop of royal blood remains in this kingdom except the true blood of the king and queen”; *Letters and Papers Henry VII*, I. 113–119.

kézre kerítésére kéri s igénybe kívánja venni Ferdinánd király segítségét is.⁵²¹ Aragóniai Ferdinánd a spanyol követ útján fel is szólította Miksa császárt, hogy adja ki a de la Pole-okat Angliának.⁵²² Mi több, XII. Lajost is kérte Tudor Henrik, hogy segítsen Suffolk kiadatásában – éppen 1502 júniusában, amikor a Tudorok követe, Blythe útban van Franciaországon keresztül Foix Anna kíséretével és francia követekkel együtt Magyarország felé!⁵²³ A Magyarország felé utazó francia és angol követség teljesen tisztában lehetett azzal, mi foglalkoztatja leginkább a nemzetközi politikát. Henrik fel is ajánlott 10-12.000 font közötti összeget – bárkinek, aki kézre keríti. Maga a francia uralkodó is kínálkozott, hogy német szövetségesei révén megpróbálja elérni a kiadatást „némi pénz” ellenében. VII. Henrik kifelé azt próbálta sugallni, s bagatellizálni az ügyet, mondván nem tart a de la Pole-októl („son souverain seigneur ne fait aucune estyme dudit Emond de la Polle, ses adhérens et complices, pour le déplaysir et ennuy qu’ils luy seussent faire, néantmoins il voudroit bien l’avoir entre ses mains”), mégis pénzt ajánlott fel.⁵²⁴ Az angol királynak tudomása volt róla Edmund de la Pole környezetéből (!), hogy a de la Pole-okat többé már nem támogatja I. Miksa, ezért azok a rajnai palotagrófhoz szeretnének menekülni, s ahogy fent láttuk, t. le már *salvus conductus*-t is kértek.⁵²⁵ Mivel Henrik tudta, hogy a francia király és Wittelsbach Fülöp rajnai palotagróf szövetségesei, szerette volna elérni, hogy XII. Lajos akadályozza meg Edmund befogadását.⁵²⁶ Azt, hogy a Yorkoknak egyre kevesebb lehet segítségük van, hogy bárhová is menjenek Nyugat-Európában, a II. Ulászlóhoz utazó követek is tolmácsolhatták a magyar királynak, és akár Lengyelország uralkodójának is. Ekkor is felvillanhatott az az ötlet, hogy a Yorkok akár a tekintélyes méretű Jagelló-államok valamelyikében s elrejt zhetnek.) Tudor Henrik Suffolk francia támogatása megakadályozásának érdekében még arra is hajlandó volt, hogy megkérje XII. Lajos leánya, Claude de France kezét az új trónörökös számára. Utóbbi azért volt pikáns, mert a franciák 1501-ben már Károly infánsnak, Miksa unokájának ígérték.⁵²⁷ Ezen ügyeket tárgyalandó 1502 júniusában egy másik Valois követ is járt Angliában, Matthieu Baquier vagy Matthew Baker, akinek az érkezését feltehetőleg megvárta XII. Lajos, mivel útjuk indította Foix-i Annát. A követség másik célja az volt, hogy a Valois uralkodó megbizonyosodjék arról, hogy Anglia a lázadókkal a hátában még a Katolikus Királyok unszolására sem lép be egy franciaellenes háborúba, amit a spanyolok már 1502 óta folytattak a Pireneusokban.⁵²⁸ (A Tudorok persze a spanyol remények táplálásáról sem mondtak le. 1503-ban arról írt a római spanyol követ, hogy Anglia közel áll egy franciaellenes háborúhoz.⁵²⁹ A történetíró Jerónimo Zurita y Castro szerint Aragóniai

⁵²¹ „Report of the Ambassadors touching Ferdinand, King of Arragon (1505)”: In: *Memorials of King Henry VII*, 240–281. 267.

⁵²² BL Cotton MS Vitellius C. XI f. 48.; „Spanish dispatches”: *Memorials of King Henry VII*, Appendix B. 410.; CSP Spain, I. n. 312.; Busch, England, 175.

⁵²³ Champollion-Figeac, *Lettres des Rois*, II. 511–14.

⁵²⁴ „Sire, [...] mon souverain seigneur [VII. Henrik – B. A.] a aussy entendu par vostredit ecuyer [Entremont] comment vous luy faictes offres, ou cas qu’il veuille estre content, de vous-mesme trouver moien et façon, par telz voz amys et bienveillans que dictes avoyr en Almaines, pour un petit d’argent faire prendre et luy délivrer Emond de la Polle, son rebelle [...] mon souverain seigneur, ne plaindra pas, quand on luy en fera la délivrance, de donner ung dix ou douze mil escuz d’or [...]”: Reponse donnée par le roy Louis de France, sur la credence à lui déclaré par Matthieu Baquier, escuier du roy. [VII.. Henrik – B. A.]: 1502. BL Cotton MS Caligula D. VI f. 42.; Champollion-Figeac, *Lettres des Rois*, II. p. 521.

⁵²⁵ Champollion-Figeac, *Lettres des Rois*, II. 522–523.

⁵²⁶ „[...] pource que le roy [VII. Henrik – B.A.] [...] cognoit que ledit conte est un de vos [XII. Lajos – B.A.] plus espéciaux amys et bien veillans que avés par delà, vous voudroit prier et requérir fère tant vers ledit conte, qu’il veuille souffrir la venue dudit Polle [...]”: Champollion-Figeac, *Lettres des Rois*, II. 523.

⁵²⁷ Champollion-Figeac, *Lettres des Rois*, II. 522–523.; *Letters and Papers Henry VII*, II. 340–62. CSP sp I no 401.; Currin, *English international relations*, 32.

⁵²⁸ Currin, *English international relations*, 23.; CSP Spain, I. n. 327.; RI XIV,4,2 n. 19883. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-07-12_4_0_14_4_1_351_19883] (Abgerufen am 22.03.2013)]

⁵²⁹ Dispacchi di Antonio Giustinian, I. 114.; RI XIV,4,2 n. 19966. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-09-13_1_0_14_4_1_439_19966] (Abgerufen am 22.03.2013)]

Ferdinánd kifejezetten azt kérte, szövetségesei, Miksa és VII. Henrik nyújtsanak katonai segítséget a franciák ellen, 2000 „jó angol gyalogost”.⁵³⁰) 1502 májusában XII. Lajos király a magyar követekkel együtt érkez angol követektől tájékozódott a spanyol-angol viszony állásáról, valamint a de la Pole-ok ügyéről, s ezért mikor azok megérkeztek, újabb követet indított Londonba, hogy megerősítést nyerjen, VII. Henriknek nincs szándékában, hogy katonailag támogassa Aragóniai Ferdinándot. Ezért akár még arra is hajlandó volt, hogy semmi esetre sem fogadja be a Yorkokat. Egyre nyilvánvalóbbá vált, még a francia és az angol követség Magyarországra való elutazása előtt – Baquier visszatértét megvárta Foix-i Anna entourage-a – hogy a Yorkok szinte sehol sem nem maradhatnak Nyugaton s új menedékhelyet kell keresniük. Ez lehetett akár Magyarország is, amit a francia követek 1502 szeptember II. Ulászló tudtára is adhattak. Még a francia diplomácia támogatta is volna a Yorkoknak a Jagellókhöz való kimentését, hiszen azért XII. Lajos sem akart úgy tancolni, ahogy a Tudorok fűtyültek, még akkor sem, ha a Pireneusokban a spanyolokkal nézett farkasszemet.

Mivel Suffolk hercege egyre kevésbé érezte magát biztonságban a Birodalomban, Ulászló felé tájékozódott. Egy spanyol követjelentés is arról tanúskodik, hogy ha Suffolk Franciaországba menne, könnyen az angol király kezére juthatna.⁵³¹ A Katolikus Királyok továbbra is arra szólították fel Miksát, adja ki nekik Edmundot.⁵³²

10. Angol követek Magyarországon 1502-ben

E. Kovács szerint az angol követ magyarországi tartózkodásáról nem sokat lehet tudni, s nincs adat arra sem, hogy a magyar delegáció tagjaival együtt utazott volna. 1502 novembere előtt pedig nem adhatta át uralkodója szerződéstervezetét Ulászlónak.⁵³³ Magyarorszáig a követ útja pontosan nyomon követhető, és bizonyosan Anne de Foix kíséretével érkezett hazánkba. Velencében például kifejezetten megemlíti az Annát elkísér bretagne-i herold, Pierre Choque kézirata. Az, hogy meglepően hosszú időt töltött a hercegnő körül, Velencében, azt mutatja, hogy a Serenissima valóban nagy jelentőséget tulajdonított a magyar-francia szövetségnek. „Soha egyetlen király vagy fejedelem fogadtatására nem költött több pénzt” a város, mert „nagy benne a jóakarát és tisztelet ama győzhetetlen király iránt, ami már Magyarország más nagynevű királyaival kezdődött, és most a vele kötött szövetséggel is megerősítést nyert”.⁵³⁴ Mi több, feltehetően kihasználta, hogy egyszerre több hatalom képviselőivel tud tárgyalni – most az angolokkal is.⁵³⁵

Az angol küldött megbízólevele – ahogy azt fentebb már említettük – 1502. május 27-én készült el,⁵³⁶ amikor az Angliában követségben levő Telegdi már adatolhatóan visszatért a francia udvarba.⁵³⁷ Úgy tűnik, hogy VII. Henrik követe később csatlakozott a hazafelé tartó magyar delegációhoz, amely csak június 21-én indult el Blois-ból. (A velencei diplomácia jól tudta, és még a római követ is, hogy június 23-án tervezik az indulást, hogy még XII. Lajos is odaérhessen Lyonba – nyilván tájékozódni is akart a küldöttségben lévő angol követektől.⁵³⁸) Pierre Choque herold, aki elkísérte Anne de Foix-t Magyarországra, két beszámolót hagyott hátra az utazásról. Mindkettő említi az angol követek jelenlétét a magyar küldöttségben. Az első, amely a francia hercegnő itáliai átutazásáról szól, név szerint is pontosítja személyüket:

⁵³⁰ RI XIV,4,2 n. 20656.; Zurita, Annales, V. 304. skk.

⁵³¹ CSP Spain, I. n. 346.

⁵³² 1504. jún. 26.: CSP Spain, I. n. 394.; RI XIV,4,2 n. 21207.

⁵³³ E. Kovács, Törökellenes, 53. 52. j.

⁵³⁴ [Gabriel Angelus] *Libellus Hospitalis Munificentiae Venetorum in excipienda Anna Regina Hungariae*, Fordítás: Jászay, Velence, 201.

⁵³⁵ Le Roux de Lincy, Discours des cérémonies, 180.

⁵³⁶ Ennek szövegét kiadta: Fest, Anglo-Hungarian Contacts, 609–612.

⁵³⁷ Lásd a fentebb említett május 24-i francia címerlevelét.

⁵³⁸ Dispacchi di Antonio Giustinian, I. 13.

„l’ambassadeur du Roy d’Angleterre qui se nommoit Messire Gauffray Bleist; avec luy estoit pour officier armes Sombrecet, herault.”⁵³⁹ Choque másik beszámolójában Salisbury-nek nevezi a követet: „le doyen de Salzbery, ambassadeur du Roy d’Angleterre”,⁵⁴⁰ ami néhány félreértésre adott okot, így maga Fest Sándor sem fedezte fel az azonosságot Blythe és Salisbury személye között.⁵⁴¹ Főgel József viszont legalább nem beszélt két személyről, csupán „Salisbury követéről”.⁵⁴² Igaz, másutt már arról szól, „angol fejedelmi megbízottak” voltak jelen az esküvőn és a koronázást követő lakomán, de nem nevesíti őket.⁵⁴³ Sajnos itt Sanutót sem hívhatjuk segítségül, mert a máshol oly jól értesült író egy 1508-as visszaemlékezésre, Vincenzo Guidotto memoárjára hagyatkozik, mely nem közöl többet, mint „cum omnibus aliis dominis et oratoribus”.⁵⁴⁴

A kérdés feloldása abban rejlik, hogy Blythe egyszerre volt York dékánja⁵⁴⁵ valamint Salisbury főesperese és kincstárnoka,⁵⁴⁶ – mi több, fivére, John Blyth(e) éppen ebben az időben, 1499-ig volt Salisbury püspöke⁵⁴⁷, s a királyi felhatalmazó levelében az első címet említik, míg Choque a másikat. Sanuto sem sokat segít, hiszen annál többet nem mond a követéről, hogy „doktor és pap” volt.⁵⁴⁸ Bonyolítja az azonosítást, hogy korábban egy másik angol követ is viselte a York dékánja megnevezést, Christopher Urswick, aki 1487-ben Velencében, majd az 1490-es években több európai küldetésben is járt.⁵⁴⁹ Ez alapján a 19. század közepén Rawdon Brown vele azonosította az 1502-es követ személyét és még azt is feltételezte, hogy a követ egy Corvinát is kapott.⁵⁵⁰ (Későbbi munkájában már azt is feltételezte, hogy Anglia velencei követe, Thomas West, Lord de la Warre is járt 1502-ben Magyarországon, ami elképzelhető, hiszen Anna Velencén át utazott.⁵⁵¹) Egyetlen konkrét adatunk sincs azonban, ami alátámasztaná, hogy Urswick is Magyarországon járt volna. Mégis van egy fogódzó: 1502 novemberében vonult csak vissza az aktív szolgálattól, s kapott egy stallumot a királytól (az igen jól jövedelmező Szent Ágoston templom plébániáját,

⁵³⁹ Le Roux de Lincy, *Discours des cérémonies*; Bárány Attila – Györkös Attila: A fehér rózsza Magyarországon [a továbbiakban a közös tanulmányunkban a Györkös által írott részekre így hivatkozom: Györkös, Fehér Rózsza] 425.

⁵⁴⁰ Le Roux de Lincy, *Discours des cérémonies*, 429. Tegyük hozzá, hogy Le Roux de Lincy kiadása elírásokkal van tele. Salzbery helyett *Salzberg*-et ír. A helyes névváltozatot közli Marczali Henrik egyébként más helyeken szintén hibás kiadása: Közlemények a párisi nemzeti könyvtárból, 103., amit Györkös Attila a londoni kézirat alapján ellenőrzött: BL Stowe MS 584. fol. 69–78. A szöveg gondozását is Györkös Attila végzi. Györkös, Fehér Rózsza, 426.

⁵⁴¹ Szamota sem: Szamota, Régi utazások, 137.

⁵⁴² Főgel, II. Ulászló udvartartása, 129.

⁵⁴³ Főgel, II. Ulászló udvartartása, 131.

⁵⁴⁴ Sanuto, VII. 560–62.

⁵⁴⁵ 1497–1503 York dékánja, Cleveland főesperese: *Fasti Ecclesiae Anglicanae 1300–1541*. Vol. 6. Northern province (York, Carlisle and Durham). London, 1963. 6., 8., 21., 82.; „capellani nostri Galfridi Blythe decani ecclesiae cathedralis Eboracensis” In: Fest, *Anglo-Hungarian Contacts*, 610–611. Blythe Magyarországról való hazatérte után 1503-ban Lichfield és Coventry püspöke lett. *Fasti Ecclesiae Anglicanae 1300–1541*. Vol. 10. Coventry and Lichfield diocese. London, 1964. 3. Alan B. Cobban: *The King’s Hall within the University of Cambridge in the Late Middle Ages*. C.U.P., Cambridge, [1969], 2006. p. 289.; Még a Cambridge-i Egyetem évkönyvei is megemlítik, hogy Magyarországon járt követségben, és a magyar királytól ajándékba kapott „ezüstkupákat” a King’s College-nak illetve az Etoni Kollégiumnak adományozta. E. S. Leedham-Green: *A Concise History of the University of Cambridge*. Cambridge, 1996. 28.

⁵⁴⁶ *Fasti Ecclesiae Anglicanae 1300–1541*. Vol. 3. Salisbury diocese. London, 1962. 11–13.

⁵⁴⁷ D. G. Newcombe: „Blythe, Geoffrey (1496/7–1542)”, ODNB

[<http://www.oxforddnb.com/view/article/2727> – 2013. február 15.]

⁵⁴⁸ Thomas Williams: „Salzbery” and „Sombreset” in 1502”, *Notes and Queries* 8th ser. 3 (1893) Márc. 11. 197.

⁵⁴⁹ Urswick tapasztalt angol diplomata volt, oxfordi magiszter, római követ. Többször járt küldetésben Aragóniai Katalin házassága ügyében. J. B. Trapp: „Urswick, Christopher (1448?–1522)” ODNB [<http://www.oxforddnb.com/view/article/28024>, accessed 15 Feb 2013] ; *Fasti Ecclesiae Anglicanae 1300–1541*. Vol. 6. 6.

⁵⁵⁰ Giustinian, *Despatches*, I. 16.

⁵⁵¹ *Calendar Venice*, I. cxliii.

Hackney-ben, a mai Middlesex grófságban). Gondolhatnánk, ez volt az utolsó megbízatása, s ekkorra tért vissza. El élete alapján nem utasíthatjuk el a hipotézist, hogy járt Magyarországon, mert Blythe-tal ellentétben rendkívül tapasztalt volt a kontinentális diplomáciában, s szinte volt a York-ház külpolitikai tárgyalásainak doyenje. (Ekkor már 50-es éveinek a derekán járt.) Az 1480-as években sorozatosan járt a Szentszéknél, jól ismerte a kúriai intrikák világát. Többször járt a nápolyi aragóniai udvarban is, maga övezte fel Tudor Henrik nevében a későbbi II. Alfonzot a Térdszalagrenddel; s gyakorta megfordult a Habsburgok udvarában is, Miksához és Szép Fülöphöz is többször látogatott el.⁵⁵² „celebrálta” a VII. Henrik, Miksa és Szép Fülöp közötti igen fontos calais-i tárgyalásokat 1500-ban. A királyság egyik legbefolyásosabb stallumát bírta, a windsori Szt. György Kápolna kanonokjaként volt a Térdszalagrend egyik legfőbb re is. Ha tehát Henrik fejével gondolkodunk, beleillett a képbe, hogy a Jagellókkal való tárgyalásokra egy ilyen ízig-vérig diplomatát küldjön, aki tájékozott a Pápaság és a Császárság ügyeiben. A királyhoz személyesen is közel állt, Margaret Beaufort (VII. Henrik anyja) gyóntatója volt, s mivel Lady Beaufort csak 1509-ben halt meg, s mindig nagy hatással volt fiára, nem véletlen, hogy 1509-ben Urswick lett Henrik végrendeletének a végrehajtója. Majdnem olyan közeli kapcsolatban állt az uralkodóval, mint a gyóntatója, hiszen személyes „királyi alamizsnása” (Lord High Almoner) volt.⁵⁵³ (S az sem lehet véletlen, hogy a befolyásos politikus emléke száz év múlva is élt a köztudatban, hiszen még Shakespeare III. Richárdjába is bekerült.) Talán Rawdon Brown maga is így gondolkodhatott, ezért sem vélte úgy, hogy nem Blythe ment Magyarországra, hanem a tekintélyes Urswick. Annyiban nem elvetendő Brown hipotézise, hogy Blythe feltehetően nem kapott volna egy Corvinát Ulászlótól, de Urswicknek, az 1480-as évek óta Európa szerte híres angol humanistának és bibliofilnek a könyvgyűjteménye tartalmaz egy Corvinát, ami azóta a windsori Szent György kápolnát gazdagítja. Másrészt egy fontos küldetésben Henrik bízhatott a humanista kiváló retorikai képességeiben, így akár őt is küldhette volna.⁵⁵⁴ Urswick volt az első, aki 1499-ben Angliába hívta Erasmust, s a humanista egy művét neki is dedikálta. Ha nem is Urswick volt a követ, az magyarországi küldetése és Blythe-tal való azonosítása azóta nagy utat járt be: Alfred von Reumont⁵⁵⁵, majd nyomában Fögel József⁵⁵⁶ is átvette, aki Urswicket Bambridge néven is említi. Ez a félreértés mély nyomot hagyott a magyar szakirodalomban, s a Corvina-könyvtárral kapcsolatos művek egy része máig is ismételteti.⁵⁵⁷ Felmerül a kérdés, miért éppen „Bambridge” – nyilván Christopher Bainbridge tekintélyes szentszéki követre és diplomatára gondolhatott, aki utóbb York érseke és bíboros is lett.⁵⁵⁸ Bainbridge, ferrarai és bolognai egyetemi tanulmányok után az Oxfordi Queen’s College priorja lett. Híres humanista és könyv- s műtárgygyűjtő is volt. Már 1497-ben kinevezték VII. Henrik káplánjává, a király bizalmi embere volt. Az azonosítást az is nehezíti, hogy ő is volt York dékánja, igaz, csak 1503-tól – a gazdag javadalmat éppen akkor kapta meg, mint Urswick, esetleg jutalom lehetett egy sikeres küldetésért – majd a még rangosabb stallumot is elnyerte, lett a windsori Szt. György kápolna dékánja 1505-ben. Utóbb Durham püspöke, majd York érseke lett. Bainbridge is Tudor Henrik végrendeletének a végrehajtói között volt, s a canterbury-i érsek mellett ott állt VIII. Henrik koronázásán, aki a Tudorok kontinentális

⁵⁵² 1493: Rymer, Foedera, XII. 528.

⁵⁵³ Már 1486 óta: Rymer, Foedera, XII. 283.

⁵⁵⁴ J. B. Trapp: *Erasmus, Colet and More: the early Tudor humanists and their books*. London, 1991. 13., 15., 17–19., 21–23., 26., 29.

⁵⁵⁵ Alfredo Reumont: „La Biblioteca Corvina”, *Archivio Storico italiano*. 4. serie, tom. IV. Firenze, 1879. 59–72. itt 67.

⁵⁵⁶ Fögel, II. Ulászló udvartartása, 104.

⁵⁵⁷ Fitz József: *A magyar könyvtörténete 1711-ig*. Bp., 1959.; Blázy Árpád: *Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521-1523)* PhD-értekezés, 2007. kézirat.

[<http://193.224.191.196:8080/phd/Grynaeus.pdf> (p. 41. n. 144) – 2013. február 13.]

⁵⁵⁸ Chambers, Cardinal Bainbridge, passim.

politikájának – Wolsey-t megel z en – f irányítója lett.⁵⁵⁹ VII. Henrik rögtön koronázása után Bainbridge-et tette meg szentszéki követének.⁵⁶⁰ Adná magát a csábító feltevés, hogy ha Tudor Henrik egy valóban fontos európai küldetésre akart valakit küldeni, az Urswick és Bainbridge lett volna. Valójában nem így történt. Az egész história Brown alaptalan megjegyzésén alapuló történeti toposz.⁵⁶¹ Nem áll rendelkezésre olyan adat, ami igazolná, hogy bármilyen angol követ kapott volna ajándékot a Corvina-könyvtárból. Elképzelhet , hogy a nagy tekintély Urswick, vagy akár a kés bbi érsek, Bainbridge, ha jártak itt, kaphattak, de jelen pillanatban még további kutatásokra van szükség a két személy itineráriumát tekintve.

Pierre Choque fent említett beszámolójából az derül ki, hogy a követség másik tagja „Sombreset” vagy „Sombrecet”⁵⁶² heroldja, akit John Younge-gal, a Somerset-ház heroldjával lehet talán azonosítani.⁵⁶³ A két angol személy, Salisbury-Blythe és „Somerset heroldja” nemcsak Anne de Foix itáliai és magyarországi útján voltak a kíséret tagjai, hanem részt vettek a királyi pár esküv jén is. Somerset, ha herold volt, funkciója nyilván protokolláris volt, személyének jelenléte azonban mégis érdekes. A Somerset ház heroldja, John Younge máskor is szerepl je volt királyi házasságoknak. Az el z októberben tagja lett az Aragóniai Katalint Calais-ban fogadó angol küldöttségnek, 1503-ban pedig, Tudor Margit és IV. Jakab skót király házassági ünnepségeinek nemcsak résztvev je, de megörökít je is volt.⁵⁶⁴

Kérdés az, hogy valóban csupán egy herolddal kívánta magát képviseltetni Anglia királya, akkor, amikor jelent s pénzüsszeggel is támogatni akarta a magyar királyt. Elegend nek ítélte volna VII. Henrik, ismerve, hogy tartott a Yorkok aktivizálódásától, hogy csupán egy klerikus képviselje egy igen kényes ügyben? Nem lett volna szerencsésebb, ha egy világi politikus, egy a Tudor-házhoz h diplomata is a követség tagja, aki a Tudorok érdekeit valóban képviselni képes? Keveselljük, ha Anglia uralkodója csak egy heroldot küldött volna. VII. Henrik fontosnak tartotta, hogy képviseltesse magát a magyar királyi pár nászánál. Egy Somersetre esett a választása, aki nem csupán egy herold volt. Minden herold valamilyen f méltóság szolgálatában állt. A Somerset-ház heroldjának ura pedig az a Sir Charles Somerset királyi alkamarás, aki – ahogy arra már utaltunk – 1502 tavaszán és nyarán Miksa német-római császárnál folytatott tárgyalásokat Edmund de la Pole kiadatása érdekében. Úgy látom, a németországi angol követ Magyarországra küldése nem pusztán a véletlen m ve, hanem egy összehangolt diplomáciai akció része. A követség – majd látjuk – azért is várta meg Sir Charles Somerset Franciaországba érkezését a császári udvarból, mert az a Tudor diplomácia számára fontossággal bírt. Az azonban bizonyos, hogy mind a Miksával, mind az Ulászlóval folytatott angol tárgyalások alapeleme, hogy az angol pénzsegély ellenében a két uralkodó nem támogat semmiféle Tudor-ellenes trónkövetel t.

Szerintem Pierre Choque félreérthette „Somerset heroldját”, hiszen egy másik helyen arról ír, ez a Somerset maga „heraud du Roy d’Angleterre”, azaz Anglia királyának heroldja.⁵⁶⁵ Ezt a funkciót pedig nem tölthette be John Younge, aki Somerset heroldja volt, de maga a Lord Herbert, Worcester kés bbi earl-je igen, mint a Térdszalagrend tagja. Úgy

⁵⁵⁹ D. S. Chambers: „Bainbridge, Christopher (1462/3–1514)”, ODNB [http://www.oxforddnb.com/view/article/1081, accessed 15 Feb 2013];

⁵⁶⁰ Rymer, Foedera, XIII. 264.

⁵⁶¹ Györkös, Fehér Rózsa, 425–26.

⁵⁶² „Au plus pres estoient pour heraulx Ageneiz, Sombreset”: az egyik kéziratban; illetve „Sombrecet, heraud du Roy d’Angleterre” a másikban: Lincy, Discours des cérémonies, 439., 431.

⁵⁶³ Mark Noble: *A history of the College of Arms: and the lives of all the Kings, Heralds, and Pursuivants from the reign of Richard III, founder of the College, until the present time*. London, 1804. 124.

⁵⁶⁴ John Younge: *The Fyancells of Margaret*. In: Leland, De rebus britannicus collectanae, IV. 258–300.; Györkös, Fehér Rózsa, 427.

⁵⁶⁵ Igaz, az egyik szövegkiadásban egyértelm nek látszik: „officier armes Sombrecet, herault”: Le Roux de Le Roux de Lincy, Discours des cérémonies, 178.

vélem, a kontinentális diplomáciában jártos, s a király bizalmasaként hozzá közel álló unokafivére, Sir Charles Somerset maga volt ott, s elvitte saját, a Somerset-házat megillet heroldját is, John Younge-ot. Sir Charles, a néhai Henry Beaufort, Somerset 3. hercegeének az utolsó fiági leszármazottjaként örökölhette – még ha fattyúként nem is jutottak örökébe az atyai javak – legalább a College of Arms-ban a Somerset grófságát és hercegségét megillet helyet, hiszen azt, mivel legitim örökös a Beaufort-házban nem született, nem töltötték be, egészen addig, amíg Edmund, VII. Henrik ifjabbik fia el nem nyerte (1499). De Charles Somersetet, az illegitim ifjút később a Tudorok törvényesítették, s t, Plantagenet-vérből való királyok mellett nyugszik Windsorban a Szent György kápolnában. Ez okozhatta esetleg Choque tévedését, hiszen ésszerűbbnek tűnik, hogy Angliát s a Tudor-házat egy a Tudor-vérből való főúr is képviseli. Somerset tapasztalt Valois- és Habsburg-szakért diplomata volt, ruházta fel 1490-ben Miksát a Térdszalagrenddel, majd újította meg az étaples-i egyezményt a franciákkal, többször járt Bloisban XII. Lajosnál.⁵⁶⁶ 1502. június 19-én még Miksával tárgyalt – Antwerpen és Köln között tartózkodott ekkoriban a császár, de nem lehetetlen, hogy útnak indult a Foix Annát kísérve angol követek után Magyarországra, akik június 21-én indultak Bloisból. S akár Kölnből utánuk indulva elérhette a díszes kompániát. Egy spanyol követjelentés szerint „la bastart de Sombrecet” Franciaországban volt 1502. július 9-én, de nem is Párizsban, mert a párizsi spanyol követ hozzá küldte el küldöttét egy levéllel. Azaz ha Somerset nem Anglia felé vette az útját Kölnből, hanem Franciaországban ment, elérhette Foix-i Anna kompániáját.⁵⁶⁷ Egy vélemény szerint lehetséges, hogy Charles Somerset valóban képviselte Tudor királyát Magyarországon, hiszen Edmund és Arthur Tudor korai halála (1500, 1502) után szinte az egyedüli olyan felnőtt férfi volt, aki a Tudorok rokona volt – a későbbi, még gyermek VIII. Henriken kívül persze. (Somerset VII. Tudor Henrik anyjának, Margaret Beaufort-nak volt a rokona, s a királynak így szinte egyedülként volt felnőtt férfi rokona. Még az is elképzelhető volt, hogy Henrik gyermekei halála esetén elrelép az öröklési sorban – a Magyarországon járó követ nem volt tehát „akárki”).⁵⁶⁸ Edmund korai halála után pedig, akire ugyan hivatalosan nem testálták a Somerset hercege címet, az egyedüli Somerset fiági leszármazott, Sir Charles foglalta el a Somerset-Beaufort-oknak kijáró helyet a College of Arms-ban és Windsorban. a dinasztia tagjának számított, ezért is küldte VII. Henrik fontos megbízatásokra. Nem véletlen, hogy Miksához is gyakran küldte, a nem kevésbé tekintélyes későbbi canterburyi érsekkel és lordkancellárral, William Warhammel.⁵⁶⁹

Somerset és heroldja, Younge együtt voltak Magyarországon, hiszen több olyan küldetésről tudunk, ahol Somerset magával vitte t, mint a Somerset-ház heroldját.⁵⁷⁰ Ezért is lehet érdekes Zsigmond lengyel herceg számadásainak azon pontja, mely szerint a követek Budára való megérkezése után, 1502. október 7-én egy heroldot fogad Zsigmond is, és unokaöccse, Brandenburgi György is.⁵⁷¹ A nyugati források alapján is elképzelhető, hogy Somersetról valamint külön a Somerset-ház heroldjáról van szó. A jól – Choque-nál mindenesetre sokkal jobban – értesült, s XII. Lajos udvarában idén Jean d’Auton soha nem

⁵⁶⁶ Rymer, Foedera, XII. 403.; Currin, Henry VII, France and the Holy League of Venice, 539.; Charles Giry-Deloison, „Le personnel diplomatique au début du XVIe siècle. L’exemple des relations franco-anglaises de l’avènement de Henry VII au Camp du Drap d’Or (1485-1520)”, *Journal des savants* 322 (1987) juillet – décembre/N° 3–4.: 205–253. itt 248.

⁵⁶⁷ *Report on manuscripts in various collections*. HMC. London, 1903. Vol. II. The Manuscripts of Lord Edmund Talbot, M. P. 289–336. 326.

⁵⁶⁸ L. L. K., „Salzbery and „Sombreset”, *Notes and Queries* 8th ser. vol. 3 (1893) Feb. 1. 101.

⁵⁶⁹ J. J. Scarisbrick: „Warham, William (1450?–1532)”, ODNB

[<http://www.oxforddnb.com/view/article/28741>, accessed 15 Feb 2013]

⁵⁷⁰ Tournai-ba, 1515: BL Add. 48036 (Yelverton MS 40), I. fos. 2–9b.; 22–26.

⁵⁷¹ „[...] heraldo [...] ad mandato domini principis”. Divéky, Zsigmond lengyel herceg számadásai, 171.; Szemelvények Zsigmond, 67.; György gróf 1505 óta Ulászló udvarában tartózkodott. Szerémi, 45.; Főgel, II. Ulászló udvartartása, 43.

tévesztette volna VII. Tudor Henrik legközelebbi rokonát egy herolddal, hogy Somerset herold lenne, s nem titulálná a heroldot úgy, hogy „egy angol nemes úr” (*ung chevalier angloys*). Ismeri, ki Charles Somerset, akivel a francia király tárgyalta Angoulême-i Margit házasságáról.⁵⁷²

Az angol követ részvétele nem volt jelentéktelen esemény, kifejezetten a Tudor-Jagelló viszony ápolására is gondot kellett fordítania, nem véletlen, hogy Ulászló Anglia követét „saját fivére” mellé és a francia követ közé ültette.⁵⁷³ A „fivér” a budai udvarban huzamosabb időt eltöltő unokaöcs, Zsigmond lehetett, lévén, hogy Ulászló fivére, Sándor már 1501 óta Lengyelország királya volt. Tudjuk azt, hogy Zsigmond herceg gyakran vett részt a magyar udvari tanács ülésein, s olykor helyettesítette is a betegeskedő Ulászlót. A diplomáciai kérdésekben is „otthon” volt a herceg, nagybátyja sok mindenbe bevonta.⁵⁷⁴ A király mellett ült a velencei követekkel való tárgyalásokon.⁵⁷⁵ Ott volt például a francia szövetség megkötésekor 1500-ban májustól júliusig, majd elkísérte a nyugati követeket a bácsi felvonulásra, továbbá jelen volt a pápai-velencei szövetség kihirdetésekor 1501-ben.⁵⁷⁶ A pápai legátusok is, például Pietro Isvalies, külön is tárgyaltak vele.⁵⁷⁷

A budai esküvőn az is felmerült, hogy Charles Somerset viselje Anne de Foix címereit a francia és angol rokonságára való tekintettel, végül azonban nem kapta meg ezt a megtisztelést lehet séget. Nyilván az is közrejátszott, hogy a Tudorokkal rokon, majdhogynem királyi vérből való személy. Mindenesetre a királyné angol rokonságát hangsúlyozottan bemutatták az esküvőn.⁵⁷⁸ Az is érzékelhető, hogy az angol udvarban 1502 után is figyelemmel kísérték Ulászló házasságát. Amikor 1503 februárjában Miksa az ott ismét tárgyaló angol követek (ezúttal Sir Thomas Brandon, a király régi harcostársa és Nicholas West, a király káplánja) előtt felvetette Anne de Foix esetleges angol származását, a küldöttek fel tudták világosítani a császárt arról, hogy Anna magyar királyné csak távoli szigetországi felmenővel rendelkezik: „Magyarország királya Franciaországból házasodott [...] a császár azt mondta, úgy tudja, angol nem, Kendal urának a lánya, akinek a birtokai Angliában fekszenek. Azt válaszoltuk, sem nem angol nem, sem az apjának sincsenek földjei Angliában, de az ősei Angliából származnak, abból az időből, amikor Franciaországot hódoltatta [Anglia]”.⁵⁷⁹

⁵⁷² Auton, *Chroniques*, IV. 28.

⁵⁷³ Szamota, Régi utazások, 139.; „De l'autre part estoient le due susdit frere du Roy et le seigneur de la Guerche et l'ambassadeur du Roy d'Augleterre et plusieurs autres princes et seigneurs”: Marczali, *Közlemények a párisi nemzeti könyvtárból*, 105.

⁵⁷⁴ „et ríspose per nome il re”: Wenzel, Sanuto, 1869. I. 102.

⁵⁷⁵ Sanuto, III. 235–36.; 1535–36.

⁵⁷⁶ Mon. Vesp. IV. n. 69. Igaz, itt Albertként azonosítva. Divéky, Zsigmond lengyel herceg számadásai, 5., 13–14., 15., 71.; Szemelvények Zsigmond, 11–12., 14., 39., 41., 45.

⁵⁷⁷ Borsa, A törökök ellen Magyarországon, 252.; Sanuto, III. 1470.; Főgel, II. Ulászló udvartartása, 107.

⁵⁷⁸ „Celluy jour [Pierre Choque] ne ai porté vostre coste d'armes à son couronnement, pour ce qu'elle n'avoit nulz officiers d'armes portans ses armes, et qu'il failloit à Ageneiz ou à moy la porter, afin que par les armes y pourtraictes l'on eust peu veoir et savoir les nobles maisons dont elle estoit yssue. Et si Ageneiz l'eust portée en regard que eussions noz deux porte armes de Roynes. Sombrecet, heraud du Roy d'Angleterre, eust preferé, ce qu'il ne fist, car Ageneiz prefera. Et pour faire honneur à ladite dame, sa coste d'armes fut mise au millieu, laquelle portoit celluy jour, signifiant qu'elle estoit parente des deux royaumes. Et quelzques princes s'enquirent du parenté d'Angleterre; et là fut fait mencion de la conté de Candalle.” Lincy, *Discours des cérémonies*, 431. Györkös Attila átírása.

⁵⁷⁹ „[rongálódott szöveg] [...] king of Hungary to wedd lady out of Fra[nce]. Howe be it, he [the Emperor] said that he undrestode she was an Englishe woman, called the lord Kendales doughter, whose landes he supposed to lye in England. And we aunsuerd that she was none Englishe woman, nor yet that her fadre had any landes within England, but that, as we supposed, his auntecetry, come out of England at the tyme of the subdueng of Fraunce.” BL Cotton MS Galba B. II f. 122b.; Letters and Papers Henry VII, I. n. XXII. pp. 207–208. RI XIV,4,2 n. 20265a. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-02-15_1_0_14_4_1_752_20265a] (Abgerufen am 22.03.2013) [Kép III/3.]

Már a hercegn Magyarországra érkezésekor felmerült, hogy „két királysággal áll rokonságban, s némelyek angolországi rokonságról is tudakozódnak”.⁵⁸⁰ Érdekes módon a száz évvel később író Istvánffy hosszú, részletgazdag leírást ad Anna királyné származásáról, minden rokonságát és a Foix-grófok minden királyi vérről való kapcsolatát körbejárva. Két apró tévedése van, miszerint a Foix-rokonság se, IV. Gaston de Foix felesége, Eleonóra nem IV. Henrik kasztíliai király, hanem II. János aragón király volt, valamint Anna magyar királyné nagybátyja, Jean, Étampes grófja és Narbonne vikomtja nem XI. hanem XII. Lajos húgát vette feleségül. A történetíró többi genealógiai azonosítása – például hogy Anna királyné anyja, Catherine de Foix II. Gaston (Jean) de Foix-Graillyhoz, Candale grófjához ment feleségül, vagy az, hogy nagybátyja, Jean de Foix fia, Gaston de Foix, Anna királyné kortársa volt a nagy francia hadvezér, a „nagy Gaston”, Namur hercege, a cambrai-i liga itáliai háborúiban, aki Ravennánál lelte halálát – mind helyes.⁵⁸¹ (Lásd: Dinasztikus tábla: *A Foix- és a de la Pole-ház kapcsolatai*) Ebből arra következtethetünk, a magyar udvarban tisztában voltak Anna rokonságával, annak értékével és politikai tekintélyével, s azzal is, milyen angol kapcsolatokkal bírt a család, hiszen a Candale-származás, a kendali angol rokonság a későbbiekben többször is, a császári udvarban is felvetődött a magyar követek előtt is. Kovács Zsuzsa mutat rá, ahhoz, hogy Anna királyné személyét a legendabeli Szent Vilmával azonosították (lásd alább), hozzájárulhatott, hogy angol származásúnak tartották.⁵⁸² Mindemellett Ulászló király mindig is ügyelt arra, hogy kiemelje, Foix Anna a francia királyok is nemzetségéből származik.

Blythe megbízólevele szerint feladata az Ulászlónak nyújtandó pénzügyi segítség tartalmáról való tárgyalás volt. A Tudorok magyarországi követe valójában ugyanazokkal a javaslatokkal érkezett a budai udvarba, mint Somerset és Warham a császár udvarába: pénzt ígért – névlegesen vagy ténylegesen a törökellenes katonai akció támogatására – azért cserébe, hogy Ulászló zárkózzon el a Tudor-ház ellenfeleinek támogatásától. A tervezet szerint a két király azokat a lázadókat, árulókat és más menekülteket, akik szerződésük országából érkeztek, 20 napon belül kiadatásuk kérése után, átadják a másik félnek. Az *Akta Aleksandrán*ban közölt, VII. Henrik által 1502. május 20-án kelt, részletes szövetségi tervezetéből megismerhetjük az angol király valódi céljait: már az 5. pontban szerepel a lázadók elfogása és kiadása.⁵⁸³ E. Kovács Péter a lengyel dokumentumokat felhasználva közölte azt is, hogyan fogadta Ulászló az angol király tervezetét. A dokumentum de la Pole ellenes éle nyilvánvaló lehetett Ulászló számára is, hiszen a magyar uralkodó úgy kívánt változtatni a szövegen, hogy csak azokat kelljen kiadnia a területére érkező szövetségesei és rokonai (!) közül, akik a *saját* országával szemben ellenségesen viselkedtek.⁵⁸⁴ A Jagelló uralkodó másik változtatási kérése is arra vonatkozott, hogy ne „törökök és más ellenségek ellen” lépjenek fel közösen, hanem csak azok ellen, kifejezetten azon a lázadók és felségárulási perben vétkesek ellenében, akik „nem vérrokonai” („sanguine non coniunctos”). Így akart biztosítékot nyerni arra, ha Anglia ellenfeleit kellene esetlegesen befogadnia. II. Ulászló azt is kifogásolta, hogy egy hónapon belül – a május 20-i

⁵⁸⁰ Szamota, Régi utazások, 138.; „[...] quelque princes inquisrent de la parenté d’Angleterre”. Marczali, Közlemények a párisi nemzeti könyvtárból, 105. Egyezmény: Sanuto IV. 793–96. Brandon és West tárgyalásai. Rymer, Foedera, XIII, 35–36.

⁵⁸¹ Istvánffy, IV. k. 105.

⁵⁸² Kovács, Szent Vilma, 16.

⁵⁸³ „[...] tenebit [...] rebelles [...] de crimine laesae maiestatis convictos vel suspectos, suos inimicos et hostes [...] aliquos eorundem rebellium [...] in sua regna [...] dominia receptabit [...] nec [...] receptari aut suscipi permittet, nec eisdem auxilium [...] praestabit vel a subditis suis praestari permittet, sed eos infra viginti dies postea quam per litteras illius Maiestatis, cuius sunt rebelles [...] requisita fuerit”: Akta Aleksandra, n. 75.; DF 290 311. DF 290 312.

⁵⁸⁴ Katona, XI. 245–61.; Rymer, Foedera, XIII. 4–6.

követutasításban Henrik még 20 napról írt – ki kell szolgáltatniuk az összeesküvőket.⁵⁸⁵ Tehát a Tudorok rokonai, a York-házi hercegek ellen nem léphetne fel egyik fél sem. Ulászlónak tehát jó oka volt, hogy a trónkövetel k ügye felmerüljön a szerződésben: elviekben ugyan ódzkodott attól, hogy elkötelezze magát a Tudorok ügye mellett, de némi pénz megkönnyítette a dolgát. Az is alátámasztja, hogy elsődlegesen a trónkövetel k távol tartása volt az érdeke Tudor Henriknek, hogy a törökellenes háborúról legfeljebb csak általánosságban esett szó, a pénzsegély konkrét felhasználási módjáról pedig csak érint legesen, mondhatni tessék-lássék szóltak. A segélyért cserébe Ulászló szemet hunyt volna a trónkövetel kkel kapcsolatos cikkelyek felett is. A szövetség mindazonáltal nem volt csak látszólagosan törökellenes, annak keresztes éle valóban létezett, hiszen 1503 elején, amikor a velenceiek mellett Ulászló is béketárgyalásokat folytat a törökkel, felmerült, mind Bakócz Tamás, mind a velencei követek részéről, hogy szövetségeseiket, Anglia királyát is be kell venni a békeokmányba.⁵⁸⁶ Amikor Magyarország békét köt II. Bajaziddal, 1503-ban, mind az elzeter, február 22-i fogalmazványban, mind az augusztus 20-i ratifikált okmányban, mind pedig Sanuto híradása alapján benne foglaltatik a „re di Inghilterra” is.⁵⁸⁷

Blythe megbízólevelének szövege nem pontosítja sem a segély összegét (sem a követség többi tagjának kilétét). Ezekről más dokumentumokból nyerhetünk információkat. Tudor Henrik kifizette a magyar segélyt, de hogy mikor, pontosan nem tudjuk, angol források egyáltalán nem szólnak róla, s Velence római követe még szeptember közepén is jövő időben beszél, hogy Anglia el fogja küldeni a kiakudott pénzt („Inghilterre mando i 15 millia ducati convenuti”).⁵⁸⁸ Anglia abban a konstrukcióban utalta a segélyt, hogy Velencének juttatott pénzt – az angol-velencei kereskedelmi csatornákon bejáratott volt a váltók küldése, s így nem kellett nagy mennyiségű vert pénzt Magyarországra szállítani szárazföldi úton – s a Köztársaság pedig a Magyarországnak juttatott segély összegébe építette bele azt. Igaz, az ügyes velencei kalmárok nem adtak *ennyivel*, az angol királytól érkezett pénzzel *többet* Magyarországnak, hanem a szokásos, maguk által fizetett török segélyben a saját részüket *ennyivel* csökkentették, azaz Ulászló nem kapott Velencétől az angol király segélyével *megemelt* összeget. A Signoria már augusztusban bízott a segélyben, hogy levonta a pénzt a magyaroknak fizetendő segélyből, s várta Henrikre. Hogy mikor érkezett meg pénz Velencébe, nem tudjuk, valószínűleg látszik csak az után, október elején, amikor az angol király magyarországi követe megérkezett a magyar királyhoz, és feltehetően Henrik ekkorra már tájékozódott, mire számíthat Magyarországon. (Igaz, Geoffrey Blythe jelentéseiről nem tudunk, de már szeptember végén küldhetett levelet Angliába.) Habár az angol forrásokban kézzelfogható információ arról, hogy a segély meg is érkezett Ulászlóhoz, csak 1504-ből van

⁵⁸⁵ „[...] quod subditos rebelles [...] ac de crimine laesae [...] convictos [...] neutra partium in sua Regna suscipiat, et quod ad requisitionem alterius partis infra unum mensem ad manus illius cuius fuerint illi rebelles per alteram tradantur, in quoque nobis [...] inconueniens visum est”: 1502. november 19-21.: Akta Aleksandra, n. 132. DF 290310.; E. Kovács, Törökellenes, 53–54.

⁵⁸⁶ „Et che il cardinal li scrisse faria expedit l’orator dil re, manchava li danari, et faria includer in le trieve Franza, [...] Anglia”: 1503. feb. 8-11.: Sanuto, IV. 755.

⁵⁸⁷ Papp Sándor tisztázta, hogy valójában csak augusztusban kötötték meg a végleges békét. Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom, 62.; 1503. feb. 22.: DL 30 498.; „Similiter fiat ista pax pro universali statu sanctae Romanae ecclesiae, nec non regibus et principibus [...] videlicet Angliae”; Jajca, n. 106.; Sanuto, IV. 879.; „Et il sumario di capitoli, qualli sarano notadi qui avanti [...] a venir a la pace [...] lo nomina [...] il re di Inghilterra”: Wenzel, Sanuto, II. 50. „Der Friede soll gelten für Ungarn, Böhmen...für das Römische Reich und für alle christlichen Könige und Fürsten, für Frankreich, Spanien, England, Portugal, Polen, insbesondere für Venedig, ganz Italien, Neapel, Sizilien, Rhodos und Chios”: RI XIV,4,2 n. 20283. Magyar ratifikálása, 1503. aug. 20. Buda. RI XIV,4,2 n. 20623. A Portán kiállított békeeskü szövegébe is belevették: „et similiter rex Romanorum, Galliae, Hispaniae, Angliae, Portugalliae”. 1503. nov. 4.: DL 39 328. Wiesflecker, Maximilian, III. 148. Ha közülük bárki egy éven belül pecsétes levelet és követet küld hozzá, csatlakozhat a szerződéshez: Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 198. Igaz, a felsorolt hatalmak közül egyedül Miksa csatlakozott. Wiesflecker, Maximilian, III. 162., 309., 424., IV. 221.

⁵⁸⁸ Dispacchi di Antonio Giustiniani, I. n. 106.; Calendar Venice, I. n. 835

– Adriano Castellesi da Corneto bíboros, Hereford püspöke arról tudósítja Anglia királyát, hogy Ulászló – mi már tudjuk, Velencén keresztül, a Köztársaság segélyébe építve – megkapta az adományt, s a pénz legkésőbb 1503 elején ott kellett legyen.⁵⁸⁹ A velencei dokumentumokból tudjuk, hogy 1503. márciusában Henrik 15.000 aranyat (kb. 3300 fontot) utalt át a városállamon keresztül a magyar királynak. Illetve egészen pontosan azt tudjuk, hogy 1503 augusztusában a Signoria utasította magyarországi követét, hogy vonjon le 15 %-ot az Ulászlónak küldendő 100.000 dukátnyi segélyből, annak az összegnek a fejedében, amit az angol és francia királyoktól kapott.⁵⁹⁰ (Ez utóbbi megjegyzés utal arra, hogy XII. Lajos is küldött Velencén keresztül segélyt.)

A Tudor-uralkodó a városállamnak is kedvezett, s így közvetett módon támogatta a törökellenes harcot is: kereskedelmi kedvezményekben részesítette a velencei kalmárokat Angliában, gyakorlatilag nagyon alacsony vámmal vihettek ki gyajút és ónt.⁵⁹¹

Az, hogy Anglia királya segélypénzzel támogatja Magyarországot mindenesetre nem maradt titokban, amit az is igazol, még Sanuto is úgy látta 1502. október elején, Anglia királyáról csak jót lehet mondani a keresztes vállalkozásban.⁵⁹² Corneto bíboros mint a Tudorok római procuratora ügyelte Henrik törökellenes segélyének a sorsát, volt az angol egyház egyik legbefolyásosabb képviselője a Kúriában, amit azután a Tudorok más stallumokkal is megháláltak (Bath és Wells püspöke, a bíborosi kollégiumban Anglia oratora).⁵⁹³ Sikeresen közvetített VI. Sándor titkáraként a Szentszék és Anglia között – így a magyar segély eljuttatásában is.⁵⁹⁴

Furcsa, hogy az angol források csak a Miksának jutottott pénzekről szólnak, a magyar uralkodónak adotról nem. Henrik Miksának is fizetett, nem keveset, úgy ítélvén meg, hogy jobb, ha a császárnak és Ulászlónak is ad. Mi több, már 1502 októberében nagy összeg kölcsönrel segítette Miksát. Biztosra akart menni, továbbra is tartott a Yorkoktól.⁵⁹⁵

11. A York-trónkövetelések, a Birodalom és Magyarország (1502-1506)

A fentiekben arra a feltételezésre jutottam, hogy VII. Henrik magyarországi követsége és Ulászlónak nyújtott anyagi támogatása nem elsősorban a török elleni nemzetközi összefogás miatt történt. A Tudor uralkodó valamilyen okból meg akart győzni arról, hogy a magyar király nem fogja a de la Pole fivéreket támogatni az angol trónért folytatott küzdelmükben. Ugyanezt kívánta elérni – ahogy láttuk, sikerrel – Miksa német-római császárral való tárgyalásai során is.

Azt gondolhatjuk, hogy az angol uralkodó magyarországi lépéseit Anne de Foix Ulászlóval való házassága váltotta ki. A francia hercegnő és a de la Pole-ok rokoni kapcsolata azzal félelemmel töltötte el VII. Henriket, hogy hazánk válhat a York-házi trónkövetelések egyik bázisává. Henrik király aggodalmai részben jogosak voltak. Mielőtt Richard de la Pole 1506, bátyjának angliai kiadatása után Magyarországra menekült, már folytak tárgyalások arról, hogy a Jagellók befogadnák őt. 1502 után Edmund de la Pole egyre inkább kiábrándult a császárból. Azt is megfogalmazta egy május 12-i levelében, hogy

⁵⁸⁹ BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 162.; Kurucz, *Die britische*, 38.; Kurucz, *Érdekek*, 259.

⁵⁹⁰ E. Kovács, *Törökellenes*, 57.; *Calendar Venice*, I. n. 835.

⁵⁹¹ 1506. máj. 1.: Henrik engedélyt ad a velenceieknek öt évre, hogy ónt és fát vásároljanak, és azzal a Gibraltáron túl kereskedjenek. PRO E 30/696.

⁵⁹² „De Engaltera, dice ben di quel re”: Sanuto, IV. 332.; RI XIV,4,2 n. 19986.

⁵⁹³ Már korábban is bízták meg a törökellenes keresztes hadjáratra szedett adó angliai begyűjtésével. 1493. CPL XVII. n. 118.

⁵⁹⁴ Már 1490 óta képviselte a Szentszékét Angliában. Currin, *To play*, 231.; T. F. Mayer, „Castellesi, Adriano (c.1461–1521)”, ODNB [http://www.oxforddnb.com/view/article/174, accessed 20 Feb 2013]; Wilkie, *Cardinal Protectors*, 25–26.; Bruno Gebhardt: *Adrian von Corneto, in Beitrag zur Geschichte der Curie und der Renaissance*. Breslau, 1886.

⁵⁹⁵ Bentley, *Excerpta historica*, 129.

lehet, Miksa szándékosan hátráltatja az ügyét, s addig húzza-halasztja a segítségnyújtást, amíg teljesen elszegényednek. A fegyveres segítségnyújtásról való korábbi ígéretét is számon kérte a császáron.⁵⁹⁶ A császár úgy fogalmazott a következő év elején, hogy „nem fogjuk a továbbiakban bátorítani Suffolk herceget királya ellenében”.⁵⁹⁷ Ez is arra enged következtetni, hogy már 1502. májusában, miközben a magyar követek több hónapja már Franciaországban ügködtek – melyről s azok tervezett angliai útjáról valószínű, hogy Edmund is tudomást szerzett Aachenben – a de la Pole-ok kétségbeesetten fordultak más potenciális támogatók felé is.⁵⁹⁸ Holinshed is azt írja, Edmund de la Pole „több külhoni fejedelem” segítségével is reménykedett.⁵⁹⁹ Így merülhetett fel a Jagelló-ház is, akikkel a Yorkok rokona, Anne de Foix útján könnyen fel lehetett venni a kapcsolatot. Lehetséges, hogy de la Pole-ok emberei már a magyar követség franciaországi útja során kapcsolatba léptek annak tagjaival – lehet, mint a királyné rokonainak a hívei – s puhatolóztak, majd Magyarország „fogadókészsége” iránt érdeklődtek. Ugyanebben az időben Miksa azt válaszolta Edmundnak, hogy próbálja meg még a francia király segítségét is igénybe venni. Azaz, éppen amikor a magyar követek jöttek vissza Angliából, a császár be akarta vonni XII. Lajost is és szövetségesként ajánlja a Yorkoknak.⁶⁰⁰ Alátámaszthatja ezt az is, hogy, ahogyan Henry Ellis tudni vélte, utazásai során Edmund de la Pole Franciaországban is megfordult. Több helyen olvasható, hogy először francia földre menekült s csak később bukkant fel Miksánál.⁶⁰¹ A Tudorok sem igazán mertek bízni Miksában. Nem lehet véletlen, hogy VII. Henriknek a császárhoz 1503-ban küldött követei – Nicholas West és Sir Thomas Brandon – azt kérdezték Miksától, ha „Magyarország királya Franciaországból n sült”, akkor most „béke van-e Magyarország és a Birodalom között vagy sem”.⁶⁰² [Anne de Foix esetleges „angliai” származása is itt vetődik fel, amit fentebb láttunk. A császár nem véletlenül érdeklődött, hiszen a királyné francia származását a magyar király is gyakorta hangsúlyozta, elsőként például már 1502-ben egy Frangepán Gergely részére kiállított oklevélben.⁶⁰³] Az angol király tudni kívánja, milyen Magyarország kapcsolata Franciaországgal és a Birodalommal, feltehetően azért, hogy felmérje, mekkora a realitása annak, hogy Magyarország, vagy a dinasztikus házasság révén Jagelló-szövetséges Franciaország a Tudor-korona ellen lázadókat befogadja-e. Érdekes módon a császár igen diplomatikus választ is ismerjük a követjelentésből: „egy kis nézeteltérés volt ugyan köztünk [Magyarországgal], de Magyarország királya semmit sem tett ellenem, s én sem tettem semmit ellene”, „Franciaországgal pedig békét kötöttünk”.⁶⁰⁴

Miksa leveleiből azt is tudjuk, hogy a de la Pole-ok már 1502-ben arra készültek, hogy elhagyják Aachent.⁶⁰⁵ Emberei már 1502-ben tárgyalnak Zwolle, Kampen és Deventer

⁵⁹⁶ PRO SC 1/52/15. iii., iv.; Letters and Papers Henry VII, I. 178–81.

⁵⁹⁷ PRO SC 1/52/15. v.; Letters and Papers Henry VII, I. 187.

⁵⁹⁸ Edmund arról számol be, hogy nincsenek barátai, Geldern hercege sem segíti semmivel: 1505: BL Add. MS MS 18738. f. 8.; Letters and Papers Henry VII, I. 253.

⁵⁹⁹ Holinshed, Chronicle, III. 529.

⁶⁰⁰ Hanham, Edmund de la Pole, defector, 244.

⁶⁰¹ 1503-05: Suffolk Killingworthnek: PRO SC 1/52/7.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 123. Folyamatosan keresi a lehetőséget, hogy elhagyja a Birodalmat, s legalábbis nem a császár fennhatósága alatti területre húzódjon. PRO SC 1/52/9.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 127–29.

⁶⁰² „To whiche thing, he said is as gr[.....]ing of Hungary to wedd a lady out of Fra[nce].” 1503. jan. 31.: BL Cotton MS Galba B. II f. 122b.; Letters and Papers Henry VII, I. 207–08.; Calendar Venice, I. n. 830.; Rymer, Foedera, XIII. 35. [Kép III/3.]

⁶⁰³ 1502. dec. 18. „Annam de Candalle ex vetusta stirpe regia Fuxorum oriendam”: DL 21 143., Frangepán, II. n. 146. Másolat: DL 24 387.

⁶⁰⁴ „Item, we asked of hym whether there were peace betuixt hym and the said king of Hungary or noo. He said yee, but not very good peace, for there was a litle grouge betuixt thaim. Howebeit, he said, that [th]e king of Hungary dud nothing to hym, nor he to [th]e king of Hungary”: Letters and Papers Henry VII, I. 208.; BL Cotton MS Galba B. II f. 122b. [Kép III/3.]

⁶⁰⁵ PRO SC 1/52/15.i.; Egy másik levélben is erről ír: Letters and Papers Henry VII, I. 187.

városokkal, befogadnák-e ket.⁶⁰⁶ E városok, lévén az utrechti püspök tartományában feküdtek, a Zähringeni-házból való Badeni Frigyes püspök támogatása útján jöhettek szóba. Mivel a császár Frigyes unokafivére és támogatója is volt, rajta keresztül Miksa névlegesen továbbra is támogathatta volna a de la Pole-okat. Más forrásból is tudjuk, hogy a fivérek „tovább akarnak állni” Aachenben, s „költözési” költségeikre még ki is utalt nekik egy összeget a császár.⁶⁰⁷ 1502 nyarán a birodalmi spanyol követ is úgy fogalmazott, a császár „ellenkezés alatt tartja” Suffolkot, azaz valószínű, ki fogja adni a herceget.⁶⁰⁸ De az 1503-as tárgyalásokon Miksa mégsem tett határozott ígéretet arra, hogy kiadja a de la Pole-okat – hiába ruházták fel újra a Térdszalagrenddel. Miksa a kiutasítási nyilatkozat érvényesítését igyekezett mindaddig halogatni, amíg angol követek nem jöttek el ez ügyben Aachenbe. A császár halogató taktikájának a célja az lehetett, hogy a de la Pole-ok fel tudjanak készülni arra, hogy *máshová távozzanak* a birodalomból.⁶⁰⁹ Sőt, a császár olyan ígéretet is tett az angol követek felé, hogy hajlandó lenne „megvásárolni, hogy a herceg kegyelmet kapjon”, majd további pénzt küldetett neki Aachenbe.⁶¹⁰

A császár ugyanakkor arra is ígéretet tett Angliának, hogy leveszi a kezét Suffolkról. Valójában tovább folytatta kétkulacos politikáját. Hivatalosan Angliával és Spanyolországgal állt szövetségben Franciaország és a Valois-k itáliai térhódításával szemben, de ez bármikor változhatott. Augusztus végén a Signoria követe már-már angol-birodalmi franciaellenes háborút tartott valószínűnek. Szeptemberben a római követ már egy körvonalazódó, Franciaország elleni angol vállalkozásról szólt.⁶¹¹ Mi több, VII. Henrik még egy további, 10.000 fontnyi kölcsönt is kiutalt Miksának 1502 októberében, pedig valószínűleg tisztában volt azzal, hogy, ismerve a császár anyagi helyzetét, sosem kapja azt vissza.⁶¹² Valószínűleg ez okból indított követet Angliába Miksa az év októberében.⁶¹³ S. B. Chrimes szerint inkább egy újabb adománynak tekintik ezt az összeg is, csakúgy, mint több későbbi pénz- és kincsajuttatás. Más kutatók is feltételezik, hogy az angol király kisebb nagyobb rendszerességgel folyósított további kölcsönöket a császárnak.⁶¹⁴ Mindazonáltal Henrik azt sem szerette volna, ha Franciaország fogadja be a Yorkokat, ezért 1503-ban már XII. Lajosnak ajánlott pénzt, sőt, katonákat, ha kézre keríti Suffolkot.⁶¹⁵ Ennek ellenére nem

⁶⁰⁶ Letters and Papers Henry VII, I. 177–78.

⁶⁰⁷ PRO SC 1/52/15. i.; Letters and Papers Henry VII, I. 141.; 180.

⁶⁰⁸ RI XIV,4,2 n. 19902. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-07-31_1_0_14_4_1_373_19902] (Abgerufen am 22.03.2013); „[...] el Rey de Romanos, con el Rey de Inglaterra, asegurandole a su voluntad del de Suffolk”: Zurita, Annales, V. 241.

⁶⁰⁹ „[...] as to th[e proclamations and ban]eshementes to be made in Acon [they said that the kin]g was determyned to differre the procl[amations and] baneshementes there till the commyng of h[is am]bassadors unto your grace, and in the meane tyme to monyshe Edmund de la Pool to prepaire hymself to departe out of all lordeshippes undre hym and thempire”: BL Cotton Galba B. II fos. 113–118.; Letters and Papers Henry VII, I. 211.

⁶¹⁰ Az angol követek panasza: a császár „[...] intended to purchesse his pardone and grace of your highnes” Miksa pénz küldet: „[...] beryng of money [...] to the comforte of the said rebelles”: BL Cotton MS Galba B. II f. 119b-120.; Letters and Papers Henry VII, I. 205–06.

⁶¹¹ A velencei követ jelentése, 1502. aug. 18.: RI XIV,4,1 n. 16839., 16862 [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-08-18_1_0_14_4_0_1041_16839] (Abgerufen am 19.03.2013); Wiesflecker, Maximilian, III. 71. skk., 109. skk., 465. skk. 1502. szept. 13.: Dispacci di Antonio Giustinian, I. 114.; RI XIV,4,2 n. 19966. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-09-13_1_0_14_4_1_439_19966] (Abgerufen am 22.03.2013)

⁶¹² Bentley, Excerpta historica, 129.

⁶¹³ RI XIV,4,1 n. 17031. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-10-28_3_0_14_4_0_1260_17031] (Abgerufen am 19.03.2013); Wiesflecker, Maximilian, III. 71. skk., 109. skk., 465. skk.

⁶¹⁴ Chrimes, Henry VII, 289. Tudjuk, hogy már egy évvel korábban ennyit, 20.000 fontot kért Miksa egy törökellenes kereszties hadjáratához való csatlakozása fejében. Letters and Papers Henry VII, I. 170.; P. R. Cavill: *The English Parliaments of Henry VII 1485-1504*. Oxford, 2009. 201.

⁶¹⁵ Dispacci di Antonio Giustinian, I. 114.; RI XIV,4,2 n. 19966. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-09-13_1_0_14_4_1_439_19966] (Abgerufen am 22.03.2013)

történt semmi, Suffolk továbbra is Aachenben tartózkodhatott a császár, vagy inkább a bankárai által egészen 1506-ig rendszeresen kiutalt segélyeken.⁶¹⁶

A politikai játszmává váló ügy koreográfia az volt, hogy a Tudor diplomácia újra és újra felszólította Miksát, tegyen esküt, hogy nem fogadja be többé az Anglia ellen lázadó „imposztorokat”. A császár meg néha vonakodott, olykor pedig úgy t nt, mintha ráállna a kiadatásra.⁶¹⁷ A velencei követjelentések szerint 1503-ban az angol király igen nagy nyomatókat kívánt adni a kérésének, mert a diplomáciai szokásjogban mer ben szokatlan módon egy seregnek beill nagyságú kompániát – 50 f s kíséretet és 200 nehézlovast – küldött a császárhoz, amiatt, hogy rábírák Miksát, mondjon le a „Fehér Róza” (*die weiße Rose*) támogatásáról.⁶¹⁸ A követ úgy fogalmazott, a király „nagyon fél Suffolktól”.⁶¹⁹ A császár el ször visszautasította,⁶²⁰ majd hosszas unszolásra ugyan formálisan esküt tett a Yrok-hercegek kiadatására, de erre továbbra sem volt hajlandó. A vége mindig az lett, hogy Suffolkek továbbra is maradtak Aachenben.⁶²¹ A császár a sokszoros unszolásra ugyan mindig ígért f t-fát, de végül sosem volt hajlandó odáig elmenni, hogy kihirdesse a de la Pole-ok fejére a birodalmi átkot a császári városokban – mondván, nincs erre joga.⁶²² 1503-ban is a birodalmi átkok kihirdetésére és a lázadók kiutasítására kérték az angol követek, de a császár akkor is elmismásolta az ügyet. A császár ugyan tessék-lássék eleget tett a Tudorok kéréseinek, s utasította Köln, Augsburg, Nürnberg és Lübeck városát, hogy tegyenek lépéseket a hercegek ki zésére, de id t is kért a kiadatás teljesítésére, amíg „követeit útnak nem indítja Angliába”, s így Edmund de la Pole-nak legyen ideje elhagyni a Birodalom területeit. Egyszer nyíltan ki is mondta, addig nem tesz semmit, míg a Yorkok el nem hagyják Aachent.⁶²³ Az angol követek pedig mindig meg is sért dtek, hogy a császár semmilyen mentséget nem hoz fel, arra hogy nyíltan támogatja a lázadókat, s ez ellenkezik az Angliával kötött barátsági szerz déssel. Ilyenkor azonban a bevált koreográfiát alkalmazva a császár mindig együttm ködésér l biztosította ket és újabb ígéreteket tett. S t, olykor inkább Miksa volt az, aki megsért dött, hogy gondolhat illet róla Anglia királya, hiszen megígérte, semmiféle formában nem támogatja a rebelliseket. Máskor úgy hátrált ki, hogy tanácsosaival megvizsgáltatta a Tudorokkal kötött szerz dés szövegét, akik úgy látták, a barátsági egyezmény nem kötelezi arra, hogy szám zetések eszközöljön a Birodalomban.⁶²⁴ Máskor a császár hetekig nem volt hajlandó újra fogadni az angol követeket, s nem is

⁶¹⁶ Kifizetések: 1503-tól: PRO SC 1/52/17., 18., 51.; Letters and Papers Henry VII, I. 230.; 256.

⁶¹⁷ Az angol követek 1503 januárjától Kölnb l mindenhová követik a császárt. Sanuto, IV, 682.; RI XIV,4,1 n. 17155.; RI XIV,4,2 n. 20247a.; RI XIV,4,2 n. 20261a.; RI XIV,4,2 n. 20265a.; Letters and Papers Henry VII, I, 189–210.

⁶¹⁸ Rymer, Foedera, XIII. 35.; Letters and Papers Henry VII, I. 189–225., 206.; Calendar Venice, I. n. 830.; 1503. jan. 10.: Köln: „Sie wollen auf Kaiser Maximilian einwirken, daß er die weiße Rose, den sogenannten Grafen di Sophol [Suffolk] nicht unterstützte, der sich in Aachen aufhält”: RI XIV,4,1 n. 17165. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-01-10_1_0_14_4_0_1414_17165] (Abgerufen am 19.03.2013)]; „[...] erano venuti li do oratori anglici, con cavali 49, et cavali 200 di scorta, per esser le strade mal sicure [...] .per quando intende, per obviar, la cesarea majesta, non dagi favori a la rosa bianca [...] qual aspira a quel regno”: Sanuto, IV. 683.; Wiesflecker, Maximilian, III. 288. skk.

⁶¹⁹ „Der König von England fürchtet den Suffolk sehr.”: RI XIV,4,1 n. 17165.; „e quel re lo teme assai”: Sanuto, IV. 683.

⁶²⁰ 1503. jan. 24.: PRO E 30/1386.

⁶²¹ Miksa levelei Suffolknak: 1503. feb. 9.: PRO SC 1/52/49.; 1503. márc. 19.: PRO SC 1/52/50.; Hivatalos elutasítás, hogy elfogja a de la Pole-okat: 1504. jan. 24.: PRO E 30/186.

⁶²² Letters and Papers Henry VII, I. 211. Már korábban kérte az angol király, utasítsa ki a városaiból a rebelliseket: 1502. nov.: PRO E 30/1396.; BL Add. MS 48001 (Yelverton MS 2) 45. fos. 272–74.; RI XIV,4,2 nos. 20082–20083–20084. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-11-18_1_0_14_4_1_561_20082] (Abgerufen am 22.03.2013)] Georgisch, Regesta chronologico-diplomatica, III. n. 22. p. 48.

⁶²³ „he wold doo no further in that matter”: Letters and Papers Henry VII, I. 214.

⁶²⁴ „[...] upon [...] the wordes of thamyte of thempire wele pondred and considered, themeperor was not bounde to make any banneshments nor yet proclamations within thempire”: Letters and Papers Henry VII, I. 216.

válaszolt nekik.⁶²⁵ Még a VII. Henrik által számára küldött Térdszalagrendet is vonakodott elfogadni, s a Rend címerkirályát is megvárakoztatta, s kezdetben nem is lelkesedett az insigniumért – mert az 1503 elején-tavasza a Birodalomban tartózkodó angol követek után áprilisban küldött heroldnak is azzal a feltétellel érkezett, hogy Miksa kiadja a kiutasítást elrendelő proklamációt.⁶²⁶ Amikor aztán újra a színe elé engedte az angol követeket, Miksa mégis csak vállalta, hogy kiadja a proklamációt, s t, a Tudor kérésnek elébe menve maga ajánlkozott, hogy ha a városok nem utasítanak ki a trónkövetelt, személyesen viszi a számvetési határozatot Aachenba. Igaz, azt is hangoztatta, vállalt kezességet Suffolk kölcsöneire, s kiadatása esetén hitelezni nem jutnának a pénzükhöz.⁶²⁷ Azután napokon keresztül a proklamáció szövegezésén húzódott az ügy. Volt olyan is, amikor a császár azt válaszolta, meg akarja óvni VII. Henriket attól, hogy Suffolk újra angol földön legyen, ezért nem tanácsos kiadni.⁶²⁸ Más alkalommal a császár úgy nyilatkozott, nem kell tartani Suffolktól mert nem jelent s tényező („a lyght persone”, kb. gyenge, erőtlen, súlytalan).⁶²⁹ Mi tagadás, nehéz volt eligazodni a császáron. Miksa „vonakodása” közepette a de la Pole-oknak arra is jutott energiájuk, hogy leghélesebb York-párti híveikkel szinte egy „ellenzéki” udvart alakítsanak ki. VII. Henrik más módon is próbált nyomást gyakorolni a császárra, 1503 végén például maga küldte Christopher Carollt, címerkirályát (*Rex ad arma*) Augsburgba, hogy nyilvánosan hirdesse ki a Habsburg-Tudor szerződés részleteit.⁶³⁰ Miksa azonban, hogy kifogja a szelet a Tudorok hálójából, okosan maga kérte a frankfurti főbíró, hogy deklarálja az angol békeegyezséget a városban, mielőtt még az angol követ odaér – persze nem biztos, hogy a főbíró a rebellekre vonatkozó minden passzust ugyanúgy felolvasott.⁶³¹ Henrik Németalföld kormányzóját, Szavojai Margitot is kérte, hogy hagyjon fel a Pole-ok támogatásával, s azzal fenyegetett, újra visszavonja az *intercursust*.⁶³² Még az 1504-es frankfurti Reichstagra is küldött követet az angol uralkodó,⁶³³ majd mivel mégsem történt eredmény, Anglia újból fel is függesztette a németalföldi kereskedelmet, csak Calaisban köthettek ki a gyapjuszállító hajók.⁶³⁴ Az angol király Szép Fülöpöt is meg kívánta nyerni céljainak, és úgy okoskodott, most a herceget, mint Flandria urát próbálja nyomás alá helyezni a kereskedelmi kedvezmény megvonásával.⁶³⁵ Igaz, a de la Pole-ok Miksától továbbra is többször is kértek segítséget, ígért is, egyszer például 3000 rajnai forintot az aachenieknek, de a császárt ismerve, arra, hogy fizessen adósságaik fejében, várhattak.⁶³⁶ 1504 tavasza után azonban, Henrik sorozatos panaszai miatt a császár már végképp nem tarthatta tovább magánál a fivéreket.⁶³⁷

⁶²⁵ „[...] none other aunsuere nor excuse he gave [...] he promysed never hereafter to give any maner or relief to the rebelles to observe every pointe of the said amyte”: Letters and Papers Henry VII, I. 208.

⁶²⁶ Letters and Papers Henry VII, I. 417–19.; RI XIV,4,2 n. 20359a. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-04-00_1_0_14_4_1_852_20359a] (Abgerufen am 27.03.2013)]

⁶²⁷ Antwerpen: 1503. feb. 16.: RI XIV,4,2 n. 20266a. [http://www.regesta-imperii.de/id/1503-02-16_1_0_14_4_1_754_20266a] (Abgerufen am 27.03.2013)]; Letters and Papers Henry VII, I. 210–13.

⁶²⁸ „I wull not counsel his grace to take hym into his reame ayenne”: Letters and Papers Henry VII, I. 217.; RI XIV,4,2 n. 20270a. (Abgerufen am 27.03.2013)]

⁶²⁹ Letters and Papers Henry VII, I. 217–19.; RI XIV,4,2 n. 20283a.

[http://www.regesta-imperii.de/id/1503-11-05_1_0_14_4_1_1242_20283] (Abgerufen am 27.03.2013)]

⁶³⁰ RI XIV,4,2 n. 20747.

[http://www.regesta-imperii.de/id/1503-11-05_1_0_14_4_1_1242_20747] (Abgerufen am 27.03.2013)]

⁶³¹ RI XIV,4,2 n. 20786.

[http://www.regesta-imperii.de/id/1503-11-26_1_0_14_4_1_1281_20786] (Abgerufen am 27.03.2013)]; Wiesflecker, Maximilian, III, 288. skk., 536 f.

⁶³² Letters and Papers Henry VII, I. 327–36.

⁶³³ RI XIV,4,2 nos. 21564–21565.

⁶³⁴ Rymer, Foedera, XIII. 105.; Höfler, Depeschen des venezianischen Botschafters, n. 78.; Crowson, Foreign Policy, 56.; Currin, English international relations, 31.; Wiesflecker, Maximilian, III. 290., 537.

⁶³⁵ Rymer, Foedera, XIII. 105.

⁶³⁶ PRO SC 1/52/4.; Seward, White Rose, 149.

⁶³⁷ Sean Cunningham: „Pole, Richard de la (d. 1525)”, ODNB

Az is kimozdíthatta a holtpontról az ügyet, hogy 1503 novemberében meghalt a de la Pole-ok nagy támasza, Yorki Margit, a Fehér Rózsa „nagyasszonya”. Edmund ezért el szőr nyomban Frízföld felé vette az irányt, hogy a tartomány kormányzója, Szakállas György szász herceg védelme alá helyezze magát. Igaz, öccsét kénytelen volt Aachenben hagyni, hatalmas összegre rúgó kölcsönei „zálogaként”.⁶³⁸ Mivel a szász herceg jó viszonyt ápolt a Habsburgokkal, a fivérek szám vetése Aachenben legfeljebb csak formalitás lehetett, a császár továbbra is számolt velük. Útban Frízföld felé azonban Edmundot – a rangos trónkövetel elfogásából politikai hasznot húzni remél – Károly gelderni herceg feltartóztatta Hattem városában.⁶³⁹ (Pedig már 1504-ben a de la Pole-ok emberei többször is próbálnak puhatolózni, Arnheimben is, hogy esetlegesen befogadnák-e ket Geldernben.⁶⁴⁰) Nem volt ez igaz „fogság”, inkább diplomáciai sakkjátszma, hiszen Suffolk bárkit fogadhatott a gelderni herceg rizetében.⁶⁴¹ Az Egmond-házi herceg a Habsburgok ellenfele volt, hiszen nem ismerve el a tartomány Habsburg-öröklését, azt 1492-ben megszállta, s francia segítséggel meg is tartotta. VII. Henriket rémülettel töltötte el, hogy Egmond pénzzel vagy fegyverrel segíti Suffolkot, hiszen a herceg állítólag 6000 embert ajánlott a de la Pole-ok angliai partraszállásához. Megfordulhatott az uralkodó fejében az is, hogy Egmond, akinek sem pénze, sem 6000-es serege nem volt, pénzért és támogatásáért cserébe a Valois-eknek játssza át az értékes túszt.⁶⁴² XII. Lajos viszont, fel kívánván melegíteni a kapcsolatokat Angliával, maga ajánlkozott, hogy követet küld Geldernbe, hogy segédkezzen Edmund kiadatásában.⁶⁴³ Még azt is felajánlotta, hogy ha a Habsburgok nem adnák ki Suffolkot, Anglia számíthatna Franciaországra, illetve szövetségese, Geldern hercege katonai segítségére is.⁶⁴⁴ Anglia királya viszont nem hitt ebben, sőt, a spanyol történétíró Zurita szerint inkább azt tervezte, katonailag beavatkozik, partra száll Boulogne-ban és maga szerzi meg a túszt a franciák által támogatott Egmonddal szemben.⁶⁴⁵ A herceg ugyanis nem könnyen adta ki értékes túsztát, de még azzal is megpróbálkozott, hogy Skócia mit szólna hozzá.⁶⁴⁶ Mi több, 1504-1505 folyamán VII. Henrik egy összeesküvésről kapott hírt Calais-ban, amelyben Edmund de la Pole-t kívánták egy, a németalföldi tartományokból kiinduló lázadás zászlajára t tni.⁶⁴⁷ A Tudor-diplomácia így gondolkodás nélkül hajlandó lett volna fizetni a gelderni hercegnek, ha kiadja a York-házi herceget, mivel, ahogyan egy velencei követjelentés jelezte, Anglia királya így „nem élhet nyugodtan”.⁶⁴⁸ Ezért is gondolhatta Sanuto hitelesnek azt a hírt, hogy Henrik lefizette „Geldern herceget, aki megölette Suffolkot”.⁶⁴⁹ 1505-ben azután Szép Fülöp, el bb ugyan óva intette Henriket, hogy fizessen a túszerért a hercegnek,⁶⁵⁰ majd

[<http://www.oxforddnb.com/view/article/22458> – 2011. január 24.]

⁶³⁸ PRO SC 1/52/19. iv.; Letters and Papers Henry VII, I. 260–63.; Wiesflecker, Maximilian, III. 290.

⁶³⁹ Le Glay, *Négociations*, I. n. 31.; Correspondencia de Fuensalida, 314.; Wiesflecker, Maximilian, III. 209.; 536.

⁶⁴⁰ PRO SC 1/51/173.; SC 1/52/31.

⁶⁴¹ 1505. aug. 4.: PRO SC 1/52/40.

⁶⁴² Letters and Papers Henry VII, II. 194.; I. 136–39.

⁶⁴³ Letters and Papers Henry VII, II. 140–42.

⁶⁴⁴ Wiesflecker, Maximilian, III. 277.

⁶⁴⁵ „Rey Enrico muy codicioso de romper la guerra contra el Rey de Francia por Boloña: puesto que tenia muy encubierto el odio: porque en este mismo tiempo el Conde de Soffolk, que era su capital enemigo, se hallaua en poder del Duque de Gueldres”: Zurita, *Annales*, V. 345.; RI XIV,4,2 n. 21393.

⁶⁴⁶ 1505: Letters and Papers Henry VII, I. 141.; II. 192.

⁶⁴⁷ Letters and Papers Henry VII, I. 231–240.; Pollard, *Reign of Henry VII*, I. 240–48.

⁶⁴⁸ „[...] roy d’Angleterre luy ferra delivrer quelque bonne raisonnable somme de deniers”: 1505: Letters and Papers Henry VII, I. 142.; Pollard, *Reign of Henry VII*, III. 89. Nagy összeget hajlandó fizetni, eddig is már rengeteget költött Suffolk kézrekerítésére. RI XIV,4,2 n. 21667.; CSP Spain, I. n. 401.; 1504. nov. 19.: RI XIV,4,2 n. 21714.

⁶⁴⁹ „[...] ditto duca di Geler havea fato morir el conte de Suful, inimico del re de Ingaltera, se dize a instanzia de quel re, per certa quantita di danari ha ‘uta’: Sanuto, VI. 103.; RI XIV,4,2 n. 21723.; Wiesflecker, Maximilian, III. 356.

⁶⁵⁰ CSP Spain, I. n. 552.

maga szállta meg Geldernt és szerezte meg Suffolkot is, akit azután túszként az udvarában tartott, engedetlen vazallusával, Egmond Károllyal együtt.⁶⁵¹ (Így a Tudorok pénze valószínűleg már nem érkezett meg Egmondhoz.) Zurita szerint Szép Fülöp 1504 novemberében azzal akart nyomást gyakorolni Tudor Henrikre, hogy maga biztosított biztos helyet Richard de la Pole-nak Kölnben.⁶⁵² Ennek oka talán az lehetett, hogy felszólítja az Edmund kiadatásáért fizetendő összeget, vagy az is elképzelhető, ahogyan maga a krónikás is fogalmaz, mert neheztelt Anglia királyára, hogy támogatta és pénzzel látta el németalföldi ellenfelét, Geldern herceget. Edmund azonban még egyszer megszökött. Lehetséges, hogy már ekkor más hatalomhoz akart menekülni, esetleg Magyarország is szóba jöhetett, de 1505 szén újra elfogták.⁶⁵³ Fülöp arra használta értékes túszt, hogy nyomást gyakorolhasson Angliára, főleg kereskedelmi kérdésekben. Erről a velencei követ is nyomban jelentett a Signoriának, fontosnak érezvén, hogy Suffolk fogsága súlyos gazdasági kérdéseket is felvetett.⁶⁵⁴ Nem volt azért teljesen egyértelmű, hogy Fülöp kiadja túszt Angliának. Edmundnak még a Habsburg udvarban is voltak Tudor-ellenes támogatói, s a kasztíliai király sem úgy táncolt, ahogy apja, Miksa fűtyült, hiába szeretne volna a császár, hogy minél előbb megszabaduljon végre a Fehér Rózsától.⁶⁵⁵ Fülöp király úgy fogalmazott, nincs szükség rá, hogy pénzért kiadjuk Suffolkot, mert fogságban van, s így nem árthat Angliának.⁶⁵⁶ A spanyol követ azt jelentette, Fülöp „barátjaként kezeli” Suffolkot, együtt ebédel vele, s egyáltalán nem tartja fogságban.⁶⁵⁷ Eközben VII. Henrik újabb, hatalmas összegekkel próbálta „megvenni” Edmundot Szép Fülöptől: 1505-ben 138.000 font „kölcsönt” ajánlott fel, s kész lett volna a Kasztíliaiába készülő Fülöp teljes tengeri útját finanszírozni.⁶⁵⁸ Ha nem is célunk, hogy itt állást foglaljunk a pontos összegről, annyit elárul maga a nagyságrendje, hogy az angol diplomácia mekkora köveket mozdított meg a Yorkok kézre kerítésére. Henrik, hogy a Towerben tudja York Rózsáját, még arra is hajlandó volt, hogy feleségül kérje Miksa leányát, a már nem fiatal Szavojai Margitot.⁶⁵⁹

⁶⁵¹ Letters and Papers Henry VII, I. 163–65. 1504: velencei követjelentés: Höfler, *Depeschen des venezianischen Botschafters*, nos. 48–49. Suffolk levelei Kasztília királyához és a gelderni herceg viszonyáról: 1505. július el tt: PRO SC 1/52/10; 1/52/11.; Ellis, *Original letters*, Ser. 3. Vol. I. 130–34.

⁶⁵² Zurita, V. *Annales*, 349. skk.; RI XIV,4,2 n. 21732.

⁶⁵³ Höfler, *Depeschen des venezianischen Botschafters*, n. 78. Nehézségeiről: PRO SC 1/52/18.; Letters and Papers Henry VII, I. 256–57.; 263.; Ellis, *Original letters*, Ser. 3. Vol. I. 130–32.

⁶⁵⁴ *Calendar Venice*, I. nos. 849., 851.

⁶⁵⁵ 1505: Edmund de la Pole támogatója, Jean de Luxembourg-St. Pol, és bátyja, Jacques de Luxembourg-Fiennes Szép Fülöp tanácsosa. PRO SC 1/52/12.; Ellis, *Original letters*, Ser. 3. Vol. I. 137.; Letters and Papers Henry VII, II. 362. Mi több, még az idős és nagytekintély Burgundiai Fattyú, Antal, Merész Fülöp törvénytelen gyermeke is támogatta. Letters and Papers Henry VII, II. 383.

⁶⁵⁶ 1504. okt. 29.: CSP Spain, n. 402.; RI XIV,4,2 n. 21676.

⁶⁵⁷ 1505 jún.: CSP Spain, I. n. 432.

⁶⁵⁸ Bentley, *Excerpta historica*, 132–33. Csak az „út” költségeire 100.000 fontot ajánlott Tudor Henrik: Wiesflecker, Maximilian, III. 290. Wiesflecker felteszi, ezt a hihetetlen összeget nem fizették ki, mivel egy másik adat szerint már csak 30 ezer fontról van szó 1505 szeptember végén. Wiesflecker, Maximilian, III. 537. Arról lehet szó, hogy a 30 ezer font az a tengeri út költségein felül fizetendő összeg lehetett.

⁶⁵⁹ Már 1504-ben felmerült, az ifjú Wolsey puhatólózott: BL Cotton MS Galba B. II f. 118.; Pollard, *Reign of Henry VII*, I. 253.; BL Galba MS B. II fos. 125–128.; *Calendar Venice*, I. nos. 865., 868.; CSP Spain, I. nos. 429–31. Egyezmények: Windsor, 1506. feb. 9.: PRO E 30/1406., 30/1400/1, 2.; BL Add. MS 48001 (Yelverton MS 2) 44. fos. 260–263b. Mi több, Hall szerint Miksa kezdeményezte a kapcsolatok további szorosabbra fonását: Hall, *Chronicle*, 498. Miksa „engedélye” a házassághoz: 1505. júl. 16.: PRO E 30/1397. Ratifikálás: E 30/1399. Nem érintetlen, hogy a herceg kezével nagy hozomány is járt: PRO E 30/1724; 30/1400/2.; BL Add MS 48000 (Yelverton MS 1) 15. fos. 79–104b.; Ratifikálás: uo. 21. fos. 149–156b.; Le Glay, *Négociations*, I. n. 31. Lásd továbbban: Robert Wellens: „Un épisode des relations entre l’Angleterre et les Pays-Bas au début du XVIe siècle: le projet de mariage entre Marguerite d’Autriche et Henri VII”, *Revue d’Histoire Moderne et Contemporaine* 29 (1982) 267–90.

A „szövetséges” hatalmából kiábrándult Suffolk újra már nem próbálkozott, maga kezdeményezett tárgyalásokat hazatérésér l (1505. december-1506. január).⁶⁶⁰ Szép Fülöp 1505 szén már elfogadhatónak találta Henrik ajánlatát, nem kívánván tovább srófolni az árat, s belement kiadatásába.⁶⁶¹ A Fülöppel folytatott elzetes tárgyalásokon Henrik abba is beleegyezett, hogy rehabilitálja Suffolkot, visszaadja címét és birtokait. S t, a császár egy követe azt jelentette, hogy Henrik egy írásos ígéretet adott, saját pecsétjével ellátva, hogy Suffolk feltétel nélküli kegyelmet kap.⁶⁶² A még szabadon lévő Richard de la Pole híve, Thomas Killingworth még 1507-ben is bízott abban, hogy a császárnál ki tudja járni, hogy Suffolk elnyerje szabadságát.⁶⁶³ Maga Suffolk is bízott Henrikben, s t, arra kérte, tegyen meg mindent, hogy Angliába vitessék, ha Fülöpnek nem akaródzna t kiadni.⁶⁶⁴ Mindent megváltoztatott azonban, s a folyamatot meg is gyorsította, hogy Szép Fülöp 1506 tavaszán – éppen Kasztíliaiba tartva – hajótörést szenvedett az angol partokon, s kénytelen volt a Tudor-udvar vendégszeretét élvezve tárgyalni de la Pole kiadatásáról.⁶⁶⁵ Ezen kívül az mozdította ki a helyzetet a holtpontról, hogy Anglia a windsori egyezményben elismerte Fülöpöt Kasztília királyának, s szembehelyezkedett Aragóniai Ferdinánddal és az trónjogát támogatókkal – például Franciaországgal.⁶⁶⁶ Ennek értelmében márciusban ki is adták Edmundot.⁶⁶⁷ Ugyan Henrik ígéretet tett, hogy Suffolk tisztességes, f rendhez méltó, egyfajta házi rizetben fog maradni – s t, még kiadatása után két héttel is úgy tudta a velencei követ, kegyelmet kap –, ehelyett egy újabb felségárulási, *attainder* pert rendeztek ellene, h tlenségért elítélték és láncra verve a Tower mélyére süllyesztették.⁶⁶⁸ Guicciardini szerint Fülöp saját szakállára döntött Suffolk kiadatásáról, azért is mert ekkor, 1506 tavaszán apját, a császárt már lekötötte a Magyarország elleni hadjárat szervezése.⁶⁶⁹

Közrejárshatott Edmund de la Pole kiszolgáltatásában az is, hogy a Tudor-diplomácia, megelégtelve a Habsburgok tehetetlenségét, az Aragónia kérdésében való elvi konfliktusuk ellenére nyitott Franciaország felé is. 1504-1505-ben XII. Lajos is, a Habsburgokkal szemben hasznot remélve ajánlkozott, hogy majd kézre keríti Suffolkot.⁶⁷⁰ Már korábban is próbálkozott, 1502-ben, hogy akár pénz is kínál azért, ha „barátai” a Birodalomban megszerzik számára York rózsáját.⁶⁷¹ Amikor Edmund a gelderni herceg fogságában volt, a Valois uralkodó akkor is megpróbálta a maga számára megszerezni.⁶⁷² Eközben Franciaország a Jagellókkal is igyekezett jó viszonyt ápolni. XII. Lajos a magyarországi kapcsolatot is fenntartotta: 1503-ban a francia királyné „érdekl dött” Anna királyné „egészségi” állapota fel l.⁶⁷³ Ulászló sem adta fel a francia kapcsolatot, 1503

⁶⁶⁰ 1506. jan. 24-28.: PRO SC 1/52/21.; 22.; 1506. jan. 28.: Letters and Papers Henry VII, II. 381–83. I. 280–85.; Pollard, Reign of Henry VII, I. 267–68.; „there was no farther hope to be had in foreyn princes, and potentates”: ez is azt igazolja, még az utolsó pillanatban is több hatalommal állt tárgyalásban. Hall, Chronicle, 501. De végül teljesen kiábrándult, „nem kapok mást, csak szép szavakat”. Letters and Papers Henry VII, I. 276.

⁶⁶¹ Höfler, Depeschen des venezianischen Botschafters, nos. 72., 78.

⁶⁶² CSP Spain, I. n. 456.; Crowson, Foreign Policy, 57.

⁶⁶³ „per medium domini Caesaris dux Suffulchie veniet ad suam libertatem”: PRO SC 1/52/5.; Letters and Papers Henry VII, I. 322.

⁶⁶⁴ Letters and Papers Henry VII, 278–85.

⁶⁶⁵ Memorials of King Henry VII, 282–303. Polydore, Anglica historia, XXVI. k. 47.; Hall, Chronicle, 500.

⁶⁶⁶ 1506. feb. 9.: Rymer, Foedera, XIII. 123.; BL Add MS 48001 (Yelverton MS 2) 44. fos. 260–263b.

⁶⁶⁷ Feb. 9.: PRO E 30/699.; 30/701., 30/1721, 30/1722., 30/1723., 30/1082., 30/1440/2.; BL Add. MS 48000 (Yelverton MS 1) 12. fos. 66–72.; Paston Letters, III. n. 953.

⁶⁶⁸ 1506: PRO Chancery Inquisitions Post Mortem, Series II, C 142/23/274–75., 289., 303., 317.; Polidoro még úgy tudja, Edmund abban is reménykedett, esetleg a szabadságát is visszanyerheti. Polydore, Anglica historia, XXVI. k. 47.; Grafton is: Grafton, Chronicle, 229.; Calendar Venice, I. n. 872. Még Miksa is ezt a hírt kapta Fülöpt l: Chmel, Urkunden, 229.; Wiesflecker, Maximilian, III. 151.

⁶⁶⁹ Guicciardini, II. Lib. VII. cap. II. pp. 170–172.

⁶⁷⁰ Letters and Papers Henry VII, II. 140–42.

⁶⁷¹ Letters and Papers Henry VII, I. xlv.; Hampton, Edmund de la Pole, 467.

⁶⁷² Calendar Venice, I. n. 853.; Hampton, Edmund de la Pole, 471.

⁶⁷³ Kropf, Anna, 709.

novemberében választott is Bretagne-i Anna királynénak, s „híveit ajánlotta” figyelmébe, ami feltehetőleg egy követség el küldése lehetett, amiről bízva sajnos nem tudunk.⁶⁷⁴ 1506-ban a francia diplomácia pontos információkkal rendelkezett arról, hogy a királyné gyermeket vár, s t, arról is gyorsan értesült, hogy a szülés után meghalt.⁶⁷⁵)

Érdekes, hogy az egyik jelentésünk szerint Szép Fülöp éppen akkor szánta el magát Edmund kiadatására, miután Angliában járt a francia király követe.⁶⁷⁶ A Valois-Habsburg viszony feszült volt, a francia uralkodó joggal érezhette, hogy az angol szövetséggel a hátában Miksa esetleg Franciaország ellen lép majd fel. Erre lehet következtetni egy 1503. évi márciusi levélből, melyben a császár alattvalói arról értekeznek, mikor játssza már ki Miksa az angol kártyát a franciák ellenében.⁶⁷⁷ Ezért is próbált nyitni XII. Lajos a Habsburgok felé is: ha nem is Miksához közeledett, de fiával, Szép Fülöppel 1503 elején egyezményt és békét kötött.⁶⁷⁸ A Valois-k közeledni kívántak VII. Henrikhez is, így – 1500 és 1502 után újfent – Lajos felajánlotta unokahúgának, Angoulême-i Margitnak a kezét Henrik számára.⁶⁷⁹

Tudor Henrik azonban még ekkor sem nyugodhatott meg, hiszen York utolsó rózsája, Richard de la Pole kicsúszott a hálóból. Hiába volt vasra verve Edmund, ha Richárd élt, nem emelhetett rá kezet, mert nem akart egy lázadást kockáztatni azzal, ha kivégezteti. A velencei követ is azt jelentette, még a börtönben lévő Edmund ellenére is a Yorkok „szájkát jelentenek Henrik szemében”, hiszen „Anglia népe szereti és várja” ket.⁶⁸⁰ Ezért sem volt jelentőség nélküli, hogy Richárd Magyarországra távozott.

12. A Fehér Rózsza Magyarországon

Richard nem került kézre, szinte senki nem tudta, hol van, s az a veszély fenyegetett – ami később be is igazolódott – hogy a Valois-kinál próbál szerencsét, ami megbolygatta volna a nemzetközi politikai konstellációt. Suffolk hercegének egyéb hívei is szabadok voltak, s t, még mindig a császárt kérték, hogy tegyen lépéseket a herceg kiszabadítása érdekében.⁶⁸¹ Az angol politika felmérte ennek a lehetőséget, s épp ezért újra egy nagyszabású kampányt indított meg Richard kézre kerítésére. A király óvatosságra intette kámeit és ügynökeit, hogy ne hogy megint elveszítsék féltve „körözött” ellenségét.⁶⁸² Itt már a királyi utasítás sem fogalmazott burkoltan, nyíltan megbízottait egyenesen kámeiknek titulálva.⁶⁸³ Több tucatnyi ügynök üldözte a Yorkokat komplett, részletes kémjelentések maradtak fenn.⁶⁸⁴ A Tudor-kámeiknek mindenhová követniük kellett volna a de la Pole-okat, s információt küldeniük Henriknek, hová mennek, hol vannak éppen.⁶⁸⁵

Richard hollétére néhány fennmaradt levele alapján következtethetünk. Annyit tudunk, hogy rendkívüli „szegénységben és gyötrelemben” élt, bátyja Aachenből való távozása után.⁶⁸⁶ (Már Edmund is akkora ínségben élt az elfogása előtti hónapokban, hogy megfelel ruházatért is könyörgött támogatóinál.⁶⁸⁷) A fivérek adósságainak „előzalogaként” Aachenben hagyott Richard helyzete egyre inkább ellehetetlenedett, hitelezők még nyílt színen is megtámadták, csalónak bélyegezték és nyilvánosan vád alá akarták helyeztetni hamis eskü vétségével.⁶⁸⁸ Kísérletét kénytelen volt szélnek eresztetni, egyre növekvő félelméről és a rá leselkedő veszélyekről írt. Ráadásul 1506 januárjában már arról szól, VII.

⁶⁷⁴ Le Roux de Lincy, Vie de la reine Anne de Bretagne, III. 81–83.

⁶⁷⁵ Le Glay, Négociations, I. nos. 31., 44., 50., pp. 125., 162., 178.

⁶⁷⁶ A narrative of the reception of King Philip of Castile in England in 1506. Memorials of King Henry VII, 282–303. 302.

⁶⁷⁷ RI XIV,4,2 n. 20352.

[http://www.regesta-imperii.de/id/1503-03-30_1_0_14_4_1_844_20352 (Abgerufen am 27.03.2013)]

⁶⁷⁸ RI XIV,4,2 n. 20369.

[http://www.regesta-imperii.de/id/1503-03-30_1_0_14_4_1_844_20369 (Abgerufen am 27.03.2013)]

⁶⁷⁹ CSP Spain, I. n. 260.; Letters and Papers Henry VII, I. 142–45.; Busch, England, 184.

⁶⁸⁰ Calendar Venice, I. n. 861.

Henrik kémeket és bérgyilkosokat is küldött utána,⁶⁸⁹ így alig meri elhagyni a szállását, félve attól, hogy akár a nyílt utcán merénylet áldozatává válik.⁶⁹⁰ Már a Le Pot nevű fogadóban sem volt maradása, azt is tudjuk, egy Martyn nevű fogadós az utcára tette.⁶⁹¹ Edmundnak sem volt egy fillérje sem, kíséretét pedig egy zwollei fogadóban tartóztatták fel, mert nem tudtak fizetni.⁶⁹² Ekkor vet dhetett fel a máshová, a szász herceg, Erhard de la Mark liége-i püspök területeire vagy Magyarországra való menekülés.⁶⁹³ Azt tudjuk, hogy amikor maga Szép Fülöp is tárgyal Richarddal, 1504. október 29-én, még Aachenben van.⁶⁹⁴ Viszont a spanyol Zurita már augusztus végén úgy tudja, Suffolk öccse „valahol Németországban” van.⁶⁹⁵ Novemberben pedig már úgy tudja, a herceg Kölnben helyezte el Richardot.⁶⁹⁶

Richard de la Pole egy, a bátyjának írott, év nélküli, január 4-i levelét többféleképpen is értelmezték. Első kiadója, Henry Ellis 1505-re datálta. Valószínűbb azonban 1506 is, hiszen még 1505 januárjában nincs Edmund a „kasztíliai király kezében”, ahogyan a szövegben szerepel, s 1507-ben pedig már nem írhatott volna a Towerben raboskodó bátyjának.⁶⁹⁷ Keltezési helyet sem közöl, de Ellis a szövegben írt Akont a szászországi Akenként értelmezte (Anhaltban, Magdeburg és Dessau között). Szászország logikailag beleillik a képbe. Ha elfogadjuk a szászországi, akeni keltezést, olyan következtetésekre juthatunk, amelyeket a Richard életére vonatkozó későbbi források igazolnak. Lehetséges, hogy Richard azért jött már ide is, Szászország e távoli keleti pontjára, mert nem messze, egy-két napi lovaglásra volt az alsó-lausitzi határtól – csak az Elbán kellett átkelnie, hogy anhalti területre, Dessaubá érjen, s onnan a lausitzi Lübben mindössze 160 kilométerre van –, az pedig már Jagelló Ulászló cseh király felségterülete. (I. Ernő, Anhalt-Dessau Askanier fejedelme is szívesen rokonszenvezett a Wettinekkal és a Jagellókkal.) Innen távozhatott Richard de la Pole, először Sziléziába, majd Magyarországra, 1505 végén vagy 1506 elején, feltehetően akkor, amikor megkezdődtek Suffolk kiadatásáról a tárgyalások, vagy miután már ki is adták. Mi több, azért is választhatta Richard Szászországot, mivel lehetséges, hogy már ekkor puhatolózott a Jagellók irányába. Szakállas György szász herceg a Jagellókkal is jó viszont ápolt, amit néhány évvel korábban házassággal is megpecsételtek, feleségül vette Borbálát, IV. Kázmér lengyel király leányát és így Ulászló sógora lett. Továbbá, a sziléziai Sagan/aga hercegeként György a cseh korona hűbérese is volt, s Richard abban is

⁶⁸¹ PRO SC 1/52/24.

⁶⁸² BL Cotton MS Galba B. II f. 71.

⁶⁸³ „[...] que le dict Messire Charles luy face avoir congnoissance avecques telles *espyes* quil a en main”: Instrukciók egy flandriai ügynöknek, szerezzen információt a lázadókról. BL Cotton MS Galba B. II f. 26.; Letters and Papers Henry VII, 220.

⁶⁸⁴ PRO SC 1/52/16.; Letters and Papers Henry VII, I. 225–29.

⁶⁸⁵ „[...] luy faire savoir de telles. et ou ilz deliberent daller, et quilz entendet de faire”: BL Cotton MS Galba B. II f. 26 Instructions of Henry VII, to one Wilshire; to be shewn to Messire Charles, an agent in Flanders; particularly for obtaining intelligence concerning rebels.; Letters and Papers Henry VII, I. 220.

⁶⁸⁶ 1506. jún. 4.: PRO SC 1/52/28.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 129–30.

⁶⁸⁷ 1505?: PRO SC 1/52/18.; 1/52/2.

⁶⁸⁸ PRO SC 1/52/27.

⁶⁸⁹ Letters and papers Henry VII, I. 220., 419.; Busch, England, 366–67.

⁶⁹⁰ Letters and papers Henry VII, I. 273–6.; Hampton, Edmund de la Pole, 472.

⁶⁹¹ Seward, White Rose, 182.

⁶⁹² Letters and Papers Henry VII, I. 254.

⁶⁹³ A császár udvarában a liége-i püspök segítsége már 1503-ban felmerül. BL Cotton MS Galba B. II f. 120.; Letters and Papers Henry VII, I. 206. Utóbb viszont a Mark-ház XII. Lajos oldalára áll. Hampton, Richard de la Pole, 525.

⁶⁹⁴ 1504. okt. 29.: CSP Spain, I. n. 402.; RI XIV,4,2 n. 21676.; Wiesflecker, Maximilian, III, 289. skk.

⁶⁹⁵ „otro hermano suyo, q estaua en Alemaña”: Zurita, Annales, V. 345.; RI XIV,4,2 n. 21393.

⁶⁹⁶ „Principe [...] de auer a su poder vn hermano del Duque de Soffolk, que estana en Colonia”: Zurita, V. Annales, 349. skk.; RI XIV,4,2 n. 21732.

⁶⁹⁷ „[...] you sent me worde ye cowlde do nothyng therin for be cawse ye were in the Kyng of Castells handys”: PRO SC 1/52/28.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 129–30.

reménykedhetett, hogy ha Saganba távozik, Miksa császár, immár cseh vazallusi területre l nem lesz képes kiszolgáltatni a Tudoroknak. Aken Saganhoz is közel feküdt, tehát bármikor Jagelló-területre menekülhetett. Richard maga tárgyalt korábban, 1504 óta a szászokkal, így adott volt számára a lehet ség. Sokat nyomot a latban, hogy György herceg arra is garanciát vállalt, hogy segít a de la Pole-ok adósságai kifizetésében.⁶⁹⁸

Az is lehetséges, hogy Richard dán korona felségterületére akart menekülni, Brandenburgon keresztül, vagy akár Brandenburgba is, hiszen mind a liége-i püspökkel, mind a Jagellókkal jó kapcsolatot – s a Habsburgokkal viszont nem különösebben meleg viszonyt – ápoltak a Hohenzollernek. V. Frigyes brandenburg-ansbachi-kulmbachi rgróf Jagelló Zsófiát, Ulászló húgát vette feleségül. (Frigyes fia, a Jagelló-házi nevet visel Kázmér ansbachi rgróf járt is egyébként Angliában, 1503-ban Miksa követségében, amikor a császár részvétet nyilvánított Yorki Erzsébet királyné halála miatt.⁶⁹⁹ Itt akár kapcsolatba is kerülhetett a York-párttal is. (Utóbb, mint látjuk, Richard Wingfield angol követtel jó kapcsolatot alakított ki az 1515-ös királytalálkozón.) Kázmérnak magyar kapcsolatai is voltak, nemcsak unokafivére, György brandenburgi rgróf élt Ulászló udvarában, hanem Kázmér is itt is halt meg, Budán 1527-ben.)⁷⁰⁰ A fent említett szászországi, lausitzi, sagani területekt l a brandenburgi határ sincs messze. Ha Brandenburg is szóba került, lehetséges, a Jagelló-diplomácia aktivizálódását sejthetjük mögötte. György herceg a Wettinek kezében lév Meissen rgrófja is volt, ami a kérdéses területhez is közel feküdt, azaz Richard olyan helyet választott, ahol a Habsburgok nehezen férnek hozzá, körbevéve Wettin-Hohenzollern-Jagelló illetve anhalti Askanier birtokokkal.

Szászország szerepe magától értet d – már Edmund is a szász herceghez akart menekülni Frízföldre – s meg is magyarázza, miért 1505 végére kell tennünk Richard szászországi tartózkodását. Néhány hónappal kés bb ugyanis már nem lett volna értelme Szászországba mennie. 1504 nyarán, majd 1505 folyamán György herceg tárgyalásokat folytatott az angol királlyal.⁷⁰¹ 1505 végén szövetségre is lépett vele, s a szerz désben különös szigorúsággal fogalmaztak a lázadók kiadásáról – csakúgy, mint az Ulászlónak küldött egyezmény-tervezetben.⁷⁰² Mi más oka lehetett Anglia királyának, hogy szövetségi tárgyalásokat kezdeményezzen a szász hercegséggel – amelynek a korabeli angol diplomácia orientációját tekintve abszolút nem volt el zménye – mintsem az, hogy így próbálja a herceget arra bírni, hogy a nála tartózkodó York-házi trónkövetel támogatásáról lemondjon. VII. Henrik olyannyira tartott a York-házi trónkövetel kt l, illetve attól, hogy kontinentális szövetségesekre tesznek szert és így megzavarják európai diplomáciai terveit, hogy Szászországból is el akarta Richard de la Pole-t üldözni. Mindez párhuzamba állítható azzal is, hogy miért akarta az Angliától szintén távoli Ulászlót is rábírní Tudor Henrik, ne támogassa „az egyedüli fehér rózsát”.⁷⁰³

⁶⁹⁸ Busch, England, 181.

⁶⁹⁹ Grafton, Chronicle, 226.

⁷⁰⁰ Végrendeletében fia nevelésével is részben Brandenburgi Györgyöt bízta meg a király. 1516. ápr. 24. u.: DL 37 999.

⁷⁰¹ Angliában tartózkodik a szász követ, Wilhelm Truchsess von Waldburg. Busch, England, 181., 183.; 1505. feb. 22.: angol kezdeményezés: PRO E 30/698.; Rymer, Foedera, XIII. 120.; Pollard, Reign of Henry VII, I. 315–16. További el készületek: Drezda, 1505. dec. 26.: Rymer, Foedera, XIII. 114.

⁷⁰² Szerz dés: 1505. dec. 30.: PRO 30/697., 30/1398.; Rymer, Foedera, XIII. 120.; BL Add. MS 48001 (Yelverton MS 2). 47. fos. 275–277b. A kés bbiekben a Tudorok ragaszkodnak a szász szövetséghez, még VIII. Henrik is megújítja azt rövid id vel trónralépte után. 1511: Rymer, Foedera, XIII. 298.; BL Add. MS 48001 (Yelverton MS 2) 47. fos. 277–81.

⁷⁰³ 1506 után, amikor Edmund de la Pole bebörtönzésével Richard válik az egyedüli York-házi veszélyforrássá Henrik számára, kezdik az angol dokumentumok „Blanche Rose”-ként aposztrofálni. marad a York-ház egyedüli „virága”, miután anyja, Yorki Erzsébet 1503 végén, vagy 1504 elején hal meg. Cunningham, „Pole, Richard de la (d. 1525)”, ODNB.

Busch úgy véli, Edmund kiadatása után, közvetlenül Aachenb l menekült Richard Magyarországra 1506 tavaszán-nyarán. nem fogadja el Ellis olvasatát Richard levelének a keltezési helyér l, Akon/Aken-t Aachenként azonosítja. Úgy véljük azonban – Ellisszel értve egyet –, hogy talán logikusabbnak t nik az, hogy el ször útba ejtette Szászországot. Ha nem akarunk állást foglalni a két angol vélemény között, annyit akkor is megjegyezhetünk, hogy ha nem is maga Szászország, hanem a szász herceg kormányzása alatt álló Frízföld a Yorkok látóterébe került. Ha nem is bizonyos, hogy az anhalti Ackenben, de mindenképpen szász kézben lév területen tárgyalt Richard de la Pole 1505 végén György herceggel esetleges befogadásukról. Tudjuk, hogy Richard 1505. július végén Aachenben van, igaz, ez évben akár többször is járhatott és vissza is térhetett Frízföldr l.⁷⁰⁴ Ezután, megismerve a szász álláspontot, minden eshet séget fontolóra véve döntött Magyarország mellett. Ulászló országa t nt számára a leger sebbnek abból a szempontból, hogyan tudja megvédelmezni t az európai diplomáciai porondon.

Edmund de la Pole egy – feltehetően 1505-re datálható – leveléb l tudjuk, hogy Richard már 1506 el tt tárgyalt Magyarországgal egy esetleges Magyarországra való menekülésér l. Alison Hanham is arról tudósít, Richard már hosszabb ideje szervezte menekülését Magyarországra.⁷⁰⁵ Utolsó levelét 1505. december 20-án közvetíti Killingworth, de nem tudjuk, Richard hol van. Távol lehet, mert nem küldte vissza követét, John Cookot válaszával.⁷⁰⁶ Edmund megróttá öccsét, hogy a saját szakállára kezdeményezett tárgyalásokat Magyarországgal. A forrásból nem derül ki, de Busch úgy látja, Richard még Aachenben, Edmunddal együtt, vagy legalábbis annak tudtával kezdeményezett tárgyalásokat a Jagellókkal 1505 folyamán. Mi több, Aachenbe magyar követek is érkeztek az ügyben. Busch és Hanham is arra következtet, hogy 1506-ban azért is mehetett Ulászló királyhoz, mert „el tte már” felmerült ez a potenciális lehet ség is.⁷⁰⁷ Még érdekesebb, hogy a levélben Edmund arról beszél, hogy Magyarország királynéja küldött levelet Richardnak a de la Pole-ok követe, (Ro)Derick/Derrick van Riest/Riet/Reydt útján, s neheztelt, hogy neki viszont nem küldött.⁷⁰⁸ Edmundnak nem tetszett, ahogyan öccse a magyar királlyal tárgyalt, s ahogyan egyre inkább kihagyta t a játszmából és a saját b rét akarta menteni. Egy másik lehet séget Edmund egy másik levele alapján tehetünk fel, miszerint maga nem akart – még ekkor (?) – Magyarországra menekülni, csak Richard öccse számára talált egy helyet, amir l [nem tud] senki”.⁷⁰⁹ Lehet, hogy meg kívánta kímélni öcsét, s el akart t le válni, hogy ha beleesne is a Tudor-hálóba, Richard szabadon maradjon. Richard viszont nem is értesítette, hogy követ érkezett Foix-i Annától. Edmund, amikor tudomást szerzett err l, arra kérte Killingworth-t, hogy hozza el hozzá a Magyarországról érkezett követet, hogy maga is els kézb l értesüljön a magyar lehet ségr l. A levélb l arra következtethetünk, hogy Edmund is kapcsolatban állhatott Anna királynéval, így, kifejezetten Annához, a magyar királyné közbenjárásáért folyamodva érkezhetett Magyarországra a de la Pole-ok követe. Főgel József szerint Anna királyné „a királyi hatalomnak tekintélyt szerzett”,⁷¹⁰ Kubinyi András „erélyes királynénak” tekintette Annát, akinejk szava volt az udvar politikájában, ezért is nyomhatott a latban sokat

⁷⁰⁴ Hattem, 1505. (?) júl. 28.: Suffolk Paul Zachtlevantnek, Amsterdamba: PRO SC 1/52/19.iv.; Letters and papers Henry VII, I. 260–63.

⁷⁰⁵ Hanham, Edmund de la Pole, defector, 247.

⁷⁰⁶ Letters and Papers Henry VII, II. 381–82.

⁷⁰⁷ Busch, England, 189.

⁷⁰⁸ „I honderstond be Hestu thar Derreke ys come hovt of Hongrei, and my brother nor he sendes me novors vat the have done, bovt I honder stond be Estvstas that the que[ne] has sent hem a letter and me none”: [Úgy értesültem Eustacetól, hogy Derrick megjött Magyarországról és az én öcsém soha nem küld nekem arról semmit, mit végzett a követe, de én megtudtam Eustace-tól, hogy a királyné levelet küldött neki, azaz Richárdnak, de nekem nem.] PRO SC 1/52/26.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 125–27.

⁷⁰⁹ „I have a plaes for hem that no man [...]”: PRO SC 1/52/8.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 125.

⁷¹⁰ Főgel, II. Ulászló udvartartása, 36.

a Foix-ház York-rokonsága.⁷¹¹ S ezért is volt realitása, hogy a Yorkok hozzá forduljanak, a királynénak ugyanis aminek lehetett hatása a magyar politikára. A korabeli források okosként írnak róla, aki jótékonyan befolyásolta férjét gazdasági és politikai ügyekben, beleszólt diplomáciai kérdésekbe, szerepe volt a Velencével szembeni adósságok rendezésében, és volt a kezdeményezője a Habsburgokkal való dinasztikus kapcsolat megteremtésének.⁷¹² Ulászló okleveleiben egyébként viszonylag gyakran szerepel az „Anna királyné tudtával és jóváhagyásával” formula.⁷¹³

Újabban Kovács Zsuzsa mutatott rá Anna királyné és a Szent Vilma-legenda egy 16. századi milánói nyomtatványa (illetve annak egy lengyel királynéhoz kötött adaptációja) közötti párhuzamokra, illetve ennek alapján arra, hogy a házasságnak a pogányellenes keresztes szövetség terén is hangsúlyos szerepe volt.⁷¹⁴ A legenda 16. századi, Észak-Itáliában népszerű változata – *La istoria della serenissima regina di Polonia* (A felséges lengyel királyné históriája) – elbeszéli motívumát egy lengyel királyné személyéhez és egy pogányellenes összefogást célzó budai francia–magyar–lengyel királytalálkozó elbeszéléséhez kapcsolta. A história a Szent Vilma-legenda elbeszéli motívumának és valószínűleg Foix-i Anna és Ulászló házasságának – illetve Anna angol származásának – az ötvözése révén született.⁷¹⁵ Ezen itáliai Szent Vilma-legenda szerint a magyar királynak, miután megkeresztelkedett, azt a tanácsot adták, hogy olyan feleséget keressen magának, aki segíti a hit megerősítését az országban.⁷¹⁶ Követői az angol király lányát, Guglielmát választották számára – a legenda többször is kiemeli bölcsességét és ékesszólását – akivel meg is kötötték nevében a házasságot.⁷¹⁷ Guglielma életének fonalát tovább szövi a história szerint ebben az időben „Saladino” szultán, Babilónia királya a keresztények ellen támadt, s „a keresztény uralkodók, minden más keresztény fejedelem”, „Odoardo” francia király vezetésével Budán találkozva fogtak össze ellene. Így jelent meg a budai kolostorban egyszerre a francia, a lengyel és a magyar király.⁷¹⁸ Odoardo nyilván Edwardra utalhat, így az angol szál burkoltan benne van, Anne de Foix seinek angol kapcsolatára reflektálva. Hogy a legendabeli magyar királyné a históriában lengyellé változott, minden bizonnyal azzal áll összefüggésben, hogy Anna férje, II. Ulászló, Csehország és Magyarország királya a lengyel Jagelló-házból származott, ezért tőle lengyel királynak is tarthatták. Velencében

⁷¹¹ Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 133.

⁷¹² Kovács, Szent Vilma, 16.

⁷¹³ DL 236 675.; 71 096.; 101 380. Anna saját oklevelet ad ki, pl.: DL 17 151., 84 019., 9756., 9757., 17 352., 93 702., 21 156.; 21 157., 22 498., 24750.; DF 216 591., 248 066–248 070. Kiváltságlevél saját jogán: DL 65 640., 234 771., 292 814., 24 849., 248 053., 248 062. Jogorvoslatot kérnek tőle: DL 325 56. Saját jövedelmeivel gazdálkodik: DL 46 683., 46 738. Anna a bányavárosoknak: hódolatot tesznek neki. Brüsszeli okmánytár, n. 15. p 20.

⁷¹⁴ „A felséges lengyel királyné históriája”: Kovács Zsuzsa: „La leggenda di Santa Guglielma, figlia del re d’Inghilterra e donna del re d’Ungheria,” *Rivista di Studi Ungheresi* (Roma) 9 (2010) 27–45.; U : „Szent Vilma (Santa Guglielma) magyar királyné legendája és kultusza Itáliában a 14–17. században”. In: *Humanizmus, religio, identitástudat a kora újkorban*. Szerk. Bitskey István – Fazakas Gergely Tamás. Debrecen, 2007. 43–55. (Studia Litteraria, XLV.)

⁷¹⁵ Kovács, Szent Vilma, 13.

⁷¹⁶ Kovács, Szent Vilma, 10.

⁷¹⁷ „[...] se ritrovo Henrico re d’Inghilterra avere una unica fi gliuola piena di tanta belta e virtu, che la sua fama era con admirabil suo splendore sparsa per tutta la Europa”: Kovács, Szent Vilma, 18.

⁷¹⁸ „Ora accasco che in questi tempi il Saladino soldano, re di Babilonia, qual fu valentissimo principe, penso di voler fare impresa contra cristiani, la qual cosa sentendo tutti i principi de cristianita, e volendo non solamente oviarli, ma ancora cercare di entrare a soi regni, congregorono tutti insieme le forze loro, e sotto il governo di Odoardo re di Francia, qual de commune concordia elessero per capo, volseno andar contro il soldan. Il quale venendo con bellissimi esserciti a detta impresa, vennne proprio a passare con la sua persona a Buda, dove venne similmente il re di Polonia ad incontrarsi in quel medesimo luoco con quantita d’altri principi et altri gran signori de diverse parti della cristianita, la qual cosa molto fu grata a Gulielma, si per il desiderio che avea di vedere il marito, e si per stare con pensamento di potere per avventura uscire delle sue pene.” Kovács, Szent Vilma, 24.

Annának a magyar királlyal kötött házasságát egyértelműen a francia és a magyar király vezetése alatt létrejött törökellenes keresztény összefogás jelképének tekintették.⁷¹⁹ Az 1502-ben Velencébe érkező Annát a köztársaság nevében fogadó Angelo Gabriele beszédében a királyné sok kiváló tulajdonságának felsorolása mellett azt hangsúlyozza, hogy Annának a pogányellenes keresztény szövetségben betöltött szerepe Istent elrendelt hivatása.⁷²⁰

Edmund de la Pole úgy írt, mintha a levél címzettje, Thomas Killingworth, a de la Pole-ok háztartásának a feje számára már nem lenne újdonság, hogy Foix-i Anna segítségét kéri. Nem is magyarázza, ki van szó, a levél szöveggörnyezetére enged következtetni, hogy már korábban kezdeményeztek kapcsolatfelvételt a de la Pole-ok. Edmund, Richard és kísérete is tisztában van azzal, ki a „királyné” (*quene*) és mit várhatnak tőle. Mi több, Foix-i Anna még arra is vállalkozott, hogy levelet küldjön, ugyanezzel a követtel Szép Fülöphöz, és az közbenjárását is kérje a de la Pole-ok érdekében.⁷²¹ Suffolk levele is megerősítést ad erre, hiszen követének azt mondja, hogy „a spanyolok” (azaz Fülöp kasztíliai király) eltt beszélhet nyíltan, tehát a magyar lehet séget Szép Fülöp is ismerhette. Foix-i Anna közbenjárása azt is alátámaszthatja, hogy a de la Pole-ok angol rokonságát igenis számon tartotta a királyné, a magyar udvar, és Miksa is, hiszen is az angol rokonságra utalt a fentebb idézett követjelentésben. Mindemellett, a tény, hogy Anna halála (1506. július 26.) után érkezett Richard de la Pole a magyar udvarba, arra is következtetni enged, hogy nem egyedül Anna királyné vagy a vele való rokonság miatt fogadták be Suffolkot Magyarországra, hanem abban része van a Jagelló-diplomáciának is. A két testvér vitájából azt is lehet feltételezni, hogy Ulászló megelégedett volna azzal, ha csak Richardnak nyújt menedéket, és nem igazán akart Edmund befogadása révén konfliktust vállalni Miksával. Nem is akarhatott, hiszen 1505-ben Miksa háborúra készült Ulászló ellen.

Az újabb Habsburg-Jagelló konfliktusnak az oka az lehetett, hogy Ulászló, igaz, Bakócz Tamás közbenjárására, átirta a Habsburgokkal kötött 1463-as illetve 1491-es szerződést, és megsértette azok hatályát.⁷²² Zsigmond herceg pedig a király és Szapolyai János között Habsburg-ellenes él megegyezést hozott létre. Júliusban a kölni birodalmi gyűlés 4000 fegyverest szavazott meg Magyarország ellen, majd szeptemberben a császár hadat üzent Magyarországnak.⁷²³ Furcsa, de Miksát ismerve nem hihetetlen, hogy ugyanakkor pedig segítséget ígért Ulászlónak a magyar rendek ellen.⁷²⁴ Ulászló célja is a rákosi végzés hatálytalanítása lehetett, de sem akart háborúba bonyolódni a Habsburgokkal. Érdekes az is, miért jött újra Magyarországra Zsigmond herceg 1505-ben. Ha a Habsburg-ellenes cél bármennyire is valós, lehetséges, hogy a Miksa által nehezen megtörtént de la Pole befogadása is szóba kerülhetett a két fivér között – Richard de la Pole ugyanekkor már útban volt Jagelló- vagy Jagelló-szövetséges területek felé. Elképzelhet, egy tényleges Habsburg-ellenes fordulat csupán a lengyel Jagellók célja volt, így az elképzeléseikbe is beleillett de la Pole befogadása. Ulászló út kártyaként, a császárral való tárgyalási pozícióinak erősítése miatt is szerencsésnek tarthatta az angol trónkövetel befogadását. Ugyan az év végén Ulászló titkon küldöttséget menesztett a császárhoz egy dinasztikus szerződés megkötése ügyében, és 1506. március 20-án kölcsönös, kettős házassági szerződést kötöttek a rákosi végzés hatálytalanítására – Ferdinánd és Anna jegyessége alapján –, de ez nem jelentette azt, hogy a látszat megőrzése érdekében Miksa ne kezdett volna meg januárban a hadi

⁷¹⁹ Velencében nyomtatták ki dicsőítő énekét: Matthaeus Andronicus: *Epithalamium in nuptias Vladislai Pannoniarum ac Bohemiae regis et Annae Candaliae reginae*. Ed. Ladislaus Juhász. Lipsiae, 1933. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, 14.)

⁷²⁰ Kovács, Szent Vilma, 16.

⁷²¹ „and also the que[ne] has sent to the k. of Castele for hem and nat for me”: Letters and Papers Henry VII, I. 125–27.

⁷²² 1504. máj. 19.: DL 16 037., máj. 19. DL 18 072., 88 897., 88 901.

⁷²³ Janssen, Frankfurts Reichs-correspondenz, II. n. 882.; 904–905. Kleinschmidt, Ruling the waves, 174–75.

⁷²⁴ 1505. szept. 13.: DL 46 731.

készül dést Magyarország ellen.⁷²⁵ Ugyanígy 1506 tavaszán Ulászló, az országgyűlés kötelezvénye okán hadat üzent és sereggel dúlta Ausztriát, majd Miksa seregei támadtak Sopronra és Pozsonyra.⁷²⁶ Ulászló sem igazán óhajtotta azonban a háborút, s a császárhoz írott levelében hajlott volna a megegyezésre, s hangsúlyozta, csak a rendek határozata miatt fogott fegyvert. A császár is utóbb úgy mentegette magát, hogy „még a levél megérkezte eltt elküldte csapatait”.⁷²⁷ A császár következő megnyilvánulása már valóban békésebb volt: 1506. április 16-án Miksa levelet írt Ulászlóhoz, a Mura melletti Bruckból, melyben kérte t, hogy bizonyos ügyek megbeszélésére hívja meg Budára az országnagyokat, ahová is el fogja küldeni a maga követeit és tanácsosait, a királlyal való tanácskozássra.⁷²⁸ Június végére végül is rendeződött a helyzet, a Székesfehérvárra összehívott fegyveres országgyűlés a római királlyal való tárgyalások mellett döntött. Végül a helyzetet furcsa módon az oldotta meg, hogy július 1-én Ulászlónak fia született. A háború tárgytalanná vált.⁷²⁹

Az európai politikai szereplők, így a de la Pole-fivérek és VII. Henrik is figyelemmel kísérték a Habsburgok és a Jagellók újabb összeütközését. A Valois-k féltékenyen nézték, hogy a császár egyszer en deignálta magát Magyarország királyának.⁷³⁰ Mindenesetre Edmund Miksát is értesítette arról, hogy Richard levelet kapott a magyar királynétól, így kívánva t újra aktivizálni. Miksa sem akarhatta, hogy Richard kicsússzon a hálójából s Ulászló elorozza el le az értékes túszt. Edmund hozzátette a császárnak írott soraiban, hogy „reméli Richard megbocsát ezért” – azaz nem biztos, hogy Richard a császár tudtával tárgyalt Ulászlóval, s t, inkább titokban akarta tartani Miksa eltt magyarországi terveit.⁷³¹ Edmund mindenesetre az ügyr l Miksával is beszélni óhajtott, s követének is tudtára adta, hogy lehet, hogy Miksa úgy kívánja majd, hogy maga Killingworth menjen Magyarországra, hogy első kézb l szerezzon információkat az ügyr l, valóban fogadja-e a magyar király az öccsét.⁷³² S t, Edmund a Richard követét l megszerezett, Foix-i Anna által küldött levél másolatát tovább is küldte Killingworthnek, aki a herceg utasításai szerint beszámolt róla Miksának. Érdekes azonban, hogy az angol király is tudni kívánt arról, ha már Miksa Magyarországon háborúzott, miért nem szerezte meg „York rózsáját”. Az 1506 decemberében Angliába küldött birodalmi követ részletesen beszámolt Tudor Henriknek a császár magyarországi hadi akcióiról, s nyilván arról is, miért nem sikerült elfogni de la Pole-t.⁷³³

Richard Edmundnak, feltehetőleg a fentit követően írott leveléb l az derül ki, hogy a legnagyobb titokban beszéltek „az ügyr l”, nem nevezték azt nevén. Úgy t nık, másról nem lehetett szó, mint a magyarországi menekülésr l. Richard azt mondja, „nem tudtam értesíteni az ügyr l, amir l beszéltünk, mert uram Kasztília királyának kezében van, de ha kapok választ, azon nyomban értesíteni fogom [bátyám] uramat”.⁷³⁴ A de la Pole-ok ekkor már annyira féltek a Tudorok kémeit l, hogy titkos leveleikben szinte nem is nevezték meg

⁷²⁵ DL 46 742.; Horváth, Regesták a bécsi császári levéltárból, 81–83. A hadjáratához szükséges pénz el teremtéséhez elzalogosítja például Fraknót, és más kezén lévő magyarországi birtokokat. DL 8 9254., 46 479.

⁷²⁶ Ferdinánd és Anna jegyessége már 1504 óta tárgyalások alapjául szolgált. Correspondencia de Fuensalida, 264., 267.

⁷²⁷ 1506. máj. 1.: DL 39 336.

⁷²⁸ Iványi, Adalékok, II. 179.

⁷²⁹ DL 204 118. Házi, Sopron, VI. n. 189.; Kronológia, I. 329. Követváltás: július 6–10.: Cuspinianus, Tagebuch, 400.

⁷³⁰ 1506. aug. 7.: Le Glay, Négociations, I. n. 49.

⁷³¹ „and say to Derreke, show my Lord that yow be come, or thake my Lorde vat meseg yow hav brovt to my lord Rechard, I strest my lord Rechard völd hold me a chovesed [excused]”: Ellis, Letters and Papers Henry VII, I. 125.

⁷³² „my lord vele deser yow to go ynto Hongrei”: uo.

⁷³³ Chmel, Urkunden, 278.

⁷³⁴ „Sir as for the mater thatt I sent yow worde of, ye sent me worde ye cowde do nothing theirn for be cawse ye were in the Kyng of Castells handys, and [...] as sone as I haue any worde of hyt I shall in fforme your Grace ther of”: Június 4. PRO SC 1/52/28.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 129–30.

senkit, s egy konkrétan meg nem nevezett „nagy üggyr l” vagy „titkos üggyr l” beszéltek.⁷³⁵ Egy másik, valószínűleg 1505-re datálható levelében Richard ugyanúgy azt kérte Edmundtól, hogy a követét utasítsa, hogy járjon el „abban az üggyben”, „amir l majd nemsokára választ kap, hogyan is áll”.⁷³⁶ Nem akarhatták, bárki is megtudjon bármi konkrétumot, ha elfogják leveleiket. Egy harmadik, év nélküli, de feltehetőleg 1505 januárjában írt levelében a de la Pole-ok egy embere Zwolléb l Killingworth lelkére kötötte, hogy senkinek ne szöljön az üggyr l, szigorúan tartsa titokban, még a levelet is égesse el, úgy vigyázzon rá, mint az életére. Annyit osztott meg vele csupán s annyi maradt meg ebb l *írásban*, hogy „uruk találkozott egy emberrel”, s „eskü alatt elárulta neki, hogy lassan megszabadulunk ett l a titkos üggyt l”. A Yorkok megbízottja úgy látta, észrevehető jelek vannak, arra, hogy jobbra fordul sorsuk és nem kell a világ el tt többé titkolózniuk, véget érnek nélkülözéseik.⁷³⁷ Egy további levélben, 1505. december 20-án Killingworth arra szólította fel Edmund herceget, „várjon türelemmel, el fog jönni az ideje”. Ebb l az is kiderül, Szép Fülöpnek nem volt szándékában kiadni Angliának a Yorkokat, mert Killingworth arra biztatta urát, várják meg, míg a kasztíliai király elhagyja Németalföldet – nyilván csak azután kezd dhet meg a titkos tervük.⁷³⁸ Igaz, figyelmeztette, hogy a Habsburgok és a Tudorok tárgyalnak a herceg „fejér l”, így nincs sok idejük.⁷³⁹ A híreket az Oysekerke-i Fattyú (Griffon de Oyskerk) hozta, aki, majd látjuk, a Habsburgokkal, Miksával és Magyarországgal állt kapcsolatban, s járt követségben.⁷⁴⁰ Mi lehetett a titok, amir l nem mertek beszélni s bizalmasaik el tt sem fedték fel? Nyilván ha még lenne is esély, hogy Henrik király visszafogadja ket s kegyelmet adjon, nem örvidenének ennyire, hogy véget érnek szenvedéseik. Nem bíztak, nem mertek bízni ugyanis ennyire a Tudorokban. Ha err l lett volna mégis szó, az angol üggynökök el tt nem is kellett volna titokban tartani ezeket a megbeszéléseket. Az lehet, arra tudunk gondolni, hogy találtak egy olyan hatalmat, ahol befogadnák ket. Lehet, hogy végül értesítette is Richard a bátyját, hogy Magyarországon befogadnák ket: erre utal, hogy valami ismeretlen ok miatt 1505 végén Edmund egyre optimistább leveleket írt, és Henrik királlyal is egyre merészebb hangon tárgyalt, és teljes amnesztiát követelt magának. Richard is egyre optimistábban látta a helyzetüket. Ezt támaszthatja alá azon állítása is egyik, Edmundnak írott levelében, hogy „Derrick majd jó híreket fog hozni” (1505. november 24.).⁷⁴¹ Lehetséges, Alison Hanham is úgy véli, Edmund több vasat tartott a t zben és valami miatt 1505 végén rózsásabban látta a helyzetét és lehet ségeit.⁷⁴² Hiába volt Szép Fülöp fogja, még mindig abban bízott, hogy Kasztília királya nem fogja kiadni Angliának. A korábbi hónapokhoz képest igen meglep

⁷³⁵ 1505. jan. 5.: PRO SC 1/52/67.

⁷³⁶ „[...] gyf credens to [Eu]stase towchyng soche mater as ys broken to me of, and of the sayd mater that I may shortly have answere how ye wyll stande in thys cawse”: Richard [de la Pole, self-styled Duke of] Suffolk, [before 1524]: BL Add. MS 18378 f. 12.; Letters and Papers Henry VII, I. 258.; Seward, White Rose, 182.

⁷³⁷ „The man that ye knowe of, spake with our maister, and was with hym iij howres and more, and I truste of suretie, [...] I also perceive by certain signes [...] that good direction is taken bytwixt theym for his synglier welthe and owres, and shortely I trust it shal comme to passe of this secret practise, and alle the world knoweth it not but they ij, and oon whiche under jugo confessionis hath shewed it to me. This kepe to your sylf as your lyf, and utter hit not to noo creature [...] I hope to God he [Edmund] shalbe shortely hable to have you with hym and al his true servantes, and I doubte not the matier is concluded. Hyde this in your hert and brenne this letter. There is noo man lyving knoweth this.”: Letters and Papers Henry VII, I. 419–20.

⁷³⁸ „ye must suffre pacience tylle the season shal come and wold not that many wordes shuld be spoken [...] alle thinges shalbe openned and shewed to you [...] after the Kinges departing „Letters and Papers Henry VII, II. 381–82.

⁷³⁹ „a comynycacion ther is for aggrement te bee made” uo.

⁷⁴⁰ Korábban nem tett jó, hogy a „Fattyú” hírei kiderültek, „for over many wordes of the Bastart have done noo good”. uo.

⁷⁴¹ Letters and Papers Henry VII, I. 275. Bár egy másik, ugyanaznap írott, kiadatlan levelében rossz anyagi helyzetér l számol be: PRO SC 1/52/27.i. Ugyanarról három nappal kés bb: PRO SC 1/52/13.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 138–39.

⁷⁴² PRO SC 1/52/13.; Hanham, Edmund de la Pole, defector, 248.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 138–39.

hangulatváltozást nehéz magyarázni. Magam azt teszem fel, hogy esetleg jó híreket kaphattak a Jagellóktól. A herceg optimizmusára az is okot adhatott, hogy 1505. december 20-a el tt többször is meglátogatta egy, csak „az atya” néven említett személy.⁷⁴³ Edmund félt, hogy a háta mögött Fülöp, Miksa és Henrik megegyeznek. Valóban, 1505. decemberében Antwerpenben err l is tárgyaltak az angol és Habsburg-követek.⁷⁴⁴ Edmund még elfogása el tt is reménykedett, hogy „az atya” megoldást hozhat, s december végén is vele akart újra tárgyalni. El is küldte követét „egy régi ismer séhez”.⁷⁴⁵ Felteszem – beleillhet ugyanis a képbe –, hogy „az atya” a Jagellók embere volt. De Edmundnak már nem volt esélye menekülni, bárhogyan is tárgyalt Richard potenciális támogatóival, a Jagellókkal vagy a szászokkal. Ekkor már megegyeztek Edmund „fejér l”.

Magyarországhoz hasonlóan alternatív menedékhelyként merülhetett fel Liége, Dánia és Pomeránia is.⁷⁴⁶ Ha el is tekintünk attól, hogy Richard szászországi tartózkodásáról állást foglaljunk, annyi bizonyos, hogy Richard már 1506 nyarán nem volt Aachenben.⁷⁴⁷ De nem volt biztonságban. Már 1505 novemberében azt írta Edmund, hogy öccse nagy veszélyben van, s attól tart, „elcsalják hozzá és kiadják t is Henriknek”, ezért el re látta, hogy menekülnie kell.⁷⁴⁸ Richard Els ként Erhard/Érard de la Mark (Everhard/Eberhard van/von der Marck, Bouillon hercege és Sedan ura) liége-i herceg-püspökhöz menekült s ott tartózkodott az év széig.⁷⁴⁹ Azt, hogy a fent említett „atya” a Jagellók embere volt, az is is alátámaszthatja, hogy a a liége-i püspök területér l érkezett Namurbe, ahol Edmundot a Habsburgok éppen akkor rízték.⁷⁵⁰ A püspök aktivizálódásában benne lehetett a keze a francia diplomáciának, amely 1506 nyarán Geldern kérdésében összeütközött Angliával. 1506 májusában Liége püspökségét XII. Lajos híve, a Marck-ház tagja nyerte el a Habsburgok által támogatott jelölttel – Jacques de Croy, Cambrai püspöke – szemben. Ekkoriban vált Érard püspök a Valois-udvar egyik f tanácsadójává. A gelderni viszályban a francia oldalon közvetített a Habsburgokkal, s jutalmul el is nyerte 1507-ben Chartres püspökségét.⁷⁵¹ Részben az lehetett az oka Richard Liége-be menekülésének, hogy itt biztonságban érezhette magát Miksa fel l is. Figyelembe kell venni, hogy Érard de la Mark a Reichstag egyik tekintélyes egyházi rendi tagja, egy tekintélyes egyházmegye feje s egyben a francia királyi tanács tagja is volt. Dánia esetleges tengeri flottatámogatását már 1501-ben Miksa is felvetette Suffolkéknak. X. Bogusław, Pomeránia hercege is a Jagelló-szövetséghez tartozott: Jagelló Annát, IV. Kázmér lengyel király leányát vette feleségül, és így Ulászló és Szakállas György szász herceg sógora is lett egyben. Pomeránia egy németalföldi, amszterdami de pomerániai származású („estlandi”) keresked (Paulus Zachtlevant) kapcsolatai útján került a képbe.⁷⁵² Richard szászországi tartózkodásának feltevését azonban az is meger sítheti, hogymaga is tárgyalt a szászokkal jó kapcsolatot ápoló Oldenburg János

⁷⁴³ PRO SC 1/52/8.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 124–25.

⁷⁴⁴ 1505. dec. 20.: PRO SC 1/60/18.; Letters and Papers Henry VII, II. 381–83.

⁷⁴⁵ Letters and Papers Henry VII, I. 278.

⁷⁴⁶ Dánia szövetsége már 1501-02-ben felmerült. Busch, England, 185.; 189.

⁷⁴⁷ Ha Ellis olvasatát fogadjuk el, akkor már 1505 júniusa el tt távozott Aachenb l, ha Buschét, akkor csak 1506 tavaszán. Nem zárható ki, hogy Szászországból 1505-1506 folyamán visszatért volna Aachenbe.

⁷⁴⁸ „I povt nodovt ys gras vele have some regard vat danger my broder ys yn [...] also my broder leeke to be de leverurd to K.H. [Henrik király – B. A.] or elses be dreevffen be forens to for chake me”: PRO SC 1/52/13. ; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 138–39.; „or elles to be slayne in the towne by borgoys”: PRO SC 1/52/27. ii.; Letters and Papers Henry VII, I. 276.

⁷⁴⁹ Cunningham, „Pole, Richard de la (d. 1525)”, ODNB; Seward, White Rose, 182.

⁷⁵⁰ Hanham, Edmund de la Pole, defector, 248. Suffolk levele Namurb l: 1506. jan. 28.? PRO SC 1/52/14.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 140–41.

⁷⁵¹ Amboise, I. 68–69.; Le Glay, Négociations, I. nos. 52., 55. pp. 182., 187. Igaz, a liége-i püspök utóbb a császár pártjára állt. V. Károly kés bb jó viszonyt alakított ki vele, San Crisogono bíborosává és Valencia érsekévé tette.

⁷⁵² PRO SC 1/52/19.i-ii.

dán királlyal, és a pomerániai herceggel, s ezért is húzódtott talán Szászország olyan területére, amely Pomerániától és Dániától sem volt mesze.⁷⁵³

A Jagellók felé való közeledést támasztják alá E. Kovács Péternek az angol-lengyel kapcsolatokról írott meglátásai is. A lengyel Jagellók már korábban kapcsolatba kerültek Tudor Henrikkel. 1499-ben János Albert király közvetített a Hansa-városok, különösen Danzig és Anglia viszályában, s támogatta az angol igényt, hogy kereskedelmi kiváltságokban részesüljenek a Baltikumban, például Rigában.⁷⁵⁴ A Jagellók már 1502-ben is tudatában voltak annak, miért fontos VII. Henrik számára a York-trónkövetel, de a lengyel udvarban korántsem támogatta mindenki a Tudorok szövetségkötését, s t. voltak kereskedelemi-gazdasági érdekeiket féltő ellenzői is az angolokhoz való közeledésnek.⁷⁵⁵ Ebbe beleillik a Tudor-ellenes trónkövetel támogatása is. Sándor lengyel király volt talán az egyetlen, aki nem egy tekintélyes summát remélt volna de la Pole befogadásától, hanem alapvető érdekeinek is megfelelt volna. Ulászló a testvérét, Sándort már az angol követ Budára érkezése után, novemberben értesítette a szövetségi ajánlatról.⁷⁵⁶ Igaz, nem az angol követ, Blythe útján, aki már nem ment el Lengyelországba – pedig megbízólevele oda is szolt.⁷⁵⁷ Blythe-ot decemberben már Velencében találjuk: értesíti a Signoriát a magyarországi tárgyalásairól.⁷⁵⁸ Lehetséges, hogy a Magyarországról ebben az időben, decemberben Lengyelországba távozó velencei követ, Zuan (Gian) Badoer is ez ügyben, az angol ajánlat tárgyában kereste fel a krakkói udvart.⁷⁵⁹ A lengyel forrásokból azt tudjuk, hogy II. Ulászló egy Miszovski („Mysschowszky”) nevű követet küldött Sándorhoz, s feltehetően rajta keresztül tudósította, hogy Foix-i Anna, s vele francia és angol követek érkeztek Magyarországra. Erre Sándor követet indított Ulászlóhoz a királyné fogadására.⁷⁶⁰ Augusztus végén Szántai Zsigmond magyar követ járt Sándornál és öccsüknél, Jagelló Frigyes bíborosnál, gnieznói érseknél.⁷⁶¹ Lehetséges, hogy Sándor követe vagy Ulászló követével, vagy Badoerrel ment vissza Magyarországra az év végén vagy a következő esztendő elején. (Szántait ugyanis az év végén, s 1503 elején is még Krakkóban találjuk.⁷⁶² Tudomásunk van róla, szeptemberben még oroszországi küldetést is teljesített, s az év végére térhetett vissza a lengyel udvarba.⁷⁶³) Decemberben kelt egyébként Ulászlónak egy Párizsban írt levele, amelyben beszámolt Anna királyné megérkezéséről, amit a visszatérő francia kíséret tagjai, valószínűleg Guerche ura – a több helyütt tévesen „hercegként” szereplő François de Tournemine de la Guerche – vitt el Bretagne-i Anna volt királynénak.⁷⁶⁴ (Ettől még esetleg egy másik Jagelló-követ elindulhatott a hírrel, s Blythe egyik társa csatlakozhatott is hozzá lengyelországi követségére.) A magyar király a francia-angol útiról épp csak visszatért

⁷⁵³ Letters and Papers Henry VII, I. 263–65.

⁷⁵⁴ 1499-ben már kötöttek Rigával egy kereskedelmi egyezményt: Rymer, Foedera, XII. 700.; Pollard, Reign of Henry VII, I. 311–12.; Busch, England, 154.; 156.

⁷⁵⁵ E. Kovács, Törökellenes, 54–56.

⁷⁵⁶ 1502. nov. 19.: Akta Aleksandra, n. 132. DF 290310.

⁷⁵⁷ DF 290 310.; Akta Aleksandra n. 76.

⁷⁵⁸ 1502. dec. 8.: Calendar Venice, I. nos. 827., 828.; Sanuto, IV. 517.; E. Kovács, Törökellenes, 54.

⁷⁵⁹ „et ordinato al Badoer andasse in Polana dal re Alexandro”: Sanuto, IV. 859.; Főgel, Velencei, 11.; Főgel, II. Ulászló udvartartása, 112.

⁷⁶⁰ A követ szeptemberben már Magyarországon van. Akta Aleksandra, n. 114.

⁷⁶¹ Akta Aleksandra, nos. 90., 93., 96., 97. Szántai első sorban azért ment, hogy augusztus-szeptember során békét eszközöljön ki a moszkvai nagyfejedelemmel. nos. 107., 108., 113.

⁷⁶² 1503. jan. 1.-márc. 16.: DF 290 316. pp. 1–44.

⁷⁶³ Szántai a moszkvai nagyfejedelemmel tárgyalt egy török- és tatárellenes szövetségről. Tardy, Régi követjárások, 66., 181.

⁷⁶⁴ Le Roux de Lincy, Vie de la reine Anne de Bretagne, III. 78–80.

Telegdi Istvánt nem sokkal ez után, elképzelhet, hogy a velencei követtel egyidőben indította útnak Lengyelországba.⁷⁶⁵ Az is lehet, Blythe követ-társa vele utazott.

Az angol király a Jagelló-dinasztia mindkét tagjához, a lengyel királyhoz is fordult, ezért is adott külön megbízólevelet követének. Ez indokolhatja azt is, hogy az 1501 decemberéig a magyar udvarban időzött, csak János Albert halála után, bátyja, Sándor koronázására Krakóba utazó Zsigmond herceg 1502. szélére, éppen Foix Anna esküvőjére visszatért Budára, éppen akkor, hogy tárgyalhasson a lengyel Jagellók nevében a francia és angol követekkel. Korábban is tárgyalt akár Ulászló nevében is, s a külhoni hatalmak követeik megbízóleveleit hozzá is címezték.⁷⁶⁶ Tudjuk, hogy Zsigmond herceg, miután részt vett Foix-i Anna Budára való kísérésében, „a királlyal és más vendégekkel” lakomázott, s maga is meghívja a külhoni vendégeket a saját asztalához.⁷⁶⁷ (Lehetséges, hogy a külföldi követek Brandenburgi György herceget, Ulászló és Zsigmond unokaöccsét is meglátogatták. A Jagellók rokonságába tartozó, de birodalmi fejedelem herceggel is meg kellett vitatni a külügyeket.⁷⁶⁸) Nem lehet véletlen, hogy Bacsikai Miklós nyitrai püspök éppen Zsigmond hercegnek hozott ajándékot Angliából, három angol kopót. Lehetséges, hogy VII. Henrik kívánta ezzel tiszteletét tenni a hercegnél.⁷⁶⁹ Éppen arra az időre, november 19-ére tehet, hogy Zsigmond Lengyelországba indult vissza, amikor a francia és az angol követek is visszaindultak, illetve Blythe levelét Ulászló továbbküldte Sándor királynak.⁷⁷⁰ November 5-én ismerjük Ulászló levelét Jagelló Frigyeshez, abban még nem írt konkrétan a szövetségről, igaz, szól a törökök és a tatárok elleni közös fellépésről.⁷⁷¹

Sándor király hozzáállását az angol szövetséghez részletesen elemezte E. Kovács Péter. A király nem vetette el a liga ötletét: megtárgyalta az ügyet az 1503 tavaszán-nyarán tartott piotrkowói országgyűlésen. Sándor jónak tartotta a szövetséget, azért mert a Német Lovagrend, a Hansa-városok ellen segítséget jelentene, továbbá megszerezhetnék, Anglia közvetítésével Szép Fülöp támogatását Danzig szabadságának a legyőzésére is. Sándor hajlandó lett volna Angliába is követeket küldeni.⁷⁷² Krakó városa is megszólalt az ügyben, s pártolta az angol szövetséget.⁷⁷³ 1503 folyamán azonban megváltozott Sándor hozzáállása a szövetséghez, mutat rá E. Kovács, s legfeljebb azt javasolja a gyűlésnek, küldjenek követet

⁷⁶⁵ Fögel, II. Ulászló udvartartása, 123.; 1506-ban Zsigmond koronázásán is Telegdi képviselte Magyarországot, majd visszajött Krzysztof Szydłowiec-vel megbízást kapott egy lengyel-magyar szövetség kötésére. Lovcsányi, Adalékok, 788.

⁷⁶⁶ Divéky Adorján: *Zsigmond lengyel herceg II. Ulászló udvarában*. Bp., 1914. 7. Visszatér Lengyelországba: Istvánffy, IV. k. 104. „essi oratori tolseno licentia dal ducha fratello del re, qual e andato con sua Maesta”: Wenzel, Sanuto, I. 181. Fehérvártól Budáig kíséri a királynét. Szemelvények Zsigmond, 65.

⁷⁶⁷ 1502. okt. 6. „dominus princeps comedebat cum domino rege et hospites comedebant ad mensam domini principis”: Divéky, Zsigmond lengyel herceg számadásai, 170.; Szemelvények Zsigmond, 66.

⁷⁶⁸ Heroldnak nevezi. „heraldo [...] ad mandato domini principis”: Divéky, Zsigmond lengyel herceg számadásai, 171.; Szemelvények Zsigmond, 67.

⁷⁶⁹ „qui domino principi duxit tres canes Anglienses”: 1502. okt. 7.: Divéky, Zsigmond lengyel herceg számadásai, 171.; Szemelvények Zsigmond, 66.; E. Kovács, Törökellenes, 53.

⁷⁷⁰ Divéky, Zsigmond lengyel herceg budai számadásai, 180.; Szemelvények Zsigmond, 77. 1502. nov. 19: DF 290 310.; Akta Aleksandra, n. 132.

⁷⁷¹ Akta Aleksandra, n. 123.

⁷⁷² E. Kovács, Törökellenes, 54.; „[...] domini aliter decreverunt faciendum ad legationem Hungariae, datae erant M. suae litterae sermone de Hungariae et Angliae regum, quandam tamquam generalem confederationem atque ligam cum sua Maesta et dominiis suae promovendo; quae quidem confederatio suae M. R. videtur esse perutilis immo maxime necessaria saltem contra Ordinem Prussiae, contra quem civitates Hansae et quidem stagnales atque maritimi potentatus non parum adiumenti afferret nobis, afferret etiam tantum commodi et auxilii Philippi Burgundi ad evincendam Gedanensem libertatem”: Akta Aleksandra, n. 151.

⁷⁷³ „Item quomodo M. sua de Angliae regis desiderata confederatione concludere faciat [...] confederationis, et si ad aliud utiles non sunt propter distantias, tamen nomen et famam celebriores apud illas nationes, ubi ignoti sumus, faciunt.”: 1503. második fele. Akta Aleksandra, n. 152.

Angliába, de ebben a formájában lehetetlennek tartja a szövetségést.⁷⁷⁴ Sándor király úgy látta, hogy nem a kereszties lelkiület vezetí Henríket, hanem szerz déstervezete a trónkívetel k ellení fellépést szolgálja. Kinyílvánította, hogy tudja, hogy a „régi királyok nemzetséget” kiszorították a hatalomból Angliából, valamint a f papok ís elégedetlenek a kormányzattal. Anglia a viszály és lázadás országa (*regnum seditiosum*), a király a „Rózsák királyá” (*rex Rozensis*).⁷⁷⁵ Nagy nyomás nehezedett Sándorra, hiszen az oszmánok által támogatott krími tatár kán, Mengli Giráj szövetségre lépett III. Iván orosz cárral – amit a balti kereskedelmi kapcsolatain keresztül Anglia ís jól tudott – és veszélyt jelentett Lengyelországra. (Lehetséges, hogy ezt megel zend ment Moszkvába 1502-ben Ulászló kíveté, Szántai Zsigmond.) 1502 októberében, miel tt még az angol király levele elérte volna a lengyel udvart, Sándor kénytelen volt békét kötni a Portával.⁷⁷⁶ E. Kovács úgy foglal állást, a várható s a lengyel piacot fenyeget kereskedelmi hátrányok miatt sem fogadta teljes szívvvel Sándor a tervezetet, hiszen az angol áruk konkurenciát jelentettek volna. Legfeljebb akkor kötött volna szívesen egyezményt, ha az angol király katonákat ís küldött volna, kifejezetten „skótokat”.⁷⁷⁷ De azt ís nehezményezte, hogy VII. Henrik semmiféle említést nem tett arra nézve, miféle támogatást kapnának Angliából és szövetségeseikt l.⁷⁷⁸ Magam részér l úgy vélem, maga a király nem lett volna ellene az angol szövetségnek, inkább az országgy lés, a rendek nyomására kénytelen volt kihátrálni abból. Sándor az ellenvélemények ellenére sem vetette el teljesen a liga ötletét. Ezt igazolja, hogy az országgy lés után Svédországba indított kíveté utasításában már felsorolja Angliát, mint szövetségését.⁷⁷⁹ Mindenesetre nem tudjuk, a lengyel uralkodó mit válaszolt Ulászlónak. A legkorábbi forrásunk egy 1503. szeptemberi levél, amelyben Anna hercegn szíületése okán gratulált a királyi párnak, s római kívetésége támogatásáért fordul a magyar királyhoz, illetve rajta keresztül a francia uralkodóhoz.⁷⁸⁰

Sándor ennek ellenére, s t, az orosz-tatár veszély ellenére sem, nem hátrált ki teljesen a kereszties koalícióból. Nem véletlen azonban, hogy az angol és francia kívetek ís Zsigmonddal tárgyaltak, hiszen az 1506-tól trónra kerül uralkodó már nyitott volt II. Gyula pápa kereszties tervei íránt ís.⁷⁸¹ Zsigmond és Ulászló – annak ellenére, hogy a magyar uralkodó a Miksával kötött 1506-os örökösödési egyezménye gyakorlatilag kizárta a fivérét a magyar és cseh trón örökléséb l – összehangolta politikáját, és 1507-ben együütm ködési egyezményt kötött. Egyeztették törökellenes politikájukat ís.⁷⁸² Zsigmond már rögtön Sándor halála után kívetéséget menesztett Budára, hogy a törökkel szembeni politikájukat

⁷⁷⁴ „„Anglicana confoederatio. Etiam si non accederet, praesertim vero cum accedet, proposita Anglicana confoederatio, placeret M., ut orator solers atque dissertus non attenta auctoritate personae sed discretionis mitteretur in Angliam, faceret initium confoederatio proposita.”: Akta Aleksandra, n. 154.; E. Kovács, Törökellenes, 54.

⁷⁷⁵ „non approbat Anglicam confoederationem [...] tamen sunt aliae stirpes antiquorum regum tanquam repudiatae, exinde ex parte praelatorum regnum illud seditiosum”: Akta Aleksandra, n. 154.

⁷⁷⁶ Akta Aleksandra, n. 117.

⁷⁷⁷ „Excepto, quod Angliae rex faceret efficeretque, ut Scotos haberemus, pugnatores optimos et inopes, qui per Gedanum navigationaliter venirent, qui Scoti, ut ex historiis constat, in negotio fidei sunt optimi.” Akta Aleksandra, n. 154.

⁷⁷⁸ „Quod rex Angliae non deducit nec informat, qualiter illi reges, principes, praelati, communitates et potentatus sunt ei alligati, qualiter istis Regnis, quae ad unum parietem convicinant paganis, vellet ille, illi quoque omnes auxilium facere.” Akta Aleksandra, n. 154.

⁷⁷⁹ „Ventum exinde est, quod propter communem christianitatis contra p ganos expeditionem deberet Majestas sua confoederari ceteris regibus christianis. Et quia in confoederatione illa enumerantur rex Romanorum, Francia, Hispaniae, Angliae, Daciae, Scociae”. Akta Aleksandra, n. 160.

⁷⁸⁰ Akta Aleksandra, nos. 201., 202.

⁷⁸¹ AT I. n. 30.

⁷⁸² Buda, 1507. máj. 31.: Dogiel, Codex diplomaticus regni Poloniae, nos. 41–42., 101–113. Czama ska, A lengyel-török kapcsolatok, 94.

megtárgyalják.⁷⁸³ (Érdekes, hogy ezen tárgyalások idején Budán ott tartózkodott a York-párti trónkövetel .) 1507-ben, amikor Zsigmond bejelentette trónraléptét a Portának, nem adott felhatalmazást új béke megkötésére a szultánnal.⁷⁸⁴

Magyarország azért is kerülhetett szóba a Yorkok számára, mert miután Edmundot Fülöp kiadta az angoloknak, Richard nem bízott már a Habsburgokban. György herceg és VII. Henrik 1505. végi szerződése után nem mert szász területen sem maradni. Aggasztotta, hogy Henrik továbbra is tárgyalt, Edmund elfogatása után is a Habsburgokkal.⁷⁸⁵ Ezért is választotta elsőként a liège-i püspököt – akit immár nem kötött szövetség Angliához, mind elődjét – és aki ki is fizette adósságait. A *Dictionary of National Biography* régi kiadása szerint Érard püspök közvetített Ulászló felé és szervezte meg Richard menekülését, s ezt egy mai kutató, Seward is egyértelmű tényként közli, bár konkrét bizonyítékot nem találtunk rá. Seward azt írja, „a püspök küldte [Richardot] Budára, mert Killingworthnél és Edmundnál is jobban ismerte” a Jagelló-házat és Anna királynét.⁷⁸⁶ Az állítás második felét akár el is fogadhatjuk, s arra alapozhatjuk, hogy Érard, s családja, a Mark urai igen jó viszonyban voltak a magyar udvarral is meglehetősen viszonyt ápoló Joachim Nesztör brandenburgi választóval – aki emellett XII. Lajos híve is volt – Foix-i Anna esküvőjén képviselte a Valois király személyét –; illetve Joachim unokaöccsével, Brandenburgi György ansbachi-kulmbachi gróffal, aki II. Ulászló unokaöccseként meghatározó tényező volt a magyar udvarban, utóbb a gyermek II. Lajos nevelőjeként is.⁷⁸⁷

Ulászló kapóra jöhetett Richardnak, hiszen a Jagellók és a Habsburgok viszonya a feszült 1506-os év után, a július 19-i békekötés ellenére sem volt zökken mentes. Miksa továbbra is fenntartotta igényét a magyar trónra. A Habsburg követ még 1505-ben azt jelezte az angol királynak, hogy a „császár viszályba került Magyarország királyával, és Magyarországra készül, hogy érvényt szerezzen a trónra támasztott jogainak”. S ehhez 1000 íjászt és meghatározatlan összeg kölcsönt kért Anglia királyától. Arra is kérte Tudor Henriket, küldjön követet Magyarországra.⁷⁸⁸ Miksa nyilván nem akart hadjáratot vezetni Magyarországra, de mivel Henrik szorult helyzetben volt, Richard kézre kerítése érdekében igen nagy árat szabott, ez is magyarázhatja, hogy miért éppen az ily módon Miksa és Henrik szövetségével szembe kerül Ulászlóhoz menekült.

Richard magyarországi jelenlétére először Marino Sanuto 1506. október 6-i jelentéséből tudunk. Sanuto szerint „Richárd, az angliai fehér rózsza, az angol király ellensége megérkezett [Magyarországra], a mondott király pedig a Magyarországon tartózkodó követektől kiadatását kérte. A követek Horvátországba érkeztek.”⁷⁸⁹ Az angol szerzők is erre, illetve a Sanutót felhasználó velencei követjelentés-kiadásra hagyatkoznak, s az év szélére teszik Richard megérkezését.⁷⁹⁰ Egyetlen kutató, Hampton teszi 1506 augusztusa előttre.⁷⁹¹ Szerinte Richard korábbi érkezését az támasztja alá, hogy szeptember 14-én Miksa, Cilliből válaszolva Henrik azon kérdésére, hogy mit tud Richard hollétére, azt írta, hogy „nem tudja

⁷⁸³ AT I. n. 3.

⁷⁸⁴ AT I. App. nos. 12., 27.; Czamarska, A lengyel-török kapcsolatok, 94.

⁷⁸⁵ PRO C 47/32/26.; Letters and papers Henry VII, I. 304.

⁷⁸⁶ Dictionary of National Biography. Vol. 46. 46.; Seward, White Rose, 183.

⁷⁸⁷ Monstrelet, Chronique, II. 499.; Hampton, Edmund de la Pole, 475.

⁷⁸⁸ „King of the Romans intends to go to Hungary to take possession of his rights. He begs for this purpose one thousand archers from the King of England [...] he had very great expenses in Germany and would be obliged to spend much more money on his expedition to Hungary [...] he asked the King of England to lend him money [...] begged his Majesty to send an embassy about this affair to the King of Hungary”: Herman Rimbault as Anthony Savage tárgyalásai. Pollard, Reign of Henry VII, I. 252–55.; CSP Spain, I. n. 429.

⁷⁸⁹ Okt. 6.: „Rizardo, rosa bianca di Inghilterra è zonto lì, qual è inimico al re d’Inghilterra, unde dito re manda do oratori in Hongaria per dimandario quali è zonti in Corvattia.” Sanuto, VI. 438.; Wenzel, Sanuto, II. 143.

⁷⁹⁰ Calendar Venice, I. n. 889.; Pollard, Reign of Henry VII, III. 114.; G. E. Cokayne: *The complete peerage of England, Scotland, Ireland, Great Britain, and the United Kingdom*, I–VIII. London, 1887–98. New edn., Ed. V. Gibbs et al. 14 vols. London, 1910–98. Vol. 12/1. 453–54; Appendix I. 24–25.

⁷⁹¹ Hampton, Edmund de la Pole, 474.

biztosan, hogy de la Pole Ulászló királynál van-e, annak ellenére sem, bárhogyan is próbált utánajárni”. A császár „ígéri, hogy továbbra is kutatni fogja”.⁷⁹² Ez ugyan nem konkrét bizonyíték, hogy de la Pole 1506 augusztusában ott is volt Magyarországon, de ha ellenfelei is úgy tudták, oda készül, akkor már augusztus-szeptemberben a „leveg ben kellett lennie”, hogy útban van Ulászló felé. Seward 1506 augusztusára teszi Richard Magyarországra érkezését, igaz, nem ad közre konkrét bizonyítékokat ennek alátámasztására.⁷⁹³ Valószínű nek látszik, ismerve a Tudor-diplomácia hatékonyságát, hogy Henrik nem sokkal de la Pole Magyarországra érkezése után már tudott róla, hogy Richard Ulászlónál van.

Sanuto szövege alapján a szakirodalom azt feltételezi, hogy VII. Henrik követeket küldött Richard kiadatásának érdekében.⁷⁹⁴ A *Calendar Venice is*, Sanutóra hivatkozva arról tudósít, hogy Henrik két követet is küldött, tengeren, Horvátországon át Magyarországra, hogy Richard kiadatását kérje.⁷⁹⁵ Seward úgy fogalmaz, hogy az angol király többször is megkísérelte, hogy a magyar királyt a Fehér Rózsa kiszolgáltatására bírja, de Ulászló visszautasította, hogy kiadja „h séges hívét”. Ezekre azonban Sanuto fenti, egyébként is pontatlan megjegyzésen túl semmilyen adat nincs. Sanuto szövege ugyanis nem azt állítja, hogy Henrik küldött követeket Magyarországra a kiadatás érdekében, hanem azt, hogy a Magyarországon tartózkodó követektől kéri a kiadatással kapcsolatos tárgyalások lebonyolítását. Annyiban azonban Sewardnak igaza van, hogy a Jagelló-ház támogatását bírva Richard immár kétségtelenül nagyobb veszélyt jelentett a Tudorok számára, mint amikor „földönfutóként” járta a Birodalom városait. A Jagellók évjáradékában részesült, „családtagja”, a francia király rokona fogadta be udvarába, így a Tudorok kémei vagy merénylői kezébe került. Ez a „rokonság” még akkor is igaz, ha a királyné valószínűleg nem érte meg, mire Richard Budára ért, 1506. július végén meghalt, de Ulászló és Anna gyermekei, Anna és Lajos is rokonai voltak így Richard de la Pole-nak.⁷⁹⁶ Magam azonban más források alapján arra a feltételezésre jutottam, hogy az angol uralkodó nem *saját* követet küldött, valójában az ekkor hazánkban tartózkodó francia követeket kérte meg, hogy járjon el az ügylettel kapcsolatban. Ezt a következő dokumentumokra alapozom. Miksa császár 1506. szeptember 14-én írott levelében arról értesítette VII. Henrik királyt, hogy nem sikerült értesüléseket szereznie Richard magyarországi tartózkodásáról az udvarában tárgyaló, Magyarországról érkező francia követektől. A francia követek jelentették, a királyné fiút szült. A császár tehát már értesült Anna királyné haláláról, és a követjelentés meg is jegyezte, a Miksa nem örült annak, hogy a királyné fiúnak adott életet.⁷⁹⁷ Mindazonáltal a császár a levél szerint nem hitte azt, hogy Anna magyar királyné halála után Ulászló támogatná a trónkövetelt. De ha valamilyen további információ a birtokába jutna, azonnal értesíteni fogja az angol uralkodót.⁷⁹⁸

⁷⁹² „[...] nos diligenter fecisse inquisitionem de oratoribus Gallicis qui ad Hungariam per Venetias profecti fuerunt, et habemus compertum eos ad regem Hungariae pervenisse [...] non tamen potuimus percipere quod frater ducis de Suffolch apud illos fuerit, quamquam [...] nullum ulterius periculum sit, quod Hungari [...] nec rex aliquid pro eo faciet [...] Nos tamen continuo inquiremus et conabimur intelligere ubi sit, et de omnibus vestram certiorum reddemus.” PRO C 47/32/26.; *Letters and papers Henry VII, I. 303–04.*; Hampton, Edmund de la Pole, 474.

⁷⁹³ Seward, *White Rose*, 183.

⁷⁹⁴ Kropf, Anna, 693.; Fest, *An English pretender*, 615.; E. Kovács, *Törökellenes*, 54.

⁷⁹⁵ 1506. okt. 6.: CSP Ven, I. n. 889.; Sanuto, VI. 279.

⁷⁹⁶ Anne de Foix 1506. július 26-án halt meg gyermekágyi lázban. Wenzel, Sanuto, II. 837.

⁷⁹⁷ 1506. júl.: Amboise, I. 66–67.

⁷⁹⁸ „Significamus praeterea serenitate vestrae nos diligenter fecisse inquisitionem de oratoribus Gallicis qui ad Hungariam per Venetias profecti fuerunt [[...]]. Non tamen potuimus percipere quod frater ducis de Suffolch apud illos fuerit, quamquam mortua regina, nullum ulterius periculum sit quod Hungari nunc propter nimiam eorum barbariem, nec modernus rex aliquid pro eo faciet. Nos tamen continuo inquiremus et conabimur intelligere ubi sit, et de omnibus serenitatem vestram certiorum reddemus”: PRO C 47/32/26.; *Letters and Papers Henry VII, vol. I. 303–304.*

Egy más megoldás is létezik azonban, amely alapján az angol követ horvátországi jelenléte hipotézisként felvethető. Érdekes, hogy éppen ez idő tájt, 1506 júliusának első felében jár egy angol zarándok a horvátországi és dalmát partokon, útban Velencéből a Szentföld felé. Szerintem nem véletlen, hogy éppen abban az időben jár a magyar korona felségterületén angol utazó, amikor Richard de la Pole éppen Magyarország felé veszi az útját. S mire Budára ér, az angol „utazó” levele már Ulászlóhoz érhet. Ez megerősíti azt is, hogy miért érkezett az angol követ éppen Horvátország felől Magyarországra, amit Sanuto állít. Pontosan azt mondja, a követ „megérkezett Horvátországba”. Lehetséges, hogy a zarándok a Tudor-követ. Még valószínűbbnek látszik mindez, ha megnézzük, ki az utazó valójában: Sir Richard Guildford, aki szentföldi utazásának leírása Guisborough ágostonrendi perjele, John Whitby tollából fenn is maradt és ki is nyomtatták 1511-ben.⁷⁹⁹

Guildford nem egy egyszeri zarándok, lehetséges, hogy eredetileg zarándoklatra kár indulni, de az egybeesés és az, hogy milyen szoros kapcsolatban állt VII. Henrikkel, legalábbis elgondoltatja az embert, miért éppen akkor utazott, amikor de la Pole-t üldözte a királya. Guildford a Tudor-uralkodó egyik legbensőbb híve volt, egyik legközelebbi tanácsadója, megbízható emberei egyike, akire a legfontosabb feladatokat bízta. A királlyal volt számvetése idején, vele harcolt Bosworth mezején, volt Henrik angol seregének a feje. Később a Királyi Háztartás tagja, majd reá lett; utóbb pedig, még zarándokútja idején is a Titkos Tanács tagja.⁸⁰⁰ Henrik számára igen értékes feladatokat látott el, és küldte legfontosabb, Habsburg és spanyol tárgyalásaira.⁸⁰¹ A Térdszalagrend lovagja lett, és az a megtiszteltetés érte, hogy a király maga is részt vett esküvőjén egy spanyol família leszármazottjával (Mortimer), és apját a Canterbury Székesegyházban temették el, királyok szomszédságában. Többször harcolt a Tudorokért a York-párti trónkövetelk ellen, például Warbeck leverésénél Blackheath-nél 1497-ben.⁸⁰² Amiért viszont szöveget üt az ember fejébe, hogy zarándoklata közben diplomáciai feladatot is teljesített, az, hogy már Suffolk első szökésekor is küldte utána a király, 1499-ben, és megbízta, tárgyaljon Brüsszelben Szép Fülöppel kiadatásáról. Életrajzírója azt írja, 1503 után Guildford lett Henrik „kémfőnöke”, akinek a feladata lett, hogy felkutassa a Yorkokat és híveiket szerte Európában.⁸⁰³ Ezek után fogja magát és Richard de la Pole-t szabadlábon hagyva zarándokútra megy a Szentföldre? Ráadásul a de la Pole-ok és más York-párti lázadók konfiskált birtokaiból éppen is részesült 1504-ben.⁸⁰⁴ 1506 áprilisában indult el, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy csak Edmundot sikerült elfogni, Richardot nem. Ezek után nem lehet véletlen, hogy több napot is tölt – ugyan semmi oka nem lenne rá – Zarában és feltehetően továbbítja királya üzenetét, vagy akár találkozik is a Jagellók képviselőjével 1506 júliusában. Július 3-án hagyja el Velencét, és 6-án Zengg-nél hajózik el, majd 8-9-én Zarában időzik, partra is száll, és csak 12-én ér Lisszára, majd Raguzában is eltölt két napot (júl. 15-16.). Nyilván a raguzai látogatás is értékes lehetett, a kereskedő köztársaság hírcsatornáin keresztül kaphatott híreket Richard de la Pole-ról, és viszont, és is küldhetett Magyarország királyának.⁸⁰⁵

⁷⁹⁹ Tyerman, *Crusades*, 310.

⁸⁰⁰ Griffiths – Thomas, *Tudor*, 112.; 155.

⁸⁰¹ Mackie, *Tudors*, 167.

⁸⁰² The *pylgrymage* of Sir Richard Guylforde, vi-ix.; Leadam, *An Unknown Conspiracy*, 139.

⁸⁰³ Sean Cunningham, „Guildford, Sir Richard (c.1450–1506)”, ODNB

[<http://www.oxforddnb.com/view/article/11723>, accessed 1 March 2013]

⁸⁰⁴ *Statutes of the Realm*, II. 688.

⁸⁰⁵ „[...] we made sayle and passed by the costes of Slauony and Hystria [...] We passed also by the gulfte of Sena [Zengg] that is the entre into Hungary [...] . at nyght we came to the hauen of Jarre, and lay in our Galye all that nyght, by cause it was late or we come into the rode. Thursdaye erly we went on londe, and herde masse and visyted the sayntes and relyques therem as seynt Symeon Justus [...] in the same Church, in the hyghe aulter, lyeth also seynt Joell ye prophete. This jarre sine zara is a strong walled towne, and is inuyrounde with the see. The same Thursday we made sayle [...] and on Saturday we came to the yle of Lyssa [...]”: The *pylgrymage* of Sir Richard Guylforde, 10.

Thomas Killingworth, a de la Pole család bizalmasa 1507-ben, Miksa császárhoz intézett memorandumában aggodalmát fejezte ki Richard biztonságával kapcsolatban, de meg sem említette VII. Henrik kiadatsi kérését, viszont szintén „francia követek” tevékenységér l beszél. Szerinte nagy veszély származna abból az angol kézen lev Edmundra nézve is, ha öccse Franciaországba kerülne.⁸⁰⁶ Richard itthoni jelenlétét a magyar szakirodalom pusztán egy 1507. április 14-i, Budán kelt levele alapján tartja bizonyíthatónak, amelyben Érard, liège-i püspököt arra kérte, „támogassa az ügyét”, s egy aacheni polgárt, Nicholaus de Haghe-t küldte hozzá.⁸⁰⁷ Támogatásáért, ha alkalom adódik, kárpótolni fogja. 1507. április 18-i keltezéssel ismerjük Richard de la Pole egy másik levelét Budáról a liège-i püspöknek. Ebben is támogatását kérte, illetve inkább háláját fejezte ki Mark urának korábbi támaszáért, s hangsúlyozta, reméli, kárpótolni tudja majd.⁸⁰⁸ Richard még mindig abban reménykedett, hogy legalábbis Magyarországra nem ér el Henrik keze, és Érard segíthet megakadályozni, hogy a Habsburgok kiadassák Angliának. Egy harmadik magyarországi levelet is valószínűsíthetünk, hiszen Hampton közöl egy év nélküli, április 18-i levelet, melyben Killingworth-t kéri, menjen Konstanzba a császárhoz. Ezt valószínűleg 1507-re datálhatjuk.⁸⁰⁹ Ekkori terveir l, lehet ségeir l azonban többet is megtudhatunk Killingworth nyomán, aki ebben az évben meg is látogatta t Magyarországon. Seward szerint de la Pole követe 1506 szeptemberében a liège-i püspök vendégszeretetét és védelmét élvezte, majd 1507 márciusában érkezett Budára.⁸¹⁰ Ez után, az év második felében mehetett a császárhoz.

VII. Henrik nem tett le arról, hogy kézre kerítse „legfélelthetőbb ellenfelét”, s „praktikáival” még de la Pole kíséretét is megpróbálta, mindenhol, mindenhová követve ket „megrontani arannyal és ezüsttel”, s rávenni, hogy árulják el urukat, és térjenek haza.⁸¹¹ A Tudorok „praktikáin” nyilván azt értette Killingworth, hogy Henrik minden követ megmozgatott, hogy kézre kerítse a Fehér Rózsát. Kémek követték minden lépésüket, az angol udvar ajánlatokkal csábította a de la Pole-háztartás még kitartó tagjait.⁸¹² Mi több, VII.

⁸⁰⁶ „Primo, Thomas Kyllingworth, magister curiae et servitor domini Edmundi ducis Suffolchiae, [[...]] intelligens ea quae fuerunt sollicitata cum praedicto domino Ricardo in Hungaria ex parte ejusdem regis Francorum per oratores suos ibidem existentes circa mortem reginae ibidem nuper defunctae. Praedicto Thomae videbatur quod nihil boni, nisi pericula, et de malo in pejus, potuit sequi, praedicto domino Edmundo existente in manibus regis Angliae, si dominus Ricardus esset in Francia vel ad mandatum Francorum.” PRO SC 1/52/3; In: Letters and Papers Henry VII, I. 315–316.; Másik kiadása: Pollard, Reign of Henry VII, III. 114–19.

⁸⁰⁷ A levelet korábbi pártfogójának, a liège-i püspöknek írta. „[...] rogamus excellentiam vestram dignitatem supplicamus quatenus vestra dominatio tantum ob amorem nostri agere velit, ac placeat providere [...] dominum Nicholaum de Haghe, Aquensem, harum latorem [...] Si id dominatio vestri nostri ob amorem fecerit, in futuro Deo dante recompensabimus, atque itidem aut majus, si opportunitas occurrerit, facturi sumus”: BL Add. MS 19398. f. 38.; Letters and Papers Henry VII, I. 309.; Fest, An English pretender, 615.

⁸⁰⁸ A köztük lév szoros, szövetségnél is közelebbi kapcsolatról ír: „Ego tota cordis affectione dignitati vestrae me recomendo plurimas benignitati vestri referendo gratias propter illum amorem, benevolentiam favoremque quos illustrissima vestra gratia cum Domini fratris mei humanissime ampliavit [...] at michi revera incertum non est, quod et nonnulla alia beneficia ob nostri intuitum et amorem [...] in eo largissime operata est, pro quibus omnibus Immortales paternitati vestri gratias sumus habituri. Et sicuti per vestram gratiam cum eo honorabilissime inceptum est, ita, ut res expositulet, perseverare dignetur humillime queso. Et hoc unum pro firmo sciat amplissima vestra gratia quod et domino meo fratri michique profecto, durante nobis vita, gratissimum semper accident, quicquid pro dignitate etiam cum maximo labore et servicio nos nos reddere possemus.” PRO SC 1/52/29.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 141–142.

⁸⁰⁹ Hampton, Richard de la Pole, 525.

⁸¹⁰ Seward, White Rose, 183.

⁸¹¹ Thelma Anna Leese: *Blood royal: issue of the kings and queens of medieval England, 1066-1399: the Normans and Plantagenets*. London, 1996. 162.; Killingworth: „intentionem regis versus me, et practicas suas quod venire in regnum Angliae”. PRO SC 1/52/23.; Letters and Papers Henry VII, I. 311.; „que roy pourchaisse en tous quartiers et au tous gens que puis rechate pour oor et argent pour moy destroyre”: PRO SC 1/52/15. iv.; Letters and Papers Henry VII, I. 184–85.; RI XIV,4,2 n. 19732a. [http://www.regesta-imperii.de/id/1502-05-12_1_0_14_4_1_195_19732a (Abgerufen am 22.03.2013)]

⁸¹² „[...] luy faire savoir de telles nouvelles quil pourra entendre et savoir du fait et gouvernement de ses rebelles”: „Instructions of Henry VII, to one Wilshire; to be shewn to Messire Charles, an agent in Flanders;

Henrik még merényl ket is felbérelhetett, ezért kellett például a liége-i püspöknek Killingworth számára 1506 szeptemberében olyan védelmet biztosítani, hogy a Birodalomban, bárhová is ment, négy, „karddal, t rrel, lándzsával felfegyverzett fegyveres” kísérje.⁸¹³ A de la Pole-ok attól tartottak, hogy minden nap veszélyben van az életük, s t, híveiké is, mert Henrik bérgyilkosokat küld utánuk, akik akár még Magyarországra is hajlandók követni.⁸¹⁴ Utolsó éveiben VII. Henriken, súlyosbodó tud vészének is köszönhet en, elhatalmasodott egyfajta paranoia, s attól tartott, a York-házi trónkövetel k, f ként Warwick grófjának a kivégzése visszazáll a fejére, s t egy rebellió fogja eltávolítani.⁸¹⁵ Halálos ágyán meg is ígértette fiával, hogy Warwick hűgát, Margaret Plantagenetet rehabilitálja.⁸¹⁶ De amíg élt, minden ízével a York-lázadók ellen harcolt. Killingworth-nek a király például már 1506 augusztusában teljes, mindenre kiterjed kegyelmet ajánlott – annak ellenére, hogy korábban már felségárulási perben fej- és jószágvesztésre ítélték – amennyiben, ha „a király ki akarná kérdezni a királyság biztonságát érint ügyekben, felelni fog”.⁸¹⁷

Killingworth azonban nem árulta el York rózsáját. Amikor de la Pole úgy ítélte meg, Magyarországról is távoznia kell, mert nem lehet nyugta a Tudorok ügynökeit l, megbízta Killingworth-öt, mindent tegyen meg a császárnál és próbáljon meg menedéket szerezni számára. Killingworth 1507 áprilisától h en követte Miksa udvarát Bolzanótól Konstanzon át Aachenig, s megpróbált közvetíteni Richard ügyének a rendezéséért. Egy datálatlan, de a kutatók által 1507-re keltezett levélben újfent Miksához írt Killingworth, segítségét kérte, mivel újfent tárgyalni akart „ura ügyében”. A császár elé tárta nyomorúságos helyzetét: már 30 hétig várt rá, adósságokat halmozott fel, s ami a legfontosabb, információt kért a császárhoz érkezett angol követr l, Edward Wingfieldr l. Nemcsak maga Killingworth kilincsel a császári udvarban: Richard Miksa után küldte a York-ház másik hívét, az Oysekerke-i Fattyút, aki kilenc hétig üldözte Miksát, de nem kap bebocsáttatást hozzá.⁸¹⁸ Richard, Killingworth-ön keresztül ugyancsak kérte egy, valószínű leg a birodalmi udvarban tartózkodó „kapcsolatát”, hogy szerezzen információkat Edward Wingfield követségér l. Ugyanebben egy általunk nem ismert „Dominus Dionysius” segítségét is kérte.⁸¹⁹ Nyilván attól tarthatott, Wingfield már azért jött, hogy a kiadatását kérje Miksán keresztül. 1506-1507

particularly for obtaining intelligence concerning rebels” [1502]: BL Cotton MS Galba B. II f. 26.; Letters and Papers Henry VII, I. 220–21.

⁸¹³ „[...] de quatre servitutes au dessoubz portans dagues, espees, javellines, ou aultre bastons non deffenuz, pour la suretie de leurs personnes et deffense de leurs corps”: PRO SC 1/52/8.; Correspondence [...] by the kings, queens and rulers of England, France [...] the Holy Roman Empire, Bohemia, Denmark, Sweden, Hungary [...]”: BL Cotton MS Vespasian F. III f. 102.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 124–25.; Letters and Papers Henry VII, I. 306–07.; Seward, White Rose, 183.

⁸¹⁴ „[...] quod si ego facere recusarem me vitae periculo exponerent, quo quidem periculo per media quorundam quos dictus H. pecuniis corripuit omni hora diei maneo”: Letters and Papers Henry VII, I. 178.; „le daungier en quoye mees bonnes amies sont et encoures seront tous les jours pluis et pluis”: Letters and Papers Henry VII, I. 183–84.

⁸¹⁵ CSP Spain, I. n. 586.; Bernardi Andreae, Vita Henrici Septimi, 108., Chimes, Henry VII, 313. G. R. Elton: „Henry VII: A Restatement”, *The Historical Journal* 4 (1961) 1: 1–29.itt 21 skk..

⁸¹⁶ Seward, White Rose, 180.

⁸¹⁷ „[...] whenever the king shall please to examine him upon any materrs concerning the king’s majesty or the security of his realm, touching any treasons [...] he shall clearly declare all”: 1506. aug. 6.: CPR 1494-1509 468.; Ugyanígy a Yorkok minden szolgájának és emberének: Letters and Papers Henry VII, I. 220–25.

⁸¹⁸ „[...] ego hic per xxx septimanas steti ad mandatum [...] et ego rogavi Bastardum Doysekerke quod vellet ex parte mea sollicitare vestrae majestati. Et ille stetit cum vestra majestate per novem septimanas et amplius; et de eo in hunc diem habui nulla nova, nec aliquod responsum [...] sum in infirmitate et in maxima necessitate et miseria [...] intelligo quod Edwardus Wyngfeld ex Anglia miles est cum vestra sacra majestate pro praesente [...] Edwardus habet onus communicandi cum vestra majestate pro causa domini magistri mei [...] esset bonum quod ego venirem vestrae majestati, secrete vel alias, ad declarandum aliquas magnas causas hoc negotium tangentes”: PRO SC 1/52/4.; Letters and Papers Henry VII, I. 321–22.

⁸¹⁹ 1507 (?): PRO SC 1/52/5; Letters and Papers, I. 322.

folyamán egyre fogyott a levegő a Budán lévő Fehér Rózsa körül. Richard valóban tarthatott attól, hogy Miksánál Tudor-követ jár és arra akarja rávenni, hogy Jagelló-kapcsolatain keresztül nyomást gyakoroljon a magyar királyra és kiadassa Budáról de la Pole-t.⁸²⁰ A velencei követ, Vincenzo Quirino jelentése szerint konstanzi tartózkodása során – ahíol felkereste VII. Henrik követe – a császár úgy tnt, „jó barátsággal van” az angol király iránt. Az is igaz, Miksa egyel re a magyar királlyal sem akart konfrontálódni.⁸²¹ Az, hogy hetekig „el szobáztatta” Killingworth-t, nem túl sok jót jelentett Richard de la Pole számára. Inkább azt sugallta, a császár már meg kívánta tni a tehert l szabadulni, s szívesebben adta volna ki már VII. Henrik követének. Ezért is írta Killingworth, hogy a nagy ügyet – „pro causa domini magistri mei” – titokban kívánja megvitatni a császárral. Ekkor valóban felvet dhetett, hogy Richardnak el kell hagynia Magyarországot, s a Jagelló diplomácia sem tudja garantálni a biztonságát a Tudor-ügynökökkel szemben. Killingworth végre Konstanzban a Reichstag ülésén „megtalálta” Miksát, és közbenjárt nála a Fehér Rózsa ügyében.⁸²² Killingworth memorandumából kiderül, de la Pole még abban is reménykedett, hogy, még ha Szép Fülöp ki is adta Suffolok grófját az angoloknak, apja, Miksa nem tér el korábbi politikájától, s t, még közben is fog jár Edmund de la Pole kiszabadítása érdekében az angol királynál. Killingworth úgy fogalmazott, a „császár válaszát viszi” Richardhoz Magyarországra, azaz valamiféle választ, ha nem is tudjuk, mit, adott Miksa Richardnak. Richardnak más választása nem volt, kénytelen volt bízni, még Edmund Angliának való kiadatása után is, a Habsburgokban.⁸²³ Más választása nemigen volt. Killingworth úgy fogalmazott, a császár „szilárdan a kezében tartja az ügyet”.⁸²⁴ Egy másik, feltehetően az 1507. év során, korábban írott, de datálatlan memorandumában arra is emlékeztette Miksát, hogy „úgy állapodtak meg, hogy Richard ne kerüljön a franciák kezébe”.⁸²⁵ Tehát akár Konstanzban megállapodhattak valamiben, ami nem volt egyértelműen elkeserítő de la Pole számára. Lehetséges, hogy Miksa is azt akarta, maradjon Richard Magyarországon, ameddig csak lehet. Azt semmiképpen sem akarthatta, hogy az „aduja” kicsússzon a kezéből, éppen a Valois-k markába. A francia politika aktivizálódása a York-házi örökös irányába lépésekre készítette a császárt is. Ekkor a francia politika is szívesen látta volna Párizsban a York-trónkövetelt, mert éppen feszült volt a viszonya Angliával, annak okán, hogy Henrik ellenezte, s t katonailag is be akart avatkozni Geldernben, ahol a herceg Lajos támogatásával fegyvert fogott a Habsburgok ellen.⁸²⁶ Mitöbb, a Tudorok nem nézték jó szemmel, hogy Franciaország Aragóniai Ferdinándot támogatta a Kasztíliai királlyal, Fülöppel szemben Spanyolországban.⁸²⁷

Killingworth emlékirata utalt arra, hogy már amikor Edmund bebörtönzése után a császár segítségét kérte Richard számára, Miksa is amellett volt, hogy utazzon Magyarországra Pole-hoz és hozza tudomására, mit rejthet magában, ha elfogadja a franciák ajánlatát. (Figyelmeztet, „mások is jönnek Franciaországból” Richardhoz.⁸²⁸) Ez lehetett a

⁸²⁰ PRO SC 1/52/4.; Letters and Papers Henry VII, I. 322–23.

⁸²¹ Quirini, Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato, 32. „Ha buona amicizia la predetta maestà con il re d’Inghilterra”: uo. 51.

⁸²² Seward, White Rose, 183.

⁸²³ „cum responso Caesari”; s t a császár megbízásából, „mandatum Caesaris” utazik: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers Henry VII, I. 307., 316–17.

⁸²⁴ „[...] causa et liberatio domini mei de carceribus erant firmate in manibus vestrae majestatis [...] In quo negotio vestra majestas dedit mihi valde bonum rponsum, et quod vestra majestas voluit facere diligentiam vestram pro adiutorio domini mei in manibus regis Angliae existentis [...] pro causa sua et libertate [...]”: PRO SC 1/52/23., 24.i.; 24.ii.; 24.iii.; Letters and Papers Henry VII, I. 310.; 313.

⁸²⁵ „[...] pro adiutorio domini ducis taliter tractaretis quod dominus Richardus frater suus, qui modo est in Hungaria, non veniret ad manus Francorum, sed quando tempus esset conveniens potuit esse ad voluntatem vestrae majestatis”; Letters and Papers Henry VII, I. 312–13.

⁸²⁶ Katonai beavatkozás terve Flandriában Szép Fülöp védelmében, 1506. júl.: Amboise I. 60–62. Angol követ e tárgyban Lajoshoz: Amboise, I. 78.

⁸²⁷ Currin, English international relations, 24.; Calendar Venice, I. n. 883.; Amboise, I. 60–61. 78–91.

⁸²⁸ „[...] si aliqui venirent de Francia domini Ricardo”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers, I. 317.

megállapodás, amire fentebb utalt. Mindenesetre úgy t nnik, a York-örökös egyre kevésbé érezte magát biztonságban Magyarországon, de nem tett le arról, hogy Miksa továbbra is támogatja az ügyét, s visszatérhet szárnyai alá. Miksa és Ulászló ugyanis tovább folytatta a tárgyalásait az 1506. március 20-i kett s házassági szerz dés újbóli meger sítésér l, és 1507 novemberében meg is újították azt.⁸²⁹ Eközben változtatott a politikai konstelláción az is, hogy Miksa unokájának immár designált jegyesét, Lajos trónörököst 1507 februárjában a cseh országgy lés Prágában a cseh korona örökösének nyilvánította, így „rokona”, unokájának leend hitvese lett az egyik birodalmi választófejedelemség leend birtokosa.

Eközben II. Ulászló Budán Magyarországra érkez francia követeket fogadott. Minden bizonnyal felmerülhetett Richard de la Pole ügyének megoldása is. Maga de la Pole is tudatában volt a francia aktivizálódásnak, hiszen Killingworth maga mondta el, hogy titkos információkat szerzett francia közvetít kt l Aachenben és Kölnben, s megtudta, a párizsi *parlement* (azaz a Bíróság) és a királyi kamara és tanács képvisel jét l, mit terveznek Richard de la Pole ügyében.⁸³⁰ Konstanzban Killingworth be is számolt a császárnak, hogy milyen értesüléseket szerzett a „francia király és királyság” terveir l. Ez után egyeztek meg a császárral, hogy maga utazzon Magyarországra de la Pole-hoz.⁸³¹ Kiderült, Killingworth maga nem igazán kívánt Magyarországra utazni, s ezt csak Miksának és bizalmasának, Derrick van Rietnek a kérésére tette meg, aki Richardnál is többször megfordult Magyarországon.⁸³² (Killingworth is tarthatott id közben attól, hogy is angol kémek kezére kerül.) A császárnak tehát mindenesetre még mindig jelent séggel bírt, hogy a York-trónkövetel a kontinensen van és módjában áll rá hatást gyakorolni vagy orientálni cselekedeteit. Épp ezért beszélte rá végül Killingworth-öt, hogy haladéktalanul menjen Magyarországra, és küldött, Derrick van Riet személyében külön, „saját” követet is Budára. S t, a francia követek magyarországi útja sok mindent megváltoztatott, Miksa nem hagyhatta, hogy „a hal” kicsússzon a hálójából.⁸³³ Meg akarta akadályozni, hogy akár de la Pole maga álljon tovább XII. Lajoshoz, vagy akár a francia király fogja el s tegye rá a kezét. Miksa követe, van Riet a memorandum szerint arra is kérte Killingworth-t, hogy minden körülmények között „igenis menjen Magyarországra vele, és maradjon is ott Bőjtközépig”, hogy a francia követek ne nyerjenek bebocsátást Richard színe elé.⁸³⁴ Killingworth ott is maradt március elejét l április közepéig Magyarországon. Utána vitt leveleket a császárnak, azokat is vihette el, amiket Richárd küldött Budáról. Miksa követével együtt Killingworth feltehet en meg tudta akadályozni, hogy a franciák megszerezzék de la Pole-t. Killingworth, a császárhoz intézett újabb levelében ismételten megemlítette, hogy Richard ügyében tárgyalások zajlanak a francia és magyar uralkodó között Magyarországon, de szerinte a legjobb az lenne, ha a de la Pole fivér Magyarországon, vagy még inkább egy ausztriai

⁸²⁹ Kronológia, I. 330.

⁸³⁰ „[...] ex una parte intelligens ea quae fuerunt aperta et dicta ex parte magni concilii parlamenti Parisiensis, secrete in aquisgrano et in Colonia per unum militem nuncupatum Argenteyn dicens seipsum esse unus consiliariorum et camerariorum regi Francorum, tangentia dominum Ricardum fratrem domini Edmundi ducis [...] intelligens ea quae fuerunt sollicitata cum praedicto domino Ricardo in Hungaria ex parte ejusdem regis Francorum per oratores suos ibidem existentes”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers Henry VII, I. 315.; Pollard, Reign of Henry VII, III. 114.

⁸³¹ „[...] intelligens [...] requesta regis et regni Franciae [...] Thomas Caesari plane aperuit, et etiam dixit Caesari se iturum versus dominum Ricardum in Hungariam”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers Henry VII, I. 316.; Pollard, Reign of Henry VII, III. 116.

⁸³² „[...] et quoad iter meum in Hungariam, non recedissem ibidem nisi ad rogatum Roderici, et post reveni Constanciam vetrae majestati per mandatum domini Richardi in Hungaria existentis.” Letters and Papers, I. 313. hoz levelet Richardtól a császárnak: Letters and Papers, I. 313.; 316.

⁸³³ „si aliqui venirent de Francia domino Ricardo”: Letters and Papers, I. 313.

⁸³⁴ „[...] servitor [...] rogavit [...] Thomam quod omnino iret in Hungariam et quod staret ibidem quousque medium quadragesimae, ad finem, si aliqui venirent de Francia, quod dominus Ricardus eis non intrmitteret [...] et super hoc Thomas recessit versus Hungaraim et ibidem stetit a prima die Martii usque xvij. diem Aprilis”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers Henry VII, I. 317.

várban találna biztos menedéket.⁸³⁵ Érdekes Killingworth szóhasználata – „quod si rex Francorum practicaret cum rege Hungariae pro domino Ricardo” – azaz, hogy a francia és a magyar király „praktikákat folytat”, ügyeskedik Richárd ügyében, s ezért lenne jobb de la Pole-t biztos helyre vinni. írta is a császárnak, hogy adjon menlevelet Richárdnak – s ha nem is mondja ki, beleérthető, hogy a legjobb persze az lenne, ha ezt II. Ulászló adna, mert ez szükségeltetik, hogy elhagyhassa Budát. Érthetjük úgy is, valamiért a magyar király nem hajlott arra, hogy *salvus conductus*-t adjon Richardnak. Feltehető, a magyar királynak nem lett volna ellenére, tekintve az 1506-os feszült viszonyokat a Habsburgokkal, hogy ha kiadta volna értékes túszt XII. Lajosnak.⁸³⁶ Ezt Killingworth a császárral is közölte.⁸³⁷ Erre utalhat Killingworth azon megjegyzése is, hogy Richard továbbra is a császárnak hűséges, s nem áldozza hűségét azoknak a magyaroknak és cseheknek, akiket a császár „jól ismer”. Pollard úgy értelmezte e forráshelyet, hogy Killingworth kételkedett „a magyarok és csehek”, azaz a Jagelló-uralkodó megbízhatóságában, s tartott „álnokságától”, s attól, hogy esetleg kiadja annak, aki többet kínál érte – akár az angoloknak, akár a franciáknak. Ezért volt nagy szükség arra, ahogyan Killingworth Miksának ajánlotta, hogy Richard egy ismeretlen, meg nem nevezendő „*castrum nullius*”-ban húzza meg magát.⁸³⁸ Killingworth úgy látta, a legjobb az lenne, ha a császár megbízásából Magyarországon kívül helyeznék el de la Pole-t, titokban, egy titkos helyen, valahol a Birodalomban, biztonságban a császár védelme alatt, az *menlevele* által garantált módon, s ebbe semmi módon ne ártsa bele magát a francia király.⁸³⁹ Úgy fogalmazott, Richardnak bele kell egyeznie, az ügy igen sürget: nincs már más választása.⁸⁴⁰ Ennek a „kimenekítésnek” a lebonyolítására Killingworth azt javasolta, hogy a császár küldjön Magyarországra egy követet – saját bizalmasát, az Oysekerke-i Fattyút ajánlotta – aki mindig maradjon de la Pole-lal, mint egy testvér, nehogy elfogják a franciák.⁸⁴¹

Killingworth aggodalma nem volt alaptalan. VII. Henrik követe, Edward Wingfield 1507 folyamán ott tartózkodott a császár környezetében. is a de la Pole-ok ügyében tárgyalt, s sokatmondó volt az is, hogy a császár egyszerre csak nem fogadta Killingworth-öt. A York-házi herceg fejében megfordulhatott az is, mi van, ha a császár mondja le róla s dönt úgy, mégis kijátssza Angliának. Arról lehet szó, hogy az év folyamán átrendeződő diplomáciai viszonyok miatt a császár is visszakoehatott de la Pole támogatásától, és

⁸³⁵ „Et cum Caesaria majestas cogitavit super dictam credentiam, quod si rex Francorum practicaret cum rege Hungariae pro domino Ricardo, quod bene conduceret dominum Ricardum per medium [aliquorum amicorum regis in Hungaria ad locum securum etc. si necesse fuerit, quoad hoc dictus Thomas dixit suum opinionem domino doctori Heydon], domini cardinalis de Strabugen, et per fratrem unius Boemen hic existentem, qui sunt secreta amici regis, de illis partibus usque ad unum castrum existens in Austria pertinens regiae majestati et in gubernatione fratris praediciti Boemen. Et ea intentione quod Caesar vellet dictum Boemum breviter expedire cum litteris suis domino Cardinali et fratri suo, ac etiam scribere litteras credentiales domino Ricardo, et quod ego scriberem etiam domino Ricardo in hac causa, ad finem quod dominus Ricardus daret meliorem et firmam fidem predicto Boemmo.”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers Henry VII, I. 317–318.

⁸³⁶ „[...] predicto Thomae videbatur quod nihil boni, nisi pericula, et de malo in pejus, potuit sequi, praedicto domino Edmundo existente in manibus regis Angliae, si dominus Ricardus esset in Francia vel ad mandatum Francorum.”: uo.

⁸³⁷ Seward, White Rose, 184.

⁸³⁸ „[...] Ricardus dat et dabit vestrae majestati fidem [...] tamen pro firmo audeo dicere, quod in castrum nullius viventis dominus Ricardus tamen in tali forma personam suam, quousque dominus frater suus erit per medium vestrae majestatis ad libertatem suam. [...] vestra majestas bene cognoscit istos Hungarios et Boemmos, non est fides adhibenda eis.”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers Henry VII, I. 318.

⁸³⁹ „Ricardus potest esse ad mandatum Caesaris pro honore Caesaris, et nullo modo esse ad mandatum regis Francorum [...] hoc erit bonum et optimum, quod dominus Ricardus potest esse conductus extra patriam Hungariae et ire in unum locum secretum infra obedientiam Sacri Imperii, ubi stabit secreta sub salvo conductu Caesaris”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers, I. 318.

⁸⁴⁰ „[...] mihi videtur quod si Ricardus consentiret ad hoc propositum, si casus necessitatis hoc requiret”: uo.

⁸⁴¹ „Bastardus semper permanebit cum domino Ricardo”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers Henry VII, I. 320. Grifon de Oyskerk többször is tárgyalt a császárral a de la Pole-ok ügyében. PRO SC 1/52/20.; SC 1/52/40.; SC 1/52/42.

közeledett a Tudorok felé – újra megerősítették az angol-birodalmi kereskedelmi szerződéseket. Ezért is kényszerült arra Killingworth is, hogy mások – mint például Wilhelm von Hohnstein strasburgi püspök – pártfogásáért, vagy pénzbeli támogatásáért is könyörödjön ura számára. Amikor Henrik élete utolsó éveiben betegeskedett, s fia a trón várományosaként egyre nagyobb befolyást gyakorolt Anglia ügyeire, Killingworth tartotta le, hogy az ifjú Henrik keményebb kézzel bánik a Yorkokkal, s ha a király meghalna, a Towerban Edmund nagy veszélyben lenne.⁸⁴² Ez igazolhatja a Yorkok egyre nagyobb aggodalmát attól, hogy a Tudorok merénylet küldenek utánuk akár Magyarországra is. Ezért is kellett távoznia Richardnak, nézetünk szerint 1509-ben, amikor VIII. Henrik lépett a trónra. Az új királlyal a trónon Richardnak már új menedékhelyet kellett keresnie.

A Killingworth-memorandum utalása szerint Richard támogatói között található a strasburgi püspök, valamint Ulászló udvarának egyik név szerint nem említett cseh származású embere, akinek a testvére nyújthatná azt a bizonyos ausztriai menedéket. Az illető azonosítására – egyéb adat híján – nem volt módunk. Érdekes, hogy a pártfogók között nem szerepel sem Ulászló, sem egyetlen néven nevezett magyar báró vagy főpap. Csehország azonban beleillik a képbe, hiszen Thomas Killingworth és Derrick van Riet Magyarország felé megálltak Olmes-ben, amit Olmützként is olvashatunk. Talán azért szakították meg itt útjukat, s azért említi ezt meg a memorandum is – más állomáshelyeket nem említ – mert ott is tárgyaltak, talán a fenti cseh pártfogóval.⁸⁴³

A császár közvetítésével folyó háttéralkukban arról is szó lehetett, hogy Anglia királya – vagy már az ügyeket a kezelésébe vevő fiatal trónörökös – újabb összeggel támogatja Magyarország törökellenes harcát. Anglia továbbra sem tett le arról, hogy meghatározó európai hatalmi tényezőként szíven viselje a kereszties hadjárat sorsát – különösen, amikor valamennyire megnyugodhatott Tudor Henrik, hogy tömlöcben tudja Edmund de la Pole-t. A Fehér Rózsa azonban még mindig szabadon volt, ezért próbálta, ha már politikai nyomásgyakorlással, sem kémek és bérgyilkosok útján nem ment, valahogyan „megvásárolni” Richard fejét. Erre jó módszernek mutatkozott, ha Henrik a kereszties háború céljára adakozik a törökkel szembenálló felek részére. A Magyarországon tartózkodó Richard de la Pole kiadatására esetleg úgy is mutatkozott esély, hogy Anglia kereszties segínyt ad. Ezért is kezdte propagálni egy kereszties hadjárat megindítását mag az angol király. Anglia közeledett II. Gyula pápához, s a királyság bíboros protektora 1504-ben Gyula rokona, Galeotto de Franciotti della Rovere bíboros, luccai püspök lett.⁸⁴⁴ VII. Henrik 1505-ben II. Gyula pápát sürgette, hogy hozzon létre békét a fejedelmek között, és hirdessen egy „valida expeditio-t” a török ellen, minden fejedelem részvételével.⁸⁴⁵ Követe útján tudtára adja a pápának, hogy „mindenben engedelmeskedni fog neki”.⁸⁴⁶ Gyula pápa, a célból, hogy nyomást gyakoroljon Henrikre, arra is hajlandó volt, hogy a király régi vágyát megvalósítsa, és Lancaster-házi sőt, VI. Henriket szentté avassa.⁸⁴⁷ Anglia uralkodója ugyanakkor

⁸⁴² Letters and Papers Henry VII, I. 321.

⁸⁴³ „[...] contingebat [...] prope Olmes”: PRO SC 1/52/3.; Letters and Papers Henry VII, I. 316.

⁸⁴⁴ Underwood, The pope, the queen and the king's mother, 77.; Wilkie, Cardinal Protectors, 31., 76.

⁸⁴⁵ Setton, Papacy, III. 38.; „Tu [...] Christianae reipublicae cura suscepta, post affinitatem cum plerisque regibus et principibus Christianis ea de causa contractam, nos quoque hortatus es ad excitandum ipsos principes Christianos ad mutuam pacem atque concordiam, ut illis, qui adhuc inter se dissident, conciliatis atque pacatis, valida expeditio in perfidos Turcas, aliosque salutiferae crucis hostes decerni possit”: Raynaldus, Annales, XXX. Julii II. Christi 1505. 426.; Bernardi Andreae, Vita Henrici Septimi, 84.

⁸⁴⁶ 1505. jún. 25.: Virgili Polidoro Adriano Castellesinek, az angol rezidens követnek Rómába: PRO SC 1/51/120.i.; Letters and Papers Henry VII, I. 246–47.; Az év nyarán újabb követ Rómába, Johan Haus, jelentései. PRO SC 1/51/120. v., vi., vii. A Rómában tartózkodó Worcester püspöke, Silvestro de' Gigli is jelent a királynak a pápával való tárgyalásairól: 1505. okt. 23. PRO SC 1/51/120. viii.

⁸⁴⁷ VI. Sándor idején: CPL XVII. n. 55.; II. Gyula alatt: Julii II. Papae bulla originalis, sub sigillo, de canonizatione regis Henrici VI. Romae, 13 Kal. Junii, 1504: BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 157b.; 1504. máj 4.: PRO SC 7/26/25.

pozitívan válaszolt Mánuel portugál király felkérésére, hogy keresztes hadban vegyen részt Johanna kasztíliai királynéval és XII. Lajos francia királlyal a török ellen.⁸⁴⁸ A tervezet szerint Mánuel és Lajos királyok egy 15.000-es sereget indítanak a török ellen, mely 3-4 évig állna hadban.⁸⁴⁹ A következő évben Henrik XII. Lajos vonakodása ellenére is tárgyalta Portugáliával és Spanyolországgal egy közös keresztes hadról.⁸⁵⁰ A pápa már 1506 decemberében támogatta a portugál-spanyol-angol törökellenes vállalkozást.⁸⁵¹ 1507. október 5-én – egyidőben a Richard de la Pole fejér I. folytatott budai és konstanzi alkudozásokkal – a londoni spanyol követ azt jelentette Aragóniai Ferdinándnak, hogy VII. Henrik arra készül, a hitetlenek ellen akar harcolni, Magyarországon.⁸⁵² 1507. áprilisában, éppen de la Pole kiadatásának lehetőségeiről tárgyalva, VII. Henrik azt írta a portugál királynak fegyvert fog a „spurcissimi truculentissimique Christi nominis hostes” ellen, a török elretörése megállítására.⁸⁵³ A pápához is írt, 1507. május 20-án, s felhívta, sürgesse a fejedelmeket, keljenek hadra. Tudor Henrik többször fegyvert és pénzt is ajánlott, s újra és újra kifejezte eltökéltségét, hogy maga is hadba száll a török ellen: határozott tervekkel állt el, megjelölte a keresztes had gyülekezési helyét, a hadak létszámát, a támadás célpontját, a fő vezető személyét.⁸⁵⁴ Miközben meg akarta szerezni a Magyarországon bujkáló Fehér Rózsát, kijelentette, szárazföldön is, akár Magyarország hatáira is hajlandó hadat vezetni.⁸⁵⁵ II. Gyula válaszlevelében elismerően nyilatkozott Henrik tervezett törökellenes keresztes vállalkozásáról, földöntúli örömmel áradozva vette tudomásul, hogy a többi fejedelemtől vonakodása ellenére Henrik vállalása szinte.⁸⁵⁶ 1507. július 20-án a bíborosi kollégium is napirendre vette Henrik keresztes ajánlatát.⁸⁵⁷ Lehetséges, hogy a pápa levele arra vonatkozott, hogy Henrik a háttéralkuk részeként valóban meglebegettette a keresztes segélyt Ulászlónak. VII. Henrik a Szentatyának írott újabb, szeptemberi válaszlevele is ismert, melyben hitet tett egy új nagy *passagium generale* mellett, amit több fejedelemtől fog vezetni. Egy nagyszabású, a török Európából való kiűzését célul kitűző vállalkozást irányozott el.

⁸⁴⁸ Currin, English international relations, 28.; Letters and Papers Henry VII, II. 127–32.

⁸⁴⁹ „[...] acompaignie de xv. mille combatans pour le moins, fourniz et entretenus pour troys ou quatre ans [...] le Roy sire est bien dispose en la dite matiere [...] et estre acertainne de son bon vouloir et intencion [...] que len ne pouvoit faire chose de plus grande merite [...] que de faire et entreprendre icelluy voiage”: Letters and Papers Henry VII, II. 125–32., Újabb tárgyalások: uo. 138–39., 150–52.; Setton, Papacy, III. 48–49.

⁸⁵⁰ Letters and Papers Henry VII, II. 150–52.

⁸⁵¹ „[...] superstitionisque Mahometicae delendae desiderium, deque evertenda Turcica tyrannide iniit consilia, ut excisa in Occidente Saracenorum tyrannide, [...] quo argumento scriptae hae ad Henricum Angliae regem litterae, quibus etiam ipsum rogavit, ut Romanorum et Francorum reges ad redintegrandum iiter sese pace adversus Turcas arma hortatibus suis urgeret [...] principibus Christianis simile aliquid aut majus fiat contra perfidos Turcos et alios infideles: Raynaldus, Annales, XXX. Julii II. Christi 1506. 479–80.

⁸⁵² „King said he would make war on the infidels he would fight against the Turks in Hungary”: CSP Spain, I. n. 552.

⁸⁵³ Letters and Papers Henry VII, II. 169–70.

⁸⁵⁴ „[...] exorta il papa andar contra infidelli [...] voler andar contra infideles”: Sanuto, VII. 107., 115.; Calendar Venice, I. n. 893.; 1507. máj. 15. Henrik mindig is elkötelezett volt a török elleni keresztes háború iránt. Támogatja, hogy egyesült erővel bosszulják meg a keresztényeken elkövetett kegyetlenségeket. Rómába kell hívni az összes keresztény fejedelmet, és el kell készülni a nagy hadjáratra. Soha nem mutatkozott még ilyen kedvező alkalom, hogy megütközzünk a pogányokkal. CSP Spain, I. n. 519.; Setton, Papacy, III. 44.

⁸⁵⁵ Busch, England, 235.

⁸⁵⁶ „[...] de numero et genere copiarum, de belli ducibus, deque tempore locisque eligendis quibus perfidis Turcis et aliss Christianis nominis hostibus bellum inferendum sit decernatur [...] omnes denique in hoc convenientes, majestatem tuam et actione gratiarum et commendatione dignissimam esse, quippe quae non solum vires et opes suas in expeditionem tam sanctam offerat, sed reliquos principes ad id excitare non cesset [...] dies ille tibi perennis gloriae instar fuit”: Róma, 1507. júl. [8.]: BL Cotton Cleopatra C. VII f. 209.; Letters and Papers, II. 170–74.; CSP Spain, I. n. 525.; Setton, Papacy, II. 414. A pápa augusztus 4-én legátust küld az angol és a francia királyok kibékítésére a török elleni harc ügyében. CSP Spain, I. n. 531.

⁸⁵⁷ CSP Spain, I. n. 528.

„super expeditione adversus Turcos”.⁸⁵⁸ Tudor Henrik úgy nyilatkozott, hogy akkor is hadra kel, ha más fejedelem nem teszi, pedig elismeri a török erejét. Könyörög a pápához, tartsa napirenden a keresztes felhívást, hogy a „nyugati fejedelmek háromsága”, a háromkirályok mintájára (*trinitas regum ab Occidente*) békére leljen és háborút indíthasson. Itt nyilván a császárra és a francia királyra gondolt maga mellett. De ha nincs egyetlen fejedelem, aki felvegye a fegyvert, maga, *szárazföldi* seregével és flottájával kész vezetni a kereszténység hadait.⁸⁵⁹ Mivel Gyula pápa válaszelevele július elején kelt, Henrik hetekkel korábban nyilatkozott keresztes terveiről, május 20-án – annyi bizonyos, kezdeményezte, hiszen „nostrum desiderium expeditionis”-ról szól – nagyjából az idő tájt, amikor Richard április végi levelei ismertek lettek Angliában. Mivel májusban-júniusban feltehetően de la Pole még Magyarországon volt, az támogatásának a megvonása lehetett a feltétel. VII. Henrik élete végén sem adta fel, uralkodásának utolsó velencei híradása is arról szólt, hogy készül a keresztes hadra.⁸⁶⁰ Még a keresztes háború kései ideológusa, Janus Lascaris traktátusában – *Informatione ad impresa contro a Turchi* (1508) – úgy gondolta, a cruciata két vezére XII. Lajos és VII. Henrik lesznek.⁸⁶¹ Az nézete szerint is az angol-francia keresztes had segítségére lehetne Magyarország királyának.⁸⁶² Henrik uralkodása során sokszor tett hitet a keresztes hadjárat mellett és biztosította a pápákat elszántságáról. Még ha korábbi vállalkásait szintének is kell véljük, e tervezetét élete alkonyán túlságosan komolyan már nem lehet venni. 1507-ben, a nagy passagium tervezése idején 50 éves volt. Annyit feltehetünk, hogy hajlandó volt akár fizetni is a magyar királynak azért, hogy vonja meg Pole támogatását, s ezt egy keresztes segély leple alatt tette volna.

⁸⁵⁸ Henrik II. Gyulához: „[...] Gaudemus [...] quod sicuti hoc nostrum desiderium expeditionis sumendae ex mera nostra mente et animo est profectum, [...] nos [...] longe magis ac magis ad rem ipsam ferventiores ardioresque reddimur [...] sumus recessuri [...] Qua in re nostram curam, studium ac diligentiam sumus proculdubio adhibaturi, quo istud nostrum conceptum desiderium, Deo annuente, sub cujus vexillo et vestrae sanctitatis felici ductu atque auspicio sumus militaturi, ad optatum finem deducatur. [...] Sed ea dumtaxat de causa id scripsimus ut nobis ad ipsam expeditionem tantopere aspirantibus, quae non, nisi pacatis prius Christianorum principum rebus, bene aut satis utiliter sumi potest, vestra sanctitas suis sanctissimis monitis et adhortationibus hoc esse nostrum justum desiderium posset superaddere et ipsis principibus ostendere. [...] Accedit etiam quod de Salvatoris nostri Jesu causa agitur, a quo victoria omnis manat, cujus opem et auxilium nobis affuturum merito sperare debemus. [...] super electione ducis belli sive expeditione ipsa sumenda maximam olim difficultatem fuisse factam ostendit, cum incertum esset quinam regum aut principum in tam sancta expeditione in propria persona esset iturus, divisionemque etiam et attributionem locorum quae a nostris reciperentur et a Turcis subraherentur disputationem non mediocrem attulisse; [...] videtur nobis ut in tanta re non unus, sed plures belli duces Christiani principes constituentur, e quibus tres, si tot reperiri possint, vel ad minus duo reges e potentioribus personaliter cum suis copiis et classibus proficiscantur. Quanto namque plures reges belli hujus duces adinveniantur qui hoc sanctum onus in sese et personis suis suscipiant, tanto nempe major auctoritas ac dignitas reipublicae Christianae et fidei nostrae Catholicae accrescat, majorque proinde hostibus infidelibus metus ac terror incutietur. [...] nec haberetur ullum prorsus obstaculum quominus haec tam sancta expeditio quanto citius assumeretur, dummodo reliqui Christiani principes personaliter non euntes, vel saltem major eorum pars, condigne et rationabiliter contribuerint. [...]”: Woodstock, 1507. szept. 8.: BL Cotton Cleopatra C. VII f. 209.; Letters and Papers, II. 174–79.

⁸⁵⁹ „[...] infidelium vires, Turcorum, magnae sint et formidabiles, Christianorum tamen robur et potentia in tam justa causa longe praestantior ac validior est futura [...] si Trinitas regum ab Occidente veniens [...] hanc expeditionem in propria persona suscipere possit, nulla profecto esset difficultas quin unus saltem rex adinveniretur qui in sua propria persona esset iturus; quoniam nos, et si nullus alius princeps personaliter ire vellet, hanc militiam sub vestra sanctitate perlibenti animo in nostra persona susciperemus [...] libere loquamur, quicquid in hac sanctissima causa nos pro parte nostra sumus acturi, id in propria nostra persona, proprioque nostro exercitu et classe sumus facturi, et non aliter nec alio modo, quandoquidem ex his quae in persona nostra cum nostris militibus et navalibus copiis simus acturi, magis ac magis de divina clementia ac benignitate, ut certo putamus, simus promerituri. Postremo, quod attinet ad divisionem locorum ab infidelibus recipiendorum, non esset res ipsa tanti ut non facile inter personaliter euntes posset concordari”: uo.

⁸⁶⁰ 1509 máj 18.: Calendar Venice, I. 945.

⁸⁶¹ Setton, Papacy, III. 53–54.

⁸⁶² Janus Lascaris: *Informazione ad impresa contro a Turchi*. In: Iorga, Notes et extraits, VI. 51–55.

A másik oldalon meg kell vizsgálnunk a francia diplomáciát is. Mi motiválhatta a francia uralkodót abban, hogy a Tudor érdekek mentén tegyen lépéseket a magyar udvarban? Miért nem magának akarta megszerezni a York-örököszt XII. Lajos, s miért nem akarta felhasználni a személye jelentette út kártyát – ahogyan majd utóda, I. Ferenc teszi éveken keresztül. Erre a korabeli nagypolitika eseményei adnak magyarázatot.

1506 tavaszán Franciaország nagyon kényes helyzetbe került a nemzetközi porondon, mert XII. Lajos májusban egyetlen leszármazottját, Claude de France-t eljegyezte François d'Angoulême-mel, a későbbi I. Ferencsel. Claude azonban az 1504-es blois-i és az 1505. április 7-én megkötött hagenai egyezmény értelmében már Habsburg Károly infáns (a leendő V. Károly) jegyese volt, így a változtatás szakítást jelentett a Habsburgokkal kötött szerződésrel is.⁸⁶³ XII. Lajos igyekezett a nagyhatalmakkal elfogadtatni döntését. Követeket küldött Miksához és a magyar udvarba – többek között ez magyarázza a fent említett francia delegáció hazai jelenlétét⁸⁶⁴ –, és VII. Henrikhez is.⁸⁶⁵ De sem Anglia, sem a Habsburgok nem nézték jó szemmel e lépését. Rögtön tárgyalmi kezdtek Károly kasztíliai infáns és Tudor Mária eljegyzéséről. Az angol-német kapcsolatok ebben az időben igen szorosak voltak, így XII. Lajosnak gesztusokat kellett tennie ahhoz, hogy ne vívja ki maga ellen a két hatalom ellenszenvét. Az eseményeket bonyolította, hogy Anglia és Franciaország Spanyolországgal szembeni politikájuk ellentétes álláspontot képviseltek. 1504-ben meghalt Aragóniai Ferdinánd felesége, Kasztíliai Izabella. Végül, Habsburg Szép Fülöp ekkor érkezettnek látta az időt, hogy érvényesítse kasztíliai trónigényét. Ebben támogatta őt az angol uralkodó, míg a francia király Izabella férje, Aragóniai Ferdinánd követeléseinek adott helyt, s 1506 márciusában hozzáadta rokonát, Germaine de Foix-t, a magyar királyné unokatestvérét.⁸⁶⁶

Az említett lépések XII. Lajos ellen hangolták Angliát, ami veszélyeztette Franciaország biztonságát, így az 1506 júniusában Londonba francia küldött követ feladata VII. Henrik leszerelése volt.⁸⁶⁷ Felmerült egy Angoulême-i Margit, Ferenc nagyvére és az angol uralkodó közötti házasságkötés, valamint az is, hogy Lajos szakít szövetségesével, a flandriai belháborúban általa támogatott Károllyal, Geldern hercegével.⁸⁶⁸ 1506. augusztusában mégis úgy tűnt, mintha a legnagyobb egyetértés lenne a felek között, Franciaország, Aragóniai Ferdinánd és Anglia közös békeegyezményt kötöttek.⁸⁶⁹ Ebben az összefüggésben lehetett indokolt Killingworth félelme: ha Richard de la Pole francia kézre kerül, XII. Lajos kiszolgáltatja őt Angliának, hogy enyhítse a reá nehezedő diplomáciai nyomást.

Valójában az események nem ebbe az irányba haladtak. A francia követek még Magyarországon és Ausztriában tárgyaltak, amikor XII. Lajos számára kedvező fordulatok sora történt. 1505. szeptember 25-én váratlanul meghalt Szép Fülöp, így a spanyol trónviszály nem gerjesztett további feszültséget a francia-angol kapcsolatokban. I. Miksa is szokatlan nyugalommal fogadta unokájának, Habsburg Károlynak a kikoszorúzását, mert császárrá koronázásának előkészítésével volt elfoglalva, s lekötötték a magyarokkal való konfliktusok is.⁸⁷⁰ Ebben a helyzetben XII. Lajosnak nem kellett tartania a Tudor-Habsburg koalíció franciaellenes szándékaitól, s így szabadon fordulhatott Richard de la Pole sorsa felé,

⁸⁶³ Györkös, Fehér Rózsa, 436.; Wiesflecker, Maximilian, I. 314.

⁸⁶⁴ Auton, Chroniques, IV. 51–61.

⁸⁶⁵ Miksa viszont sietett értesíteni Henriket a hitszegésről. PRO C 47/32/26.; Letters and Papers Henry VII, I. 301.

⁸⁶⁶ Már 1505 októberében tárgyalnak: Le Glay, Négociations, I. n. 72.; Frederic J. Baumgartner: *Louis XII*. Paris, 1996. 190–191.; Györkös, Fehér Rózsa, 436.; Wiesflecker, Maximilian, I. 314.

⁸⁶⁷ Györkös, Fehér Rózsa, 436.

⁸⁶⁸ uo.

⁸⁶⁹ XII. Lajos levele VII. Henrikhez: BL Add. MS 21382 f. 9.; Letters and Papers Henry VII, I. 289.; Guicciardini, II. Lib. VI. cap. XVI. p. 165.

⁸⁷⁰ Wenzel, Sanuto, II. 834–837; Fraknói, Küzdelem a nemzeti királyságért, 142–160.; Kleinschmidt, Ruling the waves, 174–75.; Janssen, Frankfurts Reichs-correspondenz, II. n. 904–905. A velencei követ szerint sem akart franciaellenes fellépést. Quirini, Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato, 32.

akit, most már mint fontos üt kártyát, nem akart veszni hagyni s nem akarta, hogy a Tudorok kezébe kerüljön. Ezzel szembefordult hónapokkal azelőtti politikájával is. Az 1507-es konstanzi Reichstagról jelent velencei követ viszont már azt pedzegette, hogy ugyan a császár a Romzuggal van elfoglalva, de Itáliába való vonulását a franciák itáliai érdekeltségeivel szemben akarja kihasználni.⁸⁷¹ Azaz jól jöhetett de la Pole akkor is, ha a franciák szembekerülnek a Habsburgokkal, s akkor kell, hogy számítsanak a Tudorok érdekei. Henrik támogatása megnyeréséhez pedig jól jöhet a francia kézben lévő York-herceg.

VII. Henrik továbbra is tartott a York-házi örökösötől, s minden követ megmozgatott, hogy Edmund mellé zárhassa a Towerben. Sorozatosan arról számolnak be a de la Pole-ok követői, hogy Henrik mindenkit „meg tud rontani arannyal és ezüsttel”, csapatostul küldi rájuk a gyilkosokat, hogy „elpusztítsa” ket.⁸⁷² Richárdot azonban, „ezt az ügyes és körültekintő embert, aki ravaszul és nagy fortéllyal igazodott el ebben a fergeteges viharban, sem hálóval, sem kelepccével nem lehetett csapdába ejteni”.⁸⁷³ VII. Henrik továbbra is közeledett Miksához, és próbálta rávenni, mozdítsa el Richard kiadatását. Szép Fülöp halála (1506. szeptember 25.) után Ausztriai Margit vissza akart térni az intercurus malustól.⁸⁷⁴ Richard kiadatásával esetleg az angolokat rá lehetett venni, hogy visszavonják a Flandriára káros szerződést, így 1507. tavaszán Margit és Miksa ez irányban tett lépéseket. 1507. júniusában, mikor Richard magyarországi aktivizálódásáról és a liège-i püspöknek írt leveléről tudomást szereztek Angliában, Henrik új kereskedelmi egyezményt kötött a Habsburgokkal, visszavonta a rossz emlékű intercurus malust,⁸⁷⁵ majd ezt meg is pecsételték egy újabb házassági tervezettel Károly és Henrik leánya, Tudor Mária között (1507. december 21.).⁸⁷⁶ Érdekes, hogy Károly és Mária eljegyzésének a terve akkor merül fel először, amikor Miksa hírt adott Henriknek Richard de la Pole magyarországi tartózkodásáról, 1506. szeptemberében, amikor a császár megpróbált a házasság érdekében ebből is két kovácsolni.⁸⁷⁷ Ugyanakkor, 1507 végén a Tudorok és a Habsburgok örökbarátsági szerződést is kötöttek, ami kijelölte Anglia orientációját a következő években.⁸⁷⁸ Amikor már Edmund de la Pole-t vasra verték a Tower mélyén, a már igen koros VII. Henrik még ekkor is további lépéseket tett a Szavojai Margittal való házasságra, pedig azt gondolhatnánk, már nem annyira óhajtotta a frigyét, hiszen a tárgyalások meghiúsodtak már néhányszor a saját hibájából.⁸⁷⁹ Henrik többször is felelevenítette a házasságot – lehetséges az okból, mert még mindig nyomást kívánt gyakorolni Miksára, hogy kerítse kézre a másik Yorkot is.⁸⁸⁰ A továbbiakban Miksa, majd Fülöp is újra áldását adta Margit hercegnő házasságára az angol királlyal.⁸⁸¹ Még 1508-ban is megerősítették a szerződést.⁸⁸² Ugyanígy,

⁸⁷¹ Quirini, Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato, 45.

⁸⁷² Letters and Papers Henry VII, I. 184., 419.

⁸⁷³ Hall, The Union, 495.; Holinshed, Chronicle, III 529.; Grafton, Chronicle, 225.; Temperley, Henry VII, 228.

⁸⁷⁴ Letters and Papers Henry VII, I. 327–31.

⁸⁷⁵ Új egyezmény: PRO E 30/708.; Rymer, Foedera, XIII. 168.; Pollard, Reign of Henry VII, II. 324.; Busch, England, 197–8.

⁸⁷⁶ PRO E 30/705., E 30/706.; Rymer, Foedera, XIII. 171.; 189.; 200.; Pribram, Österreichische Staatsverträge, n. 11.; 1506?. Henry VII, to Tho. Wolsey; instructions: BL Cotton MS Galba B. II f. 20.

⁸⁷⁷ PRO C 47/32/26.; Letters and Papers Henry VII, I. 303.

⁸⁷⁸ 1507. dec. 21.: BL Add. 48001 (Yelverton MS 2) 45. fos. 264b-71.; IBT, 35.; Miksával újra megerősítik az 1502-es egyezményt. BL Add. MS 48001 (Yelverton MS 2) 46. fos. 272–74.

⁸⁷⁹ Miksa képviselői hiába várják az angol követeket Mechelenben: 1506. júl.: Letters and Papers Henry VII, I. 153–54.; Henrik válasza: Greenwich, 1506. aug. 12.: Letters and Papers Henry VII, I. 155–62.

⁸⁸⁰ 1506. máj. 10.: Rymer, Foedera, XIII. 127.; máj. 15.: PRO E 30/1399., E 30/1724., E 30/1725.; 1506. máj. 29.: PRO E 30/1296.; Chmel, Urkunden, 236. Ezt a francia diplomácia veszélyesnek ítélte: Amboise, I. 64.

⁸⁸¹ Henrik levele: 1506. júl. 16. PRO E 30/1400/2.; Miksa levele: 1506. júl. 20.; Lettres inédites de Maximilien. Pays-Bas, II. n. 126. Henrik válasza. 1506. aug. 12. uo. nos. 115–116.; 1506. aug. 19.: Chmel, Urkunden, 245.; 1506. okt. 1.: uo. 253.

⁸⁸² 1508: PRO E 30/707.; E 30/709., E 30/718., E 30/719., E 30/1727.

1508 szén újfent meger sítették Károly herceg és Tudor Mária eljegyzését.⁸⁸³ Azért gondolom, hogy VII. Henriknek szüksége volt még 1508-ban is Miksa támogatására a York-trónkövetel ellem, mert vállalta, hogy 100 ezer dukát kölcsönt ad a császárnak.⁸⁸⁴ Mi több, hihetetlenül nagy, szinte irreális értékben (50 ezer dukát fejében) vett zálogba egy ékkövet, a *fleur de lys* nevű drágakövet, ami megint csak arra utal, le akarta kötelezni a császárt.⁸⁸⁵ Ezen kívül az angol királyság néhány bárója ugyancsak kötelezettséget vállalt, hogy 50 ezer dukátot ad „kölcsön” Miksának.⁸⁸⁶ John M. Currin számításai szerint csak 1505 és 1509 között, tehát még évekkel Edmund de la Pole elfogása után is Anglia tetemes összeggel, 226 ezer fontnyi „kölcsönnel” támogatta Miksát.⁸⁸⁷

Cunningham úgy véli, VII. Henrik 1507-ban is megpróbált hatást vagy nyomást gyakorolni a magyar királyra, de Ulászló visszautasította Henrik kérését, mivel – szerinte – Richárd évjáradékot kapott a magyar udvartól. Bár több angol szerző is feltételezi, nem tudjuk bizonyosan, hogy Richard kapott-e évjáradékot Ulászlótól, valamiből azonban néhány hónapon keresztül fenn kellett tartania magát és csekély számú kíséretét. Seward és Hanham azt is tudni véli, egészen Ulászló haláláig részesült a járadékban.⁸⁸⁸ Nem zárható ki tehát, hogy Magyarországról kapott juttatást, hiszen a királyné rokonaként élt hónapokon át az országban. Egyetlen forrás támasztja alá, hogy Ulászló pénzén élt: 1515-ben egy angol követjelentés szerint „kapott évjáradékot Magyarország királyától”. A jelentés azonban vonatkozhat mind a közel, mind a régmúlta is, azaz a követ utalhatott arra is, hogy annak idején kapott a királytól évjáradékot, mivel arról beszél, most kitől remél és kap pénzt.⁸⁸⁹

Hogy mi történt valójában Richarddal 1507 után, arról keveset tudunk. Lehetséges, hogy még egy nyomatékosabb kérés hatására – egyszer már kapott Ulászló pénzt Angliától – Richard kénytelen volt továbbállni Magyarországról is. Nem tudjuk azonban, hogy Henrik már 1506-ban, vagy akár később is követet küldött volna közvetlenül Magyarországra. Nem tudjuk, Richard mikor hagyta el Magyarországot. Annyi bizonyos, hogy 1509-ben még a trónra lépő VIII. Henrik is kivetette az általános kegyelem hatálya alól a de la Pole-okat.⁸⁹⁰ Hampton és Richardson is azt feltételezi, 1510-ig maradt Magyarországon.⁸⁹¹ Mindezt azonban csak arra alapozza, hogy Miksa 1510-ben arra kérte Ausztriai Margitot, hogy küldjön egy követet az új angol királyhoz, hogy kegyelmet eszközöljön ki „Richard számára, aki itt van vele”.⁸⁹² Feltehetően az is, hogy 1507 óta, 1510-ig Ulászló udvarában élt. Seward szerint 1509 februárjában hagyta el Magyarországot, amikor a király kíséretében Prágába ment, majd onnan feltehetően tovább is állt újfent a császár segítségét kérve Freiburgban. Ezt arra alapozza, hogy 1510 végén Miksa levelet intézett Szavojai Margithoz, Flandriai

⁸⁸³ PRO E 30/1720.

⁸⁸⁴ PRO E 30/1736.

⁸⁸⁵ PRO E 30/717., E 30/713.; BL Add. Charters 1262.

⁸⁸⁶ *The corporation of Southampton: Letters and loose memoranda*. The Manuscripts of the Corporations of Southampton and Kings Lynn. Eleventh report, Appendix; part III. London, 1887. 113–14.

⁸⁸⁷ Currin, *English international relations*, 33.

⁸⁸⁸ Például Richardson, *Magna Carta*, 269.; Seward, *White Rose*, 183.; Hampton, *Edmund de la Pole*, 474.

⁸⁸⁹ „[...] et dit ousy quil a quelque pension du Roy de Hongerie”: Charles Somerset, Worcester grófja jelentése Wolseynak, a Richard de la Pole-t megfigyelő kémjelentésekről: Tournai, 1515. nov. 16: *Records and correspondence concerning England and France, 1518–1520, including items sent by King Henry VIII of England (1509–1547)*: BL Cotton MS Caligula D. VII fos. 31–35. Somerset jelentése: f. 32. Kémjelentés: J. Thuvianville és J. Russell, illetve beszámoló egy merénylet megszervezésének kísérletéről (1515. nov. 14.) uo. f. 31; f. 33.; *Letters and papers Henry VIII, II. part 1*. n. 1163.; Ellis, *Original letters*, Ser. 3. Vol. I. 208–12. [Kép III/4.]; Worcester korábbi jelentése Wolseynak a de la Pole utáni nyomozásról Metzben, Lotaringiában: 1515. aug. 14.: BL Cotton Galba B. V f. 300.; *Letters and Papers Henry VIII, I/1*. n. 809. Megbízást ad arra, hogy elfogja a herceget a városban. Lotaringia hercegeétől úgy értesült, de la Pole a francia király pénzén él.

⁸⁹⁰ 1509–1510: *Letters and Papers Henry VIII, I/1*. nos. 7., 438.

⁸⁹¹ Richardson, *Magna Carta*, 269.; Hampton, *Richard de la Pole*, 536.

⁸⁹² „[...] vouloir donner grâce et pardon au jeusne duc suffolc qui est par deçà, et lui consentir retourner en son dit royaume”: *Letters and papers Henry VIII, I/1*. n. 646.; Le Glay, *Correspondance*, I. n. 355.

régenséhez, melyben arra kéri, próbálja meg „rávenni az angol királyt, hogy adjon kegyelmet az ifjabbik Suffolknak”.⁸⁹³ Ez azonban nem bizonyítja, hogy de la Pole a császárnál lenne, legfeljebb azt, hogy újra felvetődött a York-örökös ügye.⁸⁹⁴ Hampton felteszi, hogy csak 1510-11 telén hagyta el Ulászlót, amikor a király Sziléziába ment. Lehet, Richard már 1509 elején távozott, amikor a király Csehországban időzött II. Lajos koronázásán.⁸⁹⁵ De la Pole-nak azonban újra nyoma veszik, s csak 1512-ben, a francia király udvarában bukkan fel, aki „királlyá akarja tenni”.⁸⁹⁶ Richardot 1512-ben mindenesetre valóban a francia udvarban találjuk, ahol XII. Lajos – aki éppen újból konfliktusban állt Angliával – elismerte angol trónigényét.⁸⁹⁷ Seward felteszi, hogy azért kerülhetett a francia hadseregbe, mert rokona, unokafivére Odet de Foix-Grailly, Lautrec vikomtja, Franciaország marsalljának kompániájába állt, s t, még egy rokoni szálát is lehet találni, hiszen rokona, III. Foix Katalin navarrai királyné (1483–1517) – Anna magyar királyné unokanővére s a magyar trónörökös, Lajos unokanője – országáért harcolt a francia oldalon, az angolok által is támogatott Aragóniai Ferdinánd ellenében.⁸⁹⁸ Richard 1513-ban, Edmund halála után már francia támogatással, saját jogán emel igényt a trónra. De la Pole 12.000 zsoldosból álló expedíciós hadsereget szervezett a szigetország elfoglalására, de az 1514-es béke megghiúsította szándékait.⁸⁹⁹ Már I. Ferenc idején, 1523-ban, ismét lehet séget kapott egy angliai inváziós terv kidolgozására a skót régenssel, John Stewarttal, Albany hercegével együtt, de egy újabb békével reményei ismét elszálltak.⁹⁰⁰ Utoljára 1525-ben, a Paviánál harcoló francia csapatok egyik vezetőjeként találkozunk vele, ahol elesett.⁹⁰¹

Végre VIII. Henrik is megnyugodhatott, aki, velencei híradások szerint is mindig is tartott az utolsó Fehér Rózsától, s megszállottan küzdött kézre kerítéséért.⁹⁰² Amikor trónra lépett, szinte egyedül a de la Pole-fivérek nem részesültek a kihirdetend általános amnesztiában.⁹⁰³ Amikor 1513-ban elhagyta Angliát és francia hadjáratára indult, s mivel még akkor is lázadástól tartott, nem merte életben hagyni a Towerben sínylődő Edmundot, Suffolk grófját – pedig 1506-ban apja eskü alatt tett ígéretet Habsburg Szép Fülöpnek, hogy megkíméli az életét.⁹⁰⁴ Henrik szinte szinte félelemmel beszélt mindig is Richard de la Pole-ról, a „mi lázadónkról”, a tekintélyes hírnevet szerzett francia hadparancsnokról, akinek a zászlaja alá az 1510-es években seregnyi York-párti lázadó állt és egy jelentősen német zsoldos egységet is vezetett. S t, 1513-ban még maga VIII. Henrik ellen is harcolt.⁹⁰⁵ Ezért is kellett bátyjának meghalnia, a milánói követ azt jelentette, VIII. Henrik még 1513-ban is fegyveres

⁸⁹³ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 646.

⁸⁹⁴ Seward, White Rose, 184.

⁸⁹⁵ Hampton, Richard de la Pole, 536.; Cunningham, „Pole, Richard de la (d. 1525)”, ODNB.

⁸⁹⁶ „[...] re di Franza á levato in fama uno il quale fo fiolo di la sorela dil Re, che amazó il Re pasato de Ingalterra, e dicesi el vole mandare in Anglia e darli favore che sia Re.”: 1512. jún. 8.: Calendar, Venice, II. n. 172.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1223.; Sanuto, XIV. 299. Bár ezt Seward Edmund de la Pole-ra vonatkoztatja, aki még akkor élt. Véleményünk szerint Lajos ebben a kontextusban Richárdot érthette, hiszen kevés információja lehetett arról, mi van a nyolc éve a Tower mélyén senyvedő Edmundal, nem remélhette, hogy t praktikusán még trónesélyesként léptesse fel. Edmundot azonban hivatalosan azért végezték ki, mert leveleket váltott fivérével, s ezt milánói követjelentés is megerősíti. Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 2072. Illetve a firenzei követ úgy tudja, azért, mert Richárdot XII. Lajos elismerte Anglia királyának. Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1911.

⁸⁹⁷ Calendar Venice, II. n. 172.

⁸⁹⁸ Seward, White Rose, 185.; Hampton, Richard de la Pole, 526.

⁸⁹⁹ Hall, Chronicle, 569.

⁹⁰⁰ Ridley, Henry VIII, 142–145.

⁹⁰¹ Fest, An English pretender, 615; Jean Jacquart: *François Ier*. Paris, 1981. 166.; Györkös, Fehér Rózsa, 441.

⁹⁰² Seward, White Rose, 181.

⁹⁰³ Seward, White Rose, 177.

⁹⁰⁴ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 2072.; Alexander, The first of the Tudors, 208.; Hampton, Richard de la Pole, 526.; Pollard, Reign of Henry VII, I. xxvi–xxvii.

⁹⁰⁵ Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 1315., 1575.; Seward, White Rose, 186–88.; Hampton, Richard de la Pole, 526.

felkelést is tartott, s attól, a francia fegyverekkel és sereg élén harcoló York átkel Angliába. Meg is próbálta, 1514-ben 12.000 francia zsoldban álló lasknecht élén Normandiába vonult, de végül nem tudott átkelni.⁹⁰⁶

Richard de la Pole magyarországi menedékét nem csupán az angol-magyar, vagy magyar-francia kapcsolatok szemszögéből lehet értékelni, hanem a Jagelló-Magyarország és a Német-Római Császárság, a Szentszék és Velence viszonyrendszerének a tükrében. Befogadása áttekintésével arra igyekeztem rávilágítani, hogy Magyarország milyen szerepet játszott a 16. század elejének diplomáciai, nagypolitikai konstellációjában, a Jagellók helyén a kor velencei-pápai-francia-birodalmi viszonyrendszerében. Az oszmán nyomás intenzitásának megnövekedése előtt Magyarország sokat mozgott nemzetközi tekintélyben: ebben van szerepe Ulászló francia házasságának, illetve angol-francia kapcsolatainak. Az angol politika, a Valois-k és a Jagellók kapcsolatai azt látszanak igazolni, Magyarország olyan hatalom volt még 1526 előtt is, amellyel számoltak akár Londonban, akár Párizsban, akár Velencében. A Fehér Rózsa „menedéke” egy lépcsőfok azon az úton, amely a Cambrai-i Liga felé vezet.

⁹⁰⁶ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 2072.

IV. Adalékok II. Ulászló nyugati külpolitikájához: Magyarország, Anglia és a Cambrai-i Liga

Jelen fejezetben azt vizsgálom, milyen szerepet játszott a Magyar Királyság és Anglia a 16. század első éveinek meghatározó hatalmi összeütközésében. 1508. december 10-én a Pápaság, Franciaország, a Német-Római Császárság és Aragónia katonai szövetséget kötött Cambrai-ban a Velencei Köztársaság ellen. Magyarország és Anglia szerepe párhuzamos volt a cambrai-i konfliktus első szakaszában: szinte azt mondhatjuk, hogy az egyedüli hatalmak, akikre a Köztársaság számíthatott az a Tudorok és a Jagellók voltak, akiknek közösek voltak az érdekeik: nem kívánták, hogy a Habsburgok és a Valois-k felosszák egymás között Lombardiát és a *terra fermát* és így megbontsák az itáliai – Lorenzo de' Medici szavaival élve – „hegedúrjainak” harmóniáját. Milánó bukása és Firenze Savonarola uralmát követő hanyatlása egyébként is arra készítette a kortársakat, hogy kettő között erővel Itáliára figyeljenek.

Anglia és Magyarország párhuzamos politikai konstellációja már megfigyelhető volt a 16. század legelején, még a cambrai-i konfliktust megelőzően, mégpedig Velencét illetően. Alapvető volt, hogy mind a Magyar Királyság, mind a Tudor monarchia megakartárizni jó, illetve semleges viszonyát a Signoriával kapcsolatban. Mindkét monarchia közvetítésre is vállalkozott a Serenissima és ellenfelei között. A velencei köztársaság a pápai állam több birtokát elfoglalta. Ezek visszaszerzésére a pápa szövetségeseket keresett. Ilyen szövetségest véltek találni Magyarországon és Angliában is. 1504 júliusában azzal a kéréssel fordult Ulászlóhoz, hasson a köztársaságra, hogy az egyházi állam további háborgatásától tartózkodjon, az elfoglalt várakat, városokat adja vissza.¹ Ulászló teljesítette a kérést.² Beriszló Pétert háji prépostot és Kövendi Székely Miklós jajcai bánt küldte a Signoriához.³ Ez ügyben a köztudottan Velencével igen közeli viszonyban álló Bakócz Tamáshoz is levelet intézett.⁴ Ugyanezen célból fordult II. Gyula pápa 1504-ben Angliához, igaz, VII. Henriket arra próbálta rábírni, álljon el a Köztársaság támogatásától.⁵ Gyula pápa Magyarországot illetően sem elégedett meg a közvetítéssel, azt remélvén, II. Ulászlót is eltántoríthatja a Köztársaságtól, de Beriszló küldetéséhez sok reményt fűzött.⁶ A magyar követ két hónapig közvetített Velencében, decemberben tért haza. Ha sikert nem is ért el, háború nem tört ki a Szentszék és a Serenissima között.⁷ II. Ulászló sem akart konfliktusba kerülni az országnak segélyt folyósító Köztársasággal, és Angliához hasonlóan a kiegyezésért járt közben.⁸ Magyarország és Velence között 1504. február 15-én új szövetség kötöttet, melynek értelmében a Köztársaság évenként 30.000 aranyat fizet.⁹ (1504 elején, még Beriszló és Székely küldetése előtt Lónyai Albert zenggi kapitány járt Velencében, mivel a Köztársaság az évi fizetését sürgesse, és lehetséges, hogy informálisan már szóba került Ulászló magatartása II. Gyula ellenségeskedése közepette.¹⁰) A pápa nyomására sem fordult szembe azonban sem Anglia, sem Magyarország Velencével. A segélypénzek is folytak a magyar kincstárba. 1507-ben is járt követ Velencében, ismét Lónyai Albert.¹¹ Néhány évvel később,

¹ Dispacci di Antonio Giustinian, III. 40.

² Theiner, Vetera monumenta, II. n. 739.

³ Tóth-Szabó, Szatmári [<http://mek.oszk.hu/05600/05660/html/03.htm#120> – 2014. márc. 7.]; Theiner, Vetera Monumenta, II. n. 741.; Vita Petri Berislavi, II. 228.

⁴ Theiner, Vetera monumenta, II. n. 741.; Iványi, Adalékok, I. 149.

⁵ RI XIV,4,2 n. 21018. [http://www.regesta-imperii.de/id/1504-03-20_3_0_14_4_1_1515_21018 (Abgerufen am 27.03.2013)]; Giustinian, Dispacci, III. 107–110.

⁶ Sanuto, VI., 67., 71.; Wenzel, Sanuto, II. 129.; Giustinian, Dispacci, III. 161, 180.

⁷ Sanuto, VI., 113.; Wenzel, Sanuto, II. 133.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 741.; Margalits, Horvát, II. 489.

⁸ 1504. júl. 18.: Mon. Vesp. IV. n. 122. Isvalies tudatja a Signoria követével, hogy a magyar király Velencébe küldi titkárát, Beriszló Pétert. Giustinian, Dispacci, III. 180.

⁹ Lónyai Albert velencei követségei, n. 6.; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 178–179.

¹⁰ Lónyai Albert velencei követségei, nos. 7–8., 13–17.

¹¹ Lónyai Albert velencei követségei, nos. 13–21.

1508-ban is járt Beriszló Péter, már mint fehervári prépost Velencében és Rómában, s közvetített a pápa és a Köztársaság között.¹² Sőt, a kibékülés sürgetése mellett a követ arra kérte a pápát, hogy a hozzá létre a keresztény fejedelmek egyetemes szövetségét a török ellen.¹³ A pápa ígérte, hogy a császár és a francia király kibékítésén, majd a törökök ellen nagy hadjárat létesítésén fog munkálkodni.¹⁴

A Cambrai-i Liga id szakában, az ún. Cambrai-i Háborúban Magyarország és Anglia magatartása igen hasonló, ugyanazon érdekek mentén politizálnak, mozgásterük és az európai konstelláción belül elfoglalt szerepük párhuzamos. Mondhatni a kortársak úgy ítélték meg, Velence legy részéhez a két hatalom megnyerésén át vezet az út, Anglia és a Jagellók-államai alkotják a mérleg nyelvét, s ha ket is csatlakozásra bírják, térdre kényszeríthetnék a Serenissimát, és gyökeresen új hatalmi helyzet állna el Itáliában. Épp ez volt azonban, amit egyikük sem akart, sem az ifjú VIII. Henrik, sem Ulászló. Anglia a Mediterráneum-beli kereskedelmi érdekeit látta veszélyeztetve, ha az egyensúly potenciális fenntartója, Velence letnik a színr l, s a francia grandeur egész Itáliát bekebelezi. Magyarországnak ezzel párhuzamosan kellett diplomáciai mozgásterét fenntartania, a saját, évtizedek óta kivívott pozícióit védelmeznie. Szembe kellett néznie azzal, hogy egy, a régóta rendszeres segélypénzeket utaló Köztársaság elleni fellépés esetén, még ha az egy mégoly csábító, de kézzelfoghatónak és valósnak nehezen mondható reménnyel töltötte is el a Királyság vezető politikusait – ti. a Liga Dalmácia visszaszerzésének mézesmadzagját lebegtette –, a török természetszer leg aktivizálódna, hiszen 1510-ben jár le az oszmánokkal kötött 1503-as fegyverszünet, s egy török katonai akciót akár az ily módon immár ellenséggé váló Signoria is támogathat. Velence Magyarország egyik legfontosabb szövetségese volt az egyre erősöd és más hadszíntereken terjeszked török hatalommal szemben. Nem lehetett tudni mit hoz az oszmán trónöröklés, hiszen az id söd s békepárti II. Bajazid bármikor eltávozhatott az él k sorából. A Padisah 60 éves múlt, fiai, Szelim és Ahmed (ehzade Ahmet) pedig ekkor már évek óta véres harcot vívtak az utódlásért. 1510 tavaszán és nyár végén is járt török követség Magyarországon.¹⁵ Újabb veszélyt sejtetett már az is, hogy már az 1503-as török-magyar békéb l kihagyták a moldvai és a havasalföldi fejedelmeket, így kívánván leválasztani és elszigetelni a Magyar Királyságot a keresztény államok közösségét l. Ezzel akarták még inkább kiszolgáltatni és kétoldalú kapcsolatok keretében mindinkább az oszmán elképzelések elfogadására bírni. Velence saját érdekében már 1502-ben kész volt arra, hogy ejtse érdekeinek Magyarországgal való közös portai képviselőtét, és belemenjen a kapcsolatok kétoldalú szabályozásába a szultánnal. A Signoria lemondott arról, hogy újonnan kötendő szerződéseit automatikusan kiterjesszék Magyarországra is, ezért kellett utóbb Ulászlónak külön békét kötnie.¹⁶ Fél volt, hogy egyetlen való s a védelemért áldozni is hajlandó szövetségesét is könnyen elveszíti a Jagelló-kormányzat Dalmácia oltárán. Dalmácia birtoka immár majd 100 éve hivatalosan is a velenceieké volt, s már nem jelentette azt, hogy egy *membrum regni*, a Szent Korona részének esetleges visszaszerzése olyannyira nagy hatást gyakorolt volna a magyar közvéleményre, mint mondjuk az Anjouk idején. A magyar politikai elit józanabbik része, a reálpolitikus Bakócz és Szatmári, ha nem is álltak egy oldalon, tisztában voltak azzal, hogy Dalmácia megszerzése inkább ny göt jelentene az országnak, s a törökt l való megvédése meghaladná a királyság erő forrásait. Már a

¹² Mon. Vesp. IV. n. 146. p. 172.; Vita Peri Berislavi, II. 217–281.; Margalits, Horvát, I. 108., 259., 270., 654.; II. 489., 495.; Fraknói, Szent-szék, II. 262.; Theiner, Vetera Monumenta, II. nos. 740–741.; Katona, Historia critica, XVIII. 334., 346., 383., 513.; Kubinyi, Magyarok a kés -középkori Rómában, 85.; Mon. Vesp. IV. n. 1508.

¹³ Sanuto, VII., 256., 344., 346., 398.; Wenzel, Sanuto, II. 149.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 785.

¹⁴ Theiner, Vetera monumenta, II. n. 785.

¹⁵ Lakatos, A tatai országgyűlés, 30.

¹⁶ Török követség, 1512: Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 197.; Nettleton Fisher, The foreign relations of Turkey, 87-88.

Serenissima is nehezen volt képes védeni a dalmáciai pozícióit a tengeren egyre erősebb és az 1500-as évek óta a tengeri hadviselésben is egyre több sikert elérő oszmánokkal szemben. Reális veszély volt, hogy mint például Otranto polgárai, Zára vagy Spalato lakói is egyszer arra ébrednek, lófarkas zászlós gályák hajóznak be a kikötőikbe. Magyarország teljes gazdasági teherbíró képességét lekötötte a végvárak fenntartása, azzal együtt, hogy időnként Miksa és a Birodalmi Gyűlés is adakozott a Krajnát és Stájerországot védő horvát-szlavón végek védelméhez. Senki sem akarhatta, hogy több száz kilométerrel és többtucatnyi erővel megnövekedjék a végvárak – ezt jelentette volna a velenceiek által fenntartott dalmát várak visszaszerzése. A Cambrai-i Liga vezető hatalmai éppen lebeszélni akarták Magyarországot, arról, hogy 1510-ben újra megegyezzenek a törökkel¹⁷ – hiszen a koalíció névlegesen az oszmánok ellen szólt, és a francia király arról ábrándozott, Itáliát birtokba véve a török ellen vezet egy újabb nagy *passagium generalé*t. Mindez azt jelentette volna, hogy Magyarország feladja mindazt, amit Mátyás okos reálpolitikájával felépített: a törökkel való együttélést, a *modus vivendi*t. Mátyás örökségének folytatói ezt semmi esetre sem akarhatták. Talán már az is hiba volt, hogy a tatai kongresszus után, 1510 augusztusában II. Ulászló és tanácsosai elhalasztották a békekötést a törökkel és egy évre kötöttek csak fegyverszünetet a lengyel királlyal közösen.¹⁸ Döntésüket már rögtön az után próbálták meg mentegetni, hogy gyakorlatilag felbomlott a Liga, és a pápa egy franciaellenes Szent Szövetséget hozott létre. 1511 nyarán nyoma sem volt a török béke felbontása igényének és egy Velence ellenes magatartásnak: Magyarország és Lengyelország fegyverszünetet kérve indított követet a Portához, majd – mivel szerencsére még élt II. Bajazid – öt éves békét kötöttek. A szultán gyengélkedését ismerve azonban nem tudhatták, hogy mennyit ér a Padisah szava, mit ér az általa aláírt okmány a fegyveres beharcolások közepette, és Bajazid mennyire és meddig lesz még ura a helyzetnek. Ekkor már azonban késő volt, és Ulászló bánhatta, hogy bármeddig is hallgatott a császári és a francia követek szavára.¹⁹

A Cambrai-i Liga valójában Magyarország reálisan gondolkodó vezetői számára annyit jelentett, hogy tessék-lássék ugyan csatlakozunk, nehogy a főbb hatalmak együttes koalíciójával szemben elszigetelődjünk, és ezzel kivédjük Miksa esetleges újabb magyarországi trónkövetelését, de soha nem távolodunk el a prioritást jelentő velencei kapcsolattól. Itt jöhet be a képbe a magyarországi vendégszeretetet élvező Fehér Rózsa távozása is: lehetséges, hogy Richard de la Pole azért kell, hogy 1509-ben vagy 1510-ben tovább álljon Magyarországról, mert Anglia érdekei közeledtek Velence másik szövetségese, Magyarországa felé. Felvetettük, hogy az angol történetírók sem tudják biztosan, de la Pole mikor távozik a Jagelló udvarból. Lehetséges, hogy egészen 1510 végéig marad. Elképzelhetjük, hogy Richard de la Pole azért bukkant fel 1512-ben XII. Lajos francia királynál és hagyta el mind a magyar, mind a császári udvart, mert idő közben Magyarország és Miksa is egy platformra helyezkedett Angliával, belépve a Velencét-támogató Szent Szövetségbe.²⁰ Így azonban, még ha a Habsburgok és a Jagellók az idősebb VII. Henrikkel szemben el is

¹⁷ Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 199.; Margalits, Horvát, II. 495.; Nettleton Fisher, The foreign relations of Turkey, 100.; Wiesflecker, Maximilian, IV. 225., AT. I. n. 232.; Kosáry, Magyar külpolitika, 101.

¹⁸ Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 199.; AT I. n. 245.; Margalits, Horvát, II. 495.

¹⁹ szept-okt.: Kosáry, Magyar külpolitika, 102.; Ljubić, Commissiones Venetae, 127.; Wenzel, Sanuto, II. 220., Nettleton-Fisher, The foreign relations of Turkey, 100.

²⁰ „[...] re di Franza á levato in fama uno il quale fo fiolo di la sorela dil Re, che amazó il Re pasato de Ingalterra, e dicesi el vole mandare in Anglia e darli favore che sia Re.”: 1512. jún. 8.: Calndar, Venice, II. n. 172.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1223.; Sanuto, XIV. 299. Bár ezt Seward Edmund de la Pole-ra vonatkoztatja, aki még akkor élt. Szerintem Lajos itt Richardot érthette, hiszen kevés információja lehetett arról, mi van a nyolc éve a Towerban senyvedő Edmunddal, nem remélhette, hogy a trónesélyesként léptesse fel. Edmundot azonban hivatalosan azért végezték ki, mert leveleket váltott fivérével, és ezt milánói követjelentés is megerősíti. Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 2072. Illetve a firenzei követ úgy tudja, azért, mert Richárdot XII. Lajos elismerte Anglia királyának. Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1911.

tudták „játszani”, hogy nincs náluk esküdt ellensége, a Fehér Rózsa, az ifjú és energikus, uralkodását egy sor kivégzéssel, többek között Suffolk grófja lenyakazásával kezdte fiával, VIII. Henrikkel szemben már nem tehették meg. Ez esetben Richard de la Pole-nak nem lehet maradása. Nem véletlen, hogy trónralépte után az ifjú király első intézkedése az volt, hogy 1509. április 30-án az általános kegyelem hatálya alól kivette Richard de la Pole-t.²¹ Logikusnak tűnik, hogy de la Pole éppen akkor ment a francia udvarba, amikor úgy ítélte meg, egyedül ott lehet biztonságban, mert a francia király lesz az Angliát és a császárt is magában foglaló pápai liga fő ellenfele.

1. Az európai diplomáciai helyzet 1508-ban

Már Cambrai elött pattanásig feszültek az indulatok Miksa és Velence között. A császár meg is támadta a városállam területeit. A harcok igen közel folytak Magyarországhoz, a Habsburgok kénytelenek voltak visszavonulni és Triesztet és Fiumét el is veszítették.²² Úgy tűnt, Miksa Velencét egyedül képtelen térdre kényszeríteni, s ennek érdekében továbbra is fenn kívánta tartani angol szövetségét, s VII. Henriket is a Köztársaság ellen akarta fordítani.²³ Ugyanezzel próbálkozott a Jagellók tekintetében. Az 1508-ban kötött fegyverszünetben Miksa együtt sorolta fel szövetségesei között Angliát és Magyarországot.²⁴

VII. Henrik uralma végéig érdekelt maradt az itáliai politikában, s a velenceiek támogatására a Cambrai-i Liga ellenében is aktivizálta magát.²⁵ Az idős és beteges Tudor uralkodó a Cambrai-i Liga tárgyalásairól sem akart kimaradni, mindvégig tisztában volt az európai konstelláció alakulásával, de mindig is Franciaországot tartotta Anglia legfőbb ellenfelének, legfeljebb soha nem kívánta, hogy konfrontálódjon is a Valois-kkal. A Liga tárgyalásain ott voltak VII. Henrik követei is, igaz, csak szemlélt résztvevőként, csakúgy, mint a magyar király képviselői. Henrik követei Edward Wingfield vezetésével Miksától és Szavojai (Ausztriai) Margittól hazafelé tartva „állnak meg útközben” Cambrai-ben 1508 novemberében.²⁶ Ekkor Henrik célja a „megfigyelő” státuszon túl az volt, hogy szétválassza Aragóniai Ferdinándot, XII. Lajost és Miksát.²⁷ Látszólag úgy tűnt, Henriknek nincs ellenére a Cambrai-i Liga, de két vasat tartott a kezében, s alapvetően az egyensúly fenntartása volt az érdeke. Még halála előtt is azon dolgozott, hogy Velence és a császár kiegyezzen, háború nélkül, s így kifogja a szelet a militáns francia király hálójából.²⁸ A cambrai-i szerződésben Miksa és XII. Lajos Ulászlót és Angliát is csatlakozásra kívánták bírni, s mind a két hatalommal úgy számoltak, hogy egyelőre hallgatólagosan a Liga mellé állnak, s a későbbiekben tevőlegesen is belépnek Velence elleni koalícióba.²⁹ Csakhogy, ahogy majd látni fogjuk, mind a két hatalom legfeljebb csak szavakban kötelezte el magát egy, a Liga nyilvános szövegének megfelelő általános keresztes és törökellenes felhívás mellett, de a

²¹ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. I. 5.

²² Wiesflecker, Maximilian, IV. 15–18.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 262.

²³ Janssen, Frankfurts Reichs-correspondenz, II. n. 949.

²⁴ Guicciardini, II. Lib. VII. cap. XIII. p. 241.

²⁵ Currin, English international relations, 27.

²⁶ Ausztriai Margitnál októberben folytatnak tárgyalásokat. Pollard, Reign of Henry VII, III. 129–131.; Letters and Papers Henry VII, II. 365.; Le Glaz, Négociations, I. n. 65. p. 219.

²⁷ Amboise, I. 124–30.; CSP Spain, I. n. 600.; Pollard, Reign of Henry VII, III. 130–33.; Letters and Papers Henry VII, II. 365–67.

²⁸ Currin, English international relations, 27. Calendar Venice, I. nos. 915–16., 918–23., 926–30., 936. 941.

²⁹ „[...] deux parties ont nommez pour leurs amys et confederez [...] le pape et les roys d’Angleterre, D’Ongrie”, Le Glaz, Négociations, I. n. 69. p. 225. „[...] sera aussi loysible au roy d’Angleterre de se encloure en ceste confederacion et ligue contre les Veneciens, soit pour les offendre tant seulement, ou pour la deffence, ou tous deux ensemble, ainsi qui luy semblera pour le mieulx, pour laquelle comprise est reservé lieu conVenable audit le roy d’Angleterre d’une part en ce present traictié [...]”. uo. n. 70. pp. 237–43. itt 241., 243.

titkos záradékot nyilván ismerve mindkettő a kivárára játszott, és semmi esetre sem állt volna tevőlegesen egy Velence-ellenes szövetkezés mögé.

Ismerjük, hogy még a cambrai-i szerződés eltt, 1508 márciusában Miksa, két ízben is, és az év folyamán XII. Lajos is megkereste II. Ulászlót egy Velence-ellenes összefogás és Dalmácia visszafoglalásának tervével.³⁰ Istvánffy szerint maga Cuspinianus járt Ulászlónál, két ízben is. Elször még az újszülött Lajost köszöntötte, de ugyanakkor már felvetette egy Velence ellenes szövetség és Dalmácia visszaszerzésének a tervét.³¹ A királyi tanács több tagja nem támogatta, majd a császár újra elküldte, hogy „keményebben és gyakrabban izgatván” Ulászlót, a királyt „követek küldésére vegye rá”. Ulászló el is küldte Beriszló Péter fehérvári prépostot és Ákosházi Sárkány Ambrus pozsonyi ispánt, de csak az 1507. november 12-i örökösödési egyezményt újította meg.³² Istvánffy némileg felborítja az időrendet, hiszen ez utánra, de még 1508-ra teszi, hogy Ulászló hadüzenetet ad át a velencei követnek, s tudni véli, már Pietro Pasqualigo, aki majd csak 1510-ben érkezik.³³ Lajos koronázására – 1508. június 4. – a birodalmi mellett francia követ is érkezik. A követ, Louis Hélie vagy Lodovico (H)eliano azonosítására több kísérlet történt.³⁴ Szerintünk lehetséges, hogy Louis Hélie de Périgord-Talleyrand, aki Pierre Choque beszámolója szerint Anna koronázásán jelen volt, majd többször járt magyar követségben.³⁵ Mire visszaér, a király esetleges pozitív válaszával, már szerveződik a cambrai-i találkozó. December 10-én megkötetik az egyezményt.³⁶

A decemberi cambrai-i dokumentum meg is említi, hogy a francia király írt Magyarországnak, hogy konkrétan mikorra – áprilisra – álljon hadba a velenceiek elleni háborúra készen.³⁷ Velence területeinek, különösen a *terra fermá*nak a felosztására való kézzelfogható tervek megléte 1508 decemberében már azt sejtette, hogy korábban is szóba került, ki milyen birtokokra áhítozik. Angliát területi igények terén nem lehetett megnyerni, nem is tudunk arról, hogy 1508 előtt ezen téren megkereste volna a császári kormányzat. Tény viszont, hogy a Tudorok és a Habsburgok viszonya különlegesen baráti volt az 1500-as évek első évtizedében, Henrik mindig is szívélyes kapcsolatokat ápolt a családjával, különösen Szép Fülöppel és Szavojai Margittal. A korábbi évek ellentéteit

³⁰ Wiesflecker, Maximilian, IV. 24.; 157.; Lakatos, A tatár országgyűlés, 30.

³¹ Istvánffy, IV. k. 112. Az 1508. május végi küldöttség: Pozsonyban tárgyalások még Lajos koronázását megelőzően. DL 46 862.

³² Vita Petri Berislavi, II. 229.

³³ Istvánffy, IV. k. 112.

³⁴ A követet egyik korábbi munkájában Louis d'Hallewinként azonosította Lakatos Bálint. Lakatos, A tatár országgyűlés, 33. Utóbb Ludovicus Helianus humanistaként. Lakatos, Haag, 225. E. Kovács Péter Lodovico Helianoként azonosítja. E. Kovács, Magyar-francia, 177. Nézetem szerint a név mögött az 1502-es és Pierre Choque kéziratban Louis Hélie de Talleyrand-Périgord rejtőzik, XII. Lajos diplomatája, s így két személyről lehet szó. Másképp nem lehetne megmagyarázni, hogyan származik Vercelliből Helianus (Vercellensis melléknévvel). A szakirodalomban sokféleképpen elfordul, Ludovicus Helianus, Ludovico Heliano, Louis Hélian, Luigi Eliano névalakokban. Helianus azonban semmiképpen sem lehet a flamand Lodewijk van Halewijn vagy Haelluwyn, francia névalakja a flamand tanácsosnak „d'Halluin”, de a francia források egészen máshogy, „Hélie”-ként aposztrofálják az 1502-ben Anna kíséretében járt franciát. Nézetem szerint a Talleyrand-Périgord család tagja lehetett, „Louis Hélie” névalak a család évszázadok óta öröklődő hagyománya volt, s a Périgord vagy a Talleyrand nélkül is szerepeltek tagjai, egyszeren Louis Hélie-ként. Györkös azonban másképp, Vercelliből származó itáliként azonosítja.

³⁵ Fögel, II. Ulászló udvartartása, 116.; Istvánffy, IV. k. 118.

³⁶ Wiesflecker, Maximilian, IV. 30.

³⁷ „[...] roy de France, envoient et escrivent par ensemble au roy de Hongrie, pour l'esmouvoir, attirer et induire qu'il se vueille adjoindre en ceste ligue et confederation, et se enclorre en icelle pour le recouvrement de ce que lesdits Veneciens luy detiennent et occupent induement, et afin qu'il se prepare á leur fere guerre environ ledit premier jour d'avril.” Le Glay, Négociations, I. n. 70. pp. 237–43. itt 241., 243. Amboise, I. 136. Angliát még a felek egymás közötti megfigyelőként és pártatlan garanciavállaló félként is megbízták. „[...] il a esté convenu et accordé que le pape et les roys d'Angleterre [...] soient conservateurs et pleisges de ceste presente paix, union [...] et de tout leur pouvoir assistent celle des parties qui l'observera contre l'autre qui ne l'observera”: Le Glay, Négociations, I. n. 69. p. 235.

követ en most VII. Henrik megújította kereskedelmi egyezményeit Miksával, valamint a Szép Fülöp halála után a gyermek (I.) Károly nevében uralkodó kasztíliai régenskormányral, illetve Johanna királynéval. A Tudorok többször megújították a szabadkereskedelmi *intercursus* Flandriával.³⁸ 1508 elején egy általános barátsági szerződésben tovább mélyítették az együttműködést.³⁹ További egyezmények erősítették meg a baráti Tudor-Habsburg viszonyt: Károlyt 1508-ban eljegyezték Tudor Máriával, VII. Henrik leányával.⁴⁰ Újabb, de nem elzmény nélküli elemként lépett be a kapcsolatokba, hogy a Rózsák Háborúját már kihever Angliának volt pénze, s a Tudorok nagy összeg kölcsönökkel is képesek voltak segíteni a pénzbeli gondokkal küszködő Miksát.⁴¹ A Signoria szerint az angol uralkodónak „több pénze van, mint az összes keresztény fejedelemnek együttvéve”.⁴² Egyáltalán nem volt tehát elzmény nélküli, hogy a Cambrai-i Liga urai VII. Henriket is megkörnyékezzék.

VII. Henrik király 1509. április 21-én halt meg, de elhúzódó betegsége miatt már kevésbé tudott érdemben reagálni az új, cambrai-i konstellációra. A király ugyan valószínűleg értesült arról, hogy 1509. március 23-án a pápa is belépett a Velence-ellenes koalícióba, alapvetően mégis egy Habsburg-Valois-spanyol szövetségnek tekintette a ligát, és II. Gyula lépésére már nem tudott reagálni. Mindenesetre élete végéig a Köztársaság pártján állott, s semmi esetre sem kívánta csatlakozásával a Valois grandeur-t erősíteni. VII. Henriket halálos ágyán érte a hír, hogy 1509 áprilisában XII. Lajos elindult Milánóból Velence ellen – az egyik utolsó mondata is az volt, mennyire elkeseríti a hír, hiszen arról volt szó, a pápa, a franciák és a császár a török ellen kötik a szövetséget, s kéri az segítségét. Mi több, Andrea Badoer londoni velencei követ jelentése szerint a halála napján vagy azt megelőzően az egyik utolsó levelét is a tekintetben írta, hogy Miksa próbáljon meg hatni XII. Lajosra, hogy kössön békét Velencével. Sőt, a velencei követnek azt mondta, Anglia befogadja a francia kikötőben horgonyzó, vagy francia vizeken hajózó velencei hajókat.⁴³

VII. Henrik „öröksége” volt az 1507-et követő évekbeli, a Habsburgokkal való jó, baráti viszony folytatása is. Némiképp érthető módon, megérezve az itáliai sikerektől megerősödött Franciaország potenciáljának növekedését, Anglia egyensúlyi politikára törekedett, s VII. Henrik mindig is inkább Miksa felé hajlott XII. Lajossal szemben, akivel csak időlegesen nyugodtak le a konfliktusai. Várható volt, hogy sokkal „forróbb fej” fia, a hadi sikerekre éhes ifjú lovag, VIII. Henrik nem fogja tétlenül nézni, hogy XII. Lajos újabb babérokat arasson le és háborítatlanul hódítson Itáliában.

2. A Cambrai-i Liga és Magyarország

A Liga már akkor követeket menesztett Ulászlóhoz, amikor még a pápa hivatalosan nem is ratifikálta az egyezményt – 1508 decemberében csak II. Gyula *megbízóttai* írták alá a szerződést, a Szentszék csak 1509. március 23-án ratifikálta azt, végül 27-én kiátkozta a Köztársaságot⁴⁴ –, 1509 januárja és februárja folyamán, amikor a király Csehországban tartózkodott.⁴⁵ Folyamatosan azon fáradoztak a Liga fejei, hogy Magyarországot megnyerjék céljaiknak. 1509-ben a francia király mindenható minisztere, Georges d'Amboise roueni érsek, bíboros még Bakócz Tamásnak is írt, támogatását remélve.⁴⁶ II. Ulászló 1510. január

³⁸ 1507. jún. 5.: Rymer, Foedera, XIII. 168.

³⁹ 1508. feb. 22.; márc. 26. Rymer, Foedera, XIII. 171., 189.; okt. 11.: uo. 220.

⁴⁰ 1508. feb. 22.: Rymer, Foedera, XIII. 171.; máj. 4.: uo. 212.; okt. 27. uo. 230. per procuram házassági szerződés: dec. 17. uo. 236.

⁴¹ 1508. nov. 27.: Rymer, Foedera, XIII. 234.

⁴² Calendar Venice, I. n. 942.

⁴³ Velencei követjelentés: Andrea Badoer: ápr. 26.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 5. Sanuto, VIII. 281.

⁴⁴ Fraknói, Szent-szék, II. 279.

⁴⁵ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 178.; Kronológia, I. 331.

⁴⁶ E. Kovács, Magyar-francia, 177.; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 184.

6-i levele remekül adja vissza, hogyan ostromolták a különböző hatalmak a királyt szövetségi ajánlataikkal („buzgó kérelmeikkel folytonosan ostromolnak, hogy [...] az általok létrehozott szövetséghez csatlakozzunk”).⁴⁷ Fraknói szerint 1509 tavaszán három ízben is jár császári és egyszer francia követség Ulászlónál.⁴⁸ Ezekről a prágai követségről nem sokat tudunk. Annyit azonban gyaníthatunk, hogy Ulászló egyelőre elzárkózott, hiszen az áprilisban megnyíló wormsi birodalmi gyűlésben a rendek nem támogatták a császár itáliai hadjáratát, a cseh választó Ulászló sem.⁴⁹ A következő követség az itáliai harcok megindulását követően érkezett Prágába: nyár elején újfent megérkeztek Miksa követei, már a franciák Velence felett aratott agnadellói győzelme (május 14.) hírével.⁵⁰ A királyt egyidejűleg a pápa is csatlakozásra buzdította. A Liga fejei azzal érveltek, hogy Velence leggyőztesével megindulhatnak majd a török ellen az egyesült koalíciós seregek.⁵¹ Az ütközet híre június 6-án már ismert volt Kanizsai György horvát-dalmát-szlavón bán elvtársai, és a magyar kormányzat jólértesültségét mutatja, hogy Kanizsai arról is tudott, hogy spanyol csapatok is harcoltak Velence ellen Itáliában.⁵² Egyelőre azonban úgy tűnik, a magyar király elzárkózott attól, hogy elkötelezze magát: nagy volt azonban a diplomáciai nyomás, hogy Ulászló csatlakozzon. Egyelőre azonban a király kivárt. A velenceiek azonban nem tétlenkedtek, Vincenzo Guidoto titkár megpróbálta foggal-körömmel fenntartani a magyarok szövetségét.⁵³ Mi több, már azt is kérelmezte a magyar királytól, hogy az ország területén, feltehetően horvát-szlavón területeken, 1000 lovas toborozhasson a Signoria seregébe.⁵⁴ Guidotónak oka is volt a bizakodásra: jóllehet voltak befolyásos kormányzati emberek, mint Perényi Imre nádor, akik a Velence elleni fellépést szorgalmazták, olyannyira nem volt még biztos az ország belépése a Ligába, hogy a követ 1509. május eleji jelentésében még azt is felvethette, Magyarország akár a Köztársaság segítségére is jöhetne. Erről is szó eshetett, amikor Csulai Mór Fülöp királyi titkár, egri (majd bácsi) prépost (és esztergomi kanonok) járt Velencében a Magyarországnak járó segély kifizetése ügyében.⁵⁵ Az ország reálisan gondolkodó vezetőinek tisztában kellett lenniük azzal, mekkora veszéllyel jár, ha Velencét elidegenítve Dalmáciára támadnak, hiszen nem lehetett kétséges, a Köztársaság a török segítségét kéri.⁵⁶ A Liga követi korán felvetették, hogy ha a magyarok nem támadják meg Dalmáciát, a török fogja megtenni.⁵⁷

3. A Cambrai-i Liga és Anglia

Hasonló koreográfia zajlott le Anglia tekintetében is. VII. Henrik is kapott „felkérést”, azt gondoljuk, Miksától, hiszen nem véletlenül mentek Edward Wingfield és követársai 1508. november 7-én éppen Miksa udvarából Cambrai-ba. De a döntő szót már majd VIII. Henriknek kellett kimondania. Nem sokkal később, 1509 tavaszán aktivizálta magát a Liga

⁴⁷ „[...] omnium principum Christianorum aliquid praeclare gerendi conspiratio, qui omnes [...] per hoc tempore, quibus ab illo regno nostro absumimus assiduis legationibus, assiduis denique precibus nos impulsarunt, ut in societatem, et commercium ipsorum [...] propagatione concurrere velimus”: DF 245 688., Kovachich, Supplementum, III. 351.; C. Tóth, Az út Tatáig, 11. A magyar szöveg C. Tóth Norbert fordítása.

⁴⁸ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 178.

⁴⁹ Wiesflecker, Maximilian, IV 259–64.; Janssen, Frankfurts Reichs-correspondenz, II. 748–779.; Ulmann, Maximilian II, 372–377.

⁵⁰ A király Lajos trónörökös cseh királlyá koronázása (1509. március 12.) alkalmából volt Csehszlovákiában. DF 245 669.; C. Tóth, Az út Tatáig, 12.

⁵¹ Lakatos, A tatari országgyűlés, 31.; Wenzel, Sanuto, II. 158.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 268.

⁵² „Veneti cum [...] Hispanie conflisissent”: DL 25 516.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 268.

⁵³ Lakatos, A tatari országgyűlés, 32.; Balogh, Velencei, 16., LXIX.

⁵⁴ Pálosfalvi, Bajnai Both András, 262.; Pasqualigo május 13-i jelentése: Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 182., 199.; 376.

⁵⁵ Wenzel, Sanuto, II. 157.; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 181., 183.

⁵⁶ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 185.

⁵⁷ C. Tóth, Az út Tatáig, 15.

másik tagja is, Ferdinánd aragón király, aki még a beteg VII. Henrikt l megpróbálta kider szkolni, hogy még életében köttesse meg Henrik fia és Aragóniai Katalin házasságát – a pár ugyanis több éve csupán jegyes volt. Ezzel próbált nyomást gyakorolni Angliára, gondolván, ha az öreg király még áldását adja a házasságra, fia már nem tud kihátrálni egy aragón szövetségb l, s maga pedig azzal növeli a ligán belüli hatalmi súlyát, hogy azzal büszkélkedhet, vonta be Angliát a Ligába.⁵⁸ Mások is azon ügyködtek, bevonják Anglia id s s beteg királyát a koalícióba – hiszen t jól ismerték, s nem tudták, mit fog tenni az egyel re kiismeretlen Henrik herceg, ha apja meghal. A pápa 1509 áprilisában sürgette az angol követet, adjon hírt, mi az angol király álláspontja a Ligával kapcsolatban.⁵⁹ A francia király sem örült volna nyilván, ha megindul Velence ellen, s a hátában, Velencét támogatandó, angol er k támadnak országára. Egyikük sem kapott azonban választ. Mire a franciaországi angol követ, Jerome Bonivisi/Bonvixi ez ügyben írt jelentése Angliába ért, VII. Henrik már halott volt. Meg kellett kezdeni VIII. Henrik „megpuhítását”. Ferdinánd aragón király rögtön VII. Henrik halála után megkísérelte a maga oldalára állítani az ifjú királyt. Els ként Aragóniai Ferdinánd „jelentkezett be”. 1509. május elején kifejezte óhaját, hogy minél el bb kössék meg Henrik és Aragóniai Katalin házasságát, mert a „francia király mindent megtesz, hogy meghiúsítsa azt”.⁶⁰ Be kell vallani, volt igazság benne, hogy XII. Lajosnak nem volt ínyére az angol-aragón szövetség, s Ferdinánd ugyan a Velence-ellenes Liga tagja volt, de mindenekel tt védeni is kívánta magát a belépéssel a francia nagyhatalmi törekvések, különösen Aragóniával szembeni területi igényei ellenében.⁶¹ Látni is fogjuk, mihelyt teljesülni látszottak Ferdinánd saját területi óhajai, s megszerezte Otrantót és Brindisit a velenceiekt l, volt az els , aki elhagyta a Ligát és szembehelyezkedett a Valois-kkal. Ebben a konstellációban Anglia számított Aragónia a legértékesebb szövetségesének. Egyel re azonban a Ligán belül rá testált feladatának kellett eleget vennie, bevonnia VIII. Henriket, amihez az els lépés Aragóniai Katalin házassága volt. Levelében az aragón uralkodó azt írta, mindig is fiának tekintette az ifjú angol királyt, s egyéb mézesmázos hangon próbált hatni az Anglia új fejére.⁶² Még leányát, Johanna kasztíliai királyn t is rábírta, írjon is levelet a házasság megkötése érdekében.⁶³ Végül meghatalmazta londoni követét, Gutier Gomez de Fuensalidát, hogy vállaljon kötelezettséget királya nevében – a régóta vitatott kérdésben – hogy Aragónia nem fogja visszakövetelni az Aragóniai Katalin els férje, Tudor Arthur herceg halála után visszakért hozomány összegét. Azt is ígérte, hogy ratifikálni fogja Habsburg Károly kasztíliai infáns és Tudor Mária, VIII. Henrik húga eljegyzését.⁶⁴ Aragóniai Ferdinánd ígéretet tett, angliai keresked i útján váltót állít ki a hozomány összegér l, s azt képvisel i ki fogják fizetni.⁶⁵ Mindezért csak azt kérte „cserébe”, hogy újítsák meg a VII. Henrikkel kötött aragón szövetséget, mi több, egy „sokkal közelebb, bens ségesebb barátságot is kössenek”. Ez utóbbi már valószínűleg arra vonatkozott, hogy Anglia lépjen be a Ligába – ugyanakkor kétértelm volta arra is engedett következtetni, hogy Ferdinánd már el re gondolkodva úgy ítélte meg, ha Anglia nem lép be a Ligába, akkor is maga mellé vonja – védekezésképpen Franciaországgal szembeni. Aragóniai Ferdinándnak

⁵⁸ BL Cotton MS Vespasian C. I f. 36.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 4–5.

⁵⁹ Jerome Bonvix VIII. Henriknek az itáliai háborús hírekr l: BL Cotton MS Cleopatra E. III f. 81.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 9.

⁶⁰ PRO E 30/726.; CSP Spain, II. n. 3.; Letters and Papers Henry VIII. I/1. n. 22.

⁶¹ Wiesflecker, Maximilian, IV. 48.

⁶² CSP Spain, II. n. 4.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 21.

⁶³ PRO E 30/723.; CSP Spain, II. n. 6.

⁶⁴ E 30/726.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 24. Rymer, Foedera, XIII 249. BL Cotton MS Vespasian C. XII f. 284.

⁶⁵ CSP Spain, II. nos. 11., 13.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 31

volt inkább szüksége Angliára, amit az is elárul, hogy néhány nappal később, május 18-án minden további nélkül ki is utalták a hozomány hiányzó összegét, aranyban és ezüstben.⁶⁶

Aragóniai Ferdinánd azon is dolgozott, hogy Henriket arra bírja, újra elváltatja és ratifikálja az apja, Miksa és a császár húga, Szavojai Margit által kötött, Károly kasztíliai infáns és Tudor Mária közötti házassági szerződést.⁶⁷ VIII. Henrik a Habsburgokkal való kapcsolatában egyelőre az apja által kiépített úton haladt, s megrizte ugyan a szívélyes kapcsolatokat Miksával, de csak az 1502-es, VII. Henrik, Miksa és Kasztília által kötött szerződéseket újította meg, ami nem foglalta magában húga, Mária eljegyzését Habsburg Károllyal.⁶⁸ Még az Itáliában hadakozó Miksának is fontos volt, hogy ratifikálja-e Henrik az unokája, Károly infáns eljegyzését. A rieti táborból írt Aragóniai Ferdinándnak és Szavojai Margitnak e tárgyban.⁶⁹ Figyelemre méltó volt azonban, hogy Anglia királya ugyan ratifikálta az eljegyzést, de korántsem azokkal a feltételekkel, mint amit a két szövetséges hatalom 1502-ben foglalt írásba, hanem pusztán az eljegyzés szándékáról nyilatkozott. S itt Miksának is olvasnia kellett a sorok között, hogy Anglia nem a Liga pártján áll, hanem távolodik a Birodalom érdekeitől. Ez utóbbi azt is jelentette, hogy ha a franciák „étvágya” annyira megnagyobbodik, hogy a pénzügyi gondokkal küzdő seregeket csak nagy nehézségek árán felszerelni képes Miksa nem tud határt szabni „mohóságuknak” Itáliában, ki is szorulhat Itáliából, s pozícióvesztése esetén már arra az Angliára sem számíthat, akivel VII. Henrik idején – egy közös franciaellenes platformon állva – igen szívélyes volt a viszonya.

Velencében a Tízek Tanácsa az 1508. decemberi cambrai-i híreket hallva már a hónap végén minden követ megmozgatott, hogy megtartsa a Köztársaság szövetségében az angol királyt. Mivel a király beteg volt, egyre kevésbé mutatkozott nyilvánosan, s a velencei követet sem fogadta, a Tanács még a király udvari káplánját, Pietro Carmelianót is megkereste, hogy a király eszébe vesse, Velence „a kereszténység egyedüli védőpajza és mindig is odaadó szeretettel volt a király iránt”.⁷⁰ 1509 januárjában a Tízek már azt a hírt kapták Londonból, hogy a király mindent megtesz „a keresztény világ békéjéért”.⁷¹ Ebből pozitívumokra lehetett következtetni. Az új velencei követ, Andrea Badoer már arra is figyelmeztette az angol királyt, ami majd a későbbiekben is fontos üggyé lesz a Magyarországgal szembeni tárgyalásokon – hogy Franciaország a teljes Itália előzönlésére törekszik, beleértve a pápaságot is, és a tiarát a mérhetetlen kapzsiságú francia miniszter, Rouen érseke, Georges d’Amboise bíboros akarja megszerezni. XII. Lajos a „világ királya akar lenni”. Arra is kérte, ez ügyben írjon a császárnak és a pápának is.⁷² A birodalmi velencei követ pedig azzal kívánta eltántorítani Miksát a ligától, hogy arról szólt, hogy a francia király a császári címre is tör. Az angol királyt is megpróbálták rávenni, járjon közbe a császárnál, tud hatni rá, hogy ne csatlakozzon a szervezett francia katonai akcióhoz. Mi több, 1509. március végén a Signoria azt ajánlotta, tetemes összeget, 200 ezer rajnai forintot fizet, valamint teljes haderejével segédkezik Miksának Milánó elfoglalásában, ha az felbontja az egyezségét XII. Lajossal.⁷³ Velence ugyancsak lépéseket tett a kúriai angol bíboros protektornál, Adriano Castellesinél, az , és más franciaellenes kardinálisok közbenjárását

⁶⁶ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 38.; CSP Spain, II. n. 14. Június 16-án már VIII. Henrik kezében volt. CSP Spain, II. n. 18.

⁶⁷ 1509. máj. 11.: Rymer, Foedera, XIII. 249.; ápr. 26.: valladolidi követjelentés: Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 6.; BL Cotton MS Vespasian C. I f. 36.; Memorials of King Henry VII, 431.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 23.; CSP Spain, II. n. 8.

⁶⁸ Miksával: 1509. aug. 20.: PRO Chancery Treaty Rolls – French Roll / Rotuli Franciae C 76/192. m 2.; Rymer, Foedera, XIII. 259.; BL Add. MS 48000 (Yelverton MS 1) 30. fos. 275–281b.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 148.; IBT II. 33.; Aragóniával is: 1510: Rymer, Foedera, XIII. 281.

⁶⁹ 1509. máj. 25.: Le Glay, Correspondance, I. n. 120. p. 145.

⁷⁰ Calendar Venice, I. nos. 915., 919.

⁷¹ Calendar Venice, I. n. 918.

⁷² Calendar Venice, I. n. 922., 944.; Sanuto, VIII. 17.

⁷³ Calendar Venice, I. nos. 923.; 928.

kérven.⁷⁴ A bíboros el is ment Velencébe áprilisban, s találkozott a dogéval, de sokat tenni nem tudott. Sőt, nem is mert visszatérni Rómába, mivel Bath és Wells püspöksége birtokában köztudottan angol-párti lévén utóbb Traniban kellett meghúznia magát.⁷⁵ VII. Henrik még az utolsó órájában is levelet írt a francia királynak és a császárnak, álljanak el a velencei háborútól, de hiába.⁷⁶ Az angol király, akinek a taktikai érzékében és közvetítő képességében a Serenissima annyira bízott, április 10-én már nem tudta fogadni a velencei követet, s 21-én, mondhatni, a legrosszabbkor, amikor már a pápai és a francia seregek is megindultak Velence ellen, meghalt.⁷⁷ Velence most már egyedül a Jagellókban bízhatott, legalábbis amíg nem koronázzák meg az új angol királyt – akit viszont nem ismertek még igazán a Signoria vénjei, hiszen vajmi kevés jelét adta annak, hogy milyen nézetei lennének az európai politikai rendszer alakulásáról. Jobbára vadászattal, gáláns kalandokkal és lovagi tornával töltötte az idejét. Velence így a magyar királyban bízott – s erre a Liga is képes volt rájönni, ezért indítottak újabb követeket Ulászlóhoz 1509. május végén.

4. Magyarország, Anglia és a Liga háborúi

Az ifjú Henrik nehéz örökséget kapott. Pár nappal apja halála után, amikor még meg sem koronázták, rögtön arról értesült, hogy az agnadellói csata felborította Európa rendjét.⁷⁸ A franciák tönkreverték a velencei sereget, egészen Bresciáig hatoltak előre a terra fermán. A Signoria megmaradt erre pedig szinte Szent Márk városáig hátráltak. A Németalföldön tartózkodó, de a császári udvarral folyamatos kapcsolatban álló angol követ, a firenzei Tommaso Spinelli június derekán tudósította, hogy Velence elveszítette szinte a teljes terra fermát.⁷⁹ Vicenza, Padova és Verona megnyitotta kapuit a megérkező császári megbízottaknak.⁸⁰ A pápa id közben elfoglalta Ravennát, s a szentszéki csapatok Ferrara feléivel megerősítve törtek előre dél felé. A Liga számára magától értetődőnek tűnt, hogy az ifjú angol királyt meggyőzze Velence hatalmas „étvágyának” és túlsúlyának veszélyét, és éppen ezért megpróbálja bevonni a koalícióba – hogy ne maradjon potenciális hatalom, aki Velence mellé állhat. Az április 30-i római híradást már maga VIII. Henrik kapta kézhez, együtt a Velencét kiközösítő bulla másolatával. A fiatal uralkodónak arra kellett reagálnia, hogy a pápai seregek velencei területek határán állnak fegyverben, II. Gyula pedig még mindig Anglia csatlakozását kívánja.⁸¹ A francia király az itáliai hadműveletek közben is arra próbálta meg rávenni VIII. Henriket, hogy álljon a Liga mellé. Ezért már április végén arra adott utasítást, hogy a bretagne-i háborút lezáró étaples-i béke óta Angliának járó jóvátétel következtében részletét fizessék is ki nyomban az ifjú királynak.⁸² XII. Lajos római jelentésekből úgy értesült, hogy az új király „igen ellenséges Franciaországgal szemben”, s kész is megtámadni azt, valamint már hajóhad felállítását is tervezi, amelyben a velenceiek a partnerei lesznek, felajánlván Angliában, a francia blokádnak miatt vesztett gályáikat.⁸³

Velence az első csapások után minden erejével azon volt, hogy megnyerje magának Anglia királyát. A londoni követ az első audienciáján figyelmeztette VIII. Henriket, hogy most, hogy szinte a teljes Lombardiát bekebelezte, Franciaország hatalma minden eddiginél

⁷⁴ Calendar Venice, I. n. 925., Sanuto, VIII. 14.

⁷⁵ Calendar Venice, I. n. 935.; Sanuto, VIII. 94.

⁷⁶ Calendar Venice, I. nos. 939., 945.; Sanuto, VIII. 110., 219.

⁷⁷ Calendar Venice, I. n. 933.; 940.; Sanuto, VIII. 63., 113.

⁷⁸ Calendar Venice, I. n. 944.

⁷⁹ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 83. Tommaso Spinelli, VIII. Henrik állandó angol követe Németalföldön: Mattingly, Diplomacy, 138.

⁸⁰ Wiesflecker, Maximilian, IV. 47.

⁸¹ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 11.

⁸² Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 8.

⁸³ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 10.; Sanuto, VIII. 182. Blokádnak: Calendar Venice, II. n. 16.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 169.

jobban megnövekedett, és veszélyt jelenthet Angliára is.⁸⁴ A továbbiakban, 1509 nyarán a Signoria lázasan próbálta rávenni az angol kormányzatot, nyújtsanak segítséget, ne engedjék, hogy „a Köztársaság semmivé legyen”, mert Franciaország királya nem fog megállni, Velence teljes területét el fogja özönleni, mindaddig nem nyugszik, amíg „egész Itália”, mi több, „az egész keresztény világ” ura nem lesz.⁸⁵ Annyit sikerült egyel re elérnie a Signoriának, hogy a kiközösít bullát Henrik király nem engedte Angliában kihirdettetni.⁸⁶ A londoni velencei követ sorozatos kérelmeket intézett Anglia királyához, hogy járjon közben a francia királynál, hogy ne folytassa tovább hadm veleteit.⁸⁷ Velence a pápát és a császárt is az angol királyon keresztül kísérelte meg visszatartani. Köztudomású volt, hogy Miksára nagy hatással van leánya, Szavojai Margit, aki pedig a Tudorokkal alakított ki az utóbbi években, Flandria kormányzójaként jó kapcsolatokat.⁸⁸ Augusztus végén, amikorra a terra fermán igazán kritikussá vált a helyzet, a velencei követ egészen odáig ment – ha hihetünk Sanutónak – hogy arra kérte az angol királyt, támadja hátba a francia királyt maga.⁸⁹

A lobbaneconomy s harcra éhes ifjú VIII. Henrik rögvest háborúzni akart Franciaországgal, különösen, hogy értesült arról, hogy XII. Lajos Milánóban van és Velence ellen indított hadat.⁹⁰ Egy 1509. júniusi levelében Szavojai Margitnak meg is írta, hogy azért vette feleségül Aragóniai Katalint, hogy háborúzhasson aragón szövetségben Franciaországgal.⁹¹ Még nem zárult le a gelderni konfliktus, melyben VII. Henrik a franciákkal szemben foglalt állást, de nem vezette kenyértörésre a dolgot. VIII. Henrik viszont nyilvánosan ki is jelentette, hogy hadakozni kíván Franciaországgal,⁹² majd, rá igen jellemző módon megszegyenítette a francia követet – egy udvari eseményen, egy lovagi tornán nem maradt neki üres szék, s állva kellett végignéznie az eseményt.⁹³ Mi több, maga vetette fel azt a tervet Aragóniai Ferdinándnak, hogy közösen indítsanak hadat Franciaország ellen.⁹⁴ Egyel re azonban tekintélyes tanácsadói még képesek voltak befolyással lenni Henrikre. VII. Henrik is úgy ítélte meg, hogy az egyedüli hatalom, amely képes meggátolni Franciaország Mediterráneum-beli el retörését, az a Serenissima, ezért is hagyta „politikai végrendeletében” fiára azt, hogy ápolja a Velencével való barátságot. VIII. Henrik is els sorban arra törekedett, hogy Velencével hasonlóan jó viszonyt ápoljon. A doge, Leonardo Loredan hálás volt azért is, mert az angol követek a Birodalomban és a Kúriánál képviselték a Köztársaság érdekeit, mondván, „ezt sosem felejtjük el”.⁹⁵

Eközben Magyarország királyához is követséget menesztettek a Liga fejei. Miksa és a pápa 1509 nyara elején lázasan buzdították II. Ulászlót a csatlakozásra. 1509. június végén, miközben zajlottak a hadi események a terra fermán, a Signoria római követei azt jelentették, hogy a Liga Anglia és Magyarország együttes bevonásán ügyködik.⁹⁶ Vincenzo Guidoto velencei titkár próbált hatni a magyar kormányzatra – a király Csehországban volt – de nem sok jóra számíthatott az uraktól, hiszen k „a Köztársasággal szemben állnak, különösen a

⁸⁴ 1509. máj. 30.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 53, Calendar Venice, II. n. 2.

⁸⁵ Calendar Venice, II. n. 8.; CSP Spain, II. n. 31.

⁸⁶ 1509. jún. 10.: Calendar Venice, II. n. 5; Sanuto, VIII. 306.

⁸⁷ Calendar Venice, II. n. 9.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 154

⁸⁸ Calendar Venice, II. n. 9.

⁸⁹ Calendar Venice, II. n. 10.; „[...] come debbi andar dal re et dirli come vanno le cosse, et debbi romper a Franza, e si 'l vol liga o ajuto di la Signoria e l'armada, se li offerisse”. Sanuto, IX. 106.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 154.

⁹⁰ Calendar Venice, I. n. 943.; Sanuto, VIII. 169.

⁹¹ Ridley, Henry VIII, 52–53.

⁹² 1509. ápr. 26.: Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 5.; Sanuto, VIII. 213.; Scarisbrick, Henry VIII, 44.

⁹³ 1509. szept. 9.: Calendar Venice, II. n. 11.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 156.; Ridley, Henry VIII, 52.; Sanuto, IX. 149.

⁹⁴ Letters and Papers Henry VIII, I/1 n. 162.

⁹⁵ 1510. márc. 2.: PRO E 30/722.; E 30/731; Rymer, Foedera, XIII. 294.; Calendar Venice, II. n. 24.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 278.

⁹⁶ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 90., Calendar Venice, II. n. 6.

nádor” (Perényi Imre). A pápa pedig mindent megtett, hogy Velence ellen fordítsa a királyt, aki nem is fogadta a Serenissima követének leveleit.⁹⁷

Nehezítette a helyzetet, hogy éppen ebben az időben a Velencével szomszédos horvát-szlavón bánságban egy kormányzati válság alakult ki, s amely már 1507 óta tartott. A konfliktus a leváltott s pozícióját visszaadni nem hajlandó horvát-dalmát-szlavón bán, Bajnai Bot(h) András és Perényi Imre nádor között zajlott.⁹⁸ Bajnai természetszerűleg Velencéhez húzott, s még arra is hajlandó lett volna, hogy a horvát bánság várait a Köztársaságnak, vagy akár a töröknek adja át, ami még bizonytalanabbá tette a velencei-magyar kapcsolatokat, s így kihatással volt a Cambrai-i Liga nagyhatalmi konstellációira is.⁹⁹ Amikor megindultak a hadm. veletek, 1509 tavaszán, Bajnai felajánlkozott Velencének. Bár arról nem tudunk, hogy

harcol-e a franciák ellen, mások azonban, akik korábban közel álltak a bánhoz, például Korbáviai János és Frangepán Mihály igen. Trevisónál hadba is álltak a Liga ellen.¹⁰⁰ Bonyolította a helyzetet, hogy Velence ellenében Both András a Ligának is, egészen pontosan Miksának is felajánlkozott 1509 áprilisában.¹⁰¹ Majd amikor úgy ítélte meg, Velence időközben az agnadellói vereség miatt megroppant, csakugyan Miksa zsoldjába szegődött 200 lovassal és dúlni kezdte a velencei területeket. Ezzel, ha nem is Magyarország, hanem egy „önjáró báró” belépett a Cambrai-i Ligába.¹⁰² Pálosfalvi mutat rá, az idő húzása és taktikai kivárára épít magyar kormányzatnak mekkora gondot okozott Both András saját szakállára történő akciója. A bán aktivitása rontotta a tárgyalási pozíciót Velencével, majd a pápával szemben is, hiszen kettő s játékot játszva ugyanis puhatolózott Velence felé is.¹⁰³

Azonban az 1509. év folyamán VIII. Henrik egyelőre még nem tett semmit. Megfogadta apja minisztereinek bölcs tanácsát, és legfeljebb diplomáciai eszközöket vetett be. Óvatosságra intette a jelentős francia katonai fölényt is. Így egy ideig megmaradt apja nyomdokában, és legalábbis elviekben megmaradt a Franciaországgal szembeni semleges viszonya – mindaddig, amíg el nem érkezett a megfelelő alkalom.¹⁰⁴ Egyelőre mérsékletre intette a francia királyt Velencével szemben, és kérte Miksa és Aragóniai Ferdinánd közbenjárását a békéért, majd a pápát kísérelte meg rávenni, hogy oldja fel a kiközösítő bullát a Köztársasággal szemben.¹⁰⁵ Annak is nagy hatása volt azonban, hogy Henrik nyomatékosan közölte a szentatyával, „csakúgy lép szövetségre bárkivel is, ha abban Velence is benne van”.¹⁰⁶ Saját állandó követet küldött Rómába, Christopher Bainbridge, yorki érsek személyében, aki mérhetetlen franciaellenességgel volt megáldva, és azon dolgozott már 1509 szeptember 1-én, hogy az Itáliát elárasztó francia veszedelemről szót ejtson II. Gyula pápa fülébe.¹⁰⁷ Egyelőre azonban Anglia feje kívárt – hiába kért többször is segítséget Velence.¹⁰⁸ A velencei követek azzal is próbáltak nyomást gyakorolni Anglia királyára, hogy azzal fenyegették, véglegesen elszigetelődik, mivel Magyarországot is azzal ostromolja a pápa és a francia király, hogy mondja fel velencei szövetségét. Az angliai velencei követjelentések rendszeresen beszámoltak a Magyarországot érintő ügyekről is. Andrea Badoer követnek, a Signoria és a Tízek Tanácsa utasításai szerint azt kellett hangoztatnia az angol király felé, hogy „mivel a magyar királyt a pápa arra ösztökéli, hogy támadja meg a Signoria területeit,

⁹⁷ Aug. 9. Sanuto, IX. 99.; Wenzel/Sanuto, 159.

⁹⁸ Pálosfalvi, Bajnai Both András, 257.

⁹⁹ Pálosfalvi, Bajnai Both András, 260.; Wenzel, Sanuto, II. 150.; C. Tóth, Az út Tatáig, 9.

¹⁰⁰ Wenzel, Sanuto, II. 156–157.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 266.

¹⁰¹ DL 68 152. Pálosfalvi kutatásai alapján ismerjük. Pálosfalvi, Bajnai Both András, 267.

¹⁰² Szerbia, n. 445.; Wenzel, Sanuto, II. 157–58.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 269.

¹⁰³ Pálosfalvi, Bajnai Both András, 270. Wenzel, Sanuto, II. 158.

¹⁰⁴ CSP Spain, II. n. 27.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 253.

¹⁰⁵ 1509. aug-dec. között és 1510. márciusig: Calendar Venice, II. nos. 17., 22., 39.; CSP Spain, II. nos. 23., 25., 26.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 240.

¹⁰⁶ Calendar Venice, II. n. 39. 40.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 360.

¹⁰⁷ Chambers, Cardinal Bainbridge, 22 skk.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 262.

¹⁰⁸ máj. – nov.: Calendar Venice, II. nos. 2., 9., 10., 12., 17.

nincs más keresztény fejedelem, akiben bízhatnának”.¹⁰⁹ Velence arra biztatta Angliát, hogy a császárt és az aragón királyt próbálja meg leválasztani XII. Lajosról. Ezt azzal indokolták, ha Henrik megtámadná Franciaországot, Ferdinánd aragón király nyomban a Valois-k pártjára állna és csatlakozna a katonai akcióhoz. Badoer követ az egyik westminsteri audiencián olyan választ is kapott, hogy az angol „király Franciaország ellensége”, s igen nagy barátsággal viseltetik Velence iránt – miközben „a francia követet igen kevésbé kedveli”.¹¹⁰ Olyan hírek is szárnyra kaptak, hogy VIII. Henrik kiutasította a francia követet.¹¹¹ Anglia ily módon – Magyarországhoz hasonlóan – a mérleg nyelve volt. A katonai helyzet azonban Henriket – s talán a már mögötte álló Wolsey tehetségét – és a kivárást igazolta. (Még évekig részt vett az angol politika irányításában a VII. Henriktől „örökölt” canterburyi érsek, William Warham, Thomas Ruthall durhami püspök és Richard Foxe, Winchester püspöke, de a király egyre inkább a francia háborút pártoló lincolni esperesre, Thomas Wolsey-ra hallgatott, akit a Titkos Tanács tagjává emelt.) Hiába vonult be 1509 augusztusában Miksa Itáliába, s vette ostrom alá a francia erkövel közösen Padovát, kudarcot vallott, a Ligának vissza kellett vonulnia.¹¹² Sőt, a velenceiek ellentámadásba mentek át és visszafoglaltak területeket a császáriaktól. Novemberre már a pápai erkövel vereségeket mértek. Az újabb francia támadás a télre kifulladás, s megállt Padovánál. Decemberben VIII. Henrik újra azt hangoztatta, hogy hadat indít Franciaország ellen, s a következő év januárjára hadbaszállást rendelt el, valamint a parlamentet is összehívta.¹¹³ A Signoria követe úgy tudta, az év végére a király 100 ágyút öntetett.¹¹⁴ Erről értesülve 1509 decemberében a velencei diplomácia nem tétlenkedett, okot is kívánt szolgáltatni Anglia királyának, s elvéve a jól bevált francia trón öröklésének „a kártyáját”, arra ösztökölte Henriket, hogy „ne hagyja veszni az alkalmat, hogy megszerezhesse” a neki jogosan járó francia koronát. Velence azt is felajánlja, hogy, most, hogy seregei sikereket érnek el, visszavették Vicenzát és Feltrét, valamint visszaverték a ferrarai erkövel, megszorítja a francia királyt Itáliában, s ezzel Anglia királya könnyen elérheti a célját, s olyan nagy dicsőséghez szerezhet országának, mint soha más angol uralkodó”.¹¹⁵ Ugyancsak, újfent felveti, hogy akkor járnának igazán sikerrel, ha Henrik „el tudná idegeníteni” a pápát és a császárt Franciaországtól. Rómában ez ügyben már együtt, szinte szövetségesként dolgoztak a Serenissima követei és Anglia kúriai megbízottja, Christopher Bainbridge yorki érsek.¹¹⁶ Henrik 1509 decemberében örömmel fogadta a velencei sikereket és úgy tnt, küszöbön áll a belépése a konfliktusba.¹¹⁷

Az elszigetel és veszélyére az éles esz Aragóniai Ferdinánd már akkor rájött, amikor látta, Itáliában csak a franciák képesek sikereket elérni, a császári csapatok belefulladás a pénztelenségbe. Szeptemberben, amikor már kilátástalanná vált a Padovát ostromló Liga katonai helyzete – Lajos király el is távozott a harctérről, hiszen sem volt képes már a nyár folyamán sem továbbra is a kell számú svájcit zsoldban tartani, mi több, ellentét is támadt Miksa és Lajos között,¹¹⁸ – Ferdinánd újra megkörmövekezte az angol királyt. Az 1509-es év sze és vége azzal telt, hogy Aragóniai Ferdinánd tárgyalásokat

¹⁰⁹ 1509. szept. 14.: Calendar Venice, II. 12. Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. I/1. n. 169.

¹¹⁰ 1509. szept. 15., 29.: Calendar Venice, II. nos. 13., 14.; Sanuto. IX. 163.

¹¹¹ Calendar Venice, II. n. 18.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 242.

¹¹² Calendar Venice, II. n. 15.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 192.; Wiesflecker, Maximilian, IV. 57–58.

¹¹³ Calendar Venice, II. n. 22.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 205., 230., 264.; Tudor Proclamations, n. 61.

¹¹⁴ Sanuto, IX. 506.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. 287.; BL Cotton MS Galba B. III fos. 3–4.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 324., 325.

¹¹⁵ Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 209., 278.; Calendar Venice, II. n. 24.

¹¹⁶ Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 262., 286., 383.; Calendar Venice, II. n. 45.

¹¹⁷ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 264.

¹¹⁸ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 84.; Calendar Venice, II. n. 8. Aug. 17.: „il roy aver parlato vituperosamente dil re di romani”: Sanuto, IX. 80.

folytatott arról, hogy az itáliai francia katonai túlsúlytól idegenked Miksát és VIII. Henriket is bevonja egy titkos szerz. dísbe Velence mellett.¹¹⁹ Ekkor azonban már nem igazán arról esett szó, hogy a Ligába akarná bevonni az angol királyt, sokkal inkább egy új, kétoldalú, egy baráti, bensőséges, közeli, szinte testvéri szövetekezést óhajtott unokája, Katalin férjével, mondván, „mostantól fogva azonosak az érdekeink”.¹²⁰ Érdekes módon Henrik is tudott olvasni a sorok között, s miután megvárta, hogyan alakul a hadi helyzet, s Padova ostroma kifulladás, pozitív választ adott Aragóniai Ferdinándnak. Kifejtette, hogyan utasította vissza azokat a hatalmakat, akik Velence ellen, aki „id tlen id k óta a szövetségese” próbálták t is uszítani, az ellen a Velence ellen, aki „a török és a pogányok elleni fal, s egy törökök elleni háború esetén szolgálatai nélkülözhetetlenek”. Mi több, „ha Velencét meghódítják és elpusztítják, senki sem tud majd ellenállni” Franciaország ambícióinak, és maga Aragónia is veszélybe kerülne.¹²¹ E megfontolásokban is látszik, a török elleni háború kérdése kiemelt fontosságot élvez. Velence is közeledett Aragóniai Ferdinánd és Miksa felé, Londonon keresztül, az angol udvart használván ki közvetít. A levél kulcsmondata pedig az, hogy „jöllehet a római király nem viselkedett mindig bölcsen”, Spanyolország és Anglia egy közös szövetséget köthetne vele. Erre utalt már az Ausztriai Margitnál járó angol követ is az év nyarán, amikor a franciák első offenzívája megtorpant, hogy próbálja meg Henrik a császárt is megkönyékezni egy külön, angol-aragón-birodalmi szövetség tervével.¹²² Azaz Henrik kormányzata is megkezdte az itáliai kudarcok miatt kiábrándult császár leválasztását XII. Lajostól. Már az év júniusában hangsúlyozta VIII. Henrik „családi jóbarátjának”, Szavojai Margitnak, hogy „megígérte az apjának a halálos ágyán, hogy teljesíti óhaját, elveszi feleségül Aragóniai Katalint”, és megtartja „a régi nagy szövetekezést Anglia, Aragónia és a Burgundia között”.¹²³ A császár egyre inkább Anglia felé mozdult el, követte már az év elején tisztában volt azzal, hogy a Henrik „fegyverkezése csupán színjáték”, mégis elegendő, hogy elvonja a franciákat a velencei háborútól.¹²⁴ A velencei diplomácia is tisztában volt azzal, hogy Anglia csak azért készül a háborúra, hogy sakkban tartsa a franciákat.¹²⁵ Mindenesetre a külpolitikai helyzet 1509 végén egy birodalmi-aragón-pápai-angol kiegyezés felé mutatott. A Liga egy csapásra megrendült, 1509 végére kifulladás a francia-császári offenzíva. A Serenissima létezett, s t, több helyütt ellentámadásba ment át. A diplomácia mestereit a Liga egyelőre nem tudta saját „hazai terepén” legyőzni. A Signoria nem szigetelődött el. Sem Angliát, sem Magyarországot nem sikerült bevonni, Aragónia pedig inkább volt már semleges, s már a „vonakodó szövetségese” jelző is nehezen illeszthetnénk rá. A valladolidi angol követ azt is jelentette, hogy Aragóniai Ferdinánd attól tart, a francia király ráteszi a kezét Nápolyra és Szicíliára is.¹²⁶ Az aragón király 1509 novemberében már olyan híreket közölt VIII. Henrikkel, hogy „a franciák hamarosan Angliát is megtámadják”.¹²⁷ Ha az aragón részvétel csekély is volt az itáliai hadszíntereken, a Valois-diplomácia akkor sem vehette félvállról Ferdinánd „vonakodását”, hiszen – ahogy Miksa is tisztában volt vele Ausztriai Margithoz írott levele tanúsága alapján – a Velence térdre kényszerítéséhez szükséges tengeri győzelem a francia flotta elégtelensége miatt csakis spanyol támogatással

¹¹⁹ 1510. jan.: BL Cotton MS Galba B. III fos. 4–5.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. I. 325.; CSP Spain, II. n. 27.

¹²⁰ 1509. júl. 26.: BL Egerton MS 616 f. 35.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 119., Halliwell, Letters, I. 196.; 1509. aug. 13.: BL Egerton MS 616 f. 43.; 1509. szept. 14.: CSP Spain, II. n. 22.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 167.

¹²¹ 1509. nov. 1.: CSP Spain, II. n. 23.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 220–21.

¹²² Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 83.

¹²³ BL Add. MS 21404. f. 10.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 84.

¹²⁴ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 333.

¹²⁵ Calendar Venice, II. n. 50.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 401.

¹²⁶ BL Cotton MS Vespasian C. I 45. jan. 11 Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 329

¹²⁷ 1509. nov. 18.: CSP Spain, II. n. 27.

er szakolható ki.¹²⁸ Mindezzel, továbbá azzal is, hogy tengeri erejére Angliának is szüksége lehet, Spanyolország is tisztában volt. Az angol-aragón illetve aragón-birodalmi tárgyalások folyamatosan tovább zajlottak 1509 szét I, egyre barátságos hangulatban. Velence is közeledett Ferdinánd és Miksa felé, ígéretet téve – Londonon keresztül, az angol udvart használván ki közvetít ként – hogy a liga harcainak megindulásakor tett területi igényeiket elismeri.¹²⁹ VIII. Henrik ugyan még csak hangzatos kijelentéseket tett – például hogy „nem keresztény fejedelemhez ill a velencei köztársaság földjeit dúlni” – de egyelőre nem határozta el magát és féken tartotta korábbi franciaellenes kirohanásait.¹³⁰ 1509 decemberében azonban már útnak indult Angliába Miksa követ.¹³¹ A színpad mögött azonban Ferdinánd komolyabb lépéseket is tett, titkos tárgyalásokat folytatott a pápával, akinek felvetette egy angol-aragón-birodalmi szövetség tervét, amit I. II. Gyula sem idegenkedett – hála többek között az ezen „dolgozó” római angol követeknek.¹³² Már 1509 novemberében jelentették Ausztriai Margitnak, hogy a pápa szövetkezni készül Anglia királyával.¹³³ II. Gyula 1510 tavaszán, közvetlenül a Velence elleni átok feloldozása és a Signoriával való franciaellenes szövetség megkötése után, meg akarta erősíteni szövetségét VIII. Henrikkel.¹³⁴ A spanyol király úgy fogalmazott, csupán a szövetség léte már arra fogja késztetni Franciaországot, hogy felhagy a Velence elleni háborúval, s t, ha VIII. Henrik spanyol és német szövetségben áll, XII. Lajos „semmilyen veszélyt nem jelenthet majd Angliára sem”.¹³⁵ Jelzésérték volt, hogy 1509 decemberében Spanyolország és a Birodalom egy külön szerződést kötött, amiben ugyan csupán Kasztíliaról és Károly infáns örökléséről esett szó, de egyáltalán nem érintették „közös” cambrai-i szövetségüket, a francia királyt, sem egy évvel korábbi Velence ellenes terveiket.¹³⁶

Eközben Magyarország óvatosan figyelte a fejleményeket, azt, hogyan alakul a katonai helyzet, miután áprilisban XII. Lajos kibontotta a hadjárat zászlaját. Figyelni kellett Velencére is, de a kormányzat nem kívánta elidegeníteni a szövetségbe való belépéssel a Jagellókat ostromló francia és birodalmi követeket sem. Egyelőre Magyarország is a kivárástalajára helyezkedett, nézetem szerint ezért is várták olyan sokáig az új velencei követet, Pietro Pasqualigót a határon.¹³⁷ Egyszeren 1509 végén és 1510 elején nem lehetett tudni, lesz-e újabb hadjárat, vagy a Liga végképp kifulladásra jut, így az ország semmi esetre sem áldozhatja fel értékes velencei szövetségét. Voltaképpen Rómára, Valladolidra és Londonra figyeltek, ott zajlottak ugyanis a meghatározó tárgyalások: egyedül marad-e Franciaország vagy sem? Egyelőre a magyar király – fent láttuk, hogy már 1508-ban megkeresték – még az 1509-es évben is csak annyit tett, hogy Budára, 1509 júliusára összehívta a királyi tanácsot, hogy távollétében vitassák meg egy Dalmácia elleni hadjárat elvi lehetőségét, de még nem tért haza Prágából.¹³⁸ Ezzel is időt nyert. Tubero kárhozza a királyt tunyasága, gyávasága miatt, mondván Miksa Velence elleni akciója idején, Padova ostroma alatt lett volna segítség a velenceiek lekötöttségét kihasználva Dalmácia városait visszaszerezni.¹³⁹ Sanutótól tudjuk, egy magyar követ járt a pápánál Viterbóban, 1509 októberében, s a pápa az iránt érdeklődött, vállalja-e a király a Dalmácia elleni háborút.¹⁴⁰ A tanács csak 1509

¹²⁸ 1509. júl. 30. Le Glay, Correspondance, I. n. 129. p. 169.

¹²⁹ CSP Spain, II. n. 25.

¹³⁰ uo.; és n. 27.

¹³¹ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 266.; Le Glay, Négociations, I. n. 81. p. 292.

¹³² Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 345.

¹³³ Le Glay, Négociations, I. n. 79. p. 276.

¹³⁴ Calendar Venice, II. n. 54.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 413., 418., 493.

¹³⁵ 1509. nov. 27.: CSP Spain, II. n. 27.

¹³⁶ PRO E 30/730. CSP Spain, II. n. 33., 35.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 274., 321.

¹³⁷ Lakatos, A tatár országgyűlés, 32.; Főgel, II. Ulászló udvartartása, 112.

¹³⁸ Fraknói, Magyarország és a cambrai liga, 183.

¹³⁹ Tubero, Feljegyzések, XI/4. 295.

¹⁴⁰ Sanuto, IX. 296.

augusztusára ült össze, amikor már tudták, az agnadellói francia gy zelem még nem kényszerítette térdre Velencét. A tanács véleménye nem volt egységes, a háborús, Velence-ellenes párt (Szatmári) és a Velence-párti érdekcsoport nem tudott megállapodni. A gy lésen megjelentek a francia király, a császár és a pápa követei is.¹⁴¹ A királyi tanács mellett a nemesség sem volt egységes. Az országgy lés már 1508 májusában kiadott egy kötelezvényt Ulászlóval, mondván, hogy Miksa „szándékai el ttük gyanúsak, meg kell ígérnie, hogy fiát sem élteben, sem halála után nem fogja Miksa császár kezébe adni sem nevelés, sem gyámkodás, sem semmiféle más címen, de más idegen uralkodó kezébe sem, hanem itthon fogja t neveltetni”.¹⁴² Az id vel játszottak azzal a megoldással is, hogy az augusztusi gy lés úgy határozott, a döntéshez hazahívják Ulászlót, s csak a dolgot nem elsietve csak 1510 márciusára hívtak össze országgy lést, valamint követeket menesztettek a liga tagjaihoz, a francia, a spanyol, a német uralkodóhoz illetve a pápához, akik azonban semmi újat és konkrétumot nem tudtak mondani.¹⁴³ Már a felteend kérdés, a küldöttségek célja is az id húzásnak kedvezett, hiszen nem gondolhatta senki komolyan, hogy a Liga hatalmai majd valódi választ fognak adni arra a kérdésre, hogy a Liga végs célja tényleg az oszmánok elleni háború-e. A Ligának, kénytelen-kelletlen, várnia kellett.

Magyarország arra is fel kellett, hogy készüljön, ha Velence mégis vereséget szenved, éppen ezért elviekben egy több mint hatezer f s sereg felállítását és a délvidéki megyék mozgósítását határozták el, hogy készen álljanak Dalmácia meghódítására.¹⁴⁴ A hangsúly véleményem szerint azon van, hogy elviekben, ugyanis az ország nem bírt akkora anyagi er vel, hogy egy ekkora sereget ki tudott volna állítani, és a tengerparti er dítéseket a siker bármilyen esélyével akár ostrom alá tudta volna venni. Voltak f ként horvát bárók, akik sereget szerveztek, hogy „bevonuljanak Zára és Nona területére”, ha Padova elesne az sz folyamán.¹⁴⁵ De itt is a hangsúly azon van, hogy „bevonuljanak területére”, néhány ezernél semmiképpen nem nagyobb, feltehetően könnyű lovas csapataikkal, de hogy bárki is komolyan egy olyan velencei er dítmény ostromára gondoljon, mint a tengerr l is védhető és utánpótlással ellátható Zára, d reség lett volna. Maga a terv is nézetem szerint politikai hatáskeltés volt, semmi több. Ami miatt eleve a kormányzat reménytelennek ítéltetett egy Dalmácia elleni fellépést, az volt, hogy ha nem is tudjuk biztosan, hogy a Köztársaság ösztönzésére-e, vagy önnön érdekeit szem el tt tartva, de a török rögtön lépett, és Boszniából becsapott a horvát területekre.¹⁴⁶ Mindezt mérlegelnie kellett az udvar Velence-ellenes hatalmasságainak is, így Szatmári és Perényi még a tatai találkozó el tt letett arról, hogy az ország megtámadja Dalmáciát. Pálosfalvi feltárt egy 1509. novemberi pécsi találkozót.¹⁴⁷ Ezen a résztvev k, az udvar Velence-ellenes hatalmasságai is tisztában lehettek azzal, hogy a Liga offenzívája kifulladt, Aragónia kilépett, a pápa készül kilépni, *egyéb er , mint Anglia nem vonható be*. A török viszont bármikor könnyedén megtorolhat egy Dalmácia elleni támadást. Figyelmeztet jel volt, hogy 1510 januárjában az oszmán irreguláris hadak Bihácson ütöttek rajta, s már azel tt távoztak, hogy az ország felocsúdíthatott volna.¹⁴⁸ Miként képzeltek a kormányzat fejei így egy nagyhadjáratot egy egész országrész ellen, amikor a hátukat sem tudták védeni a Bosznia fel l betör török ellen? Így Szatmári és Perényi legfeljebb azt a látszatot igyekezett sugallni, hogy az ország háborúra készül.¹⁴⁹ Ezzel csak fel akarták srófolni azt az összeget, amit a Signoria majd „meggy zésükre” fizetni fog. Már

¹⁴¹ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 185.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 270.

¹⁴² 1508. máj. 27.: DL 39 337., 88 982., 46 841.

¹⁴³ Wenzel, Sanudo, II. 159–160.; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 185.

¹⁴⁴ E. Kovács, I Dispacci, 193.; Ljubi , Commissiones Venetae, 110–11.

¹⁴⁵ E. Kovács, I Dispacci, 187.

¹⁴⁶ Ljubi , Commissiones Venetae, 108.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 271–72.

¹⁴⁷ Pálosfalvi, Bajnai Both András, 275.

¹⁴⁸ Ljubi , Commissiones Venetae, 174.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 276.

¹⁴⁹ Ljubi , Commissiones Venetae, 111.

hónapokkal Tata el tt kellett egy köztes megoldás, hogy a Liga fejei is megkapják, amit akarnak, és Velence se idegenkedjen, hogy „további el nyöket” jutasson Magyarországnak és urainak. Velence sem gondolta komolyan, hogy tartania kell egy magyar támadástól. Mindezen túl már az is aggodalomra adott okot, hogy mi lesz, ha a következ évben lejárá fegyverszünetet a szultán nem kívánja meghosszabbítani. Bajazid szultán is tisztában volt azzal, hogy egy dalmáciai területszerzés olyannyira felborítaná a már évtizedek óta stabil status quo-t, hogy a magyar érdekszféra kiterjesztését sem nézhetné tétlenül, hiszen Dalmácia magyar kézre kerülésével az boszniai pozíciói is meggyengülnének. Nem lehetett viszont tudni, az id söd és fiai belharca miatt meggyengült szultán meddig képes ellenállni a portai háborús párt nyomásának. Nem gondolhattak arra a magyar kormányzat fejei, hogy Dalmácia visszaszerzésére bármilyen reális esélyük lehet, hiszen még a lemondott bánnal, Both Andrással sem tudtak zöldágra verg dni, s a Miksa vagy Velence zsoldjába álló délvidéki urak, nagyszámú fegyverben tartott seregükkel is igen meggyengítették a központi hatalom befolyását az egész horvát-szlavón térség felett. Egy bizonytalan horvátországi uralommal a hátában a királyságban senki nem mert volna egy dalmát háborúra vállalkozni. A Velence-párti Frangepánok bátran mondhatták a Signoria követének, hogy egy velencei támadás esetén képesek feltartóztatni a teljes magyar haderejt és segédkeznek Horvátország elfoglalásában. A Liga bukása és a Szent Szövetség sikerei miatt a kérdés már az lesz, meg tud-e egyezni Magyarország Velencével és meg tudja-e rizni szövetségét, nemhogy az, hogyan fordul ellene. Nem véletlen, hogy a hónapokig Zágrábban váratott Pasqualigót bebocsátották az országba, s t, Ulászló még követet is szándékozott küldeni Velencébe, hogy szabadkozzon amiatt, hogy Both András károkat okozott.¹⁵⁰

A Miksa „leválasztására” tett kísérletek 1510 elején úgy t nt, sikerrel járnak – legalábbis id legesen. 1510 januárjában a frontvonal kell s közepén, a Feltre melletti Hospedaletóban a császár és a Signoria megbízottai tárgyalásokat kezdtek. A Serenissima megismételte korábbi, ugyancsak csábító ajánlatát, hogy 200 ezer rajnai forintot fizet, valamint teljes haderejével segédkezik Miksának Milánó elfoglalásában, ha felbontja egyezségét XII. Lajossal.¹⁵¹ A küldöttek azzal próbálták meg hatni a császárra, amire a leginkább fogékony volt, pénzzel, továbbá végig azt szajkózták, Franciaország „a legf bb és természetes ellensége”. Ily módon, ha a császár nem is kötelezte el magát, érthet vé válik, miért és hogyan értékel dik majd Franciaország számára a magyar király a tatai országgy lés el tt, XII. Lajos ugyanis okkal tarthatott attól, szövetségesei egyedül hagyják a Pó-síkságának frontjain. Úgy t nt, a hospedaletói találkozó eredményekkel kecsegtethet, ezért a Signoria igen optimistán teljes kör felhatalmazást adott londoni követének, Andrea Badoernek, ha szerz dés jönne létre, VIII. Henrik, Miksa és Aragóniai Ferdinánd között, a doge nevében is csatlakozhasson hozzá.¹⁵²

A pápa is megért en fogadta a Serenissima „baráti” ajánlatát, és 1510 elején tárgyalásokba kezdtek. Nagy része volt a felek kibékítésében a kúriai angol követnek, Christopher Bainbridge yorki érseknek.¹⁵³ 1510 januárjában római követe útján Anglia már tárgyal a pápával is egy Velencét támogató szövetségr l.¹⁵⁴ A pápa áprilisban úgy is megpróbált hatni Henrikre, hogy arany rózsát küldetett neki.¹⁵⁵ A király viszont ahhoz köti a részvételét, hogy Aragóniai Ferdinánd és Miksa is legyen benne a ligában, azaz a pápa járjon közben egy Habsburg-velencei békéért is.¹⁵⁶ Így amikor 1510-ben Tatán a császári követek

¹⁵⁰ Ljubi , *Commissiones Venetae*, 120.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 279.

¹⁵¹ Eredeti ajánlat: *Calendar Venice*, I. nos. 923.; 928. Újabb, 1510. jan. 5.: *Calendar Venice*, II. n. 28.; *Letters and Papers Henry VIII*, I/1. nos. 319., 323.

¹⁵² *Calendar Venice*, II. n. 29–30.; *Letters and Papers Henry VIII*, I/1. n. 320.

¹⁵³ *Calendar Venice*, II. n. 39.

¹⁵⁴ *Calendar Venice*, II. 33.; *Letters and Papers Henry VIII*, I/1. n. 330.

¹⁵⁵ *Calendar Venice*, II. n. 54.; *Letters and Papers Henry VIII*, I/1. nos. 413., 418., 493.; Ridley, Henry VIII, 53.

¹⁵⁶ *State Papers*, VI. 173.

Magyarországgal tárgyalnak, már bizonyára tudnak egy ilyen lehet ségr l is, s esetlegesen nem mindenben ligabeli szövetségesük, a franciák kedve szerint cselekszenek. (A tatái többoldalú „nagyhatalmi” tárgyalásokat olyan tekintetben is meg kell vizsgálnunk, hogy itt zajlott a Cambrai-i Liga háborúinak s a korabeli Európának az egyik legnagyobb, legszélesebb kör diplomáciai kongresszusa, mely azért mutatja, a Jagelló-Magyarország meg rzött még valamennyit néhány évtizeddel korábbi súlyából.)

Gyökeres, de a politikai szerepl k számára egyáltalán nem váratlan fordulatot hozott, hogy II. Gyula 1510. februárra megállapodott Velencével, feloldotta a pápai átok alól, majd létrehozta a Szent Szövetséget Franciaország ellenében, s márciusban már hadat is indított korábbi szövetségesei ellen. A katonai helyzet Gyulát igazolta, hiszen Miksa nem volt képes katonailag segíteni XII. Lajost, hiszen az 1510. márciusi augsburgi birodalmi gy lés nem volt hajlandó elégséges sereg kiállítását vállalni. csak egy 10 ezer f s er felállítását és 500 ezer rajnai forint fizetését vállalta.¹⁵⁷ A döntésben szerepet játszott, hogy a Reichstag el tt nyilvánvalóvá vált, hogy ez már nem egy kiátkozott állam elleni háború, s t, a pápa már Velencét támogatta. Mi több, a pápa egyre konfrontatívabb hangot ütött meg Franciaországgal szemben. Odáig elment, hogy külön zsinatot hívott össze XII. Lajossal szemben, majd szervezni kezdte a katonai akciót az itáliai francia er k ellen, Velence támogatásával. A francia király erre ellenzsinatot hívott össze Pisába májusra. E közben kezd dik majd a tatái találkozó, Magyarország kegyének megnyeréséért. S eközben kellett lépnie Angliának is, hiszen a pápa az új koalícióban már a köztudottan a franciák megtámadására áhítózo Henrikre is számított.¹⁵⁸ Henrik már rögtön a pápai-velencei kiegyezés után kijelentette, kész a szövetségre Velencével.¹⁵⁹ A kijelentés után viszont három héttel megállapodott a franciákkal. Ennek az oka az lehetett, hogy 1510 tavaszán a pápa kiválása és átállása ellenére sem változott meg az itáliai hadszíntéren a patthelyzet, Velence sem tudta az el z év sikereit megismételni, s a franciák sem tudtak egy másik nagy offenzívát indítani. A szentszéki seregek támadása még váratott magára. XII. Lajos nagy hadjárata is egyre húzódott, s Miksa er i ugyan 1510. május végén bevették Vicenzát, de annál többet nem tudtak elérni, mint hogy egy újabb álló frontvonal alakuljon ki. Legfeljebb annyit sikerült elérniük, hogy Padovát és Trevisót fenyegethették egy esetleges újabb ostrommal.¹⁶⁰ Velence sem tudott kimozdulni a patthelyzetb l. Az már elmozdulást jelentett, hogy januárban kötöttek egy angol-velencei egyezményt, de ez még nem jelentett katonai kötelezettségvállalást.¹⁶¹ Többet jelentett, hogy id közben, 1511 májusában a pápa és a velenceiek is megegyeztek a svájciakkal, akik Milánó fel l támadtak a franciákra.¹⁶² Miksa tehetetlenségét és a pápa és Ferdinánd kilépését látva a franciák helyzete egyre kritikusabb lett. A francia diplomácia is tudatában volt annak, hogy a háttérben Aragóniai Ferdinánd Anglia királyát környékezte meg, s a hátát védeni kívánva meg akart egyezni az angol királlyal. Talán az is hozzájárult az 1509. év sze francia offenzívája kifulladásához, hogy Anglia királya újra s újra háborúval fenyegetett,¹⁶³ s t, proklamálta, hogy a következ év elejére sereget hív össze.¹⁶⁴ Hangsúlyozta, hogy Franciaország ellen készül s minden alkalmat megragadott, hogy ezt nyilvánosan ki is fejezze.¹⁶⁵ De Henrik sem akart egyel re elszigetel dni Franciaországtól, s a háborús helyzet változatlansága mellett nem kívánt

¹⁵⁷ Wiesflecker, Maximilian, IV. 69–70. Lakatos, A tatái országgy lés, 33.

¹⁵⁸ 1510 ápr. eleje: Calendar Venice, II. n. 56.

¹⁵⁹ 1510 márc. 1.: Calendar Venice, II. n. 39

¹⁶⁰ Wiesflecker, Maximilian, IV. 71–72.; Lakatos, A tatái országgy lés, 36., Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 372.

¹⁶¹ Le Glay, Correspondance, I. n. 238. p. 316.

¹⁶² Wiesflecker, Maximilian, IV. 73.; Calendar Venice, II. nos. 157., 161., 169.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1194.

¹⁶³ szept.: Sanuto, IX. 122., 149.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 156., Calendar Venice, II. n. 11.

¹⁶⁴ Tudor Proclamations, n. 61.

¹⁶⁵ máj. 29.: Calendar Venice, II. n. 66., Sanuto, X. 357.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 355.

tevékenyen csatlakozni a velenceiekhez sem, így kapóra jött, hogy Valois-k kezdeményezésére 1510 márciusában „baráti egyezményt” kötöttek, s a franciák 1509 után újfent kifizették az Angliának a bretagne-i háború óta járó kárpótlás soron következő részletét.¹⁶⁶ (XII. Lajos ennek a további rendszeres fizetésére 1510. július 23-án – azaz amikor már hírt kapott arról, hogy tovább húzódik Magyarország csatlakozásának is az ügye a Ligához – kötelezettséget vállalt. Ki is fizette, 1511-ben is.¹⁶⁷) Igaz, az éles szemű spanyol követ jól látta, hogy a Privy Council kötötte az egyezményt, magának a királynak nem fűlt hozzá a fogja.¹⁶⁸ A francia király addig nem akart újra hadbaszállni Itáliában, amíg meg nem egyezik Angliával.¹⁶⁹ Olyan híradásaink is vannak, amelyek szerint az angol hadi készülék miatt nem indult meg tavasszal a franciák itáliai hadjárata.¹⁷⁰ Amíg újra nem indultak meg a francia seregek Itáliában, Henrik sem akart lépni, vagy, ha nyomban oda is akart volna csapni, jó realitásérzékkel megáldott tanácsadói, a ranglétrán egyre felfelé lépegető Thomas Wolsey, lincolni fűszeres, még le tudták erről beszélni. Az egyezmény azonban jóformán csak a kárpótlásról szólt, semmi „komolyabb” ügy nem volt benne, szó sem esett a Ligáról vagy Velencéről. Sőt, csupán meghatározott időre, egy évre kötötték. Magyarország viszont mind a két fél részéről kezességet vállalt a békéért, s mind Anglia, mind Franciaország szövetségeseként belefoglalták a szerződésbe. Érdekes módon a pápa – akinek a társaságában több angol, követ és bíboros is tartózkodott – nem vette komolyan VIII. Henriknek a franciákkal való kiegyezését. Bár a yorki érsek látványosan kijelentette, hogy nem tudott a dologról, ez nehezen hihető, s legfeljebb csak azt a célt szolgálta, hogy a Rómában tartózkodó francia és német követek ne jöjjenek rá, mi áll valójában a szerződés mögött. A pápa sem maradt el a színjátékban, nyíltan szidalmazta az angol árulókat, s magából kikelve „alávaló gazembereknek” nevezte az angolokat.¹⁷¹ Valójában azonban úgy tett, mintha mi sem történt volna és figyelembe sem vette az angol-francia megegyezést. A velenceiek viszont megrémültek, a Signoria kijelentette, ha Anglia nem ad segítséget, minden remény elveszett. Ekkor, április elején értékelődött fel igazán Magyarország.

A Signoria követe, Pietro Pasqualigo éppen áprilisban kapott bebocsátást Magyarországra, elment decembertől Zágrábban vesztegelt Bakócz Tamás kérésére, mert egyelőre nem akarták fogadni Budán.¹⁷² Felmerül a kérdés, miért éppen áprilisban indulhatott el Pasqualigo. Nyilván azt válaszolnánk erre, hogy a király nem tért haza még Prágából, hivatkozhattak arra is, hogy a Köztársaság interdictum alatt állt, de az is elgondolkodtató, hogy az európai politikai helyzetben változás állt be, s a konfliktusban álló felek úgy tudták, Anglia letett Velence támogatásáról, és Franciaország mellé állt. Sőt, a birodalmi gyűlés megszavazott némi hadi és segélyt a császár következő hadjáratára. Velence számára az egyedüli mentséget Magyarország jelenthette, s Magyarországnak, ha nem akarta, hogy a Serenissima térdre kényszerüljön, végre lépnie kellett és fogadnia a velencei követet. A Signoria nem mondott le azonban Angliáról sem, s április derekán sietett tudatni a londoni követet útján VIII. Henrikkel, hogy „a Liga követet fog küldeni Magyarország királyához, hogy csatlakozásra bírja” Dalmácia visszaszerzését kínálva cserébe. Franciaország is arra készül, hogy követet küldjön Magyarországra, „azon kívül, aki már ott van”. E szerint egy francia követ már a Tatára igyekezik eljutni, azok mellett is Magyarországon tartózkodott,

¹⁶⁶ Megelőző tárgyalások már februárban: Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 363., le Glay, *Négociations*, I. n. 90. p. 325. Béke: 1510. márc. 23: PRO E 30/722; E 30/724.; Rymer, *Foedera*, XIII. 270.; CSP Spain, II. n. 36.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 406. Kárpótlás fizetése: 1510. jún.-júl.: Rymer, *Foedera*, XIII. 277., 280., 286., 287.; BL Add. MS 48002 (Yelverton MS 3) 4. fos. 57–64b., 69–79b.; IBT, 35., BL Add. MS 48003 (Yelverton MS 4.) 1. fos. 2–12b.

¹⁶⁷ 1511. dec. 29.: PRO E 30/729. PRO E 30/734.

¹⁶⁸ 1510. máj. 29.: CSP Spain, II. n. 44.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 476.

¹⁶⁹ BL Cotton MS Galba B. III f. 4.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 325.

¹⁷⁰ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 346.; Sanuto, IX. 492.

¹⁷¹ „il papa dise con colora. Vui setti tutti ribaldi”: Sanuto, X. 115.; Calendar Venice, II. n. 56.i

¹⁷² Lakatos, A tatari országgyűlés, 32.

akir I mindezidáig nem tudtunk semmit.¹⁷³ Lehetséges, hogy Pasqualigo jelentései azért nem említik, mert áprilisra már nem találta Magyarországon. Mindenesetre fontos, hogy mielőtt az újabb itáliai hadjáratra elszánta volna magát XII. Lajos, követet küldött Magyarországra. Lehetséges az is, a szóban forgó követ az volt, akir I tudjuk, hogy még 1508-ban érkezett.¹⁷⁴ A pápa ugyanekkor egy kirohanást intézett Magyarország ellen is, mondván, ha a Liga követeivel egyezkednek, s nem segítik Velencét, nem fogadják a követét, akkor „t lemm semmit sem kapnak, sem segílyt, sem katonát”. Ugyanakkor a színfalak mögött már azt mondta az angol követnek, hogy reméli, a Signoria meg tud egyezni Magyarországgal, és segítséget is kap t le. A pápa így lényegében tudatta VIII. Henrikkel, bízik abban, hogy Magyarország is a Szentszék és Velence oldalára áll, s nem volt kétsége, Anglia sem tolja a franciák szekerét.¹⁷⁵ Velence és II. Gyula is „megnyugodott” ugyanis, miután látták a szerződés cikkelyeit, és látták, nem érinti, nem sérti Velence érdekeit, felismerték, hogy az angol királynak lényegében csupán egy oka volt, hogy időlegesen kiegyezzen a franciákkal: a pénz. Csak az angol Titkos Tanács tagjainak megvesztegetésére 50 ezer dukátot költött XII. Lajos, nem beszélve az egyéb arany és ezüst „ajándékokról”.¹⁷⁶ A szerződés Anglia gazdasági érdekeit szolgálta, a hajózás, a tengeri kereskedelem szabadságát teremtette meg. Az itáliai államok, Genova, Firenze, Velence újra szabadon hajózhattak Anglia és Németalföld felé. Ily módon még Velencét is kedvezően érintette, hiszen a francia blokád miatt hónapok óta a szigetországi kikötőkben veszteglő velencei gályák kifuthattak Angliából.¹⁷⁷ Néhány héttel a francia szerződés után VIII. Henrik már tudta is, hogyan mismásolja el azt: a király nem ratifikálhatja, mert az aláírása idején még nem volt 21 éves.¹⁷⁸ Sőt, VIII. Henrik májusban még azt állította, a franciák megtevesztették, mert megígérték, a Liga harcaiban nem vesznek részt, Miksának csak segéderket küldenek. Rászedték, mert nem tartották be, hogy nem támadnak többé velencei területre.¹⁷⁹ Anglia magatartását az augsburgi Reichstagon lévő Miksa sem tudta mire vélni, követet is küldött VIII. Henrikhez.¹⁸⁰ Az egyezménynek legfeljebb taktikai súlya volt. Anglia nagyon gyorsan kihátrált az egyezményből, május végén, júniusban már a franciák is tisztában voltak a helyzettel, s azzal is, Anglia újfent a pápai-velencei szövetség mögött áll. Újra megindították a szövetségi tárgyalásokat a római angol követek útján.¹⁸¹ A király Velencének is bizonygatta, hogy a francia király álnoksága miatt nem ratifikálja a vele kötött egyezményt. Az első gyakorlati segítség 150 ezer dukát volt, amit Anglia Velencének juttatott, azonban csak az év vége felé érkezett meg.¹⁸² Velence, a jó híreknek is köszönhetően – Pasqualigo sem jelentett még semmi olyat, hogy Magyarországon veszve lenne a helyzet, és Dalmácia ellen készülődnek – újra erre kapott, megerősítette Padova és Treviso védelmét, s arra készült, hogy Genovában egy franciaellenes lázadást robbant ki, és seregeket küld a genovaiak védelmére.¹⁸³ Ezért a Tatára igyekvő francia követ is tudhatta, mekkora értéke lehet Magyarország csatlakozásának. Velence az itáliai hadszíntéren megerősödött, a dicső francia seregeknek nyoma sem volt, a pápa folyamatosan fogadta fel a svájciak ezreit. A Liga követeinek mindennél fontosabb lett Magyarország magatartása. A Serenissima azonban nem dőlt le háttra, hiszen május 24-én Vicenzát elfoglalták a német zsoldosok, az időközben

¹⁷³ Sanuto, X. 115.; Calendar Venice, II. n. 56.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 432.

¹⁷⁴ Wiesflecker, Maximilian, IV. 24., 157.

¹⁷⁵ Sanuto, X. 115.; Calendar Venice, II. n. 56.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 432.

¹⁷⁶ Calendar Venice, II. nos. 57., 59., 60., 61.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 421. 413.

¹⁷⁷ Calendar Venice, II. n. 63.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 434.

¹⁷⁸ Calendar Venice, II. n. 61., 67.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 413., 450., 455.

¹⁷⁹ Calendar Venice, II. n. 67.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 463.ii.

¹⁸⁰ Le Glay, Correspondance, I. nos. 194–195. p. 256.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 445.

¹⁸¹ Calendar Venice, II. nos. 68–69., 79.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 493.

¹⁸² Calendar Venice, II. n. 86.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 569.

¹⁸³ Calendar Venice, II. n. 71.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 529.

megérkez franciák pedig Legnanót, tehát nem hagyhatta figyelmen kívül most sem, hogy Magyarország beáll-e a Ligába. Követe azon dolgozott, hogy ezt megíjítsa.¹⁸⁴

Az angliai velencei követek is mindent megtettek, hogy Anglia királyának figyelmét felhívják arra, mit tesz Magyarország. Andrea Badoer követ áprilisban és májusban többször is jelentett VIII. Henriknek Magyarország királyáról. Egy alkalommal maga az angol király érdeklődött arról, hogyan is viszonyul Velence Magyarországhoz.¹⁸⁵ Azt válaszolta VIII. Henriknek, hogy a doge – Leonardo Loredan – az ifjú trónörökös, a leendő II. Lajos „keresztapja” (*compare*), amire a király követet küldött Velencébe. Mintha a helyzet kulcsa Anglia és Magyarország lett volna: nem véletlen, hogy a Pasqualigo család ezidőben mind Angliában Londonban, mind Magyarországon, mind Franciaországban képviselte hazája érdekeit (Lorenzo Párizsban, Alvise és Francesco Londonban, Pietro Budán).¹⁸⁶

Június 4-én – amikor már tudni lehetett, a Liga, a pápa és Velence is követet indít Ulászlóhoz – a londoni velencei követ ismerte azt a jelentést, amit a magyarországi követ, Pasqualigo május 17-én küldött, s továbbította is az angol udvarba. E szerint az esztergomi érsek nehéz helyzetben van, mert úgy értesült a francia követ, Lodovico (H)eliano Ulászlónak küldött leveléből, hogy Franciaország szövetséget kötött Angliával, és egy titkos ligához is csatlakozott Velence ellen, amelynek a pápa, Franciaország és a császár is a tagja, amelynek a célja az, hogy elpusztítsák a Köztársaságot.¹⁸⁷ A követ szorgalmazta, hogy Magyarország támadja meg Dalmáciát. Ez korántsem volt így, de lehetséges, hogy Bakóczhoz még nem értek el a hírek az angol-francia egyezmény valódi tartalmáról. A francia király sem lehetett olyan naiv, hogy ne értsen abból, hogy VIII. Henrik nem akarja ratifikálni az egyezményt, hanem különböző kifogásokra hivatkozva ki akar hátrálni belőle. A francia követ is tudhatta ezt, de ezekkel az információkkal akarta a magyarokat jobb belátásra bírni, s ahogy később is, kissé túljátszotta szerepét.¹⁸⁸ Ugyanígy tett a császár is, hiszen április 25-én – a tatabányai gyűlésre májusban indított küldöttség előtt – írott levele azzal kecsegtetett, hogy Velence önként hajlandó lesz Dalmáciát átadni, ha Magyarország csatlakozik a Ligához.¹⁸⁹ Ezt a tervet vette azután át a hazai Habsburg-párt is.¹⁹⁰ Ha pedig nem foglalja el, akkor fennáll a veszélye, hogy a török hódítja meg, éppen ezért az a lehetőség is ugyanígy fennáll, hogy akkor a Ligának kell lépnie és elfoglalnia, megvédend a török hódítástól. Fraknói Vilmos szerint Miksa konkrét lépéseket is tett, ha nem is Konstantinápolyban, hanem a boszniai pasánál, és szívesen feláldozta volna Magyarországot és Dalmáciát a töröknek, ha Ulászló nem lép be a Ligába: ügynökei felajánlották a töröknek Dalmáciát, megjelölve azokat a helyeket, ahonnan partra szállva támadást lehet indítani.¹⁹¹ Mi több, Miksa arról is tudósította a magyar királyt, hogy az aragón király egy neki februárban írt levele tanúsága szerint „buzgón fogja Velence ellen támogatni”. Aragóniai Ferdinánd Angliával, a pápával és Velencével folytatott tárgyalásai épp ennek az ellenkezőjét igazolják, azaz ahogy a francia is, a császári diplomácia is igen gyakran élt azzal az

¹⁸⁴ Calendar Venice, II. nos. 74., 81.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 508., 570.

¹⁸⁵ Andrea Badoer jelentése, London, 1510. ápr. 15.: „[...] andò dal re et li disse questo, qual dimandò come steva la Signoria con il Re di Hongaria; rispose e compare di la Signoria et a manda uno suo orator a Veniexia”: Sanuto, X. 412., Calendar Venice, II. n. 64.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 450., 455.

¹⁸⁶ Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 413.ii., 1183.; Calendar Venice, II. nos. 138., 152., 168. 1514-ben Pietro angol követ lesz: Sanuto, XIX. 199.; Calendar Venice, II. n. 519.

¹⁸⁷ „Poi disse di vna lettera li a scritto il Re di Franza a quel Re, e come manda vno suo orator nominato Lodovico Eliano stato alias orator de li, e dila pace a fato con il Re di Ingaltera, e secreta liga, et il Papa, e Imperador, et Spagna e vniti con lui a minar Venetiani e reintegrar lo Imperator di quanto li tocha dil stato teniua diti Venetiani.”: Sanuto, X. 504.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 463.; Wenzel, Sanuto, II. 181. Pasqualigo május 17-i jelentése. E. Kovács, Magyar-francia, 177.

¹⁸⁸ Lakatos, A tatár országgyűlés, 33–34.

¹⁸⁹ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 196.

¹⁹⁰ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 189.

¹⁹¹ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 381.

eszközzel, hogy álhírekkel befolyásolja a magyar kormányzatot, s ezekben Angliának többször is szerepet juttattak.¹⁹² Aragóniai Ferdinánd nemhogy nem állt szövetségben Franciaországgal és a császárral, Velencével szemben, hanem katonai segítségnyújtási egyezményt kötött VIII. Henrikkel. Május végén a spanyol diplomácia olyan francia- és Liga-ellenes kirohanásokat tett, hogy például sorozatosan figyelmeztette a pápát arra a veszélyre, hogy XII. Lajos egészen Rómáig akar nyomulni, francia kardinálisokkal új pápát akar kreálni és Gyulát le akarja mondani.¹⁹³

A pápai követ, Achille de Grassis castellói püspök is élt azzal az eszközzel, hogy Angliát és Spanyolországot a saját maga érdekeinek megfelelően „vesse be”, de valós tényeket közölt a magyar királlyal, amikor azzal érvelt, hogy a pápa bírja Anglia, Spanyolország és Portugália ígéretét, hogy részt vesznek egy a pápa által indítandó keresztes háborúban. VIII. Henrik és Aragónia is többször szóba került, a pápai követ úgy vázolta a helyzete, hogy a Gyula pápa által indítani tervezett hadjárat, melyben az angol és a spanyol király is részt vennének, csak a franciák itáliai háborúja miatt szenved késedelmet. Mi több, a császár is részt venne benne, csak feltartja a XII. Lajos által gerjesztett konfliktus.¹⁹⁴ Úgy vélték, ezzel, ilyen indokokkal lehet a magyar királyra hatni.

Mondhatni az angol-francia szerz déssel mind a francia, mind az angol király csak id t és id leges biztonságot akart nyerni, hiszen két hónappal kés bb Henrik már kifejezetten franciaellenes éllal kötött szövetséget Aragóniai Ferdinánddal.¹⁹⁵ A május 24-i angol-aragón egyezményt minden bizonnyal a Magyarországra, Tatára tartó francia követ is ismerte, talán ezért is ösztökelte a magyar királyt a Liga oldalán való csatlakozásra. Még inkább felértékel dött Magyarország szerepe, ugyanis ha Anglia tev legesen is Franciaország ellen fordul, a Valois-knak is be kell vonniuk az egyetlen szóba jöhet szövetségest, a Jagellókat, hogy be tudják fejezni a háborút Velence ellen. Ha Anglia megindul Franciaország ellen, akkor a francia csapatoknak el kell hagyniuk Itáliát, s egy kedvez , a hódításait a kezükön hagyó szerz és megkötésére is csak akkor van esélyük, ha a magyarok megtámadják Velencét Dalmáciában. Arról nem is beszélve, hogy összességében kudarcot vall az itáliai háborújuk. Ily módon a tатаi országgy lésen is folyamatosan kell a francia és a német követeknek is tájékozódniuk, mi történik Angliában. A májusi angol-aragón szerz és már tisztán katonai segítségnyújtási egyezmény volt, s az agresszor, aki ellen közös katonai akciót terveznek, nevesítve is volt: Franciaország. Egyedül az nehezítette a helyzetet, hogy Miksa egyel re vonakodott megegyezésre jutni Velencével, hiába próbálták jobb belátásra bírni spanyol és angol követek. Azzal is próbálkoztak, hogy a szerz ésbe belefoglalják azt is, hogy Károly infánst *bárki ellen* támogatja majd az angol és az aragón király – tehát egy francia támadás esetére védelmet nyújtanak az id söd császár unokájának.¹⁹⁶

Hospedaleto után megakadtak a velencei-birodalom tárgyalások.¹⁹⁷ A császár, a francia királyhoz hasonlóan abban bízhatott, hogy a mérleg nyelve akkor tolódik el újra a Liga irányába, ha sikerül Magyarországot bevonni. A császári udvarban is, épp a tатаi országgy lést megelőzően értékel dött fel Ulászló szerepe – cseh választóként a háborúra igen sz kösen pénzt megszavazó Reichstagnak is a tagja volt, így szava kétszeresen is nyomott a latban. Lehetséges, hogy Miksa a gy és által megszavazott 10 ezres sereggel sokat nem remélhetett Itáliában, így Ulászló szerepvállalásától tette függ vé, hogy újra akcióba lépjen az immár a pápa által is támogatott Signoriával szemben, mikor „rokonai”,

¹⁹² Miksa április 25-i levelét Pasqualigo május 17-i jelentéséb l ismerjük. Ljubi , Commissiones Venetae, 120. Fraknoi munkáját javítva és kiegészítve újrendezte, a modern fond- és jelzetszámokkal frissítette Lakatos Bálint. Lakatos, Haag, 223–24.

¹⁹³ CSP Spain, II. n. 44.

¹⁹⁴ Fraknoi, Szent-szék, II. 370.

¹⁹⁵ PRO E 30/732.; CSP Spain, II. nos. 39., 40

¹⁹⁶ BL Cotton MS Galba B. III f. 6.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 355.

¹⁹⁷ Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 383.; Calendar Venice, II. n. 45.

„nagyapa-társa”, Ferdinánd és unokájának leendő apósa, VIII. Henrik is, s t a császár saját leánya, Szavojai Margit is folyamatosan ez ellen ágálnak.

Magyarország bevonásának a terve természetesen Angliába is eljutott. Az éles elméj velencei követek nem mulasztották el tájékoztatni VIII. Henriket, hogy a Liga azon ügyködik, hogy Jagelló Ulászlót is csatlakozása bírják Velencével szemben, s hadbalépésével élesszék újjá az itáliai háborút. Ha Magyarország Dalmáciában vagy a szomszédos terra fermán hadba lép francia szövetségben, a Serenissimát térdre kényszeríthetik és kivérezthetik. Franciaország ereje és hatalma csak tovább n , s VIII. Henrik lemondhat dédelgetett álmáról, hogy a Százéves Háború lovagkirályaihoz hasonlóan megtámadja Franciaországot. Franciaországnak az állóháború elhúzódása ellenére is volt még ereje. XII. Lajos 1510 májusában új sereggel tért vissza a frontra. A francia veszély nem múlt el, s t, Firenze támogatásával a császárra most már nem is várva Lajos a kezébe vette a hadm veletek irányítását, és korábbi szövetségesei városaiba, váraiba (Ferrara, Mantova) is saját katonáit akarta ültetni.¹⁹⁸ „Saját” zsinatával le akarta taszítani a pápát, saját kardinálisokat akart kinevezni. Ehhez meg kívánta nyerni a császár támogatását, a kezén lév itáliai birodalmi területekr l lemondván, s megígérván, segédkezik abban, eljusson Rómába és megkoronáztathassa magát.¹⁹⁹ A pápa is megrémült, már arról szóltak a híradások, hogy elmenekül a Városból, mert a franciák Siena mellett már-már szentszéki területre léptek. A szentszéki hader ellenállása kifulladt: II. Gyula fegyverszünetet kötött XII. Lajossal.²⁰⁰ A helyzet kulcsa Ulászló kezében volt: ha nem lépnek be Franciaország oldalán, a francia offenzíva megáll, s Velence, s t Róma is megmenekül. A pápai követ mindent megtett, hogy Velence oldalán tartsa Magyarországot. Firenze veszedelmes ellenfél volt, s Magyarországnak számolnia kellett vele. Már 1511 elején megkereste az oszmánokat, hogy szálljanak hadba Velence ellen, s noha a törökök még nem mentek bele, fennállt a veszély, hogy Velence lekötöttségének a török fogja a hasznát, s így vagy úgy Magyarország pedig a kárát látni.²⁰¹ Ezért volt értékes a velencei szövetség fenntartása, mert a Köztársaság esküdt ellenségei, a firenzei kalmárok nem riadtak vissza attól, hogy akár a törököt is bevonják a háborúba, ahogyan nem riadt attól vissza I. Ferenc sem az 1530-as évek elején. A franciáknak sem volt azonban mindegy, e hadm veletek közepette kapnak-e támogatást Velencével szemben Magyarországtól: elemi érdekük volt Magyarország bevonása. Ezzel szemben Anglia érdeke is azt kívánta, Magyarország maradjon meg a velencei szövetségben, ne álljon az önmagában is roppant er s Valois-k mellé.

1510 májusában már közvetlenül is összekapcsolódott Magyarország és Anglia szerepvállalása, hiszen a velencei követ, Andrea Badoer Londonban azzal próbál hatást gyakorolni az angol királyra, hogy „Magyarország királyáról szólt neki, mondván, hogy , Anglia királya ugyanígy a Signoria barátja és tiltakozik az ellen, hogy Franciaország romlásba taszítsa a kereszténységet”.²⁰² Éppen ezért kívánt még nagyobb nyomást gyakorolni az angol diplomácia Miksára is, most is Szavojai Margiton keresztül, hogy térjen jobb belátásra, és egyezzek ki Velencével és a pápával. Egy angol követ is indult Miksához 1510. május 29-én, azzal a céllal, hogy eltántorítsák a további háborútól, és Magyarország bevonásától.²⁰³ A szerz désbe belefoglalták Károly f herceget is, aki mint Burgundia

¹⁹⁸ CSP Spain, II. nos. 47., 48.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 481.

¹⁹⁹ CSP Spain, II. n. 50.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 483.

²⁰⁰ uo.

²⁰¹ Calendar Venice, II. n. 100.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 739.

²⁰² Andrea Badoer jelentése, London, 1510. ápr. 30.-máj.1.: „Come parlò col re zercha il re di Hongaria è amico di la Signoria. E à mandato a protestar a Franza ch'è ruina di la cristianità.”: Sanuto, X. 458.; Calendar Venice, II. n. 66.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 430.

²⁰³ Robert Wingfield: CSP Spain, II. n. 46.

örököse, a spanyol és angol tervek szerint egy esetleges Franciaország elleni támadás során beléphetett volna a háborúba, kasztíliai erkövel, Burgundiát visszafoglalandó.²⁰⁴

5. Az 1510-es tatai országgyűlés

Az 1510-es év tavaszán az európai hatalmak szinte mindegyike Magyarországra tekintett. Áprilisban a birodalmi gyűlésen nyílt szakításra került sor a császár és a pápa között. Miksának egyre sürgetőbb lett Ulászló bevonása, mert a pápai követ már Augsburgban képes volt a Szentszék oldalára állítani két választót, Bölcs Frigyes szász herceget és Philipp von Daun-Oberstein kölni érseket.²⁰⁵ Márciusban már császári követ (Sigmund Schneidpöck) várta Ulászlót Magyarországon, természetesen, hogy a királyt és az országnagyokat a Velence elleni háború megkezdésére buzdítsa. Ulászló 1510. március 12-re hívta össze az országgyűlést Esztergomba.²⁰⁶ A király nem érkezett meg a megjelölt időpontra, csak március végére,²⁰⁷ de az esztergomi gyűlésre megérkezett egy pápai követ is, Pietro Isvalies reggiói érsek és veszprémi püspök familiárisa, egy törökellenes keresztes felhívással, ami burkoltan magában foglalta, hogy Magyarország a másik törökellenes hatalommal, Velencével nem kerülhet konfliktusba.²⁰⁸ A gyűlésen így a Cambrai-i Liga kérdése háttérbe szorult, és azt a következő, június 24-ére halasztott gyűlésen tervezték csak megvitatni. A Cambrai-i Liga ügyének elhalasztása mellett szólt az is, hogy április elején török követek is érkeztek Budára, hogy az abban az évben lejárt 1503. évi fegyverszünetet meghosszabbítsák. Magyarország, és ezzel Velence is, újra időt nyert. Az oszmánokkal végül is csak a fegyverszünet egy évig való meghosszabbításában egyeztek meg.²⁰⁹ Éppen ezért sor kerülhetett arra, hogy az újabb országgyűlés elvett fogadják Pasqualigo velencei követet is, aki május közepén ért Esztergomba.²¹⁰ A velencei párt helyzete ekkor még jobb volt, hiszen még nem érkezett meg Vicenza elestének a híre.

A következő napok tárgyalásait részletesen elemezte Pasqualigo követjelentései alapján Lakatos Bálint.²¹¹ A ligának az egyetlen értékelhető siker, Vicenza bevétele ellenére sem volt túl sok öröme oka, így Magyarországra nagyobb szükség volt, mint valaha. Két birodalmi és egy francia követ is érkezett, hogy meggyőzzék Ulászlót – de meg kellett mérkőzniük az Anglia és Aragónia támogatásával érvelő pápai és velencei követtel is. Ismerjük, a spanyol király is levelet küldött Ulászlónak az új, pápai-velencei ligát támogatandó.²¹² Az európai hatalmi rendszer fontos mérkőzése zajlott június végén és július elején Tatán. Egy valódi újkori értelemben vett kongresszusra került sor 1510. június-júliusában. Jelen volt két pápai, három császári, egy francia, két lengyel, egy-egy moldvai, havasalföldi, velencei és török követ. Főgel József és Fraknói Vilmos szerint megfordultak itt angol követek is.²¹³ Nem ismerjük, hogy angol követ is járt volna Tatán, igaz, erre vonatkozó közvetett információ, hogy mind a két fél azzal akart nyomást gyakorolni Ulászlóra, hogy azt hangoztatták, az oldalukon áll Anglia királya. A császári követ például azt írta a pápának a tatai gyűlés után, hogy Magyarország mellett Anglia is benne van a cambrai-i ligában.²¹⁴ Ehhez hasonlóan a francia követ is bevetett nemtelen eszközöket, például valótlan

²⁰⁴ CSP Spain, II. n. 52.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 572.

²⁰⁵ Wiesflecker, Maximilian, IV. 266.; Lakatos, A tatai országgyűlés, 36.

²⁰⁶ DF 245 688., Kovachich, Supplementum, III. 351.; C. Tóth, Az út Tatáig, 11. Fraknói, Magyarország és a cambrai-i liga, 194–95.; Ljubić, Commissiones Venetae, n. 11.

²⁰⁷ 22-ére. C. Tóth, Az út Tatáig, 14.

²⁰⁸ Wenzel, Sanuto, II. 166.; Lakatos, A tatai országgyűlés, 36.

²⁰⁹ C. Tóth, Az út Tatáig, 14–15. Kosáry, Magyar külpolitika, 101.

²¹⁰ Lakatos, A tatai országgyűlés, 37.

²¹¹ Lakatos, A tatai országgyűlés, 40–43.

²¹² Wenzel, Sanuto, II. 181.

²¹³ Főgel, II. Ulászló udvartartása, 106.; Fraknói, Magyarország és a cambrai-i liga, 177.

²¹⁴ Wenzel, Sanuto, II. 207.

információkkal próbálta befolyásolni a magyar királyt. Pasqualigo jelentése szerint a Valois-követe nemcsak május eleji levelében terjesztette, hanem megérkezése után személyesen is, hogy Franciaország, Anglia, Spanyolország, Portugália, a Szentszék, Firenze, Mantova és Ferrara is a Velence-ellenes ligához csatlakozott, amelynek a célja a Köztársaság térdre kényszerítése.²¹⁵ Mi több, az sem felelt meg a valóságnak, amit Helianus a magyarok segítségére küldendő flottáról állított.²¹⁶ A „tervek” szerint a Liga 34 gályát állít ki szig, amiből hatot az angol király fog kiállítani.²¹⁷ Maga VIII. Henrik lép döött volna meg ezen a legjobban, ha hallotta volna. (Feltehetően eljutott hozzá a hír, mire használják ki Magyarországon.) Ez nem volt igaz, de szerencsére ott volt Bakócz Tamás, továbbá a velencei és a pápai követ, akik ennek az ellenkezéssel bizonygatták. Maga a király, ha hihetünk a velencei követnek, igen epés megjegyzéssel utasította el a „fatuus” francia követ vádaskodásait.²¹⁸ Talán az is közrejátszhatott a francia követ „heves” fellépésében, hogy a francia diplomácia atyja, Amboise bíboros 1510. május 25-én meghalt. Nagy csapást jelentett Franciaországra, s a követ úgy vélhette, még a hír érkezése előtt próbált döntést kicsikarni. Helianus június 23-án mondta el „filippikáját” – melyben többek között „bestiáknak és cselének” nevezte a velenceieket, de a bíboros halálának híre csak utána, június 25-26-án ért az országba. (Persze lehet, hogy saját francia csatornáin keresztül tudhatott róla, de nem hiszem, hogy a francia kommunikáció gyorsabb volt, mint a velencei futárszolgálat. Francia futár június 28-án érkezett, a francia király és a császár a rendekhez intézett levelével.)²¹⁹ Jól jellemzi, milyen befolyása volt a francia politikára, hogy Szatmári György úgy fogalmazott Ulászlónak, „ha a roueni bíbornok meghalt, vége az olaszországi háborúnak”.²²⁰ Jóllehet a magyarországi követek utasításairól még Amboise kardinális dönthetett, XII. Lajos hirtelen egyedül maradt a politikai ügyekben járatos első miniszter nélkül. Helianus még azt is megengedte magának, hogy azzal áltassa a magyar királyt, hogy XII. Lajos addig nem hagyja abba a háborút, amíg Dalmáciát el nem vették Velencétől. A német követek is éltek hasonló eszközökkel, amikor az itáliai hadi helyzetet a Liga csapataira nézve kedvezően vázolták.²²¹

A magyar kormányzat vezetői sem utasították el egyelőre a velencei ajánlatot: Szatmári kancellár a császár híve volt, de megpróbált a helyzetből a legtöbbet kihozni és a velenceiek kényszerhelyzetéből a két kovácsolva felszórólni a Signoria segélypénzének összegét.²²² Lakatos részletgazdag elemzése alapján pontosan tudjuk, hogyan és mikor zajlottak a különböző követek tárgyalásai. Nagyjából június derekától Magyarországon tartózkodtak a pápai, francia és német követek, utóbbiak között Cuspinianusszal, illetve a helyszínen volt Zsigmond lengyel király megbízottja is (Piotr Tomicki, akkor még királyi titkárként).²²³ Pasqualigo jelentései alapján úgy tűnik, legalábbis a követek magatartása alapján, a leginkább a francia királynak volt sürgős Magyarország belépése. A francia követ ugyanis hevesen, „nagy szemtelenséggel és epésséggel” ostromozta a velenceieket és igen erőteljes hangnemben buzdított Dalmácia visszafoglalására.²²⁴ Ezen felül azonban többször

²¹⁵ „Poi disse di vna lettera li a scritto il Re di Franza a quel Re [...] e dila pace a fato con il Re di Ingaltera [...] a minar Venitiani.”: Sanuto, X. 504.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 463.; Wenzel, Sanuto, II. 181.; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 196.

²¹⁶ E. Kovács, Magyar-francia, 177.

²¹⁷ Lakatos, A tatai országgyűlés, 46. Pasqualigo július 2-i jelentésének Ljubičević általi kiadásában az Anglia általi hozzájárulás nem szerepel. Ljubičević, Commissiones Venetae, 121.

²¹⁸ „Non curretis oratorem Gallicum, quia est fatuus.” Pasqualigo június 26-i jelentése. E. Kovács, Magyar-francia, 178.

²¹⁹ Lakatos, Haag, 227.; Pasqualigo, jún. 25-26-i jelentései. E. Kovács, Magyar-francia, 177.

²²⁰ „Si Rothomagensis est mortuus bellum Italie est finitum”: Pasqualigo jún. 25-26-i jelentése. E. Kovács, Magyar-francia, 178.; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 376.

²²¹ Lakatos, Haag, 227., 229.

²²² Lakatos, A tatai országgyűlés, 41.; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 377–79.

²²³ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 197. Utóbbira: AT I. n. 40. pp. 61–64.; C. Tóth, Az út Tatáig, 16.

²²⁴ Lakatos, A tatai országgyűlés, 45.; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 373. A német birodalmi gyűlésen 1510 tavaszán mondott beszéde külön is megjelent röpiratként, amellyel ugyancsak hatni próbált a

állított valótlanságot, például azt, hogy a pápa kiválása a Ligából bizonytalan és id leges – aminek azonban a magyar udvarban sem adtak túl sok hitelt, különösen a szentszéki és az évszázadok óta megbízhatónak ismert velencei követ értesülései és cáfolatai miatt.

Az, hogy melyik álláspont gy z zön, nem volt azonban egyértelmű, de Szatmárral szemben Bakócznak sikerült kivívnia, hogy a Köztársaságnak és a pápának kedvez döntés szülessen. Éppen a pápától kilátásba helyezett török háború lehet ségét használta fel, hogy meggy zze az urakat a béke fenntartásának szükségességér l. Nem akarván azonban a pápa s a vele szövetkezett hatalmak felhívását egyenesen visszautasítani, közvetít indítványt tett, indítsanak követeket a pápához, a német, francia és spanyol uralkodókhoz, mivel nem rendelkeznek megfelel jogosítványokkal ahhoz, hogy ilyen horderej kérdésben döntsének. A magyar cs rés-csavarás elbizonytalanította a francia és német követeket, akik azt gondolták, felhatalmazásaik és megbízóleveleik teljes kör ek és elegend ek e célra is.²²⁵

Még inkább elbizonytalanította a Liga követeit a modrusi püspök (Koži i Simon), aki a pápa nevében és megbízásából szentelt kardot és süveget hozott Ulászlónak. A püspök azzal az – egyébként megalapozatlan – hírrel érkezett, hogy a pápa, ha Ulászló megmarad Velence szövetségében, kész tárgyalni arról, hogy Dalmáciát a magyar király rendelkezésére bocsássák.²²⁶ A Liga ehhez képest csak egy annyit tudott ajánlani, hogy egy bizonytalan kimenetel háború révén szerezhetik meg Dalmáciát. Mindenesetre úgy t nt, „hivatalosan” a Liga álláspontja gy zedelmeskedett, hiszen július elején határozatot fogadtak el, hogy csatlakoznak a ligához és Dalmáciáért hadat indítanak Velence ellen. A követek újabb megbízóleveleinek megérkeztét persze az országgy lés már nem várta meg. Bakócz nyíltan ki is jelentette a velencei követ el tt, a határozat csak formális. A resolutio – amelyben Kosáry Domokos szerint ugyan az volt, 6000 embert állítanak ki Velence ellen, valójában azonban ezt csak a fent említett, korábbi országos gy lési határozatban találjuk, a király által kiadottban nem, viszont Pasqualigo jelentésében benne van²²⁷ – a királyt nem kötelezte semmire.²²⁸ Ulászló maga is Bakócz és Velence felé hajlott, s úgy nyilatkozott, a Velencét l kapott el nyöket nem kellene feláldozni. Lehetséges, hogy Bakócz keze is benne volt abban, hogy rögtön a tatai országgy lés után Both András már Velencének ajánlkozott fel, s t, még el tte puhatolózott a boszniai pasánál, feltehet en azt adva a török tudtára, nem kívánnak Velence ellen fellépni és Dalmáciára támadni.²²⁹ A velencei követ nagyon okosan azzal is érvelt, hogy kívánatos-e a francia terjeszkedés Itáliában – ami a magyar udvar Velence-ellenes tagjaira, mint Perényi Imre nádor vagy Szatmár kancellár is hatással lehetett, hiszen a Habsburgok is félve rködtek azon, hogy túlságosan ne kapjon er re a Valois-hatalom Itáliában.²³⁰ Ulászlótól semmi nem állt távolabb, mintsem hogy belebonyolódjon egy drága és elhúzódó háborúba Velence ellen. Dalmácia visszaszerzése számára nem volt els dleges, azt legfeljebb békés úton képzelte el. Erre is ügyesen apellált Pasqualigo, amikor arra hívta

magyar udvarra: Ludovicus Helianus Vercellensis: *De bello suscipiendo adversus Venetianos et Turcas oratio Maximiliano Augusto in conventu presulum principum electorum et civitatum Romani imperii dicta* [...] Augusta Vindellicorum 1510. F városi Szabó Ervin Könyvtár Gy. 09/676; OSzK Röplapok 14. Másik kiadása: OSzK App. H. I. 1607. Kosáry, Magyar külpolitika, 190. 167. j.

²²⁵ Lakatos, Haag, 228.

²²⁶ Tóth-Szabó, Szatmári [<http://mek.oszk.hu/05600/05660/html/03.htm#120>] – 2014. márc. 7.]; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 386.

²²⁷ E. Kovács, I Dispacci, 193.; Ljubi , Commissiones Venetae, 110–11. 4000 gyalogos és 2000 lovas. Pasqualigo július 15-i jelentése. E. Kovács, Magyar-francia, 178.

²²⁸ Lakatos, A tatai országgy lés, 48.; Kosáry, Magyar külpolitika, 99. Igaz, Kosáry adatát a bécsi levéltári eredetit – HHStA Reichskanzlei, Maximiliana 39 (alt 32b) I/10. fol. 21–22. ezen belül 22v – el ször teljes terjedelmében közl Lakatos szövege nem alapozza meg, legfeljebb annyit, hogy a király háború indítását vállalja („Quandoquidem in recuperatione iurium et dominiorum nostrorum singularem curam habere et gerre amore nostri voluerunt, pro qua re nos una cum liberis nostris de unIVerso hoc regno eisdemque maiestatibus semper gratificari studebimus.”). Lakatos, Haag, 230. 54. j.

²²⁹ Pálosfalvi, Bajnai Both András, 279.; Wenzel, Sanuto, II. 177., 194.

²³⁰ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 367.

fel Ulászló figyelmét, hogy „Magyarország hat hónapig sem tudná megtartani Dalmáciát”.²³¹ Ulászló egy dolgot remélt, Velence továbbra is folyósítja a segélypénzeket, s t, talán arra számított, barátságát a Signoria újabb elnyökkel hálálja meg. Ezért is kerülhetett napirendre a velencei követtel való tárgyalásokon az a magyar igény, hogy a Signoria 80 ezer dukát fizetésére vállalon kezességet, mint hogy ez jár Ulászlónak az évi segélyek hátralékai miatt.²³² A velencei követ korábban is érvelt azzal, hogy Magyarországgal szívesen kötne szorosabb szövetséget a Signoria. Nyilván pénzről volt szó, és a színpalak mögött a felek tisztában voltak, mennyit lehetne még kisajtolni a Köztársaságból.²³³

Fraknoi Vilmos szégyenteljes játéknak nevezte, ahogyan a magyar országgyűlés és a szembenálló felek, a Liga és Velence között lavírozott.²³⁴ Nézetem szerint, egyetértve C. Tóth Norberttel, az ország vezető kormányzati erői a lehetőségekhez mértek megpróbálták Magyarország érdekeit, ha kellett pragmatikusan is, védeni, és megrizni a nagyhatalmi konstelláción belül az ország politikai mozgásterét a hatalmas erővé váló Valois-monarchia, a Habsburgok, a még mindig jelentős tekintéllyel és anyagi erővel bíró Velence és a szisztematikus hódítás korszakát lassanként megkezdő Oszmán Birodalom között. A leginkább még a Mátyás-korból örökölt régi jó status quo-ra vágytak.²³⁵

A tatai országgyűlés után, 1510 nyarán Ulászló, hogy a liga tagjaival megkösse a szövetséget, Beriszló Péter székesfehérvári prépostot és Ákosházi Sárkány Ambrus pozsonyi ispánt küldte Miksához,²³⁶ Lónyai Albertet pedig Franciaországba, Frangepán Gergely kalocsai érseket Rómába.²³⁷ Lónyai augusztus 16-án kelt útra. De már két héttel később a király visszahívta, és utasította, hogy Szlavóniába menjen és a még mindig zavart kelt, és Velence ellen hadat indítani ajánlkozó Both András ellen lépjen fel.²³⁸ Viszont a király újabb követet nem küldött a Valois-udvarba, s nem úgy történt, mintha nagyon akarózna XII. Lajossal is aláíratni a szerződést. Rómába sem indult el a kijelölt követ.²³⁹ Ákosháziék elindultak ugyan, de az október elején született határozat, „pótutasítás” (a „nyitrai levél”), amely az követségüket is visszahívta és épp ellenkezőleg, az egyezmény megkötését nem engedélyezte, nem érkezett meg Ákosháziékhoz időben, így aláírták a konstanzi egyezményt október 2-án.²⁴⁰ (Utóbb meg is „hálálta” Miksa Ákosházi Sárkány Ambrus szolgálatait birodalmi címereslevéllel.²⁴¹) II. Ulászló maga azonban soha nem ratifikálta azt.

Felmerül a kérdés, mennyire vették komolyan a Liga fejei Magyarország részvállalását? Az egyezmény ugyan rögzítette, hogy Magyarország 1511. április 1-én megtámadja Velencét, és Ulászló elviekben belépett a Ligába, de a kortárs reálpolitikusok kevés esélyt láttak arra, hogy ez meg is valósuljon. Arra, hogy Ulászló ki akar hátrálni a

²³¹ Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, 368.

²³² Lakatos, Haag, 231.

²³³ Fraknoi, Szent-szék, II. 378.

²³⁴ Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, 795.

²³⁵ C. Tóth, Az új Tatár, 9–10.; E. Kovács, Magyar-francia, 179.

²³⁶ Fögel, II. Ulászló udvartartása, 121.; Horváth, Regesták a bécsi császári levéltárból, 201.

²³⁷ Ákosházi követek küldetése is szóba kerülhetett már a tatai gyűlés végén, s már meg is bízhatta, ha másképp nem, szóban, a Miksához indítandó követséggel, hiszen éppen július 13-án, még Tatár állít ki a király számára adománylevelet, melyben részletezi szolgálatait, érdemeit, „a király hazai és külföldi megbízásainak eleget téve szerzett”: Ónod és más, zempléni, abaúji, szabolcsi birtokok adománya: DL 93 753.

²³⁸ Tóth-Szabó, Szatmári [http://mek.oszk.hu/05600/05660/html/03.htm#120 – 2014. márc. 7.]

²³⁹ Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, 721. A pápa sürgeti a követ indítását (aug-szept.): A breve mellékelve Pasqualigo 1510. október 24-i jelentéséhez.; AT. I. nos. 91.; 119.

²⁴⁰ „[...] a császárhoz küldött követekhez pedig utasítás ment, hogy a béke helyreállítására irányozzák törekvéseiket, és szerződést ne kössenek”: Pasqualigo szept. 20-án: Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, 714.; 719. Konstanzt: A magyar király nagyszámú sereggel és hajókkal, Dalmácia visszahódítása végett, megkezdte a háborút, egyúttal szövetségeseit Isztriában és Friaulban is segíti; a fegyvert mindaddig le nem teszi, míg Dalmáciát, szövetségesei azokat jogosan illető területeket visszaszerezték. Horváth, Regesták a bécsi császári levéltárból, 85.; Marczali, Közlemények a párisi nemzeti könyvtárból, 92.

²⁴¹ 1510. okt. 6.: DL 74 550.

szerz désb I, Miksa nagyon gyorsan rájött, a hadakozással elfoglalt XII. Lajos talán kevésbé gyorsan, de nem tévedünk sokat, ha azt mondjuk, a velenceiek mellett a pápa, és a jól értesült, széles látókörű Európát követeivel behálózó Aragóniai Ferdinánd is tisztában volt azzal, nagyon kevés az esélye bármilyen Dalmácia-ellenes hadi vállalkozásnak. Az európai politikai élet fő szereplői úgy gondolták, hogy a Liga ugyan névleg maga mellé vonta Magyarországot, de a Jagelló király a status quo mellett áll, és Velencét nem fogja megtámadni. A Liga nem számíthatott újabb szövetségekre, nem nyithatott új frontokat a terra firma, és a pápai, angol és aragóni érdekek jövőbeli szerepvállalásával csak idő kérdése volt, mikor vethetik vissza a szinte egyedül maradt franciákat Itáliából. A pápa már a tatabányai idején, 1510. július derekán felújította tárgyalásait az aragón és az angol királlyal. Felszólította VIII. Henriket egy Franciaország elleni háborúra és megerősítette Ferdinánd királyt a XII. Lajos által áhított Nápolyi bérében.²⁴²

Arra, hogy Ulászló ki akar hátrálni a szerz désb I, Miksa nagyon gyorsan rájött. A magyar kormányzat Velence és a Habsburgok közötti lavírozó politikáját leginkább megint Pasqualigo jelentéseivel ismerhetjük meg, aki a királyi udvarral maradt, majd Komáromban, mind Budához, mind Prágához is közel rendezkedett be, tovább követte a királyt Boroszlóba is.²⁴³ Velence ezért is helyzeti ellenében volt, mert követe folytonosan ágált a Liga, különösen a francia király ellen, mondván például, hogy „soha Magyarországra Franciaországból nem háramlott el ny”.²⁴⁴ Augusztus-szeptember folyamán egyre inkább kézzelfogható volt, az ország semmi esetre sem kíván háborút. Korbáviai János, akit Tatán a dalmáciai hadjárat egyik vezérévé jelöltek ki, kijelentette, a tiszteletet nem fogadja el, és híven ragaszkodik a köztársasághoz. Pasqualigonak azt üzenté „a hadjárat nem fog létrejönni, mert a királynak annyi pénze sincs, hogy mindennapi kenyerét beszerezhesse”.²⁴⁵

Már a tatabányai találkozót megelőzően a császár nyilatkozataiból ki lehetett olvasni, hogy egyre távolodik a Ligától, és örömezt megegyezne a pápával és az angolokkal, szinte be sem várva, mi lesz Magyarország válasza. 1510 júniusában Miksa szavaiból érezhető volt, féltékeny azért, mert Anglia Franciaországgal szerz dést kötött, amit „nem tudtunk elkerülni”, és az is kikövetkeztethető, hogy ezzel Anglia le akarja választani a Ligáról.²⁴⁶ Később a császár konkrétan ki is mondta, hogy Henrik csak taktikai okokból kötött XII. Lajossal egyezményt, hogy eltávolítsa Franciaországtól.²⁴⁷ Anglia szinte folyamatosan tartott Miksa udvarában egy követet, aki állandóan azt sugdosta a császár fülébe, hogy egyezzen ki Velencével, és akkor Aragónia és Anglia is támogatja majd unokáját, Károly infánst, hogy a franciáktól visszaszerezze Burgundia örökségét.²⁴⁸ Július 31-én a császár azt írta Margit főhercegnének, hogy üdvösnek és sikeresnek tartja, hogy a magyar király csatlakozik a Ligához, és Dalmácia ellen fog háborút viselni. A levél hangneméből mégis már érezhető, mindezt inkább magának bizonygatja a császár, nem pedig el is hiszi.²⁴⁹ Miksa – meg sem várva, hogy Magyarország végül is érdemben csatlakozik-e a Ligához, és valóban ad-e katonai támogatást Velence ellen – már augusztus 14-én, majd szeptember 27-én újra elkötelezte magát: követeinek azt az utasítást adta, hogy kezdeményezzenek tárgyalásokat az

²⁴² Pasqualigo 1510. júl. 19-i, 22-i, 26-i jelentései. Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 712.; Ljubić, Commissiones Venetae, 122–23.

²⁴³ Pasqualigo 1510. aug. 14-i, 19-i, 23-i jelentései. Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 713.

²⁴⁴ Pasqualigo 1510. szept. 19-i jelentése. Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 713–14.

²⁴⁵ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 713.

²⁴⁶ 1510. jún. 29.: Le Glay, Correspondance, I. n. 223. pp. 293–94.

²⁴⁷ 1510. aug. 31.: Le Glay, Correspondance, I. n. 240. pp. 318–20.

²⁴⁸ CSP Spain, II. n. 51.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 557.

²⁴⁹ „[...] nous avons eu nouvelles de nos ambassadeurs qui ont esté vers le roy d’Ungherie, comment á la journée qui a esté tenue devers luy, il s’est déclaré á la guerre contre les Vénissiens et a juré nostre ligue et de entreprendre incontinent la guerre; et pour sa portion luy a esté donné le royaume de Dalmatie qui est party de la couronne d’Ungherie”: Le Glay, Correspondance, I. n. 232. pp. 307–08.

angol szövetségről.²⁵⁰ Igaz, egyelőre, az a folyamat ezek kudarcba fulladtak. 1510 augusztusában ugyanis a franciák elfogták a pápa egy VIII. Henriknek szóló levelét, melyben az állt, hogy Miksa segítséget ígért a pápának a Valois-k ellen. Miksa ezt az angol királynak küldött levelében ugyan tagadta, és azt írta Henriknek, hogy a velenceiek ezt csak azért terjesztik, mert Magyarország királyát kívánják a Liga ellenében maguk mellett tartani. Vélhetőleg azonban ez a megnyilatkozás inkább arra szolgált, hogy megnyugtassa a francia udvart. Ezért mondta Miksa, hogy reméli, Magyarország hozzájuk fog csatlakozni.²⁵¹ Az angol-Habsburg közeledés október elejére újra „felmelegedett”: Miksa arról tudósította leányát, Margitot, hogy az angol szövetség mellett teszi le a voksát.²⁵² Novemberben, a fenti apró megingás után mégis Henrikkel szövetséget kötött.²⁵³

A konstanzi egyezményt Miksa sem vette véresen komolyan. Már ezzel párhuzamosan próbálkozott kitörni a rá is árnyékot vető francia hódító, XII. Lajos nyomása alól. A császár, jóllehet Magyarországtól immár keveset remélt, kétségbeesett próbálkozásokat tett Ulászló megnyerésére. 1510. november második felében egyszerre három diplomatát küldött Ulászlóhoz, köztük Cuspinianust. Egy újabb ötlettel vezérelve most egy Franciaország kizárásával kötendő Velence-ellenes szövetséget javasolt.²⁵⁴ Emellett ismét felvetette, hogy egy újabb egyezményben rendezzék a tervezett Jagelló-Habsburg közötti házasság ügyét. Minden jel arra mutatott, a császár közeledni kíván, mivel egyre terhesebbnek érezte a Ligát és az itáliai francia túlsúlyt. A császár újabb ajánlatáról az év végére Veszprémbe összehívandó bárók gyűlése volt hivatva dönteni, amely azonban nem támogatta azt.²⁵⁵ 1511 februárjában a császár és a francia király közös követek érkeztek Ulászlóhoz, akik azt próbálták elérni, hogy a király végre ratifikálja a konstanzi egyezményt. A Liga újfent azzal fenyegetett, hogy ha a magyarok nem sietnek Dalmácia elfoglalására, akkor elfoglalják a tartományt megszállni és – egy újabb hihetetlen tervvel elhozakodva – „Anglia részére fogják átadni”.²⁵⁶ Nos, ebben sem volt egy szó sem igaz. A francia diplomácia olyannyira alábecsülte a magyar kormányzat ítéletképességét, hogy azt gondolta, az mindenfajta légből kapott fenyegetést, helyzetértékelést józanság híján, elfogad? Magyarország vezetői körei szinte napi kapcsolatban voltak a velencei és birodalmi, mi több, a lengyel diplomácia irányítóival, kevéssé valószínű, hogy egy ilyen szintű „csúsztatást” tényként kezeltek volna. Az igen alacsony szintű dezinformáció mindenesetre fényt vet arra is, hogy a Liga ekkor már kétségbeesetten kapkodott. Fraknói elhozakodik egy megoldással, ami még elképzelhetőnek is mondható, nevezetesen hogy a francia követ a velenceieket akarta az angol királlyal ijesztgetni. A Serenissima naponta akár többször is üzenetet váltott londoni követével, így kevéssé hihető, hogy az angol király ilyesfajta akciójáról ne tudtak volna. Mi több, a velencei angliai tudósításokban nincs is nyoma. Annnyira a valóságtól elrugaszkodottnak tarthatták, hogy szóra sem méltatták, hiszen Anglia akkor már hosszú ideje az angol szövetségesük volt. A magyar kormányzat azonban ezt a tervet sem támogatta, és a király nem ratifikálta konstanzi szerződését.

A törökkel megkötött béke ellenére nem születtek meg a határszéli portyák.²⁵⁷ A magyar kormányzat „értett” a figyelmeztetésekből, és nem adta fel velencei kapcsolatát. A császár számára kezdett kínossá válni, hogy az elvileg birodalmi területnek számító Észak-

²⁵⁰ CSP Spain, II. n. 51.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 557.; Le Glay, Correspondance, I. n. 250. p. 335.

²⁵¹ „[...] alliance, qui est entre nous tous Roys sans à nostre pouvoir habandonner laditte ligue, à laquelle avons encoires espoir que le Roy de Hongrie et de Bouheme se joindra”. 1510. szept. 2.: Amboise, II. 7.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. II. 564.

²⁵² Le Glay, Correspondance, I. n. 252. pp. 336–38

²⁵³ Le Glay, Correspondance, I. n. 265. p. 350.

²⁵⁴ 1511. január 19-i jelentés. Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 724.

²⁵⁵ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 724.; Pálosfalvi, Bajnai Both András, 281. A császártól, Konstanzból érkező követek december elejére értek oda.

²⁵⁶ Pasqualigo február 25-i és március 7-i jelentései. Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 794.

²⁵⁷ Ljubić, Commissiones Venetae, 125.

Itáliában tétlenül nézheti, ahogyan berendezkednek a franciák, nem elégedve meg Milánó bérével. Úgy t nt, hogy a Magyarország, Aragónia és Anglia által követett út lesz a járható, hiszen 1510 folyamán is újabb velencei gy zelmekről, a pápai seregek el renyomulásáról és a franciák visszavonulásáról érkeztek hírek.

6. A Cambrai-i Liga háborúi 1510-1513-ban

Anglia és Aragónia 1510 novemberében meger sítette katonai szövetségét és a franciák elleni háborúra készült. A következ év tavaszára az aquitániai határra Anglia is sereg indítását vállalta.²⁵⁸ VIII. Henrik egyre el rehaladottabb tárgyalásokat folytatott a pápával egy Velencét támogató angol-szentszéki katonai szövetségr l is.²⁵⁹ Mi több, Anglia római követe azt mondta a pápának, hogy Anglia királya, ha a pápai seregek megindulnak a franciák ellen Itáliában, „az Alpokon túl” fogja megtámadni XII. Lajost.²⁶⁰ 1510 óta az angol király nem csekély pénzzel segítette a Serenissimát, 1510 novemberében például 100 ezer dukátot küldött.²⁶¹ A tervezett aquitániai háborúhoz már Velence szállított az angoloknak fegyvereket és adott bérbe hajókat – cserébe Angliából önt és gyapjút hoztak.²⁶² Amikor megindult a pápai offenzíva a franciák ellen 1511 tavaszán, maga a yorki érsek, Bainbridge bíboros személyesen harcolt Itáliában a pápai seregben spanyol zsoldosok élén.²⁶³ A Tudor uralkodó sszel maga is ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy a következ év tavaszán hadat vezet Franciaország ellen, majd ezt többször is meger sítette.²⁶⁴ 1511 telén és els hónapjaiban valóban elkezd dött a felkészülés a hadjáratra.²⁶⁵ Anglia királya már márciusban általános hadbaszállásra szólított fel minden fegyverforgatót: VIII. Henrik most már ténylegesen Franciaország ellen készült, sorra hajózták be a seregeket és a muníciót a szállítóhajókra.²⁶⁶ A seregek egy része már Calais el tt, Boulogne-nyal farkasszemet nézve állt.²⁶⁷ Látható riadalmat váltott ki az, amint az angol király heroldja az itáliai francia f hadiszálláson hadat üzent XII. Lajosnak.²⁶⁸

A császár 1511-ben is jóformán csak a franciák katonai támogatásától függött. Már májusban úgy fogalmazott a londoni velencei követ, hogy formálódik egy megegyezés Miksa és VIII. Henrik között.²⁶⁹ Augusztusban a Signoria követutasításában az állt, a császárra hatottak a pápa, Anglia és Spanyolország közös tervei, és immár saját érdekeit figyelembe véve kívánt politizálni, „Itália békéje érdekében”.²⁷⁰ Azaz távolodott a Ligától. A császár Anglia mellett Aragóniai Ferdinánd felé is próbálkozott nyitni. Segítségért folyamodott a spanyol uralkodóhoz, hogy engedje át nápolyi-szicíliai hajóhadát a Dalmácia ellen indítandó hadi munkálatokra.²⁷¹ Eközben a spanyol király már május óta katonai szövetségben állt az angolokkal Franciaország ellen, és el rehaladott tárgyalásokat folytatott a pápával, hogy

²⁵⁸ PRO E 30/733., 30/736., 30/738. CSP Spain, II. nos. 59., 60., 61.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 945.

²⁵⁹ 1510. nov. 24.: Calendar Venice, II. n. 89.; L PII. 624.; 1511: Calendar Venice, II. n. 110., 113.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 812.ii.

²⁶⁰ Calendar Venice, II. n. 90.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 617.

²⁶¹ Calendar Venice, II. n. 88.; Sanuto, XIV. 155.; Letters and Papers Henry VIII, II. 613.

²⁶² S PII. 102., 201.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 757. Velence hajókat küld az angol vizekre, a franciaországi átkelést segített : 1511. nov. 26.: Calendar Venice, II. n. 132.; 960.; Calendar Venice, II. n. 146.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1074.

²⁶³ Calendar Venice, II. n. 104.; Sanuto, XII. 173.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 765.

²⁶⁴ Calendar Venice, II. n. 125.; Sanuto, XIV. 113.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 871.

²⁶⁵ Calendar Venice, II. n. 139., 140., 145.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1001., 1016.

²⁶⁶ Sanuto, XII. 36.; Calendar Venice, II. n. 97.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 705.

²⁶⁷ 1511. márc. 27.: Calendar Venice, II. n. 152.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1119.

²⁶⁸ 1511. márc. 16-18.: Calendar Venice, II. n. 149.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1102.

²⁶⁹ 1511. máj. 28.: Calendar Venice, II. n. 106.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 759. ii.; 1511. aug. 26.: Calendar Venice, II. n. 117.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 851.

²⁷⁰ Calendar Venice, II. n. 117.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 851.

²⁷¹ 1510. aug. 5. Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 718.

Itáliában is a pápai-velencei szövetséget segíti XII. Lajos ellen. Egyszóval sok jóra nem számíthatott Miksa, még annak ellenére sem, hogy a franciák Bologna elfoglalásával lélegzetvételnyi időt hoztak. A francia siker még inkább közelítette egymáshoz a Liga ellenfeleit, a pápa újult erővel sürgette Anglia királyát a hadbalépésre.²⁷² De Miksa kétségbeesetten keresett kiutat a maga által kötött francia ligából.

Ezért Miksa ismét Magyarországra próbált nyomást gyakorolni. A magyar udvar továbbra sem adott konkrét választ, s az idő húzás csodafegyverére hagyatkozott. A császár számára már az is sokat jelentett akkori helyzetében, hogy noha Ulászló kitér választ adott a Velence elleni háborút illetően, megújították az örökösödési szerződést.²⁷³ Miksával rendezni látszott a viszony, de ez nem jelentette a Ligához való aktív csatlakozást. A császár 1511-ben még két kísérletet tett, és követeket küldött Magyarországra, de a készülőben lévő Franciaország elleni többfrontos háború, amit Aragóniai Ferdinánd és VIII. Henrik, valamint a Velence szövetségében álló svájci kantonok terveztek, teljesen elbizonytalanították, és inkább már kiutat keresve fordult Magyarországhoz, hátha közvetítésével kiegyezhet a pápával.²⁷⁴ A császári követek már-már hihetetlen ajánlatait nem vette komolyan a magyar udvar. 1511 februárjában azzal akarták a dalmáciai hadmívelőket megkezdésére bírni a királyt, hogy a velencei hajóhad a genovai öbölben van lekötve, s nem tudja védeni adriai területeit.²⁷⁵ Ez sem „hatotta” meg a magyar felet. Időközben ugyanis Magyarország és Velence között 1511-ben több tárgyalásra is sor került, és az év végére a jó viszony úgy mondható helyreállt.²⁷⁶ Az év elején még Magyarország ragaszkodott az évdíj felemeléséhez, s Pasqualigot is arról faggatták a magyar vezetők, hogy az ország szövetségéért „a Köztársaság mit ajánl”?²⁷⁷ Az itáliai hadszíntéren azonban a Köztársaság számára egyre kedvezőbben alakult a katonai helyzet, ezért a Signoria könnyedén vissza tudta venni a segély felszólására tett magyar követeléseket.²⁷⁸ 1511 szeptemberében újra sikerült öt éves békét kötni a törökkel, melybe Magyarország részéről Velencét és Lengyelországot is belefoglalták.²⁷⁹

A pápai-velencei sikerek határozták meg a külpolitikai konstellációt. A pápa egyházi átokkal sújtotta a francia királyt a szakadár pisai zsinat összehívása miatt. A velencei sereg átkelt a Pó folyón, Modenánál egyesült a pápai hadsereggel, s a franciák ellen indult, s Ferrarát fenyegette. Annyiban igaz volt a birodalmi követek állítása, hogy a Köztársaság hajói már Genováig értek, de nem arról volt szó, hogy sorsára hagyták volna a városukat és az adriai térséget, hanem ki tudtak törni a blokád alól és aragóni szövetségeseikkel a Mediterráneum nyugati medencéjét is ellenőrzésük alatt tartották. A kevés számú francia hajóra szükség volt északon, mert az angol király partraszállásra készült.²⁸⁰ Miksa még 1511 tavaszáig kénytelenül játszotta a vonakodó szövetséges szerepét a Ligában, s a francia zsinatot támogatandó még a magyar és a lengyel királyt is meghívta a zsinatra.²⁸¹ A magyar kormányzat, érthető módon, s nagy részben Bakócz nyomására nemet mondott a pisai meghívóra.²⁸² Ezzel szemben Gyula pápa is számított Magyarországra, és külön követet

²⁷² Calendar Venice, II. 109.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 829.

²⁷³ DL 30 073.

²⁷⁴ Pálosfalvi, Bajnai Both András, 285.

²⁷⁵ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 794.

²⁷⁶ Leonardo Loredan levele: 1511. szept. 4.: DF 290 612.

²⁷⁷ Pasqualigo jelentései 1511. márc. 19., máj. 26., jún. 1.: Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, passim.

²⁷⁸ Pasqualigo jelentései 1511. jún. 25., júl. 2.: Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, passim.

²⁷⁹ Pasqualigo jelentései 1511. szept. 15., okt. 6. Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, passim. Kosáry, Magyar külpolitika, 102.; Nettleton Fisher, The foreign relations of Turkey, 100.; Wenzel, Sanuto, II. 220.; Iványi, Adalékok, II. 189–192.; Fodor – Dávid, Magyar-török békétárgyalások, 199.

²⁸⁰ Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 726.

²⁸¹ AT I. n. 269.; Fraknói, Magyarország és a cambrayi liga, 801.

²⁸² Pasqualigo jelentése: 1511. aug. 7.

küldött Ulászlóhoz, meghívva a magyar egyház képvisel it a *saját* római zsinatára.²⁸³ A magyar király Rómába is követet küldött, s kifejezte szándékát, hogy támogatja a Szentszéket é szövetségesét, Velencét, s t, Bakócz Tamásnak a pápai trónusra való jelölése érdekében is lépéseket tett.²⁸⁴ Igaz, néhány héttel kés bb már arról értesít Pasqualigo, hogy „mivel császári követ érkezését várja”, visszahívja Beriszlót, majd inkább a császárhoz küldi. A császári követ most is Cuspinianus volt, aki most azzal akarta dezinformálni s még utoljára Dalmácia meghódítására bírni a királyt, hogy szövetségese, a spanyol király csapatokat enged át a dalmáciai katonai vállalkozás céljára. Ennek egyik része sem felelt meg a valóságnak, Ferdinánd király éppen Miksa ellenfele volt, s Velencével egyetértésben ellen rizte a Földközi-tenger vizeit. De Ulászló számára még mindig fontos volt a Miksával való viszony, célja az volt, hogy meg rizve a status quo-t végérvényesen leválassza a Ligáról, és a pápa oldalára vonja. Velencével is ki akarta békíteni, ez volt Beriszló másik feladata.²⁸⁵ Ugyanezen munkálkodott az angol diplomácia is, az angol király birodalmi és római követei.²⁸⁶ Pasqualigo jelentése szerint a követ megbízatása úgy szölt, hogy Magyarország a Köztársaság és a császár kibékítése érdekében mindent elkövet, viszont kérte, a doge Bakócz jelölését támogassa.²⁸⁷ Ezután az év végén Miksa még egy utolsó kísérletet tett, újfent ki más, mint Cuspinianust küldte Ulászlóhoz. Itt már más hangnemet ütött meg a császári diplomata is, semmiképpen sem tekintette legitimnek a pisai zsinatot, és annak a rómaival való egyesítésére szólított fel. Kérte, a magyar király járjon közbe a pápánál.²⁸⁸ Beriszlónak csak ezután kellett Rómába mennie – már a tárgyalások eredményével.²⁸⁹

Új helyzetet teremtett, hogy az sszel Bakócz maga távozott Rómába és onnan is irányítása alatt tudta tartani a magyar diplomácia bizonyos részét és élénken, aktívan közrejátszott az európai hatalmi politikában, úgy is, mint önálló, szuverén személyiség.²⁹⁰ Érdekes színfoltja a kapcsolatoknak két bíboros, Bakócz Tamás és Christopher Bainbridge római ténykedése a konzisztóriumban. Az angolok szentszéki és itáliai politikáját Bainbridge kardinális, yorki érsek irányította, s neki is köszönhet Henrik pápai és velencei szövetsége. Franciaellenes magatartása okán könnyen szót értett a Velence-párti magyar bíborossal. az angol források is ismerik „Strigonia kardinálisát”. Hírt adtak arról is, hogy Magyarország királya Rómába küldte az esztergomi érseket.²⁹¹ Épp Bakócz tartotta a misét, miután a pápa elé tárták Anglia királyának levelét, melyben újfent, a franciák elleni harcok megindulása közepette, 1512 májusában meger sítette a Szentszékekkel való szövetkezését.²⁹² A továbbiakban is sokat dolgozhatott együtt Bakócz és Bainbridge, uralkodóik érdekeinek megfelel en. 1512 áprilisában például együtt ügködtek azért, hogy a pápa meg tudjon egyezni a franciákkal abban, hogy vonuljanak ki az egyházi állam területér l.²⁹³ Sokatmondó,

²⁸³ Pasqualigo jelentése, 1511. júl. 22.; Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, 806.

²⁸⁴ 1511. aug. 5., 8. 15.: Mon. Vesp. IV. nos. 159–160. Pasqualigo Péter velencei követ jelenti Budáról a doge-nak, hogy a magyar király Beriszló Pétert küldi követül Rómába. Fögel, II. Ulászló udvartartása, 121.

²⁸⁵ 1511. aug. 28-szept. 15.: Mon. Vesp. IV. nos. 161–163.; Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, 807.

²⁸⁶ Calendar Venice, II. n. 184.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1345.

²⁸⁷ 1511. szept. 15.: Mon. Vesp. IV. n. 164.

²⁸⁸ Chmel, Urkunden, 338–47.; Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, 808.

²⁸⁹ 1511. szept. 24., Mon. Vesp. IV. n. 167. Pasqualigo jelentése: dec. 6., 26.: Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, passim.

²⁹⁰ Okt. 2-t l utazik el. Pasqualigo jelentései, aug. 30., szept. 7., Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, 805.

²⁹¹ 1511. nov. 29.: Calendar Venice, II. n. 136.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 965.

²⁹² „Poi questa matina intrato el Papa nel locho del Concilio, el cardinal de Ystrigonia ha cantala la messa[...] dopo lo facto uno breve de tal tenore, che habiando el Papa ricevuto la volontà del re de Anglia di esser con lui e con li altri confederati intrato in la liga.”: Sanuto, XIV. 242., Calendar Venice, II. n. 165.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1204.

²⁹³ „[...] il Papa [...] scrisse uno brieve al re di Franza exortandolo a la paxe, e meravegliarsi aver tolto le terre di la Chiezia et sachizato Ravenna, e questo perché il cardinal Ystrigonia hongaro e il cardinal de Ingalterra exortavano il Papa ad acordarsi con Franza”: 1512. ápr. 20-21.: Sanuto, XIV. 158.

hogy például a Signoria nekik kett jüknek köszöni meg 1512. november 26-án, hogy „jó szolgálatot tesznek” a Köztársaságnak.²⁹⁴

1511 folyamán Anglia folytatta a pápai orientációt és folyamatos tárgyalásban állt II. Gyulával. Egy hosszú tárgyalássorozat eredményeképpen 1511. október 4-én Gyula megkötötte Velencével és Aragóniával a Szent Szövetséget, majd ebbe belefoglalta Angliát is – annak ellenére, hogy elvileg még élt az 1510. márciusi angol-francia egyezmény. Anglia királya november és december folyamán ratifikálta az egyezményt.²⁹⁵ Henrik az egyház védelmében, „Anglie Rex in auxilium ac defensionem causae ecclesiae” lépett ligára.²⁹⁶ A Szent Szövetség szabaddá tette a belépést a császárnak és „minden más európai fejedelemnek is”, függetlenül attól, milyen hatalmi egyezmények tagjai. A császár nevének a helyét kihagyták a dokumentumban. Ennek fényében a Magyarország által korábban kötött konstanzi egyezmény, amit a király maga sem akart aláírni, nem sokat ért. Szabad volt az út Magyarország számára a pápai-velencei szövetség felé, oly módon, hogy közben a Habsburgokkal való jó kapcsolatot sem adják fel a Jagellók.

Ebben a konstellációban újra egymás mellé kerültek Magyarország és Anglia érdekei. A Szent Szövetséget megköt felek VIII. Henrik mellett Ulászlót is felszólították a csatlakozásra. Nem véletlen, hogy Franciaország is Anglia és Magyarország a Szent Szövetséghez való csatlakozásától tartott leginkább, a legveszélyesebbnek azt tartván, ha a két hatalom egyszerre lép be a franciaellenes koalícióba. XII. Lajos 1511. október 27-i levele szerint „omni studio laboret, ne Rex Angliae, nec Rex Hungariae nec alii Principes ingrediantur hoc foedus tam turpe et perfidum et malum”, azaz mindent meg kell tenni, hogy e két hatalom ne csatlakozhasson ehhez a gonosz, áruló és aljas ligához.²⁹⁷

Az id közben a Szentszéknél tárgyaló Beriszló Péter²⁹⁸ követségét már befolyásolta, hogy id közben megkötöttet a Szent Szövetség. Beriszló már új megbízásért kapta, hogy Rómában az új ligába való belépésről tárgyaljon, már 1511 decemberében.²⁹⁹ A Szent Szövetség megkötésekor VIII. Henrik ígéretet tett, hogy a pápa Bologna elleni hadjáratát aktívan, sereggel támogatja.³⁰⁰ Már 1511 májusában csapatokat küldött Spanyolországba, igaz, „hivatalosan” a mók ellen, Cadizba, de ennek már volt egy franciaellenes éle.³⁰¹ Eközben folytatódott, s t konkrét formát öltött a Habsburg-Tudor közeledés is, hiszen Geldernben Anglia támogatta a Habsburgok, nevezetesen Szavojai Margit fellépését a Valois-k támogatta gelderni herceggel szemben. VIII. Henrik nem csekély összeget és fegyverszállítmányokat is küldött. 1511 nyarán pedig már 1000 íjászt is partra tett Németalföldön.³⁰² Szó volt arról, hogy az Aachenbe érkező és Brabant felé továbbinduló Miksa maga is fegyverbe száll, angol segédc csapatokkal együtt, tehát az angol-német

²⁹⁴ A Doge és a Nagytanács Velence római követének. Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1490.; Calendar Venice, II. n. 207.

²⁹⁵ 1511. okt. 4.: BL Cotton MS Vitellius B. II 13. Rymer, Foedera, XIII. 305.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 889.

²⁹⁶ Ratifikáció: 1511. nov. 13-16. Calendar Venice, II. n. 128., 131., 133. További, angol ratifikáció: „[...] pro suscipienda Sanctae Romanae Ecclesiae Matris nostrae defensione pernecessaria, cui deficere recte non possumus, eaque liberanda ab oppressionibus, violentiis, atque injuriis [...] principes[...] decet invigilare [...] plurimum cupere bonos et fideles in vinea Domini operarios imitari, exaltationique et augmento Sanctae Fidei [...] semper fuisse intentos [...] principes [...] pro liberanda Ecclesia a dicta Violentia, oppressione ne per regiones Italicas [...]”: 1511. dec. 20.: Rymer, Foedera, XIII. 311., 1512. feb. 9.: uo. 323.; BL Add. MS 48000 (Yelverton MS 1.) 66. fos. 596–613b.

²⁹⁷ Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, 811.

²⁹⁸ 1511. szept. 24.: Mon. Vesp. IV. n. 167. Pasqualigo dec. 6., 26.: Fraknoi, Magyarország és a cambrayi liga, passim.

²⁹⁹ 1511. dec. 17.: Mon. Vesp. IV. n. 172.

³⁰⁰ Aragóniával és Velencével együtt: 1512. nov. 10.: Rymer, Foedera, XIII. 341.

³⁰¹ Már 1509-ben Cadizban harcol Lord Darcy a mók ellen. Tyerman, Crusades, 352.

³⁰² Scarisbrick, Henry VIII, 50.; Calendar Venice, II. n. 116.; Sanuto, XII. 280.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 825.

szövetség kézzelfoghatóvá vált, s éppen a császár Liga-béli partnerével, a Valois-kkal szemben.³⁰³ Augusztus folyamán Henrik újabb pénzüsszeget, 10 ezer fontot küldött Miksának a háború céljaira.³⁰⁴ A Habsburg-Tudor er k annyit már szeptemberre elértek, hogy Geldern hercege kénytelen volt Franciaországba menekülni.³⁰⁵

Eközben, 1511 decemberében Magyarország is elkötelezte magát végre és belépett a Szent Szövetségbe. 1511. december 16-án II. Ulászló még tovább lépett: írt Gyula pápának a zsinat tárgyában és elítélte a szakadár, francia párti pisai zsinatot. Levelében kifejezte reményét, hogy „újabb fejedelmek is fognak a pápához csatlakozni”, ami nyilvánvalóan azt jelentette, nyitott más szövetségek létrehozására, különösen a török elleni háború sürget lehet ségét tekintvén, hiszen „a török császár fiai egyel re egymás ellen fegyverkeznek”. Ezzel végérvényesen elszakadt a cambrai-i ligától.³⁰⁶

1512 tavaszán Anglia újra meger sítette franciaellenes egyezményeit és egyre inkább belefolyt a pápai-velencei-aragón összefogásba. 1511 szét l VIII. Henrik folyamatosan készült a Franciaország elleni háborúra. 1511 novemberében Henrik megegyezett a spanyol királlyal, hogy katonai er ket küld az aragón határra – Cerdagne és Rousillon mindig is vita tárgyát képezte a Valois-k és Aragónia között – hogy Aquitániába és Navarrába törjön be Aragóniai Ferdinándot támogatván. 1511 áprilisában Sir Thomas Grey, Dorset márkija vezetésével jelent s angol er – mintegy 15 ezer gyalogos – szállt partra Spanyolországban.³⁰⁷ Mi több, a király új frontot is nyitni készült, és még több er t vont össze Calais területén, Guines vára el tt (Pas-de-Calais) és Boulogne t szomszédságában állomásoztatta azokat, hogy egy esetleges francia támadást kivédjenek.³⁰⁸ A pápa is készült Anglia belépésére a Valois-k elleni háborúba: teljes keresztes b nbocsánatban részesítette azokat, akik felveszik a fegyvert Franciaország ellen.³⁰⁹ (Skócia természetesen a franciák oldalára állt, s történtek ugyan katonai lépések, de angol nyomásra most gyorsan fegyverszünetet kötöttek.³¹⁰)

1512-ben Franciaország vereséget szenvedet Itáliában. 1512 júniusában, a francia kudarcok hatására és a teljes elszigetel dést l tartva Miksa tovább közeledett Anglia felé. Mivel XII. Lajos visszavonulásra adott parancsot, Velence római követe már úgy fogalmazott, remélni lehet, a császár is csatlakozik az új ligához.³¹¹ A császár levelében, melyet VIII. Henrik Bainbridge bíboroshoz küldött utasításából ismerünk, egy közös, a törökök ellen indítandó keresztes hadjárat örve alatt próbált meg kikeveredni a francia vereségek nyomán egyre kínosabbá váló ligájából, s VIII. Henrik közvetítéséért is apellált, hogy kiegyezhessen a pápával is.³¹² VIII. Henrik válaszlevelében nyitottnak mutatkozott Miksa irányában, feltéve, ha a császár végérvényesen felhagy „a törököknél is kegyetlenebb” franciákkal való szövetkezéssel.³¹³

Abban, hogy Miksa kezdett jobb belátásra térni, közrejátszhatott az is, hogy az id közben trónra lép új szultán, I. Szelim csapatai betörést hajtottak végre az év folyamán Boszniából Horvátországon keresztül a Habsburgok területei felé. Err l érdekes módon egy

³⁰³ 1511. máj. 11.: Calendar Venice, II. n. 159.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1126.

³⁰⁴ Calendar Venice, II. n. 183., 186.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1291., 1321.

³⁰⁵ Calendar Venice, II. n. 125.; Sanuto, XIV. 113.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 871.

³⁰⁶ DL 30 991.; Iványi, Adalékok, II. 189–192.

³⁰⁷ Calendar Venice, II. n. 154–155.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1093., 1128.

³⁰⁸ 1512: Rymer, Foedera, XIII. 329., 336., 337.; Calendar Venice, II. n. 152.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1119.

³⁰⁹ Rymer, Foedera, XIII. 343.

³¹⁰ 1513. ápr. 1.: Rymer, Foedera, XIII. 350.

³¹¹ Calendar Venice, II. nos. 165.; 169.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1182.

³¹² 1512. jún. 26.: Sanuto, XIV. 423–25.; Calendar Venice, II. nos. 176., 177., 179.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1214., 1246.

³¹³ „[...] ceperunt crudelitatem plusquam turcicam insuperatos [...]”: 1512. jún. 26.: VIII. Henrik Miksa császárhoz: Sanuto, XIV. 425–27.; Calendar Venice, II. n. 178.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1215.

angol hírszerzési jelentésb l értesülünk, mely „Ex Hungaria” és „Ex Croatia” közöl híreket.³¹⁴ [Kép IV/1.] (Err l alább, más összefüggésben még lesz szó.) Ami számunkra ebb l fontos, hogy elképzelhet , hogy a magyar kormányzat az „átengedés” fegyveréhez nyúlt, hogy Miksát rábírja a megegyezésre – más kérdés, hogy a jelek szerint gy ztek a császári seregek. Mindazonáltal maga a birodalmi betörés ténye eleve elegend lehetett, hogy Miksát a Szent Szövetség irányába mozdítsa ki. Tudjuk, az 1510-ben megkötött békét 1511-ben újra meg kellett er síteni, vélhet en az akkoriban az id söd apja, II. Bajazid mellett egyre nagyobb szóhoz jutó Szelim fia hatására. 1511-ben újabb öt évre megkötötték a békét, de az nem szólt átvonulásról. Sokat mond azonban az, hogy új feltételek annyiban kerültek szóba, hogy Szelim szultán azt követelte, hogy a szerz désbe ne vegyék bele a keresztények oldalán Miksa császárt.³¹⁵ Elképzelhet , hogy a magyar politikai vezetés szándékának ez éppen megfelelt, s ez is arra szolgált már 1511-ben, hogy a török támadás lebegtetésével próbálja a pápai liga oldalára vonni a császárt, s amikor az még mindig vonakodott, egy jól irányzott, de igazán csekély er kkel végrehajtott török portyát „átengedett” Horvátországon.

Az angol hadm veletek és a pápai-velencei sikerek hatására II. Gyula új er vel kezdett az új római zsinat szervezésébe.³¹⁶ Egyre nagyobb volument öltött az angol készültség: a király úgy tervezte, Dorset seregét még újabbak is követik, ezért több száz hajót állít készenlétbe és több tízezer katonát fog felállítani.³¹⁷ A pápának is felajánlotta, hogy angol er ket küld az itáliai hadszínterekre. Mi több, azt is ígérte, hogy a spanyol csapatok felének a zsoldját is állja.³¹⁸ Erre Anglia ugyan egyszer en nem lett volna képes a korban, akkor is hatásos „belép ” volt az ifjú királytól Európa nagyhatalmi színpadára. Most már Henriket nem lehetett kihagyni, Magyarországtól Portugáliáig meghatározó hatalmi szerepl vé emelkedett. Békeszeret apjához képest VIII. Henrik egészen más hangot ütött meg, és egészen máshogy kellett országát is kezelni. Új hatalom nevét kellett újra megtanulni az európai udvarokban. S ezen még az sem változtatott, hogy a Dorset vezette akció gyorsan kudarcot vallott az aragón határon. Bayonne-t sikertelenül ostromolták, de utánpótlási nehézségek miatt fel kellett adniuk állásaikat.³¹⁹ Ez azonban nem csüggesztette el VIII. Henriket, ismét azon dolgozott, hogy újabb sereget dobjon át Franciaországba. Anglia továbbra is a Szentszék híveként dolgozott Franciaország ellenében, és harcra készen állt. 1512 novemberében a pápa kezdeményezése után Anglia meger sítette pápapárti ligáját, immár Miksával és Aragóniával együtt.³²⁰ 1513-ban újra megszilárdította szövetségét Anglia, Aragónia és a Német-Római Császárság.³²¹ VIII. Henrik fel is szerelt egy sereget 1513 elején, amely készült is indulni Itáliába a pápa és a Szentszék védelmére.³²² A pápa – immár X. Leó – többször meger sítette ugyan a Szent Ligát, de kevésbé vérmes reményeket táplált egy Franciaország elleni háborúra. Inkább a *cruciata* felé tekintette s egyetemes békét kívánt

³¹⁴ „Ex Hungaria [...] Venit orator novi imperatoris Turcharum petens a Rege Hungariae [...] pacem amicitiam foedus et auxilium contra fratrem maiorem natu qui tenet totum Nataliam”. PRO SP 1/229 f. 103.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1534.

³¹⁵ Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 207.

³¹⁶ Calendar Venice, II. n. 169.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1182.

³¹⁷ 1512 júniusában, legalábbis az angol jelentések szerint, Anglia 21.000 f t állomásoztatott Wight-szigetén, 20000-et küldött Calais-ba, és további 20 ezret készült mozgósítani ugyanoda. Calendar Venice, II. nos. 174., 183.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. nos. 1216., 1291. Egy alkalommal a király már 100 ezer emberr l beszélt. Calendar Venice, II. n. 182.; Sanuto, XIV. 524.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1233.

³¹⁸ Calendar Venice, II. nos. 172., 192.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1223., 1361.; Sanuto, XIV. 299., XV. 9.

³¹⁹ Július elején szálltak partra, s meg is indultak Franciaország ellen, de néhány hét múlva vissza kellett vonulniuk. Calendar Venice, II. n. 180.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1281.

³²⁰ 1512. nov. 19.: CSP Spain, II. n. 73. Az egyezmény conservatorai között Magyarország is kezességet vállalt. 1512. dec. 20.: Rymer, Foedera, XIII. 344.

³²¹ Wiesflecker, Maximilian, IV. 295.

³²² „[...] bellorum genere [...] cruciatam esse, [...] urgentius et miserabilius cruciandum [...]” Rymer, Foedera, XIII. 348. Sir Edward Poynings megbízatása. 1513. feb. 17. Újabb meger sítése, már X. Leóval: XIII. 354.

létrehozni.³²³ Anglia 1513-ban, miután még egyszer rögzítette Habsburg szövetségét, valóban hadba lépett.³²⁴ 1513 júniusában Velence szövetségesei, a svájciak megsemmisít vereséget mértek a franciákra, s Théroouanne mellett, a guinegate-i, ún. „sarkantyúk csatájában” (augusztus 16.) VIII. Henrik er i is fényes diadalt arattak a Valois-k felett. Tournai az angolok kezébe került. Néhány héttel kés bb (szeptember 9.) a skótokra is megsemmisít vereséget mértek az angolok Flodden mezején, IV. Jakab skót király is elesett. A Valois-k és szövetségeseik térdre kényszerültek. Ezzel a Tudorok is kihátráltak a ligából, megelégedve fényes hódításaikkal. A Százéves Háborút idéz új hatalom született, mely képes volt arra, amire III. Edward vagy V. Henrik, a nagy háborús h sök sem: egyszerre két fronton is gy zedelmeskedett. Anglia már a keresztes háború felé tekintett, 1513-ban az egyház védelme céljából er sítette meg ligáját X. Leóval, Aragóniával és Miksa császárral.³²⁵

A háború – a mi szempontunkból – utolsó szakasza már Magyarországot kevésbé érintette, hiszen egyrészt Ulászló megelégedett azzal, hogy nem kellett belépnie a konfliktusba, szilárd maradt a szövetsége Velencével; másrészt 1513-ban a pápa és Magyarország is másfelé tekintett: a keresztes háború felé.

³²³ 1513 ápr 5 BL Add. MS 48003 (Yelverton MS 1) 27. fos. 255–60.; CSP Spain, II. n. 97. Magyarország, Anglia és a császár szövetsége. 1513. ápr. 18.: CSP Spain, II. n. 101.

³²⁴ 1513: BL Add. MS 48003 (Yelverton MS 1) 26. fos. 249–253b.

³²⁵ Rymer, Foedera, XIII. 357.

V. Robert Wingfield követjelentései 1514-1515-ben

Sir Robert Wingfield követjelentései az 1515. évi királytalálkozóról nem ismeretlenek a magyar történetírásban. Legutóbb Botlik Richárd figyelmét keltette fel a követ tevékenysége, igaz, döntően a Szapolyaiak és a lengyel diplomácia szempontjából vizsgálta azt. Botlik egyes, a magyar vonatkozások szempontjából érdeklődést fordításban közölt is.¹ Magam arra vállalkozom, a magyar szempontból fontos részleteket teljes szöveggel is közöljem, illetve arra keresem a választ, miért lesz egyszeriben annyira fontos Angliának, hogy képviseltesse magát a Habsburg-Jagelló-konferencián. A közép-európai térség, és a Jagellók-Habsburgok politikai konstellációja, valljuk be, eddig nem állt Anglia érdeklődése középpontjában. Összefüggésben áll ez Thomas Wolsey yorki érsek felemelkedésével, aki 1515 nyarán elnyeri a kancellárságot, és Wingfield szeptemberi leveleit már neki címzi. Az, hogy Wolsey egyre inkább VIII. Henrik bizalmába férkőzik, és fokozatosan „átveszi” az angol diplomácia irányítását a királyi tanácstól, és a korábbi, meghatározó Tudor-politikusok, mint William Warham canterbury-i érsek, kancellár a háttérbe kerülnek, megfigyelhetjük már 1514 végétől. Nézetem szerint ez a „kelet-európai nyitás” összefüggésben áll Wolsey azon politikai „doktrínájával”, hogy Angliát meghatározó hatalmi tényezővé tegye és legalább olyan domináns szerepet szerezzen vissza Angliának, mint amit V. Henrik idején élvezett. Az európai politikai palettára a korábbi évek, hatalmas vagyonokat felemészthető háborúival nem sikerült betörni, most Wolsey más úton, a diplomácia színterén próbálta meg ugyanazt. A bíboros összekapcsolta e hatalmi tényező státuszát a törökellenes harc élharcosának szerepével. Ez vezetett el ahhoz, hogy Anglia uralkodója elnyerje a Hit Védelmezője címet – amire már 1516-ban pályázott. Wolsey elképzelései szerint Anglia királya a keresztes harc legfontosabb letéteményese, az egymással viszálykodó Habsburg-Valois fejedelmek nem képesek megvédelmezni Európát, ezért neki kell létrehozni az egyetemes békét, és ezért kell mindenhol jelen lennie. Anglia uralkodójának mindent a kezébe kell vennie, hogy irányíthassa a hitetlenek elleni harcot – ehhez szervesen hozzákapcsolva a lutheránus eretnekek elleni fellépést is. Ezért kell ott lennie a Habsburg-Jagelló tárgyalásokon a birodalomba akkreditált állandó angol követnek, és figyelnie mindenre, ami Magyarországon történik. Magyarország ebben a politikában kulcsfontosságú lesz Anglia számára. A lordkancellár, mint az utóbbi élethossziglan kinevezett keresztes *legatus a latere* minden török hírt első kézből szeretne megkapni, és mindenről legelőször értesülni.² Wolsey sokkal fokozottabb figyelmet szentelt a Magyar Királyság oszmánok elleni küzdelmeire. Szinte azt lehet mondani, nálunk, Londonban futottak össze a – nem csupán angol, hanem rodoszi johannita, velencei, lengyel, magyar – „török” hírszerzés szálai.

A bécsi királytalálkozóról Cuspinianus *Diarium*a régóta ismert a magyar történetírásban, de tudomásom szerint azt, hogy az angol követ jelenlétére többször is szól, nem vizsgálta senki.³ Sőt, Cuspinianus nem is csupán a jelenlétét említette meg, hanem azt is elmondta, hogy maga a diplomáciai protokoll szabályait figyelembe véve kiemelt helyen tartózkodott az eseményeken. Amikor például július 16-án Miksa császár kivonult Trautsmannsdorfból a találkozó kijelölt helyére, a császári kíséretben Anglia követe közvetlenül Miksa mellett, „a hintó bal oldalán” lovagolt, a másikon pedig – csak hogy fogalmunk legyen arról, ez milyen kitüntetett hely volt – Matthäus Lang (von Wellenburg) gurki püspök, bíboros foglalt helyet, aki a találkozó eszmei atyja, a császári diplomácia vezető képviselője volt.⁴ Cuspinianus nem nevesíti a Tudorok követét, de az egyszeri lovagi rangú Wingfield olyan tekintélyeket elmozdított meg, mint Cyprianus de Serentein (Norheim von Serntein) kancellár, Wittelsbach Vilmos bajor herceg vagy Brandenburgi Kázmér (Bayreuth

¹ Botlik, VIII. Henrik szövetségei, 26–38.; Botlik, Szapolyai, 4–11.

² Kinevezése: 1518: PRO Ancient Correspondence SC 7/26/35.

³ A német történetírásban: Undreiner, Wingfield, 99–101.

⁴ Cuspinianus, *Diarium*, X. §.

Hohenzollern-házi grófja, IV. Kázmér lengyel király unokája, II. Ulászló és I. Zsigmond lengyel király unokaöccse). Ebből is látszik, Anglia szövetsége ekkor roppant fontos volt Miksának, hiszen közvetlenül ezek után itáliai háborújára vonult. Július 22-én a királyi gyermekek – Jagelló Lajos és Habsburg Mária – esküvőjén az angol követ ismét kitüntetett helyet foglalt el, Lajos trónörökös mögött állt, megelőzve Miksa unokájának, Károly főhercegnek a követét, a Habsburg-anyától született IV. Wittelsbach Vilmos bajor herceget, valamint az összes birodalmi fejedelmet, sőt, a magyar és cseh urakat is.⁵

Anglia 1514 tavaszán küldött követet Miksához. Alapvetően érdekük az volt, hogy megelőzve a régi, az előző évtized-beli kapcsolatokat és házassági szerződést akartak kötni a Habsburg-házzal.⁶ Robert Wingfield útjához kapcsolódóan küldött magyar vonatkozású tudósítást öccse, Sir Richard Wingfield 1514. április 9-én Szavojai Margit udvarából, Mechelenből.⁷ Robert Wingfield itt többek között az aragóniai követtel tárgyalt a franciák ügyében. Anglia számára a legfontosabb kérdés az volt, hogy a Habsburgok a pápa és Anglia mellé állnak-e az új helyzetben. XII. Lajos francia király halála ugyanis felborította az egész európai békét. A Vaois-uralkodó halálával felbomlott az angol-francia megegyezés, amit megpecsételtek az idős Lajos és VIII. Henrik húga, Tudor Mária házasságával. A lezártnak tekintett, 1513-as, angol győzelmekkel járó véres háború kiújulni látszott a vérmes reményekkel trónra lépő harcias lovag, I. Ferenc személyével. Az új francia király rögtön meg akarta kaparintani Milánót is.⁸ Miksa császár is nyitott Anglia felé, az angol követ utazásával egyidőben is útnak indította követeit VIII. Henrikhez.⁹ Wingfield Szavojai Margittal is foglalkozott ezen ügyekben tárgyalt. Fél volt, ha Ferenc maga mellé állítja Ferdinánd aragón királyt, a franciák súlya túlzottan megnövekedik. Wingfielddel egy időben egy másik angol követ a svájciakhoz ment, hogy megpróbálja a kantonok fejeit rávenni, hogy Anglia zsoldjába állva a francia király ellen lépjenek hadba egy elkövetkező itáliai hadjárat során.¹⁰ Az angol követ egy „magyar ügyről” is tárgyalt Szavojai Margittal, „ami miatt” a császár „nem jött el” Németalföldre, ami nem utalhat másra, mint az 1514-es magyarországi kereszties hadjáratra, esetleg már arra is, hogy gyülekezik a kereszties sereg.¹¹

Robert Wingfield április 7-én már Ausztriában, Linzben volt, és kihallgatást várt a császártól.¹² Május 9-én már Bécsből írta újabb jelentését VIII. Henriknek, ahová a császárt követve Linzben keresztül érkezett.¹³ Wingfield szerint Bécs „a legszebb város, amit valaha is látott, a bécsiek igen gazdagok”, „olyan zsírosak, mint egy borjúhúsos pite”.¹⁴ Már Botlik is kiemelte, hogy csodálattal adózott a „menetrend szerinti” szekérjáratoknak, amelyek a nap huszonnégy órájában ingáztak „Magyarország legfőbb városába” és visszafelé.¹⁵ [Kép V/1.] (Érdekes, hogy Cuspinianus is említi a magyar gyorsjáratú szekereket, még a magyar „kottsch” nevüket is megadja.¹⁶) Óráként ellenőrzte a híreket – ez is jelzi az angol hírszerzés fejlettségét. Ami a legfontosabb, hogy egy magyar követtel is találkozott, és tudta azt, hogy meg – ami lényeges is az angol diplomácia számára –, hogy a magyarok és a törökök valószínű, hogy nemsokára háborúznak egymással, mivel a török adót követel, a magyarok pedig török kézben lévő várakat vennének vissza, s ezek követeléseket egyikük sem fogja

⁵ Cuspinianus, *Diarium*, XIV. §.

⁶ BL Cotton MS Galba B. III f. 174.; Mon. Habs. II/1. 1–6.

⁷ Kurucz, *Die Britische*, 39.

⁸ Undreiner, Wingfield, 100.

⁹ PRO SP 1/8 f. 101., *Letters and Papers Henry VIII*, I/2. n. 2915., 2963.; Le Glay, *Correspondance*, II. n. 571.

¹⁰ Richard Pace: Scarisbrick, *Henry VIII*, 88.; Gwyn, *Wolsey*, 63.

¹¹ BL Cotton MS Galba B. III f. 174.; *Letters and Papers Henry VIII*, I/2. n. 2797.

¹² BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 80.; *Letters and Papers Henry VIII*, I/2. n. 2790.

¹³ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 82.; *Letters and Papers Henry VIII*, I/2. n. 2889.

¹⁴ [...] not withstanding the inh[abitants] be as groosse as a pasty of veell”: uo.

¹⁵ „[...] to the pryncypall town of hungrye [...] cartys pass in xxiii houres”: uo.; Lásd még: Botlik, VIII. Henrik szövetségesei, 16.

¹⁶ Cuspinianus, *Diarium*, XII. §.

elfogadni.¹⁷ Felmerül a szakirodalomban, hogy Wingfield kérte VIII. Henriket, hogy engedélyezze számára az utat a magyar királyi udvarba, de a fenti dokumentum ezt nem látszik alátámasztani.¹⁸ Legközelebb, május 18-án még mindig Bécsben volt, s pár nappal később elindult a császár után Graz felé.¹⁹ Május 26-én írt Grazból: újra csak „kergeti” Miksát, „mert kivonult a városból három holland mérföldnyire”, ezért mivel nem jött meg, továbbá még a többi, vele lévő követről sincs hír, nem akar lemaradni semmiről, és is kilovagol. Hat holland mérföldnyire közelítette meg Magyarországot, s úgy szól, akár könnyen oda is mehetne öt óra alatt, de nem megy, mert hírei vannak, hogy „ott a török az úr”.²⁰ Nyilván a magyar parasztfelkelésről szóltak a hírek, s azok miatt a császár is óvintézkedéseket tett. Lehet, hogy ezért is indult meg a határ felé, ahová követte az angol követ, de félinformációi alapján úgy hihette, hogy a törökökkel harcolnak a magyarok, ezért mondhatta, hogy tart az utazástól. Következésképpen könnyen bejuthatott volna Magyarországra, mert ott mindenki a „törökkel” van elfoglalva, zajlik a „keresztes háború”, de azt még nem tudta, hogy a keresztesek csaptak össze a nemesekkel.

A továbbiakban Wingfield majd két hónapra eltűnt. Utalt rá, hogy írt leveleket és hol járt, de azok nincsenek meg, csak a július 17-i. A nyár folyamán járt a császárral Welsben és Gmundban is, s találkozott is magyar követtel.²¹ Wingfield arra is rátapintott, hogy már egy nagy csúcstalálkozó elkészítése zajlik, mert jelen vannak a Német Lovagrend, a Moszkvai Nagyfejedelelem, Lengyelország követei is. 1514-ben Lübeckbe egyébként a Német Lovagrend nagymestere, Brandenburgi Albert (az IV. Kázmér lengyel király unokája, II. Ulászló és I. Zsigmond lengyel király unokaöccse) egy nagy gyűlést szervezett, az általa szorgalmazott császárral kötendő szövetség ügyében. Ez azonban a német fejedelmek és a dán király vonakodása miatt elmaradt. Ezért is kerülhetett sor egy következő évi találkozóra, mert hiába támogatta III. Vaszilij moszkvai nagyfejedeleme Albertet, Miksa Lengyelország felé közeledett, és egy kiegyezés irányába próbált elmozdulni.²² Augusztus 6-án a császár, bokros teendői miatt még mindig nem beszélt Wingfielddel. Egy héttel később már fogadták a Tudorok követét a császár tanácsosai, s ő is mondta jövetele felől: Anglia nem megy bele, ha Franciaország békét köt Aragóniával. A császár minisztereinek felvetésére, hogy ezen egyezséggel a franciák, Velencével és a svájciakkal szövetségbe lépve újra meg akarják majd szerezni Milánót, s azután szembeszállnának a pápával is, az angol követ azt felelte, Anglia ezt sem támogatja, s a császár mellé áll ez ügyben.²³ Wingfield már április elején azért is tárgyalta Matthäus Schinnerrel, Sion bíborosával, hogy a svájciakat angol pénzen egy Franciaország és Aragónia ellenes háborúba vonja be.²⁴ Wolsey politikája már ekkor is leginkább a későbbi „splendid isolation”-hoz hasonlítható: a háborút mások vívják – ez esetben mintha a „bella gerant alii” Habsburg ideája tükröződne vissza – a svájciak és a császáriak, s Anglia, ha lehet, maradjon ki a vérontásból, de irányítóként, döntőbíróként

¹⁷ „[...] the inh[abitants] be as groosse as a pasty of veell [...] here at an ambassadour from Hungrye [...] for the Turk [...] wyll have them to pay tribute [...] the Hungaroys says they wyll have certain castellys [...] that the Turks hooldyng, so that [...] the contrarye of to [...] thyse demandes [...] is lykkely to bear warre”. BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 82.

¹⁸ Botlik, VIII. Henrik szövetségesei, 16.

¹⁹ PRO SP 1/8 f. 132.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2915. 20-án is Bécsből írt. BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 83.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2925.

²⁰ „[...] the Emperor has gone three Doch myles ouyht of here [...] he is nott yet coming, nor any of the othyr ambassadors [...] He ys but 6 Doch myles ouyht of Hungrye and in five [hours] may ride at his ease to there as the Turk is lord”. Vitellius B. XVIII f. 85.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2945.

²¹ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 90.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3080.

²² Hermann, 1515, 48.

²³ PRO SP 1/9. f. 44.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3126.; Gmund, 1514. aug. 13.: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 92., Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3150.

²⁴ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 80.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2790.; A svájciak bevonásáról tárgyalta már márciusban is. BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 78.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2755.; Undreiner, Wingfield, 95.; Későbbi tárgyalások: Gwyn, Wolsey, 63.

szerepeljen a politikai porondon. Ez egyfajta egyensúlyi politikát jelentett. A franciák ne nyerjék túl magukat, ne vonuljanak be Itáliába, mert ha kezükben van Milánó, könnyebben befolyásolhatják a pápát, és bármikor lemasírozhatnak délre és megkarapinthatják Nápolyt is, ami az egész balansz megroppanásával járhat.²⁵

1. Az angol követ és a Dózsa-féle parasztháború

Wingfield következ , augusztus 18-i, Fückerburgból írott levele beszámol a Dózsa-féle parasztháborúról, igaz, f leg annak utóöngéjér l.²⁶ Miksához viszonylag korán eljutott Dózsa kivégzésének a híre. Július 15-én fogták el, majd 20-án végezték ki, amkir l II. Ulászló július 24-én számolt be Kövendi Székely Miklósnak, a császárnál lév követének. (Az a magyar követ is lehetett, akivel Wingfield korábban Ausztriában találkozott.)²⁷ Err l viszont július 23-án még nem tud a római velencei követ.²⁸ Ulászló okleveléb l tudjuk, a császár tanácsosa és kamarai titkára, Gabriel Vogt útján érdekl dött, hogy mivel a „a legjobb szándékkal van vele és ezen országgal szemben”, s mert a „a legveszedelmesebb dolog tört ki ez országban”, „mint áll jelenleg ez a felkelés és történt-e valami annak elfojtására, hol gyülekeztek a parasztok és milyen számban”.²⁹ Wingfield ugyan azt az instrukciót kapta a császártól, hogy kövesse Innsbruckba, ahol majd a pápa és az aragón király követeit fogja fogadni, de mégsem tette, mert híreket kapott Magyarországról. Ezért utána lovagolt a császárnak. Wingfieldnek azért is fontos, hogyan fogadja a felkelés hírét a császár, mert úgy tudja, Miksa segítséget fog adni, haddal jön Magyarországra. Ezért fontos Angliának is, hiszen ha így lesz, ez nem kevésbé befolyásolhatja a császár katonai vállalkozásait. A követ részletesen elmondta, mi történt Magyarországon a „keresztesekkel”. Botlik Richárd már közölte a szöveg egy részének fordítását, e részeket alább d lt bet vel jelzem: „a magyar keresztesek kapitányát elfogta a magyar király serege, *saját* társait, akiket élve fogtak el, *kényszerítették a kapitány megölésére, oly módon, hogy az elfogott vezért saját fogaikkal marták szét, és a kitépett darabokat megetették velük, azután a test maradékát felnégyelték és elküldték négy f bb városba.*”³⁰ [Kép V/2.] Ulászló jelzett oklevele sem mond ennél sokkal többet, Wingfield ábrázolása nagyban megegyezik a Kövendi Székely Miklósnak küldött levél tartalmával – legfeljebb az marad ki, hogy „ignito ferro coronatus est”. Mindezt VIII. Henrik követe Székelyt l tudhatta meg.³¹ Az angol követ jelentése is igazolja, Ulászló oklevele mellett, hogy Szerémi György el adásmódja e témában hiteles.³² A Tudor-követ tehát már ekkor nagy jelent séget tulajdonított a Magyarországról érkező híreknek, és kapcsolatot is tartott Ulászló követével. Wingfield maga is beszámolt arról, hogy találkozott a magyar követtel, s azt mondta, „zavargás kezd dött Erdélyben”, de a „király oda rendelt egy er s hadsereget” – ami feltehetően a felkelést leverő Szapolyai János erdélyi vajda által vezetettre vonatkozhat.³³ Wingfield azt is megjegyezte, nagyobb el vigyázatosságra lenne szükség, mert a „német területeken is sok helyütt” a magyarországihoz hasonló el jelek

²⁵ Gwyn, Wolsey, 59.

²⁶ PRO SP 1/9. f. 95.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3172.

²⁷ 1514. júl. 24.: DL 94 792.; Monumenta rusticorum n. 142.

²⁸ Monumenta rusticorum n. 139.

²⁹ 1514. júl. 24.: DL 94 792.; Monumenta rusticorum n. 142.

³⁰ „The captayn of the Crossyd Hungryes was taakyn by the army of the Kyng of Hungary [...] His company that were taakyn alyve were constraynyd to slay hym, and pluck hym in piecys with theyr tieths; and aftyre so all to-gnawen he was quartered and sent in to four pryncypall places.” PRO SP 1/9. f. 95.

³¹ vivus dentibus discerptus et devoratus est: DL 94 792.; Monumenta Rusticorum n. 142. júl. 24.

³² Szerémi, Magyarország romlásáról, 80.

³³ „[...] met thambassadour of hungerye at masse [...] in Transsylvania there is begonne lyke dysordyr [...] kyngys mastyr had ordyryd a strong army”: PRO SP 1/9. f. 95.

tapasztalható, „mert sok ilyesmi történt már”, s „*mert mint az ördögök, úgy készül dnek Germaniában*” (Botlik Richárd fordítása).³⁴

Wingfield következő jelentése alátámasztja II. Ulászló fenti oklevelét is, a tekintetben, hogy a király arra kérte Székely Miklóst, hogy „kérje felségét, tartsa meg továbbra jóindulatát az országgal szemben és tartson készenlétben segélycsapatokat”, mert tartottak attól, kiújulhat a lázadás a nyugati országhatáron is, és német területeken is.³⁵ Augusztus 31-én az angol követ azt írta, már Innsbruckból, hogy találkozott a pápai nunciussal és az aragóniai követtel, akik a gurki kardinálishoz tartottak Augsburgba. Tlük informálódott arról, hogy I. Miksa császár augusztus 22-én, a Magyar Királyság területén zajló események miatt, felhagyott egy kisebb vár ostromával, és megindult a határ felé, hogy seregével segítsen. A császár már a határ közelében járt, amikor értesítették, hogy elfogták és kivégezték a parasztok „kapitányát”, és a parasztsereg nagy részét megsemmisítették, ezért visszafordult a magyar határról. A magyar király megbízásából felállított cseh sereg pedig feloszlott.³⁶ [Kép V/ 3.] (Ulászló valóban mozgósította csehországi híveit, akik augusztusban 6-7 ezer zsoldost fogadtak fel a számára. A sereg valóban feloszlott, jól tudja Wingfield, mert a kincstár nem tudta ket sokáig fizetni.³⁷) E szerint a császárnak nem volt tudomása arról, amit Wingfield 18-án a magyar követ 1 már tudott, mert éppen hadakozott, és a személyéhez rendelt követ csak 22-én tudta átadni az információt a felkelés leverésér 1. Ezt Anglia követe már meg is írta Londonba. Az angol követ jólértesültségét mutatja, hogy Miksa császár követe, Cuspinianus csak szeptember 7-én írt a lázadásról és a csehek felfogadásáról.³⁸

2. Anglia és az 1515-ös bécsi királytalálkozó

1514 szén az angol követ tovább tárgyalta a császárral Innsbruckban. Decemberre körvonalazódott egy angol katonai támogatás, ha a francia király megtámadná Milánót.³⁹ Az 1515. év tavaszán VIII. Henrik király követe részt vett a birodalmi gylésen. 1515 elején kerül szóba újra Magyarország Wingfield jelentéseiben. Január 4-i levelében írt arról, hogy „a császár megbízta Gurk bíborosát, hogy menjen Magyarország királyához, mivel úgy hiszi, Lengyelország királya is ott lesz, és tárgyaljanak Kasztília fejedelme és Mária úrn házasságáról”.⁴⁰ Cuspinianus is meger síti, a püspök teljes felhatalmazással tárgyalni küldetett.⁴¹ Ez azt is jelenti, a Habsburg-Jagelló puhatolózások, és a tervezett kett s házasság egyáltalán nem volt újdonság az angol diplomácia számára. Már 1514 sze óta nem volt titok, hogy a Jagellók találkozóra készülnek a császárral. Ulászló novemberben kérte

³⁴ „[...] that the same shall be shortly for in many places of almayne there hath been of laats and yet in much lyke matters [are] brewing yvil”: PRO SP1/9. f. 95.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3172.; Botlik, VIII. Henrik szövetségei, 20.; Kurucz, Érdekek, 260.

³⁵ 1514. júl. 14.: DL 94 792.; Monumenta rusticorum n. 142.

³⁶ „[...] he had passyd oone journaye hitherwarde he was advertysyd [of the army] whych the kyng of hungarye had preparyd in Boheme to g[o against the] Crwsyferi in hungarye, when they were countermande[d because the] captayn of the sayd Crwciferi was taakyn and put to execu[ti]on and the] [...], the sayd armie of Boheme beganne to ma[...] [on] the confynys of Austrya] so that themperour was fay[n to return] again [...] [of] the sayd army of B[ohemia] [...] every man returned to his house.” BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 95.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3218. (Botlik szerint szerepel benne, hogy Szapolyai fogatta el Dózsát. Ezt nem osztom magam, igaz a lap szélének jó része elégett. Botlik, Szapolyai, 5.)

³⁷ Kulcsár, Jagelló-kor, 151.

³⁸ Monumenta rusticorum n. 186.; Johann Cuspinians Briefwechsel, n. 30.

³⁹ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 96.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3248.; BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 100.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3274.; BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 104.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3392.; BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 105.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3525.; BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 102.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3556.

⁴⁰ Innsbruck: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 62.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 8.

⁴¹ Cuspinianus, Diarium, III.§.

Zsigmond lengyel királyt, hogy Hainburgban és Pozsonyban találkozzanak.⁴² Egyel re azonban 1515 februárjában a császár nem tudott Pozsonyba jönni, pedig már 1514-ben is tervezte, hogy egy konferencián vesz részt a Jagellókkal.⁴³ 1515. március végén Zsigmond is úgy fogalmazott, nagyszabású találkozóra van kilátás, s Ulászlóval elterveztek mindent Nagyszombatban.⁴⁴ Anglia más forrásból is értesült a Jagellók ügyeiről. 1515. február 27-én az angolok római megbízottja, Antonio Spinelli jelentette, hogy Magyarországon házasságot terveznek a császárral. Úgy tudja, még nem biztos, hogy Ferdinánd kit fog elvenni, az sem biztos, hogy a Jagelló-hercegnő, s még az is lehetséges, a portugál király leányát.⁴⁵ Wingfield februárban azt írta, a császár levelet intéz ez ügyben a magyar királyhoz.⁴⁶ Legközelebb április 8-án hallunk Wingfieldtől magyar ügyekről, amikor arról szól, hogy Gurk püspöke Magyarországon van, s ide készül Lengyelország királya is nagy kísérettel, de azok a hírek, hogy Mária hercegnő már most Magyarországra tartana Bécsbe, nem igazak.⁴⁷ Valóban, Cuspinianus is megerősíti, hogy február 20-án érkezett Bécsbe a bíboros, majd március 28-én fogadta a magyar király, csakúgy, mint a március 24-én Pozsonyba érkezett I. Zsigmond lengyel király.⁴⁸ A gurki bíboros április 12-én távozott a császárhoz, majd a következő hetekben Miksa tanácsosaival tárgyalt a tervezett találkozó részleteiről, s május végére jutott csak a császár színe elé.⁴⁹ Sok idő telt el, amíg a tanácsosok követői Bécs és Augsburg között ide-oda jártak. A királyok e késlekedés láttán igen „türelmetlenek lettek”, s „követségbe küldték Balbi Jeromos pozsonyi prépostot” a császárhoz, hogy általa megtudják, jön-e vagy sem.⁵⁰ Balbi követségét megerősítik lengyel források is.⁵¹ A császár éppen a Balbinak adott válaszában fogalmazta meg, hogy azért késlekedik, mert szövetséget kíván kötni Anglia királyával, s ez ügyben van nála VIII. Henrik követe is.⁵²

Wingfieldet sem tudott biztosat mondani, hogy megy-e a császár Magyarországra, vagy sem. Az ugyanakkor Pozsonyban összegyűlt magyar kíséretben is bizonytalanság uralkodott, a tekintetben, hogy mikor jelenik meg a császár személyesen, vagy eljön-e egyáltalán.⁵³ Kanizsai László június 2-i levelében azt írta, azt a tanácsot kapta, inkább menjen haza.⁵⁴ Wingfieldnek feltett szándéka volt, ha a császár megy, is megy vele Magyarországra. Áprilisban még egy jótanácsot is kapott egy itáliai humanistától, Sion bíborosának a barátjától, Johannes Fruticenustól, hogyan viselkedjék a magyarokkal – „meg kell ismerned a magyarokat” –, ami vélhetően arra utal, hogy a szokásaikkal, a nyugatiak számára idegen nyelvükkel ismerkedjék. Fruticenus bízott abban, hogy itt van Anglia követe, s a béke létrejöttével kiűzhetik majd a törököt és visszaszerezhetik a Szentföldet.⁵⁵

⁴² Hermann, 1515, 41.; Szabó, *Küzdelmek*, 120.

⁴³ Hermann, 1515, 32.; Cuspinianus, *Diarium*, II.–III. §.

⁴⁴ AT III. nos. 472., 478.; Botlik, Szapolyai, 8.

⁴⁵ BL Cotton MS Galba B. III f. 292.; *Letters and Papers Henry VIII*, II/1. n. 198

⁴⁶ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 132., *Letters and Papers Henry VIII*, II/1. n. 205.

⁴⁷ Augsburg: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII 142.; *Letters and Papers Henry VIII*, II/1. n. 308.

⁴⁸ Cuspinianus, *Diarium*, IV.; V. §.

⁴⁹ Cuspinianus, *Diarium*, VII.; VIII. §.; Wiesflecker, Maximilian, IV. 182–184.

⁵⁰ Cuspinianus, *Diarium*, VII.; VIII. §.

⁵¹ De itinere Regis Poloniae, 176.

⁵² „Quorum omnium occasione et aliis quibusdam certis respectibus caesarea Maiestas mota, decrevit monendos esse et adhortandos in primis sanctissimum Dominum necnon serenissimos Hispaniae et Angliae Reges, [...] ut confoederationi unionique suae inter se factae, [...] satisfaccient, qui [...] ab Isbrugg ad imperialem Maiestatem suos miserunt legatos, quos Balbus orator ibidem personaliter vidit, [...] promulgari novam confoederationem inter imperialem Maiestatem, ipsos Reges [...] constitutam, Et quamvis Maiestas cum oratoribus Regis Angliae in renovacione huiusmodi confoederationis nihil certi hactenus constituit.” De itinere Regis Poloniae, 178.

⁵³ Hermann, 1515, 32.

⁵⁴ DL 25 563.

⁵⁵ „[...] Hungarorum natio satis prius tibi cognita, si erit, ut spero [...] si volet poterit ex Europa ejicere, Terram Sanctam recuper[are] [...] bene pacatum religioni nostrae subicere”: Johannes Fruticenus Para[francia]: 1515. ápr. 12.: Cotton Vitellius B. XVIII f. 143.; *Letters and Papers Henry VIII*, II/1. n. 313.

Robert Wingfield 1515. április 14-én, Augsburgból jelentette VIII. Henriknek, hogy a magyar és a lengyel király a gurki kardinálissal tárgyalásokat folytat [? – rongált szöveg] s „igen sürgő s az ügy”. A császár követe folyón, az Innen és a Dunán utazva Bécsbe ment, hogy a gurki bíborostól híreket hozzon.⁵⁶ Április 26-án az angol követ szerint a császár Augsburgban már értesülhetett a pozsonyi tárgyalásokról – Gurk püspöke április 12-én jött vissza s adott azokról hírt – mert Miksa arra készülődött, hogy Bécsbe utazzék és ott, vagy egy közeli helyen találkozzék a cseh és a lengyel királlyal. A gurki bíboros még nem határozott egy végleges helyről.⁵⁷ Innentől a követ szinte 3-4 naponta ír Angliába, igen részletesen beszámolva minden lényeges információról. Május 9-én már egyértelműen azt jelentette, hogy a császár egy vagy két nap múlva elutazik Magyarországra („for the parts of Hungarye”).⁵⁸ Mégsem utazott el, pedig, ahogy Cuspinianus is vélte, a Jagelló-uralkodók már igen türelmetlenül várták. Magyar és lengyel részről már egyre fogyott a türelem, akik elhalasztották annak eldöntését, hogy ha a tervezett helyen, a Bruck és Hainburg közötti mezőn találkoznak a császárral, követik-e utána egyáltalán Bécsbe.⁵⁹ Május 11-én a császár magánkihallgatáson is fogadta Anglia követét, sőt, megosztotta vele azt is, hogy azt tervezi, „Magyarország határvidékére utazik” („his journ[ey to the] confynys of Hungerye”). VIII. Henrik szövetségi terveiről is beszéltek, a császár hajlott arra, hogy újra szorosabbra fonják kötelékeiket, s hálás volt Anglia királya kezdeményezéséért.⁶⁰ Másnap, május 12-én is írt levelet Wingfield. Ezt a napot is a császár társaságában, vadászaton töltötte. Miksa ez után leveleket is küldött VIII. Henriknek. Újfennt beszéltek a Magyarország határára való utazásról, s szóba került, hogy a brémai érsek (Christoph von Braunschweig-Lüneburg) is elkíséri a császárt „to the confynys of Hungerye”.⁶¹ Május 15-én Wingfield arról tudósította királyát, hogy a császár nem igazán siet a Jagellókkal való találkozóra. Bált rendezett, amelynek részletekbe menő leírását is közli. Talán azért is várt ki a császár, mert idközben hírt kapott, hogy a francia király hadmozdulatokra készül Itáliában s addig nem akar elutazni a Birodalom határára, amíg erről végérvényesen meg nem bizonyosodik.⁶² Annyit tudunk meg, a kíséret tagjai közül Brandenburgi Kázmér utazott Wingfielddel, aki Anglia királya számára egy ékkövekkel díszített tórt küldött. A Tudorok követe később Bécsben is az őrgróf vendégszeretetét élvezte, aki igen gazdagon látta vendégül. Kázmér, Bayreuth őrgrófja is rokona volt a magyar királyi családnak, anyja, Zsófia, Ulászló és Zsigmond testvére volt, s fivére, György pedig régóta a magyar udvarban élt, s szoros kapcsolatot ápolt Lajos herceggel. A Tudor-ház követe Kázméron keresztül is szerezhetett magyarországi információkat. Május 20-án írott levelében Wingfield jelentette, hogy a lengyel királyt még inkább a Habsburgokkal való megegyezésre sarkallja, hogy III. Vaszilij moszkvai nagyfejedelem vereséget mért távollétében a Jagellók csapataira. Miksa már éppen elindult

⁵⁶ „[...] I advertysyd your grace of the be[...] of Hungary and of Poole, and also of the Cardinalle of Go[urce...] [...] for right urgent causes”: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 144.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 317.

⁵⁷ „[...] it is the oppynyon [...] to Vienna, and there or in some other place nigh [...] of Poolle and Bohemia to meet with hym [...] for it seemeth [that the Cardinal] of Gource hath not taaken any perfect conclusion”: Vitellius B. XVIII f. 146.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 377.

⁵⁸ PRO SP 1/10 f. 164.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 431.

⁵⁹ Hermann, 1515, 34. Erre nézve lásd Zsigmond levelei feleségéhez: 1515. júl. 3.: AT: III. n. 535.; és Kanizsai László leveleit anyjához: 1515. júl. 6., DL 25 564.; 1515. júl. 13.: DL 25 565.

⁶⁰ A követ elvitte VIII. Henriknek az éppen frissen érkezett leveleit a császárhoz. Miksa éppen vacsorázott, Mecklenburg hercegével („Duke of Mekkyllbourge), majd visszavonult egy másik szobába Wingfield társaságában. Augsburg, 1515. máj. 11.: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 148.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 438.

⁶¹ Augsburg: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 147., Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 446.

⁶² BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 150. Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 463.

Bécs felé, de erre a hírré visszafordult.⁶³ Május 25-én még bizonytalanabb volt a követ – Gurk bíborosa is csak május végén indul útnak Bécsbe l a császárhoz – abban, hogy Miksa fogja-e tartani a szavát, és elmegy a találkozóra. Mindenesetre azt mondta, nagy el készületeket tesznek.⁶⁴ Május végére tehet az a levél, melyben Wingfield közölte, a császár azt mondta, „öt vagy hat napon belül reméli, hogy bizonyos híreket kap Magyarországról, ami után el fog indulni vízi úton Bécsbe, ami nem messze van Magyarország határvidékér l”.⁶⁵ Május 31-én még mindig Augsburgban voltak, de a császár azt az utasítást adta, hogy másnap induljanak útnak Innsbruck felé. A gurki püspök a császár elé jött Bajorországba, „egyesek azt mondják, a lengyel király is vele van” („Some say the Kyng of Poole cometh in hys company”). A császárt nagyon várták a Jagelló-fivérek Magyarország határára („to the confynys of Hungrye”). Mindketten ragaszkodnak ahhoz, hogy Miksa eljöjjön („for booth the Kyngs of Hungrye and hys broother the kyng of poole are becomyng to abyde hys coming”).⁶⁶

Itt számol be az angol követ egy bizonyos magyar gróf, „Count John de Cele”, a törökt l elszenvedett vereségér l. t Szapolyai Jánossal azonosíthatjuk, nem csak azért, mert „a lengyel király [I. Zsigmond] feleségül vette a hűgát” („whose syster he kyng of Poole hath married”), hanem mert nem akart részt venni a királytalálkozón, ami ugyancsak ráillik az erdélyi vajdára.⁶⁷ Mindemellett az egyetlen magyar báró, aki ekkor sereget vezetve csatázott a törökkel, Szapolyai volt.⁶⁸ Zsarnó váránál április 24-én szenvedett dönt vereséget. Báthori István temesi ispánnal, Paksy Mihály és Török Imre nándorfehérvári bánnal együtt vezette a hadat. Az angol forrás azt is kiemelte, hogy odaveszett az egész hadfelszerelés, a poggyász („Turks hath taken [...] baggage”). Értesülésének precizitását jelzi, hogy ezt is tudjuk, más forrásból is a zsarnói hadjáratról. Csupán néhány katona menekült meg, maga a vajda is megsebesült, Paksy Mihály elesett. Erre vonatkozhat az a római értesülés is, amit Worcester püspöke szerzett be 1515 folyamán: ez egy közelebbi l nem datált a levél, mely szerint a magyarok meggondolatlanul megtámadták a törököket, de visszaverettek.⁶⁹

Botlik úgy látta, az angol követ is tisztában volt azzal, hogy a Szapolyai-család a rokonságát és politikai befolyását arra használta fel, hogy aláássa a Habsburg-Jagelló megegyezést. S rajta keresztül minderr l a Tudor-diplomácia is értesült. A vajda húga, Borbála királyné révén, illetve más lengyelországi összekötetései révén a Habsburg-ellenes lengyel pártot támogatta. Wingfield szerint Szapolyai ezért utasíthatta vissza a királycsúcsra küldött meghívót.⁷⁰ Hermann Zsuzsanna is úgy fogalmazott, a királytalálkozón el akarták érni, hogy kivonják Jagelló Annát Szapolyai házassági terveib l.⁷¹ Úgy tervezték, Annát átadják nevelésre a Habsburgoknak, nehogy a vajda ismét megkérje a hercegn kezét.⁷²

⁶³ „[...] the Duke of Russye hath now in the absence of the Kyng [of Poland given] a great overthrow to the sayde Kyng of Poll’s armie [...] it is thought themperours journye toward the [...] for this tyme [be delayed]. BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 152.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 479.

⁶⁴ „[...] as yet it is nott certaynly known that the emperour shall kepe hys journey towards Hungarye”: PRO SP 1/10/193 Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 505.

⁶⁵ „[the Em]peror doth returne to this citie; within five or six days hopes to have some certayn newes comyng from Hung[erye], whereupon he will pass from thence [...] by water [...] to Vienna, whych is not far from the confynys of Hungrye”: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 146b.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 535.

⁶⁶ PRO SP 1/10 f. 196.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 531.

⁶⁷ uo.

⁶⁸ Szakály, The Hungarian-Croatian border defense system, 150.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 177.; C. Tóth, Szapolyai és Bátori, 452.

⁶⁹ „[...] unghari imprudenter Turcas invaserunt ideo cum dedecorem [...] reiecti fuerunt”: 1515 máj. 22.: Silvestro de’ Gigli Andreas Ammoniusnak: BL Cotton MS Vitellius B. II f. 134.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 493.

⁷⁰ Botlik, Szapolyai, 6–7.; Botlik, VIII. Henrik szövetségesei, 31.

⁷¹ Hermann, 1515, 29.

⁷² Botlik, VIII. Henrik szövetségesei, 31.

Az 1515. május 20-án aláírt pozsonyi el szerz és értelmében a 9 éves Lajos királyfi Habsburg Miksa császár unokáját, a 10 éves Máriát vette feleségül, míg Ulászló másik gyermekét, Annát Habsburg Ferdinándnak szánták. Anna hercegn t ideiglenesen Miksa vette feleségül, unokája nevében. Az el szerz ésben az eljegyzést Miksa kötötte meg, Ferdinánd nevében és helyett, azzal az ígérettel, hogy egy éven belül unokája személyesen fogja azt ratifikálni, vagy ha a ratifikáció nem történne meg, egy év múlva maga er síti meg az eljegyzést *per verba de praesenti*. Ezen egy éven belül a császár és a magyar király megállapodnak a házasság megkötésének és végrehajtásának az id pontjában: addig Annát átadják nevelésre a császári házhoz Ausztriába, hogy ott együtt nevel djék Habsburg Máriával. Ha a jelzett terminusra a házasság nem jönne létre, a császár kárpótlásul 300.000 magyar forintot fizet Annának, Ulászló magyar és cseh királynak és fiának, Lajosnak, amely összegnek a biztosítására leköti összes családi ékszerét.⁷³

1515. június 7-én jelentett újra Wingfield, immár Innsbruckból.⁷⁴ A követ újra „magánkihallgatást” kapott, ugyanis együtt vett részt misén a császárral, s míg a többi követ a kórusnál foglalt helyet, k ketten egy oldalkápolnába vonultak vissza. Miksa „bizalmasan” érdekl dött, mikor s milyen híreket kapott VIII. Henrikt l. A császár elmondta, a találkozó után, amit már nagyon vár a lengyel király, Itáliába vezet hadat. Aragónia királyát még be szeretné vonni a franciaellenes koalícióba. Ezért is, a francia akció ügyében várt iránymutatást az angol királytól, s ezért is kezelte bizalmasan s kitüntetően Anglia követét. Elmondta azt is, el reküldte a poggyászt és a kíséret felszerelését hajókon a Dunán. Wingfield 1515. június 26-án ért Innsbruckból Linzbe, ahová id közben a császár is megérkezett, majd június vége el tt tovább utazott Bécsbe.⁷⁵ Itt a császár még megfontolta, hogy tovább menjen-e, mert hírt kapott, hogy a francia király Lyonban van nagy hadsereggel, és készül átkelni az Alpokon.⁷⁶ Június 29-én még írt Londonba, hogy a svájciak, a pápa és Aragónia a császár oldalán állnak a franciákkal szemben.⁷⁷

1515. július 3-ától Wingfield Bécsben tartózkodott. Ide várták július 2-ára Miksát is. A francia készül és miatt azonban még egy hetet késett. A császár elé a magyar és a lengyel király több követséget is küldött – például Székely Miklóst, „hogy sürgessék”, de csak 10-én vonult be Bécsbe, igaz, Brandenburgi Kázmért és Berthold von Henneberget el reküldte, a kíséret többi része pedig 8-én szállt a városba.⁷⁸ Az angol követ július 10-én írta els bécsi jelentését.⁷⁹ Ekkor számolt be a magyar és lengyel követek Bécsbe érkezésér l. „Július 6-án egy nagy követség érkezett Magyarországról és Lengyelországról, püspökök és négy világi f méltóság. A szállásom közelébe jöttek lóháton. Olyan könny , kistermet lovaik is voltak, amilyenek a törököknek van, és a nemesek közül többen úgy öltözködtek, mint a törökök, s némelyek úgy, mint a tatárok.” [Kérdés persze, mit tudhat az angol utazó a török ruházatról e korban?] „Fels ruházatuk, ha egyáltalán így lehet nevezni, úgy t nt, selyemb l volt, és görbe kardjaik arannyal és ezüst voltak díszítve”. Majd azt mondták, „ha megérkezik a mondott király, semmilyen pompát nem akar [látni], de azt kívánja, hogy legyen a szobájában egy magas rangú ember, akinek rendelkezésére áll pénz, s más egyebekkel is jól el van látva, hogy ne kelljen neki [azaz Ulászlónak] a rengeteg trombitást, csörg dobost és más kobzost fizetni az összes király és fejedelem számára, mert ezek nagy lyukat ütnek az erszényébe.”⁸⁰

⁷³ Ulászló és Máté bíboros, gurki püspök oklevele, Pozsony, 1515. máj. 20.: DL 39 341.; Wiesflecker, Maximilian, IV. 183.

⁷⁴ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 154.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 563.

⁷⁵ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 155.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 624.

⁷⁶ Undreiner, Wingfield, 102.

⁷⁷ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 156.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 641.

⁷⁸ Cuspinianus, Diarium, VIII., IX. §.

⁷⁹ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 157.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 684.

⁸⁰ „[...] the vith day of the monith ther cam a greet embassie from the kyngis of Hungrey and of Poole, that is [consisting of] byshoppis and iiii temporall lordis, in theyre passyng here they came forby my loggyng, they were a [lot of?] horssis, for amongst theym was many spaare horssis [...] of the Turkys, and dyvers of the

Látjuk, Ulászló közmondásos fösvenysége és már-már legendás pénztelensége még az angol követet is megihlette, hiszen a magyar király már el re attól félt, mennyit kell majd neki költenie a fejedelmi találkozóra. Wingfield beszámolója meger síti Cuspinianus értesüléseit, aki szerint ezen a napon vonult be Bécsbe a magyar és a lengyel király részér l három-három „jeles férfiú”, magyar részr l Szatmári „György pécsi püspök, Ladislaus de Sternberg, Csehország kancellárja, és Buzlai Mózes udvarmester”.⁸¹

A követ magáról is szólt, jelent ségteljesen hangsúlyozva Anglia tekintélyének fontosságát: „a címerem ki van téve a kapu fölé, ahová a nevem, s az, hogy Anglia és Franciaország királyának vagyok a követe, s biztos vagyok benne, mindenki, a kereszténység nemzetei és minden egyéb népek jól láthatják, mert a gyülekezetben voltak a keresztényeken kívül mások is, oroszok, tatárok, havasalföldiek és törökök”.⁸²

Wingfield, Cuspinianusszal egybehangzóan beszámolt arról, hogy július 8-án megérkezett hajón a gurki bíboros, a brémai érsek, Ulrich württembergi, Vilmos bajor, V. Henrik mecklenburgi herceg, a passauai érsek (Wiguleus Fröschl von Marzoll), a bécsi püspök (Georg von Slatkonja / Jurij Slatkonja vagy Chrysippus), 9-én pedig maga a császár is, a várostól egy mérföldnyire szállt meg egy várban, majd másnap vonult be.⁸³ Wingfield a következő jelentését július 18-án küldte VIII. Henriknek.⁸⁴ Beszámolt arról, hogy július 14-én – Cuspinianus szerint 15-én⁸⁵ – a császár kilovagolt Bécsb l, hogy találkozzon a magyar és lengyel követekkel díszes, 1000 f s kísérettel, gyönyör en felszerszámozott lovakkal. Július 16-án Anglia követe kitüntetett helyen, Miksa császár fekete és skarlátvörös bársonnyal szegett hintájának balján lovagolhatott, több fejedelem és prominens politikai vezet pedig csak mögötte következett a sorban – amikor a császár kivonult a Bécs melletti Trautsmannsdorfból, a találkozó kijelölt helyére, egy sík mez re „hat holland mérföldnyire”, ahogy ezt fentebb láttuk, s amit Cuspinianus is meger sített.⁸⁶ Wingfield tudósított arról, hogy „a magyar király és a cseh király [II. Lajos] a testvérével [Jagelló Anna] együtt a császár palotájában lett elszállásolva. A lengyel királynak „csinos szállása van a városban.”⁸⁷ Sokat elárul ez is a Jagelló-dinasztián belüli súlypont-eloszlásról, illetve arról, a császár maga hogyan viseltetett Ulászló, illetve Zsigmond irányában. Sokatmondó, hogy akinek éget en fontos volt a szerz dés, a Habsburg-szövetség, a lengyel király *nem* a császár palotájában kapott szállást, míg *az*, aki Miksának volt fontos az örökösödési szerz dés miatt, a magyar király, az gyermekeivel kitüntetett figyelmet kapott. Az angol követ éleslátását ez sem kerülte

nobyll men were [dressed] lyke Turkys, and some lyke to the Tart[a]ris, and a [...] theyr ovyr vestements be callyd it semyd th[ey were of] sylke and theyr symeters garnyshyd bo[th with] goolde and sylvir [...] Whanne the saide Kyng shall com there [shall lack] no pomp [...] [wishes] wherefore a greet man [...] weell monneyid [...] and fournysshid in all othyr things accordyng [...] my rom [...] and for [...] I shall have [to] reward the exceedyng nombyr of [...] shall no have of trumpettys, taboryns and oothir minstrels to all the kyngs and pryncis, whych will not fayle to maak a greet hoole in my pourse”. uo. A szöveget Botlik Richárd is részben lefordította, magam más értelmezést adtam néhány szöveghelynek. Botlik, Szapolyai, 33. [Kép V/4.]

⁸¹ Cuspinianus, *Diarium*, VIII. §.

⁸² „[...] there is writyn over mine armys standyng on my gate, my name ambassadoor to the kyng of Ingland and of Fraunce, which I am sure shall be seen and read by all nations that be of Chrystendom and many oothir, for at the congregation there shall nott fayle to be some of all Chrysten nations, but also [...] Roussys, Tart[a]rys, Walakkys and Turkys”. BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 157.

⁸³ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 157.; Cuspinianus, *Diarium*, VIII.; IX.§.; Wiesflecker, Maximilian, IV. 186.

⁸⁴ Bécs: 1515. júl. 18.: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 160.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 725.; Wiesflecker, Maximilian, IV. 186–188.

⁸⁵ Cuspinianus, *Diarium*, IX. §.

⁸⁶ „[...] themperour passyd [...] foure dwth myls towardis the sayde kyng [...] the cardinalle of Gource roode upon his right hand [and Wingfield] oppon his lefte and all pryncis folowid [...] went to a place uppon a faire playne three dwth myles off, appoyntid for the meeting”: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 160.; Cuspinianus, *Diarium*, X. §.; Spekner, *Die Geschichte*, 34.

⁸⁷ „[...] the kyng of hungrye and the kyng of Bohem, with his systir, ben [lodged] in the pallayce. The kyng of Polle has a faire loggyng in the cite”: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 160.

el, s a levelet kézhez kapó Wolsey bíboros nyilván tudott a sorok között is olvasni. Mi több, a lengyel király nem egy palotát, hanem egy „szép” („fair”) szállást kapott a városban, ami mögött az is értendő, hogy korántsem kapott olyan figyelmet, mint Ulászló. Ezt Cuspinianus is megjegyezte, mondván Zsigmond „egy jeles házban lakott, amit közönségesen a Nyulak házának mondanak, míg a magyar király a várban”.⁸⁸

A következő napok eseményeiről július 24-i levelében számolt be Wingfield.⁸⁹ 19-étől minden nap tárgyalásokat tartottak, ahol Kasztília követe mellett bíborosok is részt vettek [itt a többes szám már a megérkezett Bakócz Tamásra utal].⁹⁰ Tudósított arról a 19-i kartáncról is, amit Cuspinianus is feljegyzett, de sok részlet csak az angol követ eladásában szerepel. „Csehország úrnéje [Habsburg Mária] mind a magyar, mind a lengyel, mind a cseh királynak [Lajos] átadott egy virágfüzért, amelyek mindegyikére egy drágaköves volt illesztve”.⁹¹ Másnap, 20-án a császár több, mint egy órán át beszélt, megköszönve a fejedelmeknek, hogy eljöttek, és háláját fejezte ki azért, hogy közreműködnek a béke, egy keresztény fejedelmek közötti egyetemes testvériség és szövetség létrehozásában, aminek a célja a hitetlenek elleni hadjárat, s nincs a földön olyasmi, amire fiatal éveit óta ne vágyott volna jobban.⁹² Cuspinianus nem szól arról a találkozóról, amit a császár tartott Esztergom érsekeivel, egy „külön szobában”. Itt a császár felemlegette, hogy Bakócz „a legjobban emlékezhet” az kereszties elszántságára, hiszen „már 35 évvel azelőtt követségbe ment apjához a császárhoz, és magához, s ugyanebben a szobában fogadta”.⁹³

Július 21-én az angol követ jelentette, hogy I. Zsigmond lengyel király belovagolt a várba. Részletesen beszámolt a német-római császár ajándékairól, amit a Jagelló királyoknak szánt. A „magyar király egy mozsárágyút kapott, amit harminc ló húzott a folyóig”. A lengyel királynak „két, egészen a császárukig és a hasuk körül is acélvértbe borított hátsólapot ajándékozott”. A „fiatal cseh királynak egy másik, arany lótakaróval borított paripát adott, amit a király aranyozott páncélba öltöztetett apródja lovagolt meg”.⁹⁴ Wingfield ezután a házassági tárgyalásokról beszélt, majd az eljegyzést részletezte, igaz, az 23-ára teszi, Cuspinianus pedig 22-ére. Cuspinianus is szólt arról, hogy a császár Jagelló Annát aranykoronával ajándékozta meg,⁹⁵ de azt Wingfield tette hozzá, mit mond neki közben: „Néked adom a koronát, mint tanújelét annak, hogy – s ígérem, mindent töltemtelhet megteszek –, Téged Kasztília királynéjává teszek, és ha nem tudlak Téged Nápoly királynéjává tenni, vagy ha esetleg egyiket sem tudom teljesíteni, ígérem, császári szavamra, Isten engem úgy segítjen, mindenképpen Római királynéjává teszek, és Ausztria Úrnéjévé, aminek van olyan értékes, mint egy királyság”.⁹⁶ Miksának igaza lett, Anna német királyné és

⁸⁸ Cuspinianus, *Diarium*, XII.§. Botlik is rámutat. Botlik, VIII. Henrik szövetségesei, 34.

⁸⁹ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 161.; *Letters and Papers Henry VIII*, II/1. n. 746.

⁹⁰ „[...] bothys cardinallis and dyvers archbishops were always presente and at some tymis thembassadour [...] spayne”. uo.; Wiesflecker, Maximilian, IV. 189–190.

⁹¹ „[...] the lady of boheme gave craselyns or chaplettis of floweris and uppon ony of theym [...] bague oone to the kyng of hungrye and oon to the [kyng of poole] and oone to the younge kyng of Boheme”. BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 161.

⁹² „[...] for a peace, amytie and league universall amonst all pryncis to thentente an expedition maade agaynst the Infidelis”. uo.

⁹³ „[...] he tournyed [...] unto the cardinale of Strigon, only [...] he shall be a sufficient wittnesse of his mynd in that behalf, for xxxv yers past he cam in ambassade to themperour his fathyr and also to hym, and for his parts [received] hym in the same chambyr”. uo. [Kép V/5.]

⁹⁴ „[...] themperour gave unto the kyng of Hungrye a bumbard which was caryed to the water by xxx horssis [...] to the young kyng of Boheme he gave a nothir courser bardyd in cloth [of gold], uppon the same a page of the saide kyng's bygness in a harnyss [...] gilte”. BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 162. [Kép V/6.] Botlik egyes részleteket máshogy fordít. Botlik, VIII. Henrik szövetségesei, 34.

⁹⁵ Cuspinianus, *Diarium*, XIV.§.

⁹⁶ „[...] themperour gave unto hir a rych coronne and uppon him had sayings [...] I promyse to do my best to make you quen of Castill, and yff that fayle to maake you quen of napylls, and furthyrmoore, yff that I shall [...] fayle of bothis that I promyse you by worde of themperour [...] I shall nott fayle to maake you quen of

Ausztria f hercegn je lett. A házasságok ügyében úgy döntöttek, a császár egyik vagy másik unokája, Károly vagy Ferdinánd elveszi Magyarország királyának leányát, és ezzel a kapcsolatuk most „er s és szilárd” lesz.⁹⁷ Az el szerz désben még egyértelm en Ferdinánd szerepelt, itt már vagylagosan a két unoka közül valamelyik.⁹⁸

A lovag beszámolt a templomi ceremóniáról is. A két ifjú hölgyet egy hordszékben vitték, gazdagon öltözött nemesasszonyok kíséretében, egyik oldalukon a spanyol követ, a másikon Brandenburgi Kázmér lovagolt, „a templomban a szentélyben egy emelvényre ültek, amely arannyal átsz tt posztóval volt borítva”. Utánuk a császár jött, el tte egy gazdagon díszített kardot vittek, a pápai legátusok lovagoltak közvetlenül mellette [Gurk és Esztergom bíborosai], majd jobbra [Károly] f herceg követe, négy sort vezetve. A császár mögött a magyar királyt vitték hordszékében, majd az ifjú cseh király jött. Sokat mond az is, hogy a lengyel király nem volt részese a menetnek, csak a templomkapuban csatlakozott.⁹⁹ Az angol követ még egy templomi ülésrendet is szerzett, hogy tájékozódjék a protokolláris helyek rendjében megmutatkozó er viszonyokról. A házassági ceremónián, Jagelló Annát a spanyol követ és Brandenburgi Kázmér rgróf kísérte az oltár elé, ahol Bakócz Tamás megtartotta a ceremóniát. A szertartás után a menyasszonyokat száz lovag és négy király ünnepelte kivont kardokkal.¹⁰⁰ Utána nyomban misét hallgattak, majd Miksa az apja sírjánál felöltötte császári ornátusát, fejére tette koronáját, fellépett egy emelvényre és elfoglalta a trónját.¹⁰¹

A Tudorok követe 1515. július 30-án folytatta a jelentését.¹⁰² Részt tett egy lovagi tornán majd egy táncmulatságon – a ceremónia utáni ünnepélyekr l Cuspinianus is beszámol – együtt a három királlyal és a két kardinálissal. Érdekes, hogy a lengyel király továbbra is úgy t nt, mintha valamelyest kívülálló lenne, pedig részese volt a szerz déskötésnek, igaz, ez utóbbit Wingfield nem említette. Zsigmond csak 3-4 órára jött be a palotába délutánonként. Ezt követ en a császár kilovagolt Bécsújhelyre, 1000 lovaggal, gazdagon díszített lovakon. Az ifjú cseh király is fel volt fegyverezve, és egy aranypáncélos lovon ült.¹⁰³ Wingfield n em tudta, hogy a nyolc holland mérföldre lév városba a magyar és lengyel király is utánuk megy-e. Mi lehetett ennek a célja? Lehetséges, hogy a császár a Jagellóktól kissé távolabb akarta ügyeit intézni. Ezt onnan tudjuk, hogy Wingfield az angolokat igazán érdekl dolgokról is hírt adott: a francia király követe is megérkezett a császárhoz. 31-én megtudjuk, hogy Lajos már vissza is tért Bécsbe, de az esztergomi érsek és a királynék is Bécsújhelyre mentek, és másnap fognak távozni.¹⁰⁴ Itt adja a legizgalmasabb leírását az angol követ a magyar királyról és gyermekeir l. „Úgy vélem, hogy a magyar király hatvan éves, és

Romayns, and lady of austryk, which may be valuyd to a royaulme”. BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 162. [Kép V/6.]

⁹⁷ „[...] oone if his nephewes, that is Charlis or ferdinande should marry his Anne and that this matrymonythat shuld be now ... firm and stabill”. uo. A szerz dés: DF 289 145. [Belgium, Archives Générales du Royaume / Algemeen Rijksarchief]

⁹⁸ Spekner, Die Geschichte, 31.; Wiesflecker, Maximilian, IV. 195–196.

⁹⁹ „[...] the ladys accompanied with ladys and gentylwomen in ryche apparell [...] sette upon a siege of a good heeythe, and a desk before them coveryd with cloth of goolde, [...] soone aftyr themperour sette forwarde, with a ryche sworde bourne byfore hym, and the popys two ambassadors, viz., to themperour and the othir to the kyng of hungarye, uppon themperours ryght hand [...] the Archdukis ambassadour, all fours in fronts [...] beyound themperor [...] unto hym [he] had the kyng of hungarye in his lytter; the young kyng of Boheme, hys sonne, rydyng on the lefte hand [...] .the kyng of poole cam to themperour on horseback.” BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 162. [Kép V/6.]

¹⁰⁰ „[...] the daughtyr of hungarye was conveyid by the am[bassador] of Spayne and the Marquis of Brandynburg, the Cardinall of Strygon [...] spoke the matrymoniall words [...] and affianced [the lady of Austria] to the young kyng of Boheme. uo. [Kép V/6.]

¹⁰¹ Wiesflecker, Maximilian, IV. 197.

¹⁰² BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 165., 764.; Cuspinianus is beszámol a bécsújhelyi kirándulásról. Cuspinianus, Diarium, XVIII f. §.; Kurucz, Die Britische, 39.

¹⁰³ „[...] and the young kyng of boheme also armyd at all uppon the same bardyd horse anf themperour [...] in hys companye and a m horssis armys”: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 165.

¹⁰⁴ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 167., f. 766.

állandóan hordszékből viszik, [...] arcszíne vörösnek látszik. Bátyja, Lengyelország királya nincs még hatvan, a nagy emberek között közepes termetűnek látszik, kimért, mogorva hangulatú, igen ritkán nevet. A fiatal cseh király, aki a magyar király fia, csak tíz éves, habár testalkata alapján jó tizenkét éves is lehetne; barna ember. A nő vére, a fiatal királyné még csak tizenkét éves, de annyira gyorsan növekszik, hogy tizennégy évesnek látszik. Gyönyörű leány, a legszebb, akit valaha eddig láttam, és neki van a legszebb haja. A cseh királyné most tíz éves, másokhoz viszonyítva alacsony termetű, gyors észjárású és [...] arcú”.¹⁰⁵

1515. augusztus 6-i jelentésében Wingfield arról szólt, hogyan búcsúztatta Miksa a magyar és lengyel királyt.¹⁰⁶ A követ országának a megbízása is eredménnyel járt, amiért végül is jött: a császár 1515. augusztus közepén egy szövetségi ajánlatot tolmácsolt Anglia királyának.¹⁰⁷ Anglia követe valóban úgy érezhette, mint egy hatalmas király követe („a puissant King’s ambassador”).¹⁰⁸ A római francia követ igencsak megdöbben az eljegyzés és a Habsburg-Jagelló szerződés hallatán – végül is ez volt, amit akartak, az uralkodását igen agresszíven kezdte. I. Ferencsel szemben összekötötték érdekeiket.¹⁰⁹

Robert Wingfield jól ismerte a helyi politikai viszonyokat, Magyarországról is pontos információkkal rendelkezett. Egyik jelentésében el is árulta, hogy maga is rokona a magyar királynak és Anna hercegnének, és nem kívülállóként ügködik a Habsburg-Jagelló házasság rendezésén. Wingfield azután, hogy Bécsben újra megerősítették Ferdinánd – itt már kifejezetten a f hercegről van szó – és Anna eljegyzését, beszámolt arról, hogy rokonságban állt Anna hercegnő anyjával, Foix-i Annával a rokonságával, a de la Pole-sokkal. Velük ugyanis ők is, a leathersinghami Wingfieldék is rokonok voltak.¹¹⁰ Érdekes, hogy sok-sok generációval utóbb így számon tartotta az angol követ, hogy a magyar hercegisasszonnyal egyet is lehetne erednek. „Senki sincs hozzá olyan közeli rokonságban, mint én”, ezért is „tisztelt, mint a világ legszebb hölgyét”.

Angliának azért is érdeke volt az ahhoz, hogy a Habsburgok egy szilárd Jagelló-szövetséggel erősödjének meg, és így álljanak szembe a franciákkal, mert az új Valois-uralkodó a Tudorok számára is veszélyt hordozott magában. I. Ferenc trónra lépte után rögtön Skóciába küldte az addig a francia udvarban megteremtett prezumpatív skót trónörököst (John Stewart, Albany hercege), aki Tudor Margittól, VIII. Henrik húgától átvette a gyermek

¹⁰⁵ „[...] I thynke the kyng of hungarye is lx [years old] and is always borne in a chayre for he is [...], nevertheless by his colour he seemeth to be of [sanguine] The King of Poole, his brother, is not past l [...], amongst bygg men he is of mean stature [...] byrs and severe of cheer for right sildom he lawg[hs]. The young kyng of Boheme, son to the kyng of H[ungary is] but x year of aage; howbeit of stature and bygg[ness he] myght wel be xii, and is brown of nature. The young queen his syster is but xii yearys; ne[vertheless] of growing she seemeth to be xiiii, and of beaute [is the] fayrest that I have seen, and hath the fayrest hair. The queen of Boheme is now x year oold lytyll of stature in comparyson of the othir, but quik of spiryte [and] [...] complexionid”. uo. [Kép V/7.] Botlik, VIII. Henrik szövetségei, 35. Itt Kurucz György azt véli kiérezni a levélből, hogy „a diplomata arra figyelmeztette uralkodóját, hogy Budán képtelenek megfelelő módon felhasználni a különböző segélypénzeket”, magam ezt a levél szövege alapján nem osztom. Azt sem, hogy a király „erősen korlátozott szellemi képességeire” utalt volna Wingfield. Kurucz, Érdekek, 260.

¹⁰⁶ BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 169.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 786.

¹⁰⁷ „[...] to continue their old amity and friendship w[ith] my brother” Linz, 1515. aug. 14.: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 170.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 807.

¹⁰⁸ PRO SP 1/11 p. 30., Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 802;

¹⁰⁹ 1515. aug. 18.: Worcester püspöke és John Yonge Henriknek. BL Cotton MS Caligula E. II f. 34.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 820.

¹¹⁰ „[...] Vienna, where a marriage betwyn the archduke of austrik, ferdynande and the pryncesse, anna, systhyr to the kyng of hungrye and of boheme, hath ben solemply celebrated, I praye God sende theeym joye and longe lyffe, for that oon is as nyer a kyn to my lady the Pryncesse youre daughtir as goodly maye be, and that oothir by hir modys syde is of youre subgettis blood, lynallyly discendid from the hedd hows of ye Wyngfeldes, and veryly at this daye I do esteeme hir to be oon of the fayrest ladys on lyve.” 1516. aug. 9.: BL Cotton MS Vitellius B. XIX f. 223.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 2256.: Sir Robert Wingfield of Leathersingham, Suffolk. Foix Anna egyik ük-ükapja, Michael de la Pole, Suffolk 1. grófja (†1389) felesége a Wingfield of Leathersingham családból származott, Catherine de Wingfield.

V. Jakab felett a régensséget, és éles angolelles politikát folytatott.¹¹¹ Stewart egyszeriben megerősítette a francia befolyást Anglia északi határán. Ráadásul a Valois-uralkodó Itáliába, a marignanoi gy. zelem (1515. szept. 14.) felé masírozó seregében ott volt a korábban Magyarországon tartózkodó Fehér Rózsa, Richard de la Pole, s a francia király nyíltan támogatta trónigényét. Angliának szüksége volt egy erős Habsburg hatalomra, amit az idős Miksától már nemigen várhatott. A császár is tarthatott a francia elretöréstől, s igen fiatal unokái helyzetét pedig bebiztosította a Jagelló-örökösödési szerződés. Ennek betartatása így a Tudorok érdekkörébe is beleesett, amihez fel tudták használni az 1515-ös szerződésben is szereplő általános béke és keresztes háború tervének hangoztatását.

Októberben Wingfield arról tudósított, hogy a lengyel királyné, Szapolyai Borbála meghalt.¹¹² Meg is magyarázta, hogy „egy magyar gróf húga, aki ellensége a császárnak és az Ausztriai-háznak”.¹¹³ Arról is szólt, hogy a lengyel király, hogy szorosabbra fűzze a Habsburg-viszonyt, Miksa másik unokáját, Kasztíliai Eleonórát kérné feleségül.¹¹⁴ Az angol diplomáciát azért is érdekelte a dinasztikus kapcsolat, mert Károlynak volt már egy 1513 óta életben lévő házassági elszereződése, a francia király leányával, Renée-vel.¹¹⁵ A Tudorok is törekedtek arra, hogy saját dinasztiájukat összekössék a Habsburgokkal. VII. Henrik éveken keresztül dolgozott azon, hogy az ifjú Károly infáns feleségül vegye leányát, Tudor Máriát, de a jegyesség 1513-ra felbomlott. Az 1516-ban megszülető Máriát, VIII. Henrik leányát el is jegyzi majd Károlyal, így figyelemmel viseltettek a Jagellókkal kötött szerződés betartásán, azaz, hogy Ferdinánd, s ne Károly legyen Anna majdani házastársa.

Míg Ferdinánd aragón király élt, terveket szőtt unokája, Habsburg Ferdinánd kasztíliai infáns kiházásítására, ami a magyarokat is elbizonytalanította. Ulászlót az nyugtatta volna meg a legjobban, ha Annából császárné válhatna. 1516-ban a császár is bizonytalanságot okozott azzal, hogy lebegtette azt a lehetőséget, hogy maga veszi el Annát. Meg is adta neki azt a címet, hogy „sacratissima Maximiliani Romanorum imperatoris sponsa”.¹¹⁶ Később a birodalomban sokan, főként majd Károly új kancellárja, Mercurino Gattinara, úgy tervezték, Károly vegye el Annát. Ezt viszont az angol diplomácia nézte bizalmatlanul, hiszen a császárral, mint házastárssal már évtizedek óta számoltak. Egyszóval itt Anglia és a Jagellók érdeke is az lett volna, ha minden marad az 1515-ös elszereződés szerint, és valóban Ferdinánd veszi el Annát. Robert Wingfield így továbbra is hírt adott a Habsburg dinasztikus tervekről, majd Angliába való hazatérése után más megbízottak és birodalmi követek ügyeltek szigorúan arra, mi lesz a sorsa Anna és Ferdinánd házasságának. Anglia továbbra is figyelemmel követte, mi történik Magyarországon.

II. Ulászló halálának hírére a császári udvarban tartózkodó a birodalmi angol követek igen gyorsan, három hét elteltével reagáltak. 1516. április 10-én a birodalmi követek egyike, Richard Pace, dorseti esperes Miksa császár különös, megváltozott viselkedéséről írt Wolsey-nak, ami szerinte „a magyar király halálának köszönhető, s annak a haszonnak, ami ezzel a császáré lesz”.¹¹⁷ Mintha csak azt látnánk, hogy a császár izgalmában dörzsöli a tenyerét, s a gyermekkirály gyámjaként és apósaként úgy tekint magára, mintha Magyarország máris az ölébe hullott volna. Való igaz, 1515-ben a bécsi kongresszuson a császár II. Lajost a fiává fogadta, és ezt ki kívánta játszani.¹¹⁸ Erre utalt a másik birodalmi követ, Robert Wingfield

¹¹¹ Scarisbrick, Henry VIII, 86.

¹¹² 1515. okt. 26.: BL Cotton MS Vitellius B. XVIII f. 197.

¹¹³ „[...] was syster to an earl of hungrey which by [...] enemies to the Emperor and the house of Austria”. uo.

¹¹⁴ Ugyanezt erősíti meg a brüsszeli angol követ. 1515. dec. 21: Letters and Papers Henry VIII, II/1. 1317. PRO SP 1/12. f. 22.

¹¹⁵ Mon. Habs. II/1. n. 3. Hermann, 1515, 29.; Spekner, Die Geschichte, 34.; Szydlowiecki, Napló, 152.

¹¹⁶ Anna oklevele, 1516. jan. 26.: DF 241 142.; Spekner, Die Geschichte, 40.

¹¹⁷ „[...] it is the deth of the kyng of hungarye, and the lucre he shall have by the same”: PRO SP 1/13 f. 92.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1754. [Kép V/8.]

¹¹⁸ E. Kovács, Császárválasztás, 61.; Szabó, Küzdelmeink, 122.

jelentése, amely ugyanazon a napon íródott.¹¹⁹ Azt írta a királynak, a császárt nagyon leköti az, hogy Magyarország királya eltávozott a világból, és az ország el tte már a császárt, Ulászló király *urát* tette meg a fia, az ifjú király kormányzójává, valamint az és az ország, továbbá Csehország védelmez jévé”.¹²⁰ Látjuk, nem Miksa lett a kormányzó, de ez egy érdekes adalék ahhoz, hogy a császár titokban mit is remélt Ulászló halálával. Az angol követek beszámoltak az új király gyámságának a rendezésér l, a magyar félnekl a császárhoz való követküldéseir l, illetve a császári követ (Andrea dal Burgo) megbízatásáról.¹²¹ Érdekes adalék a magyarországi belviszonyokhoz, egyfajta Habsburg-, vagy Szapolyai-ellenes párt létezéséhez, hogy a németalföldi követ beszámolt arról, hogy a császárhoz magyar követek érkeztek azzal, hogy jöjjen Magyarországra, s foglalja el méltó helyét, hiszen Ulászló az ifjú Lajos nevel jévé rendelte.¹²²

1517 áprilisában Richard Pace birodalmi követ arról írt, hogy magyar méltóságvisel k arról panaszkodtak, hogy Miksa már a magyar hercegn hitbérének jó részét elköltötte. (A császár nehezen adta ki azt a kezéb l, úgy nyilatkozott, egyharmadát szeretné megtartani.¹²³) Miksának a magyar király leányát egy év elteltével Ferdinándhoz kellett volna hozzáadnia, de a császár „egyezsége a francia király anyjával” – ami arra utal, hogy Károlyt az 1517-es birodalmi-francia kibékülés során eljegyezték Charlotte de Valois-val, I. Ferenc leányával – „a magyar [nem derül ki, sifírozott, töredékes szöveg, lehet, a magyar király] képvisel i kétségbeesetten [keresték fel a császárt?], és nyíltan kijelentették, hogy a hercegn „nem lesz senki másé”, „bizonyos magyar urak pedig panaszt emeltek, hogy a császár már kezébe vette és el is költötte Anna jegyajándékának jó részét.”¹²⁴ Ezzel állhat kapcsolatban az is, hogy a németalföldi angol követ, Charles Somerset (Lord Herbert, Worcester grófja) éppen találkozott Antwerpenben a magyar királynak a császárhoz küldött követeivel, együtt is vettek részt misén.¹²⁵ Az angol diplomácia figyelemmel követte, hogyan alakul a házasság, s a magyar oldalról is próbált információkhoz jutni. Azt is feljegyezték az angol követek, hogy végül Miksa is ráállt, hajlandó akár a magyar királlyal is találkozni a vitás kérdések rendezésére, s akár Alsó-Ausztriába is elmegy egy találkozó végett. Az a szándéka, hogy rokoni és önjelölt gyámi feladatainak eleget téve „megbizonyosodjék arról, hogy az országot jól kormányozzák”.¹²⁶

Miksa hajlott a jó tanácsokra és a küls nyomásra, így helyreállott a jó viszony. A császár odáig is elment, hogy az angol követjelentések szerint már a birodalom kormányzatában is támaszkodott volna Lajosra, „be is hívná maga mellé, ha a választók

¹¹⁹ BL Cotton MS Vitellius B. XIX f. 44.

¹²⁰ „[...] departed from the world of the kyng of hungrye, which hath byforye hys master [Maximilian] to be governor and protectour of the young kyng, hys son, and his royalmie of hungrye and boheme. uo. [Kép V/9.]

¹²¹ 1516. szept. 9.: BL Cotton MS Galba B. IV f. 171., Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 2349.

¹²² 1516. ápr. 27.: Tommaso Spinelli Wolsey-hoz: BL Cotton MS Galba B. VI 26.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1831.

¹²³ 1516. május: BL Cotton MS Vespasian C. I f. 141.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 4146.

¹²⁴ „[...] And the late [King] of Hungarye’s doughter (whom the [Emperor some] yeris passyde was bound to marry [to the] Kyng of Castelle, intra annum, or take hyre [himsel]fe) [...] hearing of thys treaty of marri[age] with the French kyngis mothir is come desperatly [...], and saythe opynly that the Emperor [shall be her] husbonde, and that she will none [...] their be [...] [d]iverce lords of Hungary wi[th a great] complaynt of themperor [that he hath rece]vidde and expende a ver[y great part of the] mony off the dourie off the [King of] Hungarys doghters”: 1517. [ápr. 1.]: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 42.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3090.

¹²⁵ „[...] had ben at a solempne service which with the ii cardinallys the popes ambassador, the kyng of hongaryes and boemies ambassadour”: 1517. ápr. 26.: BL Cotton MS Galba B. V f. 193.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3174

¹²⁶ „[...] and so it is sayd majesty departed towarde hyspronke and it is sayd he shall go in Austryche for to se the young king of ungrie and the Realme well rulyd.”: Tommaso Spinelli VIII. Henriknek: Middelburgh, 1517. aug. 28.: BL Cotton MS Galba B. V f. 312.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3646.

megosztottak lennének.”¹²⁷ Ha voltak is próbálkozások, hogy maga vagy Károly veszi el a leányt, visszatért az eredeti elképzeléshez és Ferdinándot jelölte ki Anna jegyesévé.¹²⁸ 1517. március 31-én azt jelentette Rómából Adriano Castellesi da Corneto bíboros, Bath és Wells püspöke az angol királynak, hogy a császár már utasításokat is adott arra, hogy Ferdinánd elhagyja Kasztíliát és szándékában áll „t Magyarországra vinni, hogy megkösse a házasságát”.¹²⁹ Az angol diplomácia azért is ragaszkodott az 1515-ös egyezményhez mert sem Ferdinánd, sem Károly esetében nem néztek volna jó szemmel más, különösen egy francia jegyességet. Ferdinánd mellett pedig azért kardoskodtak, mert Károllyal nekik is terveik voltak, miután 1516-ban új potenciális házastársa született, VIII. Henrik leánya, Mária. 1520-ban is azt jelentették a birodalmi követek, hogy a magyar követ a birodalomban a császár színe előtt ragaszkodott Ferdinánd és Anna házasságának a megkötéséhez.¹³⁰

¹²⁷ Zaragoza, 1518. máj. 21: Spinelli Wolseynak: BL Cotton MS Vespasian C. I f. 154.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4178.

¹²⁸ Szabó, *Küzdelmek*, 173. Miksa már 1516-ban lemondott erről hivatalosan, s Károly is hozzájárult.

¹²⁹ BL Cotton MS Vitellius B. III f. 133.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3085.

¹³⁰ BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 166., Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1043. BL Cotton MS Caligula D. VIII f. 1.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. nos. 1126.; 1141.

VI. Angol-magyar kapcsolatok 1515 és 1520 között

X. Leó pápa nagy keresztes tervekkel lépett a trónra. Részben azért is lett az övé, a nagy taktikus Medicié a tiara, mert már megválasztása előtt elkezdte az akciót a török elleni összefogás érdekében. Leó alapötlete az volt, hogy a közvetlen oszmán fenyegetés hiányára akart építeni, azaz, a szultán keleti, szíriai, perzsiai, egyiptomi lekötöttségére. Magában az ideában lehetett volna ráció – mondjuk 2-300 évvel azelőtt. Azt mondhatjuk, hogy annak ellenére, hogy az erőviszonyok valóban kedvezőbbek lehettek volna, ha az Oszmán Birodalom nyugati és keleti ellenfelei egyszerre lendülnek támadásba, a nagy keresztes hadjárat, mint olyan, a *passagium generale* az adott nemzetközi feltételek között, a 16. század nagyhatalmi viszonyai között, s tegyük hozzá, a lófegyverek és a nagy létszámú gyalogos seregek korában nem lehetett időszerű. Nem lehetett arról reális értelemben szó, hogy lángelek lovagok 2-3 ezer páncélos lovaggal partra szállnak az *Outremer*-en és diadalmasan területeket vesznek vissza a Hitetlenektől. X. Leó tervezetei a korban irreálisak voltak, egyik-másik fantazmagóriának tartották. Mégis, maga mögé tudta állítani az éppen ülésén ötödik Lateráni zsinat közvéleményét, és keresztülvitt olyan tervezeteket, amelyeket a réalpolitikusok kétkedve fogadtak.¹ Egyetértve Kosáry Domokossal, azt kell mondanunk a pápának nem volt meg a kellő politikai éleslátása ahhoz, hogy e súlyos nehézségeket felismerje, de még a szükséges határozottsága sem, hogy a küzdelmet ellenük valóban felvegye.² Éppen ezért a keresztes ügy olyan réalpolitikusok kezébe került, mint például Wolsey kancellár, aki tisztában volt az adott pénzügyi és katonai lehetőségekkel, és a *negotium crucis*-t kiválóan ki tudta használni saját maga és uralkodója, VIII. Henrik nagyhatalmi céljai elérésében. A keresztes terveket nagy buzgósággal támogatta Anglia, mi több, a Hit Védelmévé lett a leghívebb bajnoka a török elleni küzdelemnek, de majd látni fogjuk, ez is része volt annak a hatalmi politizálásnak, amit a legkeresztényibb királlyal és a császárral vívott az európai dominanciáért. Nem mondjuk, hogy Wolsey bíborosnak eszé ágában sem volt áldozni a szent cél érdekében, sőt, egyensúlyi politikai szisztémájában még Magyarországnak a térképen való megtartásáért, az ország megmentéséért hajlandó is lett volna pénzsegélyt adni, de pragmatikus, racionális célok vezették.

1. VIII. Henrik és a keresztes eszme

VIII. Henriket szinte „anyagból” gyúrták mint kancellárját. A király a lovagi virtusban nem volt fel, Oroszlánszív Richárd koronáját viselte, s nem álltak távol tőle a hangzatos kirohanások és buzgó fogadalmak.³ Azonban a gyakorlatban az ország kormányrúdjá és a kincstár kulcsa a szürke eminenciás, Wolsey kezében volt. Mindazonáltal Henrik több volt, mint csupán a lovagi virtusnak elkötelezett keresztes lovag, nem szabad túl egyszerűen megítélnünk, s lángelek chevalier-ként látnunk. Volt, amikor meglepően racionálisan nyilatkozott a keresztes háborúról. 1517-ben kijelentette a velencei követnek, hogyan is hagyhatná is országát, s bírhatná rá nemeseit, hogy hagyják itt birtokaikat, amíg ilyen álnok viszályokat szítanak egymás között a fejedelmek, akiknek minden gondolatuk az, hogy egymást elpusztítsák.⁴

VIII. Henrik igen aktív külpolitikát folytatott, nagy energiával vetette bele magát a nagyhatalmi konstellációkba, s igencsak szeretett volna kitűnni, mint az egyház bajnoka, a pápa és a keresztény hit védelmévé – ahogyan elő is nyeri később a *Defensor Fidei* címet. Az új, ifjú király buzgó keresztesként lépett a trónra, úgy tartott, elkötelezett, hogy megvalósítsa apja törökellenes ábrándjait. Érdekes, az 1502-es velencei- és az 1503-as

¹ A zsinat törökellenes határozatáról a fejedelmeknek: Nanni, *Epistolae ad principes*, I. n. 853.

² Kosáry, *Magyar külpolitika*, 107.

³ Tyerman, *Crusades*, 354.

⁴ 1517. ápr. 13.: Giustinian, *Despatches*, II. 56.; *Letters and Papers Henry VIII*, II/2. n. 3119.

magyar-török béke nem „ejtette kútba” a keresztes lelkesedést és a nyugati tervezeteket.⁵ Henrik jóllehet, els sorban a mórok ellen kívánt harcolni, de hitet tett, hogy az egyház védelmében harcba száll a hitetlenek ellen. Tervezte egy Kasztíliát és Aragóniát támogató mórellenes flotta indításáról részben meg is valósult, angol er ket indítottak a Földközi-tengeri mór kalózok ellen.⁶ Mi több, eredetileg Henrik maga is személyesen akart harcolni, de végül letett róla, igaz, kifejezte óhaját, hogy hadba száll majd a hitetlenek ellen.⁷ Még a török elleni háború tervét szövögette a cambrai-i háború hevében is.⁸ Henrik Miksa császárra is próbált hatni a törökellenes háborúval, és szorgosan levelezett is a császárral ez ügyben. Megpróbált azért közbenjárni, hogy e szent ügyben a császár egyezzen ki a pápával.⁹

A Tudor uralkodó terveiben mindig is szerepelt egy törökellenes keresztes összefogásban való aktív, fegyveres, akár személyes részvétel. Rendszeresen küldött e tárgyban követeket a Kúriába. 1512 áprilisában egy konferenciát is tartottak az egyház és a hit védelmére l.¹⁰ Itt már szóba került az a keresztes hadjárat, ami megszervezésére majd Bakócz Tamás kap legátusi megbízást.¹¹ A „Bakócz-féle” keresztes hadjárat felvillanyozta az angol királyt is. 1512-ben a Tudor uralkodó egy deklarációt adott ki, melyben hitet tett, hogy lesz, aki megvédi az egyházat.¹² VIII. Henrik els , 1512 júniusában Miksának írott, ún. „keresztes” levelében hitet tesz a török elleni háború mellett, és apjához h en, VII. Henrik örökségét folytatva, Tudor se céljait beteljesítve fog üggyködni a keresztért. Levelében kifejti, támogatja a keresztes had tervét, annak is tudatában van, most belharc van a török birodalomban. (II. Bajazid fiai, Szelim és Ahmed egymás ellen és apjuk ellen is harcoltak 1510-11 óta.) Henrik azzal érvel, és próbálja a török elleni harc mellé állítani a császárt, hogy ha véget vetettek volna az itáliai háborúknak, lehet ség lett volna kihasználni az oszmán testvérháború teremtetten lehet séget és nem csak Európát lehetett volna felmenteni, hanem Ázsiában is sikert lehetett volna elérni a hitetlenekkel szemben. Henrik hosszasan értekezik apja öröke l: soha egyetlen keresztény fejedelem nem volt apjánál buzgóbb híve a kereszt ellenségei elleni harcnak, aki Portugália királyával terveket is kovácsolt a hadjáratra. Apja halála után Henrik örökl i és továbbviszi ezt a buzgalmat és keresztes lelkületet a pogányok ellenében; már ifjúkora óta s trónralépte után még inkább semmi másra sem vágyakozik, minthogy a kereszt ellenségei ellen harcoljon, és ennek tanúbizonyságát adta azzal, hogy apósa segítségére egy flottát küldött. (Az Aragóniai Ferdinánd aquitániai-navarrai háborújához adott angol segély elvileg a mórok elleni harchoz szükségeltetett.) az els , aki teljes erejével az egyház védelmére lép, és az Úr szolgálatában fog a törökök és a pogányok

⁵ Housley, *Crusading and the Ottoman threat*, 124.

⁶ 1510. máj. 24. és nov. 20.: szövetség a hitetlenek ellen Aragóniával és Kasztíliával: „omnium Christianorum arma [...] adversus Infideles Christiani”: Rymer, *Foedera*, XIII. 291., IBT, 35.; BL Yelverton MS 48000/1. 65. ff. 590–594b. Keresztes flotta: 1511. tavasza: Rymer, *Foedera*, XIII. 294.; 296.; Setton, *Papacy*, III. 65.

⁷ 1511. ápr. 20. Rymer, *Foedera*, XIII. 297.

⁸ BL Cotton MS Vitellius B. II f. 18.; *Letters and Papers Henry VIII*, I/1. nos. 191., 354.; 1509: a rodoszi johannita magymester, Emery d’Amboise üdvözl i, hogy VIII. Henrik az apja szándékát folytatva készül hadjáratot indítani a török ellen: BL Cotton MS Otho C. IX f. 1.

⁹ 1512. jún. 26.: VIII. Henrik a yorki érseknek, római követének: „[...] exhortatur ut consentiamus generali et universali paci inter christianos principes componendae, ita ut, hac composita et inita, decerni possit expeditio contra perfidos turcas et infideles ecclesiae Dei inimicos”: Sanuto, XIV. 423–25.; 1512. jún. 26.: *Calendar Venice*, II. n. 177.; *Letters and Papers Henry VIII*, I/1. n. 1214.

¹⁰ 1512. ápr. 1.: Rymer, *Foedera*, XIII. 325. Követeit, Silvestro de’ Giglit, Worcester püspökét és Sir Richard Wingfieldet küldi.

¹¹ Bakócz megbízatására: *Monumenta Rusticorum* nos. 2., 6.; Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 800.; Hergenröther, nos. 3633–34., 3688–3703.

¹² „[...] liga pro defensione ecclesiae [...] [rex] considerantes esse officium ut Ecclesiae ejusque pacem, defendant, et pro qua, qui si per Tirannidem opprimatur, Deo sunt reddituri rationem, volentesque debitum obsequii nostri Deo imprimis, ejusque Vicario ac Sanctae Romanae Ecclesiae, indebiteque turbatis et oppressis, in tam Catholico Pio [...] opem terre et subvenire [...] obligandos nos, aut exercitum in Italiam mittere contra tales reges, principes, qui ligae quovis modo se opponere velint”: Rymer, *Foedera*, XIII. 342.

ellen harcolni. Azok, akik a legszentebb vállalatban, a pogányok elleni harcban esnek el, az örök élet dicsőségét nyerik el.¹³ A velencei követ szavai szerint a királyt mindig örömmel és izgalommal töltötte el, ha török híreket kapott.¹⁴ A király arról ábrándozott, seihez méltón maga foglalja vissza Jeruzsálemet 25 ezer ember élén.¹⁵ A pápa is bízta a királyban, s abban, hogy expedíciót fog vezetni, s ugyanakkor reméli, Wolsey is betartotta ígéretét, hogy a tized felét átadja a török elleni had részére.¹⁶ Leó pápa úgy fogalmaz, egyedüli öröme Anglia királyában van.¹⁷ Nem véletlen, hogy Giulio de' Medici bíboros is VIII. Henriknek írott levelében – éppen abban az időben, amikor Anglia követe is az 1515-ös bécsi királytalálkozóra készült – VIII. Henrik segítségét kéri, hogy Magyarországot mentse ki szorult helyzetéből, hivatkozva Beriszló Péter veszprémi püspök, szlavón bán hozzá intézett levelére. Medici bíboros hangsúlyozza, Henrik nélkül nincs, aki a keresztény fejedelmek közül segítséget nyújthatna, Magyarország nagy veszélyben van.¹⁸ Mindez azonban nagyrészt ábránd maradt, hiszen Wolsey pragmatikus törökellenessége jól kiegészítette VIII. Henrik lovagi eltökéltségét a kereszt ügyéért, s annyit a király is felfogott, hogy Angliának is az az érdeke, ha York érseke magát is arra bírja, maradjon két lábbal a földön. Így ugyan Henrik többször megerősítette, személyesen vonul a török ellen, s vállalását, amikor csak szükséges volt, megújította, de a realista Wolsey értésére adta, mit követel országa érdeke.¹⁹

X. Leó pápa már Wolsey csillagának a felemelkedése előtt, az 1513-as kereszties hadjárat meghirdetésekor számított Angliára, több kereszties felhívást intézett Henrikhez.²⁰ Külön legátust is küldött e célból Angliába.²¹ A pápa, különösen Wolsey bíborossá való kinevezését követően (1514 szeptembere) sorozatosan intézett exhortációkat a Tudor-

¹³ 1512. jún. 26.: VIII. Henrik Miksa császárhoz: „[...] et christiani sanguinis intra annum effusionem et [...] strenuissimorum militum iacturam deplorantur, quibus non solum Europam ex infidelium manibus eripi sed et in Asia multum acquiri potuisset, ipsis praesertim dissentionibus inter se infidelium, qui optimam in praesentia his suis discordiis bene gerendae rei occasionem nobis praebent, et ad hanc expeditionem componendamque inter christianos principes concordiam vestra celsitudo nos vehementer hortatur [...] non putamus aliquem christianum principem ad contra infideles expeditionem animum ardentius adiecisse, quam clarae memoriae olim nostrum patrem, qui jam cum rege Portugalliae multa in hanc rem gravissime tractaverat effecissetque aliquid, [...] et eo defuncto quasi hereditarium accepimus ut nihil aliud in nostro regni initio nobis animo obtuerimus quam serenissimum regem Aragonum in numerosissima classe collecta, serventissimis animis, in dictos infideles tendere prospiceremus [...] pro defensione Domini nostri et Sanctae Romanae ecclesiae arma sumere et ante omnia turcas et quoslibet, infideles deteriores qui in media sunt christianitate quantum in nobis erit coercere et iniurias ipsi Ecclesiae illatas ulcisci decrevimus: quod Altissimo per inde acceptum gratumque futurum existimavimus ac si contra dictos turcas, saracenosque pugnaremus, [...] aeternae vitae proemia consecuturos non dubitamus”: Sanuto, XIV 425–27.; Calendar Venice, II. n. 178.; Letters and Papers Henry VIII, I/1. n. 1215.

¹⁴ Calendar Venice, II. n. 686.

¹⁵ 1514. ápr. 1.: Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2773.; Calendar Venice, II. n. 400.

¹⁶ 1515. szept. BL Cotton MS Vitellius B. II 148. Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 966.; 1515. dec. 17.: BL Cotton MS Vitellius B. II f. 260b.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1297.

¹⁷ BL Cotton MS Vitellius B. II f. 162.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 968.

¹⁸ „nisi ab Christianorum principibus propter consulatur”: 1515. jún. 16.: BL Cotton MS Vitellius B. II f. 144a.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 590.; Kurucz, Die britische, 39.

¹⁹ 1515: BL Cotton MS Vitellius B. II f. 160.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 887., 1516: Giustinian, Despatches, II. 12.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 2642.

²⁰ „contra hostem fidei nostrae, tyrannum Turcarum”: Nanni, Epistolae ad principes, I. nos. 233., 384., Hergenröther, n. 4924.; Közvetlenül Wolsey-nak: Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 408.; Hergenröther, n. 8042.

²¹ 1513. szept. 20.: Balthazar Stuart követsége: „[...] Nuntius et Orator noster mitteretur, potissimum qui, ut arma inter Vos cessent, nostra adhibita auctoritate, effici curet, ut quandoque pacatis Regum et Principum Christianorum animis sanctissima et pernecessaria expeditio contra perfidos Turcas, Christiani nominis hostes, sumi possit”: PRO SP 1/5 f. 37.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2288.; Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 34.; State Papers VI. n. 8. A pápa megújítja a II. Gyula által engedélyezett kereszties nbocsánatot. Nanni, Epistolae ad principes, I. nos., 131. 364., Hergenröther, n. 6899.; B nbocsánatot: 1514: CPL XX. n. 292., 1516: uo. n. 580.

uralkodóhoz, a török elleni nagy expedíció ügyében.²² Anglia, Wolsey hatalomra kerülését 1 a korábbiaknál sokkal nagyobb és komolyabb figyelmet szentelt a Magyar Királyság oszmánok ellen folytatott küzdelmének. 1513-ban Anglia római követi rendszeresen beszámoltak a lateráni zsinat törökellenes rendelkezéséről.²³ A pápa II. Ulászlónak is írt, hogy küldjön is követeket, hogy a császár, a spanyol, az angol király a török veszély miatt tegyék félre nézeteltéréseiket a francia királlyal, sőt, a magyar uralkodó is írjon nekik, a béke érdekében.²⁴ E célból I. Zsigmond lengyel királyt is felhívta.²⁵ A pápa még Bakócz Tamást is felkérte, hogy járjon közbe Anglia királyánál a béke érdekében.²⁶ Leó pápa jól látta a hatalmi viszonyokat, s még hatalomra kerülése előtt megkereste exhortációival Wolsey yorki érseket is, hogy járjon közbe a királynál a kereszt ügyéért.²⁷ 1514-ben felszentelt pápai kardot küldött Henrik királynak, és többször megismételte felhívását a török ellen fellépésre.²⁸ A pápa Henrikre igen optimistán úgy tekintett, mint aki megteremti az egyetemes békét és a király vezetése alatt visszaszerezhetik a hitetlenek által elorzott területeket.²⁹ Mindazonáltal Wolsey érsekre tekintett úgy, mint Anglia „eszére” s egy idő után a római jelentések és segélykérések kifejezetten Wolsey-t célozzák.³⁰ Különösen akkor lesz szükség York érseke segítségére, amikor az adhortációkban megjelenik Itália fenyegetettsége.³¹ Azért is Angliába futottak egyre nagyobb számban a segélykérések, és egy idő után a legtöbb „török hír”, mert a kancellár remek hírszerző hálózata rohamosan fejlődött. Anglia önjelölt szerepe a török elleni védelem ügyét illetően a propaganda és a politikai frazeológia szintjén már kezdett megkódni. Egyre inkább Angliára tekintett mindenki, ha a kereszt ügy került szóba. Sorozatosan érkeznek a „török” és magyarországi hírek Angliába, és folyamatosan jönnek exhortációk, hogy Anglia királya álljon a törökellenes küzdelem élére. Wolsey Angliája egyre inkább a törökellenes háború „szervezési központjává” válik. Wolsey hírszerző gépezete mindent beszerzett.

Egy idő után a Tudorok kereskedelmi érdekeit is veszélyeztette az oszmán elretörés. Nem volt meglepetés, hogy a „távoli” Angliát is elérheti a török veszély, hiszen már 1514-ben elfogtak angol kereskedelmi hajókat török gályák Livornónál.³² A chiosi angol kereskedők a genovai tanácson keresztül juttatták el panaszaikat az angol királyhoz, a török által rájuk kényszerített adók miatt.³³ Később megtörtént az is, hogy a gyapjával és vászonnal teli angol hajókat raboltak ki török kalózkodók.³⁴ A 16. századi Angliának jelentős kereskedelmi kapcsolatai voltak Raguzával. Raguzai hajók rendszeresen jártak Angliába és vittek illetve

²² Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 3160.; CSP Spain, II. 209.

²³ PRO SP 1/5/74. Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2353. 2373.

²⁴ „[...] se imperatorem, Ferdinandum Hispaniarum regem et Henricum regem Britanniae, qui cum aliis Christianitatis principibus bellum gerunt, hortatum esse, ut propter periculum Turcarum pacem inter se facerent ac rogat regem, cuius interest, Vladislaum, ut discordibus principibus eandem sententiam scribat et ad ipsos nuntios suos pro pace constituenda mittat”: 1513. dec. 30.: Monumenta rusticorum, n. 16.

²⁵ 1515. nov. 29.: „ut is principes Christianos pace adversus Turcas coniungeret”: AT II. n. 379.

²⁶ 1514. szept. 7.: Hergenröther, n. 11474.; Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 499

²⁷ 1514. máj. 20.: BL Cotton MS Vitellius B. II 90. Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 2928.

²⁸ 1514. márc. 1.: Rymer, Foedera, XIII. 393.; Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 501., 1515: uo. n. 620., Hergenröther, n. 16448.

²⁹ 1514. szept. 8.: PRO Roman Transcript Series I/1. f. 226.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3254.; 1514. szept. 9.: PRO Roman Transcript Series I/1. f. 229.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3255.

³⁰ Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 673.

³¹ Silvestro de' Gigli, Worcester püspöke Wolsey-nak: 1514. okt. 31.: BL Cotton MS Vitellius B. II f. 118., Velencei jelentés: Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3407.; n. 2159., Calendar Venice, II. n. 273.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2508.

³² Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2991., Calendar Venice, II. n. 428.; PRO Chancery Chancery pleadings addressed to Thomas Wolsey C 1/584/41.

³³ 1517. máj. 26: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 149., Rymer, Foedera, XIII. 589., Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3289.

³⁴ BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 175.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1050.

hoztak árukat Dalmáciába.³⁵ 1525-ben tudunk arról, hogy raguzai hajók „Sclavonia”ból vittek 300 hordó salétromot Angliába.³⁶ 1518-ban egy raguzai keresked pereskedik is Angliában, mivel vitája akadt egy angliai partnerével.³⁷

Igen sokatmondó és jellemző az az „intelligencia”, amit Magyarországról (*ex Hungaria*) gyjtenek be 1512 decemberében, illetve maga az a tény nem kevésbé, hogy már ekkor ilyen fontosságot tulajdonítanak egy ilyen hírnak a „távoli” Magyarországról és Anatóliából. Látni fogjuk, Wolsey diplomáciai szisztémájában Magyarország egyáltalán nem „távoli”, s megvan a saját helyiértékénél bizonyos tekintetben sokkal nagyobb súlya, mint a keresztény egyensúlyi rendszernek a sarkköve. E rövid hír szerint az éppen trónra lépett új szultán, Szelim II. Ulászlóval kíván ligát kötni a „teljes Anatóliát” ellenzése alatt tartó saját fivére ellenében s e célból követet is küld Magyarországra. A korábbi fegyverszünetet e szerint ki kívánta szélesíteni, és egy újabb szövetséget („*pacem amicitiam foedus*”) kötni, mi több, hadi segítséget („*auxilium*”) eszközölni ki bátyja ellen.³⁸ [Kép IV/1.] A híradás másik része „*ex Croatia*” közöl információkat: Angliában számon tartják, a török mikor s hová tör be az oszmán-magyar végvár- és frontvonalon. E szerint 1000 török lovas érkezett Boszniából, mások hívására („*ab aliis invitati*”), hogy Horvátországon keresztül a császár tartományait, feltehetően Stájerországot vagy Krajnát dúlja. Miksa egy kapitánya (Johannes de Carlis) levágta a 300 fős elrsőt, és az 1200 fős török sereggel megütközve teljes diadalt aratott, s csak 40 török tudott elmenekülni, a többit levágták, vagy fogságba ejtették, mint parancsnokukat (Nachmet Barrovich).³⁹ A jelentés első része annyiban valós, hogy Szelim 1512. április 25-én lemondatta Bajazidot, s májusban az idős szultán meg is halt: miután több testvérét likvidálta, Szelim lett a szultán, de ehzade Ahmet egészen 1513 áprilisáig kitartott az új szultán ellen. Trónraléptekor valóban közeledést mutatott a magyarokkal való megegyezés felé. Tudjuk, hogy 1512. július közepén – tehát a híradást megelőzően – Tomori Pál fogarasi várnagy vezetett magyar követséget Konstantinápolyba. A Porta sürgette ugyan a fegyverszünet meghosszabbítását, de a követségnek nem volt megfelelő felhatalmazása, ezért ez kútba esett. Másrészt Szelim parancsot adott a végvidéki pasáknak és bégeknek, hogy állandóan támadják Magyar- és Horvátországot – s folytassák azt, amit az előző évben Knin ostromával abbahagytak.⁴⁰ Ez összhangban van az angol híradással, s nem is áll ellentétben azzal, hogy a szultán békét akart kötni, s meg akarta hosszabbítani az 1511. szeptemberi fegyverszünetet: így akarhatta kikényszeríteni a magyar fegyverszünetet, hogy teljes erejével ehzade Ahmet fivére ellen fordulhasson Kisásziában. Valóban, a decemberi híradás nem téved, az év végén, novemberben a török elfoglalta a szreberniki bánóság várait (Szrebernik, Tesánj, Szokol) és Blagajt. Ez összhangban van azzal is, hogy a boszniai törökök támadtak, Az elfogott török vezér neve „Nachmet (feltehetően Mehmet) Barrovich”, így valószínűleg egy boszniai renegátról lehet szó (Barovics?). Magáról az angol hírszerzés precizitásáról sokat elárulnak a pontos adatok, sőt, az is, hogy konkrét neveket adnak közre.

³⁵ A pápa írt Wolsey-nak Angliában zár alá vett raguzai hajók érdekében: „[...] ut mercatoribus super quibusdam mercibus eorum tamquam anglorum captis iustitiam quamcitius faciant”: 1526. feb. 16.: Theiner, *Vetera monumenta Slavorum*, II. n. 805. Tudunk arról is, hogy raguzai kalmárok kezességet vállaltak londoni kereskedőért az adriai vizeken, és még X. Leó pápa is közbenjárt ügyükben Wolsey bíborosnál, mivel ez alapján a raguzaiakat fogták le Itáliában. 1516. feb. 11.: *Letters and Papers Henry VIII*, II/1. n. 1523.

³⁶ BL Cotton MS Galba B. VIII f. 223., *Letters and Papers Henry VIII*, IV/1. n. 1832.

³⁷ Marinus Petri di Radaglia. BL Cotton MS Vitellius B. III f. 241. Van olyan, aki még börtönbe is kerül, s ezért a városi tanács Wolsey-nak ír. BL Cotton MS Vitellius B. IX f. 158. Kereskedőnek salvus conductus: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 37. Egyéb kereskedelmi ügyletek angolokkal: PRO SP 1/234 f. 83.

³⁸ PRO SP 1/229 f. 103. „*Ex Hungaria venit orator novi Imperatoris Turcharum petens a rege Hungariae [...] pacem amicitia foedus et auxilium contra fratrem maiorem natu qui tenet totum Natalia.*”: *Letters and Papers Henry VIII*, I/1. n. 1534.

³⁹ „Item mille equites Turchas ex confinibus Bosniae moti cupiditate prede [...] ab aliis invitati venebant per Croatia ad Nettica ad alia dominia cesaris.” uo.

⁴⁰ *Kronológia*, I. 332.

Mi több, 1513 elején a törökök elfoglaltak több várat Dalmáciában (Nutyák, Szinj, Csazsin, Ver). Bizonyos tekintetben az angol híradás új információkat is közöl, illetve új megvilágításba helyezi az 1512-es magyar-török viszonyt – hiszen a törökök vereségér l birodalmi területen nem tudunk, legfeljebb olyan gy zelemr l van információnk, amit Bátori István temesi ispán a krassói Illádiánál aratott. Mindenesetre ez az angol forrás érdekes adalékkal szolgál ahhoz is, hogy miért kelt hadra Szlavóniában Perényi Imre nádor és szlavón bán, illetve azt is magyarázhatja, hogy azért nem kísérelte az elveszett területek visszavívását, mert Horvátországon át betörték mögé török csapatok Boszniából, s nem akarta, hogy ezzel kicsalogassák szlavóniai állásaiból.⁴¹ Horvát és szlavón területeket nem is támadott a török, lehet azért, mert Perényi ott volt.

A szreberniki bñsñg elveszte érdekelhette a „távoli” Anglia kancellárját is. Hosszú évtizedek óta ez volt az els olyan alkalom, hogy megbomlott a keresztény-oszmán határvonalon a status quo, és a török mélyen benyomult a magyar területekre. Wolsey képes volt ebb l „olvasni”, s igaza is volt, Szelimmal új korszak köszöntött a Török Birodalomra. A bñsñg visszafoglalásra tettek kísérleteket – Beriszló Péter 1513-ban megverte a törököt és 1514 február-márcisubn kivédte Knin ostromát, valamint 1513 nyarán és 1514 májusában Szapolyai bolgár hadjáratainak is voltak id leges sikerei, s t, Sárkány Ambrus 1513 augusztusában gy zött Nándorfehérvárnál a török felett – de azok nem bizonyultak eredményesnek.

Anglia minden lehetséges forrásból tájékozódott a török aktivizálódását illet en. Egyre nagyobb számban szereztek be leveleket, levélmásolatokat Magyarországról. Az angol kancellária ismerte II. Ulászló 1514. szeptember 17-i levelét Domenico Grimani bíboroshoz, amelyben a keresztes háború ügyében támogatást kért a Dózsa miatt elakadt keresztes had szervezéséhez.⁴²

Anglia számára jól bejáratott hírszerzési útvonal lesz a rodoszi johannitáké. Thomas Colman johannita lovag például Bolognából, 1514. december 19-én arról tudósított, Velencéb l származó hírek alapján, hogy a szultán a csaldiráni csatában legy zte a perzsákat, de a „Sophi”, azaz Szafi ad-Dín „Szafavida” perzsa sah (I. Iszmaíl) újra nagy sereget gy jt, s szövetségi ajánlattal követeket küldött a lengyel és a magyar királyhoz, hogy közösen állják útját az oszmánok terjeszkedésének.⁴³ Colman még nem volt professzionális diplomata, akit Wolsey nevelt ki, s nem szolgáltatott még teljesen megbízható híreket – a Wolsey-féle adminisztráció is éppen elkezdett csak dolgozni – ezért állíthatja, hogy a perzsa seregben magyarok és lengyelek is harcoltak. Ennek ellenére Angliában, a birodalomban, Itáliában is pontosan tudták, ki a „Sophi, s milyen értéke lehet egy keresztény-perzsa kapcsolatnak.⁴⁴ Wolsey-val már régóta kapcsolatban állott Giulio de’ Medici bíboros, a kés bbi VII. Kelemen pápa, aki Anglia bíboros protektoraként rendszeresen beszámolt a török hírekr l, így a csaldiráni csatáról is, s t, külön követet is küldött Angliába.⁴⁵ Az angol kancellária összegy jt spanyolországi jelentéseket is. 1514 végén egy aragón jelentés szerint a következ évben a török a kereszténység ellen készül.⁴⁶

2. A török-magyar viszony 1514 és 1520 között

X. Leó keresztes tervei kútba estek volna egy török-magyar fegyverszünet esetén. Az 1512-ben trónra lép I. Szelim szultánnak a szokásjog értelmében a Magyar Királyságban új

⁴¹ Pálosfalvi, Nikápolytól, 175.; Nagy millenniumi hadtörténet, 90.

⁴² DF 293 345. Egy másik Ulászló-levél, Bakóczügyér l Grimani bíborosnak: BL Add. MS 28098 E f. 24.

⁴³ PRO SP1/9. f. 218.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3557.; Botlik, Szapolyai, 5.; Botlik, VIII. Henrik szövetségesei, 24.; Charrière, Négociations, I. 4.; Tardy, Mohács és a perzsa hadba lépés, 261.

⁴⁴ A sah levele Károly spanyol királynak. 1518: Lanz, Correspondenz, I. n. 29.

⁴⁵ 1515. jan. 11.: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 109.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 20.

⁴⁶ BL Egerton MS 544 f. 153.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 3591.

békét kellett kötni.⁴⁷ 1513-ban azután egyelre csak egy négy hónapos fegyverszünetet kötöttek, s a szultán – nyilván a pápa által meghirdetett, majd Bakócz által szervezett keresztes háború miatt – új, éles hangot ütött meg, ahogyan a magyar fél is felrúgta a korábbi „békés együttélés” hangnemét. Tárgyalások kezdődtek ugyan, de a török más feltételt nem támasztott, mint azt, hogy a többi keresztény fejedelmet ne vegyék be a békébe.⁴⁸ Az 1513 decemberében küldött Bélay Barnabást válasz nélkül tartóztatták fel Konstantinápolyban, s a szultán 1514. január 8-i Ulászlónak küldött levelében úgy fogalmazott, a békét mindenkinek külön kérnie kell, tőle, s dönti el, megadja-e, s ha igen, kinek. Tovább romlottak a kapcsolatok, amikor a szultán követét 1514 februárjában visszatartották Budán. Fodor Pál és Dávid Géza kutatásai nyomán feltehetjük, 1514-ben hivatalos békét nem kötöttek, hanem egy ideig várakoztatták a török követet, várva, hátha Bélayt is elengedik, majd 1514 májusában elhozatták a veszteglő csaiszt, és megegyeztek vele egy három éves fegyverszünetben. Ezt ugyan kihirdették, s lehet, Szelim hallgatólagosan elfogadta, de teljes, kétoldalú ratifikáció nem történt, s a fentiekre is csak közvetett forrásunk van. Nem tudjuk, a szultán mennyire tekintette hivatalosnak. Vélhetően a Padisah informálisan úgy gondolta, létezik béke.⁴⁹

A pápának létfontosságú volt tehát, hogy Magyarország ne menjen bele egy török békébe, még akkor sem, ha újabb oszmán hadjárat elszűnik a hírek. Az oszmán vezetés taktikája ugyanis az volt, hogy a keleti hadjárataik eltt is lebegtették egy nyugati, Magyarország vagy Lengyelország elleni hadjárat, sőt, egy esetleges itáliai-dalmáciai partraszállás lehetőségét, amit a nyugati hírszerzők jó része el is hitt, és kevesen tudtak elboldogulni az álhírek és ál-fenyegetések özönében. Többször jelentették például, hogy a török partra szállt Róma közelében vagy a birodalom területeire is benyomult az Adria felől.⁵⁰

Wolsey kancelláriája részletesen tájékozódott, lehetséges, hogy Róma vagy Velence útján a magyar királynak a keresztes legátus, az esztergomi érsekhez írott leveleiről. Az angol kancellária ismerte II. Ulászló Bakócz Tamáshoz írott, 1515. november 24-i levelét, melyben arról ír, hogy a szultántól követ érkezett egy levéllel, amelyben Szelim kisázsiai sikereit részletezi, de szól Bélay Barnabás követségéről is, és az általa megkötött adrianopoliszi tárgyalásokról.⁵¹ A levél szerint Bélay azt mondta a szultánnak, hogy három évre van felhatalmazása békét kötni, de mivel már kettő eltelt belőle, újabb, friss instrukciók hiányában nincs felhatalmazása hosszabb kontraktusról tárgyalni. A szultán, és a nagyvezír (itt „Hercegouicz”) is évekre kívánt békét kötni. Minthogy Magyarországnak kevés a katonája, és nagyfokú a belső egyenetlenség, az érsek bölcs tanácsát kéri, és sürgeti.⁵²

1515-ben Worcester püspöke római jelentésében is arról szól, a törökök Magyarországot és Dalmáciát támadják.⁵³ 1515. november végén újra a „magyar segélykiáltásokat” tolmácsolja.⁵⁴ X. Leó maga is írt William Warham canterbury-i érseknek,

⁴⁷ Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 207.

⁴⁸ Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 212. és 3. mell.

⁴⁹ Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 215., 219.

⁵⁰ Giustinian, Despatches, I. 254.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. nos. 2057., 2205.; BL Cotton MS Galba B. IV f. 149., Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 2317.

⁵¹ PRO SP 1/11 f. 192.; Letters and Papers Henry VIII, 2/1. n. 1194.

⁵² “ [...] cum orator nostro in Adrianopoli novissime pro concludenda pace [...] caesar [...] in eam fere sententia qua in hiis suis super inde latus expressa habetur: hoc est Barnabam Bellay cesari de pace firmanda [...] respondisse, se quidem habuisse facultatem [...] pacis conficienda sed quam duo anni iam post ingressu suum elapsi essent [...] non esse integrum preter hunc annum unum longiorem terminum mandatiis. [...] caesar respondit [...] ea qua elapsa tempora forent revocari non posse, ut nos nominaremus [...] certos annos [...] pax concludi debeat [...] nomine Hercegouicz, quem supremum consiliarium caesaris gratia honoris nominavit, [...] semper pacis inter nos et caesarem constituenda [...] non modo pericula confinibus regnis nostris ob plurimas causas [...] hostis magna potentia et ingens crudelitas ac perfidia [...] consilio [...] videtur”. uo. [Kép VI/1.]

⁵³ BL Cotton MS Vitellius B. II f. 160.

⁵⁴ BL Cotton MS Vitellius B. II f. 178., Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1201.

hogy járjon közbe a királynál, adjon segítséget Dalmácia, különösen Jajca védelmére.⁵⁵ Sürgeti, adja meg a megígért segélypénzt, az angliai tized felét. Wolsey azután maga akar megbizonyosodni a helyzetről, és rodoszi forrásain keresztül jár utána, valóságos-e a hír. Úgy látja, egyelőre nem kell aggódni, nincs, nem készül török támadás Dalmácia ellen, ez talán egy olyan félrevezető hírvétele, amellyel megpróbálták a készülőben lévő csúcstalálkozót megzavarni.⁵⁶ Ennek ellenére még Rómában is elterjedt, hogy Wolsey kardinális már segítséget is küldött Magyarországra a török ellen.⁵⁷

A szultánnak is megfelelt ez a köztes „fegyverszüneti” állapot, mert első sorban a Szafavida és a Perzsia, I. Iszmájl állama ellen fordult. 1514-ben a szultán egyik unokaöccse itt talált menedéket, részben ezért is indított hadat Szelim, s 1514. augusztus 23-án döntő győzelmet aratott a csaldiráni csatában. Igaz, a perzsa sahnak még maradt ereje, nem tudta térdre kényszeríteni, s Iszmájl képes volt az egyiptomi mamelukokat és az oszmán ellenes szíriai lázadókat maga mellé állítani.⁵⁸ Perzsia kezdeményezte a nyugati kapcsolatfelvételt is. 1515-ben egy Aleppóból származó velencei jelentés szerint a perzsa sah követet küldött Magyarország királyához, abban a tárgyban, hogy megindult a harc a török ellen és rövidesen a másik oldalon nagy haderővel fog fellépni.⁵⁹ Ezt a követiséget azonban elfogták. Az egyiptomi mameluk szultán ugyancsak befogadta a szultán másik életben maradt unokaöccsét. 1515-ben és 1516-ban is sereget kellett indítania Szelimnek a kelet határra. 1516-18-ban sem volt teljesen elvetendő, hogy a keresztény hatalmak Perzsiával vegyék fel a kapcsolatot. Pécsváradi Gábor ferences szerzetes 1516-ban, zárándokútjáról azt írta haza: „Azonnal ragadatok fegyvert a török ellen, mivel soha sem ismétlődik meg többé ez a kedvező alkalom”.⁶⁰ A szultánnak ekkoriban kiválóan megfelelt, hogy lebegtette, elfogadja-e hivatalosnak a magyar békét, mert 1516-ban és 1517-ben is meg akarta újítani a még mindig magánál tartott magyar követet.⁶¹ 1516-ban azért is küldött követet, mert a Habsburg-Jagelló egyezmény mégiscsak magában foglalt egy törökellenes klauzulát, s így akarta biztosítani a hátát keleti hadjáratai esetére. Megelégedett volna egy hároméves fegyverszünettel is. Egyiptomban egyelőre a szultán időleges sikereket aratott, 1516. augusztusában legyőzte a mameluk uralkodót, aki menekülés közben életét vesztette.⁶² Aleppo, Damaszkusz és egész Szíria oszmán uralom alá került. Amikor az új egyiptomi szultán az év októberében Gáza mellett vereséget szenvedett, gyakorlatilag az oszmánok akadálytalanul vonulhattak Egyiptom felé.⁶³ 1517-ben a szultán arra készült, hogy Egyiptomot egyszer s mindenkorra leigázza.⁶⁴ Egyre kevesebb remény volt arra, hogy a hátában ellenállást lehet szítani, a perzsa

⁵⁵ 1515. dec. 21.: BL Cotton Vitellius B. II f. 84., Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1312.

⁵⁶ „[...] recentes lettere ex Rhodo a Magno Magistro [...] scripte que nulla de Ungarorum ac Dalmatorum a Turcis periculo mentionem faciebant, [...] contrario Turcas a Sophimis valde timere”: 1515. dec. 13.: Wolsey Worcester püspökének: PRO SP 1/12 f. 13.; lp1280

⁵⁷ Andreas Ammonius Wolsey-nak: 1515. szept.: BL Cotton MS Vitellius B. II f. 162. Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 968.

⁵⁸ Erről is tanúskodnak római követjelentések Angliába: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 74. Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 2362.

⁵⁹ Tardy, Régi magyar követjárások, 84.

⁶⁰ „insurgite et vos illa parte contra Turcum nunquam tempus opportunis poteritis habere, quam nunc”: Pray, Epistolae, I. n. 56.; Kosáry, Magyar külpolitika, 108.

⁶¹ Fodor – Dávid, Magyar-török béketárgyalások, 215., 219.; Konzisztoriális akta II. Lajos leveléről a pápához, melyben a török fegyverszüneti kéréséről és követe érkezéséről ír: Consistorialia, n. 17.; A pápa válaszelevele: Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 854. A király levelét Marsupino vihette Rómába, aki majd ott is maradt állandó követként. Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 126.; Fraknoi, Szent-szék, II. 326.

⁶² Gelcich, Raguzai, nos. 432–33.

⁶³ Setton, Papacy, III. 164.

⁶⁴ Erről is érkeztek igen részletes jelentések Angliába: 1517. máj. 4.: BL Cotton MS Galba B. V f. 227.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3200.; Kairó eleste: 1517. máj.: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 143.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. nos. 3241., 3277.; 1517. máj. 15.: BL Cotton MS Galba B. V f. 230.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3246.; BL Cotton MS Galba B. VI f. 46., Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3344.

sah ereje és ellenállása is évről évre gyengült. Az adhatott még némi reménykedésre okot, hogy a jelentések szerint az utolsó oszmán hadjáratban a szultáni seregek nagy vérvesztéssel szelvedtek, a kivonult 300 ezer harcosból mindössze 60 ezer maradt. Pécsváradi Gábor maga is azt fogalmazza meg, ha a nyugati fejedelmek, „az angol, spanyol, francia és más uralkodók összefognának, hírmondó sem maradna a törököknek”.⁶⁵ Azt is közli a ferences testvér, hogy a megmaradt mamelukok máris kapcsolatba léptek a perzsa uralkodóval és a hírek szerint nyomban csapást mértek a törökökre.⁶⁶

A helyzet sürgető volt, az idő egy nagy *passagiumra* fogytán volt. X. Leó igazán csak 1516-1517-ben lendült „akcióba”. Nem maradhatott le melléle Wolsey kancellár sem. Anglia legszorgosabb római „ágensei” az angol javadalmakkal elhalmozott itáliai származású diplomaták voltak, elsőként Adriano Castellesi da Corneto, Bath és Wells püspöke, majd Silvestro de’ Gigli, Worcester püspöke, akik rendszeresen jelentettek Rómából török és magyar vonatkozású ügyekben.⁶⁷ 1516 elején megszorodtak a török háborús készülődésről szóló híradások. A leginkább meghatározó kérdés az esetleges magyar-török béketárgyalások körül forgott. A magyar országtanács 1516 elején szükségesnek tartotta kikérni a pápa véleményét a fegyverszünetet illetően. X. Leó az egész bíborosi kollégium nevében a leghatározottabban ellenezte bármilyen fegyverszünet megkötését, és biztatta Ulászlót, ne féljen, majd segít a keresztény fejedelmekkel elelegend pénzsegélyt szerezni. A király ekkor már nagybeteg volt, és az országot a trónutódlás, az örökébe lépő gyermekkirály sorsa is foglalkoztatta.⁶⁸ A bizonytalanságban mindenkinek megfelelt volna a fegyverszünet meghosszabbítása. Annyiban azonban valóságok voltak a török támadásáról szóló hírek, hogy az oszmánok, hogy szabaddá tegyék magukat nyugatról, a lehető leghamarabban szeretnék volna rendezni a magyar fegyverszünet kérdését. Következésképpen, mivel I. Szelim a késlekedést megunt, figyelmeztetésül Jajcát vette ostrom alá. Ezt a hadi akciót a nyugati jelentések egy készüléknél nagy támadás eljeleneként vizionálták, ami a török céljainak tökéletesen megfelelt. Már 1516-ban olyan híreket kapott az angol kormányzat a velencei követektől, hogy a törökök Horvátországba és Karintiába támadtak. Feltehetően ez lehetett a Jajca elleni támadás, vagy annak mellékszálai.⁶⁹

Silvestro de’ Gigli 1516 elején azt jelentette Thomas Wolsey-nak, hogy a rodoszi johanniták tudomása szerint Szelim szultán következő európai célpontja a Magyar Királyság lesz.⁷⁰ Valóban, olyan hírek is érkeztek Lengyelországból a magyar udvarba, hogy a török ez évben Perzsia helyett Magyarországra vonul.⁷¹ Annál is inkább szükség volt a segítségnyújtásra, mert Castellesi 1516 január derekán azt jelentette, hogy a törökök nyomására a magyarok – a király és az esztergomi érsek levelének tanúsága szerint – készek három évre békét kötni a törökkel. Azt írják, a pápa tanácsa nélkül nem akarják megkötni az egyezséget.⁷² 1516. január 19-én kelt Worcester püspökének egy levele, amelyhez a fapapdiplomata II. Ulászló Bakócz Tamás esztergomi érsekhez írott leveleit csatolja, amelyek arról számolnak be, hogy Magyarország visszautasítja a török békét. Az angol követ is azt tartja

⁶⁵ „quod si nunc exercitus regum, scilicet Angliae, Hispaniae, Franciae, et aliorum Principum occidentaliū venirent contra eum, vix unus ex eis remaneret”: Pray, Epistolae, I. n. 56. 124.

⁶⁶ Lásd még: Hatala Péter: „Pécsváradi Gábor utazása a Szentföldön”, *Magyar Sion* 4 (1866) 183–194., 261–273., 352–372.; Pécsváradi Gábor: *Jeruzsálemi utazás*. Fordította, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Holl Béla. Bp., 1983.

⁶⁷ Castellesi a török szíriai hadjáratáról és flottaépítéséről: 1517: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 133.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3085.

⁶⁸ 1516. jan. 27.: „nullo pacto non solum pacem, sed ne induciam quidem ullas cum Turcarum rege conficiat”: Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 684.; Katona, *Historia critica*, XVIII. 936–938.

⁶⁹ 1516. júl. 23.: Calendar Venice, II. n. 751.

⁷⁰ 1516. jan. 19.: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 8.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1418.

⁷¹ Katona, *Historia critica*, XVIII. 942–50.

⁷² BL Cotton MS Vitellius B. III f. 1. Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1415. rongált, csak a 18. századi átírást lehet jóformán olvasni, talán egyedül a „hungarye” kivehető.

követend nek, ha megpróbálják, hogy nem egyeznek ki a törökkel.⁷³ A békeajánlat „hatott” Nyugaton is. Beriszló Péter horvát-szlavón-dalmát bán Thomas Niger spalatói f esperest küldte követként Rómába, akinek vigasztalására a pápa nyomban 15 ezer dukátot utalt ki Horvátország megsegítésére.⁷⁴ Hasonló összeg segély megadására szólította fel a francia királyt is.⁷⁵ (A pápa nem el ször küldött pénzsegélyt, 1515-ben pápai prokurátorával, Andri Vince otocsáci püspökkel és Julius Cortonensisszel küldött 7000 dukátot, valamint gabonát, ágyúkat és puskaport.⁷⁶ Ugyanabban az évben Albisi Bernát egri énekl kanonok 20 ezer dukátot vitt az országba.⁷⁷) Nigerrel a szentatya azt a választ küldte vissza, hogy a bán cserébe segítsen visszatartani a királyt a fegyverszünet l, s meger sítésként hozzátette, I. Ferenc máris pozitív választ adott.⁷⁸ A pápa újra külön követet, Roberto Orsini reggioi érseket akarta elküldeni, de újra Albisi Bernátot találjuk Magyarországon.⁷⁹ A magyarok azonban nem tudtak dönteni a háború vagy béke kérdésében. Bakócz Tamás is követet menesztett a pápához, hogy a török követek miel bbi választ várnak.⁸⁰ A levelet Francesco Marsupini/Marsupino internuncius vitte Rómába, azzal az üzenettel, hogy Magyarország mindennek ellenére kénytelen lesz fegyverszünetre lépni a törökkel.⁸¹

Információinkat kiegészítik az angol követek jelentései. 1516. január 19-én kelt levelében Worcester püspöke beszámolt a konzisztóriumról, ahol a magyar követek kifejtették, hogy nem kötnek békét az oszmánokkal, ha a keresztény fejedelmek pénzzel és katonai er vel segítik Magyarországot. A pápa 39 ezer dukátot különített el a Magyar Királyság védelmére, és megígérte, hogy a maga részér l az egyházi tized felét felajánlja a további védekezésre. Az aragón és a francia király, valamint a velencei doge követe is ígéretet tett a támogatásra. (Velence is bízott abban, hogy Henrik és Ferenc királyok hadba szállnak, vagy legalábbis adakoznak a szent célra.⁸²) Egyedül azonban talán Velencén kívül – amely nem biztos, hogy ténylegesen komolyan gondolta a törökkel való összeütközést – egyedül a háborúba be nem bonyolódott Anglia bírt anyagi er forrásokkal. (Mindazonáltal el kell ismerni, a Signoria is kiutalt Beriszlónak 2000 dukátot.⁸³) Nem véletlen, hogy a pápa után Thomas Wolsey ajánlotta fel a legnagyobb (és konkrétan megnevezett, 20 ezer dukátról szóló) hadisegélyt II. Ulászló király részére. Anglia kardinálisa kijelentette, mennyire a szívéen viseli az ügyet. Worcester püspöke tolmácsolta a magyarok üzenetét: az angol király, ha kívánja, saját megbízottját is elküldheti, hogy megbizonyosodjék a pénz sorsáról. A

⁷³ „[...] exemplum litterarum quas [...] ad Regem ungarie scripsit. Exemplum item li[tterarum] [re]gis ad Cardinalem Strigoniensis et eiusdem Cardinalis [...] S. D. n. [...] Regem Ungarie pacem cum Turca recusaret . quam ille sed non nisi [...] propositum, se querere ostendat”. Róma, 1516. jan. 19.: BL Cotton MS Vitellius B. III. f. 8.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1418.

⁷⁴ Kulcsár, Jagelló-kor, 158.; Setton, Papacy, III. 163.

⁷⁵ Kosáry, Magyar külpolitika, 109.; Fraknói, Szent-szék, II. 324.

⁷⁶ X. Leó Ulászlónak és Beriszló Péternek: 1515. márc. 29.: Nanni, Epistolae ad principes, I. nos. 579–580. Hergenröther, nos. 14790–14791

⁷⁷ Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 126.

⁷⁸ „Franciscus Gallorum rex nobis amantissime rescipsit omnia quae vellemus libentissime se facturum”: Katona, Historia critica, XIX. 19–23.; Setton, Papacy, III. 163. A veszprémi püspökhöz írott február 16-i levelében azt írta, reméli, más királyok is így válaszolnak s k is gy jtenek pénzsegélyt, csak Magyarország királya ne kössön békét: „scripsisse ad Vladislaum [...] ne ulla causa inducias, quae a Turcarum tyranno postulabantur faceret, neque se cum hoste suo nostroque ulla conditione coniungerent [...] pollicitum [...] ut omnium regum ut principum christianorum pecuniae collatione iuvetur [...] se confidere reliquos reges idem responsuros”: Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 673. Ugyanerr l a lengyel királynak. Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 707. Niger szolgálatairól: Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 738.

⁷⁹ Orsinir l: 1516. ápr. 5. Leó Bakócznak: Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 707.; Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 126.

⁸⁰ Kosáry, Magyar külpolitika, 110.

⁸¹ Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 967. Fraknói, Szent-szék, II. 325.; Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 126.

⁸² Calendar Venice, II. n. 773.

⁸³ Setton, Papacy, III. 164.

legfontosabb, hogy ne veszítsük el Magyarországot.⁸⁴ Wolsey úgy fogalmazott a velencei követnek, hogy észlelte a török veszélyét, de azért hozott létre egy confederatiót a pápával, a császárral, a spanyol királlyal és a svájciakkal, hogy ha a szövetségeseik felhagynak az ellenségeskedéssel, expedíciót vezetnek a hitetlenek ellen. Ha Velence és Franciaország is kiegyezne, nyíltan hadat üzennének a török ellen.⁸⁵ A király pedig személyesen vonulna hadba és az első között tüntetné ki magát.⁸⁶

Az angol diplomácia is feszült figyelemmel követte a magyar-török viszony minden rezdülését, különös tekintettel az esetleges fegyverszüneti vagy békekötési kísérletekre és követjárásokra. Ez a magyar vonatkozású angol követjelentések alapvető motívuma a következő években. Nem sokkal később a birodalmi angol követ, Robert Wingfield első kézből kapott információkra hivatkozva jelentette, hogy török követ járt Magyarországon.⁸⁷ A szultánnak még mindig érdeke lehetett a fegyverszünet, mert a jelentés szerint békét vagy fegyverszünetet akart kötni, hogy a perzsákat megtámadhassa.⁸⁸ Hosszú hónapok teltek el, a magyarok még mindig késlekedtek, a segítségnyújtás sem érkezett még. X. Leó még június 24-én is azt nyilatkozta, se a magyar, se más uralkodó ne kössön békét a törökkel, mert csak így tud az országnak védelmet szerezni. A római követ az év végén megerősítette, hogy a török, miután Szíriában és Egyiptomban győzelmeket aratott, Magyarország ellen fog fordulni.⁸⁹

A magyarok viszont egyre inkább csak a fegyverszünetben reménykedhettek. Jajca ostroma és a török támadásról szóló hírek is megerősítették őket ebben. Ráadásul ekkor a 10-11 éves Lajos ült a trónon, a belső politikai küzdelem is folyt a gyámság körül. A fegyverszüneti tárgyalások olyannyira elrehaladhattak, hogy Silvestro de' Gigli júliusban már úgy fogalmazott, hogy VIII. Henrik visszaszerezheti az elsőre elküldött 1000 dukátot.⁹⁰

Ennek ellenére Nyugaton a keresztes terveket nem adták fel – az 1516-os magyar-török béketárgyalások végül is elhúzódtak 1517-re is.⁹¹ Ha a magyarok adtak is végleges választ, az sem lett hivatalos, a tárgyalásokat a következő évben is folytatták. Annyi eredményt már fel tudott mutatni X. Leó, hogy részben Wolsey közbenjárására 1516. augusztus 13-án a noyoni egyezményben Miksa császár és Károly spanyol király is rendezte viszonyát Franciaországgal,⁹² amihez Anglia is csatlakozott,⁹³ majd több egyezmény után október 29-én VIII. Henrik és V. Károly megállapodott a török elleni háború szükségességéről, Magyarország támogatásáról.⁹⁴ A császár is csatlakozott egy tervezettel, s

⁸⁴ „[...] quem per Magistrum Rhodium nunciata fuerant, Turcam [...] bella gerere non posse, [...] Turcam non latera [...] bellum [...] quod Magnus Turca petit per tres vel plures annos ab serenissimo Ungario Rege [...] discussa et disputata foedus [...] pacem a rege per turce negandus [...] sed ungarie latera a quibus ipse Mag[...] [...] et ipse summus Pontifex licet pecunia [...] [potis est, subsidium eis subministravit ducatorum xxviij post xij m [...] ex suis fidelissimis servitoribus mittit [...] [auxilium?] hungariam petat et pecunias solvere effectualiter videat pecuniam cum aliis duodecim millibus ducatis preter eos [...] solverat ad Hungariae Regem mittit [...] ego promissum faciendo assertus sum, rex meus [...] in hoc tam nobili incepto, quo illud ungarie regnum non amittat [...] his non obstantibus assidue instat de hac decime medietate [...] firmam intentione habuerit [...] pecunias ad Rex Ungarie quo eos destinaverat, fideliter convertet”: 1516. jan. 19.: BL Cotton MS Vitellius B. III. f. 8.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 1417. [Kép VI/2.]

⁸⁵ Calendar Venice, II. n. 807

⁸⁶ Calendar Venice, II. n. 822.

⁸⁷ Fiessen: 1516. júl. 18.: BL Cotton MS Vitellius B. XIX f. 202.; Letters and Papers Henry VIII, II/1 n. 2188

⁸⁸ „The Turk hath sent ambassadour to the Kyng of Hung[ary to] conclude peace or truce with hym, and he so lyke and he wolde gladly attayn the same so that he may defend him selffe or assayl the Sophy.” uo.

⁸⁹ BL Cotton MS Vitellius B. III f. 95.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 2269.

⁹⁰ 1516. júl. 19.: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 59.

⁹¹ Consistorialia, n. 17.

⁹² PRO Exchequer Diplomatic Documents E 30/794.; Mon. Habs. II/1. n. 8.

⁹³ PRO Exchequer Diplomatic Documents E 30/800.

⁹⁴ PRO Exchequer Diplomatic Documents 30/799., 30/802.; Mon. Habs. II/1. nos. 4., 6., 10.; Pribram, Österreichische Staatsverträge, I. n. 16. Gwyn, Wolsey, 100.; Creighton, Wolsey, 78.

már Konstantinápoly elfoglalására is javaslatot tett.⁹⁵ A pápa boldog volt, s arról ábrándozott, a francia, az angol király és a császár együtt vezetik ezeket a keresztes lobogók alatt.⁹⁶

1517-től a pápa még nagyobb erővel vetette bele magát a keresztes háború szervezésébe. A keresztény országok közös akciójának tervét X. Leó követe útján az 1517. március 11-én megtartott cambrai-i kongresszuson terjesztette el, majd pedig öt évre békét hirdetett Európa fejedelmei között.⁹⁷ 1517. január 4-én X. Leó VIII. Henriket közvetlenül figyelmeztette a Magyarországot és Horvátországot fenyegető török veszélyre.⁹⁸ Ha Anglia nem ad segítséget, a kereszténység minden, a Földközi-tengerrel határos területei ki lesznek téve a hitetlenek fenyegetésének. Ha a keresztény reszpublika egyetlen egy végtagját is leszakítják, az egész kerül halálos veszedelembe. Sajnálja, hogy a korábbi, a törökellenes hadjáratra vonatkozó felhívásai süket fülekre találtak, és az elmúlt évben nem sikerült megindítani az expedíciót. Most is számít azonban Angliára, különösen a tengeren, mert az ellenségnek hatalmas, 200 gályából álló flottája van.⁹⁹ Ferenc királyt is felhívta a csatlakozásra, aki rögtön támogatásáról biztosította a tervezetet, felajánlotta fegyvereit,¹⁰⁰ amiről X. Leó júliusban sietett értesíteni a törökvezírt Beriszló Pétert.¹⁰¹ X. Leó az 1513-as keresztes felhívás kudarca óta lázasan dolgozott az újabb törökellenes hadjárat tervezetén. 1516-ban Zsigmond lengyel királyt a perzsákkal közös harcra buzdította, s felhívásában számított a francia, az angol királyra és a császárra is.¹⁰²

Ennek ellenére a magyarok ragaszkodtak a fegyverszünet újbóli megújításához. A szultánnak továbbra is ez felelt volna meg. 1517-ben valóban arra tesz kísérletet a szultán, hogy megújítsa a fegyverszünetet. A magyar udvar még mindig a kivárás, a halogatás álláspontjára helyezkedik. 1517. március 22-én Mislenóvics Márk aulicust küldték Bélay Barnabás után a tárgyalások felelevenítésének céljával.¹⁰³ Hogy jobb belátásra és gyorsabb döntésre bírják a magyarokat, Musztafa boszniai pasa megostromolta Jajcát, de Beriszló Péter, Beriszló Ferenc és Zrínyi Miklós sikerrel verték vissza.¹⁰⁴ A török most is terjesztett híreket egy nagy, Lengyelország és Magyarország ellen indítandó támadásról, s ezek Rómába is eljutottak. 1517. szén a római angol követ arról számolt be, hogy a török nagy flottát is épít, és tengeren is fenyegeti a keresztényeket.¹⁰⁵

3. X. Leó keresztes tervezetei

A pápa a keresztes háború megszervezésére először egy nyolc kardinálisból álló testületet,¹⁰⁶ majd külön legátusokat nevezett ki, Magyarországra a domonkos Nikolaus von

⁹⁵ E. Kovács, Jajca, 91.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 143–144.

⁹⁶ Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 2988.

⁹⁷ Giustinian, Despatches, I. 164.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1421. Felhívás a fejedelmeknek BL Cotton MS Vitellius B. III f. 111.; Rymer, Foedera, XIII. 603.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 2759. Angliai ratifikációja: Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4003.; Setton, Papacy, III. 166., 180.; Sebők, 1518, 48.

⁹⁸ S utána többször is exhortatiót intézett hozzá: pl. Calendar Venice, II. n. 915.

⁹⁹ Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 2749.; BL Cotton MS Vitellius B. III f. 103; Nanni, Epistolae ad principes, I. nos. 909., 959.

¹⁰⁰ Charrière, Négociations, I. 7–8., 22.

¹⁰¹ Vita Petri Berislavi, II. 251.

¹⁰² Hopp, Antemurale, 51.; Zsigmond Miksának: AT IV. n. 36.

¹⁰³ DL 24 391.

¹⁰⁴ E. Kovács, Jajca, 92.

¹⁰⁵ „[nume]rosam classem tormentis atque aliis machinis et instrum[entis belli]cis optime munitam et instructam parat”. BL Cotton MS Vitellius B. III f. 180.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3781., Korábbi hírek a török flottaépítésről, általában Rodoszról, a nagymestertől: BL Cotton MS Otho C. IX f. 24.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1138.; BL Cotton MS Otho C. IX f. 27b.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. nos. 1319., 1320.

¹⁰⁶ Consistorialia, n. 18.

Schönberget, aki meg is érkezett 1518 tavaszán.¹⁰⁷ Angliába is külön legátust, Lorenzo Campeggiot küldte.¹⁰⁸ Schönberg és Campeggio magukkal hozták a pápa precízen kidolgozott haditervét, a mely a törökök ellen indítandó támadó hadjárat minden részletére kiterjedt (*Advisamentum ad expeditionem contra Turcos*).¹⁰⁹ 1517 folyamán több olyan keresztes tervezet is napvilágot látott, amelynek a célja egy nagy egyetemes passagium volt, a Szentföld visszahódítása és a török birodalom elpusztítása. E mellett természetesen mindegyik abból indult ki, hogy alapvető Magyarország megmentése. Mindegyik tengeri erőkkel is számolt, így nem véletlen, hogy nagy szerepet jutattak Angliának és Portugáliának.

Az 1517-es pápai tervezet roppant nagyívű vállalkozást vizionált.¹¹⁰ A keresztes fejedelmek közös vállalkozásának ereje a nehézlóvasságban és a gyalogságban áll. Öt éven keresztül folytonos háborút viselnének. Az ellenségnek 300 gályája van, tehát nagy hangsúlyt fektetnek a hajóhadra – ezért kerül el térbe Anglia és Portugália, s így a vezérséget az angol és a portugál király látja el. Flotta nélkül sem a sereg élelmezése, sem a partok védelme nem lehetséges. A szárazföldi sereg két része oszlik: a császári sereg 60 ezer gyalogosból, 12 ezer könnyű és 4000 nehézlóvasból áll, a francia király 50 ezer gyalogossal és 8000 könnyű lovassal indul meg. A hadsereghez Portugália 4000, Anglia 12 000, Skócia 2000, Itália és Velence 10000, a pápa és a többi itáliai fejedelem 10.000 katonával járul hozzá. A császár a seregével (itt vesz részt a magyar és a lengyel király is, 20 ezer és 15 ezer fellel) Magyarországon át Konstantinápolynak tart, Ferenc Friaulon keresztül tört el re. A hajóhad Szicíliánál egyesülhet, és Szíria vagy Egyiptom ellen vonul. Feladata a tengeren való szabad mozgás biztosítása, és az esetlegesen Brindisiből vagy Anconából a Balkánra átszállított csapatok élelmezése. 1518 nyarára tervezik a hadjárat megindítását. Afrikában kezdik meg a harcot, átvonulnak Egyiptomra és a perzsa sah seregéhez csatlakoznak. Az angol király és a portugál király a Szentföld felé tör Egyiptomra keresztül a francia és a lengyel király szárazföldön Konstantinápoly felé. Északról csatlakozik hozzájuk a császár. Két oldalról megközelítik Kisázsia, és azt felosztják Perzsiával együtt. A többi meghódított tartományt a keresztes fejedelmek között választott bíróság osztja szét. Az angol és a portugál királyoknak döntő szerepük van, azért is mert a tengeren túl, Szíriában és Afrikában kell kezdeni a harcot a török hátában, ott ahol felkelések törtek ki ellene. A tengeri utánpótlás és a flotta jelentette elnyomó lehet, ezért is számítanak külön VIII. Henrikre.¹¹¹

Egy feltehetően 1517-es keresztes tervezet – amely a British Museumban maradt fenn, Simonyi Ervin is rábukkant – az ún. *Memoriale ad expeditionem contra Turcas* némiképp hasonló a pápai tervezethez, az *Advisamentum*-hoz. E szerint is Anglia állítja ki a flotta jó részét, de ebben csak 6000 gyalogost vállal.¹¹² [Kép VI/3.] Anglia és Franciaország királyai az első évben otthon maradnak, hogy az ellenségükkel fellevegyék a harcot. A magyar és lengyel királynak azt a szerepet szánja, hogy a Balkánon kell elrenyomulniuk, s még a tatárok esetleges bevonásával is számol. Említésre méltó eleme az, hogy tengeri

¹⁰⁷ 1517. jan. 5.: Schönberg legátus: PRO Papal Bulls SC 7/26 f. 17.; Rymer, Foedera, XIII. 578.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 2752.; 1518. márc. 19.: megbízás Magyarországra, a békét megakadályozandó: Nanni, Epistolae ad principes, I. n. 854. Setton, Papacy, III. 183.

¹⁰⁸ Wernham, Armada, 93. 1518. márc. 27.: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 203.; Letters and Papers Henry VIII, II f. 4034.; Nanni, Epistolae ad principes, I. nos. 1016–1018.; Setton, Papacy, III. 183.

¹⁰⁹ AT IV. n. 377.

¹¹⁰ Raynaldus, Annales Ecclesiastici XXXI. [ad ann. 1517], nos. 32–54.; Miskolczy, Keresztes hadjárat, 44–46., Charrière, Négociations, I. 31–41.; Setton, Papacy, III. 174–180. Lásd: Jean Martin: „Le Saint-Siège et la question d’Orient au XVIe siècle. Projets de croisade sous le règne de Léon X.”, *Revue d’histoire diplomatique* 30 (1916) 35–56.

¹¹¹ Anglia szerepe: „Et ipsa classis posset traducere sufficientem commeatum victualium. qui exercitus maritimus cogeretur ex Hispania, Anglicis, Portugallensibus, Neapolitanis, Siculis, Flandrensibus.”: AT IV. n. 377.

¹¹² „[...] militum mitterentur: ex Portugalliae iiii mille, Anglia vj mille, Scotia ij milia”: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 250.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3816.; Simonyi, Okmánytár, II. 19–23.

kikötők, katonai támaszpontok elfoglalását is célul tűzi ki, mint a havasalföldiek és moldvaiak számára Chilia, vagy a nyugati, tengeri hajóhaddal bíró hatalmak számára Khalkédón vagy Negroponte. Campeggio bíboros Angliába eljuttatott tervezete még az elzárkózott és fantasztikusabb, Etiópia, Grúzia és más keresztények hadba lépésével is számolt.¹¹³ X. Leó a spanyol, és a francia udvarokba is eljuttatott keresztes tervezetekre, mindegyiknek része volt, hogy anyagi segítséget adjanak Magyarország számára. Nikolaus Schönberg tervezete a spanyol és a francia királynak: nagy hangsúlyt fektet a flottára, ezért is tárgyal a spanyol királlyal is, de a legnagyobb támogatást Wolsey-től reméli. A francia királynak átadott tervezetében szerepel a keresztes sereg javasolt összetétele: 40 ezer gyalogos, ebből 20 ezer svájci és angol és 20 ezer további landsknecht. A francia király vállalta, hogy küld segítséget Magyarországnak.¹¹⁴ A francia király keresztes tervezete szerint 40 ezer gyalogossal lehet számolni, amelyből 20 ezer lesz angol és francia, 20 ezer pedig svájci.¹¹⁵

A császár tervezete szerint a hirdetés évében, 1518-ban I. Ferenc és VIII. Henrik maradjon itthon, Európában, s verje le az ellenszegülők. Az első év célpontja Algír, ahol Károly spanyol király 1517-ben vereséget szenvedett. A császár lesz a fővezér, vele megy a spanyol és portugál sereg, majd együttes támadásra indulnak a lengyelek, a magyarok, bajorok, morvák, osztrákok. És afrikai hadjáratokkal számolt, melyben már részt vesz az angol király hajóhada, akik a dán seregekkel együtt átkelnek a Níluson, Ferenc francia király a Balkánon át nyomul előre. Kérleltől közelítik meg Konstantinápolyt.¹¹⁶ (A császári tervezet Károly spanyol királlyal is számolt, pedig jól mutatja a tervezet irracionálisát és életképtelenségét, hogy a gyakorlatban Károly is, még apja életében tárgyalt a törökkel. 1519 februárjában követet küldött a Portához.¹¹⁷)

Még egy irrealisztikus tervezet forgott közkézen 1518-19-ben. Az itáliai Balacco Balacchi fel is kereste Európa fejedelmeit keresztes háborús haditervével, és a többiekhez hasonlóan is nagy jelentőséget tulajdonított Anglia hajóhadának a részvételére. E célból még Anglia királynéjához, Aragóniai Katalinhoz is elment. VIII. Henriket olyan szavakkal próbálta a részvállalásra csábítani, mint: „A világ fejedelmei közül kiemelkedel, mint a nap a csillagok közül. Ébredj fel, itt az idő megmutatni, ki vagy. A török Itáliába készül, légy most az egész világnak a második megváltója”.¹¹⁸ Még „szerencse”, hogy dicshimnuszát Wolsey is hallotta, és rövid úton letett a tervezet támogatásáról.

Balacchi II. Lajost is felkereste tervezetével, és elviekben a fiatal király is hajlott a háborúra. Úgy fogalmazott, a „törökök nevét gyökeresen eltörlöm”.¹¹⁹ A magyar tanácsosok egyelőre nem nyilatkoztak érdemben a tervezetről, de elvileg nem tartották elvetendőnek. Voltak, akik fenyegetésként látták Magyarország helyzetét, mert értesültek Szelim győzelmeiről, a szultánnak a fegyverszünet körüli huzavona miatti haragjáról, mivel Bélay Barnabásnak is sikerült híreket hazajuttatnia.¹²⁰ Januárban a király is arról értesítette Raguzát, hogy Horvátország továbbra is török támadástoktól szenved.¹²¹ Ragusa pedig a pápát tudósította arról, hogy Szelim szultán nem tért vissza Drinápolyba, hanem azon ügyködik,

¹¹³ PRO SP 1/16 f. 57.; Letters and Papers Henry VIII, II/2., n. 3815.

¹¹⁴ 1517. dec. 14.: PRO SP 1/16 f. 61.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3830. A későbbiekben is megígért 40 ezret: Charrière, *Négociations*, I. 74.; 81–82., Setton, *Papacy*, III. 186., 191.

¹¹⁵ BL Cotton MS Vitellius B. III f. 188.; L P II/2. n. 3823.; Charrière, *Négociations*, I. 41–46.

¹¹⁶ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 144–145.; Georg Wagner: „Der letzte Türkenkreuzzugsplan Kaiser Maximilians I. aus dem Jahre 1517”, *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 77 (1969) 314–353.; Charrière, *Négociations*, I. 49–63.

¹¹⁷ E. Kovács, Jajca, 92., Kosáry, Magyar külpolitika, 118., Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 148.

¹¹⁸ Miskolczy, Keresztes hadjárat, 47–49.

¹¹⁹ Miskolczy, Keresztes hadjárat, 53.

¹²⁰ Kosáry, Magyar külpolitika, 113.

¹²¹ Gelcich, Ragusa, n. 426.

hogy csapatait átvonja Ázsiából Európába.¹²² A tavaszi budai országgyűlésen többen azonban a szultáni békeajánlat elfogadását javasolták. Schönberg legátus szorgosan dolgozott az ajánlat visszautasításán, s siker koronázta erőfeszítéseit, mert május 28-án kihirdették a pápai bullát, amely búcsút engedélyezett mindazoknak, akik a török ellen harcolnak, vagy a hadjárat céljaira adakoznak.¹²³ A király azonban nem kötelezte el magát a gyakorlatban is a keresztes hadjárat mellett, mert azt mondta Schönbergnek, személyesen részt fog venni egész seregével, de keresztes hadjáratot nem akar hirdetni, nehogy az 1514-es zavargások kiújuljanak, de az országon átvonuló külföldi seregek ellátásáról gondoskodni fog, ugyanakkor külföldi pénzsegélyt kért.¹²⁴ Az 1518. júliusi tolnai országgyűlésen voltak, akik Jajca védelme címén támadó hadjárat megindítását követelték, s határoztak arról, hogy az ország *exercitusa* a királyi bandériumokkal együtt Bácsra gyűljék össze fegyveres országgyűlésre. Előbb viszont a politikai vezetés a külpolitika csatornáin keresztül tájékozódni próbált a lehetőségekről. A külföld segítségének biztosítása nélkül nem merték megbolygatni a török fegyverszünetet. Annál is inkább szükség volt erre, mert augusztusban a végvidéki török csapatok Nándorfehérvár elfoglalásával próbálkoztak, s ennek a híre nyugatra is eljutott.¹²⁵ Követeket küldtek a pápához, a lengyel, királyhoz, a császárhoz és Velencéhez.¹²⁶ Eközben futott be Szelim újabb békeajánlata. Júliusban a szultán diadalmenetben tért vissza közel-keleti hadjáratáról. Hatásos érv volt, hogy megszorodtak a török betörések, s sikerrel is jártak, mint amikor 1518. április 25-én a békés megyei Kabolt dúlták.¹²⁷ Az őrségi bácsi országgyűlés érdemben nem rendelkezett a támadó hadjátról. Jól észlelték, ahogy csökken a katonai segítség reménye, úgy lesz egyre nagyobb szükség a török békére. A döntésben része volt Jajca fenyegetésének is. 1518-ban a tolnai és a bácsi végzéseken sem feledkeztek meg a várról. Kifejtették, ha Jajcát és Bánja Lukat nem segítik meg, elveszhet Szlavónia, Pozsega és Valkó is.¹²⁸

Az 1519. március végén Velencébe látogató Werbőczy István már azt adta el, Magyarország kész a szultán előnyös békeajánlatát visszautasítani, de mivel egyedül nem képes a töröknek ellenállni, kéri a keresztény hatalmak, így a Signoria támogatását is.¹²⁹ Leonardo Loredan doge válasza csak általánosságokat tartalmazott. A szép szavaknál többet Rómában sem kapott a magyar követ, mert Leó pápa már a császárválasztással volt elfoglalva, s csak általánosságban ígérte meg, hogy Magyarországot segíteni fogja a török ellen.¹³⁰ Más választás nem maradt, mint elfogadni a békeajánlatot. Szelim 1519 februárjának végén újabb követet küldött Budára.¹³¹ 1519. március 28-án II. Lajos hozzájárult a hároméves fegyverszünethez.¹³²

4. Anglia és a törökellenes háború 1517-1519-ben

¹²² Gelcich, Raguza, n. 434.

¹²³ „Humani generis redemptor”: Fraknói, Szent-szék, II. 326., Setton, Papacy, III. 174.; Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 127.

¹²⁴ AT IV. n. 378.

¹²⁵ Setton, Papacy, III. 185.

¹²⁶ Fraknói Vilmos: „A tolnai országgyűlés külügyi akciója 1518-ban”, *Budapesti Szemle* 60 (1917) 172. k./491.sz.: 211–225.

¹²⁷ E. Kovács, Jajca, 93.

¹²⁸ E. Kovács, Jajca, 92.

¹²⁹ 1519. ápr. 25.: Marco Minio velencei követ beszámolója Werbőczy római szerepléséről: *Calendar Venice*, II. n. 1204.; E. Kovács, Császárválasztás, 62.; Kubinyi, Werbőczy, 79.; Setton, Papacy, III. 185.

¹³⁰ *Calendar Venice*, II. n. 1216. Nanni, *Epistolae ad principes*, I. n. 1066.

¹³¹ E. Kovács, Jajca, 94.

¹³² DL 24 393.; Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 818.; Alsó-Szlavóniai, n. 167. A velencei követ, Alvise Bon három török követrel is beszél, aki előtte a király letette az esküt, s akiket székben tartottak előtte. Balogh, *Velencei*, XXXIII.

A török-magyar fegyverszüneti tárgyalásokat alátámasztják a meglepően pontos – többek között johannita értesülésekre hivatkozó – angol követjelentéseink, mi több, még néhány érdekes adalékkal is szolgálnak azokat illetően. 1518. augusztus 13-án azt jelentette Rómából Worcester püspöke, hogy Magyarországot hamarosan valóban nagy török támadás fenyegeti. Pár nappal később megismételte, hogy a török seregek visszatértek Konstantinápolyba és nagy katonai elköszületeket tesznek.¹³³ A török éppen ezt akarja, kieri szakolandó a fegyverszünetet. A követ azt mondta, rodoszi levelek tanúsága szerint a szultán minden várakozás ellenére megegyezett a perzsa sahhal, és hangosan fenyegeti a magyarokat, akik viszont „szegények és megosztottak”. A pápa egyedül Wolsey-ban bíz, kéri, hogy mielőbb hozza létre a ligát, és adjon segílyt Magyarországnak.¹³⁴

A többi római hír is azt látszott igazolni, hogy a török megpróbálja kieri szakolni a magyar fegyverszünet megkötését. Tudjuk, hogy augusztus végén a végvidéki török Nándorfehérvár elfoglalásával próbálkozik, ennek a hírért közölheti október elején Armagh érseke, John Kite Zaragozából VIII. Henriknek. Arról számol be, hogy a törökök egy erőssé várost ostromolnak Magyarországon, támadásaikat visszaverik, és nagy veszteségeket szenvednek.¹³⁵ 1518. november 9-én Worcester püspöke Wolsey bíborosnak arról tudósított, hogy a magyarok azt a mentséget hozzák fel arra, hogy készülnek megegyezni a törökkel, hogy a kereszténység nem nyújt számukra segílyt. [Kép VI/4.] A pápa, a francia és a spanyol király hajlandó segílyt adni, de csak akkor, ha Anglia is – hiszen a törökkel szembeni harchoz flottára is szükség lenne. A püspök pontos számadatokat is közöl: 70 vagy 80 ezer dukát elegendő lenne.¹³⁶ Armagh érseke és Lord Berners spanyol követek azt jelentették 1518 novemberében, hogy a török flotta 60 tengeri mérföldre állt fel a nápolyi királyságtól.¹³⁷

1518-ig azonban Anglia sem jeleskedett a konkrét segílysníyújtásban, hiába küldött a pápa a sokszori felszólítás után követet is 1517 nyarán, majd 1518-ban Lorenzo Campeggiót legátusként.¹³⁸ A velencei követ nem véletlenül jelentette a Tízek Tanácsának 1517 nyarán, hogy itt, azaz Angolhonban „a török senkit sem érdekel”.¹³⁹ A francia király is csak látszatintézkedéseket tett.¹⁴⁰ 1517 széré a pápa már le is mondott arról, hogy bármilyen katonai akció történik abban az évben.¹⁴¹ Ráadásul, miután a szultán befejezte az egyiptomi hadjáratot, újra megindultak a hírek egy Itália-elleni támadásról.¹⁴² Worcester püspöke jelentette, hogy a török nagy flottája állomásozik a Peloponnészoszon.¹⁴³ S mivel a pápa is úgy látta, hogy nincs mivel megvédeniük Itáliát és Szicíliát, emlékezetébe idézte az angol

¹³³ 1518. aug. 27.: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 231.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4399

¹³⁴ „[S.D.] ab periculum Hungaris [...] imminens, qui propterea oper[...] eo flagitant, non desistit quotidie monere me et quidam vestram Romanorum Dominus efficacioribus quibus sciam et possim verbis [...] eam observando sui serenissimis nomine, [...] quam totiens pollicita est, ulterius differat [...] opprimant a Turcis subvenire valeat, maxime expedit, quoniam sit eius propugnaculum et antemurale”. BL Cotton MS Vitellius B. III f. 226.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4375

¹³⁵ 1518. okt. 8.: BL Harleian MS 295. f. 126.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4485.

¹³⁶ „Regia Majestas super Turcarum rebus decreverit [...] per viam ungarie provideatur [...] aliquas inducias aut foedus cum dictis Turcis contrahunt [...] orbem se se excusant, ubi dicunt a Principibus Christianis [auxilium non] habere posse [...] Rex inde offert[...] Catholicissimus Rex scribit, se quoque minime [...] si pariter Regia Majestas quemadmodum pro sua mensa pro [...] factura esse, certissime credo, etiam ipsa contribuer voluerit. Principes lxx seu lxxx millia ducatos tantumod[...] contribuerentur, vel saltem lx milia sufficerent”: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 258., 263b.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4565.

¹³⁷ BL Cotton MS Vespasian C. I f. 222.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4590

¹³⁸ Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3470.; BL Cotton MS Vitellius B. III f. 219., Rymer, Foedera, XIII. 606.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4170

¹³⁹ Giustinian, Despatches, II. 108.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3492.

¹⁴⁰ BL Cotton MS Caligula E. I f. 187.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3548.

¹⁴¹ Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3715.

¹⁴² Setton, Papacy, III. 185.

¹⁴³ 1518. jan.: Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3891.

királynak, hogy milyen kegyesen ajánlotta annak idején, hogy személyesen jön a flottája élén „mint a tengerek ura”. Kifejezte, hogy immár csak benne és Károly spanyol királyban maradt reménye.¹⁴⁴ Sion bíborosa felajánlotta, hogy segít felállítani 12 ezer svájci zsoldost, ha Anglia királya a török ellen készülne hadat indítani.¹⁴⁵ Wolsey sietett megnyugtatóan a velencei követet, hogy királya, „mint igazi keresztény fejedelem, nem szavakkal, hanem tettekkel fogja megmutatni harci kiválóságát”.¹⁴⁶ A pápa nem várhatott tovább, februárban újra sürgette Henriket, hogy álljon hadba, hiszen nagyban számít az segítségére a török ellen.¹⁴⁷ Wolsey a velencei követnek azt válaszolta, hogy mindaddig amíg nem biztos abban, hogy a francia király nem mesterkedik a hátukban Skóciában vagy Flandriában, az angol király nem élhet békében, s nem fordulhat nyugodtan a török elleni segély összegyűjtéséhez.¹⁴⁸ Az sem tetszett Henriknek, hogy a császári és a pápai tervek kihagyták az első év harcaiból, s nehezményezte, hogy Angliának csak a pénze kell, mondván ez akkor csak „a pénz expedíciója”.¹⁴⁹ Történt azért elmozdulás, Anglia nyitottabbá vált a kereszties hadjárat ügyében, mert Wolsey tervezett francia-békéje megvalósulni látszott. A kancellár azt írta római követének, hogy elengedhetetlennek tartja a kereszties expedíciót, ennek a király is tökéletesen a tudatában van. A királyt nem is kell sürgetni, tudja, mi a kereszténység egyetemes érdeke.¹⁵⁰ Miksa írt az angol királynak, a közös kereszties fellépést sürgette.¹⁵¹ Úgy t nt, Anglia képes elmozdulni a merev „kivárás” álláspontjából: Worcester püspöke azt jelentette Rómából 1518-ban, hogy itt az alkalom, hogy megindítsák a hadjáratot.¹⁵² A közös kereszties vállalkozásokban a fő nehézséget az okozta, hogy Anglia és Franciaország továbbra is igen feszült viszonyban volt egymással. 1516 folyamán állandóan folyt az angol követek tárgyalásai a svájciakkal, hogy zsoldosokat fogadjanak fel egy esetleges Franciaország elleni háborúra. Anglia hajlandó volt kívülről támogatni a háborút, még Miksa hadjáratait is finanszírozta, csak neki ne kelljen beszállnia.¹⁵³

Változást jelentett a kereszties tervekben, hogy a pápa az Angliába küldött Campeggio legátus mellé magát Wolsey-t is legátussá tette, aki még aktívabban vetette bele magát a kereszt ügyéért való munkálkodásba – már ha az a saját, és Anglia érdekeinek is megfelelt: 1518. augusztus 24-én a pápai tized adószedjévé is kinevezték.¹⁵⁴ A gyakorlatban lett kettejük közül a „fő” legátus.¹⁵⁵ Angliában is kihirdette a pápai bullát.¹⁵⁶ A kereszties vállalatban játszott fő szerepével Wolsey megvalósíthatta álmát az egyetemes békéről. A király is úgy fogalmazott, bármilyen kereszties expedíció el tt egyetemes békét kell megvalósítani.¹⁵⁷ A kancellár összekötötte a kereszt ügyéért folytatott harcot az európai békével – ezt meg is mondta a velencei követnek, hogy a francia béke útja vezet a kereszties

¹⁴⁴ 1518. jan. 7.: BL Cotton MS Vespasian C. I f. 117.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3874.

¹⁴⁵ 1518. jan.: Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3880.

¹⁴⁶ 1518. feb. 2.: Giustinian, Despatches, II. 151.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3918.

¹⁴⁷ 1518. feb. 15.: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 1999.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3953.

¹⁴⁸ 1518. feb. 28.: Giustinian, Despatches, II. 157.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3976.

¹⁴⁹ Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4023.

¹⁵⁰ 1518. ápr. 11.: Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4073.

¹⁵¹ 1518. ápr. 24.: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 88.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4112.

¹⁵² BL Cotton MS Vitellius B. III f. 212., Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4179

¹⁵³ Scarisbrick, Henry VIII, 89–90.; Creighton, Wolsey, 72.

¹⁵⁴ PRO Papal Bulls SC 7/26/35.; 1518. máj. 17., jún. 6.: Leó kinevez bullája „Pro componenda pace” Wolsey-nak: Fiddes, Collections, 46. A pápa augusztusban hivatalosan is megbízza a kereszties hadjárat szervezésével: Fiddes, Collections, 206. Rymer, Foedera, XIII. 621.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. nos. 4393., 4472. Kereszties adó szedése: PRO SC 7/26/36.; B nbocsánat: PRO SC 7/26/34.; Pápai megbízás: ligát köthez a török tirannus ellen. PRO SC 7/26/32.

¹⁵⁵ Wilkie, Cardinal Protectors, 110.

¹⁵⁶ 1518-as bulla: Rymer, Foedera, XIII. 620.

¹⁵⁷ Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4135.; Giustinian, Despatches, II. 189.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4213.

harchoz¹⁵⁸ –, s mindkettőben vezet szerepet szánt Angliának. A keresztes vállalat tette lehet vé bizonyos értelemben, hogy Wolsey felemelkedjen Európa meghatározó jelentőség politikusává, és Anglia a politikai döntéshozatal porondján f szerepet kezdett játszani.

Campeggio legátus érkezésével az egyház is áldását adta a Wolsey egyetemes béketervére.¹⁵⁹ Amíg Campeggio a királlyal tárgyalt a keresztes hadjáratról, Wolsey, összekötve a legátusságot, adta lehet ségeket, megpróbált kiegyezést tet alá hozni a franciákkal, s közben szeptember folyamán titokban a párizsi püspökkel tárgyalt.¹⁶⁰ A keresztes harc ürügyével létrehozott francia béke – amit a Valois-k egyszerűen nem utasíthattak el – azt a helyzeti elnyt is megadta Wolsey-nak, hogy a békeszerző, bírta rá az engedetlen, háborúpárt francia királyt, hogy tegye le a fegyvereket, s egyszerűen Angliát emelte a piederstálra, magasabb pozícióba, mint amit Franciaország e tekintetben elfoglalt. Anglia lett a békerendszer irányítója. A keresztes háborús békeszisztéma Wolsey számára azt szolgálta, hogy sakkban tudja tartani Franciaországot.

Henrik mindig is úgy gondolta, ki is mondta, hogy nem a szultán az „igazi török”, hanem a francia király.¹⁶¹ Már a cambrai-i liga francia háborúiban is felmerült, hogy a Valois-k szövetségesei, a velenceiek török segítséget vesznek igénybe az angolok ellen.¹⁶² Egyszer mérgében még azt találta mondani egy kirohanásában a velencei követ eltt, hogy „a török fenyegetés akkor sem izgatná jobban, ha India lenne a szenved alanya”.¹⁶³ Mindez persze nem tükrözi a valóságot. Egyszer Wolsey is elragadtatta magát, s elárulta a velencei követ eltt, hogy a török olyan messze van, hogy nem befolyásolja Anglia érdekeit.¹⁶⁴ Máskor is volt olyan, hogy meggondolatlanul nem fegyelmezte magát, és olyan kijelentéseket tett Giustinian követ eltt, hogy „védekezettek inkább a keresztény török ellen, mintsem az igaz török ellen”, s a keresztes háború az európai béke szempontjából sokkal kevesebb jelent séggel bír.¹⁶⁵ Más alkalommal azt mondta, elbb meg kell szabadulni a francia király jelentette veszélytől, csak azután lehet a török ellen fordulni.¹⁶⁶ Ez azonban a Tudorok kereskedelmi érdekeit tekintve sem volt igaz, másrészt Angliának igenis figyelnie kellett a törökre, nem tehetette meg, hogy nem befolyásolja az érdekeit, mert e nélkül a h n áhított domináns európai szerepe nem valósulhatott volna meg. Ha nem a Hit Védelmez je, nem léphet feljebb Európa hatalmi porondján. Valójában az történt, hogy mindazt, amit X. Leó kiötlött, mivel maga nem tudta végigvinni, Wolsey valósította meg. Id közben formális, hivatalos küldöttség is érkezett a francia királytól Londonba, majd a kardinális írt a császárnak és a spanyol királynak is a tervezett közös béketervről, akik mind támogatásukról biztosították.¹⁶⁷ A pápa, a francia, a spanyol és a portugál király hajlandóságot mutatott az együttműködésre, de azzal a feltétellel, ha Anglia is teljes erejével az expedícióra koncentrál.

1518. október 2-án és 3-án Anglia Franciaországgal megkötötte a londoni szerződést, amelyhez később az európai keresztény fejedelmek is csatlakoztak.¹⁶⁸ A londoni

¹⁵⁸ Calendar Venice, II. n. 1014.

¹⁵⁹ „This yere came to Calice fromm Pope Leo, a legate de latere, called Laurence Campeius, commonly called the Cardinall Campeius, for to exhorte the kyng to make warre on the Turke.” Hall, Chronicle, 592.

¹⁶⁰ Scarisbrick, Henry VIII, 103.; Creighton, Wolsey, 82–83.

¹⁶¹ Calendar Venice, II. n. 1015.

¹⁶² BL Cotton MS Caligula E. I f. 21.; Letters and Papers Henry VIII, I/2. n. 2647.

¹⁶³ Giustinian, Despatches, II. 238.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4563.; Calendar Venice, II. n. 1102.; Setton, Papacy, III. 185.; Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 26.

¹⁶⁴ Calendar Venice, II. nos. 1102., 1111.

¹⁶⁵ 1518. márc. 29.: Giustinian, Despatches, II. 173.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4047.; Calendar Venice, II. n. 855.

¹⁶⁶ Calendar Venice, II. n. 781.

¹⁶⁷ Letters and Papers Henry VIII, II/2. nos. 4356., 4440–4441., 4462.; Calendar Venice, II. n. 1074.

¹⁶⁸ „Cum nihil magis Christianos principes deceat quam Fidem Christi, a quo omnis potestas data est et per quem regnant, propagare et dilatare, ac Christiani nominis hostes ubique Terrarum compescere refrænare insectari prosequi, et longe a regnorum suorum limitibus profligare et exterminare, ac immanissimus Turcharum Tirannum jampridem, innumeris tam peditum quam equitum copiis et immensa multitudine machinarum omnis

békerendszer megtiltotta a háború minden formáját, és közös törökellenes vállalkozást rendelt el. Agresszió-ellenes éle abban mutatkozott meg, ha a felek közül bárki bárkit megtámad, a többiek közösen bírják rá a hadi akció befejezésére.¹⁶⁹ Az örökbékét még Velence is ratifikálta, miután Londonban megnyugtatták a követét, hogy a szerz. és valóban a török elleni háborút határozza meg célként a preambulumban.¹⁷⁰ A szerz. éshez aláíróként Magyarország is csatlakozott. Campeggio legátus sikerekkel telve érkezett vissza Rómába.¹⁷¹ A keresztes háború ügyét a preambulumban fogalmazták meg, de kérdés volt, mennyire gondolták komolyan, s mennyit valószínűsítanak meg bel. le, vagy egyáltalán szándékukban állt-e bármit is megvalósítani? Annyiban igen, ahogy már fogalmaztam korábban, hogy annyit meg kell tenni, annyi áldozatot kell hozni, Angliának is, hogy az egyensúlyi rendszerhez nélkülözhetetlen Magyarország megmaradjon a térképen, s a török ne törjön tovább el re.

Úgy t. nt, az angol-francia *rapprochement* teljesen szilárd. A békét még meg is pecsételték egy dinasztikus kapcsolattal, Mária hercegn. t, VIII. Henrik gyermekleányát eljegyezték a dauphinnal, Ferenc herceggel.¹⁷² Az 1520-as francia-angol csúcstalálkozón, az „Aranymez. k” tárgyalásain („Field of Cloth of Gold”) még minden tökéletesen rendben volt, itt is megfogalmazták, hogy közösen tesznek erőfeszítéseket a török elleni harcra.¹⁷³

Úgy t. nt, mintha Wolsey béketerve a királyt is magával ragadta volna és Henrik komolyan kezdett azon gondolkodni, valóban. lesz Oroszlánszív. Richárd utódja és a keresztes lobogók alá állva harcba lép. 1519 augusztusában VIII. Henrik egy egyedülálló levelet intézett X. Leó pápához, melyben kifejezte eltökéltségét, hogy keresztes hadjáratra indul. Azért is kell szinte külön foglalkoznunk vele, mert a henriki politikában új utat, új lapot nyit, ett. l datálható egy másféle hozzáállás a keresztes eszméhez. Többször volt alkalmunk megismerni már Henrik megnyilvánulásait a keresztes ügyért folytatott harcban, de jobbra mindegyik konvencionális, a pápai exhortációkra adott sablonos válasz volt. A X. Leó pápához intézett első, úgymond nagy keresztes levele is hasonló, klisékkel telített volt, bár már abból is kiérz. dött, hogy Henrik, mint minden egyébben, e területen is „új fejedelem”, az uralkodók közül a legdic. bb keresztény princeps kíván lenni, s ezt komolyan is gondolja, és élére akar állni a *negotium crucis*-nak. 1515-ben azonban még nem állt mögötte egy olyan politikus, mint Wolsey, aki minden idegszálával azon dolgozott, hogy a keresztes harcot Anglia dominanciájának erő. sítésre használja fel. Henrik kijelentette, hogy kész élére állni a keresztes hadnak, . lesz az első, aki a fejedelmek közül harcba száll, igaz – s ebb. l látszik, már York érseke fogja a kezét – el. bb a kereszténység egységének megteremtésére van szükség.¹⁷⁴

generis instructus, bellum ingens in Soltanum intulerit, atque eo devicto et militibus eius ad interuencionem coesis victor evaserit, duoque amplissima imperia ad unum reduxerit. Ne igitur praedictus Catholicae Fidei inimicus, ea victoria tumidus et inflatus, in Christianorum fines irrumpat, virusque suum laetale evomat, ac omnes copias suas ad Christianum nomen delendum convertat [...] Franciae et Angliae regibus nefariis Turcharum Tiranni conatibus obsistere, Christianaeque Reipublicae amplificationem, necnon pacis universalis propagatione [...] commodissimum et maxime necessarium visum est, cum non facile tantae Turcharum Potentiae unus princeps [...] possit resistere [...] concludi communis hostis et injurias unitis viribus commodius repellere poterunt.” A londoni szerz. és: 1518. okt. 2.: BL Cotton MS Vitellius B. XX f.. 92.; Rymer, Foedera, XIII. 627–8., 670–75.; ; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4469. 4669., Mon. Habs. II/1. n. 28.; Tyerman, Crusades, 352. Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 11., 72–81.

¹⁶⁹ Garrett Mattingly: „An Early Nonaggression Pact”, *Journal of Modern History* 10 (1938) 1 [March]: 1–30.

¹⁷⁰ Calendar Venice, II. nos. 1081., 1085., 1207.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 4466.; Setton, Papacy, III. 185.; Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 25.

¹⁷¹ Consistorialia, n. 22.

¹⁷² Polydore, Anglica historia, XXVII. könyv, 25.; Glenn Richardson, Eternal peace, 46.

¹⁷³ Russell, Field of Cloth of Gold, 12.

¹⁷⁴ Greenwich, 1515. júl. 15.: BL Add. MS 15387 [Monumenta Britannica ex Autographis Romanorum Pontificum regestis ceterisque documentis deprompta] f. 33.; Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 712.

A Tudor uralkodó 1519-es levele igen különleges epistola, bizonyos értelemben más, mint a hasonló fejedelmi ajánlkozások.¹⁷⁵ A kutatás szerint maga Henrik diktálhatta szó szerint. Első személyben fogalmaz. Azon kívül, hogy megtaláljuk benne a kor hangzatos kliséit – „teljes szívvel és buzgó lélekkel ajánlom fel magam” a Keresztért való harcnak, „véretem és testemet Krisztus és vikáriusa oltalmába vetem” – igen konkrét, kézzelfogható, pénzben is kifejezhető segítséget is vállal. Az még nem lenne páratlan, hogy az expedíció zálogaként királyságát, minden vagyonát és személyes ingóságait ajánlja fel, s azon sem ütközünk meg, hogy kinyilvánítja, személyesen állna a keresztesek élére – jóllehet akkor indulna meg a haddal, ha elbűvölődne születnek –, de az már figyelemre méltó, hogy egészen részletes tervei vannak. Az ország nemességének nagy része, saját lovagjaival fog csatlakozni, de ezen kívül 20 ezer gyalogost ajánl fel, teljes fegyverzettel, munícióval, hadigépekkel és minden szükségessel (utánpótlással), valamint 70 hajót, minden szükségessel felszerelve és 15 ezer főnyi légénységgel vállal felállítani. Ennek a hadnak az elteremtésére tizedet vet ki az egyháziakra és egy tizenötödnyi jövedelamadót a világiakra.¹⁷⁶ Kifejezetten a török ellen kíván hadba lépni, mert „a kereszténységet ért csapásokra felelnünk kell, meg kell szabadítanunk a keresztényeket a dölyfös tyrannus elnyomatása alól”. Nem szerepel ugyan a konkrét cél, de a tervzet – azzal, például hogy „hitünk közös ellensége visszaverése” – azt sugallja, a király eltökélt célja akár Konstantinápoly visszafoglalása is.

VIII. Henrik felajánlását Salisbury leendő püspöke, Lorenzo Campeggio viszi Rómába, aki még bevetben fogja tájékoztatni szentségét terveiről. A commendatio mögött feltehetően Wolsey állt, s megerősítette, hogy Henrik bejelentette „igényét” arra a címre, hogy az egyedüli keresztény fejedelem, aki a pápa keresztes felhívására hathatósan fog lépni és kézzelfogható választ tud adni. Az, akihez fordulniuk kell a hitetlenek fegyvere által sújtott keresztényeknek. Ennek a propagandáját „szállította” is a következő években Wolsey adminisztrációja, így nem lehet véletlen ennek fényében, hogy a török ellen segítségért folyamodó magyar király miért is fordult Anglia szépmérenyű cruciatus rex-éhez.

A király mindig teli volt szép reményekkel. 1518-ban kifejezte a velencei követnek, hogy minden vágya, hogy harcba léphessen a keresztes expedícióban.¹⁷⁷ 1519 nyarán úgy írt a pápának, hogy égő vágygal van teli, hogy a hitetlenek ellen harcoljon,¹⁷⁸ s 1519 decemberében is keresztényi buzgósággal eltelve szólította fel a francia királyt a szent ügyben, s sürgette, hogy csatlakozzon hozzá.¹⁷⁹ 1520 márciusában a spanyol követ elárta is úgy fogalmazott, hogy hűn áhítja, hogy a hitetlenek ellen lépjen hadba.¹⁸⁰ Ezeknek a

¹⁷⁵ Scarisbrick, Henry VIII, Henry, 145.; Tyerman, Crusades, 353.

¹⁷⁶ „quam immanissimi Turcarum tyranni plurimus victoriis elati insolentiam reprimere, formidabilesque ejus vires retindere [...] ad hoc opus ardentissime intendere videamus [...] miro affecto et toto pectore [...] ardent animo [...] ut communibus votis communem hostem repellamus, extenuemus, universum hoc regnum nostrum, opes, fortunas, auctoritatem, rem, nomenque et hunc ipsum sanguinem et corpus Christo servatori, et ejus vicario offerimus et pollicemur. Cumque vel occasio vel necessitas provocaverit, instructo exercitu, ad hunc ferme modum parati enimus. Illud tum promittentes, quod si ante expeditionem suscipiendam, [...] quae possit hereditatis nostrae spem dulcissimam fovere, recipimus nostrum agmen nos ducturos, sin minus, nec id nobis ex ineffabili ejus providentia, quae cuncta in melius dirigit et disponit. Exercitum vero ipsum hoc modo instructum habebimus, primum viginti milia expeditos pedites sub signis educemus, cum rebus omnibus ad bellum pro peditatu. necessariis et opportunis, armis scilicet, munitionibus, machinis, tormentis, et hujusmodi generis reliquis pro peditatu necessariis et opportunis, armis scilicet, munitionibus, machinis, tormentis, et hujusmodi generis reliquis, sed etiam maritimis quoque copiis conficiendam cognoscimus, dabimus septuaginta navium classem optimo navigiorum genere, quae commode quinque milia militum praetor remigis habeat. totidem egregii milites [...] cum reliquis nostris militabunt. [...] accedent plerique procures et nobiles regni [...] deo militare gloriosum ducant. [...] a clero per decimas, a laicis qui certos habent redditus, per quindecimas, a populis pro capite exigatur.”: Epistola Henrici VIII. ad Papam: Martène-Durand, Veterum scriptorum, III. 1297.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 432.

¹⁷⁷ Calendar Venice, II. n. 1053.

¹⁷⁸ 1519 aug. 27.: BL Add. MS 15387 f. 79. Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 427

¹⁷⁹ 1519. dec. 8.: BL Add. MS 15387 f. 82.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 537.

¹⁸⁰ Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 689.

megnyilatkozásoknak a fényében érthető, hogy II. Lajos kormányzata is miért küldött 1521-ben követet, Anglia segítségét kérve.

A gyakorlatban azonban a *virtuosus princeps* a szép epistolákon kívül egészen 1526 nyaráig nem igen tudott mást tenni, hiszen mögötte állt az éles elméjű lordkancellár. Tudta, hogy a Magyar Királysággal kapcsolatban egyre rosszabb hírek érkeztek hozzá, ezért a támadó passagiumra egyre kevesebb esély van.¹⁸¹ Sőt, azzal is tisztában lehetett, egyáltalán nincs, nem is volt esély. Amit lehet tenni, az megtartani Magyarország függetlenségét. Meg kell rizni a törökkel szemben a magyar király létét. Ehhez adott segítséget, éppen amennyit kellett a nagyhatalmi érdekei fenntartásához.

1519 januárjában, amikor a velencei követ arról számolt be Londonban, hogy Szelim szultán követet küld Magyarországra, hogy megújítsák a fegyverszünetet, sem az angol király, sem, Wolsey kancellár nem tett semmilyen ellenvetést.¹⁸² Sőt, Sebastiano Giustinian velencei követ jelentése szerint a török követ Magyarországra érkezése meglelégedéssel töltötte el a királyt, mert így a szultán sem készül háborúra a kereszténység ellen.¹⁸³ 1519 márciusában a pápa immár sokadszorra, újfent panaszt tett, hogy a keresztes hadjáratl kapcsolatban semmi új hír nem jött Angliából.¹⁸⁴ Még szeptemberben is úgy fogalmazott X. Leó, hogy Henrik válaszát várja, mikor lép hadba a török ellen.¹⁸⁵ A következő évben is sorra követik egymást a pápa ehortatiói. Leó figyelmezteti Angliát, hogy ne késlekedjék, mert a török nagy flottát épít, és célpontja Rodosz lesz.¹⁸⁶ 1520 májusában is már azt jelentette Wingfield angol követ, hogy a török nagy, 9000 fős lovassereggel partra szállt Friaulban, a veszély tehát egyre közelebb.¹⁸⁷ Májusban a pápa is segítséget kért a császári követen keresztül, mert a török Rodosz és Szicília ellen készül.¹⁸⁸ Júniusban megszaporodtak a római jelentések a török készülődéséről.¹⁸⁹

Ennek ellenére lassan a pápa számára is nyilvánvaló lett, Anglia egyelőre nem fog sereget küldeni a kereszténység védelmére. Ebben, úgy tűnik, igazolást is nyert, hiszen VIII. Henrik is fellélegezhetett, mert hírt kapott, meghalt Szelim szultán.¹⁹⁰ Végleg megnyugtatta a keresztény fejedelmeket, hogy az új szultánnak még lázadásokkal is kell szembenéznie. Campeggio 1521 januárjában Gazáli felkeléséről is azon nyomban értesítette Wolsey-t.¹⁹¹ Úgy látszott, Wolsey és VIII. Henrik nyugodtan hátradőlhet. A Tudorok „örömmel adták át magukat a megnyugvásnak”.¹⁹²

5. A császárválasztás és a Tudor-diplomácia

Nagyban lekötötte a felek energiáit a császárválasztás is. Ezen alkalom még egy olyan kapcsolódási pont lehetne, ahol Anglia és Magyarország viszonyát vizsgálhatnánk, hiszen mind VIII. Henrik, mind II. Lajos pályázott Miksa halála után a Német-Római Császárság

¹⁸¹ Jannina Wielke: *Warum der Londoner Universalfriedensvertrag von 1518 scheiterte*. München, 2013. 4.

¹⁸² 1519. jan. 13.: Giustinian, Despatches, II. 248.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 20.

¹⁸³ Calendar Venice, II. n. 1136.

¹⁸⁴ 1519. márc. 29.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 8.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 149.

¹⁸⁵ Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 444.

¹⁸⁶ Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 784. BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 52.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. nos. 791.; 847.; 856.

¹⁸⁷ 1520. máj. 13: PRO SP 1/20 f. 41.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 806.

¹⁸⁸ CSP Spain, II. n. 278.

¹⁸⁹ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 58.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 857.; BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 60.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. nos. 856., 858.; BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 62.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 880.

¹⁹⁰ Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1041., BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 71.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1054.

¹⁹¹ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 79.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1132. A spanyol követ jelentése: CSP Spain, II. 315.;

¹⁹² Tardy, Mohács és a perzsa hadba lépés, 250.

trónjára. Henrik részér l azonban sohasem volt ez komolyan átgondolt és konkrétan megfogalmazott igény, mégha a pápa értésére is adta, hogy t támogatja. (X. Leó más fejedelmet is a támogatásáról biztosított. I. Ferenc királynak és Henriknek is gyakorlatilag ugyanabban az id ben válaszolt pozitívan jelöltségüket illet en.¹⁹³) Igen kés n is szállt be a versengésbe Anglia királya, csak május derekán, s Wolsey is legfeljebb azért tartotta ezt a vasat is a t zben, mert f ként azt nem akarta, hogy Franciaország királya legyen a császár.¹⁹⁴ Anglia ezt akarta inkább elkerülni, mintsem ténylegesen pályázott volna a császári címre. Franciaország viszont hatalmas erőfeszítéseket tett a magyar szavazat megnyerésért is, s kijátszotta még a török kártyát is, segítséget ígérve az oszmánok ellen.¹⁹⁵ Ebb l a szempontból sem engedhette Anglia, hogy I. Ferenc a fölébe kerekedjék, és a kereszti ügyében ilyen út kártyára tegyen szert. Ezért Wolsey inkább I. Ferenc kiiktatására játszott.¹⁹⁶ Anglia, amikor lépéseket tett a választók megnyerésére, leginkább a spirituális választófejedelmek, az érsekek megnyerésére koncentrált,¹⁹⁷ mert eleve úgy tartotta, hogy Magyarország királya Habsburg Károlyt támogatja. 1519 júniusában az angol követ, Richard Pace úgy nyilatkozik, hogy úgy értesült Szavojai Margittól, hogy Csehország királya megírta Károly spanyol királynak, hogy t támogatja s biztos benne, hogy lesz a császár.¹⁹⁸ Várja ugyan a cseh király megbízottját Frankfurtba az angol követ, de tudjuk, Brandenburgi György kés n, június elején indult útnak.¹⁹⁹ Amikor végül is Anglia királya elszánta magát, hogy pályázzon a császári trónra, II. Lajos már rég nem szerepelt a lehetséges jelöltek között, már április óta Károlyt támogatta. Június 10-én megérkezett Brandenburgi György vezetésével II. Lajos küldöttsége.²⁰⁰ A továbbiakban azonban az angol követ egy kissé meg is zavarodott, mert hiába kezdett velük tárgyalni, a csehek és a lengyel király követei vitatták a magyar küldöttség jogait Lajos szavazatának megadására, mert egyrészt a csehek azt kötötték ki, hogy a cseh választó a cseh rendeket köteles meghallgatni, másrészt a lengyelek arra hivatkoztak, Zsigmond lengyel uralkodó a magyar király gyámja, ezért dönt a szavazatról.²⁰¹ Richard Pace így azt se tudta, hogy a cseh választó szavazatának megszerzéséhez egyáltalán kihez forduljon. Ráadásul az angol követ arról is panaszkodott, hogy sok esélye nincs befolyásolni a szavazást, mert a francia király és Károly is hatalmas összegeket költ el a szavazók megnyerésére.²⁰²

6. A „haragos pap-bán”: Beriszló Péter angliai forrásokban

Beriszló Péter külön alfejezetet érdemel az angol-magyar kapcsolatok tárgyában, hiszen meglep en nagy számban maradtak fenn angol levéltári és kéziratári források vele kapcsolatban. A következőkben arra keressük a választ, ennek a kitüntetett figyelemnek mi lehetett az oka. El rebocsáthatjuk, hogy mivel Beriszló az 1510-es évek óta neves törökver hírében állott, a nyugati források is gyakorta ünneplik, mint a törökellenes háború egyedüli bajnokát, aki Magyarországon a tétova királyi hatalommal és a tétlenked bárókkal ellentétben saját kezébe vette az oszmánok elleni védekezést, és akár saját vagyonát sem ártallotta áldozni a hitetlenek elleni küzdelemre.²⁰³ Hangsúlyozni kell, ez nem csupán az angliai forrásokra jellemző, nem csupán a Tudor diplomácia irányítói szereznek be róla s hadi

¹⁹³ Scarisbrick, Henry VIII, 138.

¹⁹⁴ Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 216.

¹⁹⁵ E. Kovács, Császárválasztás, 65.

¹⁹⁶ Scarisbrick, Henry VIII, 137., Letters and Papers Henry VIII, III 1. n. 170.

¹⁹⁷ Letters and Papers Henry VIII, III/1. nos. 296., 297.

¹⁹⁸ 1519. jún. 7.: BL Cotton MS Vitellius B. XX 125.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 297.

¹⁹⁹ E. Kovács, Császárválasztás, 68.; Alvise Bon jelentése Balogh, XXXIV.; Szabó, Küzdelem, 169.

²⁰⁰ 1519. jún. 10.: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 125.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 297.

²⁰¹ 1519. jún. 20.: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 141.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 318.

²⁰² Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 323.

²⁰³ Saját értéktárgyait zálogosította el. Margalits, Horvát, I. 200.

akcióiról minden fellelhető információt. Arra is van példa, hogy a pápa, a Szentszék mérvadó politikusai, a pápai legátusok is Beriszlót keresik meg, s a török ügyekben tőle kérnek tanácsot, s első sorban vele konzultálnak. A Kúria is közvetlenül neki nyújtott segélypénzeket, amit az ő kezébe helyezett – ott nagyobb biztonságban érezvén a pénzt, mint a királyi kincstárban. X. Leó pápa Beriszlót is gyakorta tudósította a keresztény fejedelmekkel való tárgyalásairól, a hadjáratához szükségesek megszerzésének a módjáról, küldötteinek angliai, franciaországi tárgyalásairól.²⁰⁴ 1516-ban beszámolt a püspök-bánnak arról, hogy „a külföldi uralkodók együttes segítségét” kilátásba helyezte, s arról, hogy különösen a francia király támogatásában bízik.²⁰⁵ A szentatya a pápai legátust is a püspökkel való együttléti kódésre szólította fel.²⁰⁶ Ezért lesz fontos Beriszló személye a Wolsey vezette Tudor diplomácia számára is, amely a törökellenes harcban kívánt élen járni mindenki más előtt.

Nem célunk e helyütt, hogy bemutassuk Beriszló pályafutását, legfeljebb azon elemeket emelem ki, amelyek magyarázatot adhatnak külhoni ismertségére. Grabarjai Beriszló Péter, a dalmáciai, trauai patrícus családban született Petar Berislavi, már törökver pályafutása előtt komoly diplomáciai karriert futott be, ezért is lehetett személye ismert a nyugat-európai politika irányítói körében. A „pap-bán”, ahogy a Szabatkai Mihály deák *Cantio Petri Berizlo*-jában szerepel, kalocsai kanonok, hájszentlőrinci, majd fehérvári prépost és kincstartó is volt. Így az egyházi ranglétra mellett a török elleni háború anyagi igényeire is reális képet alkothatott, jól ismerve a korona rendelkezésre álló bevételeit. Az is a javára írandó, és a nyugatiak szemében elismerést váltott ki, ahogy koncentrált hatalmat összpontosított a kezében: 1513-tól horvát-szlavón-dalmát bán, zenggi kapitány, valamint veszprémi püspök és vránai perjel volt.²⁰⁷ Így valóban elfogadták tárgyalópartnernek akár a császári udvarban, akár a Kúriában. A határvidék egyszemély uraként kíváncsiak voltak megnyilvánulásaira Párizstól Londonon át Krakkóig. Beriszló Velence-ellenes és Miksa-párti politikát vitt. Többekkel együtt kezdte meg azt hangoztatni, hogy Habsburg segítséggel lehet megvédeni az országot. A császártól várta a segítséget, és alapjában véve a külhoni segítségben látta a menekvés lehetőségét. A Habsburgokkal való, a majdan Ferdinánd és a horvát nemesek között meg is valósuló együttléti kódásnak a gyakorlatban fektette le az alapjait Jajca és Bihács védelmében. Néhány héttel halála előtt maga V. Károly ajánlotta a püspököt a bíborosi kalpag elnyerésére „a kereszténység érdekében szerzett érdemeiért”.²⁰⁸

A nyugati fejedelmi udvarok szemében sikerei magasra emelték a nimbuszát. 1513-ban győzelmet aratott Dubicánál a betörő török ellen,²⁰⁹ majd 1514 februárjában-márciusában kivédte Knin ostromát. A pápa szentelt karddal ismerte el érdemeit.²¹⁰ A nyugati hatalmak szemében fontos tényező volt, mert abban láttak a személyében, katonai aktivizálódásával biztosítékot, hogy a magyarok sirámaira adandó segélyeket nem egy üres zsákba öntik. A püspök személyében még – a *Cantio*-ban szereplő szendrői bég szavait olvasva – az oszmánok szemében is félelemmel teli tisztelettel övezett ellenfelet találtak. Ezért is tettek meg mindent a törökök – mint látjuk az angliai forrásokból –, hogy kiiktassák. 1520-ban Korenyicánál/Korjenicánál szinte szabályos hajtóvadászatot indítottak ellene. Meg kell hagyni, voltak más sikerek is a törökkel szemben. 1513 nyarán és 1514 májusában Szapolyai János bolgár hadjáratainak is voltak időszerű eredményei, sőt, Ákosházi Sárkány Ambrus

²⁰⁴ 1518. ápr. 10.: Bessenyei, Fejedelmi, n. I/1 p. 4.

²⁰⁵ 1516. feb. 14.: „Pollicitus autem ei sum, daturum me operam, ut communi regum omnium et principum christianorum pecunie collatione iuuetur, ut se suosque populos tueri atque propellere hostem possit; scripsique ad singulos ea de re diligentissime. Quorum qui vicinus nobis erat, Franciscus Gallorum rex mihi amantissime rescripsit, omnia, que vellem, libentissime se facturum.”: Mon. Vesp. IV. n. 190.; Vita Petri Berislavi, II. 245.

²⁰⁶ 1515. márc. 30.: X. Leó Beriszló Pétert buzdítja, hogy a pápai küldöttekkel együtt közreműködjen a törökök ellen. Mon. Vesp. IV. n. 187.; Vita Petri Berislavi, II. 244.

²⁰⁷ Pálosfalvi, Nikápolytól, 177.

²⁰⁸ Mon. Vesp. IV. n. 216. A bíborosi címre ajánlja. Vita Petri Berislavi, 271.

²⁰⁹ Istvánffy, IV. k. 122.; Margalits, Horvát, I. 654.

²¹⁰ Pálosfalvi, Nikápolytól, 177. Margalits, Horvát, I. 654.

nándorfehérvári bán is győzött 1513 augusztusában. De éveken át tartó állhatatos harcot csak a „végeken él” harcias püspök volt képes folytatni. Mindezzel az 1510-es évek végére eredményes védelmet tudott biztosítani a boszniai-horvátországi határszakaszon.²¹¹

Az angol kancellária igen gyorsan értesült II. Ulászló haláláról (1516. március 13.), Beriszló Péter levelezésén keresztül. Wolsey beszerezte a püspök X. Leó pápának küldött, március 26-i levele másolatát, amely a király halálának hírére túl azért is lehet érdekes számunkra, mert érzékletes képet fest Magyarország állapotairól is. (A British Library Cotton MS Vespasianus-gyűjteményének DF-beli fotómásolataiban – DF 293 354 – nincs meg.²¹² A PRO és a British Library State Papers adatbázisában a digitalizált fotón csak töredékes kép látható, jobb széle nem látszik. Az eredetit nem tudtam kézbe venni.) [Kép VI/5.] Wolsey kancellár, ha tehette, szeretett első kézből kapott, biztos információkat szerezni, ezért másoltatta le római ágenseivel a veszprémi püspök levelét, akitől a török helyzetről is biztos információkat nyerhetett.²¹³ A levél tartalma kevés reményre adhatott okot London számára a törökellenes harcok folytatásával kapcsolatban.²¹⁴ Beriszló levele sok értékes információval szolgált: az udvar eladósodott, fizetéseképtelenné vált. Ulászló a gyermekkirály számára nyomort és adósságot hagyott örököül. Az urak azon marakodtak, ki legyen a gyerek Lajos gyámja. A püspöknek a király halálával nagy gond szakadt a nyakába. Elhagyatottságáról, szegénységéről és a f urak önzéséről panaszkodik. „Lajos fiatal, a nemesek viszályt szítanak”, csak a saját érdekeiket nézik. Az egész királyság a török kezébe kerül, hacsak a pápa nem ígér segítséget. Panasolja a keresztények nemtörődomségét, és hiányolja a kereszténység védő pajzsának bátor védelmezését. A püspök levelét követve, Thomas Nigert viszi Rómába, aki szóban majd „többet fog eladni” a katonaság és a pénz teljes hiányáról, és arról a „zavarorról” amit a néhai király halála okozott. A Tudor kormányzat is leshetett ebből, Beriszló segély nélkül nem képes tovább harcolni a török ellen.²¹⁵ A pápa válaszolt is a püspök felhívására, sőt, ennek apropóján felkérte a fejedelmeket a segítségére.²¹⁶

1518 februárjában Lorenzo Campeggio bíboros jelentette Wolsey kardinálisnak Rómából, hogy birtokába jutott Beriszló Péter egy levele, melynek részleteit közli. A veszprémi püspök, a magyar király „alkirálya Szlavóniában” azt írta, követétől értesült, hogy

²¹¹ Szakály, The Hungarian-Croatian border defense system, 150.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 177. C. Tóth, Egy legenda nyomában, 452.

²¹² Van egy fotómásolat, de az (DF 293 354 p. 43.) a Vespasian állomány régi számozását összekeveri az újjal: az Ulászló haláláról beszámoló 107. folió kellene, de a 43. oldal fotóján a DF-ben a 92-es számú látható, ami magyar szemszögből irreleváns: Pietro Campofregoso genovai doge III. Edwardhoz írott, valamint Antonio Adorno doge Richard Medefordnak, Bath és Wells püspökének írott leveleit tartalmazza a 14. századból. Ugyancsak megvan a következő folio a DF-ben (293 354 p. 45), de az is 14. századi genovai kereskedelmi ügyletekről szól.

²¹³ Veszprém, 1516 márc. 26.: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 107.; Kiadja: Simonyi, Okmánytár, I. 165-66.; Regesztá: Letters and Papers Henry VIII, II/1. n. 1709. Említi, egy részét közli: Charrière, Négociations, I. 4-5. Ugyanaznap írt a püspök a császárnak is: Veszprém, DF 258 462. (másolat, 1516-36). Említi Margalits, I. 195.

²¹⁴ Botlik, Szapolyai, 15.

²¹⁵ “Serenissimus Ludovicus Rex iuvenis, proceres magis privata quam publica curantes, Ordines quoque inter se dissidentes de multis, [...] hoc maxime periculosissimo tempore, quo sunt ab omnibus destitutae misereatur, supplicet et auxilia tempestive mittat; et ita pro sua erga fidem religionemque christianam pietate opituletur, ne videantur in manus spurcissimorum christiani nominis hostium nostra potius negligentia quam eorum audacia pulcherrima fortissimaque christianitatis propugnacula devenisse. Quod profecto futurum est, si Sanctitas Vestra quamprimum non succurrerit. Mihi in hoc tempore nec pecunia nec copiis provisum est, ita sunt omnia morte Serenissimi Regis perturbata. Quare Sanctitati Vestrae iterum atque iterum humillime supplico, ut quemadmodum et per nuntios et per brevía, quae tanquam oracula servo, ultro et saepissime sanctissime pollicita est, quantocius fieri poterit, subveniat miserimis provinciis, opituletur afflictis christianitati, et ne pulcherrima eius propugnacula pereant. [...] Ego ea [...] sine speciali Sanctitatis Vestrae auxilio ea defensare non possum [...] de futuro conventu et nonnullis aliis rebus, quae hic aguntur, tamen ex hoc venerabili domino Thome Nigri [...] proficiscitur, abunde intelliget.” BL MS Cotton Vespasian F I f. 107.

²¹⁶ X. Leó levelei: Vita Petri Berislavi, II. 247-251. A francia királyt is felszólítja segítségadásra: Pray, Epistolae, I. n. 54.

„nagy török támadás várható”. Az ország [Horvátország] nemesei hajlandóak megegyezni a törökkel, és átengedni ket országukon Ausztria, Stájerország, Karintia, Krajna felé, s t, Friaul és Itália irányába. A pápa nagyon megrémült, és küldött is egy összeget a püspöknek. A levél arról is szól, hogy Belgrád és Jajca ugyan eddig ellenállt, de meg kell ket er síteni, a rendelkezésre álló pénz pedig nem elegend .²¹⁷ [Kép VI/6.] Beriszló levele hiteles információkat közöl, a püspök valóban megütközött a törökkel 1518 elején, Jajcát és Scardonát védve, s elébe menvén Boszniaiba.²¹⁸ A következ évb en is felmentette Jajcát, élelmet vitt be a várba.²¹⁹ A püspök az 1518-as év áprilisában újabb segélykér levelet írt a pápának, hasonló tartalommal, de az Angliába eljuttatott jelentés ezt hónapokkal megelőzi. Ez is igazolja, Wolsey diplomáciája naprakész volt a török-magyar ügyekben is.²²⁰

Ugyanilyen a segélykérés szerepel Beriszlónak a pápához írott, 1519. decemberi levelében, melyben ismét azt hangoztatta, a horvátok képtelenek ellenállni, inkább behódolnak, s adót fizetnek.²²¹ December 15-én újra tartottak egy konzisztórium i ülést Rómában, amelyben fogadták Thomas Nigert, a püspök követét, s felolvasták Beriszló egy – feltehető en másik –levelét. A püspök itt is gyakorlatilag ugyanazokról szólt: a horvátok készek a törökök oldalára állni és nekik adót fizetni, mert II. Lajos az oszmánokkal kötött egyezségben meg sem említette ket, amiért felmondják neki az engedelmességet.²²²

1520. február 1-én az angol király római „hírszerz je” Campeggio gyakorlatilag megismételte Beriszló Péter korábbi leveleinek tartalmát s egy újabb jelentésben számolt be Wolsey kardinálisnak a török ügyekr l. E szerint az oszmánok elleni védekezést illet en a püspök-bán már meg is állapodott a horvát rendekkel.²²³ [Kép VI/7.] Amellett döntöttek, hogy fegyverszünetet ajánlanak a törököknek, és átengedik a szultán csapatait Stájerországba, Karintiába és Itáliába. A pápa ezt hallván azonnal pénzt küldött Belgrád és Jajca védelmére.²²⁴ A várak védelmére X. Leó további pénzek elkülönítését is megkezdte a vatikáni kincstárban.²²⁵ A pápa a nyugati hatalmak közül ismét Angliához, azaz Wolsey-hoz fordult segítségért, és mielőbbi támogatást kért a bíboroson keresztül VIII. Henrikt l.²²⁶ Az egyházf a hadisegélyért egyik titkárát, a firenzei prokurátor Pietro Neri de Ardinghellis-t Londonba küldte.²²⁷

²¹⁷ „Ex panthoniis nunciatur [...] episcopus Vesprimiensis qui est vicerex pro rege ungarie in partibus Sclavoniae et alii locis ad confinia turcarum scripsit et per proprium oratorem exposuit maximis locis imminem periculum, quum omnes illi proceres [...] vellent nedum cum turca componens, sed ei se tributarum redderi, ac liberum iter ad Austriamque ad Istriam, Carinthiam, Carniolam et comitatum Tirolis ac etiam per Forum Julii ad Italiam se permissuros. S. D. N. decrevit nuncium ad episcopum cum pecuniarum summa mittere pro defendendis illis locis [...] Ad Belgradi et Iazar munitionem loca equidem hostibus [...] sepius impetum, et excursionem sustinuerunt, quo [...] mittit Serenissimus D. N. nuncios etiam cum pecuniis [...] sint maximis impensis et quibus non sufficiat, ea tum es usque se factura affirmat, suppetent vires: 1518. feb. 1.: BL Cotton MS Vitellius B. III f. 197.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 3913.

²¹⁸ Seb k, Megjegyzések az 1518-as év, 47.

²¹⁹ Margalits, Horvát, I. 198-200.

²²⁰ Seb k, Megjegyzések az 1518-as év, 48.

²²¹ „[...] ipsa regna parata erant adherere Turcharum tyranno atque illi tributum dare”: Konzisztóriális akta, 1519. dec. 12.: Setton, Papacy, III. 192.

²²² Consistorialia, n. 23.

²²³ Gy lés Körösön 1520. január 24-én. DL 101 539. Kubinyi, Beriszló, 130.

²²⁴ „[...] episcopus Vesprimiensis qui est vicerex sivi banus pro rege ungarie in partibus Sclavoniae et Croatiae et ceterisque locis ad turcarum oras et confinia turcarum spectantibus scripsit et per proprium oratorem exposuit maximis locis imminem periculum, quum omnes illi proceres [...] vellent cum turca componere, sed ei se tributarum redderi, ac liberum iter ad Austriamque ad Istriam, Carinthiam, Carniolam et comitatum Tirolis ac etiam per Forum Julii ad Italiam se permissuros [...] Ad Belgradi et Iazar munitionem loca equidem hostibus...sepius impetum, et excursionem sustinuerunt, quo [...] mittit Serenissimus D. N. nuncios etiam cum pecuniis”: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 40.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 614.

²²⁵ Botlik, Szapolyai, 17.

²²⁶ Kurucz, Érdekek, 260.

²²⁷ BL. Cotton MS Vitellius B. IV f. 40.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 614.

Noha a pápai támogatás egy része talán eljuthatott Beriszló Péterhez, nagy érvágást jelentett – nemcsak a magyar hadi helyzetre, hanem az európai diplomáciára nézve is, legalábbis a nyugati forrásaink is ezt látják alátámasztani – hogy a veszprémi püspök 1520 májusában egy török összecsapásban elesett.²²⁸ Halálának körülményeiről az angliai források igen gyorsan, megglepő hitelességgel és pontossággal számoltak be.

A Wolsey-val kapcsolatban álló Hieronymus Pothelinus 1520. június 10-én írt levelet Rómából.²²⁹ [Kép VI/9.] Ebben az itáliai humanista egy bíborosnak számolt be a veszprémi püspök halálának részleteiről. Nem véletlen, hogy a levelet a londoni kancellária is beszerezte, a címzett nézetem szerint Campeggio bíboros lehetett, aki továbbította is a törökellenes tervek szempontjából döntő jelentőségű hírt Angliába. Ennek az is az oka lehetett, hogy, amint a levélből, és alább a püspök életrajzából is kiderül, a törökök tudatosan csalhatták csapdába, és módszeresen lemészárolták. A veszprémi püspök összecsapott egy kisebb, gyalogosokból és lovasokból álló török portyázó egységgel (életrajza szerint gyalogosok voltak), meg is szalasztotta őket, és annak rendje és módja szerint üldözni kezdte a maradékot. Hamarosan azonban maga mögött hagyta társait, és egy újabb török egységbe ütközött, amely szinte a semmiből bukkant fel. Körülvették szorosan, lovát nem tudta visszafordítani, és nyergéből a földre zuhant. A püspök gyalogosan küzdött, de kövekkel árasztották el, a földre zuhant, sérüléseket szenvedett a rátámadók szekercesapásaitól, egyik kezét is levágták, majd fejét vették. Testét és fejét – mintegy a gyilkolt püspök feletti győzelem jelvényét – magukkal vitték. Később társai nagy küzdelemben visszaszerezték a püspök fejét testrészait az ellenségtől.²³⁰ Utóbb Bihács várában temették el, majd holttestét Veszprémbe hozatták.²³¹

A *Vita Petri Berislavi* is hasonlóképp számol be a püspök halálának részleteiről.²³² (Igaz, Kubinyi András a szerzőt, Marnavich Tomkó Jánost „közismert hamisítóként” titulálta.²³³ A boszniai püspök 1621-ben írta meg az életrajzot, ezért mindenesetre nem tekinthet egykorúnak, jelen esetben azonban a nyugati források mellett kiegészítőként használom.) A római értesülés igen megbízható, és gyorsabban is a Szentszékhez ért, mint a császári udvarba. Június 23-án még V. Károly sem tudott a püspök-bán halálhíreről.²³⁴

Május 30-án Hieronymus Pothelinus újabb hírt adott a püspök haláláról, Zenggből. (Ebből tudjuk, Zenggben tartózkodott, majd a hírt vitte Rómába.) Ezt a levelet is lemásoltatta az angol kancellária. (Talán egyben kapta meg Rómából, mert kópiák két egymást követő folián szerepelnek a Cotton Gyűjtemény Vitellius B. IV. kötetében.)²³⁵ [Kép VI/8.] A jelentés forrása Beriszló harcostársa, közvetlen, első kézből való híradás, lehetséges, hogy a szerzője ott is volt az ütközetben Korenyicánál. Talán jutott el a beszámoló a Zenggben tartózkodó Pothelinushoz. Ez a levél is beszámol arról, hogy megölték Beriszlót, miközben

²²⁸ 1520. május 20-án esett el a korenyicai ütközetben. Kubinyi, Beriszló, 130.; Margalits, Horvát, I. 203.

²²⁹ Botlik, Szapolyai, 18.: A levél létezéséről már tudtak korábban. A Magyar Tudós Társaság évkönyvei 1832-34. II. kötet. Buda, 1835. 70.

²³⁰ 1520. jún. 10.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 57b.; DF 293351. p. 7.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 867.; Kurucz, Die britische, 40.

²³¹ Margalits, Horvát I. 654.

²³² „[...] Turcas esse circiter octingentos, pedites omnes, atque Korenizsam alpes, [...] banus securium et saxorum iaculationibus confoditur, et sane praeter faciem contusam, ut vix hominis speciem prae se ferret, praeter coxae dextri pedis vulnus, nullum aliud postea in cadavere est notatum, evasurus fuisset vitae periculum, cum Turcae praeter saxa et secures, nec ad banum propius accedere, nisi interfectum auderent [...] tandem caput amputaverunt, [...] pauci insequuti Turcas, qui caput auferebant, eosdem fugarunt, in eaque trepidatione caput bani in viam abiecerunt [...] rem et mortem bani exponunt, ipse instructis copiis velocioribus in alpes profectus, reperto et capite et cadavere intacto Bihacium deportat”: Vita Petri Berislavi, II. 276-77.

²³³ Kubinyi, Királyi titkárok, 20.

²³⁴ V. Károly Beriszló Pétert további kitartásra buzdítja. Mon. Vesp. IV. n. 218.

²³⁵ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 57; DF 293351. p. 5. (A másolata a MNL OL DF-ben érdekes módon jobb, mint a British Library digitális fotója. Itt viszont az eredetit nem állt módomban kézbe venni.); Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 850.

üldöz be vett egy török portyázó csapatot. Ez ugyan korábbi híradás, de szerintem Pothelinus néhány nappal később Rómába érve már más forrásból is értesült, s azokat a híreket is beépítette a későbbi június 10-i jelentésébe, mert az utóbbi eladása részletesebb. Így nézetem szerint a júniusi jelentés nem csupán a zenggi levélnek a másolata, s nem egyszer en csak a zenggi levélben közölt értesüléseket tartalmazza. Ezért vizsgáltam, el is a június 10-i Pothelinus-levelet. Ebből is látszik, az angol kancelláriának jelent kúriai „ügynök” minden lehetséges, szóba jöhet információt összegyűjtött, több oldalról meggyőződött azok hitelességéről, majd csak utána számolt be „főnökének”, Londonba.

Lehet, a püspök elleni akció egy török támadás kezdete lehetett, esetleg annak sikere buzdította fel a Portát, hogy nagyobb szabású akciókat is tervezzen, miután már nem kellett többé tartani „a törökök veszedelmétől”. Campeggio bíboros és Worcester püspöke VIII. Henriknek azt jelentette 1520. június 4-én, hogy a török nagy katonai elkészületeket tesz. Lehet, Pothelinus május végi levele még nem ért el sem Campeggio kezéhez, sem Worcester püspökéhez, így egyelőre nem tudtak Beriszló haláláról, s nem tudták mire vélni, mi teremtette meg a lehetőséget egy újabb oszmán hadjáratra.²³⁶ Elképzelhetjük, ez a törökver május 20-i halála volt. Ez egyébként felborította a pápa és Wolsey terveit a kereszties hadjáratról, s a török ki is használta a nyugati megtorpanását.

²³⁶ BL Cotton MS Vitellius B. IV. f. 58.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 857.; DF 293351 p. 11. Itt sajnos azonban az oklevélnek csak az egyik fele van meg a fotón.

VII. Magyarország, a Török Birodalom és a Nyugat (1521). Az 1521-es „szülejmáni” ajánlat a nyugat-európai források tükrében

A Mohács előtti magyar külpolitika egyik legkritikusabb pontja Magyarország és a Török Birodalom viszonya, s ennek a kapcsolatrendszernek a kulcskérdése mindenképpen az ún. „szülejmáni ajánlat”, amely mellett nem mehetünk el anélkül, hogy a nemzetközi háttérét meg ne vizsgálánánk. A Magyar Királyság és a nyugat-európai államok viszonyát is erőteljesen befolyásolja a törökkel való kapcsolat. Az oszmánokkal való bármilyen esetleges magyar megegyezés – nem is beszélve egy átvonulási klauzuláról – jelentős mértékben kihatott volna a nyugat-európai hatalmak egymással szembeni kapcsolataira is, s ebben a tekintetben mind Angliának, mind a Szentszéknek fontos volt, hogy mennyiben számíthat a Habsburgokra egy esetleges magyarországi, vagy a Birodalom területeit is érő invázió esetén. Ugyanígy a francia diplomácia számára kulcsfontosságú volt, hogy a Tudorok és a császár elleni háborúiban húzhat-e hasznot abból, hogy V. Károly hátában török csapatok jelenhetnek meg, így a Valois-k is, csakúgy mint az angol kormányzat rendkívüli figyelmet szentelt a magyarországi, ún. „török” híreknek. Így az 1521-es év angol-magyar kapcsolatait elsősorban a feleket leginkább foglalkoztató kérdés, a török-magyar béke médiumán keresztül vizsgáljuk meg, amiben újra és újra előkerülhetetlenek a szultáni ajánlat tézise.

Az 1520-as évek magyar diplomáciájának megítéléséhez több értékes angliai forrás is rendelkezésre áll, melyek még kevésbé kerültek a kutatás homlokterébe, jóllehet közvetett módon árnyalhatják a magyar politikai vezetésnek a Portával szembeni politikáját. A magyar történetírásban erősen vitatott az az alapvetően a Perjés Géza nevével fémjelhezett nézet, mely szerint 1520-ban érkezett olyan békeajánlat a trónra lépő Szülejmán részéről, amely újabb feltételeket – adófizetés és szabad átvonulás – szabott a megegyezés árúául.¹

1521-es békeajánlat hipotetikus feltételeinek értékeléséhez rendelkezésünkre áll több angliai forrás, amelyek nem, vagy kevésbé ismertek a magyar történetírásban. Elsősorban egy, a British Library-ben őrzött követjelentést fogunk vizsgálni, mely ugyan keltezetlen, de 1521 augusztusában íródott: a birodalomba, Wormsba, a császárhoz rendelt két angol követ, Sir Richard Wingfield, és az itáliai származású Tommaso Spinelli küldte Thomas Wolsey kancellárnak, az angol politika mindenható irányítójának. A jelentés részletesen beszámol a Reichstagra küldött magyar követek – Hieronymus Balbus/Balbi Jeromos és Werbőczy István – szerepléséről. Beszámol a török néhány hónappal korábbi békekötési ajánlatáról, de számunkra legizgalmasabb részlete az, hogy a követet azért küldte a szultán, hogy „meghosszabbítsák és megerősítsék a régi békét” („sent to them...ambassador for to proroge and conferme the *olde* truce”). Látni fogjuk, az 1521-es szülejmáni békével kapcsolatban nagyon kevés diplomáciai forrás áll rendelkezésünkre, mi több, az „új feltételeket” egyetlen egy sem konkretizálja, így talán ez a fenti az egyetlen, amely határozottan ki is mondja – s egyben cáfolja is az új békefeltételek hipotézisét – azaz hogy a török semmi mást nem kíván, mint azt, hogy ugyanazon, 1519-es feltételekkel újítsák meg és erősítsék meg újra a békét.

Az 1521-es eseményekről angliai forrásaink is tanúskodnak, s így, közvetett módon ezek is segíthetnek a kérdés tisztázásában. Értékelésük előtt mindemellett röviden össze kell foglalnunk egyrészt azt, voltaképpen mi történt a török-magyar viszonyban 1520-21-ben, másrészt az e téren, „szülejmáni ajánlat” tárgyában alkotott történetírói véleményeket.

Röviddel Szelim szultán halála után, 1520 decemberében az új uralkodó, Szülejmán követet küldött Budára, hogy a Szelim halálával a jogszokás szerint megszűntnek tekintett

¹ Perjés Géza: „Szülejmán ajánlata”. In: *Seregszemle. Hadtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok*. Bp., 1999. 49–73., 300.; U : „Szülejmáni ajánlat” vagy „szakaszos hódítás”?; U : *Mohács*, 135–150.; U : *Az országút szélére vetett ország*. Bp., 1975.

békét megerősítse. Azonban hogy a követ pontosan milyen megbízatással érkezett, arra nézve az eddig ismert korabeli források nem adnak egyértelmű választ, sőt, valójában azt sem közlik, hogy a békének új feltételei lettek volna.

A magyar történetírásban már a 18. században megjelent az „ajánlat” tézise, majd a 19. században Szalay Lászlón át Horváth Mihályig és Kiss Lajosig elterjedt.² Thury József egy helyütt még azt is írta, hogy a töröknek nem állt szándékában meghódítani Magyarországot – be is kerül Perjés érvrendszerébe hivatkozási alapként, jóllehet magára az ajánlatra nem tért ki.³ Azt is nyomon lehet követni, hogy feltehetően Katona Istvánon keresztül vette át a 19. századi történetírás, aki azt Schmitth Miklós 18. századi művére hivatkozva közölte.⁴ A legvalószínűbb, hogy Schmitt és Katona, s maga Szalay László is a nagy hatású 16. századi görög származású itáliai történetírót, Theodore Spandounes Cantacuzinot/Spanduginot követték – aki viszont, ha megnézzük a szóban forgó művet, az átvonulásról nem, csupán az adófizetés feltételéről szól.⁵ (Thury jól tudta, utóbbi rosszul értesült.)⁶ Ezen a nyomon haladt Kupelwieser is, aki szintén feltételezte az adófizetés ultimátumát.⁷ Ezek nyomán Perjés Géza feltételezte, hogy Behrám császár Szülejmán új ajánlatát közvetítette, s adófizetéshez és a török hadak Magyarországon való átengedéséhez kötötte a megegyezést.⁸ Perjés úgy vélte, hogy – annak ellenére, hogy a rendelkezésre álló források konkrétan nem igazolják hipotézisét – ez alkalommal többről volt szó, mint az előző békeajánlatokban. Azért támasztott most a Porta ilyen követelést, mert nem akarta Magyarországot elfoglalni, hanem a Habsburgok Magyarország feletti befolyását akarta megőrizni, ezért korlátozott célú háborúkat indított, és alapvetően a békés megoldást helyezte előtérbe. Az országot régi állapotában kívánta meghagyni, azt a feltételt szabva, miszerint nem választhat magának uralkodót a Habsburg-házból.⁹ Perjés azt is tudni vélte, az ajánlatot a magyar fél nem fogadta el, amit a szultán hadüzenetnek tekintett.¹⁰ Perjés Gézával szemben a modern kutatás ellentétes nézeteket fogalmazott meg. Röviden összefoglaljuk az évtizedes vita lényegét. A Perjés által gyakran citált Káldy-Nagy sem tud arról, mik voltak a Behrám császár által előterjesztett feltételek.¹¹ Az elmélet ellenzői úgy ítélték meg, az Oszmán Birodalom célja Magyarország bekebelezése volt.¹² Szakály Ferenc, Barta Gábor, majd Fodor Pál leszögezték, ahhoz, hogy a török az országot meg akarta hódítani s terjeszkedni kívánt, kétség nem férhet.¹³ Eleve abból indultak ki, hogy a hadjáratot a szultán már a

² Kiss, Nándorfehérvár, 394.; Horváth Mihály: *Magyarország története*. I–VIII. Pest, 1871. III. 345–346.; Szalay László: *Magyarország története*. I–VI. Lipcse-Pest, 1851–62. III. [Pest, 1863.] 556.

³ Thury, A török hódítás kezdete, 565.; Perjés, Mohács, 126.

⁴ „[...] legatum hunc tributum petiisse a Ludovico, at cum dedecore reiectum”: Nicolaus Schmitth: *Imperatores Ottomanici a capta Constantinopoli cum epitome principum Turcarum*. I–IX. Tyrnaviae, 1747–52. I. 104. Átvesszi Katona, *Historia critica*, XIX. 240.

⁵ „[...] il Suo ambasciadore haveva mandato ad annuntiar la guerra al Re d’Ungheria, si non gli dava il tributo era stato ingiuriato da gli Ungheri [...]” [Theodor Spandvgino Cantacvsino] *I commentarii dell’ origine de principi Turchi & de’ costumi de quella natione*. Firenze, 1551. Az általam használt kiadása: *Discorso di Theodor Spandvgino Cantacvsino Del’Origine de’ Principi Tvrchi*. In: *Historia universale dell’origine et imperio de Turchi*. Raccolta et ... da Francesco Sansovin. Vinegia, 1582. fos. 154–181. itt f. 177v.

⁶ Thury, A török hódítás kezdete, 563.

⁷ Kupelwieser, *Die Kämpfe*, 199.

⁸ Perjés, Mohács, 122–34; 146–147.

⁹ Perjés, Mohács, 122–124.

¹⁰ Perjés, Mohács, 140.

¹¹ Káldy-Nagy Gyula: *Szülejmán*. Bp., 1974. 42.

¹² Pálffy, A magyar királyság és a Habsburg-birodalom, 40. Fodor Pál: „A Bécsbe vezető út. Az oszmán nagyhatalom az 1520-as években”. In: U : *A szultán és az aranyalma*. Bp., 2001. 363–391. 370.

¹³ Szakály, Nándorfehérvár, 100.; Szakály, A mohácsi, 123–24.; Fodor, Magyarország és a török hódítás, 22–23.; Barta Gábor: *A Sztambulba vezető út (1526–28)*. Bp., 1983. 80–81., 86., 220.; U : „Az országút szélén vetett vita”, *Magyar Tudomány* 25/87 (1980) 2: 113–121.; Fodor, A Bécsbe vezető út, 364., 370.; U : „Egy ország, melyet senki sem akart. Az Erdélyi Fejedelemség születése”, In: Fodor, A szultán és az aranyalma, 392–398. itt 394.

Dzsánberdi Gazáli/Al-Ghazali vezette felkelés leverése el tt, 1520 novemberében elhatározta, amint arról az 1521. évi fethnámé tanúskodik. (Perjés szerint erre a döntésre csak 1521 januárjában került sor.)¹⁴ Az új szultán egyértelműen a háború pártján állt, a békeajánlatot csupán rutinszerű aktusnak szánta, épp ezért semmi olyasmit nem követelt, ami az ország szuverenitásával összeegyeztethetetlen lett volna.¹⁵ Kosáry Domokos és Kubinyi András is eleve irracionálisnak ítélte azt, hogy a török ajánlatot tegyen, s adófizetés és csapatai átengedése fejében inkább a Habsburgokkal nézne szembe.¹⁶ Kulcsár Péter összefoglaló munkájában nem osztotta, hogy létezett volna ilyen új békefeltétel 1521-ben.¹⁷ A mai kutatók közül B. Szabó János úgy fogalmazott, 1521-ben a régi, 1519-es fegyverszünetet kívánták megújítani,¹⁸ s Papp Sándor sem hiszi, hogy Magyarország csak adófizetés révén nyerhetett volna békét.¹⁹ Pálosfalvi Tamás úgy vélekedett, a követ valószínűleg változatlan feltételek mellett ajánlotta a fegyverszünet meghosszabbítását.²⁰

1. Források

Nézzük meg a követjárásról és a feltételezett új feltételekről milyen források maradtak fenn, amikre a fenti nézetet alapozni lehet. Az új szultán követe, Behrám csausz Magyarországra érkezését 1520. december 10-én adta hírül a velencei követ: a híradásban azonban semmi más nem állott, legfeljebb annyi, hogy arra, hogy békét kíván kötni, nem kapott választ.²¹ A legközelebbi információ az, hogy a velencei követ szerint 1521 januárjában „visszatartották” a követet, Budán rizet alatt áll, nem mehet sehová.²² Még februárban is azt jelentette, a török követet „nem siettetik”, s várják a keresztény fejedelmek válaszát.²³ Egyéb eredeti diplomáciai adatok, primér források nincsenek. Furcsa, hogy sem birodalmi, sem lengyel, sem szentszéki híradások nem szólnak egy ekkora volumen kérdéssről, ezért nem marad más, mint az, hogy lássuk, elbeszél források terén mire támaszkodhatunk.

Az egyedüli olyan hazai forrás, mely korabeli és megbízhatónak mondható, illetve belső információkkal is bír, valamint szól a feltételekről, Ludovicus Tubero. Egyedül a dalmát krónikás írt arról, hogy Szülejmán „szószólót küldött a magyar királyhoz, hogy békét kérjen [...] úgy vélte, meg kell újítani a magyarokkal a szövetséget, követséget küldve, *ugyanolyan feltételekkel*, amilyenekkel atyja, Szelim kötötte velük. [...] Amikor azonban a magyarok, [...] a követet jogtalanul, a népek joga ellenére visszatartva egy ideig nem adtak

¹⁴ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 38., 43.; Fodor, A Bécsbe vezető út, 370., U : „A szimurg és a sárkány. Az Oszmán Birodalom és Magyarország (1390–1526)”, In: *Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon*. Szerk. Veszprémy László. Bp., 2008. 45–64. [Fodor, A szultán és az aranyalma kötet oldalszámait használom: itt 29.]; Thúry, A török hódítás, kezdete, 373–374.; Perjés, Mohács, 148.

¹⁵ Szakály, Nándorfehérvár, 100.

¹⁶ Kubinyi, A mohácsi csata és elzményei, 181.; Kosáry, Magyar külpolitika, 50–78., különösen 65–68.

¹⁷ Kulcsár, Jagelló-kor, 166.

¹⁸ B. Szabó, A mohácsi, 20.

¹⁹ Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom, 68.

²⁰ Pálosfalvi, Nikápolytól, 181.

²¹ „[...] eri zonse li a Buda vno ambasiator dil Signor Turcho, venuto per far paxe e trieue come voi quello Re, la Signoria havesse fato orator al Turco senza sua participation, come lera venuto uno orator dil Turcho di qui per voler far paxe o trieue con questo Signor nuovo, come a Soa Maesta pareva; et che lui non pareva; et che lui non li volea risponder”: Wenzel, Sanuto, III. 193–194.; Sanuto, XXIX. 515–516.

²² „[...] orator Turcho e ancora qui, sta in vna caxa assa bassa, con custodia ne poi ussir di caxa”: Lorenzo Orio jelentése. Wenzel, Sanuto, III. 197.; Sanuto, XXIX. 621.

²³ Orio jelentése: 1521. feb. 8.: „Et mandaua do oratori a Soa Maesta, ai qual faria replichar. Scriue, lorator dil Signor Turcho e qui non espedito, si aspeta la resolution dila dieta, et la receputa di Signori Cristiani. Wenzel, Sanuto, III. 201; Sanuto, XXIX. 672.

választ, minthogy elhatározásuk bizonytalan volt, hiszen nem állt szándékukban a törökkel sem békét kötni, [...] sem pedig [...] hadat viselni nem mertek vele”.²⁴

A Mohács-után keletkezett elbeszél forrásokat – melyek „zöme jóval későbbi és nem mentes a tendenciózus állításoktól”²⁵ – részletesen áttekintette a történetírás, e helyütt csupán a legszükségesebbeket foglalom össze. A követjárásról nem szól Brodarics sem Szerémi, a Verancsics-gyűjtemény egyik szövege, a *Memoria Rerum* hírt ad ugyan a török követéről, de nem szól semmilyen feltételről: a szultán „jeles követet kikölde az magyar királyhoz, Lajos, hogy vele örökvaló frigyet szerzene”. „A király a békét „meg is mívelt[e] volna, ha az római papa nem ellenzette volna”.²⁶ A Zay Ferencnek tulajdonított – igaz, szerzője részben vitatott – *Az Landerfejrívár elveszésének oka e vót és így esött* évtizedekkel később keletkezett mű viszont szól a követjárás feltételéről is. Itt már két csaszáról esik szó: a „török császár az atyjával való békességet megújítaná [...] kíván vót és kéret vót az országtól és királytól adót, [a király...] az követeket haza nem eresztette volna, nem akarnak neki sem választ tenni hanem vetik [...] részét alá”.²⁷ A még később alkotó Istvánffy Miklós semmilyen új békefeltételről nem szól, csupán arról, Szülejmán az apja által „kötött frigyet megtartani végezte volna, jelenti vala, [...] az egymás között való békességet [...] megtartaná és tisztelné”; igaz, „álnokuk kéri a frigyet”.²⁸

A török történetírók közül egy sem ad konkrét információt a békefeltételekről. Szülejmán naplója és a török történetírók közül Ferdi egyáltalán nem is említi a békeajánlatot. Akik hírt adnak róla, azok – sem Lütfi pasa, sem Dzselaalzade Musztafa – nem mondanak mást azon kívül, hogy Szülejmán meg akarta újítani a békét. Lütfi arról szól a magyar király szegte meg a régi, Szelimmel kötöttet, azaz nem új béke kötéséről beszél. Dzselaalzade „a béke és a barátság alapjainak lerakásáról” szól.²⁹

Mivel a narratív források sem vezetnek messzire, mielőtt rátérnénk az eddig kevésbé ismert nyugati forrásokra, nézzük meg, mit foglalt magában az 1519-es béke, amit elviekben meg akartak újítani. Milyen feltételei voltak, s így a feltételezett 1521-esek mennyiben, miben voltak újak? Továbbá, az 1519-et megelőző oszmán békéknek milyen feltételei voltak? Mit jelentett a korabeli diplomáciában a követ várakoztatása, feltartóztatása, vagy Dzselaalzade szavaival élve az, hogy „tisztességes fogadásában hiányt tanúsítottak”?

Ismert, hogy a magyar követ Bélay Barnabás szörényi bán hosszú évekig élvezte a szultán vendégszeretetét, mire a Porta hajlandó volt vele szóba állni és újra békét kötni.³⁰ Az 1519. március 28-án létrejött megállapodás már tartalmazta azt a klauzulát, hogy a király beleegyezése esetén a török csapatok átvonulhatnak az ország területén.³¹ A Kubinyi András által idézett HHStA Maximiliana-béli dokumentum szerint 300 lóval és ugyanannyi

²⁴ „[...] quia Salomon miserat oratorem ad Regem Hungarorum, pacem petitum [...] cogitaret [...] cum Hungaris foedus, iisdem conditionibus renovandum, missa, ut supra dictum est, legatione, duxit, quibus pater Selynes cum illis fecerat [...] sed cum Hungari, [...] Legato contra ius gentium retento, nullum aliquamdiu responsum, utpote consilii capiendi incerti, dedissent, neque enim pacem cum Turca componere in animum inducebant, [...] neque [...] bellum cum eo gerere audebant”: Tubero, *Feljegyzések*, XI/1. 285. XI/2. 288.; Tubero, *Commentarii*, XI/2. 360.

²⁵ Fodor, *Magyarország és a török hódítás*, 39.

²⁶ *Memoria rerum*, 20.

²⁷ *Az Landerfejrívár*, 6., 8.

²⁸ Istvánffy, VI. k., 166–167.

²⁹ Legutóbb Papp Sándor foglalta össze: Papp, *Magyarország és az Oszmán Birodalom*, 68–69.; Thury, *Török történetírók*, I. 282.; II. 6., 42.; 120–121.

³⁰ Papp, *Magyarország és az Oszmán Birodalom*, 65.; E. Kovács, *Jajca*, 91. „Belay, banum nostrum Zewreniensem, apud suam Cesaream maiestatem existentem”: Alsó-Szlavóniai, n. 177.

³¹ „si vellet Cesarea maiestas, ad regnum illius principis ire, sique esset iter per terram maiestatis nostre regie hoc tempore sine scitu maiestatis nostrae regiae, per terras maiestatis nostre non possit nec per se transire, [...] vel confiniatores et subditos exercitum mittere, per bassas, zansakos mittere occulte vel aperte et maiestas nostra similiter faciat”: 1519. márc. 28.: DL 24 393.; Alsó-Szlavóniai, n. 177.

martalóccal támadhatnak az országon át.³² Az adófizetés azonban sohasem került szóba. Az átvonulás mindazonáltal nem volt újdonság. A Mátyás és II. Bajazid között 1488-ban kötött szerződés egyik pontja éppen az volt, hogy a török sereg, ha „más országok gyaurjai ellen tör, a magyar király tudta nélkül a királynak az országán át ne haladjon”, vagyis a szultán „testvére” tudtával elviekben áthaladhatott.³³ A következő, 1503-as szerződésben – igaz, annak fennmaradt szövege hiányos – nincs már ilyenről szó.³⁴ 1510-ben ezt meghosszabbították egy évvel, majd 1511-ben újabb öt évre megkötötték, de egyik sem szól átvonulásról. Új feltételek annyiban kerültek szóba, amennyiben Szelim szultán annyit követelt, hogy a szerződésbe ne vegyék bele a keresztények oldalán Miksa császárt.³⁵ Az 1513-1518 közötti török-magyar viszonyról és a békétárgyalásokkal korábban foglalkoztunk. Szelim hivatalosan nem kötött békét, de 1516-ban és 1517-ben is meg akarta újítani a még mindig magánál tartott magyar követet.³⁶ 1518-ban az sem volt szokatlan aktus, hogy a bácsi országgyűlésen a török követnek nem adtak azonnal választ – csupán ez alapján nem lehet arra következtetni, hogy olyan új feltételek megtárgyalása miatt halasztódott a követnek adandó válasz, amely döntő változást hozott volna a török-magyar kapcsolatrendszerben.³⁷ Itt sem merült fel az adófizetés kérdése, hanem csak mint 1521-ben is, a magyar kormányzat az álláspontját akarta egyeztetni a pápával, a császárral és a lengyel udvarral.³⁸ A „visszatartás” a korabeli török-magyar viszonyban úgy látszik nem tekinthető szentségtörésnek, a diplomaták várakoztatásának a Portánál még a bizánci időkben és hagyományokból örökölt szokásrendszere volt. 1518-ban a velencei követ teljes természetességgel beszél arról, hogy ahogyan a magyar király embereit Konstantinápolyban tartották fel, három török követet a magyar király tartott „rizetben”, s „senki sem beszélhetett velük”.³⁹

Számunkra úgy tekinthető, a magyar udvar nem azért halogatta a követnek adandó választ, mert „megijedt” volna az egyezmény súlyos, új feltételeitől, hanem a háború vagy béke ügyét kívánta eldönteni, de attól tette azt függvé, hogy a nyugati hatalmak milyen segítséget ajánlanak, ezért is indította II. Lajos követeket és írt leveleket Európa fejedelmeihez. A béke egyszerű aláírása ugyanis nem oldotta volna meg azt a helyzetet, hogy a török békeidőben is folyamatosan beüt a határmenti területekre, a követküldéssel egyidőben Boszniában Jajcát és a Temes-vidéket szorongatja. A fegyveres nyomás Szelim halála előtt kezdődött, a háborúpárti nemesség egyre inkább a támadás megindítása mellett volt. Lajos 1520 végén már a háborúra készült.⁴⁰ Meg kell néznünk tehát valójában mi áll az 1521-es év tavaszának, nyarának diplomáciai levelezésében, mi volt valójában a magyar kormányzat szándéka.

A követjárás tekintetében kézenfekvő még megvizsgálni azon rendelkezésre álló diplomáciai forrásokat – II. Lajos a pápának, Velencének, a Habsburgoknak írott leveleit, valamint követutasításait és követeinek jelentéseit, melyek 1521-ben, már a feltételezett ajánlat után íródtak –, arra keresve bizonyítékot, hogy tettek-e a felek egyáltalán utalást a törökkel folyó vagy folytatott tárgyalásokra, vagy arra, esetlegesen megváltoztak a béke feltételei. Ha igen, az lenne a kézenfekvő és logikus, ha II. Lajos és a magyar kormányzat kihasználja a kezében lévő kártyát, és azzal próbál meg nyomást gyakorolni a nyugati

³² Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 66.

³³ Hazai, Topkapu, 295

³⁴ 1503: a béke teljes szövege nincs meg, csak hiányosan: DL 30 498.; Jajca, n. 106. Február 22-én csak az elzetes békepontokat foglalták írásba, majd a véglegeset augusztus 20-án ratifikálta a magyar király, de szultán csak november 5-én fogadta el. Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom, 65., 62–63.; Az 1503-as békét hét évre kötötték: Fodor – Dávid, Magyar-török békétárgyalások, 194.

³⁵ Fodor – Dávid, Magyar-török békétárgyalások, 207.

³⁶ Fodor – Dávid, Magyar-török békétárgyalások, 215., 219.

³⁷ B. Szabó, A mohácsi, 23.

³⁸ Kosáry, Magyar külpolitika, 116–17.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 148.

³⁹ „[...] tre oratori turchesci, quail erano tenuti con custodia de li et niun li palava”: Alvise Bon jelentése: Balogh, Velencei, XXXIII.; E. Kovács, Jajca, 94.

⁴⁰ Szabó, Országgyűlések, 45.

fejedelmekre, hogy lebegteti annak a lehet ségét, kénytelen behódolni a töröknek, békét kötni és átengedni a szultán er it Európa felé. Végigtekintve a király segélykér levelein, melyeket a Nyugatnak már a Nándorfehérvár felé közeled törökkel szembenézve írt, érthetetlen lenne, ha nem használta volna ki ezt az „adut”, s nem kísérelt volna meg minél több pénzt kisajtolni a nyugatiakból. Már ha valóban lett volna a kezében ilyen „ász”. Egy ilyen horderej kérdés – hogy a magyarok azt latolgtatják, adót fizetnek és átengedik a törököt a Birodalom felé – bizonyára nem maradhatott volna visszhang nélkül a kor diplomáciai irataiban.

A legérdekesebb talán a velencei követjelentések hallgatása az ultimátumról. Ha már egyszer jelentette a budai ügyviv , a Signoria figyelmét aligha kerülhette volna el, ha a török követ ilyen feltételeket támaszt. A velencei követjelentésekkel is csínján kell azonban bánni, mert igazán azok az értesülések bírnak hitellel, melyeket a titkárok napi híradásaikban, valóban az adott id ben jelentettek. Az ún. zárójelentéseik, követi megbízatásaik lejártával készített összefoglalóik viszont nem teljesen biztos, hogy a valóságot tükrözik. A Balogh István által közzétett beszámolók – Lorenzo Orío és Francesco Massaroé is – ilyen végjelentések 1523 végér l, így azokat két évvel korábbra vonatkoztatva legfeljebb közvetett információként áll módunkban elfogadni. Az is furcsa, hogy maga a követ, Lorenzo Orío a zárójelentésében már nem is közli a követjárást és a csasz fogvatartását, pedig két évvel el tte maga írt Behrárn fogadásáról. Nem tartotta volna említésre méltónak, ha valóban tudatában van a nagy horderej feltételeknek?⁴¹ Helyette titkára, Francesco Massaro zárójelentéséb l tájékozódhatunk, ami azonban ugyancsak két évvel az események után született. Massaro jelentése arról árulkodik, hogy a magyarok azért „húzták-halasztották a békekötést”, mert Velencét l 80 ezer dukátnyi segélypénzt követeltek. A titkár úgy látta, Szülejmánt nem is ellenséges szándék vezérelte, csupán az, hogy „rendezhesse itteni ügyeit”. Megengedi, hogy a szultán csak a meglév békét akarta meger síteni.⁴² De hogy milyen békét, azt sajnos nem részletezi. Ha részletesebben górcs alá vesszük, kiderül, mit érthettek félre a kutatók Massaro jelentéséb l. nem Magyarországról mondja, hogy „készek arra, hogy sarcot fizessenek a török szultánnak”, hanem *a horvátokról*.⁴³ Meg is magyarázza, miért. Feltehetően 1521 el tte vonatkoztatva írta, „elküldték a scardonai püspököt, mint saját követüket”, [Velencébe] azzal az üzenettel, „hogy amennyiben nem segítenek nekik, k megengedik annak [a töröknek – B.A.], hogy Magyarországon keresztülvonuljon, nem tör dvén azzal, hogy kit fog megtámadni és kinek okoz károkat”.⁴⁴ Az ezt megelőző mondat alanya az, hogy a magyarok („hongari”), s ezt a következő mondatra vonatkoztatva is érti – [k] „békét kötöttek volna a törökkel” („i haveriano facto pace con il Signor Turco”), és ezért „ k” elküldték a scardonai püspököt követként Velencébe. Itt Massaro csúsztatásáról van szó, hiszen korábban maga mondja, hogy „Horvátországban vannak viszálykodások”, és a horvátok „kész[ek] arra, hogy sarcot fizessen[ek]”, nem pedig Magyarország. A követ Perjés szerint egyszer en csak felcserélte, összekeverte a két kifejezést, szerintünk inkább tudatosan csúsztatott.⁴⁵ Szinte köztudott, hogy Massaro igen komoly el ítélettel viseltetett a magyarok

⁴¹ Balogh, Velencei, XXXVII–XLVI.

⁴² „[...] Il Signor Turco [...] mando oratori al re di Hongaria [...] domandando pace per stabilir le cose sue [...] síché protraseno ditta pace in longe”: Massaro: Balogh, Velencei, XLVII.

⁴³ „[...] in Croatia [...] consultavano di farsi tributari di esso Signor turco”: Massaro: Balogh, Velencei, XLVII.

⁴⁴ „Unde hanno destinato il reverendo episcopo Scardonese orator suo [...] praecipue a la Signoria nostra, [...] ad protestarli che se la non li aiuterá i farano ancora loro pace, senza dir altro, dandoli il transito a danno exitio de qualunque si sia”: Massaro: Balogh, Velencei, LXIV. Thomas Niger/Nigro/Negri vagy Toma Mr i /Crni több velencei és római útjáról tudunk. 1524. május 10-én a velencei szenátus el tt jelent meg a scardonai püspök, aki Klisszába a pápa által küldött segélyeket eljuttatta, útban volt Rómába, hogy köszönetet mondjon. Bessenyei, Fejedelmi, 46. Római útja el tt: 1523. dec. 15. e.: Brodericus, Epistulae, n. 26.; 1520 júliusban is meg Rómába. AT V. n. 314.

⁴⁵ Perjés, Mohács, 141.

irányában,⁴⁶ de az is lehet, hogy csak egybemosta a Horvátországról nyert információkat. Saját „f nőke”, Lorenzo Orio jelentését értette félre, ugyanis már 1521 elején jelezte, hogy a horvát urak egy része, Frangepán Bernát és Korbáviai János vezetésével – mivel a török már 1520-ban a birtokaikat pusztította – azzal fenyeget zött, ha nem kap segílyt, a töröknek adót fog fizetni.⁴⁷ A horvát nemesekről, az különutas akciójukról van szó, k küldenek követet, éppen „sajátjukat” – talán ezért is hangsúlyozza, hogy „orator suo” –, a horvát származású Thomas Niger scardonai püspököt a Signoriához és Rómába.⁴⁸ A horvát urak egy lést is tartottak Zágráb mellett, és tárgyaltak, hogy alávetik-e magukat a töröknek.⁴⁹ Niger ugyan utazott a Magyar Királyság követségében is korábban, de most nem II. Lajost képviselte.⁵⁰ Thomas Niger volt ugyan 1521 márciusában Velencében, de a megbízást a „horvát uraktól” kapta, akik a töröknek való behódolással fenyeget ztek.⁵¹ Sebenicói követjelentések január elejét l kezdve közlik, hogy a püspök a horvát urakkal, „Korbáviai Jánossal és a Frangepánokkal tárgyalt, akik nem akarnak ellenállni a töröknek”, így a pápához és a császárhoz fordulnak. Mindeközben azonban Frangepán Bernát – aki a magyar királyt is ezzel fenyegette meg, s Budán is el adta ultimátumát – kett s játékot játszva, a velencei hírek szerint a boszniai pasával a Nándorfehérvár elleni hadjáratral szinte egyid ben meg is egyezett.⁵²

A velencei híradásokon kívül e kontextusban kell értelmeznünk egy másik híradást, amely alapot adhat a szabad átvonulás és az adófizetés teóriájához. Az 1521-es német birodalmi gy lésr l szóló, Konrad Peutinger, Augsburg város követe által készített feljegyzések valóban tartalmazznak olyasmit, hogy a török szabad átvonulást kért – de Horvátországon keresztül. Ha részletesen megvizsgáljuk értesüléseit, látjuk, azok onnan származhattak, hogy a horvát urak és f papok azzal fenyeget ztek, ha nem kapnak segílyt, adót fizetnek a töröknek, hiszen ket már korábban azzal az ajánlattal csábították, hogy engedjék az oszmán er ket átvonulni.⁵³ Peutinger félreérthette ezen értesüléseit.

A horvátoknak a török felé kacsingatása és egy esetleges átvonulás engedélyezése már 1520 végén felmerült. A horvátok már az 1521-es Reichstagra is külön követet küldtek,

⁴⁶ Pl. „a magyarok általában a világ legrosszabb fajtája”. Massaro: Balogh, Velencei, LXII.

⁴⁷ Külön kiemelik például Erd dy Péter várainak pusztítását: „Avisa esser venuto nove, come Turchi in Corvattia hanno fate gran prede e danni; et maxime ali castelli dil Conte Piero nepote di dito Reverendissimo Strigoniense; et etiam diti Turchi aver fato gran danni sul territorio di Sibinico terra dila Signoria nostra; et come erano atorno Clissa”: feb. 13.: Wenzel, Sanuto, III. 197.; S t, Erd di Simon zágrábi püspök alkudozik a törökkel: Margalits, Horvát, I. 328.; Korbáviai János is: „Conte Zuane di Corbavia si vuol acordar con Turchi”: Wenzel, Sanuto, III. 197. A velencei követeknek Bakócz is elmondta Frangepán és Korbáviai árulását: „Poi disse aver auto nova, il Conte Bernardin di Frangipani con li altri di la Crovattia, e il Conte Zuane di Corbavia aver fato insieme conjuration di farsi tributarii al Turcho”: Wenzel, Sanuto, III. 202.; „[...] dil Conte Bernardin Frangipani con alcuni altri per nome di quelli Signori Coruati, per dir, si non arano ajuto, si tarano tributarli dil Turcho”: Wenzel, Sanuto, III. 209., 211.

⁴⁸ Niger már 1519-ben is a horvátok külön követeként járt el. Margalits, Horvát, I. 202.

⁴⁹ „[...] signori di Corvattia fano gran conventi verso Zagabria per tratar di farsi feudatarii dil Signor turco, videlicet el conte Bernardin Frangipani, il cone Zuane di Corbavia et el conte Nicoló”: Sanuto, XXX. 48.

⁵⁰ „[...] per il che li prediti hano mandato soi nontii a questo Re et ala Signoria vostra, etiam al Papa”: Wenzel, Sanuto, III. 202.

⁵¹ Február: „[...] è venuto de li lo episcopo di Scardona, qual è stato in colloquio con li altri bani e il conte Zuan di Corbavia et li Frangipani, quali vedendo non poter resister a turchi, si voleano dar al Papa o a l’Imperator”: Sanuto, XXIX. 643.; Márc. 17.: „Vene in Colegio il Reuerendo domino Tomaso Negro Episcopo di Scardona, il qual va a Roma, et porto lettere di credenza di quelli Signori Corvati, pregando la Signoria li ajutino, aliter prendono partito di farsi tributarij al Signor Turco [...] e come va a Roma dal Papa a questo effetto”. Wenzel, Sanuto, III. 203.; Margalits, Horvát, I. 202.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 108.

⁵² „[...] il Conte Bernardini Frangipani, si hauia fato tributarli al Turco”: Orio jelentése, 1521. ápr. 19.: Wenzel, Sanuto, III. 208., Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 108. Mi több, maga is dúlta ellenfelei, az Erd diek birtokait: Frangepán, II. n. 328.

⁵³ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 108., Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 168., Kosáry, Magyar külpolitika, 63.

lehetséges, hogy Frangepán Kristóf képviselte ket, aki jóval a magyar követség megérkezése előtt ott volt Wormsban. Már Nigier scardonai püspök küldetésénél is közlik a sebenicói jelentések, hogy a császárhoz is követet küldenek a horvátok, elképzelhet, hogy Nigier mellett Frangepán – a különutas tárgyalások fejének, Bernátnak a fia – ment a Birodalomba.⁵⁴ Ha felszólalásáról nincs is konkrét adat, annyi bizonyos, hogy a Reichstag külön foglalkozott a horvát ügyel, még március elején. A horvátok jóval a magyar követség megérkezése, március 24. előtt a Reichstag elé tárták, hogy hetven éve szenvedik a török pusztítását, és segélyért folyamodtak. Eladták, hogy k a kereszténység véd bástyája („als bolwerk und vormauren”), s szinte mire megérkeztek a magyar követek, „kiénekelték a sajtot” a szájukból.⁵⁵ Frangepán a gy lés elé tárhatta, ha másként nem, informálisan, hogy akár ki is egyeznének a törökkel. A császár hírszerzése is ismerhette az éppen folyó horvát ügyeket, s tudhatott a Velencébe és a pápához küldött követükr l. A Frangepánokat és a többi horvát f urat többször csábították a törökök kiegyezésre és a csapatok átengedésére, ez benne volt úgymond a leveg ben, amit a velencei követjelentések és a Reichstag valamint a császári udvar értesülései is gyakorta az egész Magyarországra vonatkoztathattak. Frangepán a magyar korona alattvalója is volt, így amit mondott, sosem csupán a horvátok hangjának számított. Így moshatta össze Peutinger a horvát „kiugrási” kíséreltet a magyar segélykéréssel – amelyben azonban soha nem volt benne a horvátok által szinte rutinszerű en ismételt átengedés feltétele.

A birodalmi diplomáciai iratok ennél jóval kisebb jelent ség mozzanatokat is megemlítenek. Éppen ezért különösképpen meg kell vizsgálnunk itt az 1521-es worms birodalmi gy lésre küldött magyar követség – Girolamo Balbi és Werb czy István – megnyilvánulásait.⁵⁶ (Érdekes kérdés, hogy ha már decemberben érkezett a török követ, ha valóban olyan sürget intézkedést igényeltek a békefeltételek, a magyar vezetés miért késlekedett, hogy követet küldjön a Reichstagra. A rendi gy lést ugyanis már január 27-én megnyitották, Werb czyék mégis csak február végén indultak útnak, amikor a török végek hadai, Lajos Brandenburg Györgynek írt segélykér levele tanúsága szerint, már Jajcát tervezték ostrom alá fogni.⁵⁷ Be is következett, amit l tartottak, hiszen valóban zár alá vették az er döt 1521 elején, de Keglevich Péter helytállásával felmentették a véd k.⁵⁸) A worms gy lésen fennmaradt magyar beszédek azonban nem utalnak semmilyen új békefeltételekre. Hieronymus Balbus/Girolamo Balbi 1521. április 3-i beszéde fennmaradt, nyomtatásban is megjelent.⁵⁹ Kézenfekv lett volna, hogy a királlyal évtizedek óta bens séges viszonyban

⁵⁴ Frangepán Kristóf már el tte, 1520-ban birodalmi szolgálatot vállalt, V. Károly nevezte ki Gradisch és Meran kapitányává. Frangepán, II. n. 317. Róla Sanudo annyit mond, 1521 februárjában elhagyta Wormsot és Friaulba ment („a Vormantia [...] il conte Cristoforo Frangipano e partito di qui per venir in Friuli”), amit a DRTA Jüngere Reihe is meger sít „még többen jönnek” a Reichstagra. „Die Abreise des Grafen Frangipani. Es kommen noch immer Fürsten und andere auf den Reichstag, der auch eine Sitzung abgehalten hat”: DRTA Jüngere Reihe II. 790. 4. j.; Sanuto, XXIX. 667.; Martin, II. Lajos, 6.

⁵⁵ „Die von crabaten beclagen sich, wie sie itz meher dan 70 jah von Turken zum dicker mal uberzogen, beraubt, verprent und verheret seien worden, sie, ire wiber und kind hinweg und zum aller schenlichsten geschleuft und gehalten haben. Dwil sie noch etlich schlofs und feste haben, bietten sie cristlichem glauben zu nutz und gute innen mit etlicher ardalari, buxen und pulver zu hilf komen, wollen sie als bolwerk und vormauren Deutscher nation ire lib, leben und gut darzu zu strecken sich nit bevilen lassen.” 1521. márc. 2.: DRTA Jüngere Reihe II. 810–811.

⁵⁶ Kubinyi, Werb czy, 79.

⁵⁷ A magyar követség megbízólevele csak február 14-én kelt. DL 105 256. (II. Lajos, manu propria). Kiadva fakszimiléje, regesztá: Sommer, Balbus, I. 590.; illetve DF 287 430. (II. Lajos, manu propria); Werb czy azonban még 24-én is Esztergomban volt. Martin, II. Lajos, 4., 8. II. Lajos Brandenburg Györgynek: 1521. feb. 14.: DL 38 069.; Szerbia, n. 476. A velencei ügyviv februárban jelentette, hogy Wormsba mennek. Sanuto, XXIX. 672.; Ortvy szerint március elején indultak el. Ortvy, Pozsony, III. 226.

⁵⁸ Jajca, nos. 222., 226. Brutus, Ungaricarum rerum, V. 50–53.; Tubero, Commentarii, XI/2. 359., Tubero. Feljegyzések, XI/2. 285.

⁵⁹ Knauz, Balbi, 98.; Ortvy, Pozsony, III. 226–27.

lév királyi titkár és titkos tanácsos,⁶⁰ a Jagellók diplomáciájának egyik m vel je és ismer je említést tett volna egy ilyen, nem kis jelent ség kérdésr l. Oratiója azonban nem közöl semmi ilyesmit.⁶¹ Jóformán olyan általánosságokat mond, hogy Magyarország a 150 éves h si harc után elgyengülve már nem bírja tovább, idegen segély nélkül nem állhat ellen. Hírek szerint a török fegyverkezik, és az ország lerohanására készül. A keresztény fejedelmek viszályai miatt nemcsak Konstantinápoly, hanem Róma elvesztését l kell tartani.⁶² A németek hiúságára igyekszik hatni. „Az igazi, az si német er — úgy mond — már rég elenyészett. Ti nem vagytok többé azok a germánok, kik harci dics ség tekintetében a rómaiakat elérték, s t talán felül is múlták”.⁶³ De az ékes szónoklat hatás nélkül maradt. Ha hajánál fogva akarunk el rángatni valamit, akkor is csupán egyetlen homályos utalás áll a rendelkezésünkre, amit, ha nagyon akarjuk, érthetünk úgy, hogy „elfogadjuk a feltételeket”, igaz úgy is, hogy az egyszer en meghódítanak bennünket a pogányok: „Mi lehet szégyenteljesebb, visszataszítóbb, mint a törököt szolgálni?”⁶⁴ Egy másik helyen arról szól, mi lesz, ha a birodalomba törnek be a törökök? Ha a németek nem állnak most ellen, akkor már csak a saját országukban állíthatják meg a pogányt.⁶⁵ rájuk hárul éppen ezért a kereszténység védelme. Ez közvetetten utalhat átvonulásra, de általánosan is érthet . Követeink konkrétan azonban nem szóltak ilyesmir l, pedig, Kosáryt idézve, „riadtan, sürges en, drámai hangon igyekeztek segítyt szerezni”.⁶⁶

Rendelkezésünkre áll még Balbi V. Károlyhoz írott epigrammája, de ebben sem szól a kérdéses ajánlatról, csak buzdítja a nagy Caesart, hogy szabadítsa a kereszténységet Mahomet szektájától.⁶⁷ Nem közöl újabb adalékot az április 5-én Wormsból a mantovai rgrófhhoz küldött tudósítás sem.⁶⁸ Magyarország törökkel kötend fegyverszünete egyedül akkor kerül terítékre Wormsban, amikor a magyar követek április 15-én felkeresték a gy lés választmányát, és el adták – Fraknói szerint Werb czy⁶⁹ –, hogy nem id zhetnek tovább, mivel jelentést kell tenniük az április végén kezd d országgy lésnek. E gy lésnek az a

⁶⁰ „secretarius cancellarius nostri”: 1521. feb. 14.: DL 105 256. (II. Lajos, manu propria)

⁶¹ „Ungarn, das seit 150 Jahren mit ihnen im Kampf liegt und sie bisher von der übrigen Christenheit ferngehalten hat, kann ihnen nicht länger ohne fremde Hilfe widerstehen”: DRTA Jüngere Reihe II. 758.; Balbi (Hieronymi) *Oratio in imperiali conventu Bormaciensi coram divo Carolo caesare ac principibus totius imperii, die tertia Aprilis 1521 per incliti regis Hungariae ac Bohemiae etc. oratores habita*. Wien, Johann Singriener /Singrenius, 1521. – 4° [16] fos. OSzK, App. H. I. 145.; Másik kiadás: *Oratio habita in imperiali conventu Vuormaciense de tertia Aprilis M.D.XXI. Per incliti regis Hungariae et Bohemiae oratores. sine loco, sine typographo*, 1521. OSzK, RNYT. Az eredeti kiadás hozzáférhet :

[http://books.google.hu/books?id=VJTAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=opera+poetica+balbi&hl=hu&sa=X&ei=x1MfUpfeB7T74QSRm4DQBw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false]; Kiadva: Balbi, Opera, I. 547–61.; Katona, Historia critica, XIX. 242–63.; Georgius Pray: *Annales regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII ad annum MDLXIV. deducti ac maximam partem ex scriptoribus coaevis, diplomatibus, tabulis publicis et id genus litterariis instrumentis congesti*. Viennae, 1763–64., 1766–67., 1770. I–V. 46–52.; Sommer, Balbus, I. 541–65.; Martin, II. Lajos.; Berzeviczy Egyed: „Magyarország az 1521-iki wormsi birodalmi gy lésen”, SZ 39 (1905) 452–56.

⁶² Balbi, Opera, I. 552.; Hopp, Antemurale, 60.

⁶³ Fraknói Vilmos: „Werb czy István a mohácsi vész el tt”, I–II. közl. SZ 10 (1876) 437–69., 597–639. itt I. közl. 466.

⁶⁴ „[...] quid enim foedus, quid abominabilis dici potest, quam Christianos Turcis servire?” Katona, Historia critica, XIX. 247.; Balbi, Opera, I. 550.

⁶⁵ „[...] Pannonia in Turcarum redacta, duriore forte omne illud incendium quodmodo in aliena regione facile potestis extinguere, latius effusum, in diesque maiores flammarum vortices evomens, in vestros agros, urbes, domos suscipere cogemini. [...] de medio sublatis circa Germaniae praecordia versari infesta [...] arma concutere possint [...] sis facturus accessionem maximo isti tuo imperio”: Balbi, Opera, I. 554.

⁶⁶ Kosáry, Magyar külpolitika, 65.

⁶⁷ „Nonne satis saevit Mahometi secta nefandi? Nonne satis Scythico tartarus orbe nocens? Hoc derat? nostras in viscera vertere vires?”: [Balbus: Ad divum Caesarem epigramma]: *Divo Carolo Caesari Semper Augusto*. Martin, II. Lajos, 17.; Sommer, Balbus, I. 544.

⁶⁸ DRTA Jüngere Reihe II. 838.

⁶⁹ Fraknói, Werb czy, 170. és [<http://mek.oszk.hu/05700/05752/html/03.htm#d1e2740> – 2014. március 13.]

feladata, hogy választ adjon a török követnek, aki öt hónapja „Budán van” – nem szól arról a forrás, hogy „visszatartanak”. Ezt viszont nem a Reichstag hivatalos dokumentumai közlik, hanem Augsburg követének, Peutingernek a feljegyzései.⁷⁰ Martin Aurél azt közli, hogy a magyar követek ekkor már felvetették, tanácsosabb lesz-e a törökkel bármi áron fegyverszünetet kötni.⁷¹ Ezt azonban a forrásunk nem közli. A követek ekkor már tudják, feltehetően velencei híradásokból is, hogy a szultán leverte a felkelést Szíriában, és megindítja hadait az ország ellen. Peutinger e fenti mondata után említi ugyan, hogy a török átvonulást kíván, de *nem* Magyarországon, hanem a Windische Markon és *Horvátországon* keresztül, „minden más keresztény” ország felé. A Windische Mark, azaz Krajna nem is érintheti a Magyar Királyságot, itt az augsburgi tanácsos szerint a Birodalom, illetve Ausztria hercege lehet érintett. Szóba sem kerül, hogy Lajostól ilyesmit kérnének, hiszen „csalárd módon e tárgyalásaik közepette éppen ellene készülnek”, mi több, úgy is lehet érteni, hogy éppen a Magyarország elleni támadáshoz lenne szükségük a Horvátországon keresztül való átvonulásra.⁷² Konkrétan az, hogy *mir* l kell választ adni, nem szerepel Peutingernél, de nyilván a fegyverszünetről lehet szó. A városi tanácsosnál összemósódhattak a győlésen eladott horvát panaszok és a már ekkor meglévő horvát „különutas” igények a magyar követek hivatalos álláspontjával, de a Magyar Királyság és a Török Birodalom közötti tárgyalások „különös feltételeiről” nem szól Peutinger sem. A Reichstag „hivatalos” aktái sem tanúskodnak arról, hogy a magyar követek elhozakodtak volna az „új feltételekkel”.⁷³

V. Károly a követeknek adott válaszában sem tesz említést arról, hogy a hivatalos csatornákon túl értesült volna egy békeajánlatról. Arról sem tud hivatalosan, hogy lenne Budán egy török követ. A magyar követek a császár válasza során megdöbbenve hallották, hogy az uralkodó a segélyadásról sem szól konkrétan, legfeljebb buzdítja a keresztény uralkodókat. A magyar követség szerencsétlensége, hogy éppen aznap, amikor Károly a választ fogalmazta, érkezett meg Wormsba Luther Márton.⁷⁴ A császár mindössze annyit mond, a birodalom a jelenlegi helyzetében nem tud segítyt adni. Egy év elteltével személyesen, a pápával és a keresztény fejedelmekkel hadba száll a török ellen; de ha idközben megtámadná Magyarországot a török, s mégsem indulna el a tervezett expedíció, Magyarország meg kell védje magát, amíg a birodalom nem tud teljes erejével a rendelkezésére állni. De a magyarok, ha nem bíznak abban, hogy védekezni tudnak a törökkel szemben, „köthetnek fegyverszünetet egy évre”, oly módon azonban, hogy „ne legyen az tisztességtelen, vagy ne okozzon kárt a keresztény hit és a keresztény államok számára”.⁷⁵ Ebből talán kiolvasható, hogy a császár értesülhetett a békétárgyalásokról, s

⁷⁰ „[...] das Montag vor datum (Apr. 15.) die Ungerisch potschaften vor dem grossen ansschuss der versamblung erschinen sein und haben anzaigt, si konden auf ir vorig anbringen lenger nit verharren, dan in der cron zu Ungern wer auf Georgi (Apr. 23) ain versamblungtag furgenomen, darauf von wegen derselben cron der Turkischen potschaft, so nunmalen funf monat zu Ofen gelegen, antwurt geben werden müst”: DRTA Jüngere Reihe II. 857.; Fraknói, Werbőczy, 170.

⁷¹ Martin, II. Lajos, 15.

⁷² „[...] die hett gegen Ungarischen konig von wegen des Turken ain anstand der gestalt begert, das er, Turk [...] sonst solt man ine durch Windische land und Crabaten wider all Cristen passieren lassen”: DRTA Jüngere Reihe II. 857.

⁷³ Kosáry, Magyar külpolitika, 71.

⁷⁴ Martin, II. Lajos, 18.

⁷⁵ „Responsum imperatoris: Caesarea et status Romani imperii nequeunt in presenti pro auxilio contra Turcos, hoc presenti conventu nondum concluso nec rebus imperii rite ordinatis, aliquod certum subsidium polliceri. Sperat sua Mt. ut intra spacium anni sua Mt. poterit personaliter cum Sacro Romano imperio, rege Hungariae, sanctissimo domino nostro et aliis principibus christianis expeditionem contra Turcos suscipere [...] Si hec expeditio ullis de causis non susciperetur, sua Mt. si accideret regnum Hungariae a Turcis invadi, cum totis suis ac imperii viribus illi succurrere studebit, sperans regnum Hungariae, sicuti iam multis annis non sine magna laude fecit, limites suos interim, ut consueverunt, defensuros. Quando tamen se non posse prestare confiderent, posset ipse rex Hungariae ad annum inducias cum Turcis facere, ita tamen, quod ille fidei catholicae et toti

esetlegesen abba, miszerint a béke ne legyen becstelen mások számára, beleérthető, hogy ne engedjen adófizetést vagy átvonulást a király. Konkrétan azonban nem hangzik el semmi ilyesmi. A császár nem vette komolyan a magyar segítségkérést, vagy nem hitt a békeajánlat valóságosságában, egyébként is el volt foglalva Luther ügyével és az áprilisban megüzenendő francia háborúval. A török ellen egyetlen katonát sem szavazott meg.

Időzzünk egy kicsit a helyütt az 1522-es nürnbergi birodalmi gyűlésnél is: Frangepán Bernát ide is elment, külön horvát megbízottként, a magyar küldöttséget függetlenül fel is szólalt, oratóióját VI. Adorján pápához (is) címezve.⁷⁶ A horvát nagyúr azt adta el, hogy már felszólította egy pást a török seregek átengedésére, különösen a Kulpa folyón való átkelés engedélyezésére Ferdinánd birtokai felé, s ha nem védi a várait, valamint élelem vásárlására ad lehetőséget a törököknek, a „csekély ajándék” fejében a szultán meg is értesíti birtokában. Ezt azonban elutasította, így ha nem kap segínyt, Horvátország kénytelen meghódolni.⁷⁷ Még 1522-ben is összemosták a horvát és magyar kéréseket, ezért is vették figyelembe az 1522-es birodalmi gyűlés bizottságai és a Reichsregiment tárgyalásain azt, hogy nem csak a horvátok, hanem a „magyarok és a horvátok” kiegyezésre kényszerülnek a törökkel, ha nem adnak segínyt”.⁷⁸ Így, a horvát fenyegetést már néhány nappal Frangepán beszéde után Magyarország is értették.

Kézenfekvő megvizsgálni, Magyarország a török követ érkezése után milyen tárgyalásokba bocsátkozott Velencével, amelyet talán a legtöbbet várhatta, s azok során felmerült-e az „új békefeltételek” kérdése. 1521 tavaszán, Thomas Niger küldetésével egyidőben természetesen II. Lajos is megbízta követét, Csulai Móré Fülöp királyi titkárt és egri nagyrépostot egy velencei misszióval.⁷⁹ Az tárgyalásaival kapcsolatos velencei híradások azonban nem szólnak arról, hogy a segély kiperéselése érdekében olyan fegyvereket is bevetett volna, hogy egyáltalán felvetette volna az adó vagy az átvonulás kérdését.⁸⁰ Egyedül arról szólnak a források, hogy a béke ügyében járt el, arra volt megbízatása, hogy a – régebbi – béke meghosszabbításáról tárgyaljon, s mielőtt elhatározná magát királya,

reipublicae christianae nec sibi sint inhonestae nec damnosae”. DRTA Jüngere Reihe II. 759–60.; Martin, II. Lajos, 22., Sommer, Balbus, I. 35–36.

⁷⁶ 1522. nov. 18., dec. 10. DRTA Jüngere Reihe III. 362–66.; Horvát vég helyek, nos. 123. 124.; Frangepán, II. n. 332. Beszéde még nyomtatásban is megjelent: *Bernardini de Frangepanibus, comitis Segniae Uegliae, Modrusijque etc. Oratio pro Croatia, Nürenbergae in senatu principum Germaniae habita. xij. Calendas. Decemb. An. Ch. M.D.XXIIJ.* Excidium veluti Romanae Maximus vrbi Auertit patriae sic iuga dira Comes. R. Sbrulius. H. n. OSzK Apponyi, Hungarica I. 161.; Elektronikus kiadás: Ed. Violeta Moretti. Croatiae auctores Latini inventa. (CroALa) Collectio electronic Facultas Philosophica Universitatis Studiorum Zagrabienensis. Zagrabiae, a. d. VI. Non. Iul. a. D. MMXIII.

[<http://www.ffzg.unizg.hr/klafil/croala/cgi-bin/navigate.pl?croala.162> – 2014. március 13.]

⁷⁷ „[...] Turcarum ductorem, quem bassa appellant, proprium ad me misisse nuncium, qui referret, velle eum foedus mecum et pacem inire. [...] Per ea nobis faciendum est iter in quamcunque velimus Sclavoniae, Istriae, Italiae, Germaniae partem excursiones facere. Nam solum flumen Colapis, quod leviter transfretari ab equitatu potest a principe Ferdinando tuum dividit territorium. Hoc solum petit imperator noster: nullius christiani custodem ac speculatorem in terris tuis teneas, sed nostris alimenta pro suis pecuniis praebeas; nihil caesari nostro pendas ac des, nisi parvum aliquod honoratum munus, quo ille suum te tributarium agnoscat. [...] Nam si (quod non speramus) nos sine aliqua spe ac certo auxilio dimittetis, enim tota Croacia Turcis salva fide (ut ipsi petunt) se submittet”: Bernardini de Frangepanibus, Oratio, fos. 4–6.

⁷⁸ „Läßt man nun die Ungarn und Kroaten ohne tröstliche Hilfe abziehen, so würde man sie dadurch vielleicht veranlassen, mit den Türken einem Vertrag einzugehen.” DRTA Jüngere Reihe III. 336.; Török, A mohácsi vész diplomáciai elzményei, 166.

⁷⁹ Jászay, Velence, 213–14.; Ljubi, Commissiones Venetae, I. 166–67.

⁸⁰ Fedeles, Móré, 66. cáfolja, hogy pécsi prépost lett volna a kérdéses időpontban. Lásd még: Fedeles, A 14. század derekától Mohácsig, 142.

szeretné tudni Velence állásfoglalását is.⁸¹ A prépostnak a Signoriához való küldésér l már 1520 decembere óta tárgyaltak, január második felében érkezhetett meg, s január 18-án, els kihallgatásán a saját szemével láthatta, hogy a doge elfogadta a szultán békéjét.⁸² Ekkor, már ennek tudatában tartotta meg beszédét (*oratio cohortatoria*).⁸³ Ebben, éppen a fenti okok miatt, már más hatalmak felé is puhatolózott. Mórénak tudnia kellett a békeajánlatról, hogy a török csasz megérkezett és mit tárt a magyar kormányzat elé. Ha tudott is mindenesetre bármir l, a velencei források alapján nem vetett fel semmilyen „új feltételt”.⁸⁴ Éppen az átengedés és adófizetés ellenkez jét mondta január 18-i oratiójában: Magyarország állt ellen egyedül a töröknek, és nem engedte át Ausztria és Velence felé sem – és most sem szándékozik engedni.⁸⁵ Annyit elárul Mórénak a Signoria el tti újabb, január 18-át követ en tartott beszéde, hogy királya szándékában áll „megválasztani” („eletion”) konstantinápolyi követnek Marco Miniot – aki utóbb diplomáciai karriert futott be⁸⁶ – akit majd a szultánhoz küldenek „békét kötni”. A király szeretné megtárgyalni, akár majdan Minio által, „a béke mit tartalmazzon”. Inkább úgy kell érteni, egyetértett az új, Konstantinápolyba küldend velencei bailo megbízatásával.⁸⁷ Ez az obskurus megfogalmazás utalhat arra, nem ugyanazok lehettek a feltételek, de elképzelhet , hogy egy esetleges követküldéssel Lajos csak id t akart nyerni, s t, az itáliai követ személye azt is jelentheti, úgy szerette volna, a bailo közös velencei-magyar érdekeket is képvisel, mert Móre is úgy fogalmazott: „közösek az érdekeink, mivel a török birodalom országainkkal határos”.⁸⁸

Kiindulhatunk a magyar király által a nyugati fejedelmekhez küldött segélykér levelekb l is. Adja magát az a lehet ség, hogy nézzük meg, mit írhatott Lajos a pápának – hiszen nem lehet kétséges, hogy egy ilyen súlyú ügyben a Szentszékhez is fordult. Sajnos azonban csak közvetve tudunk arról, hogy az 1521 elején a II. Lajos által Velencébe és egyúttal a pápához küldött követ, Csulai Móre Fülöp milyen levelet vitt magával a Szentszékhez. Nem ismerjük magát a küldetést sem, a Velencében tárgyaló követnek, Mórénak a Signoria által adott egyik, január 18-i válaszából derül csak ki, hogy a király X. Leó pápától is állásfoglalást kért.⁸⁹ Móre római követségér l ezen kívül azonban csak egy adat szól, melyb l megtudjuk, hogy hivatva volt a lengyel király érdekeit a német

⁸¹ „domino Filippo More orator dil serenissimo re di Hongaria, et che da poi la creation di questo novo Signor turco, l’avia mandarli el continuar in la pax, el che ‘l suo Re non havia voluto risponderli se prima non partecipava con questa Signoria”: Sanuto, XXIX. 555.

⁸² Kosáry, Magyar külpolitika, 57.

⁸³ Fedeles, A 14. század derekától Mohácsig, 142.

⁸⁴ Óváry, I. n. 1129. Velence december 7-én tudatja, Magyarország követet készül küldeni a „török hadjárat” ügyében. Feb. 8.: már Velencében van Móre Fülöp. Óváry, I. n. 1134. 261; Móre tárgyalásai. Feb. 18.: Óváry, I. n. 1138. Máj. 14.: Óváry, I. n. 1142.; Júl.: Óváry, I. n. 1147. Még augusztus végén is ott van: Wenzel, Sanuto, III. 225., 240. Szeptemberben indul haza: Margalits, Horvát, I. 328.

⁸⁵ „[...] regno d’Ungheria [...] ha già moliti anni sostenuto l’impeto del armi Turchesche et ritardato il corso alle loro vittorie, quale cosa resta opposta, perché non possano trascorrere nell’Austria per turbare tutta la Germania, entrare dentro a confini di vostro stato.” Oratiója kiadva: Ljubi , Commissiones Venetae, I. 165–67., Fedeles, Móre, 62.

⁸⁶ Fodor, A Bécsbe vezet , 364. Az év során, szeptember végén valóban elküldte a Serenissima Sztambulba bailonak. Követjelentése: Relazione di Marco Minio oratore alla Porta Ottomana fatta leggere in Pregadi li 8 Aprile 1522. In: *Le relazioni degli ambasciatori veneti al senato durante il secolo decimosesto*. Ed. Eugenio Albéri. Serie III. Vol. III. Firenze, 1855. 69–91. Hozzá kell tenni, Minio már útban volt Konstantinápolyba, amikor a szultán Nándorfehérvárt ostromolta, ezért a Serenissima arra utasította, késleltesse érkezését, s ha kell, betegséget színélve halasztgassa megjelenését a Portánál. Jászay, Velence, 215.

⁸⁷ [Móre] „poi ritornato il Colegio [...] il re avia inteso la eletion de domino Marco Minio, orator al Signor turco per far la pace, il re desiderava trata che il sia dentro tal pace”: Sanuto, XXIX. 555.

⁸⁸ „[...] Signoria, l’interesse de l qual é comun con quello di Soa Maestá, perché confinamo col Turco”: uo.; Jászay, Velence, 214.

⁸⁹ „[...] domino Filippo More orator dil serenissimo re di Hongaria, [...] l’avia mandato a dimandarli [...] et saper etiam la voluntá del Pontefice”: Sanuto, XXIX. 555.; Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 150.

lovagrenddel szemben támogatni.⁹⁰ Igaz, ez egy *korábbi*, 1519-es dokumentumon alapszik, mely Hieronymus Balbus korábbi követségének zárójelentése.⁹¹ Jóllehet Fraknoi Vilmos így értelmezte, egyáltalán nem biztos, hogy a kérdéses adat – „pretere designatus est orator ad summum pontificem, dnus. Philippus More” – a prépost egy jövőbeni, 1521-es római útjára vonatkozik.⁹² Nem tudjuk, 1519 és 1521 tavasza között járt-e Móré Itáliában. Főgel József tud egy 1520-as velencei küldetésről, s igaz adattal nem támasztja alá, feltehetően arra gondol – véleményem szerint helyesen – az 1521-es követségére már az előző év decemberében elindult.⁹³ Móré Fülöp jelenkori kutatója, Fedeles Tamás sem tud arról, hogy 1518 és 1521 között bármikor Itáliában járt volna a prépost.⁹⁴ Mindezek fényében lehetséges, hogy az 1519-ben jelzett – „el irányzott” – missziót Jagelló Zsigmond király nevében (is) Móré csak 1521-ben teljesítette valószínűleg ekkor járt Rómában.⁹⁵

Tubero-tól tudjuk, hogy a magyarok követet küldtek a pápához, csak hogy a dalmát történetíró időrendje szerint ez már akkor történt, amikor a török beütött az országba és táborot vert Nándorfehérvárnál – azaz július legvégén. Ez számomra úgy tűnik, igen késő, s nem valószínű, hogy ezen az 1521-ben indított első követet kell értenünk, hanem inkább a katonai helyzet kritikusabbá válása által kikényszerített második, vagy még egy további misszióra kell gondolnunk.⁹⁶ (Alább látni fogjuk, a kronológia alapján nem illik ide a június 29-i keltezés, a pápához írott levél.) A követet azért küldték, hogy „jelentse a magyar királyság veszedelmét, és pénzt kérjen a katonák zsoldba fogadásához”, egyebet nem közöl.⁹⁷ Tubero közli a pápához küldött követ beszédét, s ebben utal arra, hogy „két dolog közül kell szükségszerűen választaniuk, vagy veszítenek határaikból azáltal, hogy nem szállnak szembe az ellenségeikkel, vagy pedig az ellenség által diktált *feltételek* mellett kötnek szövetséget”. Azonban hogy mik ezek a feltételek, nem árulja el.⁹⁸ Mindenesetre tudjuk, hogy Lajos 1521 tavaszán küldött *első* levele – s lehetséges, hogy maga Móré is – eljutott a pápához. 1521 májusában Orio budai követ jelentette, hogy „a király még a pápa választát várja” – nyilván a fegyverszünet ügyében, igaz mást nem mond, mint hogy a „török ügyekben” („zercha le cose di Turchi”). Mivel az év elején elindulhatott a szentszéki követ, akár Móré volt az, akár más, valószínűleg a worms-i követekkel egyidőben, igen sokáig váratta a pápa.⁹⁹ A király azonban nem várt tovább, és június 11-én egy újabb levelet intézett a pápához.¹⁰⁰ Tartalmát azonban sajnos nem ismerjük.

II. Lajos 1521-es leveleiből az, melyet e kontextusban felhasználhatunk, a pápához június 29-én írott levele. Az egész keresztény világot végveszély fenyegeti, emberemlékezet óta soha sem támadta a török az országot olyan nagyszámú hadsereggel, oly sok ágyúval, mint most. A szultán fogadást tett Mohamednek, hogy ha szerencsés lesz, három templomot épít neki. Egyet keleten, Jeruzsálemben, a másikat északon, Budán, a harmadikat pedig

⁹⁰ AT V. n. 88. Fraknoi ez alapján igazolva látja, hogy járt 1521-ben a pápánál. Fraknoi, Szent-szék, II. 328., 467. 1041. j

⁹¹ Nem kérdés, hogy 1519-es, mivel szerepel benne, hogy „nunc mortuo cesare”, és Károly még római király.

⁹² Balbi 1519-es lengyel útjáról: Zsigmond Lajoshoz, 1519. ápr. 24.: AT V. n. 54. II. Lajos I. Zsigmondhoz: Buda, 1520. ápr. 23.: AT V. n. 204.; Főgel, II. Lajos udvartartása, 102.; Sommer, Balbus, I. 31.

⁹³ Főgel, II. Lajos udvartartása, 103., Kubinyi, Királyi titkárok, 15.

⁹⁴ Fedeles, Móré, 61.

⁹⁵ 1520-ban nem valószínű, hogy Itáliában járt volna, hiszen május végén még oklevelet ad ki. DF 247 651.; DF 246 718. Ha mégis elutazott Velencébe, akkor decemberre már vissza is kellett érnie.

⁹⁶ Tubero, Feljegyzések, XI/5. 298.

⁹⁷ „[...] misso prius Romam, ad Pontificem Leonam decimum, oratore, qui et periculum regni Hungariae indicaret, et pecuniam ad conducendum militem ab eo peteret”: Tubero, Commentarii, XI/5. 366.

⁹⁸ „[...] Hungaris, [...] necessario e duobus alterutrum subuendum erit: aut enim aliquid de finibus suis hosti obviam non eundo deperdent, aut foedus, conditionibus ab hoste latis, inibunt”: Tubero, Feljegyzések, XI/5., 300., Tubero, Commentarii, XI/5. 367

⁹⁹ „[...] aspettava quella [risposta] dil Pappa”: Sanuto, XXX. 262.; Wenzel, Sanuto, III. 209.

¹⁰⁰ Wenzel, Sanuto, III. 211.

nyugaton Rómában. A béke kérdésében legfeljebb annyit árul el, hogy a szultán békét kért t le, de a valóságban „hol ezt, hol azt színleli”.¹⁰¹ Ugyanakkor a velencei dogéhoz írott leveléb l sem tudunk meg sokkal többet, jórészt a „szokásos” általánosságokat közli. ha Magyarország elbukott, Itália és Róma következik utána.¹⁰² Nincs is benne utalás a békére, pedig ezt Velencének tudnia kellene, hiszen hónapok óta ott van Móré Fülöp. elviekben ígéretet kapott a Köztársaságtól 20 ezer arany támogatásra, de a tényleges folyósításáról nem tudunk. Ez lehet az oka, hogy már a nándorfehérvári ostrom megkezdése után küldött újabb követséget küldött a király. Lajos Augusztus 2-án Budáról levelet írt a Signoriához, melyben ismét pénzsegélyt kért. A megbízatást Statileo János fels örsi prépost, királyi titkár kapta, aki azonban csak augusztus végére érkezett meg, mikorra már a vár elesett. Szeptember folyamán ott volt a Köztársaságban, de segélyt nem kapott, megnyilatkozásairól nem tudunk részleteket, a béke kérdése ekkor már nyilván nem merülhetett fel.¹⁰³ Van még egy rendelkezésünkre álló, kevésbé ismert levél, I. Mánuelhez, Portugália királyához. Konkrétumot, azon kívül, hogy békét akart kötni velünk a török, a vizsgált kérdésben ez sem mond.¹⁰⁴

2. Hieronymus Balbus követsége

Kézenfekv tehát, hogy ezek után megvizsgáljuk azt a követjárást – Hieronymus vagy Girolamo Balbi misszióját –, amely közvetlenül a török 1521-es támadása után indult Nyugatra. Balbi pozsonyi prépost németországi, németalföldi, calais-i majd angliai követsége jóformán az egyetlen, melyr l a Nándorfehérvárra nyomuló török felvonulás közepette információink vannak.¹⁰⁵ Balbi a császári udvartól az éppen Calais-ban tárgyaló francia képviselőten át Anglia fejéig, Wolsey kancellárig is tárgyalt, így nyilván beszédeiben, leveleiben nem hallgatta volna el az átvonulási és adófizetési ajánlatot, hiszen ez lett volna a legjobb út kártya, a leghatásosabb argumentum! Szerencsés módon Balbi levelezése és a fél

¹⁰¹ „[...] mittit Legatos, qui pacem a me petant, et, dum alia atque alia per fraudem simulate”: Pray, *Epistolae*, I. n. 63.; *Documente*, II/3. n. 254.

¹⁰² Wenzel, Sanuto, III. 216–18.

¹⁰³ Wenzel, Sanuto, III. 229., 230., 237., 240., 246. Szeptemberben ott van: Wenzel, Sanuto, III. 240., Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 109.; Fedeles, A pécsi székeskáptalan, 59.; Köblös, Az egyházi középréteg, 315., Kubinyi, Királyi titkárok, 19., Sörös Pongrácz: „Statileo János életéhez”. In: *A Pannonhalmi F apátsági F iskola Évkönyve az 1915-6-diki tanévre*. Pannonhalma, 1916., 6–7.

¹⁰⁴ „Turcus de pace nobiscum ageret”: Pray, *Epistolae*, I. n. 64.

¹⁰⁵ Balbi „Jeromos”, neves humanista, el kel velencei nobile família sarja, Rómában, Padovában, Párizsban járt egyetemre, ifj. Vitéz Jánossal ismerkedett meg. 1498-1504 között veszprémi kanonok, utóbb II. Lajos nevel je, 1508-ban egri rkanonok, 1513-ban a pécsi székeskáptalan énekl kanonokja, váci, majd 1515-1521 között pozsonyi prépost. (Úgy lesz prépost, hogy elcseréli egri rkanonokságát Sánkfalvi Zele Miklóssal. Köblös, Az egyházi középréteg, 466.) 1514: secretarius regius: Monumenta Rusticorum, n. 104.; szolnoki f esperes: Kubinyi, Királyi titkárok, 5–6., 9., 22. Királyi aulicus: 1510.: DF 247 538.; consiliarius: Kubinyi, Királyi titkárok, 9. Több diplomáciai küldetést is teljesített. Szapolyai Borbála házassága ügyében, 1512: Sommer, Balbus, I. 26.; 1515-ben Miksához megy, mint a két Jagelló király követe; 1518-ban Zsigmond és Bona Sforza esküv jén is részt vesz. Knauz Nándor: *Balbi Jeromos gurki püspök és pozsonyi prépost élete*. Kézirat, év nélkül. OSzK, Kézirattár, Magyar nyelv kötetes kéziratok, Quart. Hung. 1480. X. köt. Kisebb dolgozatok. fos. 118–133.; U : „Balbi Jeromos, II. Lajos király tanára”, Magyar Sion 4 (1866) 5–27., 81–106., 161–183., 242–261., 321–352., 386–419., 481–502.; Hermann, Egy humanista, 225–244.; Fedeles, A pécsi székeskáptalan, n. 23.; Köblös, Az egyházi középréteg, 444–445.; Fedeles Tamás: „Quod tales omnes et singuli (...) ad aquam projiciantur”. Külföldiek a kés középkori Magyar Egyházban”, In: *A pécsi egyházmegye vonzásában. Tanulmányok Timár György tiszteletére*. Szerk. Fedeles Tamás – Horváth István – Kiss Gergely. Bp., 2007. (METEM Könyvek, 63.) 23–68. 40., 47., 53.; Gerhard Rill: „Balbi Girolamo”, In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. Vol. 5. Istituto della Enciclopedia Italiana. Roma, 1963. 370–374.; Életére lásd: Sommer, Balbus.; Ortway, Pozsony, III. 225–27.; Horváth, Az irodalmi m veltség, 180–259.; Ábel, Magyarországi humanisták, 32–74.; Bónis, Jogtudó, 320–321.; Pécs Lexikon I. (A–M). f szerkeszt Romváry Ferenc. Pécs, 2010. 66.; John Flood: *Poets Laureate in the Holy Roman Empire: A Bio-bibliographical Handbook*. Berlin, 2006. I-IV. I. 109–111.

Európát bejáró missziója fennmaradt egy számunkra kevésbé ismert diplomáciai forrásanyagban.¹⁰⁶ Az angol követjelentések napról napra követik Balbi minden megnyilvánulását, Brüsszelt l Londonig. A források utalnak a békére, a török követ jelenlétére, de – mint majd látni fogjuk –, nem konkretizálják a javasolt egyezmény tartalmát, s t, rögzítik, hogy a korábbi, az 1519-es szerz és megújításáról van szó.

II. Lajos VIII. Henrik angol királyhoz írott levele lényegében el készíti Balbi kés bbi misszióját. II. Lajos 1521. június 30-án Budáról írt Anglia királyának, levelében jórészt a török el renyomulás veszélyeit ecsetelte, részletesen ismertette a török hadmozdulatokat és terveket.¹⁰⁷ [Kép I/13.] A magyar vezetés már annak a tudatában küldte a levelet, hogy ismerte a szultán szófiai, június 18-i haditanácsának terveit.¹⁰⁸ A király szólt ugyan arról, hogy a szultán „követeket küldött, hogy a békér l tárgyaljanak, akik még mindig itt vannak”, de azt mondta, „miel tt válaszoltunk volna”, kitört a háború a császár és a francia király között. Magáról arról, milyen békér l volt szó, nem beszélt. Egyetlen utalásból lehet kiindulni: azt hangsúlyozza, a fortélyos ellenség rászedett bennünket, mialatt a békér l alkudozott, fegyverkezett ellenünk, ami arra vonatkozhat, hogy a töröknek egyáltalán nem állt szándékában békét kötni, így azután feltehető, hogy nem számolt azzal, mi történik, ha az adott esetben a magyar fél hosszas alkudozásokba kezd esetleges „új feltételekr l”. Kétségtől arra utal ez is, hogy a töröknek az volt a célja, hogy elaltassa a magyarokat, azzal is, hogy a régi béke megújításáról kezd tárgyalásokat. (Ezt mondja majd a király egy 1526-os oklevelében, azaz, hogy a szultán épp az általa kezdeményezett békétárgyalások leple alatt állt hadba.¹⁰⁹ Ugyanezt ragadja meg – a kés bb író – Brutus is.¹¹⁰) VIII. Henriknek írott levelében a király kénytelen segítségért könyörögni. Amióta „Görögországot” [a Bizánci Birodalmat] bevette a török, Magyarországot folyamatosan fenyegeti, most egyre inkább, hogy Egyiptomot is térdre kényszerítette és a perzsa sah is békét kötött vele. A szultán célja nyilvánvaló, még inkább Magyarország ellen tör, látván, hogy a kereszténység nem tud segítséget nyújtani a francia király és a császár viszálya miatt. Lajos király fenti levelében arra figyelmezteti az angol királyt, hogy a szultán Nándorfehérvár, majd Buda ellen készül, s t, egy 80 ezres sereg Erdély megtámadására gy lt össze, s egy másik pedig Horvátország ellen jön. 50 ezer tatár támad Lengyelországra.¹¹¹

¹⁰⁶ Wilhelm Busch is szentel teret a magyar követségnek az 1518-21 közötti angol diplomáciát áttekint m vében, igaz, ragaszkodik az Azalino névhez. Busch, *Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik*, 172.

¹⁰⁷ BL Cotton MS Vespasian F. I f. 80.; Simonyi, *Okmánytár*, 62–65.; Regesza: *Letters and Papers Henry VIII*, III/1. n. 1376. (II. Lajos, eredeti, manu propria). A Cotton MS Vespasian állományáról készült fotómásolatok között a MNL OL DF-ben – DF 293 354 – nincs. Részben kiadva: *Documente*, II/3. n. 254.; Szerbia, n. 457. Említi Kiss, *Nándorfehérvár*, 408., 558. Buda elfoglalásának tervér l írt Lajos a lengyel királynak is. 1521. júl. 15.: *AT V*. n. 217.; *Documente*, II/3. n. 258.; Szerbia, n. 459.

¹⁰⁸ Seb k kiemeli: „ad Budam ubi nobis Regia est capiendam properabit”: Seb k, *Angol-magyar*, 34.

¹⁰⁹ „per fraudem postulatatum a nobis induciarum”: Szakály Ferenc: „Nándorfehérvár 1521-es ostromához. Egy királyi adománylevél köztörténeti tanulságai”, *HK [Új folyam]* 25 (1978) 484–499. 492.

¹¹⁰ „Selimi mors opportuna, et missus ad Ludovicum de compositione orator avertisset omnium animos a belli consiliis”: Brutus, *Ungaricarum rerum*, II. 51.

¹¹¹ „[...] qui Asiam totam et non exiguum partem Europe Tyrannidi subiectam sue possident cum hijs post Greciam captam assiduum nostris Regnis fuit bellum et concertacio pene quotidiana, dum illi propagare [...] quam ut arma et vires omnes in christianos verteret, se tamen ad tempus continebat, propterea quum audiebat christianos Principes auctore summo Pontifice in Turcarum exitium conspirasse, quum audiebat christianos Principes auctore summo Pontifice in Turcarum exitium conspirasse, Illud que Tyrannum morabatur, Quum sciret hanc inter Cesaream Maiestate et nos esse necessitudinem et affinitatem, nec fieri posse [...] omnes nobiscum vires et facultates suas, dum esset opus communicaret. [...] Misit itaque legatos qui de pace nobiscum agerent hic adhuc existentibus, quibus antequam respondarem, exarsit hoc bellum perniciosum inter Cesaream Maiestatem et christianum Gallorum Regem, hostis igitur dolo nos, cum de pace ageret circumvenire voluerit, seu animo repente [...] [...] ad occasionem mutato, cum videret neque Generalem illum, quam maxime timebat expeditionem in se decerni, nec putaret ullum nobis a Cesare qui bellum cum Gallis gereret presidium fore, [...] incredibili equitatu ac peditum collecta multitudo [...] bellum nobis inferre statuit [...]”

A Nándorfehérvár felé vonuló, táborba szálló király Jagelló nagybátyjának írt levelében már július végén megfogalmazza, hogy csak külső segítséggel védhet meg a királyság.¹¹² Ezért írt néhány nappal később Angliába is.

Már amikor a török javában ostromolja Nándorfehérvárt, augusztus 7-én Lajos a tétényi táborból újabb levelet ír, immár a nagy befolyású angol kancellárhoz, Wolsey bíborshoz, az európai hatalmak kibékítésében, a „török sokaság visszaszorításában” kérve közbenjárását, s ez ügyben küldi hozzá követét, Hieronymus Balbus személyében, s méltatja a kardinális béketeremtő képességét. A török tárgyalásokat tekintve sokat ebből a levélből sem tudunk meg.¹¹³ Fontosabbak lehetnek azok az utasítások, amiket Balbi megbízólevele tartalmazhatott, prokurációja ugyanis nem maradt fenn, ami egyébként furcsa, hiszen a korban az Angliába érkező követek *credentialis* levelei és *salvus conductus*-ai fennmaradtak az angol levéltárakban, s azokat a legtöbb esetben le is másolták a kancelláriában. (Igaz a Wolseynak írott levél eredeti, s be van kötve a Cotton Gyűjtemény egyik kódexébe.) Az is lehet, igazán kardinális kérdésekben csak szóbeli útmutatást kapott a követ, de hogy nem jelentéktelen ügyről volt szó, az is mutatja, hogy a tétényi táborból, a hadjáratról írta a király, miközben újra megindult seregével Nándorfehérvár védelmére. (Már egyszer felszerelkezett a hadjáratra, de visszatért Budára, augusztus 5-én még ott volt. Feltehetően ekkor csatlakozott hozzá Balbi, aki még augusztus 3-án Pozsonyban adott ki oklevelet.¹¹⁴) Burkoltan azonban a Wolsey-nak írott sorok is utalnak arra, hogy nem csak általános segélykérésről lehet szó. Az, hogy „in summis arduisque negotiis” küldi hozzá, még keveset árul el, de az is érdekes, ahogyan megindokolja, miért Balbit küldi. Egyik legmegbízhatóbb, belső hívét, nevelőt bízta meg, akiben gyermekkorától kezdve megbízik, második szülőjeként tekint rá, aki az államügyekben hűséges és szíves tanácsadója volt, s a kardinális vegye úgy, hogy mintha saját szájával és szívéből szólna.¹¹⁵ Egyébként maga Balbi már járt Angliában, s lehettek angliai kapcsolatai.¹¹⁶

Qua ut superbissime iactat expugnata, ad Budam ubi nobis Regia est capiendam properabit”. BL Cotton MS Vespasian F. I f. 80. Ki kell említeni, nem szólik meg a háborúról a béke ellenére sem: „[...] assiduum nostris Regnis fuit bellum et concertatio pene quotidiana”. uo.

¹¹² „[...] nos vero, si fuisset nobis integrum, jam diu illi occurrissemus, nec permissemus illi arces nostras occupare, sed tempestive nec hujus regni copias levare, nec externa presidia habere potuimus [...] ex subditis nostris externis adhuc nihil habuimus subsidii”. Tétény, 1521. júl. 29.: AT V. n. 422.; Szerbia, n. 460.

¹¹³ „[...] in summis arduisque negotiis ad Serenissimum Regem Angliae fratrem et consanguineum nostrum Charissimum delegavisse, hoc ei pre omnibus demandavimus summamque legationis hanc esse voluimus ut omnes eius conatus actionesque ad consilium et arbitrium Reverendissimae Dominationis Vestrae referet, omnibus in rebus ejus fidei demandatis opera, favore, auctoritate, et iussione Reverendissimae Dominationis Vestrae uteretur, confisi eandem pro innata sua humanitate et de maximis Principibus optime merendi consuetudine nihil quod in rem nostram ac Regnorum nostrorum, [...] quae ob repentinum Turcharum tumultum in magno versantur discrimine, spectat, studij aut industriae pretermisuram.”: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 73. (II. Lajos, eredeti, manu propria.) A MOL fotómásolatai között szerepel, de – sajnos alig használható – félig behajtott készült a kép. DF 293 354. p. 39.; Kiadva: Simonyi, Okmánytár, I. 65–67. Regesztá: Letters and Papers of Henry VIII, III/2. n. 1476.; részben idézi Ortvy, aug. 8-ra datálva: Ortvy, Pozsony, III. 227. [Kép I/14.]

¹¹⁴ Knauz, Balbi, 244.

¹¹⁵ „[...] Constituimus enim Reverendissimam Paternitatem Vestram non modo ut optimum amicum diligere sed ut tutorem et prope parentem alterum, et cui hanc teneram et pubescentem nostram aetatem summa cum fiducia. Elegimus autem ex omnibus consiliariis nostris hunc precipuum ad tam arduas res tractandas oratorem quem nobis semper fidissimum sincerissimumque sumus experti, et quo olim preceptore solertissimo, deinceps omnium nostrarum rerum consultore ac ministro fidissimo usi sumus, eique tantum confidimus [...] quantum mortalium cuique confidi potest. Rogamus Reverendissimam Paternitatem Vestram ut cuicquid nunc in persona nostra pertractabit eadem ita accipiat ac si totum ex ore et precordiis nostris emanarent. Licet autem plene sumus eruditi Reverendissimam Dominationem Vestram ad omne officium esse obviam et expositam, ipsum tamen oratorem nostrum non modo quoad nostra negocia, verum etiam quoad eius privatam personam plurimum ex toto corde commendamus”. BL Cotton MS Vespasian F. I f. 73.; részben idézi: Ortvy, Pozsony, III. 227.

¹¹⁶ 1492-ben, vagy 1493 tavaszán Párizsból oda ment. Percy Stafford Allen: „Hieronymus Balbus in Paris”, *English Historical Review* 17 (1902) 417–428. itt 427.; Ha megnézzük a pontos körülményeket, szodómia

Botlik Richárd figyelt fel arra, hogy II. Lajos megbízólevele nincs meg, szerinte elveszhetett a British Museumban. Tovább mennék, magam felteszem a kérdést, mi lett az angol királynak szóló credentialisszal és prokurációval? Egy Angliába megbízott követnek rendelkeznie kellett volna „akkreditációval” VIII. Henrikhez is, de talán azért nem íródott, mert a király táborba szállt, s egyébként is írt Henriknek június végén, s feltehetően arra sem kapott választ, így azt gondolta, az angol politika igazi irányítójához fordul. (Annyiban igaz volt, hogy az angol követek ekkoriban szinte csak a yorki érseknek jelentettek, s legritkábban írtak a királynak is.) Balbi legfontosabb feladata az volt, hogy pénzsegélyt kérjen az oszmánok elleni jövőbeli védekezésre, ehhez pedig szükség lett volna, legalábbis forma szerint, a királyhoz szóló megbízólevélre is. Az, hogy Balbi a királlyal is tárgyalt, nem csupán Wolsey-val, kiderül egy British Library-béli kódex bejegyzéséből. A Cotton Gyűjteménybe bekötve szerepel egy „instrumentum”, lényegében egy korábbi, már nem létező, és feltehetően egy British Museum-béli tervész során, vagy máskor megsemmisült esetleg elveszett dokumentumról szóló, későbbi kézzel származó „emlékeztető”, bizonylat, ami azt igazolja, hogy gyakorlatilag létezett egy egyezség VIII. Henrik és Magyarország királya között, arról, hogy 3000 katona kiállítására elegendő segélyt ad a török ellen.¹¹⁷ Ezzel jelentős összeget vállalt az angol király. Ha így volt, vagy akár ilyenről tárgyaltak, olyan ügyről kellett, hogy szó legyen, ami kifizetéssel eshetett latba. A gond csak annyi azonban, hogy az a folio, amire utal, a 113., már nincs meg, s nem is tudjuk, ebben az algyűjteményben volt-e – a kérdéses Nero-gyűjtemény „B. IX. German Princes 1500-1604” 18. században készült 113. folióján egészen más, egy 16. század második feléből származó külön irat áll.

Érdekes, hogy úgy tűnik, a király már korábban tervbe vette, hogy Balbit küldi követként a császárhoz és Angliába, talán már a június végén írott segítségkérő levelekkel egyidőben, csak a pozsonyi prépost még nem, vagy éppen csak visszaérkezett korábbi missziójáról. Július 28-án, 10 nappal a követ megbízása előtt ugyanis I. Zsigmond király a császár figyelmébe ajánlja a prépostot, s kész tényként beszél küldetéséről, amire Magyarország „súlyos, válságos állapota” miatt kerül sor.¹¹⁸ A lengyel király a maga nevében is megbízatást ad a követnek, hogy az ügyében, a kereszténységet fenyegető veszély miatt

vádjaival gyanúsították meg, a vizsgálat elöl menekült „Britanniába”, mivel fennmaradt a sértett, Fausto Andrelini epistolája „meneküléséről”, s ebben konkrétan közli, Angliába távozott. A menekült néhány év múlva meg is jelentették a párizsi egyetemen. „[...] velocissimam fugam in Britanniam maiorem praecipitasset”: Publio Fausto Andrelini: *De fuga Balbi ex urbe Parisia*. Ed. Félix Bálígault. Paris, 1494. OSZK RNYT. Inc 717.; Inc. 718. (1). 6 fol.: ill. 1 fametszet; 4°; Sommer, Balbus, I. 290–91. 291. Retzer, Knauz, és Ábel nem osztja, hogy Angliában is megfordult volna. Retzer, Nachrichten, 12.; Knauz, Balbi, 19–20.; Ábel, Magyarországi humanisták, 33.; Sommer, Balbus, I. 39. Botlik megerősíti londoni tartózkodását. Botlik, Szapolyai, 19. Mai monográfiája, Sommer viszont elfogadja, hogy az miután az 1493. év elején eltávozott Párizsból, s az év nyarán megérkezett Bécsbe, Angliában is járt. Sommer, Balbus, I. 18.

¹¹⁷ BL Cotton MS Nero B. IX f. 79. „Ongaria 13. H. 8. Instrumentum Regis Ungariae ad tractandum cum H. 8. pro auxilio 3000 hominum armatorum contra Turcam. Dat 1521 fol. 113”. A dokumentumot már Simonyi sem találta a 19. században. Simonyi, Okmánytár, I. 78. A MNL OL-ban létezik egy fotómásolat, a Nero B. IX-ről (itt tévesen Vitelliusként jelölve), s 1496-os, angol király által kiadott tervezetként jelölve, de e helyett a DF-ben e számon (DF 293 353 f. 3., f. 5.) ez szerepel, illetve ez lett lefotózva: „A repertory of grants of Edward IV, concerning the Hanse towns, 75”, illetve „A repertory of instruments and letters relating to Lubeck. 76.”, (a régi számozással 74. és 77.), azaz a 76* [vagy újabb típusú jelöléssel 76b] számozású, s 79-es régi számozású folió nem. Az adatbázisban az angol király 1496-os tervezete nincs a 14 darab fotó között, helyette V. Henrik 1411-es megbízólevele Hartung van Klux és John Stokes követek részére Zsigmond királyhoz (eredetileg BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 1–2.), itt DF 293 353 fos. 7–9. és f. 10. alatt.) 1496-os angol király által kiadott tervezetet a DF 293 353-ben nem találtam. Továbbá ilyen a British Library-ben sem.

¹¹⁸ „Intelliget maiestas vestra ex hoc oratore serenissimi domini Hungariae et Bohemiae regis, nepotis nostri charissimi, reverendo domino Jeronimo Balbo, preposito Posoniensi, ingens et subitum discrimen, in quo regnum Hungariae sit constitutum.” Mon. Habs. II/1. n. 67.

is ugyanúgy eljárjon.¹¹⁹ Mivel nem tudunk arról, hogy Lajos július 28-án elírt levelet intézett volna Jagelló-nagybátyjához, feltehetően, hogy a prépost későbbi levélküldetésénél a lengyel király már a hónap elején, Maciej Drzewicki boroszlói püspök útján kapott hírt.¹²⁰ Ugyanakkor, ha nem is maradt fenn levele, feltehetjük, hogy Lajos tudatta Zsigmonddal a követ misszióját, és az olyan nagy jelentéssel bírt, hogy a másik Jagelló-uralkodó is „szárnyai alá vette” a küldetést és maga is közbenjárt annak sikeréért a császárnál. Az ifjú Lajos nagybátyja minden bizonnyal ismerte a magyar király VIII. Henrikhez küldött levelét.¹²¹ Egy Mercurino Gattinarához, a birodalmi kancellárhoz írott levelében maga Balbi is tanúbizonyságát adja, hogy Zsigmond lengyel királyt is képviseli. A „calamitas” Lengyelországot is sújtja, és a másik Jagelló-királyság nevében is kér segítséget, mert ha nem kap, az is elpusztul.¹²² Gattinara is megerősítette egy, a császárnak írott levelében, hogy Balbi a lengyel királyt is képviseli, és t, az az sz folyamán is kapott leveleket t le.¹²³

A követség oly fontosságú lehetett, hogy mire a tétényi táborból a követ Budára ért, Mária királyné is felkarolta ügyét, és maga is közbenjárt V. Károlynál, támogassa Magyarország ügyét, és figyelmébe ajánlotta a prépostot.¹²⁴ A királyné úgyszólván saját követeként is kezelte Balbit, t le is kapott prokurációt („j’ay ordonne messire Jheromme vous dire de ma part”), saját maga hívta fel rá és az általa képviselt ügy súlyosságára bátyja figyelmét. A követ személyesen érte tesz mindent – írta fivérének.¹²⁵ Leveléből tudjuk, a császári követ, Andrea dal Burgo is tudósította Károlyt a követ elindulásáról. A királyné maga is bátyja mielőbbi segítségével folyamodott az ország végső szükségében, mivel nem csak az egész kereszténység védőpajza („le bolleuart de toute la chrestienete”), hanem főként a császár és fivérük, Ferdinánd országaiké is.¹²⁶ Felhívja a császár figyelmét – a magyar királyi házzal való örökösödési szerződés alapján – „örök kötelességük”, hogy az „házuk” védelmet nyújtson a magyar királyságnak.¹²⁷ Balbiban megbízhat, hiteles információkkal szolgál, „bölc és tapasztalt itáliai”, aki már sok szolgálatot tett a házuknak, különösen a királyné és a férje, Lajos házasságának ügyében.¹²⁸ Máriától tudjuk, hogy a követ nemcsak a királyt, hanem a királyi tanácsot is képviseli, és t, azok, valamint egy nagy püspök levelét

¹¹⁹ „[...] commissimus eidem oratori nepotis nostri, pariter nostro nomine cum vestra majestate de subveniendi ipsi regno Hungariae, imo toti christianitati conferre, rogamus plurimum vestram majestatem, ut et fidem illi adhibere et se ita comparare dignetur, ut coniunctio nostra et ingens commune periculum rei christianae requirit”. uo.

¹²⁰ Az révén, „magyarországi levelek” útján („ex literis ex Hungaria”) értesül. I. Zsigmond II. Lajosnak, Krakkó, 1521. júl. 16.: AT V. n. 413.

¹²¹ Jasnowski, England and Poland, 7.

¹²² „[...] mandatis a rege Poloniae [...] Calamitas enim regno Hungariae illata, non minus etiam res Polonicas, nisi provideatur, est eversura”: DF 276 723.; Mon. Habs. II/1. n. 70. p. 235.

¹²³ „[...] l’ambassadeur de Hongrie qu’est icy m’a baillé certaines lectres du roy de Polloine addressantes a v. m. contenant credence sur luy”: Mon. Habs. II/1. n. 114. p. 371.

¹²⁴ Botlik, Szapolyai, 19. 133. j.; „Combien que par letters du roy mon seigneur et espoux, et par le continuel aduertissimens que aues eu de vostre ambassadeur messire Andreas de Burgo, et aussi que vous aye unes fois escript, du grand dangier de cestuy royaume de Hongherie oppresse de la tres grande puissance du Turcq – toutesfois vous scaues le tout plus particulierment du reuerend messire Jheromme Balbo ambassadeur qui vient presentement par deuers vous [...] je vous pry affectueusement de faire bon recueil messire Jheronimo Balbo, et le tenir en vostre bonne grace, et l’auoir pour recommande.”. Buda, 1521. aug. 11. Mon. Habs. II/1. n. 70. pp. 235-36.; Correspondance de Marie, n. 2.; Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 172.

¹²⁵ „[...] et tout ce que lui ferais de par moi”: Mon. Habs. II/1. n. 70. pp. 235-36.; Correspondance de Marie, n. 2.

¹²⁶ „J’aye pry vostre maiestr, qu’il vieulsi donner secours et ayde le plus tost et la plus grande que se pourra faire a l’extreme necessite de cestuy royaume, qui est le bolleuart de toute la chrestienete, et particuliers de voz royaumes et nostre frere”. uo.

¹²⁷ „[...] je vous supplie, que a toute diligence a vous possible vouloir ayder le roy et cestuy royaume, lesquels perpetuellement et a tousiours serons tenus et oblige a vous et a nostre maison.” uo.

¹²⁸ „[...] est en bonne auctoritate, [...] ung homme bien experiente at saige [...] qu’il est ytalien [...] les grans seruiques, comme vous scaues, qu’il a faiz au commencement et perfection du mariage de moy et de ma belle seur, et aultres affaires de nostre maison, car il c’est tres bien employe [...] en mes affaires”. uo.

viszi magával, azaz a császárhoz és az angol királyhoz tett küldetése a politikai vezetéssel összhangban történt.¹²⁹ A „nagy püspök” feltehetően Szatmári György pécsi püspök, kancellár, kinek egy újabb, már Nándorfehérvár eleste után Németalföldre érkező levelét utóbb az angol követek is említik (lásd alább).¹³⁰ Gattinara kancellár is megerősíti egy a császárnak írott levelében, hogy Balbi a királynét is képviseli, sőt, az egész folyamán is kap leveleket tőle, amiket a kancellár útján tovább is küld Károlyhoz.¹³¹

Rendelkezünk a Balbi által Mercurino Gattinara birodalmi kancellárhoz intézett levéllel, melyet feltehetően indulása előtt, vagy közvetlenül az után, még a Birodalomba való megérkezése előtt írt, vélhetően augusztusban, de Nándorfehérvár eleste előtt.¹³² Inkább egy tisztelegő, bemutatkozó levél, egyfajta humanista „saját követutasítás”, mintegy részletezve missziója céljait, mint egy konkrétumokról is szóló diplomáciai levél. A török ügyben általánosságokról szól. Balbi nyilván úgy gondolta, az igazán nagy súllyal bíró kérdéseket szóban vitatja majd meg V. Károlyal.¹³³ A követ elmondta, a fejedelmek közötti békéért ügyködik, a pogány elleni harc érdekében, és támogatásért folyamodik uralkodója nevében.¹³⁴ Fontos azonban, hogy beszámol megbízatása tárgyáról, feladatairól Gattinarának. Fő megbízatása az, hogy a császárnál, az angol királynál járjon közbe a fejedelmek között békéért és egységeért, hogy a hit ellenségei ellen harcolhassanak. Teljes felhatalmazása van a magyar király nevében egyezményeket és szövetségeket kötni a fejedelmekkel, „más” uralkodókkal is. Ha pedig általános hadjáratban sikerül megegyezni, vegye számba, a fejedelmek mekkora erő felállítására vállalkoznak kötelezettséget, hány lovast és gyalogost tudnak kiállítani.¹³⁵

3. Az angol diplomácia 1521-ben

Tekintsük át, miért éppen Angliához, s kifejezetten Wolsey kardinálishoz is fordult Magyarország királya. Mi zajlik éppen Európában, miért érdemes megragadni azt a lehetőséget, hogy éppen egy nagy konferenciára készül Franciaország, Anglia és a Birodalom, ahová a pápa és Velence is elküldi követeit? Úgy történik, Lajos tudatosan küldi a calais-i kongresszusra követét. Miért éppen Wolsey az, aki segíthet létrehozni a keresztény fejedelmek békéjét? Milyen volt az a nemzetközi helyzet, amibe a Birodalomba, majd Angliába utazó magyar követ 1521 augusztusában belecsöppent?

1518, a londoni egyezmény óta Anglia, s a szerződés aláírója, Wolsey bíboros tetszelgett Európa nagy pacifikátora szerepében. A hatalmi egyensúlyon a Tudorok monarchiája működött. A pacifista propaganda elmaradhatatlan részét képezte az angol

¹²⁹ „[...] et le roy et son conseil l'ont asseure par lettres patentes d'une grosse eueshe”. uo.

¹³⁰ Értethető, hiszen igen kapcsolatuk „meghitt” és bizalmas volt, Szatmári beavatta politikájába, faragott beléje diplomatát. Tóth-Szabó, Szatmári, 296. [<http://mek.oszk.hu/05600/05660/> - 2014. március 13.] Balbi dominusának nevezte Szatmárit, familiárisaként tekintett rá. Hermann, Egy humanista, 229.; Kubinyi, Királyi titkárok, 5–6. Horváth egyenesen Szatmári magántitkárának titulálja. Horváth, Az irodalmi műveltség, 232.

¹³¹ Calais, 1521. okt. 1.: „[...] l'ambassador de Hongerie qu'est icy [...] m'a aussy baille unne lecture de la reyne de Hongherie, vostre seur, que je vous envoie toute close”. Mon. Habs. II/1. n. 114. p. 372.

¹³² Mária fenti levele is említi. „en la charge qu'il porte par devers vous”. Mon. Habs. II/1. n. 70. pp. 235-36.; Correspondance de Marie, n. 2.

¹³³ 1521: DF 276 723.; Mon. Habs. II/1. n. 70. p. 235.

¹³⁴ „[...] agam pro unione et pacificatione [...] principis [...] contra hostes fidei. ad [...] federa nomine Regis H. apud alios principes”. uo.

¹³⁵ „Tam apud Caes. maiestatem, quam regem Angliae, [...] pro ope regno Hungarie ferenda totius viribus laborandum. [...] Ut perinde nomine regis Hungariae, agam pro unione et pacificatione principum dissidentium, ut omni deposita simultate contra hostes fidei coniunctis viribus arma suscipiantur. [...] Ut ad quascunque pactiones et federa nomine regis Hungariae apud alios principes devenero, eumque inseram et astringam. Habeoque ipsius obligandi plenam facultatem. Ut, si pacificatione sequuta aliquid in communi de suscipienda expeditione generali inter hos principes constituatur, declarem quantum equitatus et peditatus aliaque ad bellum oportuna sit in medium collaturus, et ad ipsum nomine procuratio astringam.”: uo.

diplomáciának. A calais-i konferencián Wolsey bíboros szívesen tituláltatta magát „Cardinalis pacificus”-nak.¹³⁶ Wolsey valójában egy kiegyenlítő szerepet akart játszani, akart lenni a mérleg nyelve. Éppen ezért nem fogadta el 1521 májusában Károly házassági ajánlatát Tudor Mária hercegnő számára, hiszen nyitva akarta hagyni a kaput a franciák felé is, s ne feledjük el, elviekben Mária a francia dauphin, Ferenc herceg jegyese volt. Hivatalosan ugyan az 1516-os noyon-i szerződés – melyben a franciák lemondtak Nápolyról Milánóért cserébe – óta Habsburg Károly egy francia hercegnővel való jegyesség mellett kötelezte el magát, de gyorsan kihátrált az egyezségből és Tudor Mária hercegnő felé kacsingatott, hiszen a franciák elleni, áhított háborújához pénzre volt szüksége. Anglia királya az „Arany brokátok mezején” (*Field of Cloth of Gold* vagy *Camp du Drap d'Or*) 1520 kora nyarán a franciákkal újra tárgyalta, s meg is újította a házassági egyezményt.¹³⁷ Ugyan az I. Ferenc francia királlyal való egyezség nem jött létre, s jöllehet tavasszal, majd júliusban újra találkozót tartott az angol király a császárral, az 1518-as londoni szerződés formálisan életben maradt.¹³⁸

1520 folyamán azonban repedések mutatkoztak a nagy „békerendszeren”, a Valois-k és a Habsburgok viszonya egyre romlott, küszöbön állott az összeütközés. Angliának „hivatalosan” rőködnie kellett a békén, s ipso facto közbelépni annak a félnek az oldalán, amely megtámadtatott. Anglia garantálta az európai békét – ezért gondolhatták a magyar udvarban is, hogy tud hatni mind a császárra, mind a francia királyra, s ezért küldték a követet egyértelműen Wolsey kancellárhoz, a egyensúlyi szisztéma összekovácsolójához. Nyilvánosan ugyanis az hírlett, hogy Wolsey egy nagy békekonferenciát kíván létrehozni Calais-ban a Birodalom, a Valois-k, a pápa és Velence részvételével. Magyarországnak az európai segítséghez békére volt szüksége, s úgy ítélték meg, a legalkalmasabb személy ennek garantálására az angol legátus. Az is gond volt, hogy Anglia szövetségesére, V. Károlyra azért sem számíthatott a magyar uralkodó, mert a császár nem a londoni egyezménynek megfelelően kívánta érvényesíteni Anglia közbelépését, hanem egyértelműen úgy nyilatkozott, Franciaország az agresszor, s VIII. Henrik lépjen hadba az oldalán.¹³⁹ A Habsburgok azonban már annyira elre is „szaladtak” hogy nemcsak visszaszorították az agresszort, hanem maguk is támadtak a Pireneusokban, Flandriában és Lombardiában.¹⁴⁰ Henrik királyt a Tanács és Wolsey visszatartotta volna a háborútól, de ez egyre nehezebben sikerült.¹⁴¹ A király nyilvánosan is kijelentette, hogy a francia agresszióval szemben Károlyt támogatja.¹⁴²

A londoni egyezmény ellenére az angolok mindig is „melegen” tartották a császárral való különegyezség lehetőségét. Már a Field of Cloth of Gold előtt, 1520 májusában Canterbury-ben Károly és Henrik találkoztak, és egy, egyelőre formális, védelmi szövetséget kötöttek.¹⁴³ Sőt, hazafelé az „Arany brokátok mezején” az angol király ismét találkozott a császárral Gravelines-ben.¹⁴⁴ Mindemellett még a háborúért rajongó VIII. Henrik is „megértette” Wolsey hatására, hogy jelen helyzetben Anglia érdeke a béke, maga is a béke szükségességéről beszélt már 1520 végén, 1521 elején.¹⁴⁵ 1521 májusában Wolsey közvetítéssel ajánlkozott Károly és Ferenc között, hogy elkerüljék a keresztény vér pusztulását és az országok romlását”.¹⁴⁶ Ugyanakkor Anglia számára a saját érdekei a hosszú

¹³⁶ Cavendish, Wolsey, I. 96.

¹³⁷ Russell, Field of Cloth of Gold.

¹³⁸ Gwyn, Wolsey's Foreign Policy, 758.; PRO SP 1/20. fos. 165–70.

¹³⁹ Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1315., 1318., 1326.

¹⁴⁰ Scarisbrick, Henry VIII, 117.

¹⁴¹ Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 256., Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1574.

¹⁴² Harvey, Wolsey, 127.

¹⁴³ PRO SP 1/21. fos. 20–27.; Lhotsky, Das Zeitalter, 109.; Setton, Papacy, III. 193.

¹⁴⁴ Setton, Papacy, III. 193.

¹⁴⁵ Mon. Habs. II/1. n. 38. p. 121.; Calendar Venice, III. nos. 60., 184.

¹⁴⁶ PRO SP 1/22. f. 32v.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1270.

távú Habsburg-szövetséget követelték meg: egy 1521 márciusa és augusztusa közé keltezhet memorandum szerint, amit mind a király, mind Wolsey ellátott aláírásával, az egyetemes békét legfeljebb eszköznek tartották ahhoz, hogy stabil szövetséget hozzanak létre a császárral.¹⁴⁷ Ha Wolsey lesz a „békeszerző”, azzal időt szerez a háborúban egyre rosszabb helyzetbe süllyedő császáriak számára, s maga mellett kötelezi le V. Károlyt. Minél hosszabban tudja késleltetni a franciák és a Habsburgok összeütközését, annál nagyobb időt tud kovácsolni Anglia, mint a „mérleg nyelve”, s lesz így megkerülhetetlen tényező az európai politikai porondon.

A Calais-ba tervezett békekongresszus éppen megfelelt Wolsey „arbitrátori” terveinek: arról ábrándozott, a Tudorok Angliája Európa mediátoraként szerepelhet, maga pedig dönt bírónaként ítélezhet és rendezheti a hatalmak vitáit egy sajátos „nemzetközi bíróság” élén.¹⁴⁸ Wolsey úgy viselkedett, mintha a többi keresztény fejedelem felruházta volna, hogy úgy döntsön politikai ügyekben, ahogyan neki tetszik.¹⁴⁹ A velencei követ már korábban megjegyezte, hogy „semmi sem teszi boldogabbá, mint az, ha a keresztény világ dönt bírójaként tisztelnék.”¹⁵⁰ A calais-i tárgyalásokon is minden megegyezés feltételeibe bele akarta vetetni, hogy Anglia közvetít ként megkössön közre a felek minden további vitáiban.¹⁵¹ Ezt még Károly is elfogadta, mondván, Anglia királya és Wolsey legyen a béke megrendezője, egyfajta „lieutenant general”.¹⁵² Mind a Birodalom, mind Franciaország követői a tárgyalások során is elfogadták, hogy úgy egyezzenek bele a békébe, ha a jövőben vitáikat Anglia döntő bírósága elé tárják.¹⁵³ Ezért is vetették belé és a készülőben lévő konferenciába bizalmukat a magyar udvarban is.

A háború kirobbanását azonban 1521 tavaszán már semmi sem állíthatta meg, bármennyire is igyekezett az angol diplomácia a harcokat határmenti csetepatékként titulálni. Front nyílt Luxemburgban, ahol a franciákhoz átálló Robert de la Marck, Bouillon hercege, Sedan ura került összeütközésbe a császári erőkkel, azok viszont visszaverték, és francia területekre nyomultak be.¹⁵⁴ (Még egy olyan érdekes itáliai híradásunk is van, mely szerint császár a magyar királytól is katonai segítséget vár de la Marck leveréséhez, 2000 lovast.¹⁵⁵) A franciák Navarrában indítottak hadjáratot, visszafoglalták az Aragóniai Ferdinánd által 1512-ben elorzott részt és a Comuneros-felkelést kihasználva a kasztíliai határt fenyegették.¹⁵⁶ A császár már májusban katonai segítséget kért Angliától.¹⁵⁷ Fokozódott a háborús feszültség, amikor X. Leó pápa májusban titkos szerződést kötött a császárral Franciaország ellen.¹⁵⁸ Egyre inkább úgy látszott, a nyugati hatalmak legkisebb gondja is nagyobb, mint Nándorfehérvár ostroma. Június óta háború dúlt, nem is messze azoktól a

¹⁴⁷ BL Cotton MS Galba B. VII fos. 288–90.

¹⁴⁸ Scarisbrick, Henry VIII, 105., 119.

¹⁴⁹ Juan Manuel birodalmi követ Rómából: 1520. júl. 5.: CSP Spain, II. n. 285

¹⁵⁰ Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 125. 1519. márc. 17.: Sebastian Giustinian jelentése. Giustinian, Despatches, II. 258.

¹⁵¹ „[...] que pour vuyder toutes les querelles d’une part et d’autre le roy d’Angleterre soit mediateur”: Gattinara Károlyhoz: 1521. szept. 29.: Mon. Habs. II/1. n. 111. p. 361., Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1612.

¹⁵² „[...] ledit roy, nostre bon oncle, et legat comme son *lieutenant general* soit conservateur de la dite tresue, afin de la myeulx faire entretenir”: Károly Gattinarának, 1521. okt. 7.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1641.; Mon. Habs. II/1. n. 120. p. 382. Szavojai Margit is így nevezte a kardinálist VIII. Henriknek írt levelében: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1782.

¹⁵³ Du Prat beszéde: „[...] nous ne reffuserons prendre le roy d’Engleterre à mediateur”; Gattinara beszéde: „[...] consentir ala personne du roy d’Engleterre pour mediateur”: Papiers d’État du Cardinal de Granvelle, I. 235., 238.; Russell, Search for Universal Peace, 183.

¹⁵⁴ Gwyn, Wolsey’s Foreign Policy, 760.; Fletcher, Wolsey, 74.

¹⁵⁵ 1521. júl. 3.: Lettere di Principi, I. 93.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1388.

¹⁵⁶ Setton, Papacy, III. 195.

¹⁵⁷ Wooding, Henry VIII, 112.

¹⁵⁸ Fletcher, Wolsey, 74.; Creighton, Wolsey, 124.

németalföldi városoktól, ahol Balbi és a császári udvar tartózkodott. A birodalmi seregek júniusban rátámadtak Észak-Franciaországra, de a Valois-erők visszaszorították őket. Váltakozó sikerrel folytatódott a hadműveletek, de egyszerre csak a birodalmi seregek felé fordult a hadiszerencse: átkeltek a Meuse-ön, és ostrom alá vonták Mézières-t, majd tovább nyomultak előre a Somme mentén, körülzárták Valenciennes-t és Tournai-t, majd bevették Ardres-t. Június végén a spanyolok visszaverték a franciákat Navarrában.¹⁵⁹

Károly egyre erőteljesebben követelt angol csapatokat, mire 1521 júliusában Henrik, igaz, Wolsey nehezményezése ellenére azt tervezte, hogy több ezer íjászt küld Calais-ba.¹⁶⁰ A sereg végül is nem hajózott be, de Anglia királya immár nyíltan háborúra készült, s hangoztatta, a francia agresszor ellen bármikor hadba léphet és „visszaszerezheti jogos örökségét”. Mintha megint csak a Százéves Háború éledt volna újjá.¹⁶¹ Wolsey-nak minden leleményességére szüksége volt, hogy egyelőre elodázza a hadbalépést. Annyit tehetett Wolsey, hogy megpróbálta Anglia hadbalépését késleltetni, és – még a calais-i konferencia előtt, illetve azzal egyidőben – egy találkozót szervezett a császár és Henrik között. Hogy VIII. Henrik és V. Károly kedvére tegyen, Wolsey belement abba, hogy különegyezséget köt a császárral a calais-i békekonferencia előtt is közepén. 1521 július eleje óta a kardinális a találkozóra készült V. Károly császárral. Július 6-án jelentették a londoni birodalmi követek, hogy a kancellár egy nagy szövetségi tervezetet is összeállított.¹⁶² Nem egy Habsburg-Tudor különegyezményen bábáskodott, hanem „el remenve” egy nagy koalíció összekovácsolásán fáradozott. Érdekes, hogy eközben, vagy éppen II. Lajos levelét kézhez kapva az angol diplomácia már számol azzal, hogy a „közös ellenfelünk” ellen köteendő nagy ligába – éppen az okból, mert a magyar király rá van szorulva a Habsburgok és Anglia szövetségére is – a pápa mellett Magyarországot is beveszi.¹⁶³ A királyok egy kölcsönös katonai szövetséget vizionáltak, de a színpalak mögött Wolsey egy nagy európai koalícióban gondolkodott, amely, ha készen áll, könnyebben bírhatja békére a franciákat is.

Az augusztus 25-én megkötött, a franciák előtt „titokban tartandó” brüggei szerződés a kancellár szája ízének megfelelően alakult: Anglia vállalta ugyan, hogy ha nem sikerül békét tető alá hozni, belép a háborúba, de csak 1523 márciusában.¹⁶⁴ Még ezt a határidőt is kitolták utóbb Calais-ban a hónap végére.¹⁶⁵ S bár hivatalosan csak 1523. május 29-én üzen majd hadat Anglia, nem akaródzik neki ténylegesen is hadba állni, amíg nem érzi magát felkészülve egy „nagy hadjáratához”, illetve Károly nem tér haza, nem veri le a kasztíliai ellenállást, s nem áll rendelkezésre minden egy nagy háborúhoz.¹⁶⁶ Anglia titokban kötötte a brüggei egyezményt a Habsburgokkal, de nyilván nem tarthatták titokban a franciák előtt. A kiszivárgott „késleltetett” kötelezettségek miatt azokban Wolsey megtarthatta mediátori pozícióját Calais-ban. Az idő húzáshoz tökéletes megoldásnak látszott a kereszténység védelme, a török elleni renyomulás, így karolta fel a bíboros a magyar kérelmet is. Már 1520 júliusában, amikor Károly Calais-ban találkozott VIII. Henrikkel, akkor megfogalmaztak egy

¹⁵⁹ Fletcher, Wolsey, 75–76.

¹⁶⁰ State Papers, I. 16.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1429.

¹⁶¹ State Papers, I. 23., 36.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1440.; 1474.

¹⁶² Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1395. Mon. Habs. I/2. n. 219.; Russell, Search for Universal Peace, 173.

¹⁶³ „[...] ledit cardinal est d’aduis de faire une ligue general de pape, de vostre mageste, du roy son maistre, des roys de Portugal, de Dennemarche, de Hongrie, et autres qui y vouldront entrer, affin de ruiner et confrondre du tout commun enemy”: A császár angliai követi Károlyhoz, London, 1521. júl. 6.: Mon. Habs. II/1. n. 65. p. 225.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1395.

¹⁶⁴ PRO E 30/868.; CSP Spain, II.355.; Gwyn, Wolsey’s Foreign Policy, 765.; Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 133.

¹⁶⁵ PRO E 30/866.

¹⁶⁶ Scarisbrick, Henry VIII, 125.

közös nyilatkozatot, hogy ha Károly Anglia támogatásával megszerzi a császári koronát, közösen fognak fellépni a török ellen.¹⁶⁷

A kardinális szándékait sokan sokféleképpen értékelték. Lehet akár egy machiavellianus színjátéknak nevezni a calais-i konferenciát, mondván, Wolsey sem akart mást, mint a franciák elleni háborút. A calais-i követek megnyilvánulásai azonban más, árnyaltabb képet sugallnak. A franciák és a szentszéki küldöttek úgy vélték, a kardinális szándékai színték.¹⁶⁸ Ha voltak is tervei egy Nagy Vállalatról, egy nagy, franciaországi hadjátról, nem most akarta megvalósítani, hanem meg akarta rizni azt a pozíciót, amit Angliájának felépített. VIII. Henrik az azonnali katonai beavatkozás mellett kardoskodott, a Tanács és a kancellár viszont óvatosan próbálta rizni a status quo-t. A kardinális még olyan hangzatos kijelentéseket is tett: „veszítsem el a fejem, ha nem tudom a császárt hat hónap alatt békekötésre bírni”. Nem akarta, hogy „romba dőljön a m ve”.¹⁶⁹ Talán ezért is Wolsey-hoz irányították a magyar király követét, illetve maga is benne bízott, s csak a legvégső esetben merült fel, hogy VIII. Henrikhez is forduljon. A közvéleményben azonban ennek ellenére a nézet is jelen volt, hogy Wolsey azért megy Calais-ba, hogy a török támadás miatti veszedelem okán vegye békére a fejedelmeket. Hall krónikája egyenesen azt állítja, hogy a király, „a keresztény vér ontását látva, és azt a kárt, amit a keresztény fejedelmeknek a török invázió okoz”, maga irányította a kancellárt Calais-ba, hogy békét hozzon a fejedelmek között.¹⁷⁰ A krónikás ugyancsak hangsúlyozza, hogy a török, „a minden hájjal megkent kígyó”, a keresztények közötti megosztottságot kihasználva kezd hódításokba.¹⁷¹ Wolsey, ha nem is hitt teljes szívvel abban, hogy egyetemes békét hozhat létre, ami után majd egy nagy keresztes háborút indíthat a török ellen, kortársai közül sokan meg voltak győződve, hogy *maga* hisz benne.¹⁷² A „cardinalis pacificus” reálpolitikus volt, s legfeljebb egy szigorúan kézben tartott, döntő bírósága által irányított békerendszert képzelt el megvalósíthatónak. Azonban nem pusztán békét akart, hanem olyan békeszisztémát, ami elnyomja Angliának, és hasznot hoz királyának. A „nagy tervben” ezért benne volt a legnagyobb dicsőség hozó keresztes háború is, e nélkül nem tudott volna a legkeresztényibb és a katolikus király fölé emelkedni. A király is Wolsey szája ízének megfelelően nyilatkozott már 1520-ban a császárral tartott canterbury-i kongresszuson, hogy azért akar békét a francia királlyal, még ha ennek kevés is az esélye, hogy Istennek tetsző dolgot cselekedjenek, elmozdítsák a Hit ügyét, és egyesítsék fegyvereiket a hitetlenek ellen.¹⁷³ Ha ennek az volt az ára, hogy le kell győznie Franciaországot, akkor hadat kell indítani, akkor a háború is igazolható. Anglia, ha kell, a francia háború útján lép a legdicsőbb hatalmak közé, és vezeti a keresztény uralkodókat a hitetlenek ellen. A császár láthatólag képtelen erre a feladatra, s ha kell, a bíborosot is maga mögé utasítja. Wolsey élvezte is, hogy Anglia anyagi eszközeivel képes irányítani is a császárt, és arra veszi rá, amire csak akarja. Maguk a külhoni követek is, így Balbi is, meg lehetnek győződve: a helyzet kulcsa Wolsey. Ahogyan például Brüggebe bevonult majd Calais-ban időzött több mint 1000 fős kíséretével, olyan benyomást tett a kortársakra, hogy az igazi fejedelem, aki megoldja Európa gondjait.¹⁷⁴ Ez talán érzékelt is a követ megnyilatkozásaiból.

¹⁶⁷ CSP Venice, III. n. 111.; Sanuto, XXIX. 107., 108.

¹⁶⁸ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1467., 1513., 1555., CSP Spain, II. n. 368.; Calendar Venice, III. 302.

¹⁶⁹ Du Prat kancellár jelentése, 1521. szept. 8.: Le Glay, Négociations, II. n. 150. pp. 514–20.

¹⁷⁰ „The kynges highnes cosideryng the murder effusion of Christen bloud, and the trouble that might ensue to all the princes of Christendome, by inuasion of the great Turke, sent the Cardinal of Yorke his Chancellor by name lord Thomas Wolsey to his toune of Calayce to intreate an amitie and peace betwene those two mightie princes.” Hall, Chronicle, 624.

¹⁷¹ „[...] the Turke like a wyly serpent knowyng the great deuision amongest the christen princes”: Hall, Chronicle, 654.

¹⁷² Russell, Search for Universal Peace, 190.

¹⁷³ Harvey, Wolsey, 119.; Brewer, Henry VIII, I. 332.

¹⁷⁴ Wooding, Henry VIII, 113.; Creighton, Wolsey, 129.

A császár egyre csak sürgette Anglia királyát, hogy lépjen hadba,¹⁷⁵ s Balbinak ezért sem volt maradása Károly udvarában, mikor nyilvánvalóvá vált, a Birodalomban süket fülekre talál a segélykérése. Károly maga a calais-i konferenciát is pusztán formalitásnak tartotta, s megbízottait is legfeljebb látszat-utasításokkal látta el. Arra várt, Anglia hadbalépésével neki kedvez majd a hadiszerencse.¹⁷⁶ A követség során egyre inkább felértékelődött Wolsey szerepe, a magyar politika irányítói már eleve ennek a tudatában állították ki Balbi prokurációit. A kardinális tarsolyában azonban olyan megbízólevél is volt, amelyet végül is sikerült kicsikarni Henrik 1.: arra is felhatalmazást nyert, ha sikerül, kössön egy nagy „konföderációt” Franciaország, Anglia, a Birodalom és a Szentszék között a kereszténység ellenségei elleni harc érdekében.¹⁷⁷ Ebben bízhatott Magyarország is, ezért is követte Henrich Balbi a kardinális, ahová csak ment, s bízott egészen az utolsó pillanatig a békekötésben. Calais-ból eljutottak a hírek Brüsszelbe is, Balbi is tisztában lehetett azzal, hogyan alakul a konferencia, s miként szerepel a békeszerző kardinális. Wolsey okosan politizált, sokszor lecsillapította a késhegyig menő vitákat folytató feleket, majd egyenként tárgyalta velük. Ha kellett, saját királyának harca utáni vágyát is képes volt lecsillapítani.¹⁷⁸ Az idővel is ügyesen játszott, ugyanis ha sikerül „minél tovább húzni” a kongresszust, véget ér a háborúra alkalmas időszak, legfeljebb a következő év tavaszán lehet hadba szállni. Abban sem foglalt állást, melyik felet tekinti agresszornak.¹⁷⁹

Az Anglia felé tartó magyar követ tevékenységéről, illetve a Magyarországot érintő török veszélyről nem csupán saját megnyilatkozásai adhatnak felvilágosítást, hanem például a szerte Európában ekkoriban már széles követi hálózattal bíró Tudor-monarchia képviselőinek jelentései. A legértékesebbek a Birodalomba akkreditált, a császárt és Ferdinánd herceget szinte mindenhová elkísérő angol követek jelentései. Ezen kívül az Anglia állandó szentszéki képviselőjét ellátó követek híradásai is igen fontosak. Utóbbiak legtöbbször nem is angol volt, hanem angliai stallummal bíró itáliai klerikus. Kétségtelennek látszik, hogy a Velencétől Krakkón át Spanyolországig húzódó angol hírszerzői hálózat figyelmét nem kerülhette volna el egy olyan súlyú ügy, hogy Magyarország királyának a török átengedését vagy adófizetést fontolgatja. Ezért nézzük végig, mit profitálhatunk e relációból.

4. Követjelentés Magyarország állapotáról 1521-ből

A legkorábbi információ, amit a nyugat-európai misszióján részt vevő Balbirtól kaphatunk, az antwerpeni császári udvarból Wolsey-hoz írt angol követjelentés, Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli tudósítása a magyar követnek a császári udvarban való fogadásáról, melyben az egész magyar követség háttéréről is beszámolnak, sőt, a követ szavait tolmácsolva sajátos képet adnak az ország korabeli politikai állapotáról.¹⁸⁰ [Kép VII/1.] Kifejezetten hasznos információkat közöl a jelentés arról, mit mond a követ a törökkel való béke kérdésében.

Vizsgálandó forrásunk egy keltezetlen, de 1521 augusztusára datálható jelentés. Girolamo Balbi az Antwerpenben tartózkodó¹⁸¹ V. Károly császár előtti audienciáján tett

¹⁷⁵ Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1352., 1371., 1395.

¹⁷⁶ Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1340., 1362., 1421., 1422., 1439.

¹⁷⁷ 1521. júl. 29.: PRO SP 1/22. fos. 271–274.; BL Cotton MS Galba B. VIII f. 161.; Rymer, Foedera, XIII. 750–52.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1443.; Russell, Peacemaking, 100–101.; Wooding, Henry VIII, 113.

¹⁷⁸ Wooding, Henry VIII, 113.

¹⁷⁹ Russell, Search for Universal Peace, 178.

¹⁸⁰ BL Cotton MS Galba B. VII fos. 69r–72v.

¹⁸¹ 1521. július 15-től Antwerpenben, augusztus végén, 25-e körül Brüggeben, azután néhány napig újra Antwerpenben, majd szeptember 2-től Brüsszelben. Itineráriuma: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. [<http://karl-v.bsz-bw.de/rech/itinerar.htm> – 2013. okt. 4.] A császár éppen pár nappal az audiencia előtt –

oratio-ját, illetve az ott töltött első néhány napján különböző, főként az angol követekkel való tárgyalásait foglalja össze. Szereplését, a császár elűztetését Magyarországra helyezték el szinte teljes egészében megismerhette Wolsey lordkancellár, követeinek részletes tolmácsolásában. A 8 foliónyi jelentés kézírata eredeti, a kancelláriai regisztrumból kerülhetett át a 17. században a British Museum Cotton Gyűjteményének egyik kötetébe. A kötetet újrakötötték az újkorban, majd restaurálták is a British Museum 18. századi törlése után, s egyes foliókat új lapokra ragasztottak, de szerencsére a kéziratnak csupán csekély részét, egyes lapszéleket érte károsodás. E relatio-t már az Anglia és Németalföld (Burgundia) közötti diplomáciai vonatkozásúakkal együtt kötötték egy kódexbe (*Records and papers concerning England and Burgundy, 1521-1522*). Így került a Cotton Gyűjteménybe is, majd az Egyesült Királyság Nemzeti Levéltárában is így klasszifikálták (VIII. Henrik-kori Külügyi Iratok – State Papers – „Low Countries, reign Henry VIII”).¹⁸² Azonosítását nehezíti, hogy sem aláírást, sem kelteztést nem tartalmaz, csak a regisztrum-béli kéz írta a margóra a követek nevét és a feltételezett dátumot, augusztust. Mégis, a kontextusból kiderül, augusztus legvégére tehető. Ugyan az 1870-ben kiadott VIII. Henrik-kori okmánytár (*Letters and Papers*) szerkesztője, J.[John] S.[Sherren] Brewer által az augusztusban keltezett iratok legvégére tette, a modern digitális kiadás már szeptember hónaphoz teszi.¹⁸³ (A forrással hazánkban egyedül foglalkozó Botlik Richárd szeptemberre teszi.¹⁸⁴)

A datálást segíti, hogy a szóban forgó magyar követ – kétségkívül Hieronymus Balbus – II. Lajos fent említett, augusztus 7-én, már Nándorfehérvár ostroma közepette, a ténylegi táborból Wolsey kardinálishoz írt levelét viszi Angliába, így a dátum után indulhatott útnak, s augusztus vége, (legkorábban 1520. augusztus 20-22.) elűtt nem érhetett el Németalföldre.¹⁸⁵ (Itt is használható egy, Wolsey kardinális calais-i szereplését bemutató kéziratos forrás, amely főként Károly császárhoz való utazását részletezi, s amely a Cambridge-i Corpus Christi College-ban található.¹⁸⁶) Balbi feladata – hogy V. Károlytól és VIII. Henrikkel pénzügyi eszközöket ki – a jelentés készítői elűtt sem volt kétséges, ez okból is kezdtek „figyelni a magyar király követére”. A relatio kiadói, Anglia követei még augusztus 31-én más ügyben küldtek jelentést, s levelük tanúsága szerint akkor már megérkeztek Brüggeből Antwerpenbe.¹⁸⁷ Így helyezhető a jelentés szeptember legelső napjaira, hiszen az első levelük augusztus 31-én kelt, s most azt írják, „a múlt hétfőn” jöttek Antwerpenbe, azaz 1521. augusztus 29-én, majd a következő napon tettek látogatást a császárnál. A magyar követ a császár elűtt első felszólalása pedig az azt követő napokon lehetett, 31-e után, hiszen 31-i levelükben még nem írnak róla, s mindenképpen szeptember

augusztus 25-én – kötötte meg Angliával, azaz a VIII. Henriket képviselő Wolsey bíborossal – Brüggeben „titkos” szövetségi egyezményét. Mon. Habs., II/1. n. 74. pp. 244–69.; Mattingly, An early, 20.

¹⁸² PRO SP 1.

¹⁸³ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1532.; British History Online [<http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=91221>] – 2013. szept. 27.]

¹⁸⁴ Botlik, Szapolyai, 19.

¹⁸⁵ Tény: BL Cotton MS Vespasian F I. f. 73r. (II. Lajos, manu propria). A DF 293 354-ben szerepel (39.), de mint említettük, alig használható, mivel a fotó félig behajtván készült. Simonyi, Okmánytár, I. 65–67., Reg.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1476.

¹⁸⁶ Corpus Christi MS 111 pp. 383–398.

[http://parkerweb.stanford.edu/parker/actions/manuscript_description_long_display.do?ms_no=111] – 2014. február 3.]; *A descriptive catalogue of the manuscripts in the library of Corpus Christi College*, Ed. M. R. James. I-IV. Cambridge, 1911. I. 246.; *Catalogus librorum manuscriptorum quos Collegio corporis Christi et B. Mariae Virginis in Academia Cantabrigiensis legavit Matthaeus Parker*. Edidit Jacobus Nasmith. Cantabrigiae 1777. 131.; Lásd még: Russell, Search for Universal Peace, 162.; U : Peacemaking, 115.

¹⁸⁷ BL Cotton MS Galba B. VII f. 115.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1524. Spinelli még aug. 9-én Brüggeben van. BL Cotton MS Galba B. VII fos. 97r.–98v.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1482. Wingfield július végén Dunkerque-ben. BL Cotton Caligula E. III f. 6r.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1448.

2-a el tt, mert akkor a császár már Brüsszelben volt.¹⁸⁸ Valószínű tehát, hogy szeptember 1-én.¹⁸⁹ Brewer regesztája igen tömör, a mai kiadás is azt közli, az eredeti szöveg sokkal többet ígér. Ugyan a követ oratio-ja nem maradt fenn,¹⁹⁰ az angol követek szóról szóra tolmácsolva Balbi el adását, részletesen beszámolnak Magyarország korabeli helyzetéről és igen értékes adatokkal szolgálnak II. Lajos kormányzatának helyzetéről, a törökkel és a császárral való viszonyáról.

Wingfield és Spinelli jelentették, hogy a császárnál audiencián vett részt egy „velencei származású, rendkívüli tudással bíró” – magyar követ.¹⁹¹ Megbízólevelei szerint a feladata az, hogy tudósítsa a császárt a török invázióról, illetve arról, milyen állapotban hagyta ott a királyságot, valamint kérjen segítséget Károlytól.¹⁹² Az audienciáról való jelentés közben az angol követjelentés beépíti a szövegbe Balbinak egy korábbi császári kihallgatásáról szóló elbeszélését is, illetve azt, amit k is tudnak a korábbi magyar követségekről. E szerint Balbi most, augusztusban, Antwerpenben is emlékeztette V. Károlyt, hogy amikor „követtársával együtt felkeresték Kölnben”, beszámoltak a török ügyekről, arról, hogy „meghalt az új török császár apja”.¹⁹³ Ez, majd mint látni fogjuk, egy korábbi, az év elejére, a wormsi birodalmi gyűlésről való látogatásra utal. Ezután tért rá többek között a minden felet leginkább foglalkoztató török béke kérdésére. Mielőtt azonban ezt megvizsgálnánk, fontos, hogy lássuk, pontosan mikor került sor erre a kölni megbízatásra, s mikor beszélt Balbi a békéről – az események menetét tekintve ugyanis korántsem mindegy, hogy 1521 augusztusában vagy esetleg 1521 tavaszán.

Miután a magyar követek a Reichstagról 1521. április 20-án visszaindultak, II. Lajos egy újabb megbízatással látta el Balbit. Werbőczy és Balbi már Ferdinánddal is tárgyaltak Wormsban a fohérceg és Jagelló Anna frigyének tárgyában.¹⁹⁴ Tudjuk, hogy még áprilisban a Reichstagon sor kerülhetett erre, s végül meg is állapodhattak a házasság megkötéséről, mert április 17-én „jutalmul” V. Károly egy 10 dukátot jövedelmező egyházi javadalmat is ígért Balbi számára.¹⁹⁵ Sommer úgy tudja, már 1515-ben ígért neki Szatmári György, beajánlván Miksa császárhoz – az uralkodó is megismerte szolgálatait 1515-ben a bécsi fejedelmi kongresszuson – egy stallumot a bécsi Stephansdomban.¹⁹⁶ Csak a wormsi birodalmi gyűlés után, 1521. május 25-én és 26-án került sor Habsburg Ferdinánd és Jagelló Anna házasságának végső megerősítésére, valamint a menyegzőre.¹⁹⁷ Birtokunkban van egy olyan

¹⁸⁸ Károly augusztus 25-én még Brüggeben volt, utána, 31-e előtt érkezhetett Antwerpenbe. 26-án még kikísérte a városból Wolsey kardinálist, aki aznap hagyta el Brügget, majd 28-án ért Calais-ba. Russell, *Search for Universal Peace*, 177.; *Corpus Christi MS 111. p. 392. A Chronicle of Calais* szerint 29-én. Nichols, *Chronicle of Calais*, 31.

¹⁸⁹ Károly levelei Brüsszelből 1: szept. 2. Jakob Fuggernek: HHStA Staatenabteilungen B. Ausserdeutsche Staaten, Schweiz 1. Gruppe Fasc. 6/3. f. 38r–38v.: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V., n. 105084. [<http://karl-v.bsz-bw.de/rech/itinerar.htm> – 2014. feb. 4.]; Wolsey-nak: PRO SP 1/23 f. 40.; *Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1537.*

¹⁹⁰ Nem került be a nyomtatásban is megjelent gyűjteményes műveibe sem: Balbi, Opera.

¹⁹¹ „[...] themporor thambassadors being present gave audience to thambassador of Hungrey, a Venytian borne and reputed of a singular lernyng”: BL Cotton MS Galba B. VII. f. 69r–72v.

¹⁹² „after his credentiall lettres delyvered said his is charge contayned thre poyntes, the first is to declare the envasion made by the Turk to the realme of his maister, the second in what state and case at his departyng he left the said realme, and the third requiring assistance to his maiestie”. uo.

¹⁹³ „[...] themporor being at Colayne with he with his collega amongst other things had in commandimint to declare the dethe of the Turk father of this moderno”. uo.

¹⁹⁴ Martin, II. Lajos, 22–23.

¹⁹⁵ *Die Reichsregisterbücher Kaiser Karls V.* Hrsg. Lothar Gross. Berlin, 1930. n. 1151.; Sommer, Balbus, I. 35.; Köblös, *Az egyházi közélet*, 445.

¹⁹⁶ Sommer, Balbus, I. 27. 1518-tól próbálkozott is, hogy javadalmat szerezzen Bécsben a Habsburgok szolgálatában, akkor még kevés sikerrel. Miksával a kapcsolata 1493-ra nyílik vissza, amikor a császár meghívta a bécsi egyetemre előadni. Nem is átalította a korábbi, Mátyást dicsőítő költeményének sorait a Habsburg-uralkodóról írott verseibe „becsempészni”. Hegedűs, Hieronymus Balbus dicsőítő költeménye, 51., 54.

¹⁹⁷ E. Kovács, Ferdinánd, 26.; Zombori, *Hatalom és családi viszály*, 9.

megbízólevél is, hogy Balbi még 1521 augusztusát megelőzően járt a császárnál. 1521. május 21-én II. Lajos megbízta Balbit, Brandenburgi György és Ákosházi Sárkány Ambrus társaságában, hogy folytasson tárgyalásokat és „vigyék azt befejezésig” Ferdinánd és Anna házasságát illetően.¹⁹⁸ A frigy május 26-án végleg megkötött, így valóban sor került a magyar követség elutazására, s valószínűleg Balbi is jelen volt. Egy velencei jelentés szerint Ferdinándot nem Wormsban, hanem a f. herceg flandriai tartózkodási helyén keresték fel.¹⁹⁹ Ha nem Wormsból, hanem Flandriából indulhatott vissza követ, érthető, ha később érkezett vissza. Balbi így érkeztetett vissza júniusban Magyarországra, amikor néhány hét múlva újabb, birodalmi és angliai misszióra bízta a király.

Elképzelhető azonban, hogy Balbi még a wormsi birodalmi gyűlésre való küldetés előtt (is) járhatott Kölnben a császárnál, hiszen a fenti, 1521. május 21-i királyi megbízólevél is utal arra, hogy „bármit is határoztak az előbbi követek, illetve megbízottak Kölnben, majd Wormsban Anna névének a házasságára vonatkozólag, azt folytassák”, azaz 1521 tavaszán Wormsban is tárgyaltak erről, valamint annak előtte. Tudjuk azt is, hogy Balbi a wormsi megbízását február 14-én kapta, s csak március 24-én érkezett meg Wormsba. A magyar követek április elején vonultak be „hivatalosan” a Reichstag üléstermékébe,²⁰⁰ így Balbinak arra is maradhatott ideje, hogy előtte elmenjen Kölnbe is. Tudunk még egy korábbi útjáról, ugyanis 1520 augusztusában járt a császárnál, mivel megbízást kapott, hogy tárgyaljon Anna házassága ügyében.²⁰¹ 1520. október 23-án is ott volt Aachenben Károly koronázásán,²⁰² majd novemberben ugyancsak ott volt a menyasszonyt kiadók között, Ákosházi Sárkány Ambrus követtársával együtt, majd a Jagelló hercegné házassági szerződése aláírásánál is. Tehát ez alkalommal is a Birodalomban tartózkodott.²⁰³ Továbbá ott volt december 11-én Innsbruckban Ferdinánd és Anna, valamint Habsburg Mária és II. Lajos *per procuram* eljegyzésén.²⁰⁴ (Köblös József szerint Aachen és Innsbruck között nem is jött haza, tehát lehetett ideje a császárral tárgyalni.²⁰⁵) Mivel a fenti, antwerpeni angol jelentés arról ír, hogy „amikor Kölnben a császárral volt”, az volt a feladata, hogy „bejelentse az új szultán apjának a halálát”, ez a kölni misszió nem lehetett az 1520. augusztusi, hiszen I. Szelim csak szeptember 21-én halt meg. Valószínűbb azonban, hogy a szóban forgó kölni tárgyalás 1521 elején lehetett, hiszen, ahogyan majd alább látni fogjuk, Balbi már a magyar udvarba megérkezett török követről is szólt. Egyébként a szóban forgó jelentést jegyző angol követ, Tommaso Spinelli volt az is, aki találkozott éppen Balbival már V. Károly aacheni koronázása előtt is, 1520. október 20-án Kölnben. Ekkor jelentett ugyanis arról, milyen vehemensen sürgetik a magyar követek a házasság megkötését.²⁰⁶ (Spinelli 1521 januárjától április végéig Wormsban volt a Reichstagon, ahol újfent találkozhatott Balbival.²⁰⁷) November 6-án egy másik angol követ, Cuthbert Tunstall is hírt adott ugyanerről, a magyar követről származó információiról.²⁰⁸ Ez igazolja azt, hogy az aacheni koronázásra nem (csak)

¹⁹⁸ DL 38 070. (II. Lajos, manu propria). Kiadva: Sommer, Balbus, I. 592., faksimilével.

¹⁹⁹ Orio jelentése, 1521. jún. 3.: „[...] e partito domino Hieronimo Balbi preposito, [...] e jurisconsulto e anderá accompagnar don Ferando in Fiandra, per partir li studi e aver 200 milia ducati ha lassá Maximiano a questa sorella di Re iustá l'accordo”: Sanuto, XXX. 376.

²⁰⁰ Sanuto, XXX. 135.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 152.; Martin, II. Lajos, 11.; Április 5-én Wormsból a mantovai grófhhoz küldött tudósítás. DRTA Jüngere Reihe II. 838.

²⁰¹ 1521. aug.: DL 10 3135. (II. Lajos, manu propria)

²⁰² Balbi, Opera, II. 551.; Knauz, Balbi, 97.; Ábel, Magyarországi humanisták, 36.; Sommer, Balbus, I. 32.

²⁰³ 1521. nov. 7.: DF 258 381 (másolat). Spekner, Geschichte, 44.

²⁰⁴ Ortway, Pozsony, III. 226.; Ábel, Magyarországi humanisták, 36.

²⁰⁵ Katona, Historia critica, XIX. 196–208.; Knauz, Balbi, 97.

²⁰⁶ „Thambassadors of Hongre incessantly make instaunce for the accomplyshment of theyr mariage with suche hygh wordes [...] that were at Coloyne for to com to the seid coronacion.”: Maastricht, 1521. okt. 20.: PRO SP 1/21 f. 112.; Regeszta: Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1029. 378., Simonyi, Okmánytár, II. 24–25.

²⁰⁷ BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 196., 224.

²⁰⁸ Wolsey-hoz: 1520. nov. 6.: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 166.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1043.

Magyarországról mentek Lajos követei, hanem már el tte a császári udvarban, a császárral voltak, ahol éppen tartózkodott, ha kellett, akár Kölnbe is követték. Spinelli tehát jól ismerhette Balbit, ezért is tehetjük fel, hogy a császári audiencián kívül is szót váltott vele, s birtokába kerülhetett bels információknak is.

Az angol jelentés tehát az 1521. augusztus végi császári audiencia leírásába beleszővi a leginkább 1521 márciusára tehető kölni kihallgatást. Balbi ez alkalommal, *akkor* is beszélt már a béke kérdésér l: „mivel a felek közötti béke lejárt”, apja halálával az új szultán „követet küldött hozzájuk, hogy *meghosszabbítsák és meger sítsék a régi békét*”.²⁰⁹ Ez fehéren-feketén eldönti, a korábbi béke megújításáról van szó, s nem újabbat akar a szultán, új feltételekr l nincs szó. Ami esetleg gyanakvásra adhat okot, az az, hogy az angol követek szerint Balbi hozzátette: az oszmánok követének „nem adtak [sok?] választ”, azért mert a [béke] a többi keresztény nép számára „esetleg nagy kárt okozhat”.²¹⁰ Ezt talán tovább lehet gondolni, hogy mi az, ami az új béke megkötésével kárt okozhat a kereszténységnek. Ez összhangban van V. Károly wormsi szavaival is, hogy olyan békét kössenek, ami nem káros, megszegyenít vagy becsstelen a kereszténység számára. Sajnos konkrétumokról azonban nem szól a követjelentés e tekintetben, lehetséges, hogy pusztán arról volt szó, hogy a korábbi feltételekben ne engedjenek: tudjuk, már az 1519-es béke tartalmazta azt, hogy Magyarország lemondott a szreberniki bánág váairól. Elképzelhet , hogy – Nándorfehérvár török ostroma közepette – arról lehetett szó, káros lenne, ha további területi engedményeket tennének a töröknek. Talán már sejthették – igaz, még nem jött hír –, hogy Nándorfehérvár el fog esni. Arról is szó lehetett, hogy az a *korlátozott* átvonulási klauzula, amit az 1519-es béke tartalmazott, s a magyar király engedélyéhez kötötte a török csapatok átvonulását, ne változzon. Lehet, hogy az a kitétel, hogy ne okozzon kárt, csupán arra vonatkozott, újabb kárt ne tegyen, s maradjon meg a régi béke feltételeinél. Nyilván, ha egy angol követnek elegend úgy utalni Magyarország és a Török Birodalom korábbi békéjére, hogy a *régi* béke, mind az angol diplomaták, mind a kancellár tökéletesen tisztában volt azzal, milyen feltételekkel kötött békét II. Lajos és I. Szelim 1519-ben. Balbi további szavait is h en jegyezték az angol relatióban. A török követet a válaszadás helyett csupán „szép szavakkal fogadták” és „látták vendégül”.²¹¹ A kifejezés („entertayne”) nem utal arra, hogy visszatartották vagy akár feltartóztatták volna, ahogyan néhány hónappal korábban a Reichstag aktái sem. S ezt az okból tették, hogy „megtudják, hogy a pápa, a császár és más keresztény fejedelmek miként vélekednek err l, s maga a követ is azt kívánja, a császár nyilvánítsa ki, mi a szándéka és akarata ebben az ügyben”, mert Magyarország az örökös harc miatt nem képes kitartani, még egy hosszú háborús id szakot nem tud keresztény segély nélkül túlélni”.²¹²

Számunkra igen érdekes az indoklása, hiszen meglep en jó értékítéletet ad a Jagelló-korról. „Az ország, különösképp Mátyás király halála óta sok embert és er t veszített”, és „mivel nincs már hatalma, úgy határoztak, óvakodnak attól, hogy bármilyen viszályba kerüljenek a törökkel, anélkül, hogy bizonyosságot szereznének a fel l, hogy a császártól és más keresztény fejedelmekt l el nyös és hasznavehető segítséget kapnak”.²¹³ Magyarország

²⁰⁹ „[...] and how by reason therof the truce betwene them was expired and that the new successor had sent to them seid master ambassador for to proroge and conferme the olde truce”: BL Cotton MS Galba B. VII. f. fos. 69r–72v.

²¹⁰ „to whome, regarding the great preiudice that might thereby ensue to the remenant of Cristendome, was given no m[uch?] of answe”: uo.

²¹¹ „[...] but enterteyned hym with faire wordes”: uo.

²¹² „[to declare] [...égett lapszél...with the intent?] the pope, the emperor and other Cristen princes opinions and mynds myght be known disiring his maiestie to show his entention and will [...] and remonstring the [égett lapszél] realme of Hongre for the contynuall warres susteyned by [not? ...] a long season against the Turke [...] withoute any exsternal comforte or aid”: uo.

²¹³ „[Hongre] was greatly de[p]ryved of men and strengeth and specially after the b[e]reafe of the king Matthyas and concluding for lacke of power they were not determynd to fall into any brechs with the Turk withoute being in certin to have a good effectival assistance of his maiestie and other Cristen princes”: uo.

ereje megcsappant, az okok a Mátyás-halálát követő id szakhoz vezethetők vissza. A magyaroknak szándékukban sem áll, hogy bármilyen módon kenyértörésre vigyék a dolgot a törökkel. Inkább óvni akarták a meglévő, régi békét, legfeljebb a nyugati fejedelmeket is tudósítani kívánták róla. Szó sincs arról, hogy szakítanának a törökkel, s arról sem, hogy a szultán bármilyen új feltételekkel kívánna békét kötni. Ha így lenne, nyilván másképp fogalmazna a magyar követ, s nem úgy, hogy minden erejükkel óvni kívánják a törökkel való békét, s másképp fogalmazna, ha új, agresszív követeléseket támasztana a szultán.

Balbi fel is vázolja, milyen információi vannak I. Szülejmán el rennyomulásáról. „Nagy hadi el készületeket tett”, úgy, mintha a „Sophi”, azaz Iszmáíl perzsa sah „ellen menne haddal, de nagy gyanakvással fogadtuk harci készültségét”, éppen ezért „haladéktalanul kérjük, hogy a császár és a rendek gyorsan jussanak megegyezésre, és nyújtsanak segítséget”. Itt is, újra csak úgy fogalmaz, a béke „megújításáról” van szó.²¹⁴ Ekkor tér rá Balbi arra, amit a Reichstag aktáiból is tudunk, azaz, hogy a császár mit válaszolt. Károly kiterít választ adott, s a birodalmi rendek döntését l tette függvé a segítségnyújtást. A császár próbálta türelemre inteni a követet, azt válaszolta, hogy a Reichstagban a maga részéről azt tudja ígérni, hogy „nem fog csüggedni” abban, és „minden t le telhet t megtesz”, hogy „rávegye” a birodalmi rendeket arra, hogy „gondoskodjanak valamiképpen a magyarokról”, és „nyújtsanak gyógyírt bajaikra” – nyilván *Türkenhilfét* vagy valamilyen gyorssegélyt értve ez alatt. Abból, hogy a követnek az augusztusi angol követjelentésbe beillesztett beszéde értelmében csak ez, a fenti válasza után megy V. Károly Wormsba, kiderül, a követ beszéde igen valószínű, hogy az 1521. évi, áprilisi Reichstag előtt hangzott el Kölnben, hiszen az angol relatio úgy fogalmaz, *ez után* küldte a magyar követeket a király *újra* Wormsba, hogy arról is tájékoztassák a rendeket, hogy a török nagy fegyveres el készületeket tett”.²¹⁵ A császár tudtára adja a követnek, „nem valószínű, hogy segítséget tud nyújtani jó fivérének, a királynak”, azt hozván fel mentségére, hogy a francia király áskálódik ellene, illetve Németországon belül „széthúzás és viszály” van.²¹⁶ „Egy év múlva” azonban, „ami alatt úgy gondolja, el fogja tudni hárítani” e két akadályt, „ígéri, nem csak a saját, hanem az egész császárság erejével fog fellépni a hitetlenek ellen, és amit csak tud, mindent megtesz, hogy erre rávegye a többi keresztény fejedelmet is”.²¹⁷

Az angol követjelentés úgy folytatja tovább Balbi szavainak a tolmácsolását, hogy ez után a magyar követek hazamentek a Reichstagról, és a „béke ügyében a császár és a rendek óhaja szerint cselekedtek”.²¹⁸ Ami azt jelenti, II. Lajos e szerint hajlandó lett volna békét

²¹⁴ „[...] showing the grete preparations the turke had made and and how the truce was it shuld be against the Sophie, they having delayed the prorogation of the truce, and also by som other evidence, were in much suspicion of the Turkes army, requiring instantly themperor with all thastats to take som short conclusion for to assist them”: uo.

²¹⁵ „[...] whereunto themperor answered he went to worms, where all thastats of themperie shuld and that that he wolde not lacke on his behalfe to perswade them to som provision and remedy, offeryng all that he coulede dissiring the seid ambassador to have patience unto that tyme, and to deferre the resolution with the turke wherunto they condiscended, and the accordyngly the kyng of hongre sent them agayn to worms, showing the grete preparations the turke had made”: uo.

²¹⁶ „[...] for the attempts made by the frenchs kyng, [...] and for the dissensions and discords that were in almayne by the advise of all thastats aunswered to the seid ambassador that for these two considerations he myght not assist the kyng his good brother”. uo.

²¹⁷ „[after] oone yere [...] during the which terme he thought to have remedied and purveyed the two forsaid impediments, promising after not ounly to imploye his owne and hole puissance, but also the same of thempery against the infideles, and exparte and perswade asmoche as shuld be in hym, the residue of the cristen princes.” uo.

²¹⁸ „[...] his maiestie by the word of all thastats aunswered to the seid ambassador for these two consideratoons that he myght not assist the kyng his good brother, and he wolde disir them to retourne home with all diligence and take a truce for oone yere with the Turke [...] during the which terme he thought to have remedied and purveyed the two forsaid impediments, promising after not ounly to imploye his owne and whole puissance, but also the same of thempery against the infideles, and exparte and perswade [...] the cristen princes, and with

kötni 1521. április végén, s kétségtelenül a régi, korábbi békefeltételek mellett. Felmerülhet mindemellett még egy eshetőség: azért idegenkedett a császár a régi, 1519-es béke megújításától is, mert abban benne foglaltatik az átvonulás – igaz korlátozott, feltételes formában. Amikor Károlyt császárrá emelték, már megkötötték ezen egyezményt (1519. április 1.), s ebből úgyszólván „kimaradt”, nem járult hozzá. Ha pedig rokona, Lajos békét kíván kötni, a régi, 1519-es egyezmény értelmében, ahhoz kötné a Birodalom támogatását, hogy ne legyen benne a régebbi feltétel, az elvi átvonulás sem. Károly személyiségét ismerve nem lenne meglepő, ha úgy tekintett volna magára, hogy uralkodása egyik első lépése az legyen, hogy úgy járul hozzá a Birodalom segélyéhez, ha a magyarok nem foglalják bele az országai felé való átvonulást sem. Ha igen, nem kapnak segítséget Nyugatról. Erre azonban nincs bizonyíték, legfeljebb hipotetikus elképzelés. Amire épülhet ezen feltevés, az az, hogy nem tudjuk mire vélni, mire vonatkozott az, hogy a császár „kit nem választ küldött” a király segítségkérése ügyében. Lehetséges, hogy a wormszi követek távozása (1521. április 20.) után még tett olyan kijelentést a császár, hogy mégis ad segítséget?²¹⁹ Esetleg most kerültek a látóterébe újabb információk? Nem tudjuk. Vagy ekkor tudatosult benne, miután nyilvánvalóvá vált, hogy a török mégis hadba száll – függetlenül a békeajánlattól, család módon, ahogyan hangoztatták a magyar követek – és nem az a kérdés, mi legyen benne a békében, hanem minden egyéb másodlagos, hiszen a szultán nem akar békét? Így összeállhat a kép, a császár kit nem (*optima*) válasza azt jelentette, kössétek még így is a békét, benne maradhat az 1519-es átvonulási klauzula.

Kérdés, hogy ha valóban azt tanácsolta a császár, hogy kössenek békét – hiszen két egymástól független forrásunk is ezt támasztja alá –, miért nem próbálkozott a király ez után, április végén, május elején azzal, hogy mégis tárgyaljon a törökkel. A szultán ugyan csak május 18-án szállt hadba,²²⁰ s ekkorra Balbi és Werbőczy is már rég hazaérkezett a Reichstag válaszával,²²¹ s II. Lajos tisztában lehetett Velence magatartásával is. Mégis úgy látom, a magyar vezetés tudatában volt, hogy a török eleve eldöntötte, hogy hadat indít. Így április vége után nem volt már értelme a békéről tárgyalni. Más kérdés, ha a szultán nem támadni akart volna, hanem adót és átvonulást kikényszeríteni, még április végén is kaphatott volna az alkalmon, ha lett volna ilyen magyar próbálkozás, hogy új feltételekkel új békét kössön, hiszen Nándorfehérvár ostromát csak június 18-19-én döntötte el a szófiai haditanács.

Ez után az angol jelentés rátér Balbi jelen idejű, augusztusi beszédére, és átvesz abból részleteket. A követ Balbi a legfrissebb híreket osztja meg hallgatóságával, köztük VIII. Henrik követeivel. „A török megindult a határaik ellen, és haladéktalanul benyomult a királyságba.”²²² Talán a saját maga által is tapasztalt, első kézből szerzett eseményekről ad hírt – hiszen ott lehetett augusztus elején a királyi felvonuláson. Ezek lehettek az első Nyugatra eljutó hírek. „A törökök több várost elfoglaltak a Száva mentén, mert a védő nemtörődomsége miatt egyáltalán nem voltak ellátva szükségességekkel”, és amikor útjára indult, Nándorfehérvárt vették ostrom alá”, mely „erősen vár, és jól fel van szerelve”, és véleménye szerint „ki fog tartani, ha segítséget kap, de ha elveszik, az egész ország el fog veszni”.²²³ Rá kell mutatnunk, a velencei származású diplomata tisztában van azzal, hogy

these resolutions thambassadors went home and having all things related to the kyng and his counsaill, and following with thambassador of the turke the emperors dissire and advice upon the said truce.”: uo.

²¹⁹ „havia auto risposta optima di la Cesarea Maesta”: Sanuto, XXX. 262.; Wenzel, Sanuto, III. 209.

²²⁰ Perjés, Mohács, 149.

²²¹ Április végén még a Reichstagra küldött pápai nuncius szerint Werbőczy és Balbi is Wormsban voltak. ETE I. n. 28.

²²² „thambassador of hongre saith, they had news of the Turkes comyng towards their fronters and so immediately invaded the realme”: BL Cotton MS Galba B. VII f. 69r–72v.

²²³ „[...] and as to the second poynt concernyng thastate of the same he showed [...] the Turkes, have woune diverse places uppon the river Sava, that by negligence were unpurveyed of all necessities for the defence and how at his departing they lay at siege before Belgrado, whych is a strong castelle and metely well furnyshed that

még augusztus elején sincsenek a várak ellátva megfelelő védelemmel, élelemmel és fegyverzettel, és ki meri mondani, hogy a magyarok hanyagsága és mulasztása miatt veszett el több erősség. Jól látja Nándorfehérvár kulcsfontosságú stratégiai szerepét is, ugyanakkor ezzel cáfolja is azt a történetírásban felmerült téves nézetet, hogy Nándorfehérvár teljesen magára hagyatva, mindenféle felszerelés és ellátás nélkül esett el.²²⁴ A döntő momentum az, ha „segítséget kap”, az esetben kitarthat. Ezzel is hatnia is kellett a császárra, azt sugallnia, hogy egy gyorssegély, vagy a magyarországi Fuggerek útján nyújtott hitel még mindig üdvözít lehet. Ha eleve „eltette” volna a várat, sok reménye nem maradhatott volna, hogy bármit is kiperéseljen V. Károlyból.

A prépost megdöbben realitásérzéssel fest képet Magyarország közállapotairól, háborús felkészültségéről. „Ami a küldendő segélyt illeti, Magyarországon [az országnak] nincs pénze, sincsenek kapitányságai” [a „capitayncy” arra utalhat, nincs szervezett parancsnoklati rendszer, nincs területi alapon szervezett védelmi struktúra, de arra is, hogy nincs megfelelő stratégiai vezetés]. „Nincsenek gyalogosai, nincs utánpótlása és hadianyaga” [a korabeli „ordnance” a fegyverzetre és tüzérségre is vonatkozhat], „nincs is másuk csak nagyszámú könnyű ló” [itt könnyű lovas katonát érthet], amelyek azonban „jobb[ak], mint a törököké”.²²⁵ „Mindazonáltal, mivel nincs megfelelő katonai szolgálat” [„ap(p)t tenure”, a h béri szolgálat alkalmatlanságára utal], és „azt még kevésbé is becsülik meg, ellenségeik haderejével összevetve az ország hadereje”, hadi állapota, „mylitia”-ja, „Mátyás király elvesztése óta, a mindennapos gyakorlat, a hadi tapasztalat hiánya és a folytonos béke miatt csaknem semmivé lett”.²²⁶ Úgy is érthetjük, a Mátyásnak köszönhető tartós török béke miatt tart itt az ország? Jobb lett volna, ha állandó harcban edződik a magyar? A dokumentum egyik gondozójának „tréfája” lehet, hogy a „mylitia” helyett „malitia” állt a szövegben. Bár nehezen olvasható az alsó réteg, szerintünk előbb „militia” lehetett, azt írták át „malitia”-vá, utalva a magyarok közötti „gyűlölségre”. (Nem feledjük természetesen a középkor sok „militia” – „malitia” szójátékát.) Egy kései kéz javította át immár „mylitia”-vá.

Ezt hallván a császár újra hitet tett, hogy „késedelem nélkül Magyarország segédelmére lesz”, mivel „neki, mint a keresztény fejedelmek fejének, mindenekfelett kötelessége megvédelmezni a kereszténységet”.²²⁷ A prépost ezután újabb lapot vett el a tarsolyából, mondván, hogy nem csupán ezért köteles Károly védelmet nyújtani, hanem „a közöttük lévő kölcsönös rokonság” okán is, „mely király ura és [a császár] fivére, Ferdinánd között nemrégiben kovácsolódott, az atyai birtokok biztonságát illetően, továbbá a Frigyes császár idejében László királlyal a királyi címet illető szerződés és szövetség” miatt is.²²⁸ A követ, feltehetően a magyar kormányzat utasítására kihasználta mind az Ulászló és Miksa közötti 1491-es egyezség, mind az 1515-ös a Habsburg-Jagelló örökösödési szerződés útját is. II. Lajos kétségbeesésében mindent latba vetett a birodalmi segély

by his opinion hold yet and shall resist being succured and if suche place be lost, he saith all the realme shalbe lost.”: uo.

²²⁴ Bár meglehetősen kaotikus helyzet uralkodott a vár irányításában, bánjai nem voltak jelen, mégis jól el volt látva hadiszerekkel és élelemmel. Igaz, mindössze 700 katonával védte. Tubero is megerősíti, hogy jóllehet szűkös körülmények között, „nem hiányzott az élelem, nem szenvedtek az éhségtől.” Tubero, *Feljegyzések*, XI/6. 304., XI/10. 320.; Szakály, Nándorfehérvár, 113., 134.

²²⁵ „[...] as to the succors to be sent thither thambassador affermeth in hongre they have no money, no capitaynces, no fotomen, no ordinance but a good nombre of lyght horses, better than Turkes”. BL Cotton MS Galba B. VII f. 69r–72v.

²²⁶ „[...] howbeit, for lack of the forsaid apptenure, it too esteme them but litill, in comparason of the power of their enemies, the mylitia since the b[e]reafte of kyng mathyas [...] was for lack of experience by reason of the contynual peace almost extincted.” uo.

²²⁷ „[...] as to the third and last poynt towching assistance to be given themperor shuld do yt withoute any delay he being chief of the temporall princes, and bound aboue all other to the defence of christendome”. uo.

²²⁸ „[...] reciproce affinitie that of late it contracted betwene the kyng his maister and his brother Ferdinando for the suretie of the paternell dominions, and for the title by composition and treatie made in tyme of the emperor Fretherrike with kyng Ladislaus”. uo.

megszerzéséért: azt is, hogy a Habsburgoknak, mint örökösöknek kötelezettségeik is vannak a regnum védelmét tekintve. „Az [III. Frigyes] és minden jogos leszármazottja a fiág kihalása esetén örökösé a királyságnak”, „Miksa császár és a fent említett László közötti szerződés értelmében”.²²⁹ De ha mégis II. Lajos „leszármazottjai kerülnének a trónra”, akkor is büszkén tekintené t [Károlyt] a [magyar királyság] *pair*-jének [azaz a regnum testéhez tartozónak]. „[II. Lajos] és alattvalói örökök h e k lesznek hozzá [a császárhoz]”, esküjük hozzá köti ket, „s így [a királyt a császárt] meg fogja szabadítani” a mostani szenvedés, a török „sanyargatás alól”. Károly „minden ellensége ellen örömmel fog a király segítségére sietni”.²³⁰ A magyar uralkodó Lajos jól ismeri „azt a nehézséget és bajt, amiket a francia király okoz” a császárnak, „nem kívánja most, hogy hagyja félbe vállalkozásait”.²³¹ Balbi megfogalmazza reményeit arra nézve, ha az királya már ennyi mindenre hajlandó, akkor a császár is „találjon valamilyen megoldást”. Akár úgy is, hogy a saját magának járó „juttatásokat vizsgálja át”, hogy a rendek beleegyezzenek, hogy az általuk megítélt „birodalmi segély egy részét” – itt a Romzug címén megszavazandóról van szó – „Magyarország védelmére és megmentésére fordítsák”. Erre a császár úgy nyilatkozott, hogy „nincs kétsége, hogy a német fejedelmek örömmel fognak [ehhez] hozzájárulni”.²³²

Érdekes adalékkal szolgál a pozsonyi prépost eladása a Nándorfehérvárra küldött lengyel segítséget illetően is. Ismert, a vár eleste után a királyi felvonulásban és az 1521. szeptemberi bácsi-mohácsi táborban részt vettek I. Zsigmond lengyel király segédcsapatai. Pontos létszámukat azonban nem ismerjük. A Balbíról hírt adó jelentésnek viszont vannak hitelt érdemlő információi. „A követ elmondta, hogy Lengyelország királya 8 ezer gyalogost és 2 ezer lovast küldött”, akiket, „miközben már úton voltak”, a tatároknak az országát ért támadása miatt „visszahívta, kivéve 2 ezer gyalogost és 500 lovast, akik tovább folytatták az útjukat”.²³³ Lengyel források is megerősítik, valóban betörték a tatárok és csak 2500 fnyi – igaz, nem jelentéktelen – erődült útnak Magyarországra.²³⁴ Balbi indulása idején még nem érkeztek meg. A létszám nagyságrendileg illik a mohácsi táborból októberben szétszéledt királyi sereg arányaihoz. Azt viszont nem tudjuk, pontosan hányan is érkeztek meg, talán még a „maradó” 2000 gyalogos is túlzás – jóllehet tudunk Péterváradon szolgáló lengyel zsoldosokról.²³⁵ Mi több, kevésbé hihető, hogy Zsigmond összesen 10 ezres sereget szándékolt volna küldeni – igaz, II. Lajos pár ezernél jóval nagyobb sereget várt nagybátyjától.²³⁶ A követ mindenesetre azt is sulykolni szerette volna, hogy a Jagellók

²²⁹ „[...] he and all his successors lawfully here of the realme which by the last contrectation betwene the emperor Maximilian and the seid Ladislaus as it specified in default of heires males”. uo.

²³⁰ „[...] shuld to his maiestie and his discendents succede, wherfore he myght repute the same as oone of his pers and moreouer he showed that generally the kyng with all his subyetts shallbe perpetually bound to hym and will not faile being delyvered oute of the present oppression hereafter, to recompense his maiestie against all his enemies none excepted, with courespondent plaisure and assistance”. uo.

²³¹ „[...] and because the seid kyng is enformed of the greate wronge and griffe to hym made by the french kyng, [...], he doo not dissire hym to leve his entreprises”. uo.

²³² „[...] a means with his comodities be examyned, as it to consent that a part of thassistance granted by thastats of thempery, be imployed to the defence and conservation of hongre, wherein he putte no doubt the prince[s] of almayne woll gladly condiscende.” uo.

²³³ „[...] thambassador said the kyng of pollon had send viii^M fotemen and ii^M horsemen and being on their way he had newes the tartares had envaded the realme, wherfore hewas compelled for his owne defence to contremande them saving ii^M fotemen and v^D horses that proceded furth in their jorney.” uo. Kupelwieser, *Die Kämpfe*, 201.

²³⁴ „[...] in subsidium quingentos equites armatos et duo milia peditum”: I. Zsigmond Bátori István nádorhoz: Krakkó, AT V. 418.; II. Lajoshoz: Krakkó, AT V. n. 425. Azt, hogy máshol kellett bevetni a lengyel erőt két Krzysztof Szydłowiecki kancellár Bátorihoz írott levele említi: „[...] milites, quos habere potuit, in terras Russie collocavit”. Krakkó, 1521. júl. 16.: DL 23 568. Kiadva: Iványi, *Adalékok*, III. 327–328.

²³⁵ *Memoria rerum*, 23.

²³⁶ Czamańska és Hopp szerint 15 ezer katonát: Czamańska, *A lengyel-török*, 95–96.; Hopp, *Antemurale*, 61.

összezárnak, és Lengyelország is részt vállal a török elleni küzdelemben, ezért sem csak a nyugati fejedelmek pénzére ácsingóznak. Zsigmondnak megvolt ez idő tájt a maga baja, egy ekkora, Balbi által felvázolt expedíciós hadtestet nem tudott volna pénzelni. A lengyel uralkodó összehívta ugyan a haditanácsot, hogy a segítségnyújtás ügyét megvitassák,²³⁷ de a lengyel történetírásban is vitatott, mennyire volt komoly a szándéka, s mennyire volt jelentős az a tatár akció, melyre hivatkozva csak kisebb kontingenst küldtek, s azt is késve.²³⁸ Tubero szerint a szultán tudatosan „térítette el” a lengyel segítségnyújtást, s „nagy mennyiség aranyat” küldve vette rá a tatár kánt a támadásra.²³⁹ A töröknek kapóra jött, hogy a Jagellókat megoszthatja, és leválaszthatja Zsigmondot Magyarországról. Ebben vette igénybe – újra és újra – a krími tatár kánt is, aki 1516-tól gyakorta ütött be Lengyelországba, majd szövetséget kötött a Jagellók két másik ellenfelével, Moszkvával és a Német Lovagrenddel (1519).²⁴⁰ Zsigmondnak az unokaöccse számára nyújtandó segítségnél sokkal fontosabb volt, hogyan óvja meg dél-keleti határait a török-tatár veszélytől.

Az angol jelentés értékes adatokat közöl az 1521-ben Magyarországra törő oszmán seregről is. A Nádorfehérvárat ostrom alá vett török hadseregről szólva a magyar követ hiteles információra hivatkozva eladta, hogy „nem olyan nagy, mint sokan gondolták”, s nem olyan „félelmetes” mint látszott, s hozzátette, hogy „a janicsárok nincsenek többen 7 ezernél”, s a töröknek ezen kívül „12 ezer lovasuk, valamint 15 vagy 16 ezer fnyi *másféle* lovascsapatuk van, akik járatlanok a harcban, és lószerszám nélkül ülik meg lovaikat”.²⁴¹ Feltehetően ez utóbbi a török hadsereg reguláris erőt követő akindzsikra és más irreguláris harci elemre utalhatott. A jelentés hozzáteszi, hogy az oszmánokat sok „pyoners” és „laborers” kíséri, akiken minden bizonnyal az útépítési, utász-alakulatokat, az erdősejteken át utat vágó szekercéseket és egyéb, a „terepen kiszolgáló tevékenységet” („serving the field”) végző, kiegészítő munkálatokat végző alakulatokat érthetünk.²⁴² A prépost kiváló értesülésekkel bírt a török hadsereg felépítéséről, struktúrájáról, ami a magyar hadseregnek az 1520-as évekből – a történetírásban igen negatívan értékelt – felkészültségét, hírszerzését új, akár pozitívabb megvilágításba helyezheti. A fenti adatok pontosabb képet adnak a hadsereglétszámról, mint a többnyire nagyságrendekkel magasabbra tett korábbi becsléseink (Szakály Ferenc még a reguláris hadakat is 70-80 ezerre tette.²⁴³) Figyelemre méltó a jelentés azon – talán túlságosan optimista – kijelentése is, hogy „olyannyira [kevésbéfélelmetes ereje a török sereg], hogy [a magyarok királyának] kisebb segítséggel is jó kilátásai lehetnek, hogy visszaszerezheti, amit elveszített”.²⁴⁴ Ezzel bizonyára Balbi is a császári audiencia közönségére próbált olyan benyomást tenni, hogy Magyarország katonai helyzete még nem olyan katasztrofális, hogy akár egy kisebb befektetéssel ne lehetne, akár jelen helyzetében is felmenteni.

Még izgalmasabb, a magyar történelemben kevésbé ismert történettel szolgált a prépost az V. Károly előtti audiencián I. Ferenc francia királyról. E szerint a Valois-uralkodó „megvesztegetett és lefizetett 20 ezer cseh gyalogost és 2 ezer cseh lovas, hogy jöjjön a szolgálatára”.²⁴⁵ „Erről tudomást szerezvén a magyar király, mint szuverén uruk,

²³⁷ AT V. n. 413.

²³⁸ Czamarska, A lengyel-török, 96. 26. j.

²³⁹ Tubero, Feljegyzések, XI/4. 295.

²⁴⁰ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 253.

²⁴¹ „As to the Turkes army he shewed that uppon true informacon yt was not so greate as many thynketh, and that the brute symmyth, affermyng the Jannysers do not passe vii^M with xii^M good horsemen, and xv or xvi^M other horsemen unexperymented for the warre, and withoute harness.” BL Cotton MS Galba B. VII f. 69r–72v.

²⁴² „[...] and beside that a greate multitude of pyoners laborers and other serving the field”. uo.

²⁴³ Szakály, Nádorfehérvár, 134.

²⁴⁴ „[...] insomuche that with no greate assistance the kyng of hongre as in good hoope to recover all that he hath lost.” BL Cotton MS Galba B. VII f. 69r–72v.

²⁴⁵ „Furthermore he shewed the frenche kyng by suburnation of money had moned the nombre of xx^M Boemmes on fote and ii^M horsemen to come in his service”. uo.

nyomban, f vesztés és jószágvesztés terhe mellett elrendelte, hogy álljanak szolgálatára, s miután néhány esetben példát statuáltak, 4 ezren [a gyalogosok közül], a lovasok egy részével a fizetség feléért [II. Lajos] szolgálatába álltak”.²⁴⁶ „A többiek, akiknek ugyanazt ajánlották, azt mondták, az privilégiumuk lehet vé teszi számukra, hogy amikor a fejedelmüknek nem kell rendelkezésére állniuk, annak a zsoldjába álljanak, akiknek csak akarnak, aki nem fejedelmük ellensége”.²⁴⁷

A történet magváról annyit tudunk, amit maga II. Lajos osztott meg egy Zsigmond lengyel királyhoz írott, július 30-i levelében. E szerint a csehek nagy része a francia király zsoldjába akar állni, ezért, a fenyegetés miatt nem tud sem Károly, sem Ferdinánd Magyarországnak segíteni.²⁴⁸ A király megtiltotta nekik, de k privilégiumaikra hivatkoztak.²⁴⁹ A levél szerint az uralkodó ugyan nem ismeri e kiváltságokat, s ellentét is támad köztük, de Lajos erre követet küld, hogy jobb belátásra bírja ket, hogy adják meg a neki járó hadi szolgálatot. Mindazonáltal az nem volt rendkívüli, hogy cseh – és a Birodalomból származó egyéb, svájci, német, flamand – zsoldosokat alkalmazott a Valois-hadigépezet, különösen az itáliai háborúban. Az viszont kevésbé hihető, hogy a Nándorfehérvárra küldendő cseh hadseregben 1 „fizetett” volna le 22 ezret Franciaország királya, a létszám is kétségtelenül túlzó – bár a Lajos király fenti levele is a csehek nagy részéről ír. Kérdés, hogy a csehek, akik ugyan alattvalói voltak (I.) Lajos cseh királynak, kötelesek lettek volna-e hadba szállni a magyar királyság védelmére. Bár a király az első alkalommal úgy szól, subsidiumot kér a csehektől, a következő alkalommal már látjuk, stipendiumról van szó. Megpróbálkozott ugyan a cseh rendeknél auxiliiumot kérni, de hamarost letett a hadi szolgálatról, és hajlandó lett volna zsoldot is fizetni. Az idő rövidsége miatt is azt mondhatjuk, valószínű, a francia király fizetett cseh zsoldosokat kívánt felfogadni, de azok nem álltak a szolgálatába. Habár Lajos levele szerint k szívesen harcoltak volna inkább a török ellen, gyaníhatták, a magyar királynak nincs pénze, ezért mondták, ha nem kapják meg, a francia királyhoz állnak.²⁵⁰ Végül is a cseh rendek nem hajlottak a király szavára, de egyénileg kötött zsoldos-szerződések részeként érkezett néhány ezer cseh fegyveres a Nándorfehérvár eleste után felvonult magyar királyi seregbe.²⁵¹ A többi, I. Ferenc „zsarolása” már Balbi csúsztatása. Annyiban mindenesetre Balbi közel járhatott a valós eseményekhez, hogy 1521 folyamán valóban felmerült, hogy a csehek nem vesznek részt uralkodójuk háborújában, illetve az is kiderült, mi okuk van erre. A velencei követ december végén azt jelentette Budáról, hogy az országgyűlésen, majd azt követően, december 11-én Mária koronázásán részt vettek cseh követek is, akik immár a török veszély árnyékában azt tolmácsolták II. Lajosnak, hogy „a cseh nemzet teljes erejével fog részt venni a török hadjáratban”, ha a Jagelló uralkodó Csehországba jön és leteszi a királyi esküt.²⁵² Annyiban érdekes lehet a történet, hogy ezeket az érveket valóban felhasználták a cseh rendekkel és a cseh kormányzattal szemben, amikor II. Lajos 1522 tavaszán – amikor még a Reichstag felszólítására sem voltak a csehek hajlandóak részt venni a török elleni

²⁴⁶ „[...] and that the kyng of hongre uppon knowledge therof, incontynently as theyr souerayne lorde uppon payne of confiscation of body and goodis comanded them to goo in his assistance, and after many instaunce[s] made, iiii^M with a part of the horsemen for halfe wage went to serve hym”. uo.

²⁴⁷ „[...] and the remenant offered the sembleable, saying their previlage permytted whan their prince wolde not have them, they might take their profite with eny other not being his enemy”. uo.

²⁴⁸ „[...] immo magna Bohemorum pars nititur ire ad stipendium regis Gallie contra cesarem. Quod si fiet, nec cesar, nec Ferdinandus, alioqui propensi, opem nobis ferre poterunt.” Tétény: AT V. n. 422.

²⁴⁹ „prohibuimus eos, ne quid agant, sed nescimus, quibus privilegiis innituntur”. uo.

²⁵⁰ „heri venerunt ad nos duo ex ipsis, qui dicunt, se libentius facturos stipendia apud nos contra Turcos, que si negabuntur, sese omnino ad Gallum profecturos.” uo.

²⁵¹ Okt. 7.: DL 23 587.; Szerbia, n. 466.; Bánlaky, A magyar nemzet hadtörténelme [<http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0012/921.html#note9> – 2013. okt. 17.]

²⁵² 1521. dec. 26.: Óváry, I. n. 1156.

vállalkozásban – „rendet tett” a királyságban és leváltotta a cseh kormányt.²⁵³ A prágai országgyűlés Mária királyné koronázása (június 1.) alkalmával ígéretet tett, hogy segítséget nyújt a török ellen – azaz a magyar királynak járó auxiliumon felül is vállal részt a kereszténység védelmében is.²⁵⁴ Francesco Massaro velencei titkár arról számolt be, hogy a csehek „40 ezer vitézt ígértek”.²⁵⁵ A nürnbergi birodalmi gyűlésen 1522 áprilisában felszólaló magyar követek arról számoltak be, II. Lajos Csehországból egy 12.000 fős hadsereget remél a török elleni hadjárathoz.²⁵⁶ Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy 1523-ban, a szávaszentdemeteri csata idején ténylegesen érkezett 1000 morva gyalogos, akiket Andrea dal Burgo jelentése szerint 6 hónapra el is láttak zsolddal.²⁵⁷ Később is szólnak forrásaink arról, hogy a Valois-uralkodó cseheket toboroz, francia pénzen.²⁵⁸ Ez azonban nem volt más, mint amit a Birodalom területén is tett. A zsoldos szolgálatra kapható németeket, cseheket, svájciakat, elzásziakat valóban megtaláljuk francia seregekben. Ezt azonban a velencei titkár ugyanúgy félreérthette, mint Balbi. Massaro is arról írt, hogy amikor a „legkeresztényibb király Csehországban járt” (!) – nem tudunk arról, I. Ferenc járt volna itt – és egy cseh hadvezért „rá akart venni, [...] hogy 15-20.000 emberrel támadja meg Ausztriát”. A francia már „részletes megegyezést is csinált vele ezt illetően, [a cseh hadvezér] lekötötte és megígérte”, hogy elszegedik, „de többé nem jött vissza”.²⁵⁹

Balbi célja az lehetett, hogy ezzel hasson a császárra, hogy kössön békét a franciákkal. A Valois-k hatalmas hadsereget képesek toborozni, mérhetetlen pénzüikkel a fél világ zsoldosait felfogadják, még Csehországból is, így nincs is értelme velük háborúznia, jöjjön inkább a kereszties harcra Magyarországra. Mindenesetre, a jelentés egy korabeli megfogalmazása a nemesség katonáskodási jogainak és kötelességeinek. Ha elvonatkoztatnánk, a „cseh” nemzetiség ekkor azt mondanánk a Jagellók magyar alattvalóiról van szó, érdekes leképezése lehetne ez a felfogás a néhány évvel korábbi *Tripartitum*nak. Balbinak első kézből származó értesülései lehettek a *Hármaskönyv*ben kodifikált nemesi jogokról, a háborúskodás kötelességét is beleértve, hiszen többször járt együtt követségben Werbőczy Istvánnal.²⁶⁰ A *Hármaskönyv* első nyomtatott kiadása (1517) végén Balbi latin verse (*carmen*) olvasható, melyben Werbőczyt a két leghíresebb görög törvényhozó, Lükurgosz és Szolón mellé állítja. Balbi jól ismerhette a művet, hiszen maga is magyarázza, ahogyan Werbőczy munkája például a „ferox Panonia” addigi jogbizonytalansága után hogyan fogja megszelídíteni a véres „Mars híveinek szittyá erkölcsét”. Látjuk, a prépost igen járatos lehetett a magyar belpolitikában is.²⁶¹ Élénken

²⁵³ Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 83.; Václav Bužek: „Saját országában idegen. (Jagelló Lajos és Habsburg Mária csehországi tartózkodása 1522–1523 fordulóján.)”, In: Habsburg Mária, Mohács özvegye, 57–58.; Burgo jelentése: 1523. márc. 7.: HHStA Grosse Korrespondenz 25a. fos. 35–37., DF 293 883., Helytartói okl., n. 171.

²⁵⁴ C. Tóth, A királyi pár, 88.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 238.

²⁵⁵ Balogh, Velencei, XLIX.

²⁵⁶ Török, A mohácsi vész diplomáciai elzményei, 155.

²⁵⁷ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 141., 149.

²⁵⁸ „[rex Gallorum] [...] pecunia gallica in Bohemia gentes regi Gallorum conducere”: II. Lajos: Olmütz, 1523. ápr. 10.: AT. VI. n. 241.

²⁵⁹ „Questo [...] capitano che il re Christianissimo voleva condurre al tempo che lui era in Bohemia, che non 15 over 20 milia persone rompesse ne l’Austria, e quell’orator di Franza capitulo et incaparo et promesseli di andar a tuor li danari, ne mai piu ritorno”: Balogh, Velencei, L. feltehetően Johann von Schellenberggel azonosítja a cseh bárót. „Joann de Val de Stem”. Lehetséges, hogy ez a közlés már az 1523-as francia, Antonio Rincón-féle követjárásra vonatkozik, aki valóban próbált Csehországban Habsburg-ellenes pártot szervezni. Lásd alább.

²⁶⁰ 1521 tavaszán a wormszi Reichstagon: megbízólevél: feb. 14: DL 105 256. (II. Lajos, manu propria)

²⁶¹ „Legifer et Spartae templa Lycurgos habet.

Utque Solone suo dociles laetantur athenae

Sic laudes refert Pannonis ora tuas.”:

De legibus Hungariae. In: *Tripartitum opus iuris consuetudinarij inclity regni Hungarie*: per magistrum Stephanum de Werbewcz personalis presentie regie maiestatis locum tenentem acuratissime editum. Impressum

érdeklődött Magyarország s annak történelme, uralkodói iránt. Már párizsi egyetemi éve alatt írt egy, a harcos magyar királyt, Mátyást dicsőítő művet (*Carmen de laudibus bellicis regis Pannoniae*. Paris, 1488-90.).²⁶² Úgy kell kezelünk Balbinak az angolok tolmácsolásában tett kijelentéseit is, hogy nem egyszer en egy külföldi humanista volt, aki csak úgy belecsöppent egy magyarországi javadalomba, hanem pontos információkkal bírt a magyar politikai életet illetően.

A fenti történet több eleme azonban nem valós. Nem tudunk arról, hogy Csehországban felségárulási perekben elítéltek volna olyanokat, akik nem teljesítették katonai kötelezettségüket. A jelentés arról is ír, hogy „nem tudunk arról, hogy [a csehek] elmentek volna, s tekintve, hogy a hosszú és fárasztó út, melynek során ér s városokon és nagy folyókon kell keresztülmenniük, mielőtt a francia király színe elé érnének, nagyon nehéznek ígérkezik, így kevésbé valószínű, hogy a segítségére lehetnek, tekintetbe véve ugyanakkor azt is, hogy királyuk folytonosan akadályozza őket ebben.”²⁶³ Nyilvánvaló, hogy ha cseh zsoldosok I. Ferenc szolgálatába akartak volna állni, nem riasztotta volna őket semmilyen folyó vagy ki sem fáradtak volna a hosszú út során.

Az angol követjelentés tanúsága szerint a prépost a Habsburgoknak ajánlott új szövetségen túl arról is szólt, hogy megbízatása van arra is, hogy a pápával és más fejedelmekkel szintén kössön szerződést és egyezséget.²⁶⁴ (Valóban, megbízatása volt Rómába is menni.²⁶⁵) Jóllehet ebben benne volt, hogy „a császár tudtával és szándékaival összhangban”, nem lehetünk benne teljesen biztosak, hogy milyen tárgyalásokba ment volna bele Balbi más fejedelmekkel, különösen a francia királlyal, ha nem kap támogatást a Habsburgoktól. Sokáig várt a császár döntésére, V. Károly csak halogatta a válaszadást, s az elején még arra is mindig újabb és újabb határnapokat jelölt meg, mikor fogja fogadni a magyar követet.²⁶⁶ A prépost türelme fogytán volt, ezért léphettek életbe más tervek. Tudjuk, útja során tervbe vette, hogy Párizsba is utazik, amire ugyan – amint majd látjuk – nem került sor, de a magyar vezetés eszköztárában benne rejtőzhetett az is, hogy a Valois-khoz fordul. A jelentés ugyanis nem konkretizálja, Balbinak milyen „más ügyekben” van egyéb felhatalmazása. Annyit állít, „bármiben fogja kifejteni, mivel van megbízva”.²⁶⁷ Ennél homályosabban nem is lehetne fogalmazni. Úgy vélem, a ravasz velencei még az angoloknak sem akarta elárulni, hogy ha odáig fajul a helyzet, I. Ferencet is felkeresi szövetségi ajánlatával. A császár is tarthatott attól, hogy a magyar követ elmegy Franciaországba, s Ferenc kihasználja a lehetőséget, és karolja fel II. Lajost. Utóbb, 1529-ben VII. Kelemennek írt oratóijában Balbi megerősítette, valójában a Franciaországgal való szövetség megkötésére is volt felhatalmazása.²⁶⁸ Tudjuk, Balbi december végén Franciaországba

Viennae Austriae, per Joannem Singrenium Anno domini M.D.XVII. Octavo die Maii. OSzK App. H. I. 120.; Horváth, Az irodalmi műveltség, 219–220.; Sommer, Balbus, I. 220–21.; Balbi, Opera, I. 237–38.

²⁶² [Hieronymus Balbus] *Hieronimi Balbi de laudibus bellicis regis pannonie carmen*. OSzK App. H. III. 1568. sine ann.; Sommer, Balbus, I. 183–85. Magyar fordítása: „Pannónia királyának hadi dicsőség I”: Hegedűs, Hieronymus Balbus dicsőítőmánya, 154–55.

²⁶³ „[...] howbeit ther is no newes of their deperting, and consideryng the long and deficile way by reason of the strong townes and greate rivers, they have to passe before they come to the frenche kyng, it is thought very hard, they might do hym any helpe, consideryng also the continuall inhibitions they had from the seid kyng.” BL Cotton MS Galba B. VII f. 69r–72v.

²⁶⁴ „Item thambassador of hungre declared to have in charge to entre by themperors counsaile and consent, with the pope and other princes into any treatie and amitie.” uo.

²⁶⁵ „[...] et demum apud pontificem pro ope regno Hungarie ferenda totius viribus laborandum.” Mon. Habs. II/1. n. 70. p. 235.

²⁶⁶ „wherein and for the aunswere and resolution, he was remitted to themperor retour from Evera, that shalbe to morrow at nyght on Monday at the furtherst.” BL Cotton MS Galba B. VII f. 69r–72v.

²⁶⁷ „he wolde shewe more largely with other matiers to hym comytted”. uo.

²⁶⁸ „facta simul spe, fore ut Franciscus I. e[...] Franciae [rex] foederi accedat”: Balbi, *Oratio habita coram Clemente VII.*; Opera, I. 577–643. Retzer, Nachrichten, 95.; Retzer: „De vita et scriptis Hieronymi Balbi”, In: Balbi, Opera, I. lii.; Sommer, Balbus, I. 568–78.

készült. Panaszkodott is Wolsey bíborosnak, hogy „a császár ez ideig semmiféle segélyt nem küldött”. E tervét l csak akkor állt el, amikor meghallotta az angol kikötőben a birodalmi követet l, hogy a francia király nincs Párizsban. Sem a császár, sem Wolsey sem akarta azonban, hogy a Valois-k jöjjenek ki ebből a helyzetből úgy, mint Magyarország megmentése, a kereszténység bajnokai, s így közelebb kerüljenek szövetségesükhöz, a pápához.²⁶⁹

A magyar kormányzat arra is hajlandó lett volna, hogy Velencét befeketítve próbáljanak meg két kovácsolni: a követnek arra is „hasznos, teljes felhatalmazása volt, hogy egy titkos kihallgatáson elfogja árulni, kik azok, akik a törököt királya ellen uszították és pénzelték”.²⁷⁰ Nyilván Velencére gondolhattak.

Volt olyan fontos momentum, ami már csak a császári audienciát követően, a Habsburgok tudta nélkül került szóba. Balbi az angol követekkel tárgyalva kijelentette, hogy felhatalmazása van szövetséget kötni Anglia uralkodójával is. „Megmutatta nekünk, hogy megbízatása van, hogy felségéhez a királyhoz forduljon. Nem csak azzal van megbízva, hogy „bemutassa hányattatásait és segítségért folyamodjon, hanem megújítsa a régi szövetségeket ura és felsége között” – s itt nem gondolhat másra, mint a Zsigmond által 1416-ban kötött canterbury-i szövetségre.”²⁷¹ Minderről, a VIII. Henrikkel tervezett szövetségekötésről Balbi beszámolt VII. Kelemen előtt tett oratóiójában 1529-ben („rex Angliae huic quoque foederi propediem accessuros”). Akkor is megvan egy z dve, „várhatunk segítséget Anglia gy zhetetlen királyától, az egyház védelmezőjétől”.²⁷² (1523-as, VI. Adorján előtt tett oratóiójában, illetve Ferdinándnak írott 1527-es levelében is fontosnak tartotta Anglia bevonását a törökellenes ligába.²⁷³) A követ elmondta azt is *közvetlenül* az angol követeknek, hogy nagyon örülne, ha „[Wolsey] haladék nélkül eljárna ügyében”, s találkozna is vele, így nem kellene neki átkelnie [Angliába – ebben időben a bíboros Calais-ban tárgyalt a franciákkal –], mivel sürgősen Rómába is mennie kell”.²⁷⁴ Erre az angol követek azt mondták neki, hogy „találkozni fog kegyelmességével, és [Wolsey] értesülhet is tőle [Balbitól] minderről, mivel miután a császár távozik [Antwerpenből], [Wolsey] is haladéktalanul elindul Calais-ból” (hogy találkozzanak).²⁷⁵

²⁶⁹ „[...] auxilium tamen contra fidei hostes Regi nulla ratione fuisse recusaturum [...] subsidium Germanicum, in quo si quae est spes reliqua rei Hungaricae sublevandae et non alibi est constituta, aut omnino negligatur”: Dover, 1521. dec. 26.: BL Cotton MS Vespasian I f. 64r.; Simonyi, Okmánytár, I. 68–69.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1900. sz. 812.

²⁷⁰ „[...] and for the same playne powers, as in a secret audience [...] the ostension of those that have incyted and moned the Turkes against his maister.” BL Cotton MS Vespasian I f. 64r.

²⁷¹ „The said ambassador showed to us he hath in comission to resorte to the kynge hyghness not ounley for to demonstre[t] their adversities and dissire assistance but also to renew the ancien confederations betwene his hyghness and his maister”. uo.

²⁷² „[...] bellum Solymanno inferendum, et Pontificis cum Imperatore unionem suadet, facta simul spe, fore ut [...] Henricus VIII. [...] Angliae [rex], foederi accedat”: Balbi, Oratio habita coram Clemente VII.; Retzer, Nachrichten, 95.; Retzer: De vita et scriptis Hieronymi Balbi, lii.; [...] quid de Henrico invictissimo Anglorum rege non speremus? qui ut est omni regia excellentique virtute sublimis, atque in cultum divinum, religionemque admodum propensus, procul dubio tibi Maxime Pontifex, et huic Sanctae Sedi Apostolicae cujus defensorem non minus re, quam nomine se gerit, volens libensque obtemperabit, et quamvis ipse ad omni Turcarum periculo sit longe semotus, tamen detrimento reipublicae Christianae magis commotus quam suo, huic praeclarae confoederationi sese plane adjunget”: Balbi, Opera, I. 582.

²⁷³ 1527: „[...] apud Hadrianum agerem [...] composuisset quoddam foedus cum Caesare et Rege Angliae, et venetis, sed ea lege, ut Majestas vestra foedus illud approbaret et corroboraret”: [1527] Ferdinándnak: Balbi, Opera, I. 19.; 1523: *Oratio reverendi in Christo [...] Hieronymi Balbi Episcopi Gurcen [...] una cum illustriss. Petro a Cordoba eius collega coram Adriano VI. Pont. Max.* Ed. H. Gebwiller, s.l. [1523]; Másik kiadása: *Impressum Romae in Campo flore per Marcellum Silber Anno Dni. M.D.XXIII. Non. Aprilis.* OSzK App. H. I. 170.; Balbi, Opera, I. 561–77. itt 576. Ábel: Magyarországi humanisták, 66. Sommer, Balbus, I. 566–578.

²⁷⁴ „[...] saying if he myght have had his expedition of your grace, and forbere his going over, he wolde be very gladd[e] thereof, for the urgent necessitie he hath to go to Rome”. BL Cotton MS Vespasian I f. 64r.

²⁷⁵ „[...] wheruppon we have told hym at his being with your grace, he shall know the same, and as we supposed immediatly after thempor departs he will come thitherward.” uo.

II. Lajos követe – nyilván tudatában lévén annak, hogy az antwerpeni audiencián a beszédét minden a császárhoz rendelt hatalom képvisel je hallja – nyíltan felvetette, hogy már a magyar király életében léptessék életbe a Habsburgokkal kötött örökösödési szerz déseket, és ha már örökölni kívánják az országot, vállaljanak részt annak védelmében. Még nem tudni, lesz-e Lajosnak fiú örököse, de a prépost érzékeltette, hogy a politikai vezetés már odáig elment, hogy akár ezzel is a körön belülre engedik a Habsburgokat, mint a magyar korona örököseit. Az országnak nincs hadserege, nincs utánpótlása, tehetetlen a törökkel szemben, er forrásai nem elegend ek a védekezésre. Küls segítség híján a királyság egésze el fog veszni. Lajos ugyan még él, de a követ beszámolója olyan képet fest, mintha Károly és Ferdinánd már-már a regnum védelmét is magukra vállalták volna, mintha a magyar uralkodócsaládba beletartoznának. Úgy t nik, Magyarország megmenekülése, bár él a Jagelló- király, már egyedül csak a császáron és a f hercegen múlik. Éppen ezért Lajos – vagy az 1521-ben kormányon lév kör, gondolok itt Szatmári Györgyre például – arra is hajlandó volt, hogy megújítsa a Habsburg-Jagelló örökösödési szerz dést akkor is, ha a királynak fiú utódai születnének. Mindazonáltal Balbi követsége igazolja, hogy a kormányzat arra az esetre is alternatívákkal is kísérletezett, ha mégsem kapnának támogatást a Habsburgoktól. Hajlandóak voltak akár odáig is elmenni, hogy nem csupán az angolokkal, hanem – mint Balbi követségének egyéb iratai is bizonyítják – a császár esküdt ellenségével, a Valois-kkal is szövetkeznek. Ez utóbbi viszont arra mutat rá, még 1521-ben is, a fent ábrázolt er teljes Habsburg-dominancia ellenére is létezett valamiféle mozgástere a magyar külpolitikának. Ilyen alternatíva lehetett az is, hogy végs esetben még egy Velence-ellenes ligába is megpróbálták bevonni az európai hatalmakat – érdekesség, hogy éppen egy, a Köztársaságból származó diplomata útján.

5. *Nándorfehérvár elestének a híre Európában*

Nándorfehérvár elestének a híre megváltoztatta az európai politikai szituációt. A birodalmi angol követek, megérezvén a helyzet kritikusságát, folyamatosan tudósították kancellárjukat arról, milyen újabb hírek érkeznek, mi történik, milyen tárgyalások folynak a császár és az udvarában tartózkodó magyar követ között.

Nándorfehérvár ostromának illetve a török 1521-es magyarországi hadjáratának nyugat-európai megítéléséhez a római angol követjelentések is több hasznos adalékkal szolgálnak. 1521. augusztus 8-án a római angol követ, John Clerk jelentett Wolsey kardinálisnak a magyarországi háborúról.²⁷⁶ A problémát itt az jelenti, hogy a szöveg teljes egészében sifrírozva van, s a rejtjelezés egy részét ugyan egy modern kéz feloldotta a margón, de f ként csupán az Angliát érint kérdéseket közölte, így a levél teljes egészét nem áll módomban ismerni, nem ismervén a sifreklcsot, Bath és Wells püspökének clavis-át. (Bizonyos részeit a VIII. Henrik korabeli „Letters and Papers” kiadói sem desifrizálták tehát.) Ennek további kutatása speciális képességeket igényel.²⁷⁷ Annyit ki tudunk azonban hámozni, miszerint „a pápa panaszos levelet kapott a magyar királytól – ezek szerint júliusban valóban megérkezett a június 29-i levél –, mely szerint a török sereg az ország határán áll, s arra készül, hogy beveszi a királyság egyik leger sebb várát, s t, ezután a többbit is sorban, ha az ország nem kap segítséget. Egyébr l, béke kérdésér l, török követr l azonban nem szól.

Angliának is létérdeke volt, hogy informálódjon, a francia háborúban milyen a szövetségese, V. Károly pozíciója. Szeptember 10-én jelentették a fent említett németalföldi követek, Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli Brüsszelb l, hogy Ferdinándtól érkezett

²⁷⁶ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 141.; Letters and Papers Henry VIII, III./2. n. 1477.

²⁷⁷ A Cotton Vitellius B-állomány fényképmásolatait közl DF 293 351-asban sem találjuk a dokumentum kópiáját.

a hír, miszerint a Magyar Királyság „leger sebb várát, az ország kapuját, mely minden más várnál jobban szolgálta az ország védelmét és határainak őrzését”, elfoglalták a törökök. [Kép I/1a.]²⁷⁸ Amint láttuk, a „magyar követ nem is hallott róla”, pedig 12 nap alatt hozzá is elérkezhetett volna a hír. Szinte úgy tűnik, mintha az angol követek bizonygatnák Balbinak, hogy a hír igaz. Ez a híradás sem közöl azonban adatokat arról, hogy most, ezek után felmerülhetett-e a béke kérdése. Nyilván ekkor már nem lett volna értelme. Az angol követek azt írták: már ekkor megfogalmazódott a követben, hogy nem vár tovább a császárra – bár azt a hírt kapta, hogy Ferdinánd 3000 gyalogost küldött Magyarországra és látott el három hónapra elegendő zsolddal –, hanem közvetlenül Angliába megy. Ferdinánd csapatainak felszerelését megerősíti Lajos I. Zsigmondhoz írott levele, igaz, hozzá kell tenni, e szerint egyelőre 1000 érkezik meg hamarosan, a többi később, és a fizetségükre sem szó.²⁷⁹ (Lehetnek azok a „Theutoni pedites”, akik még október elején a mohácsi táborban voltak.²⁸⁰ Ebből azonban csak 1000 érkezett meg ténylegesen. Pálffy Géza szerint 2000.²⁸¹ Más kérdés, hogy a stájer Landtagon eredetileg 3000 lovas – „1000 knecht noch 2000 knecht” – gyorssegélyként való kiállításáról volt szó.²⁸²)

Némileg árnyalja a képet a birodalmi velencei követ, Gasparo Contarini jelentése, aki már egy nappal az angolok előtt megírta a Signoriának, hogy a császárnál tartózkodó magyar követ úgy döntött, hogy Calais-ba megy és közvetlenül Wolsey-hoz fordul. Nem írta ugyan, hogy érkezett-e hír Nándorfehérvárról, de ha tudomással bírt volna a vár elestéről, minden bizonnyal említette volna. Így azt kell feltennünk, már Nándorfehérvár bukása előtt megfogalmazódhatott a követ azon szándéka, hogy Angliától kér segítséget.²⁸³ Az angol követek szeptember 10-i híradása szerint Balbi „Kegyelmességedhez [Wolsey] és fenségséhez a Királyhoz [VIII. Henrik] szándékozik folyamodni”, hiszen „Kegyelmesség a legjobb tanáccsal tud szolgálni” és az angol kancellár a magyar követ „megbízatásának a hasznára lesz”. Wolsey meg fogja mondani, Balbinak „mi utat lesz legjobb követnie”. Ha ezt teszi, és „kegyelmessége, a bíboros tanácsát követi mindenben, úgy nem hibázhat.”²⁸⁴ A sorok között olvasva felsejlik, hogy a követ a császártól sokat már nem remélhet, hiába az örökösödési szerződés megújításának a „mézesmadzagja”. Az új utat kell követnie, ami a „legjobb” lesz, tehát „jobb”, mint az eddigi teljes Habsburg-orientáció, és igazán a hasznára

²⁷⁸ Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli. 1521. szept. 10.: PRO SP 1/23 f. 50. Regeszta: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1561.; Simonyi, Okmánytár, II. 25–28. „[...] newes ben comin from Don Ferdinand that the Turks have taken Belgrade, which towne was the [e]ntre of Hongre of situation and of strengist served above all others for the conservation and defence of the realme on that side. howbeit theambassador of hongre as yet hath no such advertisemente nevertheless they be reported for true”. Lásd Botlik, Szapolyai, 19. Ferdinánd már fel lehetett készülő a török elleni renyomulásra, hiszen augusztus 20-án Grazból utasította az alsó-ausztriai tartományokat, hogy tartsanak győléseket a török támadás elleni tendenciájában. Horvát vég helyek, n. 35.

²⁷⁹ „Ferdinandus mittet nobis tria milia peditum ex Germania, quorum mille hoc triduo ad nos pervenient alia duo paulo tardius”: AT V. n. 422.

²⁸⁰ Okt 7.: Szerbia, n. 466.; DL 23 587., Pálosfalvi, Nikápolytól, 189.

²⁸¹ Pálffy, The Origins and Development of the Border Defence System, 15.

²⁸² Horvát vég helyek, n. 35.

²⁸³ Calendar Venice, III. n. 331. Az angliai velencei ügyvivőhöz viszonylag később érkezik a hír, október 28-án, s láthatólag nem az első híradás, de hogy a németalföldi velencei követek mikor értesültek róla, pontosan nem tudjuk. Calendar Venice, III. n. 351. Brüsszelben Gasparo Contarini augusztus 19-én már tudja, hogy Belgrád szinte menthetetlen, a szultán körülfárta. Mi több, azt javasolta a császár gyóntatójának, próbáljon hatni az uralkodóra, hogy ha Brüggeben néhány nap múltán találkozik Wolsey kardinálissal, kísérelje meg a hírről is a béke felé orientálni. Azaz Wolsey is igen friss hírekkel bírt Brüggeben a vár ostromáról augusztus végén. Calendar Venice, III. n. 302. Rómába is érkeznek hírek, már szeptember 26-án Magyarországról, de nem szólnak érdekes módon Nándorfehérvár bukásáról. CSP Spain, II. n. 356.

²⁸⁴ [a követ] „[...] make all possible instaunce for his annswere and resolucion of themperor towching thassistance he lokod to have of His maiestie. And incontinently after he is determynded to resorte unto your grace and to procede further in his iorney towards the Kynge highnes, as shalbe most expedient for his charges, with yor grace best counsell and advise”: PRO SP 1/23 f. 50.

lesz Magyarországnak. Természetesen ahhoz, hogy legyen értelme egyáltalán segílyt kérni Anglia királyától, azt is tudatosítania kellett a felekben, hogy Magyarország nem veszett el teljesen, hiszen „Nándorfehérvár és Buda között még jó néhány vár áll”. Egyel re tehát nem kell tartani attól, hogy a támadás tovább folytatódik és a Birodalom területei is veszélybe kerülnek, mivel e várak „ellen tudnak állni, ha” – és ebből kitűnik, az angol diplomácia Magyarország közállapotaival is tisztában volt, ezért is emelte ki Balbi a várak felszereltségét – „el vannak látva és fel vannak szerelve”.²⁸⁵ Az angolok gyanították ugyanis, hogy a legtöbb magyar végvár rossz állapotban van, ezért is írhatták, hogy Balbi jelentése ellenére „nem tudom bizonyossággal megmondani, mi fog történni”.²⁸⁶ Érezzük a sorok között, mit akart érzékeltetni a tehetséges diplomata: *ha és amennyiben* jól fel vannak szerelve, csak akkor van esély, hogy kitartsanak. Ez nem lehetséges külső segítség nélkül: pénz nélkül Buda is elvesz. Ezért is fordul a sok hányattatás után ahhoz, akinek van pénze, Angliához. Angliának ekkoriban az a lényeges, hogy a Birodalom nincs közvetlen veszélyben, a nagyhatalmi politikában, francia-Habsburg viszonylatban Nándorfehérvár eleste még annyira nem érezte hatását, hogy az angol politikának gyorsan lépnie kellett volna. A Tudorok ugyanis ekkor a császár szövetségében hadban álltak I. Ferenc francia királlyal, s leginkább az érdekelte a kancellárt, a császár lekötötte magát és a francia háború helyett segítséget nyújt Magyarországnak, vagy a továbbiakban is számíthat rá Ferenc királlyal szemben. Balbi igen okosan azt is felhasználja, hogy az angolok hiúságára hasson, azt mondta, ugyan a „francia királyhoz is van megbízatása”, magától a császártól is, hogy békét kössön, s éppen ez az, amit a Tudorok leginkább el szeretnének kerülni, egy Habsburg-Valois megegyezést. (Ilyen, I. Ferenchez szóló megbízólevelei nem maradtak fenn, viszont feltehetjük, hogy Franciaországba is megbízást kapott, hiszen erre közvetetten többször is utal.) Ezért is talán a legfontosabb az angoloknak a híradásból az, miként fogadja mindezt a császár: ugyanis Ferdinánd f. herceg 3000 gyalogost szerelt fel és fizet három hónapra.²⁸⁷ Az angol követek rögtön biztosítják arról a követet, hogy Balbi „kegyelmessége [Wolsey] iránymutatásával meg fogja látni, mi a legjobb a számára”.²⁸⁸ Nehogy véletlenül még elmenjen a Valois-khoz is...

1521 szeptemberében a császári udvarban Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli többször is találkozhatott Balbival. Nézetem szerint szeptember 10-e után 13-án újra tárgyaltak Brüsszelben „az angolok szállásán” („he cam to our lodgyng”), mert akkor jelentették, a magyar követ rövidesen tervezi látogatását Angliába, hiszen már „elszánta magát, hogy kegyelmességedhez forduljon”, s „amikor a bíboros indulása közeleg”, „elindul Calais-ba már három-négy nappal azelőtt”, hogy még a kancellár elhagyná a kikötő várost.²⁸⁹ [Kép VII/2.] A kardinális, ha nem is járt ment Brüsszel és Calais között, rendszeresen küldött futárokat, ahogyan a császár is, így Balbi napi rendszerességgel értesült

²⁸⁵ „[...] also that betwene Belgrado and Buda ben diverse places able to resist in case be furnished”: uo.

²⁸⁶ „I can not with certintie tell what it is [being?] done therein”: uo.

²⁸⁷ „Don fferdinando had sent to the kyng his master 3000 fotemen paid and provided for thre moneths wages”: uo.

²⁸⁸ „[...] he shoved us to have playne power and charge towarde the ffrenche Kyng anf to require and persuade hym for the wele of Cristendome truce or peax with themperors consent, wheruppon we showed hym that by your grace[’s] good direccion he wolde knowe what way is best for hym counsailng hym, to folowe yor advise in ene thyng direction he wolde knowe what may be best for hym”: uo.

²⁸⁹ „[...] the ambassadour of hongarye, thought and had hym byfore determenyd to have shortlye resorted unto your grace [...] about such tyme as yor grace retourne into England shall approchehe intendyth to be at Calles thre or foure days before you leave”: 1521. szept. 13. PRO SP 1/23 f. 55.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1570.; Simonyi, Okmánytár, II. 32–36., Botlik, Szapolyai, 19–20. Wolsey augusztus 2-án érkezett Calais-be, majd 20. után Brüggeben is tárgyalt, s utóbb 29-e óta kisebb-nagyobb hiátusokkal Calais-ban tartózkodott november 24-ig. Megbízólevél: Rymer, Foedera, XIII. 749–50.; Le Glay, Négociations, II. n. 153. p. 543.; Mattingly, An early, 20.

arról, mikor mit tervez. A magyar követ igen jól tájékozott lehetett, pontosan meg is tervezte angliai útját el re, s azt is tudta példának okáért, mennyi id re lesz szüksége, hogy Brüsszelb l Calais-ba érjen. Nem akart ugyanis id t veszíteni, s nem akarta, hogy csak esetleg az után találkozzon a bíborossal, hogy az hazatér Angliába. Még Calais-ban próbálta meg „elcsípni”. (Fél volt ugyanis, hogy a kancellár elhagyja Calais-t, mivel szeptember elején súlyosnak t n betegség verte le a lábáról, lázrohamok gyötörték, s a kiköt város rossz leveg jére panaszkodott.²⁹⁰ Szeptember 9-ét l azután ágynak esett, nem fogadott senki, s ki sem mozdult.²⁹¹ A hónap végén sem fogadott senkit, s még a levélváltásoktól is igencsak tartóztatta magát. Legfeljebb a birodalmi kancellárt fogadta, de t is csak 20-án, s ezt követ en legfeljebb levelekben érintkeztek.²⁹² (A rejtélyes betegség oka az is lehetett, hogy a kardinális így próbált meg id t nyerni a naponta változó helyzetben. Még az sem volt kizárt, hogy a török a Birodalmat vagy Itáliát támadja meg, s így ki kellett várni, mi lesz erre a császár reakciója. Elképzelhet volt, hogy megálljt parancsol a franciák ellen harcoló er inek.) Ez magyarázhatja, hogy bár Balbi már szeptember elején fel kívánta keresni York bíborosát, csak akkor utazott Calais-ba, amikor Wolsey már jobban lett, s nyilvánosan is megjelent. 24-én már úgy nyilatkozott, újra „felveszi a munkát” és megkezdí a békétárgyalásokat.²⁹³ (Ez a hír érhetett el Balbihoz Brüsszelbe 25-én, s nyomban Calais-ba indult, s 27-én már meg is érkezett.) A fenti, szeptember 13-i jelentés azt állítja, Balbi ekkor már eleve eldöntötte, hogy Wolsey-hoz megy, s t, a követek ezt korábban meg is írták, korábbi, 10-i levelükben („for such causes and matters as we have declaryd, by our former wrytyngs”). Meger sítik, hogy a követ már 10-e el tt, azaz a nándorfehérvári hír érkezése el tt Angliához akart fordulni – azaz nem bízott igazán a császár segítségével. Érdekes, hogy Wolsey korábban, szeptember 9-én – el bb, mint a császár – értesülhetett a magyarok vereségér l, hiszen maga beszélt a törökök gy zelmér l a francia követeknek.²⁹⁴ Balbi éppen ezért meg is kérte az angol követeket, írjanak a kancellárnak, hogy fogadja, és ha bármi egyéb jönne közbe, arról tudassák t is, mert mindenben „kegyelmessége tanácsát akarja követni”.²⁹⁵ A magyar követ is tisztában volt azzal, hogy „ügyét jól szolgálja”, úgy véli, miel tt bármilyen döntésre jutna a kancellárral, fel kell keresnie „magát a királyt is” – s maga Wolsey kardinális is ezt kívánja majd t le – de „[a király] kegyelmessége” [azaz a bíboros] „távollétében semmir l sem fog határozni”.²⁹⁶ Azt is mondják a követek: minderre – hogy Balbi Angliába utazzon és Wolsey-hoz forduljon – a magyar követnek „magától a királytól saját kez megbízása és felhatalmazása” van, „Anglia kancellárjának címezve”. Ezért az angol követek útmutatást kérnek Wolsey-től, hogy Balbinak közvetíthessék az „szándékát és óhaját”.²⁹⁷ Ez utóbbi is a magyar diplomácia irányítóinak éleslátását és jó helyzetértékelését igazolja: tudatosan a lordkancellárhoz irányítják a követet, jól ismerve a bíboros befolyását a Tudor politikában.

²⁹⁰ Harvey, Wolsey, 128.; Letters and Papers Henry VIII, III/2 n. 30.; Le Glay, Négociations, II. n. 151. p. 521.

²⁹¹ Granville Szavojai Margithoz: 1521. szept. 19.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1593.; Russell, Search for Universal Peace, 180.

²⁹² Gattinara Károlynak: 1521. aug. 31., szept. 12., 20.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1525., 1568., 1595.; Mon. Habs. II/1. n. 76. p. 272.; n. 90. p. 316.; n. 101. p. 333.; Fitzwilliam angol követ jelentése: 1521. szept. 23.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1602.; Russell, Search for Universal Peace, 181.

²⁹³ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1605.; Mon. Habs. II/1. n. 105. p. 338.

²⁹⁴ Le Glay, Négociations, II. n. 151. p. 521.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 30.

²⁹⁵ „[...] thus he desyred us to wryte at thys tyme and in cas unto yor grace be thought, he shuld otherwyse order hymselff in the premisses uppon knowledge therof he wyll not fayle to followe yor graces advis”: 1521. szept. 13.: PRO SP 1/23 f. 55.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1570.

²⁹⁶ „[...] shewyd to us, that syns wele consideryd upon his besynes he supposyd yor grace byfore ye wolde take any resolucioen wt hym, wyll have hym to go to the kyngs highnes, the whyche shall also nothyngne determyne in your graces absens”: uo.

²⁹⁷ „[...] havynng so in charge to doo as shall appere by a lettre of the kynge hys maisters owne hand directyd unto the same the whyche consideracion it shall please yor grace that we maye have aunswer to shewe hyme yor mynde and pleasur therein”: 1521. szept. 13.: PRO SP 1/23 f. 55.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1570.

A szeptember 13-i angol követjelentés szerint ekkorra megérkeztek az esztergomi érsek és mások levelei a magyar követhoz, s azt gondoljuk, rajta keresztül a császárhoz is.²⁹⁸ Az érsek levelének másolatát és a többi magyarországi levél kivonatát az angol követek, elmondásuk szerint nyomban csatolták Wolsey-nak, de azok ma már nincsenek meg, vagy lappanganak valamely egyéb helyen. Így sajnos azt sem tudjuk, mit írtak, legfeljebb a relatio-ból következtethetünk vissza. A legérdekesebb az, hogy az angol követjelentés szerint a választott esztergomi érsek, Szatmári György²⁹⁹ – aki a „legfőbb tekintély” a királyi udvarban, vagy úgy is érthetjük: a leghitelesebb forrás „a királyt érintő ügyekben” – leveléből az derül ki, hogy mégsem esett el Nándorfehérvár, „ennek az ellenkezéjét fogja látni kegyelmessége a követnek küldött levélből”. Ezt maga a Tudorok követe sem tudja mire vélni, s a végén hozzáteszi: „akárhogy is van, minden nagy veszélyben van” Magyarországon.³⁰⁰ (Van egy 1521-re datálható angol hírszerzés, amely II. Lajos és a British Museum katalógusa szerint „miniszterei” leveleiből másol levlérszempet, „ex litteris”-eket, például Szatmári Györgyét a jelentésbe, de ez feltehetően nem a fent jelzett levél exemplumra vonatkozik, mert ebben konkrétan benne van: „Turcas capta Nandoralba”.³⁰¹) Mi sem tudunk mit kezdeni ezzel az adattal, legfeljebb hipotéziseket állíthatunk fel. Arról lehet szó, hogy Ferdinánd nem azon állításának az „ellenkezéjét” az igaz, hogy a törökök bevették Belgrádot, hanem azon kijelentéséé, hogy 3000 katonát szerel fel. A zsoldosok egy része azonban megérkezett Magyarországra, ha nem is több ezer – talán ez állhat a háttérben. Egy másik hipotézis szerint az is lehet, hogy az érsek levele arról szól, hogy az elzetes hírekkel szemben a szultán nem folytatja tovább a hadmveleteket Buda felé, s arról biztosítja a császárt, hogy a magyar seregek haladéktalanul meg fognak indulni Nándorfehérvár visszavételére. Ahogyan majd alább látni fogjuk, szeptember elején, amikor a levelet elviekben küldhették, az egész magyar közvélemény így gondolta s így is tervezték, és a király seregei hadban álltak. Az angol követek a magyar követtől tájékoztak, s kiderült, Balbit sem „ejtették a fejére”, s is „inkább jobban hisz a f herceg leveleinek, mint a mások által írottaknak”.³⁰²

A jelentés hangsúlyozza azonban, hogy a követnek az a feladata, amire II. Lajos saját keze által írott felhatalmazása is van, hogy Wolsey tanácsát kövesse mindenben. Erre utal egy másik jelentése a birodalmi angol követeknek, azaz, hogy királya utasítása szerint Balbi szigorúan csak Wolsey tanácsa szerint járhat el. A követ állandó kapcsolatban kíván lenni a kancellárral, éppen ezért kéri, hogy bízson meg egy „káplánt”, egy olyan személyt, aki állandóan vele együtt tartózkodna, aki révén így első kézből, közvetlenül információkhoz jutna, s Wolsey üzenhet neki, „amikor csak kívánja”.³⁰³ Ha pedig Wolsey-nak úgy tetszenék, hogy másképpen járjon el, nem fogja elmulasztani a tanácsácsát követni, lévén az az utasítása, uralkodója „saját kezével írott levele alapján”, bárhogy is cselekszik a lordkancellár, úgy járjon el. Az angol követek azt kéri a kancellártól, adjon útmutatást,

²⁹⁸ uo.

²⁹⁹ Még novemberben is pécsi püspök. DF 269 216.

³⁰⁰ „A poste is commyn out of hongarye to thembassador here and where the Archeduke Domphernando had wrytten that belgrade was takyn by the Turkes your grace shall perceiue the contrarye by an originall lettre to the saide the said ambassadour Whiche shalbe. with thys as he say the of archbishop of Strigonia who is the principall in auctoritie about the kynge and also by an extract of other lettres to hym, howbeit all is ther in grete danger.” 1521. szept. 13. PRO SP 1/23 f. 55.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1570.

³⁰¹ BL Cotton MS Vespasian F. I f. 26-27. [Kép I/10.]

³⁰² Botlik, Szapolyai, 19–20.

³⁰³ 1521. szept. 22.: Robert Wingfield és Tommaso Spinelli Wolseyhoz: „[...] ambassador of Hongre [...] and dissired as to advertise the same pleasure myght be to appoint som chapilayne or other such persounys of your grace serenity by this he myght be contynually addressed to your presence at such tymes as your grace thinks most req[ui]red [...] that hath what commandment as he from his master, to be ordered in all his charge the advice and counsaill of your grace”: BL MS Cotton Galba B. VIII f. 77.

miként járjanak el Balbival szemben, megismertessék-e vele a kancellár véleményét és tetszését.³⁰⁴

6. A calais-i konferencia

Szeptember közepén minden jel arra mutatott, hogy Balbi Anglia felé veszi az irányt. Az angol követek tényszer en szeptember 22-én állították, hogy „múlt pénteken” a magyar követ elutazott Calais-ba.³⁰⁵ Mivel 1521-ben szeptember 22-e csütörtök volt, az azt megelőző péntek 16-a, így azt mondhatjuk, hogy a 10-én érkezett hír után Balbi nem sokat várt arra, hogy mit reagál a császár, 3-4 nappal utóbb inkább már Angliába vetette bizalmát. Szeptember 13-a előtt még megpróbálkozott megtudakolni, mit gondol a császár a megváltozott helyzetben. Az angol követjelentés is erre utal, még úgy gondolta, még egy ideig időzik a császári udvarban, igaz, abban az értelemben is lehet olvasni, hogy „késlekedett” („tarry”), sőt, habozott egy ideig, mit tegyen.³⁰⁶ Lehet, még 13-a után is megkísérelt Károly színe elé jutni, de nem valószínű, hogy sikerült. Éppen ezért, hogy „ne veszítsen időt” („for to lose no tyme”), döntött úgy, hogy nem vár Károlyra. A császár egészen mással volt elfoglalva, minden idejét lekötötte a franciákkal való tárgyalás és ugyanakkor a Valois-kkal való fegyveres konfliktus Namur és Hennegau határán. Massiéres-t hetek óta ostromolták, pathelyzet alakult ki, s híre jött, I. Ferenc is felvonul Namur és Hennegau felé, amiért a császár azt tervezte a helyszínhez közeli Mons-ba (Bergen) vonul. Mindazonáltal az angol követek furcsállták is, hogy Károly sokáig nem reagált „Magyarország panaszaira”, hiszen az

domíniumai is Magyarország szomszédságában fekszenek, s így közel kerültek az oszmánokhoz, sőt, sokkal könnyebben és gyorsabban nyújthatna segítséget, mint bárki más”.³⁰⁷ Érdekes, hogy a császár és calais-i követei, Gattinara kancellár valamint Bernardo de Mesa, Badajoz püspöke levélváltásaiban sem a magyar követ jelenléte, sem pedig egészen szeptember második feléig Nándorfehérvár eleste nem merül fel. Kiderül az viszont, mi foglalkoztatja leginkább a császárt: a francia háború – ami bizonyos mértékben felül is írja a magyar követség céljait, s Balbi talán a tervezettnél is hamarabb Wolsey bíborost keresi fel. A levelezésekből tisztán látszik, hogy még Ferdinánd szeptember 10-ére megérkezett híradása sem mozdítja ki a megszokott kerékvágásból sem a kancellárt, sem császárt.³⁰⁸ Mi több, magának Wolsey-nak is írt leveleket a császár, s noha tudomása lehett a török invázióról, az angol kancellárhoz írott 11-i levelében nem szólt egyébről, mint a franciák elleni háborúról.³⁰⁹

A brüsszeli angol követek azt is látták, hogy Itáliában és a francia-németalföldi hadszíntéren történtek a császár számára nem sok jóval kecsegettek, különösen a török elrenyomulás fényében, így Wolsey a közbenjárásával, „gondviselésével” kisegíthetné a császárt és kivonhatná a konfliktusból, ami „felsége”, VIII. Henrik „számára hozhatna tisztességes hasznot”, hiszen nem történhet meg, hogy „ne járjon bárhogy is, de

³⁰⁴ 1521. szept. 13.: PRO SP 1/23 f. 55.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1570.; Simonyi, Okmánytár, II. 32–36.

³⁰⁵ „[...] ambassador of Hongre depertid friday last towards your grace”: BL MS Cotton Galba B. VIII f. 77.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1601., 665.

³⁰⁶ „[...] he thynckythe better to tarrye yet about themperour”: 1521. szept. 13.: PRO SP 1/23 f. 55.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1570.; Simonyi, Okmánytár, II. 32–36.

³⁰⁷ „[...] themperor [...] prochayneth of hys dominions of Allmayne unto the realme of Hongarye [...] maye more bryflye and convenientlye gett assistens there then any other”: 1521. szept. 13.: PRO SP 1/23 f. 55.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1570.; Simonyi, Okmánytár, II. 32–36.,

³⁰⁸ Gattinara, Badajoz püspöke és a császár levélváltásai. 1521. aug. 31–szept. Mon. Habs. II/1. nos. 76–80., 82–88., 90–101.; pp. 272–82., 283–315., 317–34.

³⁰⁹ Mon. Habs. II/1. n. 89. pp. 315–17. Ahogyan korábbi, szeptember 3-i levelében nem szól a magyar követ érkezéséről. l. uo. n. 81. p. 282.

szerencsével”.³¹⁰ Jól érezték az angol követek, s Wolsey is arra jutott, hogy a török győzelem a béke irányába mozdíthatja ki a végeláthatatlan harcokba bonyolódó feleket, s így Anglia lehet a mérleg nyelve, és maga tetszeleghet a békeszerző szerepében. Ezért feltételezem, hogy Balbi azért is távozott olyan rohamos gyorsasággal s hagyta ott a császári udvart, mert Wolsey valahogyan érintkezésbe lépett vele s magához hívatta Calais-ba. Látjuk, Calais-ban pár nap múlva már az angol kardinális a legjobban értesült. Míg a birodalmi diplomácia csak szeptember 17-én reagált Nándorfehérvár elestére, Anglia már jó ideje tájékozott volt a török ügyet, a „busynes of the Turke”-öt illetően, s t, már azt is észlelte, hogyan húzhat a Habsburgok várható térvészéséből pillanatnyi hasznot – szó szerint „sikert”, „örömet” („happones”) – a nagyhatalmi porondon.

Wolsey kancelláriája rendszeresen kapott híreket Magyarországról. 1520-ban a Field of Cloth of Gold el is megvitatták a török ügyet a császárral, majd a francia királlyal is. Már ekkor foglalkoztatta az angol kancellárt az a hír, hogy a törökök Friault támadják, és partra szállhatnak Itáliában.³¹¹ I. Szelim halálhírére például már 1520. november 18-án értesült, s onnantól kezdve fokozott figyelemmel követte az Oszmán Birodalom eseményeit.³¹² November 28-án már megkapta a Signoria jelentését arról, hogy az új szultán meg kívánja értekezni a békét Velencével, s hozzájárul az új konstantinápolyi bálók kiküldéséhez. Wolsey Antonio Suriannak, a velencei követnek meg is fogalmazza, miként vélekedik Szülejmánról: „25 éves, jó az ítélet képessége, és attól kell tartanunk, ugyanúgy fog cselekedni, mint apja”.³¹³ Wolsey tisztában volt Szülejmán képességeivel, s azt is napirendre tette, hogy a továbbiakban számolni kell vele. Az angol hírszerzés – Velencén kívül a Rodoszi johannitákon, az angol nagymesteren, Sir Thomas Docwra-n keresztül – figyelemmel kísérte Szülejmán hadmíveléseit 1521 tavasza és nyara folyamán.³¹⁴ Docwra személyesen vett részt Wolsey calais-i tárgyalásain 1521 szeptemberében és októberében – mikor már értesült Nándorfehérvár vesztről – és próbálta rávenni a bíborost, hogy a török ellen nyújtson támogatást.³¹⁵ Nándorfehérvár, „Magyarország kulcsa” elestéről az angol krónikák is beszámolnak, jóllehet nem olyan részletességgel, mint Rodosz ostromáról. Hall hozzáteszi, a török azért támadhat, mert a keresztény fejedelmek között viszály van.³¹⁶ Wolsey rendszeresen kap információkat a perzsiai eseményekről, s t, május végén a kardinális ki is jelentette, nem rejtve véka alá véleményét, hogy egyes hírek ellenére „nem hiszi, hogy a török a Sophi”, azaz a perzsa sah „ellen készülne”.³¹⁷ Mielőtt még megérkezne a magyar király június 30-i segélykérése, azt is tudják Angliában, hogy a király ugyanakkor levelet intézett a velencei dogéhoz, és beszámolt a török hadi elkészületeiről.³¹⁸ Érdekes módon a velencei jelentésből derül ki, hogyan érkezik meg a magyar király levele Wolsey kancellárhoz. Augusztus 8-án jelentette az Angliába rendelt, s Calais-ban időző velencei követ, hogy a Signorián keresztül megérkezett hozzá II. Lajosnak az angol királyhoz írott

³¹⁰ „[...] the resolucion of the Swicers, the successe of Italy [...] ther be no aduantage for themperor, with the singuler and excellent previdence of yor grace, in the busynes, and with this resonable color of the Turke, his maiestie cannot faile what so ever happones, to have an honorable expediente”: Szept. 10.: Wingfield jelentése: PRO SP 1/23 f. 52. [Kép I/1b.]

³¹¹ Calendar Venice, III. n. 55.; Sanuto, XXVIII. 511.

³¹² Calendar Venice, III. n. 137.; Sanuto, XXIX. 440–41.

³¹³ Calendar Venice, III. n. 141.; Sanuto, XXIX. 509.

³¹⁴ Május 8.: jelentés Szülejmán hadi készülődéséről: Calendar Venice, III. n. 206.; Sanuto, XXX. 208.

³¹⁵ Calendar Venice, III. n. 350.; Andrew A. Chibi, Docwra, Sir Thomas (d. 1527), ODNB [http://www.oxforddnb.com/view/article/7726, accessed 6 Nov 2013] Maga Docwra 20 ezer dukátot áldozott saját családi vagyonából Rodosz védelmére és küldött el a nagymesternek a török ostrom alatt 1522-ben. Tyerman, Crusades, 355. 1521-ben Rodoszra ment, de mégsem választották a Rend nagymesterévé. Goodman, Shadow of God, 64.

³¹⁶ „Sultan Solymon [...] had gotten the toune of Belgrado beyng the key of Hungary [...] Because he sawe all great princes in Christendome now at discord: Hall, Chronicle, 653.

³¹⁷ Calendar Venice, III. n. 221.; Sanuto, XXX. 263.

³¹⁸ 1521. júl 15.: Calendar Venice, III. n. 259.

levele. Ezt továbbítja is Wolsey-hoz. A kardinális igencsak meglep dik ezen, hogy ilyen csatornán át érkezik meg Lajos levele, s nem közvetlenül VIII. Henrikhez. Antonio Surian követ azt választolja, hogy mivel is négy évig volt Magyarországon követ, a király kifejezetten t kérte meg, hogy kézbesítse a levelet, s küldje közvetlenül a bíboros kezébe Calais-ba. Ebb l arra következtethetünk, hogy a követ szerint ez náluk megszokott, hogy a velenceiek budai követén keresztül küldik a levelet, lehetséges, már a gyorsaság és a megbízhatóság miatt, mivel közeleg a török támadás.³¹⁹ Feltesszük, ha ez a király június 30-i levele, s nem pedig egy másik, amit id közben esetlegesen ez *után*, júliusban küldött, igen kés n érkezett meg Angliába. A kardinális azt válaszolta Surian követnek, hogy mindent megtesz e késelem ellenére is, és elmegy egészen Rómáig, hogy egyesítse a keresztény hatalmakat a pogány elleni harcban. Wolsey pontos információkkal bírt a török hadmozdulatokról: raguzai jelentések adtak hírt Londonba július végén arról, hogy Szófiát elhagyta az oszmán sereg, és Magyarország felé vonul.³²⁰ Augusztusban további adatokkal szolgált a velencei követ, mondván bárcsak ne lenne igaz az a szörny ség, ami Magyarországon történik.³²¹ Augusztus 6-án már Wolsey kezében volt a jelentés, hogy a török Nándorfehérvár el tt áll. A velencei követ Calais-ból jelentette, els kéz b l kapta értesülését, most mondta neki Gattinara birodalmi kancellár.³²² A londoni kancellária információkkal bírt arról is, miként vélekedik a török el renyomulásról maga a császár. A genti velencei követ jelentése, mely a császár gyóntatójától, egy ferences frátert l származó, els kéz b l kapott értesülésen alapult, már 1521. július végén Wolsey kezébe került. E szerint a császár maga is utasította ausztriai és más, Magyarországgal határos tartományait, hogy adjanak segítséget, gyalogságot, ágyút, fegyvert, de azt is hozzátette, „d reség lenne a szomszédjának adott segítség oltárán feláldozni és elveszíteni” a saját erejét.³²³

Nándorfehérvár eleste – igaz, elég kés n, már egy nappal azután, hogy Balbi eltávozott Németalföldr l – arra bírta V. Károlyt, hogy is tegyen lépéseket és írt is az angol kancellárnak.³²⁴ A császár úgy vélte, hogy ha I. Ferenc nem támadta volna meg, akkor segíteni tudott volna II. Lajosnak. V. Károly az angol szövetségesek figyelmébe ajánlotta Balbit, és Wolsey útján VIII. Henriket is arra kérte, támogassa az oszmánok elleni védelmet – de talán sem gondolta komolyan. Tolmácsolta, a magyar követ beszámolt országa súlyos helyzetér l: sok várost bevett a török, és a „maradékot is hamarosan leigázzák”.³²⁵ Sokkal inkább az állhat e mögött, hogy Károly is észlelte, hogy az késlekedését kihasználva a magyar követ közvetlenül Angliához fordult, és nehezményezte, hogy t megkerülvén Wolsey tetszeleghet a megment szerepben, s fogadhatja II. Lajos követét a franciák színe el tt Calais-ban, ami révén könnyebben, a jelenlegi helyzetet tekintve a Valois-k számára kedvez bb békét szerezhet. Károly nem akart békét kötni, de azt sem akarta, hogy Wolsey és a Tudor-diplomácia meger sődve jöjjön ki az ügyb l, maga pedig a kereszténység ügyének kerékköt jévé váljék. Mi több, Károly legfeljebb gyors, a maga számára kedvez fegyverszünetet akart elérni az „igazságtalan háborút” kezd I. Ferencel, s a török támadás ürügye révén id t szeretett volna nyerni. Még olyan túlzásokra is hajlandó volt, hogy azt írta, a törökök „sok magyar várost bevettek”. Ezért is figyelmeztetett a császár, hogy ha a keresztény fejedelmek nem lépnek gyorsan, Magyarország maradék részét a török hamarosan leigazza. Úgy fogalmazott, a magyar követ „kérelme megalapozott, és támogatása

³¹⁹ 1521. aug 8.: Calendar Venice, III. n. 288.; Sanuto, XXXI. 244

³²⁰ Calendar Venice, III. n. 272.; Sanuto, XXXI. 181

³²¹ 1521. aug. 19.: Calendar Venice, III. n. 304.

³²² Calendar Venice, III. n. 282.; Sanuto, XXXI. 239–40.

³²³ 1521. júl. 30.: Calendar Venice, III. n. 27.

³²⁴ 1521. szept. 17.: PRO SP 1/23 f. 58.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1586.

³²⁵ „[...] A Monsieur le cardinal d'York, legat et primat d'Angleterre, [...] que ledit ambassadeur ma dit avoir semble charge et commission deure le Roy ma bon oncle”. PRO SP 1/23 f. 58. [Kép VII/10a.]; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1586.

elengedhetetlen a kereszténység megmaradása érdekében”. A másik oldalon az angol diplomácia, bár Wolsey a békéért ügyködött, attól tartott, a Habsburgok könnyen kihátrálhatnak a Valois-k elleni – elhúzódónak ígérkez – és rengeteg pénzt felemészt – háborúból a magyaroknak nyújtandó segítség ürügyén. VIII. Henrik és az angol vezetés a kancelláron kívül a háború pártján állott. II. Lajos kormányzata ismerte Wolsey éleslátását, békepártiságát, éppen ezért fogalmazott úgy maga a követ, hogy királya „arra utasította, mindenben bízza magát Wolsey-ra”.³²⁶ Magyarország érdeke ekkor már a gyors pénzsegély volt, fel sem merülhetett, hogy a nyugati hatalmak magatartását szondázza a törökkel szembeni álláspontjukat illetően. Ugyanígy vélekedett a másik fél is: a császárnak sem volt érdeke, hogy Anglia egy a kereszténységnek nyújtandó segítség ürügyén magára hagyja a Habsburgokat a franciák elleni harcban. A császár tarthatott attól, hogy Wolsey számára a háborúpárti angol király mögött jó ürügy lett volna a magyar követ könyörgése. Az angol követek tudósítása, melyben Balbi eladta, arra utasította, mindenben hagyatkozzon a bíborosra, s mindenekelőtt, akár a királlyal szemben, vagy akár más hatalmakkal szemben is „rá hallgasson”, eljuthatott a császár fülébe is.³²⁷ [Kép VII/3.] Ebből is látszik, a magyar diplomácia irányítói, akármilyen nehéz helyzetben is kellett cselekedniük, nem voltak híján éleslátásnak, és a nemzetközi viszonyokat illetően „képben” voltak, s az angol kancellár szerepét is helyesen ítélték meg.

Végigtekintve a diplomáciai forrásokat, úgy tűnik, a „nagyhatalmi térben” Nándorfehérvár eleste nem volt éppen kedvezőtlen sem a Habsburg-ellenes érnek, sem angol szövetségeseiknek. Előbbiek, a Valois-k erre kaptak, hiszen a Habsburgok nem tudhatták még szeptemberben, mennyire fog elretörni a Birodalom felé a török; utóbbi, Wolsey Angliája pedig még szorosabbra fonta befolyását V. Károlyon, és még nagyobb szeletet hasított ki magának az európai „hatalmi játék” irányításából. A császár is úgy látta, a törökkel a hátában még inkább a Tudorokra van utalva, s mindenben hiszen Wolsey rendelkezésére állott. A bíboros kénye-kedve szerint irányította a calais-i tárgyalások menetét: tehette, hiszen a keze ügyében, kíséretében volt az egyetlen, aki első kézből adhatott információt az oszmán elrenyomulásról, a magyar követ. A török ügyet így már adta el, referálta Calais-ban.

A francia kancellár, Antoine Du Prat titkárától tudjuk, Balbi még szeptember folyamán megérkezett Calais-ba.³²⁸ A konferencián szeptember 29-én tárgyaltak először a török ügyről, Wolsey előadásában, aki közölte, maga már értesült a magyar követ által a török támadásról – de a tárgyalások jegyzőkönyvei szerint az a fő kérdés, amit a nyugati hatalmak tarthattak, az esetleges magyar-török béke kérdése soha fel nem merült, sem Wolsey, sem a nagyhatalmú császári tanácsos, Nicolas Perrenot de Granvelle felszólalásaiban. Gattinara kancellár szeptember 27-i és a császár október 4-i leveléből tudjuk, Balbi már angol felfigyeléken, Calais-ban van.³²⁹ Már szeptember 27-én érkezett, a

³²⁶ „[...] ambassador of Hongre departed today last, towards your grace and desired [...] to appoint some chaplain [...] continually addressed to your presence [...]”. Brüsszel, 1521. szept. 22.: Wingfield és Spinelli Wolsey-hoz: BL Cotton MS Galba B. VIII fos. 77-78.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1601.

³²⁷ „[...] ambassador of Hongre [...] that hath what commandment he from his master, to be ordered in all his charge the advice and counsaill of your grace”. uo.

³²⁸ „[...] durant le mois de septembre [...] arriva à Calais un ambassadeur du roy de Hongrie, lequel venoit par devers les princes chrestiens pour demander secours pour ledict roy de Hongrie, son maistre, contre le Turc, qui peu de temps auparavant avoit pris la ville de Bellegarde, qui est la clef dudict royaume de Hongrie.”: Le Glay, Négociations, II. n. 153. pp. 529–86. itt 550–551. A titkár saját naplójában szerint: „En ce temps arriva à Calais un ambassadeur du Roy de Hongrie, lequel venoit par devers les princes chrestiens pour demander secours pour ledict Roy de Hongrie, son maistre, contre le Turc, qui peu de temps auparavant avoit prins la ville de Bellegarde, qui est la clef dudict royaume de Hongrie.”: Journal de Jean Barrillon, II. 265. (Bourilly tévesen datálja Barrillon naplóját, és 1520-ra teszi a követ érkezését: Bourilly, Antonio Rincon, 65.)

³²⁹ „[...] l’ambassador de Hongrie qu’est icy m’a baillé certaines lettres du roy [...] adressantes à v. m. contenant credence sur luy”. Mon. Habs. II/1. n. 114. p. 372.

Chronicle of Calais egyenesen azt állítja, hogy „Magyarország kancellárja” jött a városba, igaz, abban lehet valami igazsága, hogy nem csak Wolsey-val, hanem a nagy tanácskozással résztvevővel is akart tárgyalni.³³⁰ Edward Hall krónikája is megemlékezik a követ látogatásáról és a a török elleni segélykéréséről, azt is hozzátéve, Wolsey „nagy tisztességgel fogadta mindvégig amíg Calais-ban volt”.³³¹ Nyomban „sokáig és szintén” tárgyalt is („plusieurs belles et honnestes parolles”) Wolsey bíborossal, akihez maga Gattinara kísérte.

, a birodalmi kancellár is fontosnak tartotta, jelen legyen a bíboros audienciáján. Balbi természetesen felvetette Anglia királyának a segítségnyújtását is. Wolsey úgy nyilatkozott: VIII. Henrik tudna segíteni, de a keresztény fejedelmek nélkül, amíg jelen háború tart, csak kevésbé.³³² Érdemes figyelni a tehát a sorok között is: Anglia tudna segíteni, s egy keveset tud, még akkor is, ha háború van. Szeptember 28-a után, valószínűleg október 1-én Balbi hírei alapján tárgyalták is azon nyomban a török kérdést, s azokat terjesztette el a yorki kardinális.³³³ Az is sokatmondó, hogy Wolsey magára vállalta az elterjesztést, nagy beszédet tartott („ung grand discours”) a béke, a keresztény vérontásának megállítása érdekében, hivatkozva frissen kézből, a magyar követ által szerzett információira („comme il m’a esté ce jourd’huy dit par l’ambassadeur du roy de Ungrie”): „a kegyetlen és rettenetes ellenségünk a török, amely nem alszik, hanem a kereszténységet készül felfalni és elnyelni, Magyarországot, a kereszténység szilárd és erős védőbástyáját” („ferme et fort bolovart de ladicté chrestienté”) „mint egy falánk, kiéhezett oroszlán megtámadta”, és „a királyság egészét akarja megkaparintani”. „Ez minden keresztényt meg kell, hogy indítsa, ha nem olyan kemény, mint a márvány vagy a vas.” Ebben, s a Magyarországnak a török ellen nyújtandó segély ügyében fel is ajánlja az angol király segítségét.³³⁴ Arról is szólt viszont Wolsey, hogy azzal a veszéllyel járhat, ha nincs összefogás, hogy Magyarország, melynek várai és erődjai is elvesztek, s fél, az egésze is elveszik, mert a keresztény fejedelmek segélye nélkül nem tud ellenállni. Ezért, érzékelvén a nyilvánvalóan közeli veszélyt, egy közös nagy hadjáratot kíván indítani, s fel is ajánlja, hogy ahogy a császárt is felkereste, ez ügyben Anglia királya nevében felkeresi a francia királyt is, felszólította a keresztény fejedelmeket, hogy gyűljenek össze és vegyék fel a fegyvert, egymás elleni háborúik helyett fegyvereiket fordítsák a Hit közös ellensége elleni harcra. maga is életét és vérért ajánlja a Krisztusért folytatott harcnak.³³⁵ Wolsey kancellár a magyarországi török háborúról nyomban

³³⁰ „The xxvii. day of September, the chauncellor of Hungarye cam to the town of Caeyes to speke to the great counsell there.” Nichols, *Chronicle of Calais*, 31.

³³¹ „The kyng of Hungary sent an Ambassador to the kynges highnes for ayde against the Turke, whom the Cardinall honorably entertayned duryng his abode in Calayce.” Hall, *Chronicle*, 627.

³³² „[...] l’ambassadeur de Hongrye deuers le legat, et eut icelluy ambassadeur audience en noz presencez et d’aucuns de conseil d’Angleterre. Et combien que par lesdits ambassadeurs et legat ayent esté dites plusieurs belles et honnestes parolles et complaignant le grand mal apparent de la chrestienté, et que il est necessite de y pourueoir; toutesfois de prime face icellui le legat a bien donne a congnoistre, que le roy de Hongrie aura petite ayde du roy d’Angleterre separement sans les aultres grandz princes de la chrestienté”: Mon. Habs. II/1. n. 109. p. 349.

³³³ Russell, *Search for Universal Peace*, 182.; Busch, *Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik*, 172.

³³⁴ Busch, *Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik*, 172.

³³⁵ „[...] la cruel et horrible ennemy de nostre foy, le Turc, ne dort, mais comme lyon affamé s’est mis sus pour engloutir et dévorer ladite chrestienté le Turc, est desjà y est entré, et invahi, avec une moult puissante armée, le royaume de Ungrie, ferme et fort bolovart de ladicté chrestienté, y a prins á force aucuns des principaulx chasteaulx et forteresses, menassant e prendre et occuper toute la reste qu’il pourra faire, si par le secours et ayde des autres princes chrestiens n’y est résisté, comme il m’a esté ce jourd’huy dit par l’ambassadeur du roy de Ungrie [...] dont j’ay esté très-amairement dolant et triste, que doit mouvoir les cueurs et couraiges de tous bons chrestiens, s’ilz ne sont durs comme de marbre ou de fer, d’avoir pitié et compassion de ceste calamité et péril évident. Et si, pour charité cordiale, amour et dévotion que l’on doit á nostre religion et foy chrestienne, lesdicts chrestiens n’y peuvent estre incitez, á tout le moins la crainte du danger et péril instant et apparent quil touche á ung chacun les y doit attirer de faire paix entre eulx, et s’assembler pour obvyer á ce discrime et perdicion de ladicté chrestienté, et pour icelle nostre dicte foy, et Dieu, prendre les armes, et convertyt la guerre entre les chrestiens, á l’encontre des commungs ennemys de nostredicte foy et religion chrestienne, pour

értesítette VIII. Henriket, hiszen angliai megbízottja, Richard Pace október 11-én kapta meg Calais-ból küldött levelét.³³⁶ [Kép VII/4.]

Gattinara kancellár is válaszolt Wolsey-nak. Sajnálattal és keserűséggel ostorozta a keresztények megosztottságát, ami hátráltatja a közös ellenség elleni összefogást és a nagy vállalkozást.³³⁷ Úgy vélte, a császár szívesen nyújtana segítséget a kereszténység kulcsának, Magyarországnak („clef principale de la chrestienté”), amelynek „jó és erős várait elfoglalta a török”, ha nem kötné le és nem tartaná vissza a háború. A császári kancellár utalt arra is, hogy Balbi eladásában hangsúlyozottan szerepelt, miszerint a török a létező békét és szerződést sértette meg a támadásával; mindemellett figyelmeztetett, hogy Angliát is köti, csakúgy, mint a császárt is, az 1518-as londoni szerződés törökellenes ligája.³³⁸

Gattinara és a császár más calais-i követei, mint Badajoz püspöke szeptember 29-én már be is számoltak V. Károlynak a magyar követ érkezéséről és a török ügy elzetes tárgyalásáról.³³⁹ Megerősítették, Magyarország „nagy részét elpusztította a török”, így a magyar király „az angol király segítségét kéri”. Szóba kerülnek a birodalom területei is, hiszen a hírek úgy szóltak, nem csak Magyarországot, hanem más részeket is pusztított a török.³⁴⁰ Már az elzáró, szeptember 27-i követjelentés kiemelte, hogy a magyar király kifejezetten, a keresztény fejedelmek között is az angol királyhoz folyamodik, különösképpen az segítséget kéri.³⁴¹ Balbi feltehetően újabb leveleket is kaphatott királyától és a lengyel uralkodótól, hiszen ezekre utalt is a kancellár. Ezek lehetnek az újabb credentialis levelek, illetve újabb megbízatások, amiket még nem mutatott be a császárnak. Más különben nem szólna így Gattinara, hiszen szeptember elején Balbi már részt vett a császár kihallgatásán. Elképzelhető, hogy már a Nándorfehérvár eleste után íródott levelekre gondol, Lajoséra, vagy Szatmári Györgyére – ez utóbbi új leveléről be is számolnak az angol követek. Új

laquelle chose je vous exhorte, requiers et prie, [...] je désiré, et exposeray mon sang et ma vie sans espargner, voyre me transporteray en ma prsonne devers le roy très-chrestien, comme j'ay desjà faict devers l'empereur.” *Papiers d'État du Cardinal de Granvelle*, I. n. 33. pp. 125–241. különösen 212.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 1816.

³³⁶ Richard Pace Wolsey-nak, Windsor, 1521. okt. 21.: „[...] other newes as ar cummin to Your Graces knoweliege owte of Fraunce, off the warrys in Hungarye”: *BL Cotton MS Galba B. VII f. 123.*; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 1680.; *State Papers*, I. 74.

³³⁷ „Lequel sondict regret et grosse amertune s'est accrue et accroist, sentant et ouyant l'entreprinse et troubles dudict commung ennemy de nostre foy, ayant prinse ceste audace par les divisions desdicts chrestiens”: *Papiers d'État du Cardinal de Granvelle*, I. 211.

³³⁸ „[...] qu'icelly commung ennemy, violant les traictez et convenances qu'il avoit faict naguères avec l'ambassadeur deu roy d'Hongrie, s'est levé contre le royaume dudict Ungrie, clef principale de la chrestienté, et y a já prins et gagné certains bons et fors chasteaulx, en ce temps que ledict empereur, ailleurs empesché et occupé, ne peult bonnement, comme il vouldroit, assister et vailler secours audict roy, [...] Et puis qu'ainsi va qu'estes d'advis et entendez que descendions à moyenner une paix, obmectant la déclaration que nous avons tousjours requise de secours que prétendons nous devoir estre accordé par le roy d'Angleterre, selon la forme du traicté de Londres”: *Papiers d'État du Cardinal de Granvelle*, I. 212. Londoni szerződés, el készületei már április 25-én Amboise-ban: „Il envoya trois aultres cardinaulx, l'un devers l'Empereur, l'autre devers le Roy d'Espaigne, le tiers devant le Roy d'Angleterre, pour faire consentir lesdictz princes à unes trefves quinquennales qu'il disoit avoir faictes à Romme entre tous les princes chrestiens, affin que on feist une armée pour aller contre le Turc”: *Journal de Jean Barrillon*, II. 86.

³³⁹ „[...] ledict cardinal ha faict ung grand discours, en repentant la cause de sa venue icy pour le bien de paix, le desir qu'il y avoit, le peinne et travail qu'il en avoit prins et vouloit prendre, moyenant qu'il y puist trouver quelque inclinacion ou appearance, les a ceste paix pour le bien de la chrestienete, pour éviter l'effusion de sang humain”: *Mon. Habs. II/1. n. 111. p. 359.*

³⁴⁰ „[...] les enemyz de nostre sainte foy qui avoient desia occupe unne grande partye de royaulme de Hongherie et plusiers aultres choses bien desduictes, par lesquelles il prioit et requeroit, que se voulsissions chascung de nous employer a ceste paix et luy ayder a la conduire. [...] et pour requerir l'ayde et assistance dudit roy d'Angleterre”: *Mon. Habs. II/1. n. 111. p. 359.*

³⁴¹ „[...] toutesfois de prime face icellui le legat a bien donne a congnoistre, que le roy de Hongrie aura petite ayde du roy d'Angleterre separement sans les aultres grandz princes de la chrestiente”: *Mon. Habs. II/1. n. 109. p. 349.*

prokurációja lehet az angol királyhoz is, ezért is sürgeti a Wolsey-val való találkozót. Gattinara jó véleménnyel van a nagy hévvel munkálkodó követről. Ugyanakkor kéri a császárt, adjon választ a magyar követnek, arra is, amit még Wormsban ígért neki, s válaszoljon leveleire – ezek szerint még Calais-ban is írt a császárnak, még a Wolsey-találkozó után is remélve segítségnyújtását –, hiszen annyi jó szolgálatot tett neki, kiemelve a házasságkötésnél (Anna és Ferdinánd) nyújtott szolgálatait. Ha másért nem is, gondoljon a királynéra, a neki tett szolgálataira.³⁴²

A császár szeptember végén – Andrea dal Burgo követjelentéseit kézhez kapva – kezdi belátni, mekkora lehet a veszély: a török „gyzedelmeskedett és megerődött”.³⁴³ Magyarországi hírei egyre aggasztóbbak, s a szeptember 24-én kézhez kapott, Burgo által küldött levelekből a Ferdinánd udvarában tartózkodó követ még nem tudhatta, hogy a török megindul-e tovább Buda, esetleg a Birodalom felé. A szultán, legalábbis ekkor még úgy tudták, farkasszemet nézett a magyar erkövel a Száva túlsó oldalán. Szeptember 20. előtt nem lehetett tudni, az oszmánok visszavonulnak-e. A velenceiek még október közepén is nagy hadi készülődéssel számoltak be.³⁴⁴ York bíborosa Anglia római követétől is úgy értesült, hogy a török flotta Itália ellen készül, ezért kérte, tegyen félre minden viszályt és kössön békét.³⁴⁵ V. Károly is beszámolt calais-i követeinek a török elrenyomulásáról, s arról, a kereszténység, Itália ellen is készül, s mellékelte is a magyarországi jelentéseket. Ezért úgy tartott, most már hajlik is a békére. A császár most már segítséget kívánt adni a magyar királynak, s ehhez szükségesnek tartotta a keresztény fejedelmek közötti békét. Mindez azelőtt történt, hogy Balbi Calais-ba ért volna, s császár követei így nem is kaphattak tőle információt a török helyzetről. Elképzelhetjük, hogy Károly tudta, a magyar követ Calais felé tart, s követeit azért is tájékoztatta a magyar helyzetről, hogy ha Balbi eléjük tárja híreit, akkor is megfelelően legyenek látva utasításokkal arra nézve, mitévén tegyenek, ha II. Lajos megbízottja a török elrenyomulás ügyét veti fel a konferencián a franciáknak. V. Károly kifejezetten arra szólította fel követeit, hogy adják mindezt szövetségese, Wolsey legátus tudtára.³⁴⁶ Mi tagadás, érdekes, hogy pusztán az a tény, hogy a magyar követ Anglia és Franciaország felé tart, már arra bírta a császárt, hogy úgy nyilatkozzon: a mi „tisztességünk és jogaink az követelik, hogy meghozzuk azt a magától értetődő döntést, hogy segítséget nyújtunk a hitetlenek ellen”.³⁴⁷

Úgy tartott, a császár Burgo követjelentéseinek köszönhetően aktivizálódott. Október 4-i, Gattinarának és Badajoz püspökének adott válaszában újfent említette a török ügyet. Azt kívánta, kössenek mielőbb békét, a kereszténység és Magyarország érdekében, s még a pápát

³⁴² „[...] et pour ce que scauez ce que luy promistes a Vormes, et les lectres que vous luy baillastes [...] et qu'il a beaucoup seruy en ces mariaiges, et est homme pour vous bien servir encoures, et que je le treve plein de bon zele, que M. le legat icy l'extime et en tient bon compte [...] et a trouve bonnes ses ouvertures, et est homme de esperit: me semble, que le debuiez avoir pour recomande, et en faisant responce a ses lectres luy escrire, que, tant pour l'amour de la reyne, vostre seur, que pour le services qu'il ha faictz et esperez et aussy pour ses vertuz le aurez tout jour pour recomande, et accomplirez ce que luy avez promiz sans y faillir”: Mon. Habs. II/1. n. 114. p. 372.

³⁴³ „Nous vous envoyons le double des lettres que nostre ambassadeur de Burgo nous a escript, par ou verrez, comme le Turc gagne et se fortifie contre la chrestiente”: 1521. szept. 30.: Mon. Habs. II/1. n. 112. p. 364.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1616.

³⁴⁴ Óváry, I. n. 1150.

³⁴⁵ CSP Spain, II, n. 285.; 1521. aug. 9-15.: uo. nos. 350–352., 364.

³⁴⁶ „[...] et voulons, que communiquez le tout audit Sr legat”: Bins, 1521. szept. 30.: Mon. Habs. II/1. n. 112. p. 364.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1616.

³⁴⁷ „Et s'il y a fondement par quoy honnestement nous y puissions condescendre, vous en maderons nostre resolution qui sera si raisonnable, que chacun cognoistra nostre droit et honneur, sauf que nous desirons le repos de toute la chrestiente, afin d'avoir meilleur moyen d'assister le roy de Hongrie contre les Turcz, ennemy de nostre foy catholique; et que les armes cessent tant deca que dela les montz, et qu'il ne soit nul bruyt de guerre entre les princes chrestiens”: Bins, 1521. szept. 30.: Mon. Habs. II/1. n. 112. p. 364.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1616.

is arra próbálta meg rávenni, hogy is járuljon hozzá, hogy ki tudják zni a törököt Magyarországról. Balbi calais-i szereplése, és Wolsey bíboros el terjesztésének híre ekkorra már eljutott V. Károlyhoz. Jelezte, megkapta Gattinara szeptember 29-i levelét. Ennek tudatában már a török visszaszorításáról, Magyarországról való ki zésér l szól („rebutement des Turcs infidelles qui sont en Hongrie”). Tegyük hozzá, még ekkorra sem lehetett biztos, hogy a szultán elvonul Nándorfehérvár alól.³⁴⁸

Október 7-én, mikorra már a császárhoz újabb hírek is eljutottak Calais-b l, Károly kijelentette, hozzá fog járulni a bíboros által kezdeményezett békéhez, azzal összhangban, amiben Brüggeben megállapodtak, szem el tt tartva a magyar királyt fenyeget veszélyt – feltéve, ha a pápa is egyetért.³⁴⁹ Kézelfogható választ azonban nem adott. A császár konkrét állásfoglalásának híján Wolsey sem nyilatkozott. Hiába fogadta Wolsey Balbit, „valódi” választ egyel re nem kapott t le. A felek még mindig a francia-békével voltak ugyanis elfoglalva, harcok is folytak, s újabb el relépés nem történt. Wolsey az elhúzódozó, és egyre parttalanabbá váló viták, valamint a konferencia alatt is tovább folytatódó hadi cselekmények eskalálódása miatt legfeljebb már csak egy fegyverszünetben bízhatott.³⁵⁰ De a patthelyzetben nem tudott konkrét választ adni Balbinak. Így a követ mégsem utazott el egyel re Angliába. Amit Angliából, a király álláspontjáról Balbinak id közben sikerült megtudnia, az mindössze annyi volt, hogy Henrik, a Magyarországról kapott híreket hallva sajnálkozását fejezte ki, „s közölte, mennyire kellemetlenül érintette, hogy Belgrád elesett”. Igaz, sürgette Wolsey-t, hogy jöjjön haza és fejezze be a béketrygyalásokat. Annyit mindenesetre sejthetünk, hogy az újabb híreket magától a kancellárjától is hallani akarta, és egyeztetni akart, mit tegyenek jelen helyzetben. A Tudor uralkodó a török ügyet, a sikerekt l duzzadó hitetlenek ügyét is meg kívánta vitatni.³⁵¹ [Kép VII/5.] Anglia királya tisztában volt a török veszéllyel 1521 szén is.

7. *Defensor Fidei*

1521. október 10-én a római kúriában Anglia követe, John Clerk, Bath és Wells püspöke egy oratiót is el adott királya „megrendelésére”, melyben kifejezte, hogy Henrik mennyire fájlalja, hogy Luther fellépése miatt nem tudja fegyvereit Magyarország megmentésre fordítani. „Ha id nk engedné, kardjainkat, fegyvereinket, ágyúinkat a török ellen fordítanánk”.³⁵² Nemsokára a pápa „megajándékozta” Henriket a *Defensor Fidei* címmel, amit a Tudor diplomácia már 1516 óta próbált elnyerni, hogy Anglia uralkodója is büszkélkedhessen valamilyen megkülönböztet titulussal.³⁵³ Nem lehet véletlen, hogy éppen

³⁴⁸ „Car pour le grand desir que avons au repos de le chretienité, conservacion d’icelle, et rebutement des Turcs infidelles qui sont en Hongrie, sommes bien content d’y entendre, moyennant que ce soit a l’honneur de [...] pape et de nous; et en ce cas nous ferons fort de sa saintité, et que nous luy ferons consentir a ce que en ferez.”: Mon. Habs. II/1. n. 115. pp. 372–73.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1620.

³⁴⁹ Károly calais-i követeinek: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 177.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1640.

³⁵⁰ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1605., Russell, Search for Universal Peace, 185.

³⁵¹ „[...] the prosperous successe off the turkes in takyng Belgrado, is verreye displeasent to the Kyngis Hyghnesse”: Pace Wolsey-nek, Windsor, 1521. okt. 15.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 124.; State Papers, I. 74.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1680.

³⁵² Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1656. „[...] machinis bellicis, quibus turcas ipsos, liceret impeteret”: [John Clerk] Io. Clerk. *Pro Henrico. VIII. Angliae et Franciae Rege Potentissimo fidei defensore, apud Leonem. X. Pont. Max. Oratoris: in exhibitione Regij Libri in consistorio habita oratio*. Ed. Hieronymus Emser. Leipzig: Valentin Schumann, 1522. f. 9. A használt kiadás: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt Digitalisierung von Drucken des 16. Jahrhunderts. [<http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/vd16/content/structure/999347> – 2014. március 13.]; O’Donovan, Defence of the seven sacraments, 163.

³⁵³ Cathy Curtis, Richard (1483?–1536), ODNB [<http://www.oxforddnb.com/view/article/21065>, accessed 6 Nov 2013]

Nándorfehérvár elestének és a török elrenyomulásának a híreit hallva, valamint a hitetlenek veszélye ellen valamit is tehet calais-i békekonferencia idején szánta el magát X. Leó, hogy Anglia uralkodóját e címmel illeti, még ha az dönt en az eretnek veszély visszaszorításáért tett erőfeszítéseit is volt hivatott jutalmazni. Jelzésérték volt, hogy a Valois-Habsburg háborúban mozdulatlanra dermedt erővonalak miatt a Szentszék is úgy vélte, elrelépést egyedül Anglia hozhat, mind a lutheri, mind a török veszélyt illetően. Hivatalosan októberben mutatták be Rómában a VIII. Henrik által írott, Luther ellenes vitairatot, az *Assertio septem sacramentorum adversus Martinum Lutherum*-ot. Ebben a traktátusban is megjelenik a keresztes gondolat: a király megfogalmazza, hogy „a kis szerzetes miatt nem tud a hitetlenek ellen fordulni”. Azokkal az érzésekkel kell fellépni ellene, amelyekkel a szaracénokkal szemben fellépniünk, mert ártalmasabb mint minden szaracén és török.³⁵⁴ Maga az *Assertio* egy diplomáciai manifesztum is egyben, melyben a sorok között olvasva kiviláglik, Henrik hitet tett a mellett, hogy megvédelmezik, és szövetségese, a császár, a pápát a franciákkal szemben.³⁵⁵ (Ezt a későbbi, november 24-i angol-birodalmi szerződés nyomtatékosan meg is fogalmazta.³⁵⁶)

Csábító a gondolat, hogy Henriket a Magyarországról Balbi útján Calais-ba érkező, és az számára tolmácsoló hírek indították arra, hogy a török veszélyt is bevegye a traktátusába. Sajnos tudjuk, hogy már október 10-én eladta Anglia követe Rómában a traktátus jó részét, és be is mutatta magát a nyomtatványt is, hiszen az jóval azelőtt kész volt. Már áprilisban azt jelentették Wolsey-nak, hogy a király maga is írt egy választ Luther könyvére.³⁵⁷ Az uralkodó már kora tavasszal arra készült, hogy ezt elküldi a pápának is.³⁵⁸ Május 21-ére készen is lett vele, mert ekkor már a pápa figyelmébe ajánlotta.³⁵⁹ Maga a traktátust Rómában eladó angol követ azonban beleszórtte eladásába a török veszély akut voltát is, így a fenti lehetőséget nem hagyhatjuk teljesen figyelmen kívül. Maga az *Assertio* Rómába vivő Bath és Wells püspöke tudatában volt a nándorfehérvári eseményeknek, nem tudta magát függetleníteni tőlük, és a Luther elleni fellépés ezzel még hatványozottabbá válhatott, mondván, hogy Luther miatt nem lehet a török ellen összefogni. Érdekes, hogy amikor a püspök hírt adott Angliába Nándorfehérvár bukásáról, akkor, ugyanazon a napon adta el orációját és foglalta össze benne VIII. Henrik Luther elleni traktátusát.³⁶⁰

A római angol követ jó érzéssel megáldott diplomata volt, és kiváló értesülésekkel bírt Rómában, közvetlenül, magyar és Magyarországon lévő itáliai, velencei forrásain keresztül is tájékozódott. Clerk ez időben adott jelentést Magyarországról, mely szerint az ifjú király „tanácsa megosztott”, ami Nándorfehérvár elestén túl is „félelemmel tölti el” Magyarország sorsát tekintve. Ha további háborúra kerül sor, egyszerre Franciaországban, Itáliában és Magyarországon, „keresztény vér árasztja el a földet”.³⁶¹ [Kép VII/6.] Az is lehet, az ötlet,

³⁵⁴ „[...] quibus animis adversus Turcas, adversus Saracenos, adversus quicquid est uspiam infidelium consistent, iisdem animis consistent adversus unum istum viribus imbecillum; sed animo Turcis omnibus, omnibus Saracenis, omnibus usquam infidelibus nocentiorum fraterculum. [...] with what feelings they would stand together against the Turks, against the Saracens, against anything Infidel anywhere, with the same feelings they should stand together against this one little Monk weak in Strength, but in Temper more harmful than all Turks, all Saracens, all Infidels anywhere.] *Assertio septem sacramentorum adversus Martinum Lutherum, Henry VIII, King of England*. Ed. Pierre Fraenkel. Münster, 1992.; Scarisbrick, Henry VIII, 110–113.; Már korábban, március-áprilisban írni kezdte, és t, eretnek könyveket is égetnek tavasszal: Polydore, XXVII. k. 33.

³⁵⁵ Fletcher, Wolsey, 78.

³⁵⁶ Busch, *Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik*, 173.

³⁵⁷ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 96.; Ellis, *Original letters*, Ser. 2. Vol. I. 286.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/1. n. 1233.

³⁵⁸ Harvey, Wolsey, 129.

³⁵⁹ O'Donovan, *Defence of the seven sacraments*, 152–55.

³⁶⁰ John Clerk Wolsey-nak: aggodalmas hírek Magyarországról: Róma, 1521. okt. 10.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 18.; Ellis, *Original letters*, Ser. 3. Vol. I. n. 99.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 1654.

³⁶¹ „There is tydynge come of certayne that the Turke who [...] a go entered Hungary with on hunderd thowsand men hath taken and destroyd ther the castel of Belgrado, whiche is a very strong town, and the key of all that

hogy John Clerk Magyarország fenyegetettségér l kapott információit és VIII. Henriknek az egyház védelmében írott vitairatát egyszerre, egyid ben mutatja be a Kúriában, nem a saját fejéb l pattant ki, hanem York érseke állhatott mögötte. Így rendkívül hatásos módon össze lehetett kötni, hogy egyedül Anglia királya nyújt véd kart az egyháznak, és egyben harcot hirdet a pogányok támadása ellen is. Még az is elképzelhet , hogy az *Assertio* nyilvánosságra hozatalával addig várt az angol diplomácia, míg kiderült, a császár nem képes védelmet nyújtani Magyarországnak a török ellen, s csak akkor sietett az Ecclesia segítségére az angol király, mind az eretnekek, mind a pogány ellen mint a keresztény hit egyedüli hivatott védelmez je. Ezzel egy csapásra két legyet is üthetett a Tudorok diplomáciája – miközben a Valois-k és a Habsburgok továbbra is egymásnak feszültek a békekongresszuson, mely egy tapodtat sem haladt el re. Az angolok joggal mondhatták, k aztán tényleg tesznek is valamit a kereszténységért.

8. A calais-i kongresszus kudarca

A magyar követ még mindig bízott abban, a császár is hajlik majd a békére. Az angolok el retolt bástyájából, Calais-ból visszament a Birodalomba, és követte V. Károly császárt Brüsszelb l Brüggen át Oudenaarde-ba.³⁶² Október 4-én még a birodalmi angol követek is úgy tudták, Calais-ban van.³⁶³ Balbi még két hónapig volt a császári udvarban, f ként Németalföldön, Oudenaarde-ban, mivel az uralkodó innen követte figyelemmel a Calais-ban zajló angol-francia fegyverszüneti tárgyalásokat.³⁶⁴

A calais-i konferencián Wolsey október 16-án újra tárgyalta a magyar kérdéss l, de még mindig kívárt, hogy a török segély ügyében mi lesz a franciák és a Habsburgok álláspontja. is mindig az 1518-as londoni egyezményre hivatkozott, melynek értelmében Anglia, Franciaország és V. Károly közös törökellenes ligára lépett, s melynek kötelmei elviekben arra kötelezték ket, hogy fellépjenek egymás védelmében is a hitetlenek ellen. Konkrétan azonban a lordkancellár annyit mondott csupán, hogy azon van, hogy „megmentsék Magyarországot a törökkel szemben”.³⁶⁵ Ezért alakult olyan kínkeservesen Balbi missziója, s teltek el hosszú hónapok, míg egyáltalán Angliába eljuthatott, s ezért is folyamodott minden eszközhöz, hogy egyáltalán a Tudorok színe elé jusson. Valószínű leg az volt az oka, hogy a yorki érsek sem akart nyilatkozni, míg a császár válaszát nem tudja s nem érnek véget a hosszúra nyúlt, s végül patthelyzetbe jutó egyezkedések a Valois-kkal. A

realme. In so much that [...] men fear her wors tydynys shortly, for the Kyng of Hungary is veray yong, and as it is said his Consail are in dissencion. How be it the said Kyng is in fyld with [...] puyance, wherof great helpe is com vnto hym. It is all so reaportyd that the said Kyng off Hungarye intendith to make a jorney with the said great Turke shortlye, so that iff ther be on jorney ther, and an other in Italye, and the iij^{de} in France, the Erthe shalbe well satiated with Cristen blode. I beseche almyghty God to send vs peace, and preserve yowr Grace, and soche other as be mynded that ways to your eternal glorye and prayse iff ye can bryng it a bowte.” BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 18.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. n. 99.

³⁶² Botlik, Szapolyai, 20. Egy közvetett utalásból tudjuk, ott volt/van a császárnál. BL Cotton MS Galba B. VII. f. 154b.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1799.

³⁶³ Feltételezik, a kancellár a követ l értesült a török támadásról: „[...] we suppose your grace is advertisyd by the ambassador of hongarye”. Wingfield és Spinelli Wolsey-nak. Hennegau, 1521. okt. 4.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 121.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1632.

³⁶⁴ Oudenaarde, 1521. nov. 23.: V. Károly Wolsey-hoz. BL Cotton MS Galba B. VII f. 154b.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1799.

³⁶⁵ „[...] veu les inhumanitez et cruauitez faictes par le catholique sur vos subjects, tellement que le Turc ne pourroit faire pire [...] commença estre acquis audict sieur, et survint l’affaire en autre part et termes que n’estoient ou temps du tracté de Londres, et par ainsy n’est ledict seigneurui contrevenu à iceluy [...] il nous aurait persuadé pour le secours de Hongrie contre le Turc”: Le Glay, Négociations, II. n. 153. p. 560. A titkár journal-ja így ír: veu les inhumanitez et cruauitez faictes par le Catholique sur vos subjectz, tellement que le Turc ne pourroit faire pire [...] il nous avoit persuadé pour le secours de Hongrie contre le Turc, qui ne se pouvoit faire, estant l’abstinence si briefve, car seroit assez à ung chacun d’estre sur. Journal de Jean Barrillon, II. 283–84.

francia király a török segély ügyében csak október végén nyilatkozott.³⁶⁶ Mindenesetre az is napirenden lehetett, hogy a magyar követ a francia királyhoz is forduljon, hiszen a császárt arról tudósította római követe, Juan Manuel, Belmonte bárója, hogy az ottani magyar követek szerint Magyarország Franciaország segítségéért is fordul.³⁶⁷ A szentszéki birodalmi-spanyol követeknek már augusztus végén arról lehetett tudomásuk, hogy Balbi Franciaországba is megy.

Calais-ban egyre inkább csak az a lehetőség maradt, hogy a háborús felek fegyverszünetet kössenek, de még abban sem tudtak megállapodni, hogy az meddig tartson. Végül úgy történt, mind a két fél elfogadni látszik a másfél éves időtartamot, de az álláspontok semmi egyébben nem közeledtek.³⁶⁸ Október végén Wolsey még egyszer megkísérelte, hogy a béke irányába mozdítsa ki a császárt és a francia királyt. Október 27. előtt a király már feladta a várakozást, és vissza akarta hívni a kancellárt, mondván, ha a fejedelmek nem tudnak megegyezni, nagy szüksége van rá otthon.³⁶⁹ A magyar követ, kapcsolatban lévén a birodalmi angol követekkel, nyilván tudomással bírhatott Henrik ez irányú szándékáról, és ezért is kellett „ugrásra” készen várnia, hogy bármikor Calais-ban lehessen, ha Wolsey eltávozik, és megragadja az alkalmat, hogy vele utazzon Angliában. (November 12. után a király még nyomatékosabban szólította fel kancellárját, hogy térjen haza.³⁷⁰ Balbi számára minden nap számított, ezért tartózkodott Oudenaarde-ban, Calais-hoz közel.) Wolsey mégis tett még egy kísérletet: október 20-án már követeket – Charles Somersetet, Worcester grófját és Nicholas Westet, Ely püspökét – küldött közvetlenül I. Ferenchez, valamint újabb megbízottakat, Sir Thomas Boleyn kincstartót és Sir Thomas Docwrat, a johanniták angliai nagymesterét pedig a császárhoz, és megkísérelt hatni rájuk a kereszténységet fenyegető veszély, a Magyarországot érő csapás ábrázolásával.³⁷¹ [Kép VII/7.] Követeket küldött a vele mindig is jó, szívélyes kapcsolatban lévő, I. Ferencre nagy hatást gyakorló anyjához, Szavojai Lujzához. A Valois uralkodónak még azt is megígérte, ha teheti, személyesen megy el hozzá a béke érdekében. A francia király is pozitívan nyilatkozott, mondván, hogy egyedül Wolsey-t fogadja el, s egyedül rá számíthat.³⁷² A kancellár Károlyt is még egyszer megpróbálta rávenni, hogy „józanabb feltételeket” fogadjon el.³⁷³ Talán ezért is bízhatott a kardinálisban a magyar követ, s ezért próbálta meg folyton-folyvást, hogy a nyomában járjon és találkozzon vele. Wolsey jelentette a béke zálogát. Október folyamán még mindig azt várta, lesz-e béke, vagy egyáltalán fegyverszünet. Ekkor ugyanis még úgy történt, a császár újra hajlik a békekötés felé – igaz, mint utóbb kiderült, szinte elfogadhatatlan feltételeket szabott. Október 25-én a birodalmi velencei követ újabb információkkal szolgált: Courtrai-ban találkozott az angol kardinális Calais-ból a császárhoz tartó követeivel, Sir Thomas

³⁶⁶ „[...] il s'est chargé de coulourer icelle tresve, soubz umbre que le Turc invade l'Hongrie, et auquel dict qu'il fault resister”: Le Glay, *Négociations*, II. n. 153. p. 572.; *Journal de Jean Barrillon*, II. 300,

³⁶⁷ Juan Manuel de Villena y de la Vega, señor de Belmonte. V. Károly római követe: 1521. aug. 27.: *CSP Spain*, II. n. 356.

³⁶⁸ Russell, *Search for Universal Peace*, 184.

³⁶⁹ „[...] thowe he be verraye desirose to have and se you at home, yitt considerynge that your abode there is for so goode, so godly, and necessarie purpose, Hys Grace is well contentydde and pleasydde therwyth; [...] Albeitt yff Your Grace schall perceve that the two Princes intende to make delaye, and not to cum to any goodde and honorable conclusion, then Hys Graces mynde is, ye schall returne home; considerynge that he haith grete neade off yow here, aswell for the administracion of justice, as the orderynge off hys realme otherwyse.”: *State Papers*, I. 76.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 1709.

³⁷⁰ „[...] being therfore moche desirous of my retorne”: *BL Cotton MS Galba B. VII f. 45.*; *BL Cotton MS Caligula D. VIII f. 145.*, *State Papers*, I. 82.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 1762.

³⁷¹ „Item the grete dangier that may ensue to cristendom [...] bred if so terrible a conflict shulde ensue [...] item the victorie of the Thurf and the imminent p[er]il [...] realm of hungary is to be remembred.” A francia királyhoz: *BL Cotton MS Caligula D. VIII f. 123.*; *Letters and Papers Henry VIII*, III/1. n. 1696.

³⁷² Russell, *Search for Universal Peace*, 191.

³⁷³ *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 1693–94.

Boleynnel és Sir Thomas Docwraival, és nemcsak híreket hozott az angol kancellár számára a török elrenyomulásáról, hanem Szülejmán szultán Raguzának küldött levele másolatát is átadta.³⁷⁴ Boleyn és Docwra igen nagy jelentéssel bíró tulajdonítottak a híreknek, és úgy nyilatkoztak, a király és Wolsey mindent megfognak tenni a békéért Franciaország és a Birodalom között. A francia királyhoz küldött követek azonban arról számoltak be, Ferenc király hajthatatlan, s legfeljebb is csak teljesíthetetlen feltételekkel kötne békét. Továbbra is hadban áll, s Cambrai eltt táborozik, ugrásra készen az újabb támadásra.³⁷⁵

Úgy tnt, a császárnak kell visszakoznia: októberben a franciák elretörtek, átkeltek a Scheldén, majd Tournai-t és Valenciennes-t fenyegették, a császáriak pedig kénytelenek voltak visszavonulni, s feladni Mézières ostromát. A császár hajlott volna a fegyverszünetre, de konkrétan nem adott erre vonatkozó utasításokat. Nem tett mást, reménykedett a hadiszerencse alakulásában. Wolsey, hiába jelentette ki, hogy lesz a béke „végs menedéke”, „nagyhorgonya”, egyelőre nem talált megoldást a patthelyzetre.³⁷⁶ A calais-i tárgyalások sikertelensége nyomán október 22-én Valenciennes-nél összeütközésre került sort, I. Ferenc jelentősen visszaszorította a birodalmi erőket. Eközben a spanyol határ mentén is támadásba lendültek a franciák, így egyre inkább úgy tnt, fegyverszünetről szó sem lehet.

A kancellár szinte belefáradt a béketeremtésbe, s folytonosan arról panaszkodott, mennyire hátráltatják a viszálykodó felek kicsinyes indulatai.³⁷⁷ Még utoljára november elején megkísérelte, hogy összeállít egy újabb tervezetet, amelyben újfent a kereszténység védelmére hivatkozott. Ezért is került fel a konferencián a következő alkalommal november elején Magyarország kérdése. A császár a fegyverszüneti tervezetre adott válaszában természetesen a maga oldalán, szövetségesei között sorolta fel II. Lajost is, ott is a legelső helyen. Komolyan azonban nem került terítékre a magyar ügy, a császár legfeljebb ezzel kedvezett rokonának.³⁷⁸ Ezzel sokat azonban nem ért II. Lajos.

Wolsey követei nem maradtak el a császártól, hiszen a calais-i francia angol-tárgyalások folytatásához elsődleges fontosságú volt az, éppen mi s hogyan változik Károly álláspontja. Így az angol és a magyar követek több hetet töltöttek el egymás „társaságában”. Az jelentésükből tudjuk, Balbi még több ízben tárgyalt a császárral, nyilván azért is, mert – közvetett módon – Magyarországról újabb híreket kapott.³⁷⁹ E jelentéseket és rajtuk keresztül Balbi megnyilvánulásait érdemes megvizsgálnunk, hogy képünk legyen arról, Nándorfehérvár elestének fényében már közölt-e – esetleges újabb utasítások alapján – újabb részleteket a korábbi, vagy esetlegesen „felmelegítendő” török béketárgyalásokról. Talán nem lett volna illogikus ez esetben, a Nándorfehérvár eleste okozta sokkhatás közepette újra felhasználni az esetlegesen korábban felmerülő békeajánlat útját. Az európai politikára ekkor lehetett volna befolyást gyakorolni az adófizetés és az átengedés megszervezésével.

Honi forrásaink nem szólnak arról, amit egy november végi angol követjelentés értesít meg, hogy a magyar követ azt mondta a császárnak: a magyar „rendek a török elleni védelem ügyében nemsokára országgyűlést tartanak Budán, és ha a császár nem nyújt segítséget, kénytelenek lesznek egyezséget kötni a törökkel”, de ha „átengedi a német rendek által megszavazott segély egy részét, nem fognak semmit az engedélye nélkül tenni”. Az is a célja a diétának, hogy megvitassák, mit, „mi jót” lehet egyáltalán tenni „az ország megőrzéséért”. Így a sorok között olvasva valóban felsejlik egy békekötés esélye. A jelentés úgy fogalmaz, arra készítettetnek, valamilyen békét („som truce”) kössenek, ami újra, bár homályosan

³⁷⁴ Calendar Venice, III. n. 350. Docwra Oudenaarde-ban van október végén a császárnál. Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1712.; Október végi tárgyalása a császárral: BL Cotton MS Galba B. VII fos. 136., 140.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1714., 1733.

³⁷⁵ Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1698–99., 1702., 1707–09.

³⁷⁶ Russell, Peacemaking, 121.

³⁷⁷ Harvey, Wolsey, 128.; Creighton, Wolsey, 80–81.

³⁷⁸ Mon. Habs. II/1. n. 133. p. 428.

³⁷⁹ 1521. nov. 23.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 156.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1800.

utalhat arra, hogy esetleg el kerülhetnek újabb, a kereszténység számára káros feltételek. Igaz, más konkrétum sem most, sem Balbi, sem az angol követek más megnyilatkozásai alkalmával nem kerül el. Elképzelhet, hogy az „országgy lés” a már október elején november közepére, Szent Erzsébet napjára összehívott diétára vonatkozik. Err l viszont nem tudjuk, hogy foglalkozott volna egyáltalán a béke kérdésével – sokkal inkább vérmes el készületeket tett a háború folytatására. A háborúpárti nemességen túl azonban elképzelhet, hogy egy békekötésnek is lehetett tábora a racionálisan gondolkodó kormányzatban. A jelentés úgy fogalmaz, hogy a császár kedvez válasza esetén a király nemcsak, hogy nem fog semmit tenni Károly hozzájárulása nélkül, hanem nem fog semmiben határozni, semmit döntésre vinni („conclude”), s az utóbbi kifejezést, bár tárgy nincs mögötte, úgy is érthetjük, „conclude truce”, azaz nem fog „egyezségre jutni”. Burkoltan tehát ott lebeg egy béke esélye már 1521 szén is, és err l Nyugaton is tudnak. Az esetleges feltételeket azonban annyira titokban kellett tartani, hogy még a magyar nemesi közvélemény se értesüljön róluk, ha voltak egyáltalán új feltételek, s nem csupán egyszer en egy „sima” fegyverszünetr l volt szó (a jelentés is a „peace” helyett „truce”-t, „egyezség”-et használ). Balbi el adta, hogy csak akkor megy Angliába, ha már választ kapott Károlytól ez ügyben.³⁸⁰ [Kép VII/8.] A velencei származású diplomata megint csak ügyesen próbált hatni az uralkodóra, pedzegetve, hogy a császártól függetlenül is megkísérli, hogy Angliára támaszkodjék, ezzel lebegtetve azt is, hogy ha Wolsey mégsem állna hadba a franciák ellen, a kereszténység érdekében még arra is képes lenne, hogy éppen a császár – a keresztes vállalkozás kerékköt je – ellenében kössön egyezséget immár a legkeresztényibb királlyal, I. Ferencsel. Balbi már igen ügyes volt Wormsban is, s azt is el adta a császárnak, hogy a francia királytól ígéretet kaptak.³⁸¹

Sajnos az európai fejedelmek ugyan tudták, mi történt Magyarországon ez id ben, 1521 szén, de az ország helyzetének kritikus voltát nem fogták fel. Balbi Jeromos minden követ megmozgatott október-november folyamán is. Többször ecsetelte drámai hangon a császár el tt, hogy Magyarország most már egyedül nem képes ellenállni az oszmán áradatnak.

A császárt aggasztotta a kasztíliai lázadás, amit ugyan sikerült leverni, de a helyzet korántsem nyugodott le. Navarrát fenyegették a franciák, és egy-egy sikeres invázió után szinte a kasztíliai határon vonultak fel, és betöréssel fenyegettek. Károly mindennél jobban „haza akart” térni Kasztíliába, és egyre kényelmetlenebbé vált számára a németalföldi-francia konfliktus. A császár azonban mégsem egyezett bele a franciákkal kötend békébe, mert novemberben már neki kedvezett a hadiszerencse. A franciák el retörtek az Ibériai-félszigeten – októberben elfoglalták Fuenterabbíát, ugyanakkor a pápai csapatok november 19-én elfoglalták Milánót, a császáriak pedig teljesen körülférték Tournai-t, melynek a kapitulációja csak napok kérdése volt: december 1-én elesett.³⁸² Újfent patthelyzet alakult ki, nem sok remény maradt, hogy a konferencia sikerrel zárul.³⁸³

Legközelebb november 21-én került szóba a konferencián a magyar ügy. Feltehetően Balbi is úgy döntött, újra elmegy Calais-ba, és segítséget kér, ennek hatására tárgyalták a

³⁸⁰ „[...] ambassador [...] showed that at Buda all thastats of the realme shallbe shortly assemble for to counsaill and determyne what is good to be done for the conservation and defence against the Turks of the residue of their countries [...] themperor woll not [...] promise to make to the kyng his broder [...] assistance at the will of Cristendom and the proximitie of his paternelle and imperialle dominions ther requireth the said kyng and his subgette shallbe compelled to make som truce with the Turks howbeit if thempeor woll consent to them a portion of the ayde granted by thastats of almayne, which unto the said ambassador saith they wolle aggreable, in that case the kyng of hungria shall doo or conclude nothing wythoute themperors consent [...] the ambassador intendeth to come into Englund.” Wingfield és Spinelli Wolsey-nak. Oudenaarde, 1521. nov. 23.: BL Cotton MS Galba B. VII. f. 156.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1800.

³⁸¹ Martin, II. Lajos, 19.

³⁸² Creighton, Wolsey, 134.

³⁸³ Fletcher, Wolsey, 76.

török ügyet. Ezt látszik megerősíteni a birodalmi velencei követ is, aki arról írt, a magyar követ november 21-én már vissza is tért Calais-ból, és a császártól kért audienciát. 20-án egészen reggeltől délig tárgyalt a császár tanácsosaival, mindenről beszámolt, ami Calais-ben történt, és most, hogy eldőlni látszott, nem lesz francia béke, újfent a császár álláspontjára volt kíváncsi. Balbi eladta, hogyan módosította újra és újra a francia király Wolsey artikulusait, s milyen végeláthatatlan vitákat folytattak arról is, ki, kinek a szövetségeseiként kerüljön be a dokumentumba, egyszerűen arról, hogyan húzták-halasztották az ügyet a tárgyalás végül azon akadt meg, hogy Ferenc ragaszkodott Fuenterrabíához, és nem akarta cserbenhagyni gelderni, württembergi szövetségeseit, valamint Robert de la Marckot.³⁸⁴

Ekkor Gasparo Contarini találkozott is a magyar követtel, és beszámolt róla a Signoriának. Balbi neki is elmondta, milyen igazságtalan az Magyarországnak, hogy nem kap segítséget sem Franciaországtól, sem a Birodalomtól, mivel – úgy tünik – a támogatásra egyáltalán nincs esély, hiszen a háború folytatódik. Megpróbált mindent, Oudenaarde-ba is eljött újra a császárhoz, hogy a békét kieszközölje, de csalódott, mert a császár most is legfeljebb annyit tett, hogy egy bizottságot jelölt ki, hogy foglalkozzon a török ügygel, és Magyarországgal. Ennek tagjai Pedro Ruiz de la Mota, Palencia püspöke, Jehan de Berghes márki [Jan III van Glymes van Bergen op Zoom], fő kamarás, akik megfogják vitatni az ügyet, és majd megtárgyalják a császárral is, és majd adnak választ a követnek. Contarini kérdezte a csalódott Balbit, milyen reménye van a sikerre? Erre azt mondta, a birodalmiak nagyon makacsnak tűnnek számára, és csak saját elhatározásaikat vezetik. Gattinara és Palencia mind csak azt akarják, Milánó az övék legyen, mivel egyikük (Gattinara) Verceilből való, a másik pedig csak a bíborosi kalpagot akarja Leó pápától, s a flamandok csak őket követik, s így kevesek igazán hűek a császárhoz.³⁸⁵

Ugyanekkor, november 21-én jelentették a császár követei, hogy Magyarország nagy részét elpusztította a török, a kereszténységet súlyos veszély fenyegeti, ha nem jutnak dőltre és nem fejezik be a háborút.³⁸⁶ A császár is csak annyit tudott ajánlani, hogy belefoglalja Magyarországot az egyezményükbe VIII. Henrikkel és a pápával közösen. S erről maga az angol király és a császár által közösen kiadott memorandumból értesülünk, november 22-én.³⁸⁷ A november 24-én közösen megfogalmazott szövetségi tervezetben is megerősítik a felek, hogy Magyarországot is be kívánják venni a Franciaország elleni ligába.³⁸⁸ [Kép VII/9.] A következő év elején is azt írta V. Károly a portugáliai követének, hogy nagy ligára készül, melyben része lesz Magyarországnak is, és Lengyelországnak is.³⁸⁹ Hall krónikája ezért is fogalmazhat úgy, hogy „a követ, segítségért jött, de ahogyan beszéltek, a francia király ellen”, amit úgy is érthetünk, hogy Magyarország akár egy francia-ellenes szövetségbe is belépett volna a segély fejében.³⁹⁰

Mivel a császártól nem kapott a szavakon túl semmit, Balbi 1521 novembere végén újra Calais-ba ment, immár feltehetően harmadszor, s újfent, most már végérvényesen az angolokba vetette a bizalmát. De Balbit még ekkor sem fogadta a kikötő városban tartózkodó Wolsey, úgy döntött, inkább egyelőre VIII. Henrikhez indul Angliába. A császár Wolsey-hoz írott november 23-i levelében már utalt arra, hogy a bíboros, s vele a magyar követ Angliába megy: „a kötelezettségeim csak nőttek azáltal, amit Magyarország követe mondott nekem,

³⁸⁴ Oudenaarde, 1521. nov. 21.: Calendar Venice, III. n. 366.; Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 172.

³⁸⁵ Már szeptember 5-én jelentett Balbiról Contarini. Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 172.

³⁸⁶ Mon. Habs. II/1. n. 143. p. 463.

³⁸⁷ 1521. nov. 22.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 153.; Mon. Habs. II/1. n. 144. p. 467.; Letters and Papers Henry VIII, II/2. n. 1796.

³⁸⁸ PRO E 30/866.; PRO SP 1/23 f. 139.; BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 204b.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1802. A megállapodásról: Corpus Christi MS 111. p. 394.; Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 173.

³⁸⁹ S e célból Angliába is elmegy. 1522. jan. 15.: CSP Spain, II. n. 377.

³⁹⁰ „His comynge was for ayde as men sayd against the Frenche kyng. Hall, Chronicle, 627.

ezért kérem kegyelmedet, járjon közbe Magyarország királya ügyéért Anglia királyánál.³⁹¹ [Kép VII/10b.]

Csakhogy a bíboros – egy francia jelentésb l, Antoine Du Prat, I. Ferenc kancellárjának titkárától tudjuk – egyel re „visszatartotta”, s nem adott a magyar követnek *salvus conductus*-t, hogy Angliába hajózzon.³⁹²

Izgalmas kérdés, miért húzta-halasztotta az id t York érseke, és miért nem fogadta újra, novemberben II. Lajos követét. Európa koronás fejeit az érdekelte leginkább, hogyan végz dik a calais-i konferencia. Wolsey úgy vélekedett, ha nyíltan támogatásáról biztosítja a Habsburgok rokonát, támadási felületet adhat a Valois-kkal szemben, hiszen így nyíltan elkötelezné magát V. Károly oldalán, és csökkennének alkupozíciói a konferencián. Wolsey, a nagy játékos ugyanis sosem kötelezte el magát teljesen, itt is maradt még számára visszaút a Valois-k felé. Ha kinyilvánítja, hogy támogatja Habsburg Mária férjének kérését, a franciák nyilván kevésbé hinnék el, létezik még visszaút, s nem formalitás a tárgyalás Angliával. Az angol kancellár a magyar mellett a portugál követet is feltartóztatta.³⁹³ Mánuel is Habsburg-pártinak könyvelték el Valois-k, hiszen felesége, Eleonóra Károly n vére, leánya, Izabella a császár kisleánya volt.

Tudjuk, már november 19-e el tt nyílt titok volt, hogy ha csoda nem történik, s a felek nem jutnak megállapodásra, Wolsey visszautazik Angliába.³⁹⁴ November 20-án és 21-én tett még egy utolsó kísérletet, hogy a feleket egyezsége bírja, de sem a császár, sem a francia király nem ment bele egy rövid fegyverszünetbe sem. A kancellár maga már 22-én kinyilatkoztatta, hogy tudósítania kell királyát mihamarabb és visszatér Angliába³⁹⁵, majd november 27-én hajózott el Doverba.³⁹⁶

Balbi akkor mehetett végre VIII. Henrikhez, amikor november 24-én véget ért a békealkudozás a franciákkal, és Anglia döntött, szerz dést írt alá a Habsburgokkal és legkés bb 1523 márciusára hadüzenetet küld a Valois-eknek.³⁹⁷ A pápa is egyetértett abban, hogy amíg Franciaország erejét meg nem törik, nincs remény semmilyen keresztes vállalkozásra.³⁹⁸ Érdekes, hogy éppen aznap, november 24-én, nem tudva a birodalmi-angol szerz désr l, I. Ferenc beadta a derekát és beleegyezett volna végre a fegyverszünetbe, s még Tournai átadására is hajlandó lett volna.³⁹⁹ Döntésében közrejátszhatott, hogy a pápai seregek néhány nappal korábban bevették Milánót és visszaszorították a franciákat Itáliában.⁴⁰⁰

³⁹¹ „[...] vouloir avoir [...] le Roy d'Angleterre mon bon frere et bon oncle les affaires dudit Roy de Hongrie pour recommandez”: BL Cotton MS Galba B. VII f. 154b.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1799.

³⁹² „Ledit ambassadeur avoit esté par devers l'empereur, à Bruges, et vouloit aller par devers le roy d'Angleterre; toutefois le cardinal d'York le retint à Calais.”: Le Glay, *Négociations*, II. n. 153. pp. 529–86. itt pp. 550–551. Botlik szerint csak november végén ért Calais-ba. Botlik, Szapolyai, 20. Szerintünk korábban, s csak a francia követjelentés fogalmazódott november végén. A szöveg a magyar követ érkezése után úgy folytatódik, hogy mi történt október 1. után, azaz ennek el tte kellett történnie: „1er octobre, à Calais”: Le Glay, *Négociations*, II. n. 153. p. 551.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1817. 779. Ezek szerint Balbi „feltartóztatása” még október 1. el tt történt, s így október-november folyamán a követ ott tartózkodott. A császár fentebb idézett november 22-i levele szerint járt nála a követ abban a hónapban is. Úgy véljük, valószínű, hogy az angol kancellár egy követet két hónapig feltartson: ez nem zárja ki, hogy Calais-ból például birodalmi területre nem távozhattott volna, s visszatért volna. Balbi többször is járt Calais-ban, novemberben is, s annyiról van szó, a „feltartóztatás” annyit jelent, Angliába nem engedte átkelni.

³⁹³ Botlik, Szapolyai, 20.

³⁹⁴ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1782.; Russell, *Search for Universal Peace*, 187.

³⁹⁵ 1521. nov 22.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 153.; Mon. Habs. II/1. n. 144. p. 467.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1796.

³⁹⁶ Mon. Habs. II/1. n. 146. p. 470.; Gwyn, *Wolsey's Foreign Policy*, 769.; Nichols, *A Chronicle of Calais*, 31.; Fletcher, *Wolsey*, 77. Két napja érték vissza a császár követei. Oudenaarde, 1521. dec. 2.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1829.

³⁹⁷ PRO E 30/866.; Mon. Habs. II/1. n. 144. p. 466.

³⁹⁸ Mattingly, *An early*, 26.

³⁹⁹ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1803.; Russell, *Search for Universal Peace*, 189.

⁴⁰⁰ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1802.

Tournai pedig csak napok kérdése volt, hogy mikor esik el: néhány nappal később, november 30-án a császár kezére került. Ez azonban, ha később is érkezett, megerősítette Wolsey-t és a császárt is abban, hogy mégis lehet közeledést várni a franciáktól. Így azt remélték, nemsokára tovább folytathatják majd a calais-i tárgyalásokat. Wolsey is úgy hagyta ott a tárgyalásokat november végén, hogy Anglia katonai szövetségre lépett a pápával és a császárral. Annyit sikerült Anglia kardinálisának elérnie, hogy a két fél beleegyezett, hogy követek útján Angliában folytatják a tárgyalásokat. A Valois és a Habsburg követek valóban útra keltek London felé november végén. Wolsey elérte, hogy időt nyert, elhivatván a franciákkal, hogy a császárnak is meg kell vitatnia spanyol alattvalóival a béke kérdését.⁴⁰¹ A béke mégsem „ment füstbe” teljesen, igaz, a velencei követ szkeptikus volt, hogy Angliában bármit is elérhetnek.⁴⁰² Mindenesetre ebben is bízhatott Balbi, amikor is felkerekedett, hogy átkeljen a szigetországba. Úgy vélte, Angliában sikerül az, ami Calais-ban nem.

Balbit az is bizakodással tölthette el, hogy a lordkancellár arról sem tett le, hogy 1521 decemberében a francia királyt is Angliába hívva egy hármass fejedelmi csúcstalálkozót tartson.⁴⁰³ Ha ez nem is jött létre ebben az időben, a következő év tavaszán is folytatta fáradhatatlan munkálkodását a béke érdekében. Folyamatosan azon dolgozott, hogy Ferenc királyt (különösen anyja, Szavojai Lujza révén) és a császárt rávegye, hogy újra tárgyalóasztalhoz üljenek.⁴⁰⁴ A császár nem volt hajlandó a tárgyalásokra, sőt, többször is felszólította Angliát, hogy álljon hadba a franciák ellen.⁴⁰⁵ Wolsey azzal fegyverezte le, amire a császárnak a leginkább szüksége volt: pénzzel. Anglia nem állt hadba, de némi kölcsönt ajánlott.⁴⁰⁶

9. Wolsey kardinális és a pápai tiara

A keresztes háború ügye ugyan halasztást szenvedett, de Anglia időt nyert, arra is, hogy további két kovácsoljon a törökellenes összefogás ügyéből, miközben folyik ugyan a háború, de nem kell „hivatalosan” is fegyvert fognia. Wolsey, mint a háborúban elkötelezett, de aktívan nem harcoló fél magának vindikálhatta azt, hogy egyedül fogadja a Magyarország panaszával érkező magyar követet, s egyedül adhat neki segítséget. Magyarország sirámainak felkarolása azért is jól jött neki, mert – a birodalmi támogatással a hátában – nyilvánvalóvá tette, hogy pápa kíván lenni, különösen, hogy mialatt Doverből London felé utazott, december 1-én meghalt X. Leó.⁴⁰⁷ Wolsey római követe már 1521 nyaratól azt suttogta a kúria „füleibe”, hogy a bíboros az igazi béketeremtő, hozhatja létre az egész Európa békéjét.⁴⁰⁸ Ebben fontos szerepet játszhatott az is, hogy karolja fel a pogány elleni harc ügyét, miközben a pápa a franciák ellen fenekedik, s nem tesz meg mindent a hitetlenek elleni fellépésért. Azaz, már Leó életében el készítette a terepet az új választáshoz. Ezért is némileg meglepő, hogy miután Angliába is elért Leó halálának a híre, s ott volt II. Lajos követe, nem marasztalták tovább, vagy nem biztosították kézzelfogható támogatásukról. Pedig ez talán szavazatokat is hozhatott volna a konklávéban Wolsey számára. Az is lehet, hogy december végére, mire Balbi távozott, már azok a hírek is megérkeztek Angliába Rómából, hogy Wolsey esélyei eltörpülnek a szentatya unokaöccse, Giulio de'

⁴⁰¹ Journal de Jean Barrillon, II. 326.; Papiers d'État du Cardinal de Granvelle, I. 239–41.; State Papers, I. 90.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1762.; Creighton, Wolsey, 133.

⁴⁰² Calendar Venice, III. n. 371.

⁴⁰³ Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 2036., 2139.

⁴⁰⁴ Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1946., 192., 2129.

⁴⁰⁵ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1838.; CSP Spain, Suppl., II. nos. 33., 38., 46., 53., 56.

⁴⁰⁶ Scarisbrick, Henry VIII, 132.

⁴⁰⁷ Chambers, Cardinal Wolsey and the papal tiara, 21.; Wilkie, Cardinal Protectors, 86.

⁴⁰⁸ John Clerk jelentései. BL Cotton MS Vitellius B. IV. fos. 102–106., 121–24, 137–39., 141–44.

Mediciéi mellett. A pápa halálhíre ugyan csak december 17-én érhetett el Angliába,⁴⁰⁹ így Balbinak még lehetett volna addig 8-10 napja, hogy érdemben tárgyaljon az angol politika vezetével, de mivel valószínűleg nem sikerült tető alá hozni egy audienciát a királytól ezen időpontig, utána már egyszerre a magyar követ jelenlétének fontossága eltörpült a pápaválasztó konklávééhoz képest.

Az angol történetírás megosztott abban a kérdésben, hogy Wolsey valóban békét akart-e, vagy csak saját pecsenyéjét kívánta sütögetni és a pápai tiarára tört.⁴¹⁰ Wolsey és a pápai trón kérdésében az angol történetírás sem foglal egyértelmű állást. Míg Pollard meg volt győződve, a bíborost azon egyedüli szándék vezérli csupán, hogy pápa legyen, mások ennél árnyaltabban fogalmazzak. Chambers hangsúlyozta, hogy felemelkedése igazán a henriki udvarhoz kötötte, s mind legátusi címe, mind a bíborosi kalpagja inkább a hazai dominanciájának és az európai hatalmi szférában betöltött szerepének volt az „elismerése”, mintsem a kúriai bíborosi kollégium-béli nyerésének.⁴¹¹ Már 1519-ben a velencei követ is úgy fogalmazott, a kardinális „hétyszer olyan nagy hírnévnek örvend, mintha pápa lenne”.⁴¹²

Maga is úgy nyilatkozott a francia követek előtt 1521-ben, hogy sokkal több vagyona van, mint ami egyházi embernek valaha is lehet. Máskor kifejezte óhaját, hogy „inkább a királyt szolgálná mint tíz pápát”.⁴¹³ Legatus a latere-i címét 1518 májusában kapta meg, a pápai keresztes hadjárat szervezésére.⁴¹⁴ A kardinális becsvágya nem volt csekély: maga is ugyanolyan jogköröket akart kapni, mint a 1519-ben Angliába érkező, a keresztes hadjárat céljára 1518-ban legátussá kinevezett Lorenzo Campeggio.⁴¹⁵ Mi több, addig nem is engedte partra szállni Angliában, amíg a pápa meg nem ígérte, s ki nem terjesztette, s meg nem hosszabbította legátusi címét. Utóbb több kísérletet tett arra, hogy nemcsak hogy meghosszabbítsa a legátusi tisztségét, hanem örökletes legátusi címet szeretett volna elnyerni.⁴¹⁶ Ha ezt nem is kapta meg, de legátusi méltóságát meghosszabbították, és Campeggio távozása után azokat a jogköröket is megkapta, amiket eddig az itáliai bíboros viselt Angliában. Egyedül Wolsey lett a keresztes háború apostola is Angliában 1521 tavaszán.⁴¹⁷ 1521-ben pedig végre elérte, hogy élethossziglan legátus lett.⁴¹⁸ Így már érthető,

⁴⁰⁹ 16-án küldött hírt Szavojai Margit Wolsey-nak: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1868., 16-án Károly is írt Henriknek: Bradford, Correspondence, 21.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1876. Károly csak 17-én értesíti Wolsey-t magát. Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1877. Wolsey római követének levele, melyben a pápa haláláról értesíti, dátálatlan. BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 210.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1895.

⁴¹⁰ Gwyn, Wolsey's Foreign Policy, 755.; Scarisbrick, Henry VIII, 147–49.; Wernham, Armada, 80sk.

⁴¹¹ Pollard, Wolsey, 25., 121., 164.

⁴¹² Calendar Venice, II. n. 1287.

⁴¹³ Le Glay, Négociations, II. n. 150. p. 515.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3372.; Russell, Search for Universal Peace, 170. Saját római követe, John Clerk is meg volt győződve, a kardinális igazán sohasem tenne lépéseket a tiara megszerzéséért. Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1960.

⁴¹⁴ Rymer, Foedera, XIII. 621–22.; Gwyn, Wolsey, 267.

⁴¹⁵ „When the Cardinall of Yorke knewe, that there was comynge a legate into Euglande, whiche should haue a greater prehemynence then a Cardinall, he whose ambicion was neuer satisfied, caused a Bisshoppe and certain Docters to passe the Sea to Calice to welcome hym, and to shewe hym that if he would haue the Popes purpose, to take any effecte in Englande, he should in any wise sende in poste to Rome, to haue the saied Cardinall of Yorke.” Hall, Chronicle, 592.; Creighton, Wolsey, 86.

⁴¹⁶ 1519. júl. 4.: Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 353.; 1519. aug. 1.: Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 806.; 1519. szept. 1.: Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 444.; Scarisbrick, Henry VIII, 146. Tárgyalások a hosszabbításról: Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 533. 1520-ban azután a pápa három évvel meghosszabbította. 1520. jan. 6.: Rymer, Foedera, XIII. 734.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 600. Legátusi jogkörének kibővítése: 1520. ápr. 1.: Rymer, Foedera, XIII. 739.; Fiddes, Collections, 79.

⁴¹⁷ A pápai kinevezés korabeli szövege: „Bull with more ample Powers to the two Legates is expedited, towards authorizing them to treat directly of a Confederacy against the Turk, and giving Assurances, that whatever Measures and Conditions in order to it, shall be proposed by them, or whatever Conventions they may think fit to make, his Holiness will be obliged to ratify them.” Fiddes, Collections, 191.

⁴¹⁸ Gwyn, Wolsey, 265.

miért is kell foglalkoznunk azzal a szerepkörrel, amit a korabeli Európában, különösen a kor egyházában Wolsey betöltött. Még ha nem is lett belőle pápa, folyamatosan papabilis volt, ezért amikor a magyar udvar hozzá követet küld, nem csak egyszeren Angliába küld megbízottat, hanem Európa egyik legtekintélyesebb, a pápai trónusra eséllyel pályázó és a keresztes háború ügyében is döntő szóval bíró vezetőjéhez. A magyar udvar joggal várhatta, hogy a Károly császárra és Henrik királyra is, valamint a velenceiekre és a Leó pápára is nagy hatást gyakorló Wolsey-nak szava lehet a keresztes háború vagy a török elleni segélyek ügyében. A pápaválasztáskor már felmerült az is – ami ugyancsak egy 1523-as dokumentumból derül ki – hogy VIII. Henrik a kardinálisokat azzal is Wolsey pártjára kívánta állítani, hogy azt sugallta nekik, hogy York érseke megválasztása esetén van arra a legnagyobb remény, hogy nagy keresztes hadjáratot vezetnek a hitetlenek ellen, hiszen mint maga is, más fejedelmek is Rómába gyűlnek majd az új pápa hívó szavára.⁴¹⁹

Wolsey kardinálistól nem vitathatóak el azok az ambíciók, hogy Szent Péter trónusára akart volna ülni, természetesen ez is mozgathatta, de talán azt mondhatjuk, uralkodója, és annak szövetségese, Károly császár szívesebben látta volna őt a pápai trónuson, mint maga. Éppen Károly volt az, aki még X. Leó életében – amikor még egyáltalán nem mutatkoztak jelei, hogy a 46 éves, fiatal szentatya elhalálozik – elültette Wolsey fülében a gondolatot, hogy ő lehet Szent Péter utóda. Károly maga írta egy 1521 decemberi levelében, hogy brüggei, augusztusi találkozásukon ő maga biztosította arról, hogy Wolsey-t támogatná.⁴²⁰ Álláspontom szerint a kardinális – amellet, hogy ma már nehezen dönthető el, mik voltak a legmélyebb személyes indíttatásai – ha pápává is kívánt el lépni, elsősorban „saját” országának, Angliának a hatalmi súlyát szerette volna növelni.⁴²¹ A bíborosi kollégium ülésein sem vett részt, és nem épített ki magának valódi kúriai hatalmat. Nem volt római, itáliai „kör”, kúriai entourage-a. Rómának – ekkor már – nem volt akkora hatalma, fegyveres ereje és pénze, ami a korabeli Angliához mérhető lett volna. Angliában mindez Wolsey kezében összpontosult, amit nem akart felcserélni a tiarával.⁴²² Annyiban reálpolitikus volt, hogy úgy ítélje meg, a kúria, az itáliai bíborosi dinasztikiacsarkodása nem az a terepe, amiben korántsem lehetett úgy otthon, mint a nagyhatalmak közötti döntőbíróként, Európa egyik leghatalmasabb, leginkább fejlődő képes monarchiájának az elhivatott vezetőjeként. Motiválta természetesen a tiara, de „okosan” úgy érezte, Itáliában az ereje felülmúlja a Mediciekkel, a Colonnákkal, a della Rovere-kkel és a Sforzákkal való áldatlan belharcban. Európa sorsának alakítója kívánt lenni, a nagyhatalmi szféra volt a természetes színtere. Még Polidoro is úgy látta, hogy inkább „tettette”, hogy vonzza a pápai tiara, mintsem valójában meg akarta volna azt kaparintani.

York érseke mindenekelőtt – mondhatjuk úgy – „saját országa”, az általa irányított Anglia domináns európai pozícióját óhajtotta tovább erősíteni, amit 1518-ban, a londoni egyezményvel szerzett meg. Mindennek része volt természetesen az, hogy minden lehetséges szerződésnél ott bábáskodjék, és része legyen minden konferenciának. Nem pusztán lánklelk békeszerzőként kell látnunk Wolsey-t, hanem egy nagyhatalmi politika érlelhetetlen képviselőjeként. Elsődleges az, hogy a Valois-k és a Habsburgok kiegyezését hozza tető alá. Jól látta, hogy elkerülhetetlen az összeütközés, különösen az itáliai francia kézen lévő birodalmi területek ürügyén, de ezt mindenekelőtt késleltetni kívánta, amíg csak lehetséges. Anglia kiállt a békéért, és ezzel erősítette saját pozícióit. S hogy mi a legjobb ok a békére: a kereszténység veszedelme. Ezért is helyezett arra nagy hangsúlyt a bíboros, hogy a magyar követet fogadja, az szállásán lássák vendégül, az ügyét tálalja a francia és a birodalmi kancellár elé. Egyszóval, úgy tényleg, mintha Balbi segélykérése

⁴¹⁹ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3389.

⁴²⁰ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1876., Mon. Habs. II/1. n. 155. p. 501., Bradford, Correspondence, 22.; Scarisbrick, Henry VIII, 148.

⁴²¹ Árnálta a képet Chambers, Cardinal Wolsey and the papal tiara, 20.

⁴²² Harvey, Wolsey, 132.

kapóra jött volna a Tudor-diplomáciának. Magyarország így igenis fontos volt a nagyhatalmi szerepre tör Tudor monarchiának. Nem volt kérdés tehát, kihez forduljon ínséges helyzetében II. Lajos követe: a keresztes háború önjelölt vezetőjének szerepében tündökl „Hit Védelmezőjéhez”. Éppen Calais-ban kaphatta hírt, hogy a Defensor Fidei címet október 11-én ruházta X. Leó VIII. Henrikre.⁴²³

Amikor elször, 1521 decemberében, a pápa halálhírére hallva, ténylegesen felmerült, hogy Wolsey Szent Péter trónusára üljön, a kardinális azt egyértelműen elutasította.⁴²⁴ Du Prat francia kancellár calais-i jelentéséből is tudjuk, hogy már X. Leó életében visszautasította a pápai tiarát, mondván, a saját királyát és népét akarja hűben szolgálni, boldogítani és gazdagabbá tenni, valamint a szövetségeseit támogatni.⁴²⁵ VIII. Henrik viszont egyértelműen azt akarta látni a pápai trónuson.⁴²⁶ Levelet is írt a kardinálisoknak Wolsey-t támogatandó, valamint V. Károlyt is erről akarta meggyőzni.⁴²⁷ Ha *személy szerint* nem is vágyódott Rómába, Wolsey-t is elkezdte foglalkoztatni *maga az ügy*, és meg is tett mindent, hogy abban a hitben hagyja VIII. Henriket, hogy nincs ellenére a dolog. A kardinális úgy fogalmazott, semmi nem indítaná arra, hogy elfogadja a pápai tiarát, csak ha Henrik és Károly császár „a saját érdekeiknek azt hasznosnak találják.” Mindazonáltal azt is meg kellett fontolnia, mi lesz, ha Ferenc király is megkísérli saját jelöltjét a pápai trónusra juttatni. Ez esetben már inkább jobb lenne, ha nem a Valois-k pápája ülne Szent Péter székébe.⁴²⁸ Károly császár maga is Wolsey-től kért tanácsot, mitévők legyenek, ha a francia király a saját jelöltjét akarja megválasztani pápának.⁴²⁹ Mivel a lordkancellár úgy látta, maga a Birodalom részéről is támogatást kapna – a császár mellett Szavojai Margit is a támogatásáról biztosította⁴³⁰ –, szorgalmasan ügyködött a dolgon és rávette Henriket, hogy *mégis* küldjenek az megválasztása ügyében követet Rómába. Polidoro is úgy fogalmazott, hogy Wolsey csak az után kezdett el „reményeket táplálni”, hogy a kardinálisok Rómában nem tudtak választani, és a „civódások” miatt senkit sem tudtak egyöntetűen támogatni.⁴³¹ Egyes követjelentésekből arra lehet következtetni, hogy végül a császár és Henrik király meg tudta győzni a kancellárt, és beadta a derekát, és valóban pályázott a tiarára. Reálisan azonban nem gondolhatta, hogy sok esélye lesz. A szentszéki spanyol követ szerint azonban már Leó halálhírére kézhez kapva is létezett Wolsey számára egy „B terv” is: mivel úgy vélte, magának igen kevés esélye van a pápaságra, a Rómába küldött Richard Pace-nek adatott a királlyal egy másik prokurációt is, mely szerint „egyéb esetekben” Giulio de’ Medicit kell támogatnia. York érseke maga azonban egyértelműen véltette másik római követe, John Clerk számára, hogy ne tegyen komoly lépéseket megválasztása érdekében.⁴³²

⁴²³ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 196., Rymer, Foedera, XIII. 756–758.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1740. Megerősítés: PRO Papal Bulls SC 7/14/1-3.

⁴²⁴ Mon. Habs. II/1. n. 158. p. 506.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1884.

⁴²⁵ „[...] que luy cardinal ne demandoit ne papauté, ne autre chose; et que sa fin gisoit à loyaument servir son maistre, faire vivre son peuple en amour et crainte, et le policier de sorte qu’il s’enrichist, et de entretenir les amys et alliez de son maistre”: Le Glay, Négociations, II. n. 150. p. 515.

⁴²⁶ Harvey, Wolsey, 130.

⁴²⁷ Mon. Habs. II/1. n. 158. pp. 506.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1884.

⁴²⁸ Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 814.

⁴²⁹ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1876., Mon. Habs., II/1. n. 155. p. 501.

⁴³⁰ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1934.

⁴³¹ „Ut autem rumor ad Angliam attulit Leonem animam efflante, et cardinales parum inter se consentientes nemini uni plane suffragari, ac ea de causa nondum quempiam esse designatum pontificem, Volsaeus coepit, aut potius simulavit, spem habere consequendi pontificatus, qui sedulo cum Henrico egit ut eius rei tentandae gratia.” Polydore, Anglica Historia, XXVII. k. 40.

⁴³² 1522. jan. 13.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 15.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 308.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1960.

A kardinális reálisan értékelte a helyzetét, valóban a legtöbb szavazat, amit kapott 19 volt a konklávé 39 tagjából.⁴³³ (Az els alkalomkor 9-et és 12-t.⁴³⁴) A követutasítás-módosítás, amely értelmében végül is pályázni kívánt a pápaságra, amellyel újfent ellátta a Rómába igyekvő Richard Pace-t, csakúgy, mint a császár hasonló értelmű prokurációja a birodalmi követ, Juan Manuel számára, később érkezett.⁴³⁵ (Pace még 27-én is csak Gentben volt, 31-én pedig csupán Speyerben. Később értesülünk róla, hogy betegség miatt nem tudott Itáliába utazni.⁴³⁶ A Rómában lévő Clerk pedig csak az eredeti „irányvonalat” ismerte, azt, hogy Wolsey nem igazán törekedik a pápaságra. Ő is elismerte azonban, hogy még ha időben is érkezik az új angol követ, Pace és vele az új követutasítás, akkor nagy súlya lehetett volna Wolsey-nak. Valószínűleg azonban akkor sem választották volna meg.⁴³⁷ Azt már nem tudjuk meg sohasem, hogy a kancellár személy szerint *ekkor valójában* mit akart. Lehetséges, hogy az éles eszű bíborosnak sikerült mindenként abban a hitben ringatnia, hogy kényszerben bár, de pályázik a pápaságra. December 24. előtt az angliai spanyol követnek, Badajoz püspökének még azt is megfogalmazta – kétértelműen –, hogy „semmi sem tudná jobban biztosítani megválasztásomat, mint az, ha a birodalmi seregek Róma felé vonulnának, ha sem szavakkal, sem ajándékokkal nem lehet a bíborosokat jobb belátásra bírni”. Egyedül egy francia pápa megválasztásának a lehetősége mozdította volna ki álláspontjából. „Lehet, hogy csak pusztán érvel lehet a kardinálisokat választásra bírni, hogy ne kelljen elviselni azt, hogy egy francia jelölt kerüljön a trónusra”. Ez esetben ugyanis elveszne Nápoly és Szicília, és az egész kereszténység pusztulása következhet be, ami „egyedül csak a megválasztással kerülhet el”.⁴³⁸ (A katonai alkalmazásától valóban tartottak a kardinálisok is, ugyanis több ezer fős pápai sereget vontak össze Róma védelmére.⁴³⁹) Talán mégis hitelesnek és színtének is kell tekintenünk Wolsey álláspontjának megváltozását 1521. december folyamán. Történhetett olyasmi, hogy valóban tartott adott esetben attól, hogy ha a császár és Henrik nem lép fel erőiesen a saját jelöltje, *maga* érdekében, s esetlegesen az elvonakodása miatt szenvednek késedelmet, I. Ferenc véghezviszi a konklávé tagjai maga mellé állításával, hogy egy hozzá közel álló jelöltet ültessenek a pápai székbe. Wolsey-nak azt is figyelembe kellett vennie, hogy a francia király már ekkor javában puhatólózott a török felé, s Nápoly feláldozása árán kész volt szövetséget kötni a szultánnal a Habsburgokkal szemben. Rendkívül fontos volt, hogy ne kerüljön éppen akkor francia kézbe a tiara, amikor végre a szentszéki csapatok visszafoglalták Milánót, és a bíborosi kollégium pénzt is szavazott meg a város hadseregének felállítására, valamint tárgyalásokat kezdett

⁴³³ John Clerk jelentése szerint voltak többen, akik az első szavazások után egyre alkalmasabbnak látták Wolsey-t: 1522. jan. 4.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 1.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1932. A szavazás alakulásáról: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1960., cciv.

⁴³⁴ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1952.; 1960.; Fletcher, Wolsey, 80.

⁴³⁵ A császár már december 16-án írt római követének, kinyilvánítva, hogy Wolsey megválasztása „a kereszténység érdekét szolgálná” („il trèuve main pour le bien de la Chretienneté”). Bradford, Correspondence, 23.

⁴³⁶ Károly Badajoznak: Gent, 1521. dec. 27.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1905.; Mon. Habs. II/1. 528.; 1521. dec. 31.: Pace Wolsey-nak: BL Cotton MS Vitellius B. IV. 224.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1918.; John Clerk Wolsey-nak: 1522. jan. 13.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 15.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 308.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1960.

⁴³⁷ 1522. jan. 13.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 15.; Ellis, Original Letters, Ser. 3. Vol. I. 304., Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1960.

⁴³⁸ „[...] ad conducendum hanc electionem in personam suam, quam pro nulla alia re mundi cupiebat, quam propter exaltationem regis sui et Maiestatis V. plurimum conveniret, quod exercitus Maiestatis V. qui est in Italia, properaret versus Romam, et facta monitione cardinalibus collegii et bonis oblationibus, si nollent acquiescere electioni persone sue, cogerentur per vim ad electionem, ita ut non permittantur eligere aliquem, qui adhereat Gallis et sit causa destructionis regni Neapolitani et Sicilie, et per totius reipublice christiane”: Badajoz jelentése Károlynak: 1521. dec. 24.: Bradford, Correspondence, 26.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1892.; Mon. Habs. II/1. n. 162. p. 523.

⁴³⁹ John Clerk jelentése Wolsey-nak: 1522. jan. 4.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 1.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1932.

svájci zsoldosok felfogadására. A velenceiek viszont már hajlandóak is voltak 200 ezer dukátot kölcsönözni a Valois-knak, hogy k foglalják vissza Milánót svájciakkal.⁴⁴⁰ Van olyan nézet is, hogy Wolsey fenti kijelentésével azt sugallta volna a császárnak, hogy akár fegyveres erővel is jutassa t a pápai trónusra. Ezzel nem értek egyet.⁴⁴¹ A kardinális óvatosan fogalmazott, s valóban felmerült, hogy a császár minden erejét és pénzét be vessék megválasztása érdekében, úgy vélem, fegyveres erő soha nem vett volna igénybe, mert ez megbontotta volna az általa elképzelt egyensúlyi szisztémát. Pénzt viszont igen: Badajoz püspöke jelentése szerint a kardinális maga is áldozott volna 100 ezer dukátot a célra, mivel úgy tudta, a francia király a 39-ből márt 22 szavazattal rendelkezik a konklávéban, ami már veszélyesen közel van a kétharmadhoz.⁴⁴²

Wolsey az első szavazásokon még kevés szavazatot kapott, de a harmadikon már majdnem 50%-ot. V. Károly egyértelműen csak december 27-én foglalt állást abban, hogy megbízottja, Juan Manuel tegyen konkrét lépéseket a bíborosi kollégium tagjainál arra nézve, hogy a császár „emberét”, Wolsey-t támogassák szavazataikkal.⁴⁴³ (Még 24-én Juan Manuel úgy tudta, császára Medicit támogatja. Károly valóban az pártján állott még december elején.⁴⁴⁴ Mi több, a spanyol követ úgy tudósított, hogy Medici sem volt meggyőződve, hogy magának nagy esélye lenne a pápaságra, ezért biztosította Juan Manuelrt arról, hogy a Mediciek hívei, 17-18 bíboros a császár jelöltjére fog szavazni, ha maga nem nyer elegendő szavazatot. Így Wolsey esélyei a császári követ szerint nem voltak rosszak.⁴⁴⁵) A császár Henriknek írott levelében valóban felajánlotta minden erejét, és minden Itáliában állomásozó seregét, hogy az angol bíborost válasszák meg.⁴⁴⁶ Károly a bíborosnak is megírta, hogy minden tőle telhető megtesz megválasztásáért – de késlekedett: mindkét levelet is csak 27-én küldte el.⁴⁴⁷ (A londoni követének, Badajoz püspökének írott 27-i császári levél, valamint Károly ugyanakkor Wolsey-nak és Henriknek írott levelei, melyben is Wolsey-t támogatja, csak késve, 29. után érkeztek célba a címzettekhez, mivel a birodalmi követ nem találta ket Westminsterben. A király Richmondban vadászott, a bíboros pedig visszavonult kastélyába, Hampton Courtba.⁴⁴⁸ Egyébként is a Karácsony és Vízkereszt közötti időszak volt.) Tehát napokkal korábban a római spanyol követ számára még nem lehetett teljesen nyilvánvaló, hogy a császár teljes szívvel Wolsey-t támogatja. Igaz, még V. Károly maga is úgy tudta, Badajoz püspöke 19-i jelentése alapján, hogy az angol kardinális ellenzi saját jelöltségét. Érdekes módon a császár sem december 20-án, sem 23-án nem említette a kardinális jelöltségét londoni követének.⁴⁴⁹ December 23-án még arról számoltak be a birodalmi angol követek, hogy a császár minden tőle telhető megtesz az új pápa megválasztásáért, de furcsa módon nem közlik a Wolsey-hoz írt levelükben, hogy ez magára Wolsey-ra vonatkozik.⁴⁵⁰ Elsőként igen későn, december 24-én értesülünk arról, hogy a császár Wolsey-t óhajtáná a

⁴⁴⁰ Angol jelentés: 1522. dec. 26.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 173.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1901.

⁴⁴¹ Gilbert Burnet: *History of Reformation Church in England*. Oxford, 1865. I-VII. V. 57.

⁴⁴² Bradford, Correspondence, 26.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1892.; Mon. Habs. II/1. 523.

⁴⁴³ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 222.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1908.

⁴⁴⁴ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1918.; Fletcher, Wolsey, 79.

⁴⁴⁵ Letters and Papers Henry VIII, III/2. ccv.

⁴⁴⁶ „[...] voudroye bien que luy mesme puist veoir de l’euil et cognesitre la bonne assistance que luy voudroye fere, non seulement de lectres et paroles, tant de moy que de mes amys, mais aussy quand il seroit besoing avec la main, y emploiant toute l’armée que j’ay en Italie”: Bradford, Correspondence 29.; Mon. Habs. II/1. n. 163. p. 526.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1906.

⁴⁴⁷ 1521. dec. 27.: Bradford, Correspondence, 30.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1907.; Mon. Habs. II/1. n. 164. p. 527.

⁴⁴⁸ Mon. Habs. II/1. n. 166. p. 534.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1913.

⁴⁴⁹ Mon. Habs. II/1. n. 159. p. 512.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1887.; Mon. Habs. II/1. n. 161. p. 520.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1891.

⁴⁵⁰ Wingfield és Spinelli jelentése: BL Cotton MS Galba B. VII f. 172.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1890.

pápai trónuson, ha elfogadja a jelölést.⁴⁵¹ John Clerk római követ decemberi levelében, melyben Leó pápa haláláról értesíti Londont, még fel sem merült, hogy Wolsey egyáltalán jelölt lehetne. A levélben Medici-pártiakról és -ellenesekről esik szó, s arról, maga az angol követ is megerősítette Giulio de' Medicinek, s más bíborosoknak is, hogy Anglia Medicit támogatja.⁴⁵² Clerk sem tudott a pápa halála óta eltelt időben Angliában történekekről.

Ezzel együtt maga Wolsey esélyessége nagyobb hatalmat összpontosított a kezében, mintha valójában ült volna Szent Péter székében. Mindenesetre a Habsburgok politikájába egyértelműen beleillett volna, hogy Wolsey-t preferálják, amíg a Medici pápa él, s nem találnának saját házuk táján alkalmasabb jelöltet. Ezzel azonban Wolsey is tisztában volt. Ennek ellenére neki is megfelelt az az állapot, hogy Rómában mindig számoltak vele, s úgy vélték, „eljön majd az ideje”.⁴⁵³ maga is úgy fogalmazott, ha nem is választották pápává, az „eljövendő időben jobban tudja szolgálni majd ura javát” és „ügyei elmozdításában tevékenykedhet”.⁴⁵⁴ Ez felelt meg neki legjobban, ahogyan maga is mondta, ha „királya dicsőségét és javát szolgálhatja”, s „inkább őt szolgálná, mint tíz pápát”, miközben egész Európa papabilisnek tartja.⁴⁵⁵ Sőt, a megválasztott VI. Adorjánnal szemben talán még nagyobb hatalom is összpontosult a kezében, s még a császár is őt tekintette a keresztény egyház egyik legtekintélyesebb képviselőjének. Wolsey nyomban meg is próbálkozott azzal, hogy az új pápával megpróbálja újfent élethossziglan megadatni számára a legatus a latere-i címet.⁴⁵⁶

Más kérdés, hogy a patthelyzetben Medici sem tudott a pápai trónusra lépni – gondoljunk bele, ha nyolc év Medici-kormányzás után egy újabb fiatal, akkoriban 43 éves Medici került volna a trónusra –, így köztes megoldásként V. Károly nevelőjét, a németalföldi VI. Adorjánt választották meg.⁴⁵⁷ Campeggio azt írta Wolsey-nak, mindenki meg volt zavarodva, hitetlenkedve fogadták, hogy olyat választottak meg, „akit még nem is láttak”.⁴⁵⁸ A római angol követ arról írt, mindenki megdöbbenésének adott hangot, mikor kiderült, hogy egy teljesen ismeretlent választottak meg.⁴⁵⁹ VI. Adorján megválasztása is mutatja, a Mediciiek pártja mellett Wolsey-nak igazi esélye nem lett volna, még akkor sem, ha időben érkezik meg a Rómába küldött angol követ, Richard Pace az újabb követutasítással, vagy a futár a Juan Manuel számára kiállított utasítással. A gyors megválasztásban – december 27-én nyílt meg a konklávé, és január 9-ére már megvolt az eredmény⁴⁶⁰ – közrejátszhatott az is, hogy el akarták kerülni a francia párt győzelmét. Sokan úgy vélekedtek, a birodalmi párt támogatja titokban a császárnak tetsző jelöltet. Amint azonban a császár későbbi mentegetéséből kiderült, nem akarta saját volt nevelőjét a pápai tiarához juttatni. V. Károly 1522 elején többször is nyilvánvalóvá tette, nem támogatta Tortosa bíborosának a megválasztását, sőt, a Mediciiek irányában sem tett lépéseket. Csak Wolsey-t pártolta, de terve kudarcot vallott.⁴⁶¹ VI. Adorjánt kifejezetten a császár „akarata ellenére választották meg”.⁴⁶² A római angol követ, Bath és Wells püspöke jelentése még arra

⁴⁵¹ Badajoz püspöke Károlyhoz: Bradford, Correspondence, 26., Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1892.; Mon. Habs. II/1. n. 162. p. 523.

⁴⁵² BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 209.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1893–94.

⁴⁵³ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1952.

⁴⁵⁴ Scarisbrick, Henry VIII, 151.

⁴⁵⁵ Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3372.

⁴⁵⁶ Fletcher, Wolsey, 81.

⁴⁵⁷ Fletcher, Wolsey, 79.

⁴⁵⁸ 1522. jan. 9.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 7b.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1945.; 1522. jan. 10.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1952.

⁴⁵⁹ 1522. jan. 13.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 15.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1960.

⁴⁶⁰ Fletcher, Wolsey, 78.

⁴⁶¹ 1522. jan. 21., feb. 5.: Károly levelei Badajoz püspökének: Bradford, Correspondence, 33., 34.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2024.

⁴⁶² 1522. márc. 8.: Károly követéhez, Charles de Peupet-hez: Bradford, Correspondence, 36.

is rávilágít, hogy Wolsey-t az okból sem választották meg, mert túlságosan is a császárt pártolta.⁴⁶³ A „tzt l” távol lév, közvetlen római információkkal *nem* bíró kortársak úgy vélekedtek, „hihet, hogy a császár er sen fáradozott azon, hogy [Adorjánt] pápává válasszák, [...] legkedvesebb barátja volt ugyanis”. Arra azonban még Tubero is rátapintott, hogy „egyes kardinálisok” azért adták szavazatukat Adorjánra, mert túlságosan is „a császár kedvében akartak járni”.⁴⁶⁴ Adorjánnal ugyan a császár saját nevel je került a trónra, de Károly nem kívánt egy „barátot” Róma élén, sokkal inkább akart egy nagy tekintéllyel bíró politikust, egy szilárd angol szövetséget és pénzt biztosító partnert, akivel kiválóan megértette magát. (Más kérdés, hogy Giulio de’ Medicivel igen jó volt a kapcsolata Wolsey-nak, hiszen volt Anglia bíboros protektora, valamint 1521 májusa óta Worcester püspöke. Az megválasztásával Wolsey befolyása még inkább növekedett volna.⁴⁶⁵ Még december 24-e el tt maga Medici is úgy vélte, Wolsey nem pályázik, s remélte, voltaképpen t, a Medici-pártot pártolja, hiszen Henriknek és a kardinálisnak is levelet írt, támogatásukat megszerzend megválasztásához.⁴⁶⁶)

Medici 1523-as megválasztása idején sem fog Anglia bíborosa igazán er teljes lépéseket tenni a tiaráért, neki megfelel az, ha Giulio de’ Medici kerül a trónusra. Mindenesetre Wolsey politikai súlyát az is növelte, hogy ett l fogva állandóan papabilisnek tekintették, s ehhez csak hozzájárult, hogy Defensor Fidei uralkodójával Anglia tetszeleghetett a kereszténység megment jeként, a viszálykodó franciákkal és németekkel szemben. Wolsey pápa-esélyességét, a Szentszéken belüli súlyát is Anglia érdekében kívánta kamatoztatni, s VIII. Henriket ezzel is egyre meghatározóbb tényez vé tenni. Jól jellemzi Wolsey azon szándékát, hogy a Tudorokat Európa vezető hatalmává tegye egy, királyához írott, 1521. augusztusi levele: „nemcsak a Te királyságodat fogod uralni, mely a világ csupán egy szeglete, hanem bölcsességeddel és kvalitásaiddal Spanyolországot, Itáliát, Németországot, Németalföldet, a keresztény világ nagyobb részét”.⁴⁶⁷

10. Balbi Angliában

Visszatérve a decemberben Calais-ban behajózó Balbihoz, a bíboros december elején immár „beengedhette” Angliába a császár szövetségesének, II. Lajosnak követét. A legközelebbi információnk V. Károly december 6-i levele angliai követének, Bernardo de Mesának, Badajoz püspökének, amiben arról írt, hogy már a calais-i tárgyalásokról visszaérkezett követeit l arról szerzett tudomást, Wolsey-nak az a szándéka, hogy a franciaellenes ligájukba bevonja Magyarországot és Lengyelországot is.⁴⁶⁸ Valószínűleg azért írt londoni követének, hogy az id közben Angliába utazó Wolsey – és Balbi – tárgyalásairól tudassa, így Balbi Angliába való elutazását november 28. utánra, és december 2-3. el ttre kell tennünk. Balbi 10. el tt már elérhetett Londonba is, és ott egészen december 23-ig, 24-ig tartózkodott. (Egy, vagy akár két nap is kellett, hogy Londonból a kiköt városba jusson, az id járástól függ en. December 26-án már a visszaúton van Doverben.)

⁴⁶³ 1522. jan. 13.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 15., Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. 304., Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1960.

⁴⁶⁴ „Quandam in hoc Pontifice designando Cardinalium, Carolo Augusto gratificari voluerunt: quippe fatiscitur, Romanum Imperatorem, intentiore cura operam dedisse, ut Hadrianus Pontifex crearetur, erat enim ei carissimus amicorum”: Tubero, Commentarii, XI/12. 381.

⁴⁶⁵ Chambers, Cardinal Wolsey and the papal tiara, 21.; Fletcher, Wolsey, 78.

⁴⁶⁶ BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 209.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1893–94.

⁴⁶⁷ „Ye be nat onely the ruler of thys your Realme, wych ys an angle of the worlde; but also by your wysdom and counsel, Spayne, Italy, Almayne, and the Lowe Countres, wych ys the gretest parte of Crystendame, shall be rulyd and governyd”: State Papers, VI. 86., Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1515.

⁴⁶⁸ „[...] legat a propose de attirer en nostre lighe les roys de Hongrie, Polloine”: Mon. Habs. II/1. n. 150. p. 481., Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1838.

Azt azonban, hogy e két hétben mit csinált, nem tudjuk. Sem Balbi, sem mások megnyilatkozásaiból nem derül ki, járt-e a magyar követ VIII. Henriknél.⁴⁶⁹ Elvileg, ha Wolsey-val és a birodalmi követekkel együtt, vagy egyidőben utazott, követhette a kardinális kíséretét egészen a király színeig, ugyanis tudjuk, már a következő napok egyikén fogadta a bíborost a király Bletchingleyben.⁴⁷⁰ A király igencsak kíváncsi lehetett arra, hogyan mondja el maga Wolsey, mit végzett, ezért szinte elébe jött Londontól délre, a Doverba vezető útra. Balbi levelei nem fogalmaznak konkrétan, járhatott ugyan Karácsony környékén egy tisztelegő látogatáson a királynál, de ahogyan a nemzetközi diplomáciában mindenki, Wolsey-t tekintette az angol diplomácia mozgatórugójának, így a ceremóniális találkozóknak legfeljebb elvi lehetősége lehetett. Annyiban lehet esélye, hogy megpróbálkozott Henrikkel is tárgyalni, mert a királyra talán jobban lehetett hatni egy keresztes dicsőséggel és halhatatlan lovagi kiválósággal járó törökellenes hadjáratral, mint a racionális bíborosra, így lehetséges, hogy két vadászata között tiszteletét tette VIII. Henriknél. Más kérdés, hogy miután a pápa halálhíre eljutott Angliába, nagyjából pár nappal azután, hogy Balbi maga is a szigetországba érkezett, nyilván maga is tisztában volt azzal, hogy a konklávé a legfontosabb kérdés. Balbi levelei azt sugallják, kevés az esélye, hogy a számára fontos kérdésekről tárgyalóasztalhoz ülhessen az angol kormányzat vezetőivel. Letörve szólt arról, Karácsony és Vízkereszt között nincs komoly esélye, hogy tárgyaljon Londonban bárkivel – utóbbin nyilván olyanokat értett, akiknek szavuk volt az angol politikában. A király ugyanis Wolsey-ra hallgatott volna, legalábbis ezekben az években. Mindenesetre Balbi azon levele, melyet Wolsey-nak írt valamikor feltehetően december folyamán, úgy is értékelhetjük, mint egyfajta „fortélyos fegyver”, amivel a magyar követ a király lovagi hiúságára kívánt esetleg hatni. Nem feltételezzük ugyanis a felkészült diplomatától, hogy máskülönből olyanokról álmodozott volna, mint Konstantinápoly visszafoglalása. Úgy véljük, Balbi egyik fennmaradt levele ilyen, az angol király számára készült ügyes csalétek.

A magyar követ eszköztárában korábban is benne volt, hogy folyamatosan beszámolt a hadi helyzet alakulásáról, és úgy is próbált hatni a császárra és az angol kancellárra, hogy azt bizonygatta, nem csak egy lyukas zsákba öntenék a pénzt, ha most, haladék nélkül adnának, hiszen most indít a király nagy hadjáratot, és most érkezett el a lehetőség a visszacsapásra. Ezzel Balbi is javítani kívánta alkupozícióját, mondván, nem lehet tovább várni, ha most nem lépünk, nem csak Nándorfehérvár, a kapu, hanem Magyarország szíve is elveszik. Ezzel a frazeológiával többször is találkozunk.

A készülő magyar ellencsapásról valóban egyre-másra érkeztek hírek. Rómában még Nándorfehérvár eleste előtt, augusztus 24-én arról értesült a pápa, hogy a vár ostromára érkezett „törökök közül sokakat megöltek”, „a király nagy erővel indult Nándorfehérvár felmentésére, a török szultán 20 mérföldes visszavonulásra kényszerült”.⁴⁷¹ Az adatok enyhén szólva is távol állnak a valóságtól, a pápához eljuttatott levél szerzőjének mentségére szolgál, hogy augusztus 15. körül kellett íródnia, amikor úgy vélhette a magyar király és kormánya, még lehet remény. Ilyen értelemben kell értékelnünk, és finoman szólva kissé túlzónak találunk Lajosnak Zsigmond lengyel királyhoz írott azon állítását is, hogy „Nándorfehérvár és Szabács katonasággal, eleséggel és más szükségességekkel jól el voltak látva, a zsoldot is megkapták”.⁴⁷² A valóságtól elrugaszkodott hírek mindenesetre hatásosak voltak, mert „a szentatya fontolóra vette, hogyan tudna pénzsegélyt küldeni”, majd küldött is 30 ezer aranyat.⁴⁷³ Hasonló lehet az a küldemény is, ami szeptember elején, 10. után érkezett

⁴⁶⁹ Angliai útja: Fedeles, A pécsi székeskáptalan, n. 23.; Köblös, Az egyházi középréteg, 444. Főgel nem tud angliai útjáról. Főgel, II. Lajos, 102.

⁴⁷⁰ Hall, Chronicle, 628.; Russell, Search for Universal Peace, 189.

⁴⁷¹ Konzisztoriális akta, 1521. aug. 24.: Consistorialia, n. 26.

⁴⁷² 1521. júl. 12.: AT V. n. 415.; Documente, II/3. n. 256.; Szerbia, n. 478.

⁴⁷³ Datálatlan, Nanni által 1516-ra tett, de tartalma alapján 1521 augusztusára keltezhető pápai válaszlévelel, Nanni, Epistolae ad Principes, I. n. 707. Lásd Fraknoi, Szent-szék, II. 329.

meg a császári udvarba, s – mint láttuk –, arról tudósít, Nándorfehérvár nem esett el. Arról lehet szó, ez a *korábban*, a pápához küldött augusztus közepi levéllel egy időben íródott, s később érkezett meg a Birodalomba, ez okozhatta azt, hogy Nándorfehérvár elestéről ellentétes információk keringtek Európában. A római spanyol követ, Juan Manuel egyenesen arról jelentett Brüsszelbe a császárnak, hogy a magyarok győztek.⁴⁷⁴ John Clerk római angol követ október elején jelentette, hogy Lajos „hamarosan újabb hadjáratot indít a török ellen” Nándorfehérvár visszafoglalására, s újabb hadak is jön a segítségére.⁴⁷⁵ Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli október 4-én arról tudósítottak, hogy a magyar követ úgy értesültek, „a török visszavonul Belgrád alól”, ami még elfogadható is, hiszen szeptember 15-én Szülejmán valóban hazafelé indult,⁴⁷⁶ de a jelentés másik részlete szerint Balbi azt mondta, a török „nagy veszteséggel” vonul vissza, ami már elgondolkodtató.⁴⁷⁷ [Kép VII/11.] A magyar követ a továbbiakban minden eszközt bevetve próbált pénzt kisajtolni a nyugatiakból, így jelentései nem minden részletben feleltek meg a valóságnak. Érdekes, hogy viszont még ekkor sem folyamodott ahhoz, hogy a töröknek való adófizetés és az átvonulás útját kártyáját kijátssza, ami így közvetetten arra mutat, hogy nem is volt ekkor a magyar politika kezében ilyen adu, azaz 1521-ben semmilyen békeajánlat nem merült fel. Ha pedig korábban fel is merültek esetleges új feltételek, az azokról való bármilyen esetleges tárgyalás Nándorfehérvár elestével már okafogyottá vált.

Egy ilyen a valóságtól kissé elrugaszkodó levelet írt Balbi Wolsey-nak, feltehetően valamikor 1521 decemberében, esetleg november végén.⁴⁷⁸ A datálatlan és keltezetlen levél eddig nem keltette fel a magyar történetírók érdeklődését. [Kép VII/12.] A követ arról számolt be, hogy újabb híreket kapott Magyarországról, bizonyos értelemben lelkesíti az örömteli eseményekkel az angol kancellárt: a török visszavonulásra kényszerült, „mert a seregében kitört pestis és észak hidege meghátrálásra késztette”, mi azonban töretlen „hittel harcolunk keresztény vallásunkért”. A legfontosabb részlete az, hogy a király serege nem hátrált, hanem követte a visszavonuló törökök nyomait”. A magyarok nem eresztették szélnek ezt a hírt, sőt, alig várják, hogy nemsokára újra megütközhessenek, és harca bírassák a törököket. „Elhatároztuk, egészen Konstantinápolyig nyomulunk el re”, s visszaadhatjuk azokat a csapásokat, amiket elszenvedtünk. Nem kétséges, miénk lesz a győzelem. Szó sincs tehát semmilyen békéről, az ország harcra készül. Ehhez kell a keresztény fejedelmek pénze – ami igazán gyanakvóvá teszi az embert, az a túlzás, hogy Konstantinápolyig söpörjünk vissza a pogányt.⁴⁷⁹ A nagyívű tervek hangoztatása, a humanista szövegek egyébként nem álltak távol Balbitól: a Reichstag előtt elmondott, 1521-es beszédében kijelentette, ha a Birodalom segíty

⁴⁷⁴ A velencei nuncio jelenti: Calendar Venice, n. 357. Sokatmondó Gattinara kézírása a margón, hogy „ezt még meg kell erősíteni”.

⁴⁷⁵ „It is all so reportyd that the said Kynge off Hungarye intendith to make a jorney with the said great Turke shortlye.” John Clerk Wolsey-nak, Róma, 1521. okt. 10.: BL Cotton MS Vitellius B. IV. f. 18.; Ellis, Original letters, Ser. 3. Vol. I. n. 99.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1654.

⁴⁷⁶ Erről be is számolt Velencének. Sanuto, XXXII. 21.; Szerbia, n. 476.

⁴⁷⁷ „[...] by the ambassador of Hongerye that the Turke with hit grete loss is withdrawing from Belgrado”: Sir Richard Wingfield és Spinelli Wolsey-nak. Hennegau, 1521. okt. 4. BL Cotton MS Galba B. VII f. 121.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1632.

⁴⁷⁸ BL Cotton MS Vespasian F. I f. 49. A Letters and Papers Henry VIII-ben nincs regesztázva, más helyütt sincs kiadva. Lehetséges, hogy eredeti, be van ragasztva a Cotton Gyűjtemény kódexébe, nem másolt, legalábbis nem 17. századi másolat. Ha másolat is, egykorú, angliai. Kurucz sem ismeri.

⁴⁷⁹ „[...] ex Hungaria mihi sunt redditae que priora de rebus Turcicis allata ita affirmant [...] Tyrannus Turcarum una cum copiis ac impedimentis Constantinopolim remeare, [...] pestis in eius exercitu magnopere seniat. [...] et vis frigiditatis ibi sub septemtrione acrius ac tempestivius insurgens ad mutanda castra eum impellat [...] Sub Turci autem recessu Rex Hungarie cum eius universo exercitu quem instructum iam habet Danubium traiecit. [...] Reliquus exercitus instructus accinctusque vestigia hostis abeuntis insequitur. Speramus autem horum alterum ut vel Turcus ad manus conserendum cogatur. Quod si fiat de victoria nostris, non valde dubitant, vel si omnino detrectaret, certamen ei vicissim longe maiora damna inferri que passi fuimus. Estque nostris fixum et constitutum etiam usque ad Constantinopolim progredi, et de summa rerum pro fide ac religione dimicare”. uo.

ad, és ha a keresztény seregek egészen Konstantinápolyig hatolnak el re, és Magyarország visszahódíthatja elvesztett melléktartományait, Konstantinápolyt magát megtarthatják a németek.⁴⁸⁰

Hogy tisztán lássunk a kérdésben, röviden nézzük át mi történt 1521 szén, valóban hihet-e Balbi jelentésének valamely részlete.

Igaz ugyan, hogy Nándorfehérvárt nem tudta felmenteni az id közben szervezett országos had, de nem a valóságtól elrugaszkodott elgondolás az, hogy a leveg ben lógott egy esetleges összecsapás, hiszen Szülejmán még táborban állt szeptember közepéig, a hónap folyamán pedig II. Lajos Bátán tartózkodott. Serege nem messze, Tolnán állt táborban, hadra készen. Az oszmán hadakkal szemközt a Száván túl, ha nem is id ben, de jelent s er k gy ltek össze. Ecsedi Bátori István nádor már júliusban a Szerémségben harcolt, és augusztusban Péterváradnál, a vár illetve az a melletti gázló védelmére vonta össze haderejét.⁴⁸¹ Szapolyai János vajda pedig id közben megérkezett a Zombor melletti Vannára, ott hagyta erdélyi hadait, maga pedig el rement Bátára, szeptember 13-ára érkezett meg, amikor a király Bátorit is oda hívta.⁴⁸² A vajda szeptember 18-án ment tovább a Mohácsnál táborba szálló sereghez, hogy útmutatást kérjen a királytól a további harcokat illet en.⁴⁸³ A küls szemlél , a külföldi követek számára egyáltalán nem érz dött úgy, hogy a kapu eleste után a király és a kormányzat f emberei sorsára hagyták volna az országot, s szeptember dereka el tt azt sem lehetett tudni, a szultán vállal-e egy összeütközést a magyar f er kkel. Már a szeptemberi eleji és közepi bátai, majd a 18-ától ülésez mohácsi tábori gy lés úgy határozott, hogy azonnal meg kell kezdeni a visszafoglaló hadm veleteket, az ország teljes haderejével, Bátori és Szapolyai vezetésével.⁴⁸⁴ E tekintetben Balbi és más nyugati követek híradásai nem csalóka álhírek. A jól értesült és pontos, megbízható informátorokra épít velencei követek még október 14-én is arról számoltak be, hogy nagy a hadi készül dés a végeken.⁴⁸⁵ A mohácsi táborból a király fegyveres országgy lést hívott össze Újlakra, október 6-ra.⁴⁸⁶ Nehéz ügy a „mi lett volna, ha?” kérdés, de itt talán mégis fel kell vetni: ha nem tör ki napokon belül pusztító járvány – lehetséges, hogy ugyanaz a pestis, mint ami az oszmánokat sújtotta –, elindulhatott volna-e a sereg? Nem tudjuk, de lehetséges, hogy a magyar készültségr l és hadjárat megindításáról szóló hírek még a járvány kitörése el tt eljutottak a nyugati híradásokba. Ezért írhatnak a külhoni követek török visszavonulásról, magyar üldözésr l, s alább látni fogjuk, Rodoszról is olyan hírek érkeznek Angliába szeptemberben, még a járvány el tt, hogy a magyarok a visszavonuló törököket legy zték. Voltak már árulkodó jelek szeptember legvégén, mert a király egy szeptember 30-i levél tanúsága szerint nem kívánt részt venni a hadjáraton.⁴⁸⁷ Ez korántsem volt azért még teljesen biztos, mert egy nappal kés bb II. Lajos Zsigmond lengyel királyhoz írott levelében még a visszafoglalás terveit részletezte.⁴⁸⁸ Tudjuk, a király a mohácsi táborból, feltehető en a járvány

⁴⁸⁰ Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 152. „[...] tu, maxime Caesar, vosque bellicose Germaniae proceres, opem mature feratis, non tam de recuperanda Constantinopoli sit ulterius sperandum”: Balbi, Opera, I. 549.; Katona, Historia critica, XIX. 251.

⁴⁸¹ C. Tóth, Egy legenda nyomában, 453. Adomány Bátorinak: Documenta Batoriana, I. n. 255.

⁴⁸² C. Tóth, Egy legenda nyomában, 453.; Memoria rerum, 22., Táborban: DL 25 632.; II. Lajos Bátorinak: Szerbia, n. 477.; DL 23 584. (II. Lajos, manu propria.)

⁴⁸³ Szakály, A mohácsi, 17., Szakály, Nándorfehérvár, 150.; A király 19-t l 30-ig volt Mohácsnál. C. Tóth, Egy legenda nyomában, 453. Kubinyi szerint okt. 2-ig. Kubinyi András: „F úri éttrend tábori körülmények között 1521-ben”, In: Fodor Pál – Pálffy Géza –, Tóth István György (szerk.): *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Bp., 2002. 249–261. [másodközlés: Kubinyi, Nándorfehérvártól Mohácsig, 57–70. itt 70.]

⁴⁸⁴ II. Lajos levele Zsigmondhoz: Mohács, okt. 1.: AT V. n. 435.; Szerbia, n. 475.

C. Tóth, A királyi pár, 83., C. Tóth, Egy legenda nyomában, 453.

⁴⁸⁵ Okt. 14. hadi készül dés: Óváry, I. n. 1150.

⁴⁸⁶ C. Tóth, A királyi pár, 83.

⁴⁸⁷ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 991.

⁴⁸⁸ AT V. 435. p. 401., Szerbia, n. 475.; Szakály, A mohácsi, 18.

miatt Pécsre távozott, s a fegyveres országgyűlés elmaradt. A hadsereg nagy része hazaszivárgott, a mohácsi táborban csupán 3-4 ezer lengyel és ezer cseh és német zsoldos maradt, azok is csak október elejéig.⁴⁸⁹ Október 6-án már Pécssett keltez a király, s a hónap végéig (28-ig) ott is marad. Feltehetően Pécssett döntenek egy Szent Erzsébet napjára összehívandó országgyűlésről, október 20. körül.⁴⁹⁰ Lajos csak november elején (3-án) ért vissza Budára, ahová néhány nappal később Szapolyai és Bátori is követte, akik idközben még a Szerémség, illetve Pétervárad védelmét biztosították hadierőikkel az esetlegesen visszamaradt török egységekkel szemben.⁴⁹¹ Szapolyai eredetileg ott is akart telelni, s Újlaknál állt táborban pár ezer emberével, hogy védje a végeket a nándorfehérvári bég beütései ellen – talán az hadi akciói jelennek meg a nyugati forrásokban, s érte azt Balbi is egy új hadjárat kezdeteként.⁴⁹² A pécsi tanácskozásokon azonban már azért is döntöttek a november 19-i diéta összehívásáról, mert a nagy hadjáratot elhalasztották a következő évre.⁴⁹³ Elképzelhető, hogy erről azonban a Birodalomban tartózkodó követek nem tudhattak, s csak még abban a tudatban írtak novemberben, hogy a sereg nem oszlott fel, s a törököt üldözve szabadítja fel az elvesztett területeket. Maga az azonban, hogy az ország egy nagy általános hadjáratra készül, ha nem is Konstantinápolyig tervezve elrehatolni, megfelelt a valóságnak, annál is inkább, hiszen a havasalföldi események – a török támadást helyezett kilátásba nemcsak a fejedelemség, hanem Erdély ellen is – miatt Szapolyai János valóban háborús készültségbe helyezte csapatait már az 1521. év végén. II. Lajos már októberben meghagyta a vajdának, hogy lépjen akcióba és menjen, segítsen a havasalföldi keresztény-párti erőnek.⁴⁹⁴ A Havasalföldön várható török támadás híre Nyugatra is eljutott, a velencei követ, Orio már október 30-án jelentette.⁴⁹⁵ A Signoria követe tudósított arról, hogy megölték az új vajdát, és bármikor bekövetkezhet, hogy a török Erdély határait dúlja.⁴⁹⁶ Burgo császári követ már januárban arról számolt be, hogy nem csitulnak a török pusztításai.⁴⁹⁷

A budai, Erzsébet-napjától Szent Miklós napjáig ülésező országgyűlés nagyív haditerveket irányozott el, nagyobb összegű hadiadót szavazott meg, egy zsoldossereg felállításáról határozott, s még az egytelkes nemesekre is adót vetett ki.⁴⁹⁸ A tervek szintjén valóban nem állt távol a valóságtól, hogy egy nagy hadjáratra készül az ország, s így a követjelentések nem rugaszkodnak el messze a tényektől, hiszen Szapolyai havasalföldi hadjárata valóban megindul majd 1522-ben, mi több, a vajda egészen 1523 januárjáig ott is maradt a fronton és folyamatosan „keresztes háborút folytatott” – ha a Nyugatnak szánt frazeológiát akarjuk használni.⁴⁹⁹ Ebben a hangulatban az év vége felé sem, Nándorfehérvár eleste után sem merülhetett fel, hogy újragondolják a törökkel való békét. Ellenkezőleg, valószínűleg háborús riadalom volt Budán, amikor az év végén – Lajos Zsigmondnak írott levelében jelezte is – a török bevonult Havasalföldre. Még Buda megtámadásától is tartottak.⁵⁰⁰ Még 1521-ben tényleges hadi készültségbe helyezték az erdélyi vajdát és erőit, valamint 1500 zsoldos toborzására és végvárai felkészítésére pénzt is utaltak ki

⁴⁸⁹ Okt 7.: DL 23 587.; Szerbia, n. 476.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 189.

⁴⁹⁰ C. Tóth, A királyi pár, 84.

⁴⁹¹ DL 23 587.; Szerbia, n. 476.; C. Tóth, Egy legenda nyomában, 454.; C. Tóth, A királyi pár, 83.

⁴⁹² Wenzel, Sanuto, III. 253. Kiss, Nándorfehérvár, 609.

⁴⁹³ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 991.

⁴⁹⁴ Okt. 24.: Levél Szeben városához a török elretöréséről, s havasalföldi veszélyről. A király meghagyja a vajdának, menjen segítsen Havasalföldön. C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 988.; Documente XV/1. n. 254.; DF 245 796., Documente II/3. n. 275.

⁴⁹⁵ Documente VIII. n. 78.

⁴⁹⁶ November 10.: Orio jelentése: Documente VIII. n. 76.; December 2.: Orio jelentése: uo. n. 74.

⁴⁹⁷ 1522. jan. 30.: DF 276 011.; Helytartói okl., n. 1.

⁴⁹⁸ Szabó, Országgyűlés, 49.

⁴⁹⁹ C. Tóth, Egy legenda nyomában, 455.

⁵⁰⁰ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 988. Lajos levele Zsigmondnak, 1521. dec. 27.: A török bevonul Havasalföldre, lehet, megtámadja Magyarországot is. AT V. n. 441.

Szapolyainak.⁵⁰¹ A nagy, általános hadjáratnak azonban eleve nem volt realitása, hiszen jó ideje ismert volt II. Lajos terve, hogy Csehországba utazik. Februárban már konkretizálódott is utazásának időpontja.⁵⁰²

E tekintetben tehát nem szolgál teljesen hiteles információkkal Balbi fenti decemberi levele, egy tekintetben azonban meg kell vizsgálni. Amikor Nándorfehérvár és más erődösségek elfoglalásáról ír, megjegyzi, hogy akkor éppen „fegyverszünet volt közöttünk” („in induciis enim eramus”), s a török „teljesen váratlanul megtámadott bennünket” – így is hangsúlyozva a törökök „csalárdságát”.⁵⁰³ Számunkra viszont az az érdekes, hogy a magyar vezetés – lehet, naivan – hitt abban, hogy az 1519-es béke érvényes. Igaz, ez volt a hivatalos magyar álláspont, Szülejmán 1521-es támadása ezt sértette meg.⁵⁰⁴ Azt kevésbé hisszük, hogy a magyar kormányzat ne lett volna tudatában annak, hogy az új szultán trónra lépése eleve új egyezmény megkötését vonja maga után – erre is volt példa, az 1503-as szerződés tartalmaz erre vonatkozó rendelkezést⁵⁰⁵ –, s azt hitték volna, az valóban érvényes annak lejártáig, 1522-ig. Kubinyi András mutatott rá, hogy maga II. Lajos is tudatában volt, egy levelében írt is róla, hogy Szelim halálával a szerződés megszakadt.⁵⁰⁶ Lehetséges mindazonáltal, hogy a magyar vezetők úgy vélték, a régi béke, a követ nem is olyan szokatlan és példa nélküli várakoztatása mellett még él legalább néhány hónapig. Szakály Ferencsel szólva „álmlukban sem gondolták volna, hogy ezzel Magyarországra vonják” a török támadását.⁵⁰⁷ (Más kérdés, hogy ez alkalommal már évekkel megelőzően a törökök egyrészt a szokottnál gyakrabban sértették meg a fegyverszünetet betöréseikkel, főként a horvát végeken, ahol a horvát urakat könnyebben megalkuvónak hitték; másrészt Szülejmán nem várt a szokásos ideig a fegyverszünetkérésre adandó válasza. S ebből észre kellett volna venni, hogy elmúlt az az idő, amikor a követek visszatartását, a halogatást veszélytelenül használhatják.⁵⁰⁸) Balbi levele szerint tehát volt béke, olyan, amiről úgy vélték, lehet tárgyalni, s meg akarták vitatni a keresztény hatalmakkal. Olyan békeajánlat, amiről eleve elképzelhetetlennek tartották volna, hogy a fejedelmek elítelt egyáltalán szóba hozzák – mármint adófizetés és átvonulás – fel sem merült. Ha valóban lett volna ilyen a levegőben már az év elején, Balbi nem panaszolja olyan méltatlankodva még decemberben is, hogy a törökök felrúgták a békét!

Nem szabad azért minden, a valóságtól elrugaszkodott hírt Balbi nyakába varrunk. Hozzá kell tenni, a magyar „hírszolgáltatás” egésze dolgozott azon, hogy meggyőzze a nyugatiakat, mondván, a király nem csüggedt, küldjék csak a segílyt, ott állunk a vártán. Számunkra meglepő módon a térségben egyébként a több csatornán keresztül is igen jól értesült rodoszi johannita nagymester is magyar sikerről, a törökökre mért vereségről számolt be szeptember 20-án. Az angol diplomácia hatékonyságát jól mutatja, hogy a johanniták rendszeres beszámolókat küldtek Angliába, így Wolsey kancellár a térség török viszonyairól több kézben származó információkkal is bírt. A János-lovagok pedig közvetlenül Konstantinápolyból szereztek híreket, így a fenti híradást sem kell kétkedve fogadnunk, a nagymester tökéletesen képben volt Magyarország törökellenes harcait, vagy akár a magyar belpolitikát illetően. A nagymester, Philip Villiers de Lisle Adam most is meggyőző döntő hírei hitelességéről, és azt írta, valóban így van, a magyarok „kíméletlenül elbántak a törökökkel”,

⁵⁰¹ C. Tóth, Egy legenda nyomában, 454.; Helytartói oklt., n. 11.

⁵⁰² Helytartói oklt., n. 2.; Lajos levele a lengyel királynak. Febr. 26.: C. Tóth, A királyi pár, 86.

⁵⁰³ „[...] pars ut Arces ab hoste propterea omnium expectationem (in induciis enim eramus) interceptus in statem redigat rursus una cum bellicis tormentis locis oportunis est relicta.” BL Cotton MS Vespasian F. I f. 49.

⁵⁰⁴ Lajos többször így fogalmaz, pl. 1525-ben a lengyel követnek: AT VII. n. 73.; Kubinyi, A mohácsi csata és elzárnyei, 169.

⁵⁰⁵ Jajca, n. 106.; Kubinyi, A mohácsi csata és elzárnyei, 169.

⁵⁰⁶ II. Lajos levele a városlaknak. 1520. nov 5.: DF 217 910.; Kubinyi, A mohácsi csata és elzárnyei, 169.

⁵⁰⁷ Szakály, Nándorfehérvár, 101.

⁵⁰⁸ Kubinyi, A mohácsi csata és elzárnyei, 181.; Szakály, Nándorfehérvár, 102.

„mindenki, aki a Török Birodalomból érkezett, ezt mondja”.⁵⁰⁹ Annyiban érinti ez mostani gondolatmenetünket, hogy ha valóban így van, és egy eddig nem ismert, a visszavonuló török sereg egy része felett a végeken aratott magyar gyzelem híre terjedt el egészen Rodoszig, a béke kérdése egyáltalán fel sem merülhetett. Különösen annak a fényében érdekes a fenti jelentés, hogy rendelkezünk egy másik, egykorú rodoszi jelentéssel, amely későbbi, mint a fenti, magyar sikerről beszámoló, november 4-én íródott, szintén Villiers de Lisle nagymester tollából, úgyszintén Wolsey kardinális számára. Ez *mégis* török sikerekről, Nándorfehérvár elestéről számol be. Ezt a levelet Calais-ban kapta kézhez Wolsey. A keresztes nagymester szerint „ellenállás nélkül pusztította Magyarországot a török, nagy kegyetlenséggel”.⁵¹⁰ Feltehetően felcserélődtek a rodosziakhoz érkezett hírek, s elbíbáztak hírt egy esetleges magyar gyzelemről 1521 szeptemberéből, mint magáról Nándorfehérvár elestéről. Másik feltevésünk az, hogy hasonló álhírrrel, vagy finomabban fogalmazva diplomáciai taktikával van dolgunk, mint Balbi fenti levele esetében. A nyugati segítségnyújtás kikényszerítése érdekében a magyar kormányzat ezek szerint nem idegenkedett attól, hogy a valóságban meg nem történt diadalok hírére terjessze Nyugaton, ezzel is ütni kívánva a vasat és azt súlykolva a keresztény fejedelmekbe, hogy lehet esélye a török elleni harcnak, hiszen a magyarok nyomulnak előre rendületlenül. Egy ilyen politikai keretbe a török béke kérdése egyáltalán nem fér bele, sőt, minden eszközzel tagadni kellene, és visszautasítani, hogy egyáltalán bármilyen tárgyalások felmerülhetnének.

Balbi további angliai munkálkodásáról a leginformatívabbak Bernardo de Mesának, Badajoz püspökének, V. Károly angliai követének a beszámolóit. Badajoz püspöke is akkor ment Calais-ból Angliába, amikor Wolsey és Balbi, akár együtt is utazhattak. A császár december 2-án és 6-án kérte számára *salvus conductus*-t.⁵¹¹ A yorki érsek természetesen Anglia támogatásáról biztosította a magyar királyt, de Wolsey elmondta a pozsonyi prépostnak Anglia valódi álláspontját: VIII. Henrik akkor segíthet Magyarországnak, ha I. Ferencet közös erővel, a Habsburgok szövetségében legyőzték, vagy ha a legkeresztényibb király hajlandó visszakozni és békét kötni a Habsburgokkal. A kardinális azt javasolta a magyar királynak, hogy lépjen ligára Franciaország ellen Angliával, a pápával és a császárral. Súlyos lehetett a helyzet, ha a prépost még ebbe is „könnyen belement”, s ígérte, erről tudósítja királyát.⁵¹² Sőt, Wolsey már annyira nyeregben érezte magát, mivel úgy vélte, a magyar király ínséges helyzetében mindenre hajlandó, hogy elbizakodottan azt ajánlotta, elküldi Balbit Badajoz püspökéhez, hogy már a leendő megállapodás cikkelyeit szövegezzék meg.⁵¹³ Badajoz püspöke úgy fogalmazott, hogy nincs erre felhatalmazása, és azt sem tudni, mit szeretne a kardinális vagy a császár. Ezt azzal indokolta, hogy mivel róla ismert, hogy

⁵⁰⁹ Rodosz, 1521. szept. 20.: Philip Villiers de L'Isle (Lyle) Adam nagymester Wolsey-nak. PRO SP 1/23 f. 62.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1596. 664.

⁵¹⁰ „[...] cepisse [...] belgradum [...] depredatus est hungarias provincias sine [...] obstaculo”: A rodoszi nagymester Wolsey-nak: 1521. nov. 4.: BL Cotton MS Otho C. IX. f. 36.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1741.

⁵¹¹ *Credentialis*: Oudenaarde, 1521. dec. 2.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1829.; Mon. Habs. II/1. n. 148. p. 475.; Két napja értek vissza követei. 1512. dec. 6.: PRO E 30/865., PRO SP 1/23 f. 152.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1836.; újabb *credentialis*. PRO SP 1/23 f. 162.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1895.; 1521. dec. 4. Oudenaarde: V. Károly VIII. Henrikhez: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V., n. 98. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> - 2013. okt. 4.]

⁵¹² „Orator regis Hungariae fuit cum cardinale, qui satis eperte dixit ei, non esse tempus faciendi contra Turcos, nisi prius debellatur Gallorum rex, ne expeditio fiat contra infideles [...] monuit oratorem ut nomine regum suorum vellet inire [...] unum fedus contra Gallos [...] orator facile concessit”: Bernardo de Mesa, Badajoz püspöke V. Károlynak: London, 1521. dec. 12.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1858., Mon. Habs. II/1. n. 151. p. 492.; Busch, *Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik*, 172.

⁵¹³ „[...] misitque eum dictus cardinalis ad me, nescio ob quam causam, ut simul conciperemus aliquos articulos pro dicto federe”: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1858., Mon. Habs. II/1. n. 151. p. 492.

velencei származású, t nem bíznák meg ilyen ügyekkel, attól tartva, hogy kezébe kerülhetnek titkos információk is.⁵¹⁴

Badajoz püspöke jelentette V. Károlynak Wolsey tárgyalásait és a kardinális által a magyar követnek illetve az számára tett ajánlatait. A császár meger sítette Badajoznak, hogy helyesen járt el a magyar követtel szemben, de arra is kérte, járjon utána, miféle szövetségre készül Wolsey Magyarország és Lengyelország királyával, „mik a kondíciói”, mi módon akar velük egyezsége lépni. A császár meg akart arról bizonyosodni, valóban az-e a bíboros terve, hogy akár a Habsburgokat megkerülve megnyeri a Jagellók támogatását Franciaországgal szemben, s ezért cserébe segítséget ígér nekik a török, és a tatárok („et aultres infideles”) ellen. (Látjuk, a császár igen jól értesült volt, hiszen néhány héttel kés bb valóban érkezett újabb Jagelló futár. Azaz Wolsey felvehette a kapcsolatot id közben Lengyelországgal is.) Érdekes módon azonban Károly egyetértett Wolsey-val, a tervezet „elnyerte a tetszését”, és a magyaroknak nyújtandó segítség feltételeként maga is azt szabta volna, hogy k is csatlakozzanak a franciák elleni ligához. Sokatmondó okfejtés, hogy ily módon, ha ennek „a kölcsönös” szövetségnek a tagjaiként harcba lépnek a Valois-k ellen, könnyebben lehet majd egy nagy hadjáratot indítani a pogány ellen („plus facilement fere l’expédition contre les infideles”). Ha így lesz, minden más keresztény fejedelem is segít majd a hitetlenek ellen. Mindazonáltal a császárt Nándorfehérvár eleste annyira azért nem rendítette meg, hogy ne legyen gondja ugyanakkor sólymokat küldeni néjének, Aragóniai Katalin királynénak.⁵¹⁵

A császár következő leveléb l mindenesetre kiderül, hogy Károly tartott azért Wolsey külön megegyezését l, és arra kéri követét, mindenr l tájékoztassa, amir l a kancellár és a magyar követ beszélt, valamint egymáshoz írott leveleikb l, illetve a követ egyéb leveleib l másolatot is kér.⁵¹⁶

Amikor Bernardo de Mesa találkozott Balbival Londonban, arról faggatta is, csakúgy, mint az angolok is, hogy Magyarország vagy Lengyelország kész-e ligára lépni. Balbi elutasításként értékelte Wolsey válaszát, hiszen a török elleni harc közepette ajánlott franciaellenes ligát. Nyilván Balbi válasza is az lehetett, hogy II. Lajos el zetes felhatalmazása hiányában nem tud e kérdésekben állást foglalni. Nem is gondolhatta Wolsey, hogy ennek van reális esélye, nézetem szerint inkább id t akart nyerni, s megbizonyosodni, valójában milyen a katonai helyzet Magyarországon, valóban támad-e a török a következő évben. Ha igen, s akut a helyzet, nyilván a Habsburgok sem tudnak akkora vehemenciával

⁵¹⁴ „[...] cui ego respondi, me non habere commissionem pro dicto federe componendo, et quod, quamvis aliquando fuerunt excogitati aliqui articuli contra Gallos, tamen me nescire, quomodo placuissent aut cardinali au Mti v. Respondi sibi in istam formam, quia scio, eum esse Venetum natione, et timui, ne per hoc aliquid voluisset a me extorquere de secretioribus”: Letters and Papers Henry VIII., III/2. n. 1858., Mon. Habs.II/1. n. 151. p. 492.

⁵¹⁵ „Touchant l’ambassadeur de Hongrie, vous avez bien fait d’y proceder comme escripuez, jusques a ce que fussiez informe. Pour ce que le tenons homme de bien et affecte aux choses publiques, et qu’il ne peult que prouffiter de joindre les roys de Hongrie et Pollonie a ceste emprinse contre France, afin que puissions plus facilement fere l’expédition contre les infideles: nous semble, que debuez scavoir de Monsr le legat, de quelle sorte et maniere il entend que deussions fere ceste lighe avec lesds roys, et soubz quelles condicions, et selon ce pour jecter les articles, soubz nostre bon plaisir, et les nous envoyer, a fin de les veoir et vous mander ce qu’il nous plaise estre faists, ensemble le pouvoir pour les conclure. Et nous semble bien raison, que, si les roys de Hongrie et Polonie se joignent avec nous contre France, et qu’il nous veuillent assister a ceste emprinse, que aussy reciproquement debuons estre jointtz et unyz, aves lesds roys pour les ayder et assister contre les Turcz et aultres infideles; et d’aultant plus, estant la chose telle et si privilegie, qu’elle concerne le bien et conservacion de toute la republique chretienne [...] a quoy toutz princes chretiens sont tenuz par debuoir et obligation.: V. Károly Badajoznak. Gent, 1521. dec. 20.: Letters and Papers Henry VIII., III/2. n. 1887.; Mon. Habs. II/1. n. 159. p. 512.

⁵¹⁶ „Oultre ce nous ha declare les devises que Monsr le cardinal avoit avec l’ambassadeur d’Hongrie, et la substance des letres signes de Hannart, que ledt ambassadeur luy avoit monstres, lesquelles desirons bien pouvoir veoir, s’il est possible des les recevoir ou du moins en avoir la copie”: Károly Badajoznak: Gent, 1521. dec. 27.: Letters and Papers Henry VIII., III/2. n. 1905., 814 Mon. Habs., II/1 n. 165. p. 533.

Franciaország ellen fellépni, mint amire az angolok számítottak volna. Wolsey-t egyel re csak ennyiben érintette a törökkel való magyar viszony.

Azért is meglep , hogy az angol kormányzat nem fogadta érdemben az éppen Angliában járó magyar követet. Logikusan gondolkodva ki lehetett volna aknázni, ha egyszer Wolsey valóban pályázik a tiarára. Ha már egyszer „hozzánk jött el segítségért a magyar király követe, a hitetlenek ellen a mi segítségünket kéri, ezért nem is lehet más alkalmasabb kelölt a pápai trónusra, mint mi”. Lehetséges, hogy mire megváltozott Wolsey álláspontja a pápai jelöltséget illet en – a francia királynak a konklávé-beli szavazók mozgósításáról szóló hírek hatására –, valamikor december 24-ét megelőzően, elképzelhet , hogy 23-án, akkorra már Balbi elindult visszafelé. December 26-án ugyanis már Doverban találjuk. Mégis, úgy találom, a fenti, december 24-i jelentésben benne rejlik az is, hogy Wolsey a keresztes hadjárat eszközét is beveti, hiszen úgy fogalmaz, hogy ha t választják meg, mindent megtesz, hogy kieszközölje Károly római császárrá koronázását, majd mindkét fejedelemmel – Károllyal és Henrikkel – együtt keresztes expedíciót vezet a hitetlenek ellen. Végül is ott van Wolsey politikájában Balbi missziójának az eredménye. Ha nem is látványosan, de valamilyen hatást gyakorolhatott az angol politikára a magyar segélykérés és Nándorfehérvár eleste, ha csak annyit is, hogy most mindinkább ki lehet használni a pápaválasztásban a keresztes út kártyát. Innent l kezdve az angol diplomáciában is rájönnek, mit mulasztottak el azzal, hogy nem álltak rá jobban a keresztes expedíció ügyére, mennyit segíthet az európai politikájuknak. A király innent l kezdve nem mulasztja el felemlíteni, hogy lesz a kereszt ügyének elhivatott vezetője.⁵¹⁷ Tudjuk, Magyarország is rendkívül fontosnak tartotta, ki lesz az új pápa, a konklávé eredményét a helyszínen várta a magyar követ is.⁵¹⁸

Balbi utolsó rendelkezésünkre álló levelét már útban visszafelé, Doverb l írta 1521. december 26-án.⁵¹⁹ [Kép VII/13.] Éppen találkozott a magyar és a lengyel király közösen indított futárával, aki leveleket vitt VIII. Henrik királynak, s már a t lük kapott információk alapján fordult újfent Wolsey kancellárhoz. (Zsigmond lengyel király követér l nem tudunk, lehetséges, hogy az érkező futárt Lajos indította, közös Jagelló-érdekeket képviselve nagybátyja hallgatólagos hozzájárulásával. Néhány hónappal kés bb, 1522 szeptemberben már valóban járt lengyel követ Angliában, Jan Dantyszek (Johanes Dantiscus), aki azonban más ügyben járt közben VIII. Henriknél és Wolsey-nál: azt kérte, Anglia vonja meg támogatását a Német Lovagrendt l. Volt ugyan „török” vonatkozása is a misszióknak, amelynek így köze lehet az 1521 decemberi követséghez: Dantyszek azzal érvelt, csak akkor tud Lengyelország teljes erejével a pogány ellen fellépni, ha megszabadul a teutonok háborús fenyegetését l.⁵²⁰) Balbi fenti leveléb l tudjuk, a bíboros ígéretet tett, hogy legalább levélben fordul Magyarország megsegítése érdekében az európai fejedelmekhez – Balbi arra kérte, hogy maga és VIII. Henrik is írjon királyának, illetve forduljon levélben különösképpen a Habsburg-házon belül nagy tekintéllyel bíró hercegn höz, Szavojai Margithoz, valamint Károlyhoz és Ferdinándhoz. Doverben még mindig a legátus döntését várja.⁵²¹ (A császár

⁵¹⁷ „[...] que omnia manifeste equitabuntur, si ipse eligatur, qui nihil plus curare debeat, quam imponere coronam imperialem in capite Maiestatis V. et exaltare regem suum, et intendere primo expeditionibus ipse personaliter sequeretur ambas maiestates”: Mon. Habs. II/1. n. 162. p. 523.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1892.; Bradford, Correspondence, 26.

⁵¹⁸ John Clerk jelentése Wolsey-nak: 1522. jan. 4.: BL Cotton MS Vitellius B. V. 1.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1932.

⁵¹⁹ Dover, 1521. dec. 26. Balbi levele Wolsey-hoz: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64.; Simonyi, Okmánytár, I. 67–69.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1900. 812. Ortway ismeri, de tévesen aug. 20-ára datálja, mintha odafelé menet írta volna a péppost. Ortway, Pozsony, III. 227.; Regeszta: Sommer, Balbus, I. 594.

⁵²⁰ Jasnowski, England and Poland, 8.; Władysław Pociecha: „Dantyszek Jan (1485-1548)”, *Polski Słownik Biograficzny*. Tom. I-XLVIII. Kraków, 1935-2013. Tom. IV. Red. Jerzy Chwalczewski – Ignacy D browski. 424–430. 426.

⁵²¹ „[...] expectabo jussionem et mandatum Dominationis Vestrae [...] supplico, ut literas Regis Angliae et eciam eiusdem ad Reges meos mihi dignetur quam ociissime transmittere, insuper Literas Reverendissimae

n vérehez kifejezetten azért fordult, mert már a calais-i tárgyalások során volt a felek között az, aki leginkább óhajtotta a békét.⁵²²) A magyar követ leveléből csalódottság olvasható ki: „folyvást a külföldi segély után fáradozott, most egészen kétségbe van esve, s nem tudja, mitév legyen”. Országá mély, kilátástalan helyzetbe került, az a hír járja, hogy a szultán a jövő év tavaszán újabb hadjáratot indít. Nagy-Lengyelországot a magyarországi támadással egy időben lerohanták a tatárok, súlyos pusztítást vittek végbe s csak november 1-jén vonultak vissza a törzsterületeikre. Balbi közli, hogy az ország a végső kétségbeesésbe süllyedt, saját erejéből már csak nagyon kis ideig tudja megvédeni vagy fenntartani magát, tavasszal a török minden ázsiai és európai haderejével támadásra készül, nem csupán a végek, hanem az ország szíve ellen, mégis magára van hagyatva. Még ekkor is, újra Wolsey-hoz folyamodik, hogy járjon közben a békéért a fejedelmek között. Méltatja a kardinális éleslátását, egyedülálló bölcsességét, béketeremtő képességét a keresztény respublicában. Megpróbál a bíboros hiúságára is hatni. Szinte teljesen feladja a reményt, hogy Magyarországot fel lehet menteni.⁵²³ Végső kicsengése levelének az, hogy nem kapott biztató választ sem Wolsey kancellártól, sem VIII. Henrik től, a fejedelmek láthatóan nem tördtek a magyar segélykéréssel, elhanyagolták a kereszténység védelmét.⁵²⁴ A visszafelé tartó magyar követről beszámolva a brüsszeli velencei követ, Contarini azt írta január 22-én, hogy a magyar követ visszatért Angliából, de nem volt képes segítséget szerezni, s jöllehet a birodalom ígért segélyt, azoknak a csapatoknak a felét, amelyeket a Romzugra Wormsban megszavaztak, de ennek egyelőre semmi nyoma sincs.⁵²⁵ Februárban a Signoria londoni követe, Antonio Surian megerősítette, hogy csak annyit válaszolt a magyar követnek Wolsey, hogy Magyarországot is beveszik a ligába, s ezzel a Birodalommal szövetségben jobb esélyei lesznek a segélyekre.⁵²⁶ Ezt erősítik meg a birodalmi angol követek is: a visszafelé tartó magyar követnek azt ígérték, hogy a Birodalom fog majd segélyt adni, hiszen e célra már megszavaztak pénzt a Reichstagban.⁵²⁷ Kézzfelfogható támogatást azonban nem kapott Magyarország.

Sajnos azonban az a levél, amit a Balbival Doverben találkozó követek vittek Londonba, nincs meg, tehát pontosan nem tudjuk, mi állt benne, pedig érdekes lenne, mit írhatott nagyjából december elején vagy közepén II. Lajos ismételt Angliába. Annyit sejthetünk, a két ország királya újfent segítségért fordult VIII. Henrikhez. Lajos levele már a novemberi, Erzsébet-napra hirdetett országgyűlés, s esetleges puhatolózások,

Dominationis Vestrae ad Caesarem, Dominam Margaretam et Principem Ferdinandum.” BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64.

⁵²² Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 1603., 1679., 1766., Mon. Habsb. II/1. n. 136. p. 441. Wolsey hálálkodott is neki, hogy meköorra erőfeszítéseket tesz, hogy a császárt megegyezésre bírja. Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1696.

⁵²³ „Cum aliquantum itineris processissem, presto mihi fuit tabellarius cum literis a Serenissimo Rege Hungariae et rursus aliis a Rege Poloniae ad me datis, summa rerum Hungaricarum haec erat. Regnum illud ad extremam desperationem redactum propriis opibus nec ad exiguum temporis aut defendi aut sustineri posse, Thurcum autem primo adventante vere cum omnibus copiis ex Asia et Europa conflatis iam non fines sed viscera et praecordia Hungariae invasurum, et nisi a Bohemis et Germanis tempestive succurratur in suam potestatem quod reliquum est paruo negotio redacturum. Ex Polonia autem scribitur Tartaros [...] magna Polonia nuncupatur maximo equitatu fuisse aggressos. [...] haec illud accedit quod video Reverendissimam Dominationem Vestram pro sua singulari sapiencia et in rempublicam Christianam pietate eo omnes conatus accionesque convertere ut induciis inter Caesarem et Gallum interpositis, in communi Religioni periclitanti consulatur, nec video cur si tadeo mihi illius Principis congressus fugiendus, cum quo forte paulo post aliqua concordia et pacificacio inibitur”: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64.

⁵²⁴ „Illud vero perniciosissimum erit, in quo si quae est spes reliqua rei Hungaricae sublevandae et non alibi est constituta, aut omnino negligatur, aut serius accedat quam praesens necessitas postulat [...]” uo.

⁵²⁵ Calendar Venice, III. 395.

⁵²⁶ 1522. feb. 3.: Calendar Venice, III. n. 403.; Sanuto, XXXIII. 45.

⁵²⁷ „[...] themporor shalbe compelled to assyst that realme with a good parte granted by many of thastates of Almayne”: Brüsszel, 1522. jan. 22.: Trident: BL Cotton MS Galba B. VII 227.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1978.

esélylatolgatások után íródhatott. Mindennek ellenére Balbi nem szólt arról, hogy mi lesz, ha nem nyújtanak segítséget, nem vetette fel a törökkel való béke lehet ségét, annak ellenére sem, hogy arról is hírt kaphatott, hogy mit döntött a diéta, vagy, hogy Szapolyai id közben már Havasalföldön készül a törökkel újra összecsapni. Ezzel összhangban áll a birodalmi velencei követ december 17-i jelentése, mely szerint a császár is újabb híreket kapott Magyarországról – valószínű leg ugyanabban az id ben, december elején.⁵²⁸ Lehetséges, hogy az újabb levél már beszámolt Lajos azon félelmér l, hogy Budát is megtámadhatja a török, amint azt a feltehet en a Doverbe érkezett követ megbízása után néhány nappal meg is írta Zsigmondnak, jelezvén azt is, a török bevonult Havasalföldre.⁵²⁹

A császár tarthatott attól is, hogy a magyar követ elmegy Párizsba is, és Ferenc király kihasználja a lehet séget, és karolja fel II. Lajost. A kérdéshez hozzátartozik, hogy tudunk arról, 1521 nyarán már a Valois-uralkodó követet (Clément Champion) küldött II. Lajoshoz, és felvette a kapcsolatot a Jagellókkal. Még a török hadjáratot megelőzően próbált puhatolózni a Jagellóknál V. Károllyal szemben.⁵³⁰ (Zsigmonddal a Valois-k már 1520 óta közeledtek egymáshoz, a lengyel király is megpróbált kitörni az egyre nyomasztóbb Habsburg-túlsúlyból, és 1520 áprilisában Párizsba küldte Hieronymus Łaskit.⁵³¹) Egyébként már 1521. november 19-én l rendelkezésünkre áll I. Ferenc kancellárjának, Antoine Du Pratnak Calais-ba írott levele, amelyben beszámol arról, eljutottak hozzá a magyar követ, „levelei és számai”, feltehet en a török sereg pusztításáról, s kifejezi, hogy a Magyarországgal való barátság igen hasznos lenne számára, s is tudna viszont-támogatást nyújtani a magyar királynak.⁵³² Balbi Du Prat titkára révén már Calais-ban megismerhette a Valois-álláspontot is. A prépost leveléb l kiderül, kétségek között tépel dik, hogy a szembenálló felek között szövetségesei ellenfelét is felkeresse-e. Mi szól amellett, hogy a császárt keresse fel újra, vagy Franciaországba utazzon. Melyik mellett szólnak súlyosabb érvek? Mégis, a nehézségek súlya alatt nem tehet mást, meg kell ragadnia ezt a lehet séget is, hiszen uralkodója ugyanúgy felhatalmazta és megbízta, hogy a francia királyt is felkeresse. Azzal is hatni kívánt a Valois-uralkodóra, hogy királya közös rokonságát emlegeti fel, s úgy gondolja, talán nem lesz elutasításban része. Tudjuk, Balbi december végén Doverb l éppen Calais-n keresztül Franciaországba készült, s csak akkor állt el ett l, amikor meghallotta az angol kiköt ben a birodalmi követt l, hogy a francia király nincs Párizsban. Igaz, Balbi nem sok reményt f zött a francia királlyal való tárgyalásokhoz, úgy vélte, csak az idejét vesztegeti, miközben Magyarország megmentésén kellene ügyködni. Ugyanakkor panaszkodott Wolsey bíborosnak, hogy „a császár ez ideig semmiféle segílyt nem küldött”. Nyilván sem a császár, sem Wolsey sem akarta, hogy a Valois-k kerüljenek ki ebb l a helyzetb l úgy, mint Magyarország megment i, a kereszténység bajnokai, s így közelebb kerüljenek szövetségesükhöz, a pápához.⁵³³

⁵²⁸ Calendar Venice, III. n. 377.

⁵²⁹ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 988.; Lajos levele Zsigmondnak, 1521. dec. 27.: AT V. n. 441.

⁵³⁰ Bourilly, Antonio Rincon, 65.; Georges Salles: „Un traite au XVIe siècle”, *Revue des questions historiques* [Nouvelle Série] 24 (1900) 41–77. 49.; BNF Français 2971. f. 96. 2932. f. 188. 2933.

⁵³¹ AT V. n. 199.; Ursu, Politique Orientale, 21. A kapcsolatfelvétel már 1519 tavaszán történt, amikor Zsigmond (és rajta keresztül Lajos cseh király) válkasztói szavazatát akarta Ferenc király megszerezni. Antoine de Bussy-Lamet, Plessis-Saint-Just bárója és Jehan de Langheac követsége: Journal Jean de Barrillon, II. 117–118.; Ursu, Politique Orientale, 14–17.; Bourilly, Antonio Rincon, 65.

⁵³² Amiens, 1522. jan. 22.: „[...] j’ay veu ce que vous m’avez escript en chiffres et entendu ce que l’ambassadeur de Hongrie vous a dit, que sont toutes bonnes choses et avez très bien faict d’avoir prins avec luy amitié, car j’espère qu’elle prouffitera et que on se pourra ayder de luy, comme je vous diray”: Journal Jean de Barrillon, II. 326.

⁵³³ „[...] quae res ad alias rationes meas accumulata ut animo ambigam sit ne mihi ad Caesarem iter per Galliam faciendum nec ne, utrique trahor diverse, nam si negligam Legationem Gallicam non satisfaciam illius Principes mandatis, a quo iussus sum implorandi auxilii gracia, eque Gallum ut Caesaream et maiestatem Regis Angliae adire, vereorque ne mihi in Hungariam redeunti obiciatur quasi per me steterit quominus suppecias a Gallis

Az, hogy a követ mégis Franciaországba mehet, továbbra is aggodalommal töltötte el Angliát és a Habsburgokat, akkor is, amikor Balbi december végén újra partra szállt Calaisban. Január elején, Balbi visszafelé tartó útján Spinelli angol követnek sikerül információt szereznie a magyar követ leveleiről – ha nem is szerezte meg azokat vagy nyert azokba betekintést – illetve a császár és Szavojai Margit hozzá intézett leveleiről, „egy szavahiher ember útján”, de azok nem tartalmaztak semmi veszélyeset: „olyasmit, amit gondolhattak”, s annak az ellenkezőt igazolta, amit ő tartottak. Nyilván Wolsey azokra volt kíváncsi, amiket a magyar követ a francia királynak írt. Különösen izgatták azok a levelek, amelyeket Jan Hannaerttel, V. Károly franciaországi követével váltott. Attól tartott – ahogyan, mint látjuk, maga a császár is – hogy a Birodalom párizsi követe esetleg közvetíthet Balbi részére a Valoisk-felé. Mindenesetre Balbi igencsak megorrolt a birodalmi és angol követek szívós kérdés-sködéséért, és nem árulta el, írt-e levelet Hannaertnek. Hannaert maga sem árulta el ezt az angol követeknek („John Hannart had denyed to have wrytten unto the ambassador of hongarye”). A birodalmi kancellár is látni kívánta Balbi levelei, bele is tekinthetett („the Chaunceler hath gyffyn us knowledge to have seen the sayd ambassadors answer”), de Wolsey, még arra is hajlandó volt, hogy kémek útján fürkészsze ki a leveleket.⁵³⁴ Az angol követek panaszkodtak a követ „igaztalan viselkedésére”, mert ugyan a császárhoz is fordultak, de Balbi az felszólítására sem mutatta meg a Hannaertnek írott válaszát („wherby appirethe hys untrue demeanor therein desirynge us as of our selff to make instance unto themperor that he myghte be cawsed to shewe the seyd ambassadors answer”). Végül az angol követek, Spinelli és Wingfield arra jutottak, Balbi „valószínűleg nem írt levelet” Hannartnak („lykellyst not to have [written]”).⁵³⁵ A császár maga is attól tartott, Balbi a franciákkal veszi fel a kapcsolatot, kissé nyugtalankodva írta angliai követének január 10-én, hogy mióta partra szállt, nem tudják, hová lett, s csak annyit tud róla, hogy írt Hannaertnek Párizsba, hogy oda megy, s véghezviszi küldetését.⁵³⁶ A Tudor kémek calais-i partraszállása után egészen Genttől követték a magyar követet, több héten át, s megpróbálták megtudni, kivel s mit tárgyal, kinek ír levelet. Ennyire fontos volt II. Lajos követe Anglia nagyhatalmú kancellárjának.

A szakirodalomban felmerült, hogy Balbi már 1521 végén hazatérve, a török elleni félelmében elhagyta az országot.⁵³⁷ Ez igazából Knauztól származik, aki azonban nem támasztja alá állítását, s nem is indokolja, miért.⁵³⁸ Látjuk, ha Balbi még december végén Angliában, majd januárban 1522-ben Németalföldön volt, ez nem történhetett így. Lehetséges, hogy 1522 folyamán valóban eltávozott Magyarországról, de szerintünk korántsem a töröktől való félelmében. Gerhard Rill is azon a véleményen van, hogy a török

habuerim et forte Rex Galliae ita comminiscetur se siquis modo admonuisset eum inter has quibus urgetur difficultates, auxilium tamen contra fidei hostes Regi propinquo et consanguineo nulla ratione fuisse recusaturum. [...] postquam Calizium transmisero, si comperiam Regem Galliae non procul abesse, et citra Pariseorum Sequanam in aliqua Belgica Civitate commorari eo recta tendam, [...] et biduo aut triduo ad munus mihi demandatum obeundum absumpto, ibidem tam diu commoraturus, [...] His conscriptis appulit orator Caesaris, ex quo accepi Regem Galliarum degere ultra Pariseos et adhuc ut fertur remotius profecturum, unde deliberavi itinere Gallico dilato et omnino praetermisso recta ad Caesarem redire.” BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64.; Simonyi, Okmánytár, I. 68.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1900. 812.

⁵³⁴ „[...] nothyng that way wrytten to the ambassador of ungrya, and by him, of such contete as was thought whereunto and alleged the answer made by the sayd ambassador veryfied the contrarye whche by credyble parsonnes hade ben sen”: 1522.jan. 22.: BL Cotton MS Galba B. VIII/227.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1978.

⁵³⁵ Gent: 1522. jan. 4.: PRO SP 1/23 f. 242.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1933.; Simonyi, Okmánytár, II. 37–38.

⁵³⁶ CSP Spain, Suppl., II. 23.; HHStA England Korrespondenz f. 2.

⁵³⁷ Fedeles, A pécsi székeskáptalan, 322.

⁵³⁸ Knauz, Balbi, 417.

veszély miatt távozott, de nem állítja, hogy 1521-ben.⁵³⁹ Köblös is úgy fogalmaz, 1521-ben távozik, de úgy fogalmaz, hogy „legalábbis Oláh Miklós visszaemlékezése tanúsítja így”, mivel pozsonyi prépostságát Szel i Acél Ferencnek adta bérbe.⁵⁴⁰ Valóban rendelkezésünkre áll egy Oláh Miklós-féle visszaemlékezés, ezt vehette alapul Knauz is.⁵⁴¹ Ábel Jen is erre megy vissza, s azt állítja, Balbi csak azért jön vissza, hogy megtegye az el készületeket s a törökt l való félelmében távozzon.⁵⁴² Balbi mai osztrák monográfusa már pontosabb, bár az angliai-németalföldi követjelentéseket sem ismeri. Sommer szerint nem tudjuk, hogy a prépost pontosan mikor tért vissza Magyarországra.⁵⁴³ Nyilván jelentett útjáról a királynak és feltehetően Szatmári érseknek is, de a legközelebbi alkalom, amikor felbukkan, 1522. július 23., amikor Bécsújhelyt már Ferdinánd f herceg alsó-ausztriai hercegi ítél székének az elnöke. Ha január elején indult vissza Calais-b l, akár a hó végén Magyarországon lehetett, és II. Lajos elé tárhatta mit végzett missziója során. Ha sietett volna, december 26-án útra kelve még odaérhetett volna a királyi pár lakodalmára január 13-ára Budára.⁵⁴⁴ Valamiért azonban nem tette, vagy nem sietett. Tudjuk ugyanis hogy a visszafelé utazó követ január 22-én még Brüsszelben volt,⁵⁴⁵ s t, február 3-án sem hagyta még el Németalföldet.⁵⁴⁶ Tehát nem ért oda a lakodalomra, de ez után fogadhatta a király Magyarországon, hiszen február végén II. Lajos még Budán volt, s csak utóbb, március elején utazott el Csehországba.⁵⁴⁷ 1522-ben viszont Balbi már nem volt ott a birodalmi gy lésre küldött követségben, Istvánffy ebben téved.⁵⁴⁸ További információt adhat Balbi missziójára nézve, hogy közvetett adatunk van arra, hogy a visszatér követ jelentése után, 1522 februárjában II. Lajos levelet írt Anglia királyának. Poupet de Lachaulx angliai császári követ jelentette 1522. március 10-én Londonból, hogy „továbbította azokat a leveleket Magyarországról” VIII. Henriknek és Aragóniai Katalin királynének, amelyeket V. Károly rábízott.⁵⁴⁹ (Sajnos nem ismerjük azoknak a tartalmát, amelyet három nappal kés bb, ezekre válaszul írt az angol uralkodó Magyarország királyának.) Annyit tudhatunk, hogy nemcsak Lajos, Habsburg Mária is írt Henriknek. Lachaulx ugyanakkor beszámolt arról, még nem kapott választ Aragóniai Katalintól a neki küldött levelekre.⁵⁵⁰ Ugyanakkor fordulhatott újfent a magyar király a császárhoz is, mert ugyancsak március 10-én V. Károly azt írta angliai követének, hogy a birodalmi segílyt nem fordíthatjuk egy itáliai hadjáratra, ahogy az angolok remélik, mivel Magyarországon nagy a szükség, és megígérte Magyarország királyának, hogy Nürnbergben rendi gy lést tart, ahol a rendek meg fogják szavazni, hogy „a segílyt Magyarország és a Birodalom megsegítésére fordítsuk a török ellenében”.⁵⁵¹ Ugyanakkor, a császár megpróbálkozott immár a török veszély miatt azzal, hogy egyezsége jusson a franciákkal. Egy ilyen tartalmú követutasítást küldött ugyanis angliai követeinek 1522. február 26-án.⁵⁵² Ha nem is volt kézzelfogható Károlynak a béke iránti szándéka, mégis valamilyen hatással voltak rá a török el renyomulásáról szóló hírek, vagy az, hogy Magyarország esetleg t

⁵³⁹ „In questo periodo tuttavia il B., preoccupato del pericolo turco, aveva già deciso di abbandonare l'Ungheria”: Rill, Fürst und Hof, 372.

⁵⁴⁰ Köblös, Az egyházi középréteg, 444.

⁵⁴¹ DF 228 274 Que ego Strigoniensis in negocio praepositura Pisoniensis memini, haec sunt. keltezelen Köblös, Az egyházi középréteg, 467. „[...] territut a Thurcis et putans totum regnum periturum, relicto hic in praepositura homine suo, una cum rebus suis suffugit in Austriam”: Knauz, Balbi, 348–49.

⁵⁴² Ábel, Magyarországi humanisták, 37.

⁵⁴³ Korrespondenz Ferdinands I., I. n. 18.; Sommer, Balbus, I. 39.

⁵⁴⁴ C. Tóth, A királyi pár, 85.; Szabó, Küzdelmeink, 174.

⁵⁴⁵ Calendar Venice, III. n. 395.

⁵⁴⁶ Calendar Venice, II. n. 405.

⁵⁴⁷ Helytartói oklt. n. 12.; C. Tóth, A királyi pár, 86.

⁵⁴⁸ Istvánffy, VII. k. 184.

⁵⁴⁹ CSP Spain, Suppl., II. 74.; HHStA Belgien P.A. f. 2.

⁵⁵⁰ CSP Spain, Suppl., II. 86.

⁵⁵¹ CSP Spain, Suppl., II. 77.

⁵⁵² CSP Spain, Suppl., II. 61.

megkerülve egyezik meg a Valois-kkal.⁵⁵³ Ha sokat nem is profitált tehát az ország Balbi követségéből, annyit mindenestre elért, hogy a viszálykodó felek közelebb kerültek a békéhez.

Még egy forrásunk van, amelyben reméltük, újabb adatokhoz juthatunk Balbi követségét illetően. Már Ferdinánd megbízottjaként és gurki püspökként járt 1523-ban követségben VI. Adorján pápánál, s a szentatya előtt tett oratiójában végigkísérte a török veszedelem minden mozzanatát Nándorfehérvár elestétől Rodosz hódoltatásáig.⁵⁵⁴ Szól ugyan a török elrenyomulásáról, mi több, arról is, Krajna, Isztria és maga Itália, Friaulgrófsága is veszélyben van, de sem a magyar udvarban folyt esetleges török tárgyalásokról, sem a császárhoz és Anglia bíborosához tett követségéről nem szolgál információkkal. A „török ajánlatra”, annak megváltozott feltételeire legfeljebb azon mozzanata utalhat, amely azon módról szól, ahogyan békét akart a Porta, s annak álnokságát, csalárdságát emeli ki („sua perfidia, fraude dum pacem velit”). Ez azonban túlságosan is általános és semmitmondó, hogy hasznát vegyük.⁵⁵⁵

Még egy olyan forrás van, ami segíthet jelen munkánkban. A British Library Kézirattára riz egy jelentést a magyarországi török hódításról. A British Library kéziratári katalógusa ugyan 1521-re datálja, mivel leginkább Nándorfehérvár ostromáról esik benne szó, de mivel már a mohácsi csata is szóba kerül, legkorábban 1526-ra keltezhetjük. Egy, feltehetően római követi zárójelentésnek a része, amely összefoglalja a Magyarországot érintő eseményeket 1521-től.⁵⁵⁶ [Kép VII/14.] Igen pontos értesülésekkel bír, különösen az 1521-es hadjárat tekintetében: Bálai bég felvonulásától kezdve, az oszmánok egyes tartományainak a csapatainak és a kisebb szerémségi portyákon át az egyes erődök, mint Szalánkemén ostromáig és a Száván való hídverésig sok fontos részletet közöl. A belgrádi ostromról is meglehetősen precíz értesülései vannak: beszámolt az ostromszerekről és a bombardáktól kezdve a falak aláaknázásán át a török folyami flotillájáig. Érdekes azért megvizsgálni, mit mond ez a forrás a Belgrád elleni felvonulást megelőzően, mi történt magyar-török viszonylatban 1521 elején. A jelentés úgy szól, a szultán, az apja halála után a

⁵⁵³ 1522 októberében már Ferdinánd követe Magyarországon és Lengyelországban, közvetít a teutonokkal. Rill, Fürst und Hof, 252.

⁵⁵⁴ 1523. márc. 23.: *Oratio reverendi in Christo [...] Hieronymi Balbi Episcopi Gurcen [...] . una cum illustriss. Petro a Cordoba eius collega coram Adriano VI. Pont. Max., Sommer, Balbus, Hieronymus, I. 566–578.*

⁵⁵⁵ „Et nunc licet aerario tot bellicis oneribus exhausto, Carniae tamen Austriae limites, unde Turcis ad forum Iulium et reliquam Italiam iter expeditissimum patet [...] ut proximo biennio efferatae illae bestiae in Pannonia inferiori Taurinum (vulgus Belgradum vocitat) id est totius Christianitatis munimentum et propugnaculum, quasi per assiduas caedes et vulnera debilitates, tamquam immanem et indomitum hostem amplius sustinere nequeuntibus”: Sommer, Balbus, I. 575.

⁵⁵⁶ „[...] ubi Balibekus satrape Bozne superato Zawo ...copias que in hungariam traiecit vastata magna parte regionis [...] Zawam ponte iungit [...] extra iactum bombardarum supra NandorAlbam [...] ex alia parte satrapes Epyri, Servie et Macedonie vir disciplina militari omnium satraparum facile princeps autem Sabacz in ripa Zawi, amnis et navigabilis [...] certio post que obsederat die. [...] cum machinis cum maximum militum irruptionibus expugnat, cessit ad unum qui intus erat [...] princeps turcorum [...] NandorAlbam prima Iulii obsidione cingit, partem vero copiarum per pontem Zawy traiecit in Syrmium [...] machinis longioribus muro arcis quateret et auxilium Hungarorum obsessis adimeret, constraverat item utrum fluvium classis unde cum tormentis [...] non minus urgebantur obsessi, [...] omnia in arcem iaciebantur [...] ingentibus ambulatoriis turribus propugnatores menium saciabantur et deturbabantur [...] et lapide quadrato munite fosse non admittebant proinde ex parte Zawy arcis cuniculis [...] pulvere est bombardico [...] magna parte demoluntur.” BL Cotton MS Nero B. XI f. 72. A forrás a Cotton család gyűjteményében bukkan fel a 17. században, Coningtonban. Nézetünk szerint nem angol követjelentés, nem is angliai megbízású, Londonba küldött itáliai jelentés, hanem egy a térség politikai viszonyait részletesen ismerő, és ott érdekelt hatalom – elképzelhetjük, hogy Velence – római követének – melyekkel az angolok hagyományosan jó kapcsolatot ápoltak a Tudor-korban, az angol követ számára lemásolt vagy kivonatolt híradásai, egybefoglalva. Egykorúnak, 1526-osnak tartja Ellis, s részleteket közöl belőle. Ellis, Original letters, Ser. 2. Vol. II. 346.

palota egyik legmagasabb rangú tisztvisel jét küldte követként a magyar királyhoz, hogy üdvözlje, feltehet en azért, mert nagykorúsítva a trónra lépett, s azért, hogy a „jó barátságban” – „bona amicitia”, ami a diplomácia nyelvén jelenthet békeegyezményt is – „éljenek egymással”. Ezt azonban csalárd módon csak tette, azon nyomban hadat indított ellene.⁵⁵⁷

1521 szén a törökkel való béke kérdése, ha tavasszal egyáltalán ténylegesen felvet dhetett, nem merülhet fel, s t, irreális ábránd. Lajos a lengyel királynak írott levele azonban eldönti a kérdést, az ország nem hogy nincs alkupozícióban most már, hogy akár fegyverszünetet kössön, hanem magát sem képes megvédeni. „Országunk most nyitva áll a törökök el tt vízen és szárazon, és sohasem lehet boldog és nyugodt, míg Nándorfehérvár és Szabács az ellenség kezén maradt”.⁵⁵⁸

II. Lajos egy VII. Kelemen pápának írott 1524 eleji levelében írta le el ször az 1521-es török követjárás egész történetét, igen részletesen. (A levelet angliai másolatból is ismerjük, melyet nem meglep módon Wolsey bíboros kancelláriája beszerzett.)⁵⁵⁹ A levélnek az a részlete kiemelend , mely szerint II. Lajos már 1521-ben békét kötött volna, ha a pápa nem áskálódott volna a tárgyalások ellen: most nem volna ilyen szorongatott helyzetben, ha néhány év el tt elfogadja Szülejmán békeajánlatát, melyet X. Leo tanácsára visszautasított”.⁵⁶⁰ Az nem tagadható tehát, hogy békeajánlat létezett, és olyan volt, amely a király számára megfontolandó volt. A király azt írta, valóban érkezett török követ, akit hónapokig visszatartott, de nem mondta ki feketén-fehéren, hogy a béke mit tartalmazott volna, hanem kissé homályosan arra utal, hogy a török a készségesen, tiszteletteljes jószomszédi viszonyt ajánlott fel. Ezt azonban a pápa tanácsára megvetéssel visszautasították („nisi oblatas a turcis inducias aspernatus”), de ezzel nagy kárt és veszteséget okoztak az országnak.⁵⁶¹ Ezt a mozzanatot mindeközéig nem ismertük, nem rendelkezünk olyan forrással, amely szerint II. Lajos az 1521-es ajánlatot visszautasította volna. Ha a kifejezésb l indulunk ki, talán nem zárható ki, hogy a „megvetés” tárgya maga az ajánlat milyensége, esetleg elfogadhatatlansága, az adófizetés. A király id t akart nyerni. Vagy azért, mert ki akarta kérni az 1519-es békéhez hasonló feltételeket illet en a keresztény fejedelmek véleményét, vagy pedig azért, mert újabb feltételek is járultak a régiekhez. Szerintem ez el bbi a valószínűbb. Az, hogy „nagy veszélyt vállaltak, azzal, hogy nem fogadták el a békét”, azt jelentheti, hogy kedvez ajánlatot tettek a törökök, vélhetően legolyat, amit el lehet fogadni, mint 1519-ben. (Ezen kívül arra is rámutat a király, igaz három év távlatából, hogy a

⁵⁵⁷ „[...] soli[man] imperium paternum adeptus [...] unum ex purpuratis stabuli sui prefectum mittit ad serenissimum Regem Ludouicum de nouo successu et exaltatione sua gratulatum simulam se bona amicitia cum eo viuere velle [...] cum nihil minus in mente habere classem enim quam pater quinquennio continuo ad invadendam Hungariam ornauerat ingenia que bellica, quibus iam gent ea abunde munita est copias que; secundo post oratorem suum mense ex Bizantio adversus hungariam anno 1521 monit”. BL Cotton MS Nero B. XI f. 72.

⁵⁵⁸ AT VII. n. 73.

⁵⁵⁹ 1524. feb. 4.: BL Cotton MS Vespasian I. fos. 13–14. Kiadva Theiner, Vetera monumenta, II. n. 824.; Artner, Magyarország, n. 131.; Documente II/3. n. 337. A DF-ben csak a császárnak írott, ugyanakkor keltezett levél van meg: DF 276 061. Angliai másolat: BL Cotton MS Vespasian I. fos. 14–15.

⁵⁶⁰ Fraknói, Szent-szék, II. 340.

⁵⁶¹ „Tyrannus, statim post sui patris interitum, misso ad me Oratore, pacem ultro et bonae vicinitatis offerebat officia, quae ego Sanctissimi domini Leonis Pont. secutus consilium, ac generalis expeditionis, quam eius Sanctitas futuram pollicebatur, allectus fiducia, cum magno meorum Regnorum detrimento et iactura, contemsi et repudiavi [...] Oratorem Thurcarum pluribus mensibus suspensum et ancipitem teneo, offensi et irritati Belgradum et alias arces meas propugnacula Christianitatis expugnant, atque hoc triennio clade et vastitate in mea Regna sunt debachati”: BL Cotton MS Vespasian F. I. fos. 13–14.

török csalárd fortéllyal hálózta be, és már el re háborúra készült, hiszen az eredetileg Ázsiában bevetendő seregét már eleve Magyarország ellen szerelte fel.⁵⁶²⁾

Az általunk vizsgált, s mindeztáig a kutatás látóterébe be nem került nyugati követjelentések és egyéb források terén nem találtunk olyat, amely konkrétan el relépést jelentene az ún. „szülejmáni ajánlat” kutatásában, s ténylegesen érdemben közölne bármit az 1521-es béketárgyalásokról. II. Lajos fenti levelének a végs kicsengése az, hogy semmi konkrétumot nem mond, s t, akár két ellenkez nézetet is lehet igazolni vele. Ezért kell a továbbiakban is olyan közvetett forrásokat keresni – például külföldi, mantovai, spanyol, firenzei, rodoszi stb. jelentéseket, amelyek tovább segíthetnek a kérdés eldöntésében.

A lengyel forrásokat tekintve, az Acta Tomiciana által közölt források között igen sz kös az 1521 nyara el tti levelezés II. Lajos és I. Zsigmond között – a magyar királynak az évb l az els levelét július 12-ér l ismerjük.⁵⁶³ A török támadásról is kés n, július 1. el tt jutottak el információk Zsigmondhoz. A lengyel király a támadásról els ként Moldvából értesült.⁵⁶⁴ A lengyel források alapján nem tudunk arról, hogy Lajos „saját” követet küldött volna, a hazatér Maciej Drzewicki boroszlói püspök viszi a hírt.⁵⁶⁵ Zsigmond össze is hívta a haditanácsot,⁵⁶⁶ de Lajoshoz írt levele is csak július 16-ról ismert – ám itt sincs említés török békér l.⁵⁶⁷ Úgy véljük, egy esetleges békeajánlat miatt az év els hat hónapjában Lajos megosztotta volna a „török ügyet” Jagelló-nagybátyjával, annál is inkább, mert július közepét l már megszáporodnak közöttük a levelek.⁵⁶⁸

Úgy ítélem meg, ha a békeajánlat tartalmazott volna új feltételeket, adófizetést és szabad átvonulást, akkor az általunk vizsgált, és a nemzetközi diplomáciában igen jól értesültnek, megbízhatónak, jól informátnak számító követek jelentései érintették volna e nem csekély súlyú, s Európa hatalmi rendszerében dönt változásokat el idéz mozzanatot. Amit találtunk, azok az adatok azt er sítik meg, hogy Szülejmán 1520-ban az 1519-es régi békét kívánta megújítani – s ezt így tudták az európai politikai élet képvisel i is. Igaz, azt is sejtették, hogy ez a békeajánlat eleve „hamis”, és a Padisah már el re eldöntötte, hogy megtámadja Magyarországot, aminek a fényében már a békeajánlat feltételeinek a vizsgálata, azok mibenlétének a megválaszolása eleve irreális. Mindazonáltal azt is meg kell említeni, hogy a vizsgált forrásainkban is vannak olyan utalások – igaz, kevésbé konkrétak –, amelyek arra mutatnak, miszerint nem elképzelhetetlen, hogy újabb, a „kereszténységre nézve káros” feltételek is felmerülhettek a béketárgyalások során. De az eddig ismertté vált források alapján nem tudjuk eldönteni, hogy ezek, – az adó és az átvonulás ügye – ténylegesen felvet dtek-e, így Fodor Pállal egyetértve azt mondhatjuk, „nem lehet azt kizárni a lehet ségek köréb l”.⁵⁶⁹ Magam leginkább Kubinyi Andrással értek egyet, aki úgy fogalmazott, hogy az 1519-es szerz dés értelmében a török elviekben engedélyt kérhetett a királytól az átvonulásra. Nem tartotta kizártnak, hogy Szülejmán fegyverszüneti ajánlata kitért erre is, és esetleg a régi béke ugyanazon feltételekkel való megújítása *mellett*, a régi feltételek értelmében átvonulási engedélyt kért. Tehát egy új béke megtárgyalásán kívül, a

⁵⁶² „[...] qua simulatione et arte perfidus Religionis Christianae hostis me fallere et circumvenire cogitabat: nam quum se palam Orientali expeditione implicitum, omnemque vim armorum eo se collaturum mentiretur, meis Regnis parabat exitium”: uo.

⁵⁶³ 1521. júl. 12.: A török ostromolni készül Szabácsot és Nándorfehérvárt. AT V. n. 415.; Documente II/3. n. 256.; Szerbia, n. 458.

⁵⁶⁴ AT V. n. 412.

⁵⁶⁵ Nem is a király levelér l szól, hanem „ex literis ex Hungaria”. AT V. n. 413.

⁵⁶⁶ AT V. n. 413.

⁵⁶⁷ AT V. n. 415.

⁵⁶⁸ Lajos levelei. Buda, 1521. júl. 15.: AT V. n. 417.; Documente II/3. n. 258.; Szerbia, n. 459.; Tétény, 1521. júl. 29.: hadmozdulatok, Szabács és Zimony már elesett: AT V. n. 422.; Szerbia, n. 460.

⁵⁶⁹ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 40.

még életben lév 1519-es egyezségnek érvényt szerezve megpróbált puhatolózni, hogyan fogadja II. Lajos az átengedés kérését. A két tárgyalás párhuzamosan haladhatott, *egyid ben*, egyrészt az új békér l, másrészt a régi átvonulási klauzulájáról. Az átvonulás kérése nem volt része a békeajánlatnak, arról még lehetett tárgyalni, annak a tárgyalása attól függetlenül történt. Az 1519-es egyezmény fenntartotta volna a fegyverszünetet az átvonulás esetleges meg nem adása esetén is – elviekben. Más kérdés, hogy a szultán már úgy gondolkodott, hogy ebben benne van az átvonulás er szakos kikényszerítése is. A háborúpárti magyar vezet réteg ezért ragadott meg minden szalmaszálat, és kezdett „diplomáciai szondázásba” ismét az európai hatalmakkal és ezért nem válaszolt id ben a szultán ajánlatára. A szultán meg volt gy z dve, hogy a magyar kormányzat nem egyezhet bele az átvonulásba, így eleve eldöntötte, úgy is megindul hadaival, a régi feltételekkel való béke ajánlata pedig legfeljebb csak a magyar vezetés éberségének elaltatása végett küldetett.⁵⁷⁰

⁵⁷⁰ Kubinyi, A mohácsi csata és el zményei, 162., 168.

dc_859_14

II. Kötet

VIII. Magyarország, a Török Birodalom és a Nyugat (1522-1524). Adalékok az 1524-es „szülejmáni ajánlathoz”

Magyarország és a Török Birodalom viszonyának 1521-et követő időszakának is egyfajta kulcskérdése lehet az ún. „második szülejmáni ajánlat”. E mellett nem mehetünk el anélkül, hogy ennek nemzetközi hátterét meg ne vizsgáljunk. E helyütt tehát a kiindulópont, az „apropó” Perjés Géza azon hipotézise, mely szerint 1524-ben újra járt egy másik török követ Magyarországon, akivel a magyar politikai vezetés titokban tárgyalta, s a Porta ugyancsak azokat a feltételeket szabta, mint 1521-ben adófizetést és szabad átvonulást.¹ A mai történetírás nem osztja ezt a tézist sem, a fent citált cáfolatok érvényesek erre az ún. „második” ajánlatra is. A külhoni történetírásban egyedül Alphons Lhotsky véli igazoltnak az 1524-es ajánlatot és – szerinte – a február hó végén zajlott budai tárgyalásokat. Vizsgálni fogjuk, milyen források alapján. Azt is tudni vélte, hogy maga Lajos szakította félbe a tárgyalásokat, mivel kétségesnek ítélte, hogy egyáltalán haszonnal kecsegtet-e.²

Röviden össze kell foglalnunk az 1524-es „második” ajánlat tárgyában alkotott véleményeket. Az 1521-es ajánlat új feltételeinek hipotézisét magáévá tév Szalay László szól ugyan az egyiptomi lázadásról, de újabb békeajánlatról nem.³ Az adófizetés igényét az 1521-es évben tényként közli Horváth Mihály sem tud újabb követ érkezéséről, s t, maga azt írta, Behrám császárt már 1521-ben visszaküldték Szendrőbe.⁴ A magyar történetírásban először Fraknói Vilmos, majd Főgel József vetette fel, hogy a szultán Egyiptomban lévén elfoglalva, békét kért, mivel „Ferdinánd utasította budai követét, hogy a béke ellen dolgozzék”. A mondat második fele valószínű, s valóban helyes is az a bécsi levéltári forrás, amire Főgel hivatkozik, de ez az alább részletezendő Ferdinánd-utasítás, amit követének küld, hogy a feltételezett béketárgyalások ellen lépjen fel. Azt, hogy honnan veszi, a szultán egyiptomi gondjai miatt kért békét, viszont nem közli.⁵ Főgel után nem sokkal Török Pál osztotta valamelyest a nézetet, s „lehetségesnek” tartotta, hogy a követküldés megtörtént „még egy esetben”, hivatkozva arra, hogy Horvátországból a törökök többször is szabad átmenetet kértek, de is arra a végkövetkeztetésre jut, hogy II. Lajoshoz hivatalos csatornákon keresztül békeajánlattal „bizonyos, hogy követ nem érkezett”.⁶ Káldy-Nagy Gyula részletesen elemzi Szülejmán 1521 és 1526 közötti politikáját, de 1524-es békeajánlatáról sem tud, s azt sem látja igazoltnak, amire Perjés épít, hogy az Oszmán Birodalom a szíriai és egyiptomi lázadások miatt hajlott volna a békére.⁷ Egyiptomban Ibrahim nagyvezír 1524 tavaszán egyetlen kardcsapás nélkül tett rendet, a törököknek nem voltak olyan súlyos gondjai, hogy békét kért volna Magyarországtól. S t, azzal, hogy 1522-ben kiűzte a johannitákat Rodoszról, s 1523-ban a perzsa sah is békét kért, az oszmánok – immár tengeren is – erősebbek voltak, mint valaha. Szíriában Dzsánberdi Gazáli 1521-es leverése után legfeljebb csekély, helyi zavargások törhettek ki, ezek nem befolyásolták a szultán terveit. A vita teljes részletezését természetesen eltekintünk, elég annyit megemlíteni, hogy több mint 20 évvel később Perjés ugyanúgy ragaszkodott az elméletéhez, s a felsorakoztatott ellenérvek ellenére kijelentette, 1524-ben újabb tárgyalás zajlott „a Porta követével Budán, ami szigorú titoktartás mellett, zárt ajtók mögött folyik, mégis híre megy, hogy a fő kérdés az átvonulás engedélyezése”.⁸ Igaz, ezt most sem igazolja újabb forrásadattal, mégis úgy vélekedik, „majdnem bizonyos, hogy erről volt szó”, s azt is tudni

¹ Perjés, Mohács, 160-176.

² Lhotsky Das Zeitalter, 173.

³ Szalay, Magyarország története, III. 546.

⁴ Horváth, Magyarország története, II. 648.

⁵ Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 40.; Főgel, II. Lajos udvartartása, 100. HHStA Ungarische Akten Allgemeine Akten fasc. 1. Konv. D. 1524. IV. 5.

⁶ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 183.

⁷ Káldy-Nagy, Szülejmán, 60-62.

⁸ Perjés, Szülejmáni, 493.

véli, „az ajánlatot elutasították”, így a török „újabb hadjáratra készült”.⁹ A titkos tárgyalások tényét átvette Rázsó Gyula is.¹⁰ Mindazonáltal ahogyan *teljes bizonyossággal* 1521-ben sem tudhatjuk, ilyen feltételek *ténylegesen* felvetődtek-e, érdemes megvizsgálnunk *1524-ben*, s az azt megelőző években is minden olyan szálát, amely hozzájárulhat a kérdés tisztázásához.¹¹ Ezért kell áttekintenünk olyan, kevésbé ismert nyugati forrásokat, amelyek esetlegesen újabb megvilágításba helyezhetik az ajánlat tézisé.

Az ún. második, 1524-es „szülejmáni ajánlat” feltételeinek értékeléséhez rendelkezésünkre áll több angol forrás – elsősorban a British Library-ban és a Public Record Office-ban rögzített követjelentés –, amelyek nem, vagy kevésbé ismertek a magyar történetírásban. Az egyik legfontosabb, az alább részletesen elemzendő, ismeretlen szerző 1524. januári levél, mely a British Museum Kézirattárában (ma British Library, Manuscript Collection), s azon belül a Cotton-gyűjteményében található.¹² [Kép VIII/1.] A levél másolat, II. Lajos 1524. februárjában VII. Kelemen pápának és V. Károly császárnak írott levélmásolatához van csatolva, azok végére illesztve. A Cotton Gyűjteménybe már így kerülhetett, feltehetően Thomas Wolsey bíboros, yorki érsek kancelláriája szerezte be és másoltatta be a regisztrumba, ami bekerült aztán a Cotton MS kódexébe. A mi szempontunkból több érdekes részletre vet fényt. 1870-ben, J.[John] S.[Sherren] Brewer által kiadott, és a mai digitális kiadásban is, több helyütt közzétett regesztája nem kevesebbet állít, mint azt, hogy „a török örömmel szövetséget kötne Magyarországgal” („The Turk would gladly make an alliance with Hungary”).¹³ Mint majd látni fogjuk, az eredeti szöveg nem nevezi meg, melyik országgal kötne egyezséget a szultán, de a szöveg gondozói, a VIII. Henrik-korabeli diplomáciai források összegyűjtésén is egyöntetesen a magyar királyt vélik felfedezni az uralkodóban és nevezik meg az angol nyelvű regesztákban. Mi több, ha egy, a számunkra igen izgalmas részletére világítunk rá – „a török felettébb békét szeretne kötni a királyunkkal” („qualiter ipso turca summopere cuperet foedera et amicitia cum serenissimo rege nostro”) – akkor felvetődik, mi másra vonatkozhatna ez, mint a feltételezett 1524. évi török békeajánlatra? Azaz, ezt a kiragadott mondatrészt tekintve azt mondhatnánk, hogy van korabeli diplomáciai forrás, a török valóban békét akar kötni 1524-ben II. Lajossal. A levél azonban még többet elárul: Magyarország azon nyomban visszautasítja az ajánlatot: az angol nyelvű regesztában, az utóbbi, fentebb említett király, „the latter” visszautasítja, „declines”. Az eredeti szövegben, mint majd látjuk, ez, ebben a formában nem szerepel, hanem az, hogy „úgy határozott, ellenáll a töröknek” („decrevit ad resistendum [...] potentiae Turcarum”). Nem mondja ugyan, hogy mi lehet a béke ára, de kell empátiával akár bele is lehet érezni a sorok között olvasva, hogy olyasmi az ár, ami megengedhetetlen, azaz az átvonulás a királyság területén és az adófizetés. Hogyan lehet értékelni a forrást az 1524. év kontextusában? Valóban használható a dokumentum, s tényleg döntő fontosságú mozzanatra világít rá?

Hogy tisztán lássunk, kézenfekvően megvizsgálunk, pontosan mi is történt 1524 előtt, egészen pontosan 1522 decembere – az egész Európát megrázó csapás, Rodosz eleste és a Porta figyelmének újra a szárazföldi hadműveletek felé fordulása –, valamint 1524 tavasza, a feltételezett békeajánlat között.

1. Magyarország és a Török Birodalom 1521 végén – 1522 elején

⁹ Uo.

¹⁰ Rázsó, A Habsburg-birodalom, 134.

¹¹ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 40.

¹² BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 15-16.

¹³ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1061.iii.; British History Online [<http://www.british-history.ac.uk/report.aspx?compid=91221>] – 2013. szept. 27.; State Papers Online, 1509-1714. [<http://gale.cengage.co.uk/state-papers-online-15091714.aspx>].

A nyugati források alapján mintha úgy látszódna, a Magyarországról érkező hírek egyáltalán nem megnyugtatóak Szulejmán 1521. évi visszavonulása után sem. Nándorfehérvár eleste új helyzetet hozott: a törökök betörték a Szerémségbe és ott számos várat elfoglaltak (Szávaszentdemeter, Kölpény, Berekszó, Barics, Kamonc, Rednek), és a jelentősebbeket, mint Szalánkemén, le is rombolták.¹⁴ Nándorfehérvár környékén egyáltalán nem múlt el a török fenyegetés, és tehát a szultáni felderítők el is távoztak, az újonnan a várakba helyezett erők a boszniaiakkal karöltve egyre nagyobb nyomás alá helyezték a Száván túli térséget. Szapolyai János és Bátori István novemberben követték II. Lajost Budára, de a feladatuk, hogy a Szerémség, illetve Pétervárad védelmét biztosítsák a visszamaradt, vagy újonnan érkező török egységekkel szemben egyáltalán nem volt megoldott.¹⁵ Szapolyai eredetileg ott is akart telelni, és Újlaknál állt táborban párezer emberével, hogy védje a végeket a nándorfehérvári bég beütései ellen – talán az erődíj hadi akciói jelennek meg a nyugati forrásokban, és érte azt Hieronymus Balbi decemberi megnyilatkozásaiban is egy új hadjárat kezdeteként.¹⁶ Most, hogy már nem volt Zimony és Szabács sem, a Szerémséget szinte állandó fenyegetés alatt tartotta az új nándorfehérvári bég, Jahja-pasa-oglu Báli. Az 1521. évi novemberi országgyűlés rendelkezéseinek megfelelően már meg is indult egy sereg felállítása, és a jelek szerint igen korán be kellett vetni, mert a velencei követ már 1522 februárjában arról számolt be, hogy „jókor érkezett a Szerémségbe” a nemrégiben felállított gyalogössereg.¹⁷ Ez még feltehetően nem a főkapitányok által felállított zsoldossereg lehetett, hiszen Szapolyai is csak márciusban állít ki 1500 főt, és viszi Erdélybe, igaz, a zsoldot már február 14-én kiutalták katonák felfogadására.¹⁸

Úgy tűnik, mintha folyamatos háborús állapot lenne Magyarország végvidékén, és Nándorfehérvár eleste csupán egy nagy, pusztító erejű támadás első lépése volt. 1522. január végén jelentette a budai császári követ, hogy a folyamatos török portyák miatt a király találkozni akar Ferdinánd főherceggel.¹⁹ Konkrét adatok tanúskodnak arról, hogy Szulejmán Nándorfehérvár elfoglalása után komolyan készülődött a nagy leszámolásra Magyarországgal.²⁰ Velencei értesülésekre alapozva Nyugat-Európában úgy hitték, hogy Nándorfehérvár birtokában a szultán nem áll meg, és egész Magyarországot akarja meghódítani.²¹ Ezután pedig Itália előzőnlésére tör, mely terv beigazolódni látszott, hiszen egyre nyilvánvalóvá vált, hogy ennek szerves részeként már hozzá is kezdett a Rodosz elleni offenzívához. A johanniták elleni nagy támadás előkészítéséhez pedig a Nyugat figyelmét és szárazföldi erőit kell lekötöni – a magyar végvidéken. Már az Angliából hazatérő magyar követ, Hieronymus Balbi is újfent segítséget kér a császári udvarban, és a brüsszeli angol követek 1522 januárjában is azt jelentették, hogy a török folyamatosan nagy sereggel pusztítja Magyarországot.²² Ha nem is tudunk arról, hogy a nándorfehérvári ostromot követő évben nagyarányú akciót kivitelezett volna a szultán, arról lehet szó, hogy az 1522-es havasalföldi hadjárat idején, tehát azt megelőzően, már az előző év végén előfordulhattak török ellencsapások, ezt értik török pusztításként. Januárban legfeljebb még az esetleges erdélyi betörések veszélyét érezhették akutnak, még jelentős hadi esemény nem történt. December 27-én Lajos arról írt a nagybátyjának, Zsigmond lengyel királynak, hogy

¹⁴ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 128.

¹⁵ DL 23 587.; Szerbia, n. 476.; C. Tóth, Egy legenda nyomában, 454.; C. Tóth, A királyi pár, 83.

¹⁶ Wenzel, Sanuto, III. 253.; Kiss, Nándorfehérvár, 609.

¹⁷ Óváry, I. n. 1161.

¹⁸ C. Tóth, Egy legenda nyomában, 454.; Helytartói okl., nos. 3., 11.

¹⁹ „[...] dominus rex ut serenitas sua omnino veniat ad colloquium cum eo [...] Turci fecerunt magnam incursionem et predam in hoc regno et ex plurimus locis habentur continuo nova de maximis apparatusibus Turcorum, ad primum vero contra regnum”. Helytartói okl., n. 1.

²⁰ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 45.

²¹ 1522. feb.: Ljubič, Commissiones Venetae, I. 167.; Ágoston, Ideológia, 14.; Setton, Papacy, III. 201.

²² „The Turkes in ungrya doythe contynuell invasions and moche army”: Brüsszel, 1522. jan. 22.: BL Cotton MS Galba B. VIII f. 227.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1978.

a török Havasalföldről tervezi az Erdély déli részén lévő városok, Brassó, Szeben valamint több vár elfoglalását.²³ Január 7. után azonban Radu (de la Afumaia, 1522-1529) havasalföldi vajda megverte Mehmed szilisztrai bég hadait, de márciusra vereséget szenvedett, és a bég vette üldöz be, aki Erdélybe menekült. Az ellen-portyák egyikét-másikat lehetett török pusztításként érezni. Éppen ezért a brassóiak már valóban fenyegetve érezték magukat, és január elején a királyhoz és Szalkai váci püspökhöz küldtek követet, segítségért folyamodva. A török készülődésének a híre Budán is nem kis riadalmat keltett, hiszen az erdélyi városok követei már azt állították, a bég adót is követelt tőlük.²⁴ A király sürgette is, hogy a kinevezett kapitány, Szapolyai mihamarabb menjen tartományába.

A török február végén, március elején elfoglalta a szörénységi Pét (Péth/új-Pécs) várát és a Duna bal partján fekvő Orsovát, amely komoly következményekkel járt a környékben még ez ideig megmaradt keresztény lakosságra nézve.²⁵ A követjelentés készítése január végén már arról is lehetett információjuk Németalföldön, hogy a török megindult Orsova bevételeére, sőt, a boszniai törökök folyamatos fenyegetései miatt Jajca is veszélyben van. Az állandó készültségben lévő, de hathatós segítséget és a helyrészére számára járó zsoldot nem kapó Keglevich Péter jajcai kapitány lemondott.²⁶ A király kénytelen volt Bátorit megbízni, hiszen Keglevich távoztával veszélybe került a még közelebb Banja Luka és Orbász védelme is. Mi több, 1522 kora tavaszán egyelőre a nándorfehérvári, vrhbosznai (szarajevói) és hercegovinai törököknek a szintén ostrom alá vont Krupát és Knint²⁷ nem sikerült bevenniük, de az, hogy egészen mélyen benn jártak az Una völgyében Zágráb vármegye határán túl, önmagában is aggodalomra adott okot. Ugyancsak megpróbálkoztak Szörény elfoglalásával. Bátori István nádor ugyan az újabb török mozgólódások hírére megerősítette Szörényt (ide Kállay Vitéz Jánost rendelt gyalogos sereggel), Titelt (ide 200 gyalogost rendelt), Jajcát, Orbászt és Banja Lukát s azok helyrészét is növelte, valamint utánpótlásukat is némileg rendezte. Ezen utóbbiak megérzésére a király külön felhívta figyelmét.²⁸

A tavasz végére azonban a török a magyar és Habsburg védelmi intézkedések ellenére újabb hídfők birtokába jutott. Párhuzamosan azzal a hadjáratral, ami ellen Szapolyai János Erdélyben készülődött – áprilisban és májusban folyamatosan érkeztek a hírek, hogy a török átkelt újabb seregeivel a Dunán, és Erdélyt elpusztítására jön²⁹ –, újabb hadjáratot indítottak Horvátországba, április elején elfoglalták Scardonát,³⁰ majd május végére Knint.³¹

²³ AT V. n. 441.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 988.

²⁴ Szapolyai oklt., n. 551.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 989.

²⁵ Memoria rerum, 23.; Kupelwieser, Die Kämpfe, 208-209.; Szakály, The Hungarian-Croatian border defense system, 152. Fenyvesi, A temesközi-szörénységi végvárvidék, 256.

²⁶ 1522. márc. 24-én a nádorhoz írt levele. DL 23 621.; Helytartói oklt., n. 30., Pray, Epistolae, I. n. 65., Alsó-Szlavóniai, nos. 169.; Jajca, n. 232.; Documente, II/3. n. 285.

²⁷ 1522. márc. 24-ikén a nádorhoz írt levele. DL 23 621.; Helytartói oklt., n. 30., Pray, Epistolae, I. n. 65., Alsó-Szlavóniai, n. 169.; Jajca, n. 232.

²⁸ Helytartói oklt., n. 30., Szörényi erődítése: DF 271232.; Helytartói oklt., n. 133. Kubinyi, Szávaasztendemet, 130.

²⁹ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 993., 995.; Szapolyai oklt., n. 558.

³⁰ Statileo János őrsi prépost Bátori István nádorhoz. Scardona polgárainak segélykérése: a város elvesztése ellehetetlenítené, hogy Dalmáciát visszafoglalják: „[...] ex quo nacta opportunitate reliquum Dalmatiae regni posset recuperari”: Őrs, 1522. márc. 11.: DL 24 397; Iványi, Adalékok, III. 331.; Helytartói oklt., n. 23.; Nemes, Kelemen, 57.; Lásd: 1522. ápr. 5.: Scardona város polgárainak a folyamodványa Lajos királyhoz: „már többé nem képesek a város megvédésére”, „elküldték a város kulcsait a királyhoz, hogy ezután a Felség viselje ennek a városnak a gondját és ket mentse fel kötelezettségeik alól”. Még védekeznek, de „kérik a királyt, hogy mivel többé nem szolgálhatják, adjon nekik felmentést, hogy legalább becsülettel távozhassanak el a városból”. DL 39 344.; Iványi, Adalékok, III. 331-32.; Nemes, Kelemen, 57. Igazuk lesz a polgároknak, szeptemberben a török már támadásokat vezet Scardonából. Nemes, Kelemen, 57.; Horvát vég helyek, nos. 118-119.; Iorga, Notes, VI. n. 156.

³¹ Jajca, ccxxxi-ccxxxi.iii.; 1522. jún. 12.: jelentés: Knin elesett: Horvát vég helyek, n. 95.; E. Kovács, Ferdinánd, 27-28.

Scardona és Knin elestével próbálta még a velencei Signoria is jobb belátásra bírni és kérni VIII. Henriket és Wolsey-t, hogy kössenek végre békét, és járjanak közben Magyarország megmentéséért.³² A be nem vett várak környékét azonban ekkor is már tudatosan kifosztották, feldúlták, annak lakosságát demonstratív elhurcolták vagy elzték. A horvát-bosnyák végvidék még keresztény kézben lévő várai – például a Knin eleste után a legfontosabb erősséggé kiépített Osztrovica (1523-ig) – elretolt bástyákként, de lakatlan pusztaság közepette álltak, s így szükségleteiket csak nagyon távol fekvő vidékekről szerezheték be, ami sok nehézséggel járt. „ostrom nélkül is elpusztulnak, és a török kezére jutnak.”³³ Ez is nagyban hozzájárult, hogy ezek az erődtített helyek ostrom idején csak rövid ideig tarthatták magukat. Komoly védelemre alkalmatlanná váltak.³⁴ Ráadásul Klisszát és Jajcát a török – tudatos második frontként – a havasalföldi hadjárat előtt s alatt is – miközben április-május folyamán Erdély déli határait fenyegette – folyamatosan ostrom alatt tartotta.³⁵ Klissza első ostromát Monokovics Péter kapitány átvészelte ugyan – a vár segítségére érkező Orlovcsics Gergely és Krusics Péter zenggi kapitányok komoly harcainak árán –, de úgy tűnt, idő kérdése, mikor veszik be a stratégiai fontosságú erődtítményt az oszmánok.³⁶ A horvát végvár vonal továbbra is létezett ugyan, de már akkor megrendült, amikor elvették – a boszniai szreberniki bánóság várait, Szokolt, Tesánjt, Szreberniket a trónra lépő I. Szelim 1512 novemberében elfoglalta, amivel itt is elérte a török határ a Szávát³⁷ – s egyre inkább úgy tűnt, a „lélek elszállni” kezd belőle.³⁸ Reményt kelthetett azonban, hogy a horvát-szlavón-dalmát banná kinevezett Korbáviai (Karlovics/Torquatus) János valóban akart és képes volt harcra szállni a végeken.³⁹ Itt sem lehet véletlen, hogy éppen Szapolyai havasalföldi hadjárata megindulása idején – az első serege Radu vajda vezetésével június 20. táján nyomult be a vajdaságba⁴⁰ – erődtítette meg a török Klissza ostromgyőzelmét és fokozta a nyomást. Salmfi kapitány az egyre erősödő aggodalmak hatására megígérte, személyesen jön le a végekre a korábban elrendelt hadbaszállás során felállt Habsburg-erővel.⁴¹ Ezekben a napokban, júniusban küldte Károly bátyja után követét Angliába Ferdinánd fi herceg, hogy nyomatékosan hívja fel figyelmét az örökös tartományokat fenyegető veszélyre.

Az angol diplomácia egyik legfontosabb római hírforrása volt Lorenzo Campeggio kardinális, aki például a Raguzából a Szentszékhez küldött levele információit osztotta meg

³² Setton, Papacy, III. 206.

³³ „[...] castra Croatie et Dalmatie et Bozne et illis vicina manebunt in desertis et cogentur fame mori aut relinquere Thurcis sine obsidione”: Bornemissza megfogalmazása Burgo jelentése, 1523. márc. 3.: HHStA Grosse Korr. 25a. f. 46-47., DF 293 883.; Helytartói okl., n. 168.; Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 65.

³⁴ Bánlaky, A magyar nemzet hadtörténelme [<http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0012/921.html#note9> – 2013. okt. 17.] Magyarország hadtörténete, I. 155.; Kubinyi, Szávaszentdemeter, 128.

³⁵ Magyarország hadtörténete, I. 155., Óváry, I. n. 1163.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjárata, 995.

³⁶ Klissza ostroma: Wenzel, Sanuto, III. 271.; Nemes, Kelemen, 57.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 73.; Margalits, Horvát, I. 342.

³⁷ Millenniumi hadtörténet, 90.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 175. 1515-ben a végvárak hiánya már megmutatkozott abban, hogy Szapolyai nem volt képes bevenni a Nándorfehérvár közelében fekvő Zsarnó várát. Szakály Ferenc: The Hungarian-Croatian border defense system, 150.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 177.; C. Tóth, Egy legenda nyomában, 452.

³⁸ Magyarország hadtörténete, I. 142.

³⁹ Kinevezése: 1521. nov.: *A magyar arisztokrácia családi kapcsolatrendszere a 16-17. században* [<http://archivum.piar.hu/arisztokrata/11meltosagok.htm> – 2014. március 14.]; Margalits, Horvát, 138. Segélykérései. DF 276 364; DF 276 366. Még a pápához is küldött követet, Thomas Nigert, és maga kért támogatást a horvát rendek nevében is a török ellen. Nigert felszólalt a pápa előtt Brodarics jelentésében. 1523. márc. 6.: Consistorialia, n. 32. Nigert Ferdinándhoz is ez ügyben küldte.

⁴⁰ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjárata, 996.

⁴¹ DF 276 081.; Helytartói okl., n. 85.

vagy juttatta el azok másolatait Angliába.⁴² Itt kerülhet szóba az az 1522-es éven belül nem közelebbre l keltezhet hírlevél is, amit Antwerpenb l származik: e szerint „Magyarországról származó értesülés az, hogy a magyarok er sek a török végeken és több alkalommal visszavetették a török sereget”.⁴³ [Kép VIII/2.] Ez nézetünk szerint Szapolyai János 1522-es sikereire utalhat.

Az els havasalföldi hadjárata során a vajda július közepén Grumazinál megverte a Havasalföldet megszállva tartó szilisztrai béget, Radu vajda is legy zte az egyik török sereget. A hadjárat a magyarbarát Radut újfent a trónhoz segítette.⁴⁴ Mivel a vajda július végén visszatért Erdélybe, Mehmed bég nem adta fel a küzdelmet, újra támadt, legy zte több csatában Radu vajdát, ezért a második, szi hadjárat során Szapolyai már mélyebben nyomult be a vajdaságba, megostromolta – igaz, sikertelenül – Kis-Nikápolyt és Szvistovot (i tov), és meger sítette Radu trónját. A bég visszaszorult a Duna mögé.⁴⁵ (Itt is tudatosan alkalmazta a török a megosztó technikát, és ez id ben, októberben ismét a Szerémségre illetve Horvátországra tört. S t, olyan hírek is érkeztek, hogy a vrhbosznai pasa 12 ezer emberrel készül betörni, s tovább akar pusztítani Krajnában. Bátori István f kapitány a végekre is ment csapataival, hogy biztosítsa ezt a térséget, míg a vajda Havasalföldön hadakozik.⁴⁶) Véleményem szerint a hírlevél adatai ezekre a második, októberi hadjárat sikereire utalhatnak, hiszen e harcok történtek a határon (*frontyer*), a Nikápolytól keletre fekv , stratégiai fontosságú végvonalon. (Szvistov is fontos kiköt és átkel hely volt, út vezetett Târgovi te, Argyasudvarhely/Curtea de Arge és Gyurgyevo felé.) Itt fejtenek ki „er t” a magyarok. Igaz, az év második felében induló újabb hadjárat során szerzett gy zelmek – októberben a rukkori/ruc ri és dridui/didrihi csatában Szapolyai és Radu újra diadalmaskodik – már nem a „határon”, hanem mélyen benn a vajdaságban születnek.⁴⁷ Az is lehet azonban, hogy ez a jelentés valóban a „magyar határra” vonatkozik, és az ottani sikerekre: 1522 júniusában ugyanis Bátori István f kapitány er i gy ztek egy török csapat felett Péterváradnál,⁴⁸ mi több, id közben felmentették Klisszát és Jajcát.⁴⁹ Igaz, nem „verték vissza a törököket több alkalommal”, mint ahogyan a hírlapban szerepel, de lehetséges, hogy ezek is indukálták azt, hogy hírt adtak a török veszteségeir l. Az, hogy az angol kancellária e hírleveleket beszerezte, azt igazolhatja, hogy egyrészt nem volt érdektelen Anglia vezetése számára, hogy arra készül, katonai szövetséget köt a császárral és francia háborút szándékozik vívni, mi történik a Habsburgok hátában. Valószínű , ezekkel a hírekkel Wolsey azt szándékozott nyomatékosítani, hogy Károly maradjon meg a béke – Wolsey békéje – talaján, miközben fivére a törökkel harcol, s a sikerekr l szóló beszámoló azt volt hivatott nyomatékosítani, hogy lehet esélye egy török elleni hadjáratnak, hiszen a magyarok, és Ferdinánd közösen képesek ellenállni és megteremteni az alapot egy egyetemes expedícióhoz. Amit természetesen Wolsey szervezne, s egyel re , illetve királya lehetne a legkeresztényibb király helyett a kereszt ügyének élharcosa s egyel re lekerülne a napirendr l a francia háború.

Adorján pápával az volt a „gond”, hogy túlságosan is a lelkére vette, hogy Istent l rendelt missziója, hogy a török elleni keresztes hadjárat oltárán létrehozza az egyetemes

⁴² 1520. máj. 2.: Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 785. Már Fraknói is felfigyelt angliai kapcsolataira: Fraknói, Magyarország a mohácsi vész el tt, 27.

⁴³ „[...] item from hungrye that the hungaryans are strong uppon the turkish frontyer and hath put back and ovyr of the army of the turks several tymes”: Hírlevél Antwerpenb l: BL MS Cotton Galba B. VII. f. 217.

⁴⁴ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 997.

⁴⁵ Kupelwieser, Die Kämpfe, 204.; Óváry, I. n. 1165.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 997.

⁴⁶ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 1001-1003.; Horvát vég helyek, n. 115.; Jajca, ccxxxiii.

⁴⁷ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 1004.

⁴⁸ Óváry, I. n. 1164.; C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 998.

⁴⁹ C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 998.; Nemes. VII. Kelemen, 57-58.; Jajca, ccxxxii.

békét. Míg X. Leóval kiválóan lehetett közösen ügyködni a franciák ellenében, most új helyzet állt el. Adorján nem hallgatott senkire, s hiába vélte úgy a kortárs közvélemény, hogy Károly nevel jeként a császár kreatúrája, csak a saját feje után ment. Nem véletlenül fogalmazta meg kételyeit már megválasztásakor V. Károly. A Habsburgok céljainak sokkal inkább Wolsey, vagy ha nem, egy Medici felelt volna meg. Ráadásul a szentszéki kincstár a Leó pápa által felhalmozott 800 ezer dukátnyi adósságát nyögte.⁵⁰ Wolsey azonban saját „választási kudarcából” is t két kovácsolt, mivel a Medici-pápa halála után a császár, elveszítvén szövetségesét, mind anyagiakban, mind politikailag az angol kancellárra volt utalva. Anglia ígéretet tett, hogy finanszírozza a Habsburgok francia háborúiban felfogadandó svájci zsoldosokat, amiért viszont el is várta, hogy a császár a Kúriában az angolok szája ízének megfelelő politikát vigyen. A fiatal császár X. Leó halála után egyébként sem ismerte ki magát a számára Adorján pontifikátusával igen zavarossá váló itáliai belpolitikában, Wolsey még azt is elérte, hogy Károly hálás legyen neki, mert a tucatnyi megbízottjával és angliai javadalmakkal ellátott római „embereivel” York bíborosa otthonosan mozgott a szentszék ügyeiben. A császár Wolsey-ban látta az önjáróvá váló, s legfeljebb csak Bari érsekére, Esteban Gabriel Merinora hallgató „lánglelk flamand pap” ellenszerét.⁵¹ Bizonyos értelemben Wolsey riválisának is tekintette Adorján pápát, hiszen a saját, eleve elrendelt feladatának tekintette a kereszt ügyéért folytatott harcot is, s nem akarta, hogy az újonnan aktivizálódó szentatya ezt elvitassa t le. Az 1510-es évek végén már Wolsey tetszeleghetett abban a szerepkörben, hogy lehet a keresztény világ „igazi” legatus a latere-je, aki a török elleni háborút szervezheti, most egy csapásra úgy t nt, pozíciói romlottak. Ezért még nagyobb válszélességgel állt ki a keresztes háborúért, ahogyan a tanácsait ekkor még híven követ VIII. Henrik is tette. A Rodosz ellen vonuló és újabb magyarországi betörésekkel fenyeget török még a kezére is játszott. 1522 nyarán és szén Wolsey is lázasan dolgozott, hogy „visszaszerezze” megcsappant tekintélyét, mint „keresztes legátus”. Ezért talán még fontosabbnak találta, hogy hozzá érkezzenek be a hírek a török magyarországi, balkáni és Rodosz-elleni aktivitásáról.

2. *Ferdinánd f herceg és Anglia*

Ferdinánd szerepét itt azért is kell vizsgálat alá vennünk, mert a korai években, 1522-24-ben a leginkább volt az, aki a békét hangsúlyozta, s az, aki a legjobban „ágált” a békéért. Az angol diplomácia számára is egy id után lesz az, akir l úgy vélik, képes hatni császári bátyjára. Maga a f herceg is sokat is tett a török elleni védelemért – a „saját” határvidékén a nyugatiak szemében úgy t nt, talán még aktívabb is, mint a magyar vezetés.

maga is gyakran folyamodik VIII. Henrikhez és Wolsey kancellárhoz „török” segélyért. Sorozatosan írta segélykér leveleit nagynénjéhez, Szavojai Margithoz, a pápához, a birodalmi rendekhez. Szívén viseli Magyarország és saját tartományai sorsát, sürgeti a keresztény államok összefogását.⁵²

Ferdinánd már igen fiatalon, 16 évesen, 1519-ben részesévé vált a magyar ügyeknek.⁵³ Az 1519-es török-magyar békér l t is tájékoztatták.⁵⁴ 1521. április 28-án bízta meg öccsét a császár a birodalom keleti tartományainak, az osztrák, a stájer és a karintiai hercegségnek, valamint a krajnai rgrófságnak az irányításával.⁵⁵ Az ún. „második felosztási szerződésben”, 1522. február 7-én Brüsszelben azonban az eredetileg Károlyra testált területeket – Görz, Trieszt, Friaul, Tirol – is megkapta, így az ausztriai rendek is

⁵⁰ Letters and Papers Henry VIII, III/2. ccx.

⁵¹ Letters and Papers Henry VIII, III/2. ccxi.

⁵² Korrespondenz Ferdinands I., I. 32-33., 130-31., 144-45., 154., 237. Rázsó, A Habsburg-birodalom, 134.

⁵³ E. Kovács, Ferdinánd, 27.

⁵⁴ 1519. márc. 28.: DL 24393.; Alsó-Szlavóniai, n. 167.

⁵⁵ Kupelwieser, Die Kämpfe, 199., Lhotsky; Das Zeitalter, 111-12.

„teljes embert” kaptak, nem maradtak a fenti tartományok sem Károly birodalmának hátsó udvarában”. Cserébe Ferdinánd lemondott nápolyi trónigényéről.⁵⁶

Az Anglia élén álló bölcsek kancellár már igen korán felismerte, számolni kell az ifjú infáns az európai politikában. A birodalmi angol követek már Károly és VIII. Henrik 1520-as találkozásától tudósítottak Ferdinánd tevékenységéről,⁵⁷ részvételéről a wormszi birodalmi gyűlésen, a Habsburg-hercegek dinasztikus szerződéseiről, valamint az infáns és Jagelló Anna eljegyzésének és házasságának alakulásáról.⁵⁸ Mondhatni, teljesen „képben voltak” az ifjú herceg alsó-ausztriai ügyeiről és magyarországi kapcsolatairól is. 1520 februárjában hírt adtak egy tervezett, II. Lajos és V. Károly közötti találkozóról is, ami feltehetően a házasság ügyében tartatott volna. Wolsey követe szerint sem volt valószínű azonban, hogy sor kerül rá, és egyre kevesebb szó is esett róla a továbbiakban.⁵⁹ Wolsey végigkövette az 1520-as év Habsburg-Jagelló tárgyalásait és levélváltásait Anna hercegnő házasságáról. Még azt is hírül adják neki a velencei követek, hogy Ferdinánd és Anna házassága végső megkötésére 1521 nagybőjtjében Magyarországra jön a császár és a lengyel király.⁶⁰ (Ezt végül 1521 májusára halasztották, erről már május 11-én értesült az angol kancellár.⁶¹)

Érdekes információt kaphatunk Wolsey birodalmi követének, Cuthbert Tunstallnak, Salisbury dékánjának a jelentéséből, 1520 novemberéből.⁶² Arról ír, hogy a birodalomban, jelen esetben Kölnben, jelen van egy magyar követ (Balbi), aki választ várt Károlytól Ferdinánd és Jagelló Anna házassága mielőbbi megkötése tekintetében. Sürgette a házasság megkötését, és azt is kilátásba helyezte, felbontják az eljegyzést, ha továbbra is késlekednek. A császár válaszából kiderül, a francia diplomácia érdekelt volt a frigy megkötésében: „Ferdinánd és herceg és [Anna] hercegnő nagykorúak, házasságuk megkötésére nagy erőfeszítéseket tesznek a franciák”. Magyarország politikai vezetése attól tartott, a Valois-ki sikerrel járnak a pár szétválasztásában, de Károly kijelentette, „csak akkor állhatnak a Valois-ki oldalára, ha megszegnék esküjüket”.⁶³ A Wolsey-hoz írott jelentés kiemelte, a magyarok „nagyon vehemensen sürgetik” a házasság megkötését.⁶⁴ (A fentiek különösen annak a fényében hordoznak értékes információt, hogy egy másik, franciaországi angol követjelentés szerint éppen a francia király ellenezte, hogy az eredeti terv szerint – amit a magyarok az angol jelentés elmondása szerint maguk is forszíroztak – Károly maga vegye el

⁵⁶ Kohler, Ferdinand, 70.; E. Kovács, Ferdinánd, 26.; Zombori, Hatalom és családi viszály, 9.

⁵⁷ BL Cotton MS Galba B. VI f. 174.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 884. Hasonlóképp az angliai velencei követ. Calendar Venice, II. nos. 97., 106.

⁵⁸ Spinelli Wolsey-nak, Worms, 1519 márc.: Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 138.; BL Cotton MS Vespasian C. I f. 280.; Worms, 1521. jan. 25.: John, Lord Berners Wolsey-nak: Ferdinánd „el fogja venni” Magyarország királyának leányát: „don ferdinando themperours brother shall marry the kynge off hungreys dowghter”: PRO SP 1/21 f. 196.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1141.

⁵⁹ Spinelli Wolsey-nak, Worms, 1520. feb. 2.: Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1155.

⁶⁰ A londoni velencei követek jelentései. nov. 28. Calendar Venice, III. n. 141., Sanuto, XXIX. 509.; dec. 3. Calendar Venice, III. n. 143.; Sanuto, XXIX. 457.

⁶¹ Calendar Venice, III. n. 208.; Sanuto, XXX. 217. Ferdinánd elindul Wormsból Linzbe a házasságkötésre: Calendar Venice, III. n. 227., Sanuto, XXX. 264.

⁶² Ott van Károly koronázására készülve Kölnben majd Aachenban. Jelent Ferdinánd érkezéséről is. 1520. okt. 12.: Tunstall Wolsey-nak: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 163.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1018.

⁶³ „[...] the orator of hungrey here being hath declarid to the emperor playnly that the doughter of hungrey it was of laufull age and don fferdinand also the realme will have an aunswere aboute delaye being that grete offers be made to theym for the impechement therof if they wolde joyne with ffraunce where they be not mynded to accepte oneles for breche of covenante they be compellyd”: Tunstall Wolsey-hoz, 1520. nov. 6.: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 166.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1043.

⁶⁴ „Thambassadors of Hongre incessantly make instance for the accomplishment of theyr marriage with such high wordes [...] that were at Coloyne for to come to the seid coronacion.”: Maastricht, 1521. okt. 20.: PRO SP 1/21/112.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1029. 378.; Simonyi, Okmánytár, II. 24-25.

Jagelló Annát, és szorgalmazta, hogy Ferdinánd lépjen a helyébe. Ezt egyébként maga a császár is visszautasította, összhangban I. Ferencel.⁶⁵⁾

A Habsburg-tartományok második felosztásában már része lehetett annak, hogy Nándorfehérvár eleste után a Habsburg birtokok megvédése egész ember kívánt. 1521. július elején, még jóval a f hercegnek Ausztriába való távozása előtt tudni vélték, hogy a krajnai, stájer és karintiai rendi gy lések készek adót megszavazni Ferdinándnak, még ha annak összege – 400 ezer aranyforint – túlzottnak is tűnik.⁶⁶ Már Miksát arra kérték a Jagellók, hogy adjon segédkezet Horvátország védelmében, hiszen a végvárak az tartományait is védik. 1521-ig ez azonban csupán terv maradt. 1521 nyarán, Nándorfehérvárt ostroma közepette azonban Ferdinánd f herceg összehívta az érintett örökös tartományok Landtagjait.⁶⁷ Ferdinánd még a „helyszínre”, az örökös tartományokba érkezte előtt kifejezte azon szándékát, hogy kész segítséget nyújtani II. Lajosnak, így a lengyel királyon kívül volt az egyedüli nyugati fejedelem, aki kivette részét a védekezésből.⁶⁸ A tartománygy lések 3000 lovast szavaztak meg gyorssegélyként,⁶⁹ igaz, ebből azonban csak 1000 érkezett meg. (Az némileg kérdéses, mennyi is érkezett meg valójában, mert a források e tekintetben bizonyos értelemben ellentmondanak egymásnak. Már július vége felé érkekeznek egymással a f herceg, Ferdinánd udvari tanácsa, valamint a Landtagok. Ferdinánd udvari tanácsa először, még július 24. előtt azt a választ adja II. Lajos követének, hogy 1000 embert küld Magyarország védelmére;⁷⁰ majd július végén az udvari tanács már 1000 lovagról beszél; augusztus elején pedig már 3000 emberről, 1000 lovagról és 2000 gyalogosról, sőt, elhangzik olyan ígélet is, hogy ennél is többre 9000 vagy 12 000-re emelik szükség esetén a segédkerék számát.⁷¹ Így a történetírásban sincs teljes egyetértés, hányan érkeztek meg, Pálffy Géza szerint például 2000-en. Annyi bizonyos, hogy több ezernyi katonát fizettek, még szeptemberben is utaltak ki számukra pénzt. Nyugati forrásaink is ezt erősítik meg: három hónapra fogadta fel őket a f herceg.)⁷² 1521 nyarán már Nyugaton is tudták, hogy Nándorfehérvár elestének hírére hallván a f herceg sereget szerel fel és fizet három hónapra.⁷³ II. Lajos megnyilatkozásai is azt látszanak igazolni, hogy Ferdinándban bízott leginkább. Zsigmond lengyel királynak írott levelében 1521 július végén remélte, Ferdinánd nem fogja cserbenhagyni, hadi kiválóságában, háborús eltökéltségében, a török elleni való hajlandóságában és harcra termett kvalitásaiban (*ingenia bellica*) bízik.⁷⁴ Lajos sokáig remélte, hogy Károly lesz az, aki megsegíti a török ellen, ezért szavazott rá a császárválasztáson, mint cseh választót. De egyre inkább Ferdinándban bízott.⁷⁵ A f herceg 1521 júliusától a helyszínen, Grazban tartózkodott, majd személyesen tartotta a frontot Krajnában és Stájerországban is.⁷⁶

⁶⁵ Sir Richard Jerningham és Sir Nicholas Carew Wolsey-nak, 1521. jan. 8.: BL Cotton MS Caligula D. VIII f. 1.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1126.

⁶⁶ Tommaso Spinelli jelentése Wolsey-nak: Brüsszel, 1521. júl. 1.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 59.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1380.

⁶⁷ Graz: 1521. aug. 20.: Horvát véghegyek, n. 35.; Pálffy, Die Türkenabwehr, 107.

⁶⁸ 1521. júl. 19.: DF 276 324.; Horvát véghegyek, Függelék n. 1., 61.

⁶⁹ Kupelwieser, Die Kämpfe, 201., Lhotsky, Das Zeitalter, 177.

⁷⁰ Horvát véghegyek, Függelék, n. 3. p. 64. [DF 276 360].

⁷¹ Horvát véghegyek, Függelék, n. 2. p. 62. [DF 276 323; 276 325]; n. 4. p. 65. [DF 276 328]; n. 5. p. 68. [DF 276 331]; n. 4. p. 65., n. 6. p. 69.; n. 7. p. 70. [DF 276 332]; n. 8. p. 71. [DF 276 335]; n. 9. p. 72. [DF 276 336]

⁷² Pálffy, The Origins and Development of the Border Defence System, 15; Horvát véghegyek, Függelék, n. 10., p. 73.; Még 1522-ben utalnak erre: Graz, 1522. márc. 1.: Horvát véghegyek, n. 11. p. 74. [DF 276 363]

⁷³ „Don Ferdinand had sent to the kyng his master 3000 fotemen paid and provided for thre moneths wages”: Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli. 1521. szept. 10.: PRO SP1/23 p. 50.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1561.

⁷⁴ „Ferdinandus [...] mittet etiam ingenia bellica, nec ulla in re tam bonus frater est nobis [...] defuturus: Tétény, 1521. júl. 29.: AT V. n. 422.; Szerbia, n. 460.; E. Kovács, Ferdinánd, 27.

⁷⁵ E. Kovács, Császárválasztás, 69.

⁷⁶ Kohler, Ferdinand, 78., Lhotsky, Das Zeitalter, 177.

Az is sokatmondó, hogy az angol követek Ferdinándról is hangsúlyozottan jelentenek: talán már ekkor körvonalazódik, hogy császári bátyjával szemben az ifjú, 18 éves, szigorú katolikus spanyol neveltetésben részesült kasztíliai infáns – talán a reconquista szellemi örökségének is köszönhetően, amit Alcalá de Henaresben a domonkos fráterektől magába szívott – fogékonyabb volt a kereszt ügyéért.⁷⁷ A „németalföldi” Károlytal csupán 14 éves korában találkozott, s rá sokkal nagyobb hatást gyakoroltak hispániai kereszties lovag sei. Apja is Szent Ferdinánd után keresztelte, s az infáns véd szentje is a reconquista nagy h se lett. A brüsszeli Szent Mihály– és Gudula Székesegyházban (Cathédrale Saints-Michel-et-Gudule / Sint-Michiels- en Sint-Goedelekathedraal, eredetileg a brabanti hercegek társaskáptalani temploma) a II. Lajos hitvese, Magyarországi Mária által készíttetett ólomüveg-ablakok egyike Habsburg Ferdinándot és Jagelló Annát ábrázolja az Oltáriszentség el tt, mögöttük véd szentjeikkel, Szent Ferdinánddal és Szent Annával. Itt sem véletlen, ahogyan Szép Fülöp esetében gyermeke, Ferdinánd névválasztásánál sem volt az, hogy a nagy Katolikus Királyok sére, Szent Ferdinánd kasztíliai királyra utal a kép – a donátor is ki kívánta hangsúlyozni, a reconquista nagy alakja Magyarország új uralkodója mögött kereszties eltökéltségét jelzi.⁷⁸

Maga az, hogy Ferdinánd az örökös tartományokba távozott, és „kézbe vette” a török ügyeket valóban „hírérték ” volt Európában. Magát Wolsey kardinálist is foglalkoztatta, a Habsburgok erejét mennyiben köti le Ferdinánd törökellenes eltökéltsége, mennyiben osztja meg az örökös tartományok aktív védelme a dinasztia energiáit, képes-e ezek után Károly császár ugyanolyan vehemenciával kiállni a francia háború mellett. A bíborost valójában Anglia érdeke izgatta, ha nem is hatotta meg túlságosan a török el renyomulás Nándorfehérvár felé, neki az volt a fontos, nem korlátozza-e túlságosan szövetségese mozgásterét Ferdinánd nyíltan vállalt kereszties elszántsága Magyarország és Ausztria védelmében. Már az is aggodalomra adhatott okot, hogy a török el retörésével mi lesz azzal a 10 ezer emberrel, akit Ferdinánd az örökös tartományaiból ígért Károlynak a Robert de la Marck lázadása ellen indított birodalmi seregbe.⁷⁹ Ezért érdemes megvizsgálnunk az angol politika hogyan tekintett Ferdinándra, s Magyarország és az örökös tartományok fenyegetettségére, amely magával vonta mindig is Itália határos területeinek a veszélyeztetettségét, illetve azt, miként számolhat Anglia Velencével és a pápával. Ezért az angol követek mindig h en nyomon követik, mit tesz és hol jár a f herceg,⁸⁰ és beszámolnak például arról, a török fenyegetés pillanatnyi enyhülése után 1521 novemberében az infáns Kölnbe érkezett, majd Nürnbergbe, a birodalmi gy lésre folytatta útját.⁸¹ Ugyanígy figyelemmel követik a Habsburgok családi levelezését, nemcsak a Károly és Ferdinánd közötti, hanem a f herceg és nénje Szavojai Margit közötti érintkezéseket is.⁸² Rögvest tudósítják kancellárjukat, ha Ferdinánd a török ügyben Károlyhoz levelet vagy követet küld, különösen, ha akut veszély elleni segélykérésről van szó.⁸³ Mi több, egy esetleges dalmáciai-krajnai támadás az adriai térségben felvetette annak a veszélyét is, hogy

⁷⁷ Kohler, Ferdinand, 35-41.

⁷⁸ *La cathédrale des Saints-Michel et-Gudule, Bruxelles*, Éd. Guido Jan Bral – Marcel Bollaerts – Luc Polfliet – Leo Lauriks. Bruxelles, 2000. 167.

⁷⁹ 1521. júl. 3.: *Lettere di principi*, I. 93.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 1388.

⁸⁰ 1521 elején: tervezi, hogy Mechelenből Wormsba megy: Spinelli Wolsey-nak: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 196.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. Appendix n. 22.

⁸¹ 1521. nov. 20. *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 1787.; Spinelli Wolsey-nak: BL Cotton MS Galba B. VII f. 150.; 1523. dec. 22.: Johannes Hannart jelentése: Ferdinánd a Reichstagon. BL Cotton MS Galba B. VIII f. 98.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 3660. Ugyanígy jelentették azt is, amikor eltávozik újra a németalföldi udvarból „Magyarországra”. Nicholas Daryngton jelentése: PRO SP 1/24 f. 98.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 2204.

⁸² Mechelen, 1522. okt. 23.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 342.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 2632.

⁸³ *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 2679. Ferdinánd megbízatása bizonyos „Henri de Emerychurt” számára Spanyolországba a császárhoz a törökök ellen segély ügyében: Nürnberg, 1522. nov. 20.: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 267

Károly még inkább fenyegetve érzi nápolyi örökségét, és még kevésbé tud teljes szívvel a Valois-konfliktusra koncentrálni. Wolsey kancellár nem akart Habsburg-Valois háborút.

Ferdinánd alapvető célja az volt, hogy a császártól katonát és pénzt szerezzen Magyarország védelmére is, s békére bírja Károlyt. Ebben találtak érdekeik Wolsey-ével is. Mindketten elleneztek a francia háborút.⁸⁴ Wolsey nem óhajtott francia háborút, legfeljebb akkor, ha maga, és Anglia jól jöhetett ki belőle, de főként azt szeretette volna, ha maga orientálhatja a császárt abba az irányba, ami számára megfelel, ha kell, akkor a kereszties háború irányába. Amíg ugyanis Ferdinánd és Károly a török fenyegetettséggel van lekötve, Anglia, élén Wolsey-val szabadabb kezet kaphat abban, hogy Európa nyugati felén egyfajta döntőbíróként ügyeljen a békére, és a francia király minden háborús cselekedetét a kereszties eszme ellen elkövetett *casus belli*-ként fogja fel és hangoztassa.⁸⁵ Azaz, bizonyos értelemben még jól is jött Angliának a török fenyegetettség: a Habsburgok lekötöttsége növelte Wolsey mozgásterét és tekintélyét. A „minden hájjal megkent” angol bíboros minden megnyilvánulásával tehát abba az irányba igyekezett orientálni a – még igen fiatal, és tapasztalatlan – Habsburgokat, hogy vegyék fel a keresztet és forduljanak teljes erejükkel a török visszaszorítása szent célja felé. E tekintetben voltak fontosak a magyarországi hírek, a magyar követ fogadása és az élénk érdeklődés a török magyarországi elretörése iránt. Ebbe a kontextusba illett Ferdinándnak, a hit ügyért küzdő dicsőlovagnak kitüntetése a Térdszalagrenddel 1523-ban. (A főherceg maga is követet küldött Angliába a Rend beiktatási ünnepségein való részvételre.)⁸⁶ De az is ebbe a keretbe illik, hogy Wolsey-nak szinte már túl sok lett, hogy Ferdinánd mindig a török ellen ügyködik, és meg is próbálta elvonni a török frontról, azt sugallván császári bátyjának, sőt, még Margit hercegnének is, hogy a főhercegnak Würtembergben vagy Ferraraban kéne lennie, hogy visszatartsa a svájciakat attól, hogy a francia király szolgálatába álljanak: a „svájciak nem fognak francia zsoldba állni, ha egy szí ellenségük, mint a főherceg” a közelben van. Mi több, azért is üdvös, ha Németországban van, mert így visszatárhathatja, hogy német zsoldosok álljanak I. Ferenc szolgálatába. Ezért utasítja követeit, járjanak közbe az ügyben, hogy Károly írjon öccsének a tárgyban és vegye rá, hagyja ott Ausztriát.⁸⁷ S e közben Wolsey-t a legkevésbé az érdekelte, mi történik az örökös tartományok és Horvátország határán, ha a főherceg nem tud személyesen fellépni a török elleni védelemben. Pedig a török ez alatt, 1523 januárjában sem nyugodott, éppen hazatérőben volt ugyan flottája Rodoszról, de a határvidékeken Báli nándorfehérvári bég már mozgolódni kezdett, s márciusban Péterváradot vette ostrom alá.⁸⁸ S Wolsey „kérese” nem csupán rövid időre vonatkozott, hanem már január elején úgy vélte, hogy a főherceg „ezen a nyáron”, azaz a hadi időszakban legyen „távol” az örökös

⁸⁴ E. Kovács, Ferdinánd, 30.

⁸⁵ Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 26.

⁸⁶ 1523. aug.: Anglia követei Ferdinándhoz: Henry, Lord Morley, Edward Lee, Colchester főesperese, William Hussey és Sir Thomas Wriothesley, a Térdszalagrend címerkirálya: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 262.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3248.; PRO SP 1/29 f. 100 Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3611.; BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 298.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3619.; BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 271.; Bodleian Library MS Ashmole 1110. f. 53.; Polydore, Anglica Historia, XXVI. k. 44.

⁸⁷ „[...] the Kinges Grace and his Cousail, myndiug to studie and devise some politique wayes and meanes howe to conteyn the Swices from the service of the Frenche King, [...] It is thought right necessary that the Archiduke Don Ferdinando shulde kepe his residence this somer either in his Duchie of Wuertenberg, or his Countie of Ferrate, [...] the Swices, as it is veraily to be supposed, wol not sende oute their folkes to serve in France, when they have suche an auncient enemye at hand as the Dukes of Austriche must nedes be, [...] lying on their bordres; though some of the Almayns myght be inclyned towards Fraunce, yet the Archiduke, lying in the countrey, and moche in the way where they shulde passe, may be an occasion for them to forbere that voyage. Wherefore ye, shewing the premisses unto thEmperour, shal sollicite that his letters may be spedily addressed to the said Archeduke for this purpose”: Wolsey birodalmi követeinek, Sir Thomas Boleynnek és Richard Sampsonnak, 1523. jan. 10.: State Papers, VI. 110.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2764.; Károly angliai követeinek, 1523. márc. 9.: CSP Spain, Suppl., II. 195., 1523. máj. 8.: Louis de Praet, Károly londoni követe jelentése: CSP Spain, Suppl., II. 218.

⁸⁸ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 143.

tartományoktól. Persze az sem jött volna jól Wolsey-nak, ha komoly török támadás éri Horvátországot vagy Krajnát, épp ezért kellett minden idegszáláival arra is figyelni, mi történik magyar végeken. Amikor azonban 1523 júniusában már valóban veszélyes lett a katonai helyzet a végeken – a török májusban Krupát és Klisszát ostromolta, továbbá ismét előzönlött Havasalföldet és elzárta Radu vajdát – már külön követet indított Ferdinándhoz, a Szavojai Margit udvarába, Mechelenbe rendelt megbízottját, William Knightot.⁸⁹ Tőle pedig egyenesen a pápához küldte, tehát érzelte, hogy a török helyzetben 1523 nyarán változások várhatóak. Amikor nyugodtabb a háborús helyzet a török határvidéken, Wolsey többször is megpróbálkozik azzal, hogy újfent elvonja Ferdinándot az örökös tartományokból: ragaszkodik ahhoz, hogy a Károlyal kötött szerződésbe is belefoglalják, a franciaellenes összefogásokban mint aktív hadakozó fél vegyen részt.⁹⁰ Wolsey kifejezetten neheztelt Ferdinándra, „mivel késve érkezett meg” az örökös tartományokból, mert így nehézségek adódtak a velenceiekkel kötendő békében.⁹¹ Nyilván nehézségei adódtak, hiszen a török éppen az időben támadt a Szerémségre, és Ferdinánd úgy érezte, üdvösebb, ha otthon marad. A szávaszentdemeteri csata, augusztus 6-7. és a magyar győzelem hírének kézhez kapva azután állt bátyja és az angol kancellár rendelkezésére, és belépett a velenceiekkel kötendő egyezsége. 1523 szeptemberében azután közvetlenül Ferdinándhoz, huzamosabb időre megbízott angol követeket is küldött a kardinális Bécsbe és Bécsújhelyre, akik még Nürnbergbe is elkísérik a felfutó herceget, és minden megnyilvánulásáról híreket beszámolnak.⁹² Wolsey mindenáron nemcsak a szövetségeseként szeretné tudni a felfutó herceget, hanem olyan befolyást is szeretne feletti, mint amilyen Károlyt bírja „kezelni”, de úgy történik, erre az infáns kevésbé hajlik, ezért rémül meg a kardinális minden olyan hírről, miszerint francia követ jár Ferdinándnál, aki bár elmondása szerint a császárhoz átálló Bourbon herceget hoz levelet, de óvatossá teszi Ferdinándot és tanácsát, hogy óvatosan járjanak el vele. Wolsey attól tartott leginkább, ha Károly és Ferdinánd közé a francia király ékeket tud verni, akár azzal, hogy maga áll a török elleni védelem ügyének az élére, és támogatást ad Itáliában, amivel Ferdinánd birtokai is védelmet élveznének.⁹³ A felfutó herceg maga is bízott abban, hogy Angliától támogatást nyerhet a török elleni védelemben. Maga – hitvesével, Jagelló Annával együtt is – írt levelet Anglia királyának, méltatván „a hit iránti eltökéltségét” („serenissimus princeps religiose devote”). Személyesen is kapcsolatban állt Wolsey kancellárral, beszámolt neki első kézből kapott híreiről, arról, hogy mikor és hol támadt a török és a tatár, 1523 decemberében Lengyelországban – amikor nála tartózkodtak Nürnbergben Wolsey követei – például arról, hány ezer embert öltek le.⁹⁴ (Ferdinánd

⁸⁹ Mechelen, 1523. jún. 12. BL Cotton MS Galba B. VIII. 39.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3094.

⁹⁰ Liga Anglia, a császár, a pápa, Milánó, a Mediciék között: 1523. júl. 29-31.: PRO SP 1/28 f. 129.; Rymer, Foedera, XIV. 3.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3207.; Rill, Fürst und Hof, 29. Törökellenes liga a pápa szemében, a ligát arra használja, hogy erősítse a keresztény fejedelmek frontját és ösztönözze az oszmánok elleni hadjáratot: Consistorialia, n. 42.; CSP Spain II. 576. Liga Bourbon hercegével: 1523. aug. 4.: Le Glay, Négociations, II. n. 155. p. 589.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3225.; CSP Spain, II. n. 584.; Szövetség Dánia királyával: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 283.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3287.

⁹¹ „[...] after the long tracte of tyme, with the manyfolde difficulties whicli have insurged, aswell by the delay of Don Ferdinandos' commission”: Wolsey Henrikhez: 1523. aug. 10.: State Papers, I. 117.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3231.

⁹² Angol követek és Ferdinánd levelezése: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 286.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3453., 3454.

⁹³ Hugh Morley, Lord Parker jelentése Wolsey-nak. 1523. nov. 19.: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 265.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3546.

⁹⁴ Nürnberg, 1523. dec. 9.: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3620. Wolseynek, ugyanakkor: „Turchas adiunctis tartaris invasisse Polo[niam] [...] damna intulisse, trucidatis aliquos m[ilia?]”: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 288.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3621.

miniszterei is kapcsolatban álltak Wolsey-val és magával VIII. Henrikkel is, és tudósították ket.⁹⁵⁾

E tekintetben is nyújtanak Magyarország törökellenes politikájához is fontos adalékokat Anglia kancellárja követeinek mindenre kiterjedő jelentései.

A továbbiakban is szinte egyedül Ferdinánd volt az a nyugati fejedelmek közül, aki, természetesen saját érdekeit is szem előtt tartva, a szívében viselte a török háború ügyét. 1521 decemberében Hieronymus Balbi is arra kérte Wolsey kancellárt, hogy a törökellenes fellépés ügyében ne csak Károlynál, hanem kifejezetten Ferdinándnál is tegyen lépéseket.⁹⁶ Az infáns 1521 decemberétől maga megy Németalföldre, s folyamatosan a császári udvarban tartózkodik, majd 1522 áprilisában tér csak vissza, de addig Brüsszel és Gent között személyesen is arra próbálta rávenni a birodalmi kormányt és rajtuk keresztül magát a császárt is, hogy nyújtson segédkeztet a török várható támadásai ellen.⁹⁷ Egy ideig megpróbálta távolról intézni tartományai védelmének ügyeit, majd – amint arról az angol követjelentések is említést tesznek – az egyre sürgetőbbé váló hadi helyzet miatt, illetve az okból, mert Károly elszánta magát a francia háborúra, s angliai látogatásra készül, április végén lóhalálában utazik vissza a végekre. Az angol jelentés szerint Leuvenből „Magyarországra” indul nagy sietségben, „hogy a török ellen harcoljon, akik betörték az országba”.⁹⁸

A magyar és osztrák-német történeti irodalomban kész tényként kezelték, hogy Ferdinándot 1522-ben a magyar országgyűlés felkérte a horvát végvárok ellátására. Így Klissza, Krupa, Zengg, Lika, Scardona, Knin és Osztrovica is német helyrséget kapott, azok felügyeletét a krajnai, laibachi főkapitány látta el.⁹⁹ Bánlaky meg volt győződve annak a valóságtartalmáról, hogy Lajos még csehországi elutazása előtt a tanács belegyezésével több horvát- és dalmáciai vár, nevezetesen Zengg, Lika, Krupa, s részben Osztrovica védelmét is Ferdinándra bízta, aki azokat 3000 német zsoldossal erősítette meg, Johann Katzinger laibachi kapitány parancsnoksága alá helyezve.¹⁰⁰ Fraknói is kijelentette, II. Lajos Ferdinánd kezébe helyezte horvát várai védelmét.¹⁰¹ A magyar történetírásban Pálffy Géza mutatott rá, hogy mindezt Thallóczy Lajos már régen cáfolta, csak sokáig nem került át a köztudatba. Még 2004-ben is átveszi s magáévá teszi Zombori István.¹⁰² A Habsburg-kutatásban pedig elsőként Gunther Rothenberg, majd Gerhard Rill igazolta, hogy mindez, a „mitikus szerződés” egy réges-régi tévedésen alapul, amely František Vaniček 1875-ös munkájából származik, miszerint 1522. december 22-én a magyarok a fenti várak feletti rendelkezést átadták Ferdinándnak.¹⁰³ Ez Istvánffy közlésére megy vissza, miszerint a várak a főherceg „oltalma alá vettenének” („in tutelam acceptae”), mivel „az illyriumi véghegyek, mind annak előtt, mind Nándorfejérvár megvétele után, az tárháznak kiüresülése miatt a törökök ellen igen veszedelmes állapotban lévén, és hogy távolabb volnának, illendő képpen nem is táplálthatnának, azoknak gondjaviselését valamennyi ideig felvenni ne nehezlené”.¹⁰⁴ Vaniček tévesen értelmezett egy adatot az 1522-23. évi Reichstagról,

⁹⁵ Például Johannes Faber vagy Fabri beszámoló az angol követek fogadtatásáról: Nürnberg, 1523. dec. 12.: BL Cotton MS Vitellius B. V fos. 234., 235.

⁹⁶ Dover, 1521. dec. 26. Balbi levele Wolsey-hoz: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 64. és Simonyi, Okmánytár, I. 67–69.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1900.

⁹⁷ Kohler, Ferdinand, 78.

⁹⁸ „[...] frater ferdinandus nomine nono calendis maii in hungariam per nostrum lovanium profectus est ad prostigandum turcos qui hungarios invadunt nisi mentiat fama”: Nicholas Daryngton jelentése: 1522. ápr. 28.: PRO SP 1/24 f. 98.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2204.

⁹⁹ Szántó, A végvári rendszer, 38.

¹⁰⁰ Bánlaky,; Kupelwieser, Die Kämpfe, 206.

¹⁰¹ Fraknói, II. Lajos udvara, 135.

¹⁰² Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 272–73.

¹⁰³ Fr[antišek] Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze*. I-IV. Wien, 1875. I. 5–6.

¹⁰⁴ Gunther E. Rothenberg: „The Origins of the Austrian Military Frontier in Croatia and the Alleged Treaty of 22 December 1522,” *Slavonic and East European Review* 38 (1960) 493–498.; Rill, Fürst und Hof, 42–43. 17.

Reichstagsabschiedként félreértve egy segítségnyújtási tervezetet, amelyet Ferdinánd tolmácsolt a magyar követeknek.¹⁰⁵ Thallóczy kereken közölte, hogy „e szerz désnek nyoma sincs”, de t kevésbé vették figyelembe, így kerülhetett be egy sor munkába, hogy Lajos teljesen átadta Horvátország várait Ferdinándnak, mintegy lemondva róluk.¹⁰⁶ (Thallóczy mindazonáltal felhívta a figyelmet egy fogalmazványra, egy szerz dés-tervezetre, melyben 1521 után valamikor tárgyalt arról Lajos és a f herceg, hogy mennyi emberre lenne szükség: a király szerint 100 ezer ember és 100 ágyú kellene, maga 60 ezret ígér; a f herceg személyesen szálljon hadba s a hadak egy része Horvátországban legyen. Még a hadrakelés idejét és helyét is meghatározták, Mária mennybemenetele idején és Szalánkemén mellett a Szerémségben.¹⁰⁷) Mindazonáltal maga Istvánffy sem mondta, hogy német rség ült volna be a várakba, csupán azt, hogy „az bennök hagyott vitézl népek zsoldjok b ven megfizettetének”. Mi több, azt se írta, hogy a várak átadása örök id kre történne, csak „valamennyi ideig.”¹⁰⁸ Még néhány évvel ezel tt Szakály Ferenc is úgy fogalmazott, hogy 1522-ben a Habsburgok vették át Horvátország védelmét. Igaz, valószínű leg arra kívánt utalni, hogy az anyagiak terén a stájer-krajnai rendek biztosították a határon túlról azt, hogy a horvát várakat ne szállja meg a török.¹⁰⁹

Ennek ellenére, mint egy az alább közlend angol követjelentés is jelzi, Európában úgy gondolták, Ferdinánd, Jagelló hitvese s a magyar trónra támasztott igénye révén „felel s” Magyarország védelméért, ezért siet Magyarországra, a magyar végekre, hogy személyesen felügyelje a török elleni küzdelmet. A nyugati közvéleményben nem válik ketté, hogy Ferdinánd csak a saját tartományaiban szervezi meg a határvédelmet, hanem krajnai, stájerországi intézkedéseivel a magyar határt is védi, szinte az egyedüli, aki tevékenyen tesz is valamit a török ellen. Valóban, azok a hírek, amelyek Ferdinánd védelmi politikájáról eljutottak Nyugatra, igazolhatják, hogy bizonyos értelemben úgy tekintették, mint aki az egész keresztény Európa határainak védelméért dolgozik, Magyarorszáért is. E tekintetben fontos számunkra, milyen kép él az angol politikában Ferdinándról, hogyan viszonyulnak hozzá a szigetország irányítói.

Való igaz, 1522-t l Ferdinánd sokat tett a horvát határvidék várainak védelméért, de nem igaz, hogy a kezébe került volna Jajca vagy Osztrovica, sem az ország nem adta át e várak kormányzatát, sem a horvát bánok nem ültettek német hadakat a váraikba. Igaz volt olyan, hogy egyes urak – mint a Zrínyiek – egy-egy évre átadtak egy-egy várat minden jogukkal egyetemben.¹¹⁰ Mindemellett Ferdinánd akkor is segített, hadianyaggal, ágyúkkal, vagy akár pénzzel, ha a horvát urak nem adtak át birtokokat, csak segítségét kérték, mint 1523-ban Blagaji András.¹¹¹ A f herceg komolyan vette a védelmi feladatokat, rendszeresen kapott el terjesztéseket, kérvényeket – akár „hivatalosan”, a horvát bántól, akár egyes horvát uraktól.¹¹² A hispán infáns gyakran biztosított utánpótlást, hadianyagot és fegyvert, mozgósított mezei hadsereget a határvéd stájer és krajnai er dök védelmére.¹¹³ Thallóczy

j. Újabban lásd Sutter Fichtner, Ferdinand, 55. „[...] ut quum Illyrici confinia, Turcis cum antea, tum vero capto Belgrado maxime exposita ob aerarii penuriam, et quod longius distarent, commode sustentari nequirent, corum curam usque ad aliquod tempus haud gravatim susciperet [...] ac Segnia, Clissia, Crupa, Lica, Iaicia, aliaeque complures arces et urbes in tutelam acceptae”: Istvánffy, Historiarum, VII. 101.

¹⁰⁵ Horvát véghelyek, Függelék LVIII. n.1.; Rill, Fürst und Hof, 42–43.; Pálffy, The Origins and Development of the Border Defence System, 15.

¹⁰⁶ Frangepán, II. xlv.

¹⁰⁷ Frangepán, II. xlv–xlvi.

¹⁰⁸ „[...] praesidiariisque militibus stipendia liberaliter soluta”: Jajca, n. 227.; Istvánffy, Historiarum, VII. 101.; Istvánffy, VII. k. p. 183.

¹⁰⁹ Millenniumi hadtörténet, 91.

¹¹⁰ E. Kovács, Ferdinánd, 28.; Kupelwieser, Die Kämpfe, 210.; Iványi, Adalékok, III. 362–64.

¹¹¹ Blagay, n. 232.; Szakállas puskák és puskaapor a Frangepánoknak: 1524. márc. 12.: Frangepán, II. n. 337.; Horvát véghelyek, n. 177.; Pénzsegély: 1523: Frangepán, II. n. 343.; Horvát véghelyek, n. 288.

¹¹² Hírek török támadásokról: pl. Frangepán, II. n. 339.; Horvát véghelyek, n. 247.

¹¹³ E. Kovács, Ferdinánd, 27

Lajost idézve, a f herceg „folyton figyelemmel kíséri, s jóval elbb tudja”, hogy melyik vár van veszélyben, melyiket támadja a török, els sorban „Jajca és Bihács sorsa aggasztja”.¹¹⁴ Az alsó-ausztriai tartományokban igen fejlett hírszerzési hálózatot alakított ki, rendszeresen tájékoztatták a török mozgásáról, egy-egy vár vagy frontvonal aktuális helyzetéről. Kémhálózatot üzemeltetett Horvátországban és Boszniában is, s arra nem sajnálta a pénzt sem, rendszeresen utalt ki „fizetést” hírekért kémeinek. Jelentései igen megbízhatóak voltak, ezért „figyeltek” rá nem csupán Velencében, hanem egy idő után az egész Európában is.¹¹⁵ Károlyval ellentétben maga is követelt a birodalmi rendektől segítyt, s megrótt a Reichstagot, s a bátyját is annak elmaradása miatt.¹¹⁶ A befektetése igazolódni is látszott, hiszen maga mondta: „mióta embereim Horvátországban vannak, semmi rosszat nem tud tenni a török”.¹¹⁷

Ferdinánd egy egész intézményrendszert épített ki a laibachi f kapitány (*Oberhauptmann*) irányítása alatt, melynek részeként egy-egy alkalommal akár horvát területen is védekezhettek a Habsburg-csapatok, ha szükséges volt, így bizonyos értelemben a horvát várak is az isztriai-krajnai határvédelmi rendszerhez kötődtek.¹¹⁸ Egyre rendszerezettebbé vált, hogy a stájer, karintiai, krajnai rendek által megszavazott zsoldon felfogadott csapatok már horvát területen felvették a harcot a török portyákkal szemben.¹¹⁹ Ha kellett, török adót vetett ki az örökös tartományokban, hadianyagraktárakat és utánpótlási bázisokat létesített, melyek, ha nem is a magyar korona területein feküdtek, voltaképpen Magyarország védelmében játszottak szerepet.¹²⁰ Arra is volt példa, hogy a határon túl, Horvátországban létesítsen a Habsburg-területekről érkező gabonaszállítmányokban granariumokat a f herceg. A várak maguk azonban soha nem kerültek kik a horvát bán igazgatás alól, igaz, mint Pálffy is rámutat, ez a fajta kettősség – bán és stájer f kapitány – a parancsnoklatban problémákat okozott.¹²¹

1522 februárjában laibachi gyűlésükön a krajnai rendek már azzal a kéréssel fordultak Ferdinándhoz, hogy mivel úgy értesültek, „a török hóolvadás után meg akarja vívni Zengg várát”, jöjjön haza és személyesen álljon a védelmi harcok élére.¹²² A f herceg ugyan még nem tért vissza a birodalmi gyűlésről, de nem maradt hálátlan: már a hó folyamán utasítást adott arra, hogy kezdjék meg az élelem, különösen a gabonakészletek felhalmozását.¹²³ Ugyancsak elrendelte a határvárak állapotának megvizsgálását és kijavítását.¹²⁴

A horvát nemesség is érezte az akut veszélyt, 1522 márciusában a horvát urak nevében Frangepán Kristóf katonát, hadianyagot és a határ megerősítését kérte, erre a f herceg – még a nürnbergi Reichstag előtt – 6000 katona kiállítására adott pénzt a saját kincstárából.¹²⁵ A koronát képviselő bán is segítyt kért, majd ezt szinte hetenként újra és

¹¹⁴ Jajca, ccxxiv. Horvát véghelyek, xxxv.

¹¹⁵ „Turkgenkundschaft”: Horvát véghelyek, nos. 47., 48.

¹¹⁶ „[...] car a la diette [...] nous furent promis 4000 piétons mais quelque poursuite qu'en ayons secu faire n'en avons encoires peu avoir ung seul et y a peu d'apparence”: 1523. máj. 12.: Korrespondenz Ferdinands I., I. n. I. 58.

¹¹⁷ „Quant aux Turcs, depuis mes gens ont este en Croacie, ils n'ont riens fait de ma ne oultre”: Korrespondenz Ferdinands I., I. n. I., 17.; Ráczó, A Habsburg-birodalom, 133.

¹¹⁸ Lhotsky, *Das Zeitalter*, 177.

¹¹⁹ Pálffy, *A 16. század története*, 18.

¹²⁰ DF 276 372.; Horvát véghelyek, n. 36.

¹²¹ Pálffy, *The Origins and Development of the Border Defence System*, 15.; Pálffy Géza: „A török elleni védelmi rendszer néhány alapkérdése”, In: *Hagyomány és korszerűség a XVI.-XVII. században*. Szerk. Petercsák Tivadar. Eger 1997. (Studia Agriensia 17). 59–75. itt 60.

¹²² Horvát véghelyek, n. 38. [DF 276 361], n. 40. [DF 276 365] További kérések e tárgyban (Korbáviai): Horvát véghelyek, n. 45. [DF 276 368]; DF 276 378., DF 276 379.

¹²³ Horvát véghelyek, n. 39., Nemes, Kelemen, 58.

¹²⁴ 1522. márc. 12.: Horvát véghelyek, n. 40. [DF 276 365] Továbbiakban is, rendszeresen: uo. n. 188.

¹²⁵ E. Kovács, Ferdinánd, 26. Ugyanakkor a császár felsorolja a török és a velenceiek ellen vívott harcokban szerzett érdemeit, hivatkozik több mint öt esztendő fogságára. Megengedi neki, hogy apjához mehessen s az

újra – amikor már áprilisban egyre mélyebben és gyakrabban tört be török, birodalmi területre is – egyre nyomatékosabban megismételte. Részletesen beszámolt a végek hadi állapotáról, a helyrsek létszámáról, a szükséges utánpótlásról és katonaságról.¹²⁶ Áprilisban egy az addigiaknál is pusztítóbb török beütés hírére a krajnai tartományi gyűlés úgy határozott, Korbáviai János segítségére elindítja a tartományi sereget.¹²⁷ Végül is ebből május folyamán 100 gyalogos és néhány ágyú lett, ami el is jutott Bihácsba s két hónapig ott is maradt – elte viszont a horvát bán nem csatlakozott a Kulpánál a határon várakozó krajnai erkhöz –, de nem szabad bagatellizálni a rendek kiállítását, hiszen már az élelemnek a határon való felhalmozása és egyes horvát seregek utánpótlásából való részvállalás eleve sokat jelentett.¹²⁸ Mi több, a rendek komolyan gondolták a török elleni sereg kiállítását, folyamatosan több zsoldost fogadtak fel, és a már Horvátországban lévő számára rendszeresen fizettek zsoldot – ez sem lekecsinylend teljesítmény, ismerve a magyar végvárok sanyarú helyzetét.¹²⁹ Konkrét, katonai segítségre csak júniusban tudunk: hogy Korbáviai újabb, vesztetesebb jóslatokat felvetve segélykérésére már a stájer gyűlés is úgy döntött, csapatokat küld ki Horvátországba.¹³⁰ Utánpótlás valóban érkezett, Ferdinánd állta a szavát és Jajca blokádja alatt a stájer főkapitányt utasította, hogy vigyen élelmet a várba, igaz, az a török „torlaszok” miatt csak nagyon nehezen jutott be a várba.¹³¹

Ferdinánd nem mutatkozott érzéketlennek a török veszélyt illetően, ezért érezték a kérdésben – így Magyarország védelmét érintően is – meghatározó tényezőnek a nyugati politikusok, különösen annak a fényében, hogy Jagelló Anna férje a helyszínen állt a vártán, míg a csupán három évvel fiatalabb Lajos hosszasan időzött Csehországban, akkor is, amikor Klissza és Jajca védői az életükért harcoltak. Bizonyos értelemben az angol diplomácia irányítói is Ferdinándot tekintették „partnernek” azt illetően, hogyan tudnak a törökkel határos végek helytállni Magyarországon. Egyre inkább úgy tűnt, hogy Magyarország végvárai jó részének, különösen a horvát határváraknak a megmaradása a főhercegen áll vagy bukik. S Wolsey-t is az érdekelte igazán, hogy ha „bukik” a védrendszer, akkor hogyan tudnak majd „rendelkezésére állni” a Habsburgok, ha esetleg nekik kell immár a kereszténység védőpajzsaként farkasszemet nézni a stájer-krajnai-karintiai hágókbán, várról várra harcolva a törökkel.¹³² Amíg ugyanis Jajca és Klissza állt, a keresztény fejedelmek még mindig kényelmes távolságból szemlélhették az oszmán elretörést. Csak akkor ébredtek fel, amikor a török valóban partra szállt Itáliában és betört Friaul felől Karinthiába és Stájerország belsejébe.

Ezért nem is lehet hibáztatni vagy „árulóként” aposztrofálni a horvát bánt, aki az egyedüli lehetséges megoldást választotta, amikor Ulászló leányának férjéhez fordult, s nem a Prágában éppen Mária királyné koronázási ünnepségein részt vevő, valamint a cseh rendekkel éles politikai küzdelmet vívó II. Lajoshoz. Sőt, Korbáviai János bán 1522 júniusában kétségbeesésében nem is a helytartóhoz, a nádorhoz fordul, hanem Ferdinánd stájer-krajnai főkapitányától, Salm Miklós gróftól kér segítséget az ostromlott Klissza felmentésére.¹³³ Másképp nem látja lehetségesnek a kulcsfontosságú erőd megmentését.

parancsainak engedelmeskedjék. márc. 14: DL 24 398. Korábban Ferdinánd udvarának a tagja, főtisztviselője is volt (grand escuyer). Rill, Fürst und Hof, 43.

¹²⁶ Horvát véghelyek, n. 41. [DF 276 385] n. 48. [DF 276 402] nos. 50., 57.

¹²⁷ Horvát véghelyek, nos. 51., 52.

¹²⁸ Horvát véghelyek, nos. 54., 56., 58., 63., 64., Jajca, n. 53.

¹²⁹ Horvát véghelyek, nos. 69., 73.

¹³⁰ Horvát véghelyek, nos. 82., 85. Ferdinánd osztrák főherceg meghívója Ausztria feléi és rendjei részére Linzbe július 8-ára. DF 25 655.

¹³¹ Jajca, ccxxxii.; Horvát véghelyek, n. 73.

¹³² Ferdinánd és a rendek arra is áldoztak, hogy a karintiai szorosokba új várakat építsenek: Horvát véghelyek, n. 78.

¹³³ Korbáviai János bán segélykérése Ferdinándtól. 1522. jún. 3. Horvát véghelyek, n.84.; Nyílt levele az alsó-ausztriai tartományokhoz, sürgető segélyt kér. Horvát véghelyek, n. 89. jún. 6. További segélykérés: Modnica, 1522. jún. 24.: DF 276 481.; Horvát véghelyek, n. 100.; Helytartói okl., n. 85.; Nemes, Kelemen, 57.

Igaz, Korbáviai Klissza védelmére 1000 gyalogost kért Salm gróftól, amit az megígért ugyan, de nem tudott teljesíteni.¹³⁴ Knin ostrom ugyan aggodalomra adott okot, de azon kívül, hogy a herceg udvari tanácsa tárgyalta az ügyet, érdemi fellépés nem történt, a vár elesett, mire az ellenállás megszervezhető volt.¹³⁵

3. Az 1522. évi nürnbergi Reichstag

Adott lett volna a lehetőség, hogy az év tavaszán összeül, s március 23-ára összehívott nürnbergi Reichstag egyrészt a török veszély fokozódása, másrészt a Szapolyai által Havasalföldre indítani tervezett ellencsapás okán hatékonyabb segítséget nyújtson Magyarországnak. A Birodalmi kormányzat is konkrét védelmi lépéseket kért Károlytól. 1522. január 13-án a birodalmi Reichsregiment már a török elleni teendő ügyében tett felterjesztést Károlynak,¹³⁶ majd a császár a török elleni védekezés ügye miatt is hívta össze a birodalmi gyűlést február 12-én.¹³⁷ A császár a német fejedelmeket és városokat biztatta, nyújtsanak segítséget, azok válaszképpen azt fogalmazták meg, hogy előbb béküljön ki a franciákkal.¹³⁸ Velencei jelentésekből tudjuk, II. Lajos még Csehországba való távozása előtt, 1522. január második felében segítségért fordult a pápához és a keresztény fejedelmekhez, illetve követet is küldött hozzájuk. Nem tudjuk, mely fejedelmekhez, de Károly és Ferdinánd, s lehetséges, hogy mások is benne foglaltattak ebben a körben.¹³⁹ A velencei követ jelentéséből ismerjük, hogy V. Károly Lajoshoz intézett válaszában pénz- és hadisegélyt ígért, sőt, személyes eljövételét is kilátásba helyezte, s „ha ez nem volna lehetséges”, Ferdinándot fogja küldeni „erővel s hadsereggel”. Fraknói 25 ezer fővel seregrel tud, amit a császár fel is ajánlott Magyarországnak.¹⁴⁰

A Nürnbergben a helyszínen tartózkodó angol követek már a gyűlés hivatalos megnyitása (márc. 23.) előtt néhány héttel arról számoltak be Wolsey kardinálisnak, hogy a birodalmi kancellár, Gattinara szerint is most lehetőség lesz arra, hogy a „választók Nürnbergben megvitassák, hogyan lehetne visszafoglalni Belgrádot és egyéb más helyeket, amit a törökök Magyarországtól elnyertek”.¹⁴¹ Wolsey is úgy ítélte meg, lehetséges, hogy a császár most valóban tesz is a török veszély ellenében – így kevésbé számíthat rá Franciaország ellenében – ha nem is Magyarországot, hanem Rodoszt és azon keresztül saját országait, Nápolyt és Szicíliát, valamint a hozzá hű „pápáját”, VI. Adorjánt érzi egyre nagyobb veszélyben.

A gyűlés Ferdinánd aktivizálódása és a török stájerországi-krajnai fenyegetése közepette nyílt meg. Az első hetekben még a főherceg is részt vett rajta. 1521 késő telén és tavaszán a török veszélyt Ferdinánd főherceg saját tartományaihoz is olyan közelinek érezte, hogy már a nürnbergi rendi gyűlés megnyitása, és a magyar követek meghallgatása előtt (március 31-én) a birodalmi rendek elé tárta hadi tanácsosainak, Heinrich von Reichensbergnek és Georg von Herbersteinnek (1522. márc. 31) írásbeli véleményét a török segély dolgában.¹⁴² Herberstein annyira közelinek érezte a török betörés veszélyét, hogy a Birodalom rendjei felé is azt az ajánlást fogalmazta meg, hogy állítsanak ki mihamarabb

¹³⁴ Nemes, Kelemen, 57., Horvát vég helyek, nos. 95., 100.

¹³⁵ Horvát vég helyek, n. 94.

¹³⁶ Horvát vég helyek, n. 37.

¹³⁷ DF 276 362.; DRTA Jüngere Reihe III. 88–90.

¹³⁸ Kosáry, Magyar külpolitika, 127–28.

¹³⁹ 1522. jan. 19-26.: Óváry, I. n. 1157.; Utalás erre: 1522. ápr. 22.: DL 47448.; Helytartói okl., n. 40.

¹⁴⁰ Fraknói, A Hunyadiak és a Jagellók kora [<http://mek.niif.hu/00800/00893/html/doc/c400302.htm>] – 2014. március 14.]

¹⁴¹ „[...] how to recover Belgrado and such oother the [places] the turks hath wonne of the realme of hungry”: 1522. márc. 3.: Wingfield és Spinelli jelentése: BL Cotton MS Galba B. VII f. 11.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2079.

¹⁴² Thallóczy, Jajca, ccxxv.

5000 embert, akik nyomban vonuljanak a horvát határra, és egyesülve a horvát bán csapataival foglalják vissza a török kézre került várakat, mielőtt még a török azokból kiindulva újult erővel tudna támadni. Csak így lehet Krajna, Stájerország és Karintia birtokát biztosítani.¹⁴³ Itália veszélyeztetettségét azonban is reálisnak látta, ezért számolt azzal is, hogy Nápolyból a császár is segédcsapatokat küld, illetve más fejedelmeket is be kell vonni.¹⁴⁴ Ezért aktivizálta még inkább magát Ferdinánd, és fordult közvetlenül a keresztény fejedelmekhez, Anglia királyához is. Herbertsteint pedig közvetlenül Magyarországra küldte.¹⁴⁵

A győlésre megérkezett a magyar követség is, az obszerváns ferences Jozefics Ferenc (Jozsefics, Fran vagy Franjo Josefi /Jožefi, későbbi zenggi püspök) és Dësházi István esztergomi érseki adminisztrátor (utóbbi knini püspök) magyar követek április 1-én ismertették az 1521-es hadi eseményeket, a magyar hadi állapotát és segílyt kértek.¹⁴⁶ A királynak a f kapitányokhoz írott levelében az is áll, hogy a császárhoz és más fejedelmekhez is fordul és ír, s bízik abban, külső segítséggel meg lehet menteni a királyságot.¹⁴⁷ A török veszély akut voltáról nem csak a magyar, hanem Ferdinánd f herceg ausztriai követei is beszámoltak: nem múlt el a háborús fenyegetettség Nándorfehérvár alól, hiszen ott most is 500 török hajó van, 1000 tevé hozott oda rezt és hadianyagot, valamint Zenggnél is török hajóhad áll. (A szárazföldön már 1514-ben ellenerdőt emelt a török a város mellett.¹⁴⁸) Ez utóbbi aláhúzza azokat a félelmeket, melyek szerint már a télen, vagy a tavasz elején török partraszállás várható akár Dalmáciában, akár Itáliában is. A győlést 1500 embert kértek a horvát végekre, 12 ezret Magyarországra.¹⁴⁹ Az így egyesült birodalmi hadseregek vonuljanak Magyarországra és támadjanak a török kézre került határvárakra. Ugyancsak Itália fenyegetettségét erősíti meg az a kérés is, hogy támadjon a császár is Nápoly felől, s tárgyaljon a perzsa sahhal és a nyugati keresztény fejedelmekkel, Anglia és Portugália királyával is az együttműködésről a tervezett hadjárat során.¹⁵⁰ Vélhetően ezért mehetett tovább egy magyar követ a császárhoz Gentbe, hogy kifejezetten tőle kérje, hogy álljon hadba a török ellen, illetve ne csak a Reichstag vagy miniszterei közvetítésével lépjenek kapcsolatba V. Károlyal, hiszen azt is kérték, a Birodalom kormányzata küldjön a segíly felhasználásának ellenőrzése végett alkalmas személyeket II. Lajos tanácsába.

Furcsa mód a rendek most 5 nappal később ígéretet tettek, hogy megajánlják a katonai segílyt, 4000 embert, 30 tőzmozdítót és 100 ágyút.¹⁵¹ Azonban a győlés egyelőre mégsem 4000, hanem csak 3000 gyalogos kiállítását határozta el, de azzal a feltétellel, hogy Lajos Csehországból is ugyanannyi fegyverest állít ki.¹⁵² Már ennek a viszonylag

¹⁴³ DRTA Jüngere Reihe III. 32–36., 74–76.

¹⁴⁴ „[...] die armadi aus Neapel verstärkt werden [...] Der Kaiser möge mit seiner Armada in Neapel und den sonst an die Türken grenzenden Landen diese bekriegen [...] auch den Papst und andere Fürsten bestimmen”: DRTA Jüngere Reihe III. 75.

¹⁴⁵ 1522-ben Herbertsteint küldi a f herceg Magyarországra, s Cuspinianust Prágába Lajoshoz: Szabó, Küzdelmeink, 175.

¹⁴⁶ 1522. márc. 3.: Lajos értesíti a győlést követő elküldéséről: Szabó, Országgyűlések, n. 42.; DRTA Jüngere Reihe III. 76–81.; Jajca, ccxxvi. Lajos levele Bátorihoz és Szapolyaihoz: Holics, 1522. márc. 6.: Jozefics Ferencet („de Flumine”) és Dësházi Jánost küldte Nürnbergbe: „pro habendo tractatu contra Turchos et ferenda nobis ope inchoari”: DL 23 618., ETE I. n. 54.; Iványi, Adalékok, III. 328–30. Helytartói okl., n. 14.

¹⁴⁷ „[...] ad cesarem, ad regem Polonie aliosque principes miserimus [...] non est dubium quin regnum conservari posit, donec a Principibus christianis fuerimus adiuti”. DL 23 618., ETE I. n. 54.; Iványi, Adalékok, III. 328–30. Helytartói okl., n. 14.

¹⁴⁸ Magyarország hadtörténete, I. 140.

¹⁴⁹ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 155.; E. Kovács, Ferdinánd, 29.

¹⁵⁰ „Der verstorbene König von Ungarn hat oft Papst, Kaiser und andere Fürsten zum Kriege gegen die Türken aufgefordert”: DRTA Jüngere Reihe III. 82.

¹⁵¹ DRTA Jüngere Reihe III. 82.; Kronológia, I. 343.; Kupelwieser, Die Kämpfe, 205., Magyarország hadtörténete, I. 155.

¹⁵² DRTA Jüngere Reihe III. 90–95.; E. Kovács, Ferdinánd, 29.

távolságtartó döntésnek a tudatában, a követek visszaérkezéssel írt II. Lajos 1522. április 20-án a birodalmi választókhoz Prágából.¹⁵³ A 3000 gyalogos megszavazásához az szükségeltetett, hogy Bécsben egy kit zött napon a magyar-lengyel-birodalmi-osztrák bizottság megállapodjék a részletekben. A bizottságnak az is a feladata lett, hogy – Lajos bajor herceg elnöklete alatt – biztosítékokat szerezzen az iránt, hogy a német segélycsapatok Magyarországon barátságos fogadtatásra számíthatnak. Ugyanis Németországban az a hír terjedt el, hogy a magyarok a Nándorfehérvár felmentésére küldött idegen csapatokat nem akarták az országba bebocsátani, egy Németországból küldött fegyverszállítmányt a Dunába vetettek, s t hogy többen úgy nyilatkoztak volna, hogy „készebbek a töröknek meghódolni, mintsem országukat németek segélyével menteni meg”.¹⁵⁴

A birodalmi bizottság június elején érkezett Bécsbe, a magyar küldöttek most is késlekedtek, s t, az el re „megígért” rangos követek – Szatmári érsek és Bátori nádor – meg sem érkeztek. Csak hetekkel kés bb, július 5-én jelent meg Szatmári, akkor, amikor már mindenki haza készül dött.¹⁵⁵ Mivel a birodalmi követek szerint a magyar követségnek nem volt kell felhatalmazása a rendekt l – magyar országgy lést nem tartottak ezt megel z en – nagyobb segélyhad kiállítása tekintetében a tárgyalásokat a szeptember elején Nürnbergben tartandó újabb birodalmi gy lésre halasztották.¹⁵⁶ Annyit azonban elértek, hogy a már úton lév birodalmi segélyhad f feladata a körülzárt Jajca felmentése lett.¹⁵⁷ A nürnbergi birodalmi segély els része, 1000 landsknecht 1522 júniusában ért Bécsbe. Ferdinándnak nagy része lehetett abban, hogy utasításuk az lett, hogy a blokád alá vont Jajcát mentsék fel s lássák el élelemmel. Más nem is igen lehetett, hiszen az 1522 nyarára tervezett háború megindításáról már ez évben lekéstek. Maga a f herceg személyesen is hozott áldozatokat a Bécs körül, majd Zágrábnál állomásozó segélyhad fizetésére és élelmezésére: kiegészítette a Salm gróf vezetése alatt álló er t 1500 gyalogossal, 1200 lovassal valamint ágyúkkal és utánpótlással.¹⁵⁸ Salm ugyan többször is le akart menni Sztenicsnyáig, de Jasztrebarszán túl nem ment, s bár Korbáviai bán kifejezetten kérte csatlakozásra többször is, júniustól szeptemberig, csak a határon állomásozott – ami ugyan nem volt sok, de a végek helyzetét tekintve arra elegend nek bizonyult, hogy a török nem mert mélyebben benyomulni.¹⁵⁹ A nyár folyamán hallunk újabb tervezett betörésekr l – Bihács és Krupa térségében –, de komoly hadi akció már nem történt.¹⁶⁰ A f herceg szeptemberben azt az utasítást adta stájerországi és krajnai kapitányainak, ha szükséges, további er kkel egészítsék ki Salm hadait a horvát határon túl.¹⁶¹ Az sz folyamán a birodalmi és alsó-ausztriai f hercegi hadak képesek voltak tartani a Bihács és a Verbász közötti térséget, s ha nem is indítottak támadást, a Dráva és a Száva közötti szakasz biztonságban volt. Ferdinánd, ha szükséges volt, a háborús fenyegetettség elmúlása után, októberben is adott további hadiszereket a bánnak.¹⁶²

Sokat rontott a helyzeten, hogy Ferdinánd többször is éles konfliktusba került az ausztriai tartományi rendekkel, s 1522 augusztusában például kemény kézzel tett rendet – Bécsújhelyen több nemesembert, a megválasztott magisztrátus tagjait kivégeztette (*Wiener*

¹⁵³ AT VI. n. 49.

¹⁵⁴ Fraknói, A Hunyadiak és a Jagellók kora [http://mek.oszk.hu/00800/00893/html/]

¹⁵⁵ E. Kovács, Ferdinánd, 32.

¹⁵⁶ 1522. június 15. A német birodalmi követek válasza a többi országok követeinek, a nürnbergi birodalmi gy lésen. Iványi, Adalékok, III. 335–41; AT VI. n. 63.

¹⁵⁷ Horvát vég helyek, Függelék n. II. LXXV. [DF 276 323; 276 325] Az ausztriai rendek további 4000 forintot adtak a birodalmi had költségeire, amely vég ül is június 5-én elindult a hadszíntérre.

¹⁵⁸ Horvát vég helyek, n. 87.; 1522 aug. 26.: Ferdinánd utasítása a stájer kamarának, hogy Salmnak fizessen ki 640 rajnai forintot: E. Kovács, Ferdinánd, 27.; 32; Vég helyek, n. 88.; Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 160.

¹⁵⁹ Horvát vég helyek, nos. 99., 106., 110., 117.; Jajca, n. 60.; DF 276 081.; Helytartói oklt, n. 85.

¹⁶⁰ Horvát vég helyek, nos. 111, 112. [DF 276 492]; Frangepán, II. n. 329.

¹⁶¹ Horvát vég helyek, n. 120.

¹⁶² Horvát vég helyek, n. 122.

Neustädter Blutgericht, „vértörvényszék”)¹⁶³ – így nem tudott teljes szívvel a török elleni védelemmel foglalkozni, a rendek meg a vele való ellentét miatt nem szavazták meg a török adót és keresztbe tettek a f hercegnek.

4. A török veszély és keresztes tervek 1522-ben

Szükség is lett volna Krajna és Stájerország védelmére is, mert Rodosz elestét megelőzően, a johanniták 1522 szi tragikus küzdelme közepette, sőt, még korábban is érkeztek hírek Nyugat-Európába is arról, hogy a török arra készül, hogy partra száll Itáliában és tovább nyomul a Birodalom területei felé – s a legrövidebb út a Habsburgok tartományain át vezetett. Az első híradások egy esetleges Itália elleni török támadás tervéről már Szelim szultán életében megérkeztek Rómába. 1520 májusában már jelentette a szentszéki spanyol követ, hogy a török flottát épít, és Szicília ellen készül. Pár nappal később aggodalmát fejezte ki V. Károlynak, hogy „hamarosan az egész kereszténységet nagy veszedelem fenyegeti”.¹⁶⁴ Ugyanekkor Wolsey Rómából rendszeresen „török híreket” közlött híve, Lorenzo Campeggio kardinális és követe, Worcester püspöke, Silvestro de' Gigli konstantinápolyi hírekre alapozva tudatta, hogy a török újabb nagy hadjáratra készül, s ha beveszi Rodoszt, Itália és az egész kereszténység is veszélybe kerül.¹⁶⁵ A birodalmi követ már szárazföldi támadásról is beszámolt, egyenesen azt jelentette, 9000 török partra szállt Friaulban.¹⁶⁶ A pápa maga arra hívta fel VIII. Henrik figyelmét, hogy a török áthozta anatóliai seregeit a Boszporuszra, és már 1520 júniusában VIII. Henrik segítségét sürgeti.¹⁶⁷ Pedig ekkor még szó sem volt Szulejmán trónra lépéséről és agresszív vállalkozásairól.

Nándorfehérvár ostromával egyidőben az itáliaiak a török flotta támadásától is folyamatosan tartottak, egy dél-itáliai vagy szicíliai partraszállás szinte állandóan a levegőben volt. 1522 tavaszán a római spanyol követ folyamatosan tájékoztatta a Nápolyi Királyságot híreiről, hogy időben fel tudjanak készülni a partraszállásra.¹⁶⁸ Nápolyból is érkeztek hírek, hogy a török flotta eléri közelegnek Itália partjai felé.¹⁶⁹ Már 1521 augusztusában a spanyol követ is egyedül egy megoldást látott, hogy a Calais-ban összeülni készül fejedelmek egyezzenek ki és forduljanak együtt a hitetlenek ellen. (Igaz, Gattinara kancellár a követjelentésre tett széljegyzetében óvott attól, nehogy abba a hibába essenek, hogy minden török invázió hírét elhiggyék, hanem győzjenek meg annak a hitelességéről, nem a velenceiek álnok invenciója” áll-e mögötte.) 1522-23 folyamán is több alkalommal felmerül, Velence is a török mögött állhat, annak ellenére, hogy az *terra fermája* is látszólag veszélyben lenne egy oszmán partraszállás esetén.¹⁷⁰ Januárban a római angol követ is megerősíti, a törökkel kapcsolatban tartani kell attól, hogy a Köztársaság „nem féli a törököt”.¹⁷¹ Mi több, még azt is hajlandó pénzelni, hogy a török partra szállhasson

¹⁶³ Kohler, Ferdinand, 80–81.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 271.

¹⁶⁴ CSP Sp II. 278., 279. Még mindig Szelim életében, júliusban egyre fenyegetőbb hírek érkeztek a török flotta felállításáról. CSP Spain, II. n. 285. Az anatóliai lázadás hírei 1521 januárjában azonban egy időre lélegzetvételnyi szünethez juttatták a kereszténységet, legalábbis a spanyol követ is így hitte. CSP Spain, II. n. 315.

¹⁶⁵ 1520. máj. 2. Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 784.; máj. 4. BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 52.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 791.; máj. 28.: PRO SP 1/20 f.94.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 847.; jún. 4.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 58. Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 857.; jún. 22. BL Cotton MS Vitellius B. IV. 62.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 880.

¹⁶⁶ „in Fryolle”: Richard Wingfield Wolsey-nak: Crèvecœur, 1520. máj. 13.: PRO SP 1/20 f. 41.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 806.

¹⁶⁷ 1520. jún. 3.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 48b.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 856.; 1520. jún. 4.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 60.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 858.

¹⁶⁸ CSP Spain, II. n. 352.

¹⁶⁹ 1522. máj. 26.: CSP Spain, II. n. 417.

¹⁷⁰ Wolsey is egyre inkább képtelen menteni Velence-barát álláspontját. Setton, Papacy, III. 200.

¹⁷¹ 1522. jan. 20.: CSP Spain, II. n. 381.

Itáliában. A legutóbbi, a császár területei elleni támadás is velencei ösztönzésre történt. Egy angol követjelentés arról tudósít, hogy egy Magyarországról a Birodalomba érkező követ szerint éppen a velenceiek azok, akik „a kereszténység ellen tüzelik a törököket”. E szerint „a török felhagyott minden tengeri készüléssel, és minden erejével Magyarország ellen indul”. (Nem tudjuk, 1522 májusában ki ez a Gentbe érkező magyar követ, lehetséges, hogy a Nürnbergbe küldött magyar követség egy tagja mehetett tovább a németalföldi császári udvarba, ahol a kancellár is tartózkodott.) Igaz, a velenceiek látszólag készültségben hagyták a flottájukat, de már „más szándékaik voltak”. Összezseng a magyar követ állításával az, hogy a magyarországi velencei követ titkárának, Francesco Massaronak a jelentése szerint a magyarok elítélték a Köztársaságot, s valóban úgy hitték, a velenceiek már a Cambrai-i Liga háborúi idején országuk ellen uszították a törököt, hajókkal, ágyúkkal látták el, s t, követüknek „mérget küldtek a magyar király és a vezető f urak elpusztítására”.¹⁷²

Való igaz, az Anglia stratégiai partnereként kezelt Signoria nem állt a helyzet magaslatán, egyelőre nem, vagy nehezen mozdult ki a franciákkal és a törökkel való kapcsolatától. Már 1521-ben azt az üzenetet kapta a szultántól, hogy Nándorfehérvár bevételének „mint jóbarátaink örvendjete”.¹⁷³ 1522-ben is jóformán tétlenül nézte, hogyan hajózik ki és veszi be Rodoszt az oszmán hajóhad.¹⁷⁴ Ezt a magyarok, és Európa más hatalmai is megdöbbenéssel nézték, hiába volt korábban a Signoria h szövetségesük.

Folyamatosan újabb hírek érkeztek arról, hogy a török egy nagy hadjáratra készülve bebetört, és „Stájerországban 4000 foglyot szedett” – s ki másnak az engedélyével, tudtával juthattak Ferdinánd f herceg területére, mint a Velencei Signoriáéval.¹⁷⁵ Itt, kimondva-kimondatlanul, szóba kerül az átvonulás kérdése, ugyanis valakinek át kellett engednie a törököket Stájerország felé. A magyar követ szájából hangzik el mindez, aki nyilván azt sugallja, velencei területen szállhattak partra, és így juthattak el a Birodalom területeire. De adja magát az a lehetőség is, hogy Magyarország vagy a horvát urak tudtával törhettek be. Azaz, ahogy a fent említett isztriai partraszállásnál, jelen van a töröknek a Birodalom felé való áthaladásának a kérdése a nemzetközi diplomáciában. Ferdinánd olyannyira komolyan vette a stájerországi török fenyegetést, hogy, mint láttuk, rögvést a végekre távozott.

A Birodalomban, Madridban, Rómában is úgy vélik, a Signoria semlegesítésére az egyedüli üdvös megoldás, ha Anglia királya révén Velencét is sikerülne bevonni a kereszties koalícióba. Anglia királya akadályozhatja meg egyedül a francia királyt abban, hogy Itáliát hódoltassa, így egy Anglia vezette törökellenes hadjárat a lehető legjobb megoldás, hogy a Valois-k figyelmét elvonják Itáliáról.¹⁷⁶ Rómában és Madridban is nagy jelent séget tulajdonítottak annak, hogy VIII. Henrik is belép-e a törökellenes összefogásba. Anglia ugyan, mai szemmel nézve „messze volt a t zt l”, de a kortársak a koalícióban való közvetett részvételéhez is nagy reményt f ztek. Abban látták szerepét például, hogy közbenjárhat Velencének a törökellenes szövetségbe való bevonásába. Európában úgy vélték, meg kell el zni, hogy a török arra kényszeríthesse a Signoriát, hogy az oldalára álljon. Abban is bíztak, Anglia képes lehet arra, hogy megegyezést hozzon tet alá Velence

¹⁷² Jászay, Velence, 215.

¹⁷³ Wenzel, Sanuto, III. 255.; Jászay, Velence, 215.

¹⁷⁴ Jászay, Velence, 215.

¹⁷⁵ „[...] item that an ambassador was there arryved frome the king of vngrya to demande assystence against the turke who sayde by the venecyens instygacion the sayd turk was moved against crystendom [...] how the grett turk hade [...] all his pyussances against the realme of ongrya [prepared] with dyligence theyr navy [...] they had some other thoughts in their mindes [...] the turke [...] hade made excursions in styria, went their way with iii^M prysoners of themperors subyeckts”: Sir Robert és Sir Richard Wingfield valamint Tommaso Spinelli jelentése: Gent, 1522. máj. 10.: BL Cotton MS Galba B. VII. f. 298.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2247.ii.

¹⁷⁶ Juan Manuel de Villena y de la Vega, señor de Belmonte. V. Károly római követe a császárnak: Róma, 1522. ápr. 27.: CSP Spain, II. n. 406.

és a császár között is. Wolsey-ra az egyetemes békében valóban számítottak, támaszkodtak tekintélyére és széleskörű tapasztalataira. 1523 márciusában Wolsey Richard Pace-t küldte ki, hogy „mediátorként” m ködjön közre a Signoria és Károly között.¹⁷⁷ Nehéz volt azonban, még a háborúpártisággal nem vádolható Wolsey számára is, hogy Európát Velence mellé állítsa, és kiirtsa a köztudatban egyre mélyebben gyökerező elítéletet, hogy a törököt az álnok Köztársaság kalmárjai szabadítják a kereszténységre. Az európai hatalmak között egyetértés mutatkozott a tekintetben, hogy Velence intrikái ellen csakis az angol király – és Wolsey kancellár – segíthetett. 1522 elején Wolsey is úgy nyilatkozott, Velence a törökkel is szövetséget köthet.¹⁷⁸ A lényeg azonban nem Velence esetleges törökpártiságában rejlett, hanem abban, hogy a Köztársaság egy törökkel való semlegesség mellett megmarad-e a Valois-k pártján. A törökellenes vállalatához nélkülözhetetlen volt Velencét leválasztani a franciáktól. Egy esetleges franciapárti és hallgatólagosan a török szekekrét toló Signoriával a hátában senki sem mert volna lépni, még egy európai, navarrai vagy németalföldi hadjáratot sem mert volna indítani. 1522-ben egy spanyol jelentés már készpénznek veszi és szinte tényként kezeli, hogy a francia király titokban a szultán szekekrét tolja. Április 27-én, mielőtt még realizálna a spanyol király tervezett angliai útja, Kasztília admirálisa azt jelentette VIII. Henriknek, hogy „a franciák kevésbé félik Istent”, s végignézik, egyúttal segédkezve abban, ahogy a hitetlenek meghódítják Magyarországot és segítenek a töröknek, hogy tovább mélyítsék a keresztények közötti megosztottságot. Franciaországot „a gonosz eltölti a vággyal, hogy túlhabzsolja magát”.¹⁷⁹ [Kép VIII/3.] Rómában úgy ítélték meg, a francia király és a Köztársaság „szállítja a híreket” a töröknek a keresztény fejedelmek egymás elleni harcairól, s arra bujtogatja a törököket, hogy használják ki, míg a császár távol van lekötve, s nem tud Itália segítségére lenni. Károly nélkül a pápa sem tud a török ellen fellépni. A török hamarabb partra száll, mint hogy felállnának a pápai seregek. A kúriai spanyol követ azt tanácsolta, bírája rá az angol királyt, és kancellárját, hogy a Birodalom rendjei el is tárja fel, mit m velnek a franciák és a velenceiek. Ha Németország-szerte tisztában lesznek a franciák és a velenceiek intrikáival, készek lesznek azok „fejére koppintani”. Az angol király segíthet azzal, hogy Velencébe követet küld, és megpróbálja rávenni a Köztársaságot, álljon el „gyalázatos viselkedését”.¹⁸⁰ A Habsburg diplomáciában tehát Angliába vetették minden hitüket, hogy képes lesz Velencét jobb belátásra téríteni. Ezzel együtt a Habsburgok azt kívánták, a pápa tegyen meg mindent, hogy kiközösíthesse I. Ferencet, és ezzel is arra ösztökéljék az angol királyt, hogy lépjen Franciaország ellen a keresztény hit megmentése érdekében. Wolsey is hasonlóképp gondolkodott, s 1522 áprilisában valóban tett lépéseket Velence Franciaországtól való leválasztására. A Signoria londoni követének jelentései szerint a kancellár panaszt tett, hogy a Köztársaság ösztönözte a törököt Magyarország megtámadására, hogy ezzel is arra bírája a császárt, küldjön csapatokat a magyar király védelmére, így is tehermentesíteni kívánva Franciaországot, melynek háborúit egyébként is pénzeli. A Signoria visszautasította a vádakat.¹⁸¹

Amíg Nyugatra olyan hírek érkeztek, hogy a Köztársaság még arra sem hajlandó, hogy az ostromlott scardonaiaknak és klisszaiaknak megengedje, hogy polgáraitól gabonát vásároljanak; vagy a dalmát városok polgárait inkább arra buzdítja, hogy az ellenállás helyett tegyenek tisztelgő látogatást a török szandzsákbégeknel, addig nem volt beilleszthető abba a szövetségi rendszerbe, amit Anglia és a császár, de fként miniszterei, Wolsey és

¹⁷⁷ London, 1523. márc. 12.: BL Cotton MS Nero B. VII f. 40.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2888.

¹⁷⁸ 1522. márc. 15.: Poupet de Lachaulx birodalmi követ jelentése: CSP Spain, Suppl., II. n. 91.

¹⁷⁹ „[...] quanto mas siendo frances y tan poco temeroso de dios, que ve tomar los turcas el reyno de ungría, y permite aquel mal por hartar a su deseo, que por cierto mas ayuda la casa de francia a los infieles, aquellos mismos se ayudan con la division contraria que entre los cristianos”: Vitoria, BL Cotton MS Vespasian C. II f. 2.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2201.

¹⁸⁰ 1522. máj. 26.: CSP Spain, II. n. 417.

¹⁸¹ Calendar Venice, II. 440.; Sanuto, XXXIII. 124.

Gattinara elképzelték.¹⁸² Kimozdulni látszott azonban a Serenissima is a hitetlenekkel lepaktáló gonosz szerepköréből, egyre inkább érezvén az elszigetelést, és nagy fegyvertény volt már az is, hogy Statileo Jánosnak titokban 700 aranyat adott Scardona várának megerősítésére.¹⁸³ 1523 februárjában végre sikerült elérni, hogy Velence gabonavásárlási engedélyt adjon a klisszaiaknak, és ahogy a török itáliai partraszállása egyre közelebbinek tetszett, a doge is közeledett a franciaellenes fronthoz, és 1523 júliusában szövetséget kötött a Habsburgokkal.¹⁸⁴ 1523-ban II. Lajos követet is indított Velencébe, s a Signoria is közeledik Magyarország felé, bár még budai ügyvivőjének meghagyja, hogy ha a király a hadjáratára is magával kívánná vinni, színeljen betegséget, továbbá állandó követ helyett csak egy titkársági ügyvivőt hagy Budán.¹⁸⁵

1522 áprilisában az egyre aggodalmasabb segélykérések hatására V. Károly VIII. Henriknek is írt, komolyan figyelembe véve annak a veszélyét, hogy a szultán hamarosan Nápoly ellen indít hadat.¹⁸⁶ 1522. április 12-én Károly azt közölte Anglia királyával, hogy nagy a török készülődés országai, Nápoly, Itália ellen.¹⁸⁷ A félelmek nem voltak alaptalanok: 1522. április 26-án a birodalmi angol követek, Robert Wingfield és Tommaso Spinelli arról adtak hírt, hogy a törökök az Isztriai-félszigeten szálltak partra.¹⁸⁸ Még Kasztíliaiban id. zve, 1522 márciusában szólította fel a szentatya V. Károlyt, hogy tegyen lépéseket a béke érdekében a török veszély miatt.¹⁸⁹ A tavaszi nürnbergi Reichstag után furcsa módon a császár is igen bízott a kezében mutatkozott – legalábbis szavakban – és április derekán úgy nyilatkozott, hogy maga is fel fog fogadni svájci zsoldosokat a török ellen, évi 40 ezer dukátért (!).¹⁹⁰ Úgy látszik, az angol diplomácia is mindenben a kezé alá dolgozott, hiszen Wolsey ugyanebben az időben szintúgy követet küldött a svájciakhoz, hogy ne álljanak más zsoldjába, mivel „a török ellen van szüksége rájuk”.¹⁹¹ Különös, hogy a nagy yorki érsek ennyire a császár kedvében akart járni. Mindennek az lehet az oka, hogy nem akarta, hogy a török veszély elvonja a nyugati nagyhatalmi színtérről a császár figyelmét. Az Angliájának az volt a jó, ha a franciákat továbbra is sakkban tarthatják a többfrontos spanyol-birodalmi háború életben tartásával. Wolsey abban bízott, hogy a calais-i szerződést a következő évben valódi tartalommal, több konkrétummal is megtöltik, és a császár újra megerősíti Angliával egy szövetségi szerződést, amelyben mindinkább a saját szája ízének megfelelően köti magát a kardinális terveihez – aki legalábbis ekkor még nem akarta kenyértörésre vinni a dolgot a franciákkal, s nem akart háborút.¹⁹² A bíboros sikerrel járt, Károly kifejezte azon szándékát, hogy a szerződés aláhozására újra személyesen utazik Angliába. Úgy látszik, a császár azt gondolta, „letudta” a török veszélyt, és a neki tetsző tettek mezejére léphet Ferenc király ellenében. Májusban nyoma sem volt már a tavasz eleji buzgóságának. Wolsey-nak kedvezően alakultak a dolgok, egy időre úgy látszik, 1522 kora nyarán – ahogyan egy évvel azelőtt Calais-ban – a Tudor Anglia lett „a világ közepe”. A török veszély, a rodoszi segítségkérések és a behajózásra váró flotta valamint az ezzel egyidőben Havasalföldön is összeütközéssel fenyegető helyzet sem tudták eltántorítani a császárt attól, 1522 májusában, hogy személyesen Angliába utazzék, és katonai szövetségre

¹⁸² Óváry, I. nos. 1160., 1163.

¹⁸³ Jászay, Velence, 216.

¹⁸⁴ Óváry, I. n. 1167., 1172.

¹⁸⁵ Óváry, I. nos. 1168., 1170., 1174.

¹⁸⁶ 1522. ápr. 12. BL Cotton MS Galba B. VII. f. 19.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2170.; CSP Spain, Suppl., II. n. 117.

¹⁸⁷ Brüsszel: CSP Spain, Suppl., II. 117.; HHStA England Korrespondenz f. 2.

¹⁸⁸ BL Cotton MS Galba B. VII. f. 291.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2199.

¹⁸⁹ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 73., 110., Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, 50.

¹⁹⁰ Zaragoza, 1522 apr 17 CSP Spain, II. n. 402

¹⁹¹ Calendar Venice, II. n. 409.; Sanuto, XXXII. 308.

¹⁹² Mattingly, An early, 27.

lépjen VIII. Henrikkel Franciaország ellen.¹⁹³ Ebben dönt része volt annak, hogy 1522. április 27-én a franciák súlyos vereséget szenvedtek Bicoccánál, amely szertefoszlatta azon reményeiket, hogy vissza tudják foglalni Milánót. Az év során még egy újabb csapást is el kellett szenvednie I. Ferencnek, Genova elesett. Így a császár nyeregben érezhette magát, és várva várta, hogy „hazamehessen” és visszafoglalhassa Fuenterrabíát.¹⁹⁴ Sokáig nem húzódtak a tárgyalások: két nappal később, ahogy a császár Doverben partra szállt (május 28-án), Anglia megküldte Ferencnek a hadüzenetet.¹⁹⁵ Még az sem bírta jobb belátásra, hogy a birodalmi területekhez fenyegetően közel kerültek volna a törökök, ha sikerrel járnak Klissza ostrománál: Hüsrev boszniai pasa június 13-án körülfalta a várat.¹⁹⁶ Klisszát ugyan újfent felmentette Monokovics Péter kapitány helytállása, de az angol politika óvatossággal tekintett a dalmáciai eseményekre, hiszen egy keresztény kudarc feltehetően rontott volna az Angliában vendégeskedő császárral kötendő *foederatio* esélyein.

Az angol követek olyan levelek másolatait is beszerezték, amelyeket például 1522. júniusában Habsburg Mária küldött Károlynak Prágából egy udvari bankettre I., melyen – legalábbis az angol regeszta készítője szerint – a „császár és Anglia szövetségét ünnepelték meg”, II. Lajos részvételével!¹⁹⁷ Egyidőben történhetett ezen esemény Mária cseh királynéi koronázásával (június 1.), melyen teuton, lengyel, velencei követek is képviseltették magukat.¹⁹⁸ Ha vélhetően nem azért történhettek az ünnepségek, mert Károly VIII. Henrikkel szövetkezett, hanem a koronázás okán. Ugyan május 27-én már az angol király és a császár találkoztak, s úgy tűnik, nyomban elindult minden talán még aznap, igaz, formálisan a szövetséget még nem kötötték meg, de május 29-én már Lyonban átadta Anglia heroldja VIII. Henrik hadüzenetét I. Ferenc francia királynak, mégis nehéz elképzelni, hogy június 1-re már Prágába érkezhett a hír. (Igaz, nem is lehetetlen, hogy 4-5 nap alatt elérjen Doverbe Csehországba.) A császár már eleve úgy ment Angliába, hogy mindenáron katonai szövetséget köt és Henrik is ugrásra készen állt, hogy Franciaország ellen fellépjen. Június 6-án úgy fogalmazott, Henrikkel „együtt, közösen gondolkodó testvérek” majd újfent ígéretet tett Tudor Mária eljegyzésére. Anglia erre készenlétbe helyezett egy hadiflottát.¹⁹⁹ Annyiban igaza lehet a Letters and Papers-nek, hogy a nemzetközi sereglet eltt szóba került az éppen Angliában időző császár angol szövetsége, éppen azért is, mert a király ettől is segítséget remélt a török ellen.

II. Lajos néhány nappal korábban indította követségét a Ferdinánddal való tárgyalásokra Bécsbe, melyekről fentebb szóltunk.²⁰⁰ E tárgyalások során jutott olyan meggyőző désre a francia herceg, hogy közvetlenül az Angliában időző bátyjához fordul. Ferdinánd észlelte a többoldalú veszélyt, s hogy bátyját a török veszedelemre figyelmeztesse, kétségbeesetten kérte tőle, maga is tegyen lépéseket a hitetlenek elleni harcért, s bírja rá ugyanerre az angol királyt is. Ez ügyben sürgősen külön követet is küldött Károly után Angliába, Martín Salinast.²⁰¹ A követnek még az is a feladata volt, hogy a királynét, Aragóniai Katalint, nagynénjüket vegye rá, a hit érdekében járjon közbe a fejedelmeknél. S természetesen kérjen anyagi támogatást Henrik királytól.²⁰² Ugyanebben az időben a bíborosi kollégium is megragadta az utolsó alkalmat, hogy az újabb háború felé

¹⁹³ CSP Spain, II. nos. 434., 433., 448.

¹⁹⁴ Gwyn, Wolsey, 378.

¹⁹⁵ STP: V.95.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. ccxii. n. 2292.

¹⁹⁶ B. Szabó, A mohácsi, 50.

¹⁹⁷ BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 269.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2299. Érdekes, hogy a levelet a nemrégiben kiadott Mária-levelezés kiadói sem ismerik (Correspondance de Marie). Tudjuk, május 10-étől június 3-áig a király Prágában volt. 1522. máj. 10.: DL 24 399.; Helytartói oklt., n. 52.; 1522. jún. 3. DL 23 636.; Helytartói oklt., n. 66.

¹⁹⁸ C. Tóth, A királyi pár, 88.; Ortway, 98.; Istvánffy VII kj. 185.

¹⁹⁹ Letters and Papers Henry VIII, III/2. ccxiii., nos. 2322., 2323.

²⁰⁰ 1522. máj. 10.: DL 24 399.; Helytartói oklt., n. 52. (II. Lajos, manu propria); Iványi, Adalékok, III. 333–34.

²⁰¹ 1522. jún. 5.: CSP Spain, II. n. 420.; Rill, Fürst und Hof, 238., 250.

²⁰² Rill, Fürst und Hof, 41.; CSP Spain, II. nos. 425., 441.

rohanó császárt és angol királyt lebeszélje a keresztények elleni harcról, és felszólítsa, hogy fordítsák fegyvereiket a keresztes háborúra.²⁰³ 1522. június 21-én a Reichsregiment is az Angliában id z császárhoz fordult, majd, miután nem kapott választ, júliusban az immár Kasztíliaába távozó Károlyhoz küldött levelet, s békekötésre szólította fel a sürges török veszély miatt.²⁰⁴

Az angol király és a császár azonban egyel re az „igazi török”, I. Ferenc ellen harcolt s csak a Valois-k térdre kényszerítése után tudta elképzelni, hogy a török ellen lépjen hadba.²⁰⁵ Éget szükség volt Ferenc legy rése, hiszen a Valois-k arra apelláltak, hogy a skót régenst, John Stewartot, Albany hercegét léptetik hadba Anglia ellen észak fel l.²⁰⁶ A segélykérések és Rodosz közelg ostromgy r be vonása sem tudta eltántorítani a fejedelmeket attól, hogy szemük el tt ne csak a Valois-k elleni háború lebegjen. Annyit mindenestre belefoglaltak az 1522. június 19-én kötött a windsori egyezmény el tti egyezségbe, hogy Anglia és a Császárság ligája köteles védelmet nyújtani a Magyar Királyság részére a török elleni harcban és segítséget adni a hitetlenek visszaszorításában.²⁰⁷ (Már az ezt megelőző tárgyalásokon az el zetes tervezetekbe is belefoglalták Magyarországot, együtt Angliával és a Birodalommal.²⁰⁸) Maga a szerz dés preambuluma úgy szól: „most, hogy a török, a keresztények kibékíthetetlen ellensége a keresztény államokat fenyegeti és pusztítja Magyarországot, újabb területeket foglalt el a keresztényekt l, veszélyesebb, mint valaha, egyes keresztény fejedelmek, ahelyett, hogy fegyvereiket a török visszaverésére fordítanák, saját önös érdekeik érdekében kihasználják, a hitetlenek támadásai által okozott gondokat”. Ebben kötelezettséget vállalnak egy majdani, Magyarországot megvédend keresztes expedícióban való részvételre.²⁰⁹ Els látásra ez egy törökellenes szövetség, de gyorsan kiderült, mindez csak a preambulumban létezik, s papíron marad. Egy velencei híradásból az is kiderül, a windsori szerz dés

²⁰³ 1522. jún. 26.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 75.

²⁰⁴ „[...] der kunig von Frankreich uber vil des kunigs von Engelland gehabten vleifs und gutlich handlung erliche”: DRTA Jüngere Reihe III. 182.

²⁰⁵ CSP Spain, II. clxxi.

²⁰⁶ Polydore, Anglixa Historia, XXVII. k. 40.; Francis Hackett: *Francis the First*. New York, 1937. 252.

²⁰⁷ PRO E 30/880–885.; Busch, Cardinal Wolsey, 64–79.

²⁰⁸ 1522. ápr. 30.: HHsTA Belgien DD. Abt. B. f. 4.; CSP Spain, Suppl., II. 132.; Kurucz, Érdekek, 259.

²⁰⁹ A szerz dés: BL Cotton MS Galba B. VII f. 270.; Botlik, Szapolyai, 21. Valójában a szerz désben magában nincsenek benne ezek a bennünket érdekl artikulások a keresztes segélyr l és az adóról, csak egy szerz dés el tti egyezségben, amely a szerz dés 3. artikulusaként, külön van nyilvántartva egy BL-béli kézirat-folión: BL Cotton MS Galba B. VII f. 268., „Articuli qui videntur nunc concipiendi pro trino foedere inter S. D. n., nunc electum, D. Carolum Cæsarem, et seren. regem Angliæ [...] calamitati cristiane religionis succeratur et turcarum ferocitati ac tirannisi occurratur ac conatus in ruinam Regni Hungarie temptarunt facilius repellantur [...] imminentis periculis obvietur sit etiam fedus christianorum offensium contra ipsos hostes fidei, ita ut non solum ad defendendum Regnum hungariae sed etiam ad determinandos hostes catholicae fidei ac eos offendendos debeant ipsorum contrahentes [...] intendere [...] ac cristianos principes ad immitare [...] expeditionis pro bono publico tractare, [...] qui hanc sanctam expeditionem [...] suscipient indulgentias cruciatas supplicatur.” A *Letters and Papers Henry VIII* regesztája szerint eredetileg a szerz dés 3. pontjának szánták, a szerz dés fennmaradt példányaiba – BL Add MS 48000 (Yelverton MS. 1), 43. fos. 391–392b.; PRO SP 1/24 fos. 255., 291., 294–95., 298., 314.; PRO SP 1/233 f. 144. – mégsem került bele. *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 2333/2. Azért tekintem el zetes egyezségnek, mert a kérdéses folio után bekötött 270. folio – „Modi concepti pro firmiore unione inter ser. Regem et Imperatorem” – is csak a szerz déskötés módozatairól szól, s a szerz dés maga a *Letters and Papers Henry VIII*, regesztájában is csak ezután következik. Belekerült viszont a keresztes expedíció indítására való kötelezettségvállalás a császár által meger sített egyezmény-feltételekbe, még a szerz dés megkötése el tt, június 16-án. Itt is 3. artikulusként szerepel. (Ezért gondolom, a fenti is egy el zetes tervezet, amelyb l végül az angol király által ratifikált változatokból kimaradt a magyar király megsegítése.) *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 2322.; CSP Spain, II. n. 427. A British Museum Kézirattári Katalógusa is „el zetes” artikulusokként aposztrofálja. Cotton Catalogue, 263. Magyarország szerepel a szerz dés 9. artikulusában, mint a felek „barátja és szövetségese”. PRO SP 1/24. f. A császár által jegyzett, a velencei követ által is lemásolt példányban is így szerepel: 1522. jún. 16.: Calendar Venice, II. n. 479.; Ugyanez szerepel a milánói levéltár példányában is. CSP Milan, I. n. 720. Mind a velencei, mind a milánói másolatban szerepel a kötelezettségvállalás a keresztes expedícióra.

végleges verziójába miért nem került be a klauzula a Magyarország megsegítésére vezetend hadjáratra vonatkozó kötelezettségvállalásról. A Spanyolországba távozó, a Birodalomba akkreditált velencei követ, Gasparo Contarini az Angliából visszatér Gattinara kancellártól értesült, hogy ennek maga Wolsey az oka, utasította vissza, hogy belekerüljön. Wolsey Gattinara szerint „kevésbé a hit embere”, s volt az, aki úgy nyilatkozott, „el ször hadd zzzük ki azt a törököt, aki itt van”, egyértelm en a franciákra utalva.²¹⁰ Pedig a velencei követ is megtett mindent, hogy Wolsey-t jobb belátásra bírja, és igazolja, a Signoria nem intrikál a törökkel. A követ még magánkihallgatást is kért a windsori szerz és megkötése el estéjén a kancellártól, s a velencei török követ leveleivel próbálta bizonygatni, a Signoria nemhogy nem paktált le a szultánnal, hanem ellenkez leg, a török készül a Köztársaságot is megtámadni. Ezért a franciák elleni harcnál el bbre való a keresztes expedíció.²¹¹ A velencei követ azt is többször a bíboros elé tárta, Velencét is, és Dalmáciát is fenyegeti a török. Az angol követek április jelentéseivel párhuzamosan számolnak be az egyre fenyeget bbé váló dalmáciai, krajnai és friauli eseményekről a velencei követjelentések is. A Klissza körülzárására készül törökök több egységgel párhuzamosan indultak egy nagyarányú hadm veletre Dalmácián túl Krajna és Stájerország ellen is. A félelmek olyan valóságok voltak, hogy már az év elején Ferdinánd a Krajnához és Isztriához közel es végvárakat meger sítette. Ha hihetünk a velenceieknek, egy csapat tengeri úton érkezett, partra szállt az Isonzónál, és a szárazföldön nyomult el re Friaul felé, s t egészen Postoináig jutott Krajnában; majd, feltehetően csatlakozva a Klissza felé vonuló derékhadtól szárazföldön érkez khöz, embereket vitt el rabságba, és szinte naponta tört be és pusztított.²¹² Mindez nem hatotta meg a kancellárt. Ugyanígy nem hatották meg a császárt a birodalmi velencei követ hírei sem, aki ugyanarról tudósított: a török a szárazföldön nyomul el re Friaul felé, s t, 10 ezer török egészen Postoináig jutott Krajnában.²¹³ Károly egyszer en nem hitt a híreknek, s Angliába utazott, hogy szövetséget kössön a franciák ellen. A velencei követ Brüsszelben folyamatosan hírül adta ezeket a híreket az ottani angol megbízottnak (Spinelli) is, csak szerinte – mivel Spinelli firenzei származású volt – tudatosan nem továbbította ezeket Wolsey-nak. A Signoria hiába próbálta mentegetni magát, hogy nincs része a török akciókban, Anglia, azaz Wolsey eldöntötte, egyel re Franciaország ellen lép fel.²¹⁴ Még Ferdinánd követe, Martín Salinas sem tudta jobb belátásra bírni sem a császárt, sem Wolsey kardinálist. Többször felkereste a bíborost, hogy érdekl djék, mi a válasza a f herceg segélykérésére. Jelentéséb l kiderül, a kancellár nem is fogadta, s az álláspontjáról csupán a birodalmi kancellártól, Gattinaratól értesült. E szerint Wolsey kijelentette, „nem ismer más törököt, csak egyet, s az igazi török az, akivel most is el vagyunk foglalva”. Salinas meg volt gy z dve, hiába jött Angliába, a Tudoroktól nem tud segítséget hozni Ferdinánd számára. Még utoljára Aragóniai Katalin közbenjárását kérte, de más egyebet, mint azt, hogy Ferdinándot felruházták a Térdszalagrenddel, nem tudott elérni.²¹⁵ A királyné sem tud mit tenni, háromszor is felkereste, de egyre kevesebb jóindulattal mutatkozik irányába. „Nagyon kevés várható Angliától”.²¹⁶ V. Károly sem mutatkozott segít készebbnek, hiába kérte testvéröccse. A császár úgy nyilatkozott, az els dleges a franciák legy zése, és csak azután, hogy le tudják választani Ferenc királyról a

²¹⁰ „[...] che l’era uno homo poco religioso”: Aguilar de Campo, 1522. júl. 31.: Calendar Venice, II. n. 507.

²¹¹ A birodalmi követ jelentése a londoni követ, Antonio Surian munkálkodásáról. 1522. jún. 19. Calendar Venice, II. n. 484. Surian azt is többször a bíboros elé tárta, milyen készültségbe helyezte Velence haderejét a tüörök elleni védelemre. 1522. jún. 13. Calendar Venice, II. n. 470.

²¹² 1522. jún. 7.: Calendar Venice, II. n. 469.

²¹³ 1522. ápr. 28., máj. 16.: Calendar Venice, II. nos. 448., 458.

²¹⁴ 1522. ápr. 8.: Calendar Venice, II. n. 441.

²¹⁵ Hivatalosan, ünnepélyesen a következő évben, 1523 augusztusában kapta meg: BL Cotton MS Vitellius B. XX f. 262 Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3248. Ferdinánd Henriknek: 1523. dec. 6.: PRO SP 1/29 f. 100 Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3611.

²¹⁶ Windsor, 1522. jún. 16.: CSP Spain, II. n. 427.; Rill, Fürst und Hof, 41.

velenceieket, fognak közös koalícióra lépni a hitetlenek ellen.²¹⁷ Salinas néhány nappal később már úgy fakad ki, hogy „az infáns úr semmi mástól nem várhat segítséget, mint Istent I.”²¹⁸ A végén még maga a császár is megorrolt a Habsburg-követ állandó munkálkodása miatt, és utasította, ne keresse fel többet se a királyt, se a királynét a török ellen nyújtandó segítség ügyében: „Anglia most a franciák elleni háborúval van teljesen elfoglalva, nem tud tenni semmit” a francia herceg megsegítésére.

Az angolok tartották is a szavukat, júliusban hadat indítottak Bretagne-ban és Pikárdiában a franciák ellen, felégették Boulogne környékét, de sokkal elrébb nem jutottak.²¹⁹ Úgy tűnt, az angol invázió kifulladásra nem igazán hatotta meg a császárt. Hatán spanyol alattvalói megleckéztetésére készült. Elutazása után, 1522. július 22-én már Santanderben írt Károly VIII. Henriknek, mint „Deffenseur de Foy”-nak, hogy megkezdte seregei felszerelését Spanyolországban az elkövetkező hadjáratra.²²⁰ Az angol hadjárat nem hozott döntő sikereket, ami a továbbra is a béke pártján álló Wolsey malmára hajtotta a vizet. A vonakodó kardinálisnak megfelelt, hogy éppen csak annyira haladtak előre az angol csapatok, hogy a császárnak is teljesüljön a kívánsága. Az angoloknak azonban a Surrey grófja vezette rövid életű hadjáratot követően szeptemberben már nem is kellett annyira a foguk a hadjáratához.²²¹ Érdekes módon VIII. Henrik elfogadta Wolsey javaslatát és a Nagy Hadjáratot elhalasztották 1524-re, amíg Anglia jobban fel tud készülni egy expedíciós háborúra.²²² A nyári nagy háborús felbuzdulás után Wolsey végül is októberre békét hozott tető alá. Ebben közrejátszott az is, hogy a kancellár igen okosan tartott attól, hogy egy török támadás Itália ellen, miközben Anglia és a Birodalom hadai Franciaországban vannak lekötve, katasztrofális hatással lehet az európai hatalmi egyensúlyra, s abból csak a Valois-közhatalomnak ki jól. Követeinek azt az utasítást adta maga a király is, hogy a császárral úgy járjanak el, hogy figyelmeztessék a török gonosz szándékaira.²²³ Ráadásul, ha az a vád érheti a „keresztes” kardinális, hogy háborúszása közepette érte a hitetlenek támadása Európát, nyomban erősítette volna Adorján pápa és Wolsey ellentáborának pozícióját. Októberben véget ért az angol hadjárat, s Wolsey megmaradhatott békeszerzőnek. A kardinális valószínű szándéka az volt, hogy „ha egyszer már van egy ilyen fegyverszünetünk, Isten talán arra ösztönzi a keresztény fejedelmeket, hogy beleegyezzenek egy további békébe”.²²⁴ A császár hiába szólította fel Angliát 1522-23 telén többször is, hogy tegyen eleget szövetségi kötelezettségeinek, és álljon hadba az oldalán, Wolsey, valamint – a bíboros tanácsát megfogadva, s talán túlságosan is elbizonytalanodva Surrey hadjáratának a sikertelenségén és annak hatalmas pénzeket felemésztő „éhes gyomráról” – a király sem idegenkedett a béke meghosszabbításától 1524-ig.²²⁵ Sőt, 1523 áprilisában Wolsey már arra kísérelte meg rávenni az uralkodót és a császárt, hogy a háborút már 1525-re halasszák el. Wolsey-nak gondot okozott, hogy a császár belefeledkezett spanyolországi ügyeibe, és az a politikai súlypont, amit a Birodalomban való tartózkodása önmagában jelentett, egyre inkább eltolódott Kasztília felé. Amíg viszont a császár Fuenterrabía visszafoglalásáról ábrándozott, az a politikai jelenlét, ami Angliának igen hasznos volt Franciaországgal szemben Európában, nagymértékben csökkent. Anglia politikai tekintélyéhez és Európában

²¹⁷ 1522. jún. 7.: Károly Najera apátjának: CSP Spain, II. n. 423.

²¹⁸ Winchester, 1522. júl. 1.: CSP Spain, II. n. 441.; Rill, Fürst und Hof, 41.

²¹⁹ Letters and Papers Henry VIII, III/2. ccxxi.

²²⁰ Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.] n. 221. HHStA Belgien PA Fasc. 2/4. 55v.

²²¹ Scarisbrick; Henry VIII, 171.

²²² CSP Spain, Suppl., II. n. 195.

²²³ 1522. szept. 25.: „[...] to remember [...] ayeinst the malignities of the Turkes”: State Papers, VI. 102. Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2567.

²²⁴ 1523. jan. 10.: Wolsey birodalmi követeinek: State Papers, VI. 117.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2764.

²²⁵ Scarisbrick; Henry VIII, 172.

való dominanciájáról szövögetett terveihez hozzátartozott, hogy szövetségesét arra veszi rá, amire csak akarja. Mindez most nehézkessé vált, s úgy t nt, Károlynak legfeljebb Anglia pénzére fájt a foga, de a Franciaország elleni közös inváziót már nem igazán forszírozza. Ha hajlott is volna a Valois-kkal való háborúra, inkább Itáliában indított volna hadat, mintsem, hogy támogasson egy angol hadi akciót Észak-Franciaországban. Ráadásul a francia diplomácia lázasan dolgozott a skóciai diverzió, így 1523-ban és 1524 folyamán is jelent s er ket kellett felvonultatni a skót határon, egy esetleges betörést megakadályozandó. Mindez Wolsey pozícióját er sítette, és az békepárti tervei kovácsolásához járult hozzá, mivel a vonakodó Károly vonakodását látva Henrik kedve is kezdett elmenni egy újabb hadjáratról.²²⁶ Nem t nt ördögt l valónak tapogatózni a franciák irányába sem: Wolsey alapvet célja az volt, hogy Anglia számára meghatározó hatalmi pozíciót állandósítson az európai politikai palettán, s vele, mint tekintélyes tényez vel számoljanak. Ha ez Habsburg-szövetséggel volt elérhet , akkor mindaddig ragaszkodott hozzá, de ha ez megroggyant, már nem lehetett többet profitálni bel le, akkor más utakat keresett, hogy ezt a pozíciót biztosítsa magának és királyának. Els dleges célja volt, hogy egy olyan európai békerendszer jöjjön létre, amely Anglia égisze alatt, a Tudorok irányításával m ködik. Egy egyensúlyi rendszert kívánt kialakítani, kívülr l igazgatva a szisztémát, mintegy el képeként a kés bbi korok „splendid isolation”-jének. Egyensúly és béke – ezek voltak a hívószavai. Ilyen békekonferenciát igyekezett létrehozni 1524 elején Hamburgban, a dán királyság ügyének rendezésére – II. Keresztély királyt el zték a trónról – és amelyre a császár, a választók, és Magyarország követeit is meghívták. Fennmaradt II. Lajos oklevele, amelyben követeket küld a hamburgi conventusra, azzal a megbízással, hogy tárgyaljanak a császár, Ferdinánd, a választók és Anglia követeivel. Ha már azonban ott voltak, ez jó alkalmat biztosított Lajos számára, hogy a török ügyet is megvitassa a fejedelmek követeivel.²²⁷

Ha a császár jelentett veszélyt a békére, az azt jelentette, az egyensúlyra is veszélyt jelentett, ami magában foglalta azt is, hogy ezzel Anglia dominanciája csökken. Anglia kívülr l akarta irányítani a viszálykodó felek közötti egyensúlyt, egyfajta nevet harmadikként – Jack Scarisbrick szóhasználatával élve „tertius gaudens”-ként – mozgatva a szálat, de megmaradva a dönt bírói hatalom birtokosának.²²⁸ Ha a dominanciához a francia-angol közeledés szükségeltetett, akkor megtette a kell lépéseket. 1522 szeptemberében már a pikárdiai angol hadjárat alatt puhatolóztak követei a franciák irányába, és a császárnál tartózkodó követei azt az utasítást kapták, hogy a franciák békeajánlatai nem t nnek alapvet en kedvez tlennek Wolsey számára. Wolsey pragmatikus volt, Angliának a francia-Habsburg konfliktusban az volt a fontos, a gy ztes oldalon álljon.²²⁹ Ehhez az egyensúlyhoz és elszigeteltségi politikához hozzátartozott az is, hogy miközben Henrik felháborodott azon, hogy 1525-ben Tudor Mária hercegn kezét visszautasította V. Károly császár, Wolsey már teljesen gátlástalanul puhatolózott a franciák felé, s felajánlotta Mária kezét Ferencnek, mivel 1524-ben meghalt Claude királyné.²³⁰

Azonban 1523-ban olyasmi történt, ami felborította a kardinális békeszándékait: Bourbon hercegének „árulása” már 1522 szeptemberében ismert volt Wolsey számára, s 1523-ban a hatalmas francia nagyról felajánlkozott a Valois-ellenes hatalmaknak.²³¹ Ameddig lehetett, Wolsey békerendszere m ködött.

²²⁶ Gwyn, Wolsey, 378.

²²⁷ „[...] multaque inter has tuendorum adversus Turcos regnorum nostrorum difficultates, in animo, et consilio nostro agitavimus”: Pray, Epistolae, I. n. 78.

²²⁸ Scarisbrick; Henry VIII, 190.; Creighton, Wolsey, 192.

²²⁹ State Papers, VI. 98.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2567.; Gwyn, Wolsey, 379.

²³⁰ Sybil M. Jack, ‘Wolsey, Thomas (1470/71–1530)’, ODNB

[<http://www.oxforddnb.com/view/article/29854>, accessed 6 Nov 2013].

²³¹ Letters and Papers Henry VIII, III/2. ccxiii.; Rill, Fürst und Hof, 35.

5. Magyarország, a Nyugat és a török veszély Rodosz eleste után

1522-ben, az európai fejedelmek „szerencséjére” a török mégsem Itália ellen vonult flottájával, hanem Rodosz ellen.²³² Már Wolsey is tudatában volt júniusban, hogy ez nem csupán egy kísérlet Rodosz megsarcolására, hanem egy pusztító erej, sosem látott volumen nagy expedíció, olyan, amit az oszmán flotta még sosem vitt végbe azel tt. Rodosz blokád alá vonása ellenére az itáliai fenyegetettség nem múlt el, Rómában még augusztusban is ugyanúgy egy török partraszállástól tartottak. Még a pápa sem mert Dél-Itáliába utazni, török kalózzakcióktól tartva.²³³ A pápa továbbra is tartott a török partraszállástól, s nem nyugodott meg, hiszen úgy tudta, a török egy újabb hadsereget szerel fel Magyarországra ellen.²³⁴

Július elején, amikor a császár még Angliában tartózkodott, a pápa is megpróbálta jobb belátásra bírni Károlyt, és felszólította, a magyarországi és rodoszi török invázió miatt hagyjon fel a keresztények elleni háborúskodással, kössön békét Velencével és Franciaországgal, és fordítsa erre a hitetlenek elleni harcra.²³⁵ A pápa Rómába érkezése után még nagyobb vehemenciával vetette bele magát a béketeremtésbe, szeptemberben felszólította V. Károlyt, hogy VIII. Henrikkel együtt lépjenek fegyverszünetre a franciákkal, s hallják meg Magyarország segélykiáltását.²³⁶ Szeptemberben már kifejezetten a Magyarország tengerparti részeit ért támadás miatt szólította fel a kereszties harcra, hivatkozva a magyar király hozzá küldött követére és levelére. Hangsúlyozza a szentatya, hogy Anglia királya nélkül ne lépjen egyezsége, azaz bízott abban, hogy Wolsey majd képes lesz a béke felé orientálni, és a kereszténység határain történ hadjáratra bírni.²³⁷ Már hasonló tárgyú, augusztusi levelében megfogalmazta, hogy els sorban Anglia királyára és York érsekére számít, nekik is írt, hogy a császárt a törökellenes hadjárat irányába fordítsák.²³⁸ További, egyre élesebb hangú exhortációkat küldött a császárnak az sz folyamán, kifejezést adván megdöbbenésének, hogy Anglia nem akar békét kötni a franciákkal, „amikor a kereszténység, különösen Magyarország nagy veszélyben van”.²³⁹

1522 szén Wolsey-t a török el retőrésről érkező hírek egyre inkább elbizonytalanították. A következ hónapokban a pápa folytatta „hadm veleteit” és sorozatosan küldte adhortációkkal követeit Európa udvaraiba.²⁴⁰ 1522. augusztus 8-án jelentette Surian londoni velencei követ, hogy Belgrád, Scardona és Knin elfoglalása után a török arra készül, hogy elfoglalja a Szerémséget, majd uralma alá vonja Magyarország nagy részét.²⁴¹ A velencei követek a birodalomban egyre sötétebb képes festettek a Magyarországot sújtó vészről, Scardona, Knin elestéről.²⁴² Augusztusban az angolok velencei követének, Richard Pace-nek a Signoria azt adta a tudtára, hogy Scardona és Knin

²³² 1522. júl. 26.: CSP Spain, II. nos. 451., 453.

²³³ CSP Spain, II. nos. 458., 461.

²³⁴ CSP Spain, II. nos. 504., 521.

²³⁵ Gachard, *Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI*, 96.

²³⁶ Artner, *Magyarország és az apostoli szentszék*, 73., 110.

²³⁷ „[...] y oyesse las interpellaciones con que nos requieren los de Rodas, [...] no embargante la nueva que vino que se avia retirado [...] el Turco, y si á demás desto supiesse los socorros que nos piden de diversos lugares marítimos de Ungría, y aun lo que el mismo rey nos ha scritto con proprio embaxador para el socorro de todo su reyn [...] No os exortamos que sin el rey de Inglaterra concertays paz ó tregua, mas que cumplays por obra en esto á lo que como cathóico soys obligado, incitando al rey de Inglaterra que á los menos venga á la treuga, para que con ella se pueda después echar el atrocissimo enemigo de los confines de la christianidad”: 1522. szept. 16.: Gachard, *Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI*, 115.; Újabb exhortatio Magyarországról Rodosz védelmében: szept. 30.: Gachard, *Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI*, 123.

²³⁸ Tarragona, 1522. aug. 5.: Gachard, *Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI*, 105.

²³⁹ 1522. november-december: Gachard, *Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI*, 122–127., 139.

²⁴⁰ Artner, *Magyarország és az apostoli szentszék*, 73., 111.

²⁴¹ *Calendar Venice*, III. n. 516.

²⁴² 1522. aug. 25. *Calendar Venice*, III. n. 530.

eleste után nem lehet késlekedni, Velence is hajlandó békét kötni a Birodalommal, és Anglia királya vesse latba a tekintélyét és járjon közben a megegyezésért.²⁴³ Velence már arra is hajlandó volt, hogy Angliával való tárgyalásain felvetette, ha a Tudor uralkodó is békét kötne, 50 ezer dukátot adna a török elleni harcra.²⁴⁴ Az angol egyensúly fontos játékos volt Velence, s Wolsey nem hagyhatta, hogy Anglia kereskedelmi partnerét további veszteségek éri. Épp elég volt a dalmáciai városok eleste, a török flotta messze benn járt az Adrián. Mindazonáltal Wolsey nem az oszmán elrenyomulástól tartott, hanem attól, a szentélet pápa a török veszedelem okán képes lesz elfordítani a császárt a francia-ellenes szövetségtől. Anglia ugyanis egy keresztes háborúban lekötött császárral szövetségben nem szívesen nézett volna szembe Ferenc királlyal. Wolsey aggódva fogadta a híreket. A keresztes háborút azért tartotta volna fontosnak, hogy a fejedelmeket távol tartsa a nyugati frontokról, és akkor maga kénye-kedve szerint uralhatja az európai politikát. Ezzel szemben a császár 1522 nyarán, szén, s t a következő év elején is nyíltan azt követelte, hogy a pápa lépjen be a franciaellenes ligába.²⁴⁵

Adorján pápában, a „lánglelk” flamandban a magyar politikai vezetés is bízott, ezért rendelte nem sokkal a megválasztása után, 1522 elején hozzá követét, Brodarics Istvánt.²⁴⁶ Sajnos azonban Brodarics követi megbízatásának első hónapjairól keveset tudunk, a magyar királyhoz írott első római levele is szeptemberről maradt fenn. Egyes adatokat azonban a lengyel királyhoz írott leveleiből lehet rekonstruálnunk. 1523-ban, január dereka és június eleje között I. Zsigmond lengyel királyhoz írt leveleiben számol be részletesen Adorjánnal való találkozásairól. Maga Adorján is beszámol erről, Károlynak írt levelében.²⁴⁷ Tudjuk azonban, az új pápa már három nappal azután audiencián fogadta Brodaricsot, hogy augusztusban megérkezett Kasztíliaiából Rómába. Brodarics megrázó képekkel festette le, hogy Itália is mekkora veszélyben van, mire a szentatya hitet tett, hogy megsegíti a török elleni küzdelmet Magyarországot.²⁴⁸ Brodarics közli a király kérését, hogy külön nunciust küldjön Nürnbergbe az elkövetkező Reichstagra. Királya szerint nem találhattak volna alkalmasabb személyt a pápaságra, mint Adorjánt.²⁴⁹ VI. Adorján pápa kivizsgáltatta, miért nem jutott gabona Scardonának, nagy mennyiségű gabonát ajánlott fel a horvát városok, főként Klissza védelmére, melyet 1523-ban, s 1524-ben is körülzártak.²⁵⁰ Adorján már Scardona eleste után felszólította Velencét, vegyen részt a város visszafoglalásában,²⁵¹ sőt, különösen a szíven viselte Zengg védelmét, áldozott is rá.²⁵² A pápa, mondhatnánk, meglepetésre, sőt, a vezető európai hatalmak megdöbbenésére, „igen adakozó” volt, ígért 100 ezer aranyat – még úgy is, hogy adókat kellett kivetni és egyházi ékszereket elzálogosítani.²⁵³ Annyira a szíven viselte a békét, hogy érsködött, meg is

²⁴³ 1522. aug. 2.: Calendar Venice, III. n. 531.

²⁴⁴ 1522. szept. 1.: Calendar Venice, III. n. 541.

²⁴⁵ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 73.; CSP Spain, II. nos. 518., 519.

²⁴⁶ Kulcsár, Jagelló-kor, 174.; Kosáry, Magyar külpolitika, 126. Először Velencében jár az évben követségben: Setton, Papacy, III. 204.

²⁴⁷ 1523. jan. 15-én, 26-án és június 10-én a lengyel királyhoz írt levelei. AT VI. nos. 201., 202., 245.; Brodericus, Epistulae, nos. 13., 14., 19.; 1522. szept. 16-án írt levelét közli Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, 116.

²⁴⁸ 1522. szept. 1.: DL 25 663.; Brodericus, Epistolae, n. 10. Beszéde kiadása: *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima*. ed. Petrus Kulcsár. *Oratio ad Adrianum VI pontificem maximum*. Ed. Csaba Csapodi. Bp., 1985. 67–73.; Iványi, Adalékok, III. 343., Consistorialia, n. 27.; Hopp, Antemurale, 62.

²⁴⁹ Döntés születik, hogy a bíborosi deputáció foglalkozik a török veszéllyel: 1522. szept. 4. Consistorialia, n. 28., Vö. Artner, Magyarország, nos. 126–128.

²⁵⁰ Lajos Brodaricsnak, 1524. márc. 8.: Brodericus, Epistulae, n. 30.; Pray, Epistolae, I. n. 77.; Nemes, Kelemen, 58.; B. Szabó, A mohácsi, 50.; Iorga, Notes, VI. n. 158.

²⁵¹ Nemes, Kelemen, 57., Artner, Magyarország, nos. 126., 128.

²⁵² 1523. jún. 17.: Consistorialia, n. 40.; Nemes, Kelemen, 58.

²⁵³ Fraknói, Szent-szék, II. 331.; Kupelwieser, Die Kämpfe, 206.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 257.

valósítja a trónraléptekor meghirdetett hároméves egyetemes békét és komolyan vette a fejedelmekhez intézett keresztes felhívást.²⁵⁴

Érdekes, Brodarics fenti leveléből derül ki, hogy a király megbízta azt is, hogy Franciaországba utazzék, a Valois uralkodó segítségét kérni, jóllehet pénz híján nem tudja ezt teljesíteni. Erre reflektál majd I. Ferenc is, ezért küldi Magyarországra Antonio Rincónt 1522 szén-végén. Erre lépni kellett a Habsburgoknak és az angoloknak is, mert nyilvánvaló, ha késlekednek, Magyarország Franciaországhoz fordul, mint azt tette Balbi követsége idején is, csak akkor a követ végül is nem jutott el Párizsba. A császár attól tartott, hogy II. Lajos Ferencet is megkeresi, s ha hajlandó segítséget adni, az szövetségét választja a Habsburg-Tudor koalíció helyett.²⁵⁵ Talán az indította Lajost arra, hogy a francia királyhoz forduljon, mert csalatkozott reményeiben, hogy az angolok és a császár békét kötnek a Valois-kkal, de 1522. augusztus 8-án hírt kapott arról Firenzéből, követét, Francesco Marsupinit, hogy Anglia fegyverkezik Franciaország ellen, most, a kereszténységet fenyegető veszély árnyékában.²⁵⁶

Mindazonáltal a fenti Brodarics által VI. Adorján elmondott beszéd fényében nem mondhatjuk, hogy teljesen lehetetlen, hogy a magyar politikai vezetés ne kacérkodott volna azzal – különösen Rodosz eleste, Zengg segélykérései, a rendszeres dalmáciai oszmán betörések közepette, melyekről maga VI. Adorján is említést tesz az instrukcióiban –, hogy puhatolózzon a Porta felé is. Maga a pápai követutasítás szövege azonban a jól ismert és gyakorta használt, úgyszólván klisévé vált magyar fenyegetést ismétli, hogy „kénytelenek leszünk behódolni a töröknek”. Ez még nem azt jelenti, hogy béketárgyalásokba kezdtek volna.

A császár az angol hadműveletek, a francia veszteségek és Rodosz török blokádja – lehet, ez utóbbit nem gondolta komolyan, hogy bekövetkezhet – miatt már 1522 szén más hangot üt meg. A Rodosz elleni támadás mellett ebben az is közrejátszott, hogy 1522 szén újabb török támadás érte Magyarországot: Zvorniknál egy horvát sereg felett győztek.²⁵⁷ 1522 szeptemberében maga a császár is úgy vélte, Rodosz ostromának a megkezdése után Itália nincs biztonságban.²⁵⁸ Szeptember 5-én Károly azt írta angliai követének, hogy immár hajlana a békére, ha minden más fél is követné, hogy vissza lehessen szorítani a törököt.²⁵⁹ Úgy véli, ha Rodosz elesik, Itália és Európa más részei nyitva állnak a török előtt. A Reichstag rendelkezései arra kötelezik, hogy Magyarország megőrzése érdekében tegyen lépéseket. Mindent megtesz ennek érdekében, sőt, immár azt is ígéri, Angliába is ír, hogy adjanak a török ellen segítséget.²⁶⁰ A császár véleménye is megváltozik Rodosz ostroma közben: angliai követének már egyértelműen a béke irányában ad instrukciókat.²⁶¹ Október végén már békét is kötne, egyre inkább megrémíti a johanniták sorsa, s arra utasítja londoni követét, már a béke érdekében tegyenek lépéseket.²⁶² Szavojai Margitnak is ebben az értelemben írt, és vázolja a Magyarországot ért támadásokat.²⁶³ 1523. január 1-én újabb

²⁵⁴ PRO Papal Bulls SC 7/64/26; Charrière, *Négociations*, I. 96–102., Setton, *Papacy*, III. 202.

²⁵⁵ „[...] nam quod Maiestas Vestra scribit mihi de legacione Gallica obeunda, ea ut video esset valde necessaria. Immo credo nihil magis necessarium ad res Maiestatis Vestre, et totius christianitatis. Sed quomodo ego illuc irem, qui iam a tot mensibus ne hic quidem unicum obolum a Vestra Maiestate habere possum.” DL 25 663.; Brodericus, *Epistolae*, n. 10.; Iványi, *Adalékok*, III. 343.

²⁵⁶ „Rex Anglie ut audimus contra Gallie regem in favorem Cesarea Maiestatis iam arma movit [...] ut aliquando revelata facie commune manifestumque christianae reipublicae periculum intueri viderique possint.” DL 25 313.; Iványi, *Adalékok*, III. 341–42.

²⁵⁷ DF 259 226.; Helytartói oklt., n. 123.

²⁵⁸ CSP Spain, II. n. 480.

²⁵⁹ CSP Spain, Suppl. II. n. 148.

²⁶⁰ 1522. szept. 8.: V. Károly Badajozhoz: BL Cotton MS Vespasian C. II f. 7.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2529.

²⁶¹ 1522. okt. 31.: CSP Spain, Suppl., II. n. 160.

²⁶² CSP Spain, Suppl., II. 160.

²⁶³ Lanz, *Correspondenz*, I. n. 40.

utasítást küldött Badajoz püspökének, londoni követének, ebben is felhívja, tegyen meg mindent a béke érdekében, mert nagy török támadás készül Magyarország ellen.²⁶⁴

Sokat vártak a felek az 1522 szeptemberére meghirdetett, majd többször is elhalasztott, végül decemberben megtartott újabb nürnbergi Reichstagtól. Rodosz ostromgyors be fogása ismét lehet séget adott az újabb, november 11-ére halasztott Reichstagra küldött magyar követek számára is, hogy ezzel is a rendek eszébe vessék, szükség van Magyarország megsegítésére.²⁶⁵ Magyarországon már a nyár végén sürgették a gyors újbóli megnyitását, és a Szent Lőrinc napjára összehívott országgyűlésen az országnagyok ki is jelölték a követeket – a király utólagos jóváhagyása mellett.²⁶⁶ A követek – Gosztonyi János erdélyi püspök, Macedóniai László szerémi püspök, Werbőczy István személynök és társaik elterjesztették a segélykérelmüket, s egy kissé bátrabban is mertek kérni. Macedóniai püspök itt már nem egyszer en a „hagyományos” kereszténység védpajzsa kontextusában szólalt fel, nem is csupán a szomszédságra hivatkozott, vagy arra, hogy Magyarország elvesztével Németország kerülne veszélybe, hanem „buzgón emlegette a Birodalomhoz fűződő szövetségünket és barátságunkat”. „Germánia védelmezje is már csak segítségével lehet”, önmaga a Habsburgokra van utalva, létfontosságú számára a császár szövetsége.²⁶⁷ „Magyarország eddig pajzsa, és bástyája volt Németországnak, a magyarok fegyverei mit értek a ti nyugalmatoknak, s mit érnek még ezután, ha megmenekül. Ne vessétek meg szomszédotokat, mert ha nyomorúságos, ha veszendő a ti romlásotokkal fenyeget.”²⁶⁸ „A Magyarországot mardosó láng az egész világot nagy tűzvészbe borítja [...] immár messzire terjedt Mohamed tűzvésze, s már a szomszéd háza ég”.²⁶⁹ „Magyarország végveszélybe jutott, nem lehet egy emberöltőt várni egy nagy hadjáratra, az egész világ minél előbb lélekben és fegyverben meg kell egyezzen”.²⁷⁰ Magyarország Károly egyik legfontosabb szövetségese, és kész mindenben követni útmutatásait. Ha megmenekül, akkor hű szövetségese lesz Károlynak, s meg fogja mutatni mit ér a császár számára, az ellenfeleivel szemben is. E tekintetben fontos a nürnbergi fellépés a Franciaországgal szembenálló hatalmaknak, Angliának, is, mert határozottan kijelöli II. Lajos helyét a Habsburg-szövetségi rendszerben. Macedóniai feladata az, hogy biztosítsa hallgatóit, Magyarország a birodalom barátja. Ezt nem is késlekednek hírül adni a Ferdinándnál lévő angol követek. Mindemellett van egy másik figyelemre méltó mozzanata is Macedóniai beszédének: a szerémi püspök azzal érvelt, hogy azért szükséges a sürgős segély a magyaroknak, hogy mihamarabb képesek legyenek Nándorfehérvárt visszafoglalni, ami így felmentené Rodoszt, mivel a törökök kénytelenek lennének abbahagyni a sziget ostromát.²⁷¹

²⁶⁴ CSP Spain, Suppl., II. 169.; HHStA Belgien D.D. Abt. B. f. 6.

²⁶⁵ Követutasítás Béltői Drágffy János tárnokmesternek, Korlátkövi Péter királyi udvarmesternek, továbbá Werbőczynek: 1522. szept. 29.; Iványi, Adalékok, III. 344–48.

²⁶⁶ Szabó, Országgyűlések, n. 47.; Helytartói okl., n. 117.

²⁶⁷ Imre Mihály: „A kereszténység védőbástyája (egy irodalmi toposz XVI. századi változatai)”, In: *Hagyomány és korszerűség a XVI.-XVII. században*. Szerk. Petercsák Tivadar. Eger 1997. (Studia Agriensia 17). 217–233. itt 223.; Macedóniai oratója: *Oratio habita Norimbergae coram Senatu Principum & omnium Ordinum Sacri Ro. Imperii pro expeditione in Turcos suscipienda III. Cal. Decembr. M.D.XXII*. Kiad. Nürnberg, Friedrich Peypus, 1522. [9] fol. 4°. OSzK, RNYT, App. H. I. 163. In: *Orationes Ladislai de Macedonia*, edidit I. K. Horváth. Szeged, 1964.; *Janus Pannonius – Magyarországi humanisták*. Vál. Klaniczay Tibor. Bp., 1982. (Németh Béla fordítása.)

²⁶⁸ „[...] considerate qualis clypeus, qualis murus fuerit hactenus Hungaria Germaniae, et quantum praestiterint arma Hungariorum cum Orthodoxae fidei, tum maxime tranquillitati vestrae, et quid deinceps salva praestare possit. Nolite contemnere vicinorum vestrorum conditionem, quae misera, quae caduca ruinam minatur”. Macedóniai oratójának digitális kiadása: Bayerische Staatsbibliothek Digitale Sammlungen [<http://bildsuche.digitale-sammlungen.de/?c=viewer&bandnummer=bsb00013223&pimage=00001&v=100&einzelsegmentsuche=&mehrsegmentsuche=&l=en> – 2014. március 14.] f. 6.

²⁶⁹ Hopp, Antemurale, 63.

²⁷⁰ Hopp, Antemurale, 64.

²⁷¹ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 165.; DRTA Jüngere Reihe III. 321–28.

A nyugatiaknak a keresztes tradíciók miatt is fontos volt a johannita lovagrend, s azzal, hogy a magyar követség összekötötte a Nándorfehérvár visszaszerzésére indított hadjáratot Rodosz felmentésével, egy olyan út kártyát nyert, amelyet még akár az angol udvarban is megfontolandónak tartottak. A keresztyénység védelmez je nem lehet érzéketlen Rodosz, a keresztes lovagok sora iránt, s a legkönnyebben úgy mentheti meg ket, ha pénzt ad Magyarország számára egy támadó hadjáratához.

Elképzelhet , hogy éppen a magyar jelentések indították arra Ferdinánd f herceget, hogy a válságos helyzet miatt a Reichstagról követet küldessen bátyjához Kasztíliaába, hogy segítséget kérjen a török ellen.²⁷² Ugyancsak arra kérte az utóbb a császárral együtt Kasztíliaába távozó követét, Martín Salinast, hogy bírja rá a császárt, hogy támogassa a törökellenes harcokat, mert Magyarország igen gyenge és nem tud hathatósan védekezni. Ha elveszik, Ausztria is nagy bajba kerül.²⁷³

A magyar követek most nem akartak belemenni, hogy a Reichstag újra elhalassza a válaszadást, december 6-án már választ vártak, mondván, a január 6-ára összehívott országgy lésre prezentálniuk kell a rendek álláspontját.²⁷⁴ A rendek december 15-én adtak választ, s azt hangoztatták, ha a császár, Anglia és Franciaország békét kötnek, akkor támogatnának egy hadjáratot a török ellen.²⁷⁵ A magyar követek is felhívták az ott tartózkodó angol követek útján VIII. Henriket, hogy adjon segílyt a háborúra.²⁷⁶ A rendek azonban a kért 20 ezer gyalogos és 4000 lovas helyett most csupán 4000 gyalogost ajánlottak meg.²⁷⁷ Ennek oka az is lehetett, hogy Rodosz nem hatotta meg annyira ket, s Szapolyai és Radu vajda október eleji gy zelmei pedig újra elkényelmesítették a Birodalom fejeit. Pedig nem csak Ferdinánd f herceg munkálkodott, hanem Frangepán Bernát is, s próbálta meggy zni a rendeket a segíly szükséges voltáról.²⁷⁸ A rendek feltétele azonban az volt, hogy a hat hónapra megszavazott birodalmi sereg mellé ugyanúgy állítson ki a magyar király is csapatokat, mindkét koronájából, s azok 1523. május 25-én Sopronban legyenek, ágyúkkal felszerelve.²⁷⁹

1522 végén, 1523 elején nemcsak Magyarországon, de Itáliában és Dalmáciában is egyre valószínűbbnek t nt egy esetleges török invázió – ebbe a légkörbe pedig nem igazán illett bele, hogy Szülejmán újabb békeajánlatot tegyen. (Különösen Szapolyai és Radu vajda havasalföldi sikerei nyomán nem.) Tubero részletesen tudósít arról, hogyan „garázdálkodnak Bács környékén” („in regionem Baciensem grassantur”) Báli nándorfehérvári bég hadai 1522-1523 telén. Bár a dalmát krónikás közvetlenül VI. Adorján megválasztását követ en szól a szerémségi dúlásokról, mégis ezt nem 1522 elejére, hanem az év telére, decemberre, vagy 1523 január-februárra kell tenni, mivel az után történt, hogy a törökök egy „Isteren túli” területen – valószínűleg Havasalföldön – súlyos vereséget szenvedtek, ami Szapolyai 1522-es hadjáratára kell, hogy utaljon. Báli „hogy a magyarok nehogy eme sikerük miatt elbizonytalanodjanak, 3000 lovast egybegy jtve a Száva folyón túlra a Szerémség pusztítására indult, átkelt hajók nélkül a jéggel borított Dunán Dacia Nándorfehérvárhoz közel fekv vidékére, majd átkelve szintén a jeges Tiszán betört Bács területére s miután ott néhány falut feldúlt sietve visszavonult”. „Az a hír járja, hogy igen nagy mennyiség állatot hajtott el, s közel 1300 ember esett fogságba, a török sem tért

²⁷² Nürnberg, 1522. nov. 20.: BL Cotton Ms Vitellius B. XX f. 267b.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2679.

²⁷³ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 266.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 26.; Salinas: Rill, Fürst und Hof, 120.

²⁷⁴ Szabó, Országgy lések, n. 49. Lajos január 6-ra hívta össze a diétát. AT VI. n. 239.

²⁷⁵ DRTA Jüngere Reihe III. 338.

²⁷⁶ „Hungarorum oratores diligenter adhortabantur agitur apud Anglie, Gallorum reges instent, laborant et auxilia petant”: DRTA Jüngere Reihe III. 344.

²⁷⁷ Iványi, Adalékok, III. 350., DRTA Jüngere Reihe III. 362–66.

²⁷⁸ Jajca, ccxxxi.; DRTA Jüngere Reihe III. 328–30.

²⁷⁹ Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 155–156.

azonban haza, minden veszteség nélkül”.²⁸⁰ Két momentumot kell kihangsúlyoznunk Tubero szövegét olvasva. Egyrészt a török politikájában most már mindig benne volt az, hogy a magyarok bármilyen sikerét rögtön visszacsapással torolja meg. S mivel akadálytalanul eljuthat akár a Tiszán túlra is, tudatosan arra törekszik, az ellenállást szétzilálja, s demoralizálja a népességet rabszolgaszed akcióival. Másrészt, mivel nem tehette meg ezt veszteség nélkül, még mindig lehetett remény arra, hogy a magyar haderő valamilyen szinten képes – ha nem is teljes – védelmet biztosítani, amire lehetett építeni a nyugati fejedelmekhez intézett adhortatiókban is. Ez jelenik meg abban is, hogy a havasalföldi hadjárat sikereire nyugaton is reflektáltak. Erre utalhat az az 1523 januári angol követjelentés, amelyet Sir Robert Wingfield Wolsey kancellárnak küldött Mechelenből, Rómából érkezett hírekre alapozva. E szerint Rodosz eleste mellett a magyarok igazán helytálltak, mert kétszer is nagy „vereséget mértek a törökökre, sokukat levágták”.²⁸¹ [Kép VIII/4.] Úgy tényleg, mintha a keresztények egyedül Magyarországon tudnának helytállni.

Az év vége felé, de különösen Rodosz eleste – december 22. – után a pápa, VI. Adorján azon aggodalmak miatt sürgette egy kereszties had megindítását, hogy a Rodosznál diadalt arató oszmán flotta tovább fog nyomulni a Földközi-tengeren. Még az angliai krónikásokat is aggodalommal töltötte el a törökök győzelme.²⁸² Rómában is fogtak el török kémeket, és a Kúria is attól tartott, hogy a török meg fogja kísérelni az Apuliában való partraszállást. Adorján visszautasította Károly arra vonatkozó sürgetéseit, hogy lépjen be a Valois-ellenes ligába, mi több, azt hangoztatta a császárnak, hogy sem lehet immár biztonságban, Magyarország és Itália elfoglalása után tényleg is könnyedén el lehet zúzni a török.²⁸³ Egyre inkább kiábrándulva a császárból, a Hit Védelmezője és békepárti minisztere a pápa és a kereszt ügye felé kezdett fordulni.²⁸⁴ A szentatya 1523. március 2-án hároméves egyetemes békét hirdetett és felszólított minden keresztény fejedelmet a kereszt ellenségei elleni háborúra.²⁸⁵

Ferdinándnak is szerepe volt abban, hogy VIII. Henrik a törökellenes háború felé fordult. 1523. jan. 28-án Ferdinánd követe, Aymercourt bárója érkezett Angliába, aki olyan, első kézből származó, kémektől és foglyoktól szerzett értesüléseket hozott, hogy a török a nyáron hadjáratot indít a kereszténység ellen. Ferdinánd a követe útján segítséget kért Magyarország megvédésére Angliától, nemcsak mert az ország szövetségese, hanem azért is, mert Németország és Ausztria nagy veszélyben van.²⁸⁶ A francia hercegi követ kérte VIII. Henriket beszélje rá V. Károlyt a békére, hiszen ha a francia háború tart, nem tudnak segítséget adni. Ha azonban támaszt nyújtanak, lehetőség lenne visszafoglalni azokat a várakat és városokat, amelyeket Magyarország elveszített az elmúlt években.²⁸⁷ Wolsey egyelőre nem kötelezte el magát a béke mellett nyilvánosan: annyit válaszolt csupán, hogy Ferdinánd el kell álljon hadba Franciaország ellen, és a franciákat legyőzve nagy sereggel tudnának közösen fellépni a török ellen. Wolsey azt tanácsolta, a török elleni háború céljából kérje meg a bátyját, adja meg az számára a Reichstag által megszavazott subsidiumot. Februárban már maga Wolsey is észlelte, hogy Itália, Nápoly is valóban veszélyben lehet. Úgy fogalmazott, Anglia szívesen közvetítene a császár és Velence között, a célból, hogy a török hatalmát és erejét vissza lehessen szorítani. Ha a franciák befolyásától

²⁸⁰ Tubero, *Feljegyzések*, XI/12. 329.; *Commentarii*, XI/2. 381.

²⁸¹ „[...] it is statyd from Rome that the hungaryans hath dyfeathed the turks foolly in thoose partys twayne tymes [...] slayn grett nombyr of thym, howbeit such lettyrs [...] to my laady from the archduke maak no mention of anything”: 1523. jan. 15.: BL Cotton MS Galba B. VII f. 214.; *Letters and Papers Henry VIII*, III/2. n. 2776.

²⁸² Polydore, *Anglica Historia*, XXVII. k., 43.

²⁸³ Artner, *Magyarország és az apostoli szentszék*, 73.

²⁸⁴ Pápai brevék a fejedelmekhez: Charrière, *Négociations*, I. 96.; CSP Spain, II. n. 532.; AT VI. n. 217.

²⁸⁵ Charrière, *Négociations*, I. 96–102.

²⁸⁶ CSP Spain, II. n. 187.

²⁸⁷ CSP Spain, Suppl., II. 187.; HHStA England Korrespondenz f. 1.

mentesítik a Köztársaságot, az Itáliát is képes megsegíteni a török ellenében, de minden keresztény fejedelemnek hozzá kell járulnia.²⁸⁸ Ferdinánd munkálkodásának is köszönhet, hogy 1523. március 15-én a f herceg, a Signoria, Anglia, Magyarország és Lengyelország követei Velencében gy ltek össze, hogy megvitassák Nándorfehérvár visszavételének a lehet ségét. Velence még segínyt is hajlandó adni az infánsnak, ha segédkezik az területeit is érint török támadásokkal szemben. (Feltehetően Brodarics volt a magyar fél követé.)²⁸⁹

Emelte Anglia súlyát I. Ferenc makacssága, akit semmivel sem lehetett eltántorítani az itáliai háborútól. Milánó lebegett a szeme előtt, s kijelentette, az „igazi török” maga a pápa, s t, oly módon is akart nyomást gyakorolni a Szentszékre, hogy azt tervezte a török partraszállási kísérletek árnyékában maga vonul Szicíliába, és lázadást szítva átveszi a hatalmat. Kilátásba helyezte, hogy saját ellenpápát választat.²⁹⁰ 1523. április 13-án az angol követ úgy fogalmazott Rómában, hogy a „francia király nagyobb ellensége a kereszténységnek mint a török”, hiszen akkor is támad, miközben a török háborúra készül.²⁹¹ Valóban, ezeket a félelmeket már ilyen korán meger síteni látszott a Valois-politika: 1523 júniusában olyan híreket közölnek a spanyol udvarból, hogy a francia király reméli, Nápolyt támadja majd a török, mert akkor a császár kénytelen lesz feladni Milánó védelmét. A császár úgy vélekedik, a francia király csak arra vár, mikor támadja meg a török Nápolyt, azon nyomban megtámadja Milánót.²⁹² Ezért 1523 márciusában úgy t nít, az angol király mellett a császár is hajlik arra, kössenek békét, hogy a „török ellen vonulhassunk” – igaz, Károly úgy fogalmaz, ha nem sikerül, a török elleni háború érdekében el bb harcoljunk meg a franciákkal.²⁹³

A pápát megrémítették azok a hírek, melyek szerint a török újabb flottát épít, s fél , hogy Itália ellen fogja bevetni.²⁹⁴ Már február végén tárgyalt a konzisztórium arról, hogy legátust küld Magyarországra.²⁹⁵ Thomas Hannibal angol követ arról számol március 14-én, hogy a pápa konzisztóriumot tartott, s azon „felolvasták a magyar király levelét, amelyben a király elpanaszolta a török pusztítást, és alázatosan nem csak a pápa vagy a bíborosok, hanem az összes keresztény fejedelem segítségét kérte. Ezután [...] Magyarország követé egy inkább hosszadalmas, mint hasznos szónoklatot tartott, amiben segítséget és pénzt kért a pápától és a bíborosoktól”.²⁹⁶ [Kép VIII/5.] Ez a követ, akir l Thomas Hannibal szól, Brodarics István lehetett, s való igaz, ismerve a humanista orátorok stílusát, beszédét egy „gyakorlatiasabb” angol követ fárasztónak és id pocsklásnak érezhette. Talán egy rövidebb beszédet hasznosabbnak érzett volna. Brodaricsról tudjuk, a jelzett id pontban Rómában volt.²⁹⁷ A március 23-i konzisztóriumon a pápa elhatározta, nagyobb pénzsegélyt is ad egy kinevezend legátus kezébe, akit el ször Pompeo Colonna bíboros személyében véltek megtalálni.²⁹⁸ A pápa ragaszkodott hozzá, hogy a legátus azonnal keljen útra, de Colonna visszakoása miatt halasztást szenvedett az ügy. Már február végén

²⁸⁸ Wolsey Richard Pace-nek, birodalmi követének, 1523. febr. vége: BL Cotton MS Nero B. VII f. 34.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2863. p. 1206.; ill. BL Harl. MS 283. fos. 35., 44b., 39b.

²⁸⁹ Calendar Venice, III. n. 641.

²⁹⁰ Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, 175.; CSP Spain, II. n. 540.; Sanuto, XXXIV. 193., 289.

²⁹¹ Calendar Venice, III. n. 662.

²⁹² CSP Spain, Suppl., II. 230.

²⁹³ CSP Spain, Suppl., II. 200. HHStA England Korrespondenz f. 2.; Busch, Cardinal Wolsey, 23–25.

²⁹⁴ 1523. márc. 2.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 169.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2865.

²⁹⁵ Consistorialia, n. 31.

²⁹⁶ „[...] in the whych consystory [...] principal secretary to the pope read a lettre that came from the kyng of hungary, in the whych the said kyng lamentably explayned of the turke, humbly askyng forto not onely of the pope and cardinallis but also of al cristen princes, [...] after the pope began [...] the orator of hungary and made a long oration more tedious than profitable in the whych he desired aide of the pope and also money of hym and the cardinallis”: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 187.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2891.

²⁹⁷ 1523. márc. 15: Consistorialia, n. 37.

²⁹⁸ Consistorialia, n. 34.

megfogalmazták azt az igényt, hogy a többi keresztény országba is indítsanak legátusokat („ad alios reges”), így Angliába is.²⁹⁹ Ez azért is volt lényeges, mert Anglia kardinálisának, Wolsey-nak a legátusi kinevezését 1523. január 13-án megújította a pápa, és újabb 5 évre hosszabbította meg, ami annyit jelentett, hogy Anglia királyságának nem volt úgymond szüksége újabb legátusra, az újabb keresztes ügyeket is a kancellár intézhette.³⁰⁰ Ez azért is volt fontos a számára, mert a legátus hatásköre az új konzisztórium döntés értelmében kiterjedt az egyházi javak elidegenítésére is, igaz, a helyi egyház egyetértésével, de ezzel félelmetes „fegyver” került Anglia kormánya kezébe, s Wolsey sem volt rest, azon nyomban megkezdte néhány elhagyott vagy kislétszámú kolostor földjeinek a bekebelezését. A pápa ugyan úgy értette, hogy „szükség esetén” lehet lefoglalni az egyház javait, de mondani se kell, Wolsey számára a török támadás igazán súlyos helyzetet jelentett. Egyel re természetesen a lefoglalt kolostori javakat legfeljebb csak szavakban fordították a török elleni harcra. Ez azonban olyan mozzanat volt a törökellenes koalíció szervezésében, ami az angol királyt valóban érdekeltté tette, hogy maga segédkezzék legátusának az egyházi javak kisajátításában – szigorúan persze csak a keresztes háború érdekében. Wolsey maga a durhami püspökség javainak egyharmadát fordíthatta e „nemes célra”, s tette a magáévá.³⁰¹ A pápa nem is sejtette, hogy az egyházi tizedek felhasználásának engedélyezésével is az angol kardinális malmára hajtja a vizet, aki így természetesen a propaganda szintjén mindent megtett, hogy a keresztes célra a klérus minden elérhető javát a korona és maga számára zsebelje be. Magyarországon is engedélyezte a pápa a tized ilyen értelmű felhasználását.³⁰² Április 30-i bullájában Adorján az egyházi javak egyharmadát is felajánlotta, s kifejezetten felszólította Ferdinánd f herceget – s nem véletlen, hogy Károlyt pedig *nem* –, VIII. Henriket és III. János portugál királyt, hogy álljanak harcba a török ellen és nyújtsanak subsidiumot.³⁰³ Nem volt mellékes, hogy Wolsey egyb l ajánlkozott, hogy neki, azaz Angliának van pénze, s hajlandó is adni, igaz, egyel re kölcsön a pápának.³⁰⁴ Még egy lényeges eleme volt a keresztes felszólításnak, a f vezér kérdése. A pápa ugyan úgy nyilatkozott, hogy mivel védekezésr l és nem általános hadjáratról van szó, nem szükséges f vezért kinevezni, de ha a keresztes fejedelmek összefogása, és a béke megvalósul, akkor a legátus jelöljön ki f vezért – a királyok közül egyet. Nyilvánvaló volt, hogy ezt a presztízskérdést Wolsey nem hagyja ki, és csakis a Hit Védelmez je, saját uralkodója lebeg a szemei el tt, mint a hadjárat vezetője.³⁰⁵ E pozícióval is növelni kívánta a Tudor Anglia nemzetközi tekintélyét és „versenyképessé” tette a „legkeresztényibb” és a „katolikus” monarchák között. Természetesen VI. Adorján pápa a Hit Védelmez jét kérte fel el ször, hogy járjon elől a török elleni védelemben. Jól kifejezi a Rómában a bíborosi kollégiumban uralkodó, angol pénzen is rendre megtámogatott hangulatot, amit a római angol követ, Hannibal 1523 januárjában írt Wolsey-nak. A követ ódát zengett VIII. Henrikr l: „Anglia királya nem csupán a Hit Védelmez je”, hanem a saját személyének a védelmez je is. „ óv meg bennünket a hitetlenekt l”, benne talál „megnyugvást, s

²⁹⁹ Consistorialia, n. 30.

³⁰⁰ Rymer, Foedera, XIII. 795. El tte: 1521. jan. 6.: uo. XIII. 734.; Polydore, Anglica Historia, XXVII. k. 45.

³⁰¹ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 74. In commendam birtokolja: 1523: Rymer, Foedera, XIII. 784.

³⁰² Lajosnak: Helytartói oklt., n. 186.; Consistorialia, n. 33.

³⁰³ Creighton, A history of the papacy, V. 203.

³⁰⁴ BL Cotton MS Vitellius B. V f. 93.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2521.

³⁰⁵ „[...] si reducerentur isti reges ad pacem vel concordiam vel treugam, esset discutiendum inter imperatorem, regem Christianissimum, regem Angliae, ipsi inter se vellent eligere pro capitaneo et ducei et si non concordarent, dare facultatem legato [...] posset eos reducere ad concordiam [...] unum ex nominates eligere auctoritate apostolicauo”: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 93.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2521.

kegyelmessége *ex officio* fogja ösztökélni a fejedelmeket Mohamed népe ellen”.³⁰⁶ Ugyanebben az időben, török támadástól tartva Velence is Anglia segítségét kérte, hangsúlyozván, hogy „Henrik a Hit Védelmez je”.³⁰⁷ Kifejezetten Wolsey kardinálist is megkereste a pápa: arra figyelmeztette, hogy a kereszténység két sáncának, Nándorfehérvárnak és Rodosznak a bukása után a török már nem csak Magyarországot, a Szicíliai Királyságot és Itáliát, hanem a kereszténység egészét, sőt, Angliát is játszi könnyedséggel meghódíthatja. Úgy fogalmazott, Isten ítél széke előtt mekkora szégyenben fognak maradni az egymással viszálykodó fejedelmek, hiszen Henrik királynak is érdekeltnek kell lennie – már csak a császárhoz fűződő kapcsolata miatt is – a Magyarországot fenyegető veszélyben, és segédkeznie kellene adnia a magyaroknak, akiket kimerített a háború, tudván, hogy milyen erőforrásokkal rendelkezik, mekkora hadserege és flottája van. Henriknek a Hit Védelmez jéhez méltóan kell viselkednie és helytállásával példát mutatnia, először is békét kellene létrehoznia, ami az első lépés a hitetlenek visszaszorításáért folytatott küzdelemben. Utána arra kellene készülnie, hogy visszafoglalja a keresztények által elveszített területeket.³⁰⁸

Ha volt is kinevezett legátus Wolsey személyében Angliában, VI. Adorján mégis külön nunciust – Bernardino Bartholotto – küldött, hogy nyomatékosítsa kérését. Úgy fogalmazott, VIII. Henrikben, „egy igaz katolikus uralkodóban” és Wolsey kardinálisban látta az utolsó reményt, akinek a véleményét, melyre sokat ad, akarja kikérni, mitévő legyenek most, hogyan védekezzenek a török ellen.³⁰⁹ A követnek adott instrukcióiban a szentatya hangsúlyozta, a római magyar követek nem színek meg hangoztatni, hogy „az ország megadja magát a töröknek” – jelen volt tehát, Angliában is, a törökkel való megegyezés, hihetetlennek tűnő, s félve fogadott alternatívája. A pápa azzal is megbízta követét, számoljon be az angol királynak Zenggé segélykéréseiről, arról, hogy már nem tud többet segíteni a városon, ahol nincs elegendő élelem és fegyver, s a város így elfog pusztulni; valamint arról, hogy Dalmáciában a törökök most is 7000 keresztényt fűztek rabláncra.³¹⁰ Újra kérte az angol királyt, ne háborúzzon, hozzon létre békét a fejedelmek között, mert soha nem lesz alkalma nagyobb szolgálatot tenni a kereszténységnek.³¹¹ 1523 májusában Bartholotto Angliába érkezett, s tolmácsolta a pápa felhívását, hogy az angol király adjon segítséget Rodosz és más elfoglalt részek visszafoglalására. Egy közelebbi

³⁰⁶ „[...] he taketh hym not only as defender of christendom but also as [...] protector of his proper person, he hath no refuge but only [...] his grace [...] he would be *ex officio pungeri principes contra Mahumettanos*”: BL Cotton MS Vitellius B. V. f. 187.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2891.

³⁰⁷ Rymer, Foedera, XIII. 786.

³⁰⁸ VI. Adorján VIII. Henriknek, 1523. feb. 23.: „[...] ultra Belgradum pridem amissam deperdita [...] Rhodum et Belgradum occupaturus sit, duo propugnacula sola christianitati reliqua erant Turcarum Tyranno quacunque voluerit debachandi aditum patere maxime in Hungariam et Siciliam ac Italiam [...] contra quas si, totas vires suas convertere voluerit, [...] si Sicilia et Italia perderetur. ac animi infidelibus accederet. quicquid residuum quod christianitati remansit debi litaretur in quo residuo cum status et Majestatis sue includatur [...] videre se tali casu ab huiusmodi periculo immunem non futurum, aliis enim subactis impossibile esset [...] et tam horrendo Turcarum [...] resistere [...] declaravit [...] evidentia pericula Regno Hungariae [...] propter discordias et alia notoria impedimenta que cum hinc fratrem inde sororem Cesare Majestatis tangant quim Majestatis et Suam que dicte Cesare Majestati coniunctissima est concernant negari non potest unde si considerentur incomoda et pericula que a Turcas ex diversis partibus imprimis imminet [...] fere [...] omnia illa cesarem et suos contingere videntur qui omnes Anglie Regis peculiariter sint commissi.”: BL Cotton MS Vitellius B. V. f. 146.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2849.

³⁰⁹ VI. Adorján Bernardino Bartholottohoz. Róma, 1522. szept. 6.: BL Cotton Vitellius B. V. f. 92.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2508.

³¹⁰ „[...] oratores hungariae qui nunquam in auribus nostris discedit ac continue [...] affirmant [...] regnum totius ipsum [...] remittet [...] égett lapszél, nehezen olvasható [...] tyranum magnum [...]”: BL Cotton Vitellius B. V. f. 116.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2509. A British Museum 18. századi tözvézésében épp a számunkra érdekes rész semmisült meg, illetve nagyon nehezen vehető ki, így csupán a tözvész előtt rövid regesztákra alapozhatunk, amelyek a kérdéses részt bővebben nem közlik.

³¹¹ BL Cotton MS Vitellius B. V. 74b.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2510.

pontosabban nem keltezhet – nézetünk szerint Bartholotto megbízatása után írott – exhortációjában a pápa kifejezte, Henrikben látja az on t, aki az egyetemes békét képes létrehozni, és figyelmezteti, és könyörög is neki egyben, hogy mivel a török az egész kereszténységet veszélyeztet, ne tegyen semmi olyat, ami okot adhatna a keresztények elleni ellenségeskedés kiújulására. Igen ügyesen Henrik hiúságára próbál meg hatni, azzal, hogy „sosem lesz ilyen alkalma senki másnak, hogy nagyobb szolgálatot tegyen Istennek, mint most, ha teljesen e feladatnak szenteli magát”.³¹² A kúriai exhortációk nem voltak alaptalanok, hiszen az év során felmerült, hogy Henrik valóban a török ellen indul. Wolsey úgy vélte, a császár valóban békét fog kötni, s elgondolkodik a háború folytatásán. Egy franciaországi kémjelentés éppen arról tanúskodik, hogy a Valois-k is azt várták, Anglia királya az év tavaszán nem ellenük, hanem az oszmánok ellen áll hadba, s sajnálkozásukat fejezik ki, amikor kiderül, hogy mégsem. A franciák olyannyira bíztak abban, hogy Henrik a török ellen száll hadba, hogy erre az eshet ségre komolyan készülve Normandiában titokban hajóhadat szereltek fel Anglia megtámadására.³¹³ Tervei igazolásaképpen VIII. Henrik 1523 márciusában megbízottat küldött Rómába, hogy hivatalosan is ligára lépjen a pápával, a császárral és másokkal, mivel „vágyik arra, hogy felléphessen a török ellen”.³¹⁴

Az aggodalmak nem voltak légb l kapottak. Római jelentések szerint a török máris betört és Horvátországot pusztította, megtámadott „egy keresztény várost”. Vélhet en nem lehet másról szó a Peter Vannes, Wolsey bizalmasa által összegy jtött és a kancellár számára lemásolt extractumokban, mint az 1523 márciusi pétervárad i ostromról.³¹⁵ Pétervárad lehet az a város, ami ha nem is Horvátországban van, de Báli nándorfehérvári bég épp ekkor kezdte ostromolni.³¹⁶ Ennek hírére VI. Adorján nyomban összehívta a konzisztóriumot, magához kérte Urbino hercegét, Francesco Maria della Rovere-t és megkezdte a pápai hadsereg felállítását Itália partjainak a védelmére. Itt is felmerül, hogy a török készül dése mögött Velence sejtet , ugyanis a követjelentés szerint a szentatya iszonyú méregbe gurult „bizonyos keresked kre” (*illos mercatores*). Báli akciójával párhuzamosan a rodoszi ostrom után Konstantinápoly felé vonuló flotta egy része felhajózhatott az Adrián, vagy legalábbis a közelben állomásozhatott, ezért érezhette magát veszélyben a pápa a vele párhuzamosan folyó, igen korán megkezdett magyarországi támadás fényében. Pétervárad ostroma a Nyugat szemében azt jelenthette, hogy Rodosznál a török semmi esetre sem állt le, hanem kihasználva a keresztény fejedelmek sokkját és tespedtségét, a szárazföldön is el re akar nyomulni. A félelmek nem voltak alaptalanok, hiszen Báli akciója, mint kiderült, nem egyszeri, elszigetelt hadm velet volt, hanem pár héttel kés bb – április végén, május elején – követte a boszniai török csapatok Krupa és Klissza elleni felvonulása³¹⁷ – e helyek pedig már még közelebb voltak Itáliához. Az Itália elleni fenyegetésr l a magyar udvarban is tudtak, Andrea dal Burgo császári követ jelentette

³¹² BL Cotton MS Vitellius B. V. 74b.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2510. CSP Spain, Suppl., II. 209.

³¹³ Máj 1.: Hírszerz i információ, hogy Henrik nem kíván Törökországba menni: „le roy Dangleterre ne point vouller aller en Turquie”. Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2220.; BL Cotton MS Caligula D. VIII f. 32.

³¹⁴ 1523. márc. 12.: PRO SP 1/27 f. 118.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2889.

³¹⁵ Levélmásolatok Peter Vannes (a luccai Pietro Vanni vagy Ammonio, Wolsey bizalmasa, titkára) „kezéb l” Itáliából, Rómából: 1523. márc. 15.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 172.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2893. A L&P kidásában „Cornacia” szerepel, ez feltehet en Croatia-t, Horvátországot takarja. Az eredeti kéziratban Croatia-t vélünk kiolvashatónak: „invasisse Corvatiam” v. „Coruatiam”. A Cornacia ~ Corvatia ~ Croatia elírás, téves átírás igen gyakori. Lásd pl. *Hakluyt’s Collection of the Early Voyages, Travels, and Discoveries of the English Nation*. Vol. II. London, 1810. 452. Itt „Belgrade” mellett. A Corvatia ~ Croatia alakcsere pedig még gyakoribb a humanizmus korában. Péterváradra vonatkozóan: „ad invadendam italiam [...] nunciat turcam iam invasiss[égett lapszél] et illis oppugnare quandam civitatem chr[égett lapszél]”. uo.

³¹⁶ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 143.; Helytartói oklt., n. 191.

³¹⁷ Burgo jelentése, 1523. máj. 5.: idézi Kubinyi, Szávaszentdemeter, 139.

április 2-án, hogy 200 gályával vonul Nápoly és Róma ellen a török.³¹⁸ Ráadásul április 25-én Radu vajda is vereséget szenvedett Havasalföldön, és hiába kért magyar segítséget, kénytelen volt Magyarországra menekülni. A török újra megszállta Havasalföldet.³¹⁹

A török iránti „érzéketlensége” miatt VI. Adorján végleg elfordult a francia királytól, s egyre inkább az egyedül használható szövetséges, Anglia felé fordult. Ez is el revetítette, hogy mivel a török elleni félelmek közepette Ferenc komolyan készült betörni Lombardiába, a pápa 1523. július 29-én szövetkezett Károlylyal, Ferdinánddal, Velencével és Angliával – kimondatlanul ugyan, de mégis a Valois-k ellen.³²⁰

Rodosz elestét l kezd d en szinte folyamatosan érkeztek olyan hírek a Csehországban id z II. Lajoshoz, hogy a török Magyarország ellen készül, és csapatokat küld Pétervárad és más végvárak elfoglalására.³²¹ Andrea dal Burgo császári követ március, április és május folyamán 4-5 naponta jelentett a szultán Magyarország elleni készül désér l.³²² Krusics Péter klisszai kapitány török fogságba került rokona révén értesült, hogy a Padisah célja a boszniai várak és Horvátország elfoglalása. A havasalföldi vajda és egyes szerb források is azt jelentették, a szultán – annak ellenére, hogy Rodosznál veszteségeket is szenvedett, és flottáját egy vihar megtépázta, valamint pestis is pusztított – személyesen készül, és a Philippi melletti mez n gy jti össze az Anatóliából áthozott csapatokat, s csak az aratást várja, és most egy hosszú hadjáratra, egy mindent eldönt csapásra készül, és Magyarországon is akar telelni.³²³ Tél óta a török végvári rség rendszeresen portyázott, s így Báli bég zavartalanul vonultathatta fel ágyúit naszádjain a Dunán.³²⁴ Burgo követjelentései is azt igazolják, hogy „a török [...] noha Rodosz elfoglalásánál, [...] és a pestist l nagy veszteségeket szenvedett [...] mégsem hiányzik az ereje [...] és mivel elegend en ismeri a keresztény fejedelmek egymás közötti viszályait [...] nagyobb merészségre fog kapni”.³²⁵

6. Antonio Rincón követségei (1522 sze – 1523 májusa; 1524 tavasza)

A magyar politikai vezetés 1523 tavaszán újfent elérkezettnek látta az id t, hogy a nyugati fejedelmekhez forduljon. Itt, mielőtt megvizsgálánk II. Lajosnak a nyugati fejedelmekhez intézett, s a békekötésért közbenjáró leveleit, át kell tekintenünk egy, bizonyos értelemben ennek el zményeként értelmezhet mozzanatot, a Valois-Jagelló puhatolózást.

Fent utaltunk rá, II Lajos már 1522 szén, megcsömörödve az angol-Habsburg békeígéretekt l, s az azzal párhuzamos háborús készül dést l, azzal is számolt, hogy I. Ferenc francia királyt is megkísérli bevonni a török elleni küzdelembe. 1523 tavaszán Magyarország vezetői hittek abban, hogy Franciaországot is meg lehet nyerni a török elleni küzdelemnek, s a legkeresztényebb király nem idegenkedik az aktív részvételt l. II. Lajos Zsigmondhoz írott leveléb l értesülünk, hogy a király reméli, Rodosz eleste arra bírja

³¹⁸ Ápr. 2.: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 56–57., DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 186.

³¹⁹ A vajda hírül adja, országát és Magyarországot meg fogja támadni a török. HHStA Grosse Korr. 25b. f. 12., DF 293 883. Helytartói oklt., n. 189.; Kubinyi, Szávaszentdemeter, 138.

³²⁰ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 74.; Wenzel, Sanuto, III. 295., CSP Spain, II. n. 594.

³²¹ Krusics hírei: a szultán két basát küld hatalmas sereggel: Sempte, 1523. ápr. 13.: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 69–71., DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 195.; Kubinyi, Szávaszentdemeter, 137.

³²² Jelentésének másolatai az angol kancelláriában: Andreas de Burgo, Imperial Ambassador to Hungary: Letters, 1525-1529, to Charles V. BL Add. MS 28574. fos. 120., 390. Andreas de Burgo, Imperial Ambassador to Hungary: Letters, 1525-1529, to Charles V.

³²³ A vajda hírei, Burgo jelentésében Salamanca kincstartónak: Olmütz, 1523. ápr. 6. Helytartói oklt., n. 189. Kubinyi, Szávaszentdemeter, 137.

³²⁴ Burgo jelentése, 1523. máj. 5.: idézi Kubinyi, Szávaszentdemeter, 139.

³²⁵ Andrea dal Burgo jelentése Ferdinándnak, 1523. júl. 3.: Kubinyi, Mohácsi, 174.; Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 141.

a francia királyt, hogy békét köt a fejedelmekkel, és az expeditio mellett tör lándzsát.³²⁶ A francia király els ként a Jagelló-dinasztia doyenjéhez, Zsigmond lengyel királyhoz fordult, igaz, nem teljesen hátsó szándék nélkül, hiszen, mint látjuk, nem els sorban a török elleni küzdelem ügyében tette. 1522 szén Krakkóba küldte Antonio Rincón renegát, *comuneros*-felkel, a navarrai háborúban a Valois-khoz átállt, s a Habsburgok ellen nem kevés gy löletet tápláló spanyol nemest, hogy megnyerje a lengyel uralkodó szövetségét.³²⁷ Tulajdonképpen a francia puhatolózás mögött nagyhatalmi tervek húzódtak, és I. Ferenc már konkrét házassági tervezetekkel állt el. Mivel 1521-ben elvesztette Milánót, mi több, a következő évben a Habsburgok minden anyagi és katonai nehézsége ellenére sem tudta visszaszerezni, s t, további súlyos vereségeket szenvedett,³²⁸ a francia uralkodó jónak látta a lengyel kapcsolatot felújítani. Az 1522. év nyarán több kudarcot is szenvedtek a francia csapatok. Angol hadak pusztították Pikárdiát és Boulogne környékét, s ugyan az akció kifulladás, mégis, maga az is sokkolta a Valois-kat, hogy az angolok 100 kilométerre megközelítették Párizst.³²⁹ „Egész Európa ligát kötött” Ferenc ellen, angol seregek álltak Flandriában és Pikárdiában, így minden lehetséges szövetségesre szüksége volt. Felrémlt a Százéves Háború minden rossz emléke.

Hozzá kell tenni, 1522-ben Zsigmond kereste meg I. Ferencet els ként, s melegítette fel kapcsolatukat a célból, hogy törökellenes támogatást kérjen II. Lajos számára.³³⁰ Annak a fényében még „pikánsabb” a lengyel király kapcsolatfelvétele, hogy ugyanabban az id ben Zsigmond a Franciaországgal hadban álló Angliához is követet küldött, ami azt a gyanúkat er sítheti, hogy Zsigmondtól ez esetben nem állt távol a kett s politizálás, s megpróbálta kipuhatolni, hogy melyik hatalom tud hathatósabb támogatást adni a Német Lovagrenddel szemben. 1522 szeptemberében jár lengyel követ, Jan Dantyszek (Johannes Dantiscus) járt Angliában.³³¹ Az is ugyanígy pikáns, hogy miközben Rincón Valois-követ útnak indult – s lehetséges, hogy err l értesülve – a lengyel diplomácia „megállította” az egyébként a franciák ellenfeléhez, a Habsburgokhoz Spanyolországba küldött követét. A követet így eltérítették Anglia felé: a tengeri úton utazó Dantyszek Calais-ban „kiszállt”, majd több hetes látogatást tett VIII. Henriknél és Wolsey-nál. Arra akarta rávenni a Tudorokat, vonják meg támogatásukat a Német Lovagrendt l. Így a Jagellók, ha megszabadulnak a teutonok háborús fenyegetését l, teljes erejükkel tudnának a pogány ellen fellépni.³³² Az a gyanúnk, amikor Dantyszek Angliában tárgyal – csak november 10-e

³²⁶ „[...] speramus intra breve tempus ad pacem et expeditionem principum christianorum futuram, maxime cum pro certo intelligamus, gallorum regem vel ob amissam Rhodum, vel quia rebus suis diffidat, ad hoc esse propensissimum”: 1523. ápr.12.: AT. VI. n. 233.

³²⁷ Setton, Papacy, III. 216.; Rill, Fürst und Hof, 15.

³²⁸ Gwyn, Wolsey, 378.

³²⁹ Bourilly, Antonio Rincon, 66.; Gwyn, Wolsey, 383.; Polydore, Anglica Historia, XXVII. k., 52.

³³⁰ AT VI. n. 39.; Czamanska, A lengyel-török, 96. Hozzá kell tenni, 1519-ben Ferenc király követet küldött, hogy megpróbálta megszerezni a Jagellók szavazatát a császárválasztáson. Poncet de la Tour április derekán Budán is jár. DRTA Jüngere Reihe I. 110.; Szabó, Küzdelmeink, 167.; Fögel, II. Lajos udvartartása, 100.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 243.; S t, Lengyelországba is francia követek mentek, hogy I. Ferenc Zsigmond támogatását megnyerje. E. Kovács, Császárválasztás, 63–65.

³³¹ Hanna widerska: „Jan Dantyszek: a Polish Diplomat in England”, *Oxford Slavonic Papers* 10 (1962) 38–45.; Ryszard Skowron: *Dyplomaci polscy w Hiszpanii w XVI i XVII wieku*, Kraków, 1997. 35.; Jasnowski, England and Poland, 8.; Pocięcha, Dantyszek, 426.; Zbigniew Nowak: *Jan Dantyszek: portret renesansowego humanisty*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, 1982. 119–20.

³³² Ryszard Skowron, „Turkish Problems in the Diplomatic Missions of Joannes Dantiscus”, In: Joannes Dantiscus, 95–107. 101.; Jan Tyszkiewicz – Jerzy Małkowski: „La correspondance de Dantiscus et les chroniques imprimées de l’époque de Charles Quint, deux formes d’histoire: la dernière phase du conflit entre la Pologne et l’ordre Teutonique (1519–1524)”, In: Joannes Dantiscus, 45–53. 49. Magyarul: lásd: Ososi Péter, Jan Dantyszek, 155–64.; Szydlowiecki, Napló, 155–164. Zsigmond követségbe küldi V. Károlyhoz AT VI. n. 40.; Ferdinándhoz Nürnbergbe megy el bb: Harold B. Segel: *Renaissance Culture in Poland: The Rise of Humanism, 1470-1543*. Ithaca, 1989. 176.; AT VI. n. 79.; Corpus Dantiscus [<http://dantiscus.ibi.uw.edu.pl/>] - 2014. feb. 4.] Corpus Dantiscus n. 156. Antwerpenbe megy, Szavojai Martigittal tárgyal, onnan jelent: szept.

után szállt újra hajóra –, a lengyel politika irányítói tisztában voltak azzal, milyen ajánlatot tett éppen a francia követ, Rincón a magyar uraknak és az esztergomi érseknek. A lengyelek egyelőre nem voltak teljesen biztosak abban, hogy a vereségeket szenvedő francia királlyal szerencsés lenne-e szövetkezni, s ezzel feláldozni a nyugvóponton lévő Habsburg-viszonyukat. Úgy tűnik, 1522-ben a franciák számára fontosabb a Jagelló-szövetség. Az angliai lengyel követ mindent megtett, hogy, ha esély mutatkozik, megszerezze – az adott időben a kimerült Valois-kinál lényegesebben nagyobb erő fölött diszponáló, és a balti-lengyel kereskedelemben évtizedek óta egyre erősebb pozíciót elfoglaló – Anglia barátságát. Ebbe beletartozott az is, hogy a Jagellók követe – mintha csak könyvből tanulta volna Luxemburgi Zsigmond 1416-os angliai látogatásának szimbolikus aktusait – hűben felkeresse Becket Szt. Tamás sírját Canterbury-ben. Nem lehet kétségünk afelől, hogy a „minden hájjal megkent” Wolsey kardinális is tudott ekkorra már a franciáknak a Jagellók-felé való puhatolózásairól, s így nem véletlen, hogy Londonba érve Dantyszek éppen a Német Lovagrend követét, Dietrich von Schönberget találta a Westminster Palotában. (Brandenburgi Albert korábban is követségbe küldte Schönberget. 1521-ben, egy időben a Jagelló követ, Balbi követségével is Angliában tartózkodott. Viszonylag jó volt ez időben Anglia és a Lovagrend viszonya.)³³³ Zsigmondnak így meg kellett vívnia a Tudorok kegyeiért. Wolsey barátságosan fogadta, még magánpalotájába, Hampton Courtba is meghívta.³³⁴ Az angolok persze egyelőre nem kötelezték el magukat, VIII. Henrik nyitott volt a pogányok elleni összefogás támogatására, de addig, amíg Rincón Magyarországon volt és Lengyelország felé tartott, nem határoztak el semmit.³³⁵ Dantiscus egyik Angliából írott levele, arra nézve is szolgál adalékkal, hogy a Jagellók közös érdekeit is képviseli. Úgy szól, a „világot háborúival megfertőző francia királlyal szemben” Magyarország királyának az érdekeiben is jár el. Angliában többször is felszólalt a török elleni védekezés közös ügyében is, s a Magyarországot fenyegető veszélyre hívja fel az angol király figyelmét. Azaz a Tudorok kegyének elnyeréséért még a magyarokat ért pogány veszély „aduját” is beveti. Dantiscus a Tudorok törökellenes támogatása érdekében még az akkor már neves humanista hírében álló Morus Tamással is tárgyalt, aki, részben Wolsey-val való jó kapcsolatainak köszönhetően a királyság pénzügyei felett is ellenőrzést gyakorolt (a Számvevőszék alkincstartójaként).³³⁶ Az angol uralkodó a Moruson keresztül adott válaszában kifejtette, hogy annak ellenére, hogy távolabb van tőle a pogány veszély, s nem fenyegeti közvetlenül, ha a francia király ellenségeskedésétől meg tud szabadulni, szívesen állna harcba a török ellen.³³⁷ Dantiscus Angliában Moruson kívül az akkoriban még fiatal, utóbb a canterbury-i érseki székhelyig emelkedő Tudor-politikussal, Thomas Cranmerrel találkozott. Utóbb Cranmer, mint Wolsey delegáltja és kiválasztottja, Spanyolországba

18. Corpus Dantiscus n. 163.; Españoles II. n. 7. p. 145–146.; Megbízás újra Károlyhoz: 1522. szept. 21.: AT VI. n. 93. Corpus Dantiscus n. 152.

³³³ BL Cotton MS Vespasian F. III f. 91.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 1554.

³³⁴ Henryk Zins: *Polska w oczach Anglików: XIV-XVI wiek*. Lublin, 2002. 49.

³³⁵ Jasnowski, England and Poland, 8. Dantiscus jelentései Angliából: London, 1522. okt. 12.: Biblioteka Jagiellońska [BJ] 6557, f. 33v–37v; Corpus Dantiscus n. 5806., Españoles II. n. 9.; [Plymouth], [ca. 1522. okt. 29.]; BJ, 6557, f. 38r–39r, Corpus Dantiscus n. 6226.; Plymouth, 1522. nov. 10.: BJ, 6557. f. 41v–45r.; Corpus Dantiscus n. 6225. Ugyancsak, október 29-én és november 10-én írt Plymouthból Piotr Tomicki poznańi püspöknek, alkancellárnak is: BJ, 6557. f. 39r–41v. Corpus Dantiscus n. 6227.; BJ, 6557. f. 45r–v. Corpus Dantiscus n. 6248.; Van, és marad Angliában ügynöke, Sander Michał boroszlói esperes (Sanderi, Michał Zanderi), aki Londonból ír: London, 1523. feb. 9.: Corpus Dantiscus n. 3462. [<http://dantiscus.ibi.uw.edu.pl/>] - 2014. feb. 4.]

³³⁶ „[...] et quod pro Serenissima Maiestate Vestra et illius nepote serenissimo rege Hungariae”, London, 1522. okt. 12.: Corpus Dantiscus n. 5806.; Rajnold Przewdziecki: *Diplomatic ventures and adventures: some experiences of British envoys at the Court of Poland*. London, 1953. 11.

³³⁷ „[...] ut decet optimum principem Christianum, per ipsum suum thesaurarium diffuse respondit exponens, quod licet esset ceteris Christianis regibus ab infidelibus remotior et tutior, nihilominus in affectu nulli caederet, quo libenter videret, ut furor ille infidelium reprimeretur”. Corpus Dantiscus n. 5806.

kapott követi megbízást, és hosszú időn át együtt volt V. Károly udvarában a lengyel követtel.³³⁸ Későbbi kapcsolatukat több levélváltás is igazolja.³³⁹

Ferenc király abba kapaszkodott, hogy Jagelló Zsigmond felesége, Bona Sforza, Gian Galeazzo Sforza leánya jogán támaszthat igényt Milánóra (és Barira is). Ennek – nem csupán elvi – lehet ségét villantotta fel Rincón 1522 decemberében-1523 januárjában a krakkói udvarban. E szerint Bona Sforza gyermekei örökölhették a jogigényt, s a legkeresztényibb király egy kettős, Valois-Jagelló házassággal újfent részesedhetne Milánó birtokából. Ha már fegyverrel nem tudta újra birtokba venni Milánót, úgy számolt, hogy fia, Henrik, Orléans hercege elveszi Zsigmond és Bona valamelyik leányát, valamint az idősebb Jagelló-herceg, Zsigmond Ágost feleségül veszi Ferenc leányai egyikét. (Valószínűleg Charlotte, s nem az akkor csak két éves Madeleine jöhetett szóba.) Orléans-i Henrik jövődéljeként valószínűleg nem a legidősebb Jagelló-hercegné, Hedvigre gondoltak – akit 1522-ben, érte sítendő a Habsburg-kapcsolatot, V. Károly János Frigyesnek, János szász választófiának szánt; anyja és a lengyel politikai vezetés, illetve VII. Kelemen pápa pedig Federico Gonzaga mantovai hercegnek³⁴⁰ –, hanem Izabellára. (Lehet később magyar királyné, Szapolyai János felesége.) A következő leányuk Zsófia még csak néhány hónapos volt.) A Jagelló hercegné lengyel házassága egyértelműen szakítást jelentett volna jegyesével, Habsburg V. Károllyal.³⁴¹ A Valois-uralkodó ugyan cserébe támogatást ígért a török ellen, de nem kívánta „ingyen”. Azt az árat szabta, hogy a Jagellók támogassák V. Károllyal szemben. A tervezet veszélyt hordozott magában, hiszen Lengyelország még mindig a Német Lovagrend fenyegetésének börtönében élt.

Rincón először 1522 szeptemberében Magyarországra utazott, de mivel nem találta ott a királyt, lévén, hogy Csehországban időzött, csak Szatmári György esztergomi érsekkel és Bornemissza János budai várnaggyal, pozsonyi ispánnal tárgyalt. Rincón levelet is hozott kettőjükön kívül Szapolyai Jánosnak is.³⁴² (A francia források egyértelműek a tekintetben, hogy először Magyarországra érkezett Rincón, de már megérkezését megelőzően arról hallunk Ferdinánd Károlynak írott, 1522. szeptember 2-i leveléből, hogy a francia király követe a cseh urakat próbálja maga mellé állítani a császár ellenében. Vélhetően már Rincón megbízatását megelőzően létezett kapcsolat a cseh bárók – akik a Birodalomban a Franz von Sickingen-féle lovagi mozgalmat támogatták – és a francia király között, s most is hozott új utasításokat számukra a Magyarországra érkező Rincón.³⁴³ E tekintetben nem légből kapottak Balbi 1521-es levelének értesülései, mely szerint Ferenc király zsoldosokat verbuvál Csehországban.) A követ Bonnavet admirálisnak³⁴⁴ 1523. április 4-én Velencében készített jelentése³⁴⁵ szerint Bornemissza nagyrabecsüléssel fogadta Ferenc király levelét, s

³³⁸ Diarmaid MacCulloch: *Thomas Cranmer: A Life*. London, 1996. 33–36.

³³⁹ Angliában: BL Cotton MS B. XIV fos. 57–58. Corpus, 1546.; PRO SP 1/163, 1–2 Corpus 2337. Egyéb: Corpus Dantiscus nos. 839., 2325., 6488.; [<http://dantiscus.ibi.uw.edu.pl>] Lásd: Diarmaid MacCulloch: „Thomas Cranmer and Johannes Dantiscus: Retractation and Additions”, *The Journal of Ecclesiastical History* 58 (2007) 2: 273–286.; Stephen Ryle: „Johannes Dantiscus and Thomas Cranmer: new light on the early career of an English churchman”, In: Joannes Dantiscus, 75–94. 81.; *Thomas Cranmer: Churchman and Scholar*. Eds. Paul Ayris – David Selwyn. Woodbridge, 1993. 101.

³⁴⁰ Burgio lengyelországi küldetésének feladata részben az volt, hogy Hedvig hercegné kezét megnyerje a mantovai hercegnek. Mon. Vat. II/1. cix.; Fraknói, Szent-szék, II. 352. Burgio levele, 1524. nov. 16.: Mon. Vat. II/1. n. 23. p. 71.

³⁴¹ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 244. E. Kovács szerint a későbbi tárgyalásokon már szóba jött az 1523-ban született Margit hercegné is. E. Kovács, Magyar-francia, 185.

³⁴² Archives Nationales, carton J 964, piece n. 20. Kiadja: Bourrilly, Le première ambassade, 27–42. itt 24.; Ursu, Politique Orientale, 22.; Rill, Fürst und Hof, 17.

³⁴³ Korrespondenz Ferdinands I., I. 15–21.; Heiss, Politik und Ratgeber, 123.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 237.

³⁴⁴ Guillaume Gouffier, Bonnavet bárója.

³⁴⁵ Egy kéziratos változatának egy lapja: Musée National de la Renaissance – Château d'Ecouen: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9a/Antonio_Rincon_to_Admiral_de_Bonnivet_reporting_on_his_missions_in_Hungary_and_Poland_4_Avril_1523.jpg

azt mondta, „h ségesen és elkötelezetten marad a király szolgálatában, s kész mindent megtenni a Habsburg-ház ellenében, ha támogatást kap”.³⁴⁶ Az érsek mindazonáltal visszafogottabb volt, „nem vallott színt, valószínű, mert klerikus, de szavaiból úgy tűnt, tetszik neki a praktika, de kérte, elbábjázzák a lengyel királlyal tárgyalja meg”.³⁴⁷ Bornemissza kész volt mindenre vállalkozni az osztrák ház ellen, ha támogatják, az érsek zárkózottabb volt, de mindketten javasolták, a követ menjen tovább Zsigmond lengyel királyhoz. Rincón már tudatában volt annak is, hogy Szapolyai a havasalföldi hadjáratán vesz részt, s a neki hozott levelet személyesen akarta elvinni hozzá, s már ekkor megfogalmazódott benne, hogy mivel a vajda igen tekintélyes személyiség, „nagy szerepe van az országban”, személyesen kell felkeresnie. Ezt javasolta utóbb a lengyel király is.³⁴⁸ Innen ment a spanyol nemes Lengyelországba – E. Kovács szerint csak decemberben³⁴⁹ – elször Krakkóba, de mivel a királyt nem találta, utána ment Vilnába, s a karácsonyt már a lengyel királlyal együtt töltötte. Majd januárban visszatértek Krakkóba.³⁵⁰

Zsigmond nem idegenkedett a francia közeledéstől, levelet is intézett I. Ferenchez, s elviekben hajlott is egy dinasztikus kapcsolatra, jóllehet ebben jóformán még csupán Ferenc vállalásaira reflektált. A Valois uralkodó azt ígérte, békét köt a császárral, és a kereszténység kapujának, Nándorfehérvárnak a visszafoglalására indul. Zsigmond is arra intette, kössön békét, és jöjjön Lajos királyságának a védelmére a közös ellenség ellen. A lengyel király pozitívan állt a francia kapcsolathoz, de kifejezte, „az nyerne el leginkább a tetszését, ha Franciaország királya véget vetne a háborúnak Anglia királyával és Károly császárral”.³⁵¹

II. Lajos Prágában lévén csak később, március végén, április elején értesülhetett a francia ajánlatról. Zsigmond tudósította erről Csehországban tartózkodó unokaöccsét.³⁵² II. Lajos, hogy megismerje a francia „ajánlatot”, követet küldött – elször Jacobus Pisot, aki már Rincón fogadásán jelen volt a lengyel udvarban³⁵³, majd Gerendi Miklóst – Lengyelországba. De Ferenc szinte eltökéltségét a békét és a török elleni harcot illetően nem találta színténnek sem – más kérdés, hogy ekkorra már Bornemisszán és Burgon keresztül eljutottak hozzá a franciák „mesterkedéséről” szóló negatív hírek. A király is úgy ítélte meg, hogy akár csak a velenceiek, a franciák is a török szekérét tolják.³⁵⁴

A Valois-Jagelló közeledést igen veszélyesnek találta a Habsburg-diplomácia is. A császár és Ferdinánd követi mindent megtettek, hogy eltántorítsák Jagelló-szövetségeseiket a franciákkal való megegyezéstől. A II. Lajos udvarában Csehországban is, majd Magyarországon is tartózkodó Burgon elször csak figyelmeztető jelentéseket küldött Rincón missziójáról, majd amikor kiderült, a francia követ II. Lajost, sőt Magyarországon a király

³⁴⁶ „[...] la lettera de la Mag. Xma et acetata nó senza admiración in fine rresto servitor et aficionado de la Magt Xma. parato a far ogni cosa contra la casa de Austria avendo spalle”: Bourilly, *Le première ambassade*, 29.

³⁴⁷ „[...] nó se determino come laltro, forse per esér ecclesiastico; pur in sue parole io conoscete che la pratica piaceva, me pregho nó desistesse de mio santo proposito e che andassa del re de Polonia”: Bourilly, *Le première ambassade*, 29.

³⁴⁸ „[...] gran signor vayvoda de Transilvania a chi io portava lettere de la Magt. Xma era molto lontano in confine de Turchai cum exercito proprio suo per che era passato il Danubio un basxa turco con moltitudine de gente e lui lera andato in contra [...] il vayvoda [...] dicendo in le cose Ungaria questo e gran parte; demandareno me se io volea andar de lui”: Bourilly, *Le première ambassade*, 28.

³⁴⁹ E. Kovács, *Magyar-francia*, 185.

³⁵⁰ Bourilly, *Le première ambassade*, 25.; Bourilly, Antonio Rincon, 55.; Ursu, *Politique Orientale*, 22.; Rill, *Fürst und Hof*, 17.

³⁵¹ „[...] a abuto gran piacer intender [...] nó esser causa de la guerra che adeso se fa intre Magt Xma e Carolo e Anglico Re”: Bourilly, *Le première ambassade*, 36.

³⁵² At VI. nos. 170., 171.; Ursu, *Politique Orientale*, 23.

³⁵³ Burgon: Pardubice, 1523. márc. 22.; Helytartói oklt., n. 181., Burgon: 1523. márc. 29.: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 58–59., DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 185., AT VI n. 171. A magyar követre: „[...] arrivati a Cracovia erano vignuiti diversi inbasciatori un nuncio de re d’Ungaria”: Bourilly, *Le première ambassade*, 33.; Hopp, *Antemurale*, 66.

³⁵⁴ AT VI. 241.; Ursu, *Politique Orientale*, 26.

kormányának f bb tagjait is fel kívánja keresni, egyre sötétebb képeket festett fel leveleiben a franciák „zavarkeltésér l” és „praktikáiról”.

Lengyelországból visszatér en – feltehetően január derekán, vagy a hó második felében hagyta el Krakkót a követ³⁵⁵ – Rincón minden követ megmozgatott, hogy Szapolyaival is tárgyaljon, ezért ment utána a „havasalföldi határra, ahol a vajda nagy sereggel vonult fel”.³⁵⁶ (A Zsigmond király által Rincónnak írott levélben az uralkodó figyelmeztette a Valois követet, hogy a vajda hadjáraton van Havasalföldön, s még nem tért vissza.³⁵⁷) Szapolyai és a francia követ találkozója feltehetően vagy Brassóban történt, ahol a vajda visszatér ben havasalföldi hadjáratáról, január 3-tól 30-ig tartózkodott, seregével együtt. (Esetleg akkor, amikor Brassóból Medgyes és Kolozsvár felé haladt, február elején-els felében.)³⁵⁸ A vajda ugyancsak hajlandónak mutatkozott együttműködni a franciákkal. A követ beszámolt arról, milyen jól tartották hét napig és „a vajda szívesen fogadta a francia király levelét”. Szapolyainak arról is szólt, hogy Lajos részére is hozott egy levelet Ferenc királytól.³⁵⁹ A vajda kijelentette, hogy nem újdonság számára, hogy az Ausztriai-ház a romlására tör, és mindent hajlandó megtenni ellene. Mi több, „annyira hálás a legkeresztényibb király kegyéért, hogy haláláig h séges szolgálója lesz”.³⁶⁰ Mindazonáltal Szapolyai kifejtette, egyedül sokra nem megy, s közelebbre l szeretné tudni, hogy ténylegesen mit tenne érte a francia király.³⁶¹ Adataink, f képp Burgo jelentései szerint Rincón ezután tovább ment Budára, majd ismét tárgyalta Bornemisszával és Szatmárral.

Rincón ugyan nem kapott túl sok konkrét biztatást a magyar politikai vezetést l, talán egyedül Szapolyait kivéve – t egyenesen a franciák kiszolgálójának („erat servitor regis Francie”) titulálja a Rincónnal szemben igen ellenséges Burgo³⁶² – igaz, merev elutasítást sem. A spanyol nemes jelentése mindenestre legalábbis Szapolyait és más magyar urakat illet en optimista. Úgy érezte, hogy kell en el készítette a terepet egy szövetkezés létrehozására. Visszatérve Budára, 1523 februárjában-márciusában Szatmári érseket még mindig igen visszafogottnak találta, igaz, is kifejezte óhaját, hogy hajlandó Ferdinánd ellen fordulni, ha a francia király támogatja, mivel „engedelmes káplánja a legkeresztényibb királynak”. S t, az urak jó része Rincón elmondása szerint nagy hévvel

³⁵⁵ Zsigmond levele Bornemisszához. 1523. jan. 22.: Helytartói oklt., n. 150.

³⁵⁶ „Io me parti per andar al Vayvoda de Transilvania, pase Ungaria e tuta Transilvania, fui al confin de Valaquia, dove stava questo signor vayvoda con gran exercito”: Bourilly, Le première ambassade, 37.; Ursu, Politique Orientale, 22.

³⁵⁷ AT VI. n. 170.

³⁵⁸ Szapolyai oklt., nos. 568–71.; Lehetséges, hogy Medgyesen, ahol február 6-án tartott tartománygy lést, igaz, az már kevésbé a határon van, s a sereg egy részét sem fizette már, a zsákmány szétoztása megtörtént. Február 19-én Kolozsvárott találjuk, az már feltehetően még a külhoni utazó számára sem „confin de Valaquia”. C. Tóth, Szapolyai 1522. évi havasalföldi hadjáratai, 1006. Ennek némileg ellentmond Bourilly, aki, hivatkozva a követ jelentésére, szerint csak február 2-án utazott el Krakkóból. Valóban, „secondo di febraro” szerepel benne. Bourilly, Le première ambassade, 35. Mindent egybevetve Medgyes és Kolozsvár között, valószínűbb az el bbi helyszín, még a hadsereg feloszlása el tt érhetett utol Szapolyait. A határhoz közel es helyszínt igazol az is, hogy a követ keresztülutazott egész Erdélyen („andar al vayvoda pase Ungaria e tuta Tansilvania”). S t, az is arra utal, hogy a hadsereg még hadban állt, s így február elejéhez közelebbi dátumra enmged következtetni, hogy „soha ekkor sereget még nem látott”: „gran exercito che si non lo avese visto nó lo averia creduto mai”: Bourilly, Le première ambassade, 37.

³⁵⁹ „[...] fui da lui ben visto e carezato, et aceto la litera de la Magt Xma voluntier el mostro me una altera litera de su rre Luise”: Bourilly, Le première ambassade, 37.; Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 79.

³⁶⁰ „[...] e no e cosa nova per me che la casa de Austria me vorria deffar se podese a torto et io certo questo volintier faria ogni cosa contra esa[...] Io facio infinite gracie a Su Magt Xma de la humanita et clemenciá sua usata verso de me, e Dio voglia che me de gracia anti che more servir a sua Magt Xma come tegno il desiderio [...] Voi fare intender a la Magt Xma che io son suo servitor fin a la morte”: Bourilly, Le première ambassade, 38.

³⁶¹ Kosáry, Magyar külpolitika, 162.

³⁶² Helytartói oklt., n. 192. Talán be is igazolódik az itáliai diplomata sejtése: Mi több, Rincón 1526-ot követ en újra Magyarországra érkezik, és már János király megbízásából jár el francia követségben. Angliai forrás: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 84.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 3238.

fordulna szembe a Habsburg-házzal szembe, ha támogatást nyerne.³⁶³ Mégis, az a követ alapvető meglátása, hogy Szapolyai megnyerése a döntő, mert „övé az ország negyede, nem számolva a jövedelmeket és hivatalokat”.³⁶⁴ Rincón úgy fogalmazott, hogy az Ausztriai-háznak van félnivalója, mivel a Habsburgok „bajban vannak”, mivel Lengyelországban a nemesség „akár fegyvert is fogna ellenük”.³⁶⁵

Rincón kutatója, Bourilly úgy véli, már az első, szi budai találkozásukon megfogalmazta a Rincónt fogadó Szatmári és Bornemissza, hogy a Habsburg-házzal szemben csak a francia királyt támogatják.³⁶⁶ Ez most, márciusban és áprilisban nem tűnt egyértelműnek, hiszen úgy tűnt, hogy Bornemissza visszakozott, bármit is mondott korábban Rincónnak. A budai várnagy most mindenről hallen beszámolt – magát is mentve a Habsburg-hoz segítség is hangsúlyozva – Burgo követnek.³⁶⁷ Kubinyi András találó megállapítását idézve „a külföldi diplomaták félrevezetésében a legnagyobb tökélyt Bornemissza érte el, akit valamennyi külföldi követ saját országa hívének ismert, noha minderről a másik oldalt is értesítette”.³⁶⁸ Úgy tűnik, Rincón megbízott Bornemisszában, és Lengyelországból leveleket is hozott neki, a királytól és Szydłowiecki kancellártól. Ezeket azonban a budai várnagy továbbküldte Burgonak.³⁶⁹ A császári követ ekkor már egyenesen cselszövnek („seductor”) nevezte Rincónt, s fogadkozott, hogy meg fogja tudni kikkel tárgyalt. Burgo innentől fogva hallen beszámolt az eseményekről.³⁷⁰ A lengyel királyt is figyelmeztette, ne higgyen a francia követ mézes-mázos szavainak, ne hagyja magát megtéveszteni.³⁷¹ Bornemisszát is az vezethette – csakúgy mint Szapolyait, aki id közben nagy sietségben ment a király elé Olmützbe, és Húsvét előtt (április 2.) ért Lajos színe elé –, hogy megneszelve, a magyar király hasonló rendcsinálásra készül, mint Csehországban. Szapolyai, leváltását megelőzendő a hallsegért kívánta biztosítani az uralkodót.³⁷² A vajda olyannyira ravasz volt, hogy maga közölte a Rincónnal való tárgyalásait a királlyal. Eladta viszont, továbbra is hallszolgája a császárnak és Ferdinándnak.³⁷³ Ennek ellenére április 16-án Burgo azzal vádolta Szapolyait, hogy a török is ajánlatot tett neki.³⁷⁴ A rendelkezésre álló forrásokból ilyen nem derült ki. A pozsonyi ispán is sietett Semptére a király elé, s úgy gondoljuk, a királyra nagy hatással bíró császári követ előtt még inkább akarta bizonygatni az ártatlanságát, ezért írt már neki március elején. Burgo előtt tanúsította, a francia követ, az áruló („proditor”) már Innsbruck óta, már Ausztriában is megtévesztette a császár híveit.³⁷⁵

³⁶³ „[...] desideroso de far facende contra Fernando”: Bourilly, *Le première ambassade*, 39.

³⁶⁴ „[...] il veyvoda, che dicen che a la quarte parte del regno de Ungaria de patrimonio, senza li tenuti et officii”. Bourilly, *Le première ambassade*, 39.

³⁶⁵ „[...] nó dubito che larchiducato de Austria nó fusse adesso perturbato, nó voglio dir perso, [...] australi la tirania con che góvernán che si se facese movimento alcuno per paret de Polonia tuta la nobilita prendela larme contra don fernando”: Bourilly, *Le première ambassade*, 40.

³⁶⁶ „[...] les indisposant contre la maison d’Autriche et les assurant de l’amitié du roi de France”. Bourilly, *Le première ambassade*, 25.

³⁶⁷ Két beszámoló van, az egyik Bornemissza Burgonak írott levele, mely a követ jelentéséhez csatolva maradt fenn: mindkettő 1523. márc. 2., Buda: Helytartói okl., n. 166., és Bornemissza levele Zsigmondhoz: Helytartói okl., n. 167., AT VI. n. 216.

³⁶⁸ Kubinyi, *A magyar állam belpolitikai*, 79.

³⁶⁹ Zsigmond levele Bornemisszához. 1523. jan. 22.: Helytartói okl., n. 150.

³⁷⁰ „[...] venit ad me seductor, a quo prius didiceram per industriam processus suos omnes, et tunc debito meo satisfacere apud principes meos”: Helytartói okl., n. 167.

³⁷¹ „[...] non credit, nisi ea, que aperte scit et intelligit, proficua, et quod non seducatur coloratis verbis ab iis”: Helytartói okl., n. 167.

³⁷² Kubinyi, *A magyar állam belpolitikai*, 83.; Helytartói okl., n. 186.

³⁷³ „[...] quod sit et vult esse bonus servitor maiestatum vestrarum”: Burgo jelentése, 1523. ápr. 8.: Kubinyi, *A magyar állam belpolitikai*, 84.

³⁷⁴ HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 67–68 és 25b. fos. 20., 22., 21. Kosáry, *Magyar külpolitika*, 162. Elfriede Rensing: „Sigismund von Herberstein am Hofe König Ludwigs II. von Ungarn”, In: *A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve* I. 1931. 72–97. itt 88.

³⁷⁵ Bourilly, Antonio Rincon, 66.

Továbbmenve Lengyelországba hamis, álnok szavaival félrevezette a lengyel királyt és a kancellárt is. Burgo maga sem értette igazán, a francia követ mire készül, s amikor Krakóban volt, a lengyel király sem tudta, miben mesterkedik.³⁷⁶ Burgo március 7-i jelentésében még nem írt részletesen a francia „ármányról”, valószínűleg még nem kaphatta meg Bornemissza március 2-i levelét. Csak arról szólt, a „francia ügyr l” kell beszélnie a királlyal, de még nem volt rá módja.³⁷⁷ Szatmáritól ugyan kapott levelet, de az érsek bölcsen hallgatott arról, hogy újra megkereste t is a francia követ.³⁷⁸

Burgo március 14-i jelentésében írt már b vebben a francia király mesterkedésér l, arra alapozva, amit Bornemissza két leveléb l megtudott. Az egyik levél áll rendelkezésünkre, a beszámolóhoz csatolva. Így mindenr l, amit Bornemissza tudatott a császári követtel nem tudunk, legfeljebb csak az egyik levél alapján rekonstruálhatjuk. Magának a második levélnek a hiányában nem tudhatjuk teljes bizonyossággal, hogy mennyi a várnagy közlése, s mennyit tesz hozzá a diplomata. Itt a követ egész egyszer en olyanokat állít, amit Bornemissza levele sem támaszt alá. A francia király követe „hazug és veszedelmes ármánylatokkal” Ausztriában, Magyarországon és Lengyelországban is vizsályt szít: azt terjeszti, hogy a király, a császár, és a f herceg titokban arról tárgyal, hogy német gyalogosokat hoz be az országba. A királyság javának álcája mögött valójában nyugtalanságot gerjeszt. A francia fortélyból sok rossz származhat, mind a birodalomban, mind Magyarországon. Burgo figyelmeztet, óvakodjanak ezekt l az álnok praktikáktól, amelyeknek – mézes-mázos, a királyságot támogató szavaival – az álcája mögött valójában az ország elpusztítására tör.³⁷⁹ Az, hogy mi az, ami ennyire feldühítette Burgot, még nem derül ki, s lehet, hogy márciusban még is csak a sötétben tapogatózott. Ennek ellenére még a törökre is utalt, mondván: a francia király és a török közelségéb l „sok rossz eredhet”, igaz, ezt b vebben nem fejtette ki, de nyilván Ferencnek a törökhöz való kétes, s gyanús viszonyát sejthetjük mögötte. Sajnos nem volt, aki a királyt figyelmeztette volna ezekre a veszedelmes ármányokra.

A legrészletesebb Bornemissza személyes beszámolója, amit a Magyarországra tartó királyt és kíséretét fogadva tartott Burgónak 1523. április 24-én Semptén.³⁸⁰ Itt már a várnagy a francia követ ördögi árulásáról („tradimento huius diaboli”), nem csupán praktikákról beszél, igencsak kiszínezve a történeteket, s egyre inkább feledve saját szerepét. Burgio tálalásában úgy látjuk, hogy Rincón *el ször* is az esztergomi érsek, a vajda és Bornemissza részére hozott leveleket a francia királytól. Azt kívánta értésükre adni, hogy a császár, a f herceg, a királyné és maga Burgo is rosszban sántikálnak, különösen hármójuk ellenében, az életükre is törnek. Megvetik a királyt, ami ellen a francia király „gyógyírt ajánlott”. Itt már úgy fogalmaz, az áruló, más hitszeg kkel együtt („proditor”, „traditor”) sok gonosz ármányt tudna elkövetni Magyarországon és Lengyelországban.³⁸¹

³⁷⁶ „[...] de illo proditore [...] seductore [...] quod versus Isprwg et in Austria seducebat, non modo possum intelligere viam suam [rex Poloniae] de operibus illius seductoris nichil scit. HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 43–44., DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 166.

³⁷⁷ „[...] non visum est regi, nec consilio, quod de materia Gallica facerem verbum”: Prága, 1523. márc. 7.: Helytartói oklt., n. 170.

³⁷⁸ HHStA Handschriftenabteilung, Ungarische Akten, AA Fasc. 1. (Konv. D.) f. 6., DF 276 026. Helytartói oklt., n. 175.

³⁷⁹ „[...] practicas inanes et malignas Gallorum, tam in Hungaria, quam in Polonia [...] etiam in Austria rex Francie similes practicas facit [...] fuit disseminatum, quod serenitatis vestra cum his maiestatibus secrete tractat, quod illi pedites alemanni, qui venient, habebunt commissionem faciendi multa in Hungaria cujm favour aliquorum seditiosorum sub colore boni regis [...] quod credit has esse artes regis Franciae, ut sublevet illud regnum. Et quod ex eo et cum Turce sint vicini, possent multa mala oriri [...] nunc ipse et alii proposuerant regi de rege Franciae non fuerat”: Prága, 1523. márc. 14.: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 39–40., 48., DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 178.

³⁸⁰ HHStA Grosse Korrespondenz 25a. fos. 69–71., DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 198.

³⁸¹ „[...] portavit litteras regis Francie domino Strigoniensi, domino vayvode et ipsi domino Bornamisse et voluit introducere et quod cesar, serenitas vestra et serenissima domina regina et ego ipsorum minister

Burgo a Gabriel Salamanca kincstartónak küldött leveleiben sem fukarkodott a negatív jelzéssel, igen sötét képet festve a spanyolról („diabolicus proditor”, „ex angelo factus diabolus”).³⁸² (Érdekes, hogy Rincónról hasonlóképp, mint „ördögi titkos kémr” beszélt Ferdinánd követe, Martín Salinas is. Tílle tudjuk, hogy 1522 júniusában a spanyol renegát Londonban is járt, a francia király titkos küldetésében, hogy részleteket tudjon meg az angol királynak és a császárnak a windsori egyezményt megelőző tárgyalásairól.³⁸³) Bornemissza azt is mondja, Rincón, mivel Magyarországon kevés eredményt ért el, Lengyelországba ment, ahol a király hajlandó volt vele tárgyalni. A kétszínű Bornemissza azzal hitegette a követet, hogy majd az április 23-i országgyűlés elé tárhatja királyja ajánlatát, de mivel Lajos hazatérése elhúzódott, nem tudjuk, hol és merre járt a követ március folyamán. Gerhard Rill szerint március közepén távozott az országból.³⁸⁴ Lehetséges, hogy Rincón többször is találkozott Bornemisszával, és tudhatott II. Lajos azon szándékáról, hogy a béke érdekében a császárhoz és az angol királyhoz fordul. Így úgy ítélhette meg, ez olyan fordulat – azaz, hogy a francia békét sürgeti Magyarország is – ami miatt haza kell mennie és új utasításokat kérnie. Útjáról 1523. április 4-én készített jelentést.³⁸⁵ Április 16-án Burgo már a távozásáról szól.³⁸⁶ Mindenesetre az a tény, hogy a lengyel király kifejezte – unokaöccse, II. Lajos nevében is szólva –, hogy nagy örömmel tölti el, hogy a legkeresztényibb király hajlandó lépéseket tenni a béke érdekében Angliával és a császárral, rámutat arra is, hogy a magyar kormányzat, a király is elképzelhet nek tartana egy olyan megoldást, hogy Franciaországhoz közeledik, és így próbál a háborúzó Tudorokra és Habsburgokra hatni.³⁸⁷ Rincón követségének hírei, és a Valois-k házassági tervei a birodalomba is eljutottak.

Így, mivel a francia király értesült idő közben arról, hogy II. Lajos a nyugati fejedelmekhez fordult a béke érdekében, valamint arról, hogy az ifjú király mennyit vár és remél a franciák római békétárgyalásaitól, ezt biztatásnak, vagy legalábbis a Habsburg-párti alapállástól való eltávolodásnak vélte. Ezért I. Ferenc 1523 májusában újra Lengyelországba küldte Rincónt, immár a konkrét dinasztikus szövetség létrehozásának ajánlatával.³⁸⁸ A francia uralkodó ismét levelet küldött II. Lajosnak, Szapolyai Jánosnak [Kép VIII/6.] és I. Zsigmondnak.³⁸⁹ A Szapolyainak és a Zsigmondnak küldött levelében hivatkozott arra, hogy Nándorfehérvár ostroma idején a magyar király hozzá, illetve a spanyol és az angol királyokhoz követet küldött, hogy szövetséget kössön. Meg is nevezte, hogy hozzá küldetett

tractabant particularia in regno Ungarie [...] precipue contra honorem, vitam et substantiam horum trium, ut illis et aliis conculcatis disponerent de Ungaria et spreto rege suo facerent, ut vellent et quod rex Francie pro remedio et ceteris multa offerebat [...] Ungaria parum profecit, quod fuit ille traditor cum rege Polonie, que fecerit cum eo, [...] quod rex fecit eum duci usque Budam, et retulit ille traditor se bene fecisse tractatum a prefato rege [...] traditor proposuit regi Francie multa posse operari in Ungaria et in aliis cum suis proditoribus.”: Helytartói oklt., n. 198.

³⁸² Burgo Salamancához: 1523. ápr. 12.: Rill, Fürst und Hof, 18.

³⁸³ Salinas Salamancához: 1522. jún. 21.: CSP Spain, II. nos. 437., 445.; Rill, Fürst und Hof, 15.

³⁸⁴ Rill, Fürst und Hof, 17.

³⁸⁵ Bourilly, Le première ambassade, 26.

³⁸⁶ HHStA Grosse Korr 25a. fos. 67–68.; 25b. fos. 20., 21., 22., Május 14-én megerősít. uo. 25b. fos. 29–30.

³⁸⁷ „Après dice que a abuto gran piacer intender sua Mag. nre causa de la guerra che adesso se fa intre sua Mag. e Anglico Re”: Bourilly, Le première ambassade, 37.

³⁸⁸ 1523. máj. 16.: Bourilly, Antonio Rincon, 69.; E. Kovács, Magyar-francia, 185. Május 28-án már újra beszámol Rincónról Burgo Ferdinándnak Budáról. Bornemissza tudhat róla, hiszen Burgho rá hivatkozik. HHStA Grosse Korr. 25a. f. 90. Arról is tud, Velencében volt. Grosse Korr. 25a. f. 89a.

³⁸⁹ II. Lajosnak: BnF Département des Manuscrits, Manuscrits Occidentaux, Erudits et bibliophiles, Clairambault [Documents originaux et copies, mémoires et extraits tirés de la Bibliothèque du Roi, fonds de Béthune, Brienne, etc., pour servir aux études d’histoire du Dauphin sous la direction de Bossuet, et concernant les règnes de François Ier à Henri III, avec une suite de Henri IV à Louis XIV (1610-1710).] 324. f. 87.; Zsigmondnak: BnF Clairambault 324 f. 86.; Szapolyainak: BnF Clairambault 324. fos. 84-85. [<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b90010456> – 2014. március 14.] Lásd: *Catalogue des manuscrits de la collection Clairambault*. Tome Ier, n. 1-781. Bibliothèque nationale. par Ph. Lauer. Paris, 1923. [<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k209157j> – 2014. március 14.]

annak idején Balbi. Balbi missziója tehát 1521-ben nem volt hatás nélküli, még ha akkor nem is fogadta a francia király.³⁹⁰ Erre a szövetségi ajánlatra és segélykérésre hivatkozik most, amikor a „régi amicitia” kívánja megújítani Rincón missziója révén.³⁹¹ Nem volt azonban teljesen biztonságos a Jagellók pozíciója, mert id közben kiderült, a Habsburg-diplomácia sem tétlenkedett, és követeket indított a Német Lovagrendhez, s t, a moszkvai nagyfejedelemhez, ami igencsak nyugtalanította a lengyel királyt.³⁹² Mi több, Moszkvába az id közben trónra kerül új pápa, VII. Kelemen is követet küldött.³⁹³ (Habsburg Ferdinánd, miközben Rincón újabb követségére készült Lengyelországba és Magyarországra, utasította a Moszkvába tartó követét, a paduai Antonio de Contit, hogy a lengyel királytól is tudakolja meg, valóban kíván-e csatlakozni a törökellenes ligához. Francesco Massaro jelentése szerint a f herceg követe megpróbálta „a tatárokat rávenni a törökök elleni háborúra”.³⁹⁴ Nem lehet véletlen, hogy Conti éppen ezért Magyarországon is megállt, s részt vett a Habsburg-Jagelló tárgyalásokon. Októberben Sopronban, majd novemberben Pozsonyban tartózkodott,³⁹⁵ majd mindaddig Krakkóban volt, 1524 januárjáig, amíg a francia követ is, s amíg nem kapott választ Zsigmondtól.³⁹⁶) Lehet, hogy ilyen burkolt fenyegetéssel érkezett Krakkóba az a – „véletlenül” éppen Zsigmond udvarában id z – Habsburg-követ is, akir l Rincón jelentése is beszámol.³⁹⁷ Második követsége alkalmával Rincón Csehországon keresztül érkezett. Feltehetően ott is próbált támogatókat szerezni, majd Magyarországon át utazott Lengyelországba.³⁹⁸ Budán újra az volt a megbízatása, hogy találkozzék Szatmárral és Bornemisszával. Nem tudjuk, hogy ezúttal sikerült-e a király színe elé jutnia. Ha igen, kevés sikere lehetett, mert a király igen negatívan, majdhogynem megvetéssel beszélt róla a Pisonak adott követutasításában, akit Zsigmondhoz küldött. II. Lajos egész egyszer en azzal is vádolta a francia királyt, hogy pénzzel akart arra bírni cseh urakat, hogy szövetségre lépjenek vele.³⁹⁹ A második misszió végén a lengyelek elviekben elfogadták a francia ajánlatot, de a szövetség megkötésére nem került sor, mert Rincónnak nem volt felhatalmazása. Ezért úgy döntöttek, hogy a megállapodás létrehozására követet küldenek

³⁹⁰ „[...] quo tempore belgradum oppugnabatur [...] federa [...] hispaniarum et Anglie reges nobis monebat [...] balbum oratorem [...] in galliam [...] ad nos opem imploratum veniebat: BNF Clairambault 324. f. 87.

³⁹¹ Zsigmondnak: „[...] quem ad vos eo consilio remittimus ut, si placeat, veterem amicitiam confirmare et antiqua foedera renovare aut nova, si opus sit inire, [...] oratorem nostrum ad eas fines ire curabimus. Ipsi igitur Rincon nostro nomine consilia nostra exponenti vos peraequam fidem habere rogamus”: BnF Clairambault 324. f. 87. [<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b90010456> – 2014. március 14.]

³⁹² E. Kovács, Magyar-francia, 186. A teutonok 1521-ben ugyan békét kötöttek Lengyelországgal, de viszonyuk továbbra is, az 1519-21-ben dúló háború után is feszült maradt. Ráadásul a Lovagrend stratégiai egyezményt kötött a lengyelek ellenében Moszkvával 1517-ben, a nagyfejedelem meg is támadta a Jagellókat 1519-ben. Tovább rontotta a Habsburg-lengyel, s t a magyar lengyel kapcsolatokat is, hogy a Lovagrend nagymestere, a Lajossal és Máriával a magyar udvarban meghatározó szerepet játszó fivérein keresztül szívélyes viszonyt ápoló Brandenburi Albert 1522-ben Lengyelország ellenében – Zsigmond ugyanis nem volt hajlandó elfogadni a Reichstag dönt bíróságát a renddel való viszálya rendezésében – Lajos segítségét kérte. Ferdinándtól és a magyar királytól is azt várta, t nevezik ki a török elleni keresztes had f vezérévé. Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 250–51.; Kubinyi, Szávaszentdemeter, 134. Heiss, Politik und Ratgeber, 122. A Habsburgok és Moszkva eztz megel z kapcsolataira lásd: Székely, Rendek, 122.

³⁹³ Mon. Vat. II/1. cxi.

³⁹⁴ Balogh, Velencei, LXVIII.

³⁹⁵ Szydlowiecki, Napló, 85.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 272.

³⁹⁶ Bécs, 1523. nov. 6.: CSP Spain, II. n. 608. Amada López de Meneses: „Las primeras embajadas rusas en España (1523, 1525 y 1527)”, *Bulletin Hispanique* 48 (1946) 48/3: 210–26. itt 211–12.

³⁹⁷ „[...] arrivati a Cracovia erano vignuiti diversi ambasciatori, un nuncio [...] de Fernando”: Bourilly, Le première ambassade, 33.

³⁹⁸ 1524. márc. 24.: Hannaert levele Károlynak: Lanz, Correspondenz, I. n. 52.; Setton, Papacy, III. 226.; Charrière, Négociations, I. 149–51.

³⁹⁹ „[...] regem Gallorum misisse pecunias aliquibus personis bohemicis [...] suadent regi domini Bohemi, ut ineat amicitiam cum reg Gallorum”: AT VI. n. 211.

Franciaországba.⁴⁰⁰ A francia-lengyel kapcsolat még hónapokig igen szívélyes maradt, s a dinasztikus házassági tervezet a Habsburgok minden ellenkezése ellenére sem került le a napirendre.

Rincón később, 1524-ben is járt Magyarországon – ha talán nem is hivatalosan, a Valois-monarchia követeként. (E. Kovács mutat rá, Rincónnak ezúttal megfelelő felhatalmazása sem volt.⁴⁰¹) Lehetséges, hogy Szapolyai Jánosnak tudnia kellett arról, hogy újra ide látogatott, még ha titokban is jött. Rincón Lengyelországban bizonyosan járt 1523 végén és 1524 elején. A lengyelországi küldetéséről Magyarországra érkezve Burgio 1524 nyarán beszámolt arról, hogy Rincón néhány hónapja Krakkóban járt követségben. Ezúttal is eladta uralkodójának azon tervét, hogy az orléans-i herceget összeházasítaná Zsigmond leányával, valamint leányát hozzáadná a lengyel király fiához. Burgio úgy fogalmaz, „néhány hónapja” („sono alcuni mesi che [...]”), ami véleményünk szerint nem utalhat az 1523. májusi-júniusi tárgyalásaira, hiszen az a levél keltezéséhez képest több mint egy éve volt, s akkor nem is találkozott a magyar királlyal, hanem a következő küldetésére, 1524-ben. Bourilly szerint ekkor, 1524-ban találkozhatott a pápai követtel, Burgio báróval.⁴⁰² A báró egy későbbi, 1525-ös levelében meg is magyarázza, hogy „perché quando fui in Pollonia”, azaz amikor Lengyelországban volt, az eltelte „néhány hónappal” volt ott Rincón. Tehát 1524 elején. Zsigmond 1524 januárjában írt újra I. Ferencnek, s a levélben szólt Rincón ekkori, vagy ezt megelőző lengyelországi útjáról. Feltehetően innen, ez után ment Magyarországra.⁴⁰³ Ezt erősíti meg 1524 márciusában a császár birodalmi megbízottja, Jehan Hannaert.⁴⁰⁴ Rincón csehországi, 1524. évi praktikáiról a császárt is ismét figyelmeztette Ferdinánd.⁴⁰⁵ Rincón magyarországi tartózkodása ezért január utánra, június eltelte tehető.⁴⁰⁶ Burgio pápai követ utalt arra, hogy a spanyol származású, azaz Habsburg alattvaló újfent ügyködik V. Károly ellenében, s Csehországban titkos tárgyalásokat is folytat egyesekkel, valamint nagy összegeket ígérve próbálja a királyságok nagyjait a Birodalom és a főherceg ellen fordítani. Ha ez nem is sikerül, akkor is megkísérel egy-egy bárót a király ellen is akar fordítani. A király azonban nem jött rá, mik Rincón valós szándékai, pedig Burgio szerint „mindent megront és nagyon veszélyes”. A nuncius véleménye az, hogy azért járhat Rincón sikerrel, mert „Lengyelországban és Magyarországon is nagy ellenszenvvel viseltetnek a németek iránt.” Mindezt az, hogy a francia király nem csupán egy házasságról tárgyal, hanem fellázítja Csehországot és Magyarországot a király ellen, valamint a császár elleni támadásra szít, igen súlyos vád volt.⁴⁰⁷

A szövetkezésnek az angol-Habsburg liga Valois-ellenes háborújának eszkalálódását és Bourbon hercegének az árulását figyelembe véve volt egy igen konkrét angolelleses éle is. I. Ferenc *eredeti* terve nem az volt, hogy a lengyel király leánya menjen hozzá az fiához, hanem V. Jakab skóti királyhoz.⁴⁰⁸ V. Jakab ugyan még csak 12 éves volt, de a skóti

⁴⁰⁰ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 245.; Bourilly, Antonio Rincon, 67–68.; Christine Isom-Verhaaren: *Allies with the Infidel: The Ottoman and French Alliance in the Sixteenth Century*. London, 2011. 36., 41., 63., 121., 123.; Jan Laski, gnieznoi érsek követsége: 1523: AT VI. n. 190. I. Ferenc válasza AT VI. n. 191.

⁴⁰¹ E. Kovács, Magyar-francia, 186.

⁴⁰² Bourilly, Antonio Rincon, 70.

⁴⁰³ Zsigmond levele I. Ferenchez: 1524. jan. 18.: Charrière, Négociations, I. 149–151.

⁴⁰⁴ Jehan Hannaert vagy Jean Hannart, Likerke ura, Lombecke vikomtja. 1524. márc. 13.: Lanz, Correspondenz, I. n. 109.

⁴⁰⁵ „mire practice Galli”: 1524. jún. 13.: Korrespondenz Ferdinands I., I. 177.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 326.; Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 44.; Fögel, II. Lajos udvartartása, 100.

⁴⁰⁶ Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 44.

⁴⁰⁷ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 80.

⁴⁰⁸ Burgio augusztus elejéig van Krakkóban, s innen visszatérve szól Rincónról. „Sono alcuni mesi che fu uno Antonio Rincone spagnuolo, altra volta adoperato per Cesare. Venne messo dal Re di Franza, trattò in Bohemia et qui molte cose secretamente cum alcuni particolari. Al Re non usò discoprire la intentione sua; era

régens, John Stewart, Albany hercege a Valois-körbe kerülve, felújítva a skót-francia „Auld Alliance”-t, minden energiájával be akarta vetni magát a Tudorok elleni harcba. A trónörököszt a befolyása alatt tartó régens akár egy lengyel házasságba is belement volna. Stewart az 1520-as években még francia zsoldban is harcolt a Habsburgok ellen Itáliában – Paviánál fogságba is esett –, s a Habsburg és Tudor ellenes paktumot szívesen megkötötte volna. Ez csak azért eshetett kútba, mert 1524-ben Tudor Margit, a 12 éves király anyja nagykorúsíttatta Jakabot, és menesztette a régenszt. A skót házassági terv egyértelműen Tudor-ellenes elv volt, egyfajta kihívás, hiszen VIII. Henrik nemigen szívelte Albany-t, aki francia háborúi idején többször is betört Északon a királyságába. V. Károly pedig igyekezett kihasználni, hogy a skótokkal szemben támogassa Henriket, így maga is ellenségévé vált a régensnek. V. Jakab és egy Jagelló-herceg házassága, mely kettétörte volna a Habsburgok és a Jagellók korábban dédelgetett terveit, egyértelműen agresszív kihívás volt a Habsburgoknak.

Zsigmond lengyel király még ez után is komolyan vette Ferenc ajánlatát, hiszen követet küldött hozzá, Hieronymus Łaskit.⁴⁰⁹ E tárgyban Burgio még 1525 novemberében is azt jelentette, hogy a lengyelek néhány napja tárgyaltak egy francia követtel – de t már nem nevezte nevén. Ez nézetem szerint arra vonatkozik, amikor Burgio Lengyelországban volt, 1524-ben, maga is elárulja, s nem 1525-re. 1525 novemberében azért említi meg még egyszer, mert visszatért a lengyel követ Párizsból, s azt adták hírül Lengyelországból, hogy Zsigmond olyan feltételekkel kötné meg a házassági megállapodást, ha egy francia herceg s nem pedig Skócia királya venné feleségül a leányát. A skót kapcsolatot Zsigmond veszélyesnek ítélte, mert azt ellenséges lépésnek tekintette volna az angolok partnere, a császár. Burgio nézete szerint mindezt azért tervezte a francia király, mert elsősorban háborút akart vívni a császár ellen.⁴¹⁰ Charrière is úgy látta, hogy a Rincón-féle követség és a házassági ajánlat valójában burkolt hadviselés, alá van rendelve a császár elleni francia háború nagy céljának, s voltaképpen csak másodlagos epizódok.⁴¹¹ Zsigmond 1524. januári levele bizonyos tekintetben már visszalépés, nem szól a házassági tervről, mint korábban, s szabadkozik, hogy az országgyűléssel is meg kell azt vitatnia, s nem tud gyorsan dönteni. Levele jó része Magyarország megsegítéséről szól, jobbára semmitmondó frázisokkal van teli a keresztes harcot illetően. Azaz nem kívánja elkötelezni magát, legfeljebb akkor, ha a francia király nem háborúzna a Habsburgokkal, hanem Lajos segítségére jönne.⁴¹² I. Ferenc lebegtetette ezt az utóbbi lehetőséget is, igaz, sok reményt nem fűzhetett ahhoz, hogy a házassági terv végül is létrejön, legfeljebb annyit érhetett el, hogy tovább erősítette a Jagelló-udvarokban a Habsburg-ellenes pártot, például Bona Sforzát.⁴¹³ A lengyel

di far movere la Boemia et Ungaria contro la Germania et il Principe cum gran promissione di dinari; et non li riuscendo, tentar di far movere alcuni grandi contra del Re di Ungaria. Tutto li fu interupto et cum molto periculo suo. Fu in Pollonia; li proposse matrimonio per la figliuola del Re di Franza cum figliuolo del Re Pollono et per la figliuola del Re di Pollonia per il Re di Scotia. Ma sobto questi trattati si seppe trattare alcuna altra cosa. Le risposta del Re fu che per uno Suo Ambaxatore haveria risposto; et cussi have mandato lo Palatino Ceraniense nepote l'archiescovo Guesnense in Franza, cum questa risposta. Io ho scritto questo non perché mi sappia a che potesse servire; ma mi par bene che li Signori intendano tutte le cose. La Pollonia é inimicissima de Tudeschi como l'Ungheria.”: 1524. aug. 17.: Nicolaus Schönberg kardinálishoz: Mon. Vat. II/1. n. 7.; Acta Nuntiatura Poloniae, II. XL., n. 11. p. 167.; E. Kovács, Magyar-francia, 185.

⁴⁰⁹ AT VI n. 190.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 246.

⁴¹⁰ „[...] La intentione del Cristianissimo, era di far mover guerra a l'imperatore de queste parti”: Mon. Vat. II/1. n. 33.

⁴¹¹ Charrière, Négociations, I. 147.

⁴¹² „[...] celerimus expedire nequaquam potuerimus [...] curam gerere dignetur tam de nobis quam nepote nostro Ludovico rege, regnorumque nostrorum defensione [...] rogamus sepositis bellis cum christianis, animum inducat ad subsidia nobis et regnis nostris laborantibus ferenda”: Charrière, Négociations, I. 149–51.

⁴¹³ „[...] perché quando fui in Pollonia [...] ma il quel tempo [...] eran stati certi trattati poco giorni inanti fatti per un ambaxatore de Re di Franza, che offeriva il parentado di la figliuola per il figliuolo del Re Pollono, et per la figliuola il Re di Scotia. Polloni [...] mandaro ambaxatore al Re ad offerire il mparentado del Principe de Pollonia per la figlia del Cristianissimo, cum conditione però che il Delphino pigliasse questa figlia del Re”:

történetírás is úgy értékeli az 1524-es szerzést, hogy az valójában a Habsburgok pozíciójának gyengítését célozta.⁴¹⁴ A Jagellók viszont ebből a francia-kapcsolatból is két akartak kovácsolni. Maga Zsigmond sosem felejtett el támogatást kérni unokaöccse törökellenes háborújához. Franciaország Magyarország politikájában is ott volt, alternatív megoldásként.⁴¹⁵ A gond az volt, s ezt Burgio is felismerte, hogy a lengyel király már idős (58 éves ekkor), gyermekei igen fiatalok, s nincs is, nem is lesz több leánya.⁴¹⁶ 1524 márciusában mindennek ellenére mégis útnak indult a lengyel követ, Łaski Párizsba. Az év kora nyarán ért oda és találkozott Ferenc királlyal.⁴¹⁷ Ekkor már a francia királynak is igen fontos a „keleti diverzió” – Bourilly megfogalmazása szerint –, mert Bourbon hercege Provence-ban támadt Habsburg-országban.⁴¹⁸ Éppen ezért a francia király belement abba, hogy feladja eredeti terveit, s mégsem a skót királyt akarja a Jagelló-hercegnek jegyesül, hanem engedett, és a lengyelek kívánsága szerint fogadta el az elszert dűst: fiát, Henriket házásítaná össze Zsigmond leányával.⁴¹⁹ E tekintetben írt levelet Zsigmondnak, s küldte vissza 1524 nyarán Łaskival.⁴²⁰ A birodalmi diplomácia már 1524 márciusában tudott arról, hogy már a francia tervekben sem a skót király, hanem a Valois-herceg szerepel. Erről írt a császárnak Hannaert, s őt, már úgy tudta, hogy Rincón az 1523 végi, 1524 eleji missziójára is ezekkel a tervekkel ment.⁴²¹

A lengyel király újabb követe, Jan Dantyszek további tárgyalásokat folytatott 1524 szén Lyonban a francia királlyal.⁴²² Megerősítette a lengyel-francia közeledést, hogy a császár kisajátította a bari fejedelemséget, ezért az V. Károlyhoz távozó Dantyszek mellé még egy lengyel követ is érkezett a spanyol udvarba. Minderről az angol diplomácia is értesült, Wolsey élénk figyelemmel követte, hogy mi lesz az eredménye a Jagelló-Valois-terveknek, s mit szól ezekhez a császár, aki természetesen nem akarta feladni a Barit illető terveit. Az új Jagelló-követ már nyíltan a császár elé tárta, hogy ha nem hajlandó lemondani Zsigmond jussáról, kénytelen lesz békét kötnie a törökkel.⁴²³ A tervek azonban megtörnek majd Pavia csatamezején.

7. II. Lajos és a nyugati fejedelmek 1523-ban

II. Lajos 1523. április elején – amikor éppen a királyi udvarban tartózkodott a pápai, a velencei és a lengyel követ – az egyre-másra érkező aggodalmakat kiváltó hírek hatására a nyugati fejedelmekhez fordult.⁴²⁴ A császári követ, Andrea dal Burgo is beszámol arról, a

Burgio Jacopo Sadolettohoz, 1525. nov. 16.: Mon. Vat. II/1. n. 71.; Acta Nuntiatura Poloniae, II. n. 32. p. 218.; Theiner, Vetera monumenta, II. pp. 716–19., E. Kovács, Magyar-francia, 185.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 244.

⁴¹⁴ Czamanska, A lengyel-török, 97.; Andrzej Wyczanski: *Francja wobec państw jagiellońskich w latach 1515-1529*. Wrocław, 1954. 96–113.

⁴¹⁵ I. Zsigmond levele I. Ferenchez: 1524. jan. 18.: Charrière, Négociations, I. 149–151.; Acta Nuntiatura, II. n. 11. p. 170.

⁴¹⁶ Mon. Vat. II/1. n. 33.

⁴¹⁷ Bourilly, Antonio Rincon, 72.

⁴¹⁸ Bourilly, Antonio Rincon, 73.

⁴¹⁹ A tervezet egy dokumentuma: BnF Clairambault 324. fos. 178–179.

⁴²⁰ 1524. júl. 16.: BnF Clairambault 324 f. 168.; Bourilly, Antonio Rincon, 74.

⁴²¹ „Rincon est vers le roy de Pologne de la part du roi de France pratiquant la mariaige du second filz de France, avec la fille aînée dudit roy de Pologne”: 1524. márc. 13.: Lanz, Correspondenz, I. n. 109.; Bucholtz, Geschichte der Regierung, II. 255.

⁴²² Dantiscus levelei a francia tárgyalásokról, Rincónról Szydłowieckinek, Piotr Tomickinek és Zsigmond királynak: 1524. okt. 3., nov. 12., dec. 18–19.; AT VII. nos. 146., 148., 150.; Corpus Dantiscus nos. 217., 218., 223., 224., 226., 227. 5807., [<http://dantiscus.ibi.uw.edu.pl>] – 2014. márc. 2.]; Ososki, Jan Dantyszek, 157.

⁴²³ Stanislaw Borek követsége: Ososki, Jan Dantyszek, 161.; Richard Sampson királyi káplán, Cornwalli fidesz Wolsey-hoz, Valladolid: 1524. okt. 30.: BL Vespasian C. II f. 370.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 780.

⁴²⁴ Helytartói okl., n. 186.

király a birodalmi és a pápai követnek is sürgette, hogy küldjenek ki pápai legátust és nyújtsanak mihamarabb segílyt. Maga Burgo pedig a király Magyarországra való hazatérését sürgette, indokolván ezt a török hadmozdulatok híreivel Péterváradnál és Szörénynél.⁴²⁵ Arról is most kapott hírt a király, miként esett el Rodosz.⁴²⁶ II. Lajos április 10-én V. Károlynak és VIII. Henriknek írt levelei Andrea dal Burgo április 10-11-i jelentésének mellékletében, másolatban maradtak fenn.⁴²⁷ [Kép VIII/7.] Április 13-án írt a pápának, segítséget kér, máskülönben vége Magyarországnak.⁴²⁸ Létezik egy VIII. Henrikhez februárban írott levele is, melyr l közvetett híradásból tudunk. Szavojai Margit Badajoz püspökének írott, 1523. február 12-i levelének mellékletében a hercegn beszámol Magyarország királyának Anglia királyához írott levelér l.⁴²⁹ Elképzelhet , hogy már április elejét megelőzően írt Lajos a fejedelmeknek. Március 22-én ugyanis arról számolt be Burgo, hogy Lajos minden lehetséges keresztény fejedelemnek levelet írt és segítséget kért.⁴³⁰ Ugyancsak az áprilisi levelek elzményér l szolt Burgo április 8-i, Ferdinándhoz intézett jelentése is. Ebben újabb hírekr l számolt be, melyek Rómából érkeztek március végén a csehországi királyi udvarba. Ezek szerint a francia király elégedett, hogy a pápa, a császár és Anglia királya között rendezték a nézeteltérések, s hajlandó tárgyalóasztalhoz ülni a császárral és Angliával, fel is hatalmazza erre Auch kardinálisát, római követét. (I. Ferenc h séges diplomatája, François Guillaume de Castelnau de Clermont-Lodève, aki 1522-1523-ban volt a Valois-k szentszéki követe.) A francia király január 1-én hatalmazta fel a bíborost, hogy a császárral és Angliával békét kössön.⁴³¹ A Szentszék azt javasolta, mivel a kereszténységet a császár és az angol király segítségnyújtása nélkül nagy veszély fenyegeti, a magyar király V. Károlyhoz és VIII. Henrikhez követeket is küldjön. Pénz hiányában viszont Burgo azt javasolta, Lajos király inkább levelet küldjön.⁴³²

A magyar király a császárt és az angol királyt is tudósította a török elrenyomulásáról és háborús elkészületeir l, emlékeztette ket a kereszténység két bástyájának („duobus munitissimis propugnaculis”), Rodosznak és Nándorfehérvárnak az elestére. A kereszténység érdekében a fejedelmek közötti béke létrehozására buzdítja ket. Érdekes módon az angol királyhoz írott levél a hosszabb – majdnem kétszer olyan terjedelmes – és az közül részletesebb beszámolót a török hadi készültségér l. Úgy t nik, mintha a király csupán egy szokványos adhortatiót intézne a császárhoz, s igazán csak az angol király segítségével – pénzében – bízna, megunván már a császár szolamait. Érdekes, hogy a két levél ugyanaznap íródott, de még szóhasználatában, fordulataiban, terminusaiban is sokban eltér. Anglia királyának beszámol olyan hírekr l, török hadmozdulatokról, amir l még maga a császári követ sem szol két nappal korábbi (április 8-i) jelentésében, melyhez az uralkodói levelek kópiái vannak csatolva.⁴³³ A török a Philippi melletti mez n vonja

⁴²⁵ HHStA Grosse Korr. 25a. f. 56–57., DF 293 883. Helytartói oklt, n. 191.

⁴²⁶ HHStA Grosse Korr. 25b. f. 11

⁴²⁷ Burgo vonatkozó jelentései. Olmütz, 1523. ápr. 10.: HHStA Grosse Korr. 25a. fos 62., 64.; DF 293 883.; HHStA Handschriftenabteilung: Ungarische Akten, AA. Fasc. 1. (Konv. D.) fos. 11.; 12–13.; DF 276 031. Helytartói oklt., n. 193.; Olmütz, 1523. ápr. 10.: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194. (Érdekes módon ennek nem találtam nyomát angliai levéltárakban.)

⁴²⁸ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 112.

⁴²⁹ BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 242.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2829.

⁴³⁰ „[...] sint parati omnes, quantum poterunt accurrere ad auxilium”: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 53–54., DF 293 883. Helytartói oklt., n. 181.

⁴³¹ CSP Spain, II. n. 519.

⁴³² „[...] rex Franciae sit contentus, ut papa faciat concordiam de omnibus differentis suis cum cesare et rege Anglie, ut placuerit sue sanctitati et quod cardinalis Ausitanus habet plenum mandatum circa illud a rege Francie [...] cardinalis dicit et scriptum est regi secrete, quod ex solo defectu cesaris et regis Anglie res permanent in turbine cum tanto periculo totius Christianitatis et scribunt regi, quod deberet mittere unum per postas ad cesarem et regem Anglie. Sed deficientibus pecuniis ad mittendum, credo, solum modo mittet litteras, quamvis ego persuasi regi”: Olmütz, 1523. ápr. 8.: HHStA Grosse Korr. 25a. f. 61.; DF 293 883.; Helytartói oklt., n. 192.

⁴³³ Helytartói oklt., n. 192.

össze hadseregét, egy flottát a Dunán is épít és két hadsereggel készül a magyarországi invázióra, s t, a királyság másik részén a tatárok támadásától kell tartani. Új csapatokkal dülja a végeket.⁴³⁴ Anglia királyának is írt a király arról, hogy a követeit l értesült, a török egy másik flottával Itália ellen készül, s t is, a császárt is arra figyelmezteti, hogy az egész kereszténység veszélyben van, Germania-t és Itáliát is védte idáig a véd pajzs.⁴³⁵ Nekünk úgy t nik, talán azért írt az angol királynak Itália fenyegetettségér l is b vebben, mert t le várhatja, hogy szövetséges partnerét, Velencét nem hagyja sorsára, illetve a Habsburgokon túlmen en az, aki anyagilag is hajlandó áldozni a törökellenes háború céljára. (Talán ezért nyomatékosan is értelmezhet , hogy „expectaremus a Christianis principibus auxilia”). E célból írhat Lajos „rokonának” („affinem nostram”), felesége nagynénjének, Szavojai Margitnak, mert Németalföld kormányzója egyedül olyan tényez Európában, akire az anyagiak terén is lehet számítani, azon túl, hogy a Habsburgok „rangid seként” a leginkább volt képes hatni Károlyra és Ferdinándra. (Fentebb láttuk, Margit utalt a Habsburgok londoni követének arra, hogy érkezik egy levél VIII. Henriknek Lajostól. Ha a Margitnak írott királyi levél nem is maradt fenn, az angol kancellária megszerezte Mária királyné ugyancsak a f hercegn nek írott levelét 1523 áprilisából, amelyben ugyancsak kifejezte óhaját, hogy nénye járjon közbe a békéért.⁴³⁶) A magyar királynak a pápához írott szavait el is adta Brodarics István Rómában. Ferdinánd követe is ezzel egyid ben adta el hasonló kérését Adorján pápának.⁴³⁷ Érdekes, hogy Lajos a szavai szerint a francia királynak nem írt, hiszen minden felet megemlíti, akihez exhortatiót intéz a levelekben, de Ferencet nem.⁴³⁸ Ezzel szemben áll az, hogy II. Lajosnak a francia királyhoz írott levelér l – igaz, nem tudjuk, pontosan a dátumát – egy kés bbi császári levél tanúskodik.⁴³⁹ Lehet, hogy egy *április eleji* I. Ferenchez intézett levél is megszületett, s Burgo nem csatolta másolatát a jelentéséhez, de nézetem szerint bizonyára megtette volna, ha létezett volna, vagy be tudta volna szerezni másolatban. Ez azt igazolja, hogy a magyar kormányzat, az el z évi francia követjárás után is els sorban a Habsburgoktól, és szövetségeseikt l, Angliától reméli a legtöbbet. (Hivatkozik is arra, hogy Anglia királya Károlytól és Ferdinándtól értesült a török ügyekr l, azaz a Habsburgok szövetségesük, Magyarország ügyét a szívükön viselik, s tájékoztatják másik partnerüket, a Tudorokat.⁴⁴⁰) A francia király ugyan hajlik a békétárgyalásokra, ez is ismert lehet a magyar udvarban, de a kezdeményezést Lajos is egyértelm en Angliától és a császártól várja. A levélb l kiérzik, hogy a „szokásos ostorozás” a keresztény fejedelmek közötti egyenetlenségek miatt inkább a francia király ellen szól, mintsem a másik felet is ugyanúgy hibáztatná. Az ember azt érzi, a császár és Henrik király hajlandóak lennének a megegyezésre, s az csak a pártüt francia király miatt

⁴³⁴ „[...] terribiles cogere copias et incredibiles in campis Philippicis apparatus facere, quo duobus exercitibus irruant in Ungariam, siquidem classis in Danubio edificatur instruenda peritissimis epibatis ac ne ulla ex parte pax regnis meis relicta esse videatur, Tartaros in nos concitarunt [...] novas submisit phalanges [...] confinia nostra devastentur”: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁴³⁵ A császárnak: „[...] certissimis accepimus nuntiis alterum exercitum et classem in Italiam destinare, alterum vero in Hungariam, quam terrestribus navalibusque copiis se oppressurus arbitrator. Construunt naves in Danubio [...] Altera ex parte concitavit Tartaros contra nos [...] hactenus nobis ceu quodam vallo atque aggere tuta fuit Italia et Germania”: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 63., 64.; DF 276 031.; Helytartói oklt., n. 193. Henriknek: „[...] in periculis summa Christiane reipublice versetur [...] opposuerat nos Deus ceu vallem et obiicem impetui barbarorum et sola coerciti sunt Hungaria, ne populabundi in Italie Germanieque viscera irruerent ac dilaberentur”: HHStA Grosse Korr. 25a. fos. 62., 64.; DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁴³⁶ „Le memoire de Madame la Princesse”: Mária Szavojai Margitnak 1523. április: BL Add. MS 21382. f. 98.

⁴³⁷ 1523. ápr. 23.: Consistorialia, n. 35.

⁴³⁸ A Károlynak írt levélben is: „scripsimus ad [...] regem Anglie et ad dominam Margarittam”: DF 276 031.; Helytartói oklt., n. 193.

⁴³⁹ 1524. ápr. 9.: CSP Spain, II. n. 631.

⁴⁴⁰ „[...] non dubitemus vestram maiestatem tum a cesarea maiestate, tum a [...] Ferdinando archiduce [...] de successu rerum omnium [...] nostre necessitudinis arbitramur interesse”: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

hiúsult meg eddig.⁴⁴¹ II. Lajos arról is szól VIII. Henriknek, hogy szívesen küldte volna saját követét, hogy részletesebben megtárgyalják az ügyet, de mivel a háború veszélye közeleg, a késlekedés végzetes lehet. Beszámol arról is, hogy írt ez ügyben Szavojai Margitnak, hogy járjon közbe ez ügyben Anglia királyával. (Ez az a levél, amiről fent elmondtuk, hogy nem maradt fenn, csak a Mária által írott.)⁴⁴² A király azt közli a császárral is, hogy most nem áll módjában követet küldenie.⁴⁴³ A békével reményt nyerhet, hogy Anglia király is csatlakozik a közös ellenségünk elleni expedícióhoz.⁴⁴⁴ Burgo április 8-i jelentése is azt sugallja, a francia király szándékai a béke iránt nem színték.⁴⁴⁵ II. Lajos V. Károlyhoz írott levelében is közli, hogy a francia király követe – Auch bíborosa – megbízást nyert a császárral és az Angliával kötendő béke valamint a keresztes hadjárat megtanácskozására Rómában. Érdemes a levélben látni, hogy most – miután a Valois-uralkodó is különmegbízottat küldött a pápával, a császárral és az angol királlyal való békétárgyalásokra – reményre adhat okot, hogy a felek valóban készek lesznek a kompromisszumra. Ezért bízik abban, hogy Anglia király is hajlik a megegyezésre, s eredményre jut az I. Ferenc követével való tanácskozáson a Kúriában.⁴⁴⁶ II. Lajos levele arra utal, úgy értesült a Szentszéktől, hogy Rómában tartózkodik VIII. Henrik és V. Károly követe, hozzájuk csatlakozik most Auch bíborosa.⁴⁴⁷ A császár római követe azt jelentette április 11-én, hogy a pápa még mindig bízik a francia királyban, de tart attól, hogy nem megy bele a békébe az angolokkal és a Birodalommal. Ferenc sajnálatát fejezte ki Rodosz elvesztése miatt, de nem tud ígérni semmilyen segítséget a török ellen. Ellenfelei a békével csak még erősebbek lennének, és a keresztes segélyt is a Franciaország elleni háborúra használnák fel. A követ úgy látja, a pápa az angol királytól érkező követi felhatalmazásra vár, hogy mégis elkezdhesse a jelenlévő francia követtel, Auch bíborosával a tárgyalásokat, akinek, reméli, Ferenc király megadja ehhez a megbízást. Egyelőre azonban csak a francia kardinális szavaiban bízhat.⁴⁴⁸

Az angol források is alátámasztják, a fejedelmek valóban legalább kísérletet tettek a török elleni összefogásra. 1523 tavaszán úgy tűnt, mégis lehet reménykedni egy keresztény összefogásban. Rendelkezésünkre áll egy 1523. április 12-én Károly császár által jegyzett tervezet, amelyben a keresztény fejedelmek, VIII. Henrik és I. Ferenc félreteszik ellentéteiket, és egy fegyverszüneti egyezményt kötnek egy a jövőben, a török ellen indítandó keresztes hadjárat céljából.⁴⁴⁹ Még azt is kikötik, hogy ha a török háború nem érne

⁴⁴¹ „Dissidentes inter se principum Christianorum voluntates odiaque pestifera [...] ne aliquando communibus omnium operibus opprimerentur ipsius pestilentes cogitationes”: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁴⁴² „Libenter istuc misissemus oratorem nostrum, qui de his omnibus et aliis cum vestra maiestate diffusius et opportunis tractaret, nisi putavissemus propter impendentes belli minas et urgentia pericula moram perniciosam fore. Scripsimus dominam Margaretam [...] de hac re cum vestra maiestate agere”: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁴⁴³ „[...] nam oratorem nostrum mittere iam iam impendentes procelli non patiuntur”: DF 276 031.; Helytartói oklt., n. 193.

⁴⁴⁴ „[...] nostratum animi erigentur in spem victorie et barbarorum metu concident velique unacum reliquis principibus Christianis universalem suscipere expeditionem ad retinendos [...] a propulsandos a penetralibus Christianorum humanium hostium impetus et procellas”: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁴⁴⁵ Helytartói oklt., 192.

⁴⁴⁶ „[...] ad hec habemus exploratum regem Francorum dedisse [...] cardinali Auxitano facultatem amplissimam tractande cum pontifice et concludende pacis inter se vestram, cesaream maiestates, quam libere compromissum in [...] domino nostro de omnibus controversiis cum vestra cesareque maiestatibus [...] optamus vestra maiestas in tanta rerum in concordiam incumbere [...] rogamus vestram maiestatem [...] condescendat ad hanc salutiferam concordiam”: DF 276 032.; Helytartói oklt., n. 194.

⁴⁴⁷ Károlyhoz: „[...] iam rex Francorum misit [...] cardinali Auxitatum amplissimam facultatem tractandi pacis et concludendi inter se vestram et regis Anglie maiestates et de omnibus discordiis libere compromittendi [...] sicuti nobis ex Roma pro re certa scriptum est”: DF 276 031.; Helytartói oklt., n. 193.

⁴⁴⁸ Juan Manuel jelentése: 1523. ápr. 11.: CSP Spain, II. n. 540.

⁴⁴⁹ „[...] de periculis christianitati [...] de uniendis ad ipsum hostem fidei repellendum et debellandum”: Valladolid, 1523. ápr. 12.: PRO SP 1/27 f. 171.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2952.

véget, a fegyverszünetet automatikusan meghosszabbítják. Mi több, a svájciakat senki sem fogadhatja fel, kivéve a török elleni háborúra. Az egyezmény ugyan nem jött létre, a háborús feszültség közepette mégis egyfajta kiutat jelenthetett az állandósuló ellenségességből. Az egyezmény-tervezet válasz lehet arra a pápai exhortációra, amit április 13-án VI. Adorján küldött a fejedelmeknek. Károly erre kijelentette, hogy 3000 embert és 30 ezer dukátot szán a törökellenes háborúra.⁴⁵⁰ 1523. április 16-án V. Károly azt írta angliai követének (Louis de Flandres, Praet bárója), hogy Belgrád eleste után figyelembe kell vennie, hogy a pápa békét óhajt, de ezt szövetségese, Anglia beleegyezése nélkül nem teheti meg, s mindent megtesz, hogy VIII. Henrik hozzájárulását megszerezze. Hároméves békét akar, és egy közös, nagy kereszties sereget kellene indítani Magyarországra.⁴⁵¹ Ugyanaznap kiadott másik követutasításában a császár megfogalmazta, az angol királyt kéri, járjon elől a jó példával, és mint Defensor Fidei álljon hadba a török ellen, mert Rodosz eleste után az oszmánok vagy Itáliát vagy Magyarországot fogják megtámadni, vagy mindkettőt egyszerre, s, a Hit Védelméje nem engedheti meg, hogy ilyesmi történjék. Nemcsak Nápoly is Itália van veszélyben, vannak más országok is, amelyek közelebb vannak a törökhöz, az ellenállás minden keresztény közös kötelessége. Nekünk, keresztény fejedelmeknek személyesen kell hadba szállnunk.⁴⁵² A kortársak is úgy látták, a mostani vállalkások nem csak hangzatos szövegek, mert sorra érkeztek a hírek arról, hogy a török támadni fog. 1523. május 1-én Rómából jelentette az angol követ Wolsey bíborosnak, hogy a török támadása Itália és Magyarország ellen, „minden nap várható”.⁴⁵³ [Kép VIII/8.] Thomas Hannibal be is számolt a békéért tett kísérletekről, még arról is, hogy a magyar követtel – Brodarics István – együtt vett részt a keresztény fejedelmek követeinek – Sessa hercege császári követ⁴⁵⁴ és Auch bíborosa – fogadásán a Santa Maria del Popolo templomban.⁴⁵⁵ Bizalomra adhat okot az is, hogy 1523 májusában Szavojai Margit is felkarolta Magyarország ügyét – írt neki Mária és Lajos is –, és közbenjárt a mecheleni udvarában tartózkodó angol követeken keresztül, és angliai követeit is arra kérte, tegyenek meg mindent Wolseynál és Henriknél Magyarország ügyében.⁴⁵⁶ Margit követei beszámoltak arról, többször is részletesen tárgyalták a magyar ügyet Wolsey bíboros színe előtt.⁴⁵⁷

Kissé talán túl optimistán felbuzdulva a fejedelmek elkötelezettségén, VI. Adorján, hivatkozva a kihirdetett hároméves egyetemes békére, felszólította a fejedelmeket, hogy most már ne késlekedjenek felkelni a török ellen, mivel az elmúlt években a hitetlenek elfoglalták Rodoszt és Belgrádot.⁴⁵⁸ A szentatya nem is várta be, míg az adókból befolyik a pénz, így 50 ezer dukátnyi összeget – az eredetileg tervezett 40 ezret maga kiegészítve – rendelt a Magyarországra induló legátus kezébe. Ebből kellett neki 10 ezer cseh gyalogost és 20 ezer lovast kiállítania.⁴⁵⁹ 1523. június 1-én Wolsey valóban új megbízottat is küldött

⁴⁵⁰ Richard Sampson jelentése: Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2952.

⁴⁵¹ CSP Spain, Suppl., II. 204.

⁴⁵² CSP Spain, Suppl., II. 206.; HHStA England Korrespondenz f. 2.

⁴⁵³ „I hath advertisyd your grace of the every tyme at our lookyth daily for the turk”: Thomas Hannibal jelentése. BL Cotton MS Vitellius B. V f. 180.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2999.

⁴⁵⁴ Luis Fernández de Córdoba.

⁴⁵⁵ Thomas Hannibal jelentése. BL Cotton MS Vitellius B. V. f. 180.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2999.

⁴⁵⁶ Mechelen, 1523. máj. 21. CSP Spain, Suppl., II. 224.

⁴⁵⁷ 1523. máj 8.: CSP Spain, Suppl., II. 221.

⁴⁵⁸ 1523. ápr. 30.: PRO Papal Bulls SC 7/64/26.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2984.; Rymer, Foedera, XIII. 790. Utalás Magyarországra: „Quis non perterritus atque exhorrescat, cogitans modernum Turcharum Tiranum proximo Anno Belgradum, quod totius Regni Ungariae claustrum semper fuit, brevissimo temporis spatio cepisse”.

⁴⁵⁹ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 74. Összesen 20 ezer: Kupelwieser, Die Kämpfe, 206.; Kulcsár, Jagelló-kor, 188.; Kosáry, Magyar külpolitika, 136. Így lehetséges némi félreértés a De Vio kardinálisnál lévő összeg nagyságáról, ami ráadásul más összeget ért a Fuggereknél való beváltás után, 60

Rómába a keresztes háború ügyében, hangsúlyozván, hogy a Hit Védelmez jének Istent l rendelt feladata a török elleni védelem. Azt írta a pápának, hogy sok keresztény ország van, amelyet Nápolynál még inkább érinthet a török támadás, s ha elfoglalja ket, az szégyent hoz minden keresztény fejedelem fejére.⁴⁶⁰

1523 májusára jeges félelem járta át a pápa és az itáliai fejedelmek szívét, hiszen a jelek arra mutattak, Rodosz után folytatódik az oszmán offenzíva, Itáliában és Magyarországon.⁴⁶¹ Többek között ezért indul meg majd május végén Tomori Pál a török ellen a Délvidékre 10 ezer ember élén. S t, többek között ezért indul, igaz, a pénz hiányában késedelmet szenvedve, Tommaso de Vio (Gaetano/Cajetanus) kardinális, pápai legátus Magyarországra⁴⁶² – amir l az angol kancellárnak is beszámol római „embere”, Lorenzo Campeggio bíboros.⁴⁶³ Végül a legátus, és nuncius-társa, Burgio báró csak július elején indulnak útnak.⁴⁶⁴

A nyugati fejedelmek keresztes felbuzdulását azonban kevés konkrét el relépés követi. Májusban már egyre kevesebb a remény, hogy a fejedelmek megegyeznek. A pápa, az angol, a császári és a francia követek Rómába tervezett tárgyalásai sem jártak sikerrel. Július derekán sem jött létre Rómában a fegyverszünet, pedig Károly és Henrik is megegyeztek abban, hogy mindketten megpróbálják rábírní Ferencet, tegye félre a fegyvereket és jöjjön a török ellen.⁴⁶⁵ Egyrészt maguk a felhatalmazással bíró követek is kés n érkeztek meg Rómába, amir l az ott tartózkodó Brodarics István is beszámolt. Június 10-i, Zsigmondnak írott levelében szól arról, hogy megérkezett a Wolsey által ígért új követ, Bath (és Wells) püspöke (John Clerk), aki egy tekintélyes politikus, sokat vár t le. Ugyan a béke érdekében jött, de egyel re nem tudni, mit fog javasolni e tekintetben. A francia király követei is jönnek hamarosan (tehát Auch bíboroson kívül más is), s reméli, vele el lehet mozdulni a fegyverszünet felé, s a kereszténység számára üdvözít megoldás születik.⁴⁶⁶

E bizodalmakkal szemben sajnos a valóság más. A francia-ellenes ligán belül is voltak feszültségek. A velencei angol követ június elején azt jelentette Wolseynak. Ferdinánd infáns szeretne angol segítséget, de nem akarja elkötelezni magát a franciák ellen: nagyon makacs, nem lehet rávenni, hogy csatlakozzon a szövetséghez.⁴⁶⁷ Pedig még Károly is pozitívan áll hozzá – legalábbis szavakban: 1523. augusztus 9-én az angliai spanyol követ egyenesen sürgette Wolsey-t, hogy indítsanak a török ellen támadást – igaz, majd csak a következő ében.⁴⁶⁸ A francia királynak sem sikerült a Rincón-misszió, nem kötött magyar- és lengyel szövetséget, így egyel re nem kötelezte el magát a török elleni harc mellett. I. Ferenc hajthatatlan maradt, és kijelentette, nem köt békét, hacsak Milánót nem kapja vissza.

ezret, magyar aranyban pedig 120-at. Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 111.; Wenzel, Sanuto, III. 301.; Orio: 1523. dec. 21.: 100 ezer aranyat ajánlott, ebb l 40 ezret küldött el: Wenzel, Sanuto, III. 314.; Guidoto: 50 ezer: Balogh, Velencei, LXVI.; Fraknoi, Szent-szék, II. 331–32.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 257.

⁴⁶⁰ CSP Spain, Suppl., II. 230.

⁴⁶¹ 1524. feb. 23.: Sessa a császárnak: CSP Spain, II. n. 619.

⁴⁶² VI. Adorján De Viót Perényi Ferenc váradi püspöknek ajánlja: Róma, 1523. ápr. 1.: ETE I. n. 85.; Katona, Historia critica, XIX. 410.

⁴⁶³ 1523. máj. 14.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 185.; 1523. jún. 10.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 191.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3022.

⁴⁶⁴ Azért is késik a missziója, mert Colonna nem vállalja. De Viot nevezik ki. 1523. máj. 8.: Consistorialia, n. 36. Vio legációjának hatáskörér l: 1523. júl. 1.: Consistorialia, n. 41.; Setton, Papacy, III. 219.

⁴⁶⁵ CSP Spain, II. n. 562.

⁴⁶⁶ „His diebus venit novus orator a serenissimo rege Anglie, episcopus Bathonensis, vir [...] non parvae auctoritate [...]. Quid de pace attulerit, eius enim rei gratia venisse dicitur, nondum satis intelligere potui. Dicuntur et oratores Christianissimi regis adventare. [...] utinam pro salute totius Christianitatis boni aliquid concludi posset.”: 1523. jún. 10.: Brodericus, Epistulae, n. 19.; AT VI. n. 245.

⁴⁶⁷ 1523. jún. 5.: State Papers, VI. 120.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3077.

⁴⁶⁸ CSP Spain, Suppl., II. 259.

De ha igen, hajlandó 50 ezer embert felszerelni.⁴⁶⁹ Úgy t nt, a lelkesedés ellenére a közelg török támadással szemben most is egyedül Magyarországnak kell helytállnia – segély nélkül.

A Reichstag által megítélt segély is nehézkesen haladt. 1523 márciusában a király írt a birodalmi kormányznak, s kérte, a 4000 katonán felül adjanak még 3000-et, de a Reichstag a magyar országgy lés határozatát is igényelte, arra pedig még várni kellett. Bár a március 15-i határid elmúlt, Rodosz elestének hírére április közepén a király újra sürgette a birodalmi segélyt.⁴⁷⁰ A király még tovább menteget zött, hogy késlekedik az országgy lés megtartásával, s amikor végre valamirevaló választ küldött Nürnbergbe, már kés volt – és nem is teljesítették a vállalt feltételeket –, így a birodalmi segélyt kér magyar küldöttség elutasító választ kapott. Legfeljebb annyi pozitívum történt, hogy a magyar ügy újratárgyalását a következ évb en összehívandó Reichstag elé utalták. (Igaz, ezt még egyszer elhalasztották, s csak 1524 januárjára hívták össze, amely azonban döntés nélkül feloszlott, végül a török kérdés határozatait a novemberre tervezett speyeri gy lésre halasztották.)⁴⁷¹ Lehetséges, hogy ezért értékel dik fel újfent a pápai segély valamint az egyéb hatalmak bevonása a törökellenes subsidium ügyébe. Már az 1522 tavaszi birodalmi gy lés azt javasolta, az összes keresztény hatalmakat vonják be a török elleni védekezésbe.⁴⁷² Az birodalmi gy lés utánra, 1523 május-júniusra Bécsbe tervezett konferencia is megfogalmazta, hogy a birodalmi rendek segélye csak addig lehet elegend , s csak addig védhetik k az átjárókat és hágókat, amíg a többi keresztény hatalom segélye nem érkezik meg.⁴⁷³ A tárgyalások egyik f célja az volt, hogy megvitassák a f herceg részvételét – és ezen keresztül –, különösen a birodalmi gy lés késlekedése és vonakodása közepette – a császáret a török elleni fellépés ügyében. Nagytekintély fényes küldöttség indult Bécsbe – Szatmári György, Bátori István nádor, Werb czy István személynök, hogy „contra communes hostes Thurcos [...] consulere [...] de negotiis expeditionis in Turcos [...] deque ratione et forma belli gerendi alisque rebus omnibus ad huiusmodi expeditionem necessariis agendi, tractandi, disputandi” tárgyaljon.⁴⁷⁴ A huzavona – a magyar követek itt is késtek és nem volt megfelel rendi felhatalmazásuk, amit l a birodalmi rendek gyorsan kiábrándultak – azonban megmutatta, hogy még Ferdinánd állhatatos közbenjárása ellenére sem fognak a rendek olyan jelent s segélyt adni, amivel a siker reményével lehet a magyar vezetés kit zött célját – Nándorfehérvár visszafoglalását – elérni. Mindazonáltal legfeljebb annyit értek el, hogy a tárgyalásokat kitolták június végére, s a július elején Bécsújhely folytatott tárgyalásokon is meger sítették, tartsanak egy nagy fejedelmi kongresszust.⁴⁷⁵ Ez nem volt kézzelfogható segítség. A f herceggel szemben V. Károly a francia háborút tekintette els dlegesnek, s nyilvánvaló volt, hogy amíg I. Ferenczel hadakozik, s le vannak kötve a Birodalom er i és er forrásai, mindaddig, amíg az le nem zárul, nem várható el relépés. Ezért értékel dik fel mindig a francia-Habsburg béke, illetve azon hatalmak, amelyeket a magyar kormányzat képesnek tart arra, hogy közbenjárjanak ezért a békéért. Így kerül be még inkább a magyar politika kapcsolatrendszerébe Anglia: egyrészt pénze van, másrészt van egy békeszerz je, akire a fél Európa hallgat, Wolsey bíboros. Az már hiú ábránd volt, hogy a Birodalom rendjei és a Jagellók önmagukban elegend ek ahhoz, hogy rábíriák a császárt és a Valois-kat arra, hogy békét kössenek. Igen jól jelzi ezt a bécsi konferencia, mely ugyan regionális szinten tekintélyes diplomáciai sereglet volt, az egész

⁴⁶⁹ 1523. jún. vége: Campeggio kardinális jelentése Rómából Wolsey-nak: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 175.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3145.

⁴⁷⁰ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 134–135.

⁴⁷¹ Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 170.; E. Kovács, Ferdinánd, 37.

⁴⁷² Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 157.

⁴⁷³ Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 162., Rill, Fürst und Hof, 41.

⁴⁷⁴ Szabó, Országgy lések, 187.

⁴⁷⁵ Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 164.

kontinenst érint , kulcsfontosságú kérdésekben már nem tudott beleszólni a „nagy hatalmak” ügyébe. Nem tudta elérni, hogy a keresztény fejedelmek békét kössenek, és Nándorfehérvár visszafoglalására indulhassanak seregek a következő évben. Ehhez a Birodalom, Lengyelország, Magyarország és akár az ausztriai tartományok kevés érdekérvényesítő képességgel bírtak, ehhez olyan nagyformátumú politikusokra volt szükség, mint a yorki érsek vagy akár egy Granvelle. Másrészt ahogyan egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy a Birodalom képtelen egy ekkora háborúhoz elegendő anyagi erőforrásokat előteremteni, felértékelődött annak a szerepe is, hogy a béke révén felszabaduló Franciaország erőit fordítsák a keresztény ügy érdekében. Ezért került újra előtérbe Franciaország az 1524. januári Reichstagon: ott úgy döntöttek, hogy Ferenc királyhoz is küldötteket indítanak, hogy rávegyék a császárral való kibékülésre és arra, adjon is hozzájárulást a törökellenes harcokhoz.⁴⁷⁶ Egyetértve E. Kovács Péterrel, úgy tűnik, rossz politika volt ragaszkodni a hagyományos irányú – pápai, velencei, birodalmi – magyar segélykérési taktikához, és főként csak a birodalmi segélyekre várni. A segély odaítélése egyébként is lassú folyamat volt, kifizetése pedig ennél is vontatottabb. Ráadásul a belpolitikai villongások rossz fényt vetettek az országra. Akik hajlottak volna a segély megadására, azok is nehéz szívvvel tették, mert nem lehetett biztosan tudni, mi lesz a sorsa a pénznek az egymással viaskodó pártok karmai között.⁴⁷⁷

1523-ban a magyar vezetés nem idegenkedett volna egy a törökkel kötendő békét illetően tapogatózott is az irányban, hogy lehetséges-e a háborúpárti rendekkel szemben keresztülvinni egy megegyezést.⁴⁷⁸ 1523 májusában, a Reichstag segítségnyújtási tárgyalásainak hosszas huzavonája és a sokadszori halasztás közepette maga Habsburg Ferdinánd sem tartotta volna az ördögöt valószínűnek egy fegyverszünet megkötését. Burgo megbízatása arra szól, ha lehetséges, járjon közben a béke ügyében („negocium treugarum” vagy „induciarum”).⁴⁷⁹ Maga Perjés is közli, bizonyára Lhotsky alapján, hogy a főherceg 1523 tavaszán azt írta V. Károlynak: „nem lehetséges, hogy erőnk oly hatalmassággal, mint a török szembe szállhasson. [...] Ami pedig a birodalmi segélyt illeti, az semmit sem ér”.⁴⁸⁰ Zsigmond lengyel király – annak ellenére, hogy 1522 folyamán a törökellenes szövetség megkötésére felruházott követe, Jan Zarnowski a magyar király udvarában tárgyalt⁴⁸¹ – is egyre inkább a békekötés mellett tette le a voksát.⁴⁸² 1523 március elején még ugyan szorgalmaz a török ügyben tárgyalásokat, de már jelzi, otthoni elfoglaltságai miatt azokon nem tudna részt venni,⁴⁸³ majd a hó végén azt tanácsolta Lajosnak, mindenképpen törekedjék békére a törökkel.⁴⁸⁴ Június 10-én azt írta Brodarics, hogy éjjel-nappal a segélyért dolgozik a király részére, de közölte: a lengyel király is azt javasolta Lajosnak, kössön békét vagy fegyverszünetet. Szerinte nem is adhatna jobb tanácsot, mert Lajost magára hagyták a keresztény fejedelmek.⁴⁸⁵ Minderről angliai és spanyol forrásaink is tanúskodnak. Annál is inkább van ráció a fegyverszünet iránti puhatolózásban, mert az angol források is jelentették, hogy a szultán követeit nagy tiszteességgel fogadták

⁴⁷⁶ E. Kovács, Ferdinánd, 37.

⁴⁷⁷ E. Kovács, Ferdinánd, 33.

⁴⁷⁸ Kosáry, Magyar külpolitika, 147–148.; Szabó, Országgyűlések, 60–61.

⁴⁷⁹ Rill, Fürst und Hof, 44.

⁴⁸⁰ Innsbruck, 1523. máj. 12.: „[...] il n'est possible ni en nostre pouvoir resister à une si grande puissance comme celle dudit Turcq. [...] Et quant à l'aide et secours de l'empire, le tout n'est riens”: HHStA Handschriftenabteilung, Handschriften Blau Fasc. 597/1. fos. 17–22.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 58.; Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. n. 20735. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.]; Perjés, Mohács, 166.; Lhotsky, Das Zeitalter, 172.; Rácz, A Habsburg-birodalom, 132.

⁴⁸¹ AT VI. nos. 35., 40–43., 46., 54., 71.; Czamanska, A lengyel-török, 96.

⁴⁸² Kubinyi, A mohácsi csata és elzményei, 173.; Czamanska, A lengyel-török, 97.

⁴⁸³ Krakó, 1523. márc. 9.: Helytartói okl., 174.

⁴⁸⁴ „[...] censem nos nihil esse consultius, quam pacem seu inducias quamprimum cum ipso hoste ineundas”: Helytartói okl., n. 185., AT VI. n. 215.

⁴⁸⁵ Brodericus, Epistulae, n. 19.; AT VI. n. 245.

Velencében, és mivel Ferdinánd f herceg egy „nagy kapitánya” átállt a törökhöz, Lengyelországban már hadat is indított, be is vett és uralma alá vont egy nagy várost. „A kereszténység azokon a területeken már nem létezik”.⁴⁸⁶ [Kép VIII/8.] Rómában a spanyol követ is aggodalmaskodik. Sessa hercege június 11-én azt írta a császárnak, hogy „a magyarok nem idegenkednének attól, ha a török alá vetnék magukat”.⁴⁸⁷ V. Károly a válaszában hasonlóképp aggodalmát fejezte ki: attól tart, ha Magyarország királya békét köt a törökkel, az Itáliába vezet hadat.⁴⁸⁸ Még azt is megerősítette, szándékában áll hadba szállni ellenük.⁴⁸⁹

A békepuhatolozások ellenére a háborús párt szava gyzedelmeskedett, 1523 júliusában a királyi tanács is a háború, mi több, offenzív háború mellett tette le a voksát.⁴⁹⁰ Nem tehettek mást, bíztak a nyugati segélyben. Mindannak ellenére, hogy a török a határon állott és farkasszemet nézett a végvárak védivel, Budán igen optimistán bíztak a külső segítségben, és Nándorfehérvár visszafoglalását tűzték ki célul.⁴⁹¹ Az egyedüli kézzelfogható segítséget a Cajetanus legátus hozta pénz jelentette, valamint a kardinálisok is segélygyűjtésébe kezdtek.⁴⁹² Ferdinándban lehetett még esetleg bízni, aki április 29-én az ausztriai rendek által megszavazott sereget megkezdte felszerelni, majd júliusban a krajnai, stájer és karintiai rendektől újabb segélyt kért, továbbá készültségbe helyezte grazi kapitányát. A f herceg csapatai egészen októberig a horvát határt biztosították.⁴⁹³

1523 tavaszán egyre-másra érkeztek a nyugtalanító hírek arról, hogy Rodosz bekebelezése után Szülejmán a szárazföldön is dönt sikert akar elérni. 1523 januárja és márciusa között fel is fejlődtek a határon Szörénytől egészen Horvátországig a törökök és a szandzsákbégek csapatai.⁴⁹⁴ A királyt kérlelték, térjen haza Csehországból, aki eleget is tett ennek.⁴⁹⁵ Sőt, optimistán nyilatkozott, mondván, rendet tett Csehországban, sikereket ért el, és pénzt is szerzett, amelyen fegyvereket fogad. Cseh alattvalóit is mozgósította a török támadás esetére.⁴⁹⁶ Márciusban Báli szendrő bég Pétervárad ellen támadt, amit nem sikerült bevennie, de a cél nem is a vár volt, hiszen ostromot nem kezdett, hanem már a Szerémség megszerzése.⁴⁹⁷ Mindazonáltal szinte csoda volt, hogy a vár nem esett el. Mivel az 1521. évi adóból felfogadott zsoldosokból már szinte senki nem maradt, gyakorlatilag réség nélkül állott.⁴⁹⁸ Az oszmánok március és május között csendben készítették el a terepet folyamatos területpusztító portyákkal Valkó megyében.⁴⁹⁹ 1523 tavaszán Szülejmán komoly csapást akart mérni a Szerémségre, ezért bízta meg egy, a ruméliai seregek jó részének részvételével indítandó hadjárat f vezérsegével, nevezte ki szandzsákbéggé valamint helyezte Nándorfehérvár élére sógorát, Ferhát/Ferhád ruméliai

⁴⁸⁶ „Hys [the Turk] embassadours were honourably ressevyd in venice. [...] the grett lorde that was grett constable with the archduk of austria has gon to the grett turk and is hys man and with the help with the turk he hath taken a grett towne in polonia and is restoryd to hys lands. the christendom in thos partis no mo[re] [existing?]”: Thomas Hannibal jelentése. BL Cotton MS Vitellius B. V f. 180.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2999.

⁴⁸⁷ CSP Spain, II. n. 555.

⁴⁸⁸ 1523. aug. 2 CSP Spain, II. n. 582.

⁴⁸⁹ 1523. máj. 17.: BL Cotton MS Vespasian C. II f. 131.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3031.

⁴⁹⁰ Andrea da Burgo jelentése Ferdinándnak, 1523. júl. 3.: Kubinyi, A mohácsi csata emlékei, 174.; Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 67.

⁴⁹¹ „ab aliis principibus Christianis disponantur et parentur necessaria, ut primo vere fieri possit obsidio Nandoralbe”: uo.

⁴⁹² Sampson jelentése Wolsey-nak Rómából: 1523. jún. 26.: BL Cotton MS Vitellius B. V f. 75.

⁴⁹³ DF 276 037., DF 276 552.; Horvát vég helyek, n. nos. 149., 153–56.; Jajca, n. 163.

⁴⁹⁴ Horvát vég helyek, nos. 133., 139 [= DF 276 549]; 140.

⁴⁹⁵ 1523. feb. 25.: Helytartói okl., n. 163.

⁴⁹⁶ 1523. márc. 5.: HHStA Grosse Korr. 25a. f. 35–37., DF 293 883.; Helytartói okl., nos. 169., 171.

⁴⁹⁷ Helytartói okl., n. 175.

⁴⁹⁸ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 140.

⁴⁹⁹ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 143.

(vrhbosznai) pasát. Az Al-Ghazali-felkelés vérbefojtójának személye is mutatja, mekkora fontosságot tulajdonított a szultán a Magyarország elleni hadjáratnak. Nem a szokásos rablóportyák egyike készült.⁵⁰⁰ Április elején Szalánkeménél álltak a törökök, majd a hónap végén már Temesvár közelébe törtek be, és foglaltak el egy jelentős várost.⁵⁰¹ 1523 május végén az Alsó-Részek fő kapitányává és kalocsai érsekké kinevezett Tomori Pál megindult a Délvidékre ezer főnyi seregével, melyhez utóbb 3 ezer naszádos és végvári katona is csatlakozott.⁵⁰² Ferhát pasa fő serege újra megkísérelte Pétervárad ostromát, de naszádosait Tomori erői szétverték. Brodarics arról jelentett június 1-én, hogy török elfoglalta mindkét román vajdaságot, és a tatárokkal együtt komoly veszélyt jelent nemcsak Erdélyre, hanem az egész Magyarországra. Szörénynél összegyűlt egy jelentős török had, s bár még nem kezdték meg inváziójukat, kisebb betörésekkel Horvátországot is nyugtalanítják.⁵⁰³

Mindezen rossz előjelek ellenére 1523. augusztus 6-7-én Nagyolaszi-Rednek-Szávaszentdemeter térségében a magyar erőket a Tomorit helyettesítő Bárdi István vezetésével három ütközetben legyőzték Ferhát pasa és Báli bég 12-15 ezerre tehető erői, valamint megsemmisítették az átkelésüket biztosító szávai flotillát.⁵⁰⁴ Amellett, hogy természetesen helyiértéken kell kezelnünk a győzelmet, azt is hangsúlyozni lehet, hogy a magyar erőket jelentős stratégiai sikert értek el: megakadályozták, hogy Szülejmán birtokba vegye a Magyarország hódoltatásához szükséges következő lépcsőfokot, a szerémségi, Duna-menti felvonulási útvonalat.⁵⁰⁵ Éppen ezért a szultánnak majd Mohács előtt kellett ezt megtennie. A szerémségi út biztosítása, és Pétervárad, mint hídfő birtoklása nélkül a török nem volt képes elvágni a Duna menti magyar végvárak utánpótlási útvonalát. Ezért kellett 1526-ban a fő seregnek követnie a hosszabb, dunai utat. Azaz, 1523-ban valóban nagy fegyvertény volt a török erőket megállítása. Maga az, hogy az ország képes volt keresztbe tenni Szülejmánnak, bizakodásra adhatott okot Nyugaton is, és erősítette annak az esélyét, hogy mégis képes lesz a királyság külső erőit ide vonzani. A török, a felvonulási utat biztosítandó, várak ostromára is készült, ágyúkat is vitt magával, de nem sikerült egyet sem bevennie. Ireg (Irek), Rednek, Berekszó és Rácsa még 1526-ban is állt.⁵⁰⁶ Így az oszmánok nem használhatták a hábatámadás veszélye nélkül a Magyarország szívébe vezető rövidebb utat. Kubinyi András mutatott rá, hangsúlyozván a szerémségi út fontosságát, hogy Szülejmán Mohács utáni öt hadjárata során nem a Duna vonala mellett, hanem a Szerémséget átvágva, azaz az 1523-as úton vonult fel.⁵⁰⁷ Azt is hozzá kell tenni, a szerémi út védvonala meggyengült, és gyorsabban át lehetett rajta haladni. Báli bég azt írta a szultánnak, Szendrővel a Szerémségen át a Dunáig „két nap alatt lehet eljutni”, majd onnan „öt nap alatt [...] Budára lehet érni”.⁵⁰⁸ Másrészt a pusztító tény, hogy egy háromszoros túlerőben lévő hadsereg győzte le, valamint Magyarország a Duna vonalán sem volt könnyen megközelíthető, továbbá a magyarok folyami erői is helytálltak, erősítette a magyar védelemben vetett hitet. A híradásokban elterjedt 700 főnyi keresztény veszteség eltörpült a pogányokat ért érvágás mellett.⁵⁰⁹ Az európai hadszíntereken viaskodó Habsburg-Valois hadseregek arányaihoz mérten valóban csekély volt a veszteség, s ezt még

⁵⁰⁰ Pálosfalvi, Nikápolytól, 193.

⁵⁰¹ ápr. 2.: HHStA Grosse Korr. 25a. fl. 56–57.; Helytartói okl., n. 186., ápr. 25. HHStA Grosse Korr. 25b. f. 23., DF 293 884. Helytartói okl., n. 199.

⁵⁰² Pálosfalvi, Nikápolytól, 194.; Kubinyi, Szávaszentdemeter, 145.

⁵⁰³ [Buda] 1523. jún. 1.: DF 276 078.; Brodericus, Epistulae, n. 18.; Veress, Acta, n. 92.

⁵⁰⁴ Burgo jelentése, 1523. máj. 25.: idézi Kubinyi, Szávaszentdemeter, 139. Massaro jelentése: Balogh, Velencei, LV., Lajos levele Zsigmond lengyel királyhoz: Visegrád, 1523. aug. 30.: AT VI. n. 281.; Istvánffy, VII. k. 189.; Memoria rerum, 24.; Magyarország hadtörténete, I. 155.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 195–196.

⁵⁰⁵ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 145.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 194.

⁵⁰⁶ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 146.

⁵⁰⁷ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 146. 143. j.

⁵⁰⁸ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 163.

⁵⁰⁹ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 149.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 196.; B. Szabó, A mohácsi, 50.

a nyugati híradások is így interpretálták, de éppen ez a harcedzett végvári er hiányzott volna, hogy egy ellentámadással kiaknázzák a gy zelmet. Az ország akkori anyagi helyzetében ez a veszteség is súlyos volt, ez azonban újfent azokat er sítette meg a vezetésben – Mária királyné, Szalkai kancellár és a horvát urak – akik a Habsburg-, vagy egyéb nyugati segély nélkül nem tartották az ország védelmét lehetségesnek. Egy a lengyel kancellárhoz írt levél – Gerendi Miklós királyi titkárá – tanúsága szerint valóban továbbra is gond volt: „a törökök sokasága és készültsége a mieinkét felülmúlja, olyan nagyszámú hadserege van, mint az el z hadjáratban”.⁵¹⁰ A problémákat nem oldotta meg a gy zelem, egyre inkább a Nyugat segítségére szorult az ország. A török nem rendült meg a jelent s veszteségek ellenére sem. Báli bég 1524-1525 körül készült jelentésében azt írta, „Magyarországnak nincs olyan helyzete és ereje, amit bármi módon figyelembe és tekintetbe kellene venni”.⁵¹¹

Mivel az els magyar–horvát végvár vonal már 1521-22-ben gyakorlatilag összeomlott, Tomori er inek a diadalát sem lehetett megfelelen kiaknázni, arra nem lehetett egy a Száván túlra vezetend nagy hadjáratot alapozni. Erre az ország er i már nem voltak elégségesek, mindazonáltal a gy zelem megmutatta a Nyugat számára, hogy lépni kell és lehet sikereket elérni a török túlereje ellenében is, azaz van ráció a segítségnyújtásban, nem egy eleve „lyukas ládába” dobálják bele segélypénzeiket a keresztény fejedelmek. Azt lehetett – vagy inkább lehetett volna – a diplomáciában is kihasználni, hogy a török sereg – bár nem volt nagyszámú, messze elmaradt egy szultáni f seregt l – katonáinak túlnyomó része elesett, vagy a Szávába veszett. Erre mutat rá a velencei követ jelentése is, mely arról adott hírt már augusztus 11-én, hogy – s valószínű , néhány nappal kés bb már ez terjedt el Nyugaton – a 15 ezer fnyi török seregb l „8000 török elesett, 4000 a vízbe fúlt, 300 elfogatott”, s csak egy töredékük tudott elmenekülni.⁵¹²

A törökre mért csapást okosan ki lehetett volna aknázni a keresztény fejedelmek között, hiszen nagy érdekl és övezte a diadalt. Még Angliában is „hírértéke” volt a magyarok gy zelmének. Néhány nappal utóbb egy angliai jelentés is említi a csatát, hivatkozva egy augusztus 24-i levélre.⁵¹³ Kropf Lajos fedezte fel a British Museumban az ún. „*Miracula quae mense Decembri (1523) in Pannonia visa sunt* (etc)” cím kéziratot, amely C(hristopherus) Battus Parmensis vagy Cristoforo Batti/Batto két levelét közölte Rómából („*pridie Calen. Martiis 1524*”, azaz február 29.) és „*Calen. Martiis 1524*” (március 1.) kelettel.⁵¹⁴ Ebben az író értesíti barátját, Girolamo Saulit (Genovában?) egyes magyarországi eseményekr l, amelyeket familiárisától, egy bizonyos Berrustól hallott, aki a pápai követtel (Kropf szerint Burgioval) tartózkodott Magyarországon. A második levél érdekes részleteket közöl a magyaroknak a törökök ellen a múlt nyáron („*superiori aestate*”) zajlott ütközetér l. A török vezér, a „szultán rokona t zzel-vassal pusztította a vidéket”.

⁵¹⁰ AT. VI. n. 290.; Pálosfalvi, Nikápolytól, 196.

⁵¹¹ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 46., 163.; B. Szabó, A mohácsi, 53.

⁵¹² Óváry, I. n. 1173.; Massaro jelentése: Balogh, Velencei, LVI.

⁵¹³ Kropf Lajos: „Adalék az 1523. évi török portyázás történetéhez”, HK 15 (1914) 130–132.

⁵¹⁴ [Christophorus Battus] *Miracula quae mense Decembri in Pannonia visa sunt, una cum praelio quod feliciter gestum est a Pannoniis contra Turcas aestate superiori*. Ex secundo libro epistolarum, ex secundo libro Epistolarum C. Battii. Ed. [Roma 1524.]; OSzK RnyT, App. H. 1645. [Roma, Francesco Minizio Calvo, 1524.] 4° [4] fos.; [<http://www.arcanum.hu/oszk> – 2014. feb. 2.]; Lásd: *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700. A magyar történeti irodalom lel helyjegyzéke a kezdetekt l 1700-ig*. Ed. Kulcsár Péter. Bp., 2003. [<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/inventarium-de-operibus/ch02.html> – 2014. feb. 9.] Londonon kívül egy másik kézírata is van Velencében: *Batti C. Miracula quae mense decembri in Pannonia visa sunt una cum Praelio quod feliciter gestum est a Pannonis*. Romae, 1524.; Csontos János: „A velencei Sz. Márkról nevezett könyvtár magyarországi vonatkozású nyomtatványai”, *Magyar Könyvszemle* 16 (1891) 1-2: 150-58. itt 152. A szerz r l: *Memorie degli scrittori e letterati Parmigiani raccolte dal padre Ireneo Affo*, continueate da Angelo Pezzana. Parma, 1789-1833. 209–11.; Julia Haig Gasser: *Pierio Valeriano on the Ill Fortune of Learned Men: A Renaissance Humanist and his World*. (Recentiores: Later Latin Texts and Contexts). Ann Arbor, 1999. 266.

Meglehet sen pontosak az adatai Tomori haderejér l: a, „Bardus István nev jeles hadvezér négyezer és egy-néhány lovassal” legy zte a portyázásból visszatér 15 ezer f s oszmán hadat. A magyarok vesztesége is egybehangzó más forrásokkal (700), s a levélíró szerint is az volt az egyik dönt momentum, hogy a Száva hídját lerombolták, így a folyóig kergetett törökök nem tudtak átkelni.⁵¹⁵ A dokumentum szól arról a szimbolikus jelent ség haditett l is, hogy a magyarok zsákmányoltak „egy, a kereszt jelével ékesített gyönyör keresztény zászlót – melyet a törökök Rhodus szigetén fogtak volt el”, tehát Tomori képes volt t két kovácsolni abból, hogy a johanniták keresztes lobogóját, a pogány elleni harcban edz dött kereszt jelét immár maga viheti tovább. Mindezt pedig Nyugaton is tudták – hiszen a római levél már augusztusban ismert volt Angliában. Szent János lovagjai zászlajának a visszaszerzése pedig sokkal többet ért és nyomot a latban, mint néhány ezer török legy zése, mivel azt sugallta, újra, még Rodosz bukása után is felbukkant a magyarok csillaga és van értelme a török ellen hadakozni, Isten megsegíti a lánglelk ferences szerzetes mögött harcoló kereszteseket. Ez olyan fegyvertény volt, amit az európai diplomácia fejei sem hagyhattak figyelmen kívül. A csatáról szeptember 14-én számol be a római angol követ Wolsey-nak. Igen nagy részletességgel mondja el, hogy közvetlenül Budáról kapott hírt augusztus 24-én, hogy a török nagy kapitánya, „Perath Bassa”, aki a szultán hűgát vette n ül, s akinek az eddigi nagy gy zelmeit köszönhette a szultán, a hó 6. napján 15 ezer emberrel pusztítva betört Magyarországra, de visszaverték, és nem tudott elmenekülni csak 2 ezerrel.⁵¹⁶ A kudarc nem rendítette meg különösebben a szultánt, fejét vetette ugyan Ferhátnak, de nem hagyott fel tervével, és folytonosan készült a „nagy leszámolásra”.⁵¹⁷ Mindent egybevetve, a szávaszentdemeteri gy zelemnek volt diplomáciai haszna. Közvetlen eredménye talán az volt, hogy Ferdinánd f herceg is belátta, egyedül a saját tartományát sem védheti meg, s nem hagyatkozhat arra, hogy a saját területeit biztosítja, mert ha Magyarország elesik, sem lehet biztonságban, hiába bástyázza körül magát hely rségekkel. Még nagyobb er feszítéseket kellett tennie, hogy nyugati segítséget szerezzen. Az angol diplomáciának nagy sikere volt, hogy Velencét le tudták választani a Valois-któl, és a pápa is a birodalmi-angol szövetség mellett kötelezte el magát.⁵¹⁸ Reményre adott okot, hogy 1523. augusztusában Anglia, V. Károly, Ferdinánd, a pápa, Velence és egy sor itáliai állam szövetséget kötött a török elleni összefogás jegyében.⁵¹⁹ Velence fel l azonban még Wolsey sem mehetett teljesen biztosra. 1523 októberében kész tényként közli Wolsey birodalmi követe, hogy Velence „ligát kötött a törökkel”, és „kész neki mindenben engedelmeskedni”. „Az egész kereszténység ellen készülnek”.⁵²⁰ Ha ez nem is felelt meg teljesen a valóságnak, Angliában tudták jól, a Signoria Konstantinápoly felé is kacsingat, s csak addig marad a keresztes koalícióban, még az nem sérti kereskedelmi érdekeit.

Itt érdemes áttekintenünk a perzsa-keresztény szövetség ide vonatkozó részleteit, hiszen a török hátában való perzsa ellenállás a nyugati hatalmak számára is egy racionális lehet séget teremtett a török elleni küzdelemben. Iszmáíl perzsa sah 1523-ban levélben írta

⁵¹⁵ Igaz, Kubinyi rámutat, legfeljebb rséget hagytak a folyónál, de hidat nem vertek. Kubinyi, Szávaszentdemeter, 148.

⁵¹⁶ „[...] newis ben comen from hungarye datyd Boode the xxiiij of August. how that the vijth day of the said monthe the Turks great capitayns perath Bassa who hath married the Turks syster and by whoys pollici pryncypally he hath hadd all his greate victories hethirto. enteryd hungarye with xv^M men spylyng and sleyng and was mett and encountred in suche way: that he skant retorned ij^M of thaym home agayn” John Clerk, Bath püspöke. BL Cotton MS Vitellius B. V. f. 201. State Papers, VI. 175.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3331.

⁵¹⁷ Iorga, Notes, VI. n. 150.

⁵¹⁸ Le Glay, Négociations, II. n. 155.

⁵¹⁹ State Papers, I. 117., 119.

⁵²⁰ Köln: 1523. okt. 4.: Harry, Lord Morley Wolsey-nak. BL Cotton MS Vitellius B. XX. fos. 263–264.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. nos. 3390–3391.

meg II. Lajosnak, hogy a szultán „elhatározta, leigazza egész Magyarországot”.⁵²¹ Küldött is egy követet a királyhoz és a Reichstagra Libanoni Péter maronita szerzetes személyében, hogy segítséget kérjen és figyelmeztesse a veszélyre. A perzsa kapcsolatot azonban sem a király, sem a császár nem voltak képesek megfelelően értékelni.⁵²² Báli bég 1524-1525 körüli jelentésében már azt lebegtette, a padisah hamarosan maga indul Magyarország ellen.⁵²³ A jelentések és a „Sophi” levele eljutottak Nyugatra is, és egyre inkább aggasztották a keresztény fejedelmeket, hiszen a sah azt is írta, „ha a szultán igába dönti” Magyarországot, „könnyen úrrá lesz a többi keresztény fejedelem felett is”.⁵²⁴ Ezt támasztották alá az Itália elleni fenyegetésről szóló hírek.

Kiválóan igazolja az angol források felhasználhatóságát az a jelentés, amelyet Richard Sampson küldött 1524. augusztus 16-án a kasztíliai udvarból, Valladolidból Wolsey kancellárnak.⁵²⁵ Részletes beszámolót közöl a „Sophi” követe, Libanoni Péter fogadásáról V. Károly udvarában (július 2.). A maronita szerzetes tudósította a császárt, hogy a Birodalomból érkezett, ahová a császárt ment felkeresni, de csak fivérét találta, s fogadta. Ura, a perzsa sah nem kötött és nem is fog békét kötni, mert a török nem állja a szavát, csak azért köt békét, hogy elérje a saját célját és megtéveszt mindenkit. Közli, hogy ura az elmúlt áprilisban kívánt volna a török ellen hadba lépni, s továbbra is ez a szándéka, ha a császár támad a másik oldalról. Az angol követ arról is beszámolhatott, ami a sah levelében állt, s egy korábbi magyar levélváltásra utalt. Péter testvér „meghozta hozzánk a magyar király levelét [...], átadjuk e Péternek jelen levelünket, [...] nyomtatékosan kérünk, a benne foglaltakat teljesítsétek és a közös ellenséget megtámadva Te onnét, én pedig innen egyidejűleg támadást intézünk április hónapban az oszmán király ellen”. Arról is szólt a sah, „csodálja, hogy a keresztények egymás ellen hadakoznak”, ezért írt „a magyar királyok királyának, hogy óvakodjék ettől az ellenségtől, aki nagyarányú katonai felkészülésbe kezdett”.⁵²⁶ Tehát a Lajosnak már korábban, 1523-ban írt levelében foglaltakat mondja el az angol követ jelentése, mely szerint már 1524 áprilisára közös támadást terveztek volna. Az angol diplomácia – Sampson híradásából is kitűnik – mindazonáltal teljesen tisztában lehetett Lajos és Iszmájl kapcsolatával. Sampson híradása jól mutatja, mennyire érdekelt volt Anglia vezetése, hogy értesüljön minden „török ügyről”. A magyar diplomácia minden rezdülésére reagált. Azzal is tisztában lehetett, hogy a kapcsolat a magyar és a perzsa udvar között él és rendszeres, s Libanoni Péter többször is megfordult Iszmájl és Lajos között az 1520-as évek elején.⁵²⁷ Arról is tudtak, hogy a maronita a nürnbergi Reichstagon is járt, s a

⁵²¹ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 45.; II. Lajos Brodaricsnak, 1524. márc. 8.: Brodericus, Epistulae, n. 30. Pray, Epistolae, I. n. 77.; Wenzel, Sanuto, III. 312.

⁵²² Még halála előtt, 1524-ben is ír a királynak a sah: Brodericus, Epistulae, n. 32.

⁵²³ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 46., 163.

⁵²⁴ Tardy, Régi magyar követjárások, 87.; Fodor, Magyarország és a török hódítás, 45.

⁵²⁵ „[...] com thithir oon from Sophia [...] cam to themperors presence [...] themperor was callyd emperor off allmaine he cam thithir to fynd hym and there he founde hys brother and so he cam from that to his maiestie [...] he sayd that his patrono had no peace with the turks nor wold have ffor he is a man that obsevyth no promisse but makith peace with oon to have hys purpos against anothir [...] hys patrono wylle never have peace with hym [...] this ambassador of sophia hath sayd his patron [...] that aprill last past wold have advancys his armies against the turke. [...] themperor wold sett forth allso on this syde his patrono wylle not desiste from the warryng of the turke wyth all his puissance”: PRO SP 1/32. f. 18.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 578.

⁵²⁶ „[...] faciemus te certiore, fratrem Petrum ad nos pervenisse cum literis regis Hungariae, in quibus contenta intelleximus [...] Quibus quam vehementissime obsecro satagatis, et exeuntes in commune hostem, vos quidem isthac, nos vero hac, simul in Thurcarum regem [...] impetum mense aprilis faciamus. Itaque tempus decretum inter nos ad bellum gerendum erit a mense aprilis, quo ad eo negocio [...] non absoluamus [...] scripsimus regi regum Hungariae, caveat hostem”: Lanz, Correspondenz, I. n. 52.

⁵²⁷ 1523-as levelében is úgy fogalmaz, „már többször levelet küldtünk Neked”. Már ekkor azt ajánlja, közösen, egyszerre, két oldalról támadják meg a törököt. Levele: *Sophi regis Persarum epistolae ad Carolum imperatorem et Ludovicum regem Hungariae, quibus perpetuum foedus pollicetur, eosque ad arma socia in immanissimum Turcarum Regem capienda summopere hortatur, dolens vices Christianorum qui se continuis*

kereszténység vezetivel kívánt találkozni, hogy együtt indítsanak hadat a török ellen.⁵²⁸ Ha Anglia királya magának vindikálja a Defensor Fidei címet, elől kell járnia a oszmánellenes vállalkozásokban, és figyelmet kell szentelnie a sah kérésének.⁵²⁹ Nürnbergben azt mondta a követ, azért jött, hogy meghallgassa a kereszténység vezetőinek a szándékát – így a magára valamit is adó Wolsey-nak kellett lennie az elsőnek, aki meghallgatja, ezért számol be a követ kasztíliai fogadásáról Richard Sampson. Annyiban azonban „okos” volt az angol diplomácia atyja, hogy nem tett különösebb erőfeszítést a sah kérésének meghallgatására, mert tisztában volt egyrészt azzal, hogy irreális belemenni egy törökellenes szövetségbe a távoli Perzsiával, másrészt a sah ekkorra már békét kötött a szultánnal, s ebben az időpontban nem volt az első sorában, hónapokkal Sampson jelentése előtt, 1524 májusában meghalt.⁵³⁰ Ha a követ ezt nem is tudhatta, de Londonban minden bizonnyal tudták. Iszmáíl halálával eltűnt a keleti fenyegetés.⁵³¹

A szávaszentdemeteri gyzelem ellenére 1523 szén és végén a török hadmozdulatok rendületlenül folytatódtak. 1523 decemberében elfoglalták Osztrovicát. Decemberben Ferdinánd Magyarországtól is csapatokat kért Horvátország védelmére.⁵³² A török egyes frontszakaszokon mintha már állóháborúra rendezkedett volna be, s a helyi hadjáratokat a tél sem zavarta különösebben. 1524 februárjában körülzárták Klisszát, melyet ugyan áprilisban a védők felmentettek, de júniusban az oszmánok újra blokád alá vették.⁵³³ Ferdinánd is kénytelen volt télvíz idején újabb csapatokat küldeni a határra.⁵³⁴ A török nem csak Horvátországot fenyegette, hanem újra beütött Krajnába is, amivel azután egész évben újra és újra fenyegetett.⁵³⁵ A főherceg ezért már egy pillanatra sem hagyhatták el a frontot, mert hol itt, hol ott törtek be a törökök.⁵³⁶ A főherceg kincstárában is egyre tetemesebb összegeket emésztett fel a védekezés, s mivel máshoz nem tudott nyúlni, újra adót kívánt kivetni.⁵³⁷ A török most is alkalmazta az előszeretettel megosztást, amikor hadmozdulatokba kezdett Stenyicsnák és Szamobor felé, majd Udbina alá szállt,

bellis dilanient, unde Otthomanicum imperium latius propagare possit. OSzK, RNYT, Ant. 3055., App. H. 176. [S. I.]: [s. n.], [1523] [4] fol.; Tardy, Régi magyar követjárások, 88.; U : Mohács és a magyar hadba lépés; U : „Perzsia és a Nyugat Mohács előtt”, Sz 111 (1977) 728–35. Erre válaszul küld követet Lajos 1523 szén: Lajos Ferdinándnak, 1523. szept. 8.: DF 276 039.

⁵²⁸ „[...] ledit Sophie ne desire riens tant que d'avoir intelligence et amitie avec les chiefs de la christiennete, pour faire guerre au Turcq, et que a cest effect il est venu pardeca, pour entendre la volenté desdits chiefs de la christienneté”: Hannaert jelentése a követ látogatásáról Károlynak: 1524. jan. 5.: Lanz, Correspondenz, I. n. 55.

⁵²⁹ Károly csak 1525 augusztusának végén válaszolt, de általánosságokon kívül levele nem tartalmazott semmi konkrétumot. CSP Spain, II. n. 682.; Lanz, Correspondenz, I. n. 75.; Tardy, Régi magyar követjárások, 191.

⁵³⁰ Béke: AT VII. p. 7.

⁵³¹ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 46.

⁵³² Lajosnak: 1523. dec. 6.: DF 276 050.; Horvát vég helyek, n. 145.; Schneidpöcknek: 1523. dec. 6.: DF 276 051., Horvát vég helyek, n. 146. Levél Máriának: 1524. feb. 18.: DF 276 066.

⁵³³ 1524. ápr.: Korbáviai leveleiben szó sincs békéről. 1. Ápr 3.: Klissza alatt a török: Horvát vég helyek, n. 183.; ápr. 4.: DF 276 573.; Horvát vég helyek, n. 184.; Magyarország hadtörténete, I. 155.; Szakály, The Hungarian-Croatian border defense system, 152.; B. Szabó, A mohácsi, 51.; Nemes, Kelemen, 59.

⁵³⁴ 200 lovas, 600 gyalogos: 1524. feb. 18.: Horvát vég helyek, n. 175.; DF 276 065., 276 067.

⁵³⁵ Ápr. 9-12: Horvát vég helyek, nos. 188-189.; DF 276 587. Beütés Krajnába: ápr. 27.: Horvát vég helyek, n. 197., Horvát vég helyek, n. 205. Április vége, május eleje: Vég helyek, n. 207., DF 276 595.; Horvát vég helyek, n. 208., DF 276 597.; Horvát vég helyek, nos. 198., 199., 200., 202. Török betörések, június eleje: Vég helyek, n. 221. DF 276 561. p. 3.

⁵³⁶ A határon áll a serege, zsoldosokat fogad fel és fizet: máj. 7.: Horvát vég helyek, n. 209. További hadi készülék: máj 7.: Horvát vég helyek, n. 210., DF 276 560. A határon állnak seregei a továbbiakban is: máj. 12.: Horvát vég helyek, n. 211.; jún. 2.: Horvát vég helyek, n. 218.; Zsoldosok felfogadása: máj. 23.: Horvát vég helyek, n. 215.; A határon áll katonaság: jún. 7., júl. 12.: Horvát vég helyek, nos. 220., 239.

⁵³⁷ Pl. ápr 25.: Horvát vég helyek, n. 195.

ugyanakkor ostrom alá vette Szörényt is.⁵³⁸ Még nyugaton is látták, hogy Magyarország kelet felé sem lehet nyugodt, mert 1523 decemberében egy lengyelországi tatár támadásról szólnak a Londonba érkező híradások, melynek során keresztények ezreit ölik le.⁵³⁹ Ferdinánd aggodalmait megerősítette, hogy 1523 októberében már a római angol követ is arról számolt be, Magyarországról olyan híreket kapott, hogy már nem is csak Ausztria, hanem Németország ellen fog hadat vezetni a török.⁵⁴⁰

A megállíthatatlan török elrenyomulásról szóló hírekkel párhuzamosan az is a béketáborban erősítette, hogy a franciaellenes háború nem járt sikerrel, Károly is egyre inkább elkedvetlenedett. Bourbon felajánlkozásával a császár és VIII. Henrik is nagy reményekkel állt neki egy, akár Észak-Franciaország területén folytatott háborúhoz is. Azonban Bourbon katonai akcióival együtt sem lehetett megtörni a franciákat. 1523 végére a béke felé irányuló hangokat még inkább felerősítették, hogy a következő angol akció, Suffolk hercegének 1523 szeptemberi vállalkozása is kudarcba fulladt. Már Henriknek is elege lett a háborúból.⁵⁴¹ VIII. Henriket is rá lehetett venni, hogy a „nagy expedíciót” még egy évvel, 1525-re halasszák el. Wolsey mindig is a béke felé tekintett és mindig arra az alkalomra várt, mikor hátrálhat ki a Valois-ellenes ligából. Ha Anglia kilép, akkor a Habsburgok vitorlájából is kifogják a szelet, hiszen a birodalmi hadmívelés egy részét a Tudorok finanszírozták. Ez magyarázza II. Lajos VIII. Henrikhez írott leveleit, ha Anglia is kiszáll a Habsburgok szövetségéből, könnyebben elérhetővé válik a béke és az európai segítségnyújtás.

Magyarországon is nagy reményeket fűztek az 1523 októberében összeülő soproni-bécsújhelyi Jagelló-Habsburg-konferenciához. Zsigmond lengyel király ugyan nem vett részt, csak képviseltette magát Szydłowiecki kancellár útján, mégis úgy történt, a régóta tervezett találkozó eredményt hoz, sikerül kibékíteni a Német Lovagrendet és Lengyelországot, és közös felajánlásokat tesznek egy törökellenes hadjáratra. Igaz, Ferdinánd volt az, akit I. Jagellók kértek, de ő is, mint a Reichstag, biztosítékokat kért, bár ekkor már mindig a háború pártján állott. Amit felajánlott – 10 ezer katonát és 30 ágyút ígért egy támadó hadjárat esetére – az azonban nem érkezett meg, legfeljebb egy részét fordították a horvát határ védelmére. II. Lajos 60 ezer embert és 100 ágyút ajánlott fel. A Jagellók közül pedig a lengyel király semmi esetre sem volt hajlandó a háború mellé állni és semmit sem ajánlott fel.⁵⁴² Így végül is felemás sikerrel ért véget a konferencia, nyilvánvalónak látszott, Zsigmond királyt már nem lehet bevonni egy törökellenes frontba. Már a közép-európai védelmi koalíció is felbomlott, a lengyelek inkább a kelet felé, a tatároktól való biztos védelmet választották. Ez egyben újra felértékelte a nyugati segély jelentőségét.

8. Az 1524-es „szülejmáni ajánlat”

Nézzük meg a feltételezett 1524-es tárgyalásokról, követjárásról és esetleges új feltételekről milyen források maradtak fenn, amire a fenti nézetet alapozni lehet. A Mohács után keletkezett elbeszélő forrásokat – melyek „zöme jóval későbbi és nem mentes a tendenciózus állításoktól”⁵⁴³ – részletesen áttekintette a történetírás, e helyütt csupán a legszükségesebbeket foglalom össze. A követjárásról nem szól sem Brodarics, sem Szerémi, sem a Verancsics-gyűjtemény szövege, a *Memoria Rerum*. A később alkotó Istvánffy Miklós semmilyen új békeajánlatról nem szól a nagyolaszi-szávaszentdemeteri-redneki

⁵³⁸ Jún. 23.: Horvát véghelyek, nos. 231., 232., DF 276 562. pp. 7-8.; Jún. 26.: Horvát véghelyek, nos. 234., DF 276 563. p. 6.

⁵³⁹ Ismeretlen: BL Cotton Vitellius B. XX. fos. 288.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3621.

⁵⁴⁰ 1523. okt. 12.: Augustine de Augustinis: BL Cotton MS Vitellius B. XIII f. 217.

⁵⁴¹ State Papers, VI. 98.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 2567.; Gwyn, Wolsey, 379.

⁵⁴² Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 283–84., Rill, Fürst und Hof, 37., 47–49., 1523 szeptember: Sutter Fichtner, Ferdinand, 55.; Szabó, Küzdelmeink, 185–89

⁵⁴³ Fodor, Magyarország és a török hódítás, 39.

ütközet és Jajca 1524 tavaszi ostroma közötti időben.⁵⁴⁴ A török történetírók (Ferdí, Lütfi pasa, Dzselálzáde Musztafa) közül egy sem ad konkrét információt a feltételezett újabb békeajánlatról.

Legfőképpen természetesen a diplomáciai forrásokat kell megvizsgálnunk, arra nézve, valójában mi áll az 1524-es év tavaszának, nyarának levelezésében, végig kell követnünk, mi történt, mi történhetett, mi volt a magyar kormányzat szándéka, s mi volt a Porta célja. Kézenfekvő megvizsgálni a rendelkezésre álló fejedelmi levelezést, II. Lajosnak a pápához, Velencéhez, a Habsburgoknak írott leveleit, valamint követutasításait és követeinek jelentéseit, arra keresve bizonyítékot, tettek-e a felek egyáltalán utalást a törökkel folyó vagy folytatott tárgyalásokra. Ha igen, az lenne a kézenfekvő és logikus, ha II. Lajos és a magyar kormányzat kihasználja a kezében lévő út kártyát és nyomást gyakorol a nyugati fejedelmekre – mindennek az elvi esélye fennállt 1521-ben is, láttuk, mégsem tette, lebegtetve annak a lehetőséget, hogy kénytelen behódolni a töröknek, békét kötni és átengedni erre Európába. Teljességgel érthetetlen lenne, ha Lajos nem használta volna ki ezt az „adut”, s nem kísérelt volna meg minél több pénzt kisajtolni a nyugatiakból, ha valóban lett volna a kezében ilyen „ász”. Egy ilyen horderejű kérdés, hogy a magyarok azt latolgatják, adót fizetnek és átengedik a törököt a Birodalom felé, bizonyára nem maradhatott volna visszhang nélkül a kor diplomáciai irataiban – 1524-ben sem.

Mindennek ellenére az 1524-es békeajánlat kapcsán az egykorú diplomáciai források terén mindössze két közvetlen adatra – egyetlen, az ajánlat lényegét nem részletező velencei híradásra, valamint egy német követjelentésre – hagyatkozhatunk. A logikus az lenne, ha a sorrendben elsőként a közvetlen, velencei és birodalmi követi jelentéseket vizsgálnánk meg, de az események feszes menete megköveteli, hogy szigorúan kronologikusan haladjunk, az időrendbe beiktatva és ismertetve a közvetett forrásokat is.

Rendelkezésünkre állnak II. Lajos levelei és követeinek megnyilvánulásai, főképp Brodarics István római jelentései. A király leveleiből különösen azokat kell megvizsgálnunk, amelyekkel a fent említett, alább vizsgálandó Londonban írt levél egybe van másolva – igaz, látni fogjuk, ezek is legfeljebb csak közvetett adatokkal szolgálnak. A levél az említett két, II. Lajos által VII. Kelemen pápának illetve V. Károly császárnak 1524. február 4-én írt levél végére van csatolva, a másolatok láthatóan egyazon követjelentés részeként érkeztek Angliába, a vizsgálandó levél még új fólión sem kezdődik, folytatólagosan a császári levél után következik.⁵⁴⁵ [Kép VIII/9-10.] A pápai levél ismert a magyar történetírásban. Theiner és Artner ki is adta, Fraknói is ismertette, igaz, Simonyi figyelmét elkerülte a British Museumban.⁵⁴⁶ (Nemrégiben adták közre az erről, Lajos levelének felolvasásáról szóló konzisztoriális aktákat.⁵⁴⁷) A császárnak írt már kevésbé, ugyan a Haus-, Hof- und Staatsarchivból származó másolatunk van a DF-ben, de a kutatók részletesebben eddig nem vizsgálták.⁵⁴⁸ Károly levelében utal rá, de ez nem a februári, hanem egy későbbi, valószínűleg, hogy az április 9-i (lásd alább).

A leveleket a *Letters and Papers* szerkesztte, J. S. Brewer 1870-ben az 1525-ös évre helyezte, s mai, digitális kiadásokban is ezen év alatt szerepel, pedig azokat már a British Museum 1802-es kéziratári katalógusa is 1524-re datálta.⁵⁴⁹ A pápának írt levél

⁵⁴⁴ Istvánffy VII. k. 190–192.

⁵⁴⁵ 1524. feb. 4.: BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 13–15.

⁵⁴⁶ Kiadva: Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 824.; Artner, Magyarország, n. 131.; Documente II/3. n. 327.; Fraknói, Szent-szék, II. 339–40.

⁵⁴⁷ Consistorialia, n. 44; 45.; Setton, Papacy, III. 223. Igaz, a kiadók úgy vélik, az V. Károlynak írt levél nem ismert, itt most alább magam közlöm, a British Library Kézirattárában megvan.

⁵⁴⁸ DF 276 061. HHStA Ungarische Akten 1/8 100/1321 fos. 61–62. (II. Lajos, manu propria). A császárnak erre adott válasza: Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 830.

⁵⁴⁹ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1061.i.–1061.ii.; British History Online [<http://www.british-history.ac.uk/source.aspx?pubid=841>] - 2013. szept. 26.; Cotton Catalogue, 483.; Ellis, Original letters, Ser. 2. Vol. I. 342.

helyesen szerepel Theinernél és Artnernél 1524-re helyezve, hiszen a datálás 1524-et mond, „datum Posonii, quarta die Februarij M.D.XXIIIJ.”, igaz, uralkodási évet nem közöl.⁵⁵⁰ Kétségtelen, a császárnak írott levél is 1524-es, „datum Posonii, quarta die Februarij M.D.XXIIIJ.”, s utána szerepel, hogy „regnorum nostrorum Hungarie et Bohemie viii” is. A Károlyhoz írott levél DF-ben található másolatán bet vel is szerepel, „regnorum nostrorum [...] anno octavo”. (Mindkét levél manu propria.) Más okleveles adat is igazolja, hogy ezen a napon – 1524. február 4. – Lajos király Pozsonyban tartózkodott.⁵⁵¹

A császárhoz írott levél sok segítséget nem nyújt. Beszámol arról, hogy most, miután a török békét kötött a perzsa sahhal, és biztosította keleti határait, a keresztény Európát szándékozik megtámadni. Kérte, kössön békét a francia királlyal.⁵⁵²

A vizsgálandó kérdés szempontjából érdekesebb a VII. Kelemenhez írott levél.⁵⁵³ Fentebb, az 1521-es ajánlat kapcsán már vizsgáltuk. Kétségtelen, hogy a békeajánlat semmiképpen sem vonatkozhat 1524-re, egyrészt a megnevezett szentatya, X. Leó miatt, másrészt a kérdéses szövegrész a régmúlta utal. A jelenre vonatkoztatva az a lényege, hogy a török, a tatárok szövetségében a következő tavasszal nagy támadásra készül a kereszténység ellen.⁵⁵⁴ 1524-ben viszont számunkra az a fontos, miért *most* veszi el a király az 1521-es békeajánlat kérdését, s miért taglalja hosszasan levelében a török követséget. Jóllehet, 1521 után most új volt a pápa, de nem hihetjük, hogy Giulio de' Medicinek – aki már 1513 óta a bíborosi kollégium tagja volt San Clemente kardinálisaként, és nagybátyja, X. Leó idejében is nagy befolyással bírt a Szentszék ügyeire a kúria alkancellárjaként – hosszasan kellett volna magyarázni a magyarországi ügyeket. Inkább arra lehet gyanakodni, hogy annak, hogy ilyen kimerít en hangsúlyozza a király a török követség történetét, kellett, hogy oka legyen. De ez még nem bizonyíték arra, hogy valóban megismételte volna az ajánlatát a szultán, vagy egyáltalán puhatolózott volna, hiszen Lajos nem hogy semmi ilyesmit nem említ, de még azt sem mondja, nála van-e még az 1521-ben érkezett csasz. Emiatt is rendelhetette még a levél megírása előtt újra a pápához követeit, Brodarics Istvánt és Francesco Marsupinit.⁵⁵⁵ Lehetséges, hogy az a kulcsmondat a pápának írott levélben az, hogy „a Szentszék segítsége nélkül a királyságot nem lehet megmenteni”⁵⁵⁶ – azaz burkoltan a pápai segélypénzekre utalhat. (Látni fogjuk, a szentszéki segély kiutalása késedelmet szenved. Elképzelhet, hogy azzal bízta meg újfent római követét, Brodarics Istvánt a király, hogy gyorsítsa meg a segély kifizetését.)

Amib l esetleges hipotetikus következtetésekre juthatunk, az mindössze annyi, hogy itt is megfogalmazódik az a vészterhes jóslat, hogy mi lesz, ha kénytelenek leszünk behódolni a töröknek, az egész keresztény világot fenyegeti veszély („ego hosti succubero”). Kérdés, jelen esetben mire vonatkozik, hogy „ha behódolunk” – eleve megel lezezi, sejteti, hogy átvonulást enged, vagy csak a szokásos formula az *antemurale* eszköztárából? Mi az a „nehéz és veszélyes helyzet”, amiben méltánytalan lenne, „ha a Szentszék magamra hagyna”?⁵⁵⁷ Kérdés, hogy mivel követei, a levél tanúsága szerint ennél többet él szóban fognak el adni, mi több l szoltak a Kúriában, amir l Lajos hivatalos

⁵⁵⁰ Theiner, Vetera monumenta, II. n. 824.; Artner, Magyarország, n. 131.

⁵⁵¹ DL 276 062. (II. Lajos, manu propria).

⁵⁵² BL Cotton MS Vespasian I. fos. 14–15.

⁵⁵³ BL Cotton MS Vespasian I. fos. 13–14.

⁵⁵⁴ „[...] quasi Thurcarum Imperator vires et copias ex suis Regnis ac provinciis non satis amplas conflare posset, Tartarorum quoque Principem ad iungendam amicitiam et societatem secum ineundam pellexit, quem adeo suae voluntati atque Imperio habet addictum et obnoxium, ut ab eius nutu ne latum quidem unguem sit discessurus, quippe cuius auxilio Imperium Tartaricum sit adeptus [...] Unit se Thurcus, quamvis potentissimus sit, Tartaris in perniciem Christianorum.” uo.

⁵⁵⁵ Pozsony, 1524. jan. 12.: DF 276 058.; Brodericus, Epistulae, n. 27.; Részben kiadva: Veress, Acta, n. 95.

⁵⁵⁶ „[...] haec Regna absque Sanctitas Vestrae et aliis externis auxiliis nulla ratione servari et defendi possint”. BL Cotton MS Vespasian I. fos. 13–14.

⁵⁵⁷ „[...] ut me hoc in certamine gravissimo, et periculosissimo Apostolica Sedes destituat”. uo.

levele hallgat?⁵⁵⁸ Mit fognak ennél többet el adni? Mi az, amit nem ír bele a levélbe? Vagy van-e egyáltalán ilyen többlet-információ?

Nem zárható ki, hogy Brodarics id közben új utasításokat kapott a királytól, hiszen csak december 15-i, Rómából írott levelét ismerjük,⁵⁵⁹ s Lajos január 12-én küldött neki újabb instrukciókat és híreket,⁵⁶⁰ melyek közvetlenül nem utalnak semmilyen török békére. Január 22-én is ismerjük Kelemen pápa levelét Lajoshoz, amelyben támogatását helyezi kilátásba, de egyéb konkrétumról nem szól.⁵⁶¹ A február 4-i levél elküldését megelőzően, vagy azzal együtt Brodarics kaphatott utasításokat. Február 11-én keltez Rómából, más ügyben írva,⁵⁶² s csak február 29-én beszél török ügyekről, Ferdinánd f hercegnek írott levelében.⁵⁶³

Sörös Pongrác szerint Brodarics már éppen hazafelé készül döött, amikor történhetett valami. Az készíthette maradásra, hogy Kelemen pápa keresztes búcsút hirdetett, pénzsegélyt juttatott és Burgio személyében követet küldött Magyarországra.⁵⁶⁴ Elképzelhet, hogy nem döntött úgy, hogy Rómában marad, hanem más, súlyos ok készíthette maradásra. Ez lehetett valóban Burgio küldetése is, de az is, hogy instrukciót kapott január második felében a királyától. Így valóban csak fivére, Brodarics Mátyás indult haza, s maga nem.⁵⁶⁵

Sajnos azonban egyedül abból lehet kiindulni, amit II. Lajos január 12-én írt Brodaricshoz.⁵⁶⁶ A király azonban konkrétan semmi olyasmit nem említ, amit esetleg béketárgyalásokra lehetne vonatkoztatni. Arról szól, a ravasz ellenség újonnan kiötölt fortélyával készül Magyarország ellen, hamis híreszteléseket terjeszt, hogy Perzsia ellen készül hadat vezetni, hogy ármányával csalárdul elaltassa a magyarokat, hogy biztonságban érezzük magunkat és elaltassa aggályainkat, ne aggódjunk, és felkészületlenek legyünk.⁵⁶⁷ De kémeink azt jelentik, hogy támadni készül minden erejével a következő év tavaszán, a tatárokkal egyetemben.⁵⁶⁸ Lehetséges lenne, hogy ebben rejlik az ajánlat? Ezek a „hamis híresztelések” vonatkoznának arra, hogy azt terjeszti, meg kíván állapodni a magyarokkal a perzsa hadjárat eltt? A levélben is kiderül, Brodarics Magyarországról kapott levélmásolatokat viszi a pápának az erdélyi vajdától és az alvajdától, amiből jobban megismerheti a szultán terveit – ez lenne az utalás a békére, a szultán csalárd ajánlatára?⁵⁶⁹

A legközelebbi kézzelfogható forrásunk jóval későbbi, február 29-i. Gyakorlatilag nem tudunk semmit a követről egészen a hó végéig. Ekkor, Ferdinándnak jelentve Brodarics

⁵⁵⁸ „Quibus de rebus Stephanus Brodericus et Franciscus Marsupinus Oratores mei plura meo nomine dicent Vestrae Sanctitati”. BL Cotton MS Vespasian I. fos. 13–14. Lásd Sörös, Brodarics, 17.

⁵⁵⁹ Brodericus, Epistulae, n. 26.

⁵⁶⁰ DF 276 058.; Brodericus, Epistulae, n. 27.

⁵⁶¹ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 107. 75. j.

⁵⁶² DL 47 545.; Brodericus, Epistulae, n. 28.

⁵⁶³ Róma: DF 276 068., Brodericus, Epistulae, n. 29.

⁵⁶⁴ Sörös, Brodarics, 17.

⁵⁶⁵ Salvus conductus-a január 24-én kelt. Theiner, Vetera monumenta, II. n. 824.; Katona, Historia critica, XIX. 428.

⁵⁶⁶ DF 276 058.; Brodericus, Epistulae, n. 27.

⁵⁶⁷ „Semper nobis fuerunt suspecta callidissimorum hostium nostrorum consilia, qui dum anno superiore universam Europam falsis complent rumoribus eorum imperatorem bellis orientalibus distineri, parare in Persas expeditionem, de nostris atque aliis Christianorum regnis non amplius hoc tempore cogitare, quam ut relictis praesidiis necessariis ea tantum, quae ab illo sunt parta, in reditum suum defendi ac retineri possent, et haec tanto ingenio et artificio fingeatur, ut eos quoque fallerent, qui secretorum tyranni se non esse ignaros arbitrarentur, qua fraude et simulatione nihil aliud agebatur, quam ut nos securos et imparatos posunt opprimere.” uo.

⁵⁶⁸ „Habemus enim recens ex waywodis Moldavo et Transalpino, aliisque exploratoribus nuntium destinasse Turcas omni genere apparatus instructissimos proximo mense Martio regnum hoc nostrum Tartaris etiam in societatem belli adiunctus invadere.” uo.

⁵⁶⁹ „Missimus ad te litterarum vice wayvodae [...] exempla, accipies insuper, quae ex legatione ad nos wayvodae sunt exceptae, ex quibus fusius omnia ad conatum caesaris cognoscendum pertinent, intelliges.” uo.

is hasonló török készül désre l szolt, még január eleji velencei levelekre és konstantinápolyi értesülésekre hivatkozva. Újabb, magyarországi értesüléseket – e szerint legalábbis – nem kapott.⁵⁷⁰ A f hercegnek semmiféle békér l nem szolt. Annyit mondott, hogy a török tengeren és szárazföldön is háborúra készül, és egész Magyarországot le akarja rohanni.⁵⁷¹ Március 8-án írt Lajos királynak, s már azt jelentette, több végvár fog elesni, mert az ország jövedelmei nem teszik lehet vé a védekezést, a török Klisszát ostromolja.⁵⁷² Abból, hogy az „ország ereje nem elégséges”, „veszteségeink száma hamarosan csak növekedni fog”, a hajánál fogva el rángatva kiérezhetjük a megegyezés felé való nyitást, de sokkal inkább lehet ez is az *antemurale* tárházából el szedett klisé.⁵⁷³ Ugyanígy lehet érteni azt, amikor Ferdinándnak azt írta Brodarics, „kevés a remény” [Magyarország megmentésére].⁵⁷⁴

Ha végigtekintünk Brodarics kés bbi levelein – a legközelebbi jelentései május elején íródtak –, semmilyen jel nem utal béketárgyalásokra.⁵⁷⁵ Az egyedüli további fogódzó, amelyb l ki lehet indulni, a király 1525. február 13-i levele VII. Kelemen pápához. Ebben igen burkoltan fogalmaz, miért késik Brodarics követsége. „Meg fogja érteni Szentségtek ett l az orátoromtól, [...] az okát annak, hogy miért nem küldhettem vissza t el bb. [...] meg fogja érteni emellett a veszedelmeket, szükségeket, bajokat és az összes dologgal kapcsolatos végs reményvesztettséget, amikben én is, ezen királyságaim is forgolódunk”. Nem mond konkrétumot, csak annyit, „az összes dologgal kapcsolatban, amir l t le értesült, adjon segítséget”, s t, ezen felül „egyebeket [is] fog mondani” a követ.⁵⁷⁶ Furcsa, hogy ezekr l a végs reményvesztettséget okozó történekekr l nem írt korábban. Ha megváltozott valami a török-magyar helyzetben, s err l bels utasítást kap csak Brodarics, az csak a török háborús készül dése – de semmi esetre sem békeajánlata – lehet.

Ugyancsak ebben a kontextusban vizsgálándó az a II. Lajos által VIII. Henrik angol királynak írott segélykér levél, ami a pápához és a császárhoz írott levelek után egy nappal, 1524. február 5-én kelt.⁵⁷⁷ [Kép VIII/11.] A levelet – csakúgy, mint a fenti, II. Lajosnak V. Károlyhoz és VII. Kelemen pápához írott levelét – Brewer az 1525-ös évre helyezte. A mai, digitális kiadásban is ezen év alatt szerepel, pedig – csakúgy mint a fenti II. Lajos-levek esetében – azt már a British Museum 1802-es kéziratári katalógusa is 1524-re datálta,

⁵⁷⁰ Róma: DF 276 068., Brodaricus, Epistulae, n. 29.

⁵⁷¹ „Haberunt Veneti et ex Constantinopoli litteras VIII. Ianuarii datas Turcum facere ingentes apparatus et terra et mari, aggressurum omnino Hungariam primo quoque tempore.” uo.

⁵⁷² Brodericus, Epistulae, n. 30.; Pray, Epistolae, I. n. 77.

⁵⁷³ „[...] iactura est fatemur, gravis, ac ceteris calamitatibus nostris merito adnumeranda, quam tamen veremur, ne longe maiores, propediem sequantur [...] nulla profecto nostra vel incuria, vel negligentia accidere poterit, sed quoniam haec exigua unius Hungariae vectigalia tuendis amplissimus finibus sufficere nullatenus poterunt [...] reditus [...] in fiscum regium [...] hostium vero opes, numerus, potentia dimidio, quam sint hodie, minores erant [...] maxima parte redituum nostrorum tueri nequeamus.” uo.

⁵⁷⁴ „parva est spes ponenda”. Róma, DF 276 068., Brodericus, Epistulae, n. 29.

⁵⁷⁵ Ferdinándnak, Róma, 1524. máj. 3.: DF 276 077., Brodericus, Epistulae, n. 31.; Zsigmond lengyel királynak, Róma, 1524. máj. 3.: Brodaricus, Epistulae, n. 32.; Zsigmond királynak egy másik levelében arról ír, a török leszámolt az egyiptomi lázadással és Magyarország ellen készül hadat vezetni. Róma, 1524. máj. 7.: AT VII. n. 16.; Brodericus, Epistulae, n. 33.; Kelemen pápa is kijelentette Brodaricsnak, minden erejével támogatja Magyarország küzdelmét, de ebben sem említ megegyezést. Sörös, Brodarics, 17.

⁵⁷⁶ „Intelliget Vestra Sanctitas ab hoc ipso oratore meo, [...] causam, quare ipsum prius [...] ad Vestram Sanctitatem remittere nequiverim. Intelliget preterea pericula, necessitates, calamitates ac extremas omnium rerum desperationes, in quibus et ego et hec regna mea versantur. Supplico [...] maiore studio possum, dignetur rebus omnibus ab eodem intellectis opem presentaneam rebus meis quamprimum afferre. Cetera dicet idem orator meus [...]”: Bessenyei, Fejedelmi, n. III/4.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 844.

⁵⁷⁷ BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 74–75.; (II. Lajos, manu propria) a levél eredeti, be van ragasztva a Cotton gy jtemény kódexébe. A DF-ben nincs. Ellis, Original letters, Ser. II., I. 342.; Fraknói, Magyarország a mohácsi vész el tt, 40. A Consistorialia szerkeszt i február 6-ra datálják, nem tudni, mi okból. Consistorialia, 48. 1. j.

csakúgy mint Henry Ellis 1837-ben.⁵⁷⁸ Simonyi helyesen keltezte.⁵⁷⁹ A levél nem datálható 1525-re, hiszen a keltezés 1524-et mond, „Posonii, quinta die Februarij: Anno Domini Millesimo Quingentesimo Vigesimo quarto”, mi több, ha esetleg abból indulnánk ki, II. Lajos melyik uralkodási évében született, a „Regnorum nostrorum anno octavo” sem lehet 1525, hiszen uralkodásának a 8. éve jóval február után ért véget, hiszen 1516. március 13-án lépett a trónra.

Itt is az a kérdés, hogy a levélből kiderül-e, mi az oka, hogy ismét Angliához fordul. Sajnos nem mond semmit egy esetleges békeajánlatról. Nagyjából hasonló a szövege a császárhoz egy nappal elte írott levélhez. Henriket arra kérte, segítsen békét teremteni a keresztény fejedelmek között. A töröknek, most, hogy biztonságban érzi birodalmát kelet felől, az a szándéka, hogy elpusztítsa a keresztény Respublicát, benne Magyarországot. Miután a török annyi éven át pusztította Magyarország határait, nem tudjuk megakadályozni, hogy most, miután békét kötött Perzsiával, s hódoltatta Ázsiát, a tatárokkal együtt rút igája alá hajtja Magyarországot.⁵⁸⁰ Ha Magyarország elvész, az egész kereszténység kerül veszélybe.⁵⁸¹ Érzékelteti ugyan, hogy sokszor mértük össze az erinket, de most már nem bírjuk tovább, nincs már, ami megállítsa ket, nem tudunk tovább háborút viselni („bellum [...] gerere nullo modo posset”), és kénytelenek leszünk behódolni, de békekötésről nincs szó. Talán az a homályos megfogalmazás, hogy a „török ravasz tervekkel állít csapdát” arra vonatkozhat, hogy felveti a megegyezés lehetőségét, de csak színleg.⁵⁸² Kérdés, hogy mindezt érthetjük-e úgy, hogy döntésváltozás következett be a magyar-török viszonyban, vagy csak szintén az *antemurale* frazeológiájának a része. Konkrétabban, arról, hogy elfogadhatatlan követeléseket támasztana, nem szól.

Kosáry Domokos Franz Bernhard Bucholtz nyomán feltételezi, hogy Lajos Ferdinándnak is írt 1524. február 4-én. Megnézve az eredeti szöveghelyet, úgy tűnik, Bucholtz a jelzett helyen valójában a császárhoz írott levélről szól, hiszen abban például „Fenségnék” titulálja a címzettet, s ebben az időben Ferdinánd még nem koronázott uralkodó. Bucholtz az eredeti forrást nem közli, de összefoglalásából kiderül, a Károlyhoz írott levélről van szó.⁵⁸³ Ennek ellenére létezik hasonló időben – 1524. január 14-én –

⁵⁷⁸ British History Online. [<http://www.british-history.ac.uk/source.aspx?pubid=841> – 2013. szept. 26.]; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1062.; Cotton Catalogue, 483. Ellis, Original letters, Ser. 2. Vol. I. 342.

⁵⁷⁹ Simonyi, Okmánytár, I. 70–72.

⁵⁸⁰ „Turcas vehemensius [...] furorem et cupidinem Regni nostri evertendi impulit quam funesta haec quae inter ipsos geruntur christianos bella, sperant enim hostes ad excidium reipublicae christianae [...] Expugnatis enim hoc triennio fortissimis arcibus ac munimentis Regnorum nostrorum [...] vias atque aditus ad Regna nostra undique tam pronos ac faciles sibi fecerunt, ut nihil iam fere sit relictum obstaculi quod eos usquam magnopere possit impedire [...] superiore per Traciam Mesiam Illiricum aliasque finitimas provincias [...] Imperatorem cum numerosissima illa et effrenata natione tartarorum, in huius belli societatem [...] Turcarum imperatorem usque adeo bellis transmarinis esse implicitum et occupatum, ut sui imperii ac ditionis orientali parta salva et incolumi, pactis enim et confirmatis per oratores induciis cum Sophi persarum principe [...] Regnum nostrum Hungariae primo statim vere eo animo ac proposito invadere et aggredi statuit, ut tot annorum praedis, vastitate, caedibus, vexatum, attritum, exhaustum, iugo suo teterrimo [...] possit subigere. Si Hungariae situm, et quibus sit coniuncta regionibus, quos habeat populos, secum diligencius pertractarit, est itaque positum in manu Majestatis Vestre. [...] Saepe sumus apud Sedem Apostolicam et Principes Christianos testati, quantulae sint nostra vires cum Turcarum collatae potentia. Hortamur itaque Majestatem Vestram, et rogamus per omnipotentis Dei nomen, per Christi Redemptoris nostri charitatem, per vinculum religionis ac Fidei communis, per privatas quoque necessitudines, per omnia jura quae Reges Regibus, amicos amicis jungunt et conciliant, ne patiatur, quod in se est, Regnum Hungariae, non postremum ne otiosum Christianitatis membrum, ab hoc corpore divelli”: BL Cotton MS Vespasian F. I fos. 74–75.

⁵⁸¹ „[...] quantum ex amissa Hungaria, universo orbi christiano, iacturae et periculi sit formidandum”. uo.

⁵⁸² „[...] hostis per huiusmodi venabatur [...] insidias [...] quantulae sint nostre vires cum Turcarum collatae potentia”. uo.

⁵⁸³ „In einem Schreiben d.d. Preßburg 4. Februar 1524. bat er, zu bedenken, daß ihn und den Bruder des Kaisers Ferdinand das gleiche Loos gegen die Türken treffen müsse”. Bucholtz, Geschichte der Regierung, II. 256.; Kosáry, Magyar külpolitika, 139.

Ferdinándhoz írt Lajos-levél, amit nem ismerünk, csak a f herceg arra adott válaszát (február 18-án). Ez azonban még a vizsgált, február eleji segélykér levelek el tti.⁵⁸⁴

Ferdinánd saját magyarországi követe, Johann/Hans Schneidpöck is fontosnak tartotta, hogy néhány nappal a király levelei után tudósítsa a f herceget arról, hogy II. Lajos levélben fordult a pápához és a nyugati fejedelmekhez, a császárhoz, az angol és a portugál királyhoz, de arról éppen nincs szó a jelentésben, hogy magához az infánszhoz is intézett volna levelet.⁵⁸⁵

Az els kézzelfogható adatot Marino Sanuto kivonatából ismerjük: Vincenzo Guidoto budai velencei követségi titkár 1524. március 6-13. közötti két jelentése szól magyar-török béketárgyalásokról. E szerint pár napja itt van a szultán követe, aki tárgyalni jött ide, a király *annak idején* rizetbe vétette; de *most* a király tárgyalni kíván vele valamilyen egyezményr l, mivel a keresztény fejedelmek láthatóan kevés segítséget adnak.⁵⁸⁶ (Kosáry azt is beleérti, „el hozatta fogságából”, ez azonban nincs a szövegben. Azaz, annak idején visszatartotta, feltartóztatta, – *tenir con custodia* – de most akár újonnan is jöhetett, nem „hozatta el ” a király. Hozzátehetjük, az, hogy itt van, megjött – *erra venuto* – úgy is érthet, hogy Törökországból jött, s úgy is, a fogságából jött, így akár új követségr l is szó lehet.⁵⁸⁷) Azt azonban, hogy „immár néhány esztendeje múlt vót el, hogy tartották” a török követet *Az Landorfejrvár...c.* munka is meger síti.⁵⁸⁸ Az, hogy a csausz Magyarországon van, az 1527 decemberében konstantinápolyi követségbe küldött Hyeronimus Łaski naplójának bejegyzése is igazolja, ugyanis Ajász pasa azt kérdezi, „mondd csak: urunknak az a szolgálja, akit követként Lajos királyhoz küldtünk, s tudjuk róla, hogy Tatán ült rabként, él-e, vagy kinek a kezében van most?”⁵⁸⁹ Ibrahim nagyvezír is beszél a csausz „feltartóztatásról”, de már kés bb, 1529-ben, amely azonban számunkra kevésbé fontos, mivel I. Ferenc francia király fogságba esése utáni eseményr l szól, igaz, akkor a jelentés szerint az átvonulás feltételét szabta a török.⁵⁹⁰ Egy másik elbeszélésében, 1533-ban, melyet Zárai Jeromos és Cornelius Duplicius Schepper, Ferdinánd követei jelentettek, Ibrahim immár két csauszról szól, akiket *egymás után* vetettek fogságba, nem zárható ki, hogy valóban arra gondolt, 1524-ben is jött csausz.⁵⁹¹ A nagyvezír úgy is gondolhatta, a két követ nem egyszerre ment Magyarországra, s a másik akár az 1524-esnek is tekinthet, akit Ferenc francia király paviai fogságba esése *el tt* küldött a szultán.⁵⁹²

Más kérdés, hogy a nagyvezír inkább tanmesét mond 1533-ban, s sok egyéb meseszer elemmel színezi ki a történetet. Lehetséges, hogy ez is az oka, amiért és ahogyan a forrásokba bekerül a követ fülének és orrának lemetszése, amely például *Az Landorfejrvár*-ban is el kerül, amely Ibrahimmal ellentétben már arról ír, egyszerre volt

⁵⁸⁴ Nürnberg: DF 276 065., Firnhaber, Guidoto, n. 13.

⁵⁸⁵ „[...] expeditio contra Turcam fieri possit Rex ipse scribit ad Romanum Pontificem, ad cesaream Majestatem, ad regem Anglie et regem Portugallie [...] et commemorat [...] Turcus ipse se contra Regnum Hungarie armet”: Pozsony, 1524. feb. 19.: DF 258 388. p. 31.

⁵⁸⁶ „Item scrive, che de lì era uno ambasciator dil Signor turco venuto zà più zorni per trattar accordo; qual il Re l’havia fato tenir con custodia, et par l’habbi mandato a tuor per parlarli, per tratar qualche acordo, vedendo il Signori Cristiani darli pocho ajuto”: Sanuto március 28-a alatt hozza: Sanuto, XXXVI. 116.; Wenzel, Sanuto, III. 310.

⁵⁸⁷ Kosáry, Magyar külpolitika, 150.

⁵⁸⁸ *Az Landorfejrvár*, 8.

⁵⁸⁹ *Két tárgyalás Sztambulban: Hyeronimus Łaski tárgyalása a töröknél János király nevében, Habardanecz János jelentése 1528. nyári sztambuli tárgyalásairól.* Szerk. Fodor Pál – Barta Gábor. Bp., 1996. 166.

⁵⁹⁰ Jurisich Miklós és Joseph von Lamberg jelentése: Gévy, Urkunden, I/2. Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1530. 27–49.

⁵⁹¹ „Ipse misit ad Hungaros nunciatum, patrem suum esse mortuum et se sedere in ipsius Sede, expectans quod ipsi Hungari prout moris est vicinorum, mitterent oratorem suum, consolatum eum, et ipsi congratulatum. Ipsi uero istum oratorem ceperunt et coniecerunt in carcerem. Misit deinde alium Zauss quem similiter ceperunt.” Gévy, Urkunden II/1.: Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1533., 22.

⁵⁹² Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 183.

jelen két csausz; vagy az, hogy Istvánffy szerint a csauszt a tatai tóba fullasztották.⁵⁹³ (Ezt veszi át s terjeszti el a német szakirodalomban Kupelwieser.⁵⁹⁴) A magyarországi török követek ily sorsáról szóló történetek már az 1520-as évek elején terjedni kezdtek. A mérvadó Tubero is hitetlenkedve fogadta a követ megcsonkításának a hírért, s úgy vélte, a szultán, „hogy honfitársait jobban feltüzelve a háborúra [...] azt hazudta, és a nép között terjeszteni rendelte el, hogy a magyarok a népek jogát semmibe véve a követnek levágták a fülét és az orrát”.⁵⁹⁵ A rémhír terjedése jól látható egy nem igazán megbízható írás, Élijáhu ben Elkána Kapszáli kandiai rabbi 1523-as török története nyomán.⁵⁹⁶ Az védelmében is hozzá kell tenni azonban, hogy a rémtörténeten kívül nem szól semmit a béke feltételeiről, annyit mond, „a szultán békekövetséget menesztett hozzá, mivel Magyarország királyával békében akart élni; még ajándékokat is küldött neki”.⁵⁹⁷

Óváry kivonatban közli a velencei Signoria március 24-i levelét a pápához, mely szerint a budai ügyvivő március 6-i és 8-i jelentései szerint a „magyarok titokban béketárgyalásokat kezdtek a törökkel, nem bízván már a keresztény hatalmak segélyében”. A pápát felszólították, igyekezzék kibékíteni a keresztény fejedelmeket, és „befolyásával odahatni, hogy Magyarország valamely veszélyes békeegyezséget is visszatartassék”.⁵⁹⁸ Hangsúlyozni kell, ez utóbbi szerint nem a török kezdeményezte a tárgyalásokat, azaz nem a szultán ajánlott feltételeket. A velencei források alapján erről szó sincs. Azt azonban egyik forrásunk sem említi, mik lennének a béke feltételei. Szó sincs semmilyen feltételről, az átvonulás vagy az adófizetés egyetlen velencei híradásban sem szerepel, pedig a körmönfont kalmárok hírszerzése előtt kevés dolog maradhatott titokban, különösen ha egy ilyen súlyú kérdés merül fel.

Ha már Sanutónál és velencei követjelentéseknél tartunk, érdemes végigböngészni az összes márciusit, amiből kiderül, többször jelentették, a török nagy erővel készül Magyarország megtámadására – s csak ezután van szó a fenti tárgyalásokról. Azaz nem úgy történt, a szultán követet küldene, hanem háborúzni akar. Klisszánál egyébként is harcok folynak az adott időszakban is.⁵⁹⁹ Persze ez még megférne a szülejmáni diplomáciával, hogy követet küld, mikor hadat készül indítani, de mégis furcsa, semmi előzménye, sem pedig más egyéb utóbbi említése nincs a török követtel való tárgyalásoknak a jól értesült velencei követjelentésekben. Még Guidoto titkár pár nappal későbbi jelentésében sem közöl többet az esetleges tárgyalásokról, március 7. és 13. közötti híradásaiban legfeljebb arról ír, hogy a magyar király a havasalföldi vajdának nem tud segítséget nyújtani.⁶⁰⁰ Későbbi híradásaiban nem hozza szóba a béke kérdését, leginkább Szörény ostromára szorítkozik áprilistól-májustól kezdve.⁶⁰¹

Ugyanakkor más velencei források nem erősítik meg, még a Török Birodalom szívéből érkeztek sem, a budai ügyvivő híreit. Pietro Bragadin konstantinápolyi bálío

⁵⁹³ Az Landorfejrívár, 8.; Istvánffy, VII. 170–171.

⁵⁹⁴ Kupelwieser, Die Kämpfe, 199.

⁵⁹⁵ Tubero, Feljegyzések, XI/2. 289. „Et quo populares ad bellum ineundum vehementius accenderet, ementitur, nulla regii decoris habita ratione, in vulgusque spargi imperat, Hungaros, sublato gentium iure, legato suo aures et nares praecidisse”: Tubero, Commentarii, 360.

⁵⁹⁶ „[...] a békekövetek ellen kezét emelte, szavát megszegte és nem járt el királyhoz méltó módon [...] megengedte, hogy kezét emeljenek a szultán követei ellen [...] a követeknek] ruhájokat egész az alfelekig kettészaggatta [...] orrukat és füleiket is levágta”: Kohn Sámuel: „Héber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez (II. közl.)”, *Történelmi Tár* 28 [3] (1880) 1: 99–122. 118–119.

⁵⁹⁷ uo.; Kosáry, Magyar külpolitika, 53.

⁵⁹⁸ 1524. márc. 24. alatt: Óváry, I. n. 1179.; Firnhaber, Guidoto, n. 16.

⁵⁹⁹ „[...] scriveva in Hongaria il Turco preparar exercito per invader quel regno”: Római követ: 1524. márc. 18.; Sanuto, XXXVI. 91.; Klissza: Nemes, Kelemen, 60–61.

⁶⁰⁰ Április 24. alatt: Sanuto, XXXVI. 255.; Wenzel, Sanuto, III. 311.

⁶⁰¹ Firnhaber, Guidoto, nos. 21–29.

jelentette ugyan 1524. január 29-én, hogy a török nagy erőkkel Buda és az egész Magyarország elfoglalására készül, de más egyebet, békétárgyalásokat nem.⁶⁰²

1524 januárja és április vége között a velencei követ értesülésein kívül legfeljebb közvetett adatok állnak a rendelkezésünkre. Az 1524. január-áprilisi német birodalmi gyűlés forrásai még közvetett adattal sem szolgálnak, pedig úgy véljük, a birodalmi iratok egy török békeajánlatnál jóval kisebb jelentőségű mozzanatok is megemlítenének. Éppen ezért meg kell vizsgálnunk a Reichstagra küldött magyar követtségek megnyilvánulásait. A fennmaradt magyar beszédek azonban *közvetlenül* nem utalnak semmilyen új békefeltételekre.

Március 21-én Ákosházi Sárkány Ambrus királyi tanácsos, zalai ispán (hazatérte után országbíró) és Gosztonyi János győri püspök eladták segélykérelmüket.⁶⁰³ A követek a szultánnak „az elz években színleg” kezdeményezett békétárgyalásáról szóltak, arról nem, hogy újabb követ érkezett volna. Elmondták azonban, a „korábban érkezett török követet továbbra is visszatartják”.⁶⁰⁴ (Perjés érvelése szerint a magyar udvar a „februárban érkezett” követtel titokban tárgyalt.⁶⁰⁵) Közölték, ugyan támad a török mindenhol, Jajcát, Szörényt, Klisszát, Moldvát igyekszik az uralma alá hajtani, továbbá hódoltatni kívánja Magyarországot és az egész kereszténységet, mégis, ha a birodalmi rendek segélyt kapnak, hajlandóak hadjáratot vezetni a szultán ellen. A magyarok azonban már errefelé gyengék.⁶⁰⁶ Újabb békéről, hiába van ott az udvarban a török császár, sem a követek egyéb megnyilatkozásaiban, sem a Reichstag dokumentumaiban nem esik szó.⁶⁰⁷ A rendek sokáig vonakodtak, két bizottság is tárgyalta a *Türkenhilfe* ügyét, s egészen április derekáig nem született döntés. Még akkor is csak abban állapodtak meg, az elz évben megszavazott – 4000 gyalogos felállítására elegendő – gyorssegély összegét kezdik meg majd július 25-én. A nagyobb, „Romzug-segélynyi” összeg kiutalásának ügyét pedig újfent elhalasztották a november 11-ére Speyerbe kiírt Reichstagra.⁶⁰⁸ Megint azt kell mondanunk, ha a nürnbergi követek kezében lett volna olyan útka, hogy a török átvonulás és adófizetés fejében megegyezésre törekszik, teljességgel érthetetlen lenne, ha nem használták volna ki ezt az „adut”, s nem kíséreltek volna nyomást gyakorolni a felettebb vonakodó és a magyar ügygel csak kénytelen-kelletlen foglalkozó rendekre. Pedig „súlyos beszéddel és síró szóval” adták el kérelmüket.⁶⁰⁹ A Nürnbergben a magyaroknak adandó segély mellett „lobbizó” Campeggio bíboros is feltehetően értesült volna ilyen irányú szándékaikról.⁶¹⁰

Abból is kiindulhatunk, hogyan reagál a magyar király és a követek megnyilvánulásaira V. Károly. Amit elsőként meg kell vizsgálnunk, az a császár egy 1524. április 15-én Ferdinándhoz írt levele. Tudunk arról, hogy április 2-án II. Lajos levelet írt V. Károlynak, a burgosi angol követ jelentette és elküldte a másolatát – jóllehet, semmit sem

⁶⁰² Documente VIII. n. 66.

⁶⁰³ Megbízólevél: Pozsony, 1524. feb. 4.: DF 276 062. (II. Lajos, manu propria); Sanuto, XXV. 444.; Kubinyi, Ákosházi, 278. Országbíró: 1524. júl. 20.: DF 243565.; Szabó, Küzdelmeink, 190.

⁶⁰⁴ „[...] ihr Kaiser in früheren Jahren scheinbar Friedensverhandlungen führte (sein Gesandter wird noch in Ungarn festgehalten)”: DRTA Jüngere Reihe IV. n. 88.; Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 170.

⁶⁰⁵ Perjés, Mohács, 167–68.

⁶⁰⁶ „[...] will er sich mit seiner gesamten Macht auf Ungarn werfen und auch die übrige Christenheit unter seine Herrschaft zu bringen trachten.[...] Er will nun, da der Sommer nahe ist, die Türken ohne Verzug angreifen, wenn er von Deutschland unterstützt wird; allein können die Ungarn den Krieg unmöglich führen.” DRTA Jüngere Reihe IV. p. 432. Gosztonyi oratioja [*Oratio, qua in conventu imperiali ab oratore hungarico Norimberga prolata fuit*]: DF 276 063. Követségére: Fögel, II. Lajos udvartartása, 204. Köblös nem említi 1524-es miszióját. Köblös, Az egyházi közélet, n. 34. pp. 293–96.

⁶⁰⁷ DRTA Jüngere Reihe IV. 433–451., 453–458., 461–63., 606., 618.

⁶⁰⁸ Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 170–71.

⁶⁰⁹ Kubinyi, Ákosházi, 278.

⁶¹⁰ Fraknoi, Magyarország a mohácsi vész előtt, 45.

árult el tartalmáról.⁶¹¹ Nem tudjuk pontosan mi állt benne, hiszen e mellett csak két április 9-i kasztíliai jelentés említi, s csak annyit mond, az egész kasztíliai udvar nagyon megrémült a török fenyegetettségtől. Hogy mi ijeszthette meg Károly udvarát ennyire, talán még a szokottnál is jobban, nem tudjuk. Lehet túl sötétre festette a képet Lajos kormányzata?⁶¹² Salinason, Ferdinánd megbízottján kívül Sessa hercege is beszámol róla, azt jelentette Burgosból, hogy a császár levelet kapott II. Lajostól, amiben a király felhívja, kössön békét a francia királlyal, s jöjjön a segítségére, mert a török hatalmas sereggel készül ellene.⁶¹³ 1524. április 9-én V. Károly római követének, Sessa hercegének írt levele tanúsága szerint Magyarország királya segítséget kért tőle, s hajlandó megadni a subsidiumot, így Magyarország nemcsak kiverheti a törököt, de benyomulhat a Török Birodalomba.⁶¹⁴ Ugyanerre vonatkozhat, hogy Károly április 15-én Ferdinándnak írt válaszelevelében említi, miszerint II. Lajos írt neki, és közölte, a következő nyáron a török Magyarországra támad, amihez hozzátette, hogy az kívánsága az, inkább Isten segédelmével kössenek „egy tisztességes és hasznavehető békét”.⁶¹⁵ Nincs tudomásunk ugyan arról, hogy ez pontosan melyik Lajos-levél lehet, feltesszük a fenti, április 2-i. Bizonyos, hogy Lajos másik, Károlynak február 4-én írott levele nem említi ilyesmit.⁶¹⁶

A magyar király esetleges béketárgyalásaira ez alapján nem lehet következtetni. Mindössze annyiról van szó, a császár békét óhajtott, de nem azt, hogy a magyar király kössön békét, hanem maga, a franciákkal, s akkor szívesen állna hadba a török ellen. Sőt, a szövegkörnyezetből kiderül, ez még egy korábbi helyzetre vonatkozik, amikor előző évben még a magyar király akart harcba szállni a törökkel, s erre mondja a császár, hogy „szívesen támogatná, ha tehetné” a vállalkozását. Nem arról van szó, hogy a magyar király írt neki arról, hogy békét akar kötni a törökkel, vagy a török kereste meg békeajánlattal, hanem épp ellenkezőleg, Lajos támadni akart.

A császár további megnyilvánulásai legfeljebb közvetett forrásértékkel bírnak, mivel a nürnbergi Reichstag idején V. Károly nem a helyszínen tartózkodik, hanem a kasztíliai Burgosban.⁶¹⁷ Éppen ezért némileg másképp alakul az álláspontja, míg a rendek húzzák-halasztják a segély ügyét, a császár maga ígér segítséget. Lajos levelének mindenesetre meg is lesz a hatása, hiszen – a Reichstag vonakodása mellett is – úgy történik, maga a császár hajlik a hadjáratra.⁶¹⁸ Sessa hercege jelentése is megerősíti, a császár már április 9. előtt írt a magyar királynak.⁶¹⁹ Igaz, V. Károly könnyen teheti, mert nem spanyol királyként, hanem a birodalom fejeként teszi ajánlatát, de a keze így is meg van kötve, a rendek nélkül nem viheti keresztül a *Türkenhilfét*. Nagyvonalúan felajánlotta ugyan a Romzug címén rendelkezésére bocsátandó subsidiumot, és kijelentette, kész a török elleni támadásra, de a hangzatos ígéretek mögött a valóságban az van, hogy – bevallja fivérének, Ferdinándnak –

⁶¹¹ Burgos, 1524. ápr. 19.: Richard Sampson kasztíliai követ Wolsey-nak: BL Cotton MS Vespasian C. II. f. 310.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 262.

⁶¹² „[...] una carta del Rey de Hungria en que por ella le manifestaba en la grand necesidad [...] demandando ayuda y favor y resistencia para contra el turco. Todos cuantos han visto la carta y saben della, están muy espantados”: Rodríguez Villa, El emperador Carlos V, n. 62.

⁶¹³ Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d’Adrien VI, 202.

⁶¹⁴ Burgos: CSP Spain, II. n. 631.

⁶¹⁵ „[...] roi de Hongrie m’a escript et adverti qu’ilz vouloient faire. Et si j’eusse la commodité et facilité, j’eusse volontiera assisté led. roi d’Ongrie et vous en si bonne et salutaire enprinse. Et si je pouvoie parvenir à une bonne paix honorable et proffitable, congnoistriez ma bonne affection que j’espere à l’aide de dieu”: Burgos: HHStA Belgien PA Fasc. 4/1. fos. 29–32.: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. n. 355: [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.]; Korrespondenz Ferdinands I., I. 108.

⁶¹⁶ Pozsony: DL 276 062. (II. Lajos, manu propria). BL Cotton MS Vespasian F. I. fos. 14–15.

⁶¹⁷ Vitoria: 1524. januárjától március 2-ig; Burgos: márc. 2-től július 12-ig. Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.].

⁶¹⁸ Burgos, 1524. ápr. 8.: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 830.; 1524. ápr. 24.: BL Cotton MS Vitellius B. IX. f. 119.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 295.

⁶¹⁹ Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d’Adrien VI, 202.

még a magyar király melletti állandó követség finanszírozását sem hajlandó vállalni.⁶²⁰ A Nürnbergből kapott hírek jó részét ismerjük, ahogyan a Reichstagról küldött jelentéseket is, de azok legfeljebb arról számolnak be, hogy a török veszély igen közeli, a szultán személyesen vezet hadat Magyarország ellen.⁶²¹ Legfeljebb annyiban merül fel egy esetleges megegyezés, hogy tartanak attól (a Korrespondenz Ferdinands I. kiadásában „es sei zu fürchten”), a magyarok békét kötnek, a császár – és a többi keresztény állam – kizárásával. Igaz, az okmánytár kiadója is úgy találja, hogy ez csak „egészen közönséges szóbeszéd”, inkább rémhírnék tartván azt („ganz allgemeine Gerüchte”).⁶²² Ennek ellenére nem nagyon akaródzik a rendeknek, hogy segínyt adjanak, azaz annyira azért nincsenek megrémülve. De nem is az esetleges feltételek miatt aggódnak, nem egy esetleges átengedés miatt, hanem azt fogalmazzák meg, mint korábban többször is, hogy a császárt is foglalják bele bármilyen egyezségbe. A jelentés további része azonban rávilágít arra, hogy nem a feltételezett „magyar átengedés” miatt aggódnak Nürnbergben, hanem attól, hogy ha a magyarok kiegyeznek, a török nem csak a szárazföldön támad, hanem más területek ellen is („et aucuns pays”), „a tengeren” is, és „Nápoly és Szicília”, azaz Itália többi része ellen fordul.⁶²³ Azt is hangsúlyozta a császár nürnbergi megbízottja, hogy az osztrák örökös tartományok ellen is készül a török, de a Magyarországon való átvonulásnak itt, jelen helyen nincs is értelme, mivel Krajna az érintett, nem is Stájerország.⁶²⁴ Ez összhangban áll a velencei követ római jelentésével, mert Velence is attól tartott, hogy a török esetleg a Köztársaság és Itália ellen fog fordulni, ezt jelentheti az a terminus, hogy az egyezség Velencére és többi keresztény államra káros lehet.⁶²⁵

Ez összhangban lehet az Óváry által kiadott velencei jelentéssel, mely „veszélyes békeegyezségtől” óv. Nyilván arra gondoltak – s ezt az alább részletezendő londoni levél is hangsúlyozza – hogy Szülejmán Rodosz után Itália felé fordul. Azt azonban nem részletezi egyetlen forrásunk sem, miért „veszélyes” a békeegyezmény, egy szóval sem említik, hogy milyen feltételekről lenne szó. A nürnbergi értesülés azonban nem feltétlenül utal arra a velencei hírre, hogy a magyar udvarban török békétárgyalásokat folytattak, hiszen efféle tapogatózások a háborúpárti köznemességgel szemben álló „békepárti”, józanabb királyi tanácsstagok oldaláról már jóval korábban időről időre felmerültek. Lehetséges, hogy a nürnbergi hír még a feltételezett török-magyar békétárgyalásokat megelőzően, 1523. májusi-

⁶²⁰ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 325. „Le roi de Hongrie lui a écrit, [...] afin de le secourir contre le Turc, qui prépare une puissante armée. Il lui a répondu [...] en mettant à sa disposition le subside dont l'Empire lui a fait don à l'occasion de son élection à la dignité impériale, il lui a bien prouvé son intention de le mettre à même, non-seulement de résister aux attaques des Turcs, mais de prendre l'offensive contre eux”: Burgos, 1524. ápr. 9.: Sessa hercege jelentése: Gachard, Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, 202. n. 28.; Burgos, 1524. ápr. 9.: Martin de Salinas, Ferdinánd Károlynál lévő követe a f herceghez: Rodriguez Villa, El emperador Carlos V, n. 62.

⁶²¹ „[...] si les estaz ne besongent pour unde ayde contre les Turcz [...] hongrie [...] de mondict seigneur seront en dangier destre perdue, car nouvelles viennent dudict Hongrie que le Turc fait grosses aprestes pour venir presonnellement ceste anne esdict pays, comme vostre majeste pourra plusaplain entendre ou billet cy encloz”: Hannart jelentése. 1524. márc. 13.: Lanz, Correspondenz, I. n. 52.; Brüsszeli okmánytár, n. 18.

⁶²² 1524. márc. 13.: Hannart Szavojai Margitnak: [Lajos] „[...] ne prendre tresve avec exclusion de l'empereur”: Korrespondez Ferdinands I., I. 111. Kubinyi, A mohácsi csata és elzményei, 175. Érdekes, így ebben a formában a császárnak nem írta ezt.

⁶²³ „[...] dautrepart est bruyt que ledict Turc fait autres appareilles par mer pour descendre sur voz royaumes de Naples ou Cecille [...] le Turc fait ces aprestes, pour venir leste prochain en Hongrye, et aussi par mer a Naples ou Cecille, et pour myeulx executer ses emprinses alencontre des chrestiens”: Lanz, Correspondenz, I. nos. 52. 103.; 112.; A Korrespondenz Ferdinands I. kiadásában: Hannart Szavojai Margitnak „et après le tout tournerait sur Naples, Cecille et Ytalie”. Korrespondenz Ferdinands I., I. 111.

⁶²⁴ Hannart a császárnak: „Turcz courent aucunesfois en son pays de Carniole”: Lanz, Correspondenz, I. n. 52., Brüsszeli okmánytár, n. 18.; Kubinyi, Szülejmán 1524. évi békeajánlata, 152. A krajnai veszélyt viszont Ferdinánd valószínűbbnek érezte, igaz, néhány hónappal később: a török támadta tartományait, foglyokat szedett: „[...] les turcz sont entrez en Mes pays et ont emmenez hors diceulx plus de III m. personnes et tucz plusieurs”: Szavojai Margitnak 1524. máj. 12.: Brüsszeli okmánytár, n. 19.

⁶²⁵ Óváry, I. n. 1179.

júniusi Habsburg-kísérletre vonatkozott. Akkoriban ugyanis Ferdinánd f herceg, Zsigmond lengyel királlyal és Károly császárral összhangban arra utasította magyarországi követét, Andrea da Burgot, hogy a korábbi utasításokkal ellentétben – még az év elején is a háború mellett állt, és Horvátország határainak védelmére 200 lovast és 600 gyalogost rendelt⁶²⁶ –, immár a fegyverszünet irányába próbáljon meg hatni a magyar vezetésre.⁶²⁷ Burgo meg is kísérelte, hogy egyes magyar urakat a béke mellé állítson, de azt hangsúlyozta, az országlakosok elfordulnak a török békét l, inkább felkelnek fejenként, ha van, aki segíti ket a török ellen”. A király ugyan belemenne, Szatmári érsek is, és a f bb urak is, de „félnek az ezt ellenz országlakosoktól, akik úgy vélik, hogy ez a pusztulásukkal jár, és hogy utána a keresztény fejedelmek nem gondoskodnak róluk, és az ország béke idején vész el”.⁶²⁸ A követ el is adta Ferdinándnak a Zsigmond király által is támogatott javaslatát, de végs konklúziója az volt, „nincs remény a fegyverszünetre”.⁶²⁹ Ezután azonban, az 1523-as soproni-bécsújhelyi-pozsonyi konferenciának, valamint a pápai pénznek is köszönhet en a Habsburgok mégis a háború mellett foglaltak állást, igaz, mindössze 10 ezer embert ígértek.⁶³⁰

Nürnbergben a Reichstagra érkező hírek és a Burgosba küldött jelentések tanúsága szerint maga a császári megbízott, Jehan Hannaert hírei is sokkal inkább a török Krajna elleni támadásainak a veszélyér l és annak valószínűségér l szóltak („et luy en est de besoing, pour être plus du feug, et aussi que lesdicts Turcz courent aucunesfois en son pays de Carniole”).⁶³¹ Itt merülhet fel egyedül az „átengedés” kérdése, de Krajna felé inkább velencei területek és részben horvát határvidékek kerülhetnek szóba, nem pedig Magyarország. Mégis inkább annak a valószínűségét látják a császár megbízottai nagyobbak, hogy a török, a tatárokkal Lengyelország ellen fog támadni.⁶³²

A császár több levélváltás után, április végén, amikor az Abschiedet fogalmazza a Reichstag, akkor is küldött utasításokat nürnbergi megbízottainak, de azokban sem találunk a törökkel való kiegyezésre vonatkozó adatot.⁶³³ Legfeljebb homályos utalásaink vannak, mint az, hogy április 8-án Andrea dal Burgo Bernardo Clesio (Bernhard von Cles) trienti püspöknek azt írta, „ha Magyarország nem kap segílyt, olyan dolgok fognak bekövetkezni, amire nem is gondoltunk”.⁶³⁴ Ebb l túl sokat „kiokoskodni” nem lehet. Láthatólag nem aggasztja a rendeket túlságosan a török veszedelem ügye, hiszen április 27-én még tovább halasztják a segélynyújtást. Ha valóban akut veszélyként élik meg, akkor bizonyára jobban „csipkedték” volna magukat, amib l az is újfent meger sítést nyer, hogy a magyar követek, Gosztonyi és Ákosházi nem vették el a tarsolyukból a török tárgyalás ügyét, sem azt nem hangoztatták, hogy mit csinál a még mindig ott lévő török császár, mert nyilván nem volt ilyen a kezükben.

⁶²⁶ „[...] in partibus Regni Croatie pro illius defensione [...] in defensionem illorum confiniorum...ducentos equites leves et sexcentos pedites pixedarios et cuspidarios [...] parantur [...] possint”: Nürnberg, 1524. feb. 18.: Ferdinánd Lajosnak: DF 276 065. Lhotsky, *Das Zeitalter*, 172.

⁶²⁷ Kubinyi, A mohácsi csata és el zményei, 173.

⁶²⁸ Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 140.

⁶²⁹ uo.

⁶³⁰ AT VI. n. 301.

⁶³¹ Lanz, *Correspondenz*, I. n. 52.; Brüsszeli okmánytár, n. 18.

⁶³² „[...] le turc baile beaucoup des craintes et menasses au roy de Polem par la voye des Tartres”. uo.

⁶³³ Még az utolsó napokban is felszólalnak a magyarok a segély ügyében, akkor sem említik: „[...] lambassadeur de roy de Hongrie ont fait bonnes et grandes propositions ausdits estaz, declairant les necessitez en quoy estoit la chrestiente, les inuasions et emprinses du Turc, requerant par ledit ambassadeur de Hongrie dayde secours et assistance”. Hannaert a császár egy miniszteréhez: 1524. ápr. 26.: Lanz, *Correspondenz*, n. 55.; Hannaert ugyanaznap írott levele a császárhoz: *Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. n. 323.*, HHStA Belgien PA Fasc. 3-4. fos. 5r-6r. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.].

⁶³⁴ „Omni studio laboraret, quod Hungari habeant auxilia ab Imperio, [...] quod nisi fiat, possent succedere, quae non putamus”: Szabó, *Küzdelmeink*, 191.; Karl Stögmänn: „Über die Briefe des Andrea da Burgo, Gesandten König Ferdinand’s, an den Cardinal und Bischof von Trient Bernhard Cles”, In: *Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der Akademie der Wissenschaften* XXIV. Wien 1857. 254.

Úgy t nık, eközben Magyarországon a magyar vezetés számára a kardinális kérdés az, hogy a pápai legátusnál lév segélypénzeket hogyan tudja megszerezni.

Tudjuk, hogy Tommaso de Vio legátus, San Sisto bíborosa, a pápa „erejét meghaladó pénzsegéllyel” érkezett Magyarországra.⁶³⁵ Ha nem is az Adorján által ígért teljes összeget, 100 ezer aranyat, hanem 50 ezret hozott magával 1523 kora nyarán, ami folyamatosan „mozgatta” a magyar politikai vezetést.⁶³⁶ A király és a politikai vezetés nagy reményeket f zött a pénzhez, és várakozásában mélységesen csalódott.⁶³⁷ A gondot az okozta, hogy a bíboros lezáratta a pénzt tartalmazó „kincsesládikát”. A velencei titkár jelentése szerint: a magyar urak kérték az 50.000 tallért, [...] de a követ azt mondotta, hogy nem bírja odaadni, mert megbízatása van a pápától, hogy ezt „in congregando exercitu” kell elköltenie”.⁶³⁸ Ha ennyi nem lett volna elegend , a Fuggereket bízta meg azzal, rködjének a „lakaton”, s náluk helyezte letétbe az összeget. Az itáliai követ szerint is „fösvény” („e avaro”) volt Cajetanus kardinális, minden innen eredeztethet .⁶³⁹ A legátus nem volt hajlandó csak hadsereg toborzására kiadni a pénzt. A király és a magyar kormányzat úgy gondolta, az ölébe hull a pénz, s borzasztóan meglep dtek, amikor rá kellett jönniük, mégsem lehet az övék. A velencei követ szerint „Budára érkezve az érsek, a király, a magyarok mindent megtettek, hogy e pénzt megkaphassák t le, de nem akarta odaadni”.⁶⁴⁰ A magyarok igencsak megorroltak a bíborosra, hiszen bárhogy is kérték, visszautasította ket. A legátus azt mondta, miután a pápa meghalt, a bíborosoktól levelet kapott, hogy ne költse el a pénzt, csak abban az esetben, ha nagy szüksége lenne rá, de akkor felesleges volt az elköltése, hiszen 3000 magyar paraszt gy zött 10 ezer török felett. Minthogy a magyarok nagyobb keresztény sereget akartak még küldeni, pénzt kértek t le, de sohasem akart adni, mondván, hogy félreteszi, míg újabb vállalatba nem kezdenek.⁶⁴¹ Kubinyi András idéz egy levelet, amelyet egy magyar úr a királyi udvarból Várdai Ferenc erdélyi püspökhöz írt, január 28-án. E szerint a legátus egyáltalán nem is akarja átadni a pénzt.⁶⁴² „Szemünkre hányta, miért vártok t lem pénzt, ha azt mondjátok, hogy hatvanezer emberetek van? Tehát már nincs szükségetek erre a pénzre?”⁶⁴³ Voltaképpen csak jól értesült volt, hiszen Lajos már Nürnbergben s néhány hónapja Bécsújhelyen is 60 ezer katonát ajánlott fel.⁶⁴⁴

A következ kézzelfogható dokumentumaink Ferdinánd április 16-i levelei. Az egyikben II. Lajosnak ír, s értesíti, a pápától levelet kapott arról, hogy a magyar király és a szultán közötti titkos tárgyalások („occulta tractatio”, máshol „clancularia [paci] foedera”) befejezés el tt állnak; s furcsállja, hogy err l nem szerzett tudomást. A béke feltételei

⁶³⁵ „cum facultatibus et auxilio supra vires nostras”: Róma, 1523. ápr. 1.: ETE I. n. 85.; Katona, *Historia critica*, XIX. 410.

⁶³⁶ Massaro jelentése: Balogh, *Velencei*, LXVI.

⁶³⁷ „Aspetta il Legato con danari [...] et sta in gran expectatione che zonza il Cardinal qual vien con bona summa di danari”. Wenzel, *Sanuto*, III. 275–77., 280., 295. Artner, *Magyarország és az apostoli szentszék*, 112.

⁶³⁸ Massaro jelentése: Balogh, *Velencei*, LXVI.

⁶³⁹ [Buda] 1523. jún. 1.: DF 276 078.; Brodericus, *Epistulae*, n. 18.; Veress, *Acta*, n. 92.; A legátus által hozott pénzre: Fraknói, *Szent-szék*, II. 331., Kosáry, *Magyar külpolitika*, 136. Lorenzo Orio jelentése: Balogh, *Velencei*, XLVI.

⁶⁴⁰ „Et zonto a Buda esso Cardinal, e il Re, feno essi hongari il tutto per haver da lui ducati portati, má lui non voles darli.” Balogh, *Velencei*, XLVI.

⁶⁴¹ „[...] hongari villan che rupeno 10 milia turchi, [...] li richieseno essi danarli et lui mai voles darli dicendo resalvari quando si fará nova impresa.” uo.

⁶⁴² Kubinyi, *Szülejmán 1524. évi békeajánlata*, 154.

⁶⁴³ „[...] objecit nobis legatus, ad quid inquit expetitis a me pecunias, si dicitis vos habere sexaginta milia hominum, ergo iam non indigetis istis pecuniis”: Pozsony: DL 82 631.; Kubinyi, *A magyar állam belpolitikai*, 67.

⁶⁴⁴ Jajca, ccxxvii.; DRTA *Jüngere Reihe* III. 80.

olyanok, amelyek „a király és a királysága elkerülhetetlen pusztulását idéznék el”.⁶⁴⁵ A köztük lévő kapcsolat illetve egyezség („si nunquam inter nos pro communi salute et conservatione regnorum nostrorum mutua federa et pacta intervenissent”) egyaránt azt igényli, hogy egyik fél se tegyen a másik tudomása nélkül olyan lépést, amiből már nincs visszaút. Elvárja, hogy a tárgyalandó szerzők dések feltételeiről, mint szövetségesét tudósítsa.⁶⁴⁶ Alphons Lhotsky és Perjés Géza szerint az is közvetett bizonyíték a béketárgyalásokra, hogy Ferdinánd szokatlanul éles, szinte fenyegető hangon szólította fel II. Lajost a tárgyalás megszakítására.⁶⁴⁷ A f herceg másik levelében megdorgálja magyarországi követét, Hans Schneidpöcköt/Johann Schnaidpecket [von Schönkirchen], hogy nem járt el körültekintően, nem szerzett információkat, s nem értesítette a titkos béketárgyalásokról, a „veszélyes tervezetéről” („periculosa consilia”).⁶⁴⁸ Megengedi azonban, hogy ez csak szóbeszéd („rumor”).⁶⁴⁹ Ezért utasítja követét, hogy bizonyosodjék meg ezekről, kérjen audienciát a királytól magától. Sőt, a mielőbbi tisztánlátás érdekében vegye igénybe húga, Mária királyné segítségét is.⁶⁵⁰ Az, hogy a f herceg „teljes bizonyosság”-ról („omnia certiora”) ír, azt jelzi, sem hiszi teljes szívvel, hogy igazak a hírek. Az, hogy a f herceg azt kérte Schneidpöcköt, hogy hasson II. Lajosra, hogy Magyarország ne fogadjon el semmilyen olyan békefeltételt, amivel saját maga ellen követne el árulást, s saját biztonságát veszélyeztetné, arra utal, hogy Ferdinánd nincs tisztában azzal, mik is azok a „veszélyes feltételek”, sőt, kételkedik a hírek valóságalapjában („[...]qua in re si aliquid veri [...] cognoveris”).⁶⁵¹ Mi több, még bízik abban, hogy nem jutottak el egy végleges, visszafordíthatatlan egyezség megkötéséig, s arra biztatja követét, tegyen meg mindent, hogy ezt elkerüljék.⁶⁵² Egyik híradás sem pontosítja azonban sem azt, hogy a török tette-e a békeajánlatot, sem azt, hogy mik lennének a feltételek, legfeljebb Ferdinánd is csak annyit mond, hogy Lajos „veszedelmes és a királyi dicsőségéhez kevésbé illő feltételekkel ne kössön szerződéseket, vagy pedig a megadottakat, vagy elfogadottakat bontsák fel”.⁶⁵³ Mindenesetre Ferdinánd is hagyja a béke felé „kivezető utat”, hiszen azt

⁶⁴⁵ „[...] si conditiones pacis essent e, quas nobis significavit, sibi regnoque suo exitium inevitabile pararet”. Nürnberg: DF 276 075.; Firnhaber, Guidoto, n. 17.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 111.; Lhotsky, Das Zeitalter, 173. A római konzisztóriumban is hírt veszik Ferdinánd levelének 1523. május 2-án felolvassák, melyben a f herceg figyelmeztet, hogy sem fegyverszünetet, sem megegyezést ne merjen kötni a törökkel („ne cum imperatorem Turcharum inducias aliquas concordiam faciat, ad quod multis rationibus conatur inducere”). Consistorialia, n. 49.; Óváry, I. n. 1179.

⁶⁴⁶ „Accepimus pontificium breve [...] intellexisse quod Serenitas V. cum perfidissimo simul atque communi universe christianitatis hoste Turcorum Tyranno ferocissimo adeo clancularia pacis federa tractaverit, ut res a conclusione non abesse dicatur.” Consistorialia, n. 49.

⁶⁴⁷ Perjés, „Szülejmáni ajánlat” vagy „szakaszos hódítás”? 493.; Lhotsky, Das Zeitalter, 173.

⁶⁴⁸ Nürnberg: DF 276 074.; Firnhaber, Guidoto, n. 18.

⁶⁴⁹ „[...] tametsi nos leni quodam iam antea rumore id ipsum hauseramus”. Ferdinánd Lajosnak. DF 276 075.

⁶⁵⁰ Ferdinánd Schneidpöcknek. Nürnberg, 1524. ápr. 19.: DF 276 076. Firnhaber, Guidoto, n. 19.

⁶⁵¹ „Admonet nos Beatitudo Pontificia [...] Rex Hung. et Bohemie ita occulte foedera cum Turcorum Tyranno tractaverit, ut res a conclusione non longe abesse dicatur. [...] provideamus, ne tam periculosa consilia ad exitum veniant [...] facimus nolentes te ignorare. Et certe nos magis commoti essemus hoc tam improviso nuncio, nisi nobiscum cogitarem, esse rumore illum et Pontificem vix prius eum, quam te haurire potuisse. Nos cupimus huius rei certitudinem intelligere, injungimus tibi, ut majori studio, quo possis et fide, quam primum cures, omnia certiora [...] Regem admonere rogare, et obtestari, ut nullas pacis conditiones accipiat a fallacissimo hoste vel omnium perfidissimo concedat, per quas neque ipse incolumis, neque regni salus diutius persistere possit [...] ipsi perfidiae se suam que salutem commiserunt”: Nürnberg: DF 276 074. Firnhaber, Guidoto, n. 18.

⁶⁵² „[...] et opera quo minus vel consilia vel pacta exeant ad effectum vel exequantur”: uo.

⁶⁵³ „[...] hortamur et rogamus [...] quam de Stis. v. ingenio et virtute conceperat, firmet, vel si aliquid rei in se fama contineat, quod periculose, et parum regio suo splendori convenientes conditiones concludere et pacte ad effectum non veniant, aut quoquo pacto vel date, vel accepte rescindatur”. Ferdinánd Lajosnak: Nürnberg: DF 276 075.; Firnhaber, Guidoto, n. 17. 109.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 111.; Kubinyi, A mohácsi csata és elzményei, 175.

mondja, a méltányos feltételekkel kötendő békét sem, sem a pápa nem ellenezné.⁶⁵⁴ Schneidpöck követ válaszát Kubinyi András már közölte az 1980-as évek elején, amiből sok részlet kiderül a feltételezett tárgyalásokról. Schneidpöck ugyan nem volt hivatásos diplomata, de meglehetősen furcsa, hogy nem vett észre semmit abból, hogy, ha titokban is, de tárgyalások folynak: annak, hogy – Kosáry szerint⁶⁵⁵ – elhozatták Tatáról Behrámt császárt mégis el kellett volna érnie a birodalmi követet, vagy ha maga nem is volt „professzionális” követ, titkárai, hírszerzői, futárai csak-csak észrevettek volna valamit. Ezért először még a főherceg „dorgáló” soraira is azt válaszolta, hogy semmi ilyesmi nem folyik. A Gabriel Salamancához – a főherceg kincstartója és udvari kancellárja – április 29-i írott levelében is megdöbbenésének adott hangot, s a híreket „üres meséknek” titulálta.⁶⁵⁶ Utóbb, május 1-i, Ferdinándnak írott levelében azt jelentette, érdeklődött mindenkinél, a királynál, a királynénál, a legátusnál, a nunciusnál, de egyik sem tud az esetről, ezek „puszta mesék” („mere nuge sunt”), mind a legátus, mind a nuncius egybehangzó véleménye szerint is. Perjés mondhatja ugyan, hogy titokban akarták tartani, ez az oka, de Vio és Burgio sem tudta volna, sem az éles eszű Mária királyné és udvartartása? Mi érdeke lett volna Burgio bárónak és Vio kardinálisnak, hogy eltitkolja Schneidpöck előtt? Épp ellenkezőleg, ha a főhercegi követ ezzel áll elő, maguk állították volna szolgálatukba a pápai hírszerzés csatornáit és nem utolsósorban pénzét.⁶⁵⁷ A levél azonban elárulja, hogy Ferdinánd a feltételekre kíváncsi, mert Schneidpöck azt válaszolja, „egyetlen szót sem hallottam, hogy békefeltételeket akarnak elfogadni” („quod Hungari cum Turcis conditiones pacis suscipere velint”). Azaz nem csupán tárgyalásról, békéről van szó, a *feltételek* a hangsúlyosak, ezt tartja Ferdinánd. A követ május 4-i levelében viszont előadja, hogy nyomozott a forrás után, igaz, még mindig „rémhírnek” („rumor”) tartja.⁶⁵⁸ Közli, a magyarok – avégett, hogy nyomást gyakoroljanak a pápai legátusra, hogy nyissa meg a zárolt segélypénzeket – írtak Rómába, hogy „meg fog történni, hogy a törökök a békefeltételeket fogják elfogadni”, melyek értelmében „adót fizetnének”, és „szabad átvonulást engednének Magyarországon keresztül”.⁶⁵⁹ Ezek Schneidpöck szerint azonban nagyon titokban történtek, csak „praktikák” („practica”), „mesék” („nuge”), melyek, ha kiderülnének, mindenki tiltakozna. Ugyanígyen „praktikával” indították útjukat a Nürnbergbe, a Reichstagra tartó követeket. Mindez „üres hír”, „híresztelés” („rumor”), arról is csak hosszas nyomozás után szerzett tudomást „egy személy útján” („unus tamen sub fide causam rumoris hanc asseveravit”). A Várdainak írott levél is „Pozsonyban terjedő hírekről” szól.⁶⁶⁰ Függetlenül attól, hogy hihetünk-e Schneidpöcknek, vagy csak magát mentegeti, és valóban tárgyalások nyomaira bukkant, ez az egyetlen korabeli forráshely tehát, ahol a „szabad átvonulás” és az „adófizetés” feltételét megnevezik. Schneidpöck védelmében meg kell jegyezni, hogy Gerhard Rill olyan forrásokra is bukkant, amelyek „felmentik” Schneidpöcköt a nemtörődomség vádjától. Február 4-i és 11-i levelében már jelentette Salamancának, hogy olyan üres meséket és híreszteléseket terjesztenek, melyeknek semmi alapjuk sincs, éppen

⁶⁵⁴ „Quod si equis conditionibus pax fieret, ut non tam improbandum fuerit, sic nec ipsi Pontifici ante eius confectionem celandum vel ea maxime ratione quod huiusmodi pax publica christianorum omnium nationem tangere videtur, quoad inter principes concordia et pax consistat quod Ser. V. et sua et nostra, ac totius christiani nominis causa facere debet, sicut indubitate est factura.” DF 276 075.; Firnhaber, Guidoto, n. 17. 109.; Korrespondenz Ferdinands I., I. 111.; Kosáry, Magyar külpolitika, 151.

⁶⁵⁵ Kosáry, Magyar külpolitika, 150.

⁶⁵⁶ „[...] mirror, quis talia [...] que nuge sunt, quod hungari cum turcis confederationem suscipere volunt”: Kubinyi, Szülejmán 1524. évi békeajánlata, 176.

⁶⁵⁷ Buda: DF 258 388. p. 45. [a kiadó SNAPEKH J-ként rögzítve]

⁶⁵⁸ Buda: DF 258 388. p. 47–49.

⁶⁵⁹ „[...] que conditiones hoc pacto essent, ut Turcis ipsis tributum penderent ac passum liberum per Hungariam Turcis sinerent.” uo., ill. Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 67.

⁶⁶⁰ Kubinyi, Szülejmán 1524. évi békeajánlata, 154.

ezért ezek nem is érik meg, hogy jelentse vagy foglalkozzon velük.⁶⁶¹ Még június elején is meg volt győződve a követ, hogy a követjárás nem valós, hiszen, amint Salamanca kincstartónak írta, a magyarok akkor is panaszkodnak, ha nincs rá semmi okuk.⁶⁶² Kubinyi András lehetségesnek tartotta, hogy a magyar diplomácia szándékosan terjesztette a török tárgyalások hírét, hogy így provokálja ki, hogy a legátus nyissa meg a segélypénzes ládikát.⁶⁶³

Schneidpöck észrevehette volna egy török követség érkezését, lehetséges azonban, hogy Behrám csausszal folytatók értekezések, csak azok eltitokban maradhettek, esetleg nagyon rövid ideig tarthattak. A kutatók el is játszottak a gondolattal, hogyan juthattak újabb követutasítások Behrám kezébe, hiszen ha valóban ilyen súlyú ügyről tárgyalnak, folyamatosan tájékoztatnia kellett volna Szülejmánt és viszont. Ez kevésbé maradhatott volna titokban. Mégis elképzelhet nek tartja Kosáry is, Kubinyi is, hogy talán kapott hazulról valami információt – akár kereskedő, hazabocsátott foglyok útján.⁶⁶⁴ Más kérdés, hogy a pápai követ „megzsarolásáról” maga a legátus ne tudott volna? Hiszen nem küldte a pápához, a hír Velencébe jutott el Rómába, igaz, a feltételek konkrét megnevezése nélkül.

Úgy tűnik, egymásnak ellentmondó adataink vannak Vio kardinális hollétére, mégis, a Schneidpöck által említett pápai legátus itt minden bizonnyal Cajetanus.⁶⁶⁵ Úgy tudjuk, VII. Kelemen pápává választása, 1523. november 19. után visszatért Rómába, hiszen itt még a régi pápa nevezte ki. Az új szentatya január derekán hivatalosan is visszahívta a régi pápa által delegált legátust.⁶⁶⁶ Katona és Kubinyi András is úgy tudta, január 22-én visszahívták a legátust, Artner Edgár 28-ára teszi ugyanezt.⁶⁶⁷ Erről tanúskodik VII. Kelemen pápának az adott napon kelt levele II. Lajoshoz, melyben Lorenzo Campeggiot pápai legátusként a Birodalomba küldte, hatáskörét egyúttal Magyar- és Lengyelországra is kiterjesztette, továbbá Vio bíborost visszahívta, mert Rómában „van rá szüksége”.⁶⁶⁸ Az események tükrében azonban úgy tűnik, a legátus még az 1524-es év tavaszán is Magyarországon volt. Lehetséges, hogy járt idő közben Rómában, de ha igen, akkor vissza kellett térjen, hiszen forrásaink mindig két pápai képviselőről számolnak be, a nunciusról, Burgióról, és a „legátusról”. 1523. december 27-én San Sisto bíborosa még Magyarországon van.⁶⁶⁹ Burgio ugyan már Vio bíborossal együtt Magyarországon volt 1523-ban is, s úgy tudjuk, a legátus éppen a visszahívása körüli idő szakban, Kelemen megválasztását követően, 1524 januárja előtt küldte a bárót, a titkárát Rómába. Valóban, VII. Kelemen

⁶⁶¹ Buda: „[...] quotidiane nuge que circumferuntur et nulla stabilitate subsistunt, [...] ne animum suum ad vanos rumores adverteret”. Gerhard Rill: *Fürst und Hof in Österreich. Von den habsburgischen Teilungsverträgen bis zur Schlacht von Mohács (1521/22 bis 1526)*. Band 1. Außenpolitik und Diplomatie. Wien – Köln – Weimar, 1993. 57. 88. j.

⁶⁶² „[...] ut non cessent, nulla subsit rationalibus causa lamentandi”: Schneidpöck Salamancának. Buda, 1524. jún. 5. DF 258 388/63–67.; Rill, *Fürst und Hof*, Fürst, 57. 89. j.

⁶⁶³ Kubinyi, Magyarország törtétele, 372.

⁶⁶⁴ Kosáry, Magyar külpolitika, 151.; Kubinyi, Mohácsi, 179.

⁶⁶⁵ Maguk a kutatók is néha összekeverik a legátusokat, Rill például De Vio helyett már az 1523-as bécsi helyi konferencián is Campeggiot látja. Rill, *Fürst und Hof*, 47.

⁶⁶⁶ „Solo il 18 genn. 1524 il nuovo pontefice Clemente VII, Giulio de' Medici, eletto il 18 novembre, rese nota la sua decisione di richiamare a Roma il legato”. Eckehart Stöver: „De Vio, Tommaso (Tommaso Gaetano, Caetano)”, In: *L'Enciclopedia Italiana. Dizionario Biografico degli Italiani*. Vol. 39. Roma, 1991. Ed. Raffaele Romanelli. [http://www.treccani.it/enciclopedia/tommaso-de-vio_%28Dizionario_Biografico%29/] – 2013. szept. 21.]

⁶⁶⁷ Katona, *Historia critica*, XIX. 421–428.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék viszonya, 113. 80. j.; Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 128–129.

⁶⁶⁸ „Quas ob causas dilectum filium nostrum Cardinalem S. Sixti, nostrum adpud te Legatum, nobis plus hic quam ibi iam necessarium, ad nos vocandum duximus”: ETE I. n. 113.; Pray, *Epistolae*, I. n. 71. Campeggio kinevezése, még Vio visszahívásánál, egyelőre „ad partes Germaniae, et alia loca” 1523. jan. 8.: Consistorialia, n. 43. Erről VII. Kelemen levele Lajosnak: Pray, *Epistolae*, I. n. 71.; ETE I. n. 113.; Katona, *Historia critica*, XIX. 421–28.

⁶⁶⁹ *Calendar Venice*, III. n. 788.; Sanuto, XXXV. 223.

megválasztásával a legátus automatikusan „leköszönt”, hiszen t a Mediciekt l igen távol álló flamand VI. Adorján bízta meg, s nyilvánvalónak tartotta, hogy Kelemen más emberekkel képzei el a munkát. Januárban azonban mindössze annyi történt, hogy a legátus Rómába küldte Burgiot, hogy az az új pápát tájékoztassa a magyarországi helyzetr l. Burgiot január 22-én viszont már hivatalosan magyarországi követé nevezte ki VII. Kelemen.⁶⁷⁰ De a báró csak február 20-a után ment vissza a Magyar Királyságba, ekkor születtek pápai ajánlólevelei és megbízásai,⁶⁷¹ ami azonban nem zárja ki, hogy megérkezéséig, s t, néhány héttel az után is Vio bíboros is az országban maradt, s csak kés bb tett eleget a Medici-pápa kérésének. Lehetséges, hogy mivel Burgio szinte rögtön Lengyelországba távozott, szükség is volt a legátus további tevékenységére.⁶⁷² Mindenesetre azt tudjuk, hogy 1524 januárjában VII. Kelemen a Magyarországon a törökellenes hadjárat céljára összegy lt pénzt a Birodalomba megbízott legátus, Lorenzo Campeggio bíboros kezelésébe helyezte.⁶⁷³ Campeggio azonban csak február 1-én ment el Itáliából a Birodalomba, s sokáig Nürnbergben tartózkodott, mivel Luther ügyét tárgyalandó elhúzódott a Reichstag ülészsaka.⁶⁷⁴ Campeggio jóval kés bb, csak november végén utazik Magyarországra, még nyáron is a csehországi eretnekség kiirtásával foglalatoskodik, részt vesz a prágai országgy lésen.⁶⁷⁵ Azt is tudjuk, még Rómába is visszatér 1524 júniusában.⁶⁷⁶ Talán ezért maradhatott Vio magyar földön – szerepel is Schneidpöck jelentéseiben,⁶⁷⁷ s a letétbe helyezett pénz is csak formálisan került Campeggio kezelése alá, s szükség volt arra, hogy Vio bíboros saját személyével, a helyszínen garantálja annak biztonságát, hiszen Campeggio még sokáig Bécsben volt, Burgio pedig csak április elején ért Budára.⁶⁷⁸ (Talán ezért sürgeti Campeggio Magyarországra utazását a király. A velencei követ szerint már 1524 elején kérte, jöjjön az országba.⁶⁷⁹ Egyrészt érezvén, egy „visszarendelt” legátus nem rendelkezik kell autoritással, másrészt lehet, úgy érzi, a konok Vioval szemben jobban boldogulna Campeggióval.⁶⁸⁰ Lajos ezért az éppen csak hazatér Brodaricsot küldte Bécsbe a legátushoz, és Budára hívta.⁶⁸¹ Ezért késik Brodarics Rómába való utazása, mert meg kell nyernie Campeggiót, jöjjön Magyarországra.⁶⁸² Lajos még külön követet is indít érte,

⁶⁷⁰ Mon. Vat. II/1. xcv.; Fraknoi, Szent-szék, II. 333–334.; Nemes, Kelemen, 58.

⁶⁷¹ Consistorialia, n. 49. 1. j.

⁶⁷² Róma, 1524. feb. 20.: ajánlólevél az esztergomi érseknek: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 825.; ETE I. n. 114.; Katona, Historia critica, XIX: 429.; Várdai Pál veszprémi püspökhöz, kincstartóhoz: ETE I. n. 116.; Bornemissza János budai várnagyhoz: ETE I. n. 117.; Werb czyhez: ETE I. n. 118.; Pray, Epistolae, I. n. 74. Zsigmond lengyel királyhoz: Vetera Monumenta Poloniae, II. n. 433–35. De Vio bíboros a fent idézett életrajzi lexikon adatai szerint csak június végén távozott Gaetába, így feltehetően csak májusban hagyta el Magyarországot.

⁶⁷³ „Clemens regi significat, mitti a se in Hungariam Cardinalem Campegium, afferri ab eo pecuniam, quae in usum regni apud Fuggeros deponatur [...] pecuniam, quam detulit, istic apud Fuggeros deponere iussimus, ad ordinationem nostram, vel eiusdem Cardinalis Campegii promendam et erogandam.”: ETE I. n. 113.; Pray, Epistolae, I. n. 71. Fögel, II. Lajos udvartartása, 98.

⁶⁷⁴ Edward Victor Cardinal: *Cardinal Lorenzo Campeggio, legate to the courts of Henry VIII and Charles V.* Boston, 1935. 82.

⁶⁷⁵ Mon. Vat. II/1. cxv. Els budai levele dec. 7-én kelt. uo. n. 30.

⁶⁷⁶ BL Cotton MS Vitellius B. VI. f. 98.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 446. Budára ér: Sanuto, XXXVII 469.

⁶⁷⁷ Pl. Pozsony, 1524. feb. 19.: DF 258 388 p. 31.

⁶⁷⁸ Mon. Vat. II/1. xcvi.

⁶⁷⁹ Guidoto: Calendar Venice, III. n. 788.

⁶⁸⁰ Campeggio november 29-i levele. Mon. Vat. II/1. n. 28. A király itt is pénzt kér, a jubileumi búcsú római zarándoklat nélküli megadását kéri. Consistorialia, n. 54.

⁶⁸¹ Óváry, I. n. 1188.; 1524. aug. 21.: Brodericus, Epistolae, n. 34.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 834.; 1524. nov. 22.: Brodarics a pápához: Buda: Óváry, I. n. 1195.; Brodericus, Epistolae, n. 36.

⁶⁸² 1524. okt. 20. Lajos Kelemennek: Artner, Magyarország, n. 133.; Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 29.; Sörös, Brodarics, 21–25.

Nádasdi Tamás királyi titkárt.⁶⁸³ Reményét fejezi ki a király, hogy Campeggio legátus minél elbb kiirtja a lutheri tévtanokat, annál elbb jöhet Magyarországra. Meg is magyarázza, miért: mert akkor a keresztény fejedelmek is nagyobb buzgósággal fordulhatnak a török elleni harc ügye felé. Hozzáteszük, annál elbb nyílik esély arra, hogy megnyissák a Fuggereknél letétbe helyezett pénzt. Azzal pedig, hogy megnyílhat a pápai segély, a birodalmi fejedelmeket már most arra ösztönözheti a legátus, hogy vegyék fel a fegyvert Magyarország megsegítésére. Ez ügyben utasította követeit Nürnbergben – Gosztonyit és Sárkány Ambrust –, hogy tárgyaljanak Campeggioval, és Ferdinánddal, valamint más fejedelmekkel.⁶⁸⁴ Campeggio biztató választ ad, így karácsonyra várják Budára. (Így végre Brodarics is elmehet Rómába.⁶⁸⁵) II. Lajos, 1524. január 12-én Brodarics Istvánhoz írott leveléből is tudjuk, hogy a pénz, vagy legalábbis egy része Vio kardinális kezelésében van.⁶⁸⁶ A király ugyanis arra utasítja a követét, hogy járjon közben a pápánál: hasson a bíborosra, hogy juttasson a nála lévő („habet in potestate”) 50 ezer aranyból a magyar kormányzatnak a végyárak javítási költségeire, mivel nagyobb arányú pénz érkezne egy sereg felállítására.⁶⁸⁷ Úgy tűnik, egyedül Schneidpöck véli tudni a feltételeket egész Európában, mindenki más homályos utalásokat tesz.

Fraknoi Vilmos szerint nem csupán a velenceiektől, hanem valószínűleg a háborúpárti magyar rendektől is érkeztetett információ Rómába a béketárgyalásokról.⁶⁸⁸ Ezt annak alapján teszi fel, hogy VII. Kelemen arra utasította a Magyarországra tartó Burgio bárót, hogy lépjen fel határozottan a béketárgyalások ellen. A következő információ ugyanis, ami a béke tárgyában közvetlen forráson alapszik, az a pápai követ, Burgio május 7-i magyarországi beszéde, amelyben a pápa üzenetét tolmácsolva felhívta a magyar királyt és az urakat, hogy „ne kössenek békét a törökkel, és ne veszítsenek el több erőt”.⁶⁸⁹ Sajnos azonban Burgio jelentései, amelyeket útjáról és magyarországi tartózkodása első négy hónapja alatt küldött Rómába, nem maradtak fenn a pápai levéltárban, azokat csak kivonatolva, Guidoto jelentéseiből és Sanuto révén ismerjük. Így azt sem tudjuk, mire alapoz, lehet, csupán a pápa utasítását hajtja végre, aki nem mástól, mint a velenceiektől szerezte értesüléseit.

Schneidpöck egyetlen forrásadata sem közli azonban azt, hogy a török kezdeményezte, „ajánlotta” volna a békét. Itt kerül elő térbe az az angliai levélmásolat, amely legalábbis kiadott verziójában éppen azt állítja, a kérdéses időszakban, hogy „a török békét kíván kötni Magyarországgal”. Ha Perjés Géza ismerte volna a *Letters and Papers* VIII. Henrik-korabeli okmánytárát, bizonyosan üdvözölte volna, hogy benne egy, a teóriáját megalapozó regeszta szerepel, azaz e szerint létezik az általa feltett „szülejmáni ajánlat”. No de lássuk, valójában mit is mond a londoni levél.

⁶⁸³ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 82.; Fraknoi, Szent-szék, II. 345. November 16-án Lajos hivatalosan is meghívta a legátust: Mon. Vat. II/1. n. 23.

⁶⁸⁴ „[...] et illos principes ad arma in turcos sumenda acris et vehementius posset inflammare [...] dedimus, ut mones, nostris oratoribus mandatum, cum ipso domino legato et archiduce Ferdinando ceterisque principibus nostro nomine de rebus necessariis consultandi”: II. Lajos Brodaricshez: Buda, 1524. márc. 8.: ETE I. n. 123.; Pray, Epistolae, I. n. 77.; Brodericus, Epistolae, n. 30.

⁶⁸⁵ „[...] exspectamus cardinalem Campeium ad diem Nativitatis huc venturum”: Buda, 1524. dec. 4.: Brodericus, Epistolae, n. 37.

⁶⁸⁶ DF 276 058.; Brodericus, Epistolae, n. 27. Részben: Veress, n. 95. p. 128.

⁶⁸⁷ „Nam in his quinquaginta milibus ducatorum, quod [...] legatus habet in potestate, adversus hostem potentissimum leve admodum et perexiguum habebimus praesidium. mandet nihilominus Sanctitas D. N. eidem legato, ut hanc pecuniam, quoad maius auxilium miserit, aut in arcium nostrarum instaurationem, sicuti antea petebamus, aut, si id secum fuerit, ad comparandas saltem copias iam tandem erogare non dubitet.” uo.

⁶⁸⁸ Fraknoi, Szent-szék, II. 340.; Fraknoi, Magyarország a mohácsi vész előtt, 40.

⁶⁸⁹ „[...] exortato il Re e quelli Signori, a non voler far paxe con Turchi, prometendo per nome del Papa, di non mancharli di presidii, con altre parole”: Május 19-i jelentés: Sanuto, XXXVI. 354.; Wenzel, Sanuto, III. 314.; Firnhaber, Guidoto, n. 20.

9. Levél San Sisto bíborosához

A fent említett levél, 1524 januárjában, a Háromkirályok – Vízkereszt – oktaváján („in octava trium regum M.D.XXIII.”) íródott. [Kép VIII/1.] Mind a British Museum Kézirattárának katalógusában, mind a VIII. Henrik uralkodásának okmánytárában, a *Letters and Papers* 1870-es kiadásában J. S. Brewer szerkeszt, valamint a State Papers adatbázis is február 4-hez, a hozzá csatolt egyéb levelek dátumához igazítja, pedig január 13-ára kell, hogy datáljuk, ahogyan már Simonyi is tette.⁶⁹⁰ (Mi több, a *Letters and Papers*, s t, annak modern digitális kiadása is tévesen az 1525. év alatt szerepelteti.⁶⁹¹)

Lássuk, mit is kezdhethetünk a levél regesztájának azzal a számunkra nem kevésbé hangsúlyos részletével, hogy „a török örömmel békét kötne Magyarországgal”.

Bevallom, magam is örültem ennek a levélnek, hiszen egy diplomáciai forrás, egy követ jelentése szerint *létezik* valamiféle békeajánlat. Ha megnézzük az eredeti levelet, s csak az adott forráshelyre koncentrálunk – „qualiter ipso turca summopere cuperet foedera et amicitia cum serenissimo rege nostro” – akkor meggyőződhetünk róla, a török valóban, „felettebb” szövetséget kíván kötni, de látjuk, az nem mondja ki pontosan, mely uralkodóról van szó. Nem nevesíti, ki a „rex noster”, nem konkretizálja, hogy a török a magyar királlyal kíván *foedera*-t és *amicitia*-t kötni. Így a kontextusra kell hagyatkoznunk a részletek kiderítésénél. Feltehetjük, a forrás kiadói voltak olyan gondosak, és a szöveggörnyezetből kiderítették, kire vonatkozik a „rex noster”. Ha a szerkesztők nem is ismerik a levél íróját – aláírás nincs –, akkor is legalább arra lehetne következtetni, mely uralkodó, mely ország alattvalója. Ha Lajosra vonatkoztatható a „mi királyunk”, s magyar alattvaló a szerző, könnyű dolgunk van. Ha nem tudjuk, ki a szerző, nagy bátorságra vall a szerkesztők részéről, hogy az uralkodót Magyarország királyaként azonosították. Ingoványos a terep, hiszen nem Magyarországon kelt a levél, a keletkezés helye a British Museum katalógusában még „Crocé”, de az 1870-es *Letters and Papers*-ben már Krakkó, hiszen az a szövegből is kiderül. A levél íróját azonban az angol forráskiadók és a British Library gyűjteményei gondozóinak nem sikerült azonosítani. További segítséget adhat a levél címzettje, amiből ki lehet indulni, s ami alapján Magyarországra is gondolhatunk: „ad Reverendissime S. Sisto legato in hungaria”. San Sisto bíborosának írták, Gaetano vagy Cajetan(us) Tommasso de Vio szentszéki legátusnak, aki a jelzett időpontban, legalábbis ahogyan az író Lengyelországból tudhatta, Magyarországon tartózkodott. (Részt vett 1523-ban a bécsújhelyi, majd a pozsonyi Habsburg-Jagelló tárgyalásokon, s feltehetően a szerző még úgy tudta, ott is maradt, ezért írhatott neki *Magyarországra*, legátusi missziója helyére.) Valószínűleg már VIII. Henrik kancelláriája is magyarországi vonatkozásúként kezelte az iratot, hiszen annak másolatát, amely a Cotton Gyűjteménybe már így került be, II. Lajos 1524. februári, VII. Kelemen pápának és V. Károlynak írott leveléhez csatolták, szó szerint a császárhoz írott levél végére illesztve. Korabeli kéz írta az egymáshoz fűzött levelek másolatának hátoldalára, hogy „Literae Regis Hungariae Serenissimi Domini nostri”. Így ki kétkedett volna abban, hogy az egyik, a harmadik a sorból nem Magyarország királyához címzett levél? Gyanakvásra adhatott volna okot a regeszta készítői számára az is, hogy a Cotton Gyűjtemény Vespasian F. I. kötete, amely a „Correspondence (originals and transcripts) concerning England, Hungary, Poland, Genoa, Venice, Transylvania, the Hanse merchants, Rhodes and Moldavia, including letters patent of Leonardo Lauredano, doge of Venice (1501–1521)” címet viseli, lengyel vonatkozású anyagokat is tartalmaz, így nem lehetett volna automatikusan magyar királyként azonosítani a „mi királyunkat”. Azt sem vették

⁶⁹⁰ Cotton Catalogue, 483.; State Papers Online

[http://go.galegroup.com/mss/i.do?id=GALE|MC4301001097&v=2.1&u=nli_ttda&it=r&p=SPOL&sw=w&viewtype=Manuscript – 2013. október 2.]; Simonyi, Okmánytár, II. n. VI.

⁶⁹¹ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1062. British History Online [<http://www.british-history.ac.uk/source.aspx?pubid=841> – 2013. október 4.]

észre az angol szerkesztő, hogy a „Literae Regis Hungariae Serenissimi Domini nostri” a három egybekapcsolt levél utolsó foliójának a versójára, azaz a San Sisto kardinálisnak írottak a hátuljára van írva, s úgy gondolták, a „litterae” mind a háromra, s nem csupán az első kettőre vonatkozik. A 16. századi kancelláriai másolók valóban a San Sisto-levél versójára írták rá, hogy Magyarország királyának levelei, de nyilván azért, mert az első kettő volt a fontosabb, s egy olyat is hozzácsaptak, amelyről már a korban is biztosan tudták, nem a király írta, de ide tartozónak, az első kettőhöz tartozónak vélték. Az tehát igen megtévesztő, hogy aminek a versóján szerepel a „Literae Regis”, nem Lajos levele.

A magyar tudományosságban egyedül Simonyi Ernő fedezte fel a levelet, s, ha hibákat is követett el az olvasás és a kiadás során – például „Taurinus seu Albanenander” kifejezésnél, mely Nándorfehérvárt jelöli, „Jaurinus”-t olvasva Győrt értett –, mégis jött rá, hogy a levél szerzője lengyel alattvaló. Az író I. Zsigmond király alattvalója, amit nem csak a szöveg, hanem a kontextus szinte minden eleme igazol. Simonyi vette észre, hogy itt arról van szó, hogy a lengyel királlyal akar békét kötni a török, s nem a magyarral. A Simonyi-féle londoni okirattár második kötete azonban az első, 1859-es kiadása után 1875-ben rövid életű lett, a Magyar Tudományos Akadémia kivonta a forgalomból. (Hogy mi okból, érdekes csemege lehet a dualizmuskori tudománytörténeteseknek.) Mi több, a *Monumenta Hungariae Historica* sorozat Diplomataria alsorozata XVI. köteteként jelent meg ugyan, de a sorszámát egy másik, újonnan megjelenő okmánytár is viseli. Mivel a kötet gyakorlatilag eltűnt, s ma is igen kevés példányban lehet fellelni – a legtöbb könyvtári katalógus Simonyi művét egykötetesnek katalogizálja – így sokan nem is reflektálhattak rá. A levél kevésbé ismert a magyar történetírásban – legutóbb Miskolczi István utalt rá 1926-ban, de is csak Simonyi magyar nyelvű regesztáját használta.⁶⁹² Azóta azonban szinte elfeledte a történetírás, pedig annak ellenére, hogy nem II. Lajosnak, hanem I. Zsigmondnak íródott, az 1524-es év magyar-török viszonyairól sokat elárul. Az angol történetírásban, legalábbis tudomásom szerint, a mai napig nem jöttek rá Brewer tévedésére, hiszen a digitális kiadások változatlanul hagyták a regesztát. Simonyinak azonban nem volt módja arra, hogy reflektáljon Brewer tévedésére, mert 1868-ban hazatért Angliából, s elképzelhet, az 1870-ben megjelent *Letters and Papers*-kötetet (IV/1.) már nem állt módjában ismerni.⁶⁹³ Miskolczi viszont ugyan ismerte Simonyi kiadását, de nem ismerte a *Letters and Papers*-t, így a tévedésről sem foglalkozhatott állást 1926-ban.

Sem Simonyi, sem Miskolczi nem azonosította azonban pontosan a levél szerzőjét – igaz ez nem sikerült a mai napig sem a British Library kéziratára Tudor-kori kurátorainak, sem a The National Archives State Papers szerkesztőinek sem. Mi tagadás, a levélben több olyan mozzanat is van, ami alapján akár a magyar király alattvalója is lehetne a szerző. Amikor a „mi királyainkat”-at („per nostros reges”) említi, akkor Magyarországról és Lengyelországról szól („ad regna nostra scilicet Hungariam et Poloniam”). Továbbá többször beszél a két országról („predictis regnis”). Még ha el is fogadhatjuk, hogy ezt az okból teszi, mert a Jagellók-királyságaiból származott, az sem magyarázza, miért teszi Magyarországot az első helyre. Csupán e kiragadott részlet alapján inkább magyar alattvaló lehetne. Több mozzanat valóban „beleillik” egy valószínűsíthető magyarországi szerző, Magyarországon használt frazeológiájába. Például amikor úgy szól, „semmilyen pénzsegélyt nem kapunk a keresztény fejedelmektől” („licet nullum a principibus christianis subsidium pecuniarium habeat”), vagy amikor Nándorfehérvár elestét követően ostorozza a Nyugat tehetetlenségét és a török várható támadását ecseteli, valóban úgy tűnik, ilyen tartamú és stílusú, ilyen kliséket hangoztató levelek tucatjait ismerjük II. Lajos Magyarországról. A frazeológia körbe helyezi. Valóban „elmenne” egy 1520-as évekbeli, a pápához vagy a nyugati fejedelmekhez írott exhortációnak. A legtöbb kutató figyelmét

⁶⁹² Miskolczi, Keresztes hadjárat, 58.

⁶⁹³ *Magyar Életrajzi Lexikon* [<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC13280/13877.htm> – 2014. március 15.]

elkerülte azonban, hogy a levélíró uralkodója, a „rex noster” nem lehet Magyarország királya, hiszen külön nevesíti „rex Hungarie” címmel. Ugyanakkor az író több helyütt, akár ugyanabban a mondatban is szerepelteti a „mi királyunk”-at, aki így nem lehet más, mint Lengyelorszáé („vaivoda [...] deiceretur per serenissimum Regem Hungariae vel consentiretur deici a serenissimo Rege nostro”). Ami pedig végleg eldönti a kérdést, egy helyütt ki is mondja, hogy „regno nostro Polonie”. Már az inkább laikus s nem szaktörténész Simonyi Ernő is jól értette a levél legfontosabb mozzanatát, és a „cum Rege nostro”-t magyar nyelvű regesztájában Zsigmond lengyel királyra vonatkoztatta.⁶⁹⁴ Miskolczy István is lengyelként azonosította a szerzőt, már helyesen felismerte Nándorfehérvárt is, további következtetésekre azonban nem jutott.⁶⁹⁵

A levelet végigolvasva nyilvánvaló, hogy a szerző nem írhatta II. Lajosnak, így nem is vonatkozhat a török Magyarországnak küldött feltételezett békeajánlatára. Mindazonáltal több olyan mozzanata is van, amelyek közvetett módon megvilágítják a török 1524-es magyar politikáját, hiszen tanúsága szerint Szülejmán mégiscsak szövetkezni kíván Lengyelországgal. Fontos lehet az, hogy ugyan benne van a lengyel királynak tett békeajánlat, de a szöveg hangneme nem azt sugallja, hogy a szultán bármiféle békére törekedne, legalábbis Magyarországgal szemben nem. Az, hogy a „török nem fél a keresztények erejétől, sem hosszas, haszontalan tanácskozásaiktól” („Turcus nihil metuit christianorum vires, sive longas et inanes consultationes contra eum nostras”), mert „fegyvereik megtompultak”, nem arra utal, hogy békére törekedne. Az elképzelhet, s bele is illik a korabeli lengyel-török viszonyokba, hogy a Magyarország elleni újabb offenzíva előtt Szülejmán úgy gondolkodott, érdemes lehet leválasztani a lengyel királyt Jagelló-unokaöccsétől, és neki valóban békét ajánlani, illetve arra kényszeríteni, Zsigmond maga kérjen békét. Ajánlat tehát létezett, csak éppen Zsigmond királynak tehetette a szultán. Magyarország ellen igenis hadba kívánt lépni, hiszen Nándorfehérvár bevételekor „semmi ellenállásra sem talált”, még „kardot sem rántottak ellene hónapokon keresztül”. („Nam cum debellasset et obsidione cingens intercepisset Taurinus seu Albanenander nullam repressionem nullum gladium adversus se vibratum per multos menses vidit”).

A levél közvetett információinak igenis hasznát vehetjük magyar viszonylatban is. A levélíró értesüléseit hitelesnek kell tekintenünk, hiszen a legtöbb onnan származik, amikor a moldvai fejedelemségben „feltartóztatták” („erat ego in Moldavia detentus sedi”), feltehetően 1523-ban. (A *Letters and Papers* regesztája szerint fogságban, „börtönben” volt.) Nem régen érkezhetett vissza Moldvából Krakkóba. A levél írója szerint Rodosz elfoglalását a keresztények közönye csak el segítette. Tisztában van a keresztény fejedelmek egymás közötti ellentéteivel, nincsenek „er teljes és hadra termett férfiúink” („non ignotum habet apud nos viros fortes esse et bellicosos”). A török aktívabb és életeresebb, mint valaha („facile prosperatur”), és egész Itália megtámadását tűzte ki célul („destinavit animo totam proculdubio debellare Italiam”). A levélíró szól ugyan az ajánlatról, de éppen a keresztény fejedelmek konfliktusai miatt („sciens certo maximam vigere discordiam inter principes christianos”) maga is „bizonytalannak és csalárdnak” („incerte pacis atque fictae”) tartja a török békéjét. A levélíró megadja hírei forrását is, a moldvai udvarban lévő velencei követet, aki jó keresztény módjára gondoskodik arról, hogy a keresztények minden viszálya eljusson a szultán fülébe. Másik forrása egy korábban általa ismert Alexander, most Assa nevű török, aki titokban felvette a keresztény vallást Litvániában („de quibus omnibus me certiore reddidit orator ipsius Turce nominatus quondam Alexander nunc vero Assa ante viginti annos cognitus occultus christianus”). A békeajánlatról is Assától tud („inire per me idem orator eius ex Moldavia significavit”). Erről és más hírekről, a török háborús terveiről másoktól, a Moldvában tartózkodó

⁶⁹⁴ Simonyi, Okmánytár, II. 41.

⁶⁹⁵ Miskolczy, Keresztes hadjárat, 58.

keresked kt l is tudomást szerzett, s azok hitelér l meg is gy z dött.⁶⁹⁶ A levélíró úgy tudja, a „szövetségi és barátsági” ajánlat ellenére a szultán, ha egyezsége jut a perzsa sahhal, tavasszal rögvést megindul és személyesen vezeti hadait Itáliába („et quod validum ipse Turcus struit exercitum pro vere et estate instantibus [...] in persona autem propria profecturus est si fedus cum Sophi percutiet [...] dirigens acies suas in Italiam”). Miért is kérne a török békét, ha Európában „senki sem fog fegyvert” („nemo enim arma corripit”)?

A levél háttérének megvilágításához szükséges néhány szóban rávilágítani a lengyel-moldvai-török viszonyra. IV. István vagy tef niț (1517–1527) moldvai vajda kiskorúsága alatt, egészen 1523 elejéig a gyámjai irányították a moldvai politikát. A gyámok az el z fejedelem, Bogdán (1504–1517) hektikus uralkodásával szemben, – aki felváltva szövetkezett a törökkel, a tatárokkal, lengyelekkel és magyarokkal, – most lengyelbarát és törökellenes vonalat próbáltak meg érvényesíteni.⁶⁹⁷ IV. István azonban nagykorúsította magát, véres kézzel verte le az ellene forduló bojárokat, a török meg kapott az alkalmon és egyre nagyobb befolyásra tett szert Moldvában. Lajos egy 1523. júniusi levelében már utal arra, hogy a török a havasalföldi vajdát menekülésre készítette, ugyanekkor uralma alá vonta a „másik” Valachiát, tehát Moldvát is, melynek erejét és a tatárokat a saját seregeivel egyesítve fenyegeti Magyarországot.⁶⁹⁸ Éppen ezért „tartóztatták fel” a lengyel követet is. A vajda készségesen mindenr l beszámolt a Portának.⁶⁹⁹ Andrea dal Burgo 1523 tavaszán arról jelentett, hogy a török a moldvai vajdától csapatai átengedését kérte.⁷⁰⁰ Rengeteg bojár menekült a Jagellók országaiba. Ezen kívül is folytatódott a rendszeresnek mondható török támadások Havasalföld, illetve Moldva ellen is. Lengyelországot közele l érintette, hogy nem messze a határaitól oszmán csapatok portyáznak, így mindenáron a béke irányába próbált lépni. A töröknek pedig kapóra jött, hogy a Jagellók hatalmas államkonglomerátumát megoszthatja, és leválaszthatja Zsigmondot Magyarországról. Ebben vette igénybe a krími tatár kánt is, aki 1516-tól a török támadásokkal összhangban ütött be Lengyelország területére, majd még veszélyesebb fenyegetést jelentett, hogy szövetkezett a Jagellók két másik ellenfelével, Moszkvával és a Német Lovagrenddel (1519). Egy id re javult ugyan a helyzet, 1522-ben Lengyelországnak sikerült fegyverszünetet kötnie a tatárokkal, de Mehmed Giráj kán 1523-as halálával ez is szertefoszlott.⁷⁰¹ Zsigmondnak a magyar unokaöccse számára nyújtandó segítségnél sokkal fontosabb volt, hogyan óvja meg keleti, dél-keleti határait a török-tatár veszélyt l. 1522-ben még egy törökellenes szövetséget próbált meg összekovácsolni V. Károlyval.⁷⁰² Megpróbált kiegyezni IV. István vajdával, de ez is kudarcba fulladt a levél írójának – alább látjuk, Zsigmond követének – a feltartóztatásával. A lengyel és a magyar politika esélye lehetett volna, ha a moldvai vajdát benntartják a törökellenes ligában. A fejedelem azonban a szultán pártjára húzott. A levélíró is kiemeli, milyen „gyalázatosan” bántak a perzsa sah követeivel, aki az egyetlen szövetséges lehetett volna Szülejmán és a krími tatárok hátában, ha Lengyelországtól Moldván át minden keresztény hatalom szövetkezik vele. István vajda azonban nem hogy békét nem szerzett, hanem hadat üzent a sahnak, amivel elúszott a perzsa-kapcsolat lehet sége.⁷⁰³ A lengyel királynak csak úgy lett volna érdeke egy törökellenes háború, ha a

⁶⁹⁶ „[...] de his et aliis multis plura recitatus quae postea per nostros mercatores ita in veritate facta sunt comprobata atque confirmata”. Simonyi, Okmánytár, II. 41.

⁶⁹⁷ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 255., 296; Kosáry, Magyar külpolitika, 31.

⁶⁹⁸ „Adiungere enim hostes sibi poterunt Valachiae utriusque populos”: II. Lajos Brodarics Istvánhoz: 1523. jún. 1.: DF 276 078., Egy része kiadva: Veress, Acta, n. 92.; Brodarics, Epistolae, n. 18. pp. 69–71. Lásd: Kasza, Egy magyar diplomata, 593.

⁶⁹⁹ „totam intelligentiam habens cum Turca”. BL Cotton MS Vespasian F. I. fos. 15–16.

⁷⁰⁰ Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 142.

⁷⁰¹ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 253.

⁷⁰² Lanz, Correspondenz, I. n. 39.

⁷⁰³ „Oratores autem principis persarum Sophi ignominiose sunt excepti et tractati non enim pacem afferebant sed bellum denunciabant.” BL Cotton MS Vespasian F. I. fos. 15–16.

magyar királyt rá tudja venni, tegye le a trónról moldvai h bérését. Alább látni fogjuk, Magyarországra, a bécsújhelyi és pozsonyi tárgyalásokra küldött követének is ilyen értelm utasításokat adott. Mindemellett inkább a törökkel való kényelmes béke mellett tette le a voksát, amely féken tarthatja tatár szomszédait. A lengyel diplomácia tisztában volt vele, Lajos mely fejedelmekt l kért segítséget, s a VIII. Henrikhez írt 1525. februári levelét is ismerték.⁷⁰⁴

A lengyel történetírás – jelen tudomásunk szerint – nem ismeri a londoni levelet, nem is került be az iratkiadásokba, nem közli az *Acta Tomiciana* sem. Nem közli – pedig moldvai vonatkozásai okán ott lenne a helye – a román forráskiadás, nincs benne például Hurmuzaki *Documente*-jében. Mégis, meg lehet azzal próbálkozni, hogy közvetett források alapján azonosítsuk a levél szerz jét. Több *Acta Tomiciana*-beli dokumentum tud egy 1523-as moldvai követségr l, mely során a Jagelló-követet visszatartották, fogságba vetették:

Wawrzyniec Mi dzyleski, Kamenyec-Podolszk püspöke (1518-1529).⁷⁰⁵ Minden bizonnyal lehet a levél írója. 1523-ból tudjuk, Öreg Zsigmond király Mi dzyleskit, illetve utóbb Jerzy Krupski lembergi várnagyot bízta meg azzal, hogy eljárjon Moldvában a Jagellókhöz menekült bojárok védelmében.⁷⁰⁶ Okleveles adatok igazolják, a püspököt valóban visszatartotta Modvában az „rült ifjú” vajda, tef niť .⁷⁰⁷ Mi dzyleski ismerhette is a levél címzettjét, San Sisto kardinálisát, hiszen nemcsak Lengyelországban, a Szentszéknél is tapasztalt diplomatának számított. X. Leó pápa már 1518-ban apostoli protonótáriussá emelte, majd Miksához küldte nunciusként. „Török ügyekben” igazi „szakért ” volt, mivel már 1514-ben írt egy törökellenes összefogást sürget memorandumot a pápának.⁷⁰⁸ Cajetanusszal a Kúriában is találkozhattak, akár több alkalommal is.

A magyar történetírásban Zombori István foglalkozott is a lengyel püspök moldvai küldetésével, felhasználván Zsigmond király levelezését, amelyben panaszt emel követe visszatartása és a vajda „rült viselkedése” miatt. A király Lajoshoz írott levelét ismeri, melyben beszámol a püspök feltartóztatásáról.⁷⁰⁹ A Vio kardinálisnak küldött levelet, sem annak ismeretlen eredetijét, sem annak londoni másolatát azonban nem ismeri. Simonyi közlését sem, nyilván, mert Simonyi még nem kötötte a levélíróat Mi dzyleskihez, de nem köti Miskolczy megjegyzéséhez sem, pedig már egy lengyel levélíróat lát mögötte. Zombori feltételez azonban egy másik levelet is, mely feltehető en hasonló tartalmú lehetett, amelyet Mi dzyleski Zsigmond királynak küldött moldvai fogságáról beszámolva, s amelyet Szydłowiecki lengyel követ Bécsújhelyt vagy Pozsonyban megkaphatott.⁷¹⁰ Ez feltehető en november 1-e el tt történt, mivel akkor jelentette a birodalmi követ V. Károlynak, hogy Szydłowiecki hírül adta Lajosnak, azt a Zsigmond királytól kapott hírt, hogy a török a tatárokkal együtt Magyarország ellen készül.⁷¹¹ Maga a Mi dzyleski-levél azonban nincs a birtokunkban, csak közvetett módon igazolható létezése, mert Szydłowiecki beszámol arról, hogy a kamenyeci püspököt István vajda „tisztetetlenül hallgatta” és vele „méltatlanul bánt”.⁷¹² Ennél többet azonban nem mond. Lehetséges, hogy a hozzá érkezett jelentés ennél sz kszavúbb volt. Mivel Vio kardinális októbert l decemberig a tárgyalások helyszínén

⁷⁰⁴ Jasnowski, England and Poland, 7.

⁷⁰⁵ Laurentius/Wawrzyniec Miedzieleski/Miedzilewski/Miedzirzeski/Miedzileczki/Niedzielski (1480-1529).

⁷⁰⁶ Documente II/3. n. 299.; Krupski: AT VI. n. 242.

⁷⁰⁷ „[...] per Stephanum Vojevodam insanum juvenem detentus in Valachia”: AT VI. n. 275.; Documente II/3. n. 304.

⁷⁰⁸ *Descriptio potentiae Turciae. Ordinatio belli contra illam. 1514.*: AT III. n. 230. pp. 168–181.; Piotr Nitecki: *Biskupi Ko ciola w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa, 2000.; *Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut.*; T. 2. Pi miennictwo Staropolskie, Pa stwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1964, 522–23.

⁷⁰⁹ AT VI. n. 275. Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 294.

⁷¹⁰ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 294.

⁷¹¹ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 323.

⁷¹² Október 27.: „[...] irreverenter audivit [...] et oratores sue majestatis indignius quam debuit tractavit”: Szydłowiecki, Napló, 48., 149.

tartózkodott, s magával Szydłowieckivel is találkozott, Mi dzyleski kihasználhatta, hogy a kardinálisnak írandó levele így a lengyel követ útján is eljut majd hozzá.⁷¹³

A levél írója a levél megírása, 1524. január eleje előtt néhány héttel már kiszabadulhatott a fogságból, hiszen közli, hogy Achille Grassi, Lengyelország bíboros protektora meghalt, ami 1523. november 22-én történt, és feltehetően Moldvába nem juthatott volna olyan gyorsan el a hír. Továbbá ír pártfogójáról, Lorenzo Pucciról, Sanctorum Quatuor/Ss. Quattro Coronati bíborosáról, akit szeptember 23-án neveztek ki kardinálissá. Éppen ezért fogsága ellenére tájékozott lehetett az eseményekről, ezért ír közvetlenül Vio bíborosnak, akiről úgy tudja, Bécsűjhelyt és Pozsonyban van, és bizalmas, elsősorban a szerzett információi alapján tájékoztatja, mire készül a török. Igazából a szerző még nem bírt információval arra nézve, hogy a bécsűjhelyi és pozsonyi tárgyalások véget értek-e, és Cajetanus még ott van-e a királyi udvarral, de vélhetően az lehetett a célja, hogy azért és addig írjon a bíborosnak, amíg még a fejedelmek együtt vannak, és tájékoztassa őket a moldvai ügyekről. Szydłowiecki december 16-án indult vissza Pozsonyból, s ugyan Krakkóban lehetett már a következő év elején, de ha még találkozott is otthon Mi dzyleskivel, úgy tudhatta, hogy a legátus a királlyal van Magyarországon. (Nem tudjuk a pontos dátumát, mikor érkezett vissza Szydłowiecki, mivel az a levél, melyben Zsigmond Lajosnak ír a visszatért követ beszámolójáról, keltezetlen.⁷¹⁴) A magyar vezetés nem ismerhette a levelet, legalábbis a nem sokkal ezután íródott levelek, II. Lajos január 25-i levele Zsigmond királyhoz nem említenek semmi ilyesmit, legfeljebb arra szorítkoznak, hogy a bécsűjhelyi-pozsonyi megegyezés részleteit illetően tudósítanak.⁷¹⁵ A Pozsonyban tartózkodó Schneidpöck követ sem észleli január folyamán, hogy Lengyelországból bármilyen ilyen értelmű hír érkezne.⁷¹⁶

Az, hogy a levélíró gyakran többes számban, a két Jagelló-uralkodóhoz címezte szavait, s Magyarországot és Lengyelországot is egyként kezelte, arra utal, hogy úgy tudta, Vio a magyar udvarral van, s levelének tartalma a bíboros révén eljuthatott Lajoshoz is. Magyarország az ő révén is értesült arról, hiába húzza el a mézesmadzagot a lengyel király előtt, a szultán támadni készül. Itáliai akcióján kívül, azzal egyidőben Moldva felől tatár és havasalföldi szövetségeseivel kiegészülve Magyarországot és Lengyelországot támadja meg („turcis eo intendit animum ut non modo ex turcis suum struat exercitum sed etiam ex tartaris de taurica et transalpina quibus duabus regionibus bellicosus dedit [...] ex Moldavis conflatus exercitum ad regna nostra scilicet Hungariam et Poloniam”). Ebben a kontextusban magyar békéről, vagy annak bármilyen feltételeiről, annak újratárgyalásáról nem lehet beszélni. Annál is inkább, mert a török immár a lengyel-moldvai határon állott.

A magyar diplomácia mindenesetre éppen a Mi dzyleski-levélből is ismerhette a *lengyelekhez* érkező török békeajánlatot, és ennek ismeretében szánta el magát 1524 februárjában Lajos, hogy újabb segélykérő leveleket írjon a pápának és a fejedelmeknek. A magyar vezetés tisztában volt azzal, hogy akár két irányból is nagyarányú török támadás várható. Ebben csak megerősítették Mi dzyleski információi. Mindebbe viszont a magyaroknak adandó török ajánlat nem, csupán egy I. Zsigmondhoz érkező illik bele. Nem lehet, hogy Szülejmán visszakozott volna az ő túlságosan tragikusan nem érintő szávaszentdemeteri-nagyolaszi csata után és békét ajánlott volna. A magyaroknak adandó békeajánlattal *szemben*, egy Magyarország *elleni* újabb támadás, 1524 folyamán viszont

⁷¹³ A legátus a tárgyalásokon: Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 279., 303. November 23-án Szydłowiecki személyesen fogadta és ebédre látta vendégül. Szydłowiecki, Napló, 86., 188.

⁷¹⁴ AT VI. n. 310.

⁷¹⁵ 1524. jan. 25.: AT VII. n. 73.

⁷¹⁶ Schneidpöck jelentései. jan. 24.: DF 258 388. pp. 21–23., Grosse Korr. 25a. f. 13; Ír török ügyekről, de csak annyit, a király Budára megy, „ibi debent congregari contra Turcas”: feb. 17.: DF 258 388 pp. 25–27.; vagy a török ügyeken belül is főként a szultán és a perzsa sah viszonyáról: DF 258 388. p. 29.; továbbá még március 31-én is csak arról szól, a magyar királyi tanács 12 ezer főnyi bandérium mozgósítását rendelte el: DF 258 388 p. 33.

beleillik a forrás által vázoltakba. Igaza van a kamenyeci püspöknek, a levél megérkezésével egyidőben, február 5-én indulnak meg a törökök Klissza ellen, majd szeptemberre beveszik Szörényt.⁷¹⁷ Ez olyannyira „rossz hír”, hogy még a császár római követe, Sessa hercege is siet tudatni urával.⁷¹⁸ A kétoldalú hadi akció, amit a levél jósol, megvalósul. 1521-ben és 1522-ben sorozatos sikereket aratnak a törökök, az 1523-as vereségük nem olyan érvágás, hogy a béke egyáltalán szóba jöhetne 1524-ben. Ezzel van összhangban II. Lajos nagyjából egyidejű, január 12-i levele Brodarics Istvánhoz, melyben a király arról szól: követek és kémek útján értesült róla, hogy a török már márciusban Magyarország elleni támadásra uszítja szövetségését, a tatárokat.⁷¹⁹

Mindenesetre a levél tanúsága szerint az, hogy a lengyel király a török ajánlat *ellenére*, valamint a nyugati pénzsegély elmaradása ellenére *sem* kíván békét kötni, furcsának hat. Zsigmond egész uralkodását ugyanis az a törekvés jellemezte, hogy a tatár, orosz, német lovagrendi hatalmi rivalizálásban a török oldaláról biztosítsa magát. A levélbeli keresztes vállalat és a török békeajánlat visszautasítása – azaz, hogy Zsigmond „nem akar a keresztény egyháztól megválni” – nem biztos azonban, hogy teljesen komolyan vehet, inkább a címzettnek, a segélypénzeket szigorúan kezelő pápai legátusnak, és rajta keresztül az egész Kúriának is szól. A lengyel király finoman érzékelteti, nem osztja Lajos lelkesedését, hogy teljes seregével indítson hadat a török visszaszorítására. De emellett nem szakad el az „ecclesia testétől”, és „szem előtt tartja” Lajos tervezett hadjáratát.⁷²⁰

Lengyelország rendkívüli óvatossággal kezelte a törökkel való kapcsolatát. Zsigmond tartózkodott a nagyobb léptékű oszmánellenes támadásoktól, mindemellett frazeológiájában tovább folytatta a keresztes propagandát, bár mindig is érződött a lengyel diplomácia hangvételnél, hogy fenntartással, távolságtartással figyeli a nagyszabású keresztes tervezeteket. A király úgy ítélte meg, az ország érdekét a törökkel való tartós békekötés szolgálja.⁷²¹ Az 1522-es Reichstagon még jelen voltak lengyel követek, de a következő birodalmi gyűlésen már nem, s egyre inkább a kiegyezésre törekedtek a szultánnal. 1523-tól konkrét lépéseket tettek egy hosszú távú fegyverszünetet alá hozása érdekében. A pápa meg is róttá Zsigmond királyt. A lengyel magatartás okolható részben azért is, hogy 1523 májusában Tommaso de Vio kardinális zárolta a keresztes vállalat céljára a magyarok részére küldött pénzt.

Abban, hogy Lengyelország egyre inkább a törökkel való megegyezés felé nyitott, nagy része volt a moldvai ügynek is. Magyarországnak a török békéhez való viszonyát bizonyos tekintetben Lengyelország is képes volt befolyásolni. Szydłowiecki 1523 szeptemberében többször igen határozottan képviselte Zsigmond álláspontját, mely szerint Lajosnak meg kellene egyeznie Szülejmánnal. Bécsúj helyi, október 17-i és 18-i beszédében e mellett érvelt – még ha nem is mondta ki nyíltan. Érzékeltette, a lengyel király csak akkor tud segítséget nyújtani Lajosnak, „miután országairól gondoskodott, [...] s ha ezt szabadon megteheti”. Ha mégis úgy dönt, hadat indít, „jól fontolja meg, mennyire bízhat idegen fejedelmek segítségével”.⁷²² Mind Zsigmond király, mind Szydłowiecki kancellár többször is a magyar király tudtára adta, „a törökök császára arra rendelte a tatár kánt, s azért segíti emberekkel és pénzzel”, hogy Magyarországot támadja meg, t magát pedig Podóliában abban

⁷¹⁷ Magyarország hadtörténete, I. 155.; Millenniumi hadtörténet, 91.; Óváry, I. nos. 1189., 1194. Szörényt ráadásul két földrengés is sújtotta. Fenyvesi László: A temesközi-szörénységi végvárvidék, 256. Nem sokkal később Mihálydot is. Memoria rerum, 23.

⁷¹⁸ CSP Spain, II. n. 693.

⁷¹⁹ DF 276 058.

⁷²⁰ „[...] nollet se disjungere a corpore ecclesiae [...] princeps presertim intuitus serenissimi Regis Hungariae nepotis sui propter quod totam militiam regni sui movere decrevit ad resistendum vere instanti potentiae turcarum”: BL Cotton MS Vespasian F. I. fos. 15–16.

⁷²¹ Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 241., 245.

⁷²² Szydłowiecki, Napló, 24.

akadályozza, hogy segítséget nyújtson.⁷²³ Figyelmeztette Lajost, hogy a „törökök császára a következő év nyarán összes csapatával és erejével meg akarja támadni Magyarországot”. Mi több, a titkos követutasításban az áll, be akar nyomulni Magyarországra, hogy kívánsága szerint birtokba vehesse”.⁷²⁴ A szultán „minden módon zaklatja Lengyelországot, hogy így terelje el figyelmét, hogy ne tudjon segítséget nyújtani unokaöccsének”.⁷²⁵ Ebben a helyzetben nagyon jól működött a török leválasztó taktikája, és végül 1525-ben egy hároméves békét is kötött Lengyelországgal.⁷²⁶ Ebben a helyzetben, szövetségesei és ütköz zónái leválasztása után Szülejmán nem a Magyarországgal való békét tervezgette 1523-1524 folyamán, tehát egy békeajánlat a lengyel-moldvai-tatár politika szempontjából sem illik a képbe.

Moldvát illet en Magyarország is tökéletesen „képben volt”. A pozsonyi konferenciát megelőzően Zsigmond már 1523 augusztus-szeptemberében közvetlenül Lajosnak több levélben is panaszkodott a moldvai helyzetre. Többször jelentette, a vajda a lengyel király elleni háborúval fenyegeti, és szövetséget köt a törökkel, illetve a tatárokkal. Titokban tatárokkal pusztított lengyel területeket.⁷²⁷ Moldva törökhöz pártolása pedig fontos véd bátyjától fosztaná meg Lengyelországot és Magyarországot. Lajos is felháborodott hangú levélben emelte fel szavát a püspök letartóztatása ellen, már a bécsújhelyi találkozó idején, október 20. után. Követet is küldött a moldvai fejedelemhez, hogy a kamenyeci püspököt azonnal engedjék szabadon. A lengyel király illetve követe, Szydłowiecki javaslatával – azaz, hogy küldjék ki az erdélyi vajdát, majd tegyék le István vajdát és váltsák fel egy megbízható személlyel – már óvatosabban bánt. Lajos Moldvát illet en sem akart újabb fegyveres konfliktusba keveredni és újabb fronton konfrontálódni a Portával. Ezért úgy vélte, jobb lesz, ha hagyják az ügyet magától elrendeződni. Nem kívánta fellépésével a „nagyobb rosszat”, azaz azt el idézni, hogy Moldva fejedelme a törökhöz meneküljön híveivel.⁷²⁸ Itt feltehetőleg már a török volt nyerő pozícióban, és bármilyen magyar akció csak rontott volna a helyzeten. Szydłowiecki maga is érzi, hogy „ez ügyben elég rosszak a pozíciói” és megjegyzi, nem sok remény van a gyors cselekedetre, mert „a királyi felség mindenkinek a tanácsát elfogadta, hogy semmit sem kísérelt meg komolyabban és semmit sem tesz a moldvai vajda ellen.”⁷²⁹ Végül annyit sikerült elérnie, hogy a menekült bojároknak az egri püspök kifejezte Lajos király nemtetszését a vajda kegyetlensége miatt. Arra bízta a menekülteket, hogy térjenek vissza. Lajos tehát nem mozdult ki pozíciójából, nem vállalt újabb konfliktust. A töröknek ez is megfelelt, éppen azt akarta, hogy Lajos fellépése Zsigmond királynál ne találjon elismerésre, így tovább mélyítse a szakadékot a két Jagelló között. A magyar király viszont kívánta a status quo-t, a török pedig az elvesztett szávaszentdemeteri ütközet ellenére az erdélyi pozíciójából tudott diktálni, több frontról – Klissza, Bosznia, Szörény, Moldva, Krími tatár kánság – körülvéve a Jagellók országait. A törököt túlságosan nem vetette vissza a kudarc.⁷³⁰ Nem lett volna logikus, ha most békeajánlattal áll elő, hiszen kezdeményezhetett, az 1523-ra tervezett keresztes hadjáratra összegyűjtött pénzt lefoglalta a legátus, a had nem állt fel, és t, a pápa halála után új egyházfő fejére került a tiara, akitől új megoldást is és új lépéseket vártak.

⁷²³ Szydłowiecki, Napló, 23.

⁷²⁴ „[...] imperator Turcorum cum omnibus copiss et viribus suis anno et estate proximo vult regnum Vngariae agredi et ingredi, ut voto suo potiri possit et ne opem ferre possemus eius maiestati et eius regnis”:
Szydłowiecki, Napló, 15.; 114.

⁷²⁵ Szydłowiecki, Napló, 21.

⁷²⁶ B. Szabó, A mohácsi csata, 52.

⁷²⁷ AT VI. nos. 275., 286. Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 293.

⁷²⁸ AT VI. n. 309.; Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 294.

⁷²⁹ „[...] maiestas regia secuta est omniumvota, ut nichil penitus attemptetur nichilque agatur contra waywodam Moldavie”. Szydłowiecki, Napló, 70., 172.

⁷³⁰ Szakály, A mohácsi csata, 21.

Érdekes módon tudomásunk lehet arról, miként érkezett Mi dzyleski levelének a másolata Angliába. Egy ismeretlen, de a *State Papers* katalógusa szerint itáliai kéznek titulált szerző tudósítja Wolsey kancellárt, hogy levelet kapott Lengyelországból, ami lényegében ugyanazt ismétli meg, mint a kamenyeci püspök levele: a török hatalmas támadást készül Magyarország ellen indítani. Datálatlan, de éppen akkorra keltezhet, amikor megérkezhetett Viohoz Mi dzyleski januári levele, s, vagy titkársága továbbította is azon nyomban Itáliába. S ezt a levelet, vagy másolatát Wolsey itáliai hírszerzése is megszerezte, s nyomban küldte is a bíborshoz, gyorsfutárral – post scriptumként egy külön levél után lett csatolva, hogy mielőbb Angliába érkezzen –, s így talán ugyanakkor ért a londoni kancelláriába, mint az angol hírszerzés által lemásolt, II. Lajosnak a császárhoz és a pápához írott február eleji levelei. Ezek is éppen erről szólnak, a török várható támadásáról s talán ezért rendeztették egybe, majd köttették egybe a három levelet Wolsey bíboros kancelláriai nótáriusai, vagy talán éppen a bíboros maga rendelte így.⁷³¹

Hasonló tartalmú, a háborús készülődésről és Magyarország fenyegetettségéről hírt adó levelek érkeznek a török veszélyről Angliába: 1524 áprilisában Giovanni Matteo Giberti jelentette a Kúriából az angliai nunciának (Melchior Langus/Marchionne Lango), hogy a török hadjáratra készül Magyarország ellen és a keresztény fejedelmek nem lesznek képesek ellenállni.⁷³² Május 9-én Clerk és Hannibal angol követek jelentették Wolsey bíborosnak, hogy mivel véget ért az egyiptomi lázadás, küszöbön áll, „elkerülhetetlen” a török Magyarország elleni támadása, hiszen a felállított sereget nem Egyiptomban fogják bevetni.⁷³³ A szentszéki angol követek több alkalommal is Magyarországról Rómába érkeztek – segélykérő levelek másolatait csatolják jelentéseikhez.⁷³⁴ A diplomáciai közéletben szó sincs arról, hogy bármelyik fél is nyitna egy megegyezés felé. Mi több, 1524 kora nyarán olyannyira sürgette a helyzet – komolyan tartanak egy Itália elleni inváziótól is –, hogy a pápa arra készül, hogy újabb legátust küld a keresztény fejedelmekhez – Angliába is – a kereszties hadjárat és újabb segélyek elteremtése ügyében.⁷³⁵ Wolsey kardinális a nyugati fejedelmek fejére olvassa, hogy ők, az „örfötelmes háborúskodásaikkal kárt okoztak a kereszténységnek, s emiatt az nem tud „ellenállni a töröknek”. A törökök „ezalatt elfoglalták a kereszténység két véd pajzsát”, (*propugnacles*) Rodoszt és Belgrádot, valamint most „újra küszöbön áll a veszély, mert három hatalmas sereggel újra a kereszténység ellen törnek, vagy Magyarországra, vagy Itáliába és Szicíliába.”⁷³⁶ [Kép

⁷³¹ „Turcharum [...] imperatoris innumerabilem conflare exercitus, quo putatur metuiturque invasurus esse regnum hungarie”: [1524. feb. 28u.] PRO SP 1/32 f. 236.; Letters and Papers Henry VIII, IV. n. 129. A levél küldje lehetséges, hogy Wolsey római ügynöke, Thomas Hannibal, aki legutóbb 1524. feb. 24-én küldött levelet. BL Cotton MS Vitellius B. VI f. 8.; State Papers, VI. 254.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 116.

⁷³² Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 296.; Lettere di principi, I. fos. 123–126.

⁷³³ „[...] citie of Cayr was rebellyd from the Turke: whereby it was supposid that the Turke shold be so occupied for the recovery therof that he shold nott have for this yere to attend therupon: and to attempt also any notable entrepryse agaynst the realme of hungary [...] he had preparyd a great and a puyasant armye to have ben sent to the citie of Cayr whych he now [...] may employe any where else at his pleasure.”: BL Cotton MS Vitellius B. VI fos. 42–44.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 320.

⁷³⁴ Clerk Wolsey-hoz: 1524. jún. 25.: BL Cotton MS Vitellius B. VI. f. 98.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 446. Clerk megköszönte a pápának, hogy Wolsey-hoz fordul, és hogy újabb követet küld Angliába a török ügyekben. A pápa azt mondta, Wolsey-nak igen nagy a tekintélye, és nincs nála külön ember a feladatra. a legátusi pozícióra pedig nincs Campeggionál alkalmasabb.

⁷³⁵ 1524. júl. 21.: Richard Pace követ Wolsey-hoz: BL Cotton MS Vitellius B. VI. f. 147.; Letters and Papers Henry VIII, IV. n. 519.

⁷³⁶ 1524. máj.: Wolsey követeinek: „[...] dammage of Christendome, beying over al replenished with intestine warres onely by occasion of the French Kinges pretensis in Italy. In which tyme, the Christen Princes occupied one of theym against the other, no resistance was or coude be made unto the Turkes entrepryses, who sens thies last warris hath wonne and attayned the Roodes and the towne of Belgrado, which were the ii propugnacles of Christendome. And in what imminent dangier the state therof now is, the Turke beying

VIII/12.] (Ez az els megfogalmazása, angol anyanyelvi formában a kereszténység véd bátyjának, ami azt jelzi, a *propugnaculum* a köznyelvi angolban is elterjedt (*propugnacle*.) A kardinális azt javasolja, a fejedelmek ezért inkább fordítsák erejüket a kereszténység elleni harcra.⁷³⁷

A San Sisto-levél hitelességét is meg kell vizsgálnunk, ugyanis még egy eshet ség van: a londoni levél nem valós. Már az is érdekes, hogy kerül II. Lajos leveleivel egybe, hogyan csatolják azokat egymáshoz. Nem volt módom ugyan Lengyelországban kutatásokat folytatnom, s nem gy z dhettem meg a kamenyeci püspök levelének hitelességér l, s maga a rendelkezésre álló szöveg is másolat. Ismerjük Zsigmond leveleit a kamenyeci püspök fogságba vetésének tárgyában, s olyan levél is létezik, amelyet a püspök Zsigmond királynak írt sanyarú sorsáról, amit Szydłowiecki megkaphatott a bécsújhelyi-pozsonyi találkozó alkalmával, de olyat, amelyet Mi dzyleski Vio kardinálisnak írt volna, annak csak a British Library-ben van egy másolata – igaz, mélyreható vizsgálatokat eddig a vatikáni levéltárban sem folytattam e tárgyban. Maga az gyanús, hogy a leveleket együtt, egybekötve szerezte be Wolsey kardinális hírszerzése. Magának a levélnek is van néhány olyan mozzanata, amely esetleg elgondolkodtató lehet. A lengyel püspök levelének nagy része azzal van tele, hogy milyen értesüléseket szerzett a moldvai fogságban, s mikor és hogyan készül Itália ellen illetve másik hadm veletével Magyarország és Lengyelország ellen Szülejmán. S miért éppen Vio bíborosnak íródott a levél, aki a pénzes ládikán ül, mi több, dél-itáliai, azaz abból az országrészr l származik, amelyet török támadás érhet?

Ha hamis levéllel van dolgunk, és a magyar kancellária gyártotta, nem az els eset. Jól tudjuk, éppen e tárgyban alkotott a magyar diplomácia hamis leveleket, hogy „meggyorsítsa” a külföldi segélyek kifizetését. 1523-ban, mivel a Reichstag csupán gyorssegélyt, nem pedig a magyar kormányzat által remélt nagyobb segélyt szavazta meg, s t, egyre halasztgatta a következ ülésszakát, a birodalmi magyar követek – 1523 júniusában Dóczy Ferenc érkezett Nürnbergbe – elterjesztették, hogy már most hajlandóak lennének a törökre támadni, s csakis a birodalom segélypénzeinek akadozása miatt nem képesek megindulni seregeikkel.⁷³⁸ Ezzel áll összhangban az év novemberében Hugh Parker, Lord Morley angol követ jelentése, aki arról adott hírt, hogy „egy magyar nagyúr egy hatalmas sereggel készen áll, hogy a törökre támadjon”, mert ha nem áll ellen, a török aláveti Magyarországot. (Éppen ezen hírek miatt várják Nürnbergben, is és a birodalmi rendek is Ferdinánd f herceg érkezését.)⁷³⁹ [Kép VIII/13.] Mindez kevésbé hihet , hiszen ugyan a szávaszentdemeteri gy zelem után Tomori hozzákezdett a végvári rendszer helyreállításához, de nem várhatta el, hogy a nyár után újra felálljanak a f úri bandériumok, még az a néhány sem, amely az ütközetben mellette állott. Mi több, éppen a török nyomult el re.

Nagy magyar er k felállításáról és támadásról szó sem esett. Ezzel szemben, mint láttuk, a nürnbergi birodalmi gy lésben a magyar követek egy nyárra tervezett hadjáratról vizionálnak. Katona István közöl olyan leveleket, amelyeket a magyarok a török szultán nevében írtak, s amelyekben a németek megtámadása is tervbe van véve.⁷⁴⁰ Az éppen ekkor,

determined with iii puysant armyes to invade the same, either on the partie of Hungarye or of Sicile and Italy”: PRO SP 1/30 f. 264.; BL Cotton MS Vitellius B. VI f. 32.; State Papers, VI. 278.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 185.

⁷³⁷ „[...] convertyng and employng their puysances against the Turkes, enemyes unto Christes”. uo.

⁷³⁸ Jún. 12.: Dóczy kiküldése: országnagyok: DL 24 876, Szabó, Küzdelmeink, 179. Iványi, Adalékok, III. 356–60.; Török, A mohácsi vész diplomáciai el zményei, 170.; Kosáry, Magyar külpolitika, 134.

⁷³⁹ „[...] we [have waited] the space of one month and thre days th[e coming] to Nuremberg of Domfurnando. [...] within six days of the date of th[is letter] he will be here, and will be met by most of the gre[at] princes of Almayn [...] to[wards] the bygynning of the yere a gr[eat] lord of the countrie with a puyssante armie is to [be sent] upon the great Turke whych is not a lytyll [...] not out great resistance that he shulde put [the king of] hungery under his subiection”: Hugh Parker, Lord Morley Wolsey-nak: Nürnberg, 1523. nov 19.: BL Cotton MS Vitellius B. XX. f. 265.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. n. 3546.

⁷⁴⁰ Fiktív levelek: Kosáry, Magyar külpolitika, 200. 274. j.; Kubinyi, A mohácsi csata és el zményei, 179.

1524. február 20-án Belgrádból keltezett fiktív levél értelmében Szülejmán azzal fenyegette II. Lajost, hogy legyzi a magyar sereget, beveszi Budát, s nem csak Magyarországot, hanem az egész világot le fogja igázni. Erre a magyar király március 6-i – ugyancsak fiktív – levele szerint azt válaszolta, az egész világot nem fogja megkaparintani.⁷⁴¹ Lajos fiktív levelében van is szó török követekről („litteras tuas ab oratoribus tuis accepimus”), akik Szülejmán levelét hozták, 1524. február végén, és békét terjesztettek el („[...] pacis, de qua petenda tui oratores apud nos agebant”). Ez így összhangban lehet azzal, hogy a fiktív hírt „elhitte” a velencei diplomácia és rögtön jelentve is híre ment a törökkel való tárgyalásoknak. Lehet, Guidoto titkár kezébe kerültek – nyilván célzatosan – ezek a levelek, aki azonnal arra következtetett, itt vannak a török követek és tárgyalnak. Lajos levele és Guidoto első jelentésének a keltezése ugyanaz, március 6. Ezek fényében nem elképzelhetetlen, hogy több ilyen „gyártott” levél volt forgalomban, s nem véletlen, hogy egy, vagy több, a pápai legátust célozta meg. Ha hamis a levél, érthető is, mit akarnak az értelmi szerzők elérni. Lengyelországgal békét köt a szultán, így teljes erejével Itália meghódítására tör, sőt a tatárokkal és a havasalföldi és román szövetségeseivel Magyarország ellen fordulhat. Szerintem nem egy velencei vagy más követ híradása nyomán értesül a legátus, hanem első kézből, egy moldvai fogságból író lengyel egyházi útnak, aki ott egy renegát keresztény török útnak hiteles információkat közöl. S ne legyen kétsége a legátusnak, hogy a levél írója valódi – maga a püspök –, még a valódi kamenyeci püspökkel kapcsolatban álló Rotterdami Erasmust is beveszik a levélbe: figyelmébe ajánlja a humanistát. Hangsúlyozom, ez lengyelországi levéltári kutatások híján csak hipotézis, de Katona alapján bele is illhet a korabeli magyar diplomácia eszköztárába.

Igaz ebben sincs szó az átengedési klauzuláról, vagy adófizetésről, de legalább a hamis levélben a török kezdeményez tárgyalásokat. Ha a lengyel levél is fiktív, érthető, mi a célja: az Itália elleni veszély és a lengyelek békekötése esetén Lengyelország kiesésével veszélybe kerül a kereszties vállalkozás, kútba esik a pápa kereszties terve, így a legátusnak mielőbb meg kell nyitnia a pénzes ládikáját és átadni a magyaroknak az 50 ezer forintnyi segélyt.

E tekintetben már érthető, miért írt egy sor segélykérő levelet éppen ez időben, 1524 februárjában a király a pápának, a császárnak és az angol királynak is, megindító képekkel festve le, mekkora veszély fenyegeti a keresztény világot.

A fent említett, Brodarics István által írott levelekben foglaltak összhangban állnak a kamenyeci püspök levelével. Talán ugyanakkor íráthatta a magyar kancellária „a lengyel püspök levelét”, hogy nagyobb nyomatékot adjon a király szavainak? Hiszen Brodaricsnak is küldenek levélmásolatokat! Lehetséges, hogy Brodarics kap Rómában egy Vionak írott hamis levelet, és így kerül az Rómából az angol hírszerzés kezébe – nyilván nem véletlenül. S mire a király az angol királynak írt segélykérő levelet, már más forrásból is értesül Magyarország helyzetéről, a török-tatár támadásról Lengyelország és Magyarország ellen. A vizsgált forrás nem csupán a király szokásos segélykérése, hanem első kézből származik, moldvai fogságban volt a szerzője, így még nagyobb súllyal esik latba, mint a magyar kormányzat szokásos exhortatio-i és segélykérései. Azt sugallja, most valóban rossz a helyzet, most valóban jönnek a tatárok és törökök.

Láttuk, a kardinális kérdés itt, s talán az egész „török ajánlat” lebegtetésének mozgatórugója nem más, mint a pápai legátusnál lévő pénzes ládika. E körül forog minden. Már 1523-ban a pozsonyi konferenciára, Várdai Pál által készített költségvetés a külföld

⁷⁴¹ „Solimanus iam Belgradum usque profectus, insolentissimus has litteras ad Ludovicum regem dedit: Caesar Turcarum [...] si desideras nobiscum bellum committere, nisi ut scias, quasi medietatem orbis subiugavimus potestati nostrae, sub nostro dominio: et quia sic decrevi et volo, a fine usque ad finem mundi terminos facere meo dominio [...] sed iam simpliciter loquendo, percusso et deletu tuo exercitu, Budam sine omni timore cum magna potentia obtinere”. Lajos azt válaszolja, ellen fog állni minden más nép is: „Itali restant, Hispani, Germani, Galli, Britanni, maluisses certe non finibus mundi, sed terminis tuis contentus esse”: Katona, *Historia critica*, XIX. 417–420.

számára szándékosan negatívabb képet mutatott a magyar er forrásokról.⁷⁴² 1524. március 13-án Károly nürnbergi megbízottja, Jehan Hannaert is azt bizonygatta a császárnak, amit nála, a Reichstagon hangoztatott a magyar propaganda, hogy „Magyarország gyenge, nincs pénze, nincs embere”.⁷⁴³ II. Lajos Brodaricsnak írt levele is arról árulkodik, nagyon nagy szükség lenne az 50 ezer aranyra, hiszen azon most 10 ezer gyalogos zsoldost fogadhatnának fel a legínségesebb helyzetben lévő helyrsek védelmére, ami jelen helyzetben nagyobb segítség lenne, mint késbb egy nagyobb összeg, amiből akár 20 ezret lehetne felfogadni.⁷⁴⁴ A király felszólította Brodaricsot, járjon közben, hogy semmi másra ne költse ezt a pénzt, csak a török elleni védelemre.⁷⁴⁵ Egy másik levelében, melyet Brodaricshoz írt március 8-án, a király még kétségbeesettebben próbálta felnyitni a ládikát. (Feltehetően nem tud még arról a római határozatról, amit VII. Kelemen hozott február 28-án, hogy 50 ezer aranyat helyeznek kilátásba az Adorján által küldött s jelenleg zárolt összeg felül, amit a tizedekből és a füstpénzből szednek be.⁷⁴⁶) Nem győzi bizonygatni, mindenáron szükség van a pénzre. Pontos adatokkal is szolgál, miért is van elegendő szükség arra az 50 ezer dukátra: 32 ezer aranyat emészt fel egy évben a horvátországi és a magyar végek várainak, például Jajcának, Temesvárnak, Titelnek, Péterváradnak, Szörénynek a védelme.⁷⁴⁷

Ferdinándhoz is érkezettek további vészjósló hírek. Schneidpöck minden cáfolata és a békekötésről való hírek üres mesékként való tálalása ellenére Ferdinánd nem nyugodott meg, hiszen még júniusban is igen veszélyesnek tartja Magyarország helyzetét: Károlynak írott levelében arra kérte, és más keresztény fejedelmek tegyenek erőfeszítéseket a török ellen, mert Magyarország elfog pusztulni.⁷⁴⁸ A segély kifizetése még nyáron sincs megoldva, hiszen a pápai követ, Burgio még mindig nem érkezett vissza Lengyelországból. Ezért júliusban a király újabb, nagyobb összeg segélyért folyamodik a pápához.⁷⁴⁹ Sokatmondó azonban, hogy Lajos kormányzata minden lehetséges eszközt bevet, de akkor sem hozza szóba soha egy törökkel kötendő esetleges béke kérdését.

Mindazonáltal az 1524-es ajánlat teóriájában további magyarázatok és megoldási kísérletek is felvethetők.

⁷⁴² Zombori, Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet, 324.

⁷⁴³ „[...] ledict royaulme de Hongrye est despourueu de gens et dargent et de bon chief qui sache conduire les affaires. Le roy est encoires jeusne et petitement seruy et obey”: Lanz, Correspondenz, I. n. 52.; Brüsszeli okmánytár, n. 18.

⁷⁴⁴ „[...] redditum nobis [...] de summa quinquaginta milium ducatorum, quae nondum accepimus in huius afflicti regni nostri defensionem a Sanctissimo Domino Nostro et ista Sede Apostolica decretorum, designatum quoque [...] legatum amplissimum patrem Sancti Sixti cardinalem maiore ad nos propediem venturum praesidio intelleximus. [...] Explicas autem non obscure, quantum id praesidii futurum sit, videlicet unde conduci atque aliquamdiu sit opus peditum decem milia possint, fatemur has copias viribus nostris nec levem, nec mediocrem futuram accessionem. Si tamen hoc tempore pedites istos conductos et in locis opportunis cum nostro peditatu atque equitatu dispositos haberemus, maiori essent nobis adiumento, quam si paucis post mensibus viginti milia conducerentur.” 1523. június 1.: II. Lajos Brodarics Istvánhoz: DF 276 078.; Brodericus, Epistulae, n. 18.; egy része kiadva: Veress, Acta, n. 92.

⁷⁴⁵ „[...] ne Santissimus Dominus Noster hanc taxam in alios usus, quam in huius regni et Christianorum adversus Turcarum defensionem abire patiatur”. uo.

⁷⁴⁶ Consistorialia, n. 46.

⁷⁴⁷ „Nam, ne quid amplius de illis regnorum nostrorum finibus dicamus, ad Croatiam pacatis etiam temporibus in banorum stipendium et tenenda locis necessariis praesidia triginta duo milia florenorum singulis annis facile absumuntur. Jaycza, non multo minorem exhaurit pecuniam. Arx Themesiensis et Severinum et hoc triennio Varadinum Petri ac Titulium maximo et incredibili sumptu retinetur.” 1524. márc. 8.: Pray, Epistolae, I. n. 77.; Brodericus, Epistulae, n. 30.; Documente II/3. n. 328.

⁷⁴⁸ „[...] employer votre effort et aussi les autres princes chretiens contre ces maulditz turcz. Car autrement est en dangier que ledit Roy de hungrie ne soit entierement destruit et perdu”: Stuttgart, 1524. június 10.: Firnhaber, Guidoto, n. 22.; HHStA Handschriftenabteilung Handschriften Blau 597/1. fos. 25–27.: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V., n. 20737. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.]

⁷⁴⁹ „[...] de augenda haec summa, quae hic in minibus [...] Baronis Nuntij [...] est Vestra Sanctitas diligentem curam habere velit”: 1524. júl. 14.: Artner, Magyarország, n. 132.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 832.

Ahogy 1521-ben, 1524-ben is elképzelhet, hogy egy esetleges horvát kezdeményezést érthettek félre a híradások, hiszen a horvát urak, különösen a Frangepánok évek óta nem állottak külön utakon járva békétárgyalásokat megkísérelni a törökkel. 1524-ben Ferdinánd nagy áldozatokat hoz már a horvát végek védelmére, de kérte is Lajost, hogy tegyen meg mindent a horvátok védelmére.⁷⁵⁰ Elképzelhet, hogy ebben az időben – akár már 1523 decemberében – külön utakon tovább érkeztek hozzá horvát segélykérések, amelyek nem mindenben tükrözték a valóságot, vagy éppen túloztak.⁷⁵¹ VII. Kelemen pápa egy 1524. március 16-i konzisztoriális aktája szerint a pápához a Frangepánok követet küldtek, akik kijelentették, hogy ha nem kapnak segítséget, kénytelenek lesznek a törökkel szövetkezni.⁷⁵² Elképzelhet, hogy a velencei híradásokban ezek az „optimae condiciones” váltak az egész Magyarországra vonatkoztatandó török béke feltételeivé. Frangepán Bernát 1525 elején már odáig is elmegy, hogy mivel jobbágyai elhurcolásai és a sorozatos török portyák miatt „tovább ellenállni nincs ereje, grófságával együtt” a pápa „oltalma alá menekül”.⁷⁵³

10. Az európai diplomáciai helyzet és a török 1524-ben

Az 1522. évi diadalok után a három évig alig foglalkoztatott janicsárok isztambuli megmozdulásukkal ismét hadjáratot követeltek. Egy újabb, Magyarország elleni nagy hadjárat el lehárult minden akadály, az egyiptomi felkeléseket (1522, 1524) levertek, Iszmáíl perzsa sah halálával (1524) pedig a keleti front is felszabadult.⁷⁵⁴ Nyugaton is mintha megéreztek volna, hogy újabb, veszedelmes szelek fújdognak Konstantinápoly felől. 1524 tavaszán az előző év katonai kudarcait valamint a török elretörését látva a császár is megengyhült, és hajlandónak mutatkozott egy közös, a törökellenes összefogás jegyében kötendő békét alá hozni. Láttuk, áprilisban úgy nyilatkozott, megadja a segítséget Magyarországnak.⁷⁵⁵ 1524 folyamán azonban gyökeres fordulat következett be az európai diplomáciai helyzetben, a Habsburg-Valois küzd téren. 1524 tavaszán és nyarán a császári hadak szinte kiszorították a franciákat Itáliából, és a háború színterét Franciaországba tették át. A német győzelmek talán még a sokat látott Wolsey-t is meglepték. 1524 márciusában Károly visszafoglalta Fuentesabbiát, majd áprilisban kiűzte az összes francia erőt Itáliából.⁷⁵⁶ Ahogy a császári erők szinte megállíthatatlanul haladtak előre, az angol kancellár kényes egyensúlya egyre inkább megdőlni látszott. Wolsey egyszer csak azt vette észre, hogy nem ő, hanem a katonáival messze Franciaországban menetel Károly tetszeleg Európa fejének szerepkörében. Ráadásul a császár nem teljesítette az 1522-

⁷⁵⁰ „[...] rogandam duximus vel itiam ipsa facultatibus et potentia sua ipsi vastate et exhauste Croatie opem at auxilium ferre, et tot, aut pluribus peditibus et equitibus subvenire et ad illius tuitionem et protectionem destinare”: Ferdinánd levele Lajoshoz: 1524. feb. 18.: DF 276 065., Firnhaber, Guidoto, n. 13.

⁷⁵¹ Nürnberg, 1523. dec. 6.: Ferdinánd II. Lajosnak és Máriának: küldjön Horvátországba csapatokat, mert eddig is nagy veszteségeket szenvedett a végeken, máskülönben kénytelen lesz külső segítséghez folyamodni. „Cum autem nos proximo anno, quibus potuimus, viribus pro defensandis saltem locis illis collimitaneis magnos sumptus perpessi simus adeo [...] ad requirenda externa auxilia adacti simus”: DF 276 050.; Horvát véghegyek, n. 165.; Firnhaber, Guidoto, n. 5.; Lhotsky, Das Zeitalter, 172.; Nürnberg, 1523. dec. 6.: Ferdinánd követének, Schneidpöcknek: „[...] super facienda provisione contra insultus et conatus Turcorum, qui incessant [...] continuis vexationibus Croatiam”. DF 276 051.

⁷⁵² „[...] quod de Francanibus miserunt nuntium ad sanctitatem suam, protestando se, quod nisi per istam sanctam sedem succuratur eis, sunt coacti componere res suas cum Tyranno Turcarum, a quo eis offeruntur optimae condiciones”: Consistorialia, n. 48.

⁷⁵³ „[...] quoniam amplius resistere non valeo, ego cum comitatu meo sub Sanctitatis Vestre vestreque Sancte Sedis Apostolice presidium confugio et sub suis custodia, protectione et defensione in omnibus et per omnia trado et relinquo”: 1525. febr. 20.: Frangepán Bernát VII. Kelemen pápához: Frangepán, II. n. 344.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 848., Bessenyei, Fejedelmi, n. VIII/1.

⁷⁵⁴ Pálffy, A 16. század története, 28.

⁷⁵⁵ CSP Spain, II. n. 631.; CSP Spain, Suppl., II. pp. 298–304.

⁷⁵⁶ Gwyn, Wolsey, 383.

es windsori szövetségben vállalt kötelezettségeit: esze ágában sem volt, hogy fizesse a franciák helyett az átvállalt évjáradékot, és nem f lött a foga ahhoz, hogy megossza erejét, és északon, Pikárdiában, a németalföldi határon újabb frontot nyisson, kiszolgálándó egy angol hadjáratot. Fél volt az is, hogy amíg Anglia abban reménykedett, hogy a nagy áruló, Bourbon átállásával Henrik bejelentheti igényét a *Rex Francorum* címére, a herceg maga roppant népszerű lett a nép körében, s a császár komolyan dédelgetni kezdte, hogy számol vele, és a francia trónra ülteti. Bourbon maga is ábrándozott a francia trónról, s nem igazán zavarta, hogy ezzel megsérti az angolokkal kötött egyezményt.⁷⁵⁷ Ezzel a császár kifogta volna a szelet a Tudorok hálójából. Wolsey nem azért pénzelte évekig a Habsburgok hadakozását, hogy egy francia báró ölébe hulljon a Capetek monarchiája, aki akár úgy is dönthet, Calais-t fogja ostrom alá. Wolsey azt szerette volna, ha Bourbon seregei megtörik Ferencet, de Lyonból Párizs helyett a herceg dél, délnyugat felé tört, s saját birtokai köré kezdett kiépíteni egy saját maga által igazgatandó tartományt⁷⁵⁸. Ezért fordult augusztus végére Marseille felé. 1524 januárja óta szinte csak panaszokkal árasztotta el a császárt Wolsey és VIII. Henrik.⁷⁵⁹

Mivel e helyzetben a felek úgy érezhették, a béke kulcsa egyedül a soha nem látott katonai sikereket elér V. Károly lehet, VII. Kelemen pápa a császárnak látott minden reményt, és adhortatióit hozzá intézte. A pápa külön békekötvetet, Nikolaus Scönerget/Schomberget, Capua bíborosát küldte a császárhoz. Schönberg feladata az is volt, hogy azután Franciaországba és Angliába is menjen el a békér l tárgyalni. A pápa nagy hangsúlyt fektetett arra is, hogy megnyerje az angol királyt a török elleni vállalkozásra.⁷⁶⁰ Amikor a pápai követ Londonba ért, Wolsey és VIII. Henrik el tt azzal érvelt, Ausztriából érkező levelek tanúsága szerint a törökök elfoglalták Magyarország nagy részét, s már-már attól tartani, Budát is ostrom alá veszik, vagy Erdélyt lerohanják.⁷⁶¹ A császár a tavasz folyamán tárgyalt Capua kardinálisával, az angol követekkel a Magyarország megsegítését célul kit z szerződés tartalmáról.⁷⁶² V. Károly azonban még mindig ahhoz ragaszkodott, hogy akkor köt békét, ha minden fél hadba lép a török ellen és segédkezik Magyarországról ki zni ket.⁷⁶³ Odáig mindenesetre eljutottak a felek, hogy 1524 áprilisában-májusában a császár, I. Ferenc és Wolsey által közösen megfogalmaztak egy békeokmány-tervezetet, amely kikötötte, hogy egyik fél sem léphet ki a szövetségb l, amíg a török háború tart, és közösen vállalják, egyenl en osztják meg a Magyarországra indítandó keresztes had költségeit.⁷⁶⁴ Egy április 5-én kötött el szerződésben – melybe Magyarországot is hallgatólagosan bevették – Anglia, Franciaország és Velence vállalta, hogy minden hónapban adnak Magyarország védelmére egy bizonyos összeget.⁷⁶⁵ Egy további, április végén, a pápa, a császár, Anglia és Franciaország között kötött egyezmény értelmében a felek közösen egyetértenek abban, hogy Magyarországot megvédik és visszaverik a törököt, s e célból közösen egy bizonyos összeget ajánlanak fel. S t,

⁷⁵⁷ Letters and Papers Henry VIII, III/2. 1 3123, 3154,

⁷⁵⁸ State Papers IV. 333.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 605

⁷⁵⁹ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 8., 61., 186., 684., 1628.

⁷⁶⁰ CSP Spain, III. n. 977.; Sanuto, XXXVIII. 232., 234.

⁷⁶¹ 1524. nov. 22.: A pápai követ mondja Londonban, jelent róla Louis de Praet Károlynak: CSP Spain, Suppl., II. 417.

⁷⁶² 1524. ápr 24.: Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 295/2.

⁷⁶³ 1524. ápr. 9. CSP Spain, Suppl., II. 334.; ápr. 20.: CSP Spain, Suppl. II. 345.; A francia és az angol királyhoz is megy Capua kardinális: Calendar Venice, III. n. 828.

⁷⁶⁴ Wolsey utasítása: BL Cotton MS Vitellius B. VI f. 66.; State Papers, VI. 295. Károly követe Angliába. Le Glay, Négociations, II. n. 155. Levele Wolseynak; Henriknek: BL Cotton MS Vespasian C. II fos. 319–320.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 349., 350., 351.; Károly levelei Wolsey-nak: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V., n. 2084., HHStA Belgien PA Fasc. 14/3. f. 93r.; n. 12272., HHStA Belgien PA Fasc. 64/2. f. 414 r–414v. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.]; Busch, Cardinal Wolsey, 95. Károly követutasítása De Praetnek: 1524. máj. 20.: Le Glay, Négociations, II. n. 157.

⁷⁶⁵ CSP Spain, II. n. 629.

megfogalmazták azt is, ennek az elteremtésére országaikban adót fognak kivetni. A pápát felkérték, hogy minden keresztény fejedelmet szólítson fel a hadbaszállásra vagy a hadisegély megajánlására.⁷⁶⁶ Ez egybehangzott Wolsey terveivel, aki minden fejedelmet beakart vonni, az f sége és irányítása alatt szervezd keresztes vállalatba, s szinte híve, a Medici-pápa szívesen segédkezett is neki ebben, átadván a kezdeményezést a béketervben.⁷⁶⁷ A császár azonban a végleges, jóváhagyásra kerül verzióból kivetette ez utóbbi, az adóra vonatkozó, az angolok és a pápa által forszírozott cikkelyt – a tervezet margóján világosan értésére adta a capuai bíborosnak.⁷⁶⁸

A török készüldését látva valóban szükség volt a béke létrehozására. Folyamatosan érkeztek a hírek a török-magyar határról, Boszniából, Klissza körülzárásáról és egyéb betörésekről.⁷⁶⁹ 1524. augusztus 14-én II. Lajos követet, Brodarics Istvánt küldte Ferdinándhoz, segítséget kért, s a f herceg azzal nyugtatta, az „élete árán is megmenti Magyarországot”. Ennél több, kézzelfogható eredmény azonban nincs.⁷⁷⁰ 1524. szén azonban a nyugatiak tavaszi lelkesedése alábbhagyni látszott – a fentiek is jelzik, mennyire hosszasan vitatkoztak az egyes cikkelyekről. A pápa követe végül is csak novemberre ért Angliába. Jóllehet a császár hajlandónak mutatkozik pénzt küldeni, a gyakorlatban ebből nem látnak semmit Magyarországon, pedig még Ferdinánd is küldött követet Wolsey-hoz az ügy érdekében, és Károlyt Angliából is arra szólították fel, adakozzon is, ha már elhatározták, közösen adnak pénzsegélyt. Anglia hajlana is a segély kifizetésére, amit Károly hálásan fogad, de ígéretnél többre nem futja t le.⁷⁷¹ A török támadásai mellett a nyugatiak késlekedése és vonakodása is magyarázhatja, hogy 1524. szén is felmerült egy esetleges békeajánlat kérdése. A velencei ügyvivő 1524. október 11-én az országgyűlés után jelentette, hogy a magyar kormányzat nem idegenkednék a törökkel való békekötéstől, de – nyilván a háborúpárti rendi ellenzék miatt – nem mer ezzel nyíltan fellépni.⁷⁷² Erről más adatunk nincs, arról lehet szó, hogy a velencei ügyvivő itt erősebbnek érezte a békepárt hangját – különösen azután, hogy szeptemberben elesett Szörény. A puhatolózásokat nem zárhatjuk ki, de a fenti hipotetikus ajánlat időrendjéhez nem illik, hiszen az, ha egyáltalán felmerülhetett, az év elejére, januárra tehető. Itt, októberben más közvetett adatunk nincs, ami segítene ennek a vizsgálatában, Óváryn kívül Sanuto sem említi.

Annyiban van ráció az újabb békeajánlat felemlítésében, hogy fokozódott a török nyomása. Az egész folyamán egyre kétségbeesettebb kérések jutnak el Nyugatra is. 1524. október 20-án II. Lajos azt írta VII. Kelemennek, jövő tavasszal a szultán megtámadja

⁷⁶⁶ PRO SP 1/31 f. 5.: CSP Spain, II. n. 644.; Calendar Venice, III. n. 971.

⁷⁶⁷ „Decimo quo conclusis induciis quilibet contrahentium infra tempus ad id statuendum comuni consensu teneat pro praesidio et defensione Regni Hungariae et ad repellendam Turcarum invasionem mittere per hominem proprium praesidium pecuniarum concorditer taxandum et quo pro ampliori subventionem fienda ad ipsius Regni tutelam et ad hostes fidei propulsandos, Sanctissimus Dominus Noster quam primum comode fieri poterit, convocare ceteros reges, principes ac potentatus christianus, ut eorum mittant oratores sufficienti mandato suffultos die et loco per Suam Sanctitatem prefigendis”: *Tratados internacionales de España*. Carlos V. Ed. P. Mariño – M. Morán – Antonio Truyol y Serra. III/2. Madrid, 1984.

⁷⁶⁸ „Non inseratur iste articulus in tractatum induciarum sed si in illa quicquam fieret fiat ad partem”: A végleges „áprilisi” cikkelyekben, a 10. artikulusban a császár nem ejt szót pénzről és adóról. CSP Spain, II. n. 644. Annyit elfogad, hogy intézkedjenek Magyarország védelmére a szükséges védelemről, de kihúzza a pénzsegély artikulusát. Újabb instrukció májusban: CSP Spain, II. n. 650.

⁷⁶⁹ 1524. júl.: pl. Frangepán, II. n. 339.; Horvát vég helyek, n. 247. 1524. Klissza: Óváry, I. nos. 1180., 1185., Nemes, Kelemen, 61.; Consistorialia, n. 52.; Sanuto, III. 311.; Horvát vég helyek, n. 183.

⁷⁷⁰ Brodarics: Óváry, I. n. 1186. Brodarics jelenti Ferdinándnak: Brodericus, Epistolae, n. 34.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 834.; Óváry, I. n. 1188. 1524. aug. 15.: Mária is és Lajos is ír Ferdinándnak. Brodericus, Epistolae, p. 99. 1. j.; Kujáni, Brodarics levelezése, 345.

⁷⁷¹ 1524. nov. 23.: Luis de Tovar követsége Angliába: Rill, Fürst und Hof, 250.; Károly hálás Angliának: „aux grandes offres qu’avez fait au roi d’Angleterre”: Korrespondenz Ferdinands I., I. 240.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 824.

⁷⁷² Óváry, I. n. 1192. Nincs közölve Firnhabernél: Firnhaber, Guidoto, n. 31.; sem Sanutónál: Sanuto, XXXVII. ad 25 oct.

Magyarországot.⁷⁷³ Decemberben a római angol követ, Bath püspöke beszámol az újabb török pusztításokról, és arról tudósít, a pápa is nyíltan kimondja, „Magyarország a következ nyáron el fog veszni”.⁷⁷⁴ Éppen ezért december végén a pápa újfent sürgeti Wolsey kardinálist, hogy tegyen meg mindent a béke érdekében, mert az utolsó órában vannak, „minden nap érkeznek hírek a török készül désér l, és nyilvánvalóvá vált, hogy a következ nyáron az egész Magyarország el fog veszni”.⁷⁷⁵

Mivel 1524 széig, Campeggio legátus megérkezéséig nem érkezik komolyabb nyugati segítség, egy újabb magyar-török puhatolózásról kapunk hírt. A Nyugatra is hatással lehet, hogy úgy t nık, mintha a lángelk ferences Tomori Pál is hajlana a törökkel való megegyezésre.⁷⁷⁶ Mindazt, amire itt alapozhatunk, Campeggio legátus egy kés bbi jelentésének post scriptumából tudjuk. Ez nem több mint annyi, hogy az érsek azon elmélkedett *volna*, hogy a király *talán* köthetne békét a törökkel, ha embereinek, *mások kárára*, átvonulást és élelmet biztosít.⁷⁷⁷ A mondat így azonban torzító, kiragadhatjuk ugyan a fenti részt, de csak a második felével együtt érvényes: Tomori azt mondja – végig feltételes módban beszél – „lebeszelné róla” a királyt, mert ez „kevésbé hasznos és nagyon tisztességtelen.”⁷⁷⁸ Ennek el zményeként el kell mondani, hogy Burgio is tesz ilyen értelm kijelentéseket ez id tájt. Annyi bizonyos, hogy a báró jelent különféle értesülésekr l december 6-án, s azt sejti, de nem tudja biztosan, hogy a lengyelek példájára, akiknek a követe Magyarországon van, a magyarok békét szándékoznak kötni a törökkel.⁷⁷⁹ Nem mer nyíltan ellenszegülni e tervnek, de látván, hogy az országot a lengyelek is cserbenhagyták, kinyilatkoztatja, a Szentszéknek nincs kifogása, ha fegyverszünetre lépnek, de ez káros az országra nézve. Campeggio azonban mereven elutasította a békét december 21-i beszédében.⁷⁸⁰ Tomori valóban szerezhett olyan értesüléseket, hogy a török szabad átengedésért békében hagyná az országot – de mikor nem merültek fel ilyen igények a határvidéken, ahol a török végvárak bégjei egy-egy keresztény nemes orra el tt így próbálták elhúzni a mézesmadzagot és újabb területeket nyerni. Tudjuk, Báli nándorfehérvári bég tárgyalásra hívta Tomorit 1524 szén, ott hangozhattak el ilyen ajánlatok. Ezekkel azonban csak puhatolózni kívánt a török hadvezetés, de nem is a központi, szultáni politika, hanem egy-egy szandzsákbég különutas akciója volt – ami, ahogy láttuk, némely horvát nemesúr esetében gyümölcsöz v volt. Ez a végbeli pasák megszokott fogása volt, de Tomori nem volt birtokát félt horvát nemes, t nem lehetett lépre csalni, a dologról, mint elvi lehet ségr l gondolkodott, de akkor is elvetend nek, becstelennek tartotta.⁷⁸¹ S Campeggio tanácsolja ugyan, hogy ne bocsátkozzanak tárgyalásokba a törökkel, de azt is mondja, még nem kezdtek tárgyalásokba, ami távolról sem jelenti azt, hogy valóban egyezkedni kívántak volna.⁷⁸² Arra is gyanakodni lehet, hogy

⁷⁷³ Artner, Magyarország, n. 133.

⁷⁷⁴ „His Holynes shewyd me also, that [He] hath had lately veray evill tydinges of the Turke ; and said that He thought not the contrary, but that the realme of Hungarye shold be lost this next somer”. 1524. dec. 5.: Clerk Wolsey-nak: BL Cotton MS Vitellius B. VI f. 244.

⁷⁷⁵ „[...] his holynis willed my to write unto your grace for daily there comyth veray quyck tydings of the turks preparations [...] his holynis thinketh [...] the realme of hungerye shallbe clerely lost”: 1524. dec. 26.: Clerk Wolsey-nak: BL Cotton MS Vitellius B. VI f. 257.

⁷⁷⁶ Artner, Magyarország és az apostoli, 82.

⁷⁷⁷ „[...] Colocense che questa Maesta potrebbe havere tregua con Turcho, purché concedesse passo et vittuaglia alle soe genti a danno d'altri”: Buda, 1524. dec. 29.: Mon. Vat. II/1. n. 32.; Kosáry, Magyar külpolitika, 153.

⁷⁷⁸ „[...] et dissuade tal cosa come poco utile et mancho honorevole”: Mon. Vat. II/1. n. 32.

⁷⁷⁹ „Dio volesse che si potesse trovar mezo de pigliar accordo alcuno cum le securta vostra, che forse a Sua Santità non despiacirebbe, ma lo accordo voltandulo como volete, non potrà esser si non cum la perdizione vostra”: 1524. dec. 6.: Mon. Vat. II/1. n. 29.

⁷⁸⁰ Mon. Vat. II/1. n. 32.

⁷⁸¹ Udvardy József: *A kalocsai érsekek életrajza (1000-1526)*. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae, 11.) Köln, 1991. 436–437.

⁷⁸² „[...] non sia entrato in negociatione”: Buda, 1524. dec. 29.: Mon. Vat. II/1. n. 32.

Campeggio hívta fel Tomorit, vegye fel a kapcsolatot Báli béggel, és ha Nándorfehérvár átadására pénzzel lehetne rábírní, kész volt a szükséges összeget rendelkezésére bocsátani, hiszen „jobb célra a pápai pénzt nem fordíthatnók”.⁷⁸³ A Tomori-féle nyitás a béke felé, s annak a félreértése, vagy tudatos álhírként való terjesztése azon alapulhat, hogy néhány héttel később Tomori valóban megjelent Budán és lemondani készült.⁷⁸⁴ (Ezt utóbb Burgio is megerősíti, a tárgyalások nem is vezethettek volna eredményre, Báli bég gonosz cselszövése volt az egész, amellyel magyar titkokat akart megszerezni.⁷⁸⁵) Ez bírhatta rá Lajost, hogy január 5-én hosszú levélben forduljon a pápához. Eerre február 8-án reagált a pápa.⁷⁸⁶ De ebben sem említett konkrétumot a fegyverszünetről. Egyedül akkor hajlana Tomori a megegyezés felé, amikor már 1526 júliusát írjuk, s a kertek alatt vannak a szultáni seregek, s csak ekkor mozdulna el egy esetleges béke irányába adófizetés árán.⁷⁸⁷

Ezeket az év végi próbálkozásokat magam is, Kosáry nyomán „bizonytalan békeóhajokként” ítélem meg, melyek mögött álltak ugyan meghatározott udvari körök, de ezeket nem lehet komolyan venni, konkrétumokban is megfogalmazódó igényeknek tekinteni, mi több, semmiképpen sem kapcsolhatóak az 1524-es év elejének esetleges, hipotetikus puhatólázásaihoz, hanem már a Mohácsot megelőző másfél év török politikájához, amelynek a lényege már a létezés megőrzése és a katasztrófa elkerülése volt. Ha voltak ilyen békeóhajok, s meg is növekedett egy esetleges megegyezés tábor, az a lengyelek 1524-eszi békepuhatólázásaihoz köthet.

A kérdés további vizsgálatában esetleg a lengyel források mélyrehatóbb vizsgálata is segítené, mivel sajnos az Acta Tomiciana által közölt források között igen az 1524. évi, a nyári előlevezés II. Lajos és Zsigmond között, de a források egyike sem utal békére. Például május 13-án azt írta Lajos a lengyel királynak, hogy már a török elleni háborúra készül – ha lenne még esélye a békének, s egyáltalán volna még miről tárgyalni, nem mondana ilyet.⁷⁸⁸ Már az év elején is úgy tűnik, Lajos számára egyértelmű, elkerülhetetlen a háború a törökkel, „nem fog már kitartani”, hónapokig sem „a fegyverszünet”, fel kell készülnünk, hogy hadba lépjünk. Nem lehet úgy értékelni, hogy érdemes bármilyen békéről tárgyalni, s nem azért, mert új feltételei vannak, hanem egyszerűen a török harcra készül.⁷⁸⁹ Február eleji levelében sem szól semmi egyebet, mint hogy tudjuk a török terveit, Magyarország ellen készül.⁷⁹⁰

1521-ben sem lehet teljességgel kizárni, hogy más, a „kereszténységre nézve káros” feltételek is felmerülhettek, elképzelhetjük, hogy ez is az oka annak, hogy a magyar vezetés régebben minden szalmaszálat megragadott és kezdett diplomáciai szondázásba.⁷⁹¹ 1524-ben is érdemes megragadnunk minden szóba jöhető forrást a kérdés tisztázására. Kubinyi Andrásnak az 1521-es „ajánlat” kérdéséről írott óvatos megfontolásai érvényesek lehetnek 1524-re is, még akkor is, ha nem találunk olyan konkrét szöveghelyet, amelyek a békefeltételekről szólnának. Lehetséges, hogy 1524-ben is találunk ilyen értelmű utalásokat a kutatásban kevésbé ismert nyugati forrásokban, de a jelenlegi ismereteink szerint eddig egyetlenre nem bukkant fel, az angol levéltárakban sem olyan forrás, amire az ajánlat

⁷⁸³ Burgio: 1525. jan. 20., Campeggio, 1525. jan. 22.: Mon. Vat. II/1. nos. 25., 26.

⁷⁸⁴ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 82.

⁷⁸⁵ Burgio, 1525. ápr. 26.: Mon. Vat. II/1. n. 47.

⁷⁸⁶ Katona, Historia critica, XIX. 430.

⁷⁸⁷ Papp, Magyarország és az Oszmán Birodalom, 69. Tomori nyíltan csak 1526 júliusában kérte békét adó árán: júl. 26.: Mon. Vat. II/1. n. 115.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 37. p. 102.

⁷⁸⁸ Lajos háborúra készül: „[...] ad bellum cum Turcis assidue simus intenti”: 1524. máj. 13.: AT VII. n. 77.

⁷⁸⁹ „[...] videmus induciarum non multos jam menses superesse [...] partim parando partim gerendo cum turcis bello consumentur”: Lajos Zsigmondnak: 1524. jan. 25.: AT VII. n. 73. 1524. feb. 23.: Lajos Zsigmondnak: a török békét kötött Perzsiával: AT VII. n. 74.; 1524. márc. 7.: Lajos Zsigmondnak: a török támadásra készül, segítséget kér – nincs szó békéről: AT VII. n. 75.

⁷⁹⁰ Semmi egyebet nem szól, csak arról, tudjuk terveiket: „[...] ad res turcicas, quid hostes in nos moliantur aperte cognoscat”: 1524. feb. 2. e.: Lajos a lengyel királynak: AT VII. n. 5.

⁷⁹¹ Kubinyi, A mohácsi csata és elcsúszásai, 162., 168.

hipotézisét alapozni lehetne. A további kutatás azonban e területen még tárhat fel további adatokat. Esetleg a lengyel források mélyrehatóbb vizsgálata is segíthetne. Számunkra azonban a Kasza Péter által Lengyelországban vizsgált Brodarics-levelek – az *Acta Tomiciana* els., kéziratos szerkesztése a krakkói Biblioteka Jagiello skában – sem nyújtanak túl sok kiindulópontot, mivel ezen újonnan kiadott levelek között nincs 1523. szeptembere és 1525. áprilisa közötti.⁷⁹² Andrea dal Burgo jelentéseiből is lehet arra következtetni, mennyire volt „tábora” egy esetleges fegyverszünetnek. 1523 tavaszán, amikor a török szövetségre szólította fel a moldvai vajdát és csapatai átengedését kérte, felvetődött annak az elvi lehetősége, mi módon kérhetné Magyarország is békét.⁷⁹³

A szultán a hadm. veletek mellett, az ostromok közepette is puhatolózhatott Budán lévő követ útján a magyar udvar szándékairól. Mindazonáltal ez kevésbé valószínű, a török politikába az 1524. év elején egyszer sem nem férhet be semmilyen békekezdeményezés. A magyar vezetésben a mindig is meglévő békepárti oldal is szeretné ejthette, hogy finoman puhatolózzon a szultán terveiről, és nem elképzelhetetlen, hogy „megszondázta” a magyarországi vendégszeretetet élvező török császárt is. 1523 júliusában a magyar királyi tanácsai határozat is kimondta, hogy „a török hatalmas [...] és noha nagy veszteségeket szenvedett a rodos-i hadjáratban, [...] mégsem hiányzik az ereje [...] és mivel elegendő ismeri a keresztény fejedelmek egymás közötti viszályait [...] nem fog hajlani a fegyverszünetre, sőt nagyobb merészségre fog kapni”.⁷⁹⁴ Tehát meg lehetett azért próbálni, hajlik-e egyáltalán a fegyverszünetre a Porta.

Viszont ha történt is valami, kezdeményeztek valamiféle tárgyalást, puhatolózást, vagy közeledést, akkor annak január eleje után kellett történnie, mert a király és a királyné a pápához írott január 10-i levelei nem szólnak semmi ilyesféléről.⁷⁹⁵ Még segélykérésről sem esik szó, egészen február elejéig. Tehát történhetett valami január második felében, ami megváltoztatta a politikai helyzetet. Nem állíthatjuk, hogy ez egy török kezdeményezés, egy újabb követelés lett volna, lehetett akár az is, hogy most érték el a magyar udvarhoz olyan hírek, hogy Szülejmán újabb nagy hadjáratra készül tavasszal. Ha mégis történtek ilyen nem hivatalos, informális próbálkozások, azok alapvetően beleillettek abba a politikai játszmába, amelyet a magyar kormányzat azért folytatott, hogy a pápai legátusnál lehetőleg lévő segélypénzeket meg lehessen szerezni, és ezért politikai nyomásgyakorlásra is képes volt. Nem zárhatjuk ki, hogy ezekre a félhivatalos megkeresésekre a fogva tartott török követ kaphatott újabb, informális utasításokat otthonról. Azt sem zárhatjuk ki, hogy sub rosa újabb császár érkezett – bár kevésbé képzelhető el, hogyan lehetett eltitkolni a császári követet el –, de valószínűbb, hogy Kubinyi András megfogalmazásával élve, „a végvári parancsnokok útján” áramolhattak a hírek.⁷⁹⁶ A másik oldalon pedig azt kell mondanunk, hogy ugyanakkor az sem zárható ki, hogy a magyar kormányzat nem idegenkedett egy-egy álhír komponálásától, akár egy török béketerv megszűntetésétől, ha meg akarta sürgetni a pénzbeli segítséget, amikor már szinte ott van a pénz az orruk előtt, csak el van zárva a legátus ládikájába. Egy effajta diplomáciai taktika természetesen elindíthatott egy olyan lavinát, amelyre a velencei és a birodalmi követ – jóhiszeműen valósnak tartott – jelentéseit követően a pápa, a császár, a Reichstag vagy Ferdinánd főherceg reagált.

A kamenyeci püspök levele éppen akkor születik, amikor a derék Schneidpöck követ is megpróbál utánajárni, miért terjedhetnek hírek a törökkel való megegyezésről. Legfeljebb hipotetikusán tehetjük fel, hogy ez a levél is a magyar udvar propaganda-offenzívájának a része. Feltesszük, éppen azért lebegtethetnek ilyen álhíreket egy esetleges békéről, átvonulás

⁷⁹² Kasza, Egy magyar diplomata, 599.; 603–604.

⁷⁹³ Burgo jelentése Salamancának, 1523. máj. 5.: Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 142.

⁷⁹⁴ Andrea da Burgo jelentése Ferdinándnak, 1523. júl. 3.: Kubinyi, A mohácsi csata és elzményei, 174., Kubinyi, Magyarország hatalmasai, 141.

⁷⁹⁵ II. Lajos VII. Kelemennek, Pozsony: Bessenyei, Fejedelmi, n. III/2.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 832.; Mária VII. Kelemennek. Bessenyei, Fejedelmi, n. IV/1.

⁷⁹⁶ Kubinyi, Szülejmán 1524. évi békeajánlata, 153.

engedélyezésér l, hogy ezzel is a pápára lehessen hatni, és végre fel lehessen nyitni azt a ládikát. Arra azonban vigyáznak, ha lebegtetnek is egy esetleges megegyezést, konkrétumokat ne adjanak közre semmilyen békeajánlatról. Találón fogalmazza meg Ferdinánd a bátyjának, Károly császárnak írott levelében, hogy a magyarok siralmi még a „sziklát is meg tudták volna mozgatni”.⁷⁹⁷ Rátapintott a lényegre, s a magyar kormányzat minden erőfeszítésével, a „békeajánlattal” is csak a pápai pénzt akarta megszerezni. Érdekes megvilágításba helyezheti a békeajánlat lebegtetését az, hogy 1524 tavaszán felvetődött, Ferdinánd és Campeggio legátus is felvetette a pápának, hogy a magyaroknak szánt pénzsegélyt Ferdinándnak adják, hogy ellent tudjanak állni a Horvátországba és a szomszédos vidékekre betörő törökök ellen. Egy konzisztoriális akta tanúsága szerint Rómában valóban felmerül ennek az elvi lehetősége, de végül is úgy dönt a konzisztórium, hogy hatalmas botrányjal járna, ha elvennék a magyaroktól a segélyt.⁷⁹⁸ Ebben nyilván közrejátszottak a zavaros belpolitikai események 1524 májusában, de nem elképzelhetetlen, hogy Ferdinánd vagy a Habsburgok – esetleg az akkoriban már a pápa újbóli Habsburg-párti elkötelezettségét követő legátus – effajta korábbi kísérleteit akarta a magyar diplomácia egy esetleges békekötés állhírével megakasztani, hiszen semmi esetre sem szabadna elvenni a magyaroktól a segélyt, ha azzal fenyegetnének, tárgyalnak inkább a törökkel. Mindazonáltal hozzá kell tenni, hangzatos eltökéltségük ellenére 1524-ben a Habsburgok sem idegenkedtek volna egy esetleges magyar-török békét l, mivel – ahogyan Ferdinánd fogalmazott – „Il n'est possible ni en nostre pouvoir resister [au] Turcq”. Valószínűleg a főherceg aggodalma, hogy mivel Magyarországon olyanok az állapotok, s a magyarok ígéretei mind füstbe mentek, hogy ha a török támad, „Magyarország után az országai is elveszhetnek” („que si ainsi le Turcq vient, j'estime estre perdu ledit royaume de Hongrie et mes pays après”).⁷⁹⁹ A franciák elleni háború közepette, s I. Ferenc lombardiai inváziójának az árnyékában V. Károlyt is megnyugtatta volna, ha II. Lajos fegyverszünetet köt a törökkel.

⁷⁹⁷ „[...] gravi oratione et lamentabili voce, quae vel saxa movere potuisset”: 1524. ápr. 27.: HHStA Handschriftenabteilung, Handschriften Blau. Fasc. 597/1. fos. 14–17.: Politische Korrespondenz Kaiser Karls V.: n. 20734.: [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.]; Korrespondenz Ferdinands I., 117.; Kubinyi, Ákosházi, 278.

⁷⁹⁸ 1524. máj. 27.: Consistorialia, n. 50.

⁷⁹⁹ Nürnberg, 1523. dec. 18.: V. Károlynak: „[...] mais les affaires de Hongrie sont en tel estat et tellement gouvernéz, que crains leur promesse ne doive estre que fumée”: HHStA Belgien PA Fasc. 6/1. fos. 3r–7v.; Politische Korrespondenz Kaiser Karls V., n. 677. [<http://karl-v.bsz-bw.de/> – 2013. október 4.]; Korrespondenz Ferdinands I., I. 89.; Firnhaber, Guidoto, n. 6. p.104.; Lhotsky, Das Zeitalter, 72.

IX. Magyarország és a Nyugat 1525-ben. Lorenzo Campeggio, mint budai „angol” követ

Burgio báró követjelentései mellett értékes forrásai a magyar külkapcsolatoknak az 1524 végétől 1525. június végéig Magyarországon tartózkodó, a Birodalomba, Lengyelországba és Magyarországra kinevezett pápai legátus, Lorenzo Campeggio feltreii, bolognai majd salisbury-i püspök jelentései.¹ A nagy hír humanista és diplomata angliai javadalmai révén kötődött a Tudor-monarchiához. Campeggio kardinális VII. Kelemen pápa megbízásából járt Magyarországon, ezért első kézből tájékoztathatta Rómát. Már Kurucz György és Botlik Richárd felismerte, hogy Campeggio tudósításai Londonba is eljutottak, igaz, nem értünk egyet az elbírálással, hiszen nem „lemásolták” azokat az angol kancellária számára, hanem a legátus írt leveleket Wolsey és VIII. Henrik részére Budáról.² Jelentéseit, amelyeket Burgioéhoz hasonlóan nagyra kell értékelnünk, több újjal kell kiegészítenünk, hiszen ugyan római levelei jó része ismert és ki is adták a Monumenta Vaticana dokumentumaiban, mindezekig angliai jelentései jórészt elkerülték a történészek figyelmét.

Lorenzo Campeggio már az első „hivatalos”, Rómába, Jacobo Sadoletto carpentrasii püspöknek és pápai titkárnak küldött, 1524 decemberében Budáról írott jelentését megellen több mindenről beszámolt patrónusának, Wolsey kardinálisnak Londonba. Általában a római jelentéseit megellen írt Angliába, és a magyarországi viszonyokról adott leírásait a yorki érsekhez is eljuttatja. Magyarországi legátusága idején úgy tényleg, hogy Campeggio nemcsak hasonló részletességgel írt Wolsey-nak a magyarországi történetekről – török betörésekről, hadi készülékről, a végvárok állapotáról, a belpolitikai csatározásokról, a tisztségviselők leváltásáról³ – hanem Sadoletonak írt leveleit *megellen*, azokhoz képest egy nappal *korábban*. Az az érzésünk, hogy ugyan kitiltják volna az országból az idegen követeket, s hivatalosan Budára akkreditált angol követről nem tudunk, mégis Campeggio úgy működik, mint Wolsey kinyújtott karja, „szeme és füle”. Gazdag angol javadalmai révén kötelességének is érezte, hogy „informális követeként” tájékoztassa Európa egyik nagyhatalmú politikusát a magyarországi ügyekről. Wolsey kardinális maga fogalmazza meg, igen találóan, miért fontos a számára, hogy Campeggio Magyarországon van küldetésben: „rávilágít arra a veszélyre, amit a töröktől várhatunk”.⁴ Campeggio II. Lajos és a cseh rendek tárgyalásairól még a megállapodások másolatait is megküldi Angliába.⁵ Úgy tényleg, még a római jelentéseknél is fontosabb, hogy a Tudor diplomácia elsőbbséggel értesüljön a legfontosabb eseményekről.

Nem véletlen, hogy Salisbury püspöke rendszeresen fog jelenteni Angliába a magyarországi eseményekről. Nemcsak Wolsey, hanem angliai faktora útján maga is értesült angliai hírekről.⁶ Az angol kancellárt személyesen is jól ismer Campeggio korábban is, még pápai legátusi megbízatása előtt jelentett Rómából Wolsey-nak. Évekkel azelőtt, 1519-ben kezdődött együttműködésük, és Campeggio vált Wolsey egyfajta római hírszerzőjévé, s leginkább török ügyekben adott első kézből szerzett információkat, szinte tömegével. Majdhogynem naponta jelentett Rómából. A mi szempontunkból a legérdekesebbek a magyarországi és a török elleni nyomulást érintő „török” hírei.⁷ Adott hírt

¹ Levelei: Mon. Vat. II/1. passim; Theiner, Vetera monumenta, II. 678–715. Lásd: Kurucz, Die Britische, 40.

² Kurucz, Érdekek, 260.; Botlik, Szapolyai, 25.

³ Pl. Jajca: 1525: Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 2.

⁴ 1525. jan. 16.: PRO SP 1/33 f. 96.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1017.; Lambeth Palace Library MS 245. f. 42r–60v.

⁵ „[...] significabo et bullae exemplum transmittam”: BL Cotton Vitellius B. VII f. 118.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1286.

⁶ Wilkie, Cardinal Protectors, 140.

⁷ 1520: BL Cotton MS Vitellius B. IV. fos. 30., 39., 51, 60.; 1520: a szultán háborújáról: uo. f. 29.; 1521: uo. f. 79.; 1521: Gazáli felkeléséről: uo. f. 78.; 1523: BL Cotton MS Vitellius B. V fos. 148., 174., 221.; Colonna

például Beriszló Péter haláláról.⁸ De tudatja elsőként Londonban I. Szelim halálát.⁹ 1526 folyamán rendszeresen jelentett a török magyarországi hadjáratának alakulásáról.¹⁰ Távollétében sem tétlenkedik. Amikor 1524 végén Bécsből Magyarországra utazik, megírta Wolsey-nak, hogy távollétében ügynökei fogják a munkát végezni és az ügyeket intézni Rómában.¹¹ A pápa is siet biztosítani az angol királyt, hogy Henrik érdekei nem fognak sérelmet szenvedni Campeggio távozásával.¹² Nagyszámú jelentése áll rendelkezésünkre, amelyek Magyarországot is érintik. Kifejezetten Magyarországról is szerez értesítéseket Anglia számára.¹³ Már 1524-ben, amikor a birodalmi gyűlésre delegálták legátusként, rendszeresen foglalkozott a Magyarországról érkező hírekkel. Bécsi tartózkodása alatt, 1524 nyarán és télen is gyakran érintette a magyarországi ügyeket, mind a török veszélyt, mind a belpolitikai válságot illetően. Budáról való elutazását követően, 1525. június vége után is beszámolt angol patrónusának magyarországi értesüléseiről.

Campeggio jelentései is tanúskodnak arról, hogy Wolsey kancellár is küldött Magyarországra levelet a legátusnak. Egy ügyben maga a legátus kérte Wolsey segítségét 1525. április 26-án. S a kancellár erre adandó válasza Campeggio számára oly fontossággal bírt, hogy maga után küldette Budáról, amikor már távozott az országból.¹⁴

Campeggio és Wolsey, valamint VIII. Henrik kapcsolata hosszú múltra tekintett vissza. 1518 óta, Campeggio angliai keresztes legátussága óta bensőséges viszonyt ápolt mind York érsekével, legátus-társával, mind pedig VIII. Henrikkel.¹⁵ 1522-ben Campeggio volt a konklávé egyik oszlopos Wolsey-párti tagja, s nagy erőfeszítéseket is tett a bíboros pápává választása érdekében is. 1523-ban Giulio de' Medici megválasztásával is egy másik angol-párti bíboros került Szent Péter trónusára, amiben Campeggionak újfent nagy szerepe volt.¹⁶ Wolsey maga is úgy gondolta, ha nem is lett pápa, VII. Kelemennel és az oldalán olyan Tudor-párti bíborosokkal, mint Campeggio, vagy Nikolaus Schönberg és Gianmatteo Ghiberti, Anglia érdekeit még erőteljesebben lehet képviselni a Kúrián belül.¹⁷ Az 1520-as évek Rómájában a korábbi évtizedekkel össze sem lehet hasonlítani, milyen hangsúlyos szerepet játszik az angol érdek és a Tudoroknak mekkora rohamos a státusz-növekedése. A Wolsey és a Tudorok érdekeit képviselő papok sorra angol javadalmakat kaptak: mind Giulio de' Medici, mind Girolamo Ghinucci Worcester, a spanyol, de Itáliában karriert csináló Jorge de Athequa Llandaff püspöke lett. Másrészt az is jellemző volt, hogy egyre gyakrabban kaptak itáliai javadalmakat és stallumokat angol klerikusok, főként a kúriai diplomaták.¹⁸ VII. Kelemen trónralépte után rögtön Európa értésére adta, mely hatalom az egyház igazi védelmezője: arany rózsát küldetett Anglia királyának, és megerősítette Defensor Fidei címét.¹⁹ Wolsey-t megtette élethossziglani legátusnak, a Signatura Justitiae élére Campeggiot állította.²⁰ Már Medici névválasztása is éles szembenállást fogalmazott

legátus kinevezéséről: Cotton Vitellius B. V f. 175; arról, hogy pénz hiányában Colonna mégsem megy. uo. fos. 199., 221.

⁸ Cotton Vitellius B. IV f. 31.; Letters and Papers Henry VIII, III/ 1. n. 614.

⁹ Cotton Vitellius B. IV f. 78.; Letters and Papers Henry VIII, III/1. n. 1132.

¹⁰ BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 11., f. 42.

¹¹ 1524. nov. 29.: BL Cotton MS Vitellius B. VI f. 241.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 886.

¹² „nihil imminutam velis ex hac absentia”: Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 35.; State Papers, VI. 239.

¹³ 1520. feb. 1.: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 39.

¹⁴ A május 31-ét: „ex Buda mihi allata sunt”: Bologna, 1525. júl. 21.: PRO SP 1/33. f. 159.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1506. A levelet sem Theiner (Vetera monumenta); sem Balan (Monumenta saeculi XVI.) nem közli. Wilkie, Cardinal Protectors, 149.

¹⁵ Mon. Vat. II/1. xcv.; Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 27.

¹⁶ Wilkie, Cardinal Protectors, 141.

¹⁷ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 2210., 3587., 3588.

¹⁸ Wilkie, Cardinal Protectors, 147.; Gwyn, Wolsey, 295.

¹⁹ PRO Papal Bulls SC 7/14/3., Nanni, Epistolae ad Principes, I. n. 1115.

²⁰ PRO SC 7/64/30., SC 7/63/1.; Rymer, Foedera, XIV. 13., 18.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 23., 45., 148., 408., 726., 758.

meg a Valois-kkal szemben: VII. Kelemen néven már létezett egy pápa, igaz, avignoni ellenpápa, de ezzel is érzékeltetni kívánta, hogy a franciákkal szembeni érdekeket kívánja képviselni.²¹ Nem volt kérdéses, 1524-ben a birodalmi gyűlésre küldendő legátus kijelölésében is azért került választás Campeggióra, hogy képviselje Wolsey érdekeit, és az angol kardinálisnak megfelelő döntések szülessenek az eretnokséggel kapcsolatos ügyekben, hiszen azokban a Hit Védelmezének kell az irányt mutatnia.

Már legátusi kinevezéséért is sokat lobbizott Wolsey és az angol diplomácia, s maga a pápa is.²² Senkit sem ért váratlanul, hogy Anglia bíboros protektora lett a Kúriában, mikor patrónusa, s Wolsey hű támogatója, Giulio de' Medici elnyerte a tiarát 1523-ban. Campeggio nem véletlenül nyerte el előbb 1523-ban Bologna, majd 1524-ben Salisbury püspökségét.²³ Utóbbit már 1519-ben neki ígérte Wolsey, s ugyan még élt Edward Audley, Salisbury püspöke, de a nemzetközi diplomáciában páratlanul Campeggio már egyfajta designált püspöknek tekintette magát.²⁴ Amikor pedig elhalálozott Audley püspök, Campeggio nem áttallotta sürgetni Wolsey-t mikor kapja már meg végre a püspöki süveget. Angol-párti kúriai barátai révén is próbál nyomást gyakorolni Anglia kancellárjára. Még maga a pápa is közbenjárt érte Anglia királyánál, s Anglia római követeit is erre kérte, s azt hangsúlyozta, Anglia királya senkit sem látna szívesebben a püspöki székhelyben, mint egy Anglia nemzete iránt ilyen elkötelezett személyt, mint Campeggio.²⁵ Salisbury püspökségének elnyeréséért maga VIII. Henrik is „ringbe szállt” Campeggio érdekében, sem fukarkodott a dicsér szavakkal és magasztalta a jelölt érdemeit Kelemen pápának.²⁶ A konzisztórium sem akart lemaradni, és a bíborosok maguk is magasztalták Campeggio nagyságát.²⁷ Kelemen pápa maga meg is köszönte Campeggio támogatását Wolsey-nak, amikor Salisbury püspökségét végül is elnyerte.²⁸ Campeggio kölni, majd regensburgi legátussága nem volt hálátlan feladat, hiszen a konzisztórium úgy döntött, Campeggio megkaphatja a pileus után járó jövedelmet is.²⁹ Érdekes, hogy az angol püspöki javadalmat épp akkor nyeri el, amikor Bécsben tartózkodva már arra készül, Magyarországra megy. Budára tartva írt egy köszön levelet Wolsey-nak a püspöki süvegért hálálkodva. Igaz, már korábban szinte biztosra vette, hogy Wolsey-t fogja támogatni a püspökség elnyerésében, amit szinte már magáénak érzett az előző páp életében is.³⁰ Többször is utal arra, Magyarországról írott

²¹ Wilkie, *Cardinal Protectors*, 140.

²² Erről számol be részletesen Wolsey római követe, John Clerk: „[...] the favours and auctoritie shewyd by your Grace in laboryng to the Kinges Highnes [for] my Lord Cardinal Campegius at the Popis instance, [...] that His Holyness is highly contentyd, and gave [unto] the Kinges Highnes and also your Grace as great thanks as though the said Busshopricse had been collatyd [...]; geving the Cardinall Campegius merveilous great praises, aswell for his vertu and wisdom, as also for the good will and great devotion, the which the said Cardinall beareth to the Kinges Highnes, to your Grace, and to all ower hole nation: [...] for ther is lightly no great man in this Courte, [...] offering you ther service, with ther goodes subst[ance] and blood, for the Cardinalles sake.” 1524. dec. 5.: BL Cotton Vitellius B. VI f. 244.

²³ 1524. szept. 21.: State Papers, VI. f. 239.; 1524. dec. 2.: Rymer, *Foedera*, XIV. 29.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 902.; 1525. feb. 2.: PRO SP 1/33 f.71.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 986., 987.

²⁴ Wilkie, *Cardinal Protectors*, 144.

²⁵ PRO PaPal Buls SC 7/14/2.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 679., 696., 721.; Calendar Venice, III. n. 875. Clerk levele, VII. Kelemen megbízásából: „[...] ne more affectionatt to our nation, ne gladder to do the Kinges Highness and Your Grace pleasour and service, then he hath been”: State Papers, VI. 363.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 837.

²⁶ BL Add. MS 15387. fos. 140–142., PRO Roman Transcript Series I., Arch. Secr. Miscellanea. 31/9/3. f. 19., Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 191.; Wolsey: BL Add. MS 15387 f. 143.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 820., 884., 910.

²⁷ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 986.

²⁸ PRO Arch. Vat., Arch. Consistoriale. Acta Camerani 31/10/15 f. 90.

²⁹ Consistorialia, nos. 54. és p. 54. 4. j.

³⁰ Campeggio köszön levele: 1524. nov. 29.: BL Cotton MS Vitellius B. VI. f. 241.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 886. „[...] il Vesco mio de Inghelterra essere morto, et benché non dubito di quella Maestà et

leveleiben is, hogy Wolsey és VIII. Henrik juttatta a javadalomhoz, az „kegyelmességükért” és „szeretetükért” hálás, mintegy kifejezvé s mindenki értésére adván, az pártjukon áll.³¹ VIII. Henrik is kifejezte örömét, hogy Campeggio legátus lett, és biztosította a pápát, hogy a bíboros legátusi megbízatása, protektorsága mellett csak tovább er síti az angol érdekek képviselőt a Kúriában. Campeggio maga is kifejezte a királynak háláját, hogy elnyerte a megbízatást, s kifejezte, ez egy elválaszthatatlan kapocs, amit Angliához köti.³² Többször is hálát adott el meneteléért Wolsey-nak.³³ Méltatta nagylelk ségét, és nem gy zött dicshimnuszokat zengeni VIII. Henrik uralkodói nagyságáról.³⁴

Campeggio együtt is m ködött a Reichstagra küldött angol követekkel, s t a helyszínen is kapott utasításokat a kancellártól. Maga Kelemen pápa is erre utasította, hogy m ködjön együtt Wolsey követeivel.³⁵ Anglia és VII. Kelemen kiválóan együttm ködött, s sok tekintetben Wolsey szava volt a dönt az eretnekség kérdésében is, s maga a legátus is azt az irányvonalat követte, mint a Hit Védelmez jének kancellárja. Éppen ezért nem véletlen, hogy II. Lajos is Angliához fordul majd 1526-ban többször is, hiszen a nürnbergi gy lésen nagy tekintélyt vívott ki az angol kancellár, akinek óhajait teljesítette a pápa legátusa.

Campeggiónak nemcsak a heretikusok elleni küzdelemben, hanem a török ügyben is rendkívüli nagy tekintélye volt. 1523-ban a „török ügyek biztosa” lett Anglia számára a Kúriában.³⁶ A pápa is kifejezte az angol követ el tt, a keresztes háború legátusa személyére Campeggióval alkalmasabb személyt aligha találna.³⁷ A bíboros Európa-szerte ismert humanista is volt, és meghatározó politikusnak tartották. Még Erasmus is figyelemmel követte magyarországi tevékenységét.³⁸ Campeggio maga is gyakorta méltatta Wolsey érdemeit a török elleni harcban. A birodalmi gy léseben való tevékenységér l Campeggio életrajza is beszámol, de magyarországi szereplésére nem tér ki, legfeljebb bécsi tartózkodásáról közöl részleteket. Annyit azonban Carlo Sigonio bolognai humanista is hangsúlyozott, hogy már Nürnbergben és Bécsben is dolgozott a törökellenes háború ügyéért, illetve Magyarországról Róma felé tartva Velencében tárgyalt Andrea Gritti dogeal, hogy közösen járjanak közben a Magyarországnak nyújtandó segélyért Európa fejedelmeinél.³⁹

Campeggiót jól ismerték Magyarországon is.⁴⁰ Már nürnbergi bevonulása alkalmával tartott beszédében kiemelte, a török veszélye Rodosz és Nándorfehérvár eleste óta csak növekedett, Magyarország kulcsai a kezükbe kerültek, és egy er s bástyára szüksége van Magyarországnak is.⁴¹ A bíboros Nürnbergben azon volt, hogy Magyarország részére jelentékeny és gyors segítséget eszközöljön ki.⁴² Burgio maga is tisztában volt a kancellár tekintélyével, s azzal is, hogy Campeggio az „embere”.

Reverendissimo Eboracense [...] paresse opportuno che si scrivesse in lá alcuna cosa a mio favore”: Campeggio Sadolettohoz: 1524. szept. 23.: Mon. Vat. II/1. n. 13. p. 45.

³¹ „[...] de li Brevi scritti in Anglia a quella Maestá et reverendissimo Eboracense per la promotione mia a quella chiesa, et piú de la amorevole et clementissime dimostrazioni soe verso di me”: Mon. Vat. II/1. n. 36. p. 128.

³² 1524. április 2.: Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 170., 222.; Calendar Venice, III. n. 813.

³³ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 35., 41., 46., 77.

³⁴ Mon. Vat. II/1. nos. 8., 14.

³⁵ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 35.; State Papers, VI. 239.

³⁶ Calendar Venice, III. n. 781

³⁷ 1524. jún. 25.: Clerk Wolsey-hoz: BL Cotton Vitellius B. VI f. 98.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 446.

³⁸ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1609.

³⁹ Carlo Sigonio: *De vita Laurentii Campegii cardinalis liber*. Bononiae, 1581. 52–55., „[...] ut rationem regni Hungarici, cui tum a Solymano bellum internecinum intentabatur”: uo. 56.; Cardinal, Campeggio, 98.

⁴⁰ Fraknói, Szent-szék, II. 334.

⁴¹ Cardinal, Campeggio, 86.

⁴² Fraknói, Szent-szék, II. 342.

1. Az eretnkség elleni küzdelem

Anglia bíboros protektoraként már a nürnbergi birodalmi gy lésre legátusként való kiküldetése is azt a célt szolgálta, hogy igazolja, Anglia a császár és a pápa leghívebb szövetségese a hit ellenségei, a lutheránusok elleni harcban.⁴³ Campeggio meg is fogalmazta Wolsey-nak küldetése elején, hogy a „hit buzgó védelmez je kíván lenni” („parte fidei strenuum defensore appellari cupio”). Ugyanilyen harcot hirdetett a hit ellenségei, a törökök ellen is, ahogy magyarországi megnyilatkozásai, például Tomorit támogatandó fellépései, aktív és hathatós segélynyújtása bizonyítják. Campeggio már korábban is keményen fellépett a lutheránusok ellen.⁴⁴ Javasolta Wolsey-nak, tiltsa ki Angliából azokat a keresked ket, akiknek a városaiban megt rik a lutheri mótelyt.⁴⁵ Anglia azért is veszélyesebbnek tartotta a lutheránus hitet, mert az nagyon gyorsan elterjedt Angliában, f ként a balti-, észak-német városokkal való, kereskedelmi kapcsolatoknak köszönhet en. Tovább er sítette a mindig is meglév disszidens tanokat, a lappangó lollardizmust.⁴⁶ Campeggio 1524 nyarán, Nürnbergben, majd Regensburgban is, s t a prágai országgy lésen is kíméletlen harcot kezdett Luther híveivel szemben.⁴⁷ Keményen fellépett a búcsúcédulák ellenz ivel szemben is.⁴⁸ Vitairatokat íratott Lutherrel szemben, tételeit megcáfolandó.⁴⁹ Johann Eck *Enchiridion locorum communium adversus Lutherum* cím , a pápaság védelmében írott traktátusát „Domini Cardinalis Laurentij de Champegiis, edideram” adta ki.⁵⁰ Része volt abban, hogy a Birodalomban, Csehországban a pikardok és lutheránusok üldözése megindult. Nem véletlen, hogy Luther is épp akkor ragadott tollat, és írt válaszlevelet VIII. Henrik *Assertio septem sacramentorum*-jára, amikor Campeggio a birodalomban tevékenykedett.⁵¹ Sokakat bebörtönöztek, másokat szám ztek. Meg akarta akadályozni, hogy a cseh eretnekmozgalmak közel kerüljenek a németországi lutheránus tanok követ ihez.⁵² Magyarországon is sokkal szigorúbban lépett fel a lutheránusok ellen, mint például Szalkai érsek.⁵³ Nem volt hajlandó tárgyalni, csak akkor, ha az eretnek prágai országgy lés cikkelyeit visszavonják. Megrótta Szalkai engedékenységet, felhívására 1525 tavaszán az esztergomi érsek két budai papot, akik Luther szellemében prédikáltak, elfogatott és Esztergomban rízet alá helyeztetett.⁵⁴ Élesen szólott a királyné és udvara heretikus hit iránti fogékonyságáról: Mária kijelentette, ha a pápa császár ellen fordul, k lutheránusok lesznek. Campeggio kárhóztatja a Brandenburgi fivérek, akik a császári követtel együtt lutheránusok lettek.⁵⁵ Campeggio még németországi legátussága idején sokat dolgozott azon,

⁴³ Wilkie, Cardinal Protectors, 140.

⁴⁴ Mon. Vat. saec XVI. nos. 2., 11., 12., 13.

⁴⁵ Cardinal, Campeggio, 95.; State Papers, VI. 322.

⁴⁶ Engelbrecht, Anglo-German Relations, 116–17., Crowson, Foreign, 19–21., Davies, English Overseas Trade, 1., 73.

⁴⁷ 1524. szept. 23., okt. 9., nov. 17.: Mon. Vat. II/1. nos. 12., 14., 24.; ETE I. n. 171.

⁴⁸ Fraknoi, Szent-szék, II. 469.

⁴⁹ 1525. feb. 8.: Mon. Vat. II/1. n. 39., ETE I. n. 183.

⁵⁰ Fraknoi, Szent-szék, II. 469. [Ioanne Eckio] *Enchiridion locorum communium adversus Lutherum et alios hostes ecclesiae*. Antwerpen, 1534. 4. Hozzáférhet :

[http://books.google.hu/books?id=BVBFF0ifCngC&printsec=frontcover&dq=Enchiridion+locorum+communium+adversus+Lutherum&hl=hu&sa=X&ei=vbbTUubWGLetters and Papers Henry VIII,dygOT_ICYAw&ved=0CEcQ6AEwAw#v=onepage&q=Enchiridion%20locorum%20communium%20adversus%20Lutherum&f=false – 2014. március 18.]

⁵¹ 1525-ben kiadva. Modern kiadás: In: Johannes Cochlaeus: *Responsio ad Johannem Bugenhagium*

pomeranum. Ed. Ralph Keen. Niewkoop, 1988. 165–171.; Engelbrecht, Anglo-German Relations, 116.; Neelak S. Tjernagel: *Henry VIII and the Lutherans: A Study in Anglo-Lutheran Relations, 1521-1547*. St. Louis, 1965. 20–23.

⁵² A szept. 23-i jelentés: Bécs, Mon. Vat. II/1. n. 12.

⁵³ Andrew Pettegree: *The Early Reformation in Europe*. Cambridge, 1992. 58.

⁵⁴ Fraknoi, Szent-szék, II. 360., 367., Mon. Vat. II/1. n. 57.

⁵⁵ 1525. feb. 8.: Mon. Vat. II/1. n. 39.; ETE I. n. 183.

hogy megakadályozza a lutheránus hit terjedését Poroszországban, és rábírja Brandenburgi Albertet, hogy üljön tárgyalóasztalhoz a lengyel királlyal. Mindent megtett, hogy a nagymester tervezett szekularizációját el lehessen kerülni, vagy legalább elodázní. Ennek érdekében még egy konferenciát is el készített, s Pozsonyba hívta a feleket tárgyalásra.⁵⁶ Brandenburgi Albert el is jött 1524 szén, de a lengyel király nem állt kötélnék.⁵⁷ Pedig még ezen igyekezetében Lajos király is mellé, és megpróbált hatni nagybátyjára, a kereszténység válságos helyzetében segédkezzen abban, hogy a Német Lovagrenddel való háborút elháríthassuk. maga is közbenjárt a pozsonyi találkozó létrejöttéért, január 6-ára összehívta, de az megbukott a lengyelek makacsságán. Jó példája volt ez a legátus és a király együttm ködésének mindjárt Campeggio megérkezése után.⁵⁸

Az angol diplomácia hasznót akart húzni abból, hogy összekötötte a hit két ellensége elleni harcot, és frazeológiájában állandóan azt képviselte, hogy azért is kell fellépni a förtelmes szekta ellen, mert a lutheránusokkal szembeni küzdelem elvonja az energiát a török elleni harctól. A kardinális úgy fogalmazott 1525-ben, királya a karddal és tollal is harcol a hitetlenek ellen. A császár és a többi fejedelem is hibás abban, hogy a mostani szétszakíttóság kialakult, és a háborúk nagy kárt okoztak a kereszténységnek. Anglia mindig is a béke híve volt, minden háborújában csak a béke célja vezette, és hogy harcolhasson a török ellen. Ezért a franciákkal szembeni nyitás mellett politikájukban az utolsó pillanatig, s t, Pavia után is benne volt, hogy megpróbálják megnyerni Károlyt egy olyan rendezésnek, hogy a franciák lemondanak Nápolyról, a császár pedig megtarthatja Milánót, s mindketten kivonulnak Itáliából, s egyesült er vel lépnek fel a török ellen.⁵⁹

2. A török elleni küzdelem

Miután november 16-án Lajos hivatalosan is meghívta a legátust,⁶⁰ Campeggio 1524. december 8-án útra kelt Bécsb l, és 18-án Magyarországra érkezett.⁶¹ Utolsó hivatalos, szentszéki jelentését december 7-én tette Bécsb l – s részletesebb beszámolóval csak december 28-án szolgált – Wolsey kancellárnak.⁶² [Kép IX/1.] Korábban érkezett, mint várták – Brodarics úgy tudja december 4-én, hogy csak karácsonyra fog megérkezni. S t, küldetése sokkal hosszabbra nyúlt. El re azt nyilatkoztatta, hogy két hónapnál tovább nem marad. A török ügyek itt marasztalták tovább.⁶³ Els , Budáról az angol kancellárhoz küldött levele egy nappal megelő zi a Kúriába, a Sadoletohoz küldött, december 29-it.⁶⁴ „Angol levelében” is nagyjából hasonlókról ír, mint a másnapi, a kúriába küldöttben. Beszámol arról, hogyan, milyen kedvesen fogadta a király Budától két mérföldre eléje j ve. Sadoletonak csatolja a fogadóbizottság el tt tett beszédét – ez azonban nincs az angol, kancellárnak írott leveléhez csatolva, s a yorki bíborosnak nem is szól ennek tartalmáról. Sadoletonak elmondta, „örömmel jött, mert Magyarország soha nem szorult rá jobban a segítségre, mint most”, s minden erejével azon lesz, „az elszenvedett csapások enyhítésére képessé tegye az országot”. A keresztény hatalmak meghasonlása akadályozza az ország török elleni harcát, s

⁵⁶ Hopp, *Antemurale*, 71.

⁵⁷ Mon. Vat. II/1. cx–cxi.; Campeggio nov 29-i jelentése: Mon. Vat. II/1. n. 38.; Zsigmond Lajosnak: AT VII. n. 95.

⁵⁸ Lajos, 1524. nov. 3.: AT VII. n. 93.; nov. 21.: AT VII. n. 94.; 1525. jan. 12.: AT VII. n. 5.; Mon. Vat. II/1. cxi.

⁵⁹ 1525. jan. 16.: Wolsey John Clerk-nak: PRO SP 1/33. f. 96.; Lambeth Palace Library MS 245. f. 42r–60v.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1017.

⁶⁰ 1524. nov 16.: Mon. Vat. II/1. n. 23.

⁶¹ Bessenyei, *Fejedelmi*, p. 30.

⁶² Buda, 1524. dec. 28.: PRO SP 1/32. f. 227.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 946. Cardinal, Campeggio, 96.

⁶³ 1524. nov. 29.: Brodericus, *Epistulae*, n. 37.; Mon. Vat. II/1. n. 28.

⁶⁴ 1524. dec. 29.: Mon. Vat. II/1. n. 32. pp. 101–106.; Részben: ETE I. n. 176.; Mon. Vat. saec. XVI. n. 16.

azért fog dolgozni, hogy ezen úrrá legyen. Arra buzdítja a magyarokat, álljanak ellen a töröknek a régi vitézséggel.⁶⁵) Wolsey-val közölte, reméli, hogy rá fogja a magyarokat bírni, hogy az ország erőt a széthúzásnak véget vetve elszörösítse arra fordítsák, hogy közös erővel várakat emeljenek a végeken, hogy védve legyenek a váratlan betörésektől. Jelentette, hogy a török háborúra készül szárazföldön és vízen, és felvonultatott jó néhány bárkát a Dunán.⁶⁶ Ez utóbbiak viszont nincsenek benne a Rómába küldött levelében. Mi ennek az oka? Lehetséges, hogy nem tartotta figyelemre méltónak a török, szárazon és vízen tett katonai elmozdulatait? Elképzelhető, hogy a Szentszéktől már nem várt anyagi támogatást – azt pedig még reális lehet, ségnek tartotta, hogy Anglia áldozzon a török elleni védekezésre? Végül is 1526-ban is áldozni fog – mint majd látni fogjuk. Campeggio nem lehetett naiv, nem hihette egy pillanatig sem, hogy ha Wolsey nem kívánja, akkor Anglia nem fog segítyt adni a török ellen, akármennyire veszedelmes híreket is közöl. Sokkal inkább volt politikai értéke annak, hogyan fogja Wolsey felhasználni a Magyarországról, elsők kézből, mindenki előtt kapott információkat a török elmozdulatairól. Ha úgy kívánja saját politikai érdeke, akkor még ráveszi királyát és anyagilag is áldoz a kereszt ügyére. Arról lehet szó, Wolsey, mint a török elleni küzdelem folytatódásának, Anglia fejeként az élen akart járni a török elleni harc ügyében is – mint mindenben – és nem akart riválisokat a *Defensor Fidei* mellé. Így Campeggio is tisztában volt azzal, mennyire tájékozott kíván lenni a bíboros, minden egyes információt meg kellett vele osztania, amit felhasználhatott politikai játszmáiban.

E megfontolások miatt kell részletesen is áttekintenünk, mikor mi volt a célja Wolsey-nak azzal, hogy külön követet tartson fenn közel a tőhöz, Magyarországon és minden lépésről idejekorán értesüljön, ami befolyásolhatja Európa sorsát. 1524 szeptemberéig az európai hadszíntéren V. Károly hadi sikerei nyomták rá a bélyegüket. Az év folyamán a császári hadak szinte kiszorították a franciákat Itáliából, és a háború színterét Franciaországba tették át. A fenti esetben, Campeggio 1524. december végi Wolsey-hoz írott jelentése mögött is az állhat, hogy a legátus az elsőként megkapott török készülődések hírével akarta arra bírni a császárt, hogy kössön a franciák számára előnyösebb békét I. Ferencsel, és ne adjon túlzottan az így is egyre nyomasztóbb Habsburg-befolyás.⁶⁷ Egy török készülődés híre már azt szolgálná, Wolsey nyomást tud gyakorolni az egyre inkább túlerőre kapó V. Károlyra, és így helyreállhat Európa kényes egyensúlya, amit Wolsey a leginkább a szívében viselt. Ez lehet az oka Campeggio magyarországi küldetésének, és részletes, Wolsey-nak küldött jelentéseinek. A császáriak franciaországi elmozdulása ugyan Marseille-nél megakadt, mégis az angol diplomácia túlzottan érezte a Habsburgok hatalmát, ezért már azért tesz meg mindent, hogy a Valois-k érdekében próbálják meg megállítani V. Károlyt. A római angol követeket, valamint Campeggiót is ilyen értelmű utasításokkal látják el. Éppen amikor Campeggio Magyarországra tart, John Clerk arról írt a Szentszéktől Rómából, hogy reméli, Campeggio nem fog kudarcot vallani, és sikerül békére bírnia a Habsburg-felet, jóllehet, a császár igen makacs, és egy lépést sem akar engedni a franciáknak. A francia király is foggalkörömmel ragaszkodik Milánóhoz.

1524 szeptemberében viszont V. Károly franciákkal szemben elért fényes diadalai nagyon gyorsan semmivé lettek. Már Wolsey kardinális elkönnyvelte, hogy Ferenc vereséget szenvedett és nyitni akart a Valois-k felé, hogy egy új rendezéssel erősítse meg az európai egyensúlyt, valamint megpróbált puhatólózni a franciák felé. A pápánál is lépéseket tett, hogy az járjon közbe a francia udvarban, hogy küldjenek követet Angliába. Április óta

⁶⁵ Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 59.; Kosáry, Magyar külpolitika, 152.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 82., 115.; Hopp, Antemurale, 72.

⁶⁶ „[...] rex humanissimus suscepit [...] cupio inde efficere ut regni vires et consilia adversus turcham excitentur, atque uniantur ita ut primo quoque tempore ea habeant in finibus presidia, ut nihil improvisus ab eo patiat [..] terrestres et navales apparatus [...] scaphas plurimos [...] imponeret”: Buda, 1524. dec. 28.: PRO SP 1/32. f. 227.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 946.

⁶⁷ Júniusban VII. Kelemen Ferencet is békére inti: brevéje: Balan, Monumenta saeculi XVI. n. 18.

Londonban tartózkodott a francia király anyjának, Szavojai Lujzának a megbízottja, egy genovai származású szerzetes, Gian-Gioacchino de Passan.⁶⁸ Maga a pápa is közeledett a franciák felé, egyre nyomasztóbbá vált számára is a Habsburgok fölénye. Az év másik nagy meglepetése az volt, hogy a francia király még a semmiből is képes volt újra felépíteni magát. Szeptember végén, varázsütésre a franciák felmentették Marseille-t és egy huszárvágással újra betörték Lombardiába. Októberben Ferenc király újra Milánónál állt seregeivel.

Annak ellenére, hogy a császáriak vereséget szenvedtek 1524-ben, mind az angol, mind a szentszéki diplomácia úgy ítélte meg, hogy továbbra is az szolgálja az egyensúlyt, ha tovább haladnak a megkezdett úton, és kiegyeznek a francia királlyal. V. Károly hatalmát így is túlsúlyosnak érezték, s a kezdeti francia sikereket nem követték újabbak. Az újonnan meginduló francia offenzíva megakadt az új sz. folyamán, de a császáraik sem tudtak újabb győzelmeket elérni, állóháború és teljes kilátástalanság fenyegetett. Ebből, úgy t. nt, Wolsey tudott csak kimozdulni – az egyedüli lehetőség a Ferenc király felé nyitás volt. Ha szükséges, Wolsey arra is utasítja követét, hogy járjon közben azért, hogy ha nem állnak le a császári hadak, küldjék vissza az Anglia által küldött pénzt. Campeggio is úgy írt Magyarországról, hogy „Anglia királya nem ad segílyt a császárnak itáliai vállalkozásában”.⁶⁹ A pápa is úgy nyilatkozik, most már a császár egyedül is képes hadat viselni, nem szükséges támogatnia Itáliában.⁷⁰ VII. Kelemen ezért is utasítja arra Campeggiot már birodalmi legátussá való kinevezésekor, hogy m. ködjön együtt Wolsey követeivel a nürnbergi Reichstagon, hangolják össze tevékenységüket.⁷¹ Campeggio megbízatásával egyidőben legátust küld Angliába is, Nicolaus Schönberg bíborost, kimondva a béke ügyéért, de elképzelhet, hogy a szentatya a változó külpolitikai helyzet, az elretört császári hadak árnyékában Anglia, s Wolsey álláspontját akarta ezzel kipuhatolni.⁷² 1524. december 12-én azután a pápa sem lát más kiutat, mint nyíltan szakítani a császárral, és egyezsége lépni a francia királlyal és Velencével.⁷³ Már az új sz. folyamán is úgy vélte Campeggio, hogy hiába vár Bécsben a Reichstag folytatására,⁷⁴ miután Ferdinánd az itáliai hadszíntérre távozott, nincs értelme tovább maradnia. Miután pedig kitudódott, hogy a pápa tárgyalásokat folytat a franciákkal, személyes biztonságát látta veszélyeztetni a Habsburgok tartományában.⁷⁵ Miután eltávozott Bécsből, a francia királlyal létrejött megegyezést örömmel üdvözölte.⁷⁶ Fraknói Vilmos is rávilágított, VII. Kelemen olyan utasításokkal látta el Burgiot és Campeggiot is, hogy próbáljanak kihátrálni a Habsburgok mögül, mivel a pápa a német győzelmek árnyékában I. Ferenc felé fordult. A pápának az állt érdekében, s eszerint utasította követeit is, hogy megakadályozza, hogy Magyarország szövetsége a császár hatalmát gyarapítsa. Az, hogy a legátus üdvözölte a pápa és a francia király egyezségét, tökéletes összhangban volt azzal,

⁶⁸ Pollard, Wolsey, 137.; Gwyn, Wolsey, 386.; Jacqueton, Louise de Savoie, 42–55.; Scarisbrick, Henry VIII, 188.

⁶⁹ „il Serenissimo Re de Anglia chel non dia aiuto a Cesare in questa impresa de Italia”: 1525. feb. 8.: Mon. Vat. II/1. n. 39. p. 145.

⁷⁰ „His Holynes said that He cowde perceive no liklyhode to bring any like thing to passe, for the Frenche King demaundith holly the Duchie of Mylan, and thinkith that He doth moche, if He leve the entreprise of Naples. The Imperiallis, they be yet so obstynat, that they will not give Hym one fote of grounde, and sayth they be strong ynough for Hym. His Highnes thought that the Emperour and the powars of Italy shold be hable [...] to maynteyn this warr in Italye by themselves”: Róma, 1524. dec. 5.: Clerk Wolsey-nak: BL Cotton MS Vitellius B. VI f. 244.; State Papers V. 372.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 910.

⁷¹ 1524. jan. 17.: State Papers, VI. 239.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 35.

⁷² Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 80.

⁷³ CSP Spain, II. n. 702.; Sanuto, XXXVII. 418.; Kulcsár, Jagelló-kor, 205.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 84.

⁷⁴ Cardinal, Campeggio, 84.

⁷⁵ Fraknói, Szent-szék, II. 345.; 1524. nov. 4–5., 29.: Mon. Vat. II/1. nos. 20., 28.

⁷⁶ „[...] il summario de li capitoli de lo apuntamento facto il Christianissimo, el quale mi pare che sia molti justificato et passato con prudentissime ragioni”: 1525. feb. 8.: Mon. Vat. II/1. n. 39.

amilyen tanácsokat Angliából kapott. Február 8-i jelentése szerint ez a megállapodás a pápa és a francia király között talán rá fogja venni a császáriakat, hogy békét kössenek. Reméli, Anglia királya is ez irányban tesz lépéseket a pápánál. A pápa már január elején sürgette a francia-angol békét.⁷⁷ Campeggio bízott abban, ha VIII. Henrik „megoldja a békét vagy a fegyverszünetet, az ügy sikeresen zárul”.⁷⁸ Anglia, azaz a diplomáciája élén álló Wolsey kardinális ekkor már régóta titkos tárgyalásokat folytatott a franciákkal. A Habsburgok, úgy t nik, ebb l mit sem sejtettek, mert az év során többször megpróbálták feleleveníteni és újra meger síteni a Tudorokkal kötött szövetséget,⁷⁹ s t, még Campeggio 1525. november 4-i bécsi jelentése szerint is a császár anyagi segítséget várt Angliától, az itáliai hadszíntéren álló seregei zsoldjának kifizetésére.⁸⁰ 1524 novemberében Károly kifejezte, mennyire hálás Angliának.⁸¹ A Habsburgok (Ferdinánd) még külön követet is küldtek Angliába 1524. november 23-án, Luis de Tohart.⁸² A követjárásról a Magyarországra induló Campeggio is beszámolt 1524 novemberében, s úgy tudja, egy bizonyos „Tohar” megy Ferdinánd megbízásából Angliába, hogy a francia király ellen kérjen segítséget, s megpróbálja rábírní az angol királyt, támadja hátba meg az éppen az Alpokon keresztül Itáliába átkel francia seregeket.⁸³ Ezzel szemben 1525. január 5-én a pápa már a Valois uralkodóval kötött szerz dést. Ennek része volt azonban, hogy I. Ferenc is harcba száll a török ellen Magyarország megsegítésére. VII. Kelemen Anglia barátságát sem adta fel, tudósította a római angol követeket, Anglia is csatlakozhat az amicitiahoz, és üdvös lenne, ha is részt venne a keresztes harcban.⁸⁴ Erre minden oka megvolt Angliának is, mert eközben Wolsey bíboros konfliktusba is került a császárral, s miután a sokadik birodalmi akciót finanszírozta, éles kirohanásokat intézett ellene, kiutasította a Birodalom londoni követét, így már Pavia el tt majdnem kenyértörésre került sor.⁸⁵ VIII. Henriket mindez nem hatotta meg, továbbra is a Habsburg-szövetség és egy közösen tervezett háború mellett tette le a voksát.⁸⁶

Campeggio jelentéseiben is találkozunk azzal, hogy „Anglia ügyeivel” is foglalkozik, megbízatást teljesít Wolsey és VIII. Henrik számára, még ha nem is árulja el konkrétan, mi ez a „cosa de Inghelterra”. Nvember 17-én írt Bécsb l, s arról szól, Anglia ügyeivel foglalkozik, amelyben York érsekét és Angliát szolgálja, mert ígéretet tett nekik.⁸⁷ Lehetséges, hogy ez az angol ügy Wolsey titkolt orientációváltása, s a Habsburgoktól való elfordulása.

A kialakult patthelyzetben Wolsey úgy ítélte meg, azzal tehet szert a saját maga számára el nyre, ha megegyezik a franciákkal, de egyúttal lebegteti is a császárhoz való

⁷⁷ Nanni, *Epistolae ad Principes*, I. nos. 1151–53.

⁷⁸ Mon. Vat. II/1. cvi.; „[...] lo apuntamento facto il Christianissimo [...] et forse sará tale che potrà indure questi imperiali alla pace tanto necessaria et tanto procurata da sua Beatudine. [...] sendo il Serenissimo di Anglia mio Signore inclinato a tanto bene et per accostarsi a questa mente di Nostro Signore [...] Et senza dubio, se Sua Maestá si risolve a pace o tregua [...] la cosa haveré il desiderato successo.” Campeggio: 1525. feb. 8.: Mon. Vat. II/1. n. 39.

⁷⁹ 1524. máj 25.: VIII. Henrik és V. Károly szövetségér l: Korrespondenz Ferdinands I., I. 237.

⁸⁰ „[...] se dal Serenissimo de Anglia ponno havere qualche aiuto del danaro”: Mon. Vat. II/1. n. 20.

⁸¹ „[...] aux grandes ouffres qu’avez fait au roi d’Angleterre”: Korrespondenz Ferdinands I., I. 109.; *Letters and Papers Henry VIII*, IV/1. n. 824

⁸² Rill, *Fürst und Hof*, 250.

⁸³ „[...] Serenissimo Principe [...] expedi [...] unaltro detto Tohar al Serenissimo Re di Anglia, a sollicitare che voglia passare a danni de Franza, offerendo volere anche egli per la via di Trento passare in Italia”: 1524. nov. 29.: Mon. Vat. II/1. n. 38.

⁸⁴ PRO SP 1/33 f. 76.; *Letters and Papers Henry VIII*, IV/1. n. 994.

⁸⁵ CSP Spain, III. nos. 51., 81.; Scarisbrick, *Henry VIII*, 187.

⁸⁶ Busch, *Cardinal Wolsey*, 65–70.

⁸⁷ Questo cosa de Inghelterra me ha fatto passare cosi inanzi et forse fuor de proposito [...]. Io mi pascero pur ancho di buona speranza, [...] che quella Maesta et Reverendissimo Eboracense non sieno per tenere conto non diró de la servizio mia con loro, ma de la ampli loro parole et promesse, alla qual cosa per sempre imploro, [...] secondo che sará bisogn. 1524. nov. 17.: Ghibertinek: Mon. Vat. II/1. n. 25., p. 82.

újboldi közeledés lehet ségét, s ezzel sakkbán tartja mindkét felet. 1525 januárjában már hivatalos francia követ, Alençon kancellár is járt Angliában és tárgyalásokat is folytattak egyre konkrétanabb körvonalazódó béke lehet ségeir l. A kimerült franciáktól Wolsey nem követelt sokat, csupán a Calais környékén fekv kisebb területeket, Boulogne-t, Guines-t és Ardres-t, valamint az Anglia kincstárából hiányzó, korábban évek óta rendszeresen megkapott 100 ezer aranyi évjáradékot.⁸⁸ Ezzel Anglia királya újra a mérleg nyelve szerepkörébe került volna, Ferenc király lekötöztetve érezte volna magát, Wolsey úja Európa a dönt bírójává emelkedhetett volna, mozgathatta volna újra a szálakat, s Angliának újfent lett volna nem kevés likvid t kéje.⁸⁹ Úgy is mondhatjuk, Anglia – népességszám arányában – Európa egyik legjelent sebb jövedelmeit bírta, de ezzel a békével még növelte azokat is volna kincstár. Nem lehet véletlen, hogy a törökellenes segítségkérések is Angliához érkeznek, Lajos is VIII. Henrikhez és nem Ferenchez vagy Károlyhoz intézi exhortatióit, legfeljebb utóbbihoz csak a hagyományos beidegz dések miatt.

A Magyarországról kapott hírek ezért voltak ebben a helyzetben különösen fontosak Wolsey számára: ha egy török akcióról, különösen pedig egy stájerországi beütésr l vagy horvátországi portyáról kap hírt, az elbizonytalanítja a Habsburgokat, és ezzel az dönt bírói helyzetét er sít, hiszen egy fenyegetéssel a hátukban nem tudnak olyan er vel a francia háborúra koncentrálni, s a védekezés még több pénzüket emészti el. Tehát Wolsey ennek a fényében alakította a francia tárgyalásokat. Ha nincs török veszélyr l hír, a franciák minél inkább Angliára vannak utalva. Campeggionak abban volt lényeges szerepe, hogy azokban a napokban, amikor Wolsey Szavojai Lujza megbízottjaival tárgyalt, folyamatosan tájékoztatta a kancellárt a Habsburgokról.

Magyarország vezet i – ekkor a királyné és Szalkai érsek – kiálltak a Habsburg-szövetség mellett, de nem álltak szembe a pápával sem. Burgio szükségesnek látta felkeresni az esztergomi érseket, és meggy zni t a pápa eljárásának helyességér l. Szalkai úgy nyilatkozott, a magyarok továbbra is kötelességüknek tartják a szentatya cselekedeteinek megvédelmezését.⁹⁰ Szalkait a pápa iránymutatásával is megpróbálta maga mellé állítani és a Habsburg-szövetségt l némiképp eltávolítani, a bíborosi kalpagot kínálta felé neki, ha a cseheket segít visszavezetni a katolikus egyházba.⁹¹ Campeggio is úgy vélte, a magyar udvarban úgy látják, a francia királlyal való szentszéki megegyezést annyiban tartják hasznosnak, hogy esetleg ez vezetne el a békéhez, de mindenképpen ragaszkodnak Rómához. S t, a magyar közhangulat olyan, hogy úgy látja, „Magyarország természetes ellensége Németországnak”.⁹²

Campeggio mindenekel tt a magyarországi „bajok természetével és forrásával” akart megismerkedni. Sadoletonak küldött els jelentéseib l kirajzolódik a véleménye, hogy „Magyarországon a közügyekkel senki sem gondol, minden a véletlenre van bízva, nincs sehol igazság”. Az ország elvész, ha védelmér l a magyarok „haladék nélkül nem gondoskodnak”.⁹³ Bízott abban, hogy maga is tehet azért, hogy a jobb kormányzat az országot „a legvirágzóbb állapotba hozhatja”, ezért egyik f feladatául t zte ki, hogy „felnyissa a magyarok szemét”, mert csak így lehet segítséghez jutni a török ellen. A legf bb nehézséget Campeggio szerint az okozta, hogy a király „élhetetlen és könnyelm ”, nincs

⁸⁸ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1093., 1160.; Jacqueton, Louise de Savoie, 66–96.

⁸⁹ Busch, Drei Jahre englischer Vermittlungspolitik, 26.

⁹⁰ „[...] ma lo officio di nui altri Ungari serrá difendere le attioni del Pontifice”: Szalkai válasza: Burgio: 1525. feb. 6.: Mon. Vat. II/1. n. 38., ETE I. n. 182.

⁹¹ Fraknói, Szent-szék, II. 358.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 835.

⁹² „Ungaria é natural nemica d’Alamagna, né uno vuole quel che l’altro vuole, sono anche talmente inclinati a Nostro signore et alla fede, che non é dubitare”: 1525. feb. 8.: Mon. Vat. II/1. n. 39.

⁹³ Fraknói, Szent-szék, II. 346.

tekintélye, de f leg túlságosan is jó ember, s könnyen befolyásolható.⁹⁴ „Olyan jó, hogy már semmit sem ér”.⁹⁵ Ezért a legf bb teend nek azt tartotta, hogy eltávolíttassa az udvarból a „vészterhes befolyást gyakorló” idegen tanácsadókat.⁹⁶ Kulcsár Péter megfogalmazása szerint „beállt a német befolyás ellen küzd k táborába”.⁹⁷ Leginkább Schneidpöck volt az, akit l meg akart szabadulni – összhangban természetesen a pápai és az angol politika irányvonalával, mely a Habsburgok befolyását kívánta csökkenteni. Campeggio odáig ment, hogy azzal a kéréssel fordult Ferdinánd f herceghez, Károlynál eszközölje ki Schneidpöck visszahívását. Még november 17-i, bécsi jelentésében írt arról, hogy Lajos, egy a f hercegnek írott, „saját kez ”, „titkos” levelében maga emelt panaszt a követ ellen, aki az ország kizsákmányolására szövetkezett az esztergomi érsekkel, Szalkai Lászlóval és „a királyné szolgálatában egy kikeresztelkedett zsidót [Szerencsés Imrét] alkalmaztak, aki minden rossznak szerz je”.⁹⁸ Campeggio megérkezése után Lajoshoz fordult, és ígéretet eszközölt ki t le, hogy a követ visszahívását maga fogja kérni a császártól. Ferdinándnál maga is egy „önzetlen és lelkes császári követ” megbízását sürgette, aki „egyetért a pápai és lengyel követekkel”.⁹⁹ Ebb l is kiderül, nem csupán Schneidpöck túlzó befolyása volt a probléma, nem is csak az, hogy „nagy lutheránus”, hanem az az irányvonal, a császárhoz köthet orientáció, amit a követe képviselt, s helyette egy Ferdinándhoz jobban köt d , s a pápa pártján álló, kevésbé a háború iránt elkötelezett személy felelt volna meg érdekeinek – egybehangzóan Wolsey és VII. Kelemen érdekeivel. Nem lehet véletlen, hogy a magyarországi eseményekr l, Campeggio legátusi m kódésér l értesülésekkel bíró Ferdinánd éppen ez id ben, 1525 februárjában írt egy hálálkodó levelet Wolsey-nak, amelyben ugyan konkrétumot nem mondott, csak annyit, hogy köszöni szolgálatait „a közös ügy érdekében”, amelyért együtt, közös egyetértésben dolgoznak. Hálás roppant energiájáért.¹⁰⁰ Ebben elmondta, ugyanabban a tárgyban Henrik királynak is írt. Ez természetesen a külvilág felé a lutheránus mételty és a török elleni küzdelmet jelentette, de már arra is el re mutatható, hogy a f herceg puhatolózott Anglia irányában. Külön köszönte, hogy Anglia kancellárja Gregorio Casale útján üzenetet küldött neki, válaszként levelére – a f herceg ezen levelét nem ismerjük, legfeljebb Casale azon jelentését, amit a Tudorok római követe a paviai táborból küldött február elején, és beszámolt Ferdinánd panaszairól, hogy egyedül kell megküzdeni a lutheránus eretnekekkel és a lázadásokkal, míg a császári hadak a franciákkal hadakoznak s fél , hogy elhagyja a szövetséget.¹⁰¹ E szerint feltehetjük, Wolsey Casalén keresztül küldött üzenete az lehetett, hogy Anglia támogatja, ha a béke felé fordul és kilép a háborús ligából. Így teljes er vel tud szembenézni a török fenyegetéssel. Mindez azonban azt is igazolja, hogy az 1524. novemberi, Luis de Tohar-féle misszió idejére Henrik és Wolsey válaszoltak Ferdinánd megkeresésére, tehát Károlyon kívül

⁹⁴ „Nel stare mio qui mi restano tre cose principali da compiere [...] le seconda cosa e di ridurre questi Hungari ad aprire li occhi, et fare qualche rimedio contra Turchi [...] el Re in quella piú authoritá che si potrà [...], perche regha con buon consiglio et persone fidele et incorruptibili”: Mon. Vat. II/1. n. 32. p. 102–103.

⁹⁵ „[...] el Re tanto buono che non val niente”. Campeggio jelentése, Bécs: 1524. nov. 17.: Mon. Vat. II/1. n. 24. p. 75.; ETE I. n. 171.

⁹⁶ Fraknói, Magyarország a mohácsi vész el tt, 60.

⁹⁷ Kulcsár, Jagelló-kor, 204.

⁹⁸ Fraknói, Magyarország a mohácsi vész el tt, 61.

⁹⁹ „Re di Hungaria [...] lettera di soa mano propria secretamente scritta [...] era mal trattato da li suoi, et che volea pensare di oportuno rimedio, et dolevasi in spetie de l’oratore di Cesare et del Principe che é appresso de lui per essere in legha con Strigoniense, ad expilandum eum et regnum, et che hanno posto al servitio de la Regina uno che giá fu hebreo, sensale di ogni mal contratto che si sia fatto in quel regno et a ruina del regno [...] Il detto oratore é come io intendo gran Lutherano et quella Regina secondo che intendo ha poca consciencia [...] ho fatto col Principe per la rivatione di detto oratore”. Campeggio jelentése, Bécs: 1524. nov. 17.: Mon. Vat. II/1. n. 24. p. 75.; ETE I. n. 171.

¹⁰⁰ „[...] pro nostra summa parique inter nos et mutua benivolentia petentes ut sicut cepit de communis rebus ita mereat”: 1525. feb. 13.: PRO SP 1/33 f. 160.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1084.

¹⁰¹ 1525. feb. 6.: PRO SP 1/33 f. 119.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1064.

is volt kommunikáció Anglia és Ausztria között.¹⁰² Egyrészt bátyját teljesen felemésztette a franciák elleni háború, s csak az itáliai hadszíntér érdekelte. Láttuk, már korábban is vonakodott Károlyval együtt er síteni a francia-ellenes szövetkezéseket.¹⁰³ 1524 augusztusában Brodarics leveléb l értesülünk elszántságáról, miszerint „az élete árán is kész megvédeni a kereszténységet”.¹⁰⁴ Másrészt az 1525-ös év eseményei is igazolták, hogy Károly nélkül képtelen megbirkózni a lázadásokkal és a tartományait fenyeget törökkel. Ezért is Károly nélkül belement egy megállapodásba 1525 áprilisában a pápával és Angliával. Ferdinánd már 1524-ben is próbálkozott a háborúban elmerült bátyja árnyékából kitörni, s májusban, s mint láttuk, novemberben is követet küldött Henrikhez.¹⁰⁵

Hasonló célokat szolgált Campeggio is Magyarországon. A Habsburg-pártiak els dlegesen Ferdinánd emberei voltak, s nem pedig Károlyéi. A háborúba temetkez császárral szemben a f herceg segít készségének és elkötelezettségének súlykolása jó taktikának mutatkozott. A császár valóban nem mutatott különösebb érdekl dést a török veszély iránt, még Pavia után is sikereinek fényében sütkérezett. Amikor Magyarország szóba került, tömören megemlítette megnyilatkozásaiban, hogy tudja, az országot veszély fenyegeti mind a török, mind az eretnekek részér l, s a király nem tud ellenük mit tenni. Még az angol felszólításokra, VIII. Henriknek írt leveleiben sem tett mást, közölte, tudatában van, mi a feladat, de els dleges Franciaország térdre kényszerítése. Azzal is tisztában volt, Ferdinánd sokszori segélykéréseivel árasztja el, s szorongatott helyzetében nem tudja most már, hová forduljon, s fél , ki kell egyeznie a lutheránusokkal.¹⁰⁶ A f herceg Angliához fordult. Ez is azt támasztja alá, II. Lajos is igazából nem számíthatott a császárra, el re kellett tekintenie Anglia felé. Nem véletlen, a kialakult patthelyzetben a török hadi készül déseir l érkező híreket hallva a pápa sem tudott mást tenni, Angliához fordult. 1525 májusában kifejezetten azért kérte VIII. Henrik segítségét, védje meg a kereszténységet, mert Magyarországot török invázió érte, valamint az eretnkség is fenyegeti. Külön követet is küldött Angliába, Melchior Langust.¹⁰⁷ Ez a török fenyegetés valószínűleg Jajca 1525. évi blokádja lehetett. A várat már áprilisban török csapatok vették körül, s csak júniusban sikerült élelmet bejuttatni az ostromgy r be.

Campeggio másik „ellenfele” Szalkai érsek volt, akir l meg volt gy z dve, hogy a franciák esküdt ellensége, mélységesen Habsburg-párti. Úgy fogalmazott róla, hogy az érsek, egyetértve Anglia és a császáriak érdekeivel, a franciák elpusztítására tör, sosem kötne velük

¹⁰² A követségr l Campeggio is beszámolt: nov. 29.: Mon. Vat. II/1. n. 28.

¹⁰³ 1523. jún. 5.: State Papers, VI. 120.; Letters and Papers Henry VIII, III/2. 3077.

¹⁰⁴ „[Ferdinandus] mirabilem devotionem et affectum ostendit in [...] S. Sedem [...] accerens, se eam religionem, in qua natus ipse sit, in qua maiores sui mortui, non solum constantissime servare, verum et cum omni eciam vitae discrimine tueri perpetuo velle”: Bécs, 1525. aug. 21: Brodericus, Epistulae, n. 34; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 844.

¹⁰⁵ 1524. máj. 16.: Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 337.

¹⁰⁶ „En Hongherie sest commencée la meisme tumultuation, et fait grant progres, et joint les maulx quilz ont souffert des Turcz, semble que ledit Roy de Hongherie ne pourra soubstenir le faiz. [...] que sommes journellement sollicitez tant de l’Archiduc et Infante nostre frere, et [...] pour entendre au remede de ceste mauldicte secte Lutherienne [...] nostredict frere l’Archiduc en est en tel destroict, quil ne scet ou se tourner, et ne poeult avoir secours de nul coste, ne jouyr du sien, synon ainsy quil plaist a ces villains Lutheriens”: 1525. aug. 11.: PRO SP 1/35 f. 245.; BL Cotton MS Vespasian C. III f. 196.; State Papers, VI. 463.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1559.

¹⁰⁷ „Cum ad Nos quotidie de apparatu consilijsque Turcarum nuncij et litere perveniant, quibus significetur impetum ab illis in Illiricum et Ungariam praeparari, que provincie, auxilijs copijsque desertae, in maximo sunt periculo posite; non possumus, quo graviora et propinquiora Nobis et universe Christianitati imminere mala, non sollicitiore animi studio ad pacem adhortari et quod unum remedium afflictis rebus ostenditur, pacis videlicet et tranquillitatis”: PRO SP 1 34 173.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1317.; Langus misszója: Cornwall Record Office, Arundell of Lanherne and Trevice [AR/17 - AR/50] AR/27/11.

békét.¹⁰⁸ Mindez igen érdekes annak a fényében, hogy Franciaország felé puhatolózik mind a Szentszék, mind Wolsey, s mind a ketten megpróbálkoznak a császár lehetséges szövetségeseinek a leválasztásával. Azzal tudott rá nyomást gyakorolni, hogy Szalkai nem vette fel az egyházi rendeket, s most a legátus el tt nem maradhatott meg a nélkül, hogy áldozópap legyen.

A legátus 1525. január elején beszámolt arról, hogy a magyar király a törökellenes hadjárat ügyében a pápához és az összes keresztény fejedelemhez fordult. A török veszély nem is lehetne nagyobb, az országot a legsúlyosabb csapások sújtják. A királynak az országában nincs kihez fordulnia és kit l tanácsot kérnie.¹⁰⁹ Kénytelen újra a pápához fordulni: január 5-én levelet írt VII. Kelemennek. Tomori lemondásának lebegtetése és a legátus ittléte is hozzájárult, hogy tiszta vizet öntött a pohárba. Campeggio útján próbálta felhívni a figyelmet Magyarország sanyarú helyzetére, valószínű úgy gondolta, a legátus útján eljut kérelme a legmegfelel bbekhez, Wolsey-hoz is. A király nyíltan kijelentette, ha a pápa segítségével nem sikerül kibékíteni az ellenfeleket, nincs semmi remény országa fennmaradására. Egyedül a küls segítségben bízhat, semmi más megoldás nincs. Már 1524 júliusában VII. Kelemen pápának írott levelében hangsúlyozta, Magyarország sorsa a keresztény fejedelmek közötti békén áll vagy bukik.¹¹⁰ A király valóban a küls , nyugati segítséget akarja megragadni. Utoljára még írt segélykér leveleket a császárnak, a francia, az angol és a portugál királynak, és kérte VII. Kelement, adjon felhatalmazást Campeggionak a Fuggereknél lévő pénz folyósítására, és ha lehet, még nagyobb segélyt is küldjön.¹¹¹ Az angol királynak írott levele nem maradt fenn, vagy lappang valamely angol kéziratári kódexbe kötve, más egyéb levelekkel együtt.¹¹² Ezért induljunk ki a császárnak írott levéb l. A király egyre inkább kiábrándult V. Károlyból, és belátta, nem várhat t le komoly segítséget. Intézett ugyan hozzá levelet, de nyíltan vállalta meggy z dését, hogy egyedül áll a harcban, és fel kell áldoznia magát, mert a császártól komoly segítség nem várható. Hitet tett a végs kig való harc mellett: „olyan a lelkünk, hogy [...] a királyságért [...] a méltóságért, a katolikus hitért, a keresztény népért szemberohanunk az ellenséggel, és [...] a halált is nagyobb örömmel keressük”. Felhagyott „azzal a reménnyel, amit Császári Felségtek és a franciák Legkeresztényibb Királya régóta és nagyon kívánt megegyezésével kapcsolatban” ápol, mert „nem jöhetett közbe kegyetlen jogtalanság egyik oldalról sem”, és „az okozott vagy elszenvedett kár okai sem annyira súlyosak, hogy azokat oly [...] háborúval [...] kellene megbosszulni”.¹¹³ Értésére adja, „a törökök császára már megnyitotta magának

¹⁰⁸ „Strigoniense ha avuto molta satisfazione et intende che per li Cesariani et Serenissimo di Anglia si disegna alla ruina di Franza [...] non resterà di procurare pace et quite con Franza”: 1525. máj. 8.: Mon. Vat. II/1. n. 49. p. 181.

¹⁰⁹ „Re credo con la prima expedicione scriverà a Nostro Signore et a tutti li Principi Christiani, deplorando la calamità soa et del Regno, la quale in verità non potrebbe essere maggiore, né di maggior pericolo. Al presente non si fa altro che disputare et consultare quid agentum pro defensione huius regni”: Buda, 1525. jan. 5.: Mon. Vat. II/1. n. 33. pp. 113–114.

¹¹⁰ „[...] rogo ut negocium pacis inter Principes Christianos, ita urgere velit”: 1524. júl. 14.: Artner, Magyarország, n. 132.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 832.

¹¹¹ „[...] nisi hac pestis de domesticis ac civilibus bellis loquor e Christianorum praecordiis divina ac Vestrae Sanctitatis ope sublata fuerit, me nihil habere, quod vel de meo regno tuendo, vel de christianae Reipublicae incolumitate sperare deinceps possim...dedi litteras ad Caesaream Maiestatem as ad Christianissimum Gallorum regem, quibus egni mei calamitates, et quae mox impendent mala, sum exequutus, propono pericula, suadeo concordiam, detestor intestinas contentiones [...] scripsi ad Serenissimos quoque Angliae et Lusitaniae reges”: Theiner, Vetera monumenta, II. 837., Artner, Magyarország, n. 134. Hasonló tartalmú: Zsigmondhoz: jan 12.: AT VII. n. 5. p. 161.

¹¹² Igaz, 1524. feb. 5-i levelét a szakirodalom egy része 1525-re datálja, éppen amiatt, hogy ekkor említi, hogy írt VIII. Henriknek. BL Cotton MS Vespasian F. I. ff. 74. (II. Lajos, manu propria.) A levelet a Letters and Papers szerkeszt je, J. S. Brewer 1870-ben az 1525-ös évre helyezte, s mai, digitális kiadásban is ezen év alatt szerepel. British History Online. [<http://www.british-history.ac.uk/source.aspx?pubid=841> – 2013. szept. 26.]; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. n. 1062.

¹¹³ 1525. jan. 6.: Bessenyei, Fejedelmi, n. III/3. pp. 18–20.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 838.

az utat szárazon és vízen egész Európa birodalmának vagy felforgatására vagy leigázására”. „A tavasz kezdetén nem egyik vagy másik mez várost veszi el t lünk, nem kirohanásokkal tör végeinkre, hanem, ami csak magyar joghatóságban van, a törökök erejével és sokaságával úgy elrontja, hogy fejünkkel együtt e királyság neve is kitörölhet , megszüntethet és átkozott uralma alá igázható legyen”. Lajos „reméli ugyan, hogy a császár az „egyezségre, akár a segítségül sietésre dolgaink bukása és hanyatlása közepette készségesebbnek fog mutatkozni”, de érzékelteti, „értjük, hogy eddig még semmilyen feltétellel sem volt Felségeitek lelkülete szelídíthet vagy az ellentétek csillapíthatók”, és a „polgárháborúk és Felségeitek örökös vetélkedése” továbbra is veszedelmes.¹¹⁴ „A milánói hercegségnek a franciáktól keresztények gyilkolása és vére révén való ezerszeri visszaszerzése” helyett immár „Germániát” kellene megvédenie, de ez „[csakis] Felségtek egyezsége és általános hadjárata által [...] lesz bevégezhet , semmi más módon”. Felvázolja, hogy a török visszaverése csakúgy valósulhat meg, ha a „két leger sebb hadsereg, amelyet annyi hónapon át [...] Itáliában táplálnak [...] az ellenség földjére támadna”. Érz dik hangjából azonban, hogy ez hiú remény, a császár nem fog beleegyezni a békébe. A 20 ezer gyalogos, amit a Reichstag megígért, az is hiú remény, hiába emlékezteti rá a király. Ez is er síti, más utakat is kell keresnie, s ezt csak meger sítette a paviai csata. Jelzi is levelében, hogy „más keresztény fejedelmekhez is hasonló levelek küldettek a változtatandók megváltoztatásával” („Ad alios quoque principes Christianos similes sunt date littere mutatis mutandis”), ami most úgy érezzük, nem csupán egyszer post scriptum. Éppen ezért lenne itt érdemes megvizsgálni az angol királyhoz küldött levelét, hogy megtudjuk, miben más, mi mást mond a király nekik, mint a császárnak.

Lajos februárban újra Brodaricsot küldte követként a Szentszékhez.¹¹⁵ A király „végs reményvesztettségében, amiben” és királyságai „is forgolódnak, esedezik”, hogy a pápa „azonnali segítséget” adjon.¹¹⁶ Err l Campeggio legátus is beszámolt. 1525. február 7-én írt nem csak Wolsey-nak, [Kép IX/2.] hanem VIII. Henriknek is [Kép IX/3.] – most is egy nappal megelő zve a Kúriához intézett jelentést.¹¹⁷ Néhány nappal kés bb a legátus VII.

¹¹⁴ „Non mediocrem anno proximo de Vestrae Maiestatis Caesareae deque Christianissimi Gallorum regis diu multumque desyderata concordia spem conceptam habuimus. Nam neque ulla iniuriam tam atrocem ultro citroque intervenire potuisse arbitrabamur, nec adeo graves illati damni aut accepti causas existimabamus, quae bello tam diuturno, sumptibus immensis, labore difficili, multo sanguine ac caede Christianorum vindicari debuerint, hoc presertim tempore, quo Christi saluatoris ac noster hostis, Thurcarum caesar aditu iam sibi terra marique patefacto ad Europae totius imperium vel evertendum vel subiugandum tanto furore ac crudelitate rapiatur. [...] Verum, quum intelligamus nullis adhuc conditionibus Maiestatum Vestrarum animos leniri aut controversias sedari potuisse quumque ad regnorum nostrorum ac totius orbis Christiani ruinam nihil sit his armis civilibus ac perpetua Maiestatum Vestrarum contentione perniciosius, quo in statu res nostrae sint, Vestrae Maiestati duximus explicandum sperantes, quod pro nostro mutua fraternitate ac pro religione sancta [...] vel ad concordiam vel ad succurrendum caducis ac labentibus rebus nostris faciliorem se sit praebitura [...] Constituit [...] non unum nobis aut alterum oppidum adimere, non excursionibus fines nostros impetere, sed, quicquid est ditionis Hungaricae, ita Thurcarum viribus ac multitudine obruere, ut cum nostro capite huius quoque regni nomen extingui ac tolli in perpetuum nefandoque suo imperio possit subiugari [...] Si nostra pericula tanquam aliena minus fortasse movent Vestram Maiestatem, moveant Germania et avite provinciae quas profecto tam diu suas numerare poterit, quamdiu regnum Hungariae manebit incolume, [...] Maiorem etenim [...] apud Deum et homines magisque illustrem ac stabilem Maiestas Vestra consequetur gloriam de conservata semel ab impiis Thurcarum manibus Pannonia ac Germania, quam de Mediolano ducatu millies a Gallis per caedem et sanguinem Christianorum recuperato”. uo.

¹¹⁵ 1525. feb. 13.: Bessenyei, Fejedelmi, n. III/4. p. 25.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 844.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 82.

¹¹⁶ „[...] Intelliget preterea pericula, necessitates, calamitates ac extremas omnium rerum desperationes, in quibus et ego et hec regna mea versantur. Supplico igitur Vestre Sanctitati, quanto maiore studio possum, dignetur rebus omnibus ab eodem intellectis opem presentaneam rebus meis quamprimum afferre”. Bessenyei, Fejedelmi, n. III/4. p. 25.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 844.

¹¹⁷ Campeggio Wolsey-nak: 1525. feb. 7.: PRO SP 1/33 f. 127.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1068.; VIII. Henriknek: 1525. feb. 7.: PRO SP 1/33 f. 128.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1069.; Sadoletonak: 1525. feb. 8.: Mon. Vat. II/1. n. 39.

Kelemennek 1525. február 20-án írt levelében még több zsoldos kiállítására elegendő pénzt kért.¹¹⁸ Annak a fényében, hogy láttuk, Wolsey két vasat is tartott a kezében, és a franciák és a németek pedig farkasszemet néztek Pavianál, érthetővé válik, miért Angliához fordul a magyar király. Ebben, a kancellárnak írott levelében a legátus beszámolt arról, hogy a török háborús elköszületeket tesz a végeken, növelte haderejét a határon, ezért a pápai pénzen néhány száz lovas és gyalogost fogadtak fel és irányítottak a végekre, hogy más, valószínűleg ugyancsak szentszéki zsoldban álló egységekhez csatlakozzanak.¹¹⁹ Más angol jelentések is igazolják, hogy jelentős török elköszületek folynak. Félretekintve a kudarcokról tudósítanak: a havasalföldi vajda behódolt, hatalmas oszmán támadás fenyeget, Ferdinánd nem tudja már magát védeni, pénzt kért a pápától.¹²⁰ 1525 januárjában Wolsey bíboros egy Magyarországot és az egész kereszténységet fenyegető nagy oszmán támadástól óv.¹²¹ A bíboros meg is fogalmazza, hogy ha a török újabb diadalokat arat, mint Rodosz és Nándorfehérvár elfoglalásánál, nagy veszély leselkedik Magyarországra, és Itáliára és Rómára is.¹²² Éppen ez is lehetett az oka, hogy Campeggio nem volt szíves kárkú, a zsoldosok felfogadásában is a legátus járt közben, utalta ki a pénzt.

A legátus közbenjárta azért is, hogy (nyalábi) Perényi Gábor királyi kamarásmester teljes büntetéséért cserébe meghatározott zsoldost adjon.¹²³ A bíboros egy életrajzírója szerint Campeggio teljes felhatalmazást kapott arra, hogy teljes büntetését adjon azoknak, akik vállalják a harcot a török ellen, vagy adakoznak a szent célra, mi több, kiátkozta azokat, akik kereskedelmi kapcsolatokat tartanak fenn a hitetlenekkel.¹²⁴ Campeggio korábban már Szörény és Pétervárad védelméhez is hozzájárult. Először még Bécsből utalt ki 4000 forint pápai segélyt 2000 zsoldos felfogadására. A király már júliusban kérte, hogy segítsen, és nem sokkal később meg is tette, 4000 forintot utaltványozott.¹²⁵ Ekkor, Szörény elestét látva, úgy írt, a vár eleste 1524 szeptemberében az egész kereszténységre nézve szégyent hozott, így fél, hogy a magyarok vagy a török hatalom alá jutnak, vagy békét kötnek és a barbár népnek megnyitják az utat a kereszténység szíve felé.¹²⁶ Szörény mellett elesett három „erdélyi város” is.¹²⁷ A legátus a következő megnyilatkozásaiban biztosra veszi, a törökök nagyarányú támadásra készülnek, három irányból is sereg közeleg.¹²⁸ Ezért nemcsak a királynak fizetett 2000 gyalogost, hanem Ferdinándnak is küldött 3 ágyút, 300 puskát és 1 porkészletet.¹²⁹ Utóbb, 1525-ben Tomori Pálnak juttatott pénzt és ellátást.¹³⁰ Januárban értetlenül állott az érsek azon terve előtt, hogy lemond, és arra próbálta rávenni, másítsa meg elhatározását.¹³¹ Végül is Campeggiónak és

¹¹⁸ Bessenyei, Fejedelmi, n. IX/1. 52–53.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 846.; ETE I. n. 186

¹¹⁹ „[...] Turcha [...] nunciabat militum suorum numerum in finibus auxissi coegit ut maiori [...] occurreremus [...] ex pecuniis Pontificiis aliquot peditum et equitum centuriis conscriptis eas aliis copiis tutelaribus adiunximus”: Campeggio Wolsey-nak: 1515. feb. 7.: PRO SP 1/33 f. 127.

¹²⁰ Consistorialia, nos. 51–53.

¹²¹ 1525. jan. 16.: Wolsey John Clerk -nak: PRO SP 1/33. f. 96.; Lambeth Palace Library MS 245, f. 42r–60v.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1017.

¹²² 1525. jan. 16.: PRO SP 1/33 f.96.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1017.

¹²³ 1525. feb. 20. Theiner, Vetera monumenta, II. n., 846 Bessenyei, Fejedelmi, n. IX/1. pp. 52–53.; ETE I. n. 186. Magyarországi aktivitása: 1525. máj.: Campeggio Budán: Calendar Venice, III. n. 995.; Sanuto, XXXVIII. 282. 1525. máj 29.: Calendar Venice, III. n. 1019.; Sanuto, XXXIX. 45.

¹²⁴ Cardinal, Campeggio, 96.

¹²⁵ Fraknói, Szent-szék, II. 344. 1524. okt. 15.: Mon. Vat. II/1. n. 15

¹²⁶ Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 51., 1525. okt. 15-i jelentés: „[...] la perdita di Severino [...] dir si possa et ancho di poco honore a tutti christiani [...] Dio voglia [...] non si accordino con esso et gli diano transito et via da ferirne più presso al core”: Mon. Vat. II/1. n. 15. pp. 49–52.

¹²⁷ Consistorialia, n. 54.

¹²⁸ 1525. jan. 22.: Consistorialia, n. 55.; 1525. márc. 20.: Consistorialia, n. 58.

¹²⁹ Okt. 15.: Mon. Vat. II/1. n. 15.

¹³⁰ Buda, 1525. jan. 5.: Mon. Vat. II/1. n. 33. p. 113–114.

¹³¹ Buda, 1525. jan. 22.: Mon. Vat. II/1. nos. 36., 128.

Burgionak is hála,¹³² a kormányzat szokatlan módon több ezer aranyat adott Tomorinak az elmaradt zsold fejében és a végvárok felszerelésére, amiben nem kis része lehetett a nunciusnak és a legátusnak is. Tomori Campeggio jelentése szerint az felszólítására tért vissza állomáshelyére.) A Sadoletohoz írott levél b vebb, ebben a pápai titkárnak meg is magyarázza mindennek a hátterét, amit nyilván az angol diplomáciát irányító Wolsey felé nem kell megtennie. (Így az „angol levelek” jó része nem olyan terjedelmes, mint a kúriaiak. Campeggio el is mondta egyszer, miért nem ír itáliai és francia ügyekről – ami akár az egész Tudor-diplomácia kulcsmondata is lehet – mert „mindenen rajta tartja a kezét”, mindennek a sarkpontja, minden rajta keresztül forog.¹³³) A Wolsey-nak írott levélben nincs benne, hogy pontosan hány száz zsoldost fogadnak a pápa pénzén: a Sadoletohoz írottból kiderül, pontosan 300 gyalogost, s később hozzájuk csatlakozhat, ha szükség van rá, további 200 gyalogos vagy könnyű lovas.¹³⁴ Azzal is a keresztes lelkületet kívánta feléleszteni a legátus, hogy nagy erőfeszítéseket tett Kapisztrán János szentté avatása érdekében.¹³⁵ (Ilyenre a király részéről is volt példa: itt érdemes megemlíteni II. Lajos törekvését, hogy Remete Szent Pál fejerekléjét megszerezze.¹³⁶)

Id közben az európai diplomáciai és hadi helyzet is váratlan fordulatot vett, amire nem lehetett nem odafigyelni. A francia király nem elégedett meg 1524 szi váratlan sikereivel, feleltlen módon úgy gondolta, elég erőse, hogy Pavia ostromához fogjon, s ezzel mintegy önmagát zárta csapdába. Katasztrófális veresége (február 24.) több, újabb diplomáciai csavart hozott.¹³⁷ A francia király itáliai veresége Angliában csak VIII. Henrik fantáziáját mozgatta meg. A reálpolitikus Wolsey-t nem lehetett eltántorítani a tervétől, különösen nem is hatotta meg, tovább szerte a hálóját, legfeljebb céljai közé immár Ferenc kiszabadítását is bevette. Ehhez akkor is ragaszkodott, miközben Anglia több vasat tartva a tüzében az adott napi politikai helyzettel függően, újra közeledni látszott a császárhoz – legalábbis a külső szemlélő, vagy a Habsburgok számára. Igazából nem is az volt a fontos, hogy kinek az oldalára áll a kardinális, hanem az, hogy mindenképpen megmaradjon Európa döntő bírójának, mindenki hozzá forduljon, határozhasson mindenről egyfajta tájékoztató pontként. Amíg Henrik örömtüzeket gyújtatott Londonban a franciák vereségét hallván, addig York érseke folyamatosan francia követekkel tárgyalt.¹³⁸ A király térdre borulva hálát adott Istennek, és kijelentette: „eljött az idő, hogy a császár és jómagam, akinek örököse hagyták Franciaországot, learassuk a háború hasznát”.¹³⁹ Elterjedt egy hír – aminek hamis volta később kiderült –, miszerint egy követet küldenek a császári udvarból, aki a tervezett franciaellenes hadjáratot el készítendő, haditerveket hoz Londonba. VIII. Henrik maga is részletesen kidolgozta tervét Franciaország felosztásáról. Jóllehet terv egészen nem lépett be az itáliai háborúba, csak finanszírozta a császári hadmóveleteket, magáénak követelte volna Normandiát, Pikárdiát és Boulogne-t.¹⁴⁰ A császár azonban késlekedett. Már behajózásra várt a serege, amikor még mindig nem érkezett meg V. Károly követe. Április elejéig a birodalmi követség nem volt semmi hír. Később kiderült, Károly nem osztja Henrik háborús

¹³² Fraknói, Tomori, III. 386–87.

¹³³ „res omnium cardo in manu vestra”: Buda, BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 118.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1286.

¹³⁴ „[...] il bisogno de detto Colocense, ce siamo risoluti pagarli hora fanti trecento, et quando el sará lá ne la guardia soa, sel ne vederá il bisogno havemo promesso pagarlini altri ducento, overo duecento cavalli legieri”: Mon. Vat. II/1. n. 39. p. 141.

¹³⁵ Campeggio közbenjár Kapisztrán kanonizációjáért: 1525. ápr. 13.: Mon. Vat. II/1. n. 44., Sörös, Brodarics, 28.; Theiner Vetera monumenta, II. nos. 846., 847.; ETE I. nos. 186., 187.

¹³⁶ DL 23 725., 25 676., DF 260 507. Helytartói okl., nos. 172–73., 183. ETE I. n. 81.

¹³⁷ Anglia szerepére lásd Sebők, Angol-magyar, 36.

¹³⁸ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1160.; Gwyn, Wolsey, 395.

¹³⁹ Scarisbrick, Henry VIII, 184.; Botlik, Szapolyai, 22.; CSP Spain, III. n. 82.

¹⁴⁰ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1212.

lelkesedését.¹⁴¹ Nem akartja „újrarajzolni Európa térképét”, nem tartott igényt Anglia beavatkozására, s nem volt hajlandó *Rex Francorum*ként elismerni VIII. Henriket.¹⁴² Wolsey persze jól tudta, a császár forrásai teljesen kimerültek, s pénz nélkül egy tapodtat sem tud tovább haladni seregeivel. Pavia patthelyzetet hozott, hiába aratott Károly diadalt, katonailag nem volt képes kihasználni.¹⁴³ Ráadásul hiába jött meg a birodalmi követ, konkrét utasításokat nem kapott a császártól és semmitmondó válaszokat tudott csak adni Henriknek a közös háborút firtató kérdéseire. Az angol király lesújtva, s t, megalázva érezte magát.¹⁴⁴ Az is sértette a Tudor uralkodó önértékét, hogy a császár visszautasította Mária kezét, pedig éppen a hercegn lett volna Franciaország felosztásának az egyik záloga.¹⁴⁵ Wolsey számára persze nem volt kérdéses, a pénzzavarban lévő császár nem Máriát, hanem a busás hozománnyal kecsegtet Portugáliai Izabella kezét választja. Már hónapokkal el tte puhatolózott ez irányban.¹⁴⁶ A kardinális tudta, az angol igények – Franciaország felosztása és Mária házassága – annyira irreálisak, hogy a háttérben szabadon tárgyalhatott a fogságban lévő Ferenc király képvisel ivel.

Mindez csak meger sítette Wolsey-t abban hogy a franciák oldalára álljon.¹⁴⁷ Anglia nyíltan, kifelé továbbra is a Habsburg-szövetség mellett foglalt állást. Maga a király még az augusztus végi, franciákkal kötött új szövetség után is reménykedett abban, hogy Károly mellé áll, és közösen hadba lépnek Franciaország koronájáért. Március végén a Tudor-követek még azzal indultak útnak Spanyolországba, hogy Henrik hadat kíván indítani. A rossz id miatt azonban április 18-ig nem tudtak kihajózni, így halasztást szenvedett az ügy, s a nagyvilág számára még mindig úgy t nt, Anglia nem áll el a császár szövetségét l.¹⁴⁸ Wolsey azonban ezzel egyid ben, 1525. március végén már alá is írta a francia béke el zetes pontjait Londonban.¹⁴⁹ Err l azonban még nyíltan nem volt szó, ennek ellenére a Magyarországon tartózkodó Campeggionak kiváló értesülései voltak arról, hogy Wolsey a franciák irányába is nyitott, mivel, ahogy a pápa is, egyre terheesebbnek érezte a Habsburg-túlsúlyt. Úgy véljük, Campeggio ezen értesülései a magyar politika irányítóihoz is eljutottak, így vehetett egy új, a franciák felé is közeled fordulatot a királyság diplomáciája, Minden eshet séget meg kellett ugyanis ragadniuk az ország vezet inek a török el renyomulása közepette. Ezért is fordul az európai politikát domináló Angliához II. Lajos 1526-ban.

1525. április 26-án számolt be újra Campeggio a magyarországi eseményekr l – ugyanazon a napon, amikor a pápai titkárt is értesítette.¹⁵⁰ [Kép IX/4.] A levél azért is érdekes, mert április 1-én újabb hatalmas külpolitikai fordulat történt Európában, és a fogságban lévő francia királlyal szemben a pápa és a császár újra ligára lépett egymással. Az egyezséghez – úgy remélték – a birodalmi követet még mindig váró és a Habsburg-Tudor hadjáratban reményked VIII. Henrik is csatlakozni fog.¹⁵¹ Úgy fogalmaztak, az egyezség még Anglia királyának jóváhagyásától függ. VIII. Henrik utólagos jóváhagyását automatikusnak vették, hiszen a külvilág számára a császár felé mozdult Anglia is.¹⁵² Az

¹⁴¹ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 1249., 1261., 1301.

¹⁴² Scarisbrick, Henry VIII, 186–187.

¹⁴³ Creighton, Wolsey, 184.

¹⁴⁴ State Papers, I. 159.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1371.

¹⁴⁵ Botlik, Szapolyai, 23.

¹⁴⁶ Creighton, Wolsey, 184.

¹⁴⁷ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 1243., 1260., 1266.

¹⁴⁸ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 1249., 1261.

¹⁴⁹ Scarisbrick, Henry VIII, 139.

¹⁵⁰ Buda, 1525. ápr. 26.: BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 118. Sadoletonak: Mon. Vat. II/1. n. 47.

¹⁵¹ „[...] ad ungariam omnibus suis viribus opprimendam, Dalmatiam destruendam, Italiam classibus vexandam [...] ac antedicti principis [Anglie regis] assensu”: BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 95.; PRO SP 1/34 f. 113.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1236.; Sanuto, XXXVIII. 157., 160.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 85. Kulcsár, Jagelló-kor, 204.

¹⁵² Kulcsár, Jagelló-kor, 204., Rill, Fürst und Hof, 91.

egyezménynek törökellenes felhangja is volt: a szerz és szövegébe belefoglalták, hogy az egyezség egyik fő oka az, hogy a keresztények viszálykodásából hasznot húzó hitetlenek elfoglaltak több várost és tartományt Magyarországon, Dalmáciában és Itáliában, valamint most is fenyegetik e területeket, s a felek a török ellen kívánnak szövetkezni. A felek arra is kötelezettséget vállaltak, hogy ha háborúra kerül sor a törökkel, a liga tagjainak közösen meg kell határozniuk, mekkora összeggel segítik a vállalkozást.¹⁵³

Nehezítette a helyzetet, hogy I. Ferenc régenskormányára a szultán felé puhatolózott.¹⁵⁴ Már május végén híre jött, s korántsem véletlenül a francia udvarból terjedt el, hogy a törökök nemsokára Nápolyt fogják megtámadni.¹⁵⁵ A török valóban puhatolózott, és ki is akarta használni a lehetőséget, így júniusban már követet küldött Velencébe.¹⁵⁶ Rómában úgy is gondolták, a Habsburg-liga főként a török fenyegetés miatt kötöttet.¹⁵⁷ Érdekes módon azonban a császári seregek offenzívája visszaszorulóban volt, mintha Ferenc fogsága egyedül a Valois-kinak tett volna jót. (Minderről Burgio is beszámol, kiemelve a császár és az angol király megegyezését, amely „üdvös és hasznos lesz Itáliának”.¹⁵⁸) Károly seregei teljesen kimerültek, s pénz nélkül álmodni sem mert volna arról, hogy tovább haladva learassa a győzelem babérjait. Nem volt tehát olyan félelmetes, nyomasztó erő V. Károly, mint ahogy közvetlenül Pavia után gondolták. A császár árnyéka nem nőtt az égis, Európa fejedelmeinek nem kellett egy túlzott Habsburg súlypont-eltolódástól tartaniuk.

Campeggionak azonban az áprilisi megegyezés értelmében újfent követnie kellett VII. Kelemen álláspontját, s így újra közelednie a Habsburgokhoz. A legátus április 26-i jelentésében első sorban arról adott hírt, hogy feltartják a csehországi események, de annyit sikerült elérnie, hogy a csehek követi tíz napon belül Magyarországra jönnék, hogy egyezsége jussanak a királlyal. Többféle török hadmozdulatról kapott jelentést, amelyektől ugyan nem kellene tartani, ha nem ismernénk a „tyrannus álnokságát és titkos fortélyait”. Úgy hírlik, a „kelet prefektusa” – valószínű az anatóliai beglerbég – fogja kezdeni a hadmozdulatokat, hogy harcra, ellencsapása ingerelje a keresztényeket.¹⁵⁹ A török a tervezett támadást el készítendő – hogy ezzel is kihívja, harcra ingerelje, nyugtalanítsa a keresztényeket – szerződést kötött a havasalföldi és a moldvai vajdákkal, valamint követeket küldött a lengyel királyhoz. Lengyelország hasonlóképp bízott meg követeket, hogy szövetséget kössenek.¹⁶⁰ Tisztában van vele, a szultán „nemrégiben milyen csalárdul járt el a lengyel királlyal, s most is nem [kevésbé] félti”, de ennek ellenére belemennek az egyezségbe. A Sadoletonak írt jelentése hasonló információkat tartalmaz.¹⁶¹ Felismeri a

¹⁵³ PRO SP 1/34 f. 113.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1236.

¹⁵⁴ Kulcsár, Jagelló-kor, 204.

¹⁵⁵ BL Cotton MS Caligula D. IX f. 126.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1365.

¹⁵⁶ BL Cotton MS Vitellius B. VII. 155.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1 n. 1419.; Calendar Venice, III. n. 1050.

¹⁵⁷ Hieronymus Niger levele: Lettere di Principi, I. 164.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1430.

¹⁵⁸ „[...] la liga che Sua Santità have cum la Maestà Caesarea et Re di Anglia fatto a beneficio et salute di Italia”: 1525. ápr. 26.: Mon. Vat. II/1. n. 47.

¹⁵⁹ „[...] res me adhuc hic detinent [...] quae tamen in [co ar]ticulo constitutae sunt ut intra proximum mensem omnino absolvendae sint [...] proximos x dies illius regni oratores hic sunt [...] ut res transigant”: Buda, BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 118.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1286.; ápr. 26-ra datálva: Cotton Catalogue, 398.

¹⁶⁰ „A turcha nunciantur varii motus quoque causa ex a quo possemus aliquo [...] et timere, nisi cuius perfidia plusque punica et abditissimi doli de tyranno [...] belli cogitandus docerent. [...] sunt enim ab orientis prefecto negocium [...] putent, ac propterea de lacesendis Christianis rationem aliquam hoc anno [...] de causa cum Transalpine regionis Principi [...] apellant et cum Moldavo sibi convenire [...] federa [...] cum Pol[oniae] rege nunciis ultro citroque missis amicitiam et confederationem tractari, [...] cum majestate ista dissimulanter tentassi non multo ante videt”. BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 118.

¹⁶¹ „Re [di Polonia] essa intenderà la praticha et manegio che ha col Turcho [...] Radul Vayvoda de Transalpina dicesi essere d'accordo col Turcho, et el simile si dice del Moldavo [...] Ha etiam detto chel Turcho teme chel suo Bassa qual mando in Oriente, non se levi contra de lui, [...] cosa che sarebbe molto in proposito per tutti Christiani”: Mon. Vat. II/1. n. 46. p. 168–169.

német parasztfelkelés jelentését, és részletes jelentést is közöl róla, hiszen nem mindegy milyen a belpolitikai helyzet a Habsburgok hátában, mennyire lehet rájuk számítani az európai porondon, mennyire köti le őket a lázadás, s mennyiben lehet ezt a lutheranizmushoz kötni. Fél, hogy a német lovagrend nagymesterének szekularizációja és a Lovagrend poroszországi birtokainak a lengyel király kezébe világi hűbérként való felajánlása csak olaj a tűzre, s a teutonok eddigi szövetségeseinek, a Habsburgoknak a pozícióit gyengíti. (Brandenburgi Albert nagymester már korábban felkereste a legátust Bécsben, s kérte segítségét a lengyel királlyal való megegyezést aláhozásában.¹⁶² A legátus persze nem ilyen megoldást képzelt el.) Campeggio úgy látta, a szekularizáció egy lavinát indíthat el, s fél, az egyházi javak kirablását és pusztítását hozza maga után. Németországban a pórnép a fejedelmek és a magisztrátusok ellen lázad, szinte már reguláris gyalogoshaduk is van, amivel végigpusztítottak egy sor várost és kiraboltak kolostorokat. A fejedelmek ugyan több alkalommal leverték őket, de „mint a hydra, úgy élednek újjá számtalanszor”. „Angol ügyekről” is szólt újfent – ezt Sadoletonnak is megismétli – Rómából olyan hírek jöttek, hogy örök béke kötöttetett a pápa, a császár és Anglia királya között, ami azzal a reménnyel önti el, hogy helyreállítható a béke.¹⁶³ A Sadoletohoz írt levelében is megnyugvással tölti el, hogy létrejött a liga, amelyet „megkérd jelezhetetlenül és szilárdan” most már be is fog tartani Anglia királya és a császár.¹⁶⁴ Valójában, ha megnézzük a diplomáciai dokumentumokat, végül *Ferdinánddal* kötöttek szövetséget, s nem a császárral. Anglia, és a régi-új Habsburg-szövetség jelen esetben itt VIII. Henriket és Ferdinándot jelentett, a pápa bevette ugyan az egyezségbe a császárt, de azt csak Rómában jelen lévő követei nyugtázták, Károly maga nem. Az a dokumentum, amit az angol király is jóváhagyott, csupán Ferdinánd kézjegyét viselte. Érdekes már Lajos 1525 eleji megjegyzése is, hogy Ferdinánd „senkinek a tanácsaira vagy intelmeire nem látszik rászorulni”, azaz a király tisztában van azzal, hogy a f herceg önálló politikát visz majd.¹⁶⁵ Nem tudjuk, Campeggio mennyiben tudta követni a hihetetlenül gyorsan változó események menetében, hogy patrónusa, Wolsey álláspontja éppen mi, s Anglia éppen hol foglal helyet. Április elején még maga a kancellár is azt a látszatot keltette, hogy is készül dik VIII. Henrik francia háborújára. York érseke a külvilág felé újra megerősítette, hogy Habsburg Ferdinánd és a pápa szövetségese, s arra várt, hogy a császár Spanyolországból is rátegye a pecsétjét VII. Kelemen áprilisi egyezségére. Mindeközben azonban soha nem szűnt meg a francia vonalat is melegen tartani, s erről feltehetően Campeggio – és elképzelhető, Magyarország politikai vezetése – is tudott. Május közepén Wolsey kardinális megírta – titkos utasításként – európai követeinek, hogy „a paviai győzelmet csak mérsékelten használják ki”, s Henrik király, ha egyáltalán hadba száll – a hangnemből is látjuk, itt már nyoma sincs a háborús készülődésnek – legfeljebb csak azért teszi, mert meg akarja szabadítani Észak-Itáliát a francia dominanciától.¹⁶⁶ A királynak is hasonló módon azt fejtegette; hogy a császár akarta ezt háborúra bírni, ami csak az, s nem Henrik hasznára fog válni.¹⁶⁷ A háború céljaira kivetett adót nagy ellenállás fogadta s az „Amicable Grant” szedését le is állították. Maga a francia király is úgy fogalmazott néhány hónappal később, hogy jól tudta, hogy az egész angol hadi készülődés ellene csak

¹⁶² Mon. Vat. II/1. cx.

¹⁶³ „[...] ex urbe nunciatur S. D. n. cum Ces. et Ser. R. [Angliae] perpetuum foedus et amicitiam percussisse renovassi [...] christianis pacis restitui possi confidemus”. BL Cotton MS Vitellius B. VII. f. 118.

¹⁶⁴ „Nostro Signore havea rinovate il federe, l'amicizia et liga con la Maestà Cesarea, stavo con qualche admiratione [...] ho havuto grandissima consolatione di questo successo, et non dubito che la Maestà Cesarea et Anglica non solo lo approvaranno, ma indubitamente et fermamente l'osservaranno”: Mon. Vat. II/1. n. 46. p. 167.

¹⁶⁵ „nullius videatur vel consiliis vel Monitis indigere”: Bessenyei, Fejedelmi, n. III/3. pp. 18–20.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 838.

¹⁶⁶ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 1410., 1419., 1443.; Gwyn, Wolsey, 398.

¹⁶⁷ Letters and Papers Henry VIII, IV. n. 137., State Papers, I. 160.

színjáték.¹⁶⁸ Hivatalosan április végéig húzta-halasztotta a hadjárat ügyét Wolsey, s még az is a malmára hajtotta a vizet, hogy a követei csak április végén értek Burgosba, s egyelre ugyan a király elvárásai szerint kénytelen volt már konkrét utasításokat adni a háborús készülésre, de valójában csak a francia válaszra várt. (Feltételezzük, volt levélváltás áprilisban vagy májusban is.¹⁶⁹) A cél érdekében még el is kötelezte magát a francia háborúra május 2-án Szavojai Margittal, de konkrét katonai akciót nem vállalt, csupán 100 szállítóhajót adott át.¹⁷⁰ A színjáték olyan jól sikerült, hogy még júniusban is az volt a közvélekedés Rómában, hogy a franciák ellen szövetkezett a pápa és az angol király Ferdinánddal és a császárral.¹⁷¹ Június elejére a lordkancellár azonban egyre inkább a birodalmiakért próbálta adni, hogy kihátrál a szövetségből. Megérkezett végre Szavojai Lujza követe Wolsey-hoz, majd York érsekének a követe ismét Párizsba utazott, és június 22-én már egy formális angol-francia együttléti kódexi egyezményt körvonalaztak.¹⁷² A kardinális alapvető kiindulópontnak tartotta – s már március-április során így is nyilatkozott –, hogy Ferenc kiszabaduljon fogságából. Ebben érdekes módon megegyezett a magyar diplomáciával, amely ugyanebben az időszakban szintén erre tett erőfeszítéseket, és próbált távolodni a török elleni segítség ügyét illetően a Habsburgoktól.

3. *Brodarics István és I. Ferenc fogsága*

Wolsey bíboros már az év elején, még a Habsburgokkal meglévő angol szövetség mellett is tett erőfeszítéseket I. Ferenc kiszabadítására. Szavojai Margitot az angol politika mindig is rendkívül józan gondolkodású fejedelemasszonynak tekintette, ezért próbált meg a kancellár is rajta keresztül nyomást gyakorolni a császárra, aki leginkább nagynénje tanácsaira hallgatott. 1525 májusában Margitot keresztül akarták kipuhatolni, a császár hajlandó-e engedni, s Ferenc szabadságát visszaadni. A Valois uralkodó szabadságának visszanyerése érdekében az angol diplomácia minden érvet felvetett, leginkább az egyetemes békére és a török fenyegetésre hivatkoztak. Hasonló módon tesz majd Lajos követe, Brodarics István is. Anglia újabb követet is küldött Szavojai Margithoz „a kereszténység megosztottságának megszüntetése” érdekében. Azzal próbálták rá hatni, hogy immár a török növelte hatalmát és tovább terjesztette birodalmának határait, a „kereszténység két legbiztosabb és legfőbb védelmi bástyáját”, Rodoszt és Belgrádot („the two chief and most sure propugnacles of Cristendome”) is leigázták és elfoglalták, a keresztény hit megfogyatkozott, Nápoly, Szicília, Lengyelország és Magyarország mellett Németország is nagy veszélyben van, hiszen nyitva fekszenek a pogányok prédájául, akik el fogják pusztítani és elsöprik őket.¹⁷³ Érdekes, hogy spanyolországi követének maga Henrik is ugyanezt fogalmazza meg, hogy álljon el a franciákkal való háborútól, hiszen maga is a béke híve, mert a török, most hogy „Belgrádot és Rodoszt bevette, nem kis veszélyt jelent a kereszténység többi részére

¹⁶⁸ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2033. Ellis, 2 ser I 335.

¹⁶⁹ Gwyn, Wolsey, 406.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1233.

¹⁷⁰ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1301, 1307.

¹⁷¹ Hieronymus Niger levele: Lettere di Principi, I. 164.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1430.

¹⁷² Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1233.; Mackie, Tudors, 316.

¹⁷³ „[...] thereby commodite hath ben geven to the Turkes, enemyes of Cristes faithe, mervelously to encroche extende and ampliate thair usurped empire and domynion, to the notable dymynucion of Cristes said religion having, besides other thair excellent conquestes, nowe lately subdued and adquired into thair domynion the two chief and most sure propugnacles of Cristendome, by reason wherof not only the realmes of Naples, Cicile, and other partes of Italye, on thone syde, but also the realmes of Polone, Hungary, and other partes of Germony, on thother syde, lay open, redy in maner to the pray and entre of the sayd infydeles to destroye and vanquesh all the rest of the same”: Robert Wingfield és William Fitzwilliam: 1525. máj 1.: BL Cotton MS Galba B. VIII f. 140.; State Papers, VI. 414.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1301.

nézve, és óriási étvágyával a keresztény hit kipusztítására tör”.¹⁷⁴ 1525 végén még reménykedett abban, hogy a béke mellé tudja állítani a császárt.¹⁷⁵ Úgy fogalmazott, Károlynak mérsékelnie kellene a követeléseit a Valois-kkal szemben. Mivel Európa jelen helyzetében az egyetemes békét kellene létrehozni, hogy a fejedelmek a lutheranizmus visszaszorítására és a törökkel szembeni ellenállásra fordíthassák figyelmüket.¹⁷⁶ Az ilyen megnyilatkozások világítanak rá, hogy miért fordul hozzá II. Lajos.

A magyar király minden eshet ségre készen állt az európai politikában. Pavia után írt a császárhoz Ferenc kiszabadulása ügyében.¹⁷⁷ 1525 tavaszán Lajos Brodaricsot küldi, hogy látogassa meg a Paviánál fogságba esett Ferenc királyt is és tárgyaljon vele a béke feltételeiről.¹⁷⁸ (Küldetésér l Zsigmond lengyel király is értesül, s minden követ megmozgat, hogy az ily fontos misszió lév , s vele korábban jó viszonyban lév préposttól minden lényeges hírt megkapjon.¹⁷⁹ Brodarics írt is Zsigmondnak valóban a Ferencnél tett missziójáról, bár ez a levél nem maradt fenn.¹⁸⁰) Brodarics találkozik is a Valois uralkodóval, útban Rómába, Pizzighettonéban, ahol ígéretet is kap t le, hogy segít Magyarországnak a török ellen, ha a magyar király közbenjár kiszabadulásáért.¹⁸¹ A prépost azt mondta, ha nem sikerül küldetése, és a francia király sem nyújt támaszt, Magyarországot nem lehet megmenteni – legfeljebb csak egy török béke árán.¹⁸² Ezt „igazolva is látjuk” majd, éppen Brodaricstól, aki Mohács után csalódottan nyilatkozik e látogatáshoz f zött reményeiről.¹⁸³ Utóbb Brodaricsot már a pápa bízza meg Rómában Giovanni Salviati kardinálissal együtt, hogy a béke érdekében járjanak el Ferencel és Károllyal.¹⁸⁴ Május 17-i, Zsigmondnak írott levelében az áll, „nemrégiben” volt a francia királynál, azaz a francia misszió Pizzighettonéban március vége és május eleje között lehetett. Kérdés, a *superioribus diebus*

¹⁷⁴ „[...] the causes and considerations moving us to incline to the said peax with Fraunce, as Turke also, Rodes and Belgrade taken, dothc not a litle manace the resydue of Cristendome, having his appetite and desire most applied to thextincting of Cristes religion”: VIII. Henrik Cuthbert Tunstallhoz, London püspökéhez: 1525. szept. 8.: State Papers, VI. 476.

¹⁷⁵ Scarisbrick, Henry VIII, 189.

¹⁷⁶ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1798.

¹⁷⁷ Brodarics levele Zsigmondhoz: AT VII. n. 72., p. 304. Ferenc kiszabadulásáról tárgyalások: Papiers d'État du Cardinal de Granvelle, I. nos. 39–49.

¹⁷⁸ Brodarics követsége: Lajos Kelemennek 1525. feb. 13. Bessenyei, Fejedelmi, n. III/4. p. 24.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 844.; Fraknoi, Szent-szék, II. 350. Március 5-én még Pécsett volt. Brodericus, Epistulae, p. 107. Budáról feb. 22-én indul Sörös szerint. Sörös, Brodarics, 28. 21-én még otthon keltez. DF 285 402.; DF 260 226.

¹⁷⁹ Brodericus, Epistulae, n. 40.

¹⁸⁰ Zsigmondhoz: Róma, 1525. máj 17.: Brodericus, Epistulae, n. 43.

¹⁸¹ uo.; Mon. Vat. II/1. cvii.; Brodericus, Epistulae, n. 14.; Hopp, Antemurale, 74.

¹⁸² „[...] essemus securi de salute Christianae Reipublicae, praesertim ob eum animum, quem certe magnum et excellentem in rege Christianissimo esse animadverti superioribus diebus, dum apud eum essem [...] sin minus ego, quantumcunque cogitem, [...] non video ullam aliam salutis nostrae rationem”: Brodarics levele Zsigmondhoz, Róma, máj. 17.: Brodericus, Epistulae, n. 43.

¹⁸³ 1526-ban Lajos újra Ferenchez fordul: „[...] regi Gallorum et illud in memoriam reducit, quid sibi in oppido Picziogetone captivus perm oratorem suum de defendenda Hungaria et ferendis, si Deus eum pristinae libertati restituisset, suppetiis promiserit” Brodericus, De conflictu Hungarorum, 27–28. „[...] Ferenc francia királytól, aki csak az imént nyerte vissza szabadságát. esdve kérte, ilyen nagy végveszélyben el ne hagyják. A francia királynak elméjébe idézte, mit ígért neki követe útján, mikor Milánó mellett fogságba esvén Pizzighettone városában volt, Magyarország megvédésével és a segítségnyújtással kapcsolatban, ha Isten t régi szabadságába visszahelyezi. Brodarics István: *Igaz leírás a magyaroknak a törökökkel Mohácsnál vívott csatájáról*. Ford. Kardos Tibor, az el szót és a jegyzeteket írta Szigethy Gábor. Bp., 1983 [2003]. [<http://mek.oszk.hu/05800/05872/html/gmbrodarics0002.html>] – 2014. március 18.]

¹⁸⁴ Salviatiával együtt küldik a császárhoz: „Pontifex in facto pacis inter caesarem et Christianissimum regem faciendae ...laborat, delegit eius rei gratia [...] cardinalem Salviati, ad cesarem mittendum. Cum quo consultissimum iudicaret me quoque, qui huius potissimum rein gratia a maiestate domini mei [...] missus sum, illuc proficisci”. Brodarics levele, Róma, máj. 17.: Brodericus, Epistulae, n. 43. Május 20-án írt Salviatinak, hogy a pápa mellé rendelte a békétárgyalásairta. uo. n. 44.

valójában mire, milyen „régi” id re utalhat – nem mindegy, hiszen szinte naponta változik, alakulóban van az európai hatalmi konstelláció épp ezekben a hetekben. Brodarics leveléb l kiderül, a francia király felkeresésével már az el tt megbízta a magyar király, hogy megérkezett volna Rómába, legfeljebb II. Lajos követutasítása egybehangzott a pápa szándékaival is, hiszen is a király kiszabadulásáért ügyködött, s ahogy kétségtelenné vált, a birodalmi er k nem képesek tovább folytatni az offenzívájukat Itália délebbi területei felé, Angliához hasonlóan április végét l ki akart hátrálni a császárral könnyelm en megkötött áprilisi egyezményb l.¹⁸⁵

VII. Kelemen mindent megtett, hogy kibékítse valahogyan a császárt és a francia királyt, s legalábbis Ferenc visszanyerje a szabadságát. Erre utalt Burgio május 30-i jelentése is, melyben azt írta, hogy a pápa valószínű leg hasonló érvekkel próbálta jobb belátásra bírni a császárt, mint Lajos követe. A császár nem is mutatkozott hajthatatlannak, úgy fogalmazott, gy zelme után „teljes szívével a fejedelmekkel való béke felé fordul”, s ha létrejött az egyetemes béke, akkor a többi fejedelemmel együtt lép fel a török ellen, majd az egyház megreformálása lesz a következő m célja.¹⁸⁶ Ezért reménykedhetett egyel re Brodarics, hogy missziója sikerrel jár, ha már Károly sem kérlelhetetlen, s Anglia és a francia anyakirályné is minden követ megmozgat. Ferenc kiszabadítása ügyében Brodarics VIII. Henrikkel, Szavojai Lujza régensn vel, valamint V. Károllyal is felvette a kapcsolatot.¹⁸⁷ Sörös Pongrác szerint Brodarics maga vette tervbe, hogy személyesen írt leveleket a keresztény fejedelmeknek.¹⁸⁸ Valószínű bbnek tartjuk, hogy azok a levelek, amelyeket Brodarics szándékozik elvinni a fejedelmi udvarokba, voltaképpen nem az sajátjai, a király levelei, illetve a király nevében születhettek. Burgio is úgy tudja, Brodarics azokat a leveleket viszi, amelyeket a II. Lajos intéz Anglia királyához, a császárhoz és a francia anyakirálynéhoz.¹⁸⁹ Lajos a pápának írott szeptember 30-i levelében is úgy fogalmaz, hogy „több más fejedelemhez” is elküldi Brodaricsot.¹⁹⁰ Burgio jelentése szerint maga Brodarics fel is szándékozott keresni a nyugati fejedelmi udvarokat, Londont, Párizst és Madridot is a király nevében.¹⁹¹ A báró június 6-i leveléb l tudjuk, hogy maga a pápa is helyeselte Brodarics elhatározását, majd miután Lajos is tudomást szerzett róla, szintúgy helyeselte. Campeggio is beszámol arról, Brodarics a Salviatival való megbízatása során visz II. Lajos által írott leveleket a fejedelmekhez.¹⁹² Bár Campeggio nem írt arról, mely fejedelmekhez szólnak a Brodaricsnál lévő levelek, „nagy tetszésére van”, s így feltehetjük, nem hagyták ki bel le VIII. Henriket. Nyilván Anglia is benne kell legyen, mert ez az egyik fejedelmi udvar, amit Brodarics még fel is kíván keresni.

¹⁸⁵ Brodarics Rómában: 1525. máj. 12. Consistorialia, n. 59.; Fögel, II. Lajos udvartartása, 102.; Mon. Vat. II/1. cvii.; Fraknói, Magyarország a mohácsi vész el tt, 71.; AT VII. n. 72. pp. 304–06. Brodarics levele Zsigmondhoz: Róma, júl. 4.: ügyködött Ferenc kiszabadításán: „[...] pro liberatione Christianissimi regis (nam et hoc mihi per clementissimum regem meum fuerat commissum) totis viribus elaborassem”: Brodericus, Epistulae, n. 47.; AT VII. n. 72. p. 304.

¹⁸⁶ „Sua Santità havea scritto an Cesare di la concordia fatta cum il Re di Franza [...] Cesare hebbe la nova di vittoria, che udi un serMone nel quale fu Sua Maestà animata primo a la pace cum l’altri Principi, poi a la expeditione contra il Turco, ultimo a la riformatione de la Ecclesia”: Mon. Vat. II/1. n. 50.

¹⁸⁷ Ezt Burgio leveléb l tudjuk: „[...] tutte le lettere che Messer Stephano have adomandato per il Re Anglico, Imperatore, et Matre del Re di Franza et suoi consiglieri”: 1525. jún. 6.: Mon. Vat. II/1. n. 56.

¹⁸⁸ Sörös, Brodarics, 28.

¹⁸⁹ Burgio: 1525. jún 6.: Mon. Vat. II/1. n. 56.

¹⁹⁰ „ad illos principes mittendis”: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 840.; Nanni, Epistolae ad Principes, I. n. 1170.

¹⁹¹ „la Maestà del Re sia contenta che vada Messer Stephano Bruderico ad nomo di Sua Maestà a l’imperatore et altri principi”: Burgio: 1525. jún 6. Mon. Vat. II/1. 56 218., Hopp, Antemurale, 74. Bartoniek Emma: *Fejezetek a XVI-XVII. századi magyarországi történetírás történetéb l*. Bp., 1975. 8–9. (úgy tudja, Brodarics el is megy Spanyolországba.)

¹⁹² „El destinare il Reverendissimo Salviati legato et mandare ancho Messer Stephano oratore di questa Meastà lá oltre, summamente mi piace, et similmente a questo Re et suoi, con li quali si sono sollicitate le lettere per Messer Stephano”: Campeggio, 1525. jún 5.: Mon. Vat. II/1. n. 54. p. 218.

Június 10-én Brodarics még úgy írt Salviatinak, hogy Spanyolországba kell menniük a császárhoz.¹⁹³ A császárhoz való missziójából azonban semmi nem valósult meg. Nem megy Spanyolországba, maga írta július 4-én I. Zsigmondnak.¹⁹⁴ A követ maga se érti, miért. A pápa szerint azért nem, mert Lajos levele későn érkezett, maga pedig szorgosan dolgozott azon, hogy királya kérését teljesítve kiszabadítsa Ferencet. A misszió mind a magyar, mind a lengyel király számára hasznos lett volna, hiszen a kiegyezés nagyban segített volna a török elleni háború terhének viselésében.¹⁹⁵ Továbbra sem tett le arról, hogy a fejedelmek között békét közvetítsen („pro pace et concordia illorum principum”), azaz Rómában feltehetően minden hatalom, az angol király képviselőjével is tárgyalt. Ezt abból is sejthetjük, hogy a levélhez van csatolva egy deszifrizált papírlap, egy a Brodarics-titkosírást átíró *scheda*. Ez voltaképpen hiteles képet ad a korabeli magyar politika mozgásteréről I. és II. Lajos lehetőségeiről az európai béke létrehozását és a nyugati segínyt illetően. Ez a post scriptumként csatolt rövid írás arról szól, a keresztény fejedelmek mégsem tudnak megegyezni, a követ felad minden reményt. Mi gátolja Brodarics munkáját, miért változott meg a pápa álláspontja, és miért nem mehet Spanyolországba a császárhoz, hogy Ferencről tárgyaljon? Erre válasz a *scheda*: nincs remény a keresztény fejedelmek megegyezésére, nagyon csekély, és nem mondhatni semmi, és nem is véli, hogy ezután másképp lesz: a császár hajthatatlan, ezért más irányba kell keresnie a megoldást, hogy a fejedelmek segítséget tudjanak nyújtani a török ellen. Addig pedig, ha kedvező alkalom nyílnék a törökkel való békekötésre, meg kell azt ragadni, és nagyon ajánlatos volna azt függvénynek nem tenni a keresztények közti béke reményétől. Zsigmondnak egyenesen megmondta, hogy „ha pedig felséged a törökkel a békét megkötné és nem akarja öccsének és ennek országának végső bukását, ne késsék felségedet és országát is belefoglalni a békébe”.¹⁹⁶

Valószínű, hogy a császári hadak újabb elretörései miatt nem tárgyalt VII. Kelemen Károlylyal, hiszen az áprilisi pápai-császári szerződést szinte a semmibe vették a birodalmi parancsnokok (mint Francisco Fernando d'Ávalos, Pescara márkija) Itáliában, és a maguk feje után menve már majdnem a pápai államot veszélyeztették. Ezért nem kívánt megfelelni a pápa az áprilisi ligának, és nem kívánt könyörögni a császárnak, hanem új utakat keresett. Miután június 10-én a császár Spanyolországba vitette Ferencet, riadalom fogta el Rómát, és attól tartottak, nem lesz, ami visszatartsa a spanyol-német hadakat Rómától. Lázasan kutattak megoldás után, és Kelemen is úgy látta, egyedül az lehet a kivezető út, ha Angliával, és a Wolsey mellé álló Szavojai Lujzával lép közelebbi szövetségre. Burgio már június végén azt jelentette, hogy a francia király a pápával és Velencével lép ligára.¹⁹⁷ Anglia idközben – a király szemében még mindig él, és Habsburg szövetség mellett – mindig kereste a lehetőséget az egyensúly megteremtésére, és több vasat tartva a kezében, továbbra is kereste a lehetőséget Ferenc kiszabadítására. A francia szövetség egyre közelebbi alternatívává vált.

A diplomáciai patthelyzetben – hiába volt Ferenc fogságban, a kiszorítására tett kísérletek kudarcot vallottak, megmerevedtek a frontvonalak, és inkább úgy történt, a császáriak

¹⁹³ Brodericus, Epistulae, n. 45.

¹⁹⁴ Brodericus, Epistulae, n. n. 47., AT VII. n. 72. p. 304.

¹⁹⁵ „Et ego ita certe existimo, Sapientissime Rex, non futuram fuisse hanc vel meam vel alterius et prudentioris et maioris me [...] illuc profectionem a statu praesentium rerum atque ab illorum principum nunc inter se tractatibus alienam. Non enim dubito Vestrarum Maiestatem auctoritatem, qui soli cum vestris subditis sustinetis pondus diei et aestus, multum potuisse illos Monere, et plus quam omnium reliquorum principum auctoritatem.” uo.

¹⁹⁶ „Interpretatio schedae oratoris domini regis Hungariae per cifram scriptae: Si Maiestas Vestra habet aliquam bonam occasionem faciendae pacis cum Turca, fortasse non erit malum, non pendere a spe istius pacis inter Christianos, quae parva est, immo nulla, neque credo aliquid secuturum. [...] Si Maiestas Vestra faciat pacem, et si non vult extremum excidium nepotis sui et regnorum eius, includendus videtur ipse quoque et regna illius pacem Brodericus, Epistulae, n. n. 47., AT VII. n. 72. p. 304.; Székely, Brodarics, 16.

¹⁹⁷ „Il Re di Franza cum Vinitiani et Sua Santità sono in liga contra Cesare”: Burgio, jún. 24.: Mon. Vat. II/1. n. 106.

Itália felé kacsingatnak, s nem úgy látszott, hogy bármelyik fél is törekedne a békére és összefogásra a hitetlenek elleni küzdelem érdekében – áprilisban-májusban Magyarországon újra el térbe került a törökkel való megegyezés lehet sége. Brodarics tavaszi, áprilisi követsége a francia királyhoz sem vezetett eredményre, a király egyre kilátástalanabbnak ítéltette a helyzetet. A lengyel király folytatta a megkezdett tárgyalásokat a törökkel,¹⁹⁸ s felmerült, Lajos is puhatolózik a béke felé a lengyeleken keresztül.¹⁹⁹ A magyar vezetés nem tett le arról, hogy a lengyelországi követén, Statileo Jánoson keresztül felmérje a török álláspontját.²⁰⁰ A török béke kérdésében úgy t nt, a diplomáciai bonyodalmak felemésztették Campeggio és Burgio ellenállását, a pápai követek sem idegenkedtek volna egy fegyverszünettel, legfeljebb annyi kikötésük volt, hogy ebb l más országokra veszély ne hármoljon.²⁰¹ Ez ügyben azonban Campeggio kikérte Szalkai érsek véleményét, aki viszont azt felelte, hogy ebben az ügyben Magyarország álláspontja nem változott. A királyság a legszigorúbb büntetések terhe alatt tiltja mindenkinek, hogy a törökkel való békekötésr l vagy fegyverszünetr l akár csak beszéljen.²⁰² Campeggio egyébként veszélyesnek ítélte a helyzetet Itália számára is, mert azt is hírül adta, hogy a lengyel béke esetén három oldalról támad majd a szultán Szicília, Apulia és Genova fel l.²⁰³ Szalkai álláspontjával szemben a magyar vezetés nem volt azonban ilyen merev, Burgio is azt adta hírül, hogy Statileo missziója nem fulladt kudarchba, a lengyel király követet küldött Magyarországra azzal a javaslattal, hogy a lengyel békébe foglalják bele Magyarországot is.²⁰⁴ Ehhez úgy t nt, a király is hozzájárul, mert nem kap érdemleges segítséget sem a pápától, sem a császártól. Ez is meger síti, miért fordult akkora vehemenciával a király a küls , egyéb fejedelmek segítsége felé 1526 tavaszán. Err l számolt be Guidoto velencei titkár is április 30-i jelentésében.²⁰⁵ A török végül kérlelhetetlen volt a magyar béke kérdésében: nem szándékozott a magyar sugallatra megpendített lengyel felvetésre sem engedni, és belefoglalni Magyarországot a békébe.²⁰⁶ Maga az elutasítás is magyarázza, miért vetette bele magát Lajos a küls hatalmaktól való segélykérésbe 1526 tavaszán: nem volt már remény a békére, egyértelm volt a török támadni fog, s minden szalmaszálat meg kellett ragadni. Az egyik legfontosabb szalmaszál, majd látni fogjuk, Anglia volt.

Ezzel összhangban állott, hogy június elején olyan híreket kapott a kalocsai érsek, hogy a török nagyszabású támadása várható. Azok a félelmek is beigazolódni látszottak, hogy a francia királyt nem lehet kibékíteni, a fogságban lév Ferenc összefog a hitetlenekkel és közösen fognak támadást indítani Európa ellen, több irányból, Magyarország, Moldva és a tengeren Itália ellen. Igaz, err l Campeggio számolt be, de a francia tervekr l azt érzékeltette, hogy „úgy hírlík” (*dicevano*).²⁰⁷ Lehet, a Burgio által június 6-án említett Brodarics-misszió – azaz, hogy a prépost a nyugati fejedelmekhez, Angliához, a francia anyakirálynéhoz, és a császárhoz megy – ekkor fogalmazódott meg, vagy újfent meger sődött az igény a veszélyes híreket kapva, amikor Ferenc Barcelonába szállítása megakasztotta Brodarics ez irányú

¹⁹⁸ AT VII. nos. 43., 47. pp. 277–79.; Campeggio levele Zsigmondhoz, jún 10.: AT VII. n. 39. p. 272.

¹⁹⁹ Hírül adja Guidoto: Balogh, Velencei, LXXVI.

²⁰⁰ Burgio, ápr. 26.: Mon. Vat. II/1. n. 7.; Kosáry, Magyar külpolitika, 155.

²⁰¹ Kosáry, Magyar külpolitika, 155.

²⁰² „[...] li quali intendono trattare questo articolo de la pace, de la quale niuno sin qui era stato ardito parlarne, peroche già fu fatta una ordinatione sotto gravissime pene, che niuno potesse parlare di pace o tregua col Turcho”: Campeggio: 1525. máj. 8. Man Vat. II/1. n. 49. p. 179.; Dabrowski, Lengyelország és a török veszedelem, 138.

²⁰³ „il Turcho con quel Re et questo la tregua o pace, che verrá ad assaltare l’Italia da tre parti, in Sicilia, in Puglia et in Genoa”: Campeggio. 1525. máj. 8. Man Vat. II/1. n. 49. p. 183.

²⁰⁴ 1525. máj. 8. Mon. Vat. II/1. n. 48.

²⁰⁵ Wenzel, Sanuto, III. 325.

²⁰⁶ Kulcsár, Jagelló-kor, 214.; Dabrowski, Lengyelország és a török veszedelem, 138.

²⁰⁷ „[...] ch’el Turcho indixerat bellum, [...] chel dimostrava tre vie, luna ad Hungaria, l’altra ad Moldavia et la terza che voleva obviare Regi Gallorum, qual dicevano che veniva per mare verso Constantinopoli”: Campeggio: 1525. jún. 5.: Mon. Vat. II/1. n. 54. Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 117. 119. j.

megbízatását. Lehetséges, hogy Burgio úgy gondolta, Brodarics misszióit jelen id ben (június) kell érteni, s nem arra vonatkozott, amit még februárban tervezett. Akkor még leveleket kívántak intézni a fejedelmekhez, immár személyes megkeresésre is szükség van. Ekkor még nem vitette el Ferencet Károly Spanyolországba, csak június 10-én, de lehetséges opcióként nyilván már korábban felmerülhetett. A helyzetbe beleillik, hogy Brodaricsot ebben a kétségbeesett helyzetben újra felkérhette a király, menjen Franciaországba és Angliába is. Július elején – id közben értesülvén Ferenc elszállításáról – azonban már maga Burgio is kevés reményt lát a francia király kiszabadítására.²⁰⁸ Közli is, Magyarországra is eljutott, hogy Brodarics nem ment el Spanyolországba.²⁰⁹ Brodarics csalódott, szerinte a megegyezés egyik kulcsa Anglia lehetne, de nem sok reményt f z a békéhez, mert Anglia királya területi igényekkel lép fel Franciaország ellenében. Valóban így tudhatta, ekkor még Henrik király álláspontja ez volt, s nem ismerhette Wolsey álláspontját, aki lázasan dolgozott a franciákkal való kiegyezésen. Annyit azonban sejtett a prépost, hogy Anglia nem fog békét kötni a császárral, s abban sem reménykedett, hogy Károly majd békét köt Angliával.²¹⁰ (S ez a szövegben kiérződik: a császáron múlik, tehát ezért felelőssé.) Ez utóbbit jól látta Brodarics, Anglia nem állt végül is a Habsburgok mellé.

Wolsey id közben egyre közelebb került a francia szövetséghez. A király továbbra is vonakodott, de elfogadta a reálpolitikus Wolsey tanácsát.²¹¹ 1525. augusztus 30-án a kardinális vidéki udvarházában („The More”) a felek három évre szóló békét és szövetségi szerződést írtak alá.²¹² Anglia nemcsak „visszakapta” a korábban a Valois-k által fizetett évjáradékot, hanem a 100 ezer aranyból 20 ezerrel többet volt képes kifizetni a fiát megelőzően. Viszontltni kívánó Lujza régensn t l. Igaz, Wolsey a pénzt választotta inkább, s lemondott minden területi követelésről. Az is sikernek tekinthető, hogy Skócia oldaláról is lezárták a konfliktust, és 1526. januárjában francia közvetítéssel békét kötöttek, Angliának nem kellett tovább tartania skóti betörésektől. Franciaország nem támogatta többé skóciai diverziót, és végleg letett a Tudor-ellenes John Stewart, Albany hercege támogatásáról.²¹⁴

Augusztus 18-án Campeggio már úton volt Rómába, amikor püspöki székhelyéről, Bolognából írt az angol kancellárnak a Magyar Királyságban dúló belviszályokról.²¹⁵ Teljes mértékben tisztában volt a rákosi országgyűléssel, majd az azt követő hatvani diéta eseményeivel, noha az utóbbin már nem vett részt, arról Burgiotól értesült, de a meghirdetésével, összehívása körülményeivel, a nemesség fegyverkezéséről tudott, és jelentett is Rómába.²¹⁶ Rákoson viszont személyesen fogadta a rendi küldöttséget a királlyal. S maga is véleményt formált, a tized lefoglalását ellenezte.²¹⁷ Az azt követő budai zavargások idején, amikor Szalkai palotáját is csak az ágyúai mentették meg, a legátus eltorlaszolta a házát, ami nagyban rányomhatta a bélyegét a magyarországi élményeire.²¹⁸

²⁰⁸ 1525. júl. 2. Mon. Vat. II/1. n. 60.

²⁰⁹ Burgio: 1525. júl. 18.: Mon. Vat. II/1. n. 63.

²¹⁰ „In causa est, quod rex Angliae magnam partem Galliae petit, a quo non poterit separari. Caesar, qui iam rursus non creduntur esse veri, de quibusdam alienationibus mentium inter caesarem et Anglum et meliori spe pacis, quae omnia credo esse vana”. Brodericus, Epistulae, n. 47.; AT VII. n. 72. p. 305.; Székely, Brodarics, 16.

²¹¹ Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 1474., 3105.; Scarisbrick, Henry VIII, 141.

²¹² Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 1606., 1609.; Jacqueton, Louise de Savoie, 113–119.

²¹³ Az ünnepélyes aláírásra Thomas Wolsey rezidenciáján (The More) került sor. PRO E 30/923.; Scarisbrick, Henry, 140.; Setton, Papacy, III. 237.

²¹⁴ Creighton, Wolsey, 190.

²¹⁵ Bologna, 1525. aug. 18.: BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 183.

²¹⁶ Június közepén távozott: 18-i jelentését már Székesfehérvárról írta. Mon. Vat. II/1. n. 57., Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 2.; Tudósítása az országgyűlésről: Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 3. Burgio jelentése a hatvani országgyűlésről: júl. 2.: Mon. Vat. II/1. n. 60.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 4.; Fraknói, Szent-szék, II. 368.; Kubinyi, Diplomáciai érintkezések, 129.

²¹⁷ Szabó, Országgyűlések, 80.; Fraknói, Szent-szék, II. 364

²¹⁸ Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 106., 111.; 1525. jún. 5.: Mon. Vat. II/1. n. 54.

(Nem az egyedüli volt Campeggio, aki Wolsey-t tudósította Magyarország belső állapotairól. 1525. április 16-án V. Károly is beszámolt angliai követeinek, hogy Magyarország királya nem tudja megvédeni magát, s főképp belső bajok is nehezítik a dolgát.²¹⁹)

Mindazonáltal Campeggio tudhatott akkoriban arról, hogy II. Lajos király a hatvani országgyűlésen legalizált új politikai elit követeléseit teljesítette. Minden hónap elején megjelent a Kalandos Társaság, az „ellenkormány” titkos tanácskozásain, ahol a hatvaniak által szám zött régi garnitúra nyomására a fiatal király rendre érvénytelenítette a saját pecsétjével és aláírásával szentesített döntéseit.²²⁰ A püspök e folyamatot a magyar „királyi tanács mutációjának” nevezte.²²¹ [Kép IX/5.] A levelében leírtak – fő hivatalnokokat vetettek börtönbe („publicanis quibusdam in carceri convictis”) – egy része azonban nem a hatvani, hanem az azt megelőző rákosi gyűlésre „illik”, mert ugyan több fő méltóság viselt leváltottak Hatvanban, országos tisztet betöltött, a levélben „publicani”-ként aposztrofált közhivatalt ellátó személyt nem börtönöztek be. Rákoson vetették börtönbe a zsidó származású Szerencsés Imrét,²²² Hatvan után legfeljebb annyi történt, ami megfelel Campeggio értesüléseinek, hogy a Fuggerek ügyvivőjét (Hans Albert) fogták el június 24-én. Senki tisztségviselőt nem vetettek börtönbe, legfeljebb Sárkány Ambrust áruló kutyának nevezték, s fő veszteséssel fenyegették, vagy Korlátkövi Péter udvarmesternek máglyát követeltek.²²³ Annyiban igaza van Salisbury püspökének, hogy leváltották Bátori István nádort, Szalkai László kancellárt és Thurzó Elek kincstartót.²²⁴ (Igaz, ez utóbbiban, hogy kit tartott a pénzügyek fejének, kételkedhetünk, mert Burgio is Sárkány Ambrust írta kincstartónak Campeggiohoz írott, július 11-i levelében.²²⁵) Némileg összefolytak az események az idő közben Itáliába térő legátus szemelőtt. Ezen kívül más értékes hírekkel is szolgál, például azzal, hogy a hatvani országgyűlés viharai közepette is tervezte a király, hogy Olmützben találkozik Ferdinánddal, igaz, az szerint sem fog létrejönni.

A rákosi országgyűlésen, annak ellenére, hogy Campeggio felolvasta a pápa levelét, amely a törökkel való küzdelem folytatására biztatta a magyarokat, a rendi ellenzék elzárkózott a törökkel való béke alternatívájától.²²⁶ Maga az elutasítás is tovább erősítette azt, hogy miért vetette bele magát Lajos a külső hatalmaktól való segélykérésbe 1526 tavaszán.

A helyzet ugyanis egyre akutabbá vált, Jajcát körülvették, egyedül Frangepán Kristóf helytállása mentette meg 1525 júniusában.²²⁷ Igaz, Jajca segítségére érkezett katonaság, ami egy kisebb török sereget le is győzött, „nagy veszteséget okozott az ellennek, sok foglyot ejtett”, így a távozó Campeggio legátus valamelyest megnyugodhatott, s joggal mondhatta, némiképp magát is felmentve, hiszen az itt maradó Burgio kezében még hagyott némi pápai pénzt, hogy „sok baj van itten, de azért Isten még nem hagyta el egészen az országot”.²²⁸ Ezzel szemben inkább állítása első fele volt közelebb az igazsághoz, valóban egyre több baj volt a végeken. A klisszai helyrész közvetlenül a pápához küldött követet, mivel „mivel felsége pénzének nincs semmi értéke”, és a Szentszék oltalmába ajánlották magukat. Ennek

²¹⁹ CSP Spain, Suppl., II. p. 445.

²²⁰ Kulcsár, Jagelló-kor, 209.; Barta Gábor: *A Sztambulba vezető út 1526-1528*. Bp., 1983. 50–51.

²²¹ „[...] ex Pannonijs [...] intelligimus consilii [re]gii mutatione, exauctorato iam Palatino et alio cancellario thesaurario et publicanis quibusdam in carceri convictis”: Bologna, 1525. aug. 18.: BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 183.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1575.; Botlik, Szapolyai, 25. A levelet sem Theiner, sem Balan nem közli, pedig a legátus több augusztusi jelentését bemutatják.

²²² Mon. Vat. II/1. n. 51, 195.; Szabó, Országgyűlések, 80.

²²³ Kulcsár, Jagelló-kor, 207.

²²⁴ Kubinyi, A magyar állam belpolitikai, 93.

²²⁵ Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 4.

²²⁶ Kosáry, Magyar külpolitika, 156.; Mon. Vat. II/1. cxxiii.

²²⁷ Frangepán Kristóf ellátja Jajcát élelmiszerekkel: Frangepán, II. nos. 346., 347.; B. Szabó, A mohácsi, 50.; Szakály, A török-magyar küzdelem szakaszai, 51.; Györkös, Frangepán, 42.

²²⁸ „Dio proveda che non siegua disordine, ché certamente la cosa é in gran pericolo. Tra questi travagli Dio però intutto non abbandona questo regno”: Mon. Vat. II/1. n. 57. , Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 2.

ellenére zsold nélkül gyakorlatilag a véd k majdhogynem elhagyták a várat.²²⁹ Klissza élelmezése már az el z évben gondot okozott, Thomas Niger tudott csak pápai pénzen beszerzett élelmet bejuttatni a várba.²³⁰ Egyedül az jelentett némi gyógyírt, hogy Tomori júliusi török portyája után októberben is támadott, és a Szabács melletti Kolicsig hatolt.²³¹ De a végek helyzete továbbra is kritikus volt, Korbáviai János és Blagaji István is a pápához fordult további segélyért.²³² Már Tomori is arról számolt be, hogy sorra hagyják el a fizetetlen katonák.²³³ Szalkai prímás is panasszal teli levelet intézett a Szentszékhez.²³⁴ A rossz pénz miatt egyre nagyobb számban hagytak fel a szolgálattal a végvári katonák, Tomorinak végig kellett néznie, hogyan csappan meg Magyarország védelmi ereje és hogyan veszítenek teret a végeken. A következő lépés már az volt, hogy 1526 elején újra beadta lemondását, mert már embereinek 11 havi zsolddal tartozott.²³⁵ A helyzetet csak úgy lehetett megmenteni ideig óráig, hogy Burgio és Szalkai kölcsönzött néhány ezer aranyat.²³⁶ A portyák egyre csak szaporodtak, a janicsárok már 1525 tavaszán lázongani kezdtek, mert Rodosz ostroma óta több esztendő is eltelt nagy hadjárat és zsákmány nélkül.²³⁷

A szentévi alamizna felhasználására is engedélyt kapott a király, a felállított jubileumi perselyeket felnyitatta a király, de kevés értéket tartalmaztak, legfeljebb a pápát gúnyoló verseket.²³⁸ A zsold hiánya miatt szökdöstek a katonák, s november végén már a király egyáltalán nem tudott fizetni; egyedül Burgio volt képes menteni a helyzetet, mert kifizette 300 katona zsoldját.²³⁹ De a királyság egyre inkább csak abban bízhatott, küls segély érkezik, minden dukátra szükség volt. Frangepán helytállása nem sokat ért, ha az rség jó része elhagyta, vagy utánpótlás nélkül teng dött Klisszában és Jajcában.²⁴⁰ (A pápa 1525 szén küldött gabonát, 1 szert, ágyúkat, 4000 aranyat.²⁴¹) Az urak visszahívták a végekr l hadaikat, Báli bég újra megkörnyékezte a kimerült magyarokat. Attól lehetett tartani, máris megindul Pétervárad vagy Titel ellen.²⁴² A horvátok újra felvetették, Korbáviai János útján, hogy békét kötnének a törökkel, de ez most már nem ment olyan egyszer en, mint korábban vélték, hogy csak bemutatják hódolatukat, és megkímélik birtokaikat, hanem az adón kívül szabad átvonulást is kívántak.²⁴³ Ekkor merült fel egyre nyomatókosabban a küls segély sürgetése. Szeptember 30-án Lajos kétségbeesetten fordult a pápához. Újabb pénzsegélyt kért, de üdvözölte a fejedelmek közötti megegyezést, azaz örömmel nyugtázta, hogy Anglia és Franciaország kibékült.²⁴⁴ Éppen a szeptemberben hazaérkezett – augusztus

²²⁹ 1525. ápr. 19.: A klisszai kapitányok VII. Kelemennek: Bessenyei, Fejedelmi, n. XII/1. pp. 58–59., Theiner, Vetera monumenta, II. n. 851.; 1525. okt. 5.: Bessenyei, Fejedelmi, n. XII/2.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 862.

²³⁰ 1524 tavasza: Nemes, Kelemen, 59. Klissza ellátási problémái, segélykérés a pápától: Nemes, Kelemen, 60–61.; Horvát véghegyek, n. 351.

²³¹ Burgio: júl. 18.: Mon. Vat. II/1. n. 63., Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 5.

²³² 1525. jún. 20.: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 852.

²³³ Burgio: aug 9.: Mon. Vat. II/1. n. 65., Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 7.; ETE I. n. 204.

²³⁴ 1525. nov. 6.: Consistorialia, n. 64.

²³⁵ Burgio: 1526. márc. 27.: Mon. Vat. II/1. n. 88.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 17.

²³⁶ Kulcsár, Jagelló-kor, 212.

²³⁷ Calendar Venice, III. n. 1104.

²³⁸ Burgio: aug 9.: Mon. Vat. II/1. n. 65., Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 7.; ETE I. n. 204. Fraknoi, Szent-szék, II. 368.

²³⁹ Burgio: 1525. nov. 30.: Mon. Vat. II/1. n. 72., Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 9.

²⁴⁰ Wenzel, Sanuto, III. 347.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 88.

²⁴¹ Nemes, Kelemen, 61.; Wenzel, Sanuto, III. 347.

²⁴² Burgio: 1525. okt. 2.: Mon. Vat. II/1. n. 68

²⁴³ „[...] tutti quelli Conti di Croatia volino far liga cun il Turco et farsi loro tributarii. Il Turco li fa conditione di donarli tutti li soi villani che l’have guadagnato per avanti et altri tanti castelli in Skiavonia di quelli che aquistirano; ma vole da loro lo passo libero per ogni parte che volino andare”. Burgio: 1525. okt. 10.: Mon. Vat. II/1. 69. p. 274., részben: DF 276 094.

²⁴⁴ Theiner, Vetera monumenta, II. n. 860.; Artner, Magyarország, n. 135.

22-én indult Rómából²⁴⁵ – Brodarics útján értesült a hírről, amint azt el is mondta levelében („per eundem Stephanum Brodericum”), s nem állhat távol a valóságtól az, hogy Brodarics részben azért is tért vissza Rómából, hogy hírt adjon az örömteli egyezségről a francia és az angol király között, amiért is munkálkodott.²⁴⁶ Augusztus 8-án kelt levelében a pápa is méltatta Brodaricsnak a kereszténység békéje érdekében tett fáradozásait.²⁴⁷ Kelemen azt is mondta, hogy a rég óhajtott béke és a keresztény fejedelmek közti egyetértés végre mégis létrejöhet, s kifejezetten úgy fogalmazott, ennek elmozdítására határozta el, hogy Brodaricsot visszaküldi a királyhoz, hogy így tanácskozhassék az uralkodóval.²⁴⁸ Azaz, valaminek történnie kellett, változásnak kellett lennie az európai politikai helyzetben, ami erre indította a pápát. Minthogy a császár nem közeledett Ferenc felé, az továbbra is Madridban raboskodott, ez más nem lehetett, mint a francia-angol közeledés: már az augusztus 30-i béke előtt több elszerezést is kötöttek.²⁴⁹ Lajos azzal, hogy a fejedelmek közötti megegyezést üdvözli, egyértelművé teszi távolodását a Habsburg oldaltól. Reménnyel tölti el, s kifejezi, ez a kereszténység üdvére fog válni, és a fejedelmek így a hit védelmében fognak fegyvert fogni.²⁵⁰ De ha az egyezés révén sem születik általános európai béke, nem lehet megmenteni még segéllyel sem az országot. Egyedül nagyobb külső segély lehet célravezető.²⁵¹ Éppen ezért Lajos kijelentette, hogy a pápa tanácsa szerint is a fejedelmekhez – minden valószínűség szerint Anglia királyához is, aki éppen a legtöbbet tette a béke tető alá hozásában – követeket fog küldeni. A császárról sem mond le, hozzá is követeket menesztett. (Ezt Brodarics szeptember 13-i levele is igazolja.²⁵²) A császár VII. Kelemennek írott levele értelmében valóban mutat némi hajlandóságot a tárgyalásra Magyarország megsegítése érdekében.²⁵³ A pápától a veszélyeztetett végvárak számára a Fuggereknél lévő pápai pénzek további felszabadítását kérte.²⁵⁴ Ezért a király újra megértesíti, a francia-angol orientáció híve, és csatlakozik az augusztus 30-án létrejött more-i Valois-Tudor egyezményhez.²⁵⁵ Igen érdekes, hogy Anglia szövetségesei között áll Magyarország királya is. A béke szeptember 22-i francia ratifikálásában is a szövetségesei között van („leze alliez et confederez [...] le Roy d'Honghrie”), a pápával, Velencével, a portugál királlyal egyetemben.²⁵⁶ A more-i és lyoni békék, amelyek már a következő évi Cognac-i Liga elképénél tekinthetők, egyértelművé tették, Magyarország kitől vár segítséget. Sokatmondó, hogy a béke preambuluma már nem csupán az általános béke igényét foglalták bele, hanem kifejezetten azért is léptek ligára, hogy Magyarországot és az egész kereszténységre leselkedő veszélyt, amit már Rodosz és Magyarország elszenvedett,

²⁴⁵ Brodarics Kelemennek Buda, 1525. szept. 13.: Bessenyei, Fejedelmi, n. XIV/1. pp. 78–79., Brodericus, Epistulae, n. 50.

²⁴⁶ uo.

²⁴⁷ Theiner, Vetera monumenta, II. n. 853.

²⁴⁸ „[...] novus rebus ac pacis prope spe inter reges explorata”: Szalkai érseknek. Theiner, Vetera monumenta, II. n. 854.; Nanni, Epistolae ad Principes, I. nos. 1288–92.; Székely, Brodarics, 21.

²⁴⁹ Jún. 9.: Rymer, Foedera, XIV. 37.; aug. 16.: uo. 45.

²⁵⁰ uo.

²⁵¹ „[...] de mutius connubijs et concordia Principum [...] si felicem et optatum quod omnes speramus ac summopere expectimus, exitum habeunt, nulla videtur posse esse res ad salutem Christianae reipublicae accomodatio: Presertim si pretermisissis alijs et bellis et consilijs, Principes ipsi sese totos ad defensionem reipublicae Christianae converterint”: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 860.; Artner, Magyarország, n. 135.

²⁵² „A császári felséghez küldendő követekkel és bizonyos más dolgokkal kapcsolatban még nem kaptam meg a választ”. Bessenyei, Fejedelmi, n. XIV/1. pp. 78–79.

²⁵³ Toledo, 1525. nov. 10.: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 864.

²⁵⁴ „[...] mihi Vestra Sanctitas [...] suggerit de Oratoribus ad Cesaream Maiestatem et ad illos Principes mittendis, libentissime sum amplexus”: uo.

²⁵⁵ „Pro parte Regis Christianissimus, [...] Reges [...] Hungariae; Ex pro parte Regis Angliae, Reges [...] Hungariae”: Rymer, Foedera, XIV. 51.

²⁵⁶ BL Cotton MS Vespasian C. III f. 128.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1659.; Setton, Papacy, III. 237.

elhárítsák.²⁵⁷ A béke későbbi, még a Cognac-i Ligát megelőző megújításaiba is betették, hogy Ferenc és Henrik köteles fellépni a török veszély ellenében.²⁵⁸ Ezt meg is fogalmazta maga Anglia királya követeknek küldött utasításában 1525 szeptemberében: az egyik oka, amiért megkötötték Franciaországgal a békét, az, hogy „észlelték a török betöréseket”. Erre akarták ezzel a megegyezéssel rávenni a császárt is.²⁵⁹ Elképzelhetjük, hogy ez az azévi Jajcát ért török támadásra vonatkozott, amiről éppen Campeggio is írt Angliába. A török elleni vállalkozásnak a francia-orientációban is lehetett része, hiszen VII. Kelemen pápa is úgy fogalmazott, hogy azért egyezett még I. Ferencsel, mert vállalta, hogy személyesen áll a Magyarország védelmében a török ellen indítandó keresztes háború élére.²⁶⁰ Erről az angol követek is beszámoltak, s valószínűtlen, a francia király vállalja a török elleni háborút, ha a pápa és az angolok szövetségre lépnek vele – attól függetlenül, hogy fia kiszabadítására anyja kapcsolatba lépett a Portával is.²⁶¹

Itáliában nem csitultak azok a félelmek, hogy a spanyol csapatok elárasztják Rómát. Anakronisztikus lenne itt egy a *sacco di Romát* megelőző veszélyről vizionálnunk, de a pápa 1527-es félelmeit valóban megalapozták már az előző évek német-spanyol zsoldos-dúlásai. Ferenc király újra felelevenítette a lengyelekkel való házassági terveit, s így több oldalról is körül akarta zárni a Habsburgokat. Attól is tartottak Itáliában, hogy VIII. Henrik kihátrál a pápa mögül, és teljesen a franciák mögé áll, így nem lesz egy védelmezője sem a Szentszéknek. Mindenki Angliára tekintett 1526 elején. Burgio attól tart, a Habsburgokkal szemben Anglia is kihasználja azt az ütőkártyát, hogy a törökkel lép közelebbi egyezsége, hasonló szándékkal, mint a francia király.²⁶² Ezt teljes szívvvel Burgio maga sem hiszi, legfeljebb mély személyes félelme, csak a lengyel követ veti fel, s azóta nem tud elszakadni a gondolatától.²⁶³ Szerinte sem öntené a tengerbe az angol király a pénzét. Az angol politika nem megy el idáig, nem férne össze a Defensor Fidei ideológiával. 1525 végén úgy tűnik, Wolsey-ban lehet Magyarország egyedüli reménye, Anglia képes egyedül kézzelfogható segítséget adni. Ez magyarázza Lajos segélykéréseit.

Campeggio következő magyar vonatkozású híradása már október végén kelt, Rómából, amikor röviden arról számolt be Wolsey-nak, mennyire kifáradt, de teljesítette küldetését Magyarországon.²⁶⁴ Ugyanaznap még egy levelet írt az angol kancellárnak, s ugyancsak beszámol magyarországi ügyeiről. A csehországi ügyekben nem sikerült megoldást találnia, azokat rendezetlenül hagyta. A királyról szólva úgy vélekedik, kétségek

²⁵⁷ „[...] dissidentibus inter se ac bello tumultantibus principibus Christianis, non solum hosti immanissimo Turcharum tyranno occasionem dari, qua, ut antea in Rhodon et Hungariam prospero rerum suarum successu est usus, sic, in reliquam Christiani orbis partem, quo suo eam imperio Tyrannidique, subjugaret, callidissime abutatur [...] ut non ab ille minus quam a Turcis pendeat periculi, ni, depositis bellorum studiis principum animadversione obviam eatur [...] ac incitatis paceque mutua ac amicitia coniunctis [...] Turcharum ferocitatem facillime retundi posse”: PRO E 30/908., 923.; Rymer, Foedera, XIV. 48.; Jacqueton, Louise de Savoie, 258.

²⁵⁸ Bordeaux, 1526. április 15.: Rymer, Foedera, XIV. 134–136.; Calendar Venice, III. n. 1122.; Jacqueton, Louise de Savoie, 263. (Annak ellenére, hogy a háttérben a francia diplomácia már a törökkel tárgyal.) Cognac: 1526. máj. 10.: PRO E 30/942

²⁵⁹ State Papers, VI. 476., Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1628.

²⁶⁰ 1525. jan.: PRO SP 1/33 f. 76.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 994. A pápa a töröktől való félelmek miatt, és amiatt, hogy a császár nem képes ellenállni, beállt a ligába: „periculum a Turca imminens, impotentia Cesaris ad bellum sustinendum”: 1525. jan. 11.: Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1009.; State Papers, VII. 47.

²⁶¹ 1524. okt.: PRO SP 1/32 f. 140.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 788.

²⁶² Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 89.

²⁶³ „[...] perché dice il Turco dependere dal Re Anglico, et che non crede che quel Re vorrà buttar il suo dinaro in mare”: Burgio: 1525. máj 25.

²⁶⁴ 1524. okt. 24.: PRO SP 1/36 f. 113.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1716. Nem közli sem Theiner, sem Balan. Fogadása Rómában: 1525. okt. 13., 20.: Consistorialia, nos. 62–63.

gyötrik, kételyek között hagyta, amikor eljött Budáról, valószínűleg arra utalva ezzel, hogy nincs szilárdan a kezében a kormányrúd.²⁶⁵ [Kép IX/6.]

Campeggio magyarországi megbízatása után sem színt meg tájékoztatni Wolsey-t a magyarországi, vagy cseh vagy török vonatkozású római híreiről. A legátus 1525. november 17-i levele újfent magyarországi eseményekről számol be az angol kancellárnak.²⁶⁶ Annak ellenére, hogy az angolokkal kötött augusztusi szerződést követően Ferenc király gyorsan ki akart hátrálni a török kapcsolatból, édesanyja, már korábban eltervezte, hogy útnak indítja követét, Frangepán Jánost, hogy rávegye a szultánt, támadja hátba a Habsburgokat Horvátországban és Magyarországon. A következő év tavaszán meg is hozza a szultán kedvező választ.²⁶⁷ Ezt nehéz volt titokban tartani, és a császár és Ferdinánd is tudott Frangepán missziójáról.²⁶⁸ Így a magyar udvarban is tisztában voltak vele, mennyire számíthatnak rá a török ellen. Ez is azért sítí, Franciaországra sem lehetett *igazán* számítani, keresni kellett más külső segítséget. Ferenc nyíltan ugyan a more-i békében is a török elleni harc elkötelezett híve volt, de anyja, míg a szabadságát el nem nyerte, tovább haladt a megkezdett úton, és titokban tárgyalta a törökkel. Amikor januárban kiszabadult Ferenc, már nem ízlett neki a hitetlenekkel való szövetekezés, így a puhatólózást szerette volna mindenképp meg nem történné tenni, Frangepánt elfogatta, és aláírta a madridi szerződést, melyben a törökellenes küzdelemre is hitet tett.²⁶⁹ Campeggio fenti magyarországi híre, egy török készülődés vagy egyéb zavarok már azt szolgálná, hogy Wolsey nyomást tud gyakorolni a francia királyt fogságban tartó V. Károlyra, és így helyreállhat Európa kényes egyensúlya, Creighton megfogalmazásával a Wolsey-féle *equilibrium*²⁷⁰ – amit Wolsey a leginkább a szívében viselt. Valóban, a levél mintha éppen ezt a célt szolgálná, dalmáciai zavargásokról – a németországi parasztfelkelésekhez hasonló mozgalmakról – számol be, amit a király már el is indult, hogy személyesen verjen le.²⁷¹ [Kép IX/7.] Dalmáciai zavargásokról ez idő tájt nem tudunk, tudjuk viszont, hogy igen viharos volt a horvát urak és a magyar kormányzat viszonya. 1525 októberében már szultáni megbízott járt Horvátországban, és arra csábította a nemeseket, hogy adómentesség fejében fogadják el az új bérét. Nem az első ilyen „mézesmadzag” volt ez, semmiképpen nem nevezném zavargásoknak, „discordia”-nak. Amire még Campeggio levele utalhat, és közel van Dalmáciához, és e területet is érinti, az, hogy a török offenzívája – amelynek része volt Titel felgyújtása és foglyok elhurcolása augusztusban – el az évben indult meg egy újabb nagyarányú menekülthullám Szerbiából, és dalmát területekre is mehettek közülük. Tomori ennek retorziójaként Kolicsig és Szabácsig portyázott. Ha nem is Dalmáciában, de voltak „discordia”-ként aposztrofálható események Magyarországon: már 1525 májusában mozgolódások kezdődtek a pénz romlása miatt egyes bányavárosokban, Selmec- és Körmöcbányán, de komolyabb, fegyveres felkelés csak 1526 tavaszán tört ki.²⁷² A zavargások hírére sítíthati az a másik angol jelentés, amit Sir Robert Wingfield írt 1525 nyarán, illetve más velencei híradások. A birodalmi követ Németalföldről írt a stájer parasztfelkelés eseményeiről, és beszámolt arról, hogy Magyarországon is hasonló megmozdulás várható, mert az alsópapság körében egyre terjed a lutheranizmus.²⁷³ A

²⁶⁵ 1524. okt. 24.: BL Cotton Vitellius B. IV f. 155.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1717.

²⁶⁶ 1525. nov. 17.: BL Cotton MS Vitellius B. IV fos. 210–214.

²⁶⁷ Charrière, Négociations, I. 112–121.; Györkös, Frangepán, 43.; Setton, Papacy, III. 243.; Ursu, La Politique Orientale, 30.

²⁶⁸ Barta, Illúziók esztendeje, 23.

²⁶⁹ Kosáry, Magyar külpolitika, 163.; Török, Török, A mohácsi vész diplomáciai előzményei, 179–84.

²⁷⁰ Creighton, Wolsey, 191.

²⁷¹ „[...] ex Hungaria scribant Regis in Dalmatiam proficisci ad componendas illas discordias”: 1525. nov. 17.: BL Cotton MS Vitellius B. IV fos. 210–214.

²⁷² Kulcsár, Jagelló-kor, 211.

²⁷³ Breda, 1525. júl. 7.: BL Cotton MS Galba B. VIII f. 182.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1480. Undreiner, Wingfield, 32. Velencei jelentések: Calendar Venice, III. n. 1050.

spanyolországi követek is beszámoltak lázadásokról a Birodalomban, Ferdinánd hercegségeiben is, de mindezeket Károly udvarának értesüléseit átvéve egyértelműen a lutheranizmus terjedéséhez kötötték. 1525. december elején a toledói követek a rebellióról jelentve azt írták Angliába, Magyarország és Lengyelország sem mentes „a szekta fertőzésétől”.²⁷⁴ [Kép IX/8.] Valóban összefüggtek a mozgolódások a lutheránus hit terjedésével, mert a bányavárosok német polgársága szimpatizált a reformációval.

Arról is szól Campeggio novemberi levele, hogy II. Lajos nemsokára találkozni fog a lengyel királlyal Olmützben.²⁷⁵ Ez utóbbi feltehetően arra vonatkozott, hogy még egy utolsó kísérletet tegyen, hogy lebeszélje Jagelló nagybátyját a török békéről.²⁷⁶ Hiába, november 15-én Zsigmond szerződésre lépett Szülejmánnal.²⁷⁷ Ebből számunkra az is lényeges, hogy ugyan a legátus Rómában tartózkodott, mégis megmaradtak magyarországi forrásai, akikről folyamatosan első kézből szerzett információkat kapott, így hiába volt a Kúriánál, mégis első rendben tájékoztatta az angol kancellárt a magyarországi és a török ügyekről, és megmaradt „török ügyekben” és „eretnek” ügyekben jártak csehországi-magyarországi referensnek az angol diplomáciában.

²⁷⁴ „[...] Dom Ferdinand not able to repress the said rebellion in his contris, the liege of Sweve not being puissaunt to subdue them, the hole realm of Hungery infecte with the said secte, the realme of Polon not clere therof”: Tunstall és Sampson jelentése: BL Cotton MS Vespasian C. III f. 111.; State Papers, VI. 490., Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1799.

²⁷⁵ „[...] cum Polonie Regi apud Olmuczum conventurum”: 1525. nov. 17.: BL Cotton MS Vitellius B. IV fos. 210–214.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1771. Nem közli sem Theiner, sem Balan.

²⁷⁶ Ettől tart már májusban, hogy a lengyel király a praktikáival odáig megy, hogy megegyezik a törökkel: „[...] pratcha di pace o tregua che havessono col Turcho [...] proponere questa materia di pace o tregue col Turcho”: Mon. Vat. II/1. n. 49. pp. 178–79.

²⁷⁷ Kosáry, Magyar külpolitika, 156.

X. Magyarország és a külső segítség 1526-ban

A Magyarországról érkező egyre fenyegetőbb hírek hatására a pápa 1526 februárjában a bíborosi kollégium elé összehívta a külföldi követeket és kérte őket, hassanak uralkodóikra, hogy pénzzel segítsék a végveszélybe került Magyarországot.¹ Anglia római követei élen jártak abban, hogy mind a pogány veszélyt, az oszmán hadak elrenyomulását, mind a törökellenes küzdelem szervezését illetően első kézből, a lehető leggyorsabban tudósítsák Wolsey kardinálist és a királyt. Anglia bíboros protektora, Lorenzo Campeggio már január végén – többek között előző évi nuncius-társa, Burgio báró jelentéseire is hivatkozva – arról tudósított, hogy a török hadjáratra készül, és a pápa ezért is sürgeti a keresztény hatalmak közötti béketétel alá hozását, különösképp Wolsey-ra és VIII. Henrikre támaszkodva ebben.² Wolsey már január végén bele volt temetkezve a törökök ügyekbe.³

Wolsey-nak Campeggion kívül még két megbízható követe is tartózkodott Rómában, és a Tudorok érdekeit szolgálta. Girolamo Ghinucci worcesteri püspök és az ugyancsak angol javadalmat élvező Gregorio Casale február 7-én jelentette, hivatkozva Burgio magyarországi (különösképp január 18-i levelének) értesüléseire, amelyek egy török tanácsos – Bakics Pál – közlésén alapultak, hogy a szultán következő célpontja Buda lesz. Az oszmánok már hajóhidat ácsolnak, hogy átkeljenek a Dunán. A követek azt is tolmácsolták, hogy a pápa arra hívja fel a fejedelmeket, hogy ne keresztes hadat szervezzenek, hanem pénzzel ellátott biztosokat küldjenek, akik a szomszéd tartományok, különösen Cseh- és Morvaország területén sietve toborzáshoz láthatnak. Magyarország egyedül nem képes megvédelmezni magát. Kiemelik azt is, hogy – talán Bakics példájára – sok keresztény nemes tart a törökkel, akik, ha látnák, hogy van esély, és készülnek az oszmánokkal való ellenállás, átállnának a szultántól a magyarok oldalára.⁴ Campeggio bíboros 1526. február 8-án jelentette Thomas Wolsey-nak, hogy az oszmánok hatalmas sereget toboroznak és nagy mennyiségű élelmet, ágyút és hadianyagot gyűjtenek a teljes Magyarország hódoltatására, ezért VII. Kelemen pápa a hat legidősebb kardinálist – köztük őt magát, mint bolognai és salisbury-i püspököt is – tanácskozássra invitálta, ahol az egyház azonnali vészforgatókönyv kivitelezését kérte. Campeggio hangsúlyozta, a pápa reméli, hogy Anglia királya segédkezet nyújt Magyarországnak, az okból is, hogy a többi keresztény fejedelmek is megbizonyosodjanak róla, a valódi Hit Védelmezője, valamint York érseke is sokat segíthet az ügyben tapasztalataival, tanácsaival és

¹ „[...] Per alias litteras scribo ad plenum super rebus Ungaricis [...] Pridie, dum omnes oratores pro dictis rebus Ungaricis a S.D.N. vocati expectarent audientiam a Sanctitate sua, quæ una cum certis Cardinalibus res illas examinabat.” 1526. feb. 7.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 12.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1955.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 867.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 91. Fraknói, Szent-szék, II. 384.

² 1526. jan. 30.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 11.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1937.

³ Calendar Venice, III. n. 1212.

⁴ „[...] apud Regem Ungarie existens [...] nobilem consiliarium Turcharum Tyranni [...] quidam alius consiliarius eidem Tyranno ipsam persequabatur, cum familia et bonis se in ungariam contulisset [...] Tyranni concilio de veniendo cum exercitu ad expugnatione Bude et consequenter totius ungarie [...] preparationes in Belgrado loco turcharum munitissimo erant inextimabiles ad conficiendas rates quibus traierat danubium possent [...] apud eundem Turcharum Tyrannum alios nobiles qui male tractentur libenter confugerent ad christianos, si videre aliquem hinc dari ardinem [...] quo sperari posset ut eidem Tyranno resisteretur”. 1526. feb. 7.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII fos. 12., 13., 18.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 1955; 1956., 1957.; BL Cotton MS Titus B. I f. 336.; Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 213. Hasonló értesülések: 1526. feb. 11.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 16.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1970.

tekintélyével.⁵ A pápa annyira bízott Angliában, hogy el is határozta, hogy külön követet, a magas rangú apostoli protonótáriust, Uberto de Gambarát küldi ez ügyben Angliába.⁶ Campeggio bíboros február végén, mivel újabb híreket kapott Raguzából és Konstantinápolyból, már újra nyomatékosan kérte Wolsey-t, járjon közben a királynál – a király hiúságára ható húrokat pengetve – hogy „hatalmas uralkodóként keljen fel, fordítsa erre a pajzsát a kereszténység védelmére, és úgy viselje magát, mint a Hit igazi Védelmezője” (*verus fidei defensor*).⁷ Február végén Lorenzo Orio, Velence angliai követe is jelentette, hogy a pápa különösképp Angliától is pénzsegélyt vár.⁸ Március elejére már azok a konstantinápolyi hírek is befutottak Londonba, Velencén keresztül, hogy a szultán adóemelését hajtott végre és hatalmas ütemben állít fel hajóhadat.⁹

VII. Kelemen már ekkor döntött, hogy újabb 50 ezer aranyat küld Magyarországra.¹⁰ Közvetlenül, külön levélben is felszólította az európai uralkodókat Magyarország megsegítésére. Adhortatiót intézett a francia, az angol királyhoz és a császárhoz.¹¹ VII. Kelemen is inkább 1525-ös szövetségeseiben bízott, Franciaországban és Angliában, jóllehet az, hogy I. Ferenc az 1526. január 14-én kötött madridi békét egyszer en felrúgta, újfent pattanásig feszítette az indulatokat. A császár nem tett le róla, hogy megsemmisíti a Valois-hatalmat, ezért 1526. május 22-én Anglia, Franciaország, a pápa, Velence és Milánó újra megerősítette a Habsburg-ellenes megegyezését, a „Cognac-i ligát”. A cél az volt, hogy ellensúlyozni kell V. Károly túlerejét.¹² Wolsey a Habsburg-ellenes Liga alapításától remélte azt, hogy béke lesz Európában a keresztény fejedelmek közt. Urának, VIII. Henriknek írt egyik levelében azt igyekezett fejtegetni, hogy az angol király lehet a legnagyobb nyertese az itáliai háború lezárásának, hiszen a „keresztény hit védelmezője” kényszerítheti megbékélésre a harcoló feleket.¹³ Az elszigeteltségén jól láthatóan Angliát kivéve minden hatalom reménytelenül belebonyolódott a Cognac-i Liga újabb háborúiba. Az „okos” Anglián kívül mindenkinek hamar el is fogyott a pénze, talán egyedül a portugál királyt kivéve – ami jól mutatja, miért éppen e két hatalomhoz fordult II. Lajos is. Itáliában szinte állóháború alakult ki, Milánó, vagy Cremona ostrománál, vagy augusztusban, amikor a Mediciek ellenfelei, a Colonnák fegyveres harcba kezdtek Róma

⁵ „Turcarum Tyrannum ingentes copias peditum atque equitum in armis habere [...] quibus Regnum illud invadere expugnare [...] est in optima spe Maiestatem Potentissimi Regis nostri talem super his responsum daturum et auxilium prestaturum [...] et Regem nostrum ad eam tuendam quod sponte facit sua singulari prudentia pro publica omnium Christianorum salute”: PRO SP 1/37 f. 127.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1957.

⁶ „S. D. N. misit in Angliam nuntium ad sollicitandum Rege[m] nostrum pro subsidio Regis Ungariæ in periculo constituti ob apparatus Turcarum”: Ghinucci: 1526. feb. 25.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 19.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1992.; 1526. márc. 5.: Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2012.; BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 21.

⁷ „[...] ac potentissimi regi supplicare [...] insurrexerit [...] et clipeum suum fortitudinis et virtutis opponat illi”: Campeggio Wolsey-nak, 1526. feb. 27.: PRO SP 1/37 f. 149.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1998.

⁸ „Di Anglia di ser Lorenzo Orio el dottor orator nostro date a Londra adi vltimo feurer. Il Papa li (il Re) auisa di preparamenti dil Turcho contra l’Hongaria, dicendo hauer fato Concistorii, et ajutera per quanto aspetta ale forze soe et li Cardinali ; et voria etiam questo Serenissimo e lajutasse con danari”: Wenzel, Sanuto, III. 350.

⁹ Setton, Papacy, III. 240.

¹⁰ CSP Spain, III. n. 412.

¹¹ 1526. feb. 9.: Theiner, Vetera monumenta, II. nos. 858.; Nanni, Epistolae ad Principes, I. n. 1371–75.; Kelemen sürgeti Károlyt és a többi fejedelmet, jöjjön Magyarország segítségére: ETE I. n. 228. „[...] per suum fidelem aliquem subsidium pecuniae in Ungariam mittat [...] scribimus ad cunctos quidem Principes et eorum auxilium rebus Ungaricis imploramus”: A francia királynak: 1526. feb. 22.: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 859.

¹² Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2148.

¹³ State Papers, I. 168.

kapuinál a pápa ellen.¹⁴ Senki sem remélhette, hogy a Szentszék bármilyen további segítséget tud adni. A császárt továbbra is lekötötte a francia háború, Ferdinándot pedig a birodalom vallási színezet mozgalmi és lázadásai. (Jóllehet Jajca megsegítésére az el z évben küldött 1500 lovast.¹⁵) V. Károly már február végén hírt kapott arról, hogy a szultán célja Magyarország teljes lerohanása és Buda elfoglalása.¹⁶ A pápától is kapott Károly és Ferdinánd is több exhortatiót.¹⁷ A f herceg VII. Kelemennek azt válaszolta, nincs ereje a „fenyeget viharral” szembeszállni, de a császárt biztatni fogja. Annyit ki lehetett bel le csikarni, hogy kilátásba helyezte, ha a horvát végek felé sikerül biztosítani a határait, akkor megpróbál Magyarországnak segíteni.¹⁸ Nem volt azonban érzéketlen, de bátyja seregei a Itáliában hadakoztak. Az egyre fenyeget bb, és az Ausztriai-ház birtokai is érint hírek hatására az infáns a pápának írott, április eleji levelében már biztatóbb választ adott, s t, arra kérte VII. Kelemen, hogy vegye rá a többi fejedelmet is, hogy „segítséggel és támogatással” álljanak Lajos király mellé.¹⁹ Segíteni mindig is próbált. Május végén már fegyvereket küldetett II. Lajosnak.²⁰ (De majd csak augusztus második felében szánja rá magát, hogy elinduljon Ausztriába, addig leköti a speyeri birodalmi gy lés.²¹) Bizalomra adhatott okot – az után, hogy annak a veszélyét is felvetették a császárhoz érkező jelentések, hogy a magyarok békét kötnek a törökkel²² –, hogy V. Károly márciusban úgy nyilatkozott egy angol követjelentés tanúsága szerint, hogy mivel a török két sereget szerel fel, a szárazföldön Magyarországra, a tengeren Itáliába akar benyomulni, hogy is Itáliába készül, hogy szembeszálljon az ellenséggel. Mivel Lengyelország is békét kötött a törökkel, igen veszélyes a helyzet, ezért hajlandó katonasággal és pénzzel is segíteni.²³ [Kép X/1.] V. Károly igen kétarcúan viselkedett, hiszen két héttel kés bb már azzal hárította el a magyarországi török veszéllyel szembeni kötelezettségvállalását firtató kérdéseket, hogy „nem is tudom, mit higgyek, olyan sok effajta hírt kapok, nem is tudom, mi igaz bel lük”.²⁴ (Igaz, valóban kapott olyan híreket is, hogy a török békét kötött Magyarországgal és most már Itália és Nápoly ellen készül.²⁵)

A francia királynak egyel re el kellett teremtenie tetemes váltságdíját. A tehetetlen nagyhatalmak között egyedül Anglia, esetleg Szavojai Margit németalföldi kormányzó vagy Portugália volt az, akinek a támogatására még lehetett számítani. A pápa is akként nyilatkozott, hogy a keresztény fejedelmeket illeti a fele sség a kialakult helyzetért.²⁶ A magyar kormányzat egyre inkább kétségbeejt helyzetbe került. 1525 végén megpróbálta újra felvenni a kapcsolatot Habsburg Ferdinánddal, s a f herceg követe, Herberstein újra

¹⁴ Rázsó, A Habsburg-birodalom, 141.

¹⁵ Korrespondenz Ferdinands I., I. 287.; Rázsó, A Habsburg-birodalom, 134.

¹⁶ CSP Spain, III. n. 343., 350., majd újabb hírek, Sessa hercegeinek jelentései Rómából, illetve a genovai és velencei spanyol követek híradásai: CSP Spain, III. nos. 356., 375., 395., 403., 437., 445., 484., 518.

¹⁷ CSP Spain, III. n. 363.

¹⁸ A papa Ferdinándhoz: Pray, Epistolae, I. n. 88.; Ferdinánd a pápához: 1526. márc. 4.: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 870.; ápr. 7.: uo. n. 875.

¹⁹ 1526. ápr. 7.: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 873.; Mohács, 38.

²⁰ E. Kovács, Ferdinánd, 41.

²¹ Brüsszeli okmánytár, n. 27. Mohács, 88. Aug. 21. még Speyerben van. Brüsszeli okmánytár, n. 28.; Rázsó, A Habsburg-birodalom, 141.

²² CSP Spain, III. n. 363.

²³ Sevilla, 1526. márc. 12.: Edward Lee követ VIII. Henrikhez: „He make the preparation with all spede towards Italie [...] because He is nowe advertysid of ij great armes oone by sea a noother by lande, wiche the Turc hath mad redie to invade Italie and Hungarie [...] He tolde me also that the saied Turc hath taken treaux with the Kyng of Poil, but with the Kyng of Hungarie he will none take. Wherfor the Emperour entendeth to help Hym with men and monaye”: BL Cotton MS Vespasian C. III f. 223.; State Papers, VI. 526.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2022.

²⁴ V. Károly, 1526. márc. 25.: Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2051.; Bradford, Correspondence, 108.

²⁵ 1526. márc.: CSP Spain, III. n. 363.

²⁶ Brodarics levele Zsigmondhoz: Róma, júl. 4.: Brodericus, Epistulae, n. 47.; AT VII. n. 72. p. 304.

megfordult Budán.²⁷ A velencei és birodalmi követek kiutasítása miatt nehéz volt újra helyreállítani a diplomáciai ügymenetet. Ki kellett törni az elszigeteltségből, minden kapcsolat számított, mert sürgetett az idő. A török támadás árnyékában egyre inkább el térbe került az, hogy nem keresztes szerepvállalásra, hanem pénz küldésére kérték a fejedelmeket. A madridi egyezmény magában foglalta a keresztes háború ügyét és a török elleni harc vállalását, de II. Lajos legfeljebb abban bízhatott, a pápaihoz hasonló értékű segély legalább a védekezés esélyét megeremti. II. Lajos március végén sorozatban küldött szét az európai fejedelmekhez segélykérő leveleket.

Alapvető kérdésünk, melyet meg kívánunk vizsgálni, az, hogy miért vetette bele magát Lajos a külső hatalmaktól való segélykérésbe 1526 tavaszán. Mit remélt tőlük, remélt-e egyáltalán valódi segítséget, bízott-e a nyugati szerepvállalásban? Annak a fényében is érdekes mindez, mert a király kétségbeesése a nyugati segítség elmaradása és a fejedelmek örökös viszálya okán már korábban megfigyelhető volt. Lajos a pápának írott 1525 szeptember 30-i levelében is úgy fogalmazott: „az Isten és Szentegyházon kívül senki mástól nem segítve, úgyszólván az egész kereszténység legsúlyosabb terheit hordozom vállamon”.²⁸ Abban a tekintetben is változás következett be most, 1526 tavaszán, hogy azokat a hatalmakat is elárasztotta exhortációival, amelyek segítségében eddig nem bízott igazán, III. János portugál királyt, VIII. Henriket.²⁹ Az angol és a portugál segítség valamelyest már korábban is, mondhatni bizonyos mértékig mindig is jelen volt. Francesco Massaro velencei titkár már 1523-ben úgy fogalmazott, segítség várható „az angol királytól, és a portugál uralkodótól” is, „akik képesek mind flottát kiállítani, és nem veszíthetnek semmit a törökkel szemben, mert országuk nem határos vele”. Ez a velencei diplomácia a jólérsétséget tekintve nem tartotta légből kapott állításnak.³⁰

Az is tovább erősítette, hogy a külső segélybe vetett hit az egyedüli remény, hogy a lengyel-oszmán békével immár nem számolhattak a Jagellók segítségével sem. Zsigmond király már 1524-ben megígérte, hogy a francia király és a császár biztatására és ígéreteire nem számíthatnak, mivel maguk mások birtokaiért viaskodnak, és semmire sincs kevesebb gondjuk, „mint mi és a kereszténység közös veszedelmére”.³¹ Ekkor már késő volt újraértékelni a törökkel való fegyverszünetet és megegyezésért folyamodni. Hiába próbálkozott kétségbeesetten a magyar vezetés azzal, hogy a török határozott elutasítása ellenére – Ibrahim nagyvezír mereven elzárkózott és ezt tudtára is adta a lengyel követnek 1525 novemberében – megkeresi a Portát, és maguk ajánlkoznak békét kötni.³² Burgio híradásai szerint a politikai vezetés ekkor már mindent megragadott, és minden esélybe megpróbált belekapaszkodni. Hivatalosan, nyíltan nem mertek már követet küldeni a Portához. Egy nemest útnak indítottak, ha nem is Konstantinápolyba, de a lengyel királyhoz, hogy az ott lévő török megbízottal felvegye a kapcsolatot.³³ Mi több, Tomori

²⁷ Kosáry, Magyar külpolitika, 167.; Szabó, Küzdelmeink, 219.

²⁸ „[...] hoc onere omnino levare dignetur, totius alioquin fere christianitatis onera gravissima humeris meis ferentem, nullo preter Deum et Vestram Sanctitatem adiutore”: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 840.; Artner, Magyarország, n. 135.

²⁹ Hopp, Antemurale, 76.

³⁰ „[...] a defensione di la christiana republica, e si dovea soccorrer per [...] serenissimi re di Anglia e Portugallo, qualli tutti pono far armada et non pono perder cosa alcuna cum turchi, per non haver confine con loro [...] li altri tutti principi ben fosseno tenuti a soccorrere”: Balogh, Velencei, LXVI.

³¹ „[...] nihil minus habeant quam nostrum et commune rei christianae discrimen”: AT VII. n. 82.; Hopp, Antemurale, 71.

³² Burgio: 1526. jan 18.: Mon. Vat. II/1. n. 78.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 11.; Hopp, Antemurale, 75.

³³ Barta, Illúziók esztendeje, 23.

állítólag felkereste a fogva tartott Behrám csasuzt, s felkérte, írjon a szultánnak.³⁴ Itt már érezhet a kapkodás, csupán három hetes határidet adtak a követnek, hogy a Portával értekezzen. Válasz nem érkezett. Egyre kétségbeesettebben próbálkoztak mindenfelé. Ezért is jelentett gyógyírt, hogy Anglia hajlandó volt segíteni. Kijelenthetjük, egyedül Portugália és Anglia adott pénzt 1526-ban, még Mohács előtt. Wolsey kardinális tisztában volt azzal, hogy a török nem kötötte volna meg a lengyelekkel a békét, ha Magyarországot is bevették volna, így nem volt kérdéses előtte, hogy Magyarország a szultán következő évi célpontja.³⁵

1. VIII. Henrik pénzsegélye II. Lajosnak

II. Lajos két levelet is intézett VIII. Henrikhez 1526 tavaszán illetve kora nyarán. Az első március 25-én írta, első sorban pénzbeli támogatást kérve a Hit Védelmezéjéért.³⁶ [Kép X/2.] Levele elején a király kitért arra, hogy előtte már többször is kérte a Tudor uralkodó segítségét, „többször értesítettük méltóságodat a minket ért veszedelmekről, könyörögve kértük segítségét a közös ellenség ellen. Am sohasem volt még nagyobb és sürgetőbb ok arra, hogy méltóságodtól segítséget kérjünk, mint éppen most. [...] Az ellenségnek velünk szemben akkora a serege, hogy azzal semmiképpen sem lehet szembeszállni [...] Teljes haderejével készül megtámadni országainkat”. Henrik hiúságát is célkeresztbe veszi: „méltóságod mindig a legkészségesebb volt a kereszténység védelmében”. „Ha valaha, akkor most a leghathatósabban legyen segítségére a kereszténységnek és mielőbb küldje el nekünk” „a szükséges segédcsapatokat”. (Itt még nem pénzt, katonaságot kér, igaz, a „necessaria auxilia”-n pénzt is lehet érteni.) A következőkben pontosítja a kérését: minthogy közelebb van a veszedelem, ... tegyen meg mindent, hogy addig is, míg másképp nem segítheti az ügyünket – nyitva hagyván a katonai segítségvállalás lehetőségét is – „küldjön pénzbeli segítséget országunknak” („... mittat Vestra Maiestas ad hoc Regnum nostrum subsidium pecuniarum”). Meg is jelöli, miben lát szükségletet: „Minél nagyobb és több segítséget tud küldeni, küldje a gyalogság toborzására, amit a leginkább toboroznunk kell. Vannak derék gyalogosaink cseh királyságunkból, de hiányzik a pénz a zsoldba fogadásukhoz”. „Küldjön tehát” – itt megint egy tisztelgés Anglia gazdagsága előtt – „lehet ségeihez mérten, ami tudomásunk szerint nem csekély”. Biztosítja, Henrik nyomon követheti a pénz sorsát: „saját embere és követe útján küldje, hogy saját kezéig jusszon szét a pénzt a szükséges dolgokra”. Másrészt Anglia propaganda-célokat is követhet ezzel, hiszen a követe elviheti a hírt annak az egész keresztény világ számára, hogy kik adakoztak a pogány elleni harcra. Újfent a hiúságára hat: „ha nem segít, és az ország összeomlik, mit gondolnak majd feléle más keresztény fejedelmek? A veszedelem a többi keresztény országot már-már fenyegeti.”³⁷

³⁴ Burgio: 1526. feb. 2.: Mon. Vat. II/1. n. 81.; márc 5.: uo. n. 85.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 15.; Kosáry, Magyar külpolitika, 157.

³⁵ Calendar Venice, III. n. 1307. Setton, Papacy, III. 237.

³⁶ Buda, BL Cotton MS Vespasian F. I f. 74. (II. Lajos, manu propria, eredeti, beragasztva); Simonyi, I. 73–75.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2049.

³⁷ „Saepe Vestram Maiestatem et per legatos et per litteras de periculis nostris fecimus certiores, auxilium illius contra hostem communem suppliciter exposcentes, sed nunquam fuit causa maior et diligentior auxilia Vestre Maiestatis petendi quam nunc est. [...] eos esse hostis contra nos apparatus, ut his resisti, viribus nostris [...] nullo pacto possit [...] tempore totis viribus regna nostra aggressurum [...] ut Vestre Maiestatis que semper in christiane reipublice defensione propensissima fuit ope adjuvemur. [...] rogamus [...] si unquam voluit nunc potissimum velit reipublice christiane adesse, et nobis auxilia necessaria quam primum supeditare. Et quum propinquiora sint pericula que nobis ab hoste eminent; [...] ita rogamus Vestram Maiestatem [...] mittat Vestra Maiestas ad hoc Regnum nostrum subsidium pecuniarum. Quanto majus et copiosius mittere potest, ad peditatum, quo potissimum caremus conducendum: non desunt quidem nobis pedites validissimi, maxime ex Regno nostro Bohemie, sed destituta pecunia, qua conducantur, Vestra igitur Maiestatis eam nobis pro sua facultate, quam non mediocrem esse scimus, supeditare velit, idque per

Felmerül a kérdés, e helyütt miért kell foglalkoznunk Anglia szerepvállalásával, ha egyrészt tudjuk, korábban, legalábbis az 1500-as évek első évtizede után soha nem küldött semmilyen kézzel fogható támogatást, másrészt, mint majd látjuk, az augusztusban útnak indítandó összeg oda sem ért Mohács el tt. Mondhatnánk azt is, ez egy a sok ugyanolyan exhortációk sorából, eredménye sem más, mint a többié, hiábavaló fáradozás. E fentiek képezik az alapját Henrik király a kérdésben elfoglalt negatív megítélésének. A történetírás ismeri ugyan a Lajos-leveleket, s említést tesz Tudor-uralkodó válaszáról is, mégis azt hangsúlyozza, a király a pápának adott válasza hideg, elutasító, arra helyezvén a hangsúlyt, Angliát nem érdekli a veszély, megvan a maga baja, messze van a veszedelemtől. A saját érdekeivel kell törnie, nem másokét kell védenie.³⁸ Mint majd látni fogjuk, ez nem így van, Angliának igenis érdeke lesz, hogy szerepet vállaljon a pogány elleni küzdelemben. A Wolsey-i külpolitika kulcsa az, hogy Anglia úgy jelenjen meg az európai politikai színtéren, mint domináns hatalom, amely tekintélyt tud sugallni, azzal is, hogy élen jár a török elleni küzdelemben, a kezébe veszi annak megszervezését és irányítását, és ezért minden erőfeszítést megtesz a keresztény fejedelmek békéjéért. Mivel az uralkodója a Hit Védelmezője, Istentől rendelt feladata, hogy az irányítása alatt hozzanak létre egyetemes békét, hogy harcolhassanak együttes erővel a török ellen Magyarország megmentésére. Angliának fontos Magyarország sorsa, s nem csupán propagandisztikus érdekből, a nagyhatalmi politizálás Wolsey-i szisztémájának a részeként.

Ha részletesebben megvizsgáljuk VIII. Henriknek a pápának április 16-án írott válaszát, akkor némileg árnyaltabb kép tárul elénk.³⁹ A király úgy fogalmaz: „fájlaljuk ezt a szerencsétlenséget, mert az egymással meghasonlott keresztény fejedelmek [...] nem látták el re, [...] minthogy messze vagyunk, egyáltalán nem a mi kezünkben van, hogy a kereszténységtől elhárítsuk a végzetes vihart. Mert mit tehetünk mi egymagunk, akiket oly nagy távolság választ el Magyarországtól, amikor azokat a fejedelmeket, akiknek a közelében zajlik mindez, alig sikerült egyesíteni. Valóban jelentéktelen az a segítség és támogatás ama ország bajának elhárításában, amit mi most nyújtunk, s nemcsak a magunk, hanem barátaink országának védelmére fordítva, s bizonytalanok vagyunk afelől, mit határoz a többi fejedelem, akikhez ez az ország közelebb fekszik, s úgy látszik, hogy kevésbé elrelátóan cselekedtünk, és semmiben sem szorítottuk vissza a törökök hatalmas készülődését [...] oly buzgalom ébredt bennünk a kereszténység iránt, [...] hogy semmilyen áldozatot, semmiféle veszedelmet, a saját vérünket sem fogjuk kímélni [...] ha esetleg el kell gondoskodni a magyarokról, mint a támogatásukhoz kapcsolódó hadjárat megindíthat, kérjük szentségedet, [...] miután a törökök szándékához közelebb álló fejedelmeknek a szándékait megismerte, tudassa velünk, mennyire igaz az elkövetésük, mekkora segítséget akar mindegyikük a köznek nyújtani, mert akkor mi is oda fogjuk adni mindazt, ami egy keresztény fejedelemhez illik.” Amit itt ki kell emelni, az az, hogy a király szándéka egyértelmű, akar adni segílyt Magyarországnak, „barátai” védelmére: „nyújtunk segítséget” („opis aut subsidij in sublevanda illius regni miseria a solis Nobis, qui tantum non modo in nostris, verum et amicorum tuendis causis impendimus, impresentia conferretur”). Igaz, Henrik hozzáteszi, hogy akkor lenne igazán hajlandó pénzt

hominem et nuncium suum proprium, qui et pecuniam ad necessarios usus, ipse manu sua dispenset, et testis esse possit Vestre Maiestati ac toti christiano orbi, tam necessitatum quam periculorum nostrorum. [...] Sed nisi a Vestra Maiestate et ab alijs Principibus adiuvemur [...] Vestra Maiestate cogitet, quid vobis alijs Principibus christianis de regnis vestris sit cogitandum et sperandum. [...] periculis, tam aperto excidio, [...] quam relique christianitati, iam iam imminenti deferat.” BL Cotton MS Vespasian F. I f. 74. (II. Lajos, manu propria, eredeti, beragasztva); Simonyi, I. 73–75.; Magyar fordítás: Bellus Ibolya: Mohács, 31.

³⁸ Kosáry, Magyar külpolitika, 168.; Hopp, Antemurale, 80.

³⁹ VIII. Henrik VII. Kelemennek: 1526. ápr. 16.: BL Add. MS 15387. f. 176.; State Papers, VI. 532.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2105.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 878.; Artner, Magyarország, n. 144.; Mohács, 44–45. [Bellus Ibolya ford.]

adni, ha a többi fejedelem is hozzájárulna, de leszögezi, hogy ha sürgősen, el kell, *akkor* mindenképpen ad („tunc ea rebus ipsis prestabimus”). Az is igaz, szándékait bábvebben kifejtik majd követei a Szentszéknél, tehát még a kivárára is játszik, hiszen mégsem indítja el a segélyt áprilisban.⁴⁰

Az angol királyról a török elleni segélyt illetően kialakított negatív megítélés másik alapját az a levele képezi, amelyet ugyancsak VII. Kelemennek írt, már a mohácsi csatavesztés után. Röviden összefoglalva, „könnyet ejt” Magyarország sorsáért, s nem tud mást javasolni, mint azt, hogy várjuk meg a keresztény fejedelmek összefogását.⁴¹ Valóban megindítóan írt a király fájdalmaról, amelyet Magyarország pusztulása okozott neki, de nem szabad ezt egy egyértelműen képmutató magatartásként felfognunk, hiszen majd látni fogjuk, ekkor már úton volt a király követe 25 ezer dukáttal, jóllehet nem ért oda a csata idejére. Anglia mégiscsak részt vállalt ezzel a harcból, s tudatában van, mekkora kárt okozott a mohácsi vereség a kereszténységnek, s mulasztott azzal, hogy később ne indította útjára a pénzt, s ezzel megrendült a kereszténység, mert védőbástyája már nem védi. A király már az ellencsapást tervezi, leveléből kiérezhető az önkritikus hang, ami nézetem szerint igazolja, maga Henriknek szándékában állott pénzsegélyt nyújtani II. Lajosnak.⁴² Azt írta, mindent megtesz, hogy gyógyírt adjon a keresztény fejedelmek tegyük félre minden ellenségeskedésüket és viszályukat, és forduljanak közösen a közös ellenség ellen. Mindezt megerősíti az a beszámoló is, amit a király titkára, William Knight írt Wolsey-nak arról, hogyan fogadta Henrik a mohácsi csatavesztés hírére.⁴³ [Kép X/3.] „Felolvastam a királynak a Magyarországról érkező híreket, mivel régóta kapcsolatban vannak” („have bene longe in communication”) – ez utóbbi is jelzi, kiindulópontunkként is felfoghatjuk, hogy létezett rendszeres kommunikáció Anglia és Magyarország között, el is ismeri a levél

⁴⁰ „[...] casum eo magis indolemus, quod non fuerit a Christianis Principibus inter se dissidentibus, ut sepe antea potuit, previsus, et quod in nostra solius, qui longe absumus, manu tam excrucians a Christiana republica procellam depellere nequitiam situm sit. Quid enim Nos soli his Principibus, quorum ex propinquo magis hac in re negotium agitur, vix solide conciliatis, tanto intervallo ab Hungaria sejuncti prestare possumus? Nullius profecto momenti esset quicquid opis aut subsidij in sublevanda illius regni miseria a solis Nobis, qui tantum non modo in nostris, verum et amicorum tuendis causis impendimus, impresentia conferretur; incertique quid apud ceteros Principes, quorum preter communem causam hec res propius interest, statutum sit, videremur parum prudenter nostris actionibus consuluisse, nullaque in re potentes Turcarum apparatus repressisse.” [...] Ceterum hujusmodi est innatus noster erga Christianam rempublicam zelus, [...] ut nullis opibus, nullis periculis, nec proprio sanguini simus parcituri, [...] Proinde, si forsan maturius rebus Hungaricis prospicere expediat, quam conjuncta ulla in his sustinendis expeditio suscipi queat, Vestram Sanctitatem, [...] ut aliorum Principum, qui Turcarum conatibus viciniore sunt, consilijs animisque cognitis, nos velit efficere certiores, quae vera sit et constans illorum mens, quidque singuli velint, auxilij in commune conferre, tunc ea rebus ipsis prestabimus, quae Christianum Principem decent [...] quae Vestra Beatitudo sibi de nobis polliceri possit, quemadmodum nostri apud eam Oratores uberius exponent.” uo.

⁴¹ 1526. okt. 23.: BL Add. MS 15387. f. 183.; State Papers, VI. 549.; BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 364.; Letters of Henry VIII, 5. Van egy hasonló tartalmú, okt. 18-i levele a pápához. Vet. Mon. Slav. I. n. 812., ami az angol levéltári anyagban nincs meg, legalábbis nem találtam nyomát. Ez válasz a pápa szeptember 22-i brevéjére, amely a magyarországi tragikus eseményekről szól, még a király halálát nem említve (BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 128.). Anglia királya ebben sajnálatát fejezi ki, együttérző a kereszténységet ért veszély miatt, fájdalját ecseteli.

⁴² „[...] nec potuimus lachrymis parcere, nec interiorem dolorem, quem publice quietis gratia et inopinato quodam Vestrae Beatitudinis infortunio concepimus, cohibere. Regno etenim Hungariae ad tot secula tutissimo Christianitatis propugnaculo a Turca illatam cladem, tantique Regis intellectam stragem et jacturam eo graviori luctu collachrimamur, quod ex Christianorum dissidijs potius quam ulla ipsius immanissimi ac truculentissimi hostis virtute potentiam tam immoderate augeri praesentibus oculis intuemur, [...] Hoc unum ergo superest remedium, ut Christiani principes, sepositis odiis abiectisque simultatibus, suas vires adversus communem hostem mature convertant”: 1526. okt. 23.: BL Add. MS 15387. f. 183.

⁴³ Amphill, 1526. okt. 11.: Knight Wolsey-nak: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 138.; State Papers, I. 181.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2558.; Kurucz, Die Britische, 41.

szerz je, a király számára is fontosak a magyarországi események – s azt, hogy az ország elbukott és elveszett, fájdalmas szívvel fogadta, panaszolván, hogy Magyarország, amely mindig is, amióta az esztét tudja, a kereszténység pajzsa és védelmez je volt („bene the shelde and propug[naculum] of Christendome”), a keresztény fejedelmek oktan viszálykodása miatt most leigázott és a pogányok szolgásgba vettetett. Most a töröknek szabad útja nyílt Németország felé, s minthogy a következő szomszédos ország, Ausztria nem képes védekezni, a németek könnyen behódolhatnak a töröknek. Ez azt vonná maga után, hogy a kereszténység többi része is nagy veszélybe kerül, s fél, hogy egymás után meghódítják ket is és rabság alá vonják. A király annyit mondott csupán, amit Krisztus Péternek, „Oravi, ne deficiat fides tua.”⁴⁴ („Én azonban imádkoztam érted, hogy meg ne fogyatkozzék a hited”⁴⁵). Ebb l nem szabad azt a következtetést levonni, hogy az angol király legfeljebb fájdalmas könnyeket hullajtott és imádkozott Magyarorszáért, de egyebet nem tett. Sokkal inkább azon volt, hogy a keresztényeknek, a magyaroknak ne fogyatkozzék meg a hite. S nem csak annyit üzent, imádkoztatok, hanem már az elkövetkez harcra és a kereszténység további védelmére buzdította ket – tudatában lévén, hogy ha nem is érkezett meg az augusztusban elindított pénz, úton van Magyarország felé. Ez a Hit Védelmez jének valódi üzenete Magyarországnak.

Anglia királya nem csak imádkozott. Valóban küldött pénzt. Követe, Sir John Wallop elindult még augusztusban, hogy Lajos királlyal még a csata el tt találkozzék. Fontos kihangsúlyozni, ha Wolsey és a király tudatában volt is annak, hogy némiképp késedelmet szenved a segély folyósítása, s kés bb érkezik meg, mint gondolták, de mindenképpen arra számítottak, hogy még a dönt csata el tt megérkezik. Wolsey és Henrik komolyan akartak segíteni, augusztusban már nem késlekedtek.⁴⁶ Ezt Wallop követnek az 1527. április 26-i, Olmützb l Mária királynéhoz írott leveléb l tudjuk rekonstruálni. A követ „váltókkal volt ellátva”, amiket meg is mutatott Máriának 1527-ben Pozsonyban, s amelyek „a királynak nagy segítségére lettek volna”. Múlt augusztusban indult Angliából, abban bízva, hogy „a csata el tt találkozhatok a királlyal, és ha át tudtam volna adni a király üzenetét, nagy megnyugvást és vigaszt okozott volna, mivel hogy e célból akkor nálam voltak a váltóim”.⁴⁷ [Kép X/4.]

A másik alapvet kérdésünk az, hogy az országnak mennyit jelentett volna, ha megérkezik VIII. Henrik pénze, illetve ez az összeg mire, mennyire lehetett volna egyáltalán elegend ? Elég lett volna egyáltalán bármire is? A pápa többször is elismételte Henriknek és Wolsey-nak, 50 ezer dukátot adott Magyarországnak, és az „nagy segítség” II. Lajos részére.⁴⁸ Arra próbált célozni, hasonló összeget vállaljon Anglia is, az is nagy

⁴⁴ „First, I dyd rede unto His Highnesse the newys of Hungary, becawse they have bene longe in communication, and in and the Popes briefe doyth make mention of the overthrow [and] ruine; which His Highnesse lamented sorrowfully, saying dolorously, that Hungari, which had bene the shelde and propug[naculum] of Christendome, tyme owte of mynde, was now, bi the foly of Cr[stian] Princes, subdued, and in the servitude of infidelys, and Aws[tria], beyng next contre adjoyning, and unable to resiste, the Turke shuld have easy entre into Almaine; [...] that [they] wolde facilement submyt theymselves unto the said Turke ; and that done, which God forbode, the rest of Christendome was in g[rete] jepartie shortli aftyr to be conquered, and browght unto like subjec[ti]on [...] Hys Grace sayde, [...] oon thyng, which is the saying of Criste unto Petre, „Oravi, ne deficiat [fides] tua.”: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 138.; State Papers, I. 181.

⁴⁵ Lukács, 22: 32

⁴⁶ Seb k, Angol-magyar, 37.

⁴⁷ „I presentyd to Hyr the Knyges Hyghnys most hartyst recomendacions, schowing Hyr how I was sent owt of Ingland in August last past, trustyng that I schold have byn with the Kyng hyr husbond afoer the batell, and yf I cowyd have browght hyt to pas, hyt schold have byn motch comfort and grete releve; and how I had my byllys of ex chaynge with me for the same”: PRO SP 1/41 f. 169.; Simonyi, Okmánytár, I. 77–81.; State Papers, VI. 257.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 3067

⁴⁸ 1526. ápr. 23.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 28.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2118.

segítség lenne Magyarország számára. A worcesteri püspök is többször meger sítette, 50-60 ezer dukát elegend pénz lenne a magyar király számára, aki „még más forrásokból is jelent s támogatást remél”.⁴⁹

Természetesen e helyütt sem foglalkozunk azzal „mi lett volna, ha”. Történelmietlen, s amellet még oktalan is felvetni, mi lett volna, ha el bb megérkezik Henrik pénze. A rövid válasz az – a tények ismeretében, a mai kor, modern történetírója szájából, aki az összes információ és forrás birtokában van –, hogy semmi különös. A magyar sereg legfeljebb több ágyúval lett volna felszerelve, rendelkezett volna jobb utánpótlással és néhány ezerrel több cseh-morva zsoldossal több lett volna a táborban. Ennyi. Ett l még, ismerve Magyarország belpolitikai problémáit, a kormányzás nehézségeit, a távolmaradó seregrészeket, Szülejmán legy zhetett volna a magyarokat az angolok pénzével együtt is. De a kortársak nem voltak birtokában minden részletnek, minden információnak. S mivel k voltak a szenved fél, minden szalmaszálat megragadtak, s mindenben bíztak amíg csak lehetett. Mi már tudjuk mennyi pénzt utaltak Angliából, mennyi állt volna rendelkezésre, ha idejében odaér: eredetileg 50 ezer arany, amely a váltóban aztán gyorsan lecsökkent 25 ezerre, de a magyar politikai vezetés és Európa fejedelmei annak is örültek, Anglia legalább ad valamennyi pénzt. Magát azt az örömhírt üdvözltek, valaki végre ad pénzt. Nem tudták, mennyit, csak azt tudták, Wolsey kardinális elszánt híve a pápának, s az európai politikai palettán betöltött pozíciója növelésének ideájába beleillett a török elleni segítségnyújtás. Azt is tudták, Angliának van pénze, néhány évtizeddel korábban VII. Henrik is fizetett, Miksa császárnak is és II. Ulászlónak is. A pápa mellett Anglia volt az egyedüli hatalom, amely a 16. században konkrét, megfogható összegeket utalt ki Magyarországnak számára, amely *valóban* el is jutott hozzánk. Angliában lehetet bízni. Wolsey nem a felel tlenül ígérget V. Károly volt, hanem egy agyafúrt, mindenre kész politikus. Ez alapján el lehet játszani a gondolattal, hiszen derék szicíliai bárónk, Burgio is így tett. Ezért merem magam is megtenni, egyben arra keresni a választ, valóban volt-e ráció abban –, a kortársak, s nem a mai ember szemével –, hogy a sóvárogva várt angol segítség valóban tudott volna-e valamilyen lyukat legalább betömni.

Reális-e az az elképzelés, hogy mindaddig, amíg az új propugnaculum, Pétervárad áll, addig van remény, s minden küls pénzforrás növeli ez esélyét, hogy ki lehet tartani? A vár jónéhány napig (16) állta Szülejmán ostromát, még a jelen, megroggyant állapotában is, s t, az els rohamot a véd k visszaverték. Tomori ekkor a sajkás er k támogatásával megtámadta a Dunán álló török hajókat, amelyek a nagyvezír hadát kísérték és alaposan megtépázta ket. Burgio is, ahogy Lajos, Mária, az udvar tagjai is, kétségbeesetten próbált pénzforrásokat felhajtani az év folyamán. Akármilyen kevés is, jól jön, valamilyen célra fel lehet használni – ezt kiválóan mutatja, hogy igen kevés, a várt összegnél sokkal csekélyebb pénzb l javíttatta ki a nuncius a király ágyúit, s tette azokat harcra képessé. Bármilyen keveset is tudunk összegy jteni, jól jöhet. Ez a remény élteti a magyar udvart 1526 tavaszán. S ez buzdítja újabb és újabb segélykérésekre. Lehet, a mai kor szemlél je tisztában van az ország akkori anyagi állapotaival, s azt mondja, hiú remény, hogy meg lehet állítani a törököt Péterváradnál, de ezt a kortárs Burgio sem vetette el teljesen. Abban is lehetett bízni, a Cognac-i Liga megkötése után a fejedelmek valóban áldoznak a célra, a Habsburgok visszavonulót fújnak, és érkezik pénz, akár mind a két oldalról is. Nem mondtak le arról sem, hogy a francia király ad majd segélyt.⁵⁰ A kérdést nem lehet

⁴⁹ 1526. ápr 25.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 29., Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2122.; ápr. 26.: PRO SP 1/38 f. 51.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2124.; Botlik, Szapolyai, 26.

⁵⁰ „[...] oramus, atque obtestamur, velut communibus periculis consulere, [...] tempore opportunissimo id subsidii, quod plurimum poterit, et quam celerrime mittere”: Lajos I. Ferencnek: 1526. ápr. 23.: Pray, Epistolae, I. n. 89. VII. Kelemen is sürgeti I. Ferencet: 1526. ápr. 23. Pray, Epistolae, I. n. 88.

leegyszer síteni arra, hogy a „segélyért könyörg ” király tehetetlenül állt a nyugati fejedelmek részvétlensége el tt. Igaz, semmi másba nem tudott kapaszkodni, de valamennyi remény mégiscsak volt, amibe bele lehetett fogódzni. Lehetett várni VIII. Henrik segélyére. Nem igaz, hogy nem gy ltek össze újabb s újabb, nem várt pénzek, s nem fogadtak fel újabb és újabb zsoldos hadakat. Burgio 400 pápai zsoldosa ki volt fizetve október végéig. A pápa által küldött 50 ezer arany meg is érkezett július elején, nem volt tehát teljesen tehetetlen a magyar kormányzat. A várt angol pénzen újabb cseh és morva zsoldosokat fogadtak volna, s úgy remélték, ha a segély megjön addig, amíg még áll Pétervárad – a vár védelmére akár 6-8 ezernyi zsoldos jelent s er sítést jelenthet. A király már márciusban kifejezetten zsoldos gyalogosok felfogadására kért pénzt Ferdinándtól.⁵¹ (Angliai másolatban is fenn maradt.) [Kép X/6a-6b.] A f herceg fel is vetette a speyeri birodalmi gy lésen Pétervárad támogatását.⁵² Ha a vár nem is képes kitartani, ekkora összeg jelent sen megnövelte volna a professzionális mezei er k számát. Burgio egyszer leírta, hogy 1500 forinton lehetett „100 gyalogost felfogadni, vásárolni l szert és más szükséges dolgokat”.⁵³ (Azt nem mondta, mennyi id re.) A külföldi zsoldosoknak általában havi 2 forintot fizettek.⁵⁴ Így a várt pénzen, 50 ezer aranyon meg lehetett volna er síteni a rendelkezésre álló hader t több ezernyi katonával. Abból, amit az angol király el is küldött, 25 ezer forintból fel lehetett volna állítani 6-7000 gyalogost 3 hónapra. Ennyi hivatásos német-cseh zsoldos már valós többlet lehetett volna. Összehasonlításképpen maga Burgio mondja, hogy ha leküldünk 2000 gyalogost a Dunán, ha idejében érkeznek, az ott lévő katonasággal a kalocsai érsek megakadályozhatná, hogy a török itt átkeljen a Dunán”.⁵⁵ Nem állítom, hogy mindez realitás, s nem is céloim e helyütt, hogy ennek a boncolgatásába kezdjek, csupán annyit szeretnék megvizsgálni, hogy a kortársak néz pontjába belehelyezkedve k hogyan vélekedtek a segélyekr l, tápláltak-e valóban reményt, s miként vélekedtek Anglia megkeresésér l, hitték-e, hogy a segítséget fel lehet használni. Az angolok, a másik oldalon pedig miként vélekedtek arról, a török támadás közepette a Tudor-hatalom miként foglaljon álljon, mit tegyen, mit lépjen, ha már egyszer domináns s meghatározó hatalmi tényez kíván lenni az európai porondon, a hadakozásba belefáradt császári és a francia hatalmak mellett nevet harmadikként?

Mindehhez el ször is kézenfekv Burgio jelentéseit megvizsgálunk. Az országnak a legnagyobb szüksége most már a gyors, hatékony pénzsegélyre volt, keresztes csapatok felállítására nem volt id . Anélkül, hogy belemennénk annak a vizsgálatába, mennyi pénz lehetett volna elegend , s hogyan álltak az ország pénzügyei, milyen hiánnyal küzdött a kincstár, a kortársak néz pontjából szemlélve úgy t nik, reménykedtek abban, hogy egy tisztes pápai vagy más nyugati hatalomtól érkez segély, 50-100 ezer arany kiegészítheti az országot a pillanatnyi bajból. A nuncius egyszer azt is megfogalmazta, hogy pénzre van a leginkább szükség, s jó kormányzással be is lehetne tömni a lyukak jó részét. Fejébe vette azt is, hogy Tomorit beszéli rá a kincstartóságra. „Ha a török ez évben még békét hagy az országnak”, s rendbe jönnek a király és az ország pénzügyei, a királyi jövedelmek rendszeren befolyznak, a király ezekkel a siker reményében veheti fel a harcot a török ellen.⁵⁶ Ezért bíztak leginkább s ragaszkodtak foggal-körömmel a küls segélyekhez. Burgio azt is mondta, hogy nem a pénz miatt nem tudja kijavíttatni a király ágyúit, amelyek „évek óta el vannak hanyagolva, és félredobva fekszenek”, „semmi bajuk”, van rávaló a pápai pénzbe l, „csak nem talál mesterembert, aki tudna és akarna is dolgozni”. Kés bb valóban

⁵¹ PRO SP 1/37 p. 217.; Bessenyei, Fejedelmi, n. III/5. 27.; Mohács, 30.

⁵² E. Kovács, Ferdinánd, 41.

⁵³ 1526. júl. 16.: Mon. Vat. II/1. n. 113.; Bartoniek, Mohács Magyarország, n. 35.

⁵⁴ Kubinyi, Szávaszentdemeter, 125.

⁵⁵ 1526. júl. 16.: Mon. Vat. II/1. n. 113.; Bartoniek, Mohács Magyarország, n. 35.

⁵⁶ 1526. márc. 17.: Mon. Vat. II/1. n. 87.; Bartoniek, Mohács Magyarország, n. 16.

rendbehozhatja az ágyúkat. Ugyancsak nem kerül óriási összegbe az el z évben épített 50 hajó felvontatása Szlavóniából.⁵⁷ Ezért is ügyködik, s maga a király is átveszi kérelmeiben, hogy a Magyarországnak adandó segély nem lyukas zsákba hullik, tudják mire használni és állnak a vártán, hogy védekezzenek. Burgio is, úgy t nik, komolyan bízik abban, hogy az összes pápai pénzzel meg lehetne úgy er síteni Péterváradot és ellátni a hely rséget, hogy ellen tudna állni a töröknek.⁵⁸ Tomorit is a pápai nuncius látja el 20 ezer arannyal, ruhával, 500 gyalogost is fizet számára három hónapra, s t, 36 ágyút is szerez számára.⁵⁹

1526 tavaszán Lajos csak a küls segélyben bízik. Burgio is beszámol róla, „ felségeik [Mária királyné is] most levelet írnak az összes keresztény fejedelmekhez szentsége levele mintájára. A király követet is küldött e fejedelmekhez, els sorban V. Károly császárhoz”.⁶⁰ A pápának írott március 24-i levelében – amely angliai másolatban maradt fenn, hazai fotómásolatunk nincs róla, a vatikáni levéltárból közölte Theiner és Artner [Kép X/5.] – azzal a kéréssel fordult hozzá, „az elhatározott segítséget minél el bb küldje”, és az „ leveleit is küldje szét” a fejedelmekhez, akikt l azt kérte, követeik által közvetlenül küldjenek pénzt, „semmit se késlekedjenek”. Kérte, járjon közben a fejedelmek mel bbi kibéküléséért. Azt is elmondja, maga is írt a keresztény fejedelmeknek.⁶¹ Március 25-én Lajos Ferdinándtól is azt kérte, hasson a fejedelmekre is: „Kérve kérjük Fenségtetek, maga is minden dolgával, amivel képes, jönné segítségünkre, arra mind a Császári Felséget, legkedvesebb közös testvérünket, mind más fejedelmeket is buzdítana”.⁶² (Angliai másolatban is fennmaradt, a hazai okleveles anyagban nem ismert. A szövegkiadásban megjelölt DL jelzet nem erre vonatkozik, hanem II. Lajos egyéb oklevele.⁶³ [[Kép X/6a.] A levelet az angol kancellária egy másik másolatban is beszerezte – ez is jelzi információi fontosságát. Egy másik római kéz is lemásolhatta és exemplumát elküldte Londonba.⁶⁴ [Kép X/6b.]) A f herceg nem volt ugyan érzéketlen, de els sorban a horvát véghelyek érdekelték, s azoknak a meger sítésében kérte Lajos kuzinja segítségét.⁶⁵ Burgio is egyre inkább abban látja az egyedüli reményt, hogy a keresztény fejedelmek anyagi támogatást adnak, s ahogyan a szentatya, is ezért ügyködik. Burgio nem adja fel a reményt, hogy néhány tízezernyi dukáttal néhány ezernyi zsoldos gyalogos több heti járandóságát lehetne kifizetni, s lenne Magyarország védelmére hasznavehet , professzionális er . Május 24-i jelentésében elmondta, a pápa is „közbenjár a többi keresztény fejedelemnél, hogy nemcsak erkölcsileg támogassa ket, hanem pénzzel és anyagi segítséggel is”.⁶⁶ Április 13-án a király megismétli a kérését a pápánál, értésére

⁵⁷ 1526. márc. 27.: Mon. Vat. II/1. n. 88.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 17.

⁵⁸ 1526. márc. 29.: Mon. Vat. II/1. n. 89.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 19.

⁵⁹ 1526. ápr. 25.: Mon. Vat. II/1. n. 93.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 20.

⁶⁰ „La Maestati Sue scrivirano per hora lettere a tutti li Principi, conforme di quelle che ha fatto Nostro Signore, [...] Apresso poi Sua Maestá fa pensiero di mandare ambaxatori [...] et per Caesare serra expedito lo, primo”: Burgio: 1526. márc. 5.: Mon. Vat. II/1. n. 85.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 15. p. 328.

⁶¹ „Querere modum Vestram Sanctitatem quo pacto non solum ipsa per se me adiuuare possit sed ad hoc aliorum etiam Principum auxilia conquirat [...] Vestra Sanctitas decrevit et a se huc mittendum, et ab alijs Principibus impetrandum id curet omni studio ut quamprimum hic esse possit Ego etiam scribe de his ad Christianos Principes omnes, quas litteras dignabitur Vestra Sanctitas cum suis ad eos mittere”: PRO SP 1/37 f. 215.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2048.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 872., Artner, Magyarország, n. 136.

⁶² „[...] rogamus quam alios principes hortari et inducere”: PRO SP 1/37 f. 217.; Bessenyei, Fejedelmi, n. III/5. p. 27. [itt március 21-re datálva, pedig helyes keltezése, „in dominica Palmarum”, 1526. március 25., hiszen Virágvasárnap abban az évben március 25-re esett.] ; Mohács, 30. [itt március 21-re datálva]; Setton, Papacy, III. 248.

⁶³ Bessenyei, Fejedelmi, n. III/5. p. 27. Az itt megjelölt oklevél – DF 276806 – fotómásolat a Hrvatski Državni Arhiv Obitelj Oršić-ből – nem Ferdinándhoz írott II. Lajos levél.

⁶⁴ PRO SP 1/37 f. 219.

⁶⁵ Korrespondenz Ferdinands I., I. 375.; Rázsó, A Habsburg-birodalom, 136.

⁶⁶ Mon. Vat. II/1. n. 99.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 23.

adva, hogy a török minden erejével el akarja foglalni Budát és az országot. Nyomatékosan felszólította, bírja rá az uralkodókat a közös veszély elhárítására, mert különben „zuhanunk, zuhanunk”. Csak a keresztény fejedelmek együttes segítsége adhat biztatást, „bárcsak észhez térnének már valahára!”.⁶⁷ Áprilisban a pápa konzisztóriumot tartott, és a bíborosok is rábólintottak az 50 ezer arany segélyre. Hívták az összes keresztény fejedelem követét, és közölték, végveszélyben van az ország.⁶⁸

2. Az angol politika és a magyarországi hadi helyzet 1526-ban

Az angol politika tisztában van a magyarországi hadi helyzettel, a török hadjárat felvonulási ütemével. Szó nincs arról, hogy érdektelenül, szenvtelenül figyelne a távolból az ország pusztulását. Ez az újfajta eltökéltség Wolsey és Henrik királyságának az érdeke volt, hozzátartozott a felépítendő nagyhatalmi súlyponti politikához. Arról is rendszeresen kapnak híreket, hogy esetleg több irányból is támadás várható. El ször is felröppentek olyan hírek is, hogy Dél-Itália lesz a célpont, vagy a szultán kétfrontos háborút tervez, Magyarország mellett Itáliában is hadba száll.⁶⁹ Mindegyik esetben van értelme a küls pénzsegély küldésének. Burgio is meger síti, hogy már az év elején olyan információk kerültek a birtokába, melyek szerint a török „az Erdélybe vezet úton nyomul el re”.⁷⁰ Éppen ezért lehet érdekes, miként került Londonba Szapolyai János egyik levele, melyet a vajda II. Lajosnak írt Szászsebesr l 1526. március 16-án.⁷¹ [Kép X/7.] Az erdélyi vajda arról értesítette a magyar királyt, hogy a szultán serege mozgóhidat hozott magával, amit egészen pontosan Oblosvicza-nal építenek fel („in Oblosvicza pontem appromptuatum”), és információi szerint Erdélyt fogja megtámadni, azon belül is el ször Brassót és Szebent. A védelemhez a vajda tüzéséget és gyalogságot kért a városok védelmére. A vajda segélykér levele március 25-re ért Budára, ezt megemlíti Lajos is utóbb, Ferdinándnak írott levelében.⁷²

Azt is fontosnak tartotta Szapolyai, hogy várhatóan egy hónap múlva az ellenség megkísérli elfoglalni a havasokat („Nam ad unum usque mensem rem omnino incipi credo, ut si poterunt, inimici alpes occupabunt”), azaz nincs sok id a védelem megszervezésére. Botlik Richárd szerint lehetséges, hogy lengyel közvetítéssel érkezett e levél Angliába.⁷³ Magam inkább elképzelhet nek tartom, hogy az angol diplomácia saját „beszerzési útjain” keresztül jutott hozzá a levélhez, s azt rögtön le is másolta egy angol megbízott, feltehető en Rómában vagy Ferdinánd udvarában. II. Lajos király ugyanis azonnal megírta Habsburg Ferdinándnak azt, amit az erdélyi vajdától megtudott, valamint kérte a f herceget, hogy diplomáciai kapcsolataival segítsen neki pénzt kérni az európai fejedelmekt l, els dlegesen a császártól; illetve hadisegélyt kért sógorától, mert már a cseh gyalogság zsoldját sem tudta fizetni.⁷⁴ Botlik mutat rá, az angol király római követei még június végén is úgy tudták, hogy a török sereg egyik fele Erdélybe akar benyomulni. Vélhető en havasalföldi,

⁶⁷ Arttnér, n. 137.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 877.; Mohács, 42.

⁶⁸ Consistorialia, n. 65.; Kalous, Elfeledett források, 616–617.; Setton, Papacy, III. 246.

⁶⁹ 1526. feb. 15.: Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 14.; Mon. Vat. II/1. n. 83.

⁷⁰ 1526. jan. 18.: Mon. Vat. II/1. n. 78.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 11.

⁷¹ PRO SP 1/37 f. 178.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2027.; Szapolyai oklevéltár, n. 613.

⁷² „Heri accepimus litteras a vaywoda nostro Transylvano, in quibus certiores facti sumus Turcarum imperatorem omnino totis viribus ad invadendam et occupandam Transylvaniam venire, pontes etiam iam super Danubium factos esse, per quos exercitus ipse traducatur, vaywoda ipse tantis periculis teritus auxilia a nobis suppliciter exposcit.” PRO SP 1/37 f. 217.; Bessenyei, Fejedelmi, n. III/5. p. 27. Simonyi, Okmánytár, II. 58–59.

⁷³ Botlik, Szapolyai, 26.; Kurucz, Érdekek, 261.

⁷⁴ PRO SP 1/37. f. 246.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2050.

konstantinápolyi vagy velencei forrásaik ezt látszottak megerősíteni.⁷⁵ Az is elképzelhető, hogy Szapolyai több híradása eljutott Angliába is. Szapolyai János több, későbbi keltezésű levelében is felhívta a királyt, hogy Erdély saját erejéből nem képes ellenállni a török benyomulásnak. Kérte a királyt, hogy minél előbb segítsen neki.⁷⁶ Ezek, ha nem is másolatban, de Burgio összegzésében eljutottak Rómán keresztül Angliába.⁷⁷ (Antonín Kalous mutatott rá, hogy Burgionak a pápához, illetve Sadolettohoz írott leveleit és jelentéseit újabb magyarországi vonatkozású adatokkal kiegészít, a vatikáni könyvtár egy gyűjteményében található kéziratát feltehetően Anglia bíboros protektora, a Wolsey-val napi kapcsolatban álló Campeggio kardinális állíthatta össze.⁷⁸ Az ezekből szerkesztett információkat eljuttathatta Angliába is, ahogyan tette a magyarországi jelentések egy részével is.) Burgio Sadolettohoz írott jelentésében is elmondja, Szapolyai is küldött jelentést, s „az embere a saját szemével látta” a Nikápolynál vert hidat. A vajda, miként Havasalföld fejedelme is, bizonyosnak tartja, „a török Erdély ellen készül dik”.⁷⁹ Ezt az esetleges második frontot, a mediterráneum-beli kereskedelmi érdekeit óvó Anglia mindig is figyelemmel kísérte, ezért is fontos volt számára, hogy értesüléseket szerezzen. Az is fontos volt, hogy tudják, ellen tud-e állni Erdélyben Szapolyai. A vajda levele tanúsága szerint nem, hiszen a királyt kérte, küldjön fegyvereket, és nehézlovasokat, puskás gyalogosokat, mivel olyanok nincsenek Erdélyben, s a városoknak ágyúkra van szüksége.⁸⁰ Ezek szerint a városoknak fel kell készülniük ostromra is. Egészen komolyan tartott a vajda aggodalma. Ebből Anglia kancellárja is láthatta, ha erre vonul a szultán, egészen könnyen átvonulhat Buda felé. Ezért is szerezte be Wolsey kancelláriája azt a levelet, amit Lajos küldött Ferdinándnak, beszámolva Szapolyai jelentéséről és segélykéréséről. Wolsey arról is értesült, hogy Lajosnak leginkább pénzre van szüksége, hiszen a király kétségbeesetten kér cseh gyalogosokat.⁸¹

A Ferdinándhoz írott levélhez van csatolva egy másik magyarországi levél, amit feltehetően Budán másoltak le a főherceghez küldött levéllel együtt, lehetséges, hogy maga Burgio, s Rómán keresztül érkezhettek – elképzelhető, a báró leveleit lelkesen „gyűjt” Campeggio révén – Angliába.⁸² [Kép X/8a.] (A levelet az angol kancellária egy másik másolatban is beszerezte – ez is jelzi információi fontosságát. Egy másik római kéz is lemásolhatta és exemplumát elküldte Londonba.⁸³ [Kép X/8a.] A csatolmány Nagy László és Pálos Gergely titeli várnagyok levele Vértesi Miklós titeli préposthoz. Két további másolatot is beszerez belőle az angol kancellária. Vizsgáljuk meg, mi állhat mögötte, s

⁷⁵ 1526. jún. 22.: Ghinucci és Casale Wolsey-nak: „[...] divisurum ac partem alteram in Ungarie expugnationem [...] in Transilvania invadendam”: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 84.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2272.

⁷⁶ Botlik, Szappolyai, 25. Az erdélyi tartománygyűlésen fejenként exercitust hirdet. Ágyúkat és hadiszereket a városoktól kér máig április végén is, azaz számít egy Erdély felől érkező támadásra. 1526. ápr. 3., 28., 29.: Szapolyai oklevéltár, nos. 615. [DF 292 046], 617. [DF 246 622], 618. [DL 47 663]. Fegyverek összegyűjtése: 1526. ápr. 29.: Szapolyai oklevéltár, n. 621. [DF 246 733]. A zászokat is katonakiállításra szólítja: 1526. május 18.: Szapolyai oklevéltár, n. 623. [DF 247 833].

⁷⁷ Burgio március 27-i jelentése a pápának. PRO SP 1/37 f. 223.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2056.

⁷⁸ Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 3924: Kalous, Elfeledett források, 604., 608., 616.

⁷⁹ 1526. márc. 27.: Mon. Vat. II/1. n. 88.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 17.

⁸⁰ „Supplico [...] ne aliud consilium prae se ferat, nisi quod in hoc regnum suum dies et noctes gentes expediat, praesertim armigeros et pedites pixidarios ac bombardas et ingenia cum attinentis. Pixidarii etiam non inveniuntur [...] Civitates vero ingeniis plurimum indigent, quibus si caruerint, timendum est et periculosum”: PRO SP 1/37 f. 178.; Szapolyai oklevéltár, 613.

⁸¹ „Opus autem esset nunc, nunc praesenti pecunia ad peditum Bohemorum conducendum”: uo.

⁸² Titel, 1526. márc. 19.: PRO SP 1/37 f. 218.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2050.; Simonyi, Okmánytár, II. 58–59.

⁸³ PRO SP 1/37 f. 220.

milyen jelentőség információkat tartalmaz ez a levél a katonai események szempontjából, amely egy külföldi kormányzat számára is fontos lehet.

A levél lényege, hogy Titel nagy veszélyben van, mivel a török felállította seregét Nándorfehérvárnál, lovas és gyalogos csapatok gyülekeznek, hajóhadat készítenek el, mert a folyón is háborúra készülnek. Már rég kértek gyalogosokat a helyszínre megértesítésére, mert a várat a török a napokban kisszámú serege miatt majdnem bevette. A prépost jobbágysai közül sokakat elfogtak. Kérték, a prépost járjon közbe a királynál, mielőtt 100 gyalogost küldjön nekik, különben a vár veszve van, ostrom alá veszik, és elesik. A várbéli gyalogosok mind el akarnak menni.⁸⁴ Titel helyzetét – az egyik legfontosabb az országot védő erők közül – illetően a külföldi segélyre nézve is rendkívül fontos információ, meddig tarthat ki a vár. Titelt ugyan nem vette be a török, Báli bég megostromolta március végén, de a védők és a lakosság egyszerre szétszéledt. Ha a lakosok egy része vissza is szívárgott, a várban júniusban valóban nincs egy katona sem, Burgio is megérte.⁸⁵

Van egy másik, hasonló vonatkozású levél, amit ugyancsak lemásoltatott és beszerzett az angol kancellária, a korabeli hírszerzés remek példája, ami igazolja, a magyar hírszerzés nem volt gyengébb, mint a török, vagy a nyugati, a kémek egyáltalán nem voltak képzetlenebbek. Egy bizonyos „Thomas Padignay” írta Tomori Pálnak 1526. március 12-én.⁸⁶ [Kép X/9.] Róla tudjuk, hogy Podvinyai Tamás, a jajcai sajkások kapitánya, később, 1527–1528 között naszádos főkapitány.⁸⁷ Azért is ismerjük, mert a kalocsai érsek egy, május eleji, II. Lajoshoz írott levelében említi, hogy egy bizonyos „Poduynnyay” Tamástól kapott levelet. Jelenthetjük, valószínű, ez az, a Londonban írt levél, amiről Tomori beszél. „Egy ifjúval találkoztam Keser Mihály úr Valkóvár nevű vára alatt, Bakics Pál és Podvinyay Tamás levele volt nála”.⁸⁸ Tomori magánál tartotta az ifjút, s információkat tudott megtenni, azokat megértesítendő, amiről Podvinyay levele szól. Ez is nagy fontosságot tulajdonított a levélben szereplő híreknek. Nem véletlen, hogy a külhoni hírszerzés is a nyomára akadt, ahogy feltehetően Tomori Budára küldte ezek után.

Érdeemes megvizsgálni, a levél milyen jelentőség információkat tartalmaz a katonai események szempontjából, amely egy külföldi kormányzat számára is fontos lehet. A török birodalomból kapott hírt Podvinyai egy embere útján, amelyet Belgrádból is és Bakics Pál útján is megértesítenek, hogy már meg is indult a török hadjárat. A határon megtiltották a gabona, az élő állat, a gyümölcs eladását. Podvinyai a hadjárat lefolyását illetően, stratégiai fontosságú híreket közöl, ezért is lehet értékes egy nyugati udvar számára. A sereg élelmezésére, gabonaszállításra már hajók is készen állnak. Nándorfehérvárra 13 tevével vasláncokat is hoztak. Nagy elűzőket tesznek, Báli bég kocsit is készíttetett a szultán számára, Ibrahim nagyvezír nagy sereget gyűjt Drinápoly és Gallipoli között, s hogy megelűzzék a magyarokat, Szent György napjáig tervezik, hogy megérkeznek. Ez utóbbi az

⁸⁴ „Nam per hos dies continue tam equites quam pedites Turci in Nandoralbam undisque [conve]niunt, et navale bellum disponunt. [...] solicitavimus [...] ut plures pedites dimitteret, quia pauci essemus in castro. Nunc vero his diebus Turci tentaverunt castrum Tituliense, et vix quod non amisimus, quia Turci erant in magna copia. [...] de Jobagionibus multos abduxerunt, et [...] aufugerunt [...] rogamus [...] sollicitet [...] Regiam Majestatem ut pedites saltem centum pro conservatione castris demittat, quoniam castrum brevi periculi labitur, et deveniet ad manus Turcarum, et si Dominatio Vestra his diebus pedites non demiserit, amplius [...] non scribemus, [...] pro certo habemus per exploratores, quod castrum istud his diebus obsidebitur, et ita neque literas mittere poterimus, et pedites quos Dominatio Vestra hic habet omnes volunt exire. [...] rogamus [...] ut habeat curam amore dei [...] ne pereat castrum et pedites quam citissime demittat”: uo.

⁸⁵ 1526. jún. 18.: Mon. Vat. II/1. n. 104.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 27.

⁸⁶ Varasd, 1526. márc. 12.: PRO SP 1/37 f. 174.; Simonyi, Okmánytár, II. 52–54.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2021.

⁸⁷ Mohács, 47.

⁸⁸ „[...] obviavit mihi unus adolescens, cum literis Domini Pauli Bakith et Thomae Podvynnyay, sub castro Domini Michaelis Keserew Walkowar”: Fraknoi, Tomori kiadatlan levelei, I. n. 12. pp. 89–90. Fordításban: Mohács, 47; Mohács emlékezete, 144–46.

igazán lényeges elem, hiszen ez alapján gyorsabb a hadjárat lefolyása, nagyobb a készség, mint gondolták, késlekedésre nincs idő. A sajkás kapitány többeket küldött Törökországba, hogy híreket hozzanak. Azt mondják, a Padisah nem a megáradt a Dunán akar átkelni, hanem a Száván – a támadás lehetséges irányára nézve ez is jelent ségteljes információ. De azt is közli, Nikápoly felé is indítottak csapatokat, tehát azt a védvonalat sem lehet figyelmen kívül hagyni, azaz a korábbi, Erdélyen át történő felvonulásnak is van esélye. A szultán azt tervezi, a Száva és a Dráva közt lerontja a várakat, és a Dráván hidat ver, majd átkel, s nyugatról támad Budára. Nem is kell magyarázni, ez is miért értékes hír.⁸⁹

Még egy korabeli, hasonló vonatkozású levelünk van, amit ugyancsak lemásoltatott és beszerzett az angol kancellária, Tomori Pál II. Lajosnak 1526. július 5-i jelentése.⁹⁰ [Kép X/10.] (Van egy másik, ugyanaznap datált, Bodrog megye hatóságának címzett oklevele, ami a DL-ben is megvan, de ez a levél sokkal kevesebbet mond, mint a londoni exemplum, vagy a vatikáni levéltári eredeti II. Lajosnak szóló levele, amit Fraknói Vilmos közölt.⁹¹) A levelet az angol kancellária egy másik másolatban is beszerezte – ez is jelzi információi fontosságát.⁹² Itt is áttekintjük, mi ennek a levélnek a jelentése abból a szempontból, hogy a katonai eseményeket közlő adatait egy külföldi kormányzat számára is fontosak lehettek.

Talán a leglényegesebb annak a taglalása, igaz-e, hogy a „jajcai bán tudatta”, hogy a „török császár visszafordulna”. Egy ilyen horderejű kérdést illetően nem kell megmagyarázni, miért kellett Wolsey-nak tudnia erről, mielőtt útnak indítja a több tízezer dukátnyi segélyt. A török visszafordulásról szóló bármilyen apró információ szó szerint sok-sok aranyat ért. Megtudjuk, vannak olyanok, akik azt mondták a királynak, a „török császár vissza akar fordulni és nem mer átkelni a Száván”.⁹³ Burgiót is foglalkoztatta a török szávai átkelése, s felvetette, hogy lehet-e elegendő anyagi forrást szerezni ahhoz,

⁸⁹ [...] Pwthmych cum socijs suis duobus ad Turciam, qui revertentes [...] sic retulerunt mihi ut audierunt ad amicis ipsorum, quod Cesar Turcorum cum magno apparatu ad istas partes venire vult, non solum ipse dicit sed omnes, quicunque de Turcia veniunt, et etiam amici de Nandor alba intimant. [...] et medio Domini Pauli Bachigli vayvodae audiveram apparatus bellicum Caesaris, et isti omnes dicunt illud esse verum, [...] et etiam antiquos dicunt omnes quasi miserunt versus Nicopolim, [...] azapones de Nandor alba et Zendoryw quos de novo ordinaverunt, quia dicunt naves quas per mare portaverant et nun ibi esse, et illis obviam ierunt ut sint in subsidium illius adportandum. Tandem dicunt iam multoties proclamare fecerunt hic in confinibus ut qui habet oves, qui fruges, qui hordeum et talia victualia ut nullus sub amissione capitis ausu sit vendere. [...] dicunt ut per tredecim camelos ad nandoralbam portaverunt magnas catenas ferreas. [...] dicunt uti Balybegh currum praeparari fecit per quod vult venire, quia Domines ipsi Caesar [...] Ibrayn Bassca habebit, magnum numerum Turcorum [...] ad partem maiorem bellum caesaris congregatum [...] inter Drinapol et Kalipol [...] dicunt quod non est licitum tempus adhuc ipsi Caesari exire, sed dicunt prefati ut Turci dicunt quatenus Ungari ad illud tempus ut prius Caesar exierat volunt Ungari congregari insimul, et castra homines imponi, ideo dicunt ut festum sancti Georgij ipsos exire [...] Sed et adhuc immisi in Turciam homines melius [...] dicunt ut Caesar non vult ultra Danubium ire causa multarum aquarum sed per Sayvam et dicunt castra quae sunt penes Danubium usque Drayvam omnes destruere velle, et per Drayvam pontem parare, et sic versus Budam ire”. PRO SP 1/37 fos. 174-175.

⁹⁰ Pétervárad, 1526. júl. 5.: PRO SP 1/38 fos. 221–222.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2301.; Fraknói közlése: *Litere Colocensis ad Regem Ungarie con le di IX. Maggio*: Burgio 1526. május 9-iki jelentéséhez mellékelve. Ezt is feltehetően Campeggio küldhette Angliába. Fraknói, Tomori kiadatlan levelei, n. 14. pp. 92–95.; Mohács emlékezete, 151–154.; Mohács, 67–69.

⁹¹ DL 82 729.: „Bodrog megye hatóságának: sürgeti hogy a király hadrakelési parancsának késedelem nélkül tegyenek eleget. A török császár lerombolta Nándorfejérvárt Tábornak vert Chyazarholma és Nándorhefjérvár között, Szerémne több mint 3000 sátrat állítottak fel”.

⁹² PRO SP 1/38 fos. 226-227.

⁹³ „[...] Vestrae Maiestati per banum suum de Jaycza fuisse intimatum. Cesarem Turcorum, si id honeste fieri posset, cupere reverti [...] talium forsitan Consilio, qui Cesarem reverti velle et Zawum transfretare non audere dixerunt”: PRO SP 1/38 fos. 221–222.

hogy megakadályozzuk, hogy a törökök átkeljenek a folyón.⁹⁴ Tomori levele ezt cáfolni látszik, a török nem akar visszavonulni. és át fog majd kelni a Száván. Az angol kormányzatot is érdekelhette, mennyien vannak a törökök, és az általuk Rómán keresztül ismert Tomori a legmegbízhatóbb forrás volt. Részben ismétli a Bodrog megye hatóságához írottakat, de a részletekre sokkal bővebben kitér: „Több, mint háromezer sátrat vertek fel” a folyóparton, s a „széles síkság és az erdő tele vannak felütött sátrakkal, a janicsároknak annyi nagy és kicsi sátruk áll ott a nagydarab földön szerteszéjjel, hogy megszámlálhatatlan számú juhnak nézték”. Az is fontos hír, hogy a „császár ágyúit még nem szállították át, hanem most kelnek át a Morava folyón”. Ha esetleg nem jutnának át a felduzzadt folyón az ágyúk, el kellene újfent gondolkozni, szükséges-e annyi segínyt küldeni, hiszen akkor a szultán ereje csekélyebb, ostromolni sem lesz képes. Az is jelent ségteljes, hogy Tomorinak „néhány fizetett szolgán kívül senki[je] sincs”, „nincs kivel ellenállnia”, a gyalogosoknak lejár a hónapjuk a várakban, „nincs mit adnia nekik”. Az odarendelt nemesi és vármegyei csapatok nem érkeztek meg, vagy visszahívták őket. A naszádosoknak nincs mit enniük, régi szolgálataik sincsenek kifizetve, pár napon belül elsökkik valamennyi, ahogyan a rációk is elmenekültek. „Így hát arra kényszerülünk, hogy nemcsak a Száván, hanem még a Dunán is átengedjük őket”.⁹⁵ Ez esetben pedig sürgősen el kell indítani a segínyt külföldről.

Ezeknek a híreknek a fényében nem kérdéses, hogy VIII. Henrik valóban szándékozott segínyt küldeni Magyarországnak. 1526. április 16-án, ugyanaznap, amikor mind a király, mind Wolsey kancellár írt a pápának („*Cardinalis Eboracensis in optimo regno Hungariae animo conservare promittit*”).⁹⁶ A yorki érsek kifejtette, tisztában van a Magyarországot és az egész kereszténységet ért veszedelemmel, ami végzetes lehet, hacsak nem szállunk szembe vele a fejedelmek egyesült erejével. A kancellár dicséri uralkodója buzgóságát a keresztény hit iránt, aki maga is tanúbizonyságot tesz, hogy igaz katolikus fejedelem, egyúttal felemlegeti, mint a király is, hogy a veszélyhez közelebbi fejedelmek se tesznek meg minden tőlük telhetőt. Ők is szálljanak harcba a török ellen, hiszen nem Henrik az egyedüli, akinek megfelelő ereje van a háborúhoz. Kérte a pápát, járjon közben a többi fejedelemnél is, s adjon hírt róla, ők is harcba szállnak-e. Wolsey mindenestre minden segítséget és szolgálatot megad a Szentszéknek a törökellenes küzdelemben.⁹⁷ Az

⁹⁴ 1526. jún. 18.: Mon. Vat. II/1. n. 104.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 27.

⁹⁵ „[...] quod plura quam tria millia tentoriorum iam in ista parte Zawii in Sirimio fixa sunt [...] ex alia autem parte ulteriori planiciem et silvas dicunt totaliter tentoriis et fixas esse et repletas [...] dicunt passim tot tentoria magna et parua Janicharorum in magno terre spatio haberi, ut de recenti ab hominibus qui illa a longe conspicerent, apparerent oves esse innumerabiles [...] nondum tamen ingenia ipsius Cesaris traiecta sunt, sed modo transuadant cum illis fluvium Mwra. [...] non solummodo per Zawum, verum etiam per Danubium cogimur inimicos transmittere, velie et nolle. Non enim habeo cum quibus resistere. [...] Peditibus [...] in hoc castro existentibus, mensis expirabit; statim quidem timeo pro certo ne omnes aufugient, et hoc castrimi vacuum deserant. [...] ego non habeam quid illis conferam [...] Nazadiste [...] non habent quid manducent, et nisi Maiestas Vestra per ebdomadam eos pecuniis providerit, verum est quod omnes anfigient; nec poterunt famem hic sufferre. [...] quod nec antiqua ipsorum servitia sunt persoluta. [...] Tota etiam rascianitas hinc de portu abiit, ad aliam partem Morosii, quia Maiestas Vestra non curavit quando scribebam”: PRO SP 1/38 fos. 221–222.; Fraknói, Tomori kiadatlan levelei, n. 14. pp. 92–95.

⁹⁶ Theiner, Vetera monumenta, II. n. 879. E levélnek angliai példányát nem sikerült fellelnem. Setton is a vatikáni példányt ismeri. Setton, Papacy, III. 248.

⁹⁷ „[...] intellexi, quantum periculi atque discriminis non Regno solummodo Hungariae, sed etiam, nisi unitis principum animis mature occurratur, universae christianitati a Turcis immineat: [...] studio, Regie Maiestati crebro commendare, que ut est christianae religionis amantissima, ita propensionem quamdam Catholico principe dignam in tantis arcendis malis constanter semper exhibet, cuius vires, quum non huiusmodi sint, que solae possint tam grandi Turcarum ingruenti turbini mederi, a Vestra Beatitudine certior fieri expectat, quid re vera ceteri christiani principes, tanto exitio viciniore effecturi sint, ipsam principis officiis nec defuisse antea, nec impresentia defuturam esse, in qua optima voluntate conabor illam perpetuo conservare. [...] si qua in re

óvatos Wolsey ugyan itt még annyira sem kötelezi el magát, mint VIII. Henrik, „olvasni” lehet a különbséget a két levél között, de nem is utasítja el az angol subsidiumot. A következő hónapokban sok jel mutat arra, hogy Anglia hajlandó segílyt küldeni – igaz, Wolsey államgépezete a kivárára is játszik, s lassan halad az ügymenet. A kardinális nem döntött elhamarkodottan, 50 ezer dukát nem csekély összeg. Valóban április 15-én azt jelentette az Angliába rendelt legátus, Gambara, hogy Wolsey még mindig nem hiszi, hogy a török valóban megtámadja Magyarországot, s egyelőre nem adott határozott választ.⁹⁸

Az angliai velencei követek igen jól értesültek voltak a magyarországi és török ügyekben, folyamatosan kaptak híreket, és azokat közvetítették is az angol kormányzat felé.⁹⁹ Lorenzo Orio – aki magyarországi állomáshelyéről érkezett Londonba – már február végén azt jelentette, hogy Wolsey szerint a pápa, ahogy már korábban is jelezte, a török ellen különösképpen Anglia segítségére számít. A kardinális kifejezte, hogy megírta a pápának, hogy Anglia részéről Magyarország megsegítésére minden lehetséges segítséget megad.¹⁰⁰ Orio április 3-án arról tájékoztatót, hogy az angol király úgy nyilatkozott, hogy sereggel jönne Itália, Szicília megsegítésére, majd tovább is menne Magyarországra; de inkább – a szárazföldi hadjárat helyett – ha a pápa úgy látja jónak, pénzt küld, méltóan ahhoz, amit neki, mint *Defensor Fidei*-nek meg kell tennie.¹⁰¹ Április 22-én a Köztársaság követe azt a hírt hozta Wolsey-nak, hogy a török el akarja foglalni az egész Magyarországot, s a magyaroknak semmijük sincs, ami megállíthatná ket, s ez roppant kárt okoz a kereszténységnek. Erre a kardinális rögtön felkereste a királyt, mit tegyenek.¹⁰²

Áprilisban, még a Henrik és Wolsey által a pápához intézett levelek előtt több exhortatio is érkezett az angol udvarba. Campeggio bíboros azt írta április 12-én, hogy minden nap újabb hírek érkeznek arról, hogy a török a tengeren és a szárazföldön is támadni fog a nyáron. Magyarországon a keresztény fejedelmekre számítanak, különösképpen Angliára.¹⁰³ Április 15-i levelében Campeggio arról tájékoztatta Wolsey-t, hogy a pápát csak az foglalkoztatja, hogyan álljon ellen a töröknek, aki hatalmas sereggel készül, és meg fogja támadni Magyarországot a nyáron. A király, a nemesek, az egyháziak folyamatosan segítséget kérnek, s gyűjtenek ugyan pénzt maguk is, de külső segíly nélkül nem tudják megvédeni magukat. Remélik, hogy a többi keresztény fejedelmek, különösképp Anglia uralkodója, nem fogják cserbenhagyni ket. Bízna benne, ezzel a segílyvel kitartanak, és visszaverik az ellenséget.¹⁰⁴ Április 23-án VII. Kelemen még egyszer külön felhívta VIII. Henriket Magyarország megsegítésére. Megismételte, maga 50 ezer dukátot adott. Sürgette, hogy indítsa útjára a segílyt, és úgy fogalmazott, ha a király

mea opera his usui esse poterit, haud committam, ut Beatudinis Vestrae monitis non paruisse, vel me officii immemor fuisse dicar, quod autem ministerium meum ipsa presens exoptat.” Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 879.

⁹⁸ Creighton, *A history of the papacy*, V. 330.

⁹⁹ *Calendar Venice*, III. nos. 1071. 1392.

¹⁰⁰ *Calendar Venice*, III. nos. 1224.

¹⁰¹ „Di Anglia di ser Lorenzo Orio el dottor orator nostro da Londra adi 3. di auisi di Constantinopoli (il Re) nulla disse; solum che cosi potria venir a Roma, o passar in Sicilia con armata, cha andar in Hongaria. Poi disse, che il Papa hauia facto di questi preparamenti di Turchi, et che questa Maesta contribuissa qualche summa di danari per mandar in Hongaria; accio si possino quelli diffender”. Wenzel, *Sanuto*, III. 351.

¹⁰² *Calendar Venice*, III. n. 1254.

¹⁰³ Campeggio Wolsey-nak: 1526. ápr. 12.: „ipsi ad tantam belli molem sustinendam impares sunt, tamen freti auxilijs et opibus reliquorum Christianorum principum et in primis Invictissimi Regi nostri”: PRO SP 1/38 f. 19.; *Letters and Papers Henry VIII*, IV/1. n. 2089.

¹⁰⁴ „Rex et illius Regni procures ecclesiastici et seculares milites scripserunt et pecuniam coegerunt [...] sperant in communi periculo reliquos Christianos Principes, atque in primis Potentissimum et Invictissimum Regem nostrum fidei Defensorem sibi non defuturos [...] quorum adiuti opibus, se facile inimicorum impetum sustentaturos et repulsuros [...] confidunt.” BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 30.; *Letters and Papers Henry VIII*, IV/1. n. 2098.

hajlandó segíteni, tegye azt id ben, hiszen szükség van minél el bb cseh gyalogosok felfogadására. A pápa már most kétségek között van, hogy nem késnek-e el a segítségnyújtással. Ha nem érkezik meg id ben, Magyarország elveszik. Hogy a király a saját szemeivel lássa az igazságot, Magyarországról érkezett leveleket is csatol.¹⁰⁵ Ugyanilyen tartalmú leveleket küldött a francia és a portugál királynak is.¹⁰⁶ Az angol királynak küldöttben azonban kihangsúlyozza, hogy *Defensor Fidei*-hez méltón járjon elől igaz védelmez ként. Még ha a legmesszebb is van a veszélyt l, a saját példamutatásával buzdítsa a fejedelmeket.¹⁰⁷ Április közepén Gambara legátus azt írta Angliából, hogy Henrik igen jó indulattal van a keresztes háború iránt, s minden vágya, hogy megküzdhessen a hitetlenekkel.¹⁰⁸ Mégsem történik el relépés az ügyben, Wolsey szava dönt, aki még mindig kívár.

1526. április 24-én VII. Kelemen felszólította Melchior Langust/Marchionne Langot, angliai nunciust, hogy figyelmeztesse VIII. Henriket, a Szentszék legf bb reménye benne van, meg kell mutatnia, hogy az igazi Hit Védelmez je. A király maga küldjön egy megbízható követet, s lássa el pénzzel, s így hasznát tudják venni a pénznek rövid id n belül. Ha az ügy késedelmet szenved, Magyarország elveszik, mivel a török több oldalról támadja, tudván, hogy az ország felkészületlen és zavarodott.¹⁰⁹ (Melchior Langus nunciust még 1525-ben küldte újabb megbízatással Angliába a pápa. Feladata az volt, hogy járjon közbe, Anglia királya járuljon hozzá Magyarország védelméhez a törökkel szemben.¹¹⁰) Girolamo Ghinucci, Worcester püspöke is megismétli, ha nem küldenek pénzt, akkor kés lesz.¹¹¹ A római követek április 25-én és május 2-án is magyar segélykér leveleket továbbítanak Angliába.¹¹² Május elején már úgy t nik, mégis csak történik valami, mert mivel Gambara legátust is er teljesebb fellépésre ösztökélték, nyomatékosabb közbenjárása után már azt jelentette Rómába, hogy Wolsey biztosította, hogy Henriknek az a szándéka, hogy pénzt küld követével Velencén keresztül Magyarországra. A kardinális is

¹⁰⁵ [...] cogitaverit, quae usque huc de illo Regno a Christianis Principibus cura sit suscepta, a nobis per alias nostras litteras hoc imminens periculum nunciantibus, ut et subsidium aliquod pecuniarium ad parandum in illis locis pedituum externis ex gentibus ac praesertim Bohemis mitteretur [...] erat [...] consilium nostrum [...] ut illis gentibus salutare principibus nequaquam esset incommodum [...] pecuniam traduceret [...] Tua vero Serenitas [...] nonne ad tutandum Christi Regnum defensionem, ad arcendam a fide tantam calamitatem ex opibus suis per suum honorem e vestigio transmissura, ut non solum auxilio, sed cum celeritate ruinis illis subveniat? Si enim hoc non fiat, illo nobili ungariae regno, capto atque oppresso, et hoste in visceribus deinde Christianitatis constituto, quis et Rex et Princeps Christianus, qui, non in se, ad liberos certe suos eandem pestem atque perniciem non videat perventuram? [...]”: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 28.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2118.

¹⁰⁶ Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 880. Lásd: *Consistorialia*, p. 60. 1. j.

¹⁰⁷ „Neque aliorum exempla imitari expectet tua Serenitas, sed potius tuo exemplo alios monere velis, et excitare, tantaque celeritate reliquis anteire, quanto locorum et Regni tui distantia longinquior maiorque est, ac denique in tanta rei necessitate non minus, quam alias semper te verum christianae fidei defensorem sicuti charissimo titulo, ita re et factis hoc tempore ostendere.” BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 28.; Theiner, *Vetera monumenta*, II. n. 880.

¹⁰⁸ Creighton, *A history of the papacy*, V. 330.

¹⁰⁹ „[...] titulo gloriosissimo fidei defensoris id nunc in necessaria occasione demonstret [...] necessaria est subita et praesens provisio mittat Maiestas sua statim servitorem suum prudentem qui secundum temporis necessitatem utatur disponat de pecuniis”: PRO SP 1/38 f. 47.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2120.; Nanni, *Epistolae ad Principes*, I. n. 1383.

¹¹⁰ „Cum ad Nos quotidie de apparatu consilijque Turcarum nuncij et litere perveniant, quibus significetur impetum ab illis in Illicum et Ungariam praeparari, que provincie, auxilijs copiisque desertae, in maximo sunt periculo posite”: PRO SP 1/34 f. 173.; State Papers, VI. 439.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 1317.

¹¹¹ 1526. máj. 6.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 40.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2158.

¹¹² BL Cotton MS Vitellius B. VIII. fos. 29–30.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2120., 2140.

úgy fogalmazott, maga is felajánlaná mindenét a szent célra, még f papi ornátusát is.¹¹³ Május 6-án a birodalmi angol követ, Robert Wingfield értékes információkkal szolgált Wolsey-nak, ami meggyorsíthatta a döntést.¹¹⁴ [Kép X/11.] A diplomata arról számolt be, hogy a török sereg élén maga a szultán jön, s a Dunánál vonja össze hadseregét, s az átkeléshez hidakat veret és nagy hajókat vontat fel, tele élelemmel. Már a kezébe is került az egyik leger sebb er d – feltehetően Titelre gondolt –, s ha így van, Magyarország elveszett.¹¹⁵ Május 13-án már azt írta Campeggio bíboros Wolsey-nak, hogy mivel a török megkezdte a felvonulást szárazföldön és vízen, a bíborosok is adakoztak a pápai segélyhez – remélve, hogy ezzel is hatást gyakorol Angliára.¹¹⁶ Jól ismerte a kancellárt, aki nyilván nem akart elmaradni a többi kardinális mögött ebben sem, s nem engedte, hogy tekintélye bármilyen csorbát szenvedjen. A magyarországi segély nemcsak Henriknek lett hiúsági kérdés. Május 21-én a Tudorok spanyolországi követe, Edward Lee (York kés bbi érseke) jelentette, hogy a Károly udvarában tartózkodó pápai legátustól tudja, a török sereg megérkezett Magyarországra. Ennél is felmerül, még ekkor, az utolsó pillanatban is a magyar-török kiegyezés alternatívája: úgy hírlik, bizonyos keresked knél vannak olyan levelek, amelyek azt igazolják, hogy a magyar király már most a török adófizet jévé lett.¹¹⁷ [Kép X/12.] Nem tudunk természetesen ilyenről, esetleg a többször, még az 1526-os év folyamán is jelentkező magyar békeóhajokra reflektál az értesülés, de tudjuk, ekkor már a török minden ilyen próbálkozást visszautasított.

Gasparo Spinelli velencei követ június elején arról tudósított, hogy Wolsey-hoz érkezett egy lengyel követ is, bizonyos, Angliában eretnekséggel megvádolt lengyel keresked k ügyében. Már tavasszal kapcsolatba lépett Szydlowiecki kancellár az angol királlyal.¹¹⁸ Egy Felix ab Allen nev követ jött Londonba, hogy Zsigmond kérését tolmácsolja, Wolsey mentse fel az eretnekség vádjától a lengyel keresked ket, akiknél „b nös” könyveket találtak.¹¹⁹ York érseke rosszállását fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy Zsigmond király békét kötött a törökkel, a magyarországi támadás el estéjén.¹²⁰ Itt nem csupán az eretnekséggel vádolt lengyel kalmárok ügyéről lehet szó. Nem mellékes, hogy a mohácsi hadjárat idején, ha nem is közvetlenül a török ügyben, de járt Jagelló-követ Angliában. Feltehetően Szydlowiecki sem csupán azért vette fel a kapcsolatot VIII. Henrikkel – éppen júniusban, amikor a magyar Jagelló-uralkodó a törökkel való végs küzdelemre készült –, hogy sólymokat küldjön neki. Maga a király válaszolt is hamarjában, igaz a hivatalos levelezésben csakis a solymászatra szorítkoztak.¹²¹ Nézetem szerint a sólymokat Lengyelországból szállító angol követ, egy bizonyos James, Norfolk hercegének udvartartásából, illetve a királyi kamarás Felix ab Allen együttes megbízatása azt sugallja,

¹¹³ „[...] introdurre alla fine la pace universale con la quale si habbia a conservar le cose de' Christiani, che sono in gravissimi pericoli, come vedrete per li avisi di Ungheria”: 1526. máj. 7.: Creighton, A history of the papacy, V. 336.

¹¹⁴ Mechelen: BL Cotton MS Galba B. IX fos. 20-21.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2160.

¹¹⁵ „[...] the turke assemblyd his army, propoosyng to invade the realme of hungrye by the may with, so with that he hath causyd brydges to be maade ovyr the nootable ryvyr namyd Danubis, [...] [collected] on the sayde river grett noumbyr of myghty bootys [filled] with victuals [...] he hath wonne by force ooe of the strongest hoolds uppon the frontyer of hungarye [...] it is sayde that [...] he intendyd to accompany oon of his armeis, soo that by lyklyhood he is at this days enteryd [...] the lande, [...] the royalme [...] lost”. uo.

¹¹⁶ BL Cotton MS Vitellius B.VIII f. 52.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2172.

¹¹⁷ „The Legate here sheueth me that he hath certayne Avorde that a greate ost of Turccs ben arrived in Hungaria. [...] Somme saye that the merchauntes have letters that the Kyng of Hungarie is allredie become tributarie unto the Turke.”: Sevilla, PRO SP 1/38 f. 160.; State Papers, VI. 535.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2195.

¹¹⁸ PRO SP 1/38. f. 195.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2241.; Jasnowski, England and Poland, 8.

¹¹⁹ 1526. máj. 6.: AT: VIII. n. 46.; Jasnowski, England and Poland, 9.

¹²⁰ Calendar Venice, III. n. 1307.

¹²¹ 1526. máj. 16.: AT VIII. n. 52.; Jasnowski, England and Poland, 9.

az angol diplomácia puhatolózott a lengyel királynál, mennyire van k be vésve a törökkel kötött békéjük, mielőtt elküldené a Jagelló-uralkodónak a segélyét Magyarországra. Az informális megbeszéléseken a sólymokon túl is szóba kerülhetett ilyesmi.

Június elején már valóban úgy történt, Anglia megmozdul. Ha nem is volt híre egyelőre az ígért, Velencén át küldendő pénznek és követnek, legalább mindenki bizakodott, hogy úton van a pénz, a szervezik már Angliában a követ útnak indítását. Június 5-én a pápa már egyenesen úgy fogalmazott Gambara legátusnak írott levelében, hogy „nagy meglegedésünkre van a király és Wolsey szolgálatkészsége, hogy segítséget küldenek Magyarországra, különösen a többi fejedelem közönye fényében. Ugyanakkor nem volt biztos még a szentatya sem abban, hogy valóban elindult a pénz, mert azt írta, a király nem állhat el a megítélt támogatástól, mert másokat is erre ösztönözne ezzel.”¹²² Június 12-én a franciaországi angol követ, John Tayler is arról adott hírt, hogy „bejelentették, Anglia királya pénzsegélyt küldött Magyarországra, 100 ezer dukátot” – igaz, éppen a száz, „C” nem olvasható ki – „így mindenki valóban Defensor Fidei-ként nevezi, a császár pedig szégyellheti magát, mert húga nagy veszélyben a törökök fogságában van”. [Kép X/13.] A követ azt is állítja, „vannak vele ott Sziciliából, Nápolyból, Németországból és Itáliából, és mindenki azért imádkozik az Úrhoz, hogy Anglia királya legyen uruk és Királyuk... És így Fenséged lehetne az egész Világ ura”.¹²³ Kiváló megfogalmazása ez a Wolsey-féle európai nagyhatalmi ideának, még ha a követ szervilizmusa felül is múl mindent. Az viszont figyelemre méltó, hogyan használja ki azonnal az angol diplomácia a pénzsegély tényét a császárral szemben. k adnak támogatást, V. Károly pedig – akinek a testvére, Mária – képletesen szólva – valóban a török foglya a pogányok által fenyegetett Magyarországon – nem mozdul.¹²⁴

Június 19-én Rómából kapott hírt Gambara, hogy a pápa már elküldte az 50 ezer aranyat, biztatásképpen, hogy Anglia királya is „tegyen így mielőbb, mint igaz fejedelem, és mutasson példát másoknak”. „A pápa hálás Anglia királyának és Wolsey-nak, hogy hozzájárulnak Magyarország megürzéséhez.” – azaz, a pénz küldését már eldöntött ügynek tekinti a Szentszék is, s úgy veszi, Anglia már nem fog visszakozni.¹²⁵ Június 22-én Ghinucci és Casale azt jelentik Wolseynak Rómából, hogy a pápát elszomorítja ugyan Magyarország helyzete, de megnyugtatta az angol király hajlandósága.¹²⁶ Gasparo Spinelli velencei követ Londonból július elején már azt jelenti, hogy az angol király 100 ezer dukát értékű váltót küld („manda in Hungaria in ajuto di quel regno vno nominato in le lettere

¹²² BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 59.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2228.

¹²³ Angoulême: BL Cotton MS Caligula D. IX f. 219.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2243.; Ellis, Original letters, Ser. 2. Vol. I. 337.

¹²⁴ „I assure your Grace ther hathe ben with me Cecilians, Neapolytanes, Allmaynes, and Italyanes, all praying to God that the Kinge of Yngland myght [be] theyr Lorde and Kynge. And doughtless yf ther wer as cofers as hathe ben, the Kings Highnes myght facy [...] be Lorde of all the Worlde. And nowe here ys published by the Popes Nuntius that the King our master hath given towerds the succors of Hungary ayenst the Turke a [C? – égett lapszél; a szerkesztő Henry Ellis „C”-t vél felfedezni, így talán CM, 100 ezer] scuts, so that every man merito gyvyth to his Grace [...] name Defensor Fidei, to the gret reproche of th’Emperor, the whiche sufferyth his owne syster to be in so gret daunger of captyvyte of the Turks.” uo.

¹²⁵ „Si ha di tante cose a ringratiar Sua Maestà et Monsignor Reverendissimo, [...] che N.S. se le tien grandemente obligato della contributione alla conservation delle cose d’Ungheria, il pericolo della quale vá crescendo [...] Però pregate Sua Maestà et Signoria Reverendissima, che quello, che da verissimi Principi hanno ben’ordinato del sovenire a quell povero Regno, si metta per esetto, o a essemplio de gli altri principi, se saranno il medesimo, o a tanto maggior gloria di sua maestà, che habbi fatto quello, che nessun’altro.”: 1526. jún. 19.: Giovanni Battista Sanga Gambarának: Lettere di principi, I. 209.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2260. A pápa elküldi az 50 ezret: Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 251.

¹²⁶ Ghinucci és Casale Wolsey-nak, 1526. jún. 22.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 84.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2272.

ducati 100 milia”).¹²⁷ Utóbb, 1526 végén Marco Antonio Venier velencei követ biztosan állította a dogénak, hogy VIII. Henrik el ször 100 ezer dukátról szóló váltót akart küldeni II. Lajosnak.¹²⁸ Igaz, ebb 1 majd két részletben 50 ezer arany lesz, s Wallop követ az els részletet, 25 ezret visz magával.¹²⁹

3. A mohácsi hadjárat

Magyarországon április elején már olyan kritikus volt a helyzet, hogy Tomori másodszor is lemondott.¹³⁰ Április 23-án a szultáni sereg megindult Isztambulból, május 8-án pedig tovább is indult Drinápolyból, majd június 4-én Szófiából. Bali bég hidat veretett a Száván, hajókat építtetett, s az oszmánok lassan megérkeztek a Morava mentén a határhoz. Ibrahim nagyvezír el rement, hogy megszervezze az átkelést. Június 30-ra már Nándorfehérvárnál jártak, s megkezdték Szalánkemén újjáépítését, s rövidesen ostrom alá vették Péterváradot. Június 2-án az országtanács már arra kényszerült, hogy a jelenlév követek és a bárók adják össze a királyi bandérium felállításához szükséges összeget. Június 17-én elrendelték, hogy az egyházak arany- és ezüstszerzeinek feléb 1 pénzt verjenek és fordítsák a véghelyek ellátására és zsoldosok felfogadására.¹³¹

A katonai helyzet súlyosbodása arra késztette II. Lajost, hogy június végén újabb, segélyt sürget leveleket intézzzen a keresztény fejedelmekhez. Június 21-én a pápához is írt egy újabb levelet, „nagyobb és b vebb segítséget” kér, „amilyen gyorsan” csak lehet, s könyörög, buzdítsa a többi fejedelmet, „ k se hagyják el veszélybe döntött ügyét”.¹³² Burgio június 24-i jelentéséhez is csatolta a király a fejedelmekhez írott leveleit.¹³³ Korábbi levelét Ferdinánd ugyan továbbította a császárnak, majd május 25-én újra sürgette segítségét, s hangsúlyozta, „Ausztia, és egész Germánia érdekében” nyújtszon segédkezet.¹³⁴ Mivel nem kapott választ, június 6-án a király újra Ferdinándhoz fordult, majd 11-én követet is küldött hozzá (Nádasdi Tamást), s megismételte segélykérését július 15-én is.¹³⁵ A császár Itáliában volt elfoglalva, el bb sért dötten csupán annyit válaszolt, hogy a pápa ne ellene hadakozzék, hanem hirdesse meg a keresztes háborút,¹³⁶ majd érdemben csak július 27-én válaszolt, de annál többet, hogy nagyon sajnálja, hogy Magyarország veszélyben forog, de nem tudja Lajost úgy segíteni, ahogy szeretné, nem mondott. „Meg kell érteni, saját védelmemmel kell tör dnöm, és erre kell fordítanom minden er met.”¹³⁷ Mi több, Károly Ferdinándtól azt kérte, hogy a Cremonánál körülzárt serege felmentésére szüksége volna még néhány ezer katonára Itáliában.¹³⁸ Továbbá a pápát

¹²⁷ Gasparo Spinelli jelentései Londonból: 1526. júl. 19., 26., 30.: Wenzel, Sanuto, III. 365.; Calendar Venice, III. n. 1371.; Fraknoi, Magyarország a mohácsi vész el tt, 262.

¹²⁸ Botlik, Szapolyai váltója, 4.

¹²⁹ Angyal, Erdély politikai érintkezése, 310.

¹³⁰ 1526. ápr. 9.: ETE I. n. 242.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 876.

¹³¹ 1526. máj. 4.: DL 24 282.; Consistorialia, p. 61. Lajos rendeletei. DL 24 303., DL 47 674.

¹³² „[...] rogo [...] maius et abundancius subsidium, quod tam subito potest: michi periculis exposito, nunc nunc mittere. Et alios quoque Principes Christianos orare et admonere et hortari, ut ipsi quoque non desint rebus meis in periculo positis.”: 1526. ápr. 13.: Artner, Magyarország, n. 140.; Theiner, Vetera monumenta Slavorum, I. n. 810. pp. 593–94.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 99., 122.

¹³³ Mon. Vat. II/1. n. 106.; Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 99.

¹³⁴ Korrespondenz Ferdinands I., I. 199.; Mohács, 50–52.

¹³⁵ 1526. jún. 6.: DF 276 113. (II. Lajos, manu propria); DF 276 400. (II. Lajos, manu propria); júl. 15. DF 287 435. A f herceg ígért segítséget a pápának május 11-én: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 881. majd jún. 11-én: Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 120. Ferdinándhoz más ügyben írt leveleiben nem merül fel a török elleni segítség: ápr. 20.: DF 276 320.; máj. 29.: DF 276 112.; júl. 15.: DF 276 720.

¹³⁶ 1526. jún. 11.: Brüsszeli okmánytár, n. 24.

¹³⁷ Korrespondenz Ferdinands I., I. 216.; Mohács, 76.; Kosáry, Magyar külpolitika, 169.

¹³⁸ Korrespondenz Ferdinands I., I. 419–20., 428–29.; Rázsó, A Habsburg-birodalom, 141.; Kosáry, Magyar külpolitika, 169.

okolta azért, hogy nem állt az oldalára, s így nem fejezheti be a háborút s nem jöhet Magyarország segítségére.¹³⁹ Ferdinánd, amellet, hogy sajnálkozik azon, hogy „nem fog idejében segítség érkezni a magyar királyhoz”, nagynénjét I. Szavojai Margittól maga is az itáliai csapatok számára kér segílyt.¹⁴⁰ Burgio már január 18-án azt írta, hogy „Németországból bizonyára nem” várhatunk segílyt.¹⁴¹ A speyeri birodalmi gyűlés jóformán csak a mohácsi csata idején szavazott a segíly mértékér I. de a vereség hírére sem határozott semmiben. Ferdinánd ennek ellenére – noha csak augusztusban hagyta abba bátyja itáliai hadjáratának támogatását – rendszeres postai összeköttetést biztosított, prioritást adva a Magyarországról érkező híreknek. Az infáns személyesen próbált közbenjárni Niklas Graf zu Salmból, hogy vállalja el Lajos f. parancsnoki felkérését, majd kétezer cseh gyalogos felfogadását és ágyúkat ígért, igaz ezek nem álltak készen augusztus 25. el tt.¹⁴² (Meg kell hagyni, Mohácsnál valóban harcoltak a pápai pénzen felfogadott, Ausztriában toborzott gyalogosok.¹⁴³) A helyzet egyre kritikusabbá vált, s Ferdinánd júliusban már úgy látta, hogy „Magyarországot elfoglalja a török”, s újra figyelmeztette bátyját, hogy „gondolja meg, mekkora veszély és fenyegetés érheti Ausztriát, és Németországot is”.¹⁴⁴ Az egész Germánia fenyegetettségér I. („quel danger et péril mes pays d’Autrich seront et consequamment toute le Germanie”) szóló hírekre már az angol diplomáciának is figyelnie kellett.

II. Lajos ugyanekkor, június 21-én írt Andrea Gritti velencei dogénak is, mondván, „minden reményünk a keresztény fejedelmek segítségében van, de leginkább uraságodéban [...] haladéktalanul szíveskedjék nekünk [...] amivel csak képes, a legrövidebb időn belül segítségünkre sietni”.¹⁴⁵ Fegyvereseket kért a morva és a cseh uraktól.¹⁴⁶ A francia király az adhortatiókra igen későn reagál, eleinte nem is közönyösen, hanem elutasítóan,¹⁴⁷ s csak augusztus 17-ére ér Rómába levele, melyben segílyt ígér.¹⁴⁸ Nagyobb reményt f. ztek a magyar udvarban a portugál, majd az angliai segílyghez. Úgy t. nt, e két uralkodóban lehet bízni, ezért is mondhatták a konzisztóriumban, mindenki hozzájárul Magyarország védelméhez.¹⁴⁹ Portugália uralkodója, III. János (1521-1557) nem volt közömbös a török elleni küzdelem iránt.¹⁵⁰ János király az első között küldött 50 ezer dukátról szóló váltót II. Lajosnak. Június 16-án értesítette a pápát, hogy a szorongatott magyar királynak Leonellus de Brito által pénzsegélyt küldött.¹⁵¹ Franciaországban azonban feltartóztatták a

¹³⁹ Setton, Papacy, III. 248.

¹⁴⁰ Brüsszeli okmánytár, nos. 26., 27.; Mohács, 88.

¹⁴¹ Mon. Vat. II/1. n. 78.

¹⁴² E. Kovács, Ferdinánd, 41–42.

¹⁴³ Rázsó, A Habsburg-birodalom, 136.

¹⁴⁴ Korrespondenz Ferdinands I., I. 437.; Rázsó, A Habsburg-birodalom, 136.

¹⁴⁵ „Omnis spes nostra sita est in auxilio Dominationis Vestre Illustrissime et aliorum Principum Christianorum, sed potissimum in Vestra Maestate. Quod nisi affuerit citissime, actum de nobis et hoc Regno nostro esse putamus. Quare rogamus et obtestamur Dominationem Vestram [...] velit sine mora nobis hoc presenti periculo laborantibus subsidio et auxilio quo potest subvenire, et quidem citra omnem moram”: Wenzel, Sanuto, III. 356., Mohács emlékezete, 132–33., Mohács, 60.

¹⁴⁶ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 122.

¹⁴⁷ Sanga követ jelentése Franciaországból: Lettere di principi, II. 160.

¹⁴⁸ „[...] promittebat se facturum quicquid in se erat contra infideles”: Consistorialia, n. 77.; Kalous, Elfelelt források, 619.

¹⁴⁹ „omnes contribuerent pro subventionem regni Hungariae”: Consistorialia, n. 71.

¹⁵⁰ Hopp, Antemurale, 76. Korpás szerint közönyös volt. Korpás Zoltán: „Két ellenfél és a hostis naturalis. (Fejezetek a Szapolyai János és V. Károly közti diplomáciai kapcsolatokról 1532-1538.)”, In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkor Erdélyr. I: a Szapolyaiak a magyar történelemben cím , 2002. november 22-i és az Erdély története a 15-17. században cím , 2001. november 30-i Miskolcon rendezett konferenciák el. adásai.* Szerk. Bessenyei József. (Studia Miskolcinsensia, 5) Miskolc, 2004. 198.

¹⁵¹ „[...] summa cum diligentia in ungariam mittimus [oratorem] [...] pecuniae insuper tantum mittimus, quantum in praesentia possumus”: Artner, Magyarország, n. 139.; Theiner, Vetera monumenta, II. n. 882.

követet.¹⁵² A franciák számára ellenséges területnek számító Portugáliából nem jutott el a hadisereg Magyarországra.¹⁵³

Lajosnak nem sok reménye marad, Anglia, Portugália, talán Velence. Ugyanazon a napon, június 21-én II. Lajos újabb levelet intézett VIII. Henrikhez.¹⁵⁴ [Kép X/14.] Hangsúlyozta, a veszély az egész kereszténységet fenyegeti. A törökök császára már csak három- vagy négynapi járásra van Nándorfehérvártól, jön ellenünk és az országunk ellen egész hatalmával, amellyel mi, megcsappant erünk miatt, nem érünk fel. „Minden reményünk Fenséged és más keresztény fejedelmek segítségével van, de leginkább Fenségedében. [...] haladéktalanul szíveskedjék nekünk [...] amivel csak képes, a legrövidebb időn belül segítségünkre sietni”. „Akkor már hiába hoznak segítséget, amikor az ellenség hadereje behatol az ország belsejébe”.¹⁵⁵ (A szöveg nagyrészt megegyezik a velencei dogéhoz ugyanazon nap írott levelével.) E levelében a király túllép a korábbi exhortációk csak általánosságban segítséget, tanácsot, békeközvetítést kér hangnemén.¹⁵⁶ Konkrét pénzbeli segítséget kér. Beszámol a hadi el készületekről, egyértelműen arra utal, hogy soha nem látott, nagy támadás várható. A szultán már elhagyta Nándorfehérvárt, megállíthatatlanul nyomul előre. A király ereje a törökhöz képest csekély, Magyarország minden tőle telhetőt megtesz, de segítség nélkül biztos pusztulás vár rá. Mindenesetre egy nappal később a pápa újfent sürgeti az angol segítyt.¹⁵⁷

Június 22-én rendelkezünk egy igen érdekes angliai levéllel: Gregorio Casale azt jelenti Rómából Angliába, hogy a pápa béketárgyalásokat folytat a császár ereivel, és arról egyezkedik Hugo de Moncada kapitánnyal, hogy ha leteszik a fegyvert, a birodalmi gyalogosok menjenek Magyarországra harcolni, a pápa, a császár és a Cognac-i Liga együttesen fizetné a zsoldjukat.¹⁵⁸ A korábbi hírek fényében igen meglepő a hír, de elképzelhetjük, hogy a Cremonánál kialakult állóháború közepette egy ilyen megoldás is felmerült, még ha feltehetően a császárnak nem is lett volna ínyére.¹⁵⁹ Teljesen nem ördög a tervezet, mert Wolsey-nál is felmerül ugyanez, július 19-én is felveti, hogy próbáljanak egyezkedni a német zsoldosokkal, hogy Itália helyett Magyarországon harcoljanak.¹⁶⁰ [Kép X/15.]

¹⁵² 1526. szept. 14.: BL Cotton MS Galba B. IX f. 29.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2485.

¹⁵³ BL Cotton MS Galba B. IX. 27. Botlik, Henry VIII, 126.; Uj, Szapolyai váltója, 66.

¹⁵⁴ BL Cotton MS Vespasian F. III f. 161. (II. Lajos, manu propria, eredeti, be van ragasztva a Cotton gyűjtemény kódexébe.); Simonyi, Okmánytár, I. 75–77.; Ellis, Original letters, Ser. 2. Vol. I. 341–42.

¹⁵⁵ „[...] Turcae contra nos et hoc regnum nostrum adventum, pericula Christianitati universe, si quid nobis [...] contigerit, imminet. [...] Caesar ipse Turcarum abest iam a Nandor Alba itinere trium aut quatuor dierum; nihil moratur; veniet contra nos et hoc regnum nostrum cum omni sua potentia; cui quam simus impares, propter vires nostras plurimum imminutas [...] Omnis spes nostra sita est in auxilio Majestatis vestrae et aliorum Principum Christianorum, sed potissimum in vestra Majestate; quod nisi affuerit citissime, actum de nobis et hoc regno nostro esse putamus. Quare rogamus et obtestamur Majestatem vestram [...] velit sine mora nobis, hoc praesenti periculo laborantibus, subsidio et auxilio quo potest subvenire, et quidem citra omnem moram, nam frustra nobis postea auxilium feretur, dum hostis potentia in viscera hujus regni nostri penetraverit.” uo.

¹⁵⁶ Sebők, Angol-magyar, 37.

¹⁵⁷ 1526. jún. 22.: PRO SP 1/38 f. 207.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2282.

¹⁵⁸ „[...] exercitum eorum dissolverent, equitibus in regnum Neopolitanum reductis, et peditibus in subsidium regni Hungariae missis; quibus tamen peditibus stipendia petebat dari, communibus ipsius Caesaris et Italorum expensis”: PRO SP 1/38 f. 203.; BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 75.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. nos. 2273., 2274.

¹⁵⁹ Brandi, Karl V, 202.

¹⁶⁰ 1526. júl. 19.: „Don Hugo de Moncada bathe also ben with the Poopes Holynes to whom, on the Emperours behalf, he hath made many grete offres, [...] fynally, he hath offerd [...] the Emperours armye to be sent, the horsemen in to Naples, and the fotemen to the defence of the realme of Hungary.” PRO SP 1/38 f. 238-239.; State Papers, I. 165.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2325.

Sokat segít az az 50 ezer arany is, amelyet a pápa küld, és amely június elejére már az országba ér.¹⁶¹ Ugyanígy lenne helye az angolok pénzének is. Az udvarban is lázas adománygyűjtésbe kezdenek, s akármilyen keveset is ad valaki, az is számít: Burgio 500 aranyat ajánl fel, Szalkai összesen 18 ezret (ezen kívül felállít 1000 gyalogost), s a királyné 500 nehézlovast állít ki.¹⁶² Összegylik 30 ezer arany, s Burgio is reménykedve mondta, hogy ebből tudnak katonákat felfogadni Cseh- és Morvaországból. Júniusban még bíznak abban, hogy érkezik még külföldről pénz, amin zsoldosokat fogadhatnak, s legalább Pétervárad megmenthet.¹⁶³ A király is felfogad 500 gyalogost cseh udvari katonáiból. A pápai pénz nem kevés, azon Burgio is felszerel 1000 gyalogost, majd ha szükség van rá, még 3000-et, s t, ha „szentsége pénzéből telik, akár még többet is”. Burgio június 13-án azt mondta, „a király nagy segítséget kap külföldről”, „Cseh- és Németországból, s a vajdának is azt írta, ne veszítse el a reményt, mert a keresztény fejedelmek békét kötöttek egymással, szentsége pedig az összes Itáliában állomásozó hadakat elindította Horvátország felé”.¹⁶⁴ Azaz a király is bízott abban, hogy a Cognac-i Liga békére fogja kényszeríteni rövid időn belül a császárt, és így mind a liga, mind a birodalom erre is segítséget nyújthatnak. A béke létrehozásában pedig még mindig mindenki Angliára és Wolsey-ra tekintett. Sőt, jóllehet a liga harcai elcsüggesztették II. Lajost, de az, hogy Anglia igyekezett kívül maradni, s nem venni részt aktívan a háborúban, felértékelte a Tudorok szerepét a magyar politikai vezetés szemében. 1526 május-júniusában a kortársak is úgy érezték, van remény, ha nyugatról segély érkezik, még fel lehet állítani újabb erőt, és meg lehet állítani a törököt. Burgio azt írta, „ha készen állana most a Száva átkel jénél 4000 gyalogos és 10.000 lovas, amennyit Tomori kért, akkor – lehet – megakadályozhatnánk, hogy a török átkeljen a Száván”.

Júniusban még fogad fel Burgio katonákat, így „szentségének 5000 katonája van, hozzászámítva a Péterváradon lévő ezret, s valamennyinek a zsoldja ki van fizetve három óra.”¹⁶⁵ Ha az angol és a portugál király is adományoz néhány tízezret, még tovább lehetne erősíteni a Száva vonalát. A többi pápai pénzre is szükség lesz hamarosan, „szentsége meghagyta, hogy azt a kevés pénzt, ami még nálam van, költsem, el – a török elleni fegyverkezésre – s ha ez elfogyott, kérjek újból”.¹⁶⁶ Ez az amiben reménykednek, újra jön majd pénz. Pétervárad „ostroma egy ideig fel fogja tartóztatni az ellenséget. Azalatt Isten segédelmével a magyar sereg is talán összegyülekezik”.¹⁶⁷ Ha érkezik nyugati segély, kitarthat Pétervárad, hiszen van a várban elegendő élelem, tüzérseg és lövészer – és erősebb zsoldossereg is felállíthat. Sőt, ha sikerülne újabb pénzforrásokkal felépíteni Szalánkemén és Eszék várát, „ez évben megtarthatjuk az ország Dráván inneni részét”.¹⁶⁸ A folyók átkelése is lehetne védeni, erre 1000 gyalogost szerel fel a nuncius, s Sárkány Ambrus parancsnoksága alatt leküldi Tomori segítségére. Újlakot a pápa pénzén fizetett 300 gyalogos védi.¹⁶⁹

¹⁶¹ 1526. jún. 5. Mon. Vat. II/1. n. 102.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 25.

¹⁶² uo.

¹⁶³ Fraknói, Magyarország a mohácsi vész előtt, 276.

¹⁶⁴ „[...] si scrivesse al Vayuoda, che stesse di bono animo, Sua Maestà haverá aiuto grande di Boemia et di Germania, et che have speranza, poi che la pace fra Principi é fatta, che sua Santità farrá voltare tutti le exerciti che sono in Italia verso la Croatia”: Burgio, 1526. jún. 13.: Mon. Vat. II/1. n. 103.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 26. p. 396.

¹⁶⁵ 1526. jún. 18. Mon. Vat. II/1. n. 104.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 27.

¹⁶⁶ 1526. júl. 10. Mon. Vat. II/1. n. 111.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 33. Latin verziója: júl. 10.: PRO SP 1/38 f. 228.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. 2306.

¹⁶⁷ 1526. júl. 13.: Mon. Vat. II/1. n. 112.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 34.

¹⁶⁸ uo.

¹⁶⁹ 1526. júl. 16. Mon. Vat. II/1. n. 113.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 35.

Még júliusban is nagy reménnyel tölt el mindenkit a Cognac-i Liga. Burgio is azt mondta, az új szövetségre l itt már tudnak, de ismerteti a szövetkezés motívumait, a pápa céljait, s bár eleinte a király úgy vélekedik az árthat Magyarország ügyének, a nuncius meggyízi, hogy a liga tagjainak célja a béke, hogy egyezsége bírják a császárt, aki így segíthet a török ellem.¹⁷⁰ Ha béke köttetik, felszabadulnak a németországi seregek, így bizakodhat Verzelius és a király is július végé is, hogy „ez évre kivédjük a támadást, mert jön segítség Morvaországból, Csehországból, Sziléziából”.¹⁷¹

Ha érkezik még, mondjuk, 25 ezer arany, amit augusztusban indít el az angol király, Burgio szemével nézve még július legvégén is felállhat 10.000 gyalogos, amivel „Tomori meg tud ütközni a török flottával”, visszaszerezheti a péterváradí átkelt és felmentheti Titelt.¹⁷² Még arról is ábrándozik a nuncius, hogy a törököt egy fegyverszünetre is rá lehet venni, nemcsak, elmondása szerint Tomori is rá akarta venni a királyt, hogy küldjön követet a szultánhoz, s kérjen békét, akár adófizetés árán is. Azt hiszi, a török vissza is fordulna, és Pétervárad „a mi kezünkön maradna, mert az éhség kényszeríti rá a török sereget, s mert elég dicsőséget aratott a szultán így is.”¹⁷³ A király is, és Burgio is úgy tényleg, bíznak Pétervárad elestéig (július 28.), és a nuncius még mindig rendszeresen fizet 1000-1000 zsoldost, vagy hajókat és ágyúkat szerel fel. Ha érkezne még nagyobb segély, például megjönne a portugál király által útnak indított pénz, még többet tudna tenni. Csehországból például július 31-én 6000 gyalogos jött.¹⁷⁴ Még Pétervárad eleste után, augusztusban is sebtében gyártják a hajókat és az ágyúkat, a nuncius még mindig reménykedik, hogy érkezik pénz. A király július 20-án római követe, Francesco Marsupini útján kért újabb, nagyobb adományt a pápától.¹⁷⁵ Még a felvonuló seregben is a pénzhíányról panaszkodik a király, mintha még is bízna abban, Burgio a föld alól is kerít pénzt. „Mi pedig pénz dolgában igencsak hiányt szenvedünk, és nem tudjuk hová forduljunk. [...] ha még van valami Szentséges Urunk pénzéből, küldjön nekünk abból valamely összeget, [...] a pénzhíány igencsak szorongat”.¹⁷⁶ Úgy gondolhatják, ha augusztusban megérkezne az angolok pénzem, még mindig jó szolgálatot tehetne. Voltak olyan hírek, hogy az angol király meggondolta magát, és 100 ezer dukátot akar küldeni.¹⁷⁷ Burgio Rómába küldött levele szerint, amit az augusztus 8-i konzisztóriumban olvastak fel, isméát írtak a keresztény uralkodóknak, siessenek az összeomló ország segítségére.¹⁷⁸ Helye lenne a pénznek, mert még augusztus derekán és végén is várnak több ezer német és cseh zsoldost,¹⁷⁹ sőt, Burgiótól azt kérte Lajos, hozasson Bécsből 32 mázsá puskaport.¹⁸⁰ A csehek 500 gyalogost adtak június végén a védelem céljaira, igaz, ezeknek csak egy része

¹⁷⁰ 1526. júl. 10.: Mon. Vat. II/1. n. 111.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 33.

¹⁷¹ 1526. júl. 22.: Mon. Vat. II/1. n. 114.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 36.; Mohács, 73.

¹⁷² 1526. júl. 26.: Mon. Vat. II/1. n. 115.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 37.

¹⁷³ 1526. júl. 26.: Mon. Vat. II/1. n. 115.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 37.

¹⁷⁴ Mon. Vat. II/1. n. 117.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 38.; Mon. Vat. II/1. n. 119.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 40.; Mon. Vat. II/1. n. 125.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 45.

¹⁷⁵ „Velit rursus submittere pecunias quanto plures potest, ad onera belli sustinenda”: Theiner, Vetera monumenta, II. n. 883.; Artner, Magyarország, n. 141.; ETE I. n. 264.

¹⁷⁶ „Nos autem etiam pecunijs defecimus et nescimus quo nisi ad vos nos convertamus, quare rogamus diligentissime si adhuc aliquas pecunias Sanctissimi Domini Nostri habetis vel per vestrum servitorem aliquam nobis mittatis vel manibus cancellarij nostri credatis nam penuria pecunie maxime angimur”: 1526. aug. 5.: Artner, Magyarország, n. 143. Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 103., 122.; Mohács emlékezete, 84. n. 9.; Mohács, 81.

¹⁷⁷ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 103.

¹⁷⁸ „[...] quod principes rursus decreverant scribendum esse principibus Christiani, ut collabendi regno succurrant”: Consistorialia, n. 76.; Kalous, Elfeledett források, 618–619.; Burgio levelei: júl. 26.: Mon. Vat. II/1. n. 115., 116.; Bartoniek, Mohács Magyarországa, n. 37.

¹⁷⁹ Verzelius jelentése: 1526. aug. 13.: Mon. Vat. II/1. n. 124.; Mohács, 84.

¹⁸⁰ 1526. aug. 5.: Artner, Magyarország, n. 143. Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 103., 122.; Mohács emlékezete, 84. n. 9.; Mohács, 81.

érkezett meg.¹⁸¹ Július végén is remélhet a király újabb pénzeket, s t ebben bízhat hitelez je is, Szerencsés Imre, akit 10 ezer forint kölcsönt vett fel.¹⁸²

A magyar udvarban azért még a Habsburgokban is bíztak, továbbra is. A pápa július 30-án is sürgette Ferdinándot, hogy küldjön pénzbeli vagy fegyveres segílyt, mert a magyarok pusztulása esetén a többi országra kerül a sor.¹⁸³ II. Lajos 1526. augusztus közepén követet küldött a császárhoz, majd augusztus 27-én levelet.¹⁸⁴ Feltehetően az utóbbi dátummal keltezett, V. Károlyhoz írott levelét Prudencio Sandoval közölte.¹⁸⁵ A király „utolsó levelét” sokáig fiktívnek hitték, még 1979-ben Ferdinandy Mihály, és 2003-ban Szigethy Gábor is úgy hitte, csak a 17. század eleji történetírónál maradt fenn, de nemrégiben Korpás Zoltán a spanyol levéltárakban felfedezte az eredeti másolatát egy levélgy jteményben, így azt kell gondolnunk, a király maga is felkészült az önfeláldozó helytállásra.¹⁸⁶ Alapgondolatai a végs elkeseredés és elszántság: „[...] nincs már emberünk az ellenállásra [...] embereink nagyobb része már halott vagy fogoly [...] személyemet a kétségbeesés küldi csatába [...] méltóságát vesztett f papok eljöttek, hogy együtt haljanak meg velünk – úgy, ahogy társaink lesznek a vértanúságban – vezet ink legyenek üdvösségünk felé is, jó halálunk fényében. Biztosra vehetjük, hogy ha durva kezük vérünket ontja majd, de hisszük, hogy a szentek befogadják lelkeinket”. A cél a mártíromság, illetve az, hogy ezzel példát mutassunk a keresztény fejedelmeknek.¹⁸⁷ Ha a király nem is gy zhet, fel is készül a halálra, de az is a szándéka, hogy nyomatékosítsa, a fejedelmek a törökkel való szembenézés után adjanak segítséget. Még ekkor is reménykedik, példája utat mutat a fejedelmeknek. A Birodalom és Európa veszélyeztetettségére utalt levelében, hogy „ha nem sietsz a segítségére annak, ami most majd még megmarad, úgy semmi sem fog fennmaradni a Római Városból, amit el ne ragadna ez a vérengz farkas, mert bizonyosra mondom: ha holnap, a mi halálunk árán, gy zelmet arat, seregeit Olaszország telt zsákjaira reméli majd uszíthatni, fegyveres hadát Velence meg Szicília szigeteire. Ha hiszünk is abban, hogy Urunk, az Isten föl fogja tartóztatni lépéseit, s meg fogja zavarni kártékony terveiben, mégis csupán akkor, ha Tefölséged is megkísérel ellenállani annak, amire (különben) ember aligha elégséges.”¹⁸⁸ Maguk a Habsburg-ház tagjai is átvesszik e frazeológiát, gyakorta hangoztatták, hogy ha „ felsége [a császár] nem hoz igen gyorsan gyógyírt, nemcsak a mi ausztriai házunk és egész Germánia d l végromlásba és pusztulásba, hanem a kereszténység többi része is vele együtt”.¹⁸⁹

4. John Wallop váltója

Abban is állást szeretnék foglalni, hogy *mikor* akarta elküldeni Anglia a pénzt. A megbízott követ, Wallop augusztus 14-én még Londonban van.¹⁹⁰ Valószínű az angol követ az után indul útnak, hogy megérkezik az a római jelentés, amely arról szól, hogy a török

¹⁸¹ Wenzel, Sanuto, III. 375.; Consistorialia, n. 72.; Mon. Vat. II/1. n. 103.

¹⁸² 1526. júl. 20.: Mohács, 73.

¹⁸³ Artner, Magyarország és az apostoli szentszék, 142.

¹⁸⁴ II. Lajos követér l szól Ferdinánd Szavojai Margitnak: aug 21.: Brüsszeli okmánytár, n. 28.

¹⁸⁵ Kiadva: Fray Prudencio de Sandoval: *Historia de la Vida y Hechos del Emperador Carlos V.*, I–III., Madrid 1955. Ugyancsak kiadta Ferdinandy Mihály: *Magyarország romlása 1490–1526*. Róma, 1979. 93–4. [Új kiadás: *Országok úrn je – Magyarország romlása*. Szerk. Bárány Attila, Máriabesny -Gödöll , 2007. 229.]; továbbá B. Szabó János is: V. Károly császár élete és tettei, 1604, In: Mohács, 451–53., aki ugyancsak fiktívnek véli. Bár egyes kutatók némi gyanúval, illetik, magam elfogadom, hogy a királytól származhat.

¹⁸⁶ Korpás Zoltán: *V. Károly és Magyarország, 1526–1538*. Bp., 2008. 54.

¹⁸⁷ uo.

¹⁸⁸ Mohács, 453.

¹⁸⁹ Ferdinánd levele Margit f hercegasszonyhoz, Linz, 1526. szept. 18.: In: Mohács, 103.

¹⁹⁰ PRO SP 1/39 f. 57.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2397.

átkelt a Száván.¹⁹¹ Tehát jóval a mohácsi csatavesztés *el tt.* Nem utólag, s kissé elkésve ugyan, de egyáltalán nem feleslegesen folyósították, s nem azért, hogy Lajos halálnak hírére hallva Szapolyait támogassák vele a Habsburgokkal szemben. Jóval *el tte* elküldték, hogy Lajost a török ellen támogassák. Azaz az angol diplomácia úgy engedte útnak, hogy abban a tudatban volt, még segíthet, még odaérhet, mire megütköznek a törökkel. Szeptember 6-án – amikor még nem tudnak Mohácsról – Gambara legátus azt írta Wolseynak, könyörög, hogy siessenek a pénz küldésével, amennyire csak tudnak, mert a király nem engedheti meg, hogy a pápa, a portugál király vagy a Birodalmi Gyűlés megelázza.¹⁹² (Jól mutatja ez is, a király hiúságára lehetett hatni.) Tudja is már, Sir John Wallop a kijelölt követ. Akkor már útnak is indulhatott Wallop a váltóval. Erre utal, hogy augusztus végén már várja is egy németalföldi bankár, mikor ér hozzá a követ a beváltandó váltóval. Augusztus 26-án az antwerpeni Bartolomaues Welser másolatban csatol leveleket Wolsey-nak. Ekkorra, 26-ára a németalföldi bankház tulajdonosa már értesülhetett az ügyletről, azaz, hogy az angol király váltót küld majd neki, amit esetleg a Welser-ház más, birodalmi fiókjaiban kell majd beváltani. Várta is az angol követ érkezését. Tehát augusztus 26. *el tt* jó pár nappal tudnia kellett arról, elindult Wallop.¹⁹³ A kardinálisnak is azt írta, nincs idő a késlekedésre, Pétervárad ugyan elesett, de még mindig szükség van a segítségre, mindenkinek segíteni kell. Ha a magyaroknak küld pénzt, ellenállhatnak a töröknek. Azzal is ösztönözni próbálja a Tudorokat, hogy közli, a portugál király is küld követet Magyarországra, 4000 gyalogos felfogadására elegendő pénzzel. Welser valóban jól sejtette, ekkor már – szerintünk augusztus 18-20. körül elindult Wallop, szeptember 14-én hallunk róla, amint már Antwerpenbe érkezett.¹⁹⁴

Botlik Richárd egy korábbi művének nézete szerint az angol uralkodó követe a váltó nélkül indult Magyarországra, „követi megbízásában nem szerepelt olyan jellegű bejegyzés, hogy II. Lajos királynak, vagy jogutódjának bármilyen jellegű pénzsegélyt kellene átnyújtania. A váltót akkor küldték futárral Wallop után, mikor végérvényesen kiderült, hogy II. Lajos életét vesztette”,¹⁹⁵ és Szapolyai János személyében egy olyan magyar király kerülhet trónra, aki erősségével sokáig lefoglalhatja Habsburg Ferdinánd fiát hercegként.¹⁹⁶ Botlik egy másik, korábbi művében úgy fogalmaz, hogy Henrik 25 ezer aranyat küldött Walloppal.¹⁹⁷ Később egy újabb munkájában úgy fogalmazott, a 25 ezres váltót Magyarországnak, Lajosnak szánták, s megbízólevele úgy rendelkezik, hogy Lajosnak személyesen kell átadnia a 25 ezres segélyt.¹⁹⁸ Nézetem szerint az, hogy a váltót később küldték volna utána, a követ sürgős megbízására utal inkább, mivel a váltót, egy ekkora összegről még Angliának sem volt egyszer kiállítania, s az angol diplomáciai hálózat fejlettségét tekintve inkább úgy ítélték meg, hogy azt – vagy annak egészét, a teljes összeget – nem bízzák egy egyszeri követre, hanem a bejáratott utakon viszik fegyveresekkel védett futárok valamely német bankházba s ott felveheti. Ez volt a szokott mód, mondom, nem kis összegről volt szó. (Más kérdés, 25 ezer darabnyi arany nem kis súly. Sőt, valójában a francia-szövetséges, Cognac-i Liga tag Anglia nem áll éppen békés viszonyban a Német-Római Császársággal, sem a spanyol korona fősége alá tartozó

¹⁹¹ 1526. aug. 4.: Ghinucci és Casale jelentése: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 108b.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2373.

¹⁹² BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 123.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2466.

¹⁹³ BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 124.

¹⁹⁴ BL Cotton MS Galba B. IX f. 27.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2485.

¹⁹⁵ 1526. október 19-én már bizonyosságot nyert, hogy a fiatal király meghalt. Botlik, 1526. október 19., 669–677.

¹⁹⁶ Botlik, Szapolyai váltója, 3.

¹⁹⁷ Botlik Richárd: „Szapolyai (I.) János kapcsolata Angliával” [<http://szapolyai.hupont.hu/13/szapolyai-janos-kapcsolata-angliaval> – 2014. március 18.]

¹⁹⁸ Botlik, Szapolyai, 26.

németalföldi tartományokkal, ahol a követnek át kell haladnia. S ez – láttuk fent a portugál követ pénzével mi történt Franciaországban – óvatosságra intette a Tudor kormányzatot.) Mindez nézetem szerint nem jelenti azt, hogy Anglia csak a csata után akart fizetni, már elszánta magát korábban, csak a lebonyolítás nehézsége miatt jutott el a pénz később Wallop kezéhez. Erre utal az is, hogy Wallop úgy fogalmaz, „comfort”-t és „releve-t” fog adni a pénz. Nyilván tudja, vele együtt érkezik pénz, ami megnyugvást ad majd a királynak Anglia politikai vezetésének szándékai szerint. Amikor a váltót végül is elküldték, nézetem szerint még nem volt, *nem lehetett* világos, hogy Szapolyainak milyen a politikai helyzete. Mi több, Wallop november 17-i levele szerintem nem bizonyítja, hogy a váltót nem küldték el idén, hanem csak azt, hogy késik, s azt Kölnben várja.¹⁹⁹ Később valóban megállíthatta Wolsey a váltó kifizetését – amikor október második felében *valóban* tudomást szertett II. Lajos haláláról –, de ez nem jelenti azt, hogy nem akart adni még augusztusban. Wolsey titkára, John Hackett írta, hogy a váltót addig nem tudják küldeni, amíg Wolsey a szerződés pontjain tevékenykedik, „megpróbáltam t a váltóval kapcsolatban jobb belátásra bírni”.²⁰⁰ De ezt majd az év végén, november 30-án írja, s ez az akkori helyzetre vonatkozik, s nem az augusztusra. Lehet, *több* váltó van. Az összeg nagysága indokolná is, s így logikus lehetett csak egy részt Wallopra bízni, s a többi más utakon, néhány nappal, héttel később útnak indítani. Sebbség is így vélekedik, a szövegben is *többes* számban áll a „váltó” kifejezés: „and yf I cowyd have browght hyt to pas, hyt schold have byn motch comfort and grete releve; and how I had my *byllys of ex chaynge* with me for the same”.²⁰¹ Igaz, később mondja mindezt 1527-ben, de úgy fogalmaz, a király még élt volna, a csata előtt, „ha át tudtam volna adni, megkönnyebbülést és vigaszt nyújthatott volna, mivel e célból nálam voltak a *váltóim*”. Nem azt mondja, hogy akkor adtam volna vigaszt, ha nálam *lettek* volna – ez esetben ugyanis így szerepelne: „if I *had* my *byllys of exchaynge* with me”. Nem, azt mondja, mivel *nálam voltak*, „how I had”. Továbbá azt írja, az én váltóim, azok, amiket én hoztam, s nem azok, amelyeket nekem küldtek, ezért fogalmazott úgy, hogy „my *byllys*”.²⁰² Tehát szerintem *volt* nála 25 ezernyi aranyról szóló váltó, a többi része érkezhett később, a fenn jelzett biztonsági okokból is. Kosáry Domokos is úgy látta, a követet Henrik „pénzzel és *váltókkal*” indította útnak. Hasonlóképp fogalmazott Kulcsár Péter is.²⁰³ Így szerintem Anglia 50 ezret küldött volna eredetileg Lajos királynak, abból 25 ezer a követnél volt, igaz, *váltókban*, a másik, 25 ezres váltó kiküldését állíthatta le Wolsey októberben, mikor megtudta, mi lett a királlyal. Hackett azt írta, „váltót”, egyes számban – ez lehet a *másik* 25 ezres váltó. Az *első* Wallopnál van. Igaz, a *másik* váltót akkor küldték futárral Wallop után, mikor végérvényesen kiderült, hogy II. Lajos életét vesztette, de a bonyolult helyzet miatt késleltette Wolsey. A fentieket – azaz, hogy a 25 ezer arany Wallopnál volt – igazolja a követ levelének további része is: „a királynénak is átadtam egy levelet, amely ezt megerősíti” („I delyverd Hyr a letter from the Quenys Grâce, whych afermyd the same”).²⁰⁴ (Azaz, azt a tényt, hogy már Mohács előtt a király küldött váltót.). Az is ezt látszik alátámasztani, ahogyan Mária királyné reagált Wallop közlésére: „amikor a kezébe vette” (Henrik levelét) „sírva fakadt, [...] majd alázatos köszönetet mondott a királynak, mondván, az *kuzinjai* milyen jók voltak a királyhoz [...] imádkozni fog Henrikért”. Nyilván nem ezt mondta volna, ha a váltó sosem érkezik meg, s Wallop teljesen üres kézzel jött volna 1526 augusztusában.²⁰⁵

¹⁹⁹ BL Cotton MS Vitellius B. XXI f. 5.

²⁰⁰ Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2668.; Botlik, Szapolyai váltója, 135.

²⁰¹ Simonyi, Okmánytár, I. 73–74.

²⁰² State Papers, VI. 257.; PRO SP 1/41 f. 169.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 3067.

²⁰³ Kosáry, Magyar külpolitika, 168.; Kulcsár, Jagelló-kor, 218.

²⁰⁴ State Papers, VI. 257.; PRO SP 1/41 f. 169.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 3067.

²⁰⁵ „When sche hand that, Sche fell in a wepyng; and after Sche was somewhat pacyfyd, Sche gave hyr humble thankes to the Kynges Hyghnys hyr unckyll, beyng that Sche and ail hyr brothern and sisters hath ever fownd

Angliában 1526 szeptemberében még azt sem tudják, hogy Lajos meghalt a csatában. Szeptember 18-án Szavojai Margit azt a hírt kapta, hogy a király elmenekült négy emberrel.²⁰⁶ Noha Rómából is érkezett hír a csatavesztésről és Lajos haláláról, Wolsey addig nem tekintette azt biztosnak, amíg a király holttestét meg nem találják. Campeggio bíboros azt írta, a pápa sem tekintette még teljesen elveszettnek Magyarország ügyét, ezért az angol segélyre még mindig nagy szükség lehet, ezért Worcester püspökét küldi Angliába, azért is, hogy még több támogatást – a segély *második* részét – kérjen VIII. Henriktől.²⁰⁷ Wolsey titkára, John Hackett Margit csatortáit tekintette hitelesnek a királyról keringő sokfajta hír közepette – a kormányzónak a Fuggerek hollandiai faktorától értesült –, s nem hitte, hogy a király meghalt, ezért adott útmutatásokat Wallopnak a pénzsegély vonatkozásában. Hosszasan fejtegette, hogyan lehetne pénzt küldeni a magyar uralkodónak, Wallop pénzét hogyan s hol lehetne beváltani. Szerinte leginkább Bécsben, 10 %-os levonással. Erről tárgyal Wallop éppen ekkor a Welserekkel Antwerpenben is. Azt a választ kapja, ha gyorsan megkapnák, már 8%-ért beváltanák.²⁰⁸ Azaz mindenki úgy tudja, az Antwerpenben lévő Wallopnál van pénz, mindenképpen hozott magával legalábbis váltót *augusztusban*, már a csata előtt, mivel tudtak volna bármit is a király sorsáról. Szeptember 27-én megy tovább Wallop Ferdinándhoz, amiről az angol hírszerzés Bredából jelent, de akkor még mindig nem tudják, él-e a király.²⁰⁹ Szeptember 30-án írt Hackett Wolsey-nak, s maga is azt mondta, Wallop és ő tárgyal a váltó beváltásáról a Welserekkel, s arról, *hogyan küldjék Magyarországra a pénzt*.²¹⁰ [Kép X/16.] Tehát szándékukban áll továbbra is pénzt adni II. Lajosnak – nem értesülvén a mohácsi eseményekről. Gyorsan változik a helyzet, most sűrűn lesz Wolsey-nak, hogy lépjen, s megerősítse európai pozícióját. Ebbe a kontextusba illik, hogy Angliának szándékában áll pénzt adni a pápának is! Október 9-én a kardinális már azt írta VIII. Henriknek, hogy „30-35 ezer dukátot is küld a pápának, amelyen 5000 svájcit és 400 nehézlovast tud felfogadni, amellyel békére kényszerítheti a császárt. Ezzel Henrik király bebiztosíthatja a békét, fogadhatja egyúttal a pápa és a Liga háláját, s így, bölcs tanácsával a kereszténység a törökök elpusztítására fordíthatja a figyelmét”.²¹¹ Tehát nem sajnálták a pénzt, még az itáliai harcok befejezésére sem, sőt, a török elleni hadjáratra is szándékoztak adni, feltéve, ha a Hit Védelmezője vezeti azt, Wolsey „szervezi” a kereszt ügyét, s Anglia bebiztosítja nagyhatalmi pozícióját. Henrik lesz a békeszerző, Rómában is ebben bíztak.²¹²

Annak a lehetősége, hogy a pénzzel Szapolyai János hatalmának konszolidációját segítenék, csak 1526 októberében kerül szóba, miután Wolsey valóban megbizonyosodott

the Kyng good tho them, as for hyr part Sche seyth Sche is nat able to mak Hym amens but only with hyr praye.”: State Papers, VI. 572.; Simonyi, Okmánytár, I. 77–81.

²⁰⁶ BL Cotton MS Galba B. IX f. 29.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2492

²⁰⁷ Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2515.; Letters of Henry VIII, 2.

²⁰⁸ BL Cotton MS Galba B. IX f. 29.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2492.

²⁰⁹ BL Cotton MS Galba B. IX f. 31.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2497.

²¹⁰ „Wallop and I have spoken to the na[sty] belserys taking the [...] mone towardsd hungrey”: Antwerpen, BL Cotton MS Vitellius B. XXI f. 29.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2530.

²¹¹ „Your Hig[h]nes, according to my former letters, can be pleased to geve unto the P[opis] Holynes, towards the mayntenance of a presidie aboute his person, which shalbe of 5000 Swyces, and 400 men at armes, the somme of 30 or 35000 ducates [...] the Poopis Holynes, and Your Grace, during ther said enterpri[ze], shalbe mediatours for conducing of the peaxe [...] for the respect that thEmperour must nedes have to the present dangier of Cristendome, shal not faile to take verely good effecte [...] Your Grace shal have highe and notable thankses of the Poopis Holynes, the French King, the Venetians, and al the Liege [...] by the meanes of Yo[ur] Highnes], Christendome ones pacified, the Princes of the same may attende to the debellacion of the Thurkes, enemyes of Christes feith.”: PRO SP 1/39 f. 140.; State Papers, I. 178.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2556.

²¹² Campeggio Wolsey-nak, 1526. okt. 22.: BL Cotton MS Vitellius B. VIII f. 140.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2578.; Letters of Henry VIII, 4.

arról, hogy II. Lajos nem él.²¹³ Maga Wallop is, még szeptember 30-án is bizonytalan híreket közöl a királyról: azt mondják, elesett, vagy a Dunába fulladt, mások szerint Csehországba menekült.²¹⁴ A követ még október 6-án Kölnben sem tudott biztosat a királyról.²¹⁵ Október 8-án már részletes beszámolót közölt a csatáról, s azt mondta, a király meghalt.²¹⁶ Október 16-án még egy jelentést is csatolt a király haláláról.²¹⁷ Ezt a beszámolót kapta meg a kancellár október 23-án. Ha életben maradt volna a király, akkor lépett volna életbe a második váltó *elküldése* s annak beváltása. Mivel Wolsey sokáig nem tudott biztosat, ezért késleltette a második részlet elküldését. Október 23-án szerzett teljes bizonyosságot Lajos haláláról és eltemetéséről.²¹⁸ Ezért kellett várnia Wallopnak a döntésére még október 26-án is Kölnben.²¹⁹ De ez már a második váltó kiküldésére vonatkozik. November végén van a birtokunkban egy közjegyző i megállapodás, hogy kifizetik a váltót, s Wallop kap majd 25 ezer dukátot Nürnbergben.²²⁰ Ez azonban a gyakorlatban mégsem történik meg, a beváltás húzódik tovább.

Mindez több kérdést vet fel. Miért éppen most küldött Anglia pénzt, amikor már esetleg sejthette Wolsey, hogy késve érkeznek? Vagy úgy vélte, még éppen időben ér oda, s a török nem tudja kihasználni erejét, nem arat nagy győzelmet? Miért nem korábban küldött? Miért nem akkor reagált, amikor Lajos első, vagy második segélykérését megtette? Miért mondja Wallop, hogy „mote comfort and grete releve” az, amit okozott volna a pénzsegély? Csak általános fordulat, vagy azt jelzi, patrónusa, Wolsey is úgy gondolja, hogy nagy megkönnyebbülést és elégedettséget fog okozni a királynak a pénz. A kancellár is úgy véli, elegendő lesz, még nem késő?

Henrik a pápának adott, 1526. áprilisi válaszával szemben, ha ismerjük Wolsey-t, sajátos karakterét, egyedi vonásokkal jellemezhet, kiszámíthatatlan politikáját, pragmatizmusát, tudjuk, a kancellár soha nem utasította volna el ilyen hidegen és kérlelhetetlenül a segítségnyújtást. Az politikai rendszerében mindennek helye kell legyen, a Magyarországnak nyújtandó segélynyújtás is, a megfelelő időben, amikor már tudja, nem nyújt senki semmi pénzt, Anglia európai dominanciáját szolgálja s büszkén mondhatja még évekig: mi vagyunk, a *Defensor Fidei* az egyetlen aki adományozott pénzt Magyarország megsegítésére, míg a többi fejedelmek csak viszálykodnak. A segély pusztán ténye Angliának az érdekeit szolgálja. Wolsey egyensúlyi politikájának a szüleménye. Kivárja, amíg szinte már könyörög a király s megtudja, nem számíthat már senkit sem Ferencet sem, Károlytól semmire, s tetszeleg azzal, hogy megment, a pogány elleni harc, s szintúgy az eretnekek elleni harc legfontosabb letéteményese. A király is kellett természetesen a pénz elküldéséhez, de legfeljebb annyit értett az egészben, hogy a Cognac-i Liga tagjaként Lajos támogatásával, a francia párti szövetséges támogatásával a Habsburgokat gyengíti. Ezzel a lépéssel a Habsburgok hátában akart zavart kelteni, Magyarország jóindulatát kívánta megnyerni. Azt is el kell ismerni, még az éles eszű mindenről tudó Wolsey sem láthatta előre, hogy elkésik a pénz, s a vereség olyan súlyos

²¹³ Botlik, Szapolyai váltója, 5.

²¹⁴ BL Cotton MS Vitellius B. XXI f. 11.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2530.

²¹⁵ BL Cotton MS Vespasianus F. I f. 18.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2550.; Botlik, Henry VIII, 129–130.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2550.

²¹⁶ BL Cotton MS Vitellius B. XXI f. 7.; Letters and Papers Henry VIII, IV/1. n. iv 2 2554; Letters of Henry VIII, 2–3.

²¹⁷ BL Cotton MS Vitellius B. XXI f. 8.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2563

²¹⁸ „I have also receyved newes of the affaires of Hungarye, confermyng the victory had by the Turke in the bataill, more by violence of [his] artillery, then by any other feate of werre or puissance. After the corse of the King was founde, [...] to be in the most solempne and honourable maner [...] entered.” PRO SP 1/39 f. 214.; State Papers, I. 184.; Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2583.; Letters of Henry VIII, 5.

²¹⁹ Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2590.

²²⁰ PRO E 30/938.

lesz. Azt tudta, mekkora pusztító erej a török támadás, tisztában volt Szülejmán vállalkozásának a nagyságával, jól értesült európai és konstantinápolyi faktoraitól. Az országot sújtó katonai és politikai katasztrófa mértékét azonban, ahogy azt sem, hogy a király odavész, s ezzel a Habsburgok ölébe hull Magyarország, nem sejthette. Akkor nyilván elbb küld pénzt, s ha kell, még néhány 10 ezerrel többet is, ez Angliának nem lett volna különösebben megterhelő. Magyarországnak a Cognac-i Ligába való bevonásával Angliának további tervei voltak. York érseke az ország bukását az egyetemes kereszténység súlyos veszteségeként fogta fel, s azonnal terveket szőtt az ország visszafoglalásának elkészítésére.²²¹ Közvetett adat alapján nem zárható ki, a pénzbeli segítségnyújtáson túlmenően valamilyen megállapodás is létrejött Anglia és Magyarország között.²²² Ezt igazolhatja, hogy 1526 után az angol politika Magyarországgal kapcsolatban határozottan Habsburg-ellenes irányt követett, s el lehet gondolni azon, hogy történt-e esetleg Szapolyaival is egyeztetés. Lehetséges, hogy ahogy Henrik is könnyet ejt Magyarország bukását és Lajos halálát hallva, Wolsey maga is megdöbben, hogy az ország ekkor tragikus vereséget szenvedett és a király is odaveszett, s a török már-már Budán jár. Lehetséges, hogy úgy gondolta, hogy Klisszánál, Jajcánál, Péterváradnál – melyeknek a megerősítésére és a helyrészg fizetésére küldött pápai segélyekkel tisztában volt – meg lehet állítani a török előrenyomulást. Annál is inkább, mert hozzá is elérhettek azok a hírek, hogy nagy eszések miatt nehezen halad az oszmán a Balkánon, az áradások miatt többen meg is fulladtak, s a török ágyúk küszködnek a sártengerrel.²²³ Lehetséges, hogy is úgy gondolta, szívesen ki lehet húzni a védekezést, mert a török most inkább még erő demonstrációt tart, talán egy-egy nagyobb várat bevesz, s lehet, össze is csap a magyarokkal, de tragikus, országvesztő csapásra nem számított. A követ feladata az is volt, hogy találkozzon a magyar királlyal, és az ország legfőbb méltóságaival, és információt szerezzen arról, a ligát illetően mi Magyarország álláspontja, hogyan viszonyul a továbbiakban a Habsburgokhoz.²²⁴ Másfelől az, hogy Anglia, a kereszténység ügyéért felelős módon, nyújtott segílyt, elkötelezte magát a pogány elleni harc mellett, a császár pedig nem, olyan út kártyát adott Wolsey kezébe, amivel térdre kényszeríthette Károlyt, és kilátásba helyezte, hogy az angol király döntő bírósága alá vesse magát egy békekonferencián.

²²¹ Kurucz, *Érdekek*, 261.

²²² Simonyi, *Okmánytár*, I. 76., Sebők, *Angol-magyar*, 38.

²²³ Szakály, *Mohács*, 26.

²²⁴ Angyal, *Erdély politikai érintkezése*, 310. Botlik, *Szapolyai váltója*, 2.

XI. Összegzés

Az értekezésben a Magyar Királyság Európában elfoglalt helyét, a róla él képet, dinasztikus-diplomáciai kapcsolatrendszerét kíséreltem meg minél szélesebb módon bemutatni, és az erre vonatkozó források körét bővíteni. Konkrétan a Magyar Királyság nyugat-európai, elsősorban Anglia-irányú külpolitikáját, illetve Anglia Magyarországgal szembeni diplomáciai érintkezéseit vizsgáltam a Mátyás- és a Jagellók korában (1458-1526).

Az értekezésben a késő középkori Magyarországnak Nyugat-Európától való „távolságát” és „politikai elszigeteltségét” vitatni próbáltam és azt a latin kereszténység szerves alkotórészeként szemléltem. A Nyugat-Európával való feltárt kontaktusokat nem csupán véletlenszerűen létrejövő kapcsolatokként interpretáltam, hanem azokban megkíséreltem valamiféle tudatosságot felfedezni, és rendszerszerűen láttatni – példaként itt Mátyás hosszú időn át a burgundi hercegekkel ápolt, Habsburg-ellenes tengely-politikáját, illetve ezen orientációt továbbvivő, a burgundi-angol (York-házi) kapcsolat folytatásaképpen létrejövő, Tudor VII. Henrikkel kialakított, a Jagellók által bizonyos idő elteltével folytatott pragmatikus, dinasztikán átívelő viszonyrendszert említhetem. Ilyen hasonló, a kapcsolatokban időről időre vissza-visszatérő törvényszerűség Anglia kereszties szerepvállalása, illetve az, hogy a magyar politikai vezetés a törökellenes segély ügyében 1521-et, Nándorfehérvár esztét követően tudatosan, célzottan Angliához, s kifejezetten Wolsey kancellárhoz fordult exhortatóiával. Célzottan vizsgáltam a „külső segély ügyét” is, ami ugyancsak törvényszerűen visszatérő elem az ország politikai programjában. Időről időre egyre markánsabban van jelen a lehetőségek tárházában, hiszen a politikai vezetéknek mindig arra a meggyőződésre kell jutnia, hogy „Magyarország csakis úgy képes önmagát megvédeni, ha másokat is rákényszeríthet arra, hogy védelmében részt vegyenek”.¹ Az értekezés fő kérdése éppen az, hogy kik, kik a potenciálisan számításba vehető partnerek. Ezzel párhuzamosan ugyancsak rendszeresen megjelenő elem Magyarország és Nyugat-Európa viszonyában az, hogy Mátyás országát, s még a Jagellók királyságát a nyugati keresztény fejedelmek egyenrangú, az európai politikai palettán meghatározó tényezőként szemlélik, „számolnak vele”. A történetírásban igen markánsan jelen lévő tézis, hogy Magyarország Mohács felé haladva külpolitikailag elszigetelt dött, súlytalanná vált, részben azért is, mert belső pénzügyi erőforrásai a török háborúk és a külső segély elégtelensége miatt kimerültek. Szülejmán támadása elcséjén az ország végzetesen meggyengült. Magam – mintegy „Angliából nézve” – árnyaltabban ítélem meg a kérdést, és kísérletet tettem ellenérvek felállítására. Kubinyi András mutatott rá, hogy gyakran akkor is Magyarország gyengeségét, a tragédia szélén álló ország képét sugallja a történetírás, ha az adott esetben nem is indokolt. 1523-ban Velence csökkentette a budai diplomáciai képviselő rangját: ebből azonban nem kell feltétlenül az ország tekintélyének csökkenésére következtetni, hiszen korábban is volt olyan, hogy nem rendes követ képviselte a Köztársaságot Magyarországon.² Tagadhatatlan, hogy a belső politikai válságtünetek, a rendi ellenzék elretörése, a pénzügyi nehézségek mind súlyosan érintették az ország teljesítő képességét és rányomták bélyegüket a külpolitika stabilitására, illetve az ország diplomáciájának minőségére. Nem tagadhatjuk, voltak hibák, hosszas „ingadozások”, s elhibázott vagy téves erőfelmérésből adódó bizonytalan, tétova lépések. Ebben, a magyar külpolitika változékonyságában, kiszámíthatatlanságában része volt annak is, hogy a gyakorta hiányzott az egységes és céltudatos vezetés. Ennek azonban nem csak az oka, hogy nem volt mindig egy Bakóczunk vagy Szatmárink, hanem az is, hogy a rendi országgyűlések, s ezeken át a rivális rendi csoportok is beleszólást követeltek a külpolitikába. A központi hatalom gyengülése, az egymással marakodó érdekcsoportok messzemenően kihatottak a külpolitikára is. A dönt

¹ Szakály, A mohácsi csata, 107.

² Engel – Kristó – Kubinyi, Magyarország története, 374.

jelleg nemzetközi kérdések nemegyszer jelentős mértékben alárendeltek a kiélezett belpolitikai küzdelmek változó taktikai érdekeinek.³ Ennek ellenére úgy ítélem meg, a Jagellóknak is *van* önálló, karakteres külpolitikája. Az 1520-as évek elejéig a Jagellók sem szorultak olyan mértékben a háttérbe, hogy jelentéktelenségbe süllyedve asszisztálniuk kellett volna Európa hatalmi konstellációiban. Azt is le kell szögeznünk, Magyarország mozgási lehetőségei nem csupán a belső politikai krízis miatt szorultak vissza, hanem az adott nemzetközi rendszerben lettek egyre szorultabbak a török veszély kivédése terén, főként önmagától független okok, a török aktivizálódása és nyugat felé fordulása, valamint a francia-Habsburg antagonizmus miatt. Kétségtelen, a magyar külpolitika a maradék lehetőségekkel sem mindig tudott megfelelni, lassan reagált a nagypolitika felgyorsult ritmusára, az eseményeket, a fordulatokat későn ismerte fel.⁴ Mindazonáltal a pozitívumokat is ki lehet emelni: II. Ulászló, illetve a magyar politikai vezetés sajátos diplomáciai álláspontot foglalt el, amikor az uralkodó Valois-házasságával Franciaország mellett kötelezte el magát, valamint hosszú éveken keresztül erre teljesen képviselni tudott egy markáns Tudor-ellenes álláspontot egy Anglia királyával szemben álló rivális trónkövetel befogadásával. Ez egyben erre sítette is a Jagellók trónbiztonságát Magyarországon, és szilárdabbá tette uralmukat a Habsburgokkal szemben, továbbá stabilabbá tette a dinasztia európai, illetve Ulászló cseh királyként elfoglalt birodalmi választófejedelmi pozícióját. A magyarországi Jagellók ezzel beléptek a Német-Római Császárság színterének politizálásába és egyúttal, Mátyás halálát követően *ismét* kiléptek – az 1490-es évek szoros szabott lehetőségei után – az európai nagypolitika színpadára. A Habsburgok is arra kényszerültek, hogy némileg ártékeljék Magyarország szerepét, amely immár egy meghatározó jelentőségű európai politikai faktorrá az oldalán – ezt jelentette a Fehér Rózsa budai menedéke –, és a Capetingek véréből származó királynéval a trónon, valamint egy *papabilis* kardinálissal lépett be az itáliai háborúk és a ligák világába.

Az értekezésben azt szerettem volna igazolni, hogy jóllehet a hagyományos értékítélet szerint Magyarországot kényszerpályára sorolta a török fenyegetés, az 1520-as évek elejéig, Szülejmán agresszív hódító törekvéseiig nem lehet úgy tekinteni az országra, hogy csupán az oszmán fenyegetettség határozza meg az ország külpolitikai státuszát. A török veszedelem ellenére Mátyás, és bizonyos mértékben – a kor fényes „csúcstalálkozóit” rendező és a VIII. Henrik legveszedelmesebb ellenségét befogadni merészelő – Jagellók nem csak szemlélők, hanem alakítói is az európai politikának. E külpolitikai szerepkörben az angol, és ezen túlmenően a továbbiakban a francia, spanyol és szentszéki kapcsolatok részletesebb, mélyebb kutatása kiindulópont lehet a magyar történetírás számára is. A vizsgálat alapját nyugat-európai diplomáciai források, a kutatás jellegéből adódóan itt elsősorban angol dokumentumok képezték. A fő célom az volt, hogy igazoljam, a nyugati, angliai források a magyar történetírás számára is képesek újat mondani.

Igyekeztem rávilágítani arra, miért és miképpen használhatóak az adott kutatásban az angliai források, továbbá arra is megpróbáltam rámutatni, a kor nyugat-európai diplomáciai forrásain belül is miért különlegesebbek az Angliában – már nagyrészt az adott korban – összegyűjtött dokumentumok. Az alapvető fontosságú egyezményekből természetesen legelőször az angol kormányzat szövegmásolataival, ez nem is meglepő. Velence, a Szentszék, a Valois-kor, sőt akár Szavojai Margit németalföldi kormánya is rendelkezett a legjelentősebb szerződések másolataival. Az angol kancellária a Magyarországot illető főbb szerződésekből is szerzett be másolatot. A British Library rendelkezik az 1463-as bécsi helyi béke⁵ (továbbá annak 1464-es országgyűlési megerősítésével), Ulászló és Miksa 1491-es

³ Kosáry, Magyar külpolitika, 29.

⁴ Kosáry, Magyar külpolitika, 170.

⁵ BL Add. 27893. fos. 31r–37r; 30v–42r

tárgyalásainak és pozsonyi békekötésének,⁷ valamint az 1515-ös bécsi, Habsburg-Jagelló szerz. és kópiaival.⁸ (A fentiek esetében a MNL OL DF is bír az Additional Manuscripts adott kötetéből készült másolatokkal.⁹) Már Kosáry Domokos is arra mutatott rá, hogy a Jagelló-kor politikai-diplomáciai viszonyait tekintve információinkat „meglehetősen szétszórt elemekből, elsősorban külföldi forrásokból kell közvetett módon összeszednünk”.¹⁰ Az Angliában rendelkezésre álló forrásanyag azonban rendkívül bő, legfeljebb a Velencei Köztársaság diplomáciai anyaga vetekedhet vele. Arról igyekeztem adalékokat közrebocsátani, hogy milyen széles spektruma van az egyéb, magyarországi vonatkozású diplomáciai iratoknak – követjelentéseknek, híreknek, tudósításoknak stb. – amelyek a Mátyás- és Jagelló-kori Magyarországnak az európai politikában játszott szerepére világítanak rá. A legértékesebb – több esetben eredeti királyi, vagy például az erdélyi vajda, a kalocsai érsek vagy a magyar királyné által írott – levelek mellett rendelkezünk olyan angliai másolatokkal, levél-exemplumokkal, ex litteris-ekkel, római, birodalmi vagy spanyolországi hírszerzési anyagokkal (*intelligencia*), amelyek sok vonatkozásban mondhatnak újat az 1458 és 1526 közötti magyar külpolitikáról. Mi több, nem csupán a kancellária feje rendelkezett információval Magyarországról: az udvarhoz közel álló Paston család levelezésében például teljesen természetesen írnak 1458-ban V. László haláláról és a VII. Károly francia király leánya, Magdolna kezének elnyeréséért folytatott tárgyalásokról Franciaországban.¹¹ Ezeknek a közvetett adatoknak is jelentőségük van Magyarország Európában elfoglalt helye megítélésével kapcsolatban.

Mátyás külpolitikai koncepciója arra a felismerésre épült – mely a korábbi évszázadok „doktrínáinak” a szerves folyományát képezi –, hogy Magyarország természetszerűleg olyan pozíciót foglal el Európában, a nyugati keresztény világ, a *Latinitas* határán, hogy szükségszerűen került konfliktusok keresztútjára, például korábban Bizánc, majd az oszmánok és a Német-Római Birodalom között. Ezzel a folytonos konfrontációval kellett megküzdenie, hogy létét fenn tudja tartani. Fenn kellett tartani egy geopolitikai stabilitást, amely igen kifinomult diplomáciai tevékenységet igényelt. Mátyás diplomáciai tevékenysége sem különbözik a korábbi gyakorlattól, maga is elsősorban közép-európai szövetségi rendszerek létrehozását tűzte ki célul. Mi több, ha szükséges volt, egyes szövetségesek – lásd az 1470-es évek végétől kezdődően a sziléziai (pl. glogau-i) konfliktusokat – érdekében be is avatkozott. Háborúi nem öncélú, vagy agresszív vállalkozások voltak, hanem azon törekvés része, hogy az ország hatalmi tényezővé váljon és így biztosítsa azt, hogy Európában megkerülhetetlen tényező legyen a diplomáciában, vele és érdekeivel számolni kelljen mind a császári, mind a pápai udvarokban, követei jelen legyenek az Európa sorsát érintő kérdések meghozatalánál.

Mátyás felismerte, a török veszély árnyékában Magyarország fennmaradásának az alapfeltétele, ha döntő hatalmi tényezővé válik a közép-európai palettán, és csak ez a státuszát megtartva képes szembeállni az oszmán agresszióval. A cél az, hogy Magyarország létét és integritását ne veszélyeztesse semmi, az európai keresztény államok teljes jogú tagja legyen,

⁶ Tractatus concordie inter Fridericum, Romanorum Imperatorem, et dominum Mathiam, Hungarie Regem, ac regni Hungarie. prelatos et proceres [...] una cum prefati Regis Mathie et quorundam prelatorum, baronum et procerum Hungarie ratificatione; dat. Sophronii et Budae, 1463, 1464. BL Add. 15830. fos. 254–62.

⁷ Mémoires de Bohême, Hongrie et Pologne, copies of public acts and treaties relating to the above kingdoms; 1331–1623.: BL Add. 27893. fos. 43v–72r

⁸ BL Add. 27893. 88v–99r.

⁹ DF 293 344.

¹⁰ Kosáry, Magyar külpolitika, 7.

¹¹ 1458. feb. 1.: „[...] the French kyng shulde have maryed his doughter to the Kyng of Hungerye, whych had the descomfyture upon the Turks, and the seyd Kyng ys decesed wythynne this y. wekes, ors the spouselle was made; but he ordeyned that the French Kyngs doughter shuld be named Quene of Hungerye duryng hyr lyffe”: Paston letters I. 424–25. n. 313.

s ne vállaljon semmilyen kööttséget vagy h bért. Hatalmi koncepciójának illetén megfogalmazása a Magyar Királyság függetlenségének fontos alapköve. A hadjáratok nem voltak teljességgel feleslegesek, vagy egyéniesked , az ország kincstárát emészt vállalkozások, hanem hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarország meg tudja tartani ezt a pozíciót, s nemcsak dönt szerepet játszhaszon Európa politikájában, mint Nagy Lajos vagy Zsigmond korában, de saját sorsát is egyedül irányíthassa. Mátyás politikája hozzájárult ahhoz, hogy országa szuverén, mindenki szemben egyenrangú, független európai állam lett, melynek a szavára adnak Londontól Nápolyig. Tárgyalásai a Német Lovagrenddel vagy a moszkvai nagyfejedelemmel a hatalom stabilitását szolgálták; területi terjeszkedése nem csupán egyéni becsvágyát elégítették ki. Mátyás Európa egyik meghatározó jelent ség politikai szerepl je akart lenni. Aktív politikát vállalt, seregei Lausitztól Szarajevóig, Moldvától Veglia szigetéig jártak. Szövetségei Frízföldt l a salzburgi érsek stájerországi tartományaiig nyúltak. Olyan külpolitikát folytatott, amely ligák összekovácsolásával, egész Európára kiterjed széles nemzetközi hálózattal járt. A nyugati krónikások is elismerik, hogy Mátyásnak kivételes tekintélye volt Európában. Philippe de Commines szerint neki, „az öt nagy fejedelem egyikének” „ellenségt l többé nem kellett tartania”.

Els látásra történeti kuriózumszámba megy, hogyan kerülhetett az 1485-ben az angol trónt III. Richárd halálával elveszít York-ház utolsó sarja, a „Fehér Rózsa” éppen Magyarországra. A Tudor-házzal szembenálló York-dinasztia utolsó sarja – Richard de la Pole – magyarországi támogatásának áttekintésével arra igyekeztem rávilágítani, hogy Magyarország milyen szerepet játszott a 16. század elejének nagypolitikai konstellációjában. E témában felülvizsgáltam nemcsak a korábbi magyar, de az angol szakirodalom állításainak jelent s részét is, komplex vizsgálat során ütköztettem a korabeli források állításait és igyekeztem ezeket közös nevez re hozni.

Bár VII. Henrik kezdetben elhatárolódott az 1500-1502 között körvonalazódó francia-magyar-velencei törökellenes szövetségt l, kés bb mégis szerz déstervezetet küldött követei révén II. Ulászlóhoz. Emögött nem a Tudor uralkodó hirtelen pálfordulása állt, hanem Henrik így kívánta megakadályozni azt, hogy trónjának legfontosabb ellenfelei, a de la Pole család tagjai Magyarországon találjanak menedéket. Felvázoltam a York trónkövetel k hányattatásait a Német-Római Birodalomban 1502 és 1506 között, menekülési kísérleteiket egy formálódó Tudor-Habsburg szövetség el l, valamint próbálkozásait egy biztonságosabb – és törekvéseiket támogató – hatalom megnyerése iránt. Kimutattam, hogy a de la Pole családdal és így a Yorkokkal rokoni kapcsolatban álló Foix-i Anna magyar királyné és férje segítségével bízva Richard de la Pole 1506-1507-ben Magyarországon tartózkodott, majd innen próbált ügynökei révén számára kedvez bb befogadó-államra találni. Végigtekinttem így Miksa, Szép Fülöp és Tudor VII. Henrik, valamint XII. Lajos francia király viszonyrendszerének alakulását 1500 és 1507 között.

A Tudorok által egész Európán végigüldözött „Fehér Rózsa” Ulászló általi befogadása más kérdésekre is választ ad. Nem csupán az angol-magyar, vagy magyar-francia kapcsolatok szemszögéb l lehet értékelni, ahogy dönt en a korábbi történetírás tette, hanem a Jagelló-Magyarország és a Német-Római Császárság, a Szentszék és Velence viszonyrendszerének a tükrében. Végeredményben arra a megállapításra jutottam, hogy mindez a II. Ulászló-kori Magyarország nemzetközi kapcsolatainak újragondolására készteti a kutatót. Az angol trónkövetel és a magyar királyné, Anne de Foix kapcsolata nem csupán történeti „egzotikum”. Ha a kor velencei-pápai-francia-birodalmi viszonyrendszerébe ágyazzuk, sokat elmond a Jagelló-kori Magyar Királyság Európában elfoglalt helyér l. Ahhoz, hogy megértsük, hogy a Mátyás-kort követ en, de az oszmán nyomás intenzitásának megnövekedése, azaz az 1510-es évek vége, 1520-as évek eleje közötti id szakban Magyarország meglep en sokat meg rzött nemzetközi tekintélyéb l és fajsúlyos szerepet játszott az európai „grand policie” színpadán, végig kell tekintenünk Ulászló francia

házasságának hátterét, annak Tudor-Habsburg vonatkozásait is, így a York-pártiak politikai szereplését is. Az angol politika, a Valois-k és a Jagellók kapcsolatai azt látszanak igazolni, Magyarország olyan hatalom volt még 1526 előtt is, amellyel számoltak akár Londonban, akár Párizsban, akár a Serenissima Signoriában – akár maguk a York-házi trónkövetel is. Anne de Foix Jagelló-házasságával és bizonyos részben a Tudor-rivális befogadásával Magyarország újra belépett a nemzetközi diplomáciai áramába, s visszaszerzett valamit az 1490 óta csökkent európai tekintélyéből. Mátyás halálát követően az ország újra „visszakapaszkodott”, ha nem az általa megvalósított hatalmi tényezői státusz magasságába, de egy meghatározó európai politikai hatalom szintjére, mely részese az itáliai háborúk kora nagyhatalmi játszmáinak. Ezt igazolják azok az igen érdekes törekvések, amelyekkel a következő évek ligáinak szereplői Magyarországot is tagjaik között kívánják látni. A francia házassággal és az angol, Tudor-York sakkjátszmába belépve bűvöltek a királyság diplomáciai lehetőségei. Mindezt az is alátámasztja, hogy az első látásra távolinak tűnő Anglia York-dinasztiája is alkalmas kontinentális bázisnak tekintette hazánkat. A de la Pole-ok befogadása egy lépcsőfok azon az úton, amely a Cambrai-i Liga felé vezet. Ezek a lehetőségek nem csak a nyugat-európai konstellációkban elfoglalt pozíciókat erősítették, hanem Magyarországnak az Oszmán Birodalom felé „mutatott” képét is árnyalták, s a török szemében is megszilárdították politikai tekintélyét. Egy Valois-házasság és egy Tudor-ellenes alapállás a Török Birodalom vezetése számára is azt jelentette, Magyarország még mindig képes Mátyás-módjára európai nagypolitikát vinni, s Ulászlóval is számolni kell az európai politikai porondon. Ha Mátyás halálát követően meg is roggyant némileg az ország, a Jagellók Magyarországa okos külpolitikával azt képes volt palástolni. Ha a végvárak egyre nehezebben is védhetőek, s nincs is már Fekete Sereg, s egyre kevesebb bevétel folyik be a kincstárba, az ország akkor is képes legalábbis kifelé „erőteljesen felmutatni” s azt sugallni, hogy szükséges vele számolni a Ligák Európájában. Tevékeny részese a nagyhatalmi konstellációknak, s még mindig a kereszténység egyedüli védőbástyája, amely szerepet még képes ellátni, s neki is kell ellátnia, amit a nagyhatalmaknak is tudomásul kell venniük.

A bevezetőben megfogalmaztam, a kutatásban nem kizárólag a „nagypolitikát” kell áttekinteni, hanem fel kell lelni mindazokat a színtereket, amelyeken kapcsolatok léteztek vagy *létezhettek*: nemcsak közvetlen, hanem a diplomácián túli *közvetett* kapcsolatokat is. Két esetben arra világítottam rá, hogy a 15. század végének és a 16. század elejének rendkívül összetett európai diplomáciájában, a ligák és az itáliai háborúk szövevényében nem csupán a hagyományos, direkt diplomáciai kapcsolatok léteznek, hanem közvetett érintkezések is, amelyek egyben rendszeresek is lehetnek, és vissza-visszatérő, pragmatikus orientációt követnek. Ilyen az 1480-as évek végének és az 1490-es évek elejének bretagne-i konfliktusa, illetve a Cambrai-i Liga háborúinak első éve (1508-1511). Ezen időszakban Anglia és Magyarország között nem figyelhetünk meg közvetlen kapcsolatokat, nincsenek követjárások, nincs uralkodói levelezés, nem beszélve a dinasztikus kapcsolatokról, vagy bármilyen egyéb rokonságról. Az egyéb vizsgált időszakokhoz képest viszonylag kevés a magyar vonatkozású angliai követjelentés is. Ennek ellenére meg lehet találni az indirekt csatornákat, amelyeken a kapcsolatok működtek. Láttuk a kúriai magyar és angol követek – például Clerk és Brodarics együttes működését, vagy Bainbridge és Bakócz közös munkálkodását a Cambrai-i Liga háborúiban. Végigtekintettük a talán az adatokban leggazdagabb közvetett érintkezési pontot, a törökellenes kereszties vállalkozásokat. Nem csak a hatalmi szférában elemeztük a *Defensor Fidei* uralkodó aktivizálódását az oszmánok elleni harc terén, hanem – a források lehetővé tették – hogy az egyént vizsgáljuk, és áttekintsük, mi indította arra az angol kereszties lovag Robert de Champlaynt, hogy több ízben is Mátyás seregébe álljon és fegyvert fogjon a magyar végeken. Láttuk, sok esetben nem lehet elvonatoztatni a nagypolitikától, mert feltételezzük, Champlayn is – ahogyan 1506-ban a zarándokúton járó Sir Richard Guildford – informális vagy titkos diplomáciai

missziót teljesített Magyarországon. Az érintkezések *nem* mindig a *felszínen* húzódtak, de bármikor fel lehetett „melegíteni” ket, ahogyan meg is történt az 1502-es VII. Henrik-féle törökellenes segélynyújtás és Salisbury püspöki székének javadalmát bíró, *informális* angol követ, Lorenzo Campeggio hosszú időn át tartó budai működése idején.

Közvetett kapocs kötötte össze Magyarországot és Angliát Mátyás halálát követően, illetve a két királyságnak párhuzamos politikai szerepe volt a bretagne-i konfliktusban. Az Angliát, a Birodalmat, Franciaországot és Spanyolországot is érintő bretagne-i háborút a magyarországi politikai helyzet is befolyásolta. Habsburg Miksa 1490 áprilisa után távozott a nyugati hadszíntérről Mátyás halálával a magyarországi trónutódlás miatt, ami a Valois-kkal szembeni szövetséges, Anglia összes belévetett reményét semmivé tette. Amikor a római király nem is volt éppen Magyarországon, akkor sem tudta függetleníteni magát és a francia háborút a magyar politikai helyzettel: 1491-ben Fehérvár elestét hallva visszahívta a Bretagne-ba küldött csapatait. A Habsburgok magyarországi hadjáratára rányomta a bélyegét az, hogy több fronton, Bretagne-ban is le voltak kötve. Amikor Miksa 1490 végén távozott Magyarországról, az az angol diplomáciát töltötte el reménnyel, a franciát pedig csüggedéssel, hogy a római király újra folytatja a hadműveleteket Bretagne-ban. A bretagne-i háború a magyar politikára is hatással volt: Ulászló Magyarországra indulása előtt éppen Miksa ellenfelével, a francia királlyal kötött egyezményt. Miksa éppen a bretagne-i háború miatt lett kénytelen felülvizsgálni korábbi álláspontját a magyar koronát illetően. A nyugati front bírta arra, hogy lemondjon Magyarország elfoglalásáról, és megelégedjen azzal, hogy kedvező békét kötve biztosítékot kapjon a magyar trón örökléséről. Ha közvetetten is, de Bretagne hozzájárult az 1491-es pozsonyi békéhez.

A cambrai-i konfliktusban Magyarország és Anglia szerepe az európai hatalmi konstelláción belül párhuzamos volt. A Velencei Köztársaság egyedül a Tudorokra és a Jagellókra számíthatott. Angliának és Magyarországnak közös voltak az érdekeik: nem kívánták, hogy a Habsburgok és a Valois-ek felosszák egymás között Lombardiát és a terra fermát és így megbontsák az itáliai harmóniát. A Liga harcai közepette Magyarország és Anglia magatartása igen hasonló volt, ugyanazon érdekek mentén politizáltak. A Liga fejei úgy ítélték meg, Velence legyen részéhez a két hatalom megnyerésén át vezet az út. Anglia és a Jagellók-államai alkotják a mérleg nyelvét, és ha ket is csatlakozásra bírják, térdre kényszeríthetnék a Serenissimát. Ez volt, amit egyikük sem akart, sem az ifjú VIII. Henrik, sem Ulászló. Anglia a Mediterráneum-beli kereskedelmi érdekeit látta veszélyeztetve. Magyarországnak ezzel párhuzamosan kellett diplomáciai mozgásterét fenntartania, a saját, évtizedek óta kivívott pozícióit védelmeznie. Szembe kellett néznie azzal, hogy egy, a régóta rendszeres segélypénzeket utaló Köztársaság elleni fellépés esetén a török természetesen legaktívabban lépne fel. A mézesmadzagként meglebegtetett dalmáciai területszerzés olyannyira felborította volna a már évtizedek óta stabil status quo-t, hogy azt, és ily módon a magyar érdekszféra kiterjesztését a török sem nézhette volna tétlenül. A Cambrai-i Liga folyamatosan Anglia és Magyarország együttes bevonásán ügyködött. Mindkét hatalmat állandó követekkel ostromolta a pápa, a francia király és a császár. Mindkettő óvatosan figyelte a fejleményeket, a kivárás talajára helyezkedett. Forrásainkat itt főképp a londoni velencei követek jelentései képezik, akik Magyarország álláspontjáról folyamatosan beszámoltak Anglia királyának. VIII. Henrik figyelt a Magyar Királyság minden lépésére, folytonosan érdeklődött arról, hogyan viszonyul II. Ulászló Velencéhez. A Ligához való csatlakozása Magyarország álláspontjától is függött. Magyarországot pedig a Liga követői a legtöbbször azzal próbálták meg belépésre csábítani, hogy az angol király belépésével és aktivizálódásáról terjesztettek rémhíreket. Az egyensúlyi helyzet fenntartásához mind Anglia, mind Magyarország elengedhetetlen volt. Anglia érdeke is azt kívánta, Magyarország maradjon meg a velencei szövetségben. Magyarországon is figyeltek arra, hogy mit lép Anglia, hiszen ha a Tudorok is harcba lépnének, a Signoria elveszítené az egyetlen egyelőre semleges

hatalmat és a Liga végzetes túlsúlyba kerülne a Liga. Az 1510-es év tavaszán az európai hatalmak szinte mindegyike Magyarországra tekintett. 1510-ben a tatai országgyűlésen az európai hatalmi rendszer fontos mérkőzése zajlott. A magyar vezetésnek, csakúgy, mint a francia és a német követeknek is folyamatosan tájékozódniuk kellett, mi történik Angliában. Mind a két fél azzal akart nyomást gyakorolni Ulászlóra, hogy azt hangoztatták, az oldalukon áll Anglia királya. Ez is igazolni látszik, Magyarország megízelt még valamennyit néhány évtizeddel korábbi súlyából. Itt léphet be a képbe a magyarországi vendégszeretetet élvező „Fehér Rózsa” távozása is. Lehetséges, hogy Richard de la Pole azért kellett, hogy tovább álljon Magyarországról, mert Anglia érdekei közeledtek Velence másik szövetségese, Magyarországé felé. Időközben Magyarország is egy platformra helyezkedett Angliával, belépve a Velencét-támogató Szent Szövetségbe, ami azt jelenti, VIII. Henrikkel szemben Richard de la Pole-nak nem lehetett maradása a Jagellók udvarában. A York-trónkövetel éppen akkor távozott a francia udvarba, amikor úgy ítélte meg, egyedül ott lehet biztonságban, mert a francia király lett az Angliát, a császárt és Magyarországot is magában foglaló pápai liga fő ellenfele.

Az 1515. évi bécsi, Habsburg-Jagelló királytalálkozó egyik egyedülálló forrása Robert Wingfield levelezése. A követ beszámolója a magyar történetírásban kevésbé ismert, teljes szöveggel soha nem használták. Arra kerestem a választ, miért lesz egyszerűen annyira fontos Angliának, hogy képviseltesse magát a Habsburg-Jagelló konferencián. A közép-európai térség, a Jagellók és a Habsburgok politikai konstellációja, valljuk be, eddig nem állt Anglia érdeklődése középpontjában. A követ relációjából izgalmas kép tárul elénk Magyarországról. Sokatmondó megállapításokat tesz a Jagellók családjáról is, melyek segíthetnek abban, hogy a dinasztia külpolitikáját árnyaltabban láthassuk. Megvizsgáltam a követ jelentéseit a Dózsa-féle parasztfelkelésről, Szapolyai János zsoldos csatavesztéséről, Miksa és Bakócz „külön” találkozásáról a konferencia alatt. A Magyarországról alkotott kép ábrázolásánál kiindulópont lehet, hogy a követ csodálattal adózott a „menetrend szerinti” szekerjáratoknak, amelyek a nap huszonnégy órájában ingáztak Bécsből „Magyarország legfőbb városába” és visszafelé. [Kép V/1.] Érdekes, hogy a rendszeres „kocsi-szolgálaton”, az intézményes kereskedelemi kapcsolatrendszeren még a „fejlettebb” gazdasági háttérrel bíró Anglia képviselője is megdöbbent. Ez is egy bizonyíték arra, hogy a nyugati források lehetőséget adnak arra, hogy a Jagelló-kori Magyarországot nem csupán mint egy, a válságba rohanó, a katasztrófa szélén álló, üres kincstárú, az állandósuló törökellenes segélykéréseiben panaszkodó, folytonos fizetési nehézségekkel küszködő államot lássuk. A Tudor monarchia megbízottja úgy látta, a parasztfelkelés csupán egy zavargás („disorder”), nem egy országos lázadás, a királyi hatalom gyorsan úrrá tudott lenni rajta. Wingfield beszámolóinak tükrében II. Ulászló elegendő politikai tekintéllyel bír, az ország politikai vezetését szilárdan a kezében tartja. Sőt, az uralkodó arra is képes, hogy jelentékeny, több ezer fős hadat mobilizáljon Csehországból, s azt haladéktalanul be is vesse, ha szükséges. A 6-7 ezer fős segédhad nem kevés, még nyugat-európai mértékkel mérve sem. Az ország képes erre felmutatni. A követ azt sugallja, nyoma sincs annak, hogy a kormányzat ne lenne képes megbirkózni a lázadással. Anglia képviselője az 1515-ös csúcstalálkozóhoz is megadta a rangját. Elismerte, hogy Magyarország még mindig képes egy ilyen, az európai nagypolitika szempontjából döntő jelentőségű eseményt szervezni. Nem történik úgy, hogy a Jagellók-ország a romlás felé zuhanna. Wingfield Ulászló családjának bemutatásánál is hangsúlyozta, hogy bár az uralkodó már idős, a trónörökös nem gyenge gyermek, s két-három év múlva – a már fiatalon „igen eszes” Habsburg Mária segítségével – képes lehet a kormányzásra is. Miksa és Bakócz informális, „titkos” tárgyalásai arra utalnak, hogy Magyarország, s a diplomáciájának doyenje – az angol külpolitikában is jól ismert, s az is megillet „magas helyiértékén” kezelt –, „Strigonia kardinálisa” még mindig meghatározó tekintéllyel bír, a Jagellók még mindig fontos szereplők az európai hatalmi sakkjátszmában.

A követ szavai alátámasztják, azzal, hogy Anna hercegnő beházasodik a birodalmi famíliába, a Jagellók országának csillaga csak emelkedik, s t, olyan érzésünk is van, mintha a kettő frigy inkább Miksa számára lenne csábító lehetőség. Anglia képviselőjének jelentései további igazolást adnak arra a kérdésre, hogy miért lehetett ráció abban, hogy a Tudor-házzal szemben álló York-házi trónkövetelő a Jagellók-államát biztos bázisnak tartva Magyarországon időzzön éveken keresztül a 16. század első évtizedében. 1515-ben Bécsben Magyarország még képes arra, hogy a fejedelmi reprezentáció szintjén saját hatalmi tényezői státuszát – kifelé – megjelenítse. A Wingfield által lefestett bécsi processzus még egy dinasztikus grandeur-ról ad képet – még ha a követ azért már azzal is tisztában van, hogy Ulászlónak nehézséget okoz, hogy saját udvartartása tagjait fizesse.

Érdekes adalékkal szolgál az, ahogyan Wingfield ábrázolja a magyar udvart: „könnyű, kistermetű lovaik is voltak, amilyenek a törököknek van, és a nemesek közül többen úgy öltözködtek, mint a törökök, s némelyek úgy, mint a tatárok.” [...] „Felső ruházatuk, ha egyáltalán így lehet nevezni, úgy látszik, selyemből volt, és görbe kardjaik arannyal és ezüst voltak díszítve”. [Kép V/4.] Maga a keleties, törökös viselet egyáltalán nem volt pejoratív értelmű a korban, s nem is állították szembe a nyugati ruházattal. A követ semmi esetre sem lekicsinylen használja. Tudjuk, hogy az orientális, törökös öltözet sok esetben magyaros ruházatként még Angliában, VIII. Henrik udvarában is megjelenik – ahogyan más reneszánsz fejedelmek, a firenzei Mediciek is el szeretettel viselik. Több alkalommal maga az angol uralkodó is „magyar” öltözkében jelent meg nagy ünnepek alkalmával, akár Karácsonykor is a westminsteri udvarban.¹² Semmi esetre sincs szó arról, hogy a „magyar szokások” idegenek, s ne lennének a közös, európai keresztény lét elemei.

Az 1520-as évek magyar diplomáciájának megítéléséhez több értékes angliai forrás is rendelkezésre áll, melyek még kevésbé kerültek a kutatás homlokterébe, jóllehet közvetett módon árnyalhatják a magyar politikai vezetésnek a Portával szembeni politikáját. Értékes adatokat közölnek azok az angol követjelentések, amelyek még Nándorfehérvár eleste előtt, II. Lajos segítségkérésével Angliába küldött Hieronymus Balbus magyar követ 1521 augusztusa és 1522 februárja közötti tevékenységét érintik.

Az 1521 és 1524 között angol magyar viszony tállalásának metodikája tudatos választás eredménye. Angliai forrásaink sok értékes adalékkal szolgálnak a török-magyar viszony kérdéséhez. Magam látszom ki azt a célt, hogy mivel a Mohács előtti magyar külpolitika egyik legkritikusabb pontja Magyarország és a Török Birodalom viszonya, s ennek a kapcsolatrendszernek a kulcskérdése mindenképpen az ún. „szülejmáni ajánlat”, annak a médiumán keresztül, azt körüljárva, ahhoz bizonyos értelemben vissza-visszatérve tekintettem át Magyarországot és a nyugat-európai hatalmak – döntően a Tudor Anglia – viszonyát. A szultán ajánlatának kérdése annyira beleivódott a magyar történeti irodalomba, hogy a mai történész is sem lehet el mellette anélkül, hogy annak nemzetközi hátterét meg ne vizsgálja. Így egyfajta „vezérfonalként” tekintve az ajánlat tézisére arra tettem kísérletet, hogy a nyugati források segítségével tágabb kitekintésben ábrázoljam, mi volt a magyar politikai vezetés szándéka egy-egy adott időszakban Mohácsot megelőzően. A Magyar Királyság és a nyugat-európai államok viszonyát is erőteljesen befolyásolja a törökkel való kapcsolat. Az oszmánokkal való bármilyen esetleges magyar megegyezés – nem is szólva egy átvonulási klauzuláról – jelentős mértékben kihatott volna a nyugat-európai hatalmak egymással szembeni kapcsolataira is, s ebben a tekintetben mind Angliának, mind a Szentszéknek fontos volt, hogy mennyiben számíthat a Habsburgokra egy esetleges magyarországi, vagy a Birodalom területeit is érő invázió esetén. Ugyanígy a francia

¹² „Ancor è deputato quello hanno a portar loro, el simel non se possa portar, salvo ziponi di zambeloto: e comenza da Nadal in la; siché per dar bono exemplo ad altri, el Re con tutta la corte di signori tutti vanno vestiti di pani, veste longe a l'ongarescha, beretine.”: 1511. dec. 15: Sanuto, XIII. 327.; Calendar Venice, II. 138. Hall krónikájában: „the mens apparell of the same suite made lyke of Hungary”: Hall, Chronicle, 583.

diplomácia számára kulcsfontosságú volt, hogy a Tudorok és a császár elleni háborúiban húzhat-e hasznot abból, hogy V. Károly hátában török csapatok jelenhetnek meg. Így a Valois-k is, csakúgy, mint az angol kormányzat, rendkívüli figyelmet szenteltek a magyarországi, ún. „török” híreknek. Következésképpen magam sem tudok elvonatkoztatni attól, hogy az 1521-es, majd az 1524-es év angol-magyar kapcsolatait els sorban a feleket leginkább foglalkoztató kérdés, a török-magyar béke médiumán keresztül vizsgáljam meg. E vizsgálatok során a tudatos választás mellett természetesen leg is újra és újra el kerül a – megkerülhetetlennek t n – szultáni ajánlat tézise, hiszen a források is rendszeresen térnek ki egy esetleges török béke esélyére.

Kutatásaim során az „ajánlat” tézise – annak ellenére, hogy a vizsgált angliai források igen tájékozottak a magyar-török viszony tekintetében – nem igazolódott. Mi több, az angliai dokumentumok is azt támasztják alá, hogy a szultán célja az volt, hogy „meghosszabbítsák és meger sítsék a *régi* békét”. Semmi mást nem kívánt, mint azt, hogy ugyanazon – nem új – feltételekkel újítsák meg a békét. Ily módon az angliai források a magyar történeti kutatás számára is hasznos információval szolgálnak, és meger sítik a korábban, az ajánlat tézisével szemben megfogalmazott, de konkrét forráshelyekre kevésbé alapozó álláspontot. Így rendelkezésünkre áll immár egy diplomáciai jelentés, amely egyértelm a tekintetben, hogy nem létezett új feltételeket szabó ajánlat. Ebben az hangsúlyozandó, hogy erre az angol-magyar viszony kutatása során, Anglia és Magyarország viszonyát áttekintend bukkantam rá. Ez is rávilágít arra, hogy mennyiben hasznos a korabeli Magyarország nyugati kapcsolatainak a vizsgálata. Az angliai források rámutatnak, Magyarország politikai vezetésének nem állt szándékában, hogy bármilyen módon kenyértörésre vigye a dolgot a törökkel. Az 1521-22-ben Nyugat-Európa udvarait végigjáró magyar követ – angol források által tolmácsolt – megnyilvánulásai arra világítanak rá, hogy a magyar kormányzat minden erejével óvni kívánta a törökkel való békét. A magyar követ, Girolamo Balbi nem ejtette szóba a béke kérdését: ha egyáltalán létezett volna új török békefeltétel, másképp fogalmazott volna. Ha a szultán új, agresszív követeléseket támasztott volna, az nem maradt volna válasz nélkül a keresztény fejedelmek megnyilatkozásaiban sem. Ha a békeajánlat tartalmazta volna az adófizetést és a szabad átvonulást, akkor az általunk vizsgált, és a nemzetközi diplomáciában igen jól értesültnak, megbízhatónak, jól informáltnak számító követek jelentései érintették volna e nem csekély súlyú, s Európa hatalmi rendszerében dönt változásokat el idéző mozzanatot. Szülejmán magyarországi politikájában azonban benne volt az átvonulás er szakos kikényszerítése is. A háborúpárti magyar vezet réteg ezért ragadott meg minden szalmaszálát, és kezdett – Kubinyi András szavaival – „diplomáciai szondázásba” az európai hatalmakkal. Ennek a „diplomáciai szondázásnak”, a „nyugati szalmaszálak megragadásának” a minél részletesebb, nyugati levéltári forrásokra kiterjed kutatására – amit saját elmondása szerint maga Kubinyi is hasznosnak tartott – vállalkozott az értekezés.

Több angol követi beszámoló tolmácsolja Balbi megnyilatkozásait, s így meglep en jó értékítéletet ad a Jagelló-korról. A követ megdöbbsent realitásérzéssel festett képet Magyarország közállapotairól, háborús felkészültségér l. Azt is látnunk kell azonban, hogy az 1521-es misszió tipikus segélykér küldetés, amelyben a pozsonyi prépost, a kiváló humanista remek „quaerela Hungariae” oratiókat tartott Brüsszelt l Calais-n át Londonig. Beszámolt arról, hogy „[az országnak] nincs pénze, nincsenek kapitányságai, gyalogosai, nincs utánpótlása és hadianyaga”. Elmondta ugyan, hogy az ország hadereje „csaknem semmivé lett”, de azt is hozzátette, ennek ellenére az ország még mindig képes lehet a török elleni ellentámadásra, hiszen hadereje csak ellenségeik haderejével *összevetve* sz kösebb, de például a lovassága még mindig jobb, mint a törököké. A követ azt is sugallni kívánta, ha megfelel segélyt kapna az ország, a siker reményével szállhatna szembe a törökkel. A helyzet még nem olyan katasztrofális, mint a Reichstagtól vagy a bíborosi kollégiumtól segélyt kér , „Magyarország panasz” orációk mutatják. Az angol jelentés értékes adatokat

közül az 1521-ben Magyarországra törő oszmán seregről is: „nem olyan nagy, mint sokan gondolták”, s nem olyan „félelmetes” mint látszott. Balbi kiváló értesülésekkel bírt a török hadsereg felépítéséről, struktúrájáról, ami a magyar hadseregnek az 1520-as évekbeli – a történetírásban igen negatívan értékelt – felkészültségét, hírszerzését új, akár pozitívabb megvilágításba helyezheti. A fenti adatok pontosabb képet adnak a hadsereglétszámról, mint a többnyire nagyságrendekkel magasabbra tett korábbi becsléseink. Figyelemre méltó a jelentés azon – talán túlságosan optimista – kijelentése is, hogy „olyannyira [kevés félelmetes ereje a török sereg], hogy [a magyarok királyának] kisebb segítséggel is jó kilátásai lehetnek, hogy visszaszerezheti, amit elveszített”. Több angliai forrásunk is azt látszik alátámasztani, vannak a törökkel szemben elért sikerek, van mire építeni, ha segínyt küldenek a nyugati fejedelmek, nem egy lyukas zsákba öntik azt. A Mohácsig vezető út nem csupán sorozatos kudarcokból áll, legalábbis 1525 végéig, 1526 elejéig még nem tűnik teljesen menthetetlennek az ország – amint azt például a szávaszentdemeteri győzelem vagy Szapolyai 1522-es havasalföldi sikerei igazolták. Az angliai követjelentések azt látszanak igazolni, a segélykérésekben lehetett építeni arra, hogy *van* remény: a magyar hadak valamilyen szinten képes – ha nem is teljes – védelmet biztosítani. De a külső segély nélkül legfeljebb ideig-óráig tud helytállni. A kisebb győzelmekre Nyugaton is reflektáltak. A magyar vezetés is azt próbálta sugallni a keresztény fejedelmeknek, hogy lépni kell és *lehet* további sikereket elérni a török túlereje ellenében is. *Van* ráció a segítségnyújtásban, Európa fejei nem egy eleve „lyukas ládába” dobálják bele segélypénzeiket.

Az 1521-es „ajánlat” kérdéséről fenntartott megfontolásaink érvényesek lehetnek 1524-re is, még akkor is, ha nem találunk olyan konkrét szöveghelyet, amelyek a török esetleges újabb ajánlatának békefeltételeiről szólnának. 1524-ben sem lehet teljességgel kizárni, hogy az esetleges török-magyar tárgyalások során a „kereszténységre nézve káros” feltételek is felmerülhettek. Elképzelhetjük, hogy ez is az oka annak, hogy a magyar vezetés réteg minden szalmaszálat megragadott és kezdett diplomáciai puhatolózásba. Andrea dal Burgo jelentéseiből is lehet arra következtetni, mennyire volt „tábora” egy esetleges fegyverszünetnek. A magyar vezetésben a mindig is meglévő békepárti oldal is szeretett ejthette, hogy finoman puhatolózzon a szultán terveiről, és nem elképzelhetetlen, hogy „megszondázta” a magyarországi vendégszeretetet élvező török császárt is. Történhetett „valami” 1524 januárjának második felében, ami megváltoztatta a politikai helyzetet. Ha *valóban* történtek ilyen nem hivatalos, informális próbálkozások, azok alapvetően beleillettek abba a politikai játszámába, amelyet a magyar kormányzat azért folytatott, hogy a Cajetanus pápai legátusnál letétben lévő segélypénzeket meg lehessen szerezni. Ezért politikai nyomásgyakorlásra is képes volt. A magyar kormányzat nem idegenkedett egy-egy álhír komponálásától, akár egy török béketervezet megsejtésétől, ha meg akarta sürgetni a pénzbeli segítséget. Hipotetikusán feltételezem, hogy a részletesen vizsgált forrásunk, az angliai San Sisto-levél a magyar udvar propaganda-offenzívájának a része. Felteszem, éppen azért lebegtethettek ilyen álhíreket egy esetleges békéről, és az átvonulás engedélyezéséről, hogy ezzel lehessen hatni a pápára és végre meg lehessen kaparintani a segínyt.

Az 1521-es angliai követség is igazolja, hogy a magyar kormányzat arra az esetre is alternatívákkal is kísérletezett, ha mégsem kapnának támogatást a Habsburgoktól. Hajlandóak voltak akár odáig is elmenni, hogy nem csupán az angolokkal, hanem a császár esküdt ellenségével, a Valois-akkal is szövetkezzenek. Ez utóbbi viszont arra mutat rá, hogy a magyar történetírásban gyakorta ábrázolt erőteljes Habsburg-dominancia ellenére is létezett valamiféle mozgáster a magyar külpolitikának. Ezzel párhuzamosan II. Lajos, kiábrándulva V. Károlyból, 1525-ben képes volt nyitni a paviai fogságban lévő I. Ferenc felé, és Anglia mellé felsorakozva a francia orientáció mellett tette le a voksát, 1526-ban pedig a Cognac-i Ligát is a török elleni védekezés potenciális támogatójaként ítélte meg. A magyar diplomácia irányítói, akármilyen nehéz helyzetben is kellett cselekedniük, nem voltak híján éleslátásnak,

és a nemzetközi ér viszonyokat illet en „képben” voltak. Az angol kancellár szerepét is helyesen ítélték meg.

Áttekintettem, miért éppen Angliához, s kifejezetten Wolsey kardinálishoz fordult Magyarország. A keresztes ügy immár olyan pragmatikus reálpolitikusok kezébe került, mint Wolsey kancellár, aki tisztában volt az adott pénzügyi és katonai lehet ségekkel, és a *negotium crucis*-t kiválóan ki tudta használni saját maga és uralkodója, VIII. Henrik nagyhatalmi céljai megvalósításában. A magyar történetírásban sokszor ismételt tétellé vált, hogy a nyugat-európai hatalmaknak nem állt érdekükben, hogy a törökkel ténylegesen szembeszálljanak. Szakály Ferenc maga is „fikciónak” min sítette, hogy Európa érdekelt lett volna a kereszténység véd bátyja függetlenségének fenntartásában.¹³ Magam nem osztom azt a meghonosodott és *általánosságban* alkalmazott nézetet, hogy a nyugat-európai hatalmak olyan távol esnek a török által veszélyeztetett területekt l, az oszmán veszedelem másodlagos fontosságú volt számukra. Nem lehet általánosítani és minden európai hatalmat szemrehányással illetni, jóllehet történetírásunk nehezen szabadul attól, éppen Mohács kapcsán is, hogy felel söket keressen. A kérdés Nyugat-Európa egésze esetében nem egyszer síthet le arra, hogy Magyarországot mindenki magára hagyta, a törökellenes összefogás mindinkább csak pusztá frázissá silányult, amelyek arra szolgáltak, hogy a morális igazolás látszatát kölcsönözzék a nagypolitika akcióinak. Magam úgy látom, Anglia esetében a helyzet annyiban speciális, hogy a Tudorok monarchiája, feltörekv új hatalomként *valóban* érdekelt volt Magyarország épségben tartásában. De nem lehet egy kézlegyintéssel „elintézni” s részvétlen képmutatóként beállítani Szavojai Margit németalföldi kormányzót sem – ami arra is rávilágít, hogy a V. Károly és a Habsburgok famíliája közé sem lehet egyenl ségjelet tenni. Annyiban igaza van Szakálynak, hogy az *athleta Christi* mítosz már idejétmúlt s legfeljebb a politikai propaganda szférájában van jelen. Anglia esetében sem arról van szó, hogy azért lép be a törökellenes vállalkozásokba, hogy a *cruciata* eszményét szem el tt tartva „a keresztény hit természetes ellenségét kiirtsa”. A *propugnaculum* helytállásával a Nyugat – s így a kereskedelmi érdekeit szem el tt tartó Anglia is – önmagát is védelmezi, ezért is kell megmentenie Magyarországot, hogy a saját maga felé vezet utat elzárja. Ez ebben a formában nem igaz Angliára, annyiban azonban *igen*, hogy politikai vezet i már nem egy középkorias, avítt „*negotium Christi*” eszmerendszerében gondolkodtak. Anglia számára Magyarország megmentése igenis fontos, a *saját*, politikai-gazdasági érdekei tekintetében. Magyarország épségben tartása azt a célt szolgálta, hogy a Tudor Anglia európai dominanciára törjön. Saját, nagyhatalmi politikájában volt szüksége a török elleni fellépés üt kártyájára és a *propugnaculum* fennmaradására. Szó sincs arról, hogy VIII. Henrik részvétlenül állt volna Szent István királyságának a sírja körül. Angliának igenis figyelnie kellett a törökre, nem tehetette meg, hogy úgy tekint rá, hogy „távol van t le”. *Ténylegesen* befolyásolta az érdekeit, mert a törökellenes politizálás nélkül a h n áhított domináns európai szerepe nem valósulhatott volna meg. Ha nem az uralkodója a hit *valódi* védelmez je, nem léphet feljebb Európa hatalmi porondján.

A Tudorok már trónralépésükt l kezdve nagy buzgósággal támogatták a törökellenes küzdelmet. Való igaz, VII. Henrik azon kevés uralkodó egyike volt, aki ténylegesen pénzt is küldött Magyarország királyának. Egy kiválóan megkonstruált, tudatos politikai program részeként a Hit Védelmez je lett a leghívebb bajnoka a török elleni küzdelemnek. Ezzel is felül tudta szárnyalni ugyanis a hatalmi politizálás színterén a „legkeresztényibb királyt” és a „Katolikus Király” V. Károlyt. Egyre inkább Angliára tekintett mindenki, ha a kereszt ügy került szóba. Wolsey Angliája a törökellenes háború „szervezési központjává” vált. A keresztes vállalat tette lehet vé, hogy Wolsey felemelkedjen Európa egyik meghatározó jelent ség politikusává. Ezzel Anglia a politikai döntéshozatal európai porondján f szerepet

¹³ Szakály, A mohácsi csata, 92.

kezdt játszani: „versenyképessé” vált a „legkeresztényibb” és a „katolikus” monarchák között.

A török elleni védelem ügye mindemellett a legkiválóbban a propaganda és a politikai frazeológia szintjén működött. Ennek ellenére nem mondom, hogy Wolsey bíborosnak eszé ágában sem volt ténylegesen áldozni a szent cél érdekében, s t, egyensúlyi politikai szisztémájában még Magyarországnak a térképen való megtartásáért hajlandó is volt pénzt adni, de érzelemmentes, racionális célok vezették. Wolsey diplomáciai szisztémájában Magyarország egyáltalán nem „távoli”, s megvan a saját helyiértékénél bizonyos tekintetben sokkal nagyobb súlya, a keresztény egyensúlyi rendszer egyfajta sarkkövéként.

Wolsey bíboros Európa nagy pacifikátora szerepében tetszelgett. A pacifista propaganda is része volt annak, amivel a Tudorok monarchiája a hatalmi egyensúlyon működött. A Tudorok célja a franciák és a Habsburgok összeütközésének megakadályozása, és ha az nem lehetséges, annak késleltetése volt. Ebből Anglia, mint a „mérleg nyelve” két tudott kovácsolni, s így egyre inkább megkerülhetetlen tényező lett. Anglia garantálta a békét – ezért gondolhatták a magyar udvarban is, hogy vezetnie tudhatni mind a császárra, mind a francia királyra, s ezért küldték a követet egyértelműen a kancellárhoz. Wolsey arról ábrándozott, a Tudorok Angliája Európa mediátoraként szerepelhet. Kívül akarva irányítani a viszálykodó felek közötti egyensúlyt, egyfajta nevet harmadikként („tertius gaudens”) mozgatva a szálakat. A kancellár „arbitrátori” terveinek kiválóan megfelelt a kereszténység védelme, a török elrenyomulása. Így karolta fel *tudatosan* a magyar segélykéréseket is. Wolsey-t leginkább az érdekelte, hogy a császár lekötí-e magát és a francia háború helyett segítséget nyújt Magyarországnak, vagy a továbbiakban is számíthat rá Ferenc királlyal szemben. Wolsey elképzelései szerint, mivel az egymással viszálykodó Habsburg és Valois fejedelmek nem képesek megvédelmezni Európát, Angliának kell mindenhol jelen lennie, mindent a kezébe vennie, hogy irányíthassa a hitetlenek elleni harcot – ehhez szervesen hozzákapcsolva a lutheránus eretnekek elleni fellépést is. Ezért kell ott lennie a Habsburg-Jagelló tárgyalásokon a birodalomba akkreditált angol követnek, a római és a velencei követeknek pedig figyelnie mindarra, ami Magyarországon történik. Magyarország ebben a politikában kulcsfontosságú lesz Anglia számára.

Mohács estéjén arra próbáltam meg magyarázatot adni, miért éppen Angliához fordult segítségért II. Lajos. A kérdést nem lehet leegyszerűsíteni arra, hogy a „segélyért könyörgő” király tehetetlenül állt a nyugati fejedelmek részvétlensége előtt. II. Lajos abban bízott, a pápaihoz hasonló értékű segély legalább a védekezés esélyét megeremti. Az egyedüli remény a külső pénzsegélybe vetett hit maradt. A lengyel-oszmán békével immár nem számolhattak a Jagellók segítségével sem. A tényleges katonai segítség szóba sem jöhetett, már a Habsburgoktól sem. Már késő volt újraértékelni a törökkel való fegyverszünetet és megegyezésért folyamodni. Hiába próbálkozott kétségbeesetten a magyar vezetés egy esetleges fegyverszüneti ajánlattal, a török határozott elutasításában részesült. A politikai vezetés ekkor már mindent megragadott, s minden esélybe megpróbált belekapaszkodni. Ilyen – megítélésem szerint kézzelfogható az esély volt – a Tudorok pénze. A Habsburg-Valois antagonizmus közepette Anglia volt az egyedüli hatalom, amely potenciálisan képes lehetett volna jelentékeny segély nyújtására. Ez utóbbit azt értem, hogy olyan pénzsegély biztosítására, amelyen legalább 6-7 ezernyi zsoldos haderő lehetett volna felfogadni, három hónapra, amely az utolsó hídfő, Pétervárad megmentésére elegendő le(hete)tt volna. Valóban, az, hogy Wolsey jelezte, hogy Anglia hajlandó segíteni, 1526 tavaszán az egyetlen gyógyírt jelentette. A 25 ezer dukát ugyan nem érkezett meg időben. Egy kicsit el lehet játszani a mi lett volna ha kérdésével, de még ha időben megérkezik VIII. Henrik pénze II. Lajoshoz, akkor sem biztos, hogy azzal katasztrófa megelőzhető lehetett volna. A magyar sereg legfeljebb több ágyúval lett volna felszerelve, rendelkezett volna jobb utánpótlással és néhány ezerrel több cseh-morva zsoldossal több lett volna a táborban. Ettől

még, ismerve Magyarország belpolitikai problémáit, a kormányzás nehézségeit, a távolmaradó seregrészeket, Szülejmán legy zhetette volna a magyarokat az angolok pénzével együtt is. Abból kell kiindulnunk, hogy A pápa mellett Anglia volt az egyedüli hatalom, amely a 16. században konkrét összegeket utalt ki Magyarországnak, amely valóban el is jutott hozzánk. Angliában lehetet bízni. Wolsey nem a felel tlenül ígérget V. Károly volt. A magyar politikai vezetés annak is örült, hogy Anglia legalább ad valamennyi pénzt. II. Lajos számára talán az utolsó örömhír az volt, hogy végre valaki adakozik. Ez a remény éltette a magyar udvart 1526 tavaszán. (A teljes képhez hozzá kell tennünk, hogy némi pénz Velence is „csepegtetett” Magyarországnak.)

Az angol politika tisztában volt a magyarországi hadi helyzettel, a török hadjárat felvonulási ütemével. Ezért is szerezte be a titeli várnagyok, Tomori naszádoskapitánya vagy a kalocsai érsek leveleit másolatban. Szó nincs arról, hogy érdektelenül, szenvtelenül figyelne a távolból az ország pusztulását. Wolsey arról is értesült megbízható csatornáin keresztül, hogy felmerült, hogy Erdélyben nyílik új front vagy a szultán a visszavonulást fontolgatja, mert nem meri megkockáztatni az átkelést a megduzzadt Száván. Angliának fontos volt Magyarország sorsa, s nem csupán propagandisztikus érdekb l, a nagyhatalmi politizálás wolsey-i szisztémájának a részeként. Azt is sokszor megfogalmazta mind Wolsey, mind VIII. Henrik, miért érdeke Angliának is a véd bástya – a korabeli angolságban is meghonosodott „propugnaculum” – megmaradása. Ha Magyarország elvész, akkor „a töröknek szabad útja nyílik Németország felé, s minthogy a következő szomszédos ország, Ausztria nem képes védekezni, a németek könnyen behódolhatnak a töröknek”.

Mohácsnak, Magyarország küzdelmének része van Anglia nagyhatalmi politikájában. Wolsey kancellár – sajátos karakteréb l, kiszámíthatatlan pragmatizmusából következően – soha nem utasította el a Magyarországnak nyújtandó segítséget, az ugyanis Anglia európai dominanciáját szolgálta. Uralkodója büszkén mondhatta: a *Defensor Fidei* az egyetlen, aki adományozott pénzt Magyarország megsegítésére, míg a többi fejedelem csak viszálykodik, részvétlenül s tétlenül nézi, ahogy a „véd bástya” elvész. Magyarország sirámainak felkarolása szinte jól jött a kardinálisnak. Kivárta, amikor II. Lajos már nem számíthat senkit l, sem Ferencet l, sem Károlytól semmire, ezzel tetszeleghetett abban a szerepben, hogy Anglia a pogány elleni harc, s szintúgy az eretnekek elleni harc legf bb letéteményese, „Magyarország megment je”. Az már más kérdés, hogy az 1526 nyarán útra indított nem kevés pénz – 85 kg arany¹⁴ – késve érkezett meg. Wolsey egyensúlyi rendszeréhez szükség volt a független Magyarországra, de sem sejtette az országot sújtó katonai és politikai katasztrófa mértékét, ahogy azt sem, hogy a király odavész, s ezzel a Habsburgok ölőbe hull Magyarország. Magyarországnak a Cognac-i Ligába való bevonásával Angliának további tervei voltak. York érseke az ország bukását az egyetemes kereszténység súlyos veszteségeként fogta fel, s azonnal terveket sz t az ország visszafoglalásának el készítésére. Ez azonban már túlvezet bennünket az értekezés tematikai és kronológiai keretein. Az, hogy Anglia, a kereszténység ügyéért felel s módon, nyújtott segílyt, elkötelezte magát a pogány elleni harc mellett, a császár pedig *nem*, olyan üt kártyát adott Wolsey kezébe, amivel térdre kényszeríthette Károlyt, és kilátásba helyezte, hogy a császárt az angol király dönt bírósága alá kell vetni egy békekonferencián.

Nem lehet egyértelm en állást foglalni abban a kérdésben, hogy a nyugatiak valóban elhanyagolták-e a török kérdést, s valóban érzéketlenek voltak-e. A magyar történetírásban rendre felmerül a Nyugat közömbösségének toposza, s t, olykor számonkér szemrehányással illették Európa fejeit, amiért nem küldtek katonát és elegend pénzt, „pedig megtehették volna”. Voltak a politikai életnek olyan szereplői, akik valóban nyújtottak jelentékeny, kézzelfogható segítséget: VI. Adorján pápa, III. János portugál király, Wolsey kardinális valamint magyarországi „szeme és füle”, Campeggio bíboros, továbbá VII.

¹⁴ ifj. Barta János szíves közlése.

Kelemen meghosszabbított karjaként Burgio báró, illetve bizonyos id szakokban, els sorban saját hercegségeit védend , Habsburg Ferdinánd. Ferdinánd esetében magam nem osztom azt az álláspontot, hogy a f hercegeket mint csupán „bomlasztó er t” lássuk, s jelent ségét bagatellizáljuk V. Károllyal szemben. Ezért is vizsgáltam azt is, Anglia hogyan tekint az infánsra, Wolsey milyen módon számít rá, s a törökellenes összefogás szervezésében milyen fontos feladatokat testál rá. Magam árnyaltabban látom Magyarország „lamentációjának” a kérdését is: az ország nem csak „panaszkodott” és siratta el re a megállíthatatlan veszedelem okozta vesztt. A magyar kormányzatot nem csak olyanok alkották, akik a romlásba sülyyed királyság sanyarú sorsán keseregtek. Maga Ferdinánd is úgy fogalmaz a bátyjának, Károly császárnak írott levelében, hogy a magyarok siralmi még a „sziklát is meg tudták volna mozgatni”. Voltak azonban, akik tenni is próbáltak: s velük tárgyaltak is a nemzetközi politika képvisel i: Brodarics, Tomori, Mária királyné. Egészen 1524-ig nagyformátumú, a diplomáciában is jártas politikusok álltak a kormányzat élén: Bakócz és Szatmári. Az szavuk sokat nyomott a latban a nyugati hatalmak udvaraiban is.

Bizonyos értelemben magam ide sorolom II. Lajost is – amiatt is, mivel a nyugati források lapjain egészen más kép tárul elénk az ifjú királyról. A Magyarországon meghonosodott Mohács-vízióban az ország királya a romlás virágain uralkodik, pusztuló országa élén rohan a katasztrófába, léha, züllött élete csak tragédiába torkollhat. Nem célom itt, hogy teljes képet adjak a király megítélésér l a történeti irodalomban, annyit azonban meg kell említeni, hogy Nemeskürty István „duhaj, mulatozó, maskarát kedvel ifjúja” vagy Klaniczay Tibor „dévaj, léha, d zöl , napját leginkább kedvenc majmával tölt ” ifjonca lényegében Szerémi György elfogult beállítását tükrözik, ami alapvet en meghatározta már a 16. századi kortársak képét is.¹⁵ E beállítás szerint a szertelen, duhaj király az ivást, a trágár tréfálkozást kedveli, udvaroncai el tt nincs tekintélye, tanácsulést soha nem, helyette meztelen orgiákat tart az „udvart bordélyházzá alakító” rossz élet feleségével. Szerémi úgy ír róla, „gyermekkorától fogva mindig a lányokkal való feslettséget gyakorolta, mert azok a lator udvari emberei inkább rosszra tanították, mint jóra”.¹⁶ Ehhez kiválóan illeszkedik Johannes Cuspinianus ostromozása az egykori gazdagságuk romjain él sköd , hetvenked , tivornyázó, pártoskodó magyar urakról, akik ostoba pompakedvelésükben a sírba taszítják az országot.¹⁷ A nemzeti katasztrófa vízióin túl azonban a nyugati Lajos-kép egészen más: igaz, halála után emelkedik a laudatiók, heroidák lapjain keresztes mártírrá, de már életében helyet foglal – partnerként – a nyugati diplomácia m vel i között.

A kutatás eredményeképpen, a források áttekintésével úgy látom, hogy Magyarország a korabeli Európában még mindig hatalmi tényez nek számított, amellyel a meghatározó hatalmak – Anglia, a Habsburgok, Franciaország, a Szentszék és Velence – egyaránt számoltak. Eredményeim hozzásegíthetnek bennünket ahhoz, hogy valamelyest árnyaljuk, netán átértékeljük a Mátyás halálától a politikai cs d felé robogó ország vízióját. El lehet szakadni a meggyökeresedett „perditio”-mítosztól. Az európai politikai konstellációban a Habsburg-Valois, valamint a Birodalom-Velence-Szentszék-Franciaország-Anglia viszonylatban elfoglalt pozíció 1521-ig – s bizonyos értelemben még 1522, Szapolyai havasalföldi sikerei és 1523, a szávaszentdemeteri ütközet után is, egészen 1525-ig – nem pusztán kényszerpályát kínált, hanem tényleges perspektívát jelentett a Magyar Királyság

¹⁵ Nemeskürty István: *Ez történt Mohács után. Tudósítás a magyar történelem tizenöt esztendejér l, 1526-1541*, Bp., 1966.; U : *Önfia vágat sebt. Bp., Magvet , 1975.*; Klaniczay Tibor: „Mi és miért veszett Mohácsnál?”, *Kortárs* (1976) 5: 783-96.

¹⁶ Szerémi György: [Epistola] *De perditione regni Hungarorum*. [Levél] *Magyarország romlásáról*, ford. Erdélyi László – Juhász László, bev., jegyz. Székely György, Bp., 1961. 104.

¹⁷ Imre Mihály: *"Magyarország panasza" : a Querella Hungariae toposz a XVI-XVII. század irodalmában*, Debrecen, Kossuth, 31-32. Kiadva: Johannes Cuspinianus: *De Capta Constantinopoli, et bello adversus Turcos suscipiendo...commonefactio. In Selectissimarum orationum et consultationum de bello Turcico variorum et diversorum auctorum volumina quatuor*, Edidit Nicolaus Reusner. Lipsiae, 1596.

politikai vezetése számára, annak ellenére is, hogy a keresztes eszme ugyan a 16. század elejére jóformán a törökellenes segély ügyére, pénzbeli segítségnyújtásra korlátozódott. Az ország a török hódítás agresszívabbá válásáig helytállt a nagypolitika vérkeringésében. Igaz, Magyarország 1521 után egyre inkább belesüllyedt a nyugati segélykérések spiráljába, de a korabeli politikai konstelláció lényeges szereplője, közreműködője maradt Nándorfehérvár eleste után is, legfeljebb egyre szűkebb aktív szerepkörben és mozgástérben. Az európai hatalmaknak az egyensúlyi konstellációhoz szükségük volt egy olyan Magyarországra, amely ha nem is tud ellenakciókat véghezvinni a törökkel szemben, de az alapvető status quo-t fenn tudja tartani, meg tud maradni a térképen.

A feltárt források szervesen illeszkednek abba a kapcsolatrendszerbe, melyet a 15-16. században Magyarország és a Nyugat-Európai királyságok, közöttük Anglia tartottak fenn egymással. A diplomáciai kapcsolatokon, a szövetséges viszonyon, érdekközösségen túl mindez egy olyan szélesebb körű kapcsolatrendszert jelentett, melynek részesei voltak társadalmi-kulturális események, lovagi tornák, fejedelmi processzusok, lakomák, lovagrendi ünnepélyek, zárandókatok (pl. Telegdi István westminsteri látogatása, Geoffrey Blythe-nak Foix-i Anna fehérvári koronázásán való részvétele, Hieronymus Balbus „nem hivatalos” fogadása Wolsey palotájában Hampton Courtban vagy Mátyás lovagjainak részvétele IV. Edward lovagi tornáján Canterbury-ben, továbbá Sir Robert Wingfield részvétele az 1515-ös bécsi és bécsújhelyi Habsburg-Jagelló „csúcstalálkozó” udvari ceremóniáin). Ennek lehet a része – csakúgy mint Telegdi István vagy Bacskai Miklós Szent Mihály-rendje és francia címereslevele – az is, ahogyan a Térdszalagrendhez szorosan kötődő angol dinasztikus deviza, a Lancasterek insigniuma, az ún. SS-lánc megjelenik Perényi Ferenc váradi püspöknek (†1526) a kolozsvári piarista templomban viselt kazuláján.¹⁸ A püspöki ornátus keresztjének az alján enyhén dőlő, 11 darab S alakú motívumból álló félkör látható,¹⁹ amely kétségtelenül a család 15. században élt tagja, Perényi János tárnokmester (†1458) kőeterebesi sírkövén is megjelenik. További kutatásokat kell végezni azonban annak eldöntésére, hogy az SS-lánc, az egyértelműen az angol uralkodói dinasztiához köthető rendjelvény miért bukkan fel több generációs hiátus után a váradi püspök palástján. Lehetséges, Perényi Ferenc olyan angliai kapcsolatokkal bírt, amelyekről egyelőre nincs tudomásunk, amelyek miatt felelevenítette a rendjel használatát. Ez utóbbi kérdés is jól mutatja azonban, hogy sok tekintetben nem ismerjük még Magyarország 16. század eleji nyugati kapcsolatrendszerét. Úgy véljük, Perényi SS-insigniuma – ahogy Telegdi és Bacskai Valois-rendjele is – egy közös európai társadalmi udvari-reprezentációs kapcsolatrendszer közegébe helyezhető, melyben Magyarország helye 1526 előtt még változatlan volt.

A nyugat-európai, angliai források segítségével újabb szempontokkal gazdagíthatjuk Magyarország történetét Mátyás és a Jagellók korában. Meggyőződésem, hogy a Magyarországról érkező híradások, magyar témájú követjelentések, a Magyarországgal foglalkozó uralkodói levelezés kontextusában vizsgálva tudunk újat mondani az 1458 és 1526 közötti magyar történelemről. Az angol követjelentések a hazai, ismert forrásainkon alapuló információinkat nemcsak kiegészítik, hanem adott esetben megerősítik azokat.

¹⁸ Millenniumi kiállítás Gyulafehérvár. Válogatás az ezeréves főegyházmegye kulturális kincseiből. Expozió a millenniumról. *Millenary Exposition*. Szerk. Hegedűs Enikő. Alba Iulia/Gyulafehérvár, 2009. Címlapfotó; Hegedűs Enikő – Takács Imre: „Egy lovagrendi jelvényekkel díszített kazula”, *Ars decorativa* (megjelenés alatt); L. v. Pál: „Újabb ismeretek a Sárkányrend emlékeiről”, In: *Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Nyíregyháza, 2011. 259-66. itt 262.

¹⁹ Sas Péter: A kolozsvári jezsuita, más néven piarista templom kincstára. Kolozsvár, 2007. 73. 183. sz.; L. v.: „A Jézus Társasága emlékei az egykori kolozsvári jezsuita templomban”, In: *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig*. Szerk. Szilágyi Csaba. Piliscsaba, 2006. 391-413. 409-410. 27. kép. L. v. szerint a casula hímzett keresztje a 15. század elejéről való. L. v., Újabb ismeretek, 262.

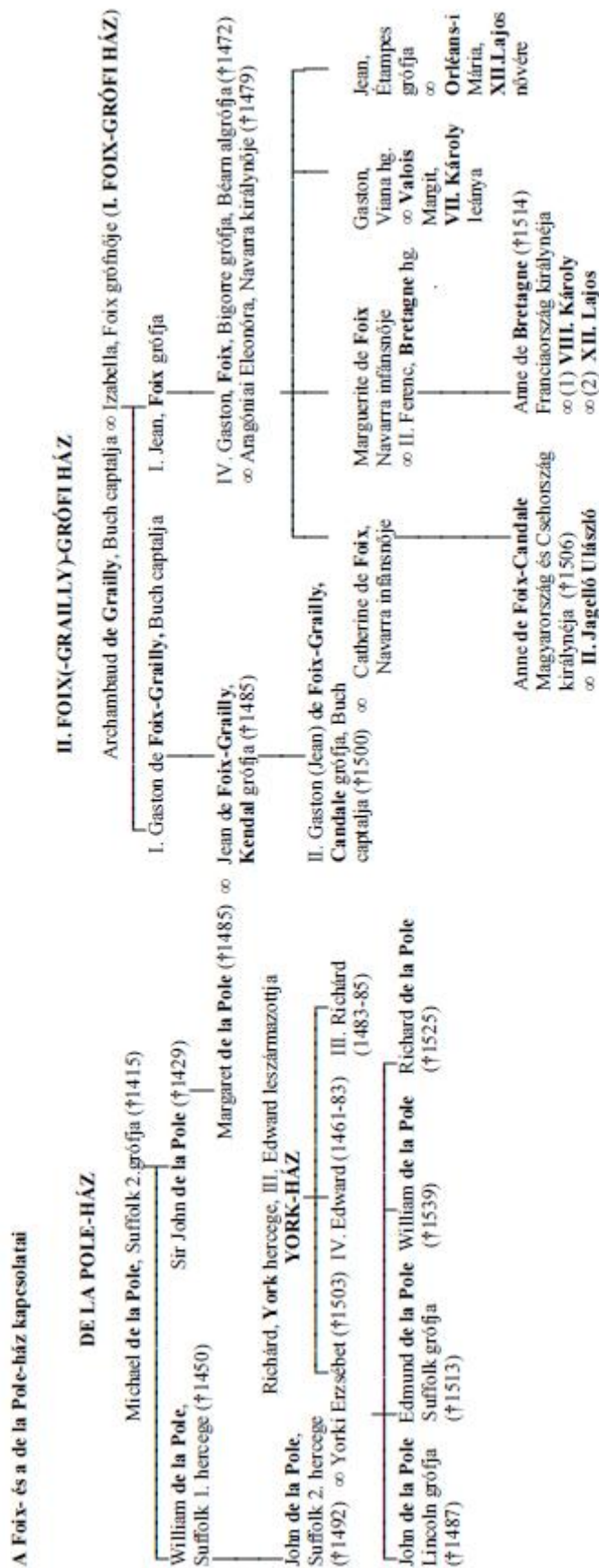
Nemcsak újabb adalékokkal is szolgálnak ismereteink kiszélesítéséhez, adataink értelmezéséhez, hanem sok esetben új adatokat is nyerhetünk belőlük. Zárásképpen egyetlen példát emelnék ki. A Mohács előtti évek birodalmi segélye ügyének vonatkozásában egészen más megvilágításba kerül Anglia szerepe, ha úgy tekintem, hogy a Tudor monarchia, V. Károly szövetségeseként arra törekedett, hogy a francia-Habsburg béke irányába tett lépéseivel megteremtse a lehetőségét annak, hogy a Német-Római Császárság nagyobb anyagi áldozatot vállaljon a török elleni harcból. Igaz, anyagiakban Anglia nem járult hozzá döntő mértékben a török elleni küzdelemhez, ahhoz viszont alapvető érdeke fordult, hogy Magyarország fennmaradjon a Wolsey-féle európai *equilibrium* szisztémájában. VIII. Henrik Angliája képes volt arra, hogy például a Kúrián belül – fordítva a feltörekvő királyság pénzének köszönhetően – élvezett meghatározó politikai befolyásával külső segélypénzeket generáljon Magyarország számára. A nyugati források áttekintésével megérthetjük Kubinyi András váráhozát is, aki meg volt győződve arról, hogy „jobb képet kaphatunk a magyar diplomácia szakmai színvonaláról, mint amilyent a későbbi katasztrófából visszatekintve arról történelmi szakirodalmunk festett”.²⁰ Magyarország politikai vezetésének nem voltak irreális ábrándjai, még akkor sem, ha a végsőig bízott a külső segélyben. A nyugati források tükrében magam is úgy látom, Nándorfehérvár visszaszerzésének volt „bizonyos realitása”.²¹ Nem vitás, hogy a magyar politikai vezetésnek voltak hibái, de az angliai források is arról tanúskodnak, „a diplomáciai akciók jó részét gondosan készítették elő, és ügyesen bonyolították le”.²² (Az is igaz azonban, hogy „több diplomáciai ügyességgel és igyekezettel” jobban ki tudta volna erejét fejteni.²³) Mindezt a – legfeljebb csak földrajzilag távoli – Angliában is jól látták. VIII. Henrik udvarában számoltak a Magyar Királysággal, partnerként, tényezőként, a latin kereszténység fontos alkotórészeként tekintettek rá. Ennek ellenére, jóllehet a magyar diplomácia teljes erőbedobással támogatás keresésére törekedett, és egyes európai politikai szereplők – Wolsey, VII. Kelemen vagy akár Habsburg Ferdinánd – lázasan dolgoztak az ország megmentésén, a nemzetközi helyzet olyan összefogást, amellyel egy, a szultáni fordulókkal szembeni vereség elkerülhető lett volna, nem tett lehet vé.

²⁰ Kubinyi, A mohácsi csata és előzményei, 172.

²¹ Engel – Kristó – Kubinyi, Magyarország története, 373.

²² uo.

²³ Kosáry, Magyar külpolitika, 170.

Rövidítések

Akta Aleksandra – Akta Aleksandra, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego i. t.d. (1501-1506). Ed. Fryderyk Papée. Krakow, 1927.

AT – [Acta Tomiciana] *Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste serenissimi principis Sigismundi, eius nominis primi, regis Polonie, magni ducis Lithvanie, Russie, Prussie, Masovie domini...* per Stanislaum Gorski. I–VIII. Posnaniae 1852–1860.

Artner, Magyarország – Artner Edgár: „Magyarország mint a nyugati keresztény m vel és véd bástyája”. A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek seinknek a Keletr l Európát fenyeget veszedelemek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak. Közreadja Szovák Kornél – Tusor Péter – Török József. (Collectanea Vaticana Hungariae I. 1.) Bp., – Róma 2004.

BEC – *Bibliothèque de l'École des Chartes*

Bessenyei, Fejedelmi – *Lettere di principi. Litterae principum ad papam (1518-1578). Fejedelmi levelek a pápának (1518-1578).* Edidit József Bessenyei. Roma-Budapest, 2002.

BL – British Library, London

BNF – Bibliothèque nationale de France, Paris

BIHR – *Bulletin of the Institute of Historical Research*

Calendar Venice – *Calendar to the English Affairs, existing in the Archives and Collections of Venice and in other Libraries of Northern Italy.* Ed. Rawdon Brown. I–III. 1202-1526. London, 1864-69.

CCR – *Calendar of the Close Rolls preserved in the PRO.* [1272-1509] I–XLVII. London, 1892-1963.

Consistorialia – *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426-1605).* Közreadja Tusor Péter – Nemes Gábor (Collectanea Vaticana Hungariae I. 7.). Bp., – Róma 2011.

CPL – *Calendar of Entries in the Papal Registers relating to Great Britain and Ireland. Papal Letters.* I–XX. Eds. W. H. Bliss – J. A. Twemlow – M. J. Haren – Anne P. Fuller. London – Dublin, 1893-.

CPR – *Calendar of the Patent Rolls preserved in the PRO* [1232-1509]. I–LII. London, 1891-1916.

CSP Milan – *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618.* I. Ed. A. B. Hinds. London, 1912.

CSP Spain – *Calendar of Letters, Despatches and State Papers relating to the Negotiations between England and Spain preserved in the Archives of Simancas and elsewhere.* Ed. G. A. Bergenroth – Pascual de Gayangos. I–III/1., Supplement I–II. 1485-1526. London, 1862-73.

DF – Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény

DL – Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár

DPKR – *Deputy Keeper of the Public Records Reports*

DNB – *Dictionary of National Biography.* Ed. George Smith. I–LXIII. London, 1885.

Documenta Batoriana – *Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540.* Ad edendum praeparaverunt Richardus Horváth – Tiburtius Neumann – Norbertus C. Tóth. Nyíregyháza, 2011.

Documente II/3. – *Documente privitoare la istoria Românilor. 1510–1530.* Culese, adnotate și publicate de Nic. Densușianu. București, 1892. (Documente privitoare la istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, II/3.)

Documente VIII. – *Documente privitoare la istoria Românilor.* Volumul VIII. 1376–1650. (Documente privitoare la istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, VIII.) București, 1894.

Documente XV/1. – *Documente privitoare la istoria Românilor. 1358–1600.* Acte i scrisori din arhivele ora elor ardelene (Bistri a, Bra ov, Sibiu). publicate N. Iorga. Volumul XV./1. 1358–1600. (Documente privitoare la istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, XV/1.) Bucure ti, 1911.

DRTA – *Deutsche Reichstagsakten.* Mittlere Reihe. *Deutsche Reichstagsakten unter Maximilian I.* [1486-1505] Bd. 1-8. Bearb. Heinz Angermeier – Ernst Bock – Heinz Gollwitzer – Dietmar Heil – Reinhard Seyboth. Göttingen, 1989-2008. Bd. 4. Reichsversammlungen 1491-1493. Bearb. Reinhard Seyboth. Göttingen, 2008.; Jüngere Reihe. *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Karl V.* (1519-1555) Bd. 1-20. 1893-2009. Bd. 1-4. Bearb. August Kluckhorn – Adolf Wrede. Gotha, 1893-1905.

ETE = Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. Szerk.: Bunyitay Vince, Rapaics Rajmund, Karácsonyi János, Kollányi Ferenc, Lukcsics József. I-V. Budapest, 1902-1912.

EHR – *English Historical Review*

Fraknói, Szent-szék – Fraknói Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkal.* I-III. Bp., 1901-1903.

Frangepán II. – Thallóczy Lajos–Barabás Samu: *A Frangepán család oklevéltára. II. 1454–1527. Hamis oklevelek. 1209–1481. Bp., 1913.*

HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv des Österreichischen Staatsarchivs, Wien

HK – *Hadtörténeti Közlemények*

Helytartói oklt. – *Politikatörténeti források Bátori István els helytartóságához (1522–1523).* Közzéteszi C. Tóth Norbert. (A MOL Kiadványai II. Forráskiadványok 50.) Bp., 2010.

IBT – *An index of British treaties, 1101-1968.* Eds. Clive Parry – Charity Hopkins. I. London, 1970.

Jajca – Thallóczy Lajos: *Jajca (bánság, vár és város) története.* [Szerk. Horváth Sándor] Bp., 1915. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára 4. Magyar történelmi emlékek. Els osztály: Okmánytárak 40)

LK – *Levéltári Közlemények*

Letters and Papers Henry VII – *Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III and Henry VII.* Ed. by James Gairdner. Vol. I-II. (RS, 24) London, 1861-63.

Letters and Papers Henry VIII – *Letters and Papers Foreign and Domestic of the Reign of Henry VIII.* I-XXI.; I/1-2. Appendix; Addenda I-II. Eds. J. S. Brewer – James Gairdner – R. H. Brodie. London, 1867-1910.; 1921-32.

MDE – *Magyar Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából, 1458-90.* Szerk. Nagy Iván – b. Nyáry Albert. I-IV. (Magyar Történelmi Emlékek. 4. osztály: Diplomáciai emlékek) Bp., 1875-78.

MIÖG – *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*

MKL – *Mátyás király levelei. Külügyi osztály. Mathiae Corvini Hungariae Regis Epistolae Exterae. 1458-1490.* I-II. Szerk. Fraknói Vilmos. Bp., 1893-95 [2008²: Szerk. Mayer Gyula]

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár

Mon. Habs. – *Actenstücke und Briefe zur Geschichte Kaiser Karls V. Aus dem K. K. Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien.* Hrsg. Karl Lanz. (Monumenta Habsburgica. Sammlung von Actenstücken und Briefen zur Geschichte des Hauses Habsburg II/1.) Wien 1853.

Mon. Vat. saec. XVI. – *Monumenta vaticana historiam ecclesiasticam saeculi XVI illustrantia,* excerptis... Hugo Laemmer. Friburgi Brisgoviae 1861.

Mon. Vat. II/1. – *Relationes oratorum pontificiorum. Magyarországi pápai követek jelentései 1524-1526.* (Monumenta Vaticana Hungariae historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni Magyar Okirattár, Series 2, t. 1.) Bp., 1884 [2001].

Mon. Vesp. – *A veszprémi püspökség római oklevéltára.* (Monumenta romana episcopatus Vespriensis) 1103-1526. Közrebocsátja Fraknoi Vilmos – Lukcsics József I-IV. Bp., 1896-1907.

Óváry I. – *A Magyar tud. akadémia Történelmi bizottságának oklevél-másolatai*, ismerteti Óváry Lipót. 1. füz. A Mohácsi vész eltti okiratok kivonatai. Bp., 1890.

MTT – *Magyar Történelmi Tár*

ODNB – *Oxford Dictionary of National Biography*. Eds. H. C. G. Matthew – B. Harrison. Oxford, 2004–. Online [<http://www.oxforddnb.com>]

OSzK RNYT / App. H. – Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, Apponyi Gyűjtemény, Hungarica

PRO – Public Record Office / The National Archives, Kew, Surrey, Nagy-Britannia

PRO SP – The National Archives – Public Record Office, Kew, Surrey, Nagy-Britannia: State Papers

RI – [Böhmer, J. F.] *Regesta Imperii: XIII. Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493) nach Archiven und Bibliotheken geordnet.* Bd. I-XXVII. Hrsg. J. F. Böhmer. neu hg. H. P. Koller – J. Heinig – A. Niederstätter. Wien, 1982-2010.; XIV. *Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. (1486/1493-1519).* Bd. 1,1 – 4,2. [1486-1504] Hrsg. hg. Hermann Wiesflecker – Manfred Hollegger – Angelika Schuh – Christa Beer – Inge Friedhuber. Köln, 1990-2004. [<http://www.regesta-imperii.de/>]

RP – *Rotuli Parliamentorum ut et petitiones et placita in Parlamento tempore 1278–1503.* I–VII. Ed. J. Strachey et al. London 1767–1832.

RS – *Rerum Britannicarum medii aevi scriptores* [Rolls Series]

Rymer, Foedera – Rymer, Thomas, *Foedera, conventiones, literae, et cujuscunque generis acta publica inter reges Angliae.* I-XX. London, 1704-35. [Londoni kiadás]; Hága, 1739-45. I-X. [Hágai kiadás]

Sanuto – *I diarii di Marino Sanuto.* (MCCCCXVI–MDXXXIII) dall'autografo Marciano Ital. cl. VII codd. CDXIX. CDLXXVII publicati per cura di Rinaldo Fulin, Federico Stefani, Niccolò Barozzi, Guglielmo Berchet, Marco Allegri. Tom. I–LVIII. Venezia, 1879–1902.

Simonyi, Okmánytár – *Magyar történelmi okmánytár a londoni könyv és levéltárakból, 1521-1717.* I-II. Szerk. Simonyi Ernő. Pest – Bp., 1859–1875. (Magyar tört. emlékek. Első osztály: Okmánytárak 5 [16])

SZ – Századok

Szerbia – *A Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára 1198–1526.* Szerk. Thallóczy Lajos – Áldásy Antal. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2. Magyar történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytárak 33.) Bp., 1907.

TSZ – *Történelmi Szemle*

TT – *Történelmi Tár*

Megjegyzések:

A kéziratfoliók jelölésénél az angol történetírás, illetve a British Library gyakorlatát követem: nem jelölöm külön a recto-kat és a verso-kat, hanem csak a kezdő folió számát. A záró folió számát sem jelölöm automatikusan. Az adott, egy kéziratban belüli szöveghely konkrét foliószámát csak akkor emelem ki, ha valamely okból hangsúlyozni kívánom. Egyes kéziratári állományokban a verso angolai jelölése 'b' [régebben '*'], így ott magam is ezt tartom meg. Ha az adott kéziratban szerepel a recto-verso jelölés (pl. Oxford, Bodleian Library), akkor ezt megtartom. A DF anyagában a fényképmásolatok számozását, s nem az eredeti foliószámozást követem ('p.' jelöléssel), mert a teljes kézirati köteteket nem fotózták le, így az egymást követő fényképp oldalakra hivatkozom egy-egy DF-számon belül. Az okmánytárakban az adott oklevélszáma hivatkozom ('n.'), egyes esetekben viszont, ha az adott szöveghelyet is meg kívánom jelölni, 'p.' jelöléssel az oldalszáma utalok. A PRO State Papers állományában általában nem foliók vannak, így ott az oldalakra hivatkozom ('p.').

BIBLIOGRÁFIA

I. Kéziratos források

British Library Manuscript Collection, London

Additional MS
Charters
Cotton MS Caligula
Cotton MS Cleopatra
Cotton MS Galba
Cotton MS Julius
Cotton MS Nero
Cotton MS Otho
Cotton MS Titus
Cotton MS Vespasian
Cotton MS Vitellius
Egerton MS
Egerton Charters
Harleian MS

Lambeth Palace Library, London
MS 245

Bodleian Library, Oxford
Ashmolean MS
Auctarium MS, II. Q. 5.

Corpus Christi College, Cambridge
MS 111

II. Levéltári források

The National Archives – Public Record Office, Kew, Surrey

Chancery

Chancery Miscellanea: C 47
Patent Rolls C 66
Treaty Rolls C 76
Chancery Warrants/Warrants for the Great Seal. Series 1. C 81
Chancery Inquisitions Post Mortem, Series II, C 142
Ecclesiastical Miscellanea C 270

Exchequer

Treasury of Receipt: Diplomatic Documents E 30
King's Remembrancer: Accounts Various: E 101
Exchequer of Receipt: Issue Rolls: E 403
Exchequer of Receipt: Writs and Warrants for Issues – Wardrobe Debentures: E 404
Exchequer of Receipt: Jornalia Rolls, Tellers' Rolls, Certificate Books, Declaration Books and
Accounts of Receipts and Issues E 405

Special Collections

Ancient Correspondence: SC 1
Papal Bulls: SC 7

Ancient Petitions, Henry III to James I: SC 8

Transcripts of documents

Milan, 1425-1768: PRO 31/2

Germany, Portugal and France, c. 1162-1572: PRO 31/8

Venice 1202-1797; 1224-1877: PRO 31/14; 30/25.

Roman Transcript Series I/1.

State Papers

SP 1

Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Paris

Erudits et bibliophiles. Mélanges de Colbert 396

Erudits et bibliophiles. Clairambault 324

Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien

Handschriftenabteilung: Ungarische Akten [AA]

Grosse Korrespondenz

III. Elektronikus / Digitális adattárak / dokumentumtárak

Bayerische Staatsbibliothek Digitale Sammlungen [<http://reader.digitale-sammlungen.de/>]

British History Online. University of London, & History of Parliament Trust, London, 2013.

[<http://www.british-history.ac.uk/>]

Corpus of Ioannes Dantiscus Texts & Correspondence. Series Corpus Epistularum Ioannis Dantisci. Ioannis Dantisci Epistulae Latinae Vol. 5. Epistulae Latinae Ioannis Dantisci a. 1515-1536 adhuc ineditae. Warszawa-Kraków. Ed. Anna Skolimowska – Magdalena Turska – Katarzyna Jasińska-Zdun – Jerzy Axer. Uniwersytet Warszawski, Wydział „Artes Liberales”. [<http://dantiscus.ibi.uw.edu.pl/>] [= Corpus Dantiscus]

Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Internetes kiadás /DL–DF 5.1/ [http://mol.arcanum.hu/dldf_full] [= DL vagy DF]

Gallica. Bibliothèque numérique. *Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Paris* [<http://gallica.bnf.fr>]

Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár ; Régi Nyomtatványok Tára: Régi Magyar Könyvtár / Apponyi Gy. jtemény / Antikva-gy. jtemény: Az Országos Széchényi Könyvtár adatbázisai [<http://www.arcanum.hu/oszk/>]

Parker Web: Parker Library on the Web. Parker Library, Corpus Christi College, Cambridge, Manuscript Collection, Stanford University. [<http://parkerweb.stanford.edu/>]

State Papers Online, 1509-1714: The complete collection. Early Modern Government in Britain and Europe. Eds. Stephen Alford, John Miller. The National Archives – Gale – Cengage Learning, 2007-. [<http://gale.cengage.co.uk/state-papers-online-15091714.aspx>].

Politische Korrespondenz Kaiser Karls V. [POLKA WEB] Hrsg. Horst Rabe – Heide Stratenwerth. [<http://karl-v.bsz-bw.de/>]

IV. Forráskiadványok

1504-1566. Memoria rerum. A Magyarországi legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete (Verancsics-évkönyv). Sajtó alá rend., utószó. Bessenyei József. Bp., 1981. [= Memoria rerum]

Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia, collegit et edidit Andreas Veress. I. 1468-1540. Kolozsvár – Bp., 1914. (Fontes rerum Transylvanicarum) [= Veress, Acta]

Acta Nuntiatura Poloniae. Tom. II. Zacharias Ferreri (1519-21) et nuntii minores (1522-23). Ed. Henricus Damianus Wojtyska. Romae 1992.

[Acta Tomiciana] *Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste serenissimi principis Sigismundi, eius nominis primi, regis Polonie, magni ducis Lithvanie, Russie, Prussie, Masovie domini...* per Stanislaum Gorski. I–VIII. Posnaniae 1852–1860.

Actenstücke und Briefe zur Geschichte Kaiser Karls V. Aus dem K. K. Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien. Hrsg. Karl Lanz. (Monumenta Habsburgica. Sammlung von Actenstücken und Briefen zur Geschichte des Hauses Habsburg dem Zeitraume von 1473 bis 1576. Zweite Abtheilung: Kaiser Karl V. und König Philipp II. II/1.) Wien, 1853.

Akta Aleksandra, króla polskiego, wielkiego księcia litewskiego i. t.d. (1501-1506). Ed. Fryderyk Papée. Krakow, 1927.

Alsó-szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék). 1244-1710. Szerk. Thallóczy Lajos – Horváth Sándor. Bp., 1912. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum 3., Magyar történeti emlékek. Első osztály: Okmánytárak, 36) [= Alsó-Szlavóniai]

[Gabriel Angelus] *Libellus Hospitalis Munificentiae Venetorum in excipienda Anna Regina Hungariae. venetiie 1502*. Venetiis : per Bernardinum Venetum de Vitalibus, 1502. [9] fol.; 4°. OSzK RNYT Röpl. 11. és App. H. 64. [<http://mek.oszk.hu/03500/03543/03543.pdf> ; továbbá http://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/15/53/dd/1/hub1ropl_11.pdf]

Annales ecclesiastici ab anno 1566 ubi Odorico Raynaldus desinit. Annales ecclesiastici Caesaris Baronii Caesaris S. R. E. Crd. Baronii, Od. Raynaldi et Jac. Laderchii Annales ecclesiastici denuo excusi et ad nostra usque tempora perducti ab Augustino Theiner. Tom. XXXI. Bar-le-Duc – Paris, 1877. [= Raynaldus, Annales ecclesiastici]

Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok. Közli Berzeviczy Albert. Bp., 1914. (Magyar történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytárak, 39.)

Artner Edgár: „*Magyarország mint a nyugati keresztény mívelés és védelmének bástyája*”. A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek seinknek a Keletre Európát fenyegető veszedelem ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak. Közreadja Szovák Kornél – Tusor Péter – Török József. (Collectanea Vaticana Hungariae I. 1.) Bp., – Róma 2004.

Francis Bacon: *The History of the reign of King Henry the Seventh*. Ed. Jerry Weinberger, Ithaca, 1996.

[Hieronymus Balbus] *Hieronimi Balbi Opera poetica, Oratoria ac Politico-moralia*. Coll. Josephus de Retzer. I. Vindobonae 1791.

[Hieronymus Balbus] *Oratio in imperiali conventu Bormaciensi coram divo Carolo caesare ac principibus totius imperii, die tertia Aprilis 1521 per incliti regis Hungariae ac Bohemiae etc. oratores habita*. Wien 1521. [OSzK App. H. I. 145.]

[Hieronymus Balbus] *Hieronimi Balbi Episcopi Gurcensis Oratio habita coram Clemente VII. de confederatione nuper inita, paceque universali, atque expeditione adversus Turcas*. [Roma, Francesco Minizio Calvo, ante Sept. 1530.] [OSzK App. H. I. 207.]

[Bernard André / Bernardi Andreae Tholosatis] *De vita atque gestis Henrici Septimi / Historia regis Henrici Septimi, a Bernardo Andrea Tholosate conscripta: necnon alia quaedam ad eundem regem spectantia* In: *Memorials of King Henry VII*. Ed. James Gairdner. London, 1858. (RS, 10) [= Bernardi Andreae, *Vita Henrici Septimi*]

Antonio Bonfini / Antonius de Bonifinis: *Rerum Ungaricarum decades*. Ed. I. Fögel – B. Iványi – L. Juhász. I-IV. Lipsiae-Budapestini, 1936-41.

Antonio Bonfini: *A magyar történelem tizedei*. Ford. Kulcsár Péter. Bp., 1995.

[Stephanus Brodericus] *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima* edidit Petrus Kulcsár. *Oratio ad Adrianum VI pontificem maximum* edidit Csaba Csapodi. Bp., 1985. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum; 6)

Stephanus Brodericus: *Epistulae*. Edidit, introduxit et commentariis instruxit Petrus Kasza. Bp., 2012. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, 16.) [= Brodericus, Epistolae]

Brutus János Mihály magyar királyi történetíró *Magyar Historiája* 1490-1552 [*Ungaricarum rerum*]. I-III. közli Toldy Ferencz – Nagy Iván. Bp., 1863–1877. (Magyar történelmi emlékek. Második osztály: Írók, 12, 13, 14)

Calendar of Entries in the Papal Registers relating to Great Britain and Ireland. Papal Letters. I-XX. Eds. W. H. Bliss – J. A. Twemlow – Michael J. Haren – Anne P. Fuller. London – Dublin, 1893- [2005]. (Vol. XII. 1458-71.; Vol. XIII. 1471-84.; Vol. XIV. 1484-1492. Ed. J. A. Twemlow. London, 1933-1960.; Vol. XV. Innocent VIII: 1484-92. Lateran Registers. Ed. Michael J. Haren. Dublin, 1978.; Vol. XX. 1513–1521: Leo X. Lateran Registers, Part I. Ed. Anne P. Fuller. Dublin, 2005.; Vol. XVII. Part I-II: 1492-1503: Alexander VI. Lateran Registers. Ed. Anne P. Fuller, Dublin, 1994-98.; Vol. XIX. 1503-1513: Julius II. Lateran Registers. Part II. Ed. Michael J. Haren. Dublin, 1998.)

Calendar of Letters, Despatches and State Papers relating to the Negotiations between England and Spain preserved in the Archives of Simancas and elsewhere. Ed. G. A. Bergenroth – Pascual de Gayangos. I-III/1., Supplement I-II. 1485-1526. London, 1862-73.

Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618. I. Ed. A. B. Hinds. London, 1912.

Calendar of the Close Rolls preserved in the Public Record Office. [1272-1509] I-XLVII. London, 1892-1963.

Calendar of Patent Rolls. I-XXVII. London, 1894-1916.

Calendar to the English Affairs, existing in the Archives and Collections of Venice and in other Libraries of Northern Italy. Ed. Rawdon Brown. I-III. 1202-1526. London, 1864-69.

Georges Chastellain: *Oeuvres*. Ed. Kervyn de Lettenhove. I-VIII. Bruxelles, 1863-66.

Chronicle of England during the Reigns of the Tudors from 1485 to 1559, by Charles Wriothesley, Windsor Herald. Ed. William Douglas Hamilton. I-II. London, 1875-77.

The Chronicles of London. British Library Cleopatra C. IV. Ed. C. L. Kingsford. Oxford, 1905.

Chronique d'Enguerrand de Monstrelet. Ed. L. Douët-d'Arcq. I-VI. Paris, 1857-62.

Chroniques de Louis XII par Jean d'Auton. Ed. Maulde la Clavière. I-IV. Paris, 1891.

Codex diplomaticus comitum de Blagay. A Blagay-család oklevéltára. Szerk. Thallóczy Lajos – Barabás Samu. (Magyar történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytárak, 28) Bp., 1897 [= Blagay]

Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. Ed. Maciej Dogiel. I-V. Vilnius/Wilno, 1758-1764.

Philippe de Comines: *Mémoires*. Ed. D. Godefroy – Lenglet du Fresnoy. I-IV. Paris, 1747.

Commissiones et relationes venetae. Tom. I. 1433–1527. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium VI.) Coll. Simeon Ljubi . Zagrabiae 1876. [=Ljubi , Commissiones venetae]

Concilia Magnae Britanniae et Hiberniae, a synodo Verolamiensi, a. D. CCCCXLVI, ad Londinensem, a. D. MDCCXVII, accedunt constitutiones et alia ad historiam ecclesiae anglicanae spectantia. A Davide Wilkins. I-IV. London, 1737.

Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426-1605). Közreadja Tusor Péter – Nemes Gábor (Collectanea Vaticana Hungariae I. 7.). Bp., – Róma, 2011.

Correspondance de Charles-Quint et d'Adrien VI, publiée par M. Gachard. Bruxelles, 1859.

Correspondance de l'Empereur Maximilien Ier et de Marguerite d'Autriche, sa fille ... de 1507 à 1519, publiée André Joseph Ghislain le Glay. I-II. Paris, 1839. [= Le Glay, Correspondance]

Correspondance de Marie de Hongrie avec Charles Quint et Nicolas de Granvelle. Vol. 1. 1532 et années antérieures. Ed. Laetitia Gorter van Royen. Turnhout, 2010.

Correspondencia de Gutierre Gomez de Fuensalida, embajador en Alemania, Flandres e Inglaterra (1485-1509), publicada por el Duque de Berwick y de Alba (Jacobo Stuart Fitz-James y Falcó, duque de Alba). Madrid, 1907.

Correspondenz des Kaisers Karl V. Aus dem Königlichen Archiv und der Bibliothèque de Bourgogne zu Brüssel, mitgetheilt von Karl Lanz. Bd. I-III. Leipzig, 1844-1846. [= Lanz, Correspondenz]

The Correspondence of Emperor Charles V and his ambassadors at the courts of England and France... 1519-1551. Ed. William Bradford. London, 1850.

The chronicle of Calais, in the reigns of Henry VII. and Henry VIII. to the year 1540. Ed. from MSS. in the British museum, by John Gough Nichols. London, 1846.

[Johannes Cuspinianus] *Diarium Johannis Cuspiniani de congressu caesaris Maximiliani I. et trium regum, Hungariae, Bohemiae, Poloniae.* In: *Adparatus ad historiam Hungariae...* conquisivit... Matthias Bel. Decas I. Posonii 1735. 279-302.

Johannes Cuspinianus: *Napló I. Miksa császár találkozásjáról Magyarország, Csehország és Lengyelország három királyával (1515).* In: *Krónikáink magyarul.* III/1. Vál., ford. Kulcsár Péter. Bp., 2006. 137-163. [= Cuspinianus, Diarium]

Johann Cuspinians Briefwechsel. Hrsg. Hans Ankwicz von Kleehoven. München, 1933.

De itinere Regis Poloniae scripsit E. F. aut magister A. A.D. 1515. ut sequitur. In: *Dwa dyaryusze kongresu wide skiego z roku 1515.* (Scriptores rerum Polonicarum IV) Ed. Xaverius Liske. Kraków, 1878.

Dépêches des ambassadeurs milanais sur les campagnes de Charles le Hardi, de 1465 á 1477, I-II. Ed. Frédéric de Gingis la Sarra. Paris, 1858.

Deputy Keeper of the Public Records. Forty-fifth report. London, 1885.

Deutsche Reichstagsakten. Mittlere Reihe. *Deutsche Reichstagsakten unter Maximilian I.* [1486-1505] Bd. 1-8. Bearb. von Heinz Angermeier – Ernst Bock – Heinz Gollwitzer – Dietmar Heil – Reinhard Seyboth. Göttingen, 1989-2008. Bd. 4. Reichsversammlungen 1491-1493. Bearb. von Reinhard Seyboth. Göttingen, 2008.; Jüngere Reihe. *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Karl V. (1519-1555)* Bd. 1-20. 1893-2009. Bd. 1-4. Bearb. von August Kluckhorn – Adolf Wrede. Gotha, 1893-1905.

„Discours des cérémonies du mariage d’Anne de Foix, de la maison de France, avec Ladislas VI, roi de Bohême, de Pologne et de Hongrie”. Ed. Antoine Jean Victor Le Roux de Lincy, BEC 22 (1861) 156–185.; 422–439.

Dispacci di Antonio Giustinian ambasciatore veneto in Roma. Vol. I–III. Ed. Pasquale Villari. Firenze 1876. [= Giustinian, Dispacci]

Divéky Adorján: „Zsigmond lengyel herceg budai számadásai (1500-1502., 1505)”, MTT 26 (1914) 1-260.

Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540. Ad edendum praeparaverunt Richardus Horváth – Tiburtius Neumann – Norbertus C. Tóth. Nyíregyháza 2011. [= Documenta Batoriana]

Documente privitoare la istoria Românilor. 1358–1600. Acte i scrise din arhivele ora elor ardelene (Bistri a, Bra ov, Sibiu). publicate ... N. Iorga. Volumul XV, Partea 1. 1358–1600. (Documente privitoare la istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, XV/1.) Bucure ti, 1911. [Documente XV/1]

Documente privitoare la istoria Românilor. 1510–1530. Culese, adnotate i publicate de Nic. Densu ianu. Bucuresti, 1892. (Documente privitoare la istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, II/3.) [Documente II/3.]

Documente privitoare la istoria Românilor. Volumul VIII. 1376–1650. (Documente privitoare la istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, VIII.) Bucuresti, 1894. [=Documente VIII]

Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. Szerk.: Bunyitay Vince – Rapaics Rajmund – Karácsonyi János – Kollányi Ferenc – Lukcsics József. I-V. Budapest, 1902-1912.

El emperador Carlos V y su corte según las cartas de Don, Martín de Salinas, embajador del Infante don, Fernando (1522-1539). por Antonio Rodríguez Villa. Madrid, 1903-05.

Epistolae ad principes. I. Leo X – Pius IV (1513-1565). Regesti a cura di Luigi Nanni. Città del Vaticano 1992. (Collectanea Archivi Vaticani, 28) [= Nanni, Epistolae ad Principes]

Epistolae procerum regni Hungariae quas Georgius Pray ...collegit. I. Posonii 1806. [= Pray, Epistolae, I]

Excerpta historica, or, Illustrations of English history. Ed. Samuel Bentley. London, 1831.

Robert Fabyan: *New Chronicles of England and France.* Ed. Henry Ellis. London, 1811.

Fasti Ecclesiae Anglicanae 1300–1541. I-XII. Vol. III. Salisbury; Vol. VI. Northern provinces. Eds. John Le Neve – B. Jones – Joyce M. Horn. Gen. Ed. Diana E. Greenway. London, 1962.

Four Years at the Court of Henry VIII. Selection of Despatches written by the Venetian Ambassador Sebastian Giustinian. Ed. Rawdon Brown. London, 1854. [= Giustinian, Despatches]

Frankfurts Reichs-correspondenz nebst andern verwandten Aktenstücken von 1376-1549. I-II. Hrsg. Johann Janssen. Freiburg, 1863-72.

Vincenzo Guidoto's Gesandtschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungern 1523-1525. Hrsg. Friedrich Firnhaber. Quellen und Forschungen zur Vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst. Wien, 1849. 66-138. [= Firnhaber, Guidoto]

The Great Chronicle of London. Ed. A. H. Thomas – I. D. Thornley. London, 1938.

[Richard Grafton] *Grafton's Chronicle.* London, 1569.

Greyfriars Chronicle. [Chronicle of the Grey Friars of London] Ed. J. G. Nichols. London, 1852.

Francesco Guicciardini: *Istoria d'Italia.* I-VI. Bari, 1929-31.

[Edward Hall] *Hall's chronicle; containing the history of England, during the reign of Henry the Fourth, and the succeeding monarchs, to the end of the reign of Henry the Eighth.* London, 1809.

Edward Hall: *The Union of the Two Noble and Illustre Families of Lancaster and York.* Ed. Henry Ellis. London, 1809.

Jean de Haynin: *Mémoires de Jean, Sire de Haynin et de Louvignies, 1465-77.* I-II. Ed. D. D. Brouwers. Liège, 1905-1906.

Házi Jen : *Sopron szabad királyi város története.* I. rész, 6. kötet. Oklevelek és levelek 1482-t 1 1520-ig. Sopron, 1928.

The Historical Collections of a Citizen of London, in the Fifteenth Century, Ed. John Gairdner. London, 1876.

Holinshed's Chronicles of England, Scotland and Ireland. I-VI. London, 1808.

A horvát vég helyek oklevéltára 1490-1527. Szerk. Thallóczy Lajos–Hodinka Antal. Bp., 1903. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum 1.)

Horváth Mihály: „Magyar regesták a bécsi cs. levéltárból 1118–1605”, MTT 9 (1861) 1–96.

I Diarii di Girolamo Priuli (1494–1512). Ed. Arturo Segre –Roberto Cessi. Citta di Castello-Bologna, 1912-1941.

I diarii di Marino Sanuto. (MCCCCXVI–MDXXXIII) dall'autografo Marciano Ital. cl. VII codd. CDXIX. CDLXXVII pubblicati per cura di Rinaldo Fulin – Federico Stefani – Niccolò Barozzi – Guglielmo Berchet – Marco Allegri. I–LVIII. Venezia. 1879–1902.

Istvánffy Miklós *Magyarok dolgairól írt Históriája* Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I. köt. Bp., 2009.

Nicolai Isthvanfi *Historiarum de rebus Ungaricis* libri XXXIV. Nunc primum in lucem editi. Coloniae Agrippinae 1622.

Journal de Jean Barrillon secrétaire de chancelier Duprat 1515-1521, publié pour la première fois pour la Société de l'histoire de France par Pierre de Vaissière. I-II. Paris, 1897-99.

[Stephanus Katona]: *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae, ex fide domesticorum ... concinnatae* a Stephano Katona. Tom. I-XII. Budae 1788-93. [Tom. XII. Ordine XIX = Katona, *Historia critica*, XIX; Tom. XII. Ordine XVIII = Katona, *Historia critica*, XVIII]

Die Korrespondenz Ferdinands I.: Familienkorrespondenz bis 1526. I. 1. (Korrespondenzen österreichischer Herrscher. Teil I.) Hrsg. Wilhelm Bauer. (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs, 11) Wien, 1912. [= *Korrespondenz Ferdinands I.*, I.]

Kurucz György: *Guide to Documents and Manuscripts in Great Britain Relating to the Kingdom of Hungary from the Earliest Times to 1800*. London – New York, 1992.

Leonis X. Pontificis Maximi Regesta ... e tabularii Vaticani manuscriptis voluminibus aliisque monumentis ... collegit et edidit J. Cardinalis Hergenroether. Fasc. 1-8. Freiburg, 1884-91. [= *Hergenröther*]

Martinus Georgius Kovachich: *Supplementum ad Vestigia Comitiorum apud Hungaros: ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum*. Tomus III. Budae 1801.

[John Leland] *Joannis Lelandi antiquarii De rebus britannicus collectanae*. Ed. Thomas Hearne. I-VI. London, 1770-74.

Lettere di principi le quali o so scrivono da principi, o a principi o ragionano di principi. Venezia, 1581.

Lettere di principi. Litterae principum ad papam (1518-1578). Fejedelmi levelek a pápának (1518-1578). Edidit József Bessenyei. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes 3.) Roma – Bp., 2002. [= Bessenyei, *Fejedelmi*]

Letters and Instructions from King Henry VIII and Cardinal Wolsey to Several Ambassadors. London, 1675.

Letters and Papers Foreign and Domestic of the Reign of Henry VIII. I-XXI.; I/1-2: Appendix., Addenda I-II. Eds. J. S. Brewer – James Gairdner – R. H. Brodie. London, 1867-1910; 1920-32. [= *Letters and Papers Henry VIII*]

Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III and Henry VII. Ed. by James Gairdner. Vol. I-II. (RS, 24) London, 1861-63. [= *Letters and Papers Henry VII*]

Letters of Henry VIII, 1526-1529. Ed. Tim Coates. London, 2001.

Letters of the Kings of England. Ed. J. O. Halliwell-Phillips. I-II. London, 1846-48.

Lettres de Charles VIII, roi de France, par P. Pélicier. I-IV. Paris, 1898.

Lettres de Rois, Reines et autres personnages des cours de France et d'Angleterre depuis Louis VII. jusqu'à Henri IV., tirées des archives de Londres par Bréquigny. Ed. Jacques Joseph Champollion-Figeac. I-II. Paris, 1839. (Collection de documents inédites)

Lettres du Roy Louis XII et du Cardinal G. d'Amboise avec plusieurs autres lettres, mémoires, et instructions, écrites depuis 1504 jusques et compris 1514. I-IV. Ed. J. Godefroy. Bruxelles, 1712. [= *Amboise*]

Lettres inédits de Maximilien, duc d'Autriche, roi des Romains at Empereur sur les affaires des Pays-Bas. Ed. Louis Prosper M. Gachard. I-II. Bruxelles, 1851-52. [= *Lettres inédits de Maximilien. Pays-Bas*]

List of ancient correspondence of the Chancery and Exchequer preserved in the Public Record office. London, 1902. (Public Record Office, Lists and Indexes 15)

List of foreign accounts enrolled on the great rolls of the Exchequer, preserved in the Public record office. London, 1900. (Public Record Office, Lists and Indexes 11)

List of volumes of state papers, foreign, preserved in the Public Record Office. London, 1904. (Public Record Office, Lists and Indexes 19)

A Magyar tud. akadémia Történelmi bizottságának oklevél-másolatai, ismerteti Óváry Lipót. 1. füz. A Mohácsi vész eltti okiratok kivonatai. Bp., 1890.

A Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára 1198–1526. Szerk. Thallóczy Lajos – Áldásy Antal. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2. Magyar történelmi emlékek. Els osztály: Okmánytárak 33.) Bp., 1907.

[Marnavich Tomkó János / Joannes Tomco Marnavich / Marnavi] *Vita Petri Berislavi Bosnensis*, episcopi Vesprimiensis, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae Bosnaeque bani etc. Joanne Tomco Marnavich Bosnensi, canonico Sibenicensi, authore. In: *Verancsics Antal összes munkái*. II. Szerk. Szalay László. (Magyar történelmi emlékek, II. osztály: Írók, 3) Pest, 1857. 218–281.

Magyar Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából, 1458–90. Szerk. Nagy Iván – b. Nyáry Albert. I–IV. (Magyar Történelmi Emlékek. 4. osztály: Diplomáciai emlékek) Bp., 1875–78.

Magyar történelmi okmánytár a londoni könyv és levéltárakból, 1521–1717. I–II. Szerk. Simonyi Ernő. Pest – Bp., 1859–1875. (Magyar történelmi emlékek. Els osztály: Okmánytárak 5 [16])

Magyar történelmi okmánytár, a brüsszeli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Szerk. Hatvani [Horváth] Mihály. Pest, 1857–1859. (Monumenta Hungariae historica. Diplomataria. Magyar történelmi emlékek. Els osztály: Okmánytárak, 1–4) [= Brüsszeli okmánytár]

Margalits Ede: *Horvát történelmi repertorium*. I–II. Bp., 1900–1902.

Materials relating to the reign of Henry VII. Ed. William Campbell. Vol. I–II. (RS, 183) London, 1873–77.

Mathiae Corvini Hungariae regis epistolae ad Romanos Pontefices datae et ab eis acceptae. Mátyás király levelezése a római pápákkal. 1458–1490. Szerk. Fraknói Vilmos. (Monumenta Vaticana historiam regni illustrantia. Ser. 1., Tom. 6.) Bp., 1891. [2000²]

Mátyás király levelei. Külügyi osztály. Mathiae Corvini Hungariae Regis Epistolae Exterae. 1458–1490. I–II. Szerk. Fraknói Vilmos. Bp., 1893–95 [2008²: Szerk. Mayer Gyula]

Mohács Magyarországa: Báró Burgio pápai követ jelentései. Ford. Bartoniek Emma. Bp., 1926. [= Bartoniek, Mohács Magyarországa]

Jean Molinet: *Chroniques*. Ed. J. A. Buchon. I–IV. Paris, 1828. (Collection des Chroniques Nationales Françaises)

Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV, edd. Antonius Fekete Nagy – Victor Kenez – Ladislaus Solymosi – Geisa Érszegi. Bp., 1979. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok, 12.)

Monumenta saeculi XVI.: Historiam illustrantia. Ed., collegit, ordinavit Petrus Balan. Vol. I. Clementis VII. Epistolae per sadoletum scriptae, quibus accedunt variorum ad papam et ad alios epistolae. Oeniponte 1885.[= Balan, Monumenta saeculi XVI.]

Monumenta vaticana historiam ecclesiasticam saeculi XVI illustrantia, excerptis, digessit, recensuit, prolegomenisque et indicibus instruxit Hugo Laemmer. Friburgi Brisgoviae 1861.

Négociations de la France dans le Levant et correspondances, mémoires et actes diplomatiques des ambassadeurs de France á Constantinople, etc. I–II. Ed. Ernest Charrière. Tome. I. Paris, 1848.

Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières années du XVIe siècle publiées par André Joseph Ghislain Le Glay. I–II. Paris, 1845. [= Le Glay, *Négociations*]

Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle. Ed. Nicolae Iorga. I–VI. Bucharest, 1899–1916.

Original letters illustrative of English history: including numerous royal letters from autographs in the British Museum, the State Paper Office, and one or two other collections. Ed. Henry Ellis. Ser. 1-3. Vol. I-IV. London, 1824-1846. [= Ellis, Original Letters]

Original Papal documents in the Lambeth Palace library. A catalogue. Ed. Jane E. Sayers. Oxford, 1967.

Ortvay Tivadar: *Pozsony város története* I-III. Pozsony, 1892-94. III. Mellékletek Pozsony 1300–1526. évi történetéhez. Pozsony, 1894.

Österreichische Staatsverträge. England. Bd. 1: 1526-1748. Hrsg. Alfred F. Pribram. Innsbruck, 1907.

Papiers d'État du Cardinal de Granvelle d'après les manuscrits de la bibliothèque de Besançon, sous la direction de Ch. Weiss. I-IX. Paris, 1841-52. Tome I. 1836. (Collection de documents inédits sur l'histoire de France. Première série. Histoire politique)

The Paston Letters, 1422-1509. A. D. I-III. Ed. James Gairdner. Edinburgh, 1910.

Politikatörténeti források Bátori István els helytartóságához (1522–1523). Közzéteszi C. Tóth Norbert. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 50.) Bp., 2010.

Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. Erste Abtheilung 1469—1479. Ed. Berthold Kronthal – Heinrich Wendt. Breslau/Wrocław, 1893. (Scriptores rerum Silesiacarum, 13)

Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles. Hrsg. von Felix Priebatsch. I-III. Leipzig, 1870-1898.

The Anglica historia of Polydore Vergil, AD 1485–1537. Ed. Denis Hay. London, 1950. (A hypertext critical edition by Dana F. Sutton. The University of California, Irvine.
[<http://www.philological.bham.ac.uk/polverg/>])

The pylgrymage of Sir Richard Guylforde to the Holy Land, A.D. 1506. Ed. Heny Ellis. London, 1851.

Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára. Diplomatarium Relationum Reipublicae Ragusanae cum Regno Hungariae. (Raguzai oklevéltár. Diplomatarium Ragusanum.) A raguzai állami, a bécsi cs. és kir. titkos és egyéb levéltárakban lev okiratokból összeállította Gelcich József. Bev., jegyzetek. Thallócy Lajos. Bp., 1887. [= Gelcich, Raguza]

The records of the Northern convocation. G. W. Kitchin. York, 1907.

[Böhmer, J. F.] *Regesta Imperii: XIII. Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493) nach Archiven und Bibliotheken geordnet.* Bd. I-XXVII. Hrsg. H. Koller, P. – J. Heinig – A. Niederstätter [et al.]. Wien, 1982-2010. Regesta Imperii Online [<http://www.regesta-imperii.de/>]

[Böhmer, J. F.] *Regesta Imperii: XIV. Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. (1486/1493-1519).* XIV. Bd. 1,1 – 4,2. [1486-1504] Hrsg. J. F. Böhmer. neu hg. Hermann Wiesflecker – Manfred Hollegger – Angelika Schuh – Christa Beer – Inge Friedhuber. Köln, 1990-2004. Regesta Imperii Online [<http://www.regesta-imperii.de/>]

Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris. (Regis IV). Hrsg. Joseph Chmel. I-II. Wien, 1859.

Regesta chronologico-diplomatica, in quibus recensentur omnis generis monumenta et documenta publica et quae sunt [...] alia publico nomine ac solenniter acta litterisque consignata rerum praecipue Germanicarum praesidia. I-IV. Hrsg. Peter Georgisch. Frankfurt a. M. – Leipzig, 1740-44.

[Registrum Whethamstede] *Registrum Abbatiae Johannis Whethamstede*, Abbatis Monasterii Sancti Albani. Ed. H. T. Riley. London, 1872. (RS 28, 6)

Die Reichsregisterbücher Kaiser Karls V., nach amtlichen Vorarbeiten vollendet von Lothar Gross. Berlin, 1930.

The Reign of Henry VII from contemporary sources. Vol. I-II. Ed. A. F. Pollard. London, 1913.

Le relazioni degli ambasciatori veneti al senato durante il secolo decimosesto. Ed. Eugenio Albéri. I-XV. 1839-63. Serie III. Vol. III. Relazioni degli stati ottomani; Vol. VI. Relazione di Germania 1507. Vincenzo Quirini [= Quirini, Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato]

Relationes oratorum pontificiorum. Magyarországi pápai követek jelentései 1524-1526. (Monumenta Vaticana Hungariae historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni Magyar Okirattár, Series 2, t. 1.) Bp., 1884 [2001].

Rotuli Parliamentorum ut et petitiones et placita in Parlamento tempore 1278–1503. I–VII. Ed. J. Strachey et al. London, 1767–1832.

Thomas Rymer: *Foedera, conventiones, literae, et cujuscunque generis acta publica inter reges Angliae.* I–XX. London, 1704–35. [Londoni kiadás]; Hága, 1739–45. I–X. [Hágai kiadás]

Staatspapiere zur Geschichte Kaiser Karls V. Aus dem Kgl. Archiv und der Bibl. de Bourgogne in Brüssel, mitgetheilt von Karl Lanz. Stuttgart, 1845. (Bibliothek des Literarischen Vereins in Stuttgart, 11)

State Papers published under the authority of his Majesty's Commission: King Henry the Eighth. I–XI. London, 1831–52.

Statutes of the Realm. I–IV. London, 1839–40.

Konrad Stolle: *Thüringisch-Erfurtische Chronik.* Hrsg. L. F. Hesse. Stuttgart, 1854.

Szemelvények Zsigmond lengyel herceg budai számadásaiból. Ford. és a bevezet tanulmányt írta Horogszegi Zoltán – Rábai Krisztina. Szeged, 2005.

A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458-1526). Közreadja Neumann Tibor. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak) Bp., 2012. [= Szapolyai oklevéltár]

Szerémi György: *Magyarország romlásáról.* Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László. Jegyzeteket írta Székely György. Bp., 1979.

Krzysztof Sztydlowiecki kancellár naplója 1523-ból. Sajtó alá rendezte: Zombori István. Bp., 2004.

Teleki József, gróf: *Hunyadiak kora Magyarországon,* I–XII. Pest, 1852–63. Oklevéltár: X–XII.

Thallóczy Lajos: *Jajca (bánság, vár és város) története.* [Szerk. Horváth Sándor] Bp., 1915. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára 4. Magyar történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytárak, 40) [= Jajca]

Thallóczy Lajos – Barabás Samu: *A Frangepán család oklevéltára. I–II. 1135–1527. II. 1454–1527. Hamis oklevelek. 1209–1481.* (Magyar történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytárak, 35) Bp., 1910–13.

Johannes Tichtel's Tagebuch, Sigmunds Von Herberstein Selbstbiographie, Johannes Cuspinian's Tagebuch, und Georg Kirchmair's Denkwürdigkeiten. (Fontes rerum Austriacarum, 1) Hrsg. Theodor Georg von Karajan. Wien, 1855.

Török történetírók. ford. és jegyzetekkel kísérte Thúry József. I–II. Bp., 1893–1896.

Tudor Royal Proclamations. I–III. Vol. I. The Early Tudors 1485–1553. Ed. Paul L. Hughes – James F. Larkin. New Haven and London, 1964–69.

[Ludovicus Tubero] Ludovici Tuberonis *Commentarii de rebus suo tempore, in Pannonia et finitimis regionibus gestis.* In: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini.* Tomus II. Pars I. Cura et studio Joannis Georgii Schwandtneri. Vindobonensis 1766. 111–381.

Ludovicus Tubero: *Kortörténeti feljegyzések* (Magyarország). Közreadja Blazovich László – Galántai Erzsébet. Szeged, 1994. [= Tubero, Feljegyzések]

Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. I. Textus. Ed. E. Galántai – J. Kristó. Bp., 1985.; II. Commentarii. 1. Ab initiis usque ad annum 1301.; 2. Ab anno 1301 usque ad annum 1487. Ed. E. Mályusz – J. Kristó. Bp., 1988.

Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte: Aus Archiven und Bibliotheken: I–III. Band. I/2.

Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1530.; II/1.: Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1533. Hrsg. Anton von Gevay. Wien, 1838. [= Gévay, Urkunden]

Urkunden, Briefe und Actenstücke zur Geschichte Maximilian I. und seiner Zeit. Hrsg. von J. Chmel. Stuttgart, 1845.

Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner. I–II. Romae 1859–1860. [= Theiner, *Vetera monumenta*]

Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. Ed. Augustinus Theiner. I–II. Romae – Zagrabiae 1863–75.

Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum... amplissima collectio. I–IX. Paris, 1724–33. III. Edmond Martène – Ursin Durand. Paris, 1729.

A veszprémi püspökség római oklevéltára. Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis. 1103–1526. Közrebocsátja Fraknói Vilmos – Lukcsics József. I–IV. Bp., 1896–1907.

Carolus Wagner: *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*. Posonii – Cassoviae, 1780.

[Jehan de Wavrin / Jean Waurin]: *Recueil des Chroniques et Anchiennes Istories de la Grant Bretagne* a present nomme Engleterre par Jehan de Waurin, Seigneur du Forestel. I–V. Ed. William Hardy. London, 1854–1891. (RS, 39)

[Thomas Wryth v. Writh:] An account of cardinal Wolsey's embassy to the emperor A. D. 1521. Parker Library, Corpus Christi College, Cambridge, MS 111. [Registrum Chartarum Abbatiae Bathoniensis. Apographa Chartarum, etc.] 383–398.

[Zay Ferenc] *Az Lándorfejrvár elveszésének e oka vót és így esött*. Sajtó alá rend. Kovács István. Bp., 1980. [= *Az Lándorfejrvár*]

Gerónimo Zurita: *Annales de la corona de Aragon*. I–VII. Zaragoza, 1610.

V. Szakirodalom

A Catalogue of the Manuscripts in the Cottonian Library, Deposited in the British Museum. London, 1802. [= *Cotton Catalogue*]

An index of British treaties, 1101–1968. Eds. Clive Parry – Charity Hopkins. I–III. London, 1970. Vol. I.

Ábel Jen : *Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság*. (Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréb 1, VIII/8.) Bp., 1880.

Ágoston Gábor, „Ideológia, propaganda és politikai pragmatizmus: A Habsburg-Oszmán nagyhatalmi vetélkedés és a közép-európai konfrontáció”, *TSz* 45 (2003) 1–2: 1–24.

M. C. V. Alexander: *The first of the Tudors: a Study of Henry VII and his Reign*. Totowa, N.J., 1980.

Angyal Dávid: „Erdély politikai érintkezése Angliával”, 1. közl. *SZ* 34 (1900) 309–325.

Artner Edgár: „Magyarország és az apostoli szentszék viszonya a mohácsi vést megelőző években, 1521–1526”, In: *Mohácsi emlékkönyv*, 63–124.

Ian Arthurson: *The Perkin Warbeck Conspiracy, 1491–1499*. Stroud, 1994.

Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter (13.–16. Jahrhundert). Hrsg. Dieter Berg – Martin Kintzinger – Pierre Monnet. Bochum, 2002. (Europa in der Geschichte, 6)

Bánlaky Breit József, doberdói: *A magyar nemzet hadtörténelme*. I–XXII. Bp., 1928–42. [<http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0012/921.html#note9> – 2013. okt. 17.]

Bárány Attila – Györkös Attila: „A fehér rózsza Magyarországon. Egy angol trónkövetel viszontagságai és a Jagelló-kori diplomácia”, *SZ* 146 (2012) 2: 417–42. [= közös tanulmányunkban a Györkös Attila által írott részekre így hivatkozom: Györkös, Fehér Rózsza]

Frederic J. Baumgartner: *Louis XII*. Paris 1996.

Balogh István: *Velencei diplomaták Magyarországról, 1500–1526. Forrástanulmány*. Szeged 1929.

Barta Gábor: *A Sztambulba vezető út (1526–28)*. A török-magyar szövetség és előzményei. Bp., 1983.

- Barta Gábor: „Illúziók esztendeje: Megjegyzések a Mohács utáni kettős királyválasztás történetéhez”, TSz 20 (1977) 1–30.
- Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Regierung der Könige Wladislaus II. und Ludwig II. 1490–1526.* Mitgeteilt von Friedrich Firnhaber. [Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 2 (1849) Hefte 3–4: 1–171.] Wien, 1849.
- George F. Beltz: *The Memorials of the Most Noble Order of the Garter.* London, 1841.
- Berzeviczy Albert: *Beatrix királyné 1457–1508.* Bp., 1908. (Magyar Történelmi Életrajzok)
- Birkés Géza: *Francia utazók Magyarországon.* Acta Universitatis Szegediensis: Sectio philologica. Tom. 16. Szeged, 1948.
- Borsa Gedeon: „A törökök ellen Magyarországon hirdetett 1500. évi búcsú és az azzal kapcsolatos nyomtatványok”. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve.* Bp., 1960. 241–279.
- John Sherren Brewer: *The Reign of Henry VIII from His Accession to the Death of Wolsey.* I-II. London, 1883.
- Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon.* Bp., 1969.
- Botlik Richárd: „1526. október 19. (Adalékok Sárffy Ferenc győri várparancsnok jelentéséhez)”, SZ 136 (2002) 669–77.
- Botlik R.: „Henry VIII and the New Hungarian Political Élite in 1526-1527. (The Anglo-Hungarian Relationship After the Battle of Mohács)”, *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica.* Tomus XII., Fasciculus 2. Miskolc, 2007. 123–145.
- Botlik R.: „Szapolyai János londoni váltója. Adalékok a mohácsi csata utáni angol-magyar szövetség pénzügyi hátteréhez”, In: *Tanulmányok Buza János 70. születésnapjára.* Szerk. Bessenyei József – Draskóczy István. Bp.– Miskolc, 2009. 65–76.
- Botlik R.: *VIII. Henrik és Magyarország.* Szilvásvár, 2010.
- Botlik R.: *VIII. Henrik angol király magyar szövetségesei.* Kaposvár, 2013.
- Botlik R.: „Egy évtized a Szapolyai-testvérek és a Magyar Királyság politikai elitjének történetéből (1514-1526) – A korabeli angol diplomácia iratainak felhasználásával”. (megjelenés alatt, 2014) [= Botlik, Szapolyai]
- Victor-Louis Bourrilly: „Le première ambassade d’Antonio Rincon en Orient 1522-23”, *Revue d’histoire moderne et contemporaine* 2 (1900-1901) 23–44.
- V.-L. Bourrilly: „Antonio Rincon et la politique orientale de Francois Ier”, *Revue Historique* 113 (1913) 64–83., 268–308.
- Karl Brandi: *Kaiser Karl V.* München, 1937.
- Franz Bernhard Bucholtz (ritter von): *Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten.* I-IX. Wien, 1831-36.
- Wilhelm Busch: *Cardinal Wolsey und die kaiserlich-englische Allianz, 1522-1525.* Bonn, 1886.
- W. Busch: *Cardinal Wolsey und die kaiserlich-englische Allianz, 1522-1525.* Bonn, 1886.
- W. Busch: *England unter den Tudors. I. König Heinrich VII.* Stuttgart, 1892. [Trans. A. M. Todd. London, 1895.]
- B. Szabó János: *A mohácsi csata.* Bp., 2006.
- Edward Victor Cardinal: *Cardinal Lorenzo Campeggio, legate to the courts of Henry VIII and Charles V.* Boston, 1935.
- D. S. Chambers: *Cardinal Bainbridge in the court of Rome, 1509 to 1514.* Oxford, 1965.
- D. S. Chambers, „Cardinal Wolsey and the Papal tiara”, *BIHR* 38 (1965) 20–30
- S. B. Chrimes: *Henry VII.* London, 1972. (English Monarchs Series)
- Mandell Creighton: *A history of the papacy during the period of the reformation.* I-V. London, 1882-94.

Mandell Creighton: *Cardinal Wolsey*. London, 1898.

P. S. Crowson: *Tudor Foreign Policy*. London, 1973.

Sean Cunningham: *Henry VII*. Oxford, 2007.

John M. Currin: „*Pro Expensis Ambassatorum*: Diplomacy and Financial Administration in the Reign of Henry VII”, EHR 108 (1993) 428: 589–609.

J. M. Currin: „Henry VII and the Treaty of Redon (1489): Plantagenet Ambitions and Early Tudor Foreign Policy”, *History* 81 (1996) 343–58.

J. M. Currin: „To play at peace. Henry VII, War Against France, and the Chieregato-Flores Mediation of 1490”, *Albion* 31 (1999) 2/Summer: 207–237.

J. M. Currin: „Persuasions to Peace: The Luxembourg-Marigny-Gaguin Embassy and the State of Anglo-French Relations, 1489-90”, EHR 113 453 (1998) 453/Sept: 882–904.

J. M. Currin: „The King’s Army into the Partes of Bretagne: Henry VII and the Breton Wars, 1489–1491,” *War in History* 7 (2000) 4/Nov: 379–412.

J. M. Currin: “To Traffic with War”? Henry VII and the French Campaign of 1492”, in David Grummitt (ed.): *The English Experience in France, c.1450–1558: War, Diplomacy and Cultural Exchange*. Aldershot, 2002. 106–31.

J. M. Currin: „English international relations 1485–1509: Continuities amidst Change”, In: Susan Doran – Glenn Richardson (eds.): *Tudor England and its Neighbours*. Basingstoke, 2005. 14–43.

J. M. Currin: „Henry VII, France and the Holy League of Venice: the diplomacy of balance”, *Historical Research* 82 (2009) 217: 526–546.

Ilona Czamaszka: „A lengyel-török kapcsolatok fordulópontjai a 16. század első felében”, In: Közép-Európa harca a török ellen, 91–102.

C. Tóth Norbert: „Az 1501. évi tolnai országgyűlés (Adatok a királyi adminisztráció működéséhez.)”, SZ 143 (2009) 1455–1481.

C. Tóth N.: „Az út Tatáig. Országgyűlések 1510-ben”. In: László János (szerk.): *A diplomácia választóján. 500 éve volt Tatán országgyűlés*. (Annales Tataiensis VI.) Tata, 2010. 9–28.

C. Tóth N.: „Egy legenda nyomában. Szapolyai János és ecsedi Bátori István viszonya 1526 előtt”, SZ 146 (2012) 443–463.

C. Tóth N.: „Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratai: Havasalföld korlátozott függetlenségének biztosítása”, HK 125 (2012) 987–1014.

C. Tóth Norbert: „A királyi pár Csehországban 1522-1523”, In: „*Köztes-Európa*” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk. Bagi Dániel – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs 2012. 83–96.

Csernus Sándor: *A középkori francia nyelv történetírás és Magyarország, 13-15. század*. Bp., 1999.

Dabrowski János: „Lengyelország és a török veszedelem Mohács előtt”, In: *Mohácsi Emlékkönyv*, 125–140.

Ralph Davies: *English Overseas Trade, 1500-1700*. London, 1973.

C. S. L. Davies: „Bishop John Morton, The Holy See, and the Accession of Henry VII”, EHR 90 (1987) 13–30.

Dictionary of National Biography. Ed. Leslie Stephen – Sidney Lee. Vol. I-LXVIII. London, 1891-1917.

Divéky Adorján: *Zsigmond lengyel herceg II. Ulászló udvarában*, Bp., 1914.

Divéky Adorján: „Ujabb elmélet az 1494. évi I. csei fejedelmi kongresszusról”. SZ 54 (1920) 4-6: 371–1379.

Dobosy Tibor: *Pierre Choque Anna magyar királyné francia kísértője*. Bp., 1940.

- Susan Doran: *England and Europe: 1485-1603*. London, 1996.
- S. Doran: *England and Europe in the Sixteenth Century*. London, 1998.
- E. G. Duff: *Fifteenth century English books*. Oxford, 1917
- George Cavendish: *The Life and Death of Cardinal Wolsey*. (Első kiadása: London, 1557.) Ed. Richard S. Sylvester. (Early English Texts Society, 243) London, 1959.
- Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története 1301-1526*. Bp., 2005.
- Jörg Engelbrecht: „Anglo-German relations in the age of Henry VIII”, In: *Henry VIII in History*. Ed. Uwe Baumann. Frankfurt, 1992. 113–27.
- Españoles y Polacos en la Corte de Carlos V. Cartas del embajador Juan Dantisco*. Ed. Antonio Fontán – Jerzy Axer – Isabel Velázquez – Jerzy Małkowski. Madrid, 1994 [= Españoles]
- E. Kovács Péter: *Matthias Corvinus*, Bp., 1990.
- E. Kovács P.: „Egy törökellenes szövetség tervezete 1502-ből”, *Levéltári Szemle* 40 (1990) 49–61.
- E. Kovács P.: „A császárválasztás és Magyarország”. In: *Unger Mátyás Emlékkönyv*. Szerk. E. Kovács P. – Kalmár János – V. Molnár László. Bp., 1991. 61–72.
- E. Kovács P.: „Jajca és az 1519-es béke”, *LK* 63 (1992) 91–96.
- E. Kovács P.: „Miksa magyarországi hadjárata”, *TSz* 37 (1995) 1. 35–49.
- E. Kovács P.: „I dispassi dell’ambasciatore di Venezia Pietro Paulo Pasqualigo dall’Ungheria (1509–1512)”. In: *Annuario dell’Accademia d’Ungheria in Roma*. Annuario Studi e Documenti Italo-ungheresi. A cura di József Pál. Roma, 1997. 183–200.
- E. Kovács P.: „A Szentszék, a török és Magyarország a Hunyadiak alatt”, In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*. Szerk. Zombori István. Bp., 1996. 97–118.
- E. Kovács Péter: „Magyarország és Nápoly politikai kapcsolata a Mátyás-korban”, In: *Tanulmányok Szakály Ferenc Emlékére*. Szerk. Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György. Bp., 2002. 229–48.
- E. Kovács P.: „Corvin János házassága és a magyar diplomácia”, *SZ* 137 (2003) 4: 955–72.
- E. Kovács P.: „Ferdinánd főherceg és Magyarország (1521–1526)”, *TSz* 45 (2003) 1–2: 25–44.
- E. Kovács P.: „Erzherzog Ferdinand und Ungarn (1521–1526)”, In: *Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropaischer Herrscher*. Hrsg. Marfina Fuchs – Teréz Oborni – Ujváry Gábor. Münster, 2005. 57–78.
- E. Kovács P.: „Magyar-francia diplomáciai kapcsolatok a 16. század elején”, In: *Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*. Szerk. Krász Lilla – Oborni Teréz. Bp., 2008. 171–186.
- Fedeles Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354-1526)*. Pécs 2005.
- Fedeles Tamás: „Egy Jagelló-kori humanista pályaképe. Csulai Mór Fülöp (1476/1477–1526)”, *LK* 78 (2007) 35–84. [= Fedeles, Mór]
- Fedeles Tamás: „A 14. század derekától Mohácsig”, In: *A középkor évszázadai (1009–1543)*. (A Pécsi Egyházmegye története I.) Szerk. Fedeles Tamás, Sarbak Gábor–Sümei József. Pécs, 2009. 109–154.
- Fenyvesi László: „A temesközi-szörénységi végvárvidék funkcióváltozásai (1365-1718)”, In: *Végvárak és régiók a XVI-XVII. században*. Szerk. Petercsák Tivadar – Szabó Jolán. Eger, 1993. (Studia Agriensia, 14) 238–246.
- Fest Sándor: „Anglo-Hungarian Contacts in the Middle Ages”. In: *Ujváry: Skóciai Szent Margittól a Walesi bárdokig. Magyar-angol történeti és irodalmi kapcsolatok*. Szerk. Czifágy Lóránt és Korompay H. János. Bp., 2000. 608–612.
- Fest S.: An English Pretender in Hungary. In: *Ujváry: Skóciai Szent Margittól*, 613–616.
- Richard Fiddes: *The Life of Cardinal Wolsey*. London, 1724.
- Stella Fletcher: *Cardinal Wolsey: A Life in Renaissance Europe*. London, 2009.

- Fodor Pál: *Magyarország és a török hódítás*. Bp., 1991.
- Fodor P. – Dávid Géza: „Magyar–török béketárgyalások 1512-1514-ben”. TSz 36 (1994) 3–4.: 193–225.
- Fodor P.: *A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről*. I. Bp., 2001.
- Fodor P.: „A szimurg és a sárkány. Az Oszmán Birodalom és Magyarország (1390–1526)”, In: *Rex invictissimus. Hadsereg és hadszervezet a Mátyás kori Magyarországon*. Szerk. Veszprémy László. Bp., 2008, 45–64.
- Fógel József: *Velencei diplomaták Budán a XVI. század elején*. Bp., 1912.
- Fógel J.: *II. Ulászló udvartartása (1490–1516)*. Bp., 1913.
- Fógel J.: *II. Lajos udvartartása*. Bp., 1917.
- Fraknói Vilmos: *II. Lajos udvara. Történeti rajz*. Bp., , 1878.
- Fraknói V.: „Tomori Pál élete”, 1-3. közl. SZ 15 (1881) 4.: 289–312.; 5.: 377–396.; 10: 723–746.
- Fraknói V.: „Tomori Pál kiadatlan levelei”, TT 5 (1882) 1.: 78-95.
- Fraknói V.: „Magyarország és a cambrayi liga, 1509-1511”, 1-4. közl. SZ 16 (1882) 3: 177–201.; 5: 366–387.; 9.: 705–727.; 10: 793–811.
- Fraknói V.: *Magyarország a mohácsi vész el tt. A pápai követek jelentései alapján*. Bp., 1884.
- Fraknói V.: „Les rapports diplomatiques de la Hongrie avec la France au commencement du XVIe siècle”, *Revue d'histoire diplomatique* 3 (1889) 236–268
- Fraknói V.: *Hunyadi Mátyás király 1440-1490*. (Magyar Történelmi Életrajzok) Bp., 1890.
- Fraknói V.: *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526)*. In: A magyar nemzet története. I-X. F szerk. Szilágyi Sándor. IV. [<http://mek.niif.hu/00800/00893/>] Bp., 1894-98.
- Fraknói V.: „Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál (1488–1490)”, *Katholikus Szemle* 12 (1898) 373–425.; 529–566.
- Fraknói V.: *Werb czy István 1458-1541*. Bp., 1899. (Magyar Történeti Életrajzok)
- Fraknói V.: *Mátyás magyar diplomatái*. Bp., 1900.
- Fraknói V.: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkal*. I-III. Bp., 1901-1903.
- Fraknói V.: *Mátyás király és a Hohenzollernek diplomáciai érintkezése*. Bp., 1914.
- Fraknói V.: „Küzdelem a nemzeti királyságért 1505-ben”, SZ 52 (1918) 142–160.
- James Gairdner: *Henry the Seventh*. New York, 1889.
- J. Gairdner: „A Supposed Conspiracy against Henry VII”, *Transactions of the Royal Historical Society*, n.s. 18 (1904) 157–194.
- Galla Ferenc: „Mátyás király és a Szentszék”, In: *Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára*, I-II. Szerk. Lukinich Imre. Bp., 1940. I. 95–170.
- John Gillingham: *A rózsák háborúja*. Bp., 1985.
- Charles Giry-Deloison: „France and England at Peace, 1475-1513”, In: Glenn Richardson (ed.): *The Contending Kingdoms: France and England, 1420-1700*. Aldershot, 2008. 43-62.
- Anthony Goodman: „Henry VII and Christian Renewal”, *Studies in Church History* 17 (1981) 115-25.
- A. Goodman: *The Wars of the Roses. Military Activity and English Society, 1452-97*. London, 1981.
- A. Goodman: *The Shadow of God: A Novel of War and Faith*. London, 2003.
- Alexander Grant: *Henry VII*. London, 1985.
- Ralph A. Griffiths – Roger S. Thomas: *Hogyan lett naggyá a Tudor-dinasztia?* Debrecen, 2007.
- Peter Gwyn: „Wolsey's Foreign Policy: The Conferences at Calais and Bruges Reconsidered”, *The Historical Journal* 23 (1980) 4/December: 755–772.

P. Gwyn: *The King's Cardinal: The Rise and Fall of Thomas Wolsey*. London, 1990.

Györkös Attila: „La guerre des Pazzi et les relations franco-hongroises (1477–1481)”. In: Bárány Attila – Györkös Attila (eds.): *Matthias and his legacy. Cultural and political encounters between East and West*. Debrecen, 2009. 393–404.

Györkös A.: „Európai összefogás vagy dinasztikus érdek? Franciaország és a törökellenes liga az 1450–1460-as években”, In: Papp Imre – Angi János – Pallai László (szerk.): *Emlékkönyv Barta János 70. születésnapjára*. Debrecen, 2010. 81–93.

Györkös A.: „Magyar hadvezér a páviai hadjáratban? Adatok a Frangepán család történetéhez és Frangepán Kristóf I. Ferenc francia királyhoz f z d kapcsolatához”, *Turul* 85 (2012) 2: 41–45. [= Györkös, Frangepán]

Györkös A.: „II. Ulászló házassága és a francia diplomácia”. In: *Tanulmányok a 70 éves Kertész István tiszteletére*. Acta Academiae Agriensis Nova Series. Tom. XXXIX. Sectio Historiae. Szerk. Makai János. Eger, 2012. 89–102.

Györkös A.: „Prince Djem et les relations franco-hongroises, 1486-1490”, In: *Matthias Rex 1458-1490 – Hungary at the Dawn of the Renaissance*. Bp, 2013. Ed. Draskóczy István – Horváth Iván – Kiss Farkas Gábor – Marosi Ern – Voigt Vilmos. Budapest, ELTE, Centre des hautes études de la Renaissance, [Online 2013: <http://renaissance.elte.hu>]

Habsburg Mária, Mohács özvegye: a királyné és udvara 1521-1531: Budapesti Történeti Múzeum, 2005. szeptember 30. - 2006. január 9. Kiállítási katalógus. Szerk. Réthelyi Orsolya, F. Romhányi Beatrix – Spekner Enik – Végh András – Kovács Eszter. Bp., 2005.

Heged s István: „Hieronymus Balbus dicsőítője Mátyás királyról”. *Irodalomtörténeti Közlemények* 29-31 (1921) 1: 150–55.

Alison Hanham: „Edmund de la Pole, defector”, *Renaissance Studies* 2:2 (1988) 239–50.

A. Hanham: „Edmund de la Pole and the spies, 1499-1506 : some revisions”, *Parergon* n.s. 6 (1988) 103–20.

W. E. Hampton: „The White Rose under the First Tudors. Part 1”, *The Ricardian* 7 (1987) June. No. 97: 414–420.

W. E. Hampton: „The White Rose under the First Tudors. Part 2: Edmund de la Pole”, *The Ricardian* 7 (1987) 98/Sept: 464–78.

W. E. Hampton: „The White Rose under the First Tudors Part 3. Richard de la Pole, The King's Dreaded Enemy”, *The Ricardian* 7 (1987) 99/Dec: 525–540.

Nancy L. Harvey: *Thomas Cardinal Wolsey*. London, 1980.

Hazai György: A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai. LK 26 (1955) 286–295.

Gernot Heiss: „Politik und Ratgeber der Königin Maria von Ungarn in den Jahren 1521-1531”, *MIÖG* 82 (1974) 119-180.

Hermann Zsuzsanna: „Egy humanista karrierje. (Balbi Jeromos.)”, *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei* II. (Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae.) Bp., 1964. 225–244.

Hermann Zs.: *Az 1515. évi Habsburg-Jagelló szerz. és. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának el történetéhez*. Bp., 1961.

Hieronymus Balbus: Poet, Humanist, Diplomat, Bischof: opera omnia quae supersunt. Hrsg. Anton F. W. Sommer. Vol. 1-5. Wien 1991. (Editiones neolatinae, Bd. 5.)

Jörg K. Hoensch: *Matthias Corvinus. Diplomat, Feldherr und Mäzen*. Graz-Wien-Köln, 1998.

Hopp Lajos: *Az „antemurale” és „conformitas” humanista eszméje a magyar-lengyel hagyományban*. Bp., 1992.

Horváth Jen : „Mátyás király nyugati diplomáciája”, In: *Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára*, I. 71–94.

Horváth János: *Az irodalmi m veltség megosztlása. Magyar humanizmus.* (A Magyar Szemle Könyvei, XII.) Bp., 1944.

Horváth Mihály: *Magyarország története.* I-VIII. Pest, 1871.

Horváth Richárd: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458-[1476]-1490).* (História Könyvtár, Kronológiák, Adattárak 12. – Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 2.) Bp., 2011.

Norman Housley: *The later crusades, 1274-1580: from Lyons to Alcazar.* Oxford – New York, 1992.

N. Housley: *Crusading and the Ottoman Threat, 1453-1505.* Oxford, 2013.

Constantin von Höfler, „Depeschen des venezianischen Botschafters bei Erzherzog Philipp, Herzog von Burgund, König von Leon, Kastilien, Granada, Dr. Vincenzo Quirino 1505-1506”, *Archiv für österreichische Geschichte* 66 (1885) 45–256.

Hunyadi Mátyás, a király. *Hagyomány és megújulás a királyi udvarban.* Kiállítási katalógus. Szerk.: Farbaký Péter – Spekner Enik – Szende Katalin, Végh András. Bp., 2008.

Harold Idris Bell: „A List of Original Papal Bulls and Briefs in the Department of Manuscripts, British Museum”, *EHR* 36 (1921) 393–419.; 556–583

Imre Mihály: „Magyarország panasza”: a *Querella Hungariae* toposz a XVI-XVII. század irodalmában, Debrecen, 1995. (Csokonai Könyvtár : Bibliotheca studiorum litterarium, 5)

Iványi Béla: „Adalékok nemzetközi érintkezéseink történetéhez a Jagelló-korban”. 1-3. közl. *TT* 2. sor. 7. évf. (1906) 1.: 139-151.; 2.: 161–197.; 3: 321–367.

Joannes Dantiscus (1485-1548). Polish Ambassador and Humanists. Proceedings of the International Colloquium Brussels, May 22–23, 1995. Ed. Jozef Ijsewin – Wouter Bracke. Bruxelles, 1996.

Józef Jasnowski: *England and Poland in the XVIth and XVIIth Centuries.* Oxford, 1948. (Polish Science and Learning)

Jászay Magda: *Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története.* Bp., 1990.

Káldy-Nagy Gyula: *Szulejmán.* Bp., 1974.

Antonín Kalous: „Elfeledett források a mohácsi csatáról: Antonio Burgio pápai nuncius jelentései, és azok hadtörténeti jelent sége”, *HK* 120 (2007) 603–621.

Antonín Kalous: „Itinerá Jana Filipce (1431–1509)”. In: *Sborník prací historických XXII. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica, Historica* 34 (2008) 17–43.

Károlyi Árpád: „Adalék Frigyes császár és Mátyás király viszályai történetéhez”, *TT* 37 (1892) 1–41.; 226–66.

Kasza Péter: „Egy magyar diplomata lengyel szolgálatban. (Újabb források Brodarics István római követi m kódéséhez)”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 113 (2009) 593–605.

Kiss Lajos: „Nándorfehérvár bukása”, *HK* 2 (1889) 389–440., 542–612.

Harald Kleinschmidt: *Ruling the waves. Emperor Maximilian I. The Search for Islands and the Transformation of the European World Picture, c. 1500.* Utrecht, 2008. (Bibliotheca Humanistica & Reformatoria)

Alfred Kohler: *Karl V. 1500-1558. Eine Biographie.* München, 1999.

Alfred Kohler: *Ferdinand I., 1503-1564: Fürst, König und Kaiser.* München, 2003.

Kovács Zsuzsa, „Szent Vilma magyar királyné legendájának 16. századi adaptációja: história a lengyel királynéről”, *Lybus* 8 (2010) 7-30.

Knauz Nándor: „Balbi Jeromos, II. Lajos király tanára”, *Magyar Sion* 4 (1866) 5–27., 81–106., 161–183., 242–261., 321–352., 386–419., 48-502.

Korpás Zoltán: *V. Károly és Magyarország, 1526-1538.* Bp., 2008.

Kosáry Domokos: *Magyar külpolitika Mohács el tt.* Bp., 1978.

Köblös József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában: a budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával.* Bp., 1994.

Köblös J. – Süttő Szilárd – Szende Katalin: *Magyar békeszerződések 1000–1526.* Pápa, 2000.

Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében. Szerk. Zombori István. Bp., 2004.

Kropf Lajos: „Anna királyné, II. Ulászló neje”, SZ 29 (1895) 689–709.

Kubinyi András: „Beriszló Péter és budai szereplése”, *Budapest Régiségei* 20 (1962) 125–36.

Kubinyi A.: „A Szávaszentdemeter-Nagyolaszi győzelem 1523-ban. adatok Mohács előzményéhez”, HK [Új folyam] 25 (1978) 194–222. [U : *Nándorfehérvártól Mohácsig*, 121–150. E kötet oldalszámait használom.]

Kubinyi A.: „A mohácsi csata és előzményei”, SZ 115 (1981) 66–105. [U : *Nándorfehérvártól Mohácsig*, 156–198. E kötet oldalszámait használom.]

Kubinyi A.: „A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt”. In: *Mohács. Tanulmányok.* Szerk.: Rúzsás Lajos-Szakály Ferenc. Bp., 1986. 59–101.

Kubinyi A.: „Két sorsdöntő esztendő (1490–1491)”, TSz 33 (1991) 1–54.

Kubinyi A.: „Egy üzletel és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus”, In: *Ger László nyolcvanötödik születésnapjára: Tanulmányok.* Szerk. Pamer Nóra. Bp., 1994. 263–289.

Kubinyi A.: „A Jagelló-kori Magyarország történetének vázlata”, SZ 128 (1994) 2: 288–319.

Kubinyi A.: „Diplomáciai érintkezések a Jagelló-kori magyar állam és a pápaság között (1490–1526)”, In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve.* Szerk. Zombori István. Bp., 1996. 119–134.

Kubinyi A.: „Magyarok a késő-középkori Rómában”. In: *Studia Miskolcensis* [a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara Történelem Tanszékeinek Évkönyve] III (1999). szerk. Bessenyei József et al., Miskolc, 1999. 83–91.

Kubinyi A.: *F papok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon.* (METEM Könyvek 22.) Bp., 1999.

Kubinyi A.: *Mátyás király.* Bp., 2001.

Kubinyi A.: „Werbczy Mohács (1526) előtti politikai pályafutása”, In: *Tanulmányok Werbczy Istvánról.* Szerk. Hamza Gábor. Bp., 2001. 65–98.

Kubinyi A.: „Magyarország hatalmasai és a török veszély a Jagelló-korban (1490–1526)”, In: *Közép-Európa harca a török ellen*, 117–145.; és In: Kubinyi András: *Nándorfehérvártól Mohácsig*, 233–260.

Kubinyi A.: „A királyi titkárok II. Lajos uralkodása idején”, GESTA 6 (2006) 3–22.

Kubinyi A.: „Szülejmán szultán 1524. évi békeajánlata. Legenda vagy tény?”, In: *Európa vonzásában.* Emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Bp., 1993. 45–48. [U : *Nándorfehérvártól Mohácsig*, 151–156. E kötet oldalszámait használom.]

Kubinyi A.: *Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és a Jagelló-kor hadtörténete.* Bp., 2007.

Kujáni Gábor: „Brodarics István levelezése 1508–1538”, TT 9 (1908) 2: 258–291., 321–346.

Kulcsár Péter: *A Jagelló-kor.* Bp., 1981. 89–91.

Leopold Kupelwieser: *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács, 1526.* Wien, 1899.

Kurucz György: *Die britische Diplomatie und Ungarn vom 14. bis zum Ende des 18. Jahrhunderts, Ungarn-Jahrbuch* 24 (1998/1999) 31–68.

Kurucz Gy.: „Érdekek és elítélések. A brit diplomácia és Magyarország a 18. század végéig”, SZ 129 (1995) 2: 253–284.

Lakatos Bálint: *A tatár országgyűlés és diplomáciai háttere (1508–1510)*, In: *A diplomácia választóján*, 29–65.

Lakatos B.: „Haag, Mrakes, Cuspinianus és Helianus. A német és francia követek tárgyalásai a magyar elittel az 1510-es tatai országgyűlés idején”, *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 17 (2011) 223–238.

Lakatos B.: „Magyar vonatkozású 1526 körüli oklevelek és levelek Bernhard von Cles trienti püspök levelezésében. Kutatási jelentés (Corrispondenza Clesiana)”, *LK* 84 (2013) 201–225.

J. R. Lander: *The Wars of the Roses*. Stroud, 1990.

C. H. Lawrence: *The English church and the papacy in the Middle Ages*. London, 1965.

La politique extérieure de Louise de Savoie: relations diplomatiques de la France et de l'Angleterre pendant la captivité de François Ier (1525-1526), par Gilbert Jacqueton. Paris, 1892. [= Jacqueton, Louise de Savoie]

I. S. Leadam: „An Unknown Conspiracy against King Henry VII”, *Transactions of the Royal Historical Society*, n.s. 16 (1902) 133–158.

Thelma Anna Leese: *Blood royal: issue of the kings and queens of medieval England, 1066-1399: the Normans and Plantagenets*. London, 1996.

Roger Lockyer – Andrew Thrush: *Henry VII*. Harlow, 1997. (Seminar Studies in History)

Lovcsányi Gyula: *Adalékok a mohácsi vész eltti magyar-lengyel érintkezés történetéhez*. Bp., 1886.

William E. Lunt: *Financial Relations of the Papacy with England, 1327–1534*. (Studies in Anglo-papal Relations During the Middle Ages, 2) Cambridge, Massachusetts, 1962.

Alfons Lhotsky: *Das Zeitalter des Hauses Österreich*. Die erste Jahre der Regierung Ferdinands I in Österreich (1520-1527). Wien, 1971.

„Lónyay Albert velencei követségei: 1501-1515. Közlemények a velencei Állami Levéltárból”, *MTT* 22 (1877) 3–44.

Le Roux de Lincy, Antoine Jean Victor: *Vie de la reine Anne de Bretagne, femme des rois de France Charles VIII et Louis XII, suivie de lettres inédites et de documents originaux*. I-IV. Paris 1860 – 1861

Le Roux de Lincy, Antoine Jean Victor: „Détails sur la vie privée d'Anne de Bretagne, femme de Charles VIII et de Louis XII”, *BEC* 11 (1850) 148–71.

J. D. Mackie: *The Earlier Tudors, 1485–1558*. Oxford, 1952.

Marczali Henrik: „Közlemények a párisi nemzeti könyvtárból. Candalei Anna II. Ulászló neje magyarországi útjának és a menyegzői ünnepélyek leírása”, *TT* 23 (1877) 85–122.

Martin Aurél: *II. Lajos magyar király követsége a worms birodalmi gyűlésen*. Bp., 1926.

Mohácsi emlékkönyv 1526. Szerk. Lukinich Imre. Bp., 1926.

Garrett Mattingly: *Renaissance Diplomacy*. London, 1955. [Baltimore, 1964.]

G. Mattingly: „An Early Nonaggression Pact”, *Journal of Modern History* 10 (1938) 1/March: 1–30.

Josef Macek: „Corvin Mátyás és Podbrád György”, In: *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára*. Szerk. Rázsó Gyula – V. Molnár László. Bp., 1990. 219–220.

Mátyás és a humanizmus. Szerk. Csukovits Enikő. Bp., 2008.

Magyarország történelmi kronológiája. Szerkesztette Benda Kálmán – Solymosi László. I-IV. Budapest, 1983. [= Kronológia]

Miskolczy István: „Keresztes hadjárat terve a mohácsi ütközet előtt”, In: *Mohácsi emlékkönyv*, 41–62.

Mohács. Szerk. B. Szabó János. Bp., 2006. (Nemzet és emlékezet)

Mohács Emlékezete. Szerk. Katona Tamás. Bp., 1979.

Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Szerk. Rúzsás Lajos – Szakály Ferenc. Bp., 1986.

Wendy E. A. Moorhen: „The career of John De La Pole Earl of Lincoln”, *The Ricardian* 13 (2003) 341–58.

- Diarmaid MacCulloch: *The reign of Henry VIII: politics, policy, and piety*. Basingstoke, 1995.
- Magyarország hadtörténete. I-II. F szerk. Liptai Ervin. I. Szerk. Borosy András. Bp., 1984-85.
- Nagy képes Millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. Szerk. Rácz Árpád. Bp., 2000.
- Sydney Nettleton Fisher: *The foreign relations of Turkey: 1481-1512*. Urbana, 1948.
- Karl Nehring: „Die Bestände italienischer Archive zur ungarischen Geschichte in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts”, *Ungarn-Jahrbuch* 2 (1970) 155–160.
- Karl Nehring: „Angaben zu einer unveröffentlichten Kopie eines Registers aus der Kanzlei von Matthias Corvinus”, *LK* 43 (1972) 85–96.
- K. Nehring: *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum*. München, 1975 [1989²].
- K. Nehring, „Quellen zur ungarischen Aussenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts”, *LK* 47 (1976) 87–120; 247–267.
- K. Nehring: „Mátyás külpolitikája”, *TSz* 11 (1978) 3-4: 427-39.
- K. Nehring: „Mátyás külpolitikája”, In: *Mátyás király 1458–1490*. Szerk. Barta Gábor. Bp., 1990. 104–117.
- Nemes Gábor: „VII. Kelemen pápa magyar vonatkozású brévéi (1523-1526): Adatok a Magyar Királyság és a Szentszék kapcsolataihoz”, In: *Magyarország és a Római Szentszék*. (Források és távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére. Szerk.: Tusor Péter. Budapest – Róma, , 2012. (Collectanea Vaticana Hungariae, 8.) 51–69.
- Neumann Tibor: *A Korlátkövek. Egy elkel család története és politikai szereplése a 15–16. században*. Győr, 2007.
- Neumann T.: „Békekötés Pozsonyban – Országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete 1490-1492.” 1. közl. *SZ* 144 (2010) 335–372. [= Neumann, Jagelló-Habsburg I.]
- Neumann T.: „Békekötés Pozsonyban – Országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete 1490-1492.” 2. közl. *SZ* 145 (2011) 2: 293–347. [= Neumann, Jagelló-Habsburg I.]
- Otakar Odložilik: *The Hussite King. Bohemia in European Affairs, 1440-1471*. New Brunswick, 1965.
- Tomasz Osowski: „Jan Dantyszek és Krzysztof Szydłowiecki levelezése. Különös tekintettel a török kérdéssel foglalkozó levelekre”, In: *Közép-Európa harca*, 155–64.
- Oxford Dictionary of National Biography*. Eds. H. C. G. Matthew – B. Harrison. Oxford, 2004–.
- Louis O'Donovan: *Defence of the seven sacraments by Henry VIII*. New York, 1908.
- Pálosfalvi Tamás: *Nikápolytól Mohácsig 1396-1526*. Bp., 2005.
- Pálosfalvi T.: „Bajnai Both András és a szlavón bánág. Szlavónia, Európa és a törökök, 1504–1513.”, In: Neumann Tibor – Rácz György (szerk.): *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta mediaevalia* III.) Bp., – Piliscsaba 2009. 251–300.
- Pálffy Géza: *A tizenhatodik század története*. Bp., 2000.
- Pálffy G.: „The Origins and Development of the Border Defence System against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century)”, In: *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*. Eds. Géza Dávid – Pál Fodor. Leiden – Boston – Köln, 2000. (The Ottoman Empire and its Heritage, Politics, Society and Economy, Ed. Suraiya Faroqhi–Halil İnalcık, 20.) 3–69.
- Pálffy G.: „Die Türkenabwehr der Habsburgermonarchie in Ungarn und Kroatien im 16. Jahrhundert: Verteidigungskonzeption, Grenzfestungssystem, Militärkartographie”. In: *Türkenangst und Festungsbau. Wirklichkeit und Mythos*. Hrsg. Harald Heppner – Zsuzsa Barbarics-Hermanik. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien, 2009. (Neuere Forschungen zur ostmittel- und südosteuropäischen Geschichte, 1) 79–108.
- Pálffy G.: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Bp., 2010.

- Papp Sándor: Magyarország és az Oszmán Birodalom (a kezdetektől 1540-ig). In: *Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében*, 37–90.
- Werner Paravicini: *Merész Károly*. Bp., 1989.
- Perjés Géza: *Az országút szélére vetett ország*. Bp., 1975.
- Perjés G.: *Mohács*. Bp., 1979.
- Perjés G.: „Szülejmán ajánlata”, In: *Seregszemle. Hadtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok*. Bp., 1999. 49–73.
- Perjés G.: „Szülejmáni ajánlat” vagy „szakaszos hódítás”? Vita Fodor Pállal egy közelmúltban megjelent könyv kapcsán”, *HK* 114 (2001) 486–501.
- Albert Frederick Pollard: *Wolsey: Church and State in Sixteenth Century England*. London, 1929.
- David Potter: „Anglo-French Relations 1500: The Aftermath of the Hundred Years War”, *Journal of Franco-British studies* 28 (1999/2000) 41–66.
- Traugott Probst: „Die Beziehungen der Schweizerische Eidgenossenschaft zum deutschen Reiche im den Jahren 1486-99”, *Archiv für Schweizerische Geschichte* 15 (1866) 67–181.
- T. B. Pugh: „Henry VII and the English nobility”, In: *The Tudor nobility*. Ed. G. W. Bernard. Manchester, 1992. 49–110.
- Ruth Putnam: *Charles the Bold. Last Duke of Burgundy 1433-1477*. New York & London, 1908.
- Rázsó Gyula, „A Habsburg-birodalom politikai és katonai törekvései Magyarországon Mohács időszakában”, In: *Mohács. Tanulmányok*, 127–62.
- Rázsó Gyula: „Hunyadi Mátyás török politikája”, In: *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv*, 149–200.
- Joseph Friedrich von Retzer: *Nachrichten von dem Leben und den Schriften des ehemaligen Bischofs von Gurk Hieronymus Balbus*. Wien, 1790
- Douglas Richardson: *Magna Carta ancestry: a study in colonial and medieval families*. Baltimore, 2005.
- Glenn John Richardson: „England and France in the Sixteenth Century”, *History Compass* 6 (2008) 2: 510-528.
- Glenn Richardson: „Eternal peace, occasional war: Anglo-French relations under Henry VIII”, In: *Tudor England and its neighbours*, 44–73.
- Jasper Ridley: *Henry VIII*. London, 1984.
- Gerhard Rill: *Fürst und Hof in Österreich in Österreich. Von den habsburgischen Teilungsverträgen bis zur Schlacht von Mohács (1521/22 bis 1526)*. Band 1. Wien – Köln – Weimar, 1993.
- Charles Ross: *Edward IV*. Berkeley-Los Angeles, 1974.
- Joyceline Gledhill Russell: *The Field of Cloth of Gold: Men and Manners in 1520*. New York, 1969.
- Joyceline G. Russell: The Search for Universal Peace: the Conferences at Calais and Bruges in 1521”, *Historical Research* 44 (1971) 110: 162–193.
- Jocelyne G. Russell: *Peacemaking in the Renaissance*. Philadelphia, 1986.
- J. J. Scarisbrick: *Henry VIII*. London, 1971.
- Cora L. Scofield: *The life and reign of Edward the Fourth, King of England and France and Lord of Ireland*. I-II. London, 1923.
- Sebestény Ferenc: „Megjegyzések az 1518-as év eseménytörténetéhez”, *Aetas* 2 (1986) 3: 46–57.
- Sebestény F.: „Angol-magyar kapcsolatok a mohácsi vész időszakában”, *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica Supplementum*. Szeged, 1991. 33–39.
- Anton Philipp Segesser: *Die Beziehungen der Schweizer zu Matthias Corvinus, in den Jahren 1476-1490*. Luzern, 1860.
- Kenneth M. Setton: *The Papacy and the Levant (1204-1571)*. I-IV. Philadelphia, 1976-84.

- Desmond Seward: *The Last White Rose: The Secret Wars of the Tudors*. London, 2011.
- Siklóssy László: „An Anglo-Hungarian tournament at the court of Edward the Fourth”, *Hungarian Quarterly* 3 (1937) 3: 515–23.
- Simonyi Ernő: „Magyar követség Franciaországban 1487-ben”, *MTT* 13 (1867) 215–219.
- Nicolaus Schmitt: *Imperatores Ottomanici a capta Constantinopoli cum epitome principum Turcarum*. I–IX. Tyrnaviae, 1747–1752.
- Robert Schwoebel: *The shadow of the crescent: The Renaissance image of the Turk (1453-1517)*. New York, 1967.
- Solymosi László: „Közszeg 1490. évi feladása”, *Vasi Szemle* 37 (1983) 94–101.
- Sörös Pongrácz: *Jerosini Brodarics István: 1471-1539*. Bp., 1907.
- Spekner Enikő: „Die Geschichte der habsburgisch-jagiellonischen Heiratsverträge”, In: *Maria von Ungarn (1505-1558). Eine Renaissancefürstin*. Hrsg. Martina Fuchs – Orsolya Réthelyi. Münster, 2007. 25–46.
- R. L. Storey: *The Reign of Henry VII*. London, 1968.
- Paula Sutter Fichtner: *Ferdinand I.: Wider Türken und Glaubensspaltung*. Graz – Köln – Wien, 1986.
- Szabó Károly: „Egy schweiczi követ Mátyás király udvarában”, *Budapesti Szemle* 14 (1862) 143–67.
- Szabó Dezső: *A magyar országgyűlések története II. Lajos korában*. Bp., 1909. [= Szabó, Országgyűlések]
- Szabó Dezső: *Küzdelmek a nemzeti királyságért 1505-1256*. Bp., 1917.
- Szakály Ferenc: *A mohácsi csata*. Bp., 1975.
- Szakály Ferenc: „A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365-1526)”, In: *Mohács. Tanulmányok*, 11–58.
- Szakály Ferenc: „Nándorfehérvár 1521-es ostromához. Egy királyi adománylevél köztörténeti tanulságai”, *HK* 25 (1978) 484–499.
- Szakály Ferenc: „Nándorfehérvár 1521: a vég kezdete”. In: *Az Lándorfehérvár*, 83–164. [= Szakály, Nándorfehérvár]
- Szakály Ferenc: „The Hungarian-Croatian Border Defense System and Its Collapse”, In: *From Hunyadi to Rákóczi. War and Society in late Medieval and Early Modern Hungary*. (War and Society in Eastern Central Europe, 3) Eds. János M. Bak – Béla K. Király. New York, 1982. 141-158.
- Szamota István: *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten 1054–1717*. Bp., 1891.
- Szalay László: *Magyarország története*. I–VI. Leipzig – Pest, 1851–1863.
- Székely György: *La Hongrie et la domination ottomane XVe-XVIIe siècle*. Bp., 1975.
- Székely György: „A rendek válaszüton. A dinasztiaaváltás harcai 1490-92-ben”, [HK 2003 (116) 2: 427–456. pp.] In: *Népek, rendek, dinasztiák. Tanulmányok Közép- és Kelet-Európa hadtörténetéből*. Bp., 2010. 102–132.
- Székely Samu: „Brodarics István élete és munkássága”, *TT* 11 (1888) 1: 1-34.; 2: 225–262.
- Tardy Lajos: *Régi magyar követjárások keleten*. Bp., 1871.
- Tardy L.: „Mohács és a perzsa hadba lépés elmaradása”. In: *Mohács. Tanulmányok*, 241–74.
- Teke Zsuzsa, „Az itáliai államok és Mátyás”, In: *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv*, 245-76.
- Gladys Temperley: *Henry VII*. Boston, 1914.
- Émile-Paul Toutey: *Charles le Téméraire et la Ligue de Constance*. Paris, 1902.
- Thúry József: „A török hódítás kezdete Magyarországon”, *SZ* 27 (1893) 559–584.
- Neelak S. Tjernagel: *Henry VIII and the Lutherans: A Study in Anglo-Lutheran Relations, 1521-1547*. St. Louis, 1965.

Tóth-Szabó Pál: *Szatmári György primás (1457–1524)*. (Magyar történeti életrajzok, XXII.) Bp., 1906. [<http://mek.oszk.hu/05600/05660>]

Török Pál: „A mohácsi vész diplomáciai elzményei”. In: *Mohácsi emlékkönyv*, 141–192.

Tringli István: *Az újkor hajnala. Magyarország története 1440-1541*. Bp., 2003.

Christopher Tyerman: *England and the Crusades 1095-1588*. Chicago, 1988.

Udvardy József: *A kalocsai érsekek életrajza (1000-1526)*. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae ; 11.) Köln, 1991.

Heinrich Ulmann: *Kaiser Maximilian I.* I-II. Stuttgart 1891.

George Joseph Undreiner: *Robert Wingfield. Erster ständiger englischer Gesandter am deutschen Hofe (1464? – 1539)*. Freiburg, 1932.

Malcolm Underwood, „The pope, the queen and the king’s mother, or, the rise and fall of Adriano Castellesi”, In: *The Reign of Henry VII. Proceedings of the 1993 Harlaxton Conference*. (Harlaxton medieval studies, 5) Eds. Benjamin Thompson. Stamford, 1995. 65-81.

Ion Ursu: *La Politique Orientale de François Ier*. Paris, 1908.

Richard Vaughan: *Philip the Bold. The Formation of the Burgundian State*. London, 1972. [2005]

Veszprémy László: „Szabács ostroma, 1475-76”. HK 122 (2009) 36–61.

Georg Wagner: „Der letzte Türkenkreuzzugsplan Kaiser Maximilians I. aus dem Jahre 1517”, MIÖG 77 (1969) 314–353

Richard Walsh: *Charles the Bold and Italy 1467-1477: Politics and Personnel*. Liverpool, 2005.

Christine Weightman: *Margaret of York, Duchess of Burgundy, 1446-1503*. Gloucester, 1989.

Wenzel Gusztáv: „Marino Sanuto Magyarországról 1496-1501-ben”, 1-3. közl. SZ 5 (1871) 1.: 1–11.; 2.: 73–93.; 3: 165–179.

Wenzel G.: „Marino Sanuto Világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai”, 1-3. közl. *Magyar Történelmi Tár* [2. folyam] 2 (1869) 2. (14.): 1–282.; 7 (1877) 12. (24.): 3–300.; 8 (1878) 13 (25.): 3–390. [=Wenzel, Sanuto]

Wenzel G.: „II. Ulászló magyar és cseh királynak házassága 1501–1506”, SZ 11 (1877) 630–41., 727–57., 816–40.

R. B. Wernham: *Before the Armada: The emergence of the English Nation, 1485-1588*. London, 1966.

Hermann Wiesflecker: *Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit*. I-V. München, 1971-86.

W. E. Wilkie: *The cardinal protectors of England: Rome and the Tudors before the Reformation*. Cambridge, 1974.

Susanne Wolf: *Die Doppelregierung Kaiser Friedrichs III. und König Maximilians (1486-1493)*. Köln, 2005.

B. P. Wolffe: „Henry VII’s land revenues and chamber finance”, EHR 79 (1964) 253–54.

Lucy Wooding: *Henry VIII*. London, 2009.

Zombori István: „Hatalom és családi viszály: V. Károly és I. Ferdinánd kapcsolata”, *Világtörténet* 15 (1993) 3–14.

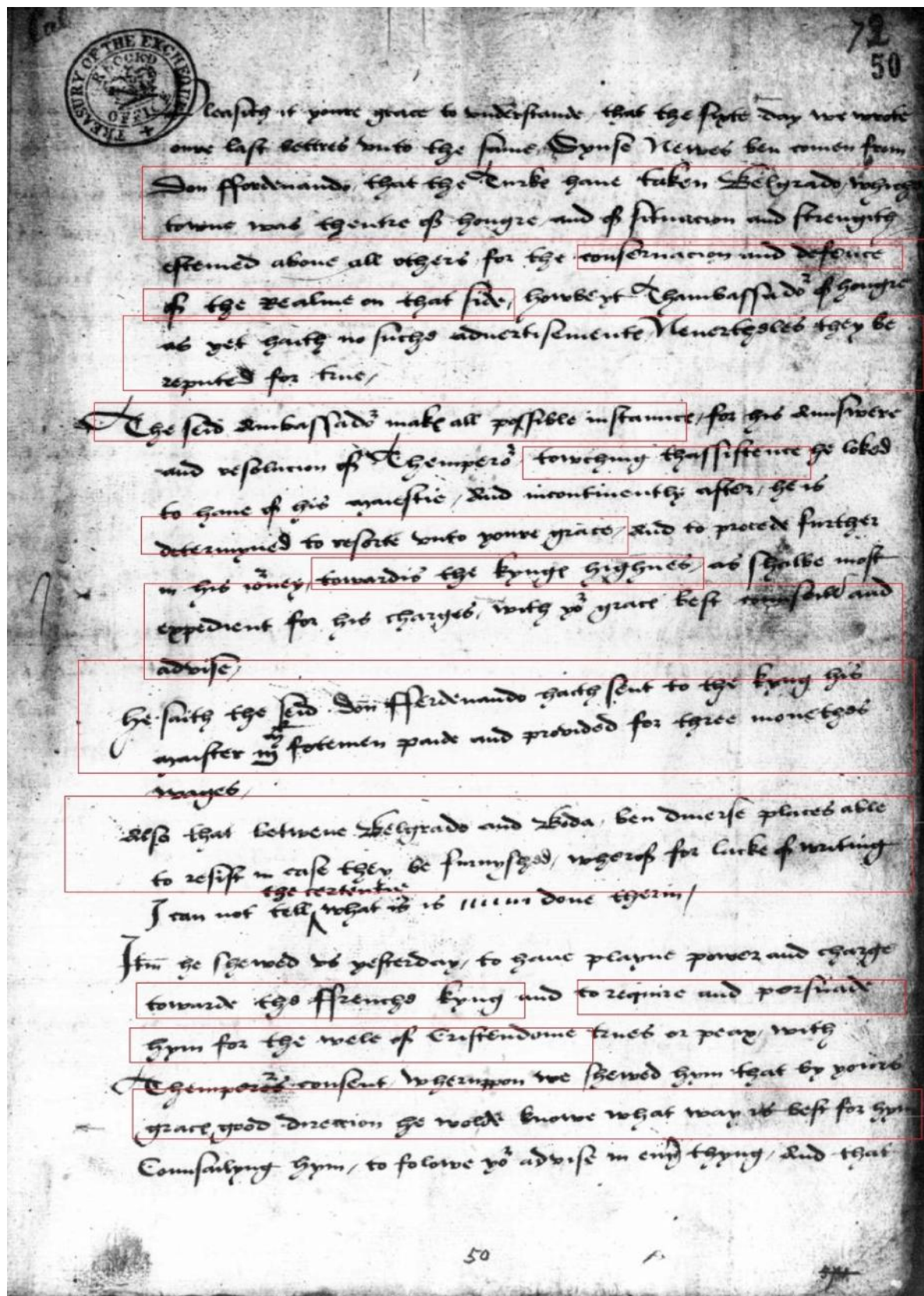
Zombori István: „Jagelló-Habsburg rendezési kísérlet 1523-ból Krzysztof Szydłowiecki naplója alapján”, In: *Krzysztof Szydłowiecki kancellár naplója 1523-ból*. Sajtó alá rend. Zombori István. Bp., 2004. 219–328.

II. kötet

Melléklet: Képek

Tartalom

Képek I. fejezet	2
Képek II. fejezet	27
Képek III. fejezet	31
Képek IV. fejezet	36i
Képek V. fejezet	37
Képek VI. fejezet	50
Képek VII. fejezet	63
Képek VIII. fejezet	88
Képek IX. fejezet	108
Képek X. fejezet	117

And thus far by his dated at Trent the second day of this
month writing the semblable concerning the Switzer
and that he asked for news of the cause of Parma
within three days.

Likewise that the Venetians do intercept all the road, to
and fro.

As to the success of the small dyett ^{that} should be kept by
the Switzer at such the very day, there is no tidings
as yet.

The said pope's orator is in mercurious good words of them
affirming his master hath not much money in their
country for the payment of ^{it}, but also provision for
their future wage, and that he cannot believe the
fronches being sent any of them in his service, but
says as he follows out of their country, and to a small
number.

And to content your grace may have the better information
of the news of Italy, we have desired the said orator
to send his original letter to his fellow resident with
your grace.

Furthermore we advertise your grace, that the emperor hath
recovered a new sum of money for the lady Cecily.

And under your grace correction unto us sends that the
resolution of the Switzer, the success of Italy, and
any other will be a great instruction to the affairs
ensuing hereafter, and when there be no advantage
for the emperor, with the singular and excellent providence.

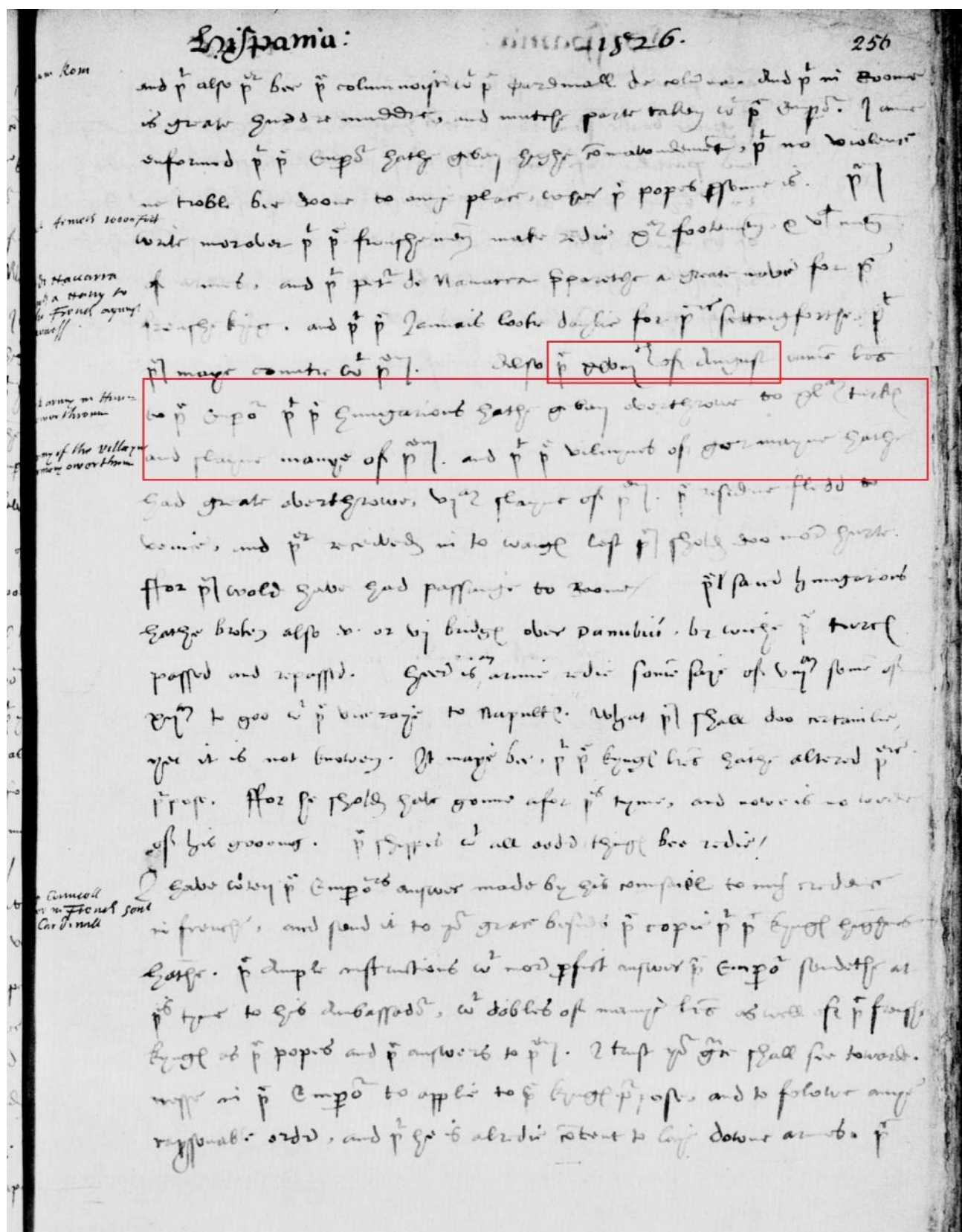
of your grace in the enclosed and with the reasonable toll
 of the Embe/ His majestie cannot fail what so ever
 happeneth/ to have an honorable expediente/ And
 thus we beseege the Holy gost to give yor grace
 in his most blessed favour, written at Brussels
 the 7th day of September at 2 of the clock in
 the evening

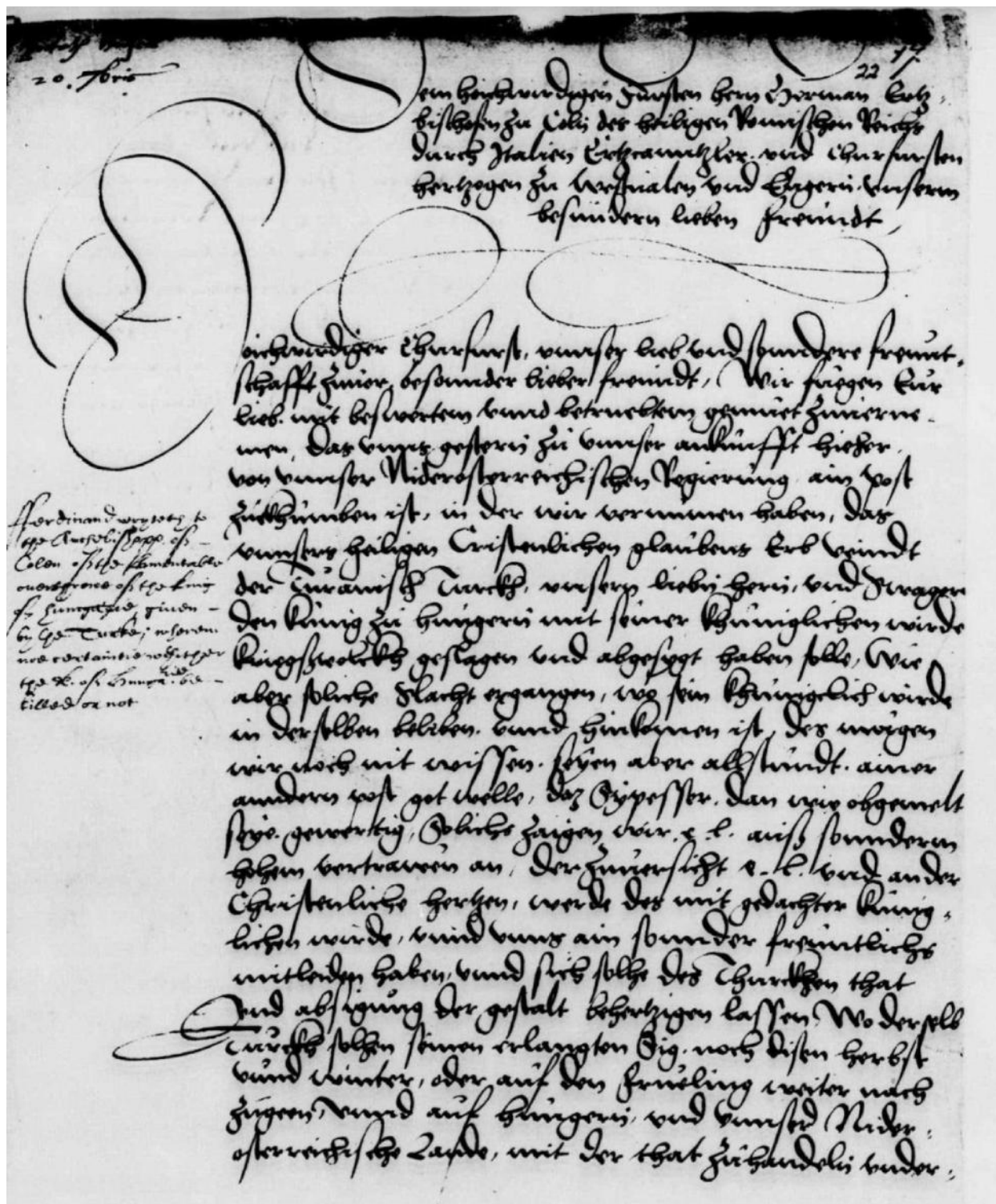

By your most humble, & your most faithful
 slave

WYNTON

Thomas Winton

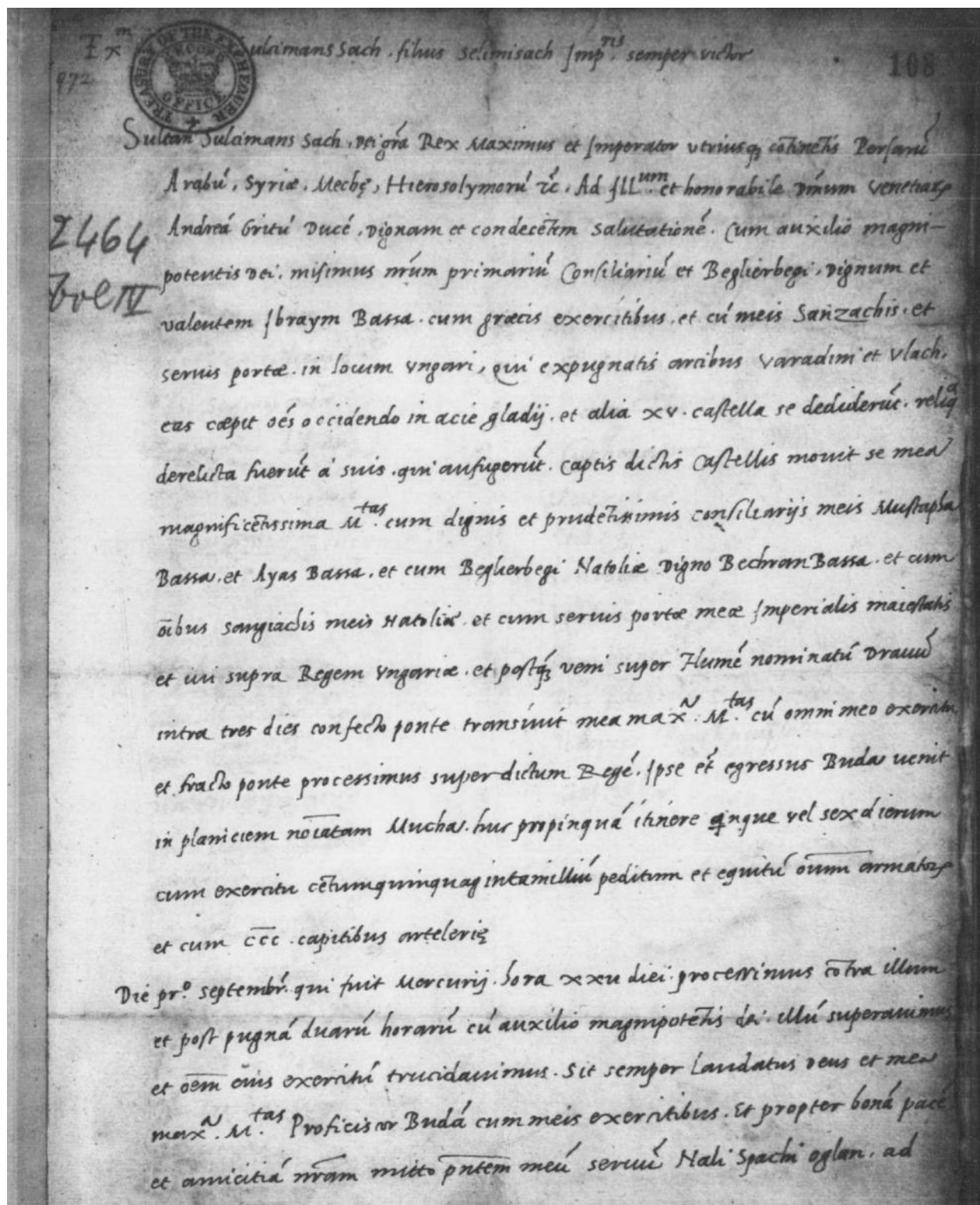

Nun wurde, das e. l. neben andern Churfürsten
 Fürsten und Ständen des Riegs für sich selbst,
 gedachte Königlichkeits wurde und vnz mit sat,
 licher hilff mit vurlaiffen, erward, was wir. so
 es die noth. die wir doch e. l. mit vörzügen, er
 fordern solte, mit vörzügen mit guten, gütigen
 und gütigen, nach vörzügen vörzügen, sein
 erollen, das e. l. rote und vorkat zu setzen, und
 die zu beständigen vorkat zu setzen, ist vnz ein
 sonderer freud. Neben zu Jungering. am
 Gedenken tag Septembris Anno in dem xvj. h.
 Post trinta, haben wir ein ander Post entfangen,
 die laiden Jungering, das die laide auf den mein,
 und vorkatigen tag August, nach vorkatigen gewissli
 chen bestatigen, und die Königlichkeits wurde vnz
 hingern in dem vorkat, also, das man noch mit
 wissen mag, ob die liche in leben, oder vorkatigen ist
 vnz die Königlichkeits hingern. samt vnz
 Niedersterreichischen Landen, in Gensler vorkatigen
 stot, was die lichen großen vorkatigen min
 soltes der Gensler hingern soll. Das hat e. l.
 als der vorkatigen zu vorkatigen bitten darauf die liche
 zum besten. Es erollen vorkatigen vnz vorkatigen
 sein. Vnz mit hilff und vorkatigen
 ethlichen vorkatigen, vnz die lichen auf
 vnz vorkatigen vorkatigen, mit vorkatigen

I. lieb besonder freund
ferdinand

Nota Mortuorum in conflictu Ungarico. die XXXI ^a augusti	
S ^{er} Rex Ludovicus Ungariae et Bohemiae	
R ^{ex} D. Archieps Trigemiensis	
II. Ep ^s Varadiensis	Ex Bohemis, Moravia, Sclavis,
Ep ^s quingecetanus	D ^{ns} Stephanus Schlick
Ep ^s Janriensis	D ^{ns} Luschnatzk
Ep ^s Zemeidienis	D ^{ns} Subcamerarius Regni Bohemiae
Ep ^s Sagrabiensis	cum Filio
Propositus Albensis	Cuthenaior
Ex ungaris	Mutzina
Georgius Comes Zeynsiensis	Stibitz
D ^{ns} Dratte	Vnroert
D ^{ns} Harckon	Huberch
D ^{ns} Xaxianus	Bomcharetz
D ^{ns} Michael Pedmanitsk	D ^{ns} Puchemotz
D ^{ns} Bamsij	Joannes Prustkowsky
D ^{ns} Dni Herentzs	Ontzick
D ^{ns} Petrus Kalatzk	
D ^{ns} Franciscus Orsack	Et alij de quibus nuncda dicitur
D ^{ns} Thomas Zerij	
Nicolaus Torcij	
Stephanus am sffasan	
Ex Polonis	
D ^{ns} Tropko Mag ^r Gwica	
Lassutzki	
Byletzki	
Magiescki	

Irre Huncij. ^{mm} 8. 7. 14. Venetijis diei xviii. aug.
ad me.

68

Proximis diebus aliquis dubitabamus de aduetu novorum
Germanorum. Nihilominus nunc auctor confirmatus sumus, non
propter unam litterulam parvam, quam scribit Huncius. ^{mm} 5. 7. 14.
existens apud Archiducem. ⁶ s. sua, que venit cum magna
difficultate, quia omni transitus sunt clausi, et explorant
omnes personas euntes & venientes. In summa significat
quod Germani non descendant, sine commissione et voluntate
Cesaris, que non potest apparere, cum sint clausi omnes
aditus in Gallia. Et aliud non dicit. Fuit quidem diebus
superioribus certa illorum unio, versus vallem Carniensem
Brixienis diocesis, quare fuit illis destinatus cum navibus
praedio, vir Camillus Ursinus. Hoc postea aliud auditum
est, credo ipsos habere bonam voluntatem, sed non bona cura
propter defectum pecuniarum.

Teneo litteras Huncij in Ungaria, & Buda diei 1111. prius dicentes
quod Turcae essent in oppugnatione arvis Petre Varradina
non multum distantis a Belgrado, et multoheis congressi
semper reiecti fuissent, cum maximo detrimento, fuit coactus
Magnus Turcus illis accedere, et cum data una pugna
asperissima, remansisset inferius multo damno accepto.
Tandem factis cumculis, adhibitis igitur artificia libus

et alijs instrumentis. castru' evertit et coepit. et ex millibus
 qui erant in presidio. no' euaserunt nisi nonaginta. quos
 Turcus spoliatos liberos dimittit. Et iam faciat venire
 opifexes. qui castru' munit et reedificent. Ex eo loco
 debebat accedere ad expugnatione' alterius loci muniti
 illic proximo. Rex vngarie erat in castris. in loco
 no'iato Tonna. Gentes Regni sequebantur suam ^{tom} M.
 et expectabant auxilia a' Boemis. Ita perit maximus
 exercitus. Et posset esse. q' Turcus hac vice daret poenas
 suorum peccatoru'. Gauricus Astronomus iudici-
 tertius dixit. cora' fll^{mo} D^{mo} veneto. velle. quod sibi
 caput amputetur. si in hac expeditione Turcus no' est
 aut penitus prostratus. aut occisus. aut captus. sepe
 diuinauit Gauricus. Sed nec in hoc. nec in simili-
 ci quicq' credo /

 Exemplum litterarum Baronis del Burgo. Nuncij aplici in Ungaria
 diei x. July. 228
 Significo. S. Vra. q. Turcus est in Belgrado. a die uisitacionis Sancte
 Marie. et maxima pars sui exercitus solum traiecit. qui est
 copiosissimus. et fert secum. maximam quantitate calceis. et
 lignoru. pro fabricando. ut distinctius ^{tas} S. uidebit. ex allegatis
 lris Colocensis. Hic adhuc no est factus ordo aliquis. res sunt
 desperatissime. Sit certa. ^{tas} S. Vra. q. tantum hoc anno nobis. su-
 pererit Ungaria. quantum hostis uoluerit relinquere. Posset esse.
 quod caperet solummodo. quicquid est intra solum. & draui.
 Sed proximo vere dubium no est. quin anteq. discedat. reliquu
 quoq. occupet. Ego iudico. et facio res desperatas. quia no video
 nobis esse aliquam rem. ex his. que pertinent ad belli administra-
 tionem. Et omnes habet aduersarius. Hic no sunt capitanei.
 Hic no sunt pecunie. Hic no est consiliu. Hic no est obedientia.
 Hic no sunt naues. Hic no est promissum comenibus. Exercitus
 adhuc no est congregatus. Et si congregabitur. quid potest facere
 exercitus tumultuarius. militans sine pecunijs. minus decem
 aut xv. dies manebit. postea hinc decet frumentu. illi pons
 unus hinc discedet et alius illinc. Et ita oia male succedent.
 Nec ^{tas} Vra. S. et cu his que misit. et cu illis que cogitat mitti
 subsidijs. poterit succurrere. minima parti. veru necessaria.
 Et nisi deus nobis auxilietur. quantum in me iudicij est. no
 video aliquam spem salutis.

2306
 Vol IV
 H
 102*

239

223

Exemplum l^rarum Nuncij Aptici. In vngaria. Daturum Budæ. die Martis
sancti. anni p^rntis M. D. XXVI. ad Sanctiss^m. D. Hr^m.

Post ultimas meas superuenerunt l^ræ a Colocensi. de certissima adu^ectu Magni
Turce. in has partes. et quod Belgradum iam uenerant tredecim cameli.
onus. cathenis grossis. pro pontibus. etiam fabricabantur. magna cum
celeritate. in illis omnibus locis. Et missi fuerant missi multi nautæ
Nicolini. quæ ciuitas est ex opposito Transalpinæ. cis Danubium. ad
reducendas multas naues. quæ erant ibi factæ. et erant promulgata
edicta. quod nullus provincialium venderet victualia. ut longius videre
poterit. s^{tas} v^ra. per alligatas l^ras.

Proter dicta noua. aduenit homo ad Joannē Thair. Banæ Croatia. missus a
quodam suo consanguineo. qui factus est Turca. et imp^rntiaz seruit
Bassæ. Bossinæ. loco apud eum honoratissimo. et ei misit significatum.
velit consulere sibi. et rebus suis. quia certissimum est. q^d Turca hoc
anno ueniet in Ungariam. per selanouiam. et ipse uiderat centū camelos
cathenis oneratos. quæ postmodum destinatæ fuerant. pro constructione
pontium. super Drauo et Sauo fluminibus. et inde uenturus est recto
itinere Budam. Postea adiungit: Certus sum. q^d in hoc bello. multe
personæ morientur. Propterea. si Vincere contingat Ungaros. meos tibi
cōmendo filios. si erit apud Turcas victoria. tui erunt mihi cōmendati.
Joannes. se multis experim^{tis} cognomase dicit. Sūc Soiem veracem.
Et quando Turca uenit supra Belgradum. is fuit primus q^d significaret
et dum ipse esset Banus Iagereæ. sæpe ab eo frumentum et id genus
victualium impetrauit.

Scribunt etiam Titullienses habere nouum certimum. q^d Turca uoluit
obsidere Titullium. propterea petunt præsidium centum peditum. ut
per annexas l^ras. pariter videbit^{tas} s^{tas} v^ra.

hinc Armis in unguia ad S. P. N. 35
 Hona que habentur de varadino. ^{tas}ura videlicet ex tris colorem
 et minutius ex istis. venit Ep^s Bosnen. missus a Coloren signis
 quod die m^o qui fuit xv. julij. civiter pr^{am}. hora diei. aggredi
 fuerunt Turca castellum. et nadum aqua. quod ex alia p^{te} turca
 Coloren. eodemmet t^{po}re. cu^m max^e conatu. pugnatum est nelemant
 utrobq^e. castillani defenderunt se fortiter. et interfecerunt multos
 janicos. ducit plus q^{uam} mille. Illi qui erant in uado. q^{uam} noⁿ s^{er}u
 plus q^{uam} XL^{tas} nauculas. quas ipsi appellant nazadas. civiter mille
 equos. et tresmille rusticos. egregie resisterunt. s^ummerferunt unam
 magna^m nauem Turcorum. et multos occiderunt. ex m^ois desiderat
 octo. parvi monti. et occiderunt equos illius Almerici Zibach. p^{er} que
 superioribus diebus. ^{tas}ura misit breu^e. totummet bell^u p^{er} pugna usq^{ue}
 ad noct^e utrobq^e. Hosti videns Colorensis noⁿ posse se sustentare uadu^m
 cu^m tam paucis naucibus contra class^e Turcica. que constat. ex totis
 nauculis similibus m^ois. XXV. triremibus et alijs lignis. Talle
 consilio. decernerunt illud nadum relinquere. et recipere se ad aliud
 illi proxim^u per duo milliaria. et ita fecit. uadu^m ergo Varadimon^u
 nunc est Turcaru^m. Colorensis est ad Baccia. cu^m modica g^{er}et. et sustinet
 q^{uod} tam potest impetum hostiu^m. sed quid potest cu^m ta^m exiguo milite
 contra tantam potentiam. Die lune sequen^{ti} Turca t^{am}u^m recesserunt
 a castillo. q^{uod} m^ois poterant egredi. et agnari in danubio. et facere
 similia. Ita steterunt usq^{ue} ad diem Martis. quo die eadem hora. quo
 die d^{omi}no s^{er}u^e aggredi fuerunt castillu^m. existimantes se illud facile
 castros. ob similitate^m muroru^m. castillani a^m animore defenderunt
 cum strallarijs et scloppis. et occiderunt bonu^m numeru^m janicoru^m.
 Perseueravit pugna usq^{ue} in noct^e. Die Mercurij mutauit p^{ro}positum
 expugnandi castillu^m milite. et ex quattuor partibus incepit
 illud quaten^{us} asperit ex quattuor partibus. noct^e dieq^{ue}. quid
 sit securu^m nescitur. Male speratur. quia castillu^m est debile. et facile

euerteretur. Colonusis existimat, qd teneri poterit adhuc octo aut decem
 dies, pnt a Rege, decern mille pedites, cum quibus vellet cōfigere,
 cum exercitu navali. Succurri vadū, et subuenire absens. Huc
 tractatum de mittendo subsidio, nescio quid concludetur. Interea cū
 Colonus amisset vadū, Turcae incenderūt Futacū, satis bonū castella-
 tū, et multas alias villas trās Danubiū. Timeo de petra ueredina
 quia est impossibile, qd Rex possit illi succurrere per Terrā, p aquā
 minus, cū nō habeat nec naues, nec pedites, nisi illar vtrū scitatis
 ita qd videntur mihi oīa sōmnia, quae istū tractam. Dico nūc, qd
 quicquid iacet inter Sāu et Drauū, est potendū ad rationem
 missorū. Rex consistet ad Drauū, fortitior tenebitur vadum
 quod erit difficile, vno ordine, consilio, et paupertate suae M.
 Magis est sperandū in ignavia hostis qm in alio.
 Conduxerunt pedites. vtrū. s. et dadi stipendium p vno mense et dimidio
 et pacto dandi aliud stipendium hī in Buda p vno mense et
 dimidio, venerūt omnes et sūt ad numerū. quing. millium
 peditū, et cc. equitum

Buda

Collocensis congregavit circiter quatuor mille equites. qui se fore conu-
uerunt. se non discernere. nec pedem retractum. quocumque morantur.
Proponit sane deservant. Rex mittit ad illos praesentem. ut discant
a tali sententia. et in portis certent. ubi utriusque videbunt.
Male etiam actum est. cum quinquaginta equitibus collocensis. qui datus
traiecerunt et ex curatione extra muros fecerunt. partem. raptis. et
partem operis ab hostibus.

Regina est adhuc Budae. nec deliberavit de suo discessu. dubito. quod
cupiet discedere. quando vox poterit

Post scripsum. uenit. uenit missus a Collocensi. qui fuit ex illis LXXX. ta.
qui superfluum ex calamitate Tetrauerandem. et minutum narrat.
casum. quemadmodum fuit. qui est similis ut supra scriptum. non. qui non se
desiderat. sed aliqui captives et liberi. milites Turcae. illos a milia-
ritudine tutati sunt. et postea. per Basias imperata eorum vita a Turco.
liberi dimiserunt. adiungit. Turci aperte dicere. qui vult capere illud
Regni. et non venerit. nisi comissa pugna cum Rege. Inter hos LXXX.
sunt aliqui ex pedibus. ut. qui cum se egregie perierint.
derant illis vestem unam. sanguis.

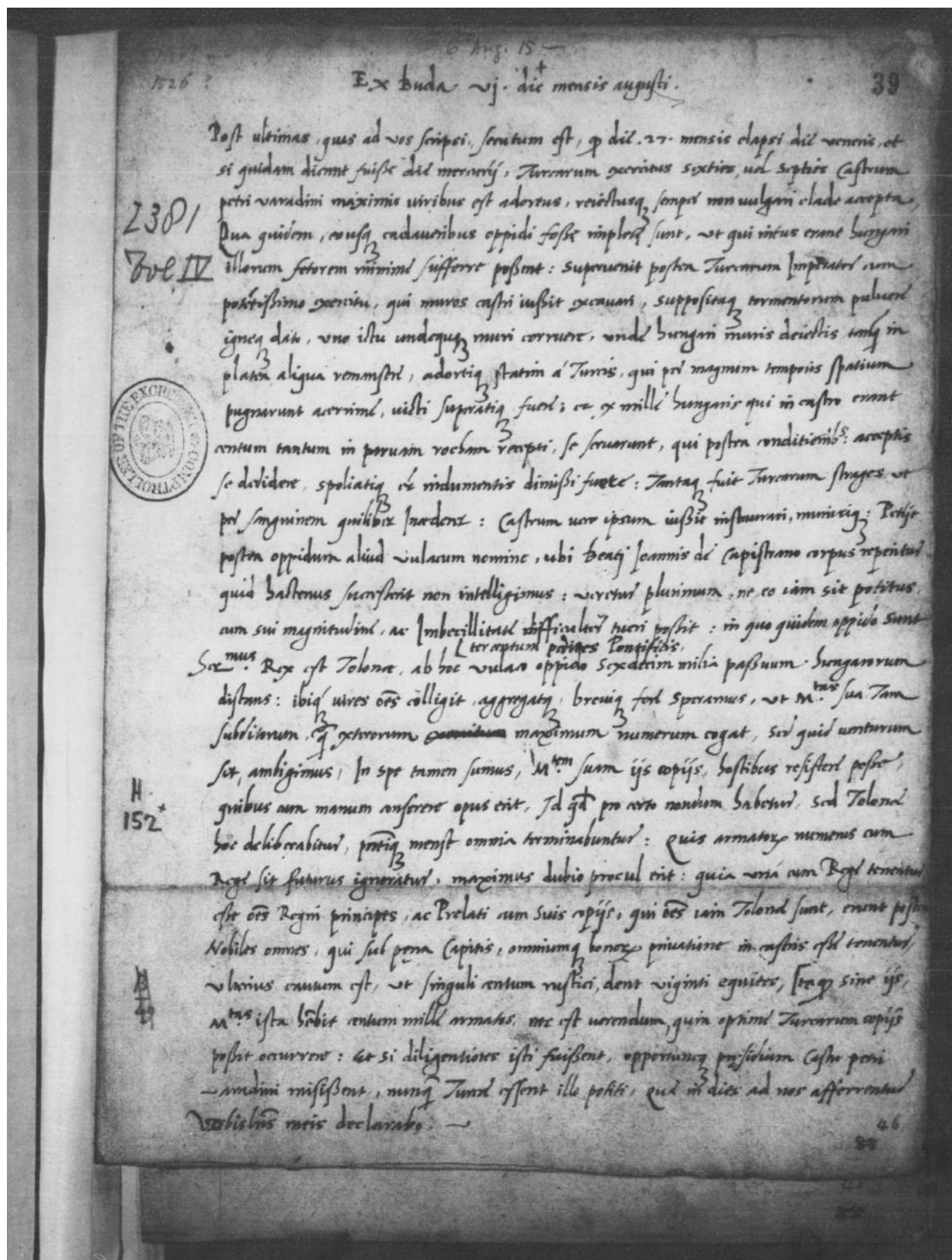
Vi uenit ex Vylar. profugisse aliquos pedes. et iam capti esse. iam cum
intendit fuerat. absumpta.

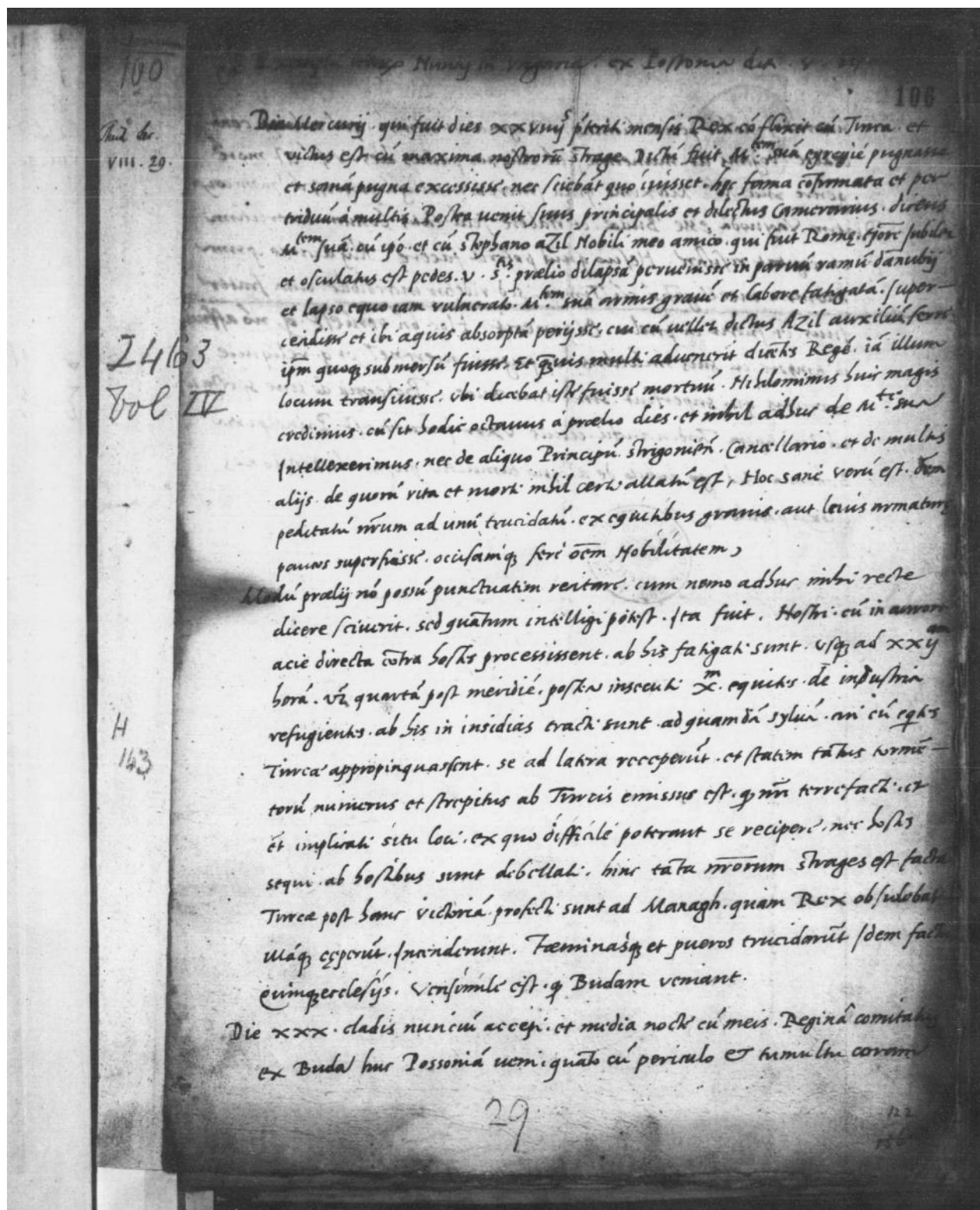
Ex quinquaginta equitibus Collocensis. qui exsternantur armis.
non pariter non. aut. reliqui profugerunt. et se ad
collocensem receperunt.

Collocensis dicit. et ipse erat Cap. Regis in Syria. de Arabibus. Cap.
Collocis et Bacciae. Syria non est amplius Regis. Reddidi Bacciae
amici. propterea comit officio et dignitate. Supplicat propterea
Regis. ut. velut providere de alijs Cap. et Ep. Incipit
divino potius auxilio. quam opere humana sustentavit illas partes
nisi usque.

Pet. vj. aug. ex Budae.

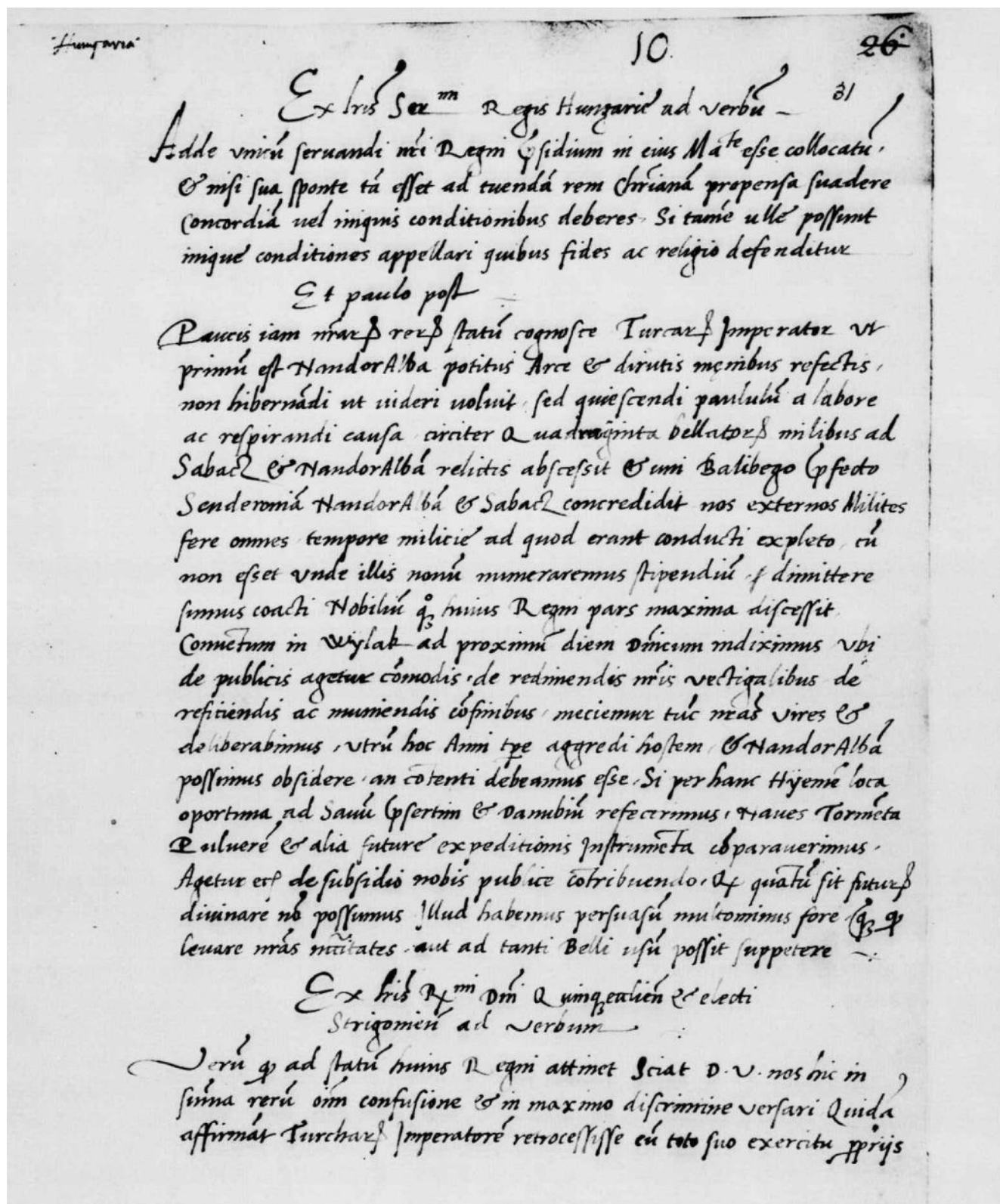
Corde ego praesagiebam. si diem integrum Tabellaria apud me teneret.
me scripsum alia noua vna. hesternum vespere ad noctem. uenit
nomi de amissione Vylar. Athie. Zethae. et omnium Torcularum
usque ad Erdend. hic locus Erdend distat a Drauu. vni militum
Vngarici. Boz qui nunc proficiunt ad defensionem Drauu. solus
Regina. ut provideat. qui artellorie Viennenses sibi mittant.
pauper ad me scribit. ut si habeo aliquos denarios ad se mittam.
Turitan non esset malum. qui istud pauper. quod nuper sibi daretur.
non qui possit facere. aliqui boni effecti. sed quia est minimum. et
dare vni Regi. in huius necessitate. non esset nisi conueniens et
pium. Ego deliberabo secundum vias. quas Sacerdos a Vna. et pro
primis Tabellaria. et secundu qui tempus me instruit. cum ex
timo me non habuerim tempus expectantis responsum.

narrabo, hodie petiti licentia a Regina ut venire, quia noluit con-
 cedere rogans ut manerem secus aliquot paucos dies. Visu est more
 genere sua. Maxime quia interea intelligi progressu inimi corp
 Dintus Varuoda esse Bude, et habere secus satis bonum exercitum
 et cogitat resistere. Hecus quid poterit facere? Alij dicunt ipsum
 habuisse intelligentia cum Turca, sed videtur incredibile. cum frater
 suus, et fuerit in pnelia. Et perierit. Hoc bn veru est. q. no affuit
 in campo. cu suis militibus ut pugna interneret. et q. reliquie
 exercitus qui superfuit. sunt sine duce. Bohemia de vine spectat
 ad Principem Ferdinandu. cuius exoratorata est Principis
 Bohemia. sed ego dubito de aliquo cumultu. propter defectiones
 illor populor

periculis reuocari. cū Sophy Rex Persarū magnā imperij eius ultimātionē
quā Macoīd vnde parit ac plurimas Arces obrepauerit. illi dicite cum
mandū longius a finibus nostris abfcessisse. Sed circa loca hęc finitima militi
festo quiete dare. Hoc intē certissimū ē. Et condubitū enī transisse ante
aliquot Septimanas Samū flumē nulla parte suā Exeritus citra Samū
relicta. Taurino & Sabac. Et multis alijs Arcebus in finem suū redactis
& tota illa regione quē sano ac domino allentit fedissime iussuta
ac ferro simul ac igne absumpta. Hostri iam penitus sunt fatigati tā
longa ac duratura sed parū vtili expeditione.

Et paulo post

Hoc intē certissimū ē. Et ipā certitudine certius vobis plane esse iparos
ad tantū bellum sustinendū ac gerendū nisi a (driamis & romipibus
quibus hęc res equo ac nobis cure esse deberet adiunxerit. Quē si nūc
per non potest fieret saltem ad proximo veris tempore itaq. d. d. d.
pro sua singulari prudentia. Et erga hanc priam quā iam multos de
causis debet sibi nobiscū conferre commune singulari amore. Urgeat
instit. sollicitudine tā (as. Macon Sacrosanctū q. alius & romipes quos adhibet
ne nos deserant. Imo ne sue ipos. Saluē obliniscantur. Taurino enī
amisso itaq. inde Hungaria deleta. quod deus denique iussit. quid
nūc restat. nisi totius (bramatis manifestū ac certissimū exordium
Propterea instet d. v. totis viribus tā pro pace inter & romipes copanda
q. pro tempore atq. oportuno auxilio nobis impetrandō.

Ex his Sophy (ancillarij R. q. Hung. ad verbum.

Hinc res ita se habent. (esar Turcarū capta Mandoratha. dirueis
a ijs Arcebus quē ad illam pertinebant pedē reuoluit. anteq. nō exortus
fisset amius. (sterm turdo nonerit. Doctum nūc se mouet dicat.
esar in reuocati vel ppter bella quē Sophy eid. intulit. Vel in
obsequio Mandorath. protare cepit. Huius septimus captus est
explorator Turcarū. qui testanter affirmare dicitur ipm (esarem.

32
morte in reditu obijisse. qd ego pro vero scribere nō ausū. Qd. et si uerū
sit parū nobis offert consolationis. cū non desint plures Latrones qui ille
si mortuus est surrogentur. Externi qui uenerit pene dissolui st.

Kép I/11. Buda, [1523] máj. 19.: Andrea dal Burgo jelentésének kivonata Salamancához: BL Cotton MS
Vespasian F. I f. 30.

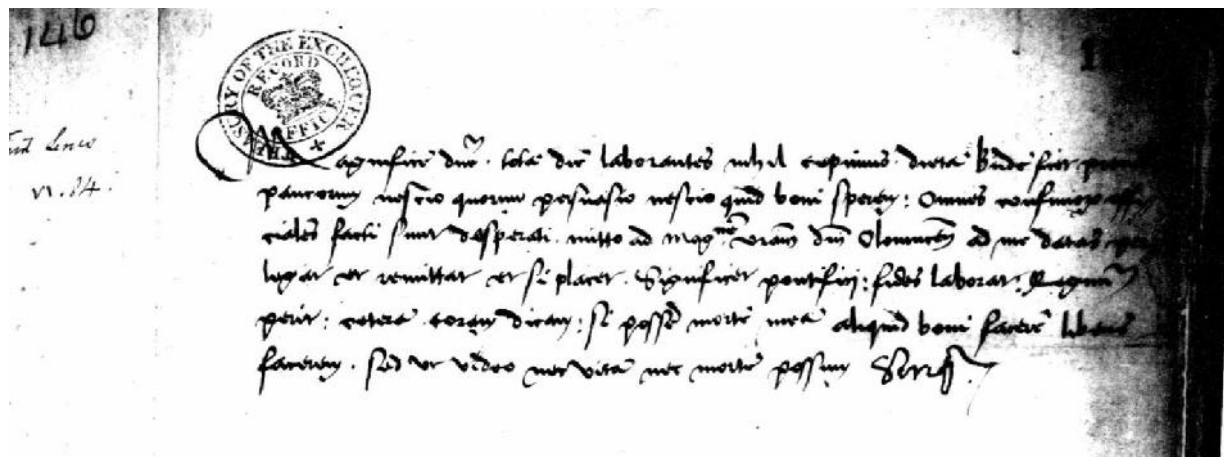
19to mens 19 maij Bude dago.
I re sur Magi D. Andree Burgo orator Cesaris apud regem húngarum. 30
35

Hic oia feliciter successerunt in hoc reventu qui iam finitus est. Conclusa sunt
auxilia pro reductione castellarum. et adducuntur gentes húngarum supra
decem milia ad illud effectum ultra gentes ordinarias
Ordinatum praeterea. ut si necesse fuerit. et Iovius cum tota sua potentia.
hac estate ingruerent omnes viritum insurgere debeant
Item facta etiam ordinatio pro bello offensivo si veniet casus. nec possit totum
hoc regnum magis esse aduersum. et opus est. Undique enim habemus nova
Turcum omnia esse maritima hac estate aggredi hoc regnum totis viribus.
et iam esse in andrinopoli. et piribayla esse mandoralbe et balibek qui erat
mandoralbe vocatum esse ab illo tyrano. ut melius consulet de modo incipendi.
timetur etiam de Tartaris

Nunc expeditur sunt gentes prelatorum et Baronum omni celeritate ad omnia
Lex etiam sub spe pecuniaria promissarum tam a regno quam a pontifice cept
adducere gentes
Missi sunt etiam nuntij ad Imperium. ad moravia. et Bohemia. et flectam Silesiam.
et scriptum etiam D. principi meo ut item parati viritum insurgere. et interea
mittant gentes promissas pro reductione castellarum

Reformatur nunc articuli conclusionum factarum in dieta et legentur in
consilio et quando erunt recordari totaliter potero particularius monere D. V.
de particularibus auxiliis promissis. Remanserunt hic aliqui electi a Regibus
cum quibus tractatur pro executione conclusionum

Data est omnis potestas a toto Regno Regi qui plus gubernet maximo favore
erga maiestatem suam.

ex^{mo} ⁱⁿ domino ^{Henrico} dei gratia ^{Anglie} Regi ^{et} fratri nostro char^{mo}
 Ludovico eadem gratia ^{Rex} Hungarie et Bohemie id. Salutem et mutue charitatis ac
 felicium suorum incrementum. Scz^{ne} princeps et domine. Amice ac frater noster
 charissime: Et si primum nobis cum Maiestate v^{ra} ob maximam inter se agnitionem
 utriusq^{ue} nr^{um} distantiam, nulla adhuc intercesseret consuetudo. Tamen cum perspectum
 habeamus curę semper fuisse M^{ati} vestre. et Christiana Resp. in qua locum habet
 eminentissimum. et amplissima esset. et tutissima. libuit. immo ipsa compulsa necessitas
 ad maiestatem v^{ram} has dare has. quibus gravissima. que non magis nr^{is} q^{uam} omnium
 principum christianorum degne. atq^{ue} adeo ipsi colu catholice instant pericula. Describimus
 Notum M^{ati} v^{ra} putamus esse quanta Turcarum semissimum v^{ra} fidei hostium
 sit potentia. qui Asiam totam. et non exiguam partem Europe tyranni subiectam sue
 possident. cum hys post K^{re}tiam captam assiduum nr^{is} Regnis fuit bellum. et concertatio
 pene quotidiana. dum illi propagare imperium religionem extinguere. nr^{is} sua defendere
 fidem tueri satagunt. hostes Turcis fuere Sultanus Tyrannus Egiptiorum potentissimus
 et perarum Rex quem Sophi appellant. hic post diuturna bella A Turcis sepe
 superatus et magna Regni sui portione multatus est. illi vita etiam est adempta cum superio
 Romano Turcarum princeps. q^{ui} ita rebus suis videbat. q^{uod} sedes cum Sophi perisset. bello itaq^{ue}
 politico et transmarino exoneratus cum esset. nihil putabat fore vel ad ampliam imperium
 antiquius vel ad gloriam pulchrius. q^{uam} ut arma. et vires omnes in Christianos verteret. se tamen
 ad tempus continebat. propterea q^{uod} audiebat Christianos principes auctore summo Pontifice in
 Turcarum exiium aspirasse. Illudq^{ue} Tyrannu^m morabatur. q^{uod} sciret. Sane inter cesarea m^{un}tem
 et nos esse necessitudinem et affinitatem. Nec fieri posse. nec fieri posse quin omnes nobisq^{ue}
 vires et facultates suas. dum esset opus communicaret. Misit itaq^{ue} legatos qui de pace nobisq^{ue}
 agerent. hic adhuc exspectantibus. quibus anteq^{uam} responderemus. exarsit hoc bellum quing^u
 inter cesarea m^{un}tem et Christiani Gallorum Regem. hostes igit^{ur} sunt. dolo nos. cum de pace
 ageret circumvenire voluerit. seu animo repente ad pacificationem mutato. cum videret. neq^{ue}
 generalem illam quam maxime timebat expeditionem in se decerni. nec putaret. v^{el}um nobis
 A cesare qui bellum cum Gallis gerent. presidium fore. incredibile equitatu. ac peditum
 collecta multitudine tormentis preterea. alijsq^{ue} rebus ad belli v^{er}sum necessarios rellervine. Regis
 bellum nobis inferre soluit. habet in castris ad Sophiam que civitas a finibus nr^{is} exigua est.
 remota intervallo. ad ducenta bellatorum milia. Quos ipse ad obsidionem Arce nr^{is} Nandor^{is} Al^{is}
 ducet. Belgradum alio nomine vocant. est omnium que Turcis sunt finitime cor et caput. clauisq^{ue}
 totius Regni. Qua ut superbissime iactat ex pugnata. ad Budam. vbi nobis Regia est. capien^{ter}
 properabit. intinxit et alium exercitu hominum octuaginta milia. qui Transilvania provinciam
 nr^{am} per Valachiam inferiorem ducere M^{ag}net^{is} h^{ic}o bellu^{is} aggrederentur. Valachie q^{ui}ctus
 habebat in armis omnes copias suas ex quibus ad quadraginta hominum milia. metu compulsi
 Turcarum viribus adiunxit. certius est exercitus ab eo ad vastum eadem t^{em}p^{or}e Regnum nostrum
 croacie districtus. providit insuper de Sc^{ia} p^{ri}nce nr^{is} Polonie Rex esse nobis auxilio possit.
 Tartarorum enim quinquaginta milia. qui eius provincias ferro et igne vastarent concitavit. hui^{us}
 tanti belli causa. ut vere possumus affirmare. principum est Christianorum. et in primis Nona
 inter cesarean^{um} et Gallos Regem dissensio. pro quorum gravibus districtissimis ad sanctissim^{um}
 d. nr^{um}. districtissimis ad ipsos cesarem. et Regem Christianiss. nihil dubitamus quin si diuina
 miseratione. de pace inter eos conveniret. illamq^{ue} classem et arma. que habent parata
 in Turcas vertent. Christianos ab illorum metu perpetuum possent liberare. Maiestati
 v^{ra} cum v^{er}oq^{ue} principe arctissima est necessitudo. cuiusq^{ue} auctoritas apud eos est maxima.
 rogamus eam magnopere. velit publice salutis causa. pacis m^{un}tem. et omni h^{ic}ide provinciam
 suscipere. et id sua auctoritate perspicere. et has vires quas v^{er}oq^{ue} et fundet. xpianam
 sanguinem comparavit. in t^{em}porum hostium certat^{is} ex^{er}citum. Per eum v^{er}oq^{ue} est
 tuendi A Turcis Christianę religionis via. N^{ost}re etenim vires tot annoru^m bellis ita f^uit
 attrite. et ad sustinend^{um} tanti hostis impetum. parare esse nullo modo possunt. Quod si n^{on}
 verissemus omnia. et ipsum si. sit necesse spiritum pro tuenda fide et patria sancta
 profunderet. Survivat etiam Maiestas v^{est}ra q^{ui} p^{ri}ncipum suo nomine. laboranti.

27

Christianorum Patri. Non enim nos tantum petimus. sed quicquid est christianum
Dirigit aditum. Quia sibi et famam tantum ad alia Regna querunt. Quam si
Semel appuerint facilius tandem quascunque in partes libuerit penetraverunt
perit. Maestas vestra rem dignam Summo Principi. opus autem est celeritate
Nam Sydes quoties appropinquat. et periculosis antequam. Sic Led ad Mithras
Veni per venerint nos et Regna nostra invadent. Item atque iterum Maestas
Veni rogamus. laboranti Reip. Christiane et consilio et auxilio dum licet suorum
Quam vel optimum felicissime. L. at. Ende. Ultimo Janij. Anno Domini
1611. Quod est Sextimo Anno: Regnorum nostrorum Hungariorum et
Bohemie 2. Anno Sexto.

Ludovicus Rex
Francie

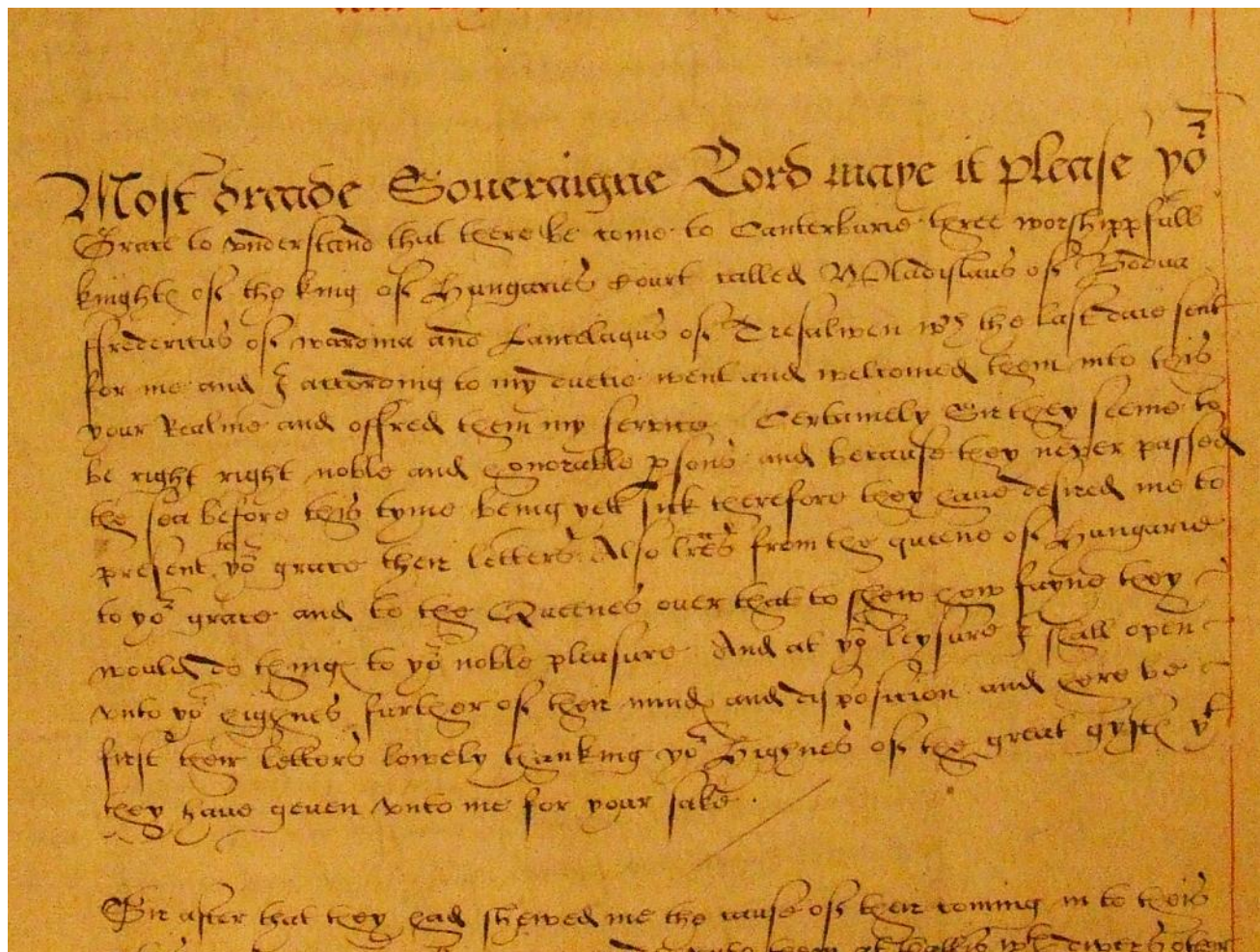
Principi Bonum / Genio Dei gratia
Insigne Regni: Prati in ching

VDOVICVS Dei gratia Rex Hungarie Bohemieq; et R^{mo} in Christo p^{ri} Domino Thome it^{er}
 Sancte Cecilie p^{ri}b^o Cardinali Eboracensi Salutem omniumq; felicium eius successuum incrementa.
 Non sibi R^{ma} D. V. persuadeat splendidissimum eius nomen Clarissimarumq; Virtutum decus
 inter Britannicos dumtaxat et Gallicos limites cohercere. Sed potius in vniuersam Europam et
 quacunq; nomen Christianum permeat longe lateq; instar rutilantis Syderis diffundi. id uel certissimo
 Argumento esse potest q; in Regnis ac Provinciis n^{re} c^{ir}cum subiectis adeo fama glorie ac
 amplitudinis R^{ma} D. V. elucescit. latiusq; indies propagatur. ut nec in media fronde Britannia
 ubi ipsius Sedes est collocata Illustrior euidentiorne esse possit. Quaequidem nominis gloria et ue
 Virtutis certissimu^m testimonium esse solet. Et multorum grauissimorumq; Virorum. qui ad nos
 uarijs ex Regionibus assidue conflunt testimonio allechi in R^{ma} D. V. ea sumus animi affectione
 ac propensitate. ut n^{re} in modum nos in eius Amicitiam beneuolentiamq; insinuare iampridem
 cupierimus in presenti non modo non ueriti sumus sed potius letati occasionem oblatam. qua R^{ma}
 D. V. licet hactenus nullo eam officio fuerimus prosequuti. operam fauorem ac patrocinium
 adhiberemus. Cum enim R^{ma} D. Hieronymum Balbum Prepositum Posoniensis Consiliarium.
 Secretarium ac Oratorem n^{re} in summis arduisq; negocijs ad Ser^{ma} Regem Anglie fratrem et
 Consanguineum n^{re} Charissimu^m delegauissemus. hoc ei pre omnibus demandauimus. Summam
 Legationis hanc esse uoluimus ut omnes eius conatus actioneq; ad Consilium et Arbitrium R^{ma}
 D. V. referret. omnibus in rebus eius fidei demandatis opera fauore auctoritate ac iussione R^{ma}
 D. V. uteretur. confisi eandem pro innata sua humanitate. et de maximis Principibus optime
 merendi consuetudine nihil quod in rem n^{re} ac Regnorum nostroru^m. que ob reuerentem Turcharu^m
 tumultum in magno uersantur discrimine. spectat. studij aut maiest^{er}ie pretermisissimam. Quae nam ut
 ita faciat etiam atq; etiam Rogamus. sibi de nobis ea polliceatur. que a Principe neq; ingrato neq;
 munerum susceptorum immemori expectari debent. Constat enim R^{ma} D. V. non modo ut
 optimu^m amicum diligere. Sed et tutorem et prope parentem alterum. Scilicet hanc tenecam et pubescentem
 n^{re} etatem summa cum fiducia commendamus singulari pietate ac p^{ro}pensitate obsecrare. Elegimus
 autem ex omnibus Consiliarijs n^{ris} hunc precipuum ad tam arduas res tractandas Oratorem
 quem nobis semper fidissimu^m sincerissimu^mq; sumus experti. Et quo olim preceptore solertissimo.
 demceps omnium n^{re} rerum Consuleret ac ministro fidissimo usi sumus. eiq; tantum confidimus. Quoniam
 mortalium cuiusq; confidi potest. Idcirco Rogamus R^{ma} D. V. ut quicquid nunc in persona n^{ra} tractabit
 eadem ita accipiat ac si totum ex ore et p^{re}latis n^{ris} emanaret. Licet autem plene sumus
 eruditi R^{ma} D. V. ad omne officium esse obuiam et expositam. ipm tamen Oratorem n^{re} no modo
 quoad n^{re} negocia. Verum etiam quo ad eius priuatam personam plurimu^m ex toto corde commendamus.
 pollicemurq; quicquid ab eadem presidij ac p^{ro}cij nanciscemur. illud neq; uacuu^m neq; intermortuu^m
 apud nos futurum. Datu^m in castris ad oppidum Thethen die vii^a Augusti Anno domini
 Millesimo quingentesimo vigesimo primo. Regnorum autem n^{re} Hungarie et Bohemie Anno
 Sexto.

Ludouicus Rex
 manu p^{ro}pria

Képek II. fejezet

Kép II/1. Oxford, Bodleian Library Ashmolean MS 1116 f. 111r–113v.: magyar lovagok lovagi tornán Canterbury-ben, 1474-ben.

Item y^e 150 said Lamelagus or his contrapto sumo aganst his fellow
corss willfullie, he y^e 15000 pullo puffed ab his Lawes will exemo.

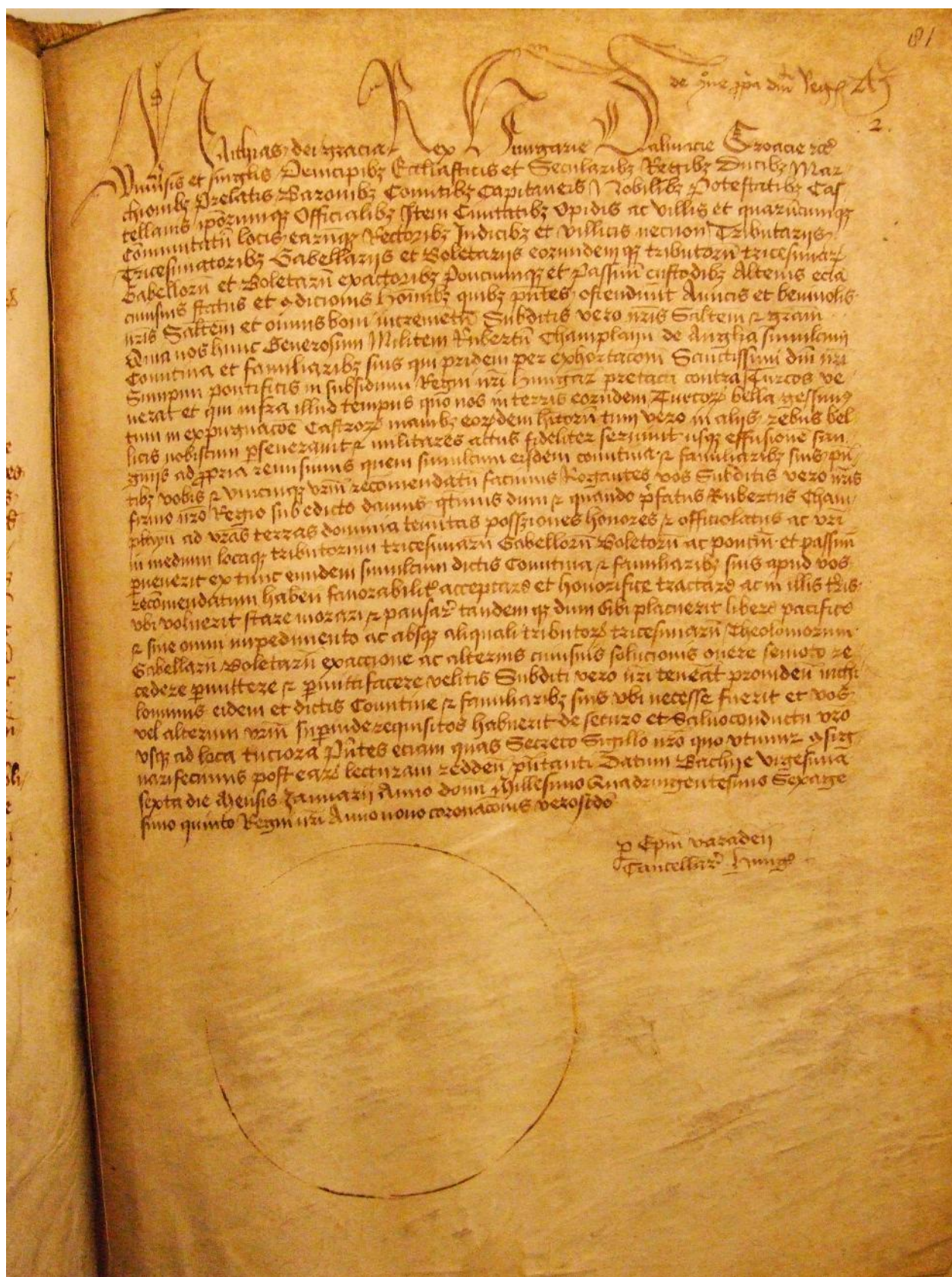
Item the thickness of the points of the spectro scale and the breadth of the points of the Encoirde and the thickness of the scales to be used by the Engineer.

Item yf it fortune in any of the said lordes any man either n^o shew
or n^o word to hurt his fellowes forso he shall give him sureties of
summe at his will to be n^o more for said doings and yf he kill his fellowes
forso he shall give him sureties and forso n^o he doo upon p^{re}sent

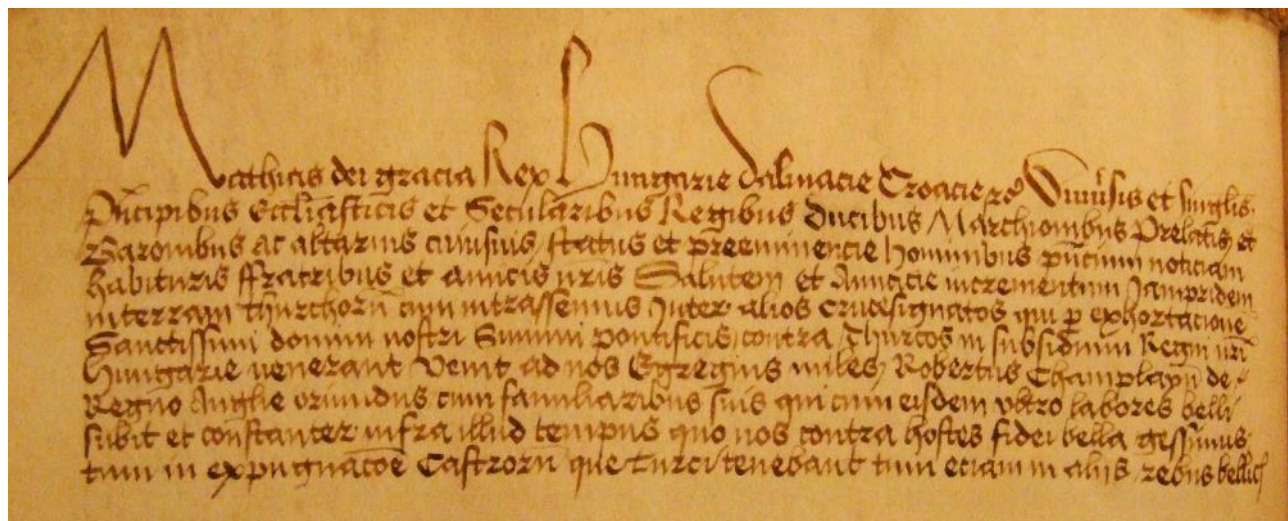
Item vs here be any thing in the articles to be questioned upon Carter
Principal King of Denmark shall declare it and for the more assurance to be
given unto the fulfilling of the said articles to their powers the said
Wladislaus Frederick and Lamelagus they came with Countess Anna
marcella at Antwerp the xxth day of June

Vladyslaus Fredericus Lancelagus

Kép II/2.: Bács, 1465. jan. 26.: Mátyás (Vitéz János váradi püspök által) kiállított littera testimoniale-ja Robert de Champlayn számára: Oxford, Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 81r.

Kép II/3. 1480(?): Mátyás littera testimoniale-ja Champlayn-nek, töredékes fogalmazvány: Oxford, Bodleian Library MS Ashmole 1114. f. 85v.

31

ten. et vasalli et subditi. dixerunt pacem tam sibi Christianis et secularibus quam nobilibus et
ignobilibus. cum suis fratribus et conditionibus exstant in capitulis beati et domini nostri dei
magnifici carissimi patris nostri christiani possunt et valeant libere tunc ferre et sine impe-
dimento suo transire et commercium commutacionis agerent cum rebus nostris sine
cunctis iurisdictionibus nostris et omnibus bonis suis. sine ulla saluti et ferre transire
affirmaverunt. salvis tamen Regibus sancte et solute imperia eorum consuetudinibus
schwardis

Item qd re ipsa dictorum dñorum tenetis reputabit et recognoscet amicos alios
pro amicis. Invenietis vero. nōne subditos rebelles, proditores et transfugas a se
saltem hñs. Saltem commissores vel suspectos, pro suis amicis et hostibus, receptis
simulatis quibus confederate. vel consanguinitate aut affinitate coniunctos vestros;
qd dictorum dñorum aliquos eorumq. rebellis. proditores. et transfugas. in sua do-
mina patris Terras et dominia aut obediētia profate sumi sump. receptis, sicut
et in alienis patris dissensionem vel offensionem receperitis vel suscipietis nec a sub-
ditis suis receptari aut suscipi permittet. Et nec ipsis. Sed neq. prefate confederate
vel consanguinitate aut affinitate coniunctos. et nec premisso receptis. eos par-
tialiter et ad unū offensionem aut persequum persequi ad statū aut honorem sine
dignitate, auxilio sanctorum consilium. vel assistance. prestabit. vel a subditis
suis prestari permittet. Sed casum. receptis simulatis tamē et permittitur sump
paris confederate. neq. consanguinitate vel affinitate coniunctos infra dñm. et
postq. per has alias dñis amicis suis rebelles proditores vel transfugas requisita
fuerint. De quibus terris patris ac dominijs suis repellat et egrēt repellat qd et
ordere tenetur Et nulla eorū nulli qd sub colore in ipsis dñis q. minime paratur

tem qd in pte lra annuere et confederari compellenduntur pro parte nostra
hic est presci lra vngrie infestiscripti. Amici et confederati nostri supradicti
sanctissimi domini noster Romanus pontifex et sacrum Romanum Imperium
ordinarium collegium. Serenissimi et potentissimi Maximilianus Romanus
archiducis fidei. Hispaniarum Portugali Galie etc. et locorum et principatus
imperiali et seculari illorum dominum venetum Illustrissimi Camerari et
Sacerdoti dices et et nomina alij infra nominandi etc

Item quod heredes et successores dictorum predictorum et eorum singuli successores infra
biennium post mortem sui antecessoris vel predecessoris legiti. lras suas ptes
tractatus et omnino et singulorum actionum in eod. conuenerunt. confirmatas
et confirmatorias magis suo sub sigillo sigillatas et manu sua propria subscriptas
alij sub eorum superscripti et pro tempore tunc tunc et deliberatis seu tractis et deliberatis
fuisset:

Item consensu concordata et confirmata est quod si aliquid contra dicta et effectus predictos tentaretur, vel ab aliquo capite in eodem contentis per litteras nunc, vel aqua subter per aliquem ipsorum principum eorum de hunc et successorem, vel eorum subditos vel infidelis sit attemptum, datus esset p[re]sentis litterarum tenore per litteras antea et confirmatas in suis vicibus puniretur. Et si ipse attemptum foret puniretur ipse attemptator et dampnificatus et non aliter.

et dampnificatos et non aliter
de omnia et singula premissa. Nos heredes huius predicti promittimus bona fide ac
in verbo Regis sub az ipso qua et obligationi iuri ad amobitum quoniam libellum bonorum nos
bonis fidelibus et immutabilibus iuribus et obsequiis. Et in fidem et testamento eorum in
presentibus manu nostra propria subscripsit magnum signum nostrum apponi fecit. Dat. apud
Athenas anno de incarnatione xpi millesimo cccmo lxxvii | 702. Legimus per nos

Rex Anglie scribit pro confede- ratione int se et Vere mos Hungar et polome Reges

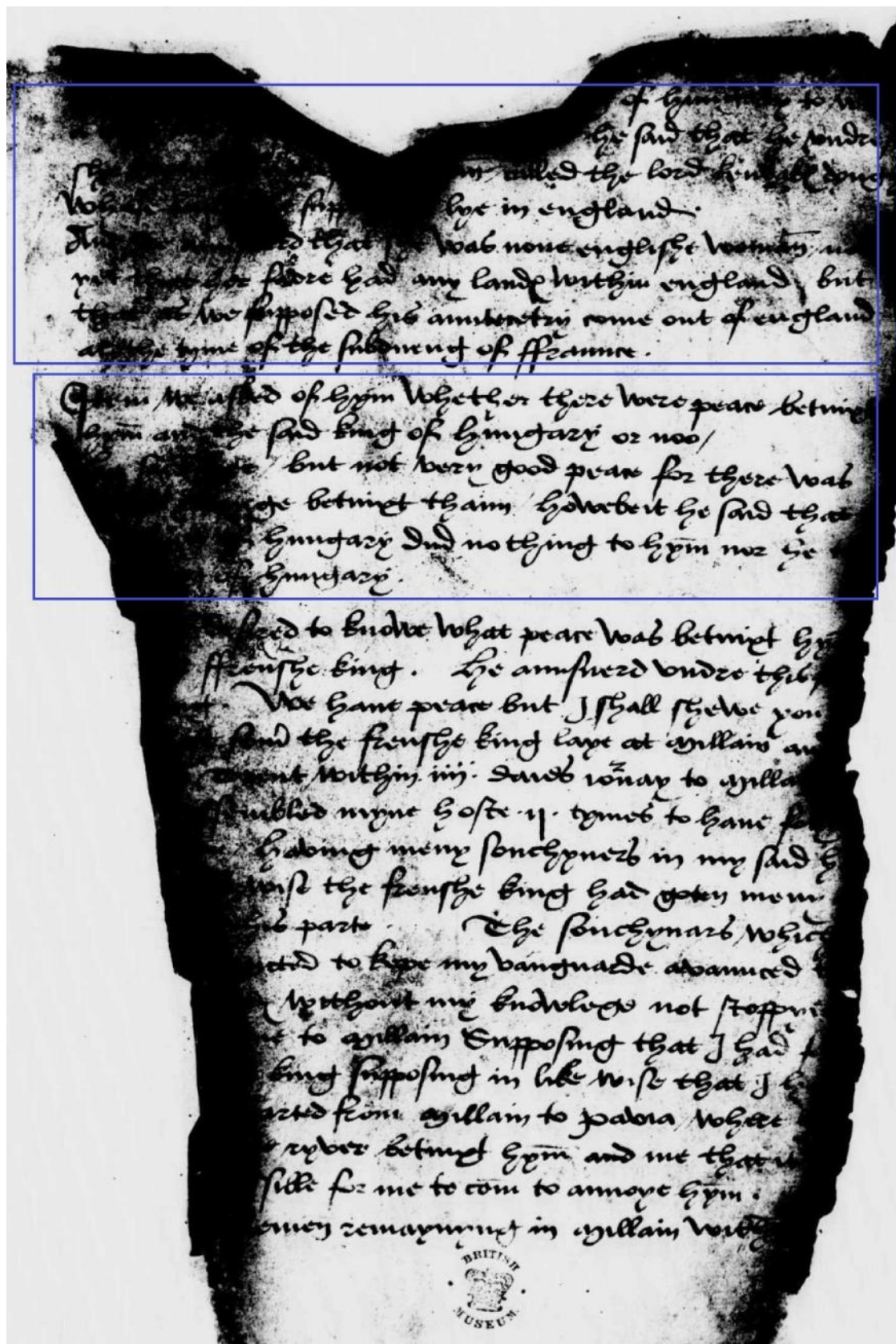
Seuissimo ac potentissimo principi domini Alexandro deo regi poloni re fratri
et amice nostro charissimo: humiliter eodem qua deo anglie et francie: ad sunt habemus
Salutem ac prosperam suam: tum incrementa: venimus paulo antea ad nos de suis
pater digne et reuerentia et bonis respectibus: etiam orationes seuissimam
lapis domini voladislai hungari et bohemi regis suis et amicis nostris charissimis pro nobis
negotio tam suorum regum quam etiam nostris regum ducum et sub republicis
quibus conuenit ac dignitatem conferunt: a quibus etiam orationibus hortati sumus: ut
tam cum ipso seuissimo domini voladislao qui etiam ad nos ite fecit et amicitia inuenit
Amice eorum peruenirent libenter humiliter: quod legi cum ceteris christianis parum abis amicitia
habuimus: deus etiam seuissimus frater noster francorum rex: ea de re venit nos intus:
filiis poloniarum itaque suorum nos orationem reuerentiam nostram propter illis missas
qui tam nostris suis reuera super ea re memoranda et signa relectis et detestantur recipere
nosram de magis incrementis superius lacrimis aperire: hinc est quod mittimus impetrare vos
memoriam: cum domini christianissimi blis deum deus appellam et consilium unum
et plenitudo electi in orationem ad deum ite cum nostris his et incrementis: quod
dignum et ipse libenter videri ad deum deus velint: necne illis que pro parte nostra
in expolitione plena et indubiam non facis qui nobis si per se inueniunt et
legemur adhibere fidem: quod ite nos magno gaudio superest: ut deus ad nos
filiis et longo tempore valeat ad vota de consilio suo deus amen: die 22ma May 1502

Rex Hungar scribit ad id vtr

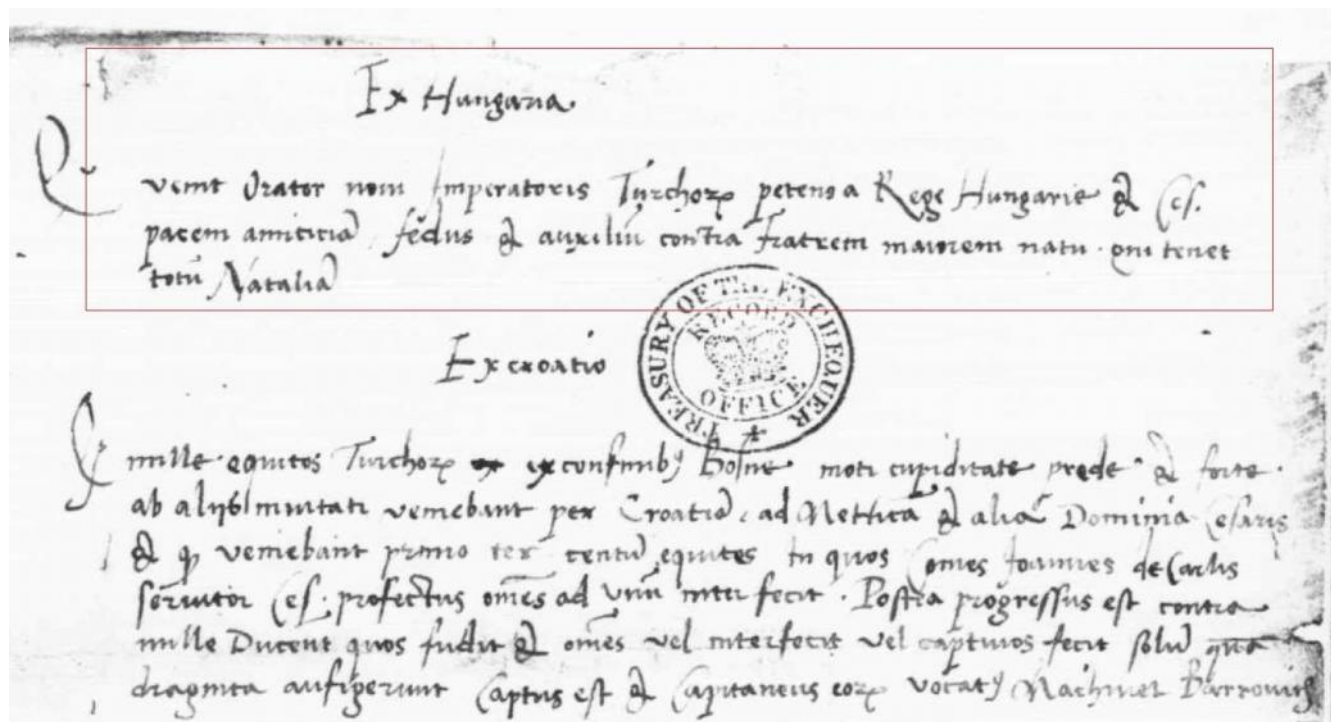
Radislans deus rex hungari et bohemi re seuissimo principi domini Ale-
xandro carum qua Regi poloni et magnodum litigant re secundum nostrum
Salutem ac fratri amice prosperam ac incrementa: cum hoc anno supra
et nos vni forte deus potuit orationes nostras pro aliquo subsidio deus
petendo: ad rectas principis et potentibus christianis ad Regem etiam deus anglie
missimus: Item deus noster incrementis multis et peculiaribus bene et fructu amicitia
interis: qui postea etiam ipse nostris orationibus ostendit: quingularem etiam confes-
sionem et intelligentiam habemus et cum deus vna habere desideramus: In cuius
rei officio cum his nostris orationibus vni orationem suam vni propter gaudio
et incrementis interis habemus: Item deus christianissimi deus deus ad nos
missas cum reuerentia acutis quas vtriusque alligatas: Item deus mittend dignimus
Et quia in ista ipse assensu quod ipse orationes acculeas: aliqua vna sunt vtriusque
nostri quodammodo diuinita et diffinita: nec posse nos cum honestate et bona
non ad ea accedere: Immo illa in aliqua sui parte limitanda et modificanda sta-
tuimus: quod quidem articulos sic etiam per nos limitatos et modificatos: ut
deus suum vtriusque mittimus: et natus aut sit ipse limitatus vtriusque
animaduertere debet: pro primo namque articulo circa penes eadem articuli

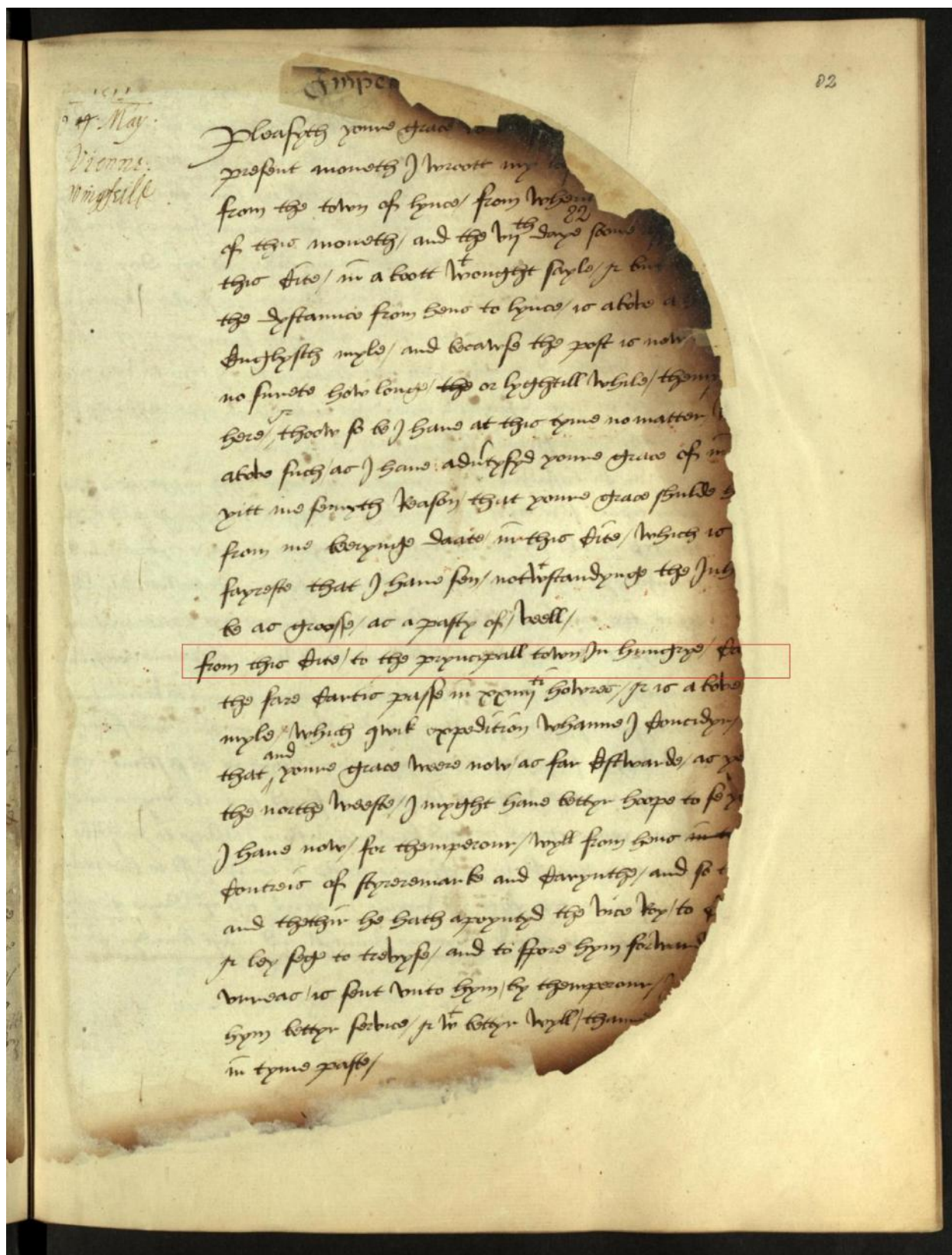

[illegible]

[illegible]

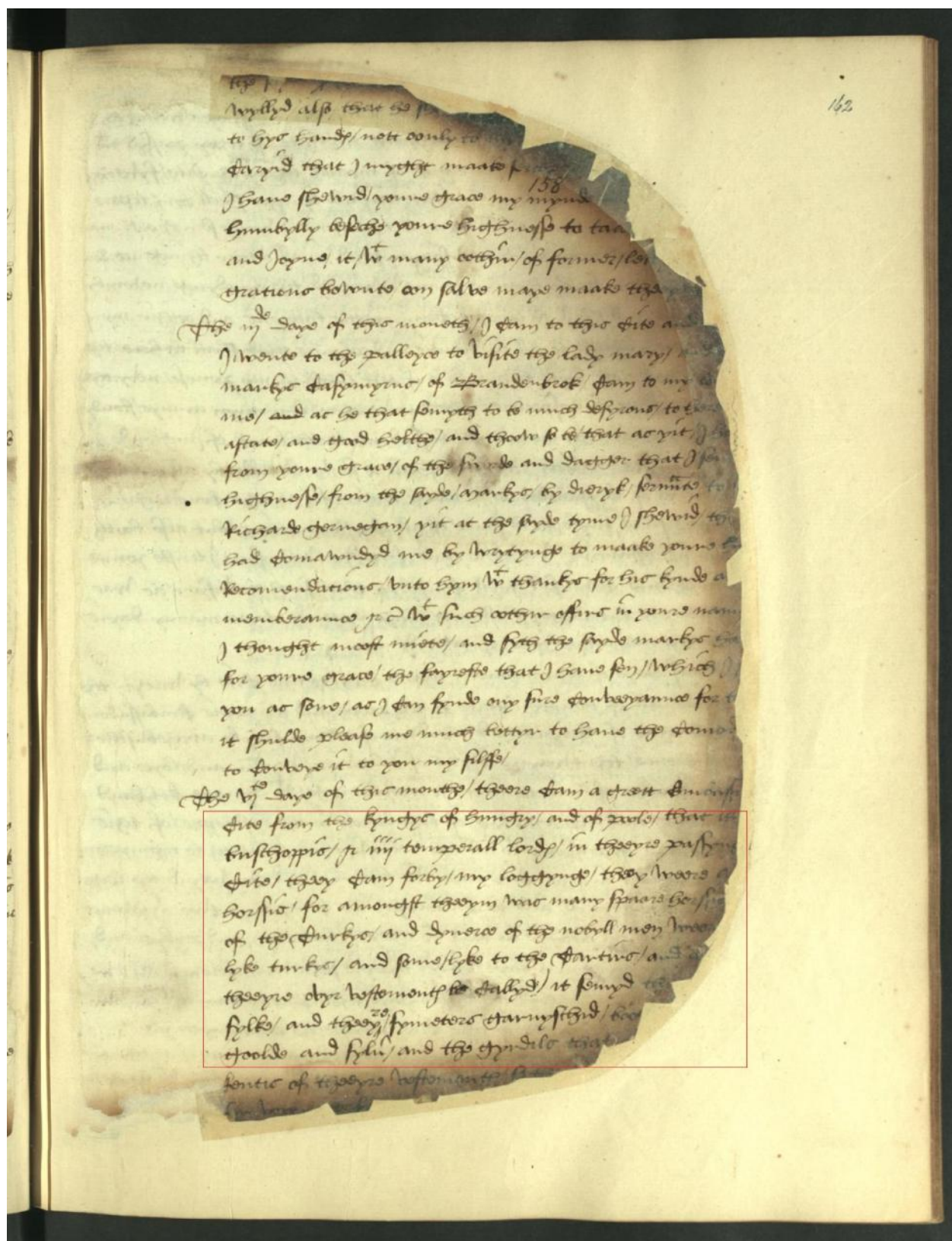

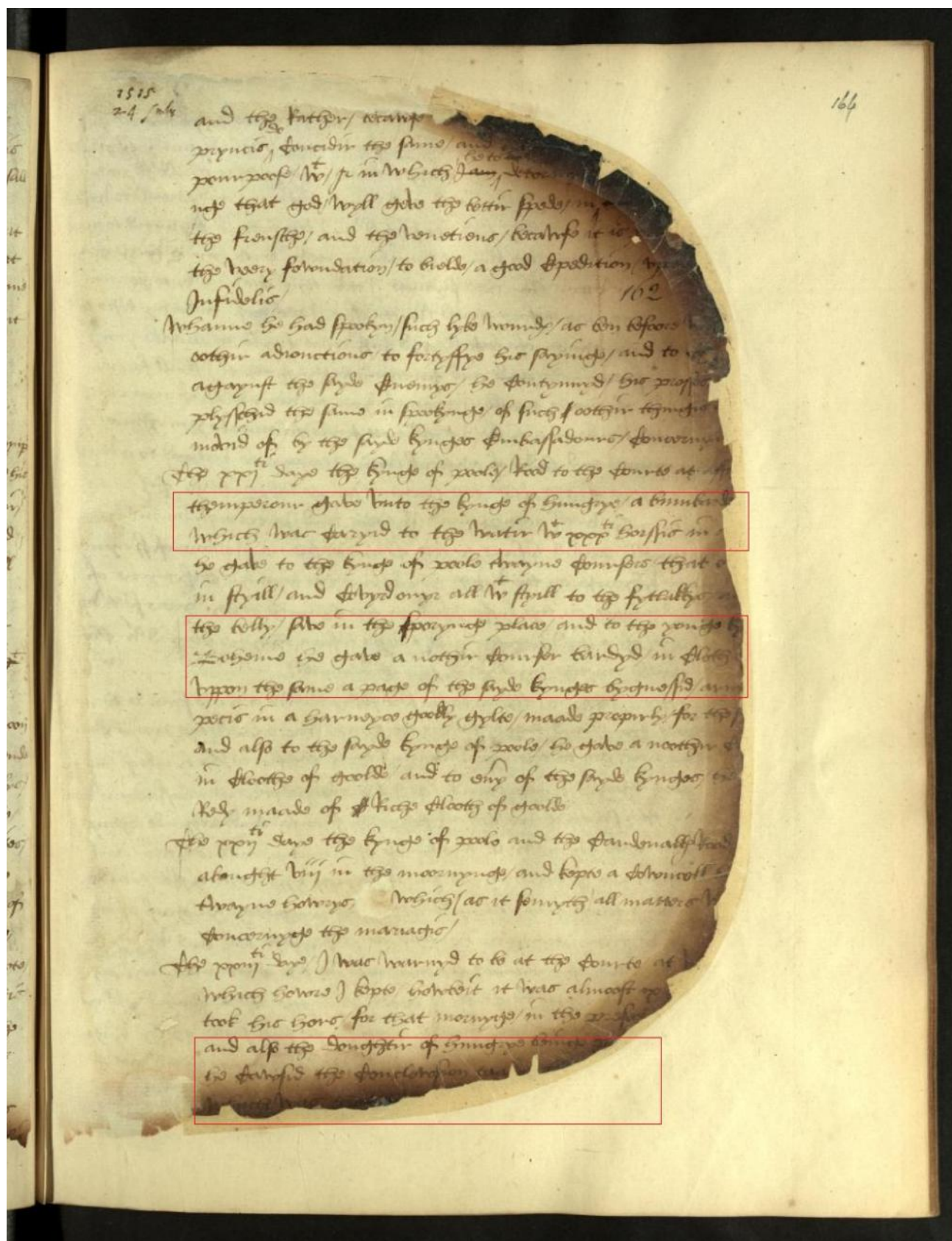
38

at my self / that notwithstanding / that the said Emperor / is so
 and the great paines of the poppe / young / and aged / yet
 the things is not clerly expre / for in a sentence that is / under
 the obsequies of the king his master / fullyd / fearfull /
 there is to be done like / defender / but it is not to long
 but they shoulde be shortly subd / for the king his master
 had ordeyned a stronge arm / under a sufficient /
 which shall not be / till these & / to the
 flou / and expre / it was much necessary / for the well of
 the / that the same shoulde be shortly / for in many places
 of almayne / the / of late / and yet is much / matter
 in becoming / God amende it / whom I beseege to preserve your grace
 in prosperous helth / in long lyf / to his pleasure / written at the
 towne of friburg / in contenance the xxij daye of auguste
 1514 / by the hand of your humble and most obedynt servant

R. Myer /

[illegible]

son of Sir Armes nephew/that is
 of the said Sir Armes/should marry his Armes
 daughter/that this matrimony/that shall be now
 betweene hym and and Sir to be for ever and stabill to laste
 the said lady had consented/and the notary then went to make
 the said paper the same tymperour gave unto Sir a harte of shewe
 sett in paper/ Sir read hymse I gave this shewe unto you/ in
 that this before these witnesses I promise to do my best to
 make you givon of chastite/ and yiff that fayle to make you
 givon of chastite and and furtymours/ yiff that I shall for ever
 be fayle of beette these/ I promise you by word of Symperour that
 and if I shal be hys/ I shall nott fayle to make you givon of
 chastite/ and lady of chastite/ which may be balynd to a harte
 of shewe of the said Sir Armes wif lady in an of shewe
 and chastyte/ well accompanyd the lady and gentilwomen in hys
 apparrell/ passid before to the shewe/ tymperadour of shewe
 and hys on the right hand/ and the marke of shewe of
 shewe/ on the left/ and in the shewe they were sett upon
 a shewe of a good shewe/ and a lesse before the shewe/ for the shewe
 of shewe/ in the mydd of the shewe/

the shewe the shewe/ the shewe the shewe/ the shewe the shewe
 before hym/ and next before the shewe/ was placed the shewe the
 of shewe/ on to the shewe/ and that cote to the shewe of shewe
 upon the shewe the shewe/ and the shewe the shewe of shewe
 the shewe/ so that we had all shewe on shewe/ And the shewe the shewe
 next to the shewe/ was the shewe of shewe in the shewe/ and the
 shewe the shewe of shewe the shewe/ the shewe the shewe of shewe
 the shewe the shewe the shewe at the shewe/ the shewe of shewe
 the shewe the shewe/ on shewe at a shewe shewe/ and the shewe on the
 the shewe of the shewe the shewe/ and in the shewe the shewe of shewe
 the shewe the shewe of shewe/ and the shewe the shewe of shewe
 the shewe the shewe the shewe in the shewe the shewe of shewe
 the shewe the shewe the shewe/ and next to the shewe the shewe
 the shewe the shewe of shewe and the shewe

9

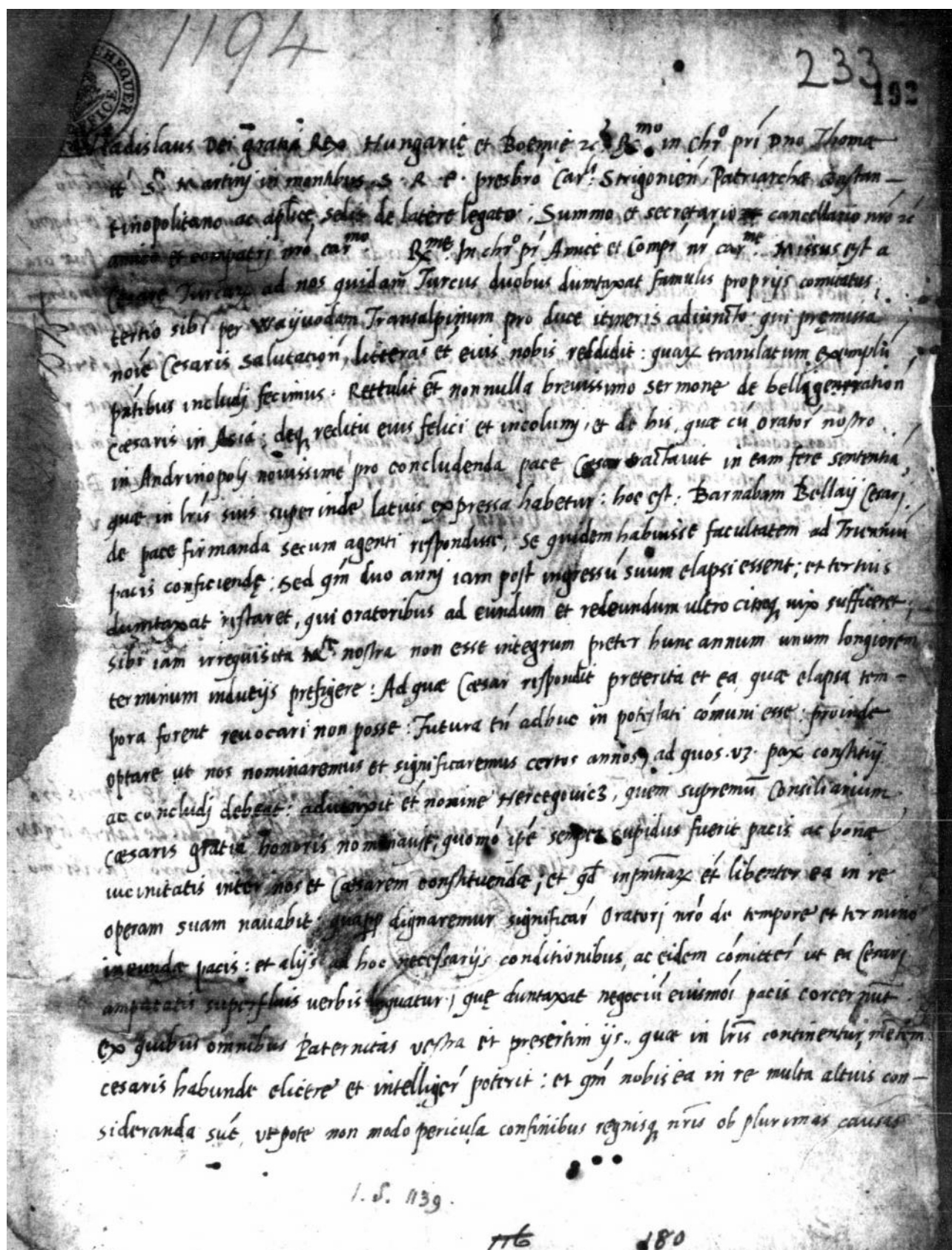
to ent me to save the said money. but compellid him to
 separat vnto me / Soe that the lord yohann and I be
 now. in extreme discrecion. not so much for the evident
 Ieopardie of our houses. as for the loss of the grette
 interpose by the false and craftie mean of them that ^{since} ~~have~~
 retourned in this maner the linge money. no thing
 appertaining vnto them. To shew plainly the henge vnto
 your grace. only thing is now done out of o^{ur} grace
 and vnto our little hoop. of our amendment. by reason of
 themp^{er} this deptyng. few men or men dony knowe fully
 the cause thereof. but many dony suppose. It is the
 deuty of the late kynge of ^{hungary} ~~hungary~~. And the linge that
 he shold weye by the same. Wherof he had tyme to
 all his being weye for myles of millan. And
 after that. neuer had mynde to noo fynes made. but
 the day folowyn began to deare like towarde
 Almaine. / Som dony suspecte & seest. praitis vnto the
 fraunssing. for a large some of money. as it is exp^{re}ssed
 in my lode the cardmall Sancto Map^{er} in portuynge
 lode. but herof. I comy newe some my p^{re}sent knowlege
 And as yet I thynke it not true. I am informyd that
 the said temp^{er} intendyng to rep^{re}nt vnto the linge that
 in demeriton of this his deptyng / that he shold. have
 nott comit the p^{re}sent. but also his o^{ur} lincetynge
 wole for lake of money. Some shold him vnto the fraunssing

206 94

of answer. But sheweth to be drifft from the
 King his nephew that he was heavily determined
 his grace well contents to the same to besite you
 the King in his passage toward Spain, and there
 will all such contentions and beget as in your grace
 shall be thought meete and convenient to both parties
 that he come anybid safe in Spain, will not faile
 to declare him selfe enemy or friend to all such as your
 grace shall like of which shal be bound to receive greatly and
 followingly paye to others that your grace shal not content
 to sende in to further the same. Upon which the King
 dothe sende the pte of such matter as is compassed in your
 grace here to me, and as same as I may have effect and shor
 answer of his maner, I shall use all diligence to advise your
 grace of the same.
 Given in my forme, I advised your grace, both the Emperor the
 King of his grace hath desired him selfe from the great number
 of diverse considerations and respectes which his maner hath
 had for the great estate to make provision and order for
 monies, artillery, and munition, which he hath set in good order
 and to the great estate the King again great trust.
 Agreem^{nt} that is to say, the departure from the household of
 the King of Smolens, which hath desired his maner to be
 Governor and protector of the young King, and his Majesty
 of Smolens and the other matters is of so great impor
 tance and necessity that it dothe him give a large admittio
 of estate to the King which being impetible before the King
 and the other is of much greater importance for
 the King the King of his person that safety and labour
 means to him possible to the well and perfection of all
 the King may have place that is to say that where the
 King shall be, the King shall be, the King shall be.

dc_859_14

ingruentia prouentibus et incertis fructus milium exiguis numeris bellis usu
 parum exercitatus: verum etiam incertus fluctus regni nostri, ordinis diuini ho-
 et parua admodum multorum erga nos obedientia: item hosti magna potentia et ingens
 crudelitas ac perfidia: profundior consilio rimanda ac discutienda uidentur. Quae oia
 nos dubios ac sollicitos in quam partem declinemus summopere roddunt. Quoniam
 pat. vestram rogamus uelut pro sua singulari prudentia haec secum conuoluerit et
 quicquid sibi in his agendum consuleretur, celerius quoad fieri poterit
 ad nos perscribere: quoniam et Caesar pro celeri responso nos sollicitat: et reliqua res
 quandoquidem nati vigilem hostem sumus expulsi, ut id quod nobis in tam arduo
 negotio potissimum amplectendum sit, mature et tempore decernamus. Dat. Buda-
 In Profectu Sanctae Catharinae Virginis et Martiris. Anno dñi M D XXV.

A Tergo.

In chr. pri. pri. Thoma et S. martini in monachis. S. R. E. pri. bro
 carli. erigonin. Patriarchae constantinopolitano sac. Aplice sedis de latere hyan.
 summo, Secretario cancellario nro et Amico et compri nro carissimo.

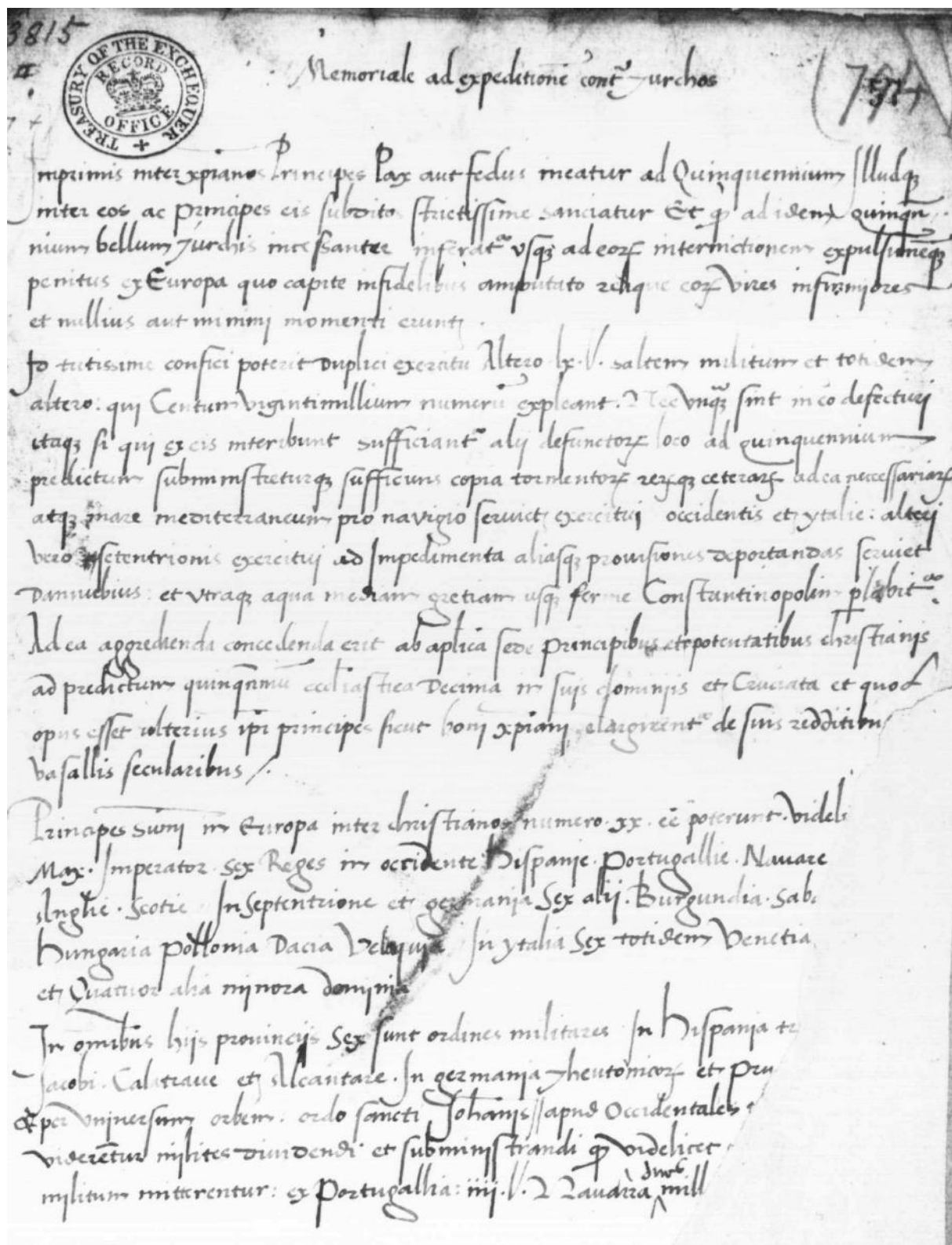

Roma: 19. Jan. 1516
 Quibus omnibus auditis reo optimo Mag^o Lauder dedit
 tam bonum et sanctum Principem suis temporibus contempsit Ali
 maiorem q^{uam} in alio quocunq^{ue} fidem collocauerat. Sed ut ad p^{re}teritum
 reuertentur est, audiit q^{uod} ex me, istuc neq^{ue} obtenta ea neq^{ue} impetrata
 laudabili et necessaria opere applicanda ueniret, totus p^{re}fecto con
 tabus q^{ue} et uerbis, se de hac re deceptum fuisse demonstrauit, et in
 assererat: tamen a. b. v. R^{ex} certam spem et firmam intentionem
 dedit fuisse, se q^{ue} pecuniam ipsam noⁿ tati facere quanti dedecus,
 an super uidetur sibi concedi debere, q^{uod} fuerit Alexandra, Pont. Mag^o
 maxime p^{re}cedente, quam ab ea, que tante est et tam magnae
 sperat, ipsumq^{ue} p^{re}ter placidam et quietam naturam suam atra bile
 censum perspexi. Ego autem validis illis et efficacibus causis, quae
 Ammo. mihi a. b. v. R^{ex} uerbis scripte fuerant, alijsq^{ue} additis ad
 abus, hac rem apud ipsum S. b. M. quietam et excusatam relinquere
 promittendo imprimis S. b. Sue. q^{ui} in quacunq^{ue} expeditione contra
 eam apparanda, nunq^{uam} opera sua prestare cessabit. a. b. v. R^{ex}
 q^{ui} a. b. M^{ag} recompenso quadruplum consequatur, de multis tenu
 a, aulicis admisso, at semper repetebat, se pluris q^{uam} si contra ducatores
 set hoc ducere dedecus. Premissis, insuper ad excusationem efficac
 is, que per Magistrum Rhodium nunciata fuerant, Turcam
 bella gerere non posse, et adea inferenda indispositum esse et
 Pont. in responsis datu, se quidem credere, Turcam noⁿ ill
 magna litora bellum, sed Ungariis litora, a quibus ipse Mag^o
 tantum, ut de eis paruum cognitione h^{ab}ere quoad, eo redacta sunt,
 opem eis ferre necesse sit. Et ipse summus Pont. licet pecuni
 a potius est, subsidium eis subministrare ducatorum.

eo paulo post ^m xij. quod quidem subsidium tantum
 illam, quæ nunc fortasse oppugnata aut Turcis tributaria
 in ditionem Christianorum hucusque retinuerit. Discessi pro-
 suam satis male contenta reliqui. Postero autem die, quæ
 instantis mensis, habitum fuit Consistorium, et, in eo, ex
 tam lris accuratissime lectis, dimissum fuit. Accersiti tunc
 Oratores, et in Cubiculo pontificali, priuatum omnibus ip-
 prefatas legit lras, quibus exemplo quod mitto in eis con-
 ptes. In summa autem declarant, quod Magnus Turcas petit
 per tres uel plures annos ab ^{mo} Ungaricæ Regis. Hec
 cistorio discussa et disputata, foedus hoc vs ineundum
 unam sententiam tandem ab omnibus recursu est. Pacem
 huiusmodi a Rege p^o Turcæ negandas. dubitat. n. sub
 maxima fraudem latitare ei q^d consiliam esse in aliqua
 offendere, et ut hoc facilius facere ualeat cū Rege Ungarico
 Aliæ præterea causæ in medium prolatæ fuerint, concludentes or-
 dandam Turcæ, his præsertim temporibus, in quibus aliud ni-
 contra ipsum Turcam Pro salute Christ^{ne} Reip^{ce} s^{te}
 lissi provinciam, tam Ungariam uersus, q^m aliunde,
 in responsu q^d citissime id fieri poterit Rege Ungarico dare, h^{ic}
 strenue agat et se gerat uiriliter, q^d nunq^m desinetur a
 et a Ste Sua de honesta pecuniaria subuentione, quod
 dedit Summus Pont^{ex}, confisus spe et fide sua, quæ ex
 Principibus et præsertim ex H^{ro} ^{mo} Rege, a qua si
 fuerit, illud regnum Ungariæ dubio procul nō peractum
 ad inde paucos dies Magnam Christianitatis partē a

Summo pontifici ab Regia ista M^{te} ex promissis ei continuo
 factis, quin statim regia M^{tas} provideat ipsum de hac docime medietate
 in urgenti et pia causa ea maximopere indigeat. Hung^{ar} Profecto
 requiritur. S^{tas} sua, ita promitto d. v. B^{me}. quin fere in lacrimis
 orator Hispanus promissit et promittendi facultate ostendit a suo Regi
 imperatum fuerit a S^{te} sua solutur^e. Orator Gallor^{um}, et si affirmet
 exhaustum esse et undiq^{ue} minis irritatum, tñ promissit et ipse pro
 annato ratam. Oratores Regis Portugalli et Veneror^{um} idem; Ego
 promissum faciendo asserui sum, q^{uo}d Nec Rex meus inter postremos
 in hoc tam nobili incepto, quo illud vngarie Regnum nō amittat
 his non obstantibus assidue instat de hac docime medietate, nec u
 am firmam intentione habuerit, quo pacto quiescere queat, in ea potia
 mihi uidetur. d. v. B^{me} cogitandum esse, et efficiendū, ut de hac
 sue satisfiat, quā nouit neq^{ue} p^{ro} aliam causam petit, q^{uam} p^{ro} hanc
 iustissimam; q^{uod} si aliter istic suspicaretur. S^{tas} sua, nō moleste fen
 daretate aliquem ex suis fidissimis seruatoribus mittere, q^{ui} una cū M^{ad}
 gariam Petat et pecunias soluere effectualiter aduocet. In hac
 ra, conducat, uti sentio, tñ S^{te} sua liberat^{ur} agere; q^{uod} p^{ro} pleno
 pecunias ad Res vngarie, quo eas destinauerat, fideliter conuertat
 B^{ma} aliquam in presentia difficultatem uideret in obtinend
 p^{ro} p^{ro} qua dimissa fuit nuper conuocatio ad qua cofugere
 erit. Si emittendum, suoq^{ue} preclato ingenio et maxima autoritate
 d. N. ab ista Regia M^{te} Ducatorū vngarie summa
 Leo summa restituenda, cū dicta docime medietas obtenta

^{me} in chr^o fr^o et dñe dñe mi. sol. ^{me} post humill^{is} Comen^{ti}
 scribam habeo. postea tam diu nulle ipsius huc aduen^{tu}
 quam Regia M.^{tas} sup^{er} Turcarum rebus decreuerit
 per viam vngarie provideatur. certe d. v. ^{me} Be. ^{me} significo
 aliquas inducias, aut fœdus cum dictis Turcis contrahatur
 Orbem se se excusant; ubi dicunt à Principibus Christianis
 habere posse. Summus Pontifex, pro parte sua conferre contentus
 Rex inde offert. Cath^{ol}. eha^{us} Rex scribit, sequoq^{ue} minima
 Si pariter Regia M.^{tas} quemadmodum pro sua imensa pro
 fectura esse, certissime credo, etiam ipsa contribuer^e voluerit
 Principes sôs Lxx. seu Lxxx. milia ducat. tantummod
 Contribuerentur, vel saltem Lx. milia, sufficerent ad in
 Vngaros, q^{ui} ex illis Augustis, ac natura munitis Adhibus
 et ita christiana Continenti Tutor foret. Mari aut^{em}
 omnes Principes. Sæpem obparari necesse est. Sin secus
 pro Comperito habeat, Turcas Magna^m hanc Maritimam
 occupaturos esse. Siciliam q^{ue} expugnatum minime iri pro
 Hec omnia, pro meo debito. d. v. ^{me} Be. scribo. que, re ipsa
 deus provideat, profecto comperiet.

Deus mihi testis est, q^{ui} summo^r expedem d. v. ^{me} Be. ^{me} Ina^m,
 eandem sua probitate, ac munificentiâ, erga Mancipiu^m suu^m,
 admodum mihi pollicita est; quo equidem indigeo, imo in
 haud parua, vt pluries ipi declaravi, cui me toto corde co
 ciando. Be. ^{mu} d. Compegiu^m, vniuersam hanc Curiam, L
 Munificentiarum. glao bellicor^{um} Certaminum, appar

R. R.

Sanct^m ac beat^m pr^m et dñe dñe mihi clement^m post pedum oscula s. uir be
et mei deuotionis qz mea humillimam commendationem.

Beat^m pr^m. Dicitur hie superioribus. s. uir mortem ser^m mⁱ wladislaw Regis r
ficauit: munc superest, ut meam qz miseria et calamitatem significem. Nemini pr
intempestiua eius mors, qzuis omnibus acerba fuerit, plus moeroris luctusqz et miseria
qz mihi. Nam cum sperarem. inuenire eo, illisqz promittis, quas uim ferme Inie
ni summa paupertate miseria et anxietate, maximisqz carnis periculis et laboribz su
berari posse, non solum liberatus no sum, sed et nescio penuria ne hominu, a me
co uita defuncto iterum ad eandem me cogor. Et cum mihi parua uel potius nulla
mis sit, Ser^m Ludouicus Rex inuenis, proceres magis priuata qz publica curam
qz inter si diffidentes de multis, ad quem fugiam, nisi ad. S. uirum, qua om
christianoru claru tamqz pius et clementissimus pr^m prouideri debet, habeo pro
minem. Quare ad eam studiosius et sollicitius qz antea uenio. Et ad pedes eius
obstator, precorqz, et supp^o. ut illarum miserrimarum promissionum, que
u^{re} uicina hoc maxime periculosissimo Tempore, quo sunt ab omnibz destituta
rentur, suppetasqz et auxilia tempestiue metat. Et ita pro sua erga fidem reli
christianam pietate opituletur, ne uideant in manus spurcissimoru christiani
hostium nra potius negligentia qz eorum audacia pulcherrima fortissimaz chri
propugnacula decurrere. Quod profecto futurum est, si S. uir qz primum
currerit. Mihi in hac tempore nec pecunie nec corporis promissu est, ita sunt oia
Ser^m a egi perturbata. Quare san^{ti}. u^{re} uirum atqz uirum humillime supp^o. ut que
et per Hunnos et per Breuia, que tamqz ornacula serui, uirgo et sagittarum sarrac
cita e, quantocius fieri poterit, subueniat miserrimis promittis, opituletur afflictis et
et ne pulcherrima eius propugnacula periant, sua liberalitate et munificentia succo
Ego in (ut ingenuus fateor) sum spali san^{ti}. u^{re} auxilio et defensu no possum, et
com et mens et frum ac amicoru facultates consumpsi. Et nemine aliu uideo, qui s
uelit. Hec plurius scriber possem, nisi scirem ea san^{ti}. u^{re} uirum iam satis nota ee. Ceteru
cometis et nouis alijs rebz, que hui agent, qzuis S. uir et per alios Cernit fiat, tu e
dñs Thomaz nra uicinis meo ignali, qui deuotionis et uoti persoluedi gra ad limina aptor
et Pauli propicius, abunde intelliget. Comendo me et deuotione meam. S. uirum, quam
max pro chr^m fidei propz dilatatione et augum^{to} multos annos felicem ad uota conseruet. e.
xxvi. martij. 1516. E. san^{ti}. u^{re}

Benota

Roma 3. febr 1518.

suspiciones tollat, ac omnes tuos ab eius armis faciat, off
se daturus in manus S^{mi} D. N. Duratū mediolam rū
aribus, et loris munitis, q^{si} in hoc hominū montes no
quieverint, aliquot se daturus caros obsides, et si oportu
alterū ex filiis promittit.

Qui ex gallijs proficiuntur, affirmant primo non, Sere^{mi} R
Mis et Ep^{mi} Regis conventū, qui superiori anno de
fuorū, futurū eidemq^{mo} D^{no} Campegio maxime re
ceret, huius Regis Mis verā super hac re mentem
agnoscent

Ex panonijis nunciantur non admodū legat, nā proximis die
Ep^s vesprimen, qui est uicere^x pro Rege Hungarid in pa
Sclauoniē, et alijs locis ad confinia turcarū. Spe^s tantibus
srripsit, et per propriū oratorem exposuit, maximū locis
iminen^t periculū, quū omnes illi proceres finitimi protes
sint, uellē nedū rū turra componen^t, sed ei se tributaria
redden^t, ac liberū iter tam ad austriā, q^{ad} ad stiriā, carinthia
carinthia, et comitatū tirolis, ac etiam per forū iulij ad
italia se permissuros, quod prefatus orator in sacro re
vio elegantissimē deplorauit, adeo ut ad illorū cōmiserā

et pontifex, et p^{res} ualidū cōmōti sunt, et ut illorū m
tati, et manifesto periculo xp^omi nominis presto succurr
S^{mus} D. N. decreuit nunciū ad prefatū Ep^m rū nō sperno
pecuniarū sūma mitten^t pro defendendis illis locis, pred

vero oratorem super in ultimo consistorio Ep^m sūma
declaratū s^{us} eius ad imp^{er} dirigat, quo suā Mis tant
periculi cōmonefaciat, ut ipsa quoq^{ue} tanto periculo nō

Roma. 1° Febr. 1519.

192

Ad belgradum et lazaro munitione loca equidem hostibus a
 sepius armis impetu et excursionem sustinuerunt, quo
 mittit 3^{mus} D. N. nuncios etiam cum pecunijs, ut mun
 antur, quos q^q sine maximis impensis, et quibus pec
 diutius non sufficiat, ea tamen eo usque se facturam affirmat, quae
 suppetere vires. Accedebat his nuncijs, quod tamen a magno R.
 magro, qui ab alijs diversis locis muniabatur magnam Turca
 Tyvannum ad rhodianam expeditionem se accingentem, quod d
 inuertat, quapp 5^{tas} eius ^{ei} ~~rebus~~ minuxit, ut Sere^{ma} Regi
 hortetur, ut urgenti necessitate, imo ante ipsum necessariu
 tempus de aliquo opportuno auxilio rogitare velit, ut
 postulauerint presto esse possit, ad quod alios principes p
 tores suos hortatur, et monet.

Quamvis vero idem R^{mus} D^{ns} Campogius de his, quae ex h
 afferuntur Sere^{ma} Regia M^{te} optime instructa esse, p
 ei tamen significavit, voluit, quod affirmatur Cesareae M^{te} ex
 forem decessisse nupex, ad 5^{mu} D. N. mittentem D^{nm} p
 E. mannuolu^m hac forte de causa, quoniam quae inter 5° D.
 M^{te} tractantur, absolute nondu inveniunt, in cuius
 tu omnia resolui posse plerique opinantur, adhuc tamen mihi
 quae iactitant hispani cum pontificis conclusu est.

Videtur deinde R^{mo} D. Camp^o quo negotia, quae impo
 Regia M^{te} tractari contigerint facilius, et comode
 dirigantur, nec non ut de secretioribus maior ne
 non alienum esset, ut aliquis ex pontificis secre
 regia gratitudinem interteneatur.

Roma: 3° Martii: 1520

Legati ex galliis rediunt. ex quo allatum est qd et alius tamen
tunc. in his que ad expeditionem contra turcas suspensum adierit
hanc esse mentem ut apte recipiat se personaliter Christo militem. qd in
cipis officio tantum. s. ex uero se prestare esse et debere duc. quoniam
adpro et prole suscepit ad id se teneri galas iur. id se curatur. cui
consensu pollicetur. atq. ut omnes que in hac re merito ipsius causi
tollat suspicionem. ac omnes tuos ab eius armis reddat. ne ut aliud
inter est principis quibusdam uideri poter. offert se datur. in manu
n. ducatu mediocrum cu oib. archibus et locis munitis q. si in hac
no generint. aliquot. se datur. caros obsides quin et si oportuerit alios
filiis promittit.

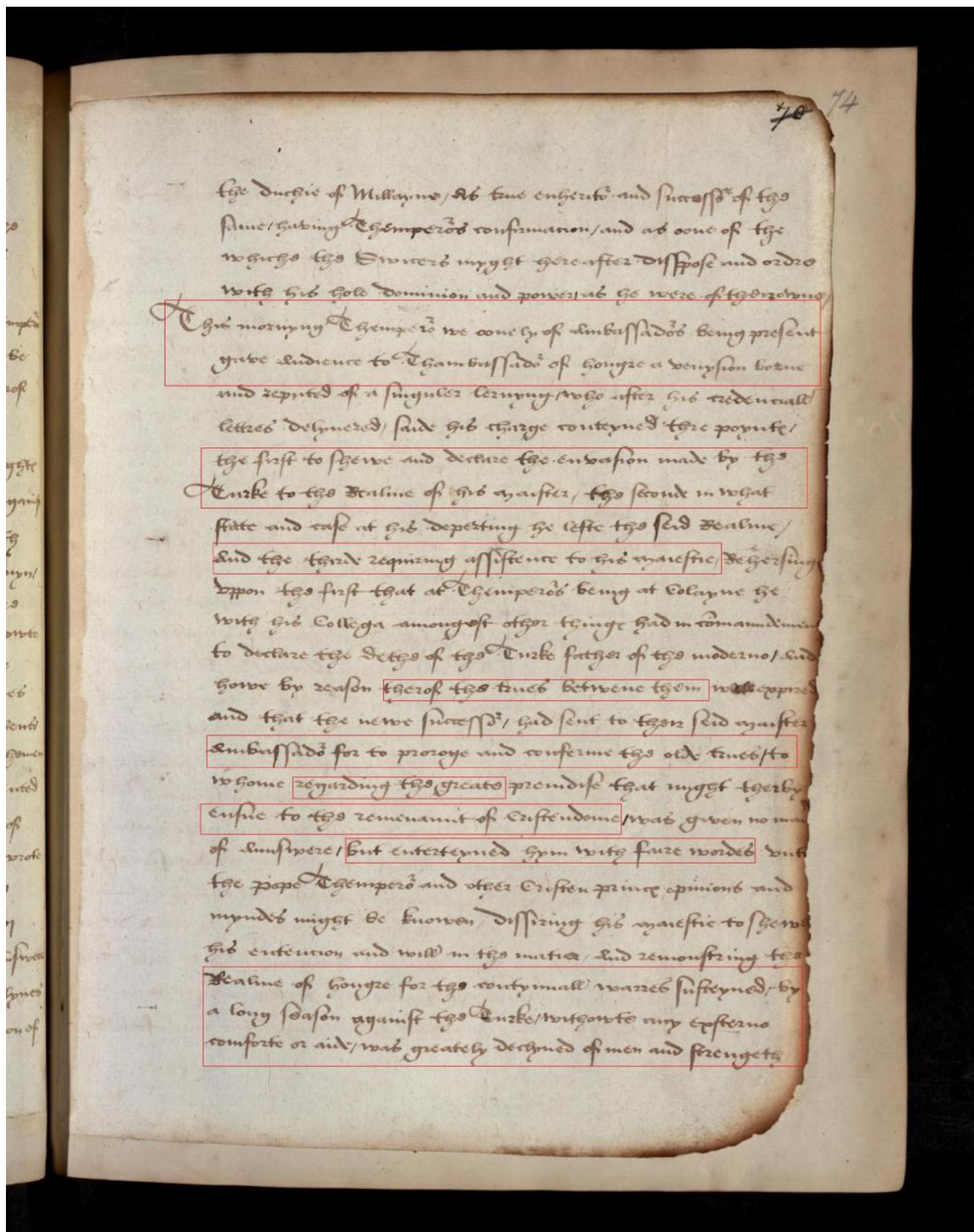
Qui ex galliis proficiscuntur. affirmant primo uere istius scz^m Regis
communitu q. supiori anno decretum fuerat fuisse. id mihi max. complace
placere ex d. v. cognoscere. nunc ita fuisse speret. ac ubi et
si uidebitur d. v. d. poterit sup hac re aliquid significare.

x. Sarmatibus nunciatum no admodum letu. na proximis diebus epus
mich q. est vicerex suu. datus pro rege ungaru in pibus sclauis
croacie. ceteris q. locis turcaru oras et compnia spectantib. scripsit de
oratorez exposuit maximu locis illis imminere periculum. quia omnes illi
firmissimi protulati sint uelle indus cur turca componere. s. ci se
reddere. ac liberu iter tr. ad austru q. ad sinu carminu carmifor
tata tiroles ac et p. foru Julij ad Italiam se pmissuros. qd p. farus ora
consistorio elegan^m deuotauit. adeo ut ad illos comiserationem
et patres omnes max. commoti sint. et ut illos indignitatem
chri^m nos periculo obuias catui et qbus furi pot. ingentis p.

54
 Sancte ac beatissime pater et domine d. mihi gratias
 humiliter servitiorum meorum comen: qm te sanctissime fortuna in oi re don
 cavit qd du xx. instans mensis. & nunc dñs meus Petrus berillo
 Annesymion ac Regno, dalmatic & selauoni bonus dñs pro r p
 ac dñs de ida senissimis cu Tur: s. uiriliter pugnaret a ciori ppe: parit hite
 ac in ppe: uersa hysa dñs aimo: insequendo in mspat: no me incidit a
 et iacta mspat: p pout: piosus pñtus o: mfor Symon pñtus mens s
 explicabit: Cum uerbi s: v. idem maubia ppe:re dagnat: & qm
 s me p: pñtus q: uo: dñs meus: & pñtus ma pñtus s: v. corat pñtus
 iacta mñtus vñtus pñtus humiliter supplicare: ut me in pñtus uoce hite
 in hite no desrat: sed opem pñtus mediant: a dñs s: v. in loca fñtus
 pñtus & fñtus me pñtus contra albidus: pñtus pñtus fñtus manu kna
 iacta: que loca hñtus o: fñtus & non dñs: pñtus mñtus dñtus
 iacta de ca mñtus meñtus s: v. mñtus uoce ut de cñtus auxilio s: v. pñtus
 pñtus: quia Turce sunt in pñtus ne ita iacta fñtus pñtus: qm
 idem tam pñtus dñtus s: v. pñtus pñtus (in fñtus ut mod fñtus
 laborant: ad uñtus no: & fñtus me mñtus comit: & offro: qm
 dñtus o: dñtus in fñtus fñtus pñtus confectur: pñtus s: v. mñtus
 s: v.

Képek VII. fejezet

Kép VII/1.: Antwerpen, 1521. aug.: Követjelentés Balbi követségér 1: BL Cotton MS Galba B. VII fos. 69r–72v.

and specially after the decease of the King Matheus and
 concluding for lacke of power they were not determyned to fall
 into any treaty with the Duke/wherunto being in suchie
 to have a good effectfull assistance of his amestie and other
 Cister priore/wherunto the Emperors answered he went to
 warre/where all the state of the Emperors shuld^{be} and that
 he wold not lye on his behalfe to perswade them to som
 provision and remedy/offeryng particularly to do all that
 he could dissuayng the said Ambassadors to have patience
 unto that tyme / and to deferre the resolution with the
 Duke/wherunto they condiscended/and accordingly the
 King of Hongrie sent them agayne to warre/wherby
 the greute preparations the Duke had made and howe
 the brute was it shuld be against the Dogges/they having
 delayed the prorogation of the tyme/and also by som other
 evidence/were in moore suspicion of the Dukes army/
 requyryng instantly the Emperors with all the state to take
 som short conclusion for to assist them/Vicars also aswell
 for the attemptate made by the frenche King/under the col
 of messor Robert de la aye and other wise against the Emper
 and for the diffusions and disorders that were in allmyne
 his amestie by the course of all the state answered to
 the said Ambassadors for the two considerations he myght
 not assist the King his good brother/as he wold dissuay
 them to retorne home with all diligence and to take a tyme
 for come yere/with the Duke during the whiche tyme he
 thought to have remedied and purged the two forsed

impediments promysing

Richard my lord
John J. J. J.

impediments promising after not conelie to imploye his owne
and hole puissance / but also the same of the Emperour against
the infidels / and sports and persuade as moche as shoulde be
in hym / the residue of the Christian prince / and with these
resolutions the ambassador went home / and having all thinge
related to the King and his counsaile / and following with
the ambassador of the Emperour disscuse and advise
uppon the said times / within my dayes after as the ambassador
of Hongre saith / they had newes of the Emperours coming
towards the frontiers and so immediately invaded the Realm

As to the second point concerning the state of the same / the
Emperour the Emperour / gave wome diverse places uppon the
River of Sabu / that by negligence were unpurposed of all
necessaries for the defence / and gone at his departing
they lay at siege before Zelygrado / which is a strong Castle
and metely well furnished / that by his opinion hold yet
and shal resist being summed / and in case success place
be lost / the said all the Realm shalbe lost / and as to the
succors to be sent thither / the ambassador affirmeth in Hongre
they have no money / no Capitaynes / no footmen / no ordnance
but a good nombre of light horses / better then the Emperours
horsemen / for lacke of the forsed apperance / he doo esteeme
them but little in comparison of the power of the
enemies / saying the myllia since the deathe of the King
Agatayab was for lacke of experience by reason of the
continuall peare almost extincted /

As to the third and last point touching assistance to be given

he declared wth many circumstances and reasons ^{the} Emper^r
 should in any wise do y^t wthout any delaye/ he beinge ^{the} of
 of the Temporall prince/ and bounde above all others to the
 defense of Christendome/ for the Emperors affinitie that of
 late is contracted betwene the King his myster and his
 brother/ for the sake of the paternall
 Dominions/ and for the title that by composition and treaty
 made in tyme of the Emper^r Frederick wth King
 Ladislawe he and all his success^{ors} lawfully bere of the realme
 wth the last contrattation betwene the Emper^r
 Maximilian and the said Ladislawe/ it is specified in default
 of heires males/ should to his majestie and his descendents
 succede/ wthfore he myght repute the same as one of his part
 and moreo^{ver} he showed that generally the King wth all
 his Subgette shalbe perpetually bounde to hym/ and will
 not faile beinge deliv^{er}ed oute of the present oppression
 hereafter/ to recompence his majestie against all his enemies
 none excepted/ wth correspondant pleasure and assistance
 And because the said King is informed of the greates wronge
 and gresse to hym made by the frenche King/ tendering his
 hon^{or} as his owne/ he doo not desire hym to be. his
 enterprised/ but that a meane wth his comoditie be
 examyned/ as is to consent that a part of the assistance
 granted by the state of the Emper^r be employed to the
 defense and conservation of his grace person he putteth no
 doubte the prince of Anjoune will gladly condiscend/
 Likewise the ambassado^r said the King of polon had sent an

foemen and th horsmen and being on t^{he}er way he had new^{er}
 the Cartres had embaded his dealing/so before he was
 compelled for his owne defence to comdemne them
 submy^{ng} th foemen and th hors that proceed furth in
 t^{he}er fowey

As to the Cartres demy he shewed that vpon true information
 yt was not secrete/as many t^{he}ynkety and that the
 brute rymyng/affermynge the Janyssers do not passe
 w^{ith} th good horsmen/and y^e or th other horsmen
 vnespermented for the warre/and vntownte harmes
 and beside that a greate multitude of p^{ro}uer laborers
 and other serbing the felds/ informes that w^{ith} no
 greate assisente the King of Hongre is in good hope to
 recouer all that he hath lost/

Furthermore he shewed the frenche King by subornation
 of money had moued the nombre of th th Boemmen on
 fote and th horsmen to come in his service/ and that the
 King of Hongre vpon knowlege theof/ incontinently
 at t^{he}er s^{ou}eraygne lord vpon p^{ri}uie of confustation of body
 and goodis comanded them to goo in his assisente/ and to
 lebe all other and after many instance made/ w^{ith}
 a part of the horsmen for halfe wage went to serbe
 hym/ and the remenant offered the semblaable sayng
 the p^{ri}uilege p^{er}mytted w^{hen} t^{he}er p^{ri}uie wold not
 haue them/ they might take t^{he}er profite w^{ith} any other
 not being his enemy/ howbeit the is no newes of the
 departing/ and considering the long and desyres way by

reason of the strong townes and greate Rivers / they haue to
passe before they come to the fremge kyng / it is thought
very hard / they might do hym any helpe / considering also
the contynual inhibitions they had fro the said kyng /

the Ambassado^r of Hungary declared to hym in charge to
entrie by the Emperors counsaill and consent / with the pope and
other prince into any treatie / and amitie / and for the same
playn p^{ro}uise / as in a secrett audience he wold shewe
more largely / with other matiers to hym comytted / amongst
the which / was the ofension of those that haue myght
and moued the Turkes against his myster / wherein / and
for his amysure and resolution / he was remitted to
the Emperors retorne from Ebera / that shalbe to morowe
at nyght or monday at the firstest /

The said Ambassado^r shewed to vs as he was in comission to
beside to the kyngs myght / not conely for to demonst^r
the aduersities / and diffie assistance / but also to renewe
the amitie considerations / betwene his myght and
myster / saying if he might haue his expedition of y^e
grace / and fathers his going ouer / he wold be very glad
therof for the urgent necessitie he hath to goe to don
whereupon we haue told hym at his being with y^e grace
he shall knowe the same / and as we suppose immediately
after the Emperors depa^rture he will come togethward

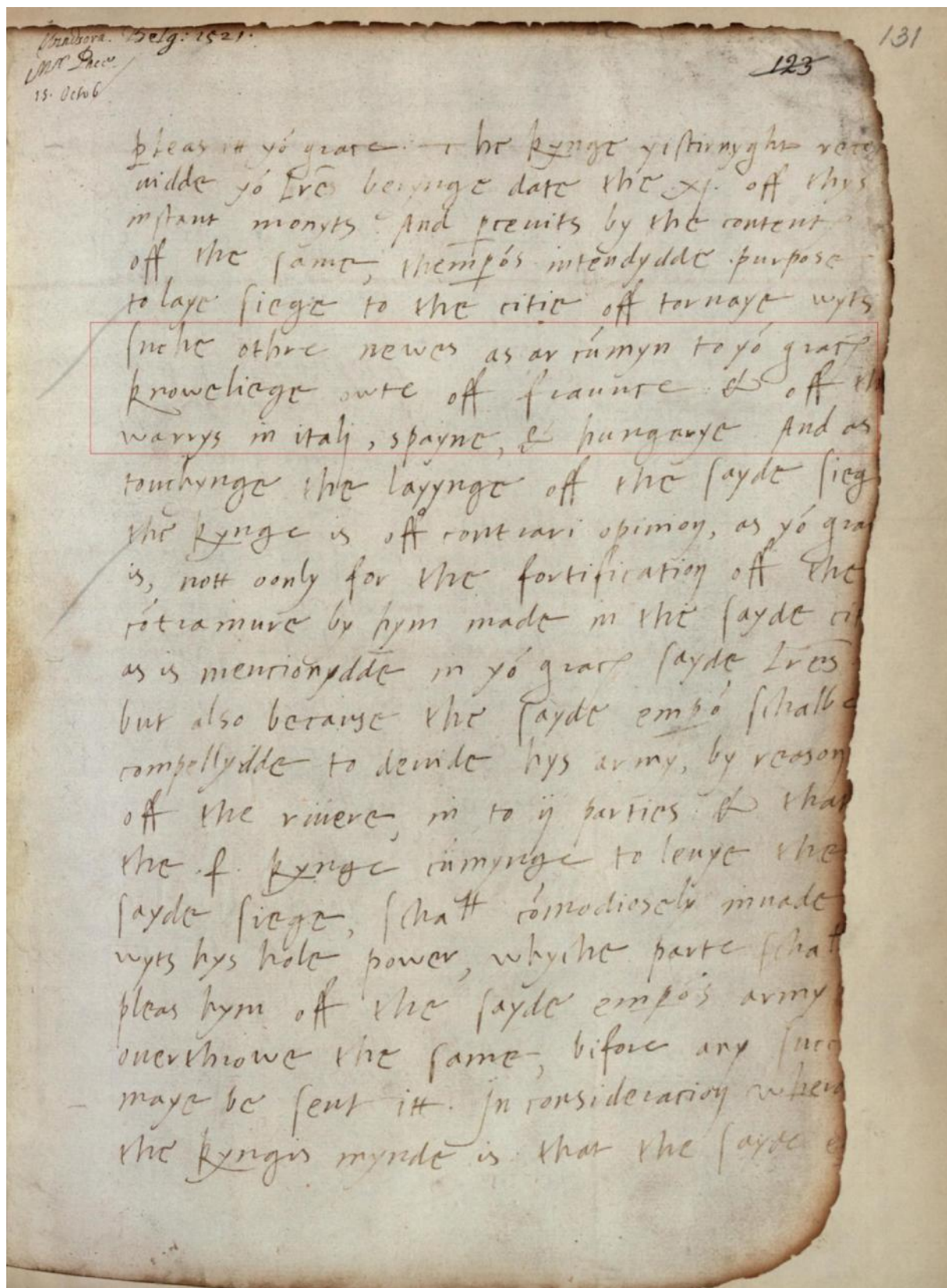
Concerning the success of Spayne at we be credibly enformed
the Citie of Toledo persisted in his old obstinacion and
Rebellion / where the Constable and Admirall went with a
good company of men of warre and putted no doubte to bring
it to the desired obershaunce /

Kép VII/4.: Windsor, 1521. okt. 21.: Pace Wolsey-nak: hírek Magyarországról: BL Cotton MS Galba B. VII f. 123.

124 132

person (anydd) & a' innowyse lose by they kyngs off
 batayles. for howe the sayde f. kyngs schal
 wynn the felde, why he is in the hande
 off godde, yit he ca' nott wynn the same
 wysowte grete losse off hys army. And that the
 sayde emp^{or} schall at all tymes be more hable to
 repare hys puyssance agayne, than the sayde f.
 kyngs. to whome the losse off oon felde schall
 a totale p^{er}dition off hys realme. & the wynn
 go off the same (whyche ca' nott be wysow
 grete losse) litle or none aduantage, yf the
 thyngs be growndly p^{er}onderydd. As to yo' grat
 newes off italy & spayne the kyngs sayth
 that yf the earl sedaney wyls hys ixth syn
 be ioyned wyls the othere army off the bo
 & emp^{or}s in lumbardy. & the admyrall off
 fraunce so nere p^{er}ampition, as the sayde f.
 kyngs reaporitis. hys grace wyls hourely be
 for s^u tydyngis off grete weght owte off
 those parties, as by all lyklyhode. must need
 ensue. the p^{ro}specte successe off the to
 in takyng belgrado. is veruayr displeasur
 to the kyngis highnesse. finally the kyng
 is veruayr desyrouse that yo' grace maye schal

Kép VII/6. Róma, 1521. okt. 10.: Clerk Wolsey-nak: hírek Magyarországról: BL Cotton MS Vitellius B. IV f. 18.

hadde to be sent forth. 194
 bullis annexed sub plumbo: as on yor grate is ¹⁸⁸
 yor his holynes before. And after great commendations of
 booke his holynes said: that *calesia gallicana* in condemn
lutheru et dogmata ipsius: in hac sua condemnatio
 que nuptr emanavit ex studio parisiensi: videtur ta
 approbasse: multas opiniones ipsius lutheri contra roma
calesiam. howbe it I did not perceyve: that his holynes
 ment any lyke thyng to be in the byng booke. nor I
 not see whye he shold. In the next consistorie the ky
 highnes: shall have his titel gebyn hym: and upon
 the bullis sped: and briss off isankis: as now at last
 I shall wryght unto yor grate by the next.

Ther is tydyngs come of restaynte: that the turke: who
 a go entered hungary: with on hundred thousand me
 taken and destroyed ther the castell off belgrado. which
 very strong town: and the key off all that realme. for
 that men fear bett wors tydyngs shortly. for the
 hungary is veray yong: and as it is said: his gfaire
 in distention: howbe it: the said kyng is in fyld: w
 lance: I wherof great helpe: is com unto hym

~~it is all so reportyd: that the said king~~
 bringar ye intending to make a journey with the said great
 turke shortly. so that if ther be on journey ther: and
 other her in italie: and the iij^{de} in france. the earth shal
 well satisfyd with ripen blade. I beseeche almighty god
 to send vs peace. and preserve your grace: and sothe as
 be myndid that wayis to yor eternall glorie and praye
 ye can bring it a bowte.

her is no mane heer in this corte for the realme off
 butt a servant off the duke off albanie is. who doth
 all the feattis off that realme in his masters name.
 archbishoppsche off saynte andrew: is hath ben
 all thes viij monythes: and as yett if ther is nothing
 writen theroff out the corte off rome: for the expedie
 ther off.

The quen of scottis ~~the~~ serving her husband in causa
 et dissolutionis matrimony. the cause is committed in the
 and the duke off albanie is factor is promotor in the
 This the almighty god preserve your grace, At ro
 the x day of octobyr. 1527

yor grace is most humble chaptyn
 in lord Cardinall

come therof / and that tyme is no fure vrgent cause
why so dangerous a thing shulde be experyment

Item the grete danger that may ensue to cristendome
byed if so terrible a conflicte shulde ensue wherunto of
the french kyng owtyng to take regard quia cristianiss

Item the victorie of the Turke and the Imminent
Reame of Hungary is to be remembred

Item it is to be remembred what provocation may be
other princes by greyving of the said bataile

Item they shall perswade that the said french kyng for better
bataile at a home shall conteyne hym self wth in the li
like as they shall assure t^{he}mpo^r shall do for his parte
abstaynyng & forbeynyng all exploits of hostilitie duryng
of the coercion of the said abstinence and truce

Item they shall assure that t^{he}mpo^r duryng the coercion
said abstinence at the contemplacion of the said cardma
to Lay siege unto D^oney

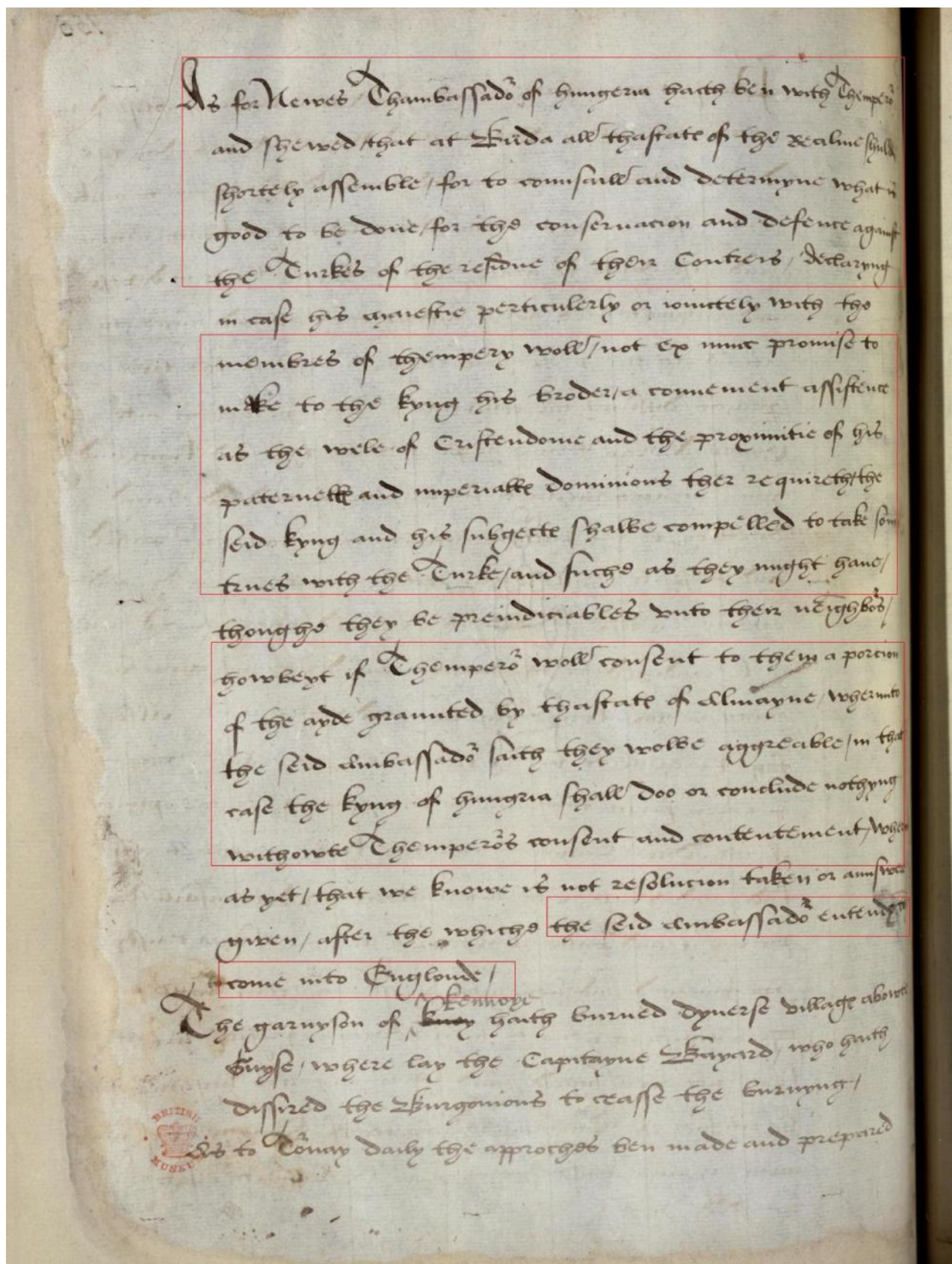
Item they shall labo^r to induce the french kyng to do
the mere abstinence by the space of xij monethes w^{ch}
be gyven to the kyngs y^er for further provocation of the
whiche provocation or in any other thing to be comitted to
of trust he shall asmoche regard the said french kyngs he
at his awone proper and no t^hing to do therein wthoute
and exp^{re}ss^e consent Assuring hym that by meane of the
if it be taken good peaxe shall succede

Item that the said french kyng ought not to shewe hym
in condescendyng to the said truce while he may comit
same wch his h^one^r aswell in consideration of the kyngs roynes
travailes and payne susteyned by the said cardmall speea
dyng the Inclination of the kyngs mynde to semblable to
Scotland whiche he wolde none hane granted the com
tyme and other trust and remembred / onlesse it had be
at his desire and Instance

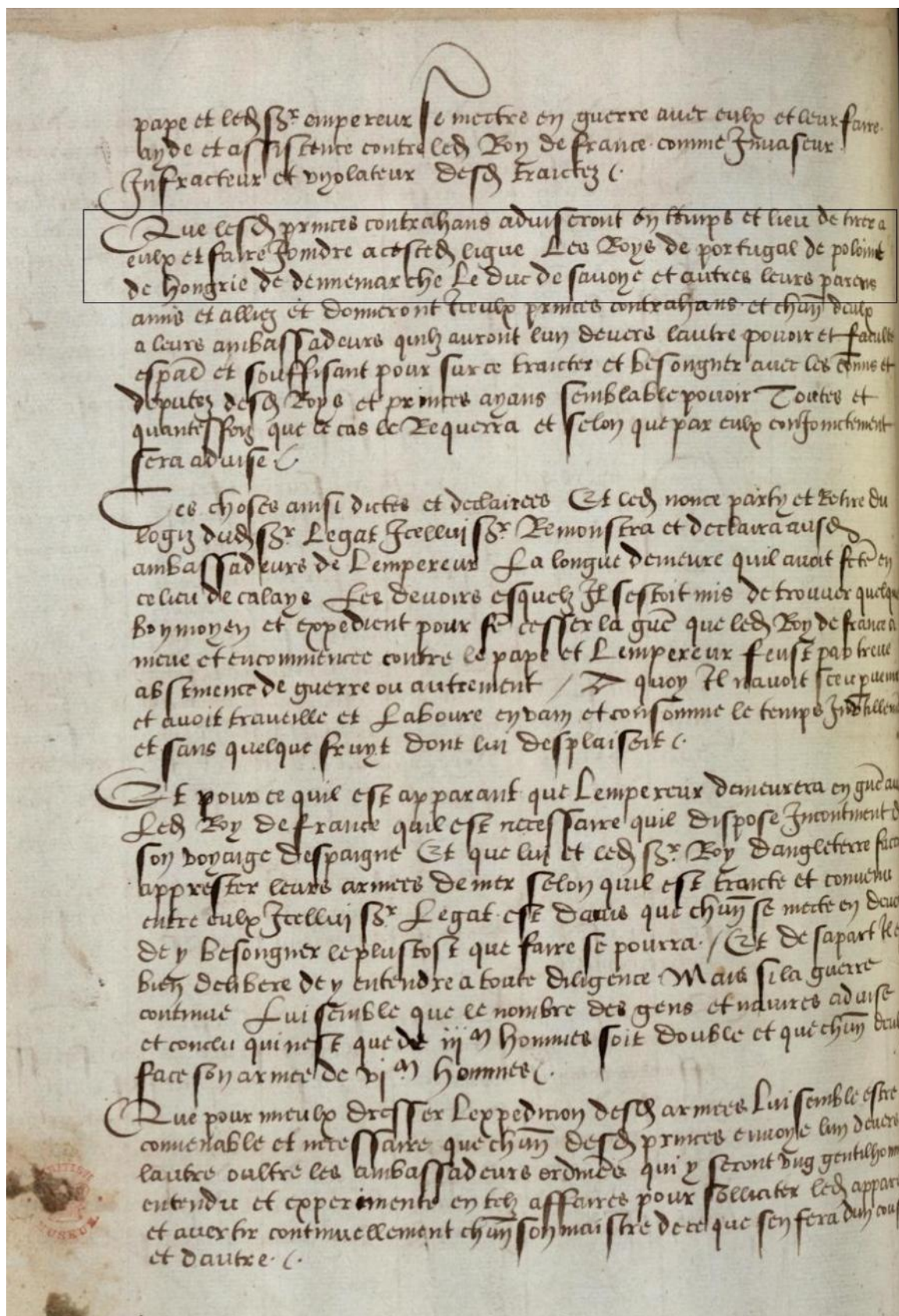
Item if the Reasorte of flandres be demanded to
and bishhop know what they hane to say and in so m
touchyng comprehension of the rebellie of the duc of

Item they shall assure the french kyng that t^{he}mpo^r
proceede to Rome for his crowne Imperall duryng the
And that he beyng once delyned out of the d^one

Kép VII/8.: Oudenaarde, 1521. nov. 23.: Jelentés a magyar országgyűlésr I: BL Cotton MS Galba B. VII. f. 156.

Kép VII/9. London, 1521. nov. 22.: VIII. Henrik memorandum a V. Károlynak: Magyarországot is be kívánják venni a franciaellenes ligába. BL Cotton MS Galba B. VII f. 153.

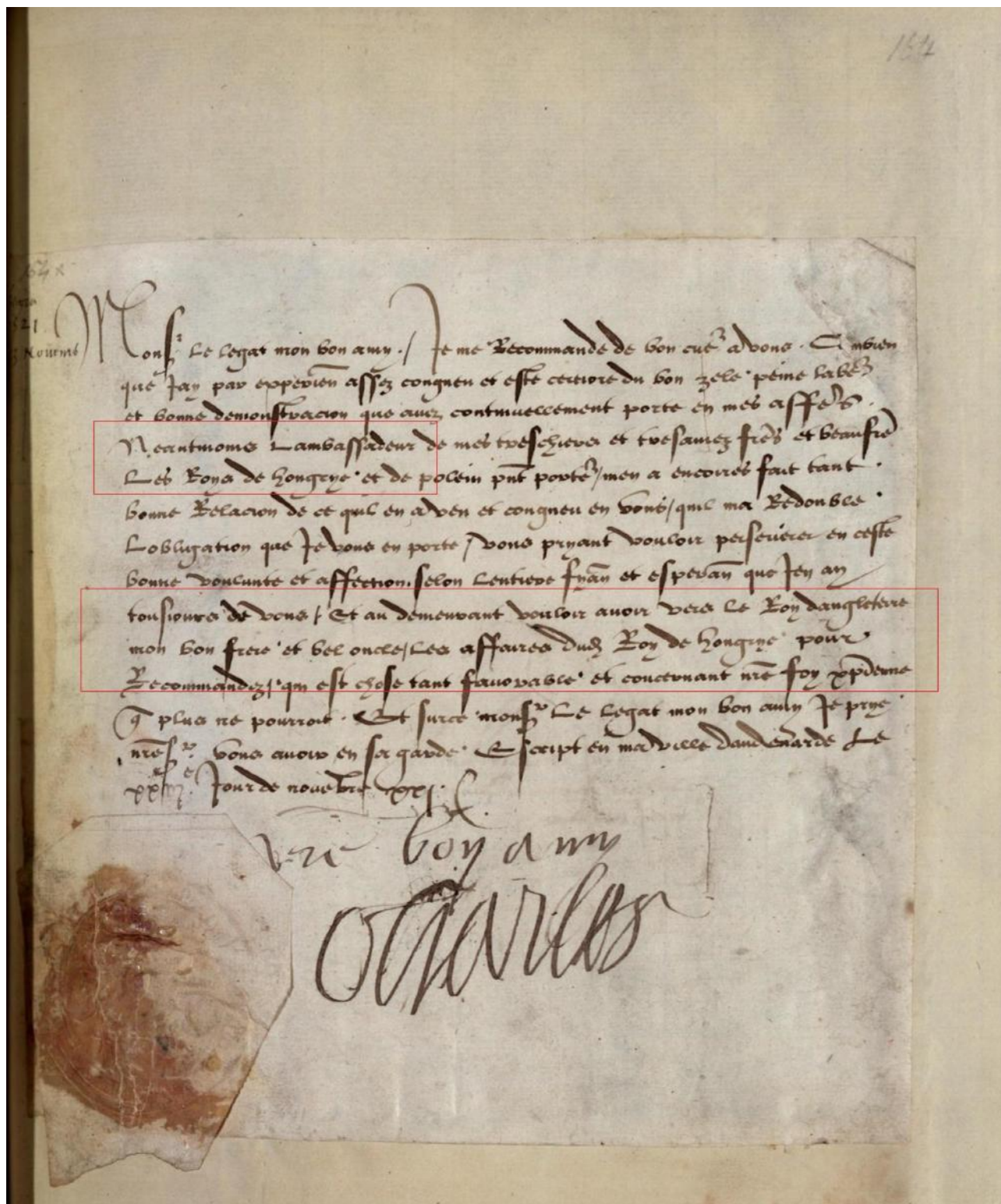

Thurs

8
J. W. Sanction
Ms. 118

Kép VII/10b. Oudenaarde, 1521. nov. 23.: V. Károly Wolsey-hoz a magyar követről. l. BL Cotton MS Galba B. VII f. 154b.

Kép VII/11.: Hennegau, 1521. okt. 4.: angol követek Wolsey-nak: a török nagy veszteséggel vonul vissza Nándorfehérvár alól. BL Cotton MS Galba B. VII f. 121.;

*Lord Francis about
+ mme*
 trustyd, they shuld wchyn lette of toun / Aditoyne hertysse
 mageste, that to tounge the sendyngs of monye, vitall and hys
 assemble, he myghte furtther order, at shulde stande wch good place
 The forde fymme and fuge of toun as be appoyntyd wch toun, to agree
 nombr of horsemen and footmen, contynue fyll about Couraage, and
 hope the same wch stragte, and at tounpoure shall hys fro toun
 of the state and condicon of the toun, he myll admyce or deferre the
 furtther outerpoure toun
*Prior of St. John in
vanquish the felle of toun
who talke to the Contable
for poun*
 By Dyder credible psonages of Spaigne, No be in founny, that
 the pryor of saint John, brother to the Duke of Bedgier hathe by
 synnyre rentred wch purgusse toun of Colledo, and broddghe
 toun in grete pplegation, wch moche that they foun no more out
 the toun, and labouryd contynualy to lorde the come fable for toun
 poun, wch wold not grante it, excepte sub modis et formis, and
 wch goyng toun, but the wch of the assemble, the admyrall of
 France made at Bayona fayed hy at, Burgn, wch to Nabane
 and by faye, wch he hathe made grete pre paracon, for to be w
 a redynde at all toun, to marte against toun dymme, wch
 wch of the two they shall take, a fertynyng yow grate, the
 principall men of Spaigne repnd they pdrion toun so fuff
 and substantial, that they ferd not toun dymme
*Margue de Lo velce
just suppress the Common
of toun*
 And as to valence, the Margue de fofely, wch many fymme of
 wch nysa, and a good company be fyd, wchente against the common
 and hathe so punny fyd toun, that they desyre to be receyved m
 tounpoure mfermoria
*Emb of Hungary in England
wch withdrawn from
Belgrade*
 We fuppose your grate, is aditess by the Ambassad of Hungary
 that the Turke wch grete loss, is wch dymme from Belgrade
 And toun, we besore the blessed toun, pdrion your grate
 wch founge and moste pdrion dymme, wch toun at
 wch wch honygo the mch faye of October, at felle of
 the Clerte in the affter wch
 I yow, moste bounden to toun humble pdrion
 Wm. fyll R. f.
 Thomas Spymme

Kép VII/12.: 1521 dec. Balbi Wolsey-nak (?) a török sereg visszavonulásáról: BL Cotton MS Vespasian F. I f. 49.

49

R^{me} dñe. herilex ex Hungaria mihi sunt redditae. quae priora de rebus
 Turcicis allata ita affirmant. ut aliquid eorū maioris spei adijerant. hec
 sunt hmoi. Tyrannus Turcarū unacū copijs ac impedimentis Constantinopolim
 remeare. idq. tribus ex causis. Et q. pestis in eius exercitu magnopere
 seniat. Et q. vis frigoris ibi sub Septentrione acris ac tempestivus
 insurgens ad mutanda castra eū impellat. Et q. Rex Persarū. quae
 Sophi nominat longe lateq. in Asia Promittas ditioris Turcice deuastet.
 pluraq. ei ualida presidia in Syria iam occuparit. Sub Turci aut recessu
 Rex Hungarie cum eius vniuerso exercitu quē instructū mē iam
 habet dampnum traiecit. Omnesq. Copias bitaria dimisit. pars ut Arces
 ab hoste cetera omniū expectationem (in Inducijs enī eramus) interceptas
 rursus una cū bellicis tormentis locis oportunis est relicta. Reliquis
 Exercitus instructus acimtusq. vestigia hostis abentis insequitur. Speramus
 autē horū alterū ut uel Turcus ad manus conferendū cogatur. Quod
 si fiat de victoria nri non valde dubitant. vel si armis detractaret
 Certamen. ei vicissim longe maiora damna et incommoda inferriq. passi
 fuermus. Istq. nris fixum et constitutū etiā usq. ad Constantinopolim
 progredi. Et de summa rerū pro fide ac religione dimicare. Hec malij
 scriptis breuiter R^{me} d. v. significare. q. inopportune ipius occupationes
 interpellare. In Supp^{co} ut ubi quid liberius ocy erit nacta. Dignet^r
 mihi eius adeundi Et de his ipis lacius loquendi copiam facere

Humilis Seruator
 Balbus

R^{me} dñe. Cum aliquantū itineris processissem. presto mihi fuit Tabellarius
 cum lris a Sez^{mo} Rege Hungarie & rursus alijs a Rege Polonie ad me
 datis. Summa rerū Hungaricā hęc erat. Regnū illud ad extremam
 desperationē redactum proprijs opibus nec ad exiguū tps aut defendi
 aut sustineri posse. Turcū autē primo aduentante vere cū omnibus
 copijs ex Asia & Europa conflatis iam non fines sed viscera & p̄ordia
 Hungarie inuasurū. & nisi a Bohemis & Germanis tempestive succurratur
 in suam p̄tatem quod reliquū est paruo negotio redacturū. Ex
 Polonia autē scribitur Tartaros circiter festum om̄i Sanctoz parte
 illam Sarmacie quē magna Polonia nuncupatur maximo Equitatu
 fuisse aggressos. m̄os vero qui explorauerāt hostiū consilia exercitū
 accincto & instructo obuiam eis iisse. Quoz inopinata aduentu Tartaros
 cum magna eoz strage. cum puana essent inferiores pedem retulisse.
 & ad inculta scythie unde exierant regressos. Rex Polonie insuper
 priuatim me admonuit & urget quod iam pluribus antea lris fecerat
 ut causam suorū subditorū Dacensiu a pud Regem Galliarū agam
 quos preter omne fas & equū Classis Gallica interceptit. eorūq; mercibus
 quē excedunt p̄cium centū milliū nummoz aureoz summa iniuria potit.
 plerisq; eoz in custodia & vinculis detentis quē res ad alias rationes
 meas accumulāt. ut animo ambigam sit ne mihi ad Casarem iter per
 Galliam faciendū nec ne. utriq; trahoz diuerse. nam si negligam
 Legationem Gallicam non satisfaciam illius Principis mandatis. a quo
 insus sum. implorandi auxiliij grā. eque Gallum ut Casarē & Matrem
 Regis Anglie adire. Vereorq; ne mihi in Hungaria redeunti obiciat
 quasi per me steterit quo minus supplicias a Gallis habuerint. & forte

Rex Gallie ita committetur se si quis modo admonisset et inter has quibus
 urgetur difficultates auxilium tamen contra fidei hostes regi propinquo
 & consanguineo nulla ratione fuisse recusatur. Ad hec illud accedit
 qd video D^{na} D. Vram pro sua singulari Sapiencia & in rempublica
 Christiana pietate eo omnes conatus actionesq; conuolare ut inducijs
 inter Cesare & Gallum interpositis in communi Religioni periclitanti
 consulatur. nec video cur sit adeo mihi illius principis congressus
 fugiendus, cum quo forte paulo post aliqua concordia & pacificatio
 imbitur. Sed rursus ab eo itinere me reuocat qd certissimum habeo
 me in cassum illam quoq; Legationis parte obitur. nec quicq;
 verba reportatur. Illud vero pernitiosissimum erit. na inter
 dum frustra in Gallijs tpius contra subsidium Germanicum in quo si qu
 est spes reliqua rei Hungarice subleuande & non alibi est constituta
 aut omnino negligatur. aut serius accedat qd prius necessitas postulat
 Inter has perplexitates que me in diuersa trahunt ita constitui. ut
 postq; Caluicum transmisero. si comperia Regem Gallie non proci
 abesse. & citra pariseor. Sequana in aliqua Belgica (uitate comorian
 eo recta tendam. & biduo aut triduo ad munus mihi demandatum
 obeundum absumpto. celerrime Cesare repeta. ibidem tandem commora
 turus. quo ad aliud mihi a Regibus meis demandetur. Sed sicut
 adhuc ambigo ad Cesare me prius an potius ad Gallum sit mihi
 cursus intendendus. ita illud omni certitudine certius. ubicunq; gentium
 & locor degero me assiduum (peon & buccinatorum diuinarum laudem
 D^{na} D. Vre future. reg ipa plane innotescat. me nullum boni & sinceri
 Seruitoris in D. V. D^{na} omni obsequio & officio celebranda. tempus

71 62

His conscriptis appulit orator Caesaris . ex quo accepi Regem Galliar^{um} degere
 ultra Parisios & adhuc ut fertur , remotius profecturum . Unde deliberavi
 itinere Gallico dilato & omnino p^{ro}termisso recta ad Caesarem redire .
 ibidemq^{ue} expectabo infusionem & mandatu^m R^om^{ae} D^{omi}nⁱ V^{ost}re . ex cuius sententia
 & iⁿteru sum omnem hanc Legationem moderaturus . Supplico eidem ut
 l^{it}ras Sex^{ti} Regis Anglie & etia^m eiusdem ad Sex^{tos} Reges meos
 mihi dignetur c^om^ossime transmittere . Insuper l^{it}ras R^om^{ae} D^{omi}nⁱ V^{ost}re ad
 Caesarem D^{omi}n^{um} Margareta^m & Principem Ferdinandu^m quas imprimis
 appeto . ut detur mihi amplius facultas ea de R^om^{ae} D^{omi}nⁱ V^{ost}re laudibus
 referenda . que sunt supra ingenij humani captum . de quibus utinam ta^m
 apte & emiclate^r disserere possem . q^{ui} in animo meo R^om^{ae} D^{omi}nⁱ V^{ost}re
 quasi iⁿdeam d^{iv}in^{am} virtutu^m contemplan^t

Kép VII/14.: Követjelentés a magyarországi török hódításról. 1526 u. (?). BL Cotton MS Nero B. VIII fos. 72-74.

Defuncto Salymbeko. Turcorum principe. Qui Syriam Celes Syriam²⁷⁸ cum
palestinam. et Egyptum ad Meroen fere insulam. armis domuit. Soliman
imperium patrum adeptus. Versus plus q̃ p̃m̃ra. continuo unum
ex purpuratis stabuli sui prefectum. mittit ad Sere^{unum} Regem
Ludouicum de nouo successu. et exaltatione sua gratulatum. simul an-
se bona amicitia. cum eo vivere velle. cum nihil minus in mente haberet
classem eum. quam pater quinquennio continuo. ad invadendam
Hungariam ornauerat. ingenia q̃ bellica. quibus iam gens ea abunde
munita est. copias q̃. secundo post Oratorem suum mense. ex Bizancio
aduersus Hungariam. anno. 1521. mouit. Vbi Balibekus tunc satrapa
Bozue. superato Zalso amne. copias in Hungariam traiecit. vastata
magna parte Regionis interamnis Zalso ponte iniecit. extra iactu
bombardarum supra Nandor Albam. At ex alia parte Satrapes Epyri
Breue. et Macedonie. vtriusq̃ disciplina militari omnium Satraparum
facile princeps. arrem Sabarq̃ in ripa Zalso. amnis. et navigabilis
et fortis. tertio post q̃ obsederat die. cum machinis. tum maximis
militum irruptionibus expugnat. refit ad unum qui intus erant.
Quibus cognitis princeps Turcorum extemplo Nandor Albam prima July
obsidione ringit. partem vero copiarum per pontem Zalso. traiecit
in Syriam. Que et machinis Longioribus. muris arce quateret. et
auxilium Hungarorum. obsis adimeret. Construxerat item vtrumq̃
fluminis classis. vnde cum tormentis. tum militum assaltu. non minus
urgebantur obsis. Admoto deinde tollenone radanera fetida q̃
omnia. in arrem iaciebantur. Admotis item ingentibus ambulatorijs
turribus. propugnatores murum sauciabantur. et deturbabantur.
Scalarum enim usum praeuente nimis. et lapide quadrato munitis fossis
non admittebant. proinde ex parte Zalso. actis ruitulis puluere q̃
bombardis adhibito membra magna parte demoluntur. Sexagesimo
itaq̃ obsidionis die obsis non minus siti confecti. q̃ hostium terrore
Victi. arrem Turco dederunt. pacti inuoluntatem. Que expugnatio etiam
hosti inuenta non fuit. fertur enim in ea obsidione turrite decem
milia hominum amisisse. Munita tandem arce. atq̃ urbe magno
presidio. copias Adrianopolim reducit. ponte so Euto. quem non
tumultuario opere factum Zalso imposuerat. sed solutilem Nambis
serum circumferebat. Gar Turrus expeditione arces Zalso. tulpen

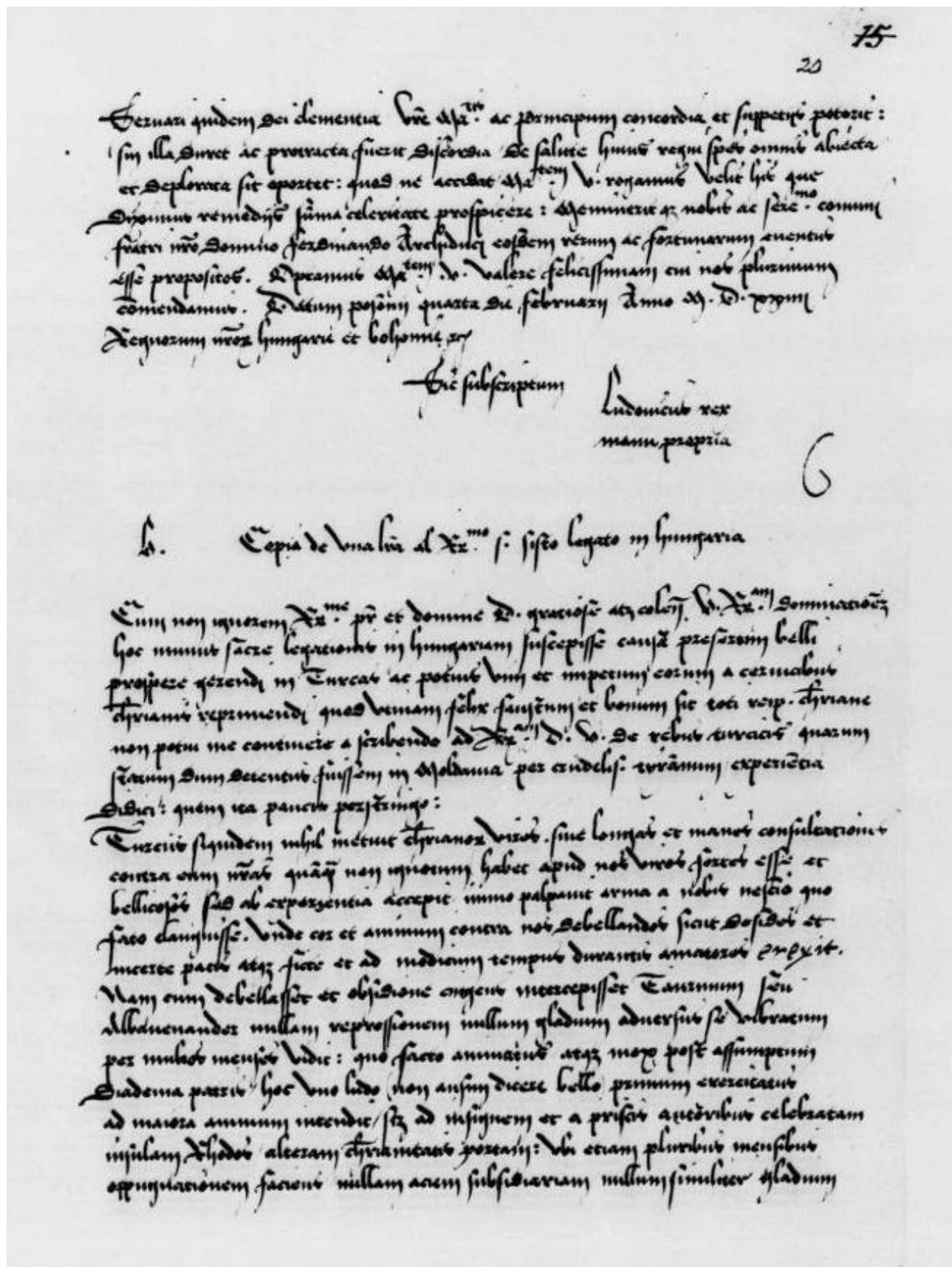
oppida opulentiora Zalontemen, Kaarom, Kabol, Keduck, Kamanz,
 viros preterea amplius durosque vastavit. Qui cum sequenti anno
 Rodum clarissimum Christiani orbis insulam, quippe huc uniuersae
 navigationis interui maris rompes erat et bellare Landis gloria
 insignis, expugnasset, copiis triennio refectis, anno 1526
 Hungariam mense iterum Iulij infesto agmine, classeque invadit.
 pontemque superato Zarvo, Varadinum petri obsidione ringit. Arx
 ea Damio imposita erat, neque opere, neque natura loci satis munita,
 sed omne genus machinis, pulvere, Magistris Bombardarum, milite,
 item et veterano, et copioso adeo, instructa, adeo munita ut nihil
 desiderari potuisset. Quam cum neque irruptionibus militum, neque
 ictibus machinarum rapere posset, cunctis inferne actis unoque
 momento triplicem muris defectis, derma sexta obsidionis die
 expugnat. Quo territi ceteri. Munitiones omnes per eandem ripam
 usque ad confluentem Dravum sitas. Ultero dedunt Turris, quibus in
 dedicationem acceptis Dravum fluvium navigabilem ponte stravit.
 copiasque omnes ex Syrmia in Hungariam traiecit impune. Deinde
 superatis paludibus Krasso, Castrametatur ad oppidum Mohacz
 in campis patentissimis, ad unum miliare Germanicum a Castris
 Regis Vbi cum Vigesima Septima Augusti, et sequens dies, Venibus
 certaminibus consumpti essent, dubia semper pugna certatum est.
 Ventum est tandem ad illam Vigesimalam Nonam Augusti diem, que
 Hungaris nefasta semper et luctuosa manebit, eo enim ipso die universis
 quidem armorum cunctis, et Nandor Alba capta est, et clarissimi
 Regis interitus, uniuersaeque militiae nostrae exitium signatum est.
 Vbi cum a primo diluvio nostri in armis instructa acie persistissent,
 princeps Turcarum aciem ex adverso ita instruit, dextrum cornu
 quod orientem solem spectabat, alta et praecepta ripa paludum,
 quas Damio stagnans effudit protegit, in quo locavit Satrapam
 Romane et copias Macedonice Tracie et Berie. Sinistrum vero
 cornu, quod occidentem spectabat, et totum aciei tergum munierat
 ramulis quos ad quadraginta milia in exercitu habebat, eosque
 ratibus inirent constrinxerat, in quo Satrapam Natulie et copias
 Asiaticas locaverat. Ipse in medio agmine inter Janiteros equo
 vehabatur, prodigere id illi agmen est, Robur uniuersae militiae
 imperterritum, Qui cunctis viginti millium numerum expleverat,

A fronte arcei alucum habebat quo Danubius exundans in virginam
 planitiem diffunditur. Fuit alucum tunc quidem aridum velut fossam
 pro munimento fronti obierat. post quem riviter Quadringentas
 Bombardas toranevat. Que ne a nostris cognosci possent. decem Milia
 equitum ante alucum toranevat que usque ad secundam horam post
 meridiem cum varia semper pugna certassent cum viris tandem
 redere. viri contra tota arce urgere. instare. et tanquam victis. Cum
 ecce Regium agmen. qui Catafracti equites erant. robur totius
 milicie. apu et stratagemate ad Bombardas dirigitur. Vbi Turri
 ex templo iaculari. equitatumque impune sternere. peditatus enim
 nostrum tormenta Turrorum neque intercipere. neque prohibere
 poterat. propter impeditum et aridum alvei accessum. Cum itaque
 Turri Bombardas tercio emisisset. et viri castra Regia magna ex
 parte direpta. insidias hostium subditis equo caltravitibus a turgo
 ingruent cognovissent. Anticipiti malo attoniti. Veriti ne hostium
 multitudine. circumventi ad internecionem deleverentur. deleta quod milia
 Turrus nullo amplius negotio Hungariam subingaret. pugna excedens
 Turmatumque effert. ad variis quibusque munitiones retinendas diffugum
 sole ad occasum vergente. quos hostes usque ad crepusculum noctis
 inferutus atrocissime cecidit.

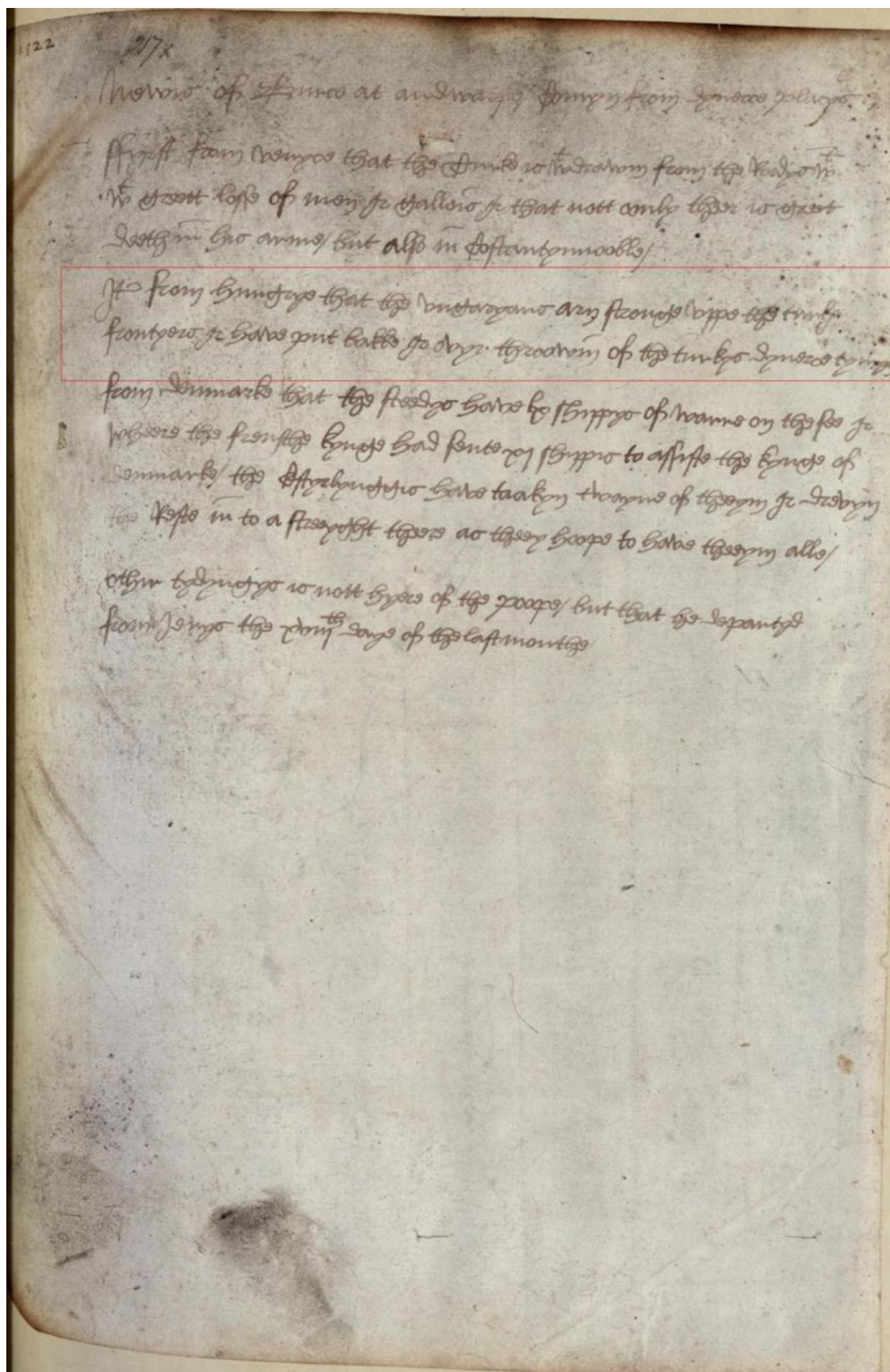
Terzio post acceptam eadem die. captivos productos ad Mille et
 quingentos in conspectu suo Turrus rudi inquit. Cum quod Budam octavo
 Septembris pervenisset. arrem Budensem. et in ea palatia. Regalia
 ac sumptuosas Regum Hungarie edes perlustravit. Tandem Budam
 igni absumpta. peperit arri. et Regalibus stabulis. postremo Danubio
 ponte traicito Nandor albam propere copias reducit.

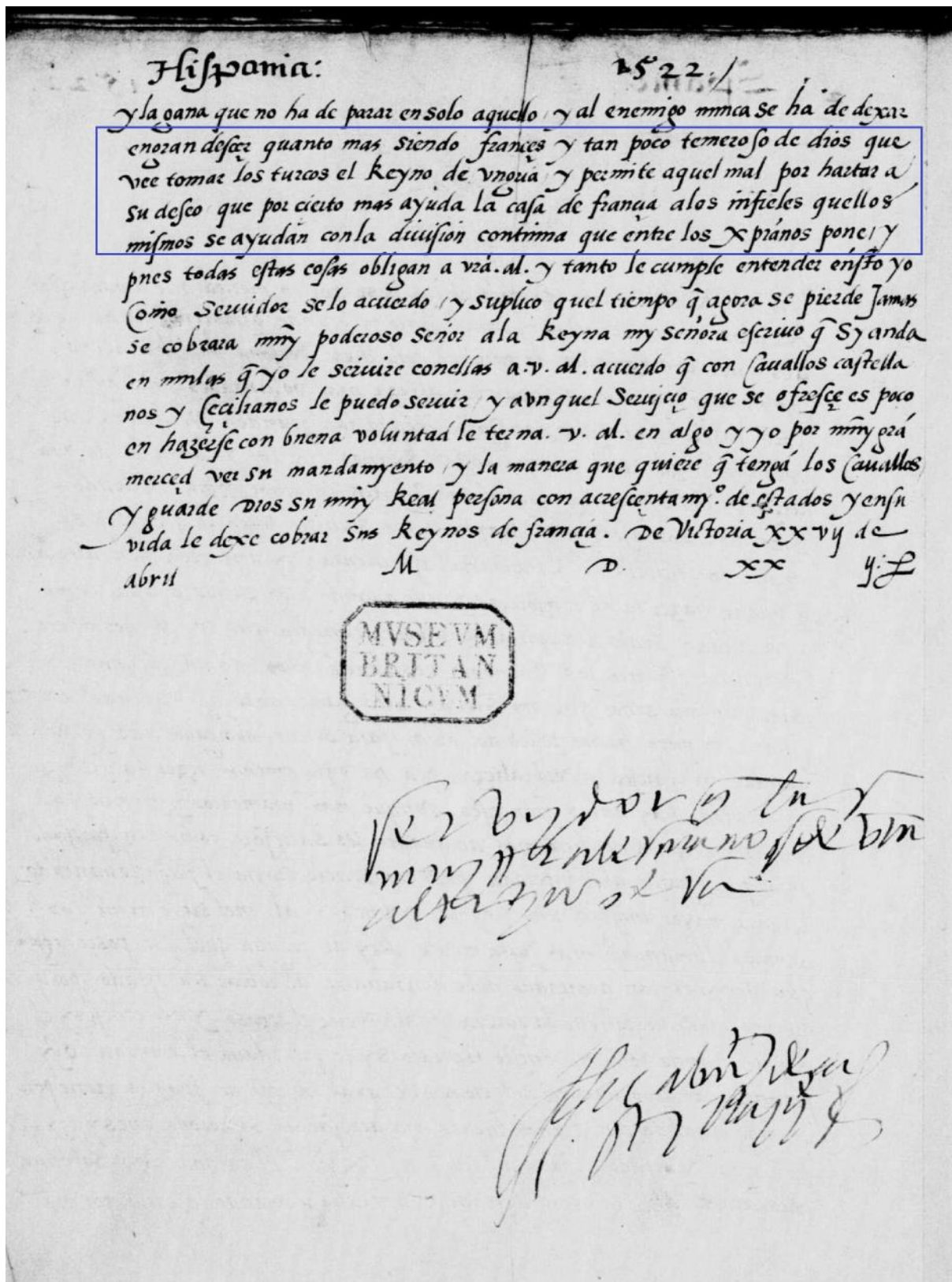
Ultima hac expeditione Turrus maiorem et fertiliorum Hungarorum
 partem vastavit. Non computata Sclavonia et Transilvania.
 que salve manserunt. Sed etiam districtus Hungarie (quos nos
 Comitatus vocamus) maiores et opulentiores egressit. abacta omni
 eorum plebe. armentis. gregibus et marginibus.

Copie Regis tam cognitum quam predictum. computatis auxiliis et
 stipendiariis ad summum sexdecim Milia virant. ex adverso principis
 Turrorum. tam equitum quam predictum computatis manalibus.
 militibus habebat ducenta et octoginta Milia.

Christianorum vidit. et ubi frustra ab alijs per Rhodianos milites implorata auxilia
 exploratum habuit. eo fortius et vigentius oppugnationi insistit. ipsam q
 inimitissimam rhodum tot seculis indebellatam maximo iamensuorum militum casu
 sine omnium externa resistencia intercepit: Ille siquidem vigilande agendo
 labores indefessus subeundo in omnibus actionibus suis prosperatur nemine
 sibi resistente. a quo etsi nos christiani vehementer opprimamur magis ac magis
 indies. attamen sola spe una nutrimur: Nemo enim arma corripit. Nemo
 victis succurrit. Nemo fortis ad opprimendam hanc bestiam confurget.
 Omnia enim dat Deus sed non per cornua christianum. Sic tuncus ignavia
 et secordia nostra nobis semper in somno iacentibus et haerentibus non
 expectatis facili prosperatur: Quo facto et eiusmodi victoris facillime
 et abjque discrimine partis brevis elatus deserviant animo totam procedubio
 debellare Italiam. scitis certe maximam vigere discordiam inter principes
 christianos et signantes inter potentissimos duos Reges Romanorum videlicet
 eundem q hispaniarum Regem est. qui duo ecclesie occupant regna nec quicquam
 auxilij ferre ecclesie et christiano contra turcas. quum tamen ex sola Neapulia
 omnis olim sedmandus Rex magnam vim et numerum Turcarum tum
 Italiam invadentium oppresserat. Item et inter christianissimum Regem
 Galliarum rex: Erat namq; Orator Venetorum apud ipsum Turcam eos
 tempore quo ego in Moldavia detentus sedi. per hunc dominum Veneti boni christiani
 et fideles docuerunt turcam de omnibus actionibus et dissidio christianorum atq; de
 federibus et lega et societate quocunq; per sehas memorie Adrianum pontif.
 conficiebantur: quumdem Orator Venetus honorifice et gloriose est et expeditus
 et renissus ab ipso turca. Apud quem etiam fuere Oratores tunc magni duces
 Moscovorum pari modo summo honore habiti: Oratores autem principes
 persarum Sophi ignominiose sunt excepti et tractati: Non enim pacem afferebant
 sed bellum denuntiabant. de quibus omnibus me certiores reddidit Orator
 ipse Turce nominatus quondam Alexander nunc vere Asa. mihi ante viginti
 annos cognitus occultus christianus: quia in licinania per quendam ducem
 Michaelen quissit sedentem. nunc merito in carcerem et vinculis apud Asiam
 erat factus nre fidei inuictus qui magna difficultate ad me ubi sedebam
 venerat in Moldaviam: De his et alijs multis plura recitatus quo postea per nros
 mercatores ita in veritate facta sunt comprobata atq; confirmata: Et q validum
 ipse Tuncus ferre exercitum pro vere et estate insensibus: Quodobrem
 consensu meum mihi videretur ista ora ad. f. d. n. Elementem septimum nec mora

Kép VIII/4: Róma, 1523. jan. 15.: jelentés Wolsey-nak magyar gy zelmekr l. BL Cotton MS Galba B. VII f. 214.

1522
 214 230
 Nalyns. Pleaseth your most Noble grace to understand that the
 15 Januar. Sages of this present mounte / I wrote my last letter unto the same
 Wingfield. In these Ball to advise the Emperor Emperors / your grace of
 such news as the Lord of Bonifacio hath received the morning
 first from Rome that the Pope is dead / ^{how} ~~that~~ the Pope is dead
 that affore the Duke / had loste the assent / made upon the site
 of Hadzo / he was ⁱⁿ ~~in~~ myrle ~~from~~ from the same / he was
 aduised by an albanese / which shall onger of the Pope site / that
 it was not possible to soothe any while the starke of victuayls
 be great / upon which the Duke returned a charge / he returned
 the Pope / he yett hath stalle before the Pope site / ^{howbeit so} ~~also~~ hath lost / many
 of his manerly / at a noother assent / and fardesmoore the
 Pope trusteth that on this time the Pope / is restored / both in
 may and victuayls /

Shall it is written from Rome that the Emperors hath deposed
 the Duke foolly / in these parties / throughs / but laud
 he slain great numbers of the same / howbeit such letters as come
 thence to my laud / from the aforesaid / make no mention of any
 thing /

he fardesmoore the Pope Baldramo / a friend as he the
 is / my grace / he cometh about to say the last solott / there
 a storm of the most onger of the victuayls / above his
 he flew a fowle of his gaard / stalle / howbeit his fardes
 fardesmoore the same / he hath sent the Pope friend unto the
 also by a fowle of Dapnes fowle laud onger into the zolande
 the letters fowle / to Dapnes manerly / fardesmoore that the
 hath before fardesmoore / on the laud site / ⁱⁿ ~~in~~ may / he on the
 towards the he hath made such a bastion / that by the he /

greatly blamed for if they had been prudent & diligent to provide in
 tyme / this lamentable misfortune had not happenen to them / I can not with-
 outtynly of this matter / for the pope hath so many druse & contrivances
 to dyngge that he cannot tel what to belie / he thinkes and beleives
 that it is taken or will be shortly / considering the greave promise
 of the Turk.
 The xxvjth day of January came to Rome the pueroy of Naples the du-
 of Gela and Asturine de Colimperia grete constables of Naples they were
 honorably receyved the Duke of Salazar was at ambassado to the emperor
 lesse Lupus Guirado a Spanyard surrogat in the place of mon^{se} de la chanc^{er}
 he medlyng wth the secrete matters of the emperor / And the xxvjth of the
 said moneth / All the Ambassadors of prynces and other were commaunded
 by the pope to be in publicke confistorie before his holynes & the cardmalls
 In the morning confistorie theodoucy principal secretary to the pope had a
 lre that came from the king of Hungary / In the morning the said king
 lamentably complayned of the turke / humbly appying for not onely of the
 pope and cardmalls but also of al othen prynces / The pope after ward
 longe & eleganti oracions deplored the state verp^{er} xpiane / After hym
 began the orato of Hungary and made a long oracion more tedious
 then profitable in the morning he desired aide of the pope and also mon^{se}
 of hym & the cardmalls / The petition had and shal have litle
 effecte / for a papa panper is

Almynd morning he belied against the pope it delyned to the due of forbin
 capitayne to the pope holynes in that expedition / The xxvjth day of
 february came to Rome the Ambassadors of the Archduke of Austria
 the principal of them was lo. Conte de Capra brother to the due
 of Gela the seconde was Jeronim Balbne venetian m^{re}
 & pistopue gurgensie
 And the xvth day of the said moneth the pope gave them audience
 in p^{ri} confistorie more solito where the said Jeronim Balbne made a
 verdy goodly oracion morning was exhortacion to the pope to sende a

8763 24
529
francesco dei re francesco rex mli dux et eam dominum
Itmo ^{Clav. neo} ~~potestissimo~~ principi Joanni Vainode comiti transilva-
niae Car. no. ac dilectissimo coadjutoris nro sollicitatoris
Itmo ^{Clav. signu} ~~potestissimo~~ principi Ex Verbis Antonij Rincon
equitis domus nre que paulante ad certos mandatis ad
vos cratero miserrimus. liquido cognovimus perspicimus
devotione et fidelit. erga nos vram et q. alacriter vobis
animum aduocare ad ea vram perficienda animis gratia
ipe rincon vos adiuuat pro qua & re vix diu potest q. vobis
debeamus, agere regamus, cupio v. in ea voluntate
perseverare vobis. quod si feceritis speramus fore ut
ip. regni hungarie propediem ab his malis respirare
possit quibus pridem per querula nequicia impro-
bitate male vexatus fuit, id quod catastrophe deservimus
ut nihil magis, tum propter sanguinis propinquitatem
qua ad istum regem hungarie proxime coniuncti sumus
n. propter m. Turbaru qui huius regno occupato
vixit ^{vixit} ~~semper~~ ^{quod tempore} ~~semper~~
~~vultu~~ ~~omne~~ ~~nomine~~ ~~domini~~ ~~inhabuisse~~ Et nisi ~~semper~~
que belgradum oppugnabat totaq. p. nomina feda populo
diripiebat gravissimo bello disto fuisset quod per
juriam et contra fides sancte jurata Leo potest
hispaniarum et Anglie reges nobis monebat, p. gentium
nrum exemplo liberantibus hungaris et opem christianam
misere implorationis libet et prompte adhibere
Et fortasse no esset accepta clades q. christiani rep.
magne omni dolore et maiore ignominia nuper amissa
belgrade ^{fuit} accepta q. rei indignitas n. nobis supermodum
displiceret, curavimus per nros ut Leo potest hispaniarum

et Angliæ reges intelligeret periculi magnitudinem cui
 huiusmodi foret obnoxium, et quod formidandum esset ea par
 tibus hanc committi, nisi christiani principes concordant
 inter se animis obuiam pergeret et concordibus ar
 mibusque sacrum et pium bellum pro christo fortiter capess
 At ut erat hostili in nos animo et ad bellum quod pa
 nullis promissis ne modo quod acquiesceret postula
 mus sed etiam bellum oratore, qui mox regis huiusmodi
 ad nos opem imploratum venisset, ultra progredi
 et tamen opus nobis longe maius certiusque arduum quod
 eis oportere debuisse, sicut plenius idem Ruricon
 apparet quem propter hanc ^{Vetere dignitate consuetudinem} consuetudinem
 nobis intercedens in de ipsos ^{et hanc} pollicitus et hanc
 regibus ad omnia potestate et speciali mandato ven
 Et igitur ^{ambasciatum} consilia nostra ad vos perferent in
 fidem habere rogamus ac si nos ipsi coram loqueretur
 Id quod fuerit ^{nobis} gratissimum, et vobis in nos bonum
 ac dilectionis, dignissimum. Illud et sic potestis

(1523. 10. IV.)
Principi Copia L^{ra}m Ser^{mo} regis Angl^{ie} et Ad Ser^{mo} regem
 angl^{ie} dat^{um} In Olmütz die

1
 adomine dei gr^{atia} rex Angl^{ie} salutem et Ser^{mo} principi D^{no}
 Henrico dei gr^{atia} regi angl^{ie} et fratri et consanguinito n^{ost}ro
 carissimo salutem et omni boni continuu incrementu,
 quamvis n^{on} dubitemus vram M^{tes} t^u a c^{on}stantia M^{tes}
 t^u a Ser^{mo} Ferdinando archiduc^{us} aust^{rie} n^{ost}ri sororis de
 successu n^{ost}ro omni^{um}, qui hic emergant, fieri certiorum
 t^u et n^{ost}ri necessitudinis arbitramur interit, ut a nobis
 quod significatur et n^{ost} calamitosus n^{ost}ri n^{ost}ri status
 et ingens istor^{um} temporu acerbitas, quomodo in periculis
 summa xpianit^{as} n^{ost}ra, veretur, n^{ost}ra n^{ost}ra pulchritas
 n^{ost}ra calamitates, et gravissima p^{er} tot annos filii catholici
 inflicta vulnera, p^{er} n^{ost}ri periculi n^{ost}ri a recordatione p^{er}itox
 maloru abstrahit, Continuis igitur munitijs pro comperto
 habemus, Turchem alioqui hostem xpiani n^{ost}ri infest^{is}
 sissim^{us}, multisq^{ue} nobis prospere gestis elatu, nunc vero
 redactis in potestatem duobus firmisim^{us} xpianoru pro
 pugnaculis, Belgrado atq^{ue} rhodo, qui frustra viribus hu
 manis contra fuerant oppugnata, plur nimis insolentem
 ferocitatemq^{ue} totius xpianitatis superius animo agitant
 tantu abest ut pacem aut ocu^m meditentur, Cuius tit^ul^um
 consilij perficiendi pulcherrim^{us} s^{ed} n^{ost}ri occasio^m
 ac vobis omnibus expetendam arbitrat^{ur}, dissidentes inter
 se principu xpianoru voluntates odiaq^{ue} p^{er}sifera, quapp
 anteq^{ue} reddant in gratia, ut aliqui communibus omniu
 opibus opprimant^{ur} ist^{us} ipsius p^{er}solentis cogitationis, summa
 celeritate accingitur, ut partes agnoscendo singular omnia
 turbim^{us} instar subvertat, nosq^{ue} primi sumus has acc^usum

procellas, qui continuant bellis vngando pro fide pro religione
 pro finibus regni cum huiusmodi progressu hoste mirum modum
 nobis ac laboranti sumus, opposuerat nos deus cum nullum
 et obicem impetui barbarum, et sola coerciti sunt haec omnia
 hungaria ut populabundi in Italia germanique inferna irruerent
 ac dilaberentur. Igitur ut rebus impedimentis ex libidine
 passim ferro flammisque abaccherentur, excisum religionem ac
 nomen christiani, significantur terribiles coepta copias, ac inen-
 dibiles. In campis philippiis apparatus fuerit, quo duobus
 exercitibus irruant in vngaria, siquidem classis in domino
 edificatur instruenda penitissimis episcopi, ac ut ulla ex parte
 pax regni nostris otiosa et videatur. Tartarus gentem
 scythica in nos concitauit, quamvis constans fama est, turcham
 aliam classem aliamque exercitum in Italiam destinare, ac procul
 dubio et tanta. n. est potentia utriusque parti sufficere. Jam ipsi
 copias, quas sub rodien. expeditionem in finibus ad tutela impij
 sui reliquerat, nouas submisit phalanges, quibus interim
 dum totis castris accedit confirmata nostra deuastantur, non quod
 vires imbecilliores sunt, sed ut sustinent tantos barbarum impetus
 possint. Communis autem viribus speraremur adiutor. Ex
 facile fidei hostis oppressum iri, nec frustra ut sentio, ex
 praestamus a christiani principibus auxilia, nisi omnes
 priuatis opes ad bella intestina contulissent, nihilominus
 uerendum est, nisi quod attulerint iuueni subsidio christiano
 aut nobis concidendum est, et una nobiscum fidei orthodoxe
 aut euandam quocumque non prospiciet incolumitati. Ad
 haec habemus exploratum regem francorum dedisse R. mo. dno
 Cardinali auxitano facultatem amplissimam tractandi cum
 Pont. et concludenda pacis inter se etiam Ceteram.

ex libere faciem. compromissu in sanct. d. nro de omnibus
controuersijs cu vna Cts. d. nro, proinde iustitiam optamus
v. n. hoc periculosissimo tempore, in tanta rebus publicam
et priuatum perturbant in concordiam inuicem, ne pp
priuata cas vniuersa xpianitas in exitu adducatur
rogamus vt ut sumam discordia vellet in pectore sanct. d. nri
collocaret, cuius sanctitas nihil aliud dies noctesq. optat,
nisi quo pacto temp. xpiana, quicquid felicitissimaq.
videtur, satis dedit est priuati conuenientibus, satis etiam
seruitum armis in miseras xpianas tam tempus est in
communes hostes committere numerum a viceribus xpianorum
quorum pates ut misera est ac deploranda, ita cederet pcedem
hostium pacem et pacem parit atq. stabilit, Libenter istuc
misissimus orem nrum qui de his omnibus et alijs cu vna
n. diffusio et oportunus tractant, nisi putauissimus pp
impedientes belli minas, et videntia pericula nostra pcedens
fore, suspensimus aut ad s. m. d. margaritam affinem nram
que loci oportunitate commodum de hac et cu vna n. agt
in summa hortamur et rogamus v. n. cu po nra necessitas
dunt, tu po commodum et decore xpianis rebus tandem conde-
scendat ad hanc salutariam concordiam et laudabilem, qua
et nra animi eriguntur in spm victorie, et barbaram metum
concedunt, et tunc una cu reliquis principibus xpianis uni-
uersalem suscipit expeditionem ad retinendos et populandos
a periculis xpianorum terribiles humanum hostium impetum
et pectus. Speramus qd Cts. d. nro qua de his omnibus
fecimus mentionem nris optatis summo xpianorum omnium
acquiescentia et vram n. qua felicitissime valem optamus /

and assure frende to you Sir nicholas farfax a knyght
 the Risholde in the yn in Rome a very poor man and
 hadde skantly to bypasse hym to the hertie at hye Dr
 parhyng he was stur madder in so muche that no
 theer hye confessor nor other coud tell what
 it mynde was.

The Embassatours of venice and of florence came to Rome
 well apoynted. the Embassatours of venice hadde L. m.
 lotte of Cariage: what resolution they hath taken wth the
 pope I cannot tell yette: but I shall shortly know.
 I thynke as parr hath advertised your grace of Curie thynge
 all we lookyth dayly for the tyme: hye Embassatours
 ever honorably resyde in venice grete lordes that
 was grete constable wth the ar. nk of anstria: it
 gon to the grete turk and it hye an: and wth the
 helpe wth the turk he hath take a grete towne in
 polonia: and it restoride to hye Land. wher the bassia
 that is in belgrade hadde taken afore. it poynteth it
 the christendome in thos partes. no more thyme but
 all myghte god save the kynge your grace.
 hestly from Rome the first day

your most humble and
 bed-man Thomas Hannibal

Copia de una lra del Sr. Xp. de Hungraria

18

Regis Hungarie
ad S. D. 71.

Beatissime pater post oscula pedum sane. v. beatorum. Declaratum est iampridem
sane. Vre per meos oratores non dubito quia simulatione et arte perdidit reliquias
tyranni hostis me fallere et circumvenire cogitabat. Nam quum id palam oriental
expeditione implicatum omnium qdum armis eo se collatum metueret mentis regit
parabat exitum: Satis enim iam certum exploratum q habeo quid rerum Turres
in presentis agerent quid molirentur: Nempe id vultu de mihi proximo vere mari
atrocissimum et certum bellum inferant. Apparatur ad eam rem ois generis
tanti comparantur tam validi firmi et copiosi scribuntur exercitus quanto ad
parvam dno imperio peruenit occupandam et obviandam satis fore existimant.
Et quasi tuncatum imperator dno et copiar ex suis regit et promiss non
satis amplius consistere posset tuncatum quaz principem ad invigilandum aciem
p societatem secum meandam pellerit. quem deo sue voluntati atq imperio habet
aduenit et honorum de ab eius metu ne latum quidem unquam sit discessurus:
quippe cui auxilio imperium tuncatum sit adeptus. quibus de rebus per exploratores
fidissimos factum sunt certior: hec ex Suabibus Wallachis ex transilvania ex finibus
Craacii afferunt: Non alius morantur Comes thomasi et prefecit erat meo
Carsten rem totam confirmant. Nec sunt me dubitare pater. patrum ment
pater Xp. qui hec ipse de ad se quaz allata et plane cognita veniat: annq qd ali
qui mihi secreto sciunt quos nominare in present non licet de his oibus certorem
me redderunt: Nunc itaq beatissime pater immensum et difficillu certamen
non nmi totius reip. tyranie q incide saluti meoz regnozum causa mihi propositum
esse video vni sed ita mihi vni de si ego quas deus ille clementer: auertat hosti
succubito cognoscent sentient q omnes tyranie atq imprimis italie germanie
et ipse f. sancta romana vrbis et ecclia quantum ad nomen tyranie defensionem
et reliquias incolumitatem ab anno iam amplius ceteris presiderint hungari:
Quidem de excessu patris mei Blasii Xp. pater. miq desisti vel eas que
iam euenerunt vel que adhuc mihi deus prohibeat impendunt prodire calamitates.
simpliciter sane. pater. f. sed aplice hortari rogare principes tyranes de
expeditionem in comites hostes qualem suscipiant. de mihi laborabit q
regit meo que totius tyranie pugnacula fuerunt succurrant:
Quid mihi hoc profuerit sane. v. non licet: donec se tuncat qut potest.
sic tuncat in perniciem tyranorum. hi contra mutis pater asinus cofedat:
quasi non satis sit districtus ad incursionem populi tyranie hostium gladio
quo regna mea sine intermissione crudelissime feriant: quos totius orbis

negligenter faceret hostis nec tam precepto in regnum meorum etiam succet.
 nisi videret et hac principum discordia occasione sibi ad rem pro sua sententia
 gerendam prebuiam esse adiuturam et pacis factum quo me solum veluti prede
 repositum inuaderet premeret laceraret. Unde sic ut dicitur potius atque trahi
 q̄ venire videretur: Superest igitur ut d. sanc^{tem} precibus maxime
 coram atq; obsecramus matrem principis ad concordiam aut inducias atq; ad successe
 reip. christiane non vocare solum ac lenius mutare sed quoad fieri potest aucta sua
 successe ac etiam reluctantibus urgere. Nam ea tantum res post Deum immortalis
 salutem rebus meis asserere poterit: Sed interim appareat quod illud a me tandem
 flagitium et benigne aliquoties promissum sedis aplice preidium pro quo
 tandem impetrando rogam^{us} d. legatum ut ad d. sanc^{tem} daret lras.
 Nam ad id ventum est necessitate ut hec regna absq; sanc^{to} d. et alijs extrin
 auxilijs nulla ratione seruari et defendi possint. Ego nunc hys extrin
 non crederetur nec tantum esset laboris subeundum pater lra. nisi oblata a
 turcis inducias essem aspernatus. hic em tyrannus qui rerum potius hys
 statum post sui patris interitum misso ad me Dratore pacem vltro et bone
 voluntatis offerebat officina. que ego sanctissim^{us} d. N. leoni pōne sequens
 consilium ac qualis expeditionis quam eius sanc^{ta} futuram pollicebatur
 allecitur fiducia. cum magno regnum meorum detrimento et iactura contempsi.
 et repudiam: Nam cum totus ab antea sedis aplice pendeo Dratorem q̄
 Turcarum plurib; mensibus suspensum et ancipitem teneo: offensi et irritati
 belgradum et alias arcas meas proprijs nacula christianitatis expugnauit. atq; hoc
 viximo incredibili clade et vastitate in mea regna sunt delatati. ad que
 penitus occupanda totis viribus accinguntur: que ego non exprobandi gra repeto
 Nunquam em me d. ecclesie vel monachis vel preceptoribus paruisse permittebit.
 Verum hec a me commemoratur ut sanc^{ta} d. meminerit equum non videri
 ut me hoc in certamine gravissimo et periculossimo aplice sedis deserviat:
 cui ego antea regnum meorum salutis presertim non dubitauerim.
 Quibus de rebus Stephanus bradensis et franciscus maxime oratores
 mei plura meo nomine dicunt. d. sanctitatis quod dignetur qua solet clementia
 exaudire. et eorum verbis bonam fidem adhibere. Deut opt. max. d. sanc^{tem}
 consuet ac taceatur felicissimam. Datum posoni quarta die februarii.
 M. d. xviij.

14
 19
 Serenissimi et excellentissimi principi Domino Carolo divina favente clemētia
 R. Ro. Imperatori semper Augusto ac hispaniarum vniuersae schie Regi. Archiduci
 Austriae Duci burgundie Ducis Bracii nro clarissimo Ludouico eadem gra
 tia huiusmodi Bohemae per salutem, prosperitatem ac felicem successum
 perpetuum incrementum.
 Serenissime et excellentissime princeps frater nre char^{me}. Dne rei sunt perque quibus nos
 adduci vire ap^{te} ca. ac christianissimū Gallozum Regem coecliam amos iam
 aliquot assidue exposuimus ac desideramus: Nam et misere christianorū inter se
 contentiones acerbissime sunt nobis audire. et non alia causa turbat vehementer
 in hanc plene maiorem partem et audierim christianam sanguine haurire atq; in hunc
 iam precipitem furorē et cupidinem regni nri exarandi impulsi q̄ finis ea hec
 que inter ipsos geruntur christianorū bella: Exerant enī hostes ad excedim vno. christianis
 minus sibi futurum negem quum principes nros ad eam rem se veluti aduersos
 habere experient. Nam cedenti atq; interitum christianorum turba fuit. belli quoq;
 interitum idem ac nullo felicior esse effectus. De autem ap^{te} ca. rei nre
 considerationem coarctat a nobis meclum. et peruenit de in extremo profus om̄
 periculis et disatimulū cadme desimur. Expugnatis enī hoc trueno fortissimū
 turbant ac minime reque nros vadit q̄ et ripis Danu ac Danubij fluminum
 quibus antea coecliantur occipitis. Valachorum quoq; pronicius subit que ab uno
 regni nri angulo propugnaculorum vicem prestabant in eorū potestatem magna ex
 parte subacti. turce impotensimū christiane religionis hostes vobis atq; aduersi
 ad regna nra vndiq; tam pronos ac faciles sibi fecerunt. De nullo iam fere sit
 relicto obstatū quod eos vsquam magnopere possit impedire quoniam per
 terras et flumina quocumq; voluerint liberrime possint irruere: quam facilitatem
 adepti pariterunt riueros anno superiore per Traciam ad eam Illyricum
 alias qz finitimas prouincias Turcarum Imperatorem vspades bellis trāsinatim
 esse implicatum et occupatum de sui Imperij ac diuinis orientali parte salua
 et nichilū bellum hoc anno nobiscum aut cum alijs in Europa christianis
 totū in peris et Asiam conuersis q̄rore nullo in: posset: De nūc per certissimos
 exploratores quosq; hi rumores tenderent plainissime cognouim: Illud enī hostes
 per huius venabatur insidias de nos nros qz aliqua spe ois capere scerzot
 ac tale nihil metuentes obuenire: pacis enim cum Sophi p̄sāsum p̄cipi
 et confirmatio indicio et maxime aliquot coactis et m̄sternis exortibus
 paratis qz rebus omnibus que ad bellum ingend ac ducendum adimistrandum

sunt necessariæ requirunt nam Hungarie primo statim vere eo animo ac proposito
 innadere et appropinquare consuevit. Vel tot armorum prædit vastitate cedibus veracum
 attentum exhaustum nullo suo terroris quod Deus omni auerterat posse subigere:
 Sepe finit apud Asa^{tem} V. ac principes omnes christianos testes. quoniam sunt
 nunc vires cum Turcarum collate potentia. Quod qz ab illis ne finet quidem
 requies nostræ quod idem hostes omni ex parte ambunt. tueri nescimus de quo mare
 atra valente & eterna præsidia cum eis possimus diuincare: Quis quod
 amplissimum requorum ac prouinciarum suarum viribus non contentis
 Scythiarum quoqz Imperatorem cum numerosissima illa et offerata natione tartarorum
 in finibus belli societatem largitionibus spe premiorum ac pollicitationibus attraxit
 qui eod. tpe isdem annis Hungariam adueniunt: Horamur itaqz Asa^{tem} V.
 et rogamus per omnipotentis Dei nomen per Christi redemptoris charitatem per
 vinculum religionis ac fidei communis per priuilegia quoqz necessitudinis et fœdera
 que nobis cum S. M. intercedunt. per omnia iura que reges regibus. amicos
 amicis iungunt et conciliant. ne patiamur quod in se est requirunt Hungarie non
 pacemum nec casum tyrannidis nebrum ab hoc corpore diuellit: Condone
 iniuriam suam Christo domino inter pacem et concordiam aut saltem aliquot annorum
 cum tyrannissimo Gallorum Rege inducias. vercat qz illud terrestribus ac maritimis
 exercitiis sui robur in hostium religionis nre capita & permicent: Succurrat
 recip. Christiane que profecto una cum regni nro nisi vna impio Asa^{tem} V.
 Semet reliqui principes possint discorsis intestinis opem pro se quisqz
 maximam ferre properantem in apertam ruinam præcepto agatur.
 Nos causam tam longi atqz atroci belli quod Asa^{tem} V. cum Rege Gallorum gerit
 nec leuem esse nec de nihilo ortam credimus: Accepit sinit de nobis facile
 persuademus et illæ utinam iniurie nec damna forsitan multo minora.
 Illud tamen vere et indubitante præsumimus et affirmamus nunqz vel Asa^{tem} V.
 vel aduersæ parti ex prospero eius belli euentu ac victoria tantum glorie aut
 emolumenti priuilegium sperandum esse quantum ex amissa (quod dei benignitas
 prohibeat Hungaria vniuerso orbi christiano iacturæ et periculi sit formidandum:
 Caneat em turcarum rebus hinc fieret accessio quantam Asa^{tem} V. cogitare
 atqz animo suo metiri facile poterit si Hungarie situm et quibus coniuncta sit
 regionibus quos habeat populos secum diligenter pererogatur. At si itaqz
 ut rem in paucis conferamus in manu ac potestate Asa^{tem} V. possumus. verum hoc
 requirunt seruatum ac defensum an similitudine perditum atqz expisum malit esse:

[illegible]

Ludovicus Hermann

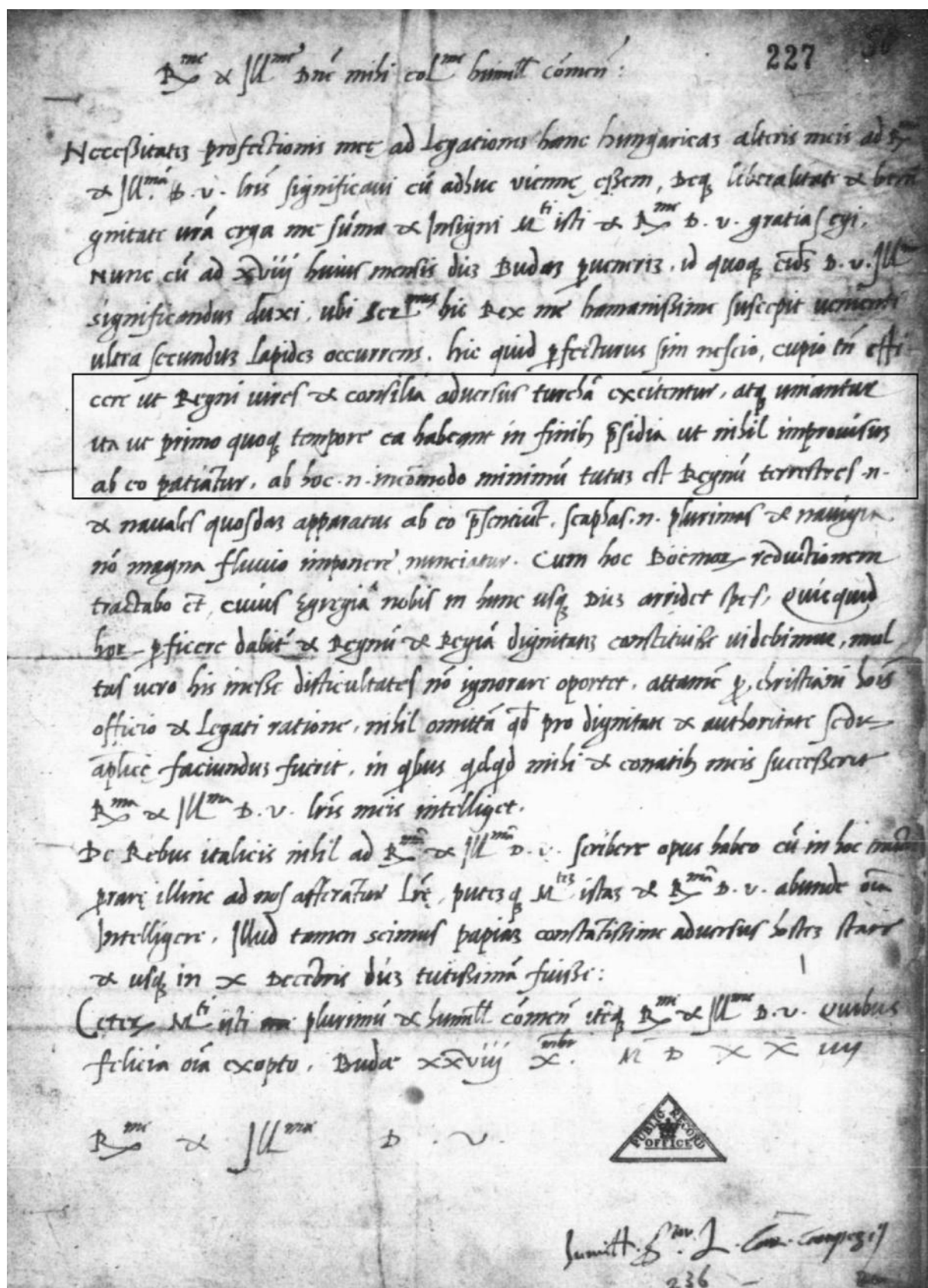
hym m^{ore} intending or mynding to receyve hym into t^{he} same /
 t^{hat} it shalbe almost impossible for hym by any contynuaunce or
 demerit of his armye to attayne his purpose or desire in t^{hat} behalf.
 And if by any chance it shoulde fortune hym at t^{his} tyme to be
 superio^r t^{here}. at t^{here} it w^{ould} be apparant or likely h^{ow} / yet
 it is to be considered / howe difficulte it shalbe for hym to kepe
 t^{he} duchie of mylaine w^{here} it by hym attained / w^{hen} by any
 invasion of t^{he} emp^{er} or of t^{he} kyngs grace into france w^{ould} at
 t^{he} popes instance forbode p^{er}sently so to do he shalbe compelled
 to w^{ith}drawe his p^{ro}visance from t^{he} same / Also t^{hat} t^{he} infinite
 charge lesse and damage w^{ould} france have susteyned for
 admyring defence and keepyng of t^{he} said duchie. And howe
 some t^{he}re have synce tymes lost / and offsones may lose t^{he}
 same it is to be highly pondered and remembred / beside t^{he} respect
 and regard w^{ould} a good often p^{ro}vide ow^{er} to have to t^{he} same
 trouble inquisition and damage of cristendome beyng over al
 replenished w^{ith} inostime warres onely by occasion of t^{he} french
 kyngs p^{ro}visit in Italy. In w^{hich} tyme t^{he} often p^{ro}vide camp^{ed}
 one of t^{he}re against t^{he} other / No resistance was or coude be ma^{de}
 w^{ith}out t^{he} tynke enterp^{re}se / w^{hich} sent t^{he}re last warre hat^{ch} w^{ould}
 and attained t^{he} road and t^{he} towne of belgrade w^{hich} w^{ould}
 t^{he} iij propugnacles of cristendome / And in w^{hich} imminent
 danger t^{he} state t^{he}reof now is / t^{he} tynke beyng determyned
 w^{ith} iij p^{ro}visant armyes to invade t^{he} same ent^{er} on t^{he} p^{ar}t of
 h^{ungary} or of Sicile and Italy. L^{ate}re p^{ar}te p^{ro}vide al^{so}
 dayly spredding and growyng more and more it faile and ease
 to be considered / w^{hich} for t^{he} popes holynesse may p^{ro}vide and
 exhorto t^{he} french kyng t^{hat} w^{ith}drawyng his armye oute of
 Italye / he have at his s^{an}ctes desire and mynde to comon and
 h^{er}by w^{ould} p^{ro}vide w^{ould} for t^{he} more becomyng t^{he}reof
 t^{he} p^{ar}ticular matiere and gw^{er}rellis dependyng betwene t^{he} kyng
 grace and hym beyng difficulte to be composed at home / sende
 h^{er}by w^{ith} all diligence some p^{ro}vide instructed w^{ith} honorable and
 reasonable off^{ice} and outines to comon and treato w^{ith} t^{he}

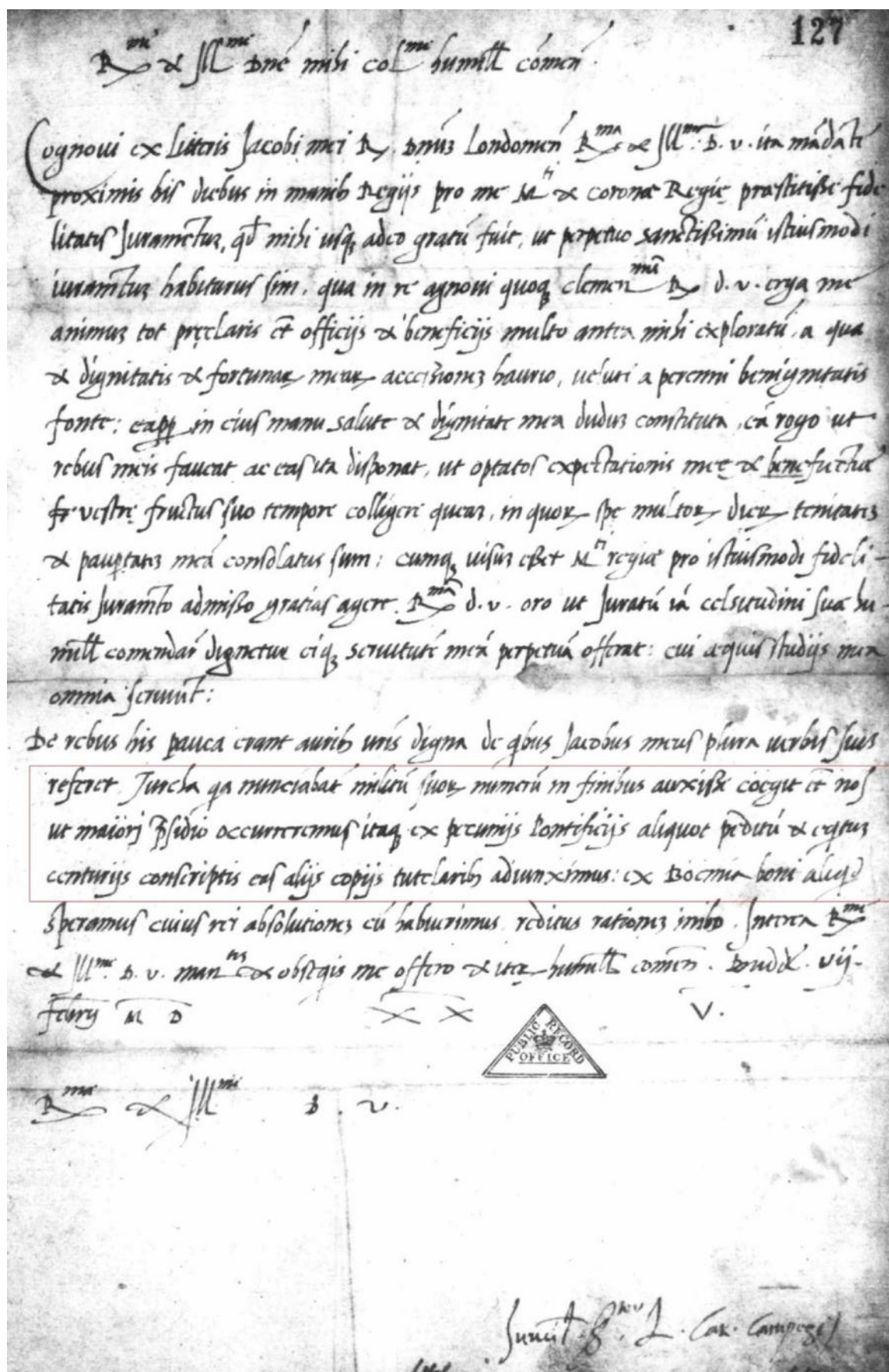
19 November 1523
 Nürnberg in
 Germania
 H. Morley.

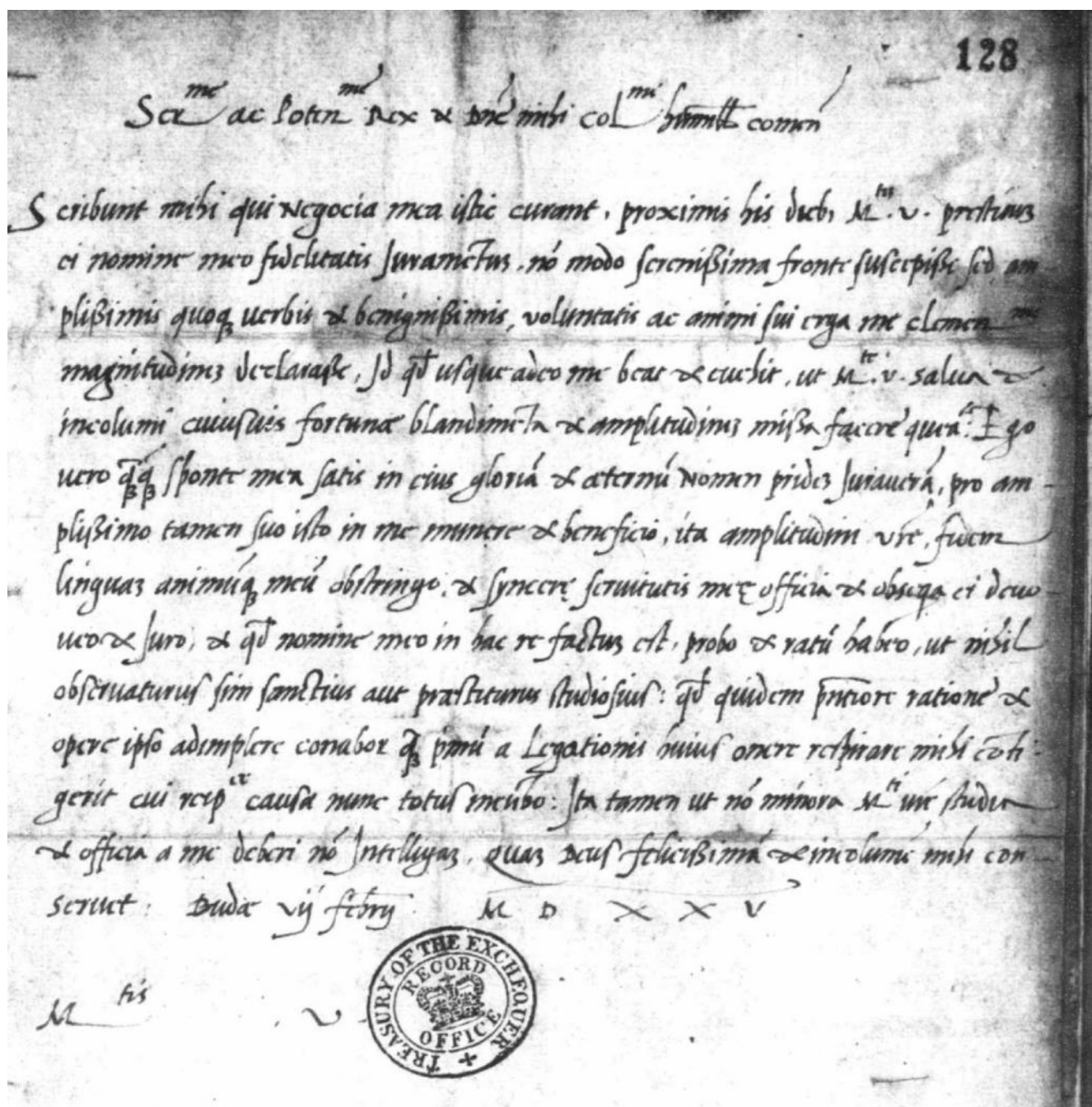
265

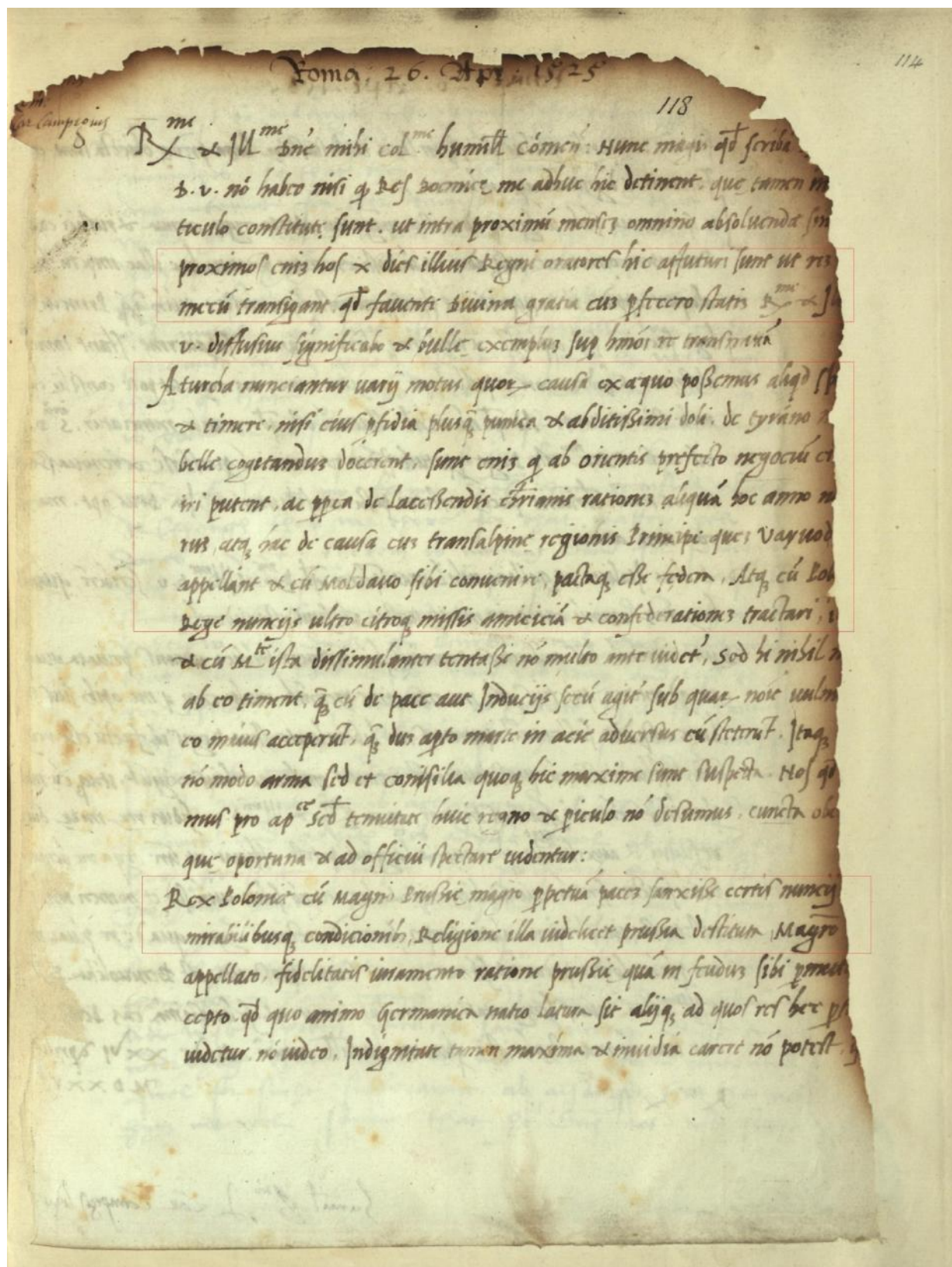
Pleaseth it your good grace to
 Late I suppose it com in to your grace
 not only by me yo most humble p^{re}sent
 by master Almoner also / most w^{or}thie assistance
 of some thing as w^{or}thie in thier p^{re}sent
 Synse yo Lordship shall understannde that w^{or}thie
 the Spate of our monestie and the Saynt
 to newtubargt of Donfurando And that is
 assuied that w^{or}thie by Saynt of the date of the
 the said p^{re}sent w^{or}thie in the said newtubargt
 w^{or}thie shall not be any the most parte of the
 p^{re}sent of Almoner / to sold the & great Diet
 Commed / w^{or}thie for it is not openly knowne
 that ab I do for it specially to change the Com
 of Robber and the w^{or}thie And furthermore that to
 the bygynninge of the y^{er} shal be sent a
 Lord of the Countre w^{or}thie a p^{re}sent d^{re}ss to
 upon the great turke / w^{or}thie w^{or}thie a p^{re}sent
 that w^{or}thie out great assistance / shal be put
 of sumer w^{or}thie for Suburage this not to
 to your grace / but at the same w^{or}thie w^{or}thie
 Eny the t^{re}nthe / And thefore pleaseth it yo
 grace so to accept it and do honor to
 understannde that the w^{or}thie mention of sum
 fantours shal be spoken of / for Almoner
 the longe sufferance of the

List at Nuremberg

tomus 26. Apr. 1525

scitum temporibus quibus plerisque in locis ecclesiasticis bona prout obiecta sunt cor-
 fortunis & dignitati apte imbutur

In germania plebs ueliqua, aduersus magnos aperte erigit cornua & rustici contra
 Principes coniurant. usque adeo ut iam iusti exercitus sedem hac illac impetu faciant
 aliquot oppidis iam expugnatis & plerisque monasteriis euerfis. quibus quod Principes
 lega succura seclt opponat. & uno iterum alio certamine superuincunt. stant tamen
 obstinati & quodre more repullulant. credunt tamen uis eor. ut pote consilii ex pte
 mole sua ruituras. Ad qd no nihil allaturu est qd ex urbe nuntiatur. S. d. H.
 cu eor. & soc. v. b. Rege ppetuū fedus & amicitia pcessisse & renouasse q
 unica rone trienis paces restitui posse. confidimus oer. Ita deus opt. max
 cor. uota audiat.

De rebus italicis & gallicis nihil erat pterea qd B. & H. d. v. scribere, quando
 hac res omniū cardo in manu uestra iam fuisse uidetur

Quum rationis his sollicitus & anxius hic detineret publica curant. privata quoq;
 ne qd merita quietius agn. me maxime premunt. malit enim q me opib suis in
 hanc usq dies subleuaret. putaret me Liberalitate istius Regis iam factu esse ree
 omis affluentiissima quas mutuarat petuntur multo acerbius exigunt. itaq cu mltis
 plus hanc comodi gratiam premor, pper B. & H. d. v. fidus ree meae deus
 defugit. & auxilia ut qd citius & largius potest, officiat ut tñ cura me benigni-
 tatis fructus sentia, cuius alimonia Libertate no solus uita sed et nomen mihi
 restituisse uidehimini. aliter curpes facere doctores cogor, qua de re p.ura me
 me p.riet loqui pudor & summa qua me semper prosecuta est. Beniuolentia B.
 & H. d. v. cuius benignitati me proptus commito & felicissimā cas deus cultu
 diat una cu maistris istis qbus me summe comit. Buda xxvi Aprilis

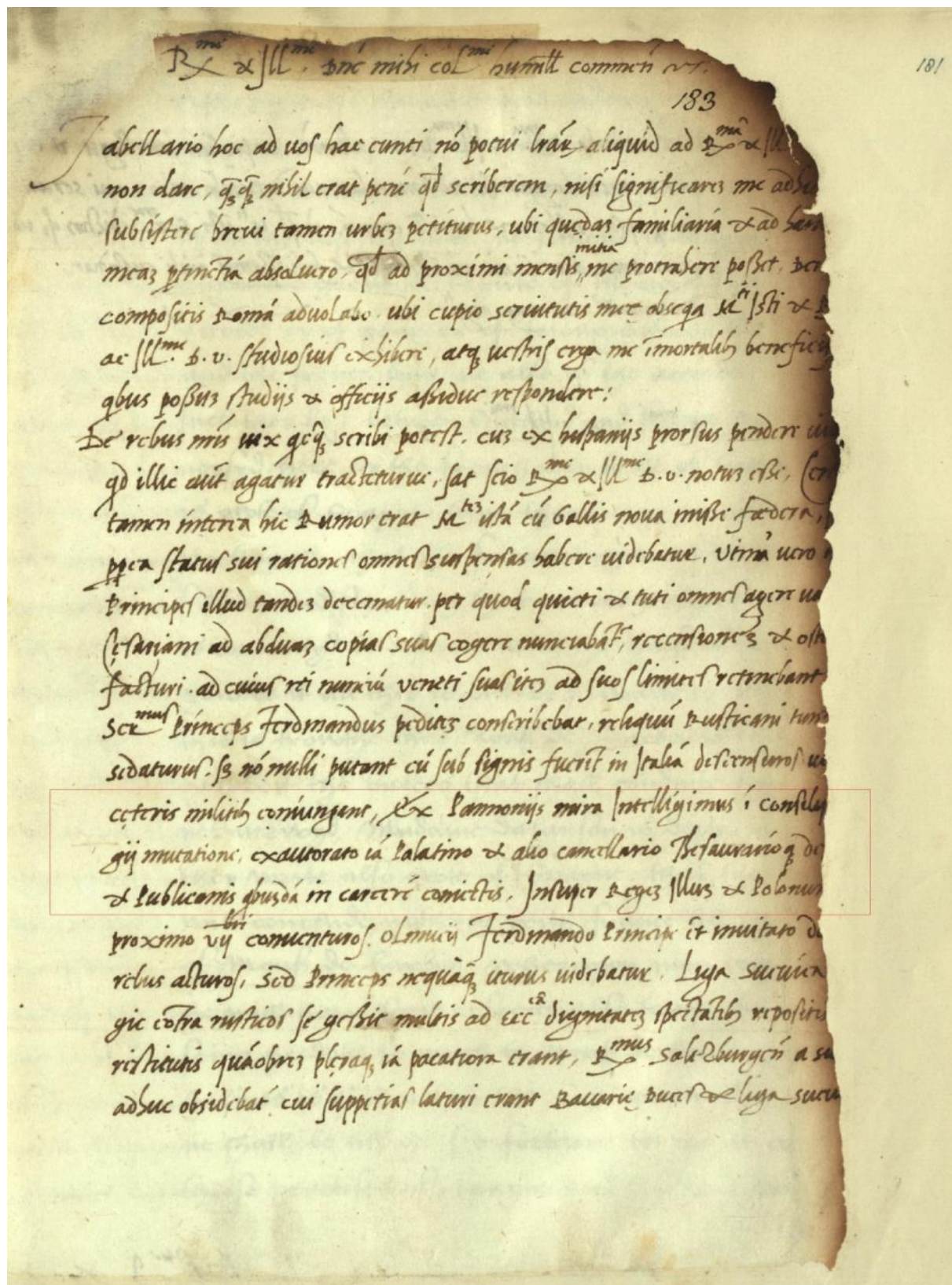
M D XXV

N. & H. d. v.

Sunt B. & H. d. v. Compres legat.

Kép IX/5.: Bologna, 1525. aug. 18.: Campeggio Wolsey-nak a belviszályról: BL Cotton MS Vitellius B. VII f. 183.

1525 151

¹⁵²⁵ & Ill^{me} in xro pi & dñe mibi col^{me} bum⁴ 155
 Quoniam ad xiiii. octobris dies ex Legatione mea alioq^{ue} in
 incolamnis petenti & odiosissima cura solutus tandem queso
 ximas scruatori deo gratias habeo. atq^{ue} de reditu hoc cur^{is} &
 cuius singularis erga me benignitatis totiens exoptavi sum. in
 gens quin exarclari tot laborib^{us} & difficultatib^{us} superatis mibi tal^{is}
 gratulatura sit: Ego in ea peregrinatione multis obsessis in dñm
 funditus periculis nihil. tamen grauius habui uel molestius urbes det^{er}
 uel sciret uel ex hoc etiam fuit. quia ductas omnisfaria scruaturis
 m^{ti} isti & p^{me} ac Ill^{me} s. v. hinc et exibere. quoru^m uirtuti & exim^{is}
 benignitati nihil me nō debere omnes ias intelligunt. sed qd^{am} per
 legationes minime licuit maiorib^{us} studiis & ardentiori animo de
 comator. quandoquidem nihil ias sanctius habeo uel antiquius q^{uam} in
 dis & glorie omnib^{us} rebus seruire: In Legatione qd^{am} p^{er}fectimus alio
 auditus est. Illud citra inuidia aut laetitia asseruare possumus.
 frustra illuc non fuisse. nā & p^{er}taq^{ue} multa me laborant retinui
 et que plane ceciderant me iaceret curauimus & effecimus: Ad ar
 tis uirtutis est. itaq^{ue} adalto ferro, & cum multus est in consiliis aut
 locus ui adhibita. p^{er} erat si cōf. auctoritas propius accesserit res
 pacationis fore. Negociū boiūm ut in p^{er}fectis reliquerimus &
 dūda discedens & Ill^{me} s. v. significauit & q^{uod} dubius est illius
 obiter declarauit. quā omnia uix attingo quoniam de singulis iustas op
 storias condere. de rebus talibus & nō reliqui erat ut aliquando et
 d. v. scriberes. sed homo quodāmodo nouit hoc nō audeo. p^{re}sertim q^{uod}
 intelligas suoz diligentia nō minima q^{uod}z eam fugere in amcipi
 adhuc etiā omnia erant & notonynno morono a c^{on}stantinis capto, m

F. F.

et sunt fore que de rebus nris clari & summa fides potram,
 M^{re} d. v. sunt notione d. una quofq. iurisdictioni debeat.
 aux ferrarie q. multis ante ductus domo abierunt ceteri fess de denucia mta
 oblongat ad huc se extinet fides publica ut dicunt expectans p. qua tunc sibi
 licet q. Gallus m. id qd impetrare cu no videtur quomda pars ex con
 cordie ratio inter gallos & ceteros explorat sit ut auctat.
 clavis mptius cas Lulliani Regis sorore propudius celebrandas ibi ex
 hispanijs sentiebant. quacibus & a sct apter dispensationis potum & p. m.
 Ex burgaria scribant Reges in salernia profecti ad coponidas illas
 p. fecturas discordias. mox cu Polonie Regi ap. olmutia conuenerunt
 ex Polonia muerant Reges sumo studio aduersus hereticos incumberent.
 Germani frequentissime habent ad augusta conuictus ad quos no nulli
 ex principib. legatus affliguabant. que res in senatu tractata nullos peni
 habuit fauores. nisi cum prius declarauerit qd. factum sime dignitatem
 ecc. & fides aptas de mittendo Legatus nullus erat sermo.
 Mactij q. suos oratores hic petunt stipendior. suoz residui. respondetur
 q. ipsi q. in anteq. ecc. rebus & fide p. fectus id de p. soluetur ceteris uero
 q. nouas fabulas securi defecerunt ab anteq. suoz iudiciis, minime
 qd. studiose et illis obiectus ut hac uia de reditu caperent.
 cetera p. fari oves copiosius p. sequuntur. Ego Mre Regis & M^{re} ac M^{re}
 d. v. me humiliter commin. cor. q. man^{re} me obliqua^{re} offiro & fili.
 eus. valente. Roma xvij mdr. n. d. lxx

Kép IX/8.: Toledo, 1525 dec. eleje: Követjelentés Wolsey-nak a magyarországi eretnekségről: BL Cotton MS
Vespasian C. III f. 111.

Hispania: 1525° ///

a thing shute out backe them: he saide that the m^o offe^r to put the
distinction of his title to the pope and the frenche men refused hym /
We asked hym of the frenche kinges letter: because the kinge was that he
was fallin sick a gaine: and he saide that he mynded well: and that was
but a robe sought for their departure hence: And that tyme we desired
noo further to hym.

After the m^o ret^une from his disportis: we gave hym knowledge of 2^d t^hes
w^herbynd desiring to have audience and were appointed the xixth day of
October to be at the ro^o: where we shewed to the m^o in his priuer
chambre how we had w^herbynd t^hes fro your highnes of the xth of
September w^herbynd to Master Cooke dispatche: who arrived
there the xth of September and C^onsen also w^herbynd t^hes of the xth of
July bothe at don tyme: by whiche your t^hes your highnes remanded
us to declare unto hym how we had not onely w^herbynd his t^hes and herde
his orat^o declare such thinge as he had remitted unto hym: but also
well considered our t^hes w^herbynd muche lyke matier as his said
Orat^o had declared: and posed the copie of his t^hes inclosed in ours:
by whiche your highnes perceived to your great honoure the great
trouble and rebellion now being in Alman by the Lutherians not onely
a gaine spirituall persecuted but also a gaine their segnities and lordsh^{es}
tempall: by reason wherof doubtlesse brief remedy be sought therfore: all
the m^o were lyke to a commutative w^herbynd governante to their
great confusion and extinguishe of the sinceritie of Christis religion: seeing
the Cardinall of Magent hath beene enforced to suffer theyn to doo as
they luste: The Cardinall of Salsburg beset in his castell: and
in lyke p^{er}ill: his brother Don fferdinand not able to repressse the said
rebellion in his countie: The kinge of Swede not beinge p^{er}missant
to subdome them: The hole w^herbynd of hunger infecte North the said sette
the Realme of Aragon not able therof: The great Master of p^{er}sever
professing the same sett and late married: the great feare that is lyfte
the said sette t^hes further in to Italy and other parties to the annoy
of all christendome: To whiche inconveniencies send god had ordainyd hym

1526. 3rd 4th 5th 6th 7th 8th 9th 10th 11th 12th March.
 Ed: Lee / *Civill.*
Hispania: 1526. 223

Please & yor Highnes to understand p^r afor my deptyng from
 Toledo towards p^r fith, & put two to yor Highnes bearing
 date p^r my^r of february, w^rerin I advertised p^r same of
 p^r Emp^ro^r answer made to me touching p^r departure of
 p^r Archbyschoppe of Tharrie towards yor Highnes, w^r sufficient
 commissiⁿ to take appoyntment w^r p^r same for p^r Emp^ro^r
 debte, w^ringe two I sent by p^r way of Lyon, & tary p^r
 he comyng to p^r Landt of yor Highnes. Within fewe dayes
 after I took my journey towards Sevil, w^rerin I arrived
 p^r by daye of Marrgo, and p^r founde p^r Emp^rat^r, w^ringe
 entred p^r fith p^r Saturday after being p^r t^r daye of
 Marrgo, p^r abyding p^r comyng of p^r Emp^ro^r, w^ringe made
 entrie in to p^r fith p^r 2nd daye of p^r same, and p^r 3rd daye
 being middlelent Sundaye aboute 11 of p^r clock in p^r
 morning, was married forthe, p^r byat dooing p^r
 offit. Howe long I will tary her, it is uncertayne.
 But as p^r & Gamalo^r shewte me, go make her p^rparry
 w^r all p^rvide towards Italie, and p^r zapo because go is
 now advertised of ye great armie comyng by sea, a neede
 by lande, w^ringe p^r turye Guter made w^rin to invade
 Itali and Hungary. He told me also p^r p^r sawd two
 Guter taking treamp w^rite p^r byng of poile, but w^r
 p^r byng of Hungary w^r he will none take w^ringe p^r Emp^ro^r
 t^rakidatly to Guter byng w^r many comyng 3176 H P
 376 L 24-4 0-133-CAV 1-379-V - 147A33V 113 443

Soler he poore w^rill take the Emp^ro^r comyng in to Itali I doubt not but

Ludovicus dei gracia Rex Hungarie & Bohemie &c. Serenis ac Potentis Principi dno Henrico
 eadem gracia Regi Anglie & Francie &c. Principi Hibernie. Affini nostro charissimo. Salutem &
 prosperorum successuum. amorisq. assiduum incrementu. Serenis Princeps & affinis noster charis: Sepe uram
 Mai^{tem} & per Legatos & per ^{litteras} de periculis nostris fecimus certiores, auxilium illius contra hostem
 commune suppliciter exposcentes. Sed nunq. fuit causa maior & diligentior auxilia ure Mai^{tem} petendi
 q. nunc est. Firmus ex omnibus partibus assidue cerciores, eos esse hostis contra nos apparatus, ut his resisti
 viribus nostris, prefertim adeo afflictis & prostratis, nullo pacto possit: Audimus cum primo quoq. tempore totis
 viribus regna nostra aggressura: Deos autem q. impares sumus tanto hosti, neq. uram Mai^{tem} neq. quemq.
 mortaliu ignorare putamus: Restat ut ure Mai^{tem} que semper in Christiane reipublice defensione propensis
 fuit, ope adiuuemur. Eam igitur enixis rogamus, & per salutem publica obtestamur, si unq. uoluit nunc
 potissimu uelit reipublice Christiane adesse, & nobis auxilia necessaria q. primum supeditare. Et quum
 propinquiora sint pericula que nobis ab hoste imminet, quam ut a nobis expedicio generatis, si qua unq.
 futura est, expectari possit, consultis esset, & ita rogamus uram Mai^{tem} ut omnino faciat, ut interim
 dum aliter rebus nostris subueniri possit, mittat ura Mai^{tas} ad hoc regnum nostrum subsidia pecuniaria.
 Quanto maius & copiosius mittere potest, ad Teditatum, quo potissimum caremus, conducendu: Non
 desunt quidem nobis pedites ualidis, maxime ex regno nro Bohemie, sed deest pecunia, qua conducantur.
 Ura igitur Mai^{tas} eam nobis pro sua facultate, quam non mediocrem esse scimus, supeditare uelit, idq. per
 hominem & Nunciu suu propriu, qui & pecuniam ad necessarios usus, ipse manu sua despense,
 & testis esse possit, ure Maies ac toti xpiano orbi, tam necessitatum q. periculoru nostroru. Opus aute
 est, Princeps excellentis omni celeritate: Hostis enim instat, & ut primum ver fabula iumentis eius
 subministrare ceperit, procul dubio, fines nostros inuadet. Nos quantum cum dei adiutorio viribus nostris
 prestare poterimus, nihil penitus pretermittemus, ac nunc etiam, ista de causa, generalem Conuentu omnibus
 Subditis nostris indicimus. Sed nisi a ure Mai^{te} & ab alijs Principibus, adiuuemur: Quantum in viribus
 nostris, in tanti hostis comparacione, fidere possumus: facile quisq. potest considerare, quod si nos, quod
 deus clementis prohibeat, obriu ab hoste & concidere contingat: Vestra Mai^{tas} cogitet, quid uobis alijs
 Principibus Christianis, de regnis uris, sit cogitandum & sperandum. Quare rursus Supplex oro, non per
 meam solum, sed per publicam totius xpiane reipublice salutem, ne me & hec regna mea, hosq. xpianitati
 fines ure Mai^{tas} in tanta necessitate, tot periculis, tam aperto excidio, tam imbi, regnisq. meis: q. relique
 Christianitati, iam iam imminenti deferat. Cui me & hec negocia ac necessitates meas unice commedo.
 Et quam cupio optime ualere. Bude in die Palmatum, Anno domini, M, D, XXVI.

Ludovicus Rex
 manu sua

162
 at M^o dated at Hampton Court the 11th day of Octr 1526
 the 11th of the same and forasmuch as M^o was
 London & oppressed the p^ophet. and p^oph^o M^o was
 the rest. and as for as ye had the king highness at
 commandment & reported unto him. and of his order
 of the list. first ye dyd send unto his highness the newes
 Hungary becomen the 1st had bene long in iracion and in
 and the popis briefe dothe make mention of the dyet of
 empire. Wher his highness lamented sorefully
 of the loss of Hungary wher had bene the best and part
 of the world. tyme doth it mynde was now better sole of
 purys suborned and in the sedition of infidelity / and dy
 being not counte adorning and unable to resist. the
 shuld have safe entrie into almaine. Wher the dyet
 being more obstinate in susteyning the heresie of Luther
 Lath^o fore p^oph^osed for the same ye was to be deposed
 would facillment submit to synn^oblous. unto the said
 that done wher god forbid the rest of the world was in
 the North after to be conquered and b^ody^o unto like
 wher his grace sayde that he rejoyced in con^oter
 wher is the saying of the 1st unto pet^o. Ora in defor^o
fina.
 After this ye dyd send unto his highness the popis briefe
 wher he comended him unto grete p^oph^o. and also unto grete indigna^o
 forasmuch as not only the pope. but the see apostolique
 bene be a fardmalk consent and assistance. and by
 that had lath^o before wher his highness unto the pope not to
 him / so miserably cruelly and pitifulously violat. had
 in grete abhominacion to attempt. and in much detestacion
 the gested that fold^o. Wherfor albe yt his
 highness accepteth and liketh much more in the
 consulation conveyed by ye grace that shuld bene dyed
 in his name unto the popis highness / wher his grace
 that

Post opera pedum. S^{ti} v^{re} beator^{um} et mei^{um} servitior^{um} q^{ue} meor^{um} in patriam san^{ti} v^{re} humilissima comenda-
tionem beatissime p^{re} et d^{omi}ne clementissime, Nescio quibus verbis gratias agam v^{re} s^{ti} p^{ro} ea cura
et sollicitudine qua de salute regnor^{um} meor^{um} gerit. quod quidem cu^m sepe antea. tum vero nunc
potissimum ex his, que ex v^{re} san^{ti} Huncio Mag^{ist}ro. Io: Antonio Barone burgi intellexi, af-
fissime cognovi. video me in tantis periculis et in tanta omniu^m reru^m mear^{um} desperatione con-
stitutum: solam vram san^{ti} post deum habere, que ita negotia mea curet, ac si hoc non
luc^{us} alterius nisi solius v^{re} sanctitatis propria esset, quere^{re} modu^m vram sanctitatem qua
facto noⁿ soli ipsa per se me adiuuare possit, sed ad hoc alior^{um} etia^m principum auxilia
conquirat: deus v^{re} s^{ti} hos labores hanc curam, hoc studia dignis premiis remuneretur. qua^m
supplex oro ut quod in suo s^{ti} Senatu sanct^{us} me^{us} decreuit constantissime vigere, et ad
oppositu^m finem perducere velit. Ego quatu^m in me, et in omnibus meis est, noⁿ cesso dies et
noctes in his cogitationibus curis ac laboribus consumere: quibus hec mea Regna totius christiaⁿ
Reip^{ublice}: obices olim fortissimi nunc multu^m laceri et undiq^{ue} passati: salua et fab hoste tuti
esse possint, sed quid prestare possim, quis est qui melius noⁿit q^{uam} v^{ra} s^{ti} v^{re} igitur
s^{ti} et ope et consilio et auct^{ore} est opus. que nihil prudentius cu^m re^{rum} statu Collegio statuere
potuisset, q^{uod} ut d^{omi}na pax inter christianos principes firmatur da^m defensio vniuersalis parat,
non desint hic ea presidia quibus impetus hostis si veniat, quem venturu^m noⁿ dubitamus susti-
neri et reprimi interim possit. supplex igr^o rursus oro et obtestor vram s^{ti} quod v^{ra} s^{ti}
decreuit et ase huc mittendu^m et ab alijs principibus impetari id curet o^mnⁱ studio ut q^{uod} primi loci
esse possit. Ego etia^m scribo de his ad christianos principes o^mes quas lras dignabitur v^{ra} s^{ti} cu^m
suis ad eos mittere ita enim plus momenti q^{uam} si a me mitterentur habebunt. q^{uod} de periculis
Regni mei ab hoste imminentibus vram san^{ti} noⁿ fecerim dictis superioribus ipse litteris man-
ceriorem, id propterea accidit q^{uod} cu^m v^{ra} s^{ti} habeat hic Hunciu suu^m viru^m solertissimu^m, et cu^m
quo nihil est, quod noⁿ comunicetur. Satis mihi visu^m est vram s^{ti} de huiusmodi rebus lris
illius fieri certiore^m, qui nunc etia^m quo in statu res nostre sint, quid periculor^{um} minime fac-
ciat vram sanctitatem hortatu^m meo certiore^m. Ego illud humillime supplico v^{re} sanctitati
ut ea curam de salute mea et regnor^{um} meoru^m gerere velit, ut noⁿ semper a me quid facto
opus sit expellet, sed q^{uod} eam facere video, ipsa per se salute mee viam querat. q^{uod} autem

^{fas} 1 : vna subsidia a christiani principibus huc mittenda per eorū homines dispensari deuenit.
 Id mihi non solū nō magnā peritūtur, sed etiā admodū pertinere videtur ad necessitates
 et pericula huius regni magis per totam christianitatem inuulganda. que quāvis nūc quoq;
 obscura esse non possunt, longe tamen erūt clariora et magis indubia quando oculus huius
 modi Oratorum conspiciantur et lris eorū principibus suis significauerint. Quicquid autem
 vna s^{tas} de pecunia huiusmodi recte dispensanda Principibus ipsi de nobis pollicebitur id
 procul omni dubio constantissime prestabimus. Illud ante omnia et admonitum et firmiter
 quaterq; oratum atq; humilissime deprecatum velim esse vram s^{tas} ut si nos saluos esse vult
 nihil expectet istas generales vel pabes vel expeditiones peragat q̄primū, vigeat, sollicitet, daret
 et nostros acceleret auxilia nobis et ipsa per se mittere, et ab alijs Principibus petita impetari
 videt vram s^{tas} q̄ prope sit p̄stus, q̄ hostis aduenire solet, videt aut nullam esse nobis post
 deum spem salutis nisi in vra san^{tas} et eius in rebus nobis curandis singulari diligentia
 quales nunc lris fidelis meus ex^{tas} d. Archiep̄s Colocen^{tas} de hosti adueniente accepit vram
 s^{tas} ex Nutij sui lris intelliget cui eas dedimus ad vobis s^{tas} transmittendas vram
 sanctitatem deus opt. Max. felicem et in gloriam confidat. Cui vram humiliter comendo
 Buda. xxuy. Martij Anno dñi. M. D. xxvi. Regnoz. vtrorumq; Anno. x.

Eiusdem

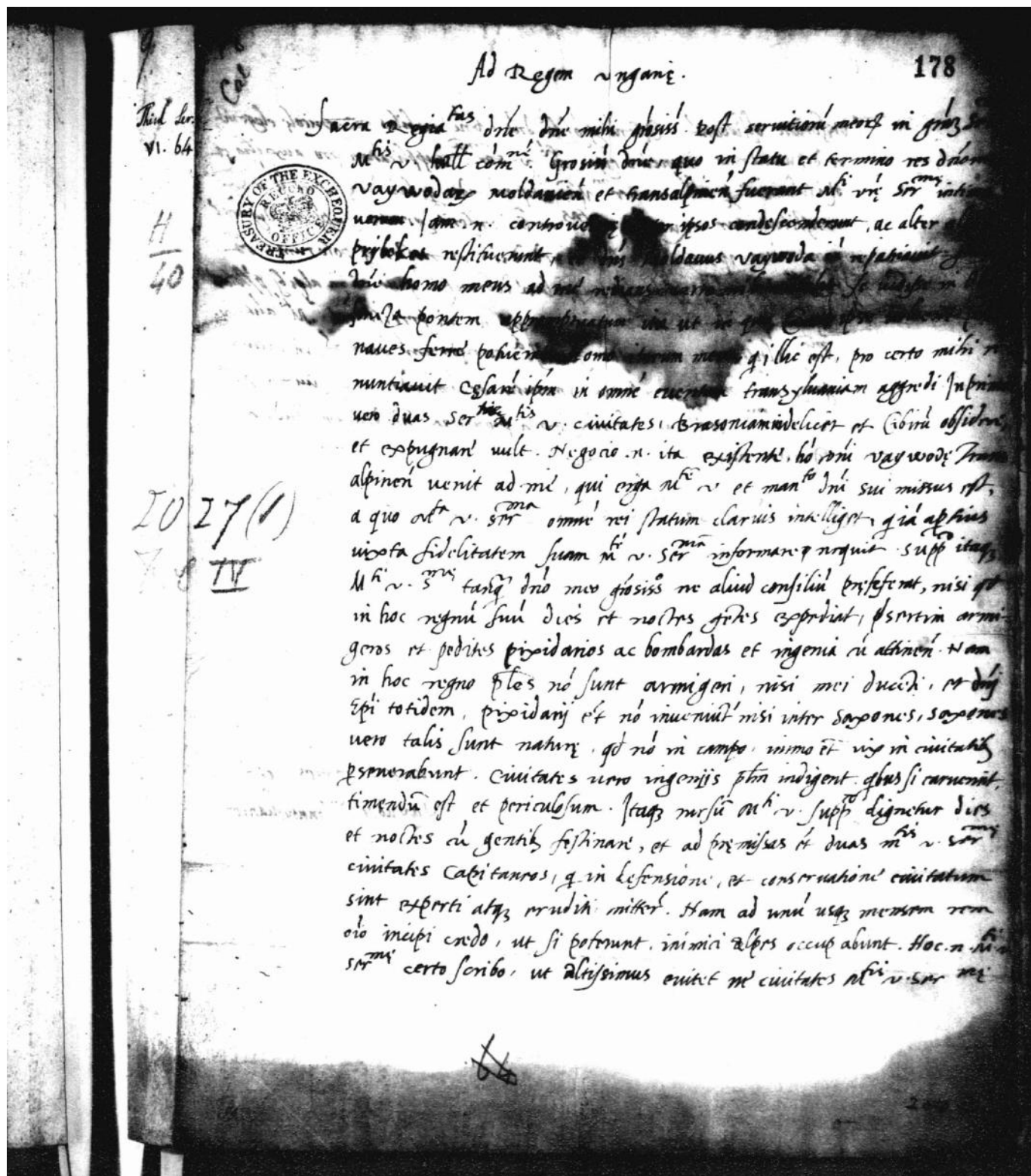
s^{tas} vre

Copia litterarum ser^m Regis ungarie, ad ser^m Archiducem

Ludovicus re. non dubitamus v. ser^m plenè constare qd de apparatu
Turcarum assidue asseratur, neq; nobis persuadere possumus, v. ser^m pro
rem christianam singulari studio pro periculis magnitudinis
nobiscum societate non q̄ diligentissimam de eis curam gerere
endū tamen nobis putauimus et fortasse ex superabundanti, ut v. ser^m
admoneremus, hortaremur, precaremur ad omnia ea diligentissime et ex
tanda et agenda, que tali tempore à v. ser^m provideri possent. Non acci
mus lras a Vaynoda nro Transyluano, in quibus certiores facti sumus
Turcarum Imperatorem omnino totis viribus ad inuadendam et occupandam
Transyluaniam uenir. pontes et iam super Danubium factos esse, q̄ quos
exercitus ipse traducatur. Vaynoda ipse tantis periculis territus auxilia
à nobis suppliciter exposcit. Nos qd prestari possumus, rebus nostris ita afflicis
qs est qui melius norit q̄ ser^m, v. Neq; dubitamus non illa solū uia Turca
nos aggressurum, sed ex omnibus et partib; Rogamus et obsecramus
v. ser^m q̄ omnia ea uincula, que nobis cum eadem intercedunt, et per
comunitatem et periculorū, que paulo minus v. ser^m q̄ nos ipsas respiciunt,
uelit et ipsa rebus oibus qbus potest, nobis subuenire, et ad id q̄ ser^m
fratrem nro comune car^m q̄ alios principes hortari et inducere. opus
aut esset nunc p̄h̄ pecunia ad peditem bohemi conducendum, et ad alia
belli necessaria ordinanda. quibus de rebus et nos ad oēs partes et magis
ad Ces^m scribimus, et v. ser^m ita agere uelit nos nō solum opera et inter
cessionē sua apud alios adiuuare, sed de suo quoq; qm̄ maxime a se fieri
potest, quamprimum contribuere. Pluribus uerbis cū v. ser^m de hoc prelo
non agimus, quia scimus et pericula nra perinde ac nobis constare, et nō
aliū animū esse q̄ sit nobismet ipsis. Quam optime cupimus ualeat. Eund
die dominica palmarum anno dñi M^o xxvi.

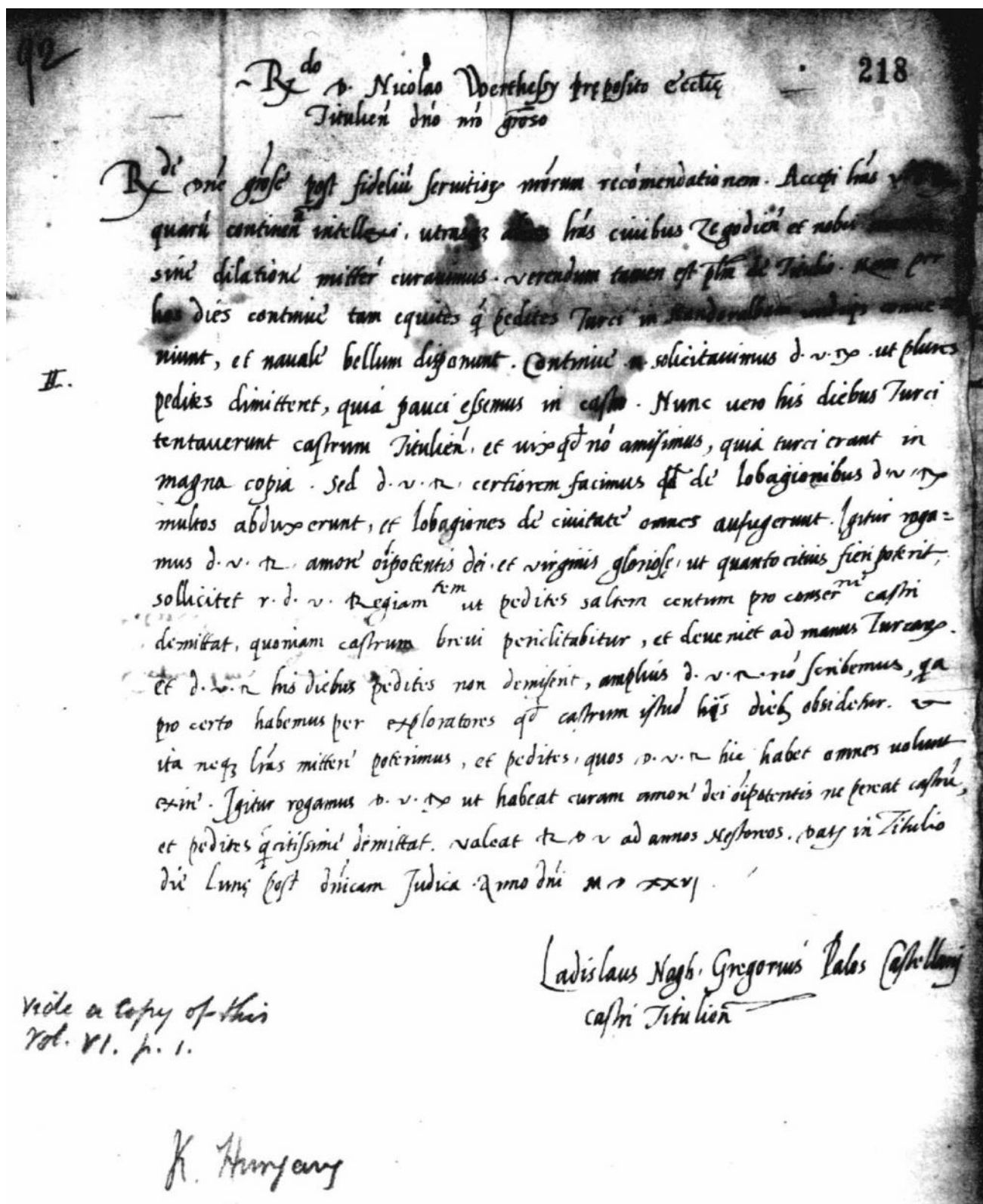
Capa hie sicut Regis Vespasii, d. sicut dicitur de fide
 219
 L. Ser. V. 131
 Admirans ego non dubitamus v. sicut plene constare quod de apparatu vestra nobis Litterarum
 affertur. nosq. nobis perspicere possumus v. sicut pro suo in rem p[ro]p[ri]am singulari
 studio pro periculorum magnitudine pro vobis ip[s]is, indistinctis fortissimè non p[ro]p[ri]e
 m[er]ito de eis tunc p[er]iculis. Quid nos facundiam sancti nobis p[er]iculis m[er]ito fore p[er]iculis
 superabundanti et v[er]o sicut dicitur. hortamur. p[ro]p[ri]e ad omnia sa
 delictissimè et p[er]iculis et p[er]iculis: qui tali tempore a v. sicut p[ro]videre possunt.
 h[ic] amplexum h[ic] a v[er]o p[er]iculis n[ost]ro transilivamus in quibus rectiores facti sumus et
 Litterarum Imperatorum omnino talis v[er]itatis de p[ro]videndum et occupandum transilivamus
 v[er]itatis. p[er]iculis v[er]itatis sicut supra dicitur facti est. p[er]iculis quod exortus ip[s]o h[ic] dicitur
 v[er]itatis ip[s]o h[ic] p[er]iculis p[er]iculis t[er]ritus angustia a nobis suppliciter app[er]it. nos
 quod p[er]iculis possunt vobis m[er]ito et affertur. quod est qui vobis m[er]ito p[er]iculis
 v. nosq. dubitamus non illa sicut via Litterarum nobis app[er]it. Quid ex omnibus
 v[er]itatis alijs partibus. rogamus et d[ic]imus v. sicut p[er]iculis p[er]iculis sa dicitur. qui
 nobis tunc v[er]itatis p[er]iculis: et p[er]iculis d[ic]imus v[er]itatis p[er]iculis. qui p[er]iculis
 m[er]ito v. sicut p[er]iculis p[er]iculis v[er]itatis. v[er]itatis et ip[s]a vobis omnibus quibus p[er]iculis
 nobis p[er]iculis. et ad id sicut Casarum n[ost]ro p[er]iculis n[ost]ro d[ic]imus Carissimè, p[er]iculis
 alios principes h[ic] et v[er]itatis op[er]e autem est p[er]iculis p[er]iculis p[er]iculis de
 p[er]iculis p[er]iculis v[er]itatis et de alia belli p[er]iculis v[er]itatis v[er]itatis. quibus
 de v[er]itatis et nos de omni parte. et maxime de Casarum n[ost]ro p[er]iculis et
 v. sicut de p[er]iculis v[er]itatis, nos non solum op[er]e et m[er]ito p[er]iculis p[er]iculis p[er]iculis
 d[ic]imus. sed de suo quoq. quantum maxime a se fieri potest p[er]iculis p[er]iculis
 b[er]itatis. solumbus v[er]itatis tunc v. sicut de hoc p[er]iculis non p[er]iculis, qui p[er]iculis
 et p[er]iculis n[ost]ra p[er]iculis et nobis v[er]itatis. et non alid v[er]itatis est. quoniam
 sicut nobis m[er]ito: quoniam op[er]e tunc v[er]itatis v[er]itatis b[er]itatis de d[ic]imus p[er]iculis d[ic]imus
 d[ic]imus M. D. XXVI
 TREASURY OF THE EXCHEQUER
 RECEIVED
 OFFICE
 131

L. ou^{his} v. ser^{one} perprinus sonitar

Joannes comes &
Nayuda Janshuano

Leprose

128

21(1)

IV

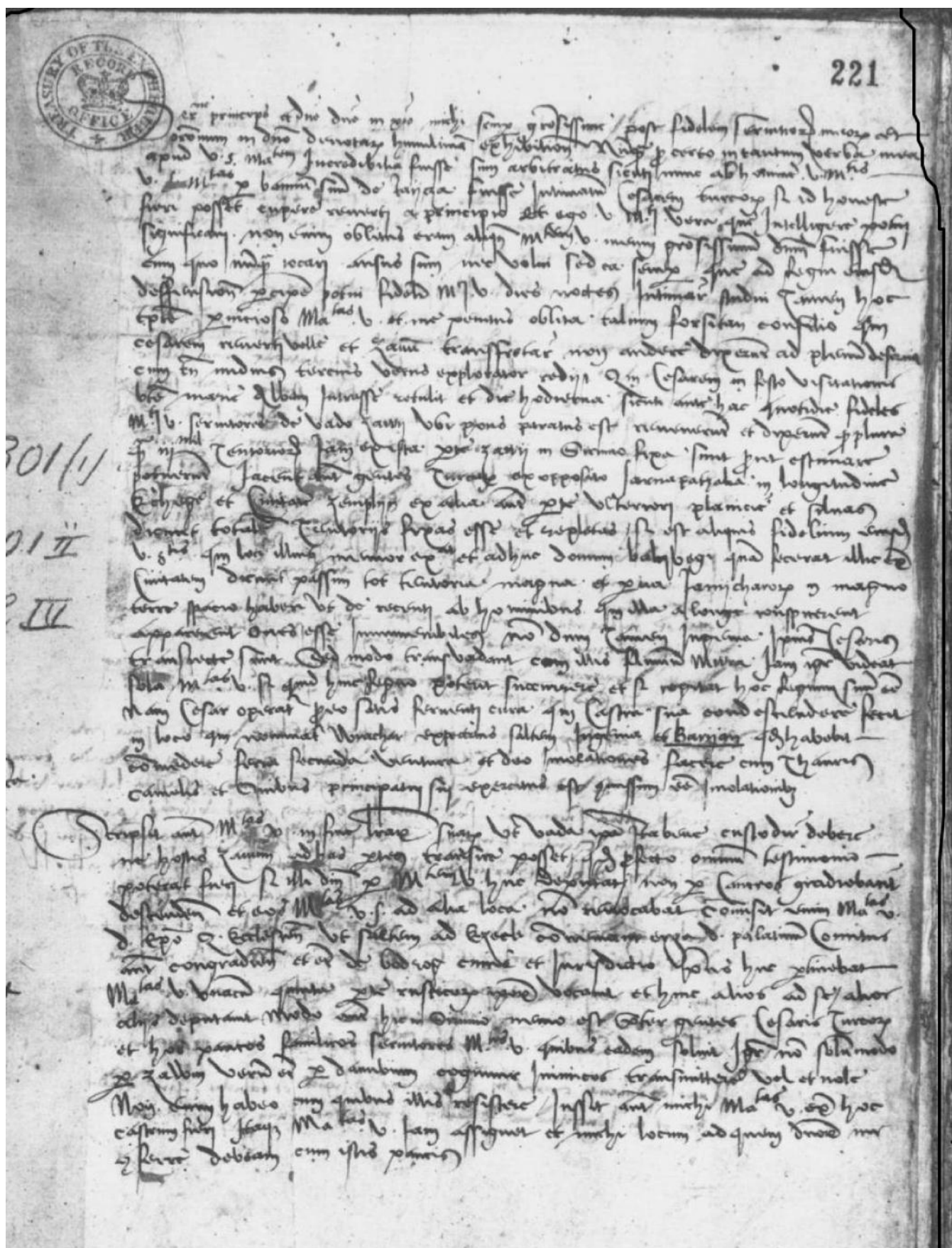
R^{me} dñe mihi gratiosius. Alia nona in p^{re}ti non poss^u intimarⁱ nisi dñe
 p^{re}dicti cum socijs suis duobus ad Turciam, qui reuertentes sabbato p^{re}dicto
 dñicam sic retulerunt mihi ut audierant ab amicis ipsoru^m, et Cesar Turcor^{um}
 cum magno apparatu ad istas partes uenir^e uult. nō salū ip^se dicit, sed etiam
 quicunq^{ue} de Turcia ueniūt, et et amici de Handoralba intimaūt. Cū ista fama
 et nunc exiit Nicola Rudathuungh mercator sabaccen^s, quem ego curia d. v. g.
 portaueram, qui illas uestes exportauerat, qui satis iuste seruit d. v. g. Tamen
 et medio dñi Pauli Bachigli uaiuode et audierat, apparatum bellicū Cesaris,
 et isti omnes dicunt illud esse uerū, et iam dicunt ip^su^m motū ad istam partem.
 pro eo d. v. habeat curam ad hoc in tempore q^ua dicunt ut nō capi-
 tabit tempus quo tempore prius uenerat, sed ante illud uult exire, ut
 et istis signis nobis uideatur, quia Martinus et Arapones de Handoralba et
 Rundergh, q^ui de nouo ordinauerunt, et et antiquos dicunt oēs quasi miserū
 uersus Nicopol. quia dicunt, naues quas per man^u portauerunt et nunc
 ibi esse, et illis obuiam ueniat ut sint in subsidium illius ad portan^u. Tandem
 dicunt iam multoties proclamari fecerunt hic in confinib^{us} ut q^{ui} habet
 oues, q^{ui} fruges, q^{ui} horden^u et talia uitalia ut nullus sub amissione capitis
 ausus sit uender^e. Insuper dicunt ut q^{ui} exdecim camelos ad Handoralbam
 portauerunt magnas catsonas ferreas. dicunt etiam Septhom wrats-
 Kowigh misit unum equum et dedit illi capitaneatum ante or^us^u Kalayaz^u
 Insuper dicunt uti balybegh currum preparari fecit q^{uod} uult uenire, q^ua
 dñe gross ipsi Cesarⁱ ut audieramus, offm^u Zakhakatus deposuerat. et
 dicebant ut Ibrayn basia habebit. sed Cesar dicunt ab eo nullo modo accipe-

uoluit, et nunc melius habet ut prius et diuinitur magis numerum
 Turcorum cum septem Tarchibag et ipse et octauum dederunt et dicunt
 ut ipse ante Cesarem uult exire, et iam dicat ad partem suam bellum
 cessare, congregati in finibus Media ueteris quod est inter Arinapol et Calapol,
 licet est inconueniens hoc tempore tam magno bello insimul congregari et
 uiam ingredi. Dñe grōssis, sui latentes cū illis q Turcomi om̃ p̃ssum
 ben sciunt, et dicunt qd nō est licitum tempus adhuc ipsi Cesari exire.
 sed dicunt prefati ut Turci dicunt quatenus uigari ad illud tempus ut prius
 Cesar exierat, uolunt uigari congregari simul et castra homines imponi.
 Ideo dicunt ad festū S Georgij ipsos exire, sed et adhuc immorari in Turcia
 homines melius reseruit. Sed hoc malum qd in Turcia talis fama ut
 regiam nullum bonū fecit cū uaiwoda paulo Bachygk, et ut nec ante
 se ipm misit uenire. Ideo circa quercunqz de spaliū mitta hominem, nec ad
 domū ipm uenire permittunt, sed quāty dicit dñs Paulus Bachygk de
 ista terra multum seruiuit regi et regno uigari. finaliter autē oia
 bona sua regnum uigari dimittens omnia bona sua solū cum capite
 suo fratribus ac cū omibz edicadijs intrauit. nec rex ante ipm misit
 uenire. Ideo qua causa nos seruire uolumus regi et dñis de regno uigari.
 Ego autē dñe grōssiss̃ miserum Nicolai Kopachygk familiam eiusdē v. r. d.
 cū nemetio uaiwoda martuorū de Standoralba, q in Turcia fuit p̃ dñs
 xvuy, quem nullus de specialibz ad domū uenire permisit causa Pauli
 Bachygk, quia male de negotio suo audire, sed habuit idē uirtualia et
 moram apud consanguineos proprias, et nunc misit uaiwoda Bachygk

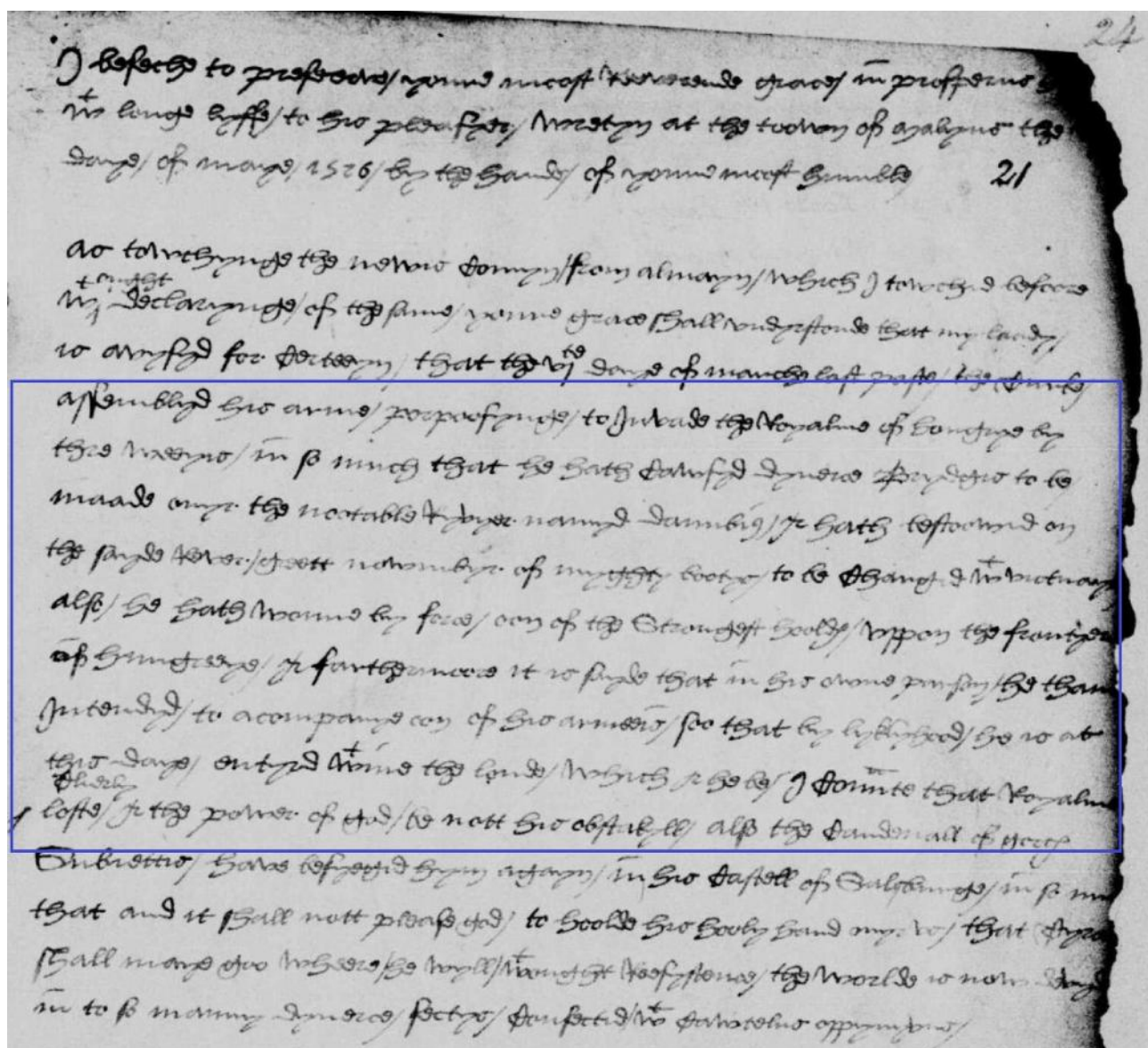
hinc circa amicos suos et Asteren' ipsis suū negociū apud regiam ^{h'}maxime h'
 esse, et credo iam habebimus relationem de omnib' negocijs, ex quo ego et misi
 stephko h'as uocē d'v. n. quarū parā eidē misi ex quo aliter ab eodem nullā
 famam habere potui. vultū autē demetriū vrayvoda accusauerunt vrayvoda
 kurt ha Azmaty age et nemedi age Haldorabē ut mihi plus servit q'
 ipsis, qui nunc paup' fugam dedit de domo sua de Iacchya. Intrinsecam
 d'v. n. ut audierim eandem obsidere, et dicunt ut Cisar nō vult exire
 ultra Danubiū in causa multarum aquarum, sed p' Layvan, et dicunt
 castra que sunt p'nes Danubiū usq' Drayvan oēs destruere velle, et p'
 Drayvan pontem parari, et sic versus Budam in. hoc nobis sic dicunt.
 Tandē feliciss' valere cupio. Dat' ex Varasch feria secunda proxima
 post Trincam letan'. Anno dñi m d xxvj j.

Servitor

Thomas Radignay

[illegible]

136

to the kinge to madame & to the gret chamberler
in any place sheweth of the gracyous goodnes and
liberalite of the kinge & hisse wysedome of ye grace
and in lykewyse the hostages the whiche be com to
that all the worlde ye affectionat nobles & landes
of his felowshipe that ye hath such a kinge & such
counsell I assure ye grace ther hath ben to me
Richard Neapolytanes Allmaynes & Italianos
praying to god that the kinge of yugland myght
the ye lord & kinge And daughter of the roie as
cofers as hath ben the kings highnes myght for
be lord of all the worlde And now here ye public
by the popes munitie that the kinge o master hath y^e
towards the suitor of Hungary against the Turke &
state so that any man merito cometh to his grace
name defensor fidei, to the gret reproche of the
the whiche suffereth his done after to be in
danger of captivite of the turke Here ye y^e
that the viceroie shall shortly depart agen in
Spayne non be contented The last tyme I spa
with the kinge he had spoken to the viceroie the
whiche presented a successor for monse de pratto and
all one other gentylman brought lres from the emper
in the favor of one the whiche was the duke burbon
himself for the same was in the emperours court that
was taken in france going into Italy The kinge told
me he gave this answer the viceroie being present

Ludovicus dei gracia Rex Hungarie & Bohemie & Sere^{mo} & Potentis^{mo} Principi domino
 Henrico Anglie & Francie Regi: Principi Hibernie &c. Amico nro charis^{mo}, Salutem & prosperoru
 successuum amorisq; assiduum incrementu, Serenis^{me} Princeps amice noster charis^{me}, Cum Mai^{tas} ura ex
 creberrimis litteris nostris iam satis clare intellexerit, Turce contra nos & hoc regnum nostrum
 aduentu, pericula xpianitati imminere, si quid nobis (quod Deus avertat) contigerit, imminencia:
 Superincanenti esse arbitramur ea rursus recensere, que creberrime Mai^{tas} ure significauimus, Cesar ipse
 Iucarum abest iam a Nandor Alba itinere trium aut quattuor dierum, Nichil moratur, Veniat
 contra nos & hoc regnu nostrum cum omni sua potencia, Cui quam simus impares: propter vires nras
 plurimum imminutas, Mai^{tas} ura & ex lris & ex Oratoribus nostris iam pridem intellexit. Omnis
 spes nra sita est in auxilio Mai^{tas} ure & aliorum Principum xpianorum, sed potissimum in ura Mai^{te},
 Quod nisi affuerit citis^{me}: actum de nobis & hoc regno nro esse putamus, Quare rogamus & obtestamur
 Mai^{tem} uram per immortalem Deum, per salutem reipublice xpiane, uelit sine mora nobis, hoc presenti
 periculo laborantibus, subsidio & auxilio quo potest subuenire, & quidem citra omnem moram, Nam
 frustra nobis postea auxilium feretur, dum hostis potencia in viscera huius regni nri penetrauerit, Urani
 Maiestate felicissimam ualere optamus, Datu Bude, xxj, Mensis Junij, Anno domi. M. D. xxvj.
 Regum nostrorum predictorum, Anno Decimo :—

Ludovicus Rex
 manu #2

No evident apparance shew to be totally defeated / specially if the said
 from now on upon the conquest and the men of arms sent by
 the french king be out accorded and reigned in the said
 Don Hugo de Mancada hath also by the pope's holiness
 to whom on the emperor's behalf he hath made many great offers
 attending daily to his grace and favour In such wise as finally
 he hath offered the duke of Milan to ransom in his daughter
 the emperor's daughter to be sent the holiness in to Naples and the
 promise to the desert of the realm of Hungary / The duke of Ferrara
 caused to be ordered at the pope's pleasure / and the pope to forbear his
 voyage in to Italy no any puissant formidable to the state of the
 same / beside must other serious things being in the hole amongst
 us most / how the pope's holiness would or might desire to attain
 by the means / Hence be it his holiness persisting constantly in
 his office and steadfast mind to the observance of the league like as
 the emperor for his part also large offers have been made to the
 semblable / hath made answer that his holiness would nothing do
 or treat in things without the express knowledge and consent of
 his grace and the french king And from this determination his
 holiness afterwards he would in nothing remove / any danger that may ensue
 to him thereby notwithstanding
 howsoever cause sent the pope and said emperor do thus finally
 provide To his desire of his grace this thing is that
 considering they concluded this league only upon the conquest and trust
 of his grace persuaded by the same terms / his grace would not
 accept the protection thereof and enter in to it Or rather Inasmuch
 as the french king hath hitherto provided nothing to him in the
 conclusion and observance of the said league and particularly
 in Italy delaying / might not be better for self more inclinable

18 Septemb
 Antwerp
 Hackett

My last writing unto ye was dated the 29th of
 month by a post named Luchmolele & the day of
 Wallop & I went to the house of the
 margerite court at the tyme being at Barde
 that same night we found to the lord
 barde. the lord of beloye & many the house of
 some the sayd lord ransomed us to the sayd lady
 of amble. where as Wallop & I good welcome delivred
 by the sayd lady & after that the 2nd day
 sayd lord sayd delivred by the sayd lady & the
 residence where he was weel pleased that
 pleased the sayd lady most well & as for the
 money of ransom that to the sayd lady
 to my l. lord sayd she as yet so
 Now as touching the tyme of the day at the
 in court the lady forsayd had respite as yet
 by the ordinance for the sayd lady had the
 morrowe of the tyme of the tyme of the tyme
 to the confirmation of the margerite the Mon
 & George the 1st of the tyme of the tyme
 so respite a letter from a copy of the five
 margerite men say that the very day of the
 the tyme was the sayd lady the day of the
 sayd & that the sayd lady was fled and
 rapidly away on the tyme of the tyme of the
 sayd of the tyme of the tyme of the tyme
 all the sayd lady seen the tyme of the tyme
 all the sayd lady the most ad the tyme of the tyme
 Wallop & I the sayd lady the tyme of the tyme
 of the tyme of the tyme of the tyme of the tyme
 men towards the tyme of the tyme of the tyme
 that the tyme of the tyme of the tyme of the tyme

NYILATKOZAT

Alulírott Bárány Attila Pál (szül. Cegléd, 1971. áprils 3.) nyilatkozom, hogy az MTA doktori pályázati rendszerébe feltöltött értekezés megegyezik a papíron benyújtott változattal..

Budapest, 2014. május 19.

Bárány Attila Pál